هەرێمی كوردستان - عێراق
پەرلەمانی
كوردستان - عێراق

پرۆتۆكۆلەكان

79

سالی/ 2012 – بەرگی حەفتا و نۆ

چاپی یەكەم/ سالی 2013

له بڵاوكراوەكانی پەرلەمانی كوردستان - عێراق

ناوی كتێب: پرۆتۆكۆلەكانی ساڵی(2012)ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق
بەرگی: 79
چاپی یەكەم: 2013
تیراژ: 250
پێداچوونەوە: محمد حسن رۆژبەیانی
نەخشەسازی: سنوبر صابر حسن
ئینصات كردن: سروە هادی، شرمین خدر، سازان سالم، نەورۆز شێرزاد، گزەنگ ابراهیم، دلێر اكرم، بەختیار جمیل، شوان محمد.
ژمارەی سپاردنی بە كتێبخانەی نیشتمانیی هەرێمی كوردستان:

پێڕیست

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (28) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – هەینی 2012/6/15 ل 5

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (29) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – شەممە 2012/6/16 ل 133

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (30) خولی سێیەمی هەڵبژاردن – یەك شەممە 2012/6/17 ل 267

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (28)

هەینی رێکەوتی 15\6\2012

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (28)

هەینی رێكەوتی 2012/6/15

كاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی هەینی رێكەوتی 2012/6/15 پەرلەمانی كوردستان - عێراق بە سەرۆكایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆكی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سكرتێری پەرلەمان, دانیشتنی ژمارە (28)ی خولی سێیەم, سالی (2012) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی برگە (1)ی مادده (20) لە پەیرەوی ناوخۆی ژمارە (1)ی هەمواركراوی سالی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بریاری درا دانیشتنی ژمارەی (28)ی خولی سێیەمی هەلبژاردن لە كات (10)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی هەینی رێكەوتی 2012/6/15 دا بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنە ڕووی پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ سالی 2012.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردستان دانیشتنی ئەمرۆمان دەست پێ دەكەین، پەرلەمانی كوردستان، خولی سێیەمی هەلبژاردن، سالی سێیەم، خولی گرێدانی دووەم،ژمارەی دانیشتن (28)، رۆژی دانیشتن 2012/6/15، بەرنامەی كار، بەپێی حوكمەكانی برگە یەكی مادده (20) لە پەیرەوی ناوخۆی ژمارە یەكی هەموار كراوی سالی 1992 ی پەرلەمانی كوردستانی عیراق، دەستەی سەرۆكایەتی بریاری دا بەرنامەی كاری دانیشتنی ژمارە (28)ی ئاسایی خولی سێیەمی هەلبژاردن لە كات 10 ی پێش نیوەڕۆی ڕۆژی هەینی ڕێكەوتی 2012/6/15، بەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنە ڕووی پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ سالی 2012، ئێستاش بەرێز جێگری سەرۆكی پەرلەمان ناوی ئەو پەرلەمانتارە بەرێزانەی كەمۆلەتیان وەرگرتووە یائامادە نەبوون دەخوێنێتەوە، فەرموو.

بەرێز حسن محمد سورە-جێگری سەرۆكی پەرلەمان:

ناوی ئەو ئەندامانەی لە دانیشتنی ئاسایی (27) لە 2012/6/14 مۆلەت بوون یا ئامادە نەبوون:

1-پەیام احمد محمد-مۆلەت

2-تارا تحسین یاسین-مۆلەت

3-حازم تحسین سعید-مۆلەت

4-حەمە سعید حەمە علی-مۆلەت

5-سەرگوڵ رضا حسن-مۆڵەت

6-شەونم محمد غریب-مۆڵەت

7-د.صباح محمد نجیب-مۆڵەت

8-عبدالرحمن حسین ابابکر-مۆڵەت

9-عبدالسلام مصطفی صدیق-مۆڵەت

10-عبدالله محمود محمد-مۆڵەت

11-عمر عبدالرحمن علی-مۆڵەت

12-فاضل محمد قادر-مۆڵەت

13-لیلی امیر عاض-ئامادە نەبوو

14-یاووز خورشید عثمان-مۆڵەت

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەخێر هاتنی وەزیرە بەڕێزەكان و وەفدە یاوەرەكەی دەكەین، لیژنەی دارایی فەرموون بۆ شوێنی خۆتان.

بەڕێز برهان رشید حسن:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من بیدایەتی قسەكانم بەوە دەست پێ ئەكەم ئێمە بە تەنها موناقەشەی ڕاپۆرت و قسەكانی بەڕێز وەزیری دارایی ئەكەین، ئەوەی كە مادده بە مادده دوایی موناقەشە ئەكرێ، من داوا كارم موقەیەد بین تەنها بەڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و وەزارەتی دارایی،قسەكانی من لەسەر ئەوەیە ڕەخنەی یەكەمم ئەوەیە من لە پێنجی عەدادییە خوێندوومە میزانیە چوار مەرحەلەی هەیە، مەرحەلەی سێیەمی مەرحەلەی تەنفیزە، مەرحەلەی چوارەمی موتابەعە و ڕەقابەیە، بەداخەوە لە وڵاتی ئێمە ئەبینین مەرحەلەی سێ و چوار وجودی نیە، حیساباتی خیتامی 2010 و 2011 نەهاتووە، بەڕاستی نە ئیشی منە نە ئیشی پەرلەمانتارەكانی ترە بەدوای وردەكاری مەشاریعەكان بچین، رەخنەم لە پەرلەمانە كە ئەمە ئیشی جیهازی ڕەقابەی مالیە، ئیشی ئیدیعای عامە، ئیشی دەستەی نەزاهەیە كە وردەكاری ئەوانە بێنێتە پەرلەمان، ئەم موناقەشە زۆرە نەكرێ، گلەییم بە دەرەجەی یەكەم لە سەرۆكایەتی پەرلەمانە

كە نەیتوانیوە زەخت بكات ئەم دەستانە دروست بێت تاكو تەقریرەكانی ئەوانمان پێ بگات، بەتایبەتی دیوانی چاودێری دارایی كە ئەبێ لە ساڵی 2008 ەوە تەقریرەكانی بێ بۆ بەر دەستی ئەندامانی پەرلەمان، ئەمە قانونی ئصولی محاسەباتی عیراقیم لایە كە تەحدیدی ئەكا پێویستە لە چ وەختێك میزانیە بێت و لە چ وەختێك كۆتایی پێ بێت، و سەنەی مالی لە كەی بۆ كەی دەست پێ دەكا؟ بە داخەوە وەزیرە بەڕێزەكانی ئێمە مولتەزەم نین بە نەصی ئەم قانونانەوە، كە بە پێی قانون و قانونی عقوباتیش فەرزە لەسەر هەموو لایەك كە بە قانونەوە موقەیەد بێ كە لە ماددەی (329) لە قانونی عقوباتی (111) هاتووە، مەوزوعێكی ترم عەرزی جەنابتانی بكەم ئەوەیە كە حیساباتی خیتامی پێویستە لە 4/15

هاتبێتە پەرلەمان، ئەگەر ئێمە حیساباتی خیتامیمان لە لابێ، ئەگەر میزانیەی مدەوەرەشیمان ئەزانی ئەو وەختە، بیرمان نەچێ ئێمە ماددەیەکمان نووسیوە لە پرۆژە یاسای بودجەی ساڵی 2011 کە هیچ حیسابێکی ئیستیسماری نابێ نەقلی حیساباتی تەشغیلی بکرێ، ئەبێ لە سندوقێکی سەرفا بهێڵرێتەوە، ئێمە ئەبوایە وەك ئەندامی پەرلەمان، بامن وەك حیزبی قسە نەکەم، وەك قانونیەك، وەك نوێنەرێکی خەڵکی، ئەبێ ئێمە ئەمانەمان لابێ، ئەبێ ئێمە بەرچاو ڕوون بین بەو تەقریرانەی ئەو ئەجهیزانەی باسمان کرد، هەروەها بەو حیساباتەی کە ئێمە پێمان گوتووە لەسندوقێکی خاص دایبنێی، بزانین چەندی تیا ماوە؟ میزانیەی مدەوەرەش چەندە؟ لە 6/15 ەوە حیساباتی خیتامی بهاتایە، من ڕەخنەکانم بەوە دەست پێ ئەکەم، تەنها لە موناقەشەی تەقریری لیژنەی مالیەی پەرلەمانی کوردستان ئەکەم لەگەڵ قسەکانی بەڕێز وەزیری دارایی و وەزیری (تخطیط)، لەوەوە دەست پێ ئەکەم، لە تەقریری ئەمساڵ ژمارەی ئەو پرۆژانەی پارەی تیا سەرف نەکراوە لیژنەی دارایی ئاماژەی پێ نەداوە، ئەمە خەلەلێکی گەورەیە ڕوو بەڕووی لیژنەی دارایی ئەبێتەوە، ڕەخنەکانی خۆشم نووسیوە نوسخەتان ئەدەمێ، بۆ لە تەقریری لیژنەی دارایی موناقەشەی داهات و تەفسیلاتی نەکراوە؟ موناقەشە بکرێت و ڕوون بکرێتەوە بۆمان بە خشتەی پێویست، لە بەر ئەوەی بەڕاستی ئەوەی لە لیژنەی دارایی لە لاپەڕە 10 لە تەقریرەکەیانە من دیقەتم کردووە داهاتی هەرێمی بە چوار سەد و حەفتا و شەش ملیار داناوە، من ئەمە ئەوراقێکە هەرخۆیان ناردوویانە بۆ پەرلەمان، کە باس لەوە ئەکا دوو ترلیۆن و سێ سەد و سی و یەك ملیارە، سێ سەد ملیاری ئەچێتەوە بۆ بەغدا، ئەم تەناقوزە بۆچی؟ بۆ لیژنەی مالیە لە تەقریرەکەیدا ئاماژەی بەمە نەداوە؟ ئەمە خەلەلێکی گەورەیە ئەگەر درەنگیش ئەمە هاتووە ئەبوایە تەصحیحان بکردایە، کە ئەگەر ئەمە وجودی ڕاست بێ حەقە لیژنەی دارایی ئەو تەقریرەی هەڵوەشێنێتەوە لەبەر ئەوەی (عجز) نامێنێ، ڕەخنەیەکی ترم لە لیژنەی دارایی و لە وەزارەتە مەعنیەکان ئەوەیە کە لەو تەقریرەیاندا ئاماژەیان پێ نەداوە ئەوە ئەکرێتە بیانوو کە بەغدا تەئخیر بودجە ئەنێرێ، بودجە خۆی یەکەم تەخمینە، تۆ کە داتنا لە 10/1 ساڵی ڕابردووەوە بتناردایە تا 1/1 ئێمە ئیقرارمان بکردابایە، ئەگەر کەمی کرد بە نیسبە داتبەزاندبایە، ئەگەر ئەوە بیانووە قەی چیە لە ئێران سەری ساڵی هەتاوی سەری ساڵی سەنەی مالیە، با لێرەش سەری ساڵی کوردی بێ (نەورۆز) بێ، ئەمە ئیقتیراحی من نیە، ئیقتیراحێکی پاری کاك (سەمیر سەلیم)ە قسەیەکی زۆر زۆر مەنتقیە و لە جێی خۆیەتی، سەنەی مالیش درێژ ئەبێتەوە لە وڵاتی ئێمە، زۆر موشکیلەش عیلاج ئەبێ، ئەوەش نامێنی بڵێی سەنەی مالی تەواو بووە و پرۆژەکانم بۆیە تەندەرینم پێ نەکردووە، ڕەخنەیەکی ترم خاڵی (7) با وەزیری پلاندانان و لیژنەی دارایی جواب داتەوە، وەفدی وەزارەتی شەهیدان کە هاتە لیژنەی پێشمەرگە ئەڵێ ئێمە پرسمان پێ نەکراوە لە دانانی ئەو پرۆژانەیە، برادەرانی لیژنەی پێشمەرگە ئاگادارن، ڕەخنەیەکی ترم لە تەقریری لیژنە و ئەم ئەوراقانە هاتووە دەزگای چاودێری دارایی یانزە ملیاری بۆ دانراوە، ئەم یانزە ملیارە بۆچی؟ یەك تەقریریانمان بە دەست نەگەیشتووە حەق نیە ئەم پارەیە سەرف کرێ، هەتا ئەگەر مووچەش بێ، بەڕاستی

كە من لە 2008 ەوە مولزەمم كردووە ئەگەر پەرلەمان مەرجەعە، گەورەترین دەستەڵاتی هەرێمە، ئەی تەقریرەكانیان كوا؟ بەرێز وەزیری دارایی باسی كرد لەگەڵ لیژنەی دارایی باسی هەشتا ملیار دینار ئەكەن كە بۆ دەستەی وەبەر هێنان دانراوە، كە باسەكەی شەرحیە بەڕاستی وەك بەخشین پەنجا ملیاری دانراوە، بەرێز وەزیری دارایی جوابەكانی غامز بوو، واضح نەبوون، لە تەقریری لیژنەی دارایی هاتووە بودجە 9٪ زیادی كردووە، كەچی پارەی تەخصیص بۆ وەبەرهێنان 4٪ كەمی كردووە، ئەمە جوابێكی ڕوون و موقنیع دەست ئەندام پەرلەمانەكان نەكەوت، لە لاپەڕە (16)ی تەقریری لیژنەی دارایی هاتووە بڕی سەد و سی و چوار ملیار دانراوە بۆ ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێم، بەڵام داوا ئەكەن بكرێتە سێ سەد و هەژدە ملیار دینار، بەداخەوە ئەمە عەیبێكی گەورەیە بەڕاستی لەگەڵ حورمەتما، لیژنەی دارایی دژی هەر سەرفێكە بۆ هەر سەرفێك، باسی دوو خەستەخانەی هەولێر كرا، موئەییدی نەبوو ، بەڵام لەمەیا ئەڵێ لاری نیە دوایی موناقەلەی پێ بكرێ، ئێمە خۆمان دژی موناقەلەین بەڕاستی، بەڵام لیژنەی دارایی وای نووسیوە، بەڕاستی ئەمە شتێكی گلەیی و ڕەخنەیەكی زۆر زۆرم لەسەر ئەمە لە لیژنەی دارایی هەیە، لە كاتێكدا بۆ ئاسایش چوار سەد و پەنجا و پێنج ملیار دانراوە لە تەقریری خۆیان ئاماژەیان پێداوە، ئەم پارەیە بۆ جیهەتێكیشە كە نازانین چۆن سەرف ئەكرێ،نە لە ژێر هیچ ڕەقابەیەكی پەرلەمان و نە هیچ ئەجهیزەیەكی ڕەقابیە، ئەم پارەیە بۆ چوار، پێنج مانگی ساڵیش كەماوە قسەیەكی زۆر هەڵدەگرێ، سێ سەد و هەژدە ملیار دینار، كە ئاسایشیش بودجەی جیاوازە، پرسیارەكەم ئەوەیە بۆ تونێڵە هەشت ساڵیەكەی هەیبەت سوڵتان تەخصیص بكرێ باشتر نیە؟ بۆ دوو سايد كردنی ڕێگەی كۆیێ و هەولێر بكرێ باشتر نیە ڕۆژانە حادیسەی لێ ڕوو دەدات؟ ئەم پارەیە هێڵی ڤیتاری بەینی (دهۆك، سلیمانی، هەولێر)ی پێ ئەكرێ، ئەگەر دە ملیارە سەرچاو، بەڵام سێ سەد و هەژدە ملیار مەعاشی پێشمەرگەی پێ چاك ئەكرێ، خانەنشینی پێ تەوحید ئەكرێ كە من خەڵكێكی زۆر هاتۆتە لام ئەڵێ سی و شەش ساڵ خزمەتم هەیە سێ سەد و بیست هەزار مانگی وەرئەگرم، فەڕاش بووم لە بەلەدیە، رەخنەیەكی ترم لە لیژنەی دارایی لە لاپەرە (9) هاتووە ئەڵێ بەخشینی وەزارەتی شارەوانی و ئیستیسمار چۆن ئاراستە ئەكرێ؟ وەزیری دارایی بەرێز هیچ جوابێكی وزوحی نەدایەوە، هەر لە لاپەڕە 10 لە تەقریری لیژنەی مالیە پرسیار كراوە لە لایەن لیژنەی داراییەوە تێچونەكان زیادی كردووە؟ باسی مەجلیسی وزەرا و تێچوونەكانی تر ئەكات، مەجلیسی وزەرا و ریئاسەی ئەقلیم و دەستەی وەبەر هێنان، بەرێز وەزیری دارایی بە وازحی پێی نەوتین ئەم زیاد بوونە كە لیژنەی داراییش پرسیاری كردووە، بە وازحی وەڵامەكەمان دەست نەكەوت، شتەكان مەنووسن دوایی ئیستینساخی ئەكەم و ئەتان دەمێ، دەستەی وەبەر هێنان و وەزارەتی دارایی بۆ ئەمە زیادی كردووە؟ دەربارەی ریئاسەی ئەقلیم وتی بیست و حەوت ملیار بۆ زروفی تاریئە دانراوە، من خشتەیەكم لە لایە هاوپێچی ئەكەم، نووسراوە لە شوێنێكی ترە و ئیغاسە و مەعونەی ئیجتیماعی موهاجیرین سەد ملیار، لە شوێنێكی تر نووسراوە لە خانی (10) ئیحتیاتی تەواریی دوو سەد ملیار، من نازانم لە چەند شوێن پارەی تەواری دائەنرێ؟ لە وڵاتان بۆ نموونە وەزارەتی تەواریی هەیە، ئەمە لە كوردستان چەند ساڵە وەزارەتی دارایی و

لایەنە پەیوەندیدارەکان ئەو ئیشەی کردووە، ئەم بیست و حەوت ملیارە بۆ بۆ سەرۆکایەتی هەرێم؟ بە سێ نەوع پارەی تەواری، جارێك بیست و حەوت ملیار، جارێك سەد ملیار، جارێك دوو سەد ملیار دانـراوە، ئایـە ئەمە ناتوانرێ کەلێنی تری پێ پڕ بکرێتەوە؟ ئەمە هەمووی وەك سالآنی ڕابردوو لـە میزانیـەی ئیحتیـاتی تەواری وەزارەتی مالیەدا بێ؟ داوا کارم وەزارەتی دارایی و لیژنەی دارایی تەفسیرمان بداتێ، بەرێز وەزیـری دارایـی تـەواوی ئـەو پرسـیارانەی لـە لاپـەرە(14/13/12/11)ی تـەفڕیری لیژنـەی داراییـە کـراوە هـەر پەڕاندی،لە (10)ەوە پەڕاندی چووە سەر (15)، داوا کارم ئەو پرسیارانەی لیژنەی دارایـی کردوویـەتی بـە وردی وەلآممان بداتەوە بە وازحی، بە غامزی نـا، لـە لاپـەڕەی (11)ی تەفڕیرەکە هـاتووە بـاس لـە ڕێـژەی 15٪ کەمی کردووە، تەفسیرمان دەسـت نەکـەوت بۆچـی؟ لـە لاپـەرەی (11) دا هـاتووە داهاتـەکانی تـر بـە بەراورد لەگەڵ 2011 بە نیسبەی 96٪ زیادی کردووە، بەلآم کە بە ڕێژەی 96٪ زیادی کردووە خـۆ ئەمـە کەروێشك نیە بە جارێك ئەمەنە زۆر بـێ 96٪، ئەمـە دەلالـەتی ئەمـە ئـەکا سـالآنی ڕابـردووش بـەم شـێوە بووە، تەفسیرێکی موقنیعمان لە لایەن وەزیری دارایی و لیژنەی دارایی دەست نەکەوت، لە لاپەڕەی (15) دا چەند بابەتێك ورووژێنراوە لە لایەن لیژنـەی داراییـەوە کـە وەلآمـی دایـەوە بـەرێز (شـێخ بـایز تالّـەبانی)، بەلآم وەلآمەکەی من هیچی لێ تێنەگەیشتم زۆر غامز بـوو، ورد نـەبوو، مـن داوا کـارم وەلآمێـك بـە خشـتە بماندانێ، ئەوراقمان بدەنێ، تا گومان نەهێڵێ لە لای ئێمە، بۆ نموونە بانکە بازرگانیەکان کە لیژنەی دارایی پرسـیاری کـردووە، چـل و سـێ ملیـارە، بیسـت و نـۆ ملیـاری فرۆکـە خانـەکان، سـوودە کۆمەلآیەتیـەکان و جیاوازی لە حیسابی ئیعاناتە، مینح و تەحویلات ئوخرا، یەعنی شتێکی وای بۆ ڕوون نەکردینەوە ئێمە تێ بگەین لێی، گومانمان نەمێنێ، لە تەفڕیری لیژنە باس لە تەخصیصـی نـەوەت ملیـار ئـەکا بـۆ سـەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران، وەزیر ڕوون کردنەوەی پێویستی نەدا نـەوەت ملیـار بـۆ؟ ئەمـە لـە تـەفڕیری لیژنـەی داراییە هاتووە، وەزیری دارایی بەرێز لە قسەکانیدا ووتی داهاتی پترۆدۆلار و مەنافزی حدودی نانێرێ، ئـێ نانێرێ حەقی خۆمانە بپرسین چیت کردووە؟ حکومەت چی کردووە بۆ ئەوەی بێت؟ حەقی خۆشمانـە کـە جەنابی ئەو قسەیەی کرد بپرسین بۆ نایـنێرێ، ئایا پەیوەندی بەو سیراعی نەوتـەوە هەیـە یـان نـا؟ بـەرێز وەزیری دارایی وتی سوودە کۆمەلآیەتیەکان 80٪ زیادی کردووە، بوارێکی باس کرد وەك زیندانی سیاسـی و کەمئەندام بە بێ ئەوەی هیچ خشتەیەکی موصەدەقمان باتێ لە لایەن وەزارەتەوە، پرسیارێکی تـرم ئەوەیـە پارەی موخەصەص بۆ سەرۆکایەتی هەرێم لە سی و نـۆ ملیـاری 2011 بەهەڵەدا نەچووبم بۆتـە شەسـت ملیار، ئەمەش تەفسیری ئەوێ، وەزارەتی ڕۆشنبیری سەد و یانزە ملیار، ئەم پارەیە زۆر زۆرە پێویستمان بـە وردە کاریەکەی هەیە بۆمان ڕوون کاتەوە، پارەی موخەصـەص بـۆ سامانی سروشـتی پێـنج سـەد و چواردە ملیارە، یەعنی لیژنەی داراییش ئـەم پرسـیارەی کـردووە جوابێکمـان دەسـت نەکـەوت، ئەمـە چـۆن ئاراسـتە ئەکرێ، چۆن تەوزیع ئەکرێ، بۆچی ئەم پارە زۆرە؟ مەبلەغێکی زۆر زۆرە بۆ وەزارەتێك، وەزارەتێکە ڕاسـتە مەهامی زۆر زۆرە، بەلآم ئەرکەکەی مەحدودە و دیاری کراوە و بەنیزامی عقـودی شـەراکەتدا ئـیش ئـەکات لەگەڵ شەریکاتە، ئەم پێنج سەد و چواردە ملیارە بۆچی؟ پێویستمان بەوە هەیە من وەك ئەندام پەرلـەمان

نەك بە قسە، خشتەمان بداتێ، دوای دوو ڕۆژی تر کە جواب ئەداتەوە خشتەم بداتێ بڵێ کاکە بۆ ئەوەیە، ڕەخنەیەکی ترم لە لیژنەی دارایی ئەوەیە، نە تەبەنی تەعینی حوکامی کردووە، کە ئێمە زۆرترین ڕەخنەمان لە قانونی عەفوی عام لەوە بوو لیژنەی قانونیش تەبەنی کردووە بەرێزەوە، ڕەخنەیەکی ترمان ئەوەیە لە لیژنەی دارایی باسی کرێچیەتی دەوڵەت ناکات کە بەس لە سلێمانی شەش بینای مروور هەیە، هەر شەشی لە خانووی کرێچی دایە، هیچ عیلاجێکی بۆ ئەوە دانەناوە و هیچ تەرحێکی نەکردووە، ڕەخنەیەکی ترم ئەوەیە کە باسی تەخصیص کردنی دوو سەد ملیار ئەکات بۆ دەعمی ئەحزاب، ماددەی (14) لە قانونی ساڵی 1993ی ئەحزاب باسی ئەوە ئەکات کە پێویستە بە زەوابت بێ، ئەمە هیچ ڕەخنەیەکی لە چۆنیەتی دانانی نەگرتووە، من زۆر سوپاستان ئەکەم و ئەمانە ئیستینساخ ئەکەم و ئەیدەم بە هەردوو لایەن،سوپاس

بەرێز خورشید احمد سلیم:

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان.

حەقی هەر پەرلەمانتارێکە ڕەخنە لە ئێمە بگرێ، بەلاًم حەقە ئێمەش بوارمان بدرێت وەلاًم بدەین، زۆر باسی دوو نەخۆشخانەی هەولێر کرا کە لیژنەی دارایی و ئابووری نووسیتی پەسەند نیە، پەسەند نیەی ئێمە مەعنای ئەوە نیە ئێمە دژی ئەوەین نەخۆشخانە لە هەولێر دروست بکرێ، مەسەلەن بچیە بەیروت، مستەشفای بەیروت لە ساڵی 1960 ەوە مستەشفایە، تەتویری پێ دەکرێت، مەبەستمان ئەوەیە تەتویر بە شتەکە بکەین، نابێ هەڵیوەشێنین و مستەشفایەکی تر دروست بکەین ئەگەر قابیلی تەتویر بێ، ئەگەر قابیلی ئەوە بێ صیانە بکرێ، یەعنی ئەگەر دوو نەخۆشخانە قابیلی ئەوەبێ تۆ شتەکان تەتویر بکەی، جوانی بکەی، ڕێکوپێکی بکەی، پێویست ناکات تێکی بدەی، ئەمە (یەك)، (دوو)، باسی پارەی لیژنەی دارایی بۆ پەسەندی پارەی دەزگای ئاساییش دەکرێ، ئەمە داواکارییێکە لە وەزارەت و ئەنجومەن هاتووە، ئیشکالەك دروست بووە لە موازەنەکە، ئێمە هەستیار ترین ئیش لەم ولأتە مەسەلەی ئەمنیەتە، خۆ ناکرێ ئێمە هەر بە چاوی گومان و چۆن سەرف دەکرێ، چۆن سەرف ناکرێ؟ دەزگایەکە لە چوار چێوەی حوکمە لەو هەرێمە، خازیعی ڕەقابەیە، خازیعی هەموو شتەکە، لیژنەی دارایی مەعقولە بڵێن پارە بۆ دەزگای ئاساییش تەخصیص نەکەن؟ یەعنی ئەمە چۆن دەبێ؟ ئەمە دوو، ئەمە سیستەمەکە وەزارەت کاری پێ دەکات، دیارە و ڕوونە و مەفهومە لای ئێمە، ئەگەر لای برادەرەك مەفهوم نەبێ، وەزارەتی دارایی بۆیان ڕوون کاتەوە، بۆ چوارسەد و حەفتاو شەش لە میزانیەیە لە مەجموعی دوو ترلیۆن و ئەوەندە، ئەویتر لە موازەنەدا نیە؟ ئەمە شتەکی ئاساییە بەنیسبەت ئێمە، مەفهومە، لەسەر جەنابی وەزیرە ڕوون کردنەوە بدات، هیچ ئیشکالەکی تێدا نیە، جەنابی گوتی لیژنەی دارایی پرسیار دەکات ئەوجا دەڵێ ڕەخنەم هەیە، مەعقولە ڕەخنە لە پرسیار هەبێتن؟ سوپاس

بەرێز د.ئاراس حسین محمود:

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەوەی تێبینیم کرد کە زۆر لە ئەندامە بەڕێزەکان زیاتر ڕەخنە ئەگیرێ لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابووری، لە ڕاستی دا بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان، بە پێی ماددەی (82) برگەی (2) ئەو ڕاپۆرتە ڕاپۆرتی هەموو ئەندامان و لیژنە بەڕێزەکانە، هەر بەڕێزێك شتێکی هەبوو بێ ئەیتوانی لە ڕێگەی لیژنەکەیەوە پێشکەشی بکات، تاکو ئێمە لە ڕاپۆرتەکە ئامادەی بکەین، من نازانم کێ ئەتوانێ بڵێ شتێکمان ناردووە بۆ لیژنەکەم، یا بۆ لیژنەی دارایی ئیزافە نەکرابێ؟ ئەتوانی ڕاپۆرتەکە ئیغنا بکەی، بەس تەوجیهی ئینتیقادات، من هەست دەکەم خۆ ئێمە موناقەشە لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان ئەکەین، نەك لەسەر ئەو ڕاپۆرتەی کە خۆمان ئامادەمان کردووە، ئەو ڕاپۆرتەی کە خۆمان ئامادەمان کردووە عەرزی مەوزوعەکەمان کردووە بە بۆچوونی هەموو لیژنەکان و بە بۆ چوونی لیژنەی دارایی و بە پێی ئەو توانایەی کە هەیە، ئەمە لە لایەك، لە لایەکی تر ئەگەر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ڕێگەم پێ بدات ئێمە تەعاموول لەگەڵ سیستەمی بودجە ئەکەین کە پێك هاتووە لە حەوت حیسابی سەرەکی، جگە لە بابەتی وەبەرهێنان، ئەو حەوت حیسابە سەرەکیە لە ڕاستی دا دابەش ئەبێتەوە بۆ حیساباتی فەرعی، لەگەڵ هەردوو بەشەکەی (ئیرادات و نەفەقات) ، ئەگەر کۆی کەیتەوە نزیکەی (250) فەرعی حیسابیە، ئەو (250) فەرعی حیسابیە بە سێ ساڵ پیشان دراوە لە ناو بودجەکەدا، کە بە سێ ساڵ پیشان دراوە مەعنای ئەوەیە کە ئەو (250) فەرعی حیسابیە زەربی سێ ساڵی بکەین ئەکاتە (750) فەرعی حیسابی، بە پێی ساڵەکانی (2010/ 2011/ 2012)، دوایی هەر ئەو حەوسەد و پەنجا حیسابە لە (31) بەرگ کە تەمسیلی وەزارەت و دەزگاکانی حکومەتی هەرێم ئەکات جارێکی تر دووبارە بۆتەوە وردەکاریەکانی، ئەوکاتە ژمارەی حیسابەکان تەقریبەن (22500) حیسابە، یەعنی (22500) ڕەقەم، دوای ئەوە کە دێینە سەر بودجەی ئیستیسماری نزیکەی (350) مەشروعە بە هەموو مەشروعەکانەوە، ئەو (3500)ە هەمووی ڕەقەمی لەگەڵە، لەگەڵ ڕەقەمەکانی (22500) ئەکاتە (26000) حیساب، یەعنی (26000) ڕەقەم بە لایەنی کەمەوە، ئەگەر هاتو ئێمە لەسەر هەر ڕەقەمێك لەسەر ئەو (26000) ڕەقەمە، نیو لاپەڕەی بنووسین پێویستمان بە (13000) لاپەڕەیە، لەبەر ئەوە ئەو ڕاپۆرتەی کە هەیە ئیتیجاهێکی عامە، پیشانی ئەدا دەربارەی وەزعی موازەنەی خەملێنراو لە هەرێمی کوردستان، من سوپاستان ئەکەم، سوپاسی ئەندامانی بەڕێز ئەکەم، لە ڕاستیدا ئەو تێبینیانە ئیغنای ئەو تەقریرە ئەکات، بەڵام ئەگەر ئەمانە هەمووی ئیدخال بکرێ لە لایەن لیژنەی دارایی و لە لایەن لیژنە هەمیشەییەکانەوە ئەوکات ئەو ڕاپۆرتە بە ساڵێکیش ئامادە ناکرێ، تەنها بۆ بەرچاو ڕوونی بەڕێزان، جارێکی تر ئەیڵێمەوە لەو ڕاپۆرتەی ئێمە ئەگەر بەڕێزێك، یا لیژنەیەك ئاماژەی بە شتێك داوە، یا یاداشتێکی هێنابێ، یا بۆچوونێکی هەبووبێ و داخیلمان نەکردبێ ئەوکات مافی ئەوەی هەیە ڕەخنە لە ڕاپۆرتەکە بگرێ، بەڵام ئێمە هەرچی بۆچوون هەیە داخیلمان کردووە، و ڕاپۆرتەکە ڕەنگدانەوەی هەموو ئەندام پەرلەمانە بەڕێزەکانە و سوپاس.

بەڕێز عدنان عثمان محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من قسەم لەسەر ئەو تێبینی یەکەمی جەنابی لیژنەی دارایی هەیە، لە ڕاستی دا ئەوە قسەیەکی قانونی نیە، تۆ لیژنەی دارایی ڕاپۆرتی خۆی ئامادە ئەکات، تێبینی و تێگەیشتنەکانی خۆیەتی، (48) سەعات پێش ئەوە ئەیخاتە بەر دەستی ئەندامانی پەرلەمان، ئەندامانی پەرلەمان تاوتوێی ئەوە ئەکەن، گفتوگۆ کردن لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی ئەگەر تەنها دەست خۆشی و پێدا هەڵگوتن بێ ئەوە مەوزوعێکی ترە، تەنها ئیغنا کردن چیە؟ ئیغنا کردن بە ئینتیقادە، بە ڕەخنە گرتن و مولاحەزاتە، یەعنی ئێستا تەوەجوهێك هەیە لەم چەند ڕۆژەدا، لە ڕاستیدا جەنابی سەرۆکی پەرلەمان تەوەجوهێك هەیە بۆ قەتیس کردنی ڕەخنە گرتن و ئینتیقادات، یەعنی ئەگەر مەوزوعەکە وایە و قوتی خەڵك خەریکە ئەکەوێتە ناو گەرووی شێرەوە، ئێوە ئەتوانن ئێستا پێشنیازێك بکەن، سەرۆکایەتی پەرلەمان، تکایە باقسەکانم بکەم، یەعنی ئەم تەوەجوهە چیە بەڕاستی دەمەوێ تێبگەم، ڕەخنە نەگیرێ، مولاحەزە نەدرێ، کەس ئینتیقاد نەکات، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی هەموو ساڵێك ڕەخنەی لێ گیراوە، لەبەردەم ئەندام پەرلەمان نەبووە، بەشدار نەبووە ئەندامانی لیژنەکانی تر، لیژنەی تر ڕاپۆرتی خۆی نووسیوە، لیژنەی دارایی ڕاپۆرتی خۆی نووسیوە، ئەندامانی پەرلەمان کە لەبەر دەستیدایە کۆمەڵێك مولاحەزاتی لەسەرە، کۆمەڵێك تێبینی لەسەرە، کۆمەڵێك ڕەخنەی لەسەرە، بۆچی نەتوانێ ڕەخنەکان و پێشنازەکانی بڵێ؟ ئەم حەساسیەتە بەرامبەر بە ڕەخنە، لەم خولەدا، لەم دانیشتنەدا چیە؟ من پێشنیاز ئەکەم، بمبورە، با پێشنیازێکی قانونی بکەم، پێشنیاز ئەکەم ئەگەر مەوزوعەکە بەم شێوەیەیە، وە حەساسیەتەکە بەم شێوەیە ئەڕوا، داوا لە سەرۆکایەتی پەرلەمان ئەکەم، پێشنیازێك بخەنە بەردەمی ئەندام پەرلەمانان، کەوا بەهەند وەرگرتنی مولاحەزاتی لیژنەی دارایی، بەهەند وەرگرتنی مولاحەزاتی سەرۆکی فراکسیۆنەکانی پەرلەمان، کە لەیەکەم ڕۆژدا گفتوگۆیان لەسەر کرد، لیژنەی دارایی صیاغەی ئەو پێشنیار و ئیقتیراحانە بکات و بخرێتە دەنگەوە و بودجەکە بەو شێوەیە بڕوا کە ئێستا زۆرینە ئەیەوێ تێی پەڕێنێت.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل- سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عدنان ئەوە سێ ڕۆژە ئێمە موناقەشە ئەکەین قسەمان بەکەس نەبڕیووە، بەتایبەتی برادەرانی فراکسیۆنی گۆڕان هیچ کامێکتان لە بیست دەقە و بیست و پێنج دەقە کەمتر قسەتان نەکردووە، بەڵام کە تۆ پرسیارێك ئاراستەی لیژنەی دارایی ئەکەی، لیژنەی دارایی حەقی هەیە جواب بداتەوە، حەقی هەیە تەوزیحات بدات، کەس ڕێگەی لە ئێوە نەگرتووە ئینتیقاد بدەن، رەئی بدەن، قسەی خۆتان بکەن، لەبەر ئەوە حەق نیە تۆ ئەو ئینتیقادە بکەی، چونکە بنەمایەکی قانونی نیە بەڕاستی، کەس ڕێگەی لە ئێوە نەگرتووە، کامەتان قسەتان کردووە موقاتەعە کراون؟ هیچ کەسێکتان.

بەڕێز بکر کریم محمد(ئاسۆ):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەرلەوەی تێبینی و پێشنیازەکانم بخەمە ڕوو لە سەرەتا پشتیوانی لە پێشنیازەکانی فراکسیۆنی کوردستان دەکەم کە لە لایەن (سۆزان) خانەوە خرانە ڕوو، هەروەها لە تێبینیەکانیشم سەرەتا بە گلەیەك لە خۆمان

دەست پێ دەکەم، گلەیەکە لە پەرلەمانی کوردستانە، برای بەڕێزم کاك (برهان) ئاماژەی پێ دا، کە تا ئێستا نەمانتوانیوە سەرۆکێکی کارا بۆ دیوانی چاودێری دارایی دابنێین، هەروەها ستافی ئەنجومەنی ئەو دیوانە تەواو بکەین، ئەگەر ئەوە بکرابایە، ئەگەر دیوانی چاودێری وردبینی لە حیساباتی خیتامی بکردابایە زۆر لەو شکۆ گومانانەی کە لەم هۆڵەدا خرانە ڕوو بەڕاستی کەم دەبوونەوە، هیوادارم بتوانین لەماوەی داهاتوودا سەرۆکێك بۆ ئەو دیوان و هەروەها ستافەکەی تەواو بکرێ، لە هەرێمی کوردستان دا بە گوێرەی داتای بەردەست بڕیار وایە ئەم ساڵ میلاکی وەزیفی بگاتە (667849) فەرمانبەر، لە دەرەوەی میلاکیش ژمارەی ئەو کەسانەی مووچە، دەرماڵە، هاوکاری وەردەگرن بریتیە لە (612863) کەس، کۆی هەموویان دەکاتە (1280712) کەس، هەرهەموویان بە یەکەوە حەفت ترلیۆن و سێ سەد و پەنجاو دوو ملیار و سەد و شەست و چوار ملیۆن دینار وەردەگرن، ئەو مەبلەغە پارەیە لە تەعویزاتی فەرمانبەران، لە سوودە کۆمەلأیەتیەکان، لە تێچووەکانی تر دابین دەکرێ، ڕاستە ئەوە ڕێژەیەکی زۆرە، هەندێ لە خوشك و برایان بە خەتی سووریان دانا، بە نیشانەیەکی نێگەتیڤیان دانا بەسەر بودجەی کوردستان، من پێم وایە لایەنێکی ئیجابیشی هەیە، بە ڕای من لایەنێکی ئیجابیشی هەیە، کە ئەو مەبلەغە زۆرە ڕاستەوخۆ ئەچێتە گیرفانی خەڵکەوە، بازاڕی پێ دەبووژێتەوە، ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئاستی بژێوی لە کوردستان دادەنێ، جگە لە بەردەوام بوون لە سولفەی عەقاری، لە سولفەی زەواج، قەرزی بچووك، قەرزی کشتوکاڵی، ئەوانی تریش دیسان کە ڕاستەوخۆ دەکەونە دەست خەڵکەوە لەم بودجەیە دابین دەکرێ، هەروەها بە پێی ژمارەی دیسان بەردەست، لە بواری پڕۆژەکانی وەبەر هێنان، بە دواکەوتوو، بەردەوام و پێشنیاز کراوەکانەوە، لەم ساڵەدا ڕێژەی تەرخان کراو بۆ هەولێر لە سەدا سی و سێ و پۆینت شەشە، بۆ سلێمانی بە گەرمیانیشەوە 41٪ ە، بۆ دهۆك بیست پۆینت نەوەت و شەشە، واتە نزیك لە بیست و یەك، بۆ ئەو پرۆژانەی کە تەواوی هەرێمی کوردستان سوودیان لێ دەبینێ لە سەدا چوار پۆینت حەفتا و یەکە، ئەگەر لە جێ بەجێ کردندا بەم شێوەیە پارە لە پرۆژەکاندا خەرج بکرێ، ئەوا عەدالەت لەنێوان پارێزگاکان تاڕادەیەکی گونجاو ڕەچاو کراوە، هیوادارین بە کردەوەش وا بکەوێتەوە، چونکە لە ساڵی ڕابردوودا و لە ساڵەکانی پێشتریش، دیارە لە ساڵی ڕابردوو ڕێژەی جێ بەجێ کردن 53٪ بووە، لەهەر سێ پارێزگاکەشدا ئەداو ڕێژەی جێ بەجێ کردن و پارە خەرج کردن بە گوێرەی ئیستیحقاقاتی دانیشتوان نەبووە، پێشنیازەکانم:

1-وەك دیارە لە 2007 ەوە تا ئێستا لە هەردوو بەشی نەفەقات و ئیرادات و حاکیمە غەدر لە کوردستان کراوە، کە چەندین ترلیۆن دینار دەبێ، بە بڕوای من بۆ چارەسەر کردنی ئەو نیزاعە لە نێوان هەرێم و حکومەتی ئیتیحادی ئیمە دوو ڕێگەمان لە پێشە، یا لە ڕێگەی وتووێژی ڕاستەوخۆ (وتووێژی سیاسی)، یا لە ڕێگەی قانونی و دادگاوە، واتە پەنا بۆ مەحکەمەی ئیتیحادی ببەی، تا ئێستا پەنا بۆ ئەمە نەبردراوە، ئەگەر ئێمە پێمان وایە حەقێکمان لە لایەن حکومەتی ئیتیحادیە وەك لێرە ڕوون کراوەتەوە، بەڕاستی پەنا نەبردن بۆ مەحکەمەی ئیتیحادی بۆ چارەسەر کردنی ئەم کێشانە من نازانم لە پای چیەوەیە؟

2-سەبارەت بە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان و بۆ ئەوەی هێندە دوانەکەون، کە ڕەنگە ئەوە پەیوەندی زیاتر بە وەزارەتی پلاندانانەوە هەبێ، پێم باشە پرۆسەی دیزاین، تەندەرین، سەرپەرشتی جێ بەجێ کردنیان بە وەزارەتەکان بدرێتەوە، ڕاستە ئێستا هەندێکیان بە وەزارەتەکان دراوەتەوە، چونکە وەزارەتەکان شارەزان لە بواری ئیختیصاصی خۆیاندا، با بەرپرسیارەتی وەزارەتەکان خۆیان هەڵی بگرن، لە هەردوو بواری بودجەی کار پێ کردن و وەبەرهێناندا، لەکاتێکدا پارێزگا بە تەندەرینگی ئەو هەموو پرۆژە زۆرە ڕاناگات، ئەوەش بۆخۆی هۆکارێکی تری دواکەوتنە.

3-پێویستە حکومەت بڕیارەکانی خۆی جێ بەجێ بکات، ساڵی ڕابردوو حکومەت بڕیاری دا موڵك و ماڵی گشتی لە لای هەر چ لایەنێك بێت وەری بگرێتەوە، بۆ ئەم مەبەستە لیژنە پێك هات، بە داخەوە ئەو بڕیارە شتێکی کەمی لێ جێ بەجێ کراوە، هەر بۆ نموونە وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان، چل و حەفت بینایەی هەیە کە حیزب و ڕێکخراو و دەستە و دائیرەی تریان تێدایە، لە کاتێکدا بۆ ئەمساڵ، بڕی دوو ملیار و سێ سەد و دە ملیۆن دینار بۆ کرێی بینایە بۆ دەستە و دائیرەکانی ئەم وەزارەتە، لە کاتێکدا خۆی چل و حەوت بینایەی لە لای خەڵکی ترە، بڕیاری حکومەتە، ئەرێ بەڕاستی خەڵکێکی تر هەیە لە حکومەت بالاْ دەستتر؟ ئەمە پرسیارێك.

4-هەروەها پێشنیاز دەکەم وەزارەتی ئاوەدان کردنەوە چەند کۆمپانیایەك بۆ بینا و ئینشائات، بۆ پرد و ڕێگا دابمەزرێنێ، ئێمە ئەندازیار و ستاف تەکنیکیمان هەیە، ئالیەتمان هەیە، با وەك هەر کۆمپانیایەکی تر بچنە قۆنتەراتەوە، بەنیسبەت پرۆژەکان، پێشتر لە عیراق نموونەی وامان هەبووە پێم وایە ئەو خوشك و برا موهەندیسانەی کە لێرە دانیشتوون ڕەنگە زانیاریان هەبێ، پێشم وایە تا ڕادەیەکی باش سەرکەوتوو بوون، کۆمپانیای (ئاشوور) هەبوو، کۆمپانیای (تەحریر) هەبوو، چەندین کۆمپانیای تر هەبوو جێی دەستیان لە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان لە عیراق دیار بوو.

5-دوا پێشنیازم ئەوەیە ئەگەر پرۆژەی وەبەرهێنان ستراتیجی نەبن، بە توانای مادی و تەکنیکی کۆنتراکتەری خۆماڵی جێ بەجێ نەکرێ، حەقە پرۆژە بە کۆمپانیای بیانی نەدرێ، بە تایبەتی کۆمپانیا تورکی و ئێرانیەکان، سەرجەم پێداویستی بیناکردن لە وڵاتی خۆیان دەهێنن، ستافەکان لە وڵاتی خۆیان دەهێنن، واتە هەموو ئەو پارانەی بۆ ئەو پرۆژانە تەرخان کراوە دەیبەنەوە بۆ وڵاتی خۆیان، سەرباری ئەوەی قازانجیشی لێ دەکەن، بۆ بەڕاستی ئەگەر پرۆژەکان ستراتیجی نەبن، بە ئیمکانیاتی مادی و تەکنیکی خۆمان جێ بەجێ نەکرێن، بەس تەنیا ئەوانە بۆیە بەڕاستی پێویستە ئیهتیمام بە پرۆژە خۆماڵیەکان بدرێ، هەرلەم ڕێگەیەشەوە بەڕاستی تەراکومی مالی لە وڵاتی ئێمە دروست دەبێ، سوپاس.

بەڕێز بێریڤان اسماعیل سەرهەنگ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی قسەی دەکەم بەتایبەتی زیاتر لەسەر تەندروستی، چونکە من خۆم ئەندامم لە لیژنەی تەندروستی، ئەو ڕێژە بودجەی کە دانراوە بۆ وەزارەتی تەندروستی زۆر کەمە لە چاو

ڕێژەی بودجەی وەزارەتەکانی تر، بە تایبەتی پەروەردە و ناوخۆ و گەشتوگۆزار، هەروەها خوێندنی باڵا، بۆیە ئەو بودجەیە کە دانراوە بۆ وەزارەتی تەندروستی ناتوانێ ئەو خزمەت گوزاریە باشەی لە ئاستی پێویست خزمەتی نەخۆش بکات، نەك لە ئاستی پێویست، بەڵکو لە ئاستێکی زۆر نزم دەتوانێ پێشکەشی بکات، هەروەها کە من داوا دەکەم بودجەی تەندروستی زیاد بکرێ مەبەستم ئەو بودجەیە لە کوێ وەربگیرێ، دەبێ جێیەکەشی بڵێم، بە ڕەئی من لە پەرلەمان وەربگیرێ چونکە پەرلەمان بودجەکەی زۆرە، ئەگەر ئێمە تەندروستیمان خراپ بێ پەرلەمان پارەی بۆ چیە؟ هەروەها من ڕام لەگەڵ لیژنەی دارایی نیە، ڕاستە وەڵامم وەرگرتەوە لە لایەن لیژنەی دارایی، بەڵام دووبارە قسەی دەکەمەوە، بودجەی پاریش قسەم کرد لەسەری، هەروەها من ڕام لەگەڵ لیژنەی دارایی نیە چونکە پەسندی پێشنیاری لیژنەی تەندروستی ناکات، بۆ ئەوەی دوو نەخۆشخانەی پرۆفیشناڵ دروست بکرێ لەشاری هەولێر، لە جێگای ئەو دوو نەخۆشخانەی کۆماری هەولێر و رزگاری، ئەگەر نەخۆشخانەی کۆماری هەولێری پایتەخت بینایەیەکی تازەی عەمموودی لە شوێنی ئەودا دروست بکرێت بە پێی ستانداردی عالەمی، چونکە نەخۆشخانەی کۆماری هەولێر زۆر زۆر کۆنە، چەندین جار هەوڵدراوە نوێ بکرێتەوە، پارەیەکی زۆری لێ سەرف کراوە بەڵام هیچ سوودی نەبووە، شوێنەکەی زۆرباشە و سەنتەری شارە و عاردەکەی زۆر گەورەیە، بۆیە دەتوانین هەر لەهەمان شوێن باشترین و مۆدێرنترین نەخۆشخانەی لێ دروست بکەین، ئەمە نەك تەنیا داواکاری منە، بەڵکو داواکاری زۆر لە دکتۆر و پەرستارەکانە، کە دەچین سەردانیان دەکەین خۆیان داوامان لێ دەکەن دەڵێن ئەوە خەستەخانە نیە ئێمە ئیشی لە ناو دەکەین، ئێمە خۆمان دەڵێین ساڵی 2003 کوردستان بۆتە بەشێك لە عالەم، ئەوە ڕاستە، خۆشمان دەڵێین عالەم موتابەعەمان دەکات، ئەگەر عالەم ببەین بۆ خەستەخانەی کۆماری هەولێر سەردانی بکاتن، ببینێ نەخۆش لە پێش باران و خۆڵ و سەرما و گەرما، لە قاوشەك دەگوازرێتەوە بۆ قاوشێکی تر چمان پێ دەڵێن؟ هەروەها کە بینی لە ساڵەی عەمەلیات مشك هەیە، سیسرکە هەیە، ئەوە چ نەخۆشخانەیەکە، چۆن تەعمیری بکەین و سوودی لێ وەرگرین؟ بۆیە من داواکارم دەرماڵەیەك، یاخود هاوکارییەکی مانگانە ببردرێتەوە بۆ دایکی خاوەن منداڵی بێ هاوسەر، مەبەست ئەوە نیە تاهەتایە، مەبەستم ئەوەیە تاکو ئەو دایکە ئیشێك دەدۆزێتەوە، ئەرکی حکومەتیشە کە ئیشێك بدۆزێتەوە بۆ دایکی خاوەن منداڵ و بێ هاوسەر، داوا دەکەم دەستەڵاتی تەواو بدرێ بە وەزارەتەکان بۆ سەرف کردنی بودجە، سیستەمی مەرکەزی نەمێنێت و سیستەمی لامەرکەزی هەبێت، داوا دەکەم دەرفەتی کارکردن هەبێت زیاتر بۆ گەنجان و بێ کاران، بۆیە پێشنیار دەکەم بودجەیەك دابنرێ بۆ سەنتەرێك بەناوی سەنتەری کارکردن، ناوی ئەوکەسانە بنووسێ کە بێ کارن، ئەو کەسانەی کە لەو سەنتەرانەش کار دەکەن فەرمانبەرانی وەزارەتی دارایی بن، هەوڵ بدرێ کار بۆ ئەو بێ کارانە بدۆزرێتەوە بە پێی بڕوانامە و شارەزاییان، داوا دەکەم دەرماڵەی پەرستاران ببێتە 100٪ وەك دەرماڵەی پزیشك، چونکە جگە لەوەی ئەوە داواکاری ئەوانە، بەڵام ئەوە مافی خۆیانە، چونکە پەرستار زۆر نزیکە لە نەخۆش، ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە برینی نەخۆش هەیە، برین خاوێن دەکاتەوە، ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە بەکتریا هەیە کە تووشی نەخۆشی

دەكات، لە صاڵەی عەمەلیات شان بەشانی دکتۆرە، هەروەها لەگەڵ نەخۆش کەلوپەلی نەخۆش بەکار دەینی، چۆن دەبێ دکتۆر دەرماڵەی بەرزبێ و پەرستار کەم بێ؟ وەك یەك ئیش دەكەن بەبێ یەك ناتوانن، بۆیە داوا دەکەم دەرماڵەی ئەوانیش وەك دکتۆری لێ بێ، ئەو پەرستارەی کە کار دەکات لەناو شوێنی پڕ لە بەکتریا کار دەکات، مەترسی هەیە بۆ ژیانی کە تووشی نەخۆشی بێت، هەروەها داوا دەکەم بودجەی دەستەی ژینگە کە زۆر کەمە، فەرمانبەریان کەمە، کە دوای ئەوەی سەردانیانمان کرد دەبینم چالاکیەکان و ئەو کارانەی کە واجبە بیکەن، پێیان ناکرێ لەبەر کەمی بودجەو کەمی فەرمانبەر، داوا دەکەم بیر لەوە بکەنەوە بودجەیان بۆ زیاد بکەن، ئەگەر هاتو حکومەتەك لە ولاتەکی پێشکەوتوو بیەوێ سەرکەوتوو بێ لە سیاسەتەکەی، سیاسەتی ژینگە بەکار دەینی، چونکە ژینگە خۆی سیاسەتە، ژینگە پێویستە بیری لێ بکەینەوە، پێویستە گرنگی پێ بدەین، لە زۆر لە ولأتان حیزبەکان بیر لە حیزبایەتی خۆیان ناکەنەوە، بیر لە ژینگە دەکەنەوە بۆ پێشکەوتنیان، بەڕێزان، لە ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری کۆمەلأیەتی کە لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی نووسیتیان، دەڵێ من لەگەڵ ئەو برگەیە نیم کە دەڵێ دەرماڵەی مەترسی بۆ مامۆستا و فەرمانبەر و توێژەرە کۆمەلأیەتیەکان سەرف بکرێ، بۆ سەرف بکرێ؟ تێناگەم مامۆستا بۆ مەترسی هەیە لە ژیانی؟ ئایا لە تەڵەبە دەترسێ، ئایا نەیخوێندیە تەلەبە موعامەلەی چۆنە؟ فەرمانبەر بۆ بترسێ؟ خۆ بەکتریا نیە، خۆ نەخۆش نابێ؟ توێژەری کۆمەلأیەتی لەگەڵ خوێندنەکەی، لەگەڵ بڕوانامەکەی خوێندوویەتی کە چۆن موعامەلە بکات لەگەڵ ئەو کەسە، لەکۆتاییدا دەڵێم من پشتگیری لە هەموو پێشنیارەکانی لیستی کوردستانی دەکەم، ئەوەی داومانە بە حکومەت، چونکە خۆم ئەندامێکم لەم لیستە، زۆر سوپاس

بەڕێز پەروین عبدالرحمن عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وێڕای دەست خۆشیم بۆ لیژنەی دارایی بۆ ئەو ئەرك و ماندوو بوونەی کە کێشایانە، پشتگیری تەواوی پێشنیارەکانی فراکسیۆنی کوردستانی دەکەم خاڵ بە خاڵی، ئێمە دیارە بوونی پەرلەمان و ئەمن و ئاسایشی ئەمڕۆکە کەتێیدا دەژین لە سایەی خوێنی شەهیدە سەربەرزەکانمانە، بۆیە من چەند پێشنیارێك دەخەمە ڕوو بۆ خزمەت کردنیان:

1-دروست کردنی دوو نەخۆشخانە لە هەولێر و دهۆك هاوشێوەی ئەو نەخۆشخانەی کە لە سلیمانی هەیە و باشتریش بێت.

2-خەرج کردنی دەرماڵەی منداڵ و خێزانی شەهید، دیارە ئێمە پارەکەش هەر داوامان کرد لە بودجە ئەم دەرماڵەیە سەرف بکرێ بەلأم دیارە هەر سەرف نەکرا.

3-لە پرۆژەکانی نیشتەجێ بوون داوا دەکەم ڕێژەیەك بۆ کەس و کاری شەهیدان دابنرێت ئەوانەی کە سوود مەند نەبوون.

4-داوا دەکەم مووچەی شەهیدانی هاولأتی تیرۆر لە (180000) بکرێت بە (300000).

5-زیاد کردنی ئەو بڕە پارەیەی کە مانگانە تەرخان کراوە بۆ هاوکاری نەخۆشی کەس و کاری شەهیدان لە (75000000) بۆ (150000000).

6-دابینکردنی زەوی بۆ وارسی شەهیدانی سەنگەر، ئەوانەی کە تا ئێستا زەویان پێ نەدراوە.

7-زیاد کردنی (27000000) کە حکومەت تەرخانی کردووە بۆ (37000000) بۆ دروست کردنی خانووی خۆ کرد.

8-دابینکردنی بودجەیەك بۆ هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و هێنانەوەی روفاتی پیرۆزیان بۆ خاکی کوردستان،

9-کارا کردنی سندوقی هاوکاری بۆ شەهیدان.

10-ئەو بڕەی بۆ بەخێوکەری دایکی شەهید کە (75000)ە مانگانە بکرێت بە (200000) چونکە ئەو (75000)ە دابێنی ژیانی دایکی شەهید ناکات.

11-ئەو منداڵە شەهیدانەی کە لە جامیعە ئەهلیەکان دەخوێنن حکومەت موخەصەصاتێکی مانگانەیان بۆ ببڕێتەوە، چونکە بە پێی مەعلوماتم ئەو منداڵە شەهیدانەی کە لە جامیعە ئەهلیەکان دەخوێنن هیچ موخەصەصاتیان نیە.

12-لە ڕێگەی پرۆژەکانی وەبەرهێنان داوا دەکەم کە نیسبەیەك بۆ وارسی شەهیدان دابین بکرێت لە ڕێگەی ئەنجومەنی وەزیرانەوە.

دیارە ئێمە بۆنە و یادەکانمان زۆر زۆرە، ساڵانە پارەیەکی زۆر سەرف دەکرێ بۆ ئەم مەبەستە، بۆیە من داوا دەکەم بۆ هەر پارێزگایەك ڕۆژێك تەرخان بکرێ بۆ ئەم بۆنانە، میزانیەی حکومەت بۆ پرۆژەی ئیستیسماری چوارسەد ملیار دینارە، وەزارەتی پلاندانان دەتوانێ هەر وەزارەتێك سەرپشك بکات بۆ ئەو پارەی بۆی دانراوە، لە ڕێگەی بەڕێوەبەرایەتیەکانی دەستەی گشتی وەبەرهێنان چەند پرۆژەیەك ئیقتیراح بکەن بۆ خزمەت کردنی کەس و کاری شەهیدان، بۆ نموونە دروست کردنی کۆگا، ئەم کۆگایانە دروست بکرێ پاشان بە کرێ بدرێ، ئەو پارەی لە کرێی کۆگاکان وەردەگیرێتەوە بۆ خزمەت کردنی کەس و کاری شەهیدان بێت، پێویستە حکومەت مەکتەبێکی دیزاینی هەبێت بۆ هەموو وەزارەتەکان، پێیوە پابەند بن بۆ دیزاین کردنی پرۆژەکانیان، لە پرۆژە بەردەوامەکان دروست کردنی (734) خانووە بۆ کەس و کاری ئەنفال کراوەکان، بەڵام بۆ دوو قەزای بەردەڕەش و ئاکرێ حیساب بۆ ئەو شوێنە نەکراوە، ئەگەر ئێمە سەیری هەولێر بکەین دیارە ئەنفالی کەمترە، بەڵام شەهیدی زیاترە، ژمارەی شەهیدەکانیش (14525) شەهیدە، دیارە ئەو پێوەرەی کە دانراوە بە ڕای من زۆر زۆر کەمە، لە جیاتی دروست کردنی (مۆنۆمێنت) ئەو پارەیە خانووی پێ دروست بکرێت، ئەو (مۆنۆمێنت)تانەش کە دروست کراوە و تەواو بووە تەجهیز بکرێن، دیارە وەزارەتی شەهیدان ساڵانە پرۆژە بۆ وەزارەتی شەهیدان دا دەنێت، بەڵام دیارە وەك ئەوەی لە ستافی وەزارەتی شەهیدان بیستوومانە دیارە هەماهەنگی و تەنسیق لە نێوان وەزارەتی شەهیدان و وەزارەتی پلاندانان نەبووە، بەڵکو وەزارەتی پلاندانان بۆ خۆی وەزارەتەکانی ئیختیار کردووە، ئەو بڕە پارەی کە

وەزارەتی پێشمەرگە داوای کردووە لە هەرسێ بابی (سلع و تەعویزات و نەفەقاتی غیر مالیە) داوا دەکەم لە وەزارەتی دارایی بە هیچ شێوەك ئەوانە کەم نەکاتەوە، ئەو بڕە پارەی کە دەدرێتە وەزارەتی پێشمەرگە مـن داوا دەکەم وەك پێشینە نەبێ کە وەزارەتی دارایی دەیداتە وەزارەتی پێشمەرگە، بەڵکو وەك بودجە بـێ، بـۆ ئەوەی بتوانن بە باشترین شێوە خزمەتی پێشمەرگە بکەن، هەروەها پەلە بکرێ لە دروست کردنـی هەشـت لیواکەی تر کە ماوە، من لێرە دێمە سەر دۆڵی بالیسان دیارە من لە هەموو ئەو پرۆژانەی کە باسم کـرد کـە بەردەوامن یا پێشنیار کـراون دیـارە بـەهیچ شـێوەیەك ئاوڕێـك لـە دۆڵی بالیسـان نەدراوەتـەوە، دیـارە کـەم تەرخەمی زۆر هەیە، لێرە من ڕووی پرسیار دەکەمە وەزیری پلاندانان و ئەو گوندانەی کـە سـەر بـە دۆڵـی بالیسانن دیارە کەم تەرخەمی زۆر کراوە، یەك لەوانە (شیرێ) دیارە هەتا ئێستا تۆڕی ئاویان بۆ نەکراوە کە ژمارەی ماڵەکان (60) ماڵـە، بـەلاَم بـە هـیچ شـێوەیەك تـۆری ئاویـان بـۆ چـاك نـەکراوە، هـەروەها پـرۆژەی ئاودێری باخچەیان پێویستە، بەلاَم ئەوە دەتوانرێ بە شێوەی جۆگەی کراوە بۆیان دروست بکرێتن، گونـدی (خۆران) ئەویش پێویستی بە جۆگەی ئاودێریە، گونـدی (بێـراوە) تـۆڕی ئـاوی خواردنـەوە بـۆ نـاو ماڵـەکان پێویستە کە ژمارەی ماڵەکان (50) ماڵە، هەروەها یـەك بینایـەی مەکتـەبی تێدایـە کـە ئـەویش بینایەکـەی ڕووخاوە، قوتابیان هەیە لە قۆناغی متەوەسـتە دەخـوێنێ، ناچـارن ئـەو گونـدە بـەجێ بـێڵن بچـنە بالیسـان لەوێ درێژە بە خوێندن بدەن، من داوا دەکەم ئەگەر بێت و ئەو قوتابخانە سـەرەتاییە ئەگـەر بێـت و چـاك بکرێتەوە ئەوکات دەتوانن دەوامێك بۆ ئـەو ڕێـژەی قوتابیانـە دابنـرێ کـە لـە قۆنـاغی ناوەنـدی دەخـوێنن، گوندی (کەندە سۆر) مەکتەبێکی پێویستە کە شـەش پـۆل بـێ، کـە ژمـارەی ماڵـەکانی (30) تـا (40) ماڵـە، گوندی (کۆخان و دەراش) دیارە پێویستی بە ڕێگەیە،

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل-بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

(پەروین خان) گوند بە گوند ناتوانین یەك بەیەك بیان ژمێرین، فەرموو

بەڕێز پەروین عبدالرحمن عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

(کانی بەند) پێویستی بـە تـۆڕی ئـاو و جۆگـەی ئاودێریـە، دیـارە بالیسـانیش پێویسـتی بـە قوتابخانەیـەکی هـەژدە پۆلیـە و پێویسـتی بـە باخچـەی سـاوایانە و هـەروەها بینایـەی شارەوانیەکەشـی پێویسـتی بـە چـاك کردنەوە هەیە و پێویستی بە مەجرا هەیە، لێـرەوە پشـتگیری (بێریڤـان خـان) دەکـەم دیـارە پەرسـتارانیش پێویستیان بە زیاد کردنی دەرماڵەکانیان هەیە بە شێوەیەکی بەرچاو، هەروەها ئـەو دوو نەخۆشـخانەی کـە لـە هـەولێر هـەن دیـارە ئێمـە ئەگـەر سـەیری هـەولێر بکـەین دیـارە پێشـکەوتنێکی بەرچـاوی بـە خۆیـەوە بینیوە لە هەموو لایەنێکەوە، بەلاَم پێویستیشە لەم ڕووەوە دوو نەخۆشخانەی شیاوی هەبێتن، سوپاس

بەڕێز جمال طاهر ابراهیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەنـدامێت بـەرێز، پەرلـەمانتارێت بـەرێز، ئەڤرۆکـە ل ڤـێ هـۆلێ ئـەم ل بەرامبـەر بابەتـەکی دکـەین کـو پەیوەندی بـە ژیـانێ خەلکـەکی ڤـە هـەی، ئـەوژی بابـەتێ بودجەیـە، ئـەزێت دبیـنم ئەگـەر چـەند ڕۆژەکـە ئاڕاستە کردنا ئەڤێ گەنگەشێ بەرەو عاقارەکی تر یێت چێتن، ئەزێت دبینم زیاتر دێهنە مەرەمێت سیاسی ژڤان گەنگەشاو بۆچونێت هەنێت کەن، ئەزی وەك ئەندامـەك دە لیسـتەکێ دا، کـو لیسـتەکا دەسـتەلاّت، مـن ژی ئەو مافێن هەی وە ئەزی ماڤێ دەدەمە خـوە ئـەڤرۆ گەنگەشـا مێـت ب ئاڕاسـتەکی دی دا بچـیتن، ئەگـەر (مبدء) ب تنێ (فویل للمصلین) بێتن ئەز دبێژم ئەڤە تشتەکی نە باشە، ڤێتن (مبدء) (فویل للمصلین الذین هـم عـن صـلاتهم سـاهون) بێـت، بۆیـە دبـێتن ئـەم ئـەڤی بابـەتێ هـەنێ ژ بەرژەوەنـدیێت سیاسـی، ژ بەرژەوەندییێت سیراعاتێت تەسك، بەرەو عاقارەکی دی ببەن، ئەگەر ئـەم بـێین ڕەقـەم ڕەقـەم بچـن، ژمـارە ژمارە بچن، ئەز دبێژم ئـەم ناگەنـە چ ئەنجامـەك، چـونکی کێشـەیات ڕەقـەمیت داهـەی بوچـی هنـدە نینـە، بوچی ئەڤ چـەندە نـابتن؟ بوچـی ئـەڤ پـرۆژە ڤێـرێ نـابتن؟ بوچـی ڤێـرە هـەنابت؟ ئـەزێ دەسـتت بودجـە تەشغیلی دکەم کو هەندەکیش وان ئاخاڤتنە هەڤالێ من کاك (ئاسۆ) ل سەر ئاخفت، ئەگەر ئەم بێن بـەرێ خۆ بـدەنێ ژ بودجـە تەشـغیلی شێسـت و شـەس ژ سـەدێ و پۆینـت نۆهـەت و حـەفتی سـەدێ ئەڤـە هـەمی تەعویزاتێت،دێنە تەعویزاتێت ئەڤی موزەڤێ هەنێیە، ئەڤی مونتەسیبێ هەنێیە، کو هەمیت بنـە مووچـە و چ نەت بەڕیکا ئەڤێ خەلکێ هەنێدا ، ئەڤ خەلکە هەنێ ژی حەتمەن ئـەڤی پارێـت هـەنێ سـەرفێت کـەن، ل ڤێرە مەسەلەکی یا هەیت دبێژن (الناس للناسی من بدوین و حضر، بعضهم لایشعرون لـبعض وهـم خـدم) یەعنی ئەو پارە ئەگەر بچێتە بازارێ هەرکەسەکی دێتاتـە یـەدی و بوژانـەوە بـازارێ بـەرەو پێشـتر ببـەیت، ئەگەرنا خەلکەك بەحسێ زێدەییا ئەڤا مووچەت دکات و ئەڤی پارەت زۆرە، و تـەعویزات زۆرە، و تەشـغیلی زۆرە، ئەی چی بکەن؟ خەلکەکا یێت دامەزرایی، خەلکەکا یێـت تـەعین بـووی، ئـەرێ ئـەم دەربێخـنش یێـت وەزییفێ؟ چ لێ بکەن؟ ئەم دەربێخنش وەزیفەی بێ فورسەت عەمەل بمینێتن؟ ئەگەر فورسەت عەمەل ژی نەما موستەوای جەریمە دێ بلند بیتن، سـەریقات دێ زێـدە بـن، تـا ئـاخیری، الحمدالله هەنوکـە بـەرێ خـۆ بدەنێ ل کوردستانێ بەراورد دگەل جهێت تر بکەن موستەوای جەریمێ و موستەوای دزیێ کێمترە، ئەڤـەش دگەرێتە چ؟ ڤە دگەرێتە ئەڤێت سیاسەتی هەن، ئەگەر ئەم بێین بۆ نموونە، بـابی (منـافع الاجتمـاعی) ئـەم باب (مصروفات اخری) ئەڤە شرۆڤە دکەین و بچیە بابێت مینـەح و مصـروفاتێت ئـوخرا دبـینی مەسـەلەن مەصـروفات ئـوخرا گەلـەکش مـە پرسـیارێت کـەن مەصـروفات ئـوخرا بۆچـی؟ ل دڤـادا چ دا هەنـە، موخەصەصاتێت تولابا یەت هەین، بەعەساتێ تولابـا یـەت هـەین، تـەعویزاتێ زەحاییێـت هـەین، تـەعویزات موختەلیفە یێت هەین، ئیحتیاتی یێت تەوارییێت هەین، تا ئاخیر، ئەڤە هەمی ب چ ڤە گرێدایە؟ پەیوەندی ب چ ڤە گرێدایە؟ پەیوەندی ب ژیانا خەلکەکی ڤە گرێدایە، و هەدەفا مە ئەو چیە؟ باش کرنـا ژیانـا ئـەڤی خەلکێت هەنێ، ئەڤە یەك، خالە دی تر ئەگە ئەم بچنە بابەتێ بودجە وەبەرهێنانێ، بودجـە وەبـەرهینانێ بەس چەن ڕەقەم ژێ دەریێ خستین، ئەگەر ئەم بێن پێنـج ویـزارەت کـو پەیوەنـدی ب ژیانـا خەلکـەکی ڤـە هەی، ئاڤادانکرنە، شارەوانیە، تەندروستیە، پەروەردەیە، کارەبایە، ل سالە 2011 مەصروڤێ ئەڤان ویزارە با

هەر پێنجێ تنێ حدودێ 70٪ بوو ژ بودجە وەبەرهێنانێ، و یێ پێویست بۆ ساڵە 2012 ب حدودێ 72٪ یە، دیسانەکی ب پێنج ویزارێت تەنێ کو ئەڤ ویزارێت تەنێ هەمی پەیوەندی پتر ب ژیانێ خەلکەکی ڤە هەی، ئەگەر ئەم بێین بۆ ساڵە 2012 مەشاریعێت موفتەرەح بەرێ خۆ بدەنێ، ئەڤێ بتەنێ حدودێ 57٪ ژ رێژا بودجە وەبەرهێنانێ یە، و پارێ پێتڤی بۆ ساڵە 2012 چارسەد و دوو ملیارێن، پێنجی و هەشت پۆینت شەش ژ سەدێیە، بودجەیەکا هەیت، بودجەت تەنمیە ئەقالیم، ئەڤە بتنێ پارە دهۆکێیە، حیسا دهۆکێیە، ژ ڤێت بودجە هەنێ، کو سەد و نۆهەد و نەهـ ملیار دینارە، ئەڤ سەد و نۆهەد و نەهـ ملیارە هەنێ یا هاتیە بەلاڤە کرن ل سەر هەر حەفت قەزایەت پارێزگاهەت دهۆکێ، زائیدەن شنگار، تلکێف، زومار، کو ئەڤە یێش دەرڤەێت هەرێمێنە، کو مەناتقێت موتەنازعە، کو رێژا وان پرۆژە بۆ هاتینە دانان بیست پرۆژە، و مەبلەغێت هەشت ملیار و سێ سەد و بیست و چار و پێنج سەد هەزار دینارە، حەتمەن ئەڤا هەنێ چونکی ئەگە بەرێ خوت بدەنە ڤان پرۆژە تنێ هەمی ژی ڤان پرۆژانە یەت بچیکن، پرۆژەیەت هەیت دوو ملیار و سێ ملیار، ئەڤان پرۆژی تنێ هەمی زێدەتر پەیوەنیا ب ژیانێ خەلکیەکی ڤە هەی، ئەم هەمی دگەل هەندێینە مەشاریعێ ستراتیجی هەبن ل کوردستانێ، بەلێ خەلکێت مە ئەڤرۆ زیاتر چاڤێ وی ب دەرێ ماڵە وی، پتر خەدەمات بهێتە پێشکەش کرن، لەورا بودجە ما ڤێ ریکا هەندێت دهێتە خەرج کرن و بودجە ئەگەر ئەم بێین ب معایرێت علمی بچن ئیحتیمالە ئەزێ دگەل هەندەك بڕادەرا موتەفقم نیسبەی تەشغیلێ و نیسبەی بکارهینانێ و نیسبا کورتهێنانێ و مەفروزە کورتهێنان ئەوەندە بتن، بەس ئەمی بودجەکێ موناقەشەت دکەن، و بودجە هەرێما کوردستانێیا، هەرێما کوردستانێ واقعەکا هەی، یان ناوچەیەکا هەی پێتڤیا ئەگەر ئەم وەسا بیشێ هەنێ بچین موناقەشاتێت ئەڤێ بودجێ، ئەم کوردستانێ ڤێ پارچا جوغرافیێ راکەن ببنە ئۆروپا ب ڤیرێ وەسیلاییێت هەن، ئەم وەسا پێداچوون و موناقەشە بودجێ بکەن، نەخێر دڤێت ئەم نە بەرێ خۆ بدەنە جوزئی بتەنێ، ئەم بەرێ خۆ بدەنە جوزئي (ضم الکل)، کوردستانێت دەور و بەرێت مە نە تشتەکی وەسا ئاسایە کو ئەم ب کەیفا خۆ کار بکەن و ئەو سیاسەتا مە دڤیتن بەرێڤە بەن، و سیاسەتا ئیقتصادی، و سیاسەتا مالی، و سیاسەتا نەقدی، کو ئەم حەتا هەنوکە پارچەیەکین ژ عیراقێ، هەر سیاسەتەکا مالی،سیاسەتەکا ئیقصتیصادی، سیاسەتەکا نەقدی، ل عیراقێ بهێتە رویدان، هەر رویدانەکی ڤێ مەنتقێ بهێتە رویدان حەتمەن ڤێ تەئسیرێ ل بیر و بۆچوون و ستراتیجیەت و پێشڤەچونا دێت ڤە کرن، کێشەیەکی هەیە ئەز دگەل بڕادەران موتەفقم کێشا دانانا بودجێ نەخاسمە ل بوارێ وەبەرهێنانێ، من پێشنیارێکیا هەی، مەوزوعێ بودجەی وەبەرهێنانێ، پرۆژێت بەردەوام ئەڤە تشتەکی دیارە و دروستە، و لیستێت هەنێ هەمیت مەوجودن هێ پار و هێ پێرار و تا ئەخیر، ئەز پێشنیارێت کەم، ویزارەتێ (تخطیط) ئەوان پرۆژێت هەنێ، ئەوان کۆما لیستا، ئەوا چل و پێنجی هەزار رەقەمە، چل پێنجی هەزار حیسابە، نەهنێرتە پەرلەمانی، ئەڤ پرۆژە مەوجودن، چونکی کێشەك بومە پەیدا بوو، ئەگە تو دیر چوبای پرۆژێت بەردەوام تە بەرێ خۆ دابایێ حەتا 12/31 زۆر پرۆژە هەبوون، حدودێ هەزار و پێنج سەد، شەش سەد پرۆژە هەبوون کۆی خرج کراو بۆی حەتا 12/31 سفر بوو،

بۆچی؟ چونکی ئەڤ مەعلوماتە کەڤن بوو، ژی بۆمە هەنارد بوون، هەیڤا (10) و (11)، لڤێرێ گۆمانەکی لای پەرلەمانتارە پەیدا بوو، بۆچی حەتا ڤێ گاڤێ خەرج نەبویە، پشتی جەنابێ وەزیرێ ئەڤ ڕوون کرنێ دای، دیار بوو حدودێ پێنج سەد، شەش سەد پرۆژە مای کو نەکەتینە بوارێت جێ بەجێ کرن، هەر ل ڤێرێ پێتڤیت بوو ویزارەتی (تخطیط) نی ترین داتا بەری گەنگەشە کرنا بابەتێ بودجێ نی ترین داتا گەهیشت بانا پەرلەمانتارا، و هاتبانا گەنگەشە کرن، نسبەی بودجا موقتەرەح یا وەبەرهێنانێ، ئەز پێشنیارێت کەم، ویزارەت (تخطیط) بتنێ بێژێتن مە ئەڤ سالە سێ ترلیۆن، دوو ترلیۆن، چار ترلیۆن، چەندە؟ ئەم دکەینە پرۆژێت موقتەرەح بۆ سالێت 2012 یان بۆ 2013، بتنێ ئەڤ پرۆژێت هەنێ یان ئەو پارەی هەنێ، مەسەلەن سێ ترلیۆن دینارە، بێتە تەوزیع کرن، ل سەر ئاستێ ویزاراتا، و بێتە تەوزیع کرن ل سەر ئاستێ موحافەزاتا هەریەکی لدیف ڕێژە سوکانێ، و لڤێرێ دەستەلاتێ بدەتە جهێت پەیوەندیدارێ ل پارێزگاها ئەوان بکەنە پرۆژە، ئەوان پرۆژە بەس ڕەقەمی بۆ دیار بکەن، مەسەلەن هەندە بۆ دهۆکێ، بیست ملیار، سەد ملیار بۆ دهۆکێ، دوو سەد ملیار بۆ سلێمانیە، پێنج سەد ملیار بۆ هەولێر مەسەلەن، ل ڤێرێ بەس ڕەقەم بێتن، پشتی کە ببنە پرۆژە و پشتی ئەم بودجێت دێ موناقەشە کەن، ئەو پارێمە تەخصیص کری ببنە پرۆژە، و ئەڤ پرۆژە بێنە بەر دەستێ پەرلەمانتارێت بەرێز، و هەر پەرلەمانتارەکێ ل جێهێ خۆ،ل مەوقعێ خۆ پێداچوونێت بکاتن و دیڤ چونا ئەڤا پرۆژێت هەنێ بکاتن، ئەز دەست خۆشیێ ل تەقریرا لیژنێت دارایی دکەم و ئەندامێت لیژنا دارایی، و شیای تەقریرەکا ڤێ حەجمێت هەنێ، ئەز دبێژم ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینێ ئیحتیمالە تەقریرا وەش ژ تەقریرا موناقەشە یا موازەنە ئەمریکی پتر یا حدودێ حەفتێ، هەشتێ سالێ پێشی ئێستا تەفاصیل گەلێکی دای، گەلەك بیر و بۆچونێت داین، گەلەك رەئییێت داین، گەلەك موقتەرەحاتێت داین، ل ڤیرێ ئەز پێشنیار دکەم، و ئیحتیمالە بە پێشنیارێت لیژنە دارایدا ژییێت دا هەی، و پرۆژێت موقتەرەح بۆ سالێت 2012 هەرچەندە برای من (ئاسۆ) ئیحتیمالە ڕەقەمەك داو ،جەنابێ وەزیر (تخطیط)یش ژ بەرێدا ڕەقەمەك دای، ئەز دگەل ئەوە موتەفقم، بەس ئەگەر ئەم بێین ئەو پرۆژێت هاتینە پێشنیار کرن بۆ پارێزگەها دهۆکێ، بەس یەت موقتەرەح، و مەجموعێت ئەوان پرۆژێت هەی دوو ترلیۆن پۆینت هەشتە، و پارا پێدڤیت بۆ سالە 2012 چار سەد و دوو ملیارە، ئەز دبێژم خەلەلەك ل ڤێرێ دا هەی، هەرچەندە ئەوان هەوڵدان کو ئەمە تێبگەهینن بەلێ، بەس ئەڤان پرۆژێت تنێ موستەقل بەرێ خۆ بدەمێ نە پارەی گشتی یێ پێویست بۆ 2012 بێتە خەرج کرن، نە ئیحتیمالە ڤێ ڕێژێت دروستن، بەس کە پرۆژیت موقتەرەح ل 2012 ڕیژا وان ل سەر ئاستێ هەمی کوردستانێ حدودێ هەشت پۆینت شەشە، ئەگە بەس ئەم وە بتنێ نسبەی دەربێخین یەت بەردەوامن و دوا کەوتی بن، ئەز پێشنیارێت دکەم و، ئەز تەئیدی کەم، ئیحتیمالە لە پێشنیارێ لیژنە داراییدا هاتی، کو پرۆژێت ئەڤ سالە ئەوێت موقتەرەح و ئەمێت بینن هەنوکە پرۆژێت بەردەوام چەندێت کەتینە کارێت، سەرۆکێ پەرلەمانی باوربکە ل پارێزگەهێ دهۆکێ هەنوکە مە کێشا مقاول هەیە، یەعنی زۆر پرۆژەیەت مای موقاول نین کاری بکەتن، چەند پرۆژەیەت هەی ئیعادەت ئیعلان دووجار، سێ جار دێتە کرن، من

پەیوەندییت هەی دگەل لیژنە تەندەرا، و پرۆژەیەت ڕێڤەبەریا ڕێك و پرا دهۆکێ، کو ئەڤا کێشەیەکا هەی ڤێ مەجالێ هەندێدا، پرۆژەت زۆرن، پرۆژەت متەراکیمن، بۆیە ئەز پێشنیار دکەم، ئەڤان پرۆژێت هەنێ وەکی هاتی ئەوێت ئیمکانیاتێت هەنێ ئەوێت کو پارەکی زۆرت دڤێت، ژ دەستەلاّتە حکومەتێ دا نەبیتن، نەشێتن، ئەڤ سالە جێ بەجێ بکرێتن ئەز موتەئەکیدم ژی گەلەکیش ڤان پرۆژە ناکەونە بوارێت جێ بەجێ کرن، ئەڤ پرۆژێت هەنێ ئەم دەستەلاّتێت ددەنە ویزارەت (التخطیط)، ب تەنسیقێ دگەل محافزاتە ئەم محافەزاتە، ل ڤێرێ هەندەك پرۆژە ئیختیار بکەن جێ بە جێ بکەن، و پرۆژێ دی تر بێنە تەئجیل کرن، بۆ سالە بێت، و ئەم تەرکیزە جهودێ بکەینە سەر چ؟ سەر پرۆژێت بەردەوام، و کێشا پرۆژێت ئەڤێ دواکەتی، ئەوا چارەسەر بکەن، ل ڤێرە ئەز پشتەڤانیا پێشنیارێت لیستا کوردستانی دکەم، و ئەو پێشنیارێت لیژنە دارایی ژی، و هەر وەسا تەئکیدێ دکەم کو ئەو موقتەرەحێ کو لیژنەیەك بێتە چێ کرن، لدیڤ چۆنێت بکاتن ل سەر ئەوان کێشە و گرفتێت مە، ل گەل بەغداد، زویترین کات ئەو بابەت، ئەو کێشە بێنە چارەسەر کرن، و لڤێرێ من دڤێتن بیر ئانینا وان ژ برادەرانی بکەم کو ببنە لیژنە، مە کێشەیەکا هەی، کێشەیەکا کەونە هەرچەندە بەری دابێ دگەل ویزارەتێ مالیە مە ئاخافت بوون، بەس وەدیارە ڤی بۆچونێت وانە، ڤی شیانێت وانە بیتن، بەلکی ئەڤە پتر پەیوەندی ب حکومەتە مەرکەزی ڤە هەی، ئاوارێت مە یێت کوردستانێ ئێ تورکیا، ئێ ئیرانێ وەختێ خۆدا، وەختێ بیست و پێنج دینارێ سویسری ساڤیت کری گەلەك موهاجیر و گەلەك خەلکەکی فەقیر

و هەژار نەشیا ئەوی پارەی بگەیینتە کوردستانێ و بێتە تەعویز کرن، چونکی ل ئیرانێ بوون، ئەز دبینم کو ئەڤێ کێشا هەنێ بێخنە سەر ڤێ کێشێ، و دگەل بەغداد ئەڤی بابەتێ هەنێ ژی چارەسەر بکەن چونکی ئەڤە ڕزقێ خەلکەکی، ماندی بینا وەیە چەندین سالە بوو، و دیسا مەد ڤێت ئەز جارەکا دی تریش ژی ئەڤی بابەتێ، بابەتێ موازەنێ و بابەتێ، بەرەو عاقارەکی دی بباتن، ئەز هیڤیدارم کو ئەڤێ بودجە زوی تەصدیق بکەن و بەرژەوەندیت خەلکەکی بجێ بینن، سوپاس

بەڕێز ئاواز عبدالواحد خضر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من سەرەتا دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم، بۆ ئامادە کردنی ڕاپۆرتەکەیان، پشتگیری لە تەواوی پێشنیارەکانیان دەکەم، هەروەها پشتگیری لە وتەکانی (سۆزان) خان دەکەم سەرۆکی لیستی فراکسیۆنی کوردستانی کە زۆر بە باشی و زۆر بە ڕوونی خاڵ بە خاڵ پێشنیاری کرد بۆ خزمەت کردنی هاوولاّتیان، بەرێزان دەست خۆشیش لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ بەردەوام بوون لەسەر پێشینەکانی (هاوسەرگیری، خانووبەرە، قەرزی بچووك، قەرزی کشتووکاڵ) کە ئەمە ڕاستەوخۆ دەگاتە دەستی هاوولاّتیان و جێگەی ئەوەیە کە بەردەوامی پێ بدرێت بۆ هەموو ساڵێك و جێگەی دەست خۆشیشە، وەك هەموو لایەك دەزانێ کە دواکەوتنی بودجە لە لایەن بەغداوە کاریگەری کردۆتە سەر بازاڕ و سەر سستی بازاڕ و کاروباری هاوولاّتیان، بۆیە لێرەدا وێرای پشتگیری کردنم بۆ پەسند کردنی بودجە بۆ دابین کردن و

هەروەها ئەو پێشنیارانەی کە لە لایەن لیژنەی داراییەوە کراون، هەروەها ئـەو پێشـنیارانەش کـە لـە لایـەن لیستی کوردستانیەوە کراوە، پاش جێ بە جێ کردنی ئەم تێبینیانە بودجەکە پەسند بکرێت و بۆ خزمەتی هاوولاّتیان کاری پێ بکرێ، بەو پێیەی کە ئەندامم لە لیژنەی ناوخۆ پشتگیری دەکەم لەو میزانیەی کە بـۆ ئەنجومەنی ئاسایش دانراوە، لەبەر ڕۆڵ و گرنگی کاری ئەم ئەنجومەنە، وەك دەزانـین کـە ئەمسـاڵ بـە پێـی یاسایەك ئەم ئەنجومەنە دەست بەکارەکانی خۆی دەکات، بۆیە هەر موئەسەسەیەك لە سەرەتای پێکهاتنیـدا پێویستی بە بودجەیەك هەیە بۆ ئەوەی هەیکەلیـەی موئەسەسـەکەی خـۆی دابمـەزرێنێ، و کارەکـانی خـۆی پێ ڕایی بکات، بەڕێزان ئەو خاڵەی کە دەمەوێ باسی بکەم، دەمەوێ زۆر بە کورتی ئامـاژەی پـێ بـدەم وەك (هاژە) خانیش لە جەلسەی پێشتر باسی کرد، ئەویش کێشـەی قـەزا و ناحیـەکانی مـەخموورە، کـە بـە پێـی بڕیارێك، دەتوانم بڵێم ئێمە لێرە کۆ دەنگی لەسەر بدەین و بتوانین هاوولاّتیانی ئەم سنوورە بەشداری پێ بکـەین لـە سـلفەکانی عـەقار، ئەوانـەی کـە بـۆ هاوولاّتیـان تـەرخان کـراوە وەك سـلفەی هاوسـەرگیری، و خانووبەرە، و قەرزی کشتوکاڵ، لەبەر ئەوەی هیچ ڕێگریەکی یاسایی نیە کە ئەوانـە تێـدا مـەشمول بکـرێن، لەبەر ئەوەی زۆربەی فەرمانگەکانی ئەم قەزایانە سـەر بـە هـەولێرن، وەك هەرسێ لقـەکانی کشـتوکاڵ یـان فەرمانگەی خانووبەرە، شـارەوانی سـەربە بـەڕێوە بەرایەتیـەکانی هـەولێرن، قـەزای مـەخمووریش بـە پێـی بڕیارێك لە پاش ڕاپەڕینەوە خراوەتە سەر پارێزگای موصل، بۆیـە هاوولاّتیـانی ئـەم ناوچـەیە لەهـەر دوو ڕووەوە بـێ بەشـن، هـەم لـە لایـەن حکومـەتی فیدراڵیـەوە، هـەم لـە لایـەن حکومـەتی هەرێمـەوە، لەبـەر بارودۆخی ئەمنیش ناتوانن ڕوو لە پارێزگای موصل بکەن، کارەکانیشیان بۆ ڕایی ناکرێت، لێرەش ئێمـە بـە دەستی خۆمان ئەوانمان لەو سلفانەدا بێ بەش کردووە، بۆیە داوا لە هاوکارانیشم دەکەم کە لێرەدا پشتگیری بکەین کە هەر نەبێ جگە لەو پرۆژە ئاودێریەی کە زۆر گرنگە بۆ ئەو ناوچەیە لەبەر ئـەوەی خـاکێکی بـە پـیتی کشـتوکاڵی هەیـە، بـەلاّم لەبـەر جـێ بـەجێ نـەکردنی ئـەم پـرۆژە ئاودێریەیـە نـەتوانراوە ئـەم خاکـە بەرهەم بهێنرێت بۆ سوودی کشتوکاڵی، بۆیە وێـرای جـەخت کـردنم لەسـەر پـرۆژە ئاودێریەکـەی سـنووری قـەزای مـەخموور داوا کـارم کـە زۆربـەی هاوکارانیشـم پشـتگیریم بکـەن بـۆ ئـەوەی کـە هاوولاّتیـانی ئـەم ناوچەیەش بۆ ئەوەی لەو سلفانەی کە لە پەرلەمانی کوردسـتان قـەراری لەسـەر دراوە و حکومـەتی هـەرێم پاڵپشتە، هەروەها هاوو لاّتیـانی ئـەم ناوچـەیە و بەشـێکی زۆری هاوولاّتیـانی قـەزای بەردەڕەشـیش بتـوانین مـەشمول بکـەین بـەم سـلفانە و بـۆ ئـەوەی ئـەوانیش بتـوانن سـوود لـەو سـلفانە وەربگـرن، لـە کۆتایشـدا سوپاسـتان دەکـەم و جـەخت لـە پشـتگیری کـردنم بـۆ ئـەو پێشـنیارانە دەکـەم کـە لـە لایـەن فراکسـیۆنی کوردستانی کراوە.

بەڕێز خلیل عثمان حمدامین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە مەسەلەی بودجە مەسەلەیەکی هەستیار و گرنگە، بەتایبەتیش کە بودجەکە دوا کـەوتووە، مـن پـێم وایـە، بۆیـە بەرپرسـیارەتی هـەموو لایەکـە بەڕاسـتی هـەوڵ بـدەین چـونکە ژمارەیـەکی زۆر لـە هاوولاّتیـان

ئەمڕۆکە چاوەڕێن، بەو پێیەی بودجە پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی بە ژیان و گوزەران و هەروەها میکانیزمی کاری سەرجەم فەرمانگەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە هەیە، بتوانین ئێمە هەوڵێکی باش بدەین بۆ ئەوەی بتوانین بودجە پەسند بکەین، ئەوە مەسئولیەتی ئێمەیە، بەڵام ئەوە مانای ئەوە نیە کەوا کەم و کوڕیەکان، و ئەو کەلێن و کەلەبەرانەی کە هاتووە، و لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی کە هاتووە ئێمە نابێ لێی بگەڕێن، بەڵام دەمەوێ ئەوە بڵێم کە ئێمە پێویستە وەك بودجە مامەڵەی لەگەڵ بکەین، کەرەستەیەکە ئەمە ژیان و گوزەرانی خەڵکی پێوە بەندە، نەك بۆ هەر کێشەیەکی تری وەك هەر مەسەلەیەکی تر، پشتیوانی لە پێشنیار و سەرنجەکانی لیستی کوردستانی دەکەم بەتایبەتی ئەو خاڵەی کە دەڵێ بەڕێژەیەك کە ڕێژەکەی لە 10٪ بێ بۆ کەم کردنەوەی بودجەی سەرۆکایەتیەکان (سەرۆکایەتی پەرلەمان، سەرررۆکایەتی هەرێم، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی دادوەری) سەرنجێکی ترم ئەگەر بێت و ئێمە بەڕاستی بەراوردێك لە نێوان بودجەی وەزارەتەکاندا بکەین، من پێم وایە هەندێ لەو وەزارەتانە بەڕاستی بودجەی کەمیان بۆ دانراوە، بەتایبەتی وەزارەتی تەندروستی، وەزارەتی ئاوەدان کرنەوە، دەستەی ژینگە، کە ئەمڕۆکە بەڕاستی ئێمە دەتوانم بڵێم ئەم سێ وەزارەتە سێ وەزارەتی زۆر گرنگن، لە گرنگی وەزارەتەکانی تر کەم ناکەمەوە، بەڵام وەزارەتی ئاوەدان کردنەوە بۆ بونیاتنان، ژێرخان، پردەکان، هەروەها مەسەلەی ژینگە کە ئێمە لەبەردەم مەترسیەکی گەورەی پیسبوونی ژینگەداین، کە پێویست بوو ئێمە بەڕاستی باشتر، بە پشتگیریەکی دارایی باشتر ڕوو بە ڕووی هەموو ئەو مەترسیانە ببینەوە، ئەمڕۆکە هەڕەشە لە ژینگەی هەرێمی کوردستان ئەکات، بەنیسبەت وەزارەتی تەندروستیشەوە بەهەمان شێوە هاوکارانیشم باسیان کرد من نامەوێ لێرە درێژەی پێ بدەم، بەنیسبەت وەزارەتی ئاوەدان کرنەوە، من پێشنیار دەکەم بەڕاستی پارەیەك بۆ بەڕێوەبەرایەتی صیانەی ڕێگاوبان تەرخان بکرێ، لەبەر ئەوەی بەڕاستی ئێستا حاڵی پرۆژەکان وایە بەڕاستی زۆر بە درەنگەوە تەواو دەبن، ئەوەتا خۆتانیش ئاگادارن کە ژمارەیەك پرۆژەی دواکەوتوومان هەیە، و ژمارەیەك لە پرۆژەکانیش بەردەوامن، ناتوانرێ بەڕاستی پرۆژەکان لە کات و ساتی خۆیدا جێ بەجێ بکرێ لەبەر هەر هۆیەك بێت، بۆیە من داواکارم وەزارەتی دارایی لەگەڵ وەزارەتی پلاندانان بەڕاستی کارێك بکەن کە ڕێگە چارەیەکی یاسایی لە ڕێگەیەوە بودجەیەکی باش بۆ بەڕێوەبەرایەتی چاك کردنەوەی ڕێگاوبانەکان تەرخان بکەن، جا لە غەراماتی مروری کە ئێستا هەموومان دەزانین داهاتێکی گەورەی وەزارەتی ناوخۆیە، دەتوانرێ ئیستفادەی لێ بکرێت، خاڵێکی ترم بەڕێز وەزیری پلاندانان یەعنی کێشەیەکە خەریکە لەگەڵ ئەو حکومەتەدا مواکەبە دەکات ئەویش کە خۆت ئاماژەت پێ کرد مەسەلەی دواکەوتنی پرۆژەکانە، یەعنی ئەوەندەی کە ئاگادارم پرۆژە هەیە تەندەری لێ دراوە هێشتاکە نەچۆتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، بەڵێندەر دەڵێ ئەو پارەی لێمداوە کەمە، کۆمەڵێك پرۆژەی تریش بەشێکی چۆتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، بەڵێندەر ئەڵێ من زەرەری لێ ئەکەم، بۆیە خەریکە ئیشەکە ڕائەگرێ، یاخود ئیشەکە بە سستی ئەڕوات، بەبێ ئەوەی کە هیچ گۆڕانکاریەکی گەورە لە نرخی کەرەستەدا، لە هێزی کار، یاخود هیچ گۆڕانکاریەك بەسەر پارەدا نەهاتووە،

پـرۆژە وەسـتاوە یـاخود خەریکـە ئەوەسـتێ، یـەعنی ئـەوە خاڵێکـە بەڕاسـتی بـەو پێیـەی ئێـوە ئێسـتا فەرمانگەیەکتان هەیە بەناوی فەرمانگەی گرێ بەستەکان، حەقە ئەمە بەڕاستی چارەسەر بکرێ، بۆیـە مـن لێرە ئیشارەتی پێ دەدەم، چونکە ئەمە لە دەستی وەزارەتەکاندا نیـە، لەبـەر ئـەوەی بەشـێکی زۆر لـە کـاری تەنـدەرین و ئیحالـەکردن و ئـیعلان کـردن ئەمرۆکـە لیژنەیەکـە لـە پارێزگاکانـدا دەیکـەن، خـاڵێکی تـرم بەڕاستی نەبوونی بودجەیە بۆ یەکەی سەرپەرشتیاری، یەعنی ئێمە دوو وەزارەتـی زۆر گرنگمـان هەیـە کـە وەحدەی ئیشراف هەندەسی هەم وەزارەتی ئاوەدان کردنەوە هەم وەزارەتی شارەوانی، ئێستا لە کاتی ئێستادا (190000) یەکـەی نیشـتەجێ بـوون دروسـت دەکـرێ بـەلاَم ئیشـراف هەندەسـی بـە پێـی پێویسـت نیـە، بودجەی پێویستی نیـە، ئـامێری هاتوچۆ کردنـی نیـە، ئەمـەش هۆکارێکـە بـۆ ئـەوەی یەکـەی ئیشـراف بـە شێوازێکی باش نەتوانن ئیشـراف یەکـەکانی نیشـتەجێ بـوون بکـەن، و کوالیتی یەکـەکانی نیشـتەجێ بـوون بەڕاسـتی وەکـو پێویسـت نیـە وەك ئـەوەی کـە داوا کـراوە، بۆیـە مـن داواکـارم تـەفعیلی وەحـدەی ئیشـراف هەندەسـی بکـرێ لـەو وەزارەتانـە بـۆ ئـەوەی ئێمـە بتـوانین چارەسـەری ئـەو کێشـە بکـەین، و لـە هـەموو ڕوویەکەوە ناکرێ بەلێندەر خۆی پارەی ئیشراف بدات بە موهەندیس، من پێم وایە ئەمـە کـارێکی خراپـە، خاڵێکی تر بەڕاستی کە دەمەوێ بێمە سەری ئـەویش پـارەی پـترۆدۆلارە یـان هـەر پارەیـەکی نـەوت، ڕاسـتە دابەش کردنی بودجە بە پێی ژمارەی چڕی دانیشتوانە ، من پـێم وایـە ئەمـە سـتانداردێکی نێودەوڵەتیـە، و حاڵەتێکی باشە بۆ ئەوەی هەموو لایەك بە پێی چڕی ژمارەی دانیشتوان بەڕاستی ئیستیفادە لەو بودجەیـە بکەن، کە ساڵانە لە هەرێمی کوردستان و لە پەرلەمانی کوردستان پەسـند دەکـرێ، بـەلاَم مـن پـێم وایـە بـۆ پارەی نـەوت، یـان پـارەی پـترۆدۆلار هـەروەکو لـە دەسـتوری عیراقـیش و لـە زۆربـەی زۆری میساقەکانیشـدا هاتووە ئەمە موڵکی گشت خەڵکە، موڵکی هەموو خەڵکی کوردستانە، بەلاَم ئەولەویەت دراوە بە پارێزگاکان، من پێشم وایە بەڕاستی لە پارێزگاکانیشدا بەڕاستی ئەبێ ئەولەویەت بدرێ بەو ناوچانەی کـە نـەوتیان لـێ بەرهەم دەهێنرێ، و من پێم وایە ئەم میعیارە، دابەش کردنـی ئـەو پارەیـە لەسـەر ئەساسـی بنـەمای چـڕی دانیشتوان جۆرێك لە ناعەدالەتی تیایە بۆ ئـەو ناوچـانەی کـە نـەوتیان لـێ بەرهـەم دەهێنـرێ، لـە کاتێکـدا تووشـی مەترسـی ڕوو بـەڕوو بوونـەوەی ژینگـە دەبـن، ڕێگـاو بانـەکانیان خـراپ دەبـێ، ژمارەیـەك پـرۆژەی سەرەتایی، وەك پرۆژەی ئاو، بنکەی تەندروستی کە تاکو ئێستاکە لەو ناوچـانە نەچـۆتە بـواری جـێ بـەجێ کردنەوە، من بە نموونەیەك بۆتی دەهێنمەوە، پرۆژەی ئـاوی خواردنـەوە ئێسـتاکە بـۆ شـەش گونـد لەسـەر چوارسـەد ملیـۆن دینـار وەسـتاوە کـە وەزارەتـی سامانە سروشـتیەکان تـاکو ئێسـتاکە دابـینی نـەکردووە کـە هەمووی لەوانەیە سێ کیلۆمەتر، چوار کیلۆمەتر لە کێڵگەی بەرهەم هێنانی نەوتەوە دووربن، خـاڵێکی تـر من گوێبیستی ئەوە بووم بەڕاستی بەرێز وەزیری دارایی ئەوەیە کە ئەوەندەی مـن بـزانم دامـوو دەزگاکـانی حکومـەت لـە سـنووری پارێزگاکـانی (هـەولێر، سـلێمانی، دهـۆك)، لـە سـنووری پارێزگاکـانی هـەولێر دامـو دەزگاکانی حکومەت چل و نۆ ملیار بۆ چل و هەشـت ملیـار پـارەی کارەبـا قـەرزارن، لـە سـنووری پارێزگـای سلیمانی یانزە ملیار قەرزارن، لە سنووری پارێزگای دهۆك حەوت ملیار قـەرزارە، یـەعنی مـن ئەپرسـم ئایـا

ئەم دامو دەزگایانەی ئێمە پارەی پێویستیان لەبەر دەستدا نیە بۆ ئەوەی دەفعی پارەی کارەبا بکەن و ئەم داهاتە بگاتەوە وەزارەتی کارەبا و بە دەیان پرۆژەی باشی گەیاندنی کارەبای بۆ گوند و دێهاتەکان پێ بکرێت؟ کە ئێمە لە سەردانێکی ئەم دوایەماندا لەگەڵ هاوکارانم لە پەرلەمان دەرکەوت پرۆژەی گەیاندنی کارەبا بۆ (28) گوندی ناوچەیەك تەنیا سێ ملیار و نیوی تێ دەچێ کە تاوەکو ئێستاکە وەستاوە، یەعنی من ئەپرسم ئایا ئەم پارەیە بۆ ناگەڕێتەوە بۆ داهاتی گشتی، بۆ حکومەت؟ ئەی باشە ئەگەر ئێمە دامو دەزگاکانمان پارە نەگێڕنەوە ئەی چۆن ئێمە تەشجیعی هاووڵاتی بکەین ئەو پارەیە بگێڕنەوە؟ خاڵێکی تر ئەو (7500) دۆلارەی کە بەڕاستی موقەرەڕ بوو کە بدرێ بەڕاستی قسەیەکی زۆری لە ناو هاووڵاتیان دروست کردووە، ئەنواع تەفسیری بۆ دەکرێ، بەلاّم بەپێی مەعلوماتی من، و لەگەڵ دەستەی وەبەرهێنانیش دانیشتین، ئەوان ئەڵێن ئێمە ئێستاکە حدودی چل ملیار لە سندوقی سوکان ماوە، و ئەمساڵیش پەنجا ملیارمان بۆ دانراوە، ئێمە ئەتوانین ئەم پارەیە بدەین، بەلاّم بەمەرجی قیستەکە بە دوو ساڵ بێ، و گوندە دوورە دەستەکان، گوندە سنووریەکان، ئەو گوندانەی کە زیاتر کاولکاری گرتوونیەتەوە زیاتر لەوانە خەرج بکرێ، ئەوە بدرێ بە مینحە بەو هاولاّتیانەی کە گوند نشینن، یاخود ڕێگایەکی تر هەیە بۆ ئەوەی ئێمە ڕێگە لەوە بگرین ئەویش ئەوەیە، لەو سلفەی پێشینەی خانوو بەرەیەی کە وەری دەگرن بەڕاستی لە (75)ی وەرەقەی ئەو هینە ئیعفا بکرێن و لێیان وەرنەگیرێتەوە لە پێشینەکە، خاڵێکی ترم تایبەتە بەو ڕێنماییەی کە دەرچووە بۆ قەرزی کشتوکاڵی، بەرێز جەنابی وەزیری دارایی، لەبەر قورسی ئەو ڕێنمایانەی کە دانراوە زۆر لە جوتیاران ناتوانن لەو قەرزە سوود مەند ببن، لەکاتێکا ئێمە پێویستی زۆرمان بە بووژانەوی کشتوکاڵی لادێیەکان هەیە هەم بۆ دەعمی ئیقتیصادی مەحەلی، هەم بۆ دۆزینەوەی هەلی کار، لە کاتێکا خۆمان ئەزانین ئەوە بودجەی تەشغیلیەکەمان ژمارەیەکی زۆریش خەڵك چاوەڕێی تەعین بوونە، ئەتوانرێ بەوە بەڕاستی بیئەی گوندەکانمان ببووژێنینەوە، بەڕاستی ئێمە ئەتوانین ئەو دەستی کارە لەوێ بەکار بێنین، خاڵێکی ترم ئەوەیە کە ژمارەیەك یەکەی نیشتەجێ بوون دروست کراون، و خەڵکیش چۆتە ناوی، بەلاّم تاکو ئێستا پرۆژەی خزمەت گوزاریان بۆ نەچووە، بە پێی پێشنیاری ئێمە و دەستەی وەبەرهێنانیش داوا دەکەین کە بۆ زوو ڕاپەڕاندنی ئەو ئیش و کارانە ئەو پارانە لە ڕێگەی فەرمانگە تایبەتمەندیەکانی سنووری پارێزگاکانەوە پارەیان بدرێتێ، بودجەیان بخرێتە بەردەست، بە تەنسیق و هەماهەنگی لەگەڵ دەستەی وەبەرهێنان ئەو پرۆژە خزمەت گوزاریانە بتوانرێ بگەیەنرێتە ئەو یەکەی نیشتەجێ بوونانە، بۆ ئەوەی هاووڵاتیانی ئەو یەکانەش لەو خزمەت گوزاریانە بێ بەش نەبن، سوپاس

بەرێز جهان اسماعیل بنیامین:

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەرێ ئەز بچمە سەر تێبینیەت خو ل سەر تەقریرا لیژنەی دارایی ئەز حەز دکەم بەحسێ حصا دهوکێ بکەم، پارێزگاها دهوکێ ل بودجە گشتیا هەرێمێ، بەڕاستی بیست و سێ، حەتا بیست و چار ژ سەدێ ڤێ بودجا گشتی دیچتە سەرف کرن بۆ پارێزگاها دهوکێ، ئەوژی ئەز دبینم کێمە بەنیسبەت کو پارێزگەهێ،

ئەگەر ئەم موقارەنە بکەین کو زیادە سوکانی بەردەوامە، هەروەسا ناوچەیەت کێشە ل سەر گەلەك پێتڤیت وانە، بەتایبەتی پێتڤیت خزمەت گوزاری رێکا پارێزگەهێ دهوکێ نەکرن، ژ بەر هندێ ئەز هێڤیدارم نوێنەرێ حکومەتێ ل ڤێرێدا ئەڤ تشتە ل بەر چاڤ وەربگرن، و بشێن حەلەکی بووێ موشکیلە بکەن بۆ پارێزگەهێ دهوکێ، بەتایبەتی ئەز بەحسێ ڤێ نوقتە دکەم کو تەعیناتە ڤێ نەکرن بۆ پارێزگەها دهوکێ، گەلەکێ کێمە نیسباوە 11% حەتا 12% دایە ژ هەمی میلاکە هەرێما کوردستانێ، بڕاستی ئەڤەش گەلەکی کەمە، ڤیرێ ئەز پێشنیارەکی دکەم، ئەگەر نیسبەك ژ تەعیناتە بداتە پارێزگاهێت خو، ئەو بخو نیسبەك هەبیتن وەك 5% بشێن هندەك تەعیناتە دیف، ئیحتیاجاتە دەوائیرا هەر پارێزگاهێ بکەن، خالێ دووێ ئەز ل سەر تەقریرا لیژنە دارایی هندە تێبینیم هەی، بەنیسبەت ڕای لیژنەی دارایی ل سەر تەقریرا لیژنە کاروبارێ ئەوقاف و ئاینی، د خالە (7) دا، تەبعەن لڤێرەدا لیژنەت ئەوقاف و کاروبارێت ئاینی گەلەك پێشنیار کرینە، ئێك ژوان پێشنیاری کە بوچی مەسەلەن پرۆژێت ئیستیسماری هندەك پێشنیار نەهاتینە کرن بۆ مەسیحیان یان بۆ ئێزیدی، لڤێرێ تەبعەن لیژنە دارایی هیچ تەعلیقەك نەدایە، ئەز حەز دکەم ڤیرێ ئەو تێبینی بدەم، ڕاستی ئەگەر ئەم مولاحەزەت بکەین کو موازەنێ ئیستیسماری ئەوێ هاتیە پێشنیار کرن بۆ ئەڤ سالە، بۆ وەزارەتێن کاروبارێن ئاینی، دێبینین سەد و چل و سێ ملیۆنە، بەس ئێك پرۆژە ژی نەهاتیە تەرخان کرن نەبۆ مەسیحیا نەبۆ ئێزیدیا، ئەڤ مولاحەزاتێ مە کرن ل لیژنە ئەوقافێدا ئەوە بو کە مە دیتی ئەڤە ناعەدالەتەکە، یەعنی ئەگەر پێشنیارەك هەبا، پرۆژەك هەبا، بۆڤان هەردوو موکەونێت ڤێ ولاتی کە ئەوژی حەقە یەعنی دڤێ وەزارەتێدا، ئەز بەس ئیتارا وەزارەتێ ئەوقاف و کاروبارێن ئاینی بەحس دکەم، چونکو ئەو شمولی سێ ئاینا دکات، پێتە ڤیا عەدالەت مابەینی هەرسێکا بکات، هەر نەفسی حالەت ژی بەنیسبەت تەعیناتا، پار (500) دەرەجەت وەزیفی هاتە تەرخان کرن بۆ وەزارەتا ئەوقاف و کاروبارێن ئاینی، ژوان (500) دا بەس سێ هەبوون ژبۆ رێڤەبەریا گشتیا کاروبارێن مەسیحی، ئەو ژی سەر ب دیوانا وەزارەتێ بوو، و سێ بۆ رێڤەبەریا گشتیا ئێزیدیا، ئەز حەزدکەم ئەڤ تشتا هەمی بەرچاڤ بگرن لای نوێنەرێت حکومەتێ، دێمە سەر بەنیسبەت ئەو بودجە کو هاتیە تەرخان کرن ژ بۆ وەزارەتا صەحێ، بڕاستی بەرێز سەرۆکێ پەرلەمانێ ئەگەر ئەم سەح کەینێ هەر ملەتەك، یان هەر دەولەتەك، حەزبکا پێش بکەڤیت ئەهەمیەت ددات ب سێ سێکتەران، (ئەمن و ئاسایش، زانست، تەندوستی)، ئەگەر تێبینیا ڤێ بودجە بکەین ڕاستە ئەهەمیەتا هاتە دان بۆ ئەم بێژین زانست کە ئەوژی رێکا وەزارەتا تەربیێ، وەزارەتا پەروەردە، کە رێژا شازدە پۆینت شەش و شەست و حەفت ژ سەدێیە، هەروەسا تەعلیم عالی ژ ئەوژی ڤێ کارێت ڕابیتن، و بودجا وەزارەتا نافخو دگەل جیهازێ ئاسایشێ، یەعنی بودجاوا گەلەکە، وەزارەتا داخلی سێزدە پۆینت ئێك سەدێیە، بەس ئەگەر ئەم سەح کەینێ بودجە تەرخان کری بۆ وەزارەتا صەحێ چار پۆینت نۆهەد و هەشت ژ سەدێیە، یەعنی وەك ئێك نینن، ئەڤە پێتە ڤیا بۆ وەزارەتا صەحێ بودجا وێ ئەگەر یا پەروەردەیێ ئێکی بو، یان نافخۆێ دوو بوو، پێتە ڤیا بۆ تەندروستیا سێ با، دا عەلەڤەل ئەم بچین دیف مەعایرێت دوەلیێ بەرێڤە بچین، هەروەسا ئەز دبینم کو بودجا ڤێ وەزارەتێ یا کەفتیە

تەسەلسولێ شەشێ، ئەڤە ژی ل دیف سیستەما دوەلیت نینن، پار بودجا ڤێ وەزارەتێ پێنج پۆینت پێنج، پێنج و هەشت ژ سەدێ بوو، ئەڤ ساڵە کێمتره داهاتی، یا بویە چار پۆینت نۆهەد و هەشت ژ سەدێ، و دکەڤیتە تەقریبەن یەعنی ئەو ژ بۆ ئەو پێت ڤی ژ بۆ ئەو کیمتر ژ 7٪ نەبیتن بودجا وەزارەتا تەندروستی، بەس ئەم دبینین کو گەلەکا کێمە، و نەشێت ئەو خزمەت گوزاریا باش ژ بۆ خەلکی بکاتن، ژ بەر هندێ ئەز پێشنیار دکەم کە بێتە زێدە کرن ژ لای حکومەتێ، هەروەسا پرسیارەك ژ بۆ جەنابێ وەزیرێ دارایی ئەگەر موخەصەصات دێنە دان بۆ ئەو کارمەندێت ئیداری، ئەوێ تەندروستی، ئەگەر بۆوانە هاتیە تەرخان کرن دڤێت بودجێدا بوچی ئەڤ ساڵە بودجە کێمترە ژ پار؟ یەعنی ئەو هاتینە تەرخان کرن د ڤێرێدا، هاتینە پێشنیار کرن یان نا؟ و نوقتادیش ژ سەر میلاکات، میلاکاتە وەزارەتا تەندروستی گەلەك کێمە، (2150) نە، مەد تەقریرا خۆ ئیقتراح کر کو ببیتە (3000)، تەقریرا دارایی ئەڤ تێبینی نەکر بوو، ئەو ژی پتر پێویستە کو کارمەندێ تەندروستی بن، چونکو پێویستی ئەڤ وەزارەتا بۆ کارمەندێ تەندروستی پترە، هەر نیسبەت میلاکاتە، ئەگەر ئەز بەس بەحسێت ئەڤ میلاکاتێن کە دهوك پێتە ڤیا ئەڤ ساڵە دیف ئەو لیستە گەهشتە دەستێ من (1647) میلاکن، یەعنی پێتە ڤیا ئەڤ میلاکەیە، ژ بەر هندێ ئەم حەز دکەین کو، پێشنیار دکەین کو ئەڤ (2150) ی زیاد بیت بۆ (3000)، دا تەغتیا ئەڤ ئحتیاجاتا بکات، نیسبا فەقەرە (5) ژ تەقریرا لیژنا صەحێ کو لیژنا دارایی تەقریرا خۆ هاتیە نڤیسین، ئەوژی نەفسێ وی ئەز تەئیدا ئەو و هەموو هەڤاڵە دەکەم، کو بەحس کرن فیعلەن دوو نەخۆشخانە پێتە ڤینە ل هەولێرێ، و هێڤیدارم کو نوێنەرێت حکومەتێ ئەڤ تشتە بەچاڤ وەربگرن، و ئەهمیەتێ بدەنێ، نیسبەت فەقەرە (9) ژ تەقریرا مە، ئەز دێ بو هەوا دخینم چەوا هاتینە تەقریرا دارایی، خاڵە (9) (دەبوایە حکومەت پرۆژەیەکا دروست کردنی گەنجینەی پاراستن و خەزن کردنی دەرمان لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان پەسند بکردایە)، هێڤیدارم وەزیرێت پلاندانان د ڤێرێت جابەك بومە بداتن، ژ ئیمکانیاتێ حکومەتێ دایە، چونکی براستی ئەڤ کۆگایە دێ گەلەك موشکیلا دەرمانێ دێ حەلکاتن نیسبەت ئەو موشکیلێت کو هەین مابەینێ هەرێم و بەغدا، نیسبەت فەقەرا (10) د ڤێرێ لیژنا مە لیژنا تەندروستی مە پێشنیار کریە کو ئەو (منافع اجتماعی) پارەکیش وێ بچنە سەر پرۆژە، و تەکمیلەیەت هەی، تەبعەن لیژنە دارایی بەحس نەکریە، مە وەسا ئیقتراح کریە کو نیسبەکیش وان (منافع اجتماعی) بچنە سەر سندوقەك ئەو ئەگەر پرۆژە یاسا بێتە تەصدیق کرن ژ لایەن پەرلەمان، پرۆژە یاسای ئەوەی (صندوق اعانة مرضی السرطان و ذوي الامراض المستعصیە) ئەگەر ئەڤ پرۆژە هاتە پەسند کرن ژ لای پەرلەمان پارەکیش ڤێ (منافع اجتماعی) بچیتە سەر چ بۆ خزمەت کرنا ئەڤ نساغە، چونکو ئەڤ براستی ئەڤ مەنافیع ئیجتیماعیە بەس بۆ هاوکارییێت چار نەوعێت نەخۆشیە دهێتە کرن، یەعنی ئیحتیمالە گەلەکی خەلك ئیستیفادە ژی نەکاتن، ئەگەر بچیتە سەر ڤێ سندوقی دێ رێك و پێکێت قانوونی بێتە تەرتیب کرن د ڤێ سندوقێ دا، تەبعەن لیژنا دارایی پەسند نەکریە ئەڤ فەقەرە، نزانم بوچی یەعنی؟ نیسبەت موازەنا ئیستیسمارین ئەگەر ئەز بێمە سەر وەزارەتا تەندروستی براستی وەزارەتا تەندروستی بۆ یازدە ملیار و سەد

و پانزه مليۆن ديناری هاتيه تەرخان كرن بۆ ئەڤ ساڵە، بۆ پرۆژيت پێشنيار كری، تەبعەن ئەوژی پتر ژوانه پرۆژێت نەت ستراتيجينه،يەعنی بنگەهێت تەندروستی وەك (ئی،بی، سی)، ياخود (ئەی، بی، سی)، يەعنی نەهێت ستراتيجينه، و ژویٚ يازده مليار و سەد و پانزه مليۆن، بەس مليارە و پێنجی ژ بۆ دهوكیٚ هاتيه تەرخان كرن، ئەوژی سیٚ بنگەهیٚ تەندروستی نه، ل ڤيریٚ ئەز حەز دكەم وەزيریٚ پلاندانان ئەگەر بشێتن روون كردنەك بداتن، بۆچی ئەڤ مەشاريعا هاتينه تەرخان كرن ژ بودجیٚ دهوكیٚ ئەو ل ديف ئەولەوياته نەبوون، يەعنی ئەوانە ليستا خۆییٚ تەقديم كری ئەڤە نە ئەولەوياتە بوون، ئەوان پتر حەزدكەن مەشاريعێت ستراتيجی بێنه دان بۆ وان، وەلەو ئەو مەشاريعێت ستراتيجی ئەم بەحس دكەين ڕاستی ئەم پار گەلەك محاوەله كرن كو سیٚ پرۆژە بێنه دان ژ بۆ دهوكیٚ، ئەوژی ئێك نەخۆشخانه ئافرەتا بوو يا زارۆك بونت بوو، يیٚ دوویٚ ئەوژی بۆ شێرپەنجە بوو، يیٚ سێيیٚ يیٚ بەردەڕەش بوو، هەرسیٚ حەتا هەنوكە سفرە، ئەڤە ژی تەبعەن پرسيارەكە بۆ نوێنەریٚ حكومەتیٚ بوچی حەتا هەنوكە نەهاتينە جیٚ بەجیٚ كرن؟ نيسبەت فەقەرا (12) ژ تەقريرا ليژنا مە، مە بەحسیٚ ميلاكیٚ دەستەی ژينگە، تەبعەن مە بەحسیٚ دەستەی ژينگە كر بوو، بەس ب خەلەتی ديارە د ليژنە دارايی هاتيە، وەزارەتا ژينگە، ئەڤە ژی جەنابیٚ وەزير تەعليق ژ سەر دا گوتی وەزارەت نەمايە ژينگە دەستەيە، ئەكيد ئەم دزانين دەستەيە و وەك ليژنەكا تەخەصوصی دگەل ڤی دەستیٚ ئەم تەعامول دكەين، ئەكيد ئەم دزانين دەستەيە نە وەزارەتە، ئەڤ دەستەيە بڕاستی ئەڤ پارەيە بۆ هاتيە تەرخان كرن بۆ ئەڤ ساڵە گەلەك كێمە، سفر پۆينت سفر حەفت ژ سەدێيە، و ئەڤە ژی پێتە دڤێت ڤیٚ دەستەییٚ، تەمام ناكاتن، چونكی ئەڤ دەستەییٚ گەلەك گرنگە، ئەم لازمە گەلەك ئيهتيمام بدەينە ژينگە، كو ئەڤ تشتە ئەهميەت دان بۆ ژينگە تشتەكی هەنوكە عالەميە، هەمی دەولەتیٚ جيهانیٚ يیٚ بەحس دكەن، هەروەسا بۆ تەرخان كرنا ميلاك بۆ ڤیٚ دەستیٚ بەس (15) پلەنە، ئەوژی كێمن، و ئەگەر بۆوان زێدە كەن و ديف ئيختيصاصاتە بچن، ئاخر تشت ئەز پشتگيريا ئەو رەئيە دكەم كو زياد بوونا سلفەی عقار هەبيتن بۆ سی مليۆن، هەروەسا بۆ سلفەی زەواج ئەگەر ديف ئيمكانيەتا حكومەتیٚ دا بيتن، سوپاس

بەڕێز گوڵيزار قادر اسماعيل:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

پشتگيری لە قسەكانی كاك دكتۆر (احمد) دەكەم، لەگەڵ زۆر لە ڕاو و بۆچوونی ليژنەكان لەسەر پێشنيار و سەرنجەكانيان دەربارەی بودجە، دەربارەی كەم و كوڕيەكانی بودجە، هيوادارم كەم و كوڕيەكانی بودجە چاك بكرێت، بەنيسبەت ئەو كەم و كوڕيانەی كە پەيوەندی بە وەزارەتەكانەوە هەيە من جەخت لەسەر ڕاپۆرتی ليژنەی ئەوقاف دەكەم سەبارەت بە وەزارەتی ئەوقاف، ميلاكی وەزارەت زياد بكریٚ بۆ (800) كەس، گرنگی زياتر بەو وەزارەتە بدریٚ كە ئەركێكی زۆری لە هەموو كوردستاندا لە ئەستۆ دايە، چەند ساڵێكە داوای ميلاكی پێويست دەكات بە داخەوە كە بۆی دابين ناكرێت، بۆ ساڵی پار داوای (800) كەسی كردبوو بۆی كرابوو بە (500) كەس، بەڕاستی زۆر لەو خاڵانەی كە وەزارەتی ئەوقاف نووسيويەتی لە

لایەن وەزیرە بەڕێزەکانەوە وەڵام نەدرایەوە، هەروەها لیژنەی دارایی کۆمەڵێك لەو خاڵانەی ریز کرد و هیچ تەعلیقێکی لەسەر نەداوە، تەنانەت ئاماژەی بەوەش نەکردووە کە نوێنەری حکومەت وەڵام بداتەوە، بۆچی؟ سەبارەت بە دروست کردنی قوتابخانەی تازە و دابین کردنی بودجە بۆ هەڵمەتی دروست کردنی قوتابخانەکان من بە تەواوی پشتگیری لێ دەکەم، بەڕێز وەزیری پلاندانان ئاماژەی بەوە کرد کە ئێمە لە هەرێمی کوردستان پێویستیمان بە (3000) قوتابخانە هەیە، بۆ نموونە ئێستاکە شاری ڕانیە زۆر گەورە بووە، پێویستی بە قوتابخانەی زۆر هەیە، قوتابخانەی وا هەیە سێ دەوامی تێدا دەکرێ، لە میانەی ئەم ماوە کورتەیەدا کەسێ دەوامی تێدا دەکرێ من نازانم قوتابی فێرە چ عیلمێك دەبێ؟ کێشە هەبوو لە ڕانیە کە چەند ئیمزایەکیان کۆ کردبۆوە، کێشەی قوتابی و قوتابخانە هەبوو، لیژنەکەی ئێمە بەدوا داچوونی بۆ کرد، سەردانی بەڕێوەبەری پەروەردەمان کرد، کێشەکەمان خستە بەردەم، لە وەڵامدا گوتی من ناتوانم ئەو کێشەیە حەل بکەم، چونکە کەمی قوتابخانە وای کردووە ئەم کێشەیە دروست ببێ، ئێستاش کێشەکەیان بەردەوامە، لە پرۆژە بەردەوامەکاندا هاتووە تەنیا دوو قوتابخانە بۆ ڕانیە دروست دەکرێ، من داوا کارم ئەولەویەت بدرێ بە ڕانیە، چونکە بەڕاستی کێشەی زۆری هەیە لە قوتابخانەکان، پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری شەهیدان دەکەم بۆ زیاد کردنی رێژەی دروست کردنی خانوو یان زەوی بدرێ بە کەس و کاری شەهیدانی سەنگەر، بەڵام من پێشنیار دەکەم کەس و کاری شەهیدانی هاووڵاتیش بگرێتەوە و ئەوانیش بێ بەش نەبن، سوپاس

بەڕێز د. ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی ئەمڕۆمان لەسەر پێشنیاری کۆمەڵێك پەرلەمانتاری بەرێز دوا دەخەین، دانیشتنی دوای نیوەڕۆمان لە (4) بۆ (7)، (7) بۆ (8) ئیسراحەت، (8) بۆ (11) و (12) ی شەو، سوپاستان دەکەین، تا سەعات (4)ی ئێوارە بە خواتان دەسپێرین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورە و میهرەبان. بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆکردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2012 ئێستاش بەڕێز لیژنەی دارایی فەرموون بۆ شوێنی خۆتان، سەرگوڵ خان فەرموو.

بەڕێز سەرگوڵ رضا:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بە نیسبەتی تێبینەکانی من لەسەر پڕۆژە یاسای بودجە لە هەرێمی کوردستان دا، ئێمە دەزانین ساڵ بە ساڵ زۆر جار تێبینی ئەوە دەکرێت ڕێژەی بودجە زیاد دەکات، بەڵام ئایا حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانی چیە بۆ ئەم زیاد کردنە؟، ئایا وەك پێویست سوود لەم زیادەیە وەردەگیردرێت؟، ئەوەی کە سەیری بودجەی 2012 بکات کەسێکی بواری ئابووری یان شارەزا، ئەم زیادبوونە خراوەتە خزمەت خەرجی بەکاربردنەوە، لە کاتێك بە بەراورد بە ساڵی ڕابردوو ئەم خەرجییە یەك ترلیۆن زیادی کردووە، ڕاستە خەرجی بەکاربردن هەموومان دەزانین کۆمەڵێك بابە، جگە لە مووچەی فەرمانبەران، بابی تری تیایە کە سیلەع و خەدەمات و مینەح و کۆمەڵێ بابی ترە، ئەوەی تێبینی دەکرێت 70٪ی بودجەی ئەمساڵ بۆ بەکاربردنە، لەم 70٪ یە 45٪ ی بۆ مووچەی فەرمانبەران و تەعویزی موەزفینە، ئەوەی تری 25٪ خراوەتە خزمەت بابەکانی دیکەوە کە ئەگەر بمانەوێ بەشێوەیەکی زانستیانە مامەڵەی لەگەڵ دابکەین دەتوانین ئەم 25٪ ئەگەر 10٪ یشی بۆ ئەو بابانە دابین بکرێت پێمانوایە دەتوانێ هەدەفی خۆی بپێکێ و، ئەو 15٪ی تر بخرێتە سەر خەرجی وەبەرهێنان، جگە لەوە ئێمە لە کاتێك دا کە باس لە بودجە دەکەین بێگومان بودجە داهاتە و دواتر خەرجیەو ئینجا زۆر جار ساڵانە لەهەرێمی کوردستان دا بابەتی کورتهێنان دووبارە دەبێتەوە، ئەو کورتهێنانەی کەلە هەرێمی کوردستان دا هەیە لەلایەن ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییەوە باس لەوە دەکرێت کە ئەم کورتهێنانە هۆکارەکەی یان با بڵێین سەرچاوەکەی پارەی پێشمەرگەیەکە کەلە

حکومــەتی ناوەنــدەوە نــادرێ، لــە عــیراق دا کورتهێنــان ئامــاژە بــەوە دەکرێــت بــە دوو ڕێگــا کورتهێنــان پڕدەکرێتەوە، ساڵانە بە تەسدیق کردنی بودجەی تەکمیلی یان بە وەرگرتنی قەرزی خارجی، بەڵام ئەمساڵ لــەوە دەچــێت کورتهێنــانی هــەرێمی کوردســتان کــە لــە نــاوخۆی بودجــەی عــیراق دا 17٪ ەکــەی دەتــوانرێ پڕبکرێتەوە، بە بودجەی تەکمیلی پڕ بکرێتەوە، چونکە ئێمـە دەزانـین ئـەو کورتهێنانـەی کـە لـە هـەرێمی کوردستان دا هەیە پێویستی بەوە هەیە لەگەڵ حکومەتی ناوەند دا بە پێی ماددەی 14 لە یاسای بودجـەی عیراق دا کە بڕگەی یەکەمە باس لەوە دەکات کە کاتێك داهاتەکان کە لـە بـەینی هـەرێمی کوردسـتان و لـە بەینی حکومەتی ناوەندە لە 2004 ەوە بـۆ 2011 دەبـێ دیـوانی چاودێری دارایـی عـیراق لەگـەڵ دیـوانی چاودێری هـەرێمی کوردسـتان کـە تـا ئێسـتا نـەیتوانیوە دەسـتبەکار بێـت، کۆمـەڵێك کێشـە و گرفتـی هەیـە خۆمان دەزانین لەم پەرلەمانە کە تا ئێستا سەرۆکی ئەو دەزگایە دانەنراوە و پێـك نـەهاتووە، بـە پێـی ئـەو ماددەیە دەمەوێ ئاماژە بەوە بکەم کە تا 2012/10/15 دانراوە لە بودجەی گشتی عیراق دا کە دەبێ ئەم بابەتی داهاتە یەکلابکرێتەوە، واتە ئەمە بەڕای من کاریگەری دەبێـت بـۆ زیـادبوونی ڕێـژەی کورتهێنانەکـە کە ئێمە کورتهێنانەکە تەنها بە وەرنـەگرتنی حیسـەی پێشـمەرگە ئاماژەمـان پێیـداوە، ئـەو بودجەیـەی کـە ساڵانە کە ئاماژەم پێی کرد لە خزمەتی بودجەی بـەکاربردن دایـە، بودجەیـەکی گەورەیـە و ئـەم بودجەیـە ئەو ئامارانەی کە لە هەرێمی کوردستان داهەیە لەڕووی گەشەی ئابووری و کاریگەری ئەم بودجەیـە لەسـەر ژیانی هاووڵاتی، کۆمەڵێك ئامار هەیە ئاماژە بەوە دەکەن کە خەڵکی کوردستان لەبەردەم ترسـی گـەورە دان و بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە حکومەت پلانێکی نیە بۆ ئەوەی ئەم ئاماژانە یان بڵێین ئـەم ڕێژانـە دابـەزێت، بـۆ نموونـە لـە دەزگـای ئامـارەوە وەرگـیراوە کـە 14٪ی خـەڵکی هـەرێم بـێ کـارە، 4٪ ی خـەڵکی کوردسـتان هەژارە، لەوە خەتەر تر 3٪ی لەژێری هێڵی هەژاری دایە، کە ئێمە دەزانین ساڵانە ئەو بودجە گەورەیە ئایا یەعنی ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی حکومەت پلانـی نـەبووە بـۆ دابەزانـدنی ئـەم ڕێژانـە؟، هـەموو ساڵێك باس لە ڕێژەی تەعینات دەکرێت و زۆربەی ئەو دەرچووانەی زانکۆ و پەیمانگاکان کە لە هەرێمی کوردستان دان داواکاری دامەزراندنیان هەیە لەسەرجەم ئەو بوارانەی کە بۆ ئەوەی خزمەتی تیا بکەن، ئێمـە دەزانـین ئەو یاسایەی کە لە هەرێمی کوردستان دەرچووە یاسای ڕاژە کە بـۆ ئـەوە بـوو بـە پێـی بنـەمای ئـەو یاسـایە خەڵك دابمەزرێ، بەڵام دەبینین ئەو ساڵە بەدیلی ئەوە، ئەو ساڵ ئەو یاسـایەمان تەسـدیق کـرد ئـەو یاسـایە نەچووەتە بواری جێ بەجێ کردنەوە یان پێشنیار نیە بۆ ئەوەی کە حکومەت یان بڵێین حکومـەت نیـەتی ئەوەی جێ بەجێ بکات ئەو 17 هەزارەی کـە دانـراوە بـۆ زیـادکردنی بـۆ میلاکـات، ئێمـە ئەگـەر ڕێژەیـەك

وەرگرین بۆ فەرمانبەران لە هەرێمی کوردستان دا بە پێی ئامارەکان 662 هەزار و 444 فەرمانبەر هەیە کە ڕێژەی دەکاتە 16٪ ی دانیشتوانی هەرێمی کوردستان، ئەگەر ڕێژەکەی ئەمساڵ 17 هەزاریشی بخرێتە سەر ئەو ڕێژەیە بەرز دەبێتەوە بۆ 18٪ کە ئەمە بە پێی ستاندارد ڕێژەیەکی گەورەیە لەگەڵ ئەوەش دا کە من باس لەوە دەکەم کە خەڵك داواکاری تەعین بوونی هەیە، بۆیە دەڵێم حکومەت پلانێکی هەبێ بۆ ئەوەی خەڵك بەرەو وەزیفەی گشتی یان بڵێین بەرەو کەرتی گشتی زیاتر هەنگاو نەنێ، بەڵکو کۆمەڵێك حەوافز یان کۆمەڵێك ڕێنمایی یان یاسا دەرچێ بۆ ئەوەی کەخەڵك ڕوو لە کەرتی تایبەت بکات، پارساڵ لە یاسای بودجەی 2011 باس لە نەقڵ کردنی موەزەف کرا لە کەرتی گشتیەوە بۆ کەرتی تایبەت، بە پێی ئەو ماددەیە کۆمەڵێك حەوافز دانرا بۆ ئەوەی کە کەرتی تایبەت ئەم یاسایە جێ بەجێ بکەن بە هەماهەنگی لەگەڵ حکومەت، بەڵام بە داخەوە بە پێی ئەو ئامارانە یان بە پێی ڕێژەی فەرمانبەران ئەم یاسایە لەوە دەچێ بەهیچ شێوەیەك جێ بەجێ نەکرابێ و یەك فەرمانبەر نەچووبێتە سەر کەرتی تایبەت، ئەو کورتهێنانەی کە لە بودجە هەیە دەگەڕێمەوە سەر کورتهێنان زۆرجار ئەو زیادبوونەی کە لە بودجەی عیراق دا هەیە بۆ کاریگەری نابێ لەسەر زیادبوونی یان کاریگەری بودجە بۆ سەرهەرێمی کوردستان کە ڕێژەی نەفەقاتی سیادی هەموو ساڵێ بەرز دەبێتەوە و زیاد دەکات، ئەم نەفەقاتە سیادیە لە دوای دەرکردنی ئەو ئینجا ڕێژەی 17٪ ی هەرێمی کوردستان جیا دەکرێتەوە، هەموومان دەزانین ئەمە کاریگەری دەبێ بۆ سەرکەم بوونەوەی ڕێژەی هەرێمی کوردستان، بۆیە ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە نوێنەرانی هەرێمی کوردستان لە حکومەتی ناوەند، ئەو وەزیرانەی کە هەمانە لەوێ پێداگریان لەسەر ئەوە نەکردووە کە زیادبوون خۆمان دەزانین نەفەقاتی سیادی زۆر کاریگەری گەورەی نیە، زۆر بوونی بۆ سەر خەڵك نابێتە هۆی خزمەتی زۆربەی چین وتوێژەکان، بەڵکو لەخزمەتی ئەو بوارانەیە کە بۆی دیاری کراوە، نەفەقاتی حاکیمەش کە ڕێژەیەکی دێت بۆ هەرێمی کوردستان بە پێی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی زۆربەی ئەو بوارانەی کە بۆی تەرخان کراوە، نەگەیشتووەتە هەرێمی کوردستان، کە باس لەوە دەکات لە خشتەکە لەلاپەڕە 3 کە ئەو بڕانە زۆربەیان بە ڕێژەی 100٪ نەگەیشتوون هەندێکیان بەڕێژەی 50٪ و 20٪ گەیشتوون، ئەو ڕێژەی نەفەقاتی حاکمە ئێستا لە 2005 ەوە تا 2011 ماوەتەوە حیسەی هەرێم دەبێ وەرگیرێ زیاد لە 11 ترلیۆن و 569 ملیارە، کە ئەمە موستەحەقاتی هەرێمی کوردستانە، تا ئێستا ساڵانە ئەمانە بەجیا لە بودجە دەبێ دیاری بکرێت، پێویستە بخرێتە سەر ئیرادات، بەڵام تا ئێستا ئێمە ئەم پارانەمان نەبینیوە، زۆرجار هاوکارانم لە پەرلەمان لە بودجەی ئەمساڵ باسیان لەوە کرد کە زانیاری

نادروست گەیەنراوە بە پەرلەمان لەلایەن حکومەتەوە، چەندین نموونە هەیە بۆ ئەوە، من نموونەیەك باس دەکەم لەخەرجی مانگی یەکەمی ساڵی 2010 ی باربووە، باس لەوە دەکرێت کە 512 ملیار و 586 ملیۆن بۆ باربوو خەرج کراوە، لەکاتێك دا خۆی خەرجی باربووی هەموو ساڵەکە 306 ملیارە، کەواتە شەش مانگی یەکەم 206 ملیاری زیاترە لە کۆی ساڵەکەیە، ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوەی ئەم هەڵەیە هەڵەی ژمێریاری نیە، بەڵکو ئەگەر بەوردی سەیری بکەین زیانیاری هەڵە هەیە و هاتووە بۆ پەرلەمان کە ئەمە بەداخەوە ئەمساڵ لە بودجە دا جێ بەجێ دەکرێ ئەو هەڵانە کە هاتووە بۆ پەرلەمان، ئێمە دەزانین کە پلانێك هەبێ بۆ ئەوەی حکومەت کەرتێك یان شوێنێك ببووژێنێتەوە، ئەو شوێنە بدرێت بە وەبەرهێنان، بۆ نموونە باس لە دوو شوێن دەکەم کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە کە لە 2005 ەوە دراوە بە کۆمپانیایەك، بۆچیە؟ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو پلانەی هەیە ئەم کارگەیە بدات بە وەبەرهێنەر یان بلێین کەرتی تایبەت بۆ ئەوەی زۆرترین سوود و ئیستفادەی بۆ هاووڵاتیان هەبێ، بەڵام ساڵانە کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە 1 ملیاری بۆ تەرخان کراوە بۆ مووچەی فەرمانبەرانی کە ئەمە خۆی لە خۆیدا بە پێی ئەو گرێبەستە دەبێ مووچەی فەرمانبەران ئەو کۆمپانیایە بیدات کە لە 2005 ەوە تا ئێستا 2012 دەکاتە حەوت ملیار دینار، فەرمانبەرانی شوەیفات کە ساڵانی پێشووتر لە پرۆژەکاندا پارە بۆ شوەیفات دابین کراوە، کە هەرچەندی کۆمەڵێك لە پەرلەمانتار دژی ئەوە بوون کە دواتر ئەو 36 ملیارەی بۆ سەرف کرا، ئەمە باشە بۆ بنیادنانی فوتابخانە و بە کۆمەڵێك تەبریرات کە کۆمەڵێك خەڵکی بیانی لێرەن و دەتوانن سوود لەو فوتابخانەیە وەربگرن، بەڵام ئێستا ئەو فوتابخانەیە موڵکی کۆمپانیایە، ئەو فەرمانبەرانەی کە لەوێن دەبێ ئەو کۆمپانیایانە مووچەیان بدات، بەڵام ئێستا ئەو فوتابخانەیە پارەی لەلایەن حکومەتەوە بۆ فەرمانبەرانی دابین دەکرێت، ئەمە پێویستی بە وەڵام هەیە، لەسەر کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە خاڵێکی تریش هەیە ئێمە باس لە داهات دەکەین کە ئەوداهاتانەی لە بودجەی ئەمساڵ دا هەیە هیچ داهاتی تەواو فیعلی نین، کۆمەڵێك داهات هەیە نەهاتووەتە ناو ئەم بودجەیەوە یەکێ لەوانە کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجەیە، لە ڕوونکردنەوەکەی وەزیری داراییش دا ئاماژەی پێدرا کە لە مانگێك دا 6 هەزار تەن بەرهەم دەهێنێ کە هەزار تەنی دەدرێتەوە بە تەسویقی حکومەت کە ئەو هەزارە دەفرۆشێ بە خەڵکی و بە شوێنەکان بە سعرێك، بەڵام ئەو پارەیەی کە لە 2008 و 2009 و هەتا ئێستا هی فرۆشتنی ئەو چیمەنتۆیە کە دەدرێت بە وەزارەتی دارایی کە بە پێی وسوڵات دراوە 35 ملیار و نیوە کە داهاتی ئەو کارگەیەیە، بەڵام تا ئێستا لە داهات دا هیچ ئاماژەیەکی پێ نەدراوە، سندوقی خانەنیشینی

که ئەویش زۆر پێموایە قسە و باسی لەسەر کرا، ئەو سندوقە بە پێی ئەو ئیستقتاعەی کە لە فەرمانبەران دەبڕدرێت کە لە مووچەی بنەڕەتی فەرمانبەران دەبڕدرێت و 12٪ شی کە حکومەت دەیدات بەو سندوقە بۆ تەمویلی ئەم سندوقە، ئەوەی کۆ دەبێتەوە لەم سندوقە پێویستە مووچەی خانەنیشینان لەم سندوقە بدرێت، واتە ئەم سندوقە ڕەسیدی هەبێ، بەڵام بە پێی هەندێ بەڵگەنامە و لێدوانی وەزیری دارایی ئەم سندوقە تا ئێستا نیە و وجودی نیە، لە ساڵانێك کە ئەم پارەیە لە فەرمانبەران دەبڕدرێت بۆ حسابی سندوقی خانەنیشینی چی لێ دێت؟ لە حکومەتی مەرکەزی موئەسەسەی تەقاعودی هەیە لەو موئەسەسەیە هەرچی تەقاعودە مووچە وەردەگرێ، بەڵام ئێمە دەبینین مووچەی خانەنیشیی لەسەر بودجەی بەکاربردنە لە وەزارەتی دارایی سەرف دەکرێت کە، ئەمە خەلەلێکە خۆی ئەو سندوقە بۆ دانراوە بۆ ئەوەی مووچەی خانەنیشین و ئەو زیادانەی لەسەر ئەو سندوقە بدرێت، کۆمەڵێك خەلەلی تر هەیە کە پێموایە ئەگەر باسی بکەم دووبارە هاوکارانم باسیان کردووە لە بودجە دا ولە داهاتەکاندا لەدوای ئەوەی کە بودجە گەیشتە پەرلەمان ئەو داهاتی خەملێنراوی ساڵی 2012 کەلەسەر ئاستی وەزارەتەکان نێردرابووە پەرلەمان سەرەتا 472 ملیار بوو دوای ئەوە لە 6/4/ لیستێکی دیکە هات بۆ پەرلەمان کە مەزەندەی کرد بە 476 ملیار، واتە داهاتی خەملێنراوی حکومەت لەسەر ئاستی وەزارەتەکان 3٪ی بودجەیە، ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە ئێمە ئەگەر بەراوردی بکەین لە ساڵی 2010 داهاتی ناوخۆ 742 ملیار بووە، لە 2010 ەوە تا ئێستا خۆ دەزانین کۆمەڵێك گۆڕانکاری گەورە لە هەرێمی کوردستان ڕوویداوە بەرەو ئەوەی کە بودجەش لەو دوو ساڵە زیاتر بووە، ئەم دابەزینی داهاتە بۆ؟ ئەمە پرسیارە بۆ وەزیری دارایی، زۆر پرسیار و زۆر ناڕوونی هەیە لە داهاتی سنووری گومرگەکان و ئەو داهاتەی کە زۆرجار باس دەکرێت کە باس لە داهاتی ناوخۆیی دەکەم ئەگەر من باسی داهاتی هاتنە ناوەوەی ئۆتۆمبیل بۆ هەرێمی کوردستان بکەم، کە هەر ئۆتۆمبیلێك کە دێتە ناو هەرێمی کوردستانەوە ڕێژەیەك لە گومرگی لێ وەردەگیرێ جگە لەوەی کە ئەو تابلۆیەی کە وەری دەگرێت بۆ ژمارەکە ئەویش دەبێتە داهات بۆ هەرێمی کوردستان، لە ساڵی 2011 (149669) ئۆتۆمبیل هاتووەتە ناو هەرێمی کوردستانەوە کە ئەو گومرگەی لێی وەرگیراوە لەگەڵ پێدانی ژمارە، هەر هەمووی کۆکراوەتەوە و 378 ملیارە، لە کاتێك دا حکومەت داهاتی گومرگ و باجەکانی بۆ ئێمە بە 300 ملیار مەزەندە کردووە کە ئەمە جیاوازیەکە کە ئەمە تەنها ئەو داهاتە ئەوەندە بێت داخوا داهاتەکانی دیکە چەند بێت؟، بۆیە ئەمە پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە لەلایەن وەزیری داراییەوە، کۆمەڵێك پێشنیار هاوکارانم کردیان بۆ ئەوەی کە لە ساڵانی ڕابردوو دا پەرلەمانی کوردستان

یاسای بودجە بە تایبەتی 2011 بڕیاری لەسەر هاوتاکردنی مووچەی خانەنیشانی هەرێم و ناوەند کردووە کە ئەمە بە هیچ شێوەیەك جێ بەجێ نەکراوە، هاوتاکردنی دەرماڵەی فەرمانبەران کە پێویستە ئەمە لەم ساڵە بڕیاری لێ بدرێت و میکانیزم دابندرێت بۆ جێ بەجێ کردنی، ئێمە وەکو لیژنەی کۆمەڵی مەدەنی باسمان لەو 115 ملیارە کرد لە ڕاپۆرتەکە، بەڵام وەزیری دارایی وەڵامی ئەوەی نەدایەوە لە کاتێك دا 200 ملیار تەرخان کراوە بۆ مینحەی حیزب و پرۆژەی ڕێکخراوە ناحکومیەکان، لە شوێنێکی تردا باس لە 115 ملیار دەکرێت بۆ ڕێکخراوە زانستیەکان و ڕێکخراوەکانی تر، داوای ڕوونکردنەوەمان کرد لەسەر جیاوازی ئەم دوو برە لە دوو شوێنی جیاواز دا ئاماژەی پێکراوە، خاڵێکی تر دێمەوە سەر ژمارەی فەرمانبەران کە بە پێی ئەو جەدوەلەی بۆمان هاتووە لە نێوان فەرمانبەرانی ژن وپیاو دا هیچ هاوسەنگیەك ڕانەگیراوە، بە پێی ئەوە بێت ئەو جەدوەلەی کە لەلایەن وەزارەتەوە بۆمان هاتووە ژمارەی فەرمانبەرانی پیاو لە گەڵ ژنان سێ ئەوەندەیە، بۆیە ئێمە کە باس لە هاوسەنگی دەکەین نەك بڵێین یەکسانی، هاوسەنگیەك ڕابگیرێ لە کاتێك دا کە ژمارەی دەرچووانی ئافرەت لەگەڵ پیاو دا هیچ جیاوازیەکی ئەوتۆیان نیە، پێویستە لە کاتی تەعیناتیش دا ئەو هاوسەنگیە ڕابگیرێ وەکو لە ڕاپۆرتی لیژنەی ژناندا ئاماژە بەوە کراوە، کۆمەڵێك پێشنیار بۆ ئەوەی کە ئێمە بتوانین ئەو داواکاریانەی هاووڵاتیان هەیانە لە بودجە جێی بکرێتەوە من پێم باشە بودجەی هەر سێ سەرۆکایەتیەکە کەم بکرێتەوە بەڕێژەیەك کە 10٪ بۆ ئەوەی کە ئێمە بتوانین یەکسانی مووچەی خانەنیشانی پێ بکەین، دواتر ئەو پێشنیارەی کە کراوە بۆ زیادکردنی سلفەی زەواج و سلفەی خانووبەرە ئێمە بتوانین بەم کەم کردنەوەیە تەغتیەی بکەین، لە یەکێ لە وەڵامەکانی وەزیری پلاندانان دا کە باس لە تەرخان کردنی پارە کرا بۆ پرۆژەی باڵەخانەی بنکەکانی پۆلیس کە 100 باڵەخانەی پێویستە، بەڕێزی وتی ئێمە لەبەر ئەوەی ژمارەیەکی زۆر لە قوتابخانەمان پێویستە ناچارین واز لەم پرۆژەیە بێنین بۆ زیاد کردنی قوتابخانە، ئێمە هەمووومان لەگەڵ زیادکردنی قوتابخانە داین کە هەڵمەتێك هەیە بۆ بیناکردنی قوتابخانە لە هەرێمی کوردستان دا، بەڵام ئێمە باس لە هاوسەنگی، تەوازون دەکەین لەبەینی پرۆژەی سەرجەم سێکتەرەکان دا، ئێمە لە سلێمانی چووینەتە زۆربەی ئەو بنکانە کە بنکەی پۆلیسە و کۆمەڵێك ڕاپۆرتیشمان بۆ هاتووە لەلایەن ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤەوە کە ئەم بنکانە بە کەڵکی ئەوە نایەن کە ئەو ئەرکە گەورەیەی کە پۆلیس جێ بەجێ ی دەکات لەم شوێنە جێ بەجێ بکرێت کە جگە لەوەی زۆربەیان لە شوێنی کرێ دان کە ئەوان داوای ئەوەیان کردووە کە شوێنەکەیان هاوشان بێت بۆ ئەوەی کە بتوانن ئەو ئەرکە گەورەی تیا جێ

بەجێ بکەن، بۆیە من پێموایە دەتوانرا شوێنێکیش بۆ پڕۆژەکەی ئەوان بکرێتەوە لە پاڵ ئەو پڕۆژانەی تر کە کراوە، نەبوونی هاوسەنگی لەبەینی پڕۆژەی شوێنەکاندا، من تەنها یەك نموونە دەهێنمەوە بۆ پڕۆژەکانی شارەوانی عەنکاوە من لەگەڵ ئەوەم لە هەموو شوێنەکان پڕۆژەیان بۆ بکرێت، بەڵام بە شێوەیەکی یەکسان مامەڵە لەگەڵ ئەو پڕۆژانە بکرێت، پێموایە 17 ملیاری بۆ تەرخان کراوە، بەڵام بۆ هەموو پڕۆژەکانی قەزای قەرەداغ 2 ملیار تەرخان کراوە، یەعنی ئەمە نابەرامبەریەکی زۆر گەورەیە کە پێویستە حکومەت هەوڵ بدات هاوسەنگی لەبەینی ئەو شوێنانە بکات کە زۆرجار دەوترێ پڕۆژەکان بە پێی ژمارەی دانیشتوانە، لە کاتێك دا قەزا ژمارەی زیاترە لە ناحیە، پێویستە ئەو هاوسەنگیە بکرێت لەبەینی پڕۆژەی شوێنەکان دا، کۆمەڵێك خاڵ و تێبینی تر هەیە پێموایە بۆ ئەوەی کاتی زیاتر نەگرم سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەفرین خان فەرموو.

بەڕێز بەفرین حسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، وێڕای دەستخۆشی و ماندوونەبوون بۆ لیژنەی دارایی لە ئامادەکردنی ڕاپۆرتێکی تێروتەسەل، سەرباری ئەوەی کە توانیویەتی بچێتە وردەکاریەکانەوە و لە هەمان کاتیش دا توانیویەتی سەرجەم ئەو کەموکورتیانەی کە لە نێو بودجە داهەیە بیخاتەڕوو، بەڵام ئەوەی جێگەی پرسیارە بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان نازانم هەڵسەنگاندن و شیکاریەکانی لیژنەی دارایی لە پەرلەمانی کوردستان سەبارەت بە ڕاپۆرتی لیژنەکانی دیکە سەبارەت بەو دیدوبۆچوون و پێشنیار و ڕەخنانەی کەوا هەیانە لەنێو خودی بودجەکە بەشێوەیەکی گشتی ئەمە لەسەر بنەمای ئەمە پەسەندە و ئەمە پەسەند نیە، ئەمە بێ کۆمێنتە و ئەمە بۆ حکومەت بکرێت بە پێشنیار و نازانم چی، من ئەو پرسیارە دەکەم ئایا ئەمە لەسەر چ بنەمایەکە کە ئەمە کاری حکومەتە و کە لە نێو هۆڵدا وەڵامی سەرجەم تێبینی و سەرنج و داواکاری ڕاپۆرتی لیژنەکان بداتەوە کە سەرنجی سەرجەم پەرلەمانتارانە؟، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان سەرباری خاڵە باشەکانی بودجە، لەبەردەوام بوون لەسەر پڕۆژەکانی قەرز و پێشینەکانی خانووبەرە و هاوسەرگیری و کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشتوگوزار و بیمەی بێ کاری و تواناسازی وهەروەها کۆمەڵێك خاڵی تری باش، بەڵام لە هەمان کات دا بودجەکە دەتوانم بڵێم چەمکێکە لە کەموکورتی، چەمکێکە لە کەلێن، بەڵام هاتنیشی بۆ پەرلەمان مانای ئەوەیە کە لە موناقەشەی پەرلەمانتارە بەڕێزەکانەوە بتوانرێ

ئەو کێشانەی کە لە نێوانیاندا هەیە لە بێژەنگ بدرێت و کەموکورتیەکان کەم بکرێتەوە، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە ساڵانە گفتوگۆ و موناقەشەیەکی زۆر لەسەر بودجە دەکرێت و لەلایەن پەرلەمانتارانی بەڕێزەوە سەرجەم سەرنج و تێبینی و کەموکورتیەکانی پرۆژەکان ئەخرێتە ڕوو، بەڵام لە ساڵی داهاتوو کە بودجە دێتەوە هیچ ئەمانە ڕەچاو نەکراوە بە هەمان کەموکورتی دەهێندرێنەوە پەرلەمان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان لە وەڵامی پرسیارێك بۆ وەزیری دارایی سەبارەت بە دواکەوتنی بودجە کە ساڵانە دووبارە دەبێتەوە، بەڕێزیان ئاماژە بە دوو هۆکاری گرنگ دەکەن ئەوانیش بریتیە لە یەکەم/کە ئەوان بە پلەیەکی زۆر گرنگ باسی دەکەن دواکەوتنی پەسەند کردنی بودجە لەلایەن حکومەتی عیراقەوەو ئاڵوگۆڕی کابینە واتا پێکهێنانی کابینەی شەشەم، ڕاستە ئەمانە هۆکاری گرنگن کابینە بەس ئەمساڵ گۆڕاوە، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەشەوە ئێمە ئەگەر لەدوای چارەسەردا نەگەڕێین و ساڵانە چاوەڕێی حکومەتی مەرکەزی بکەین تا پەرلەمانی ئەوان بودجە پەسەند دەکات و دواتر دەینێرێتەوە و تا حیسەی هەرێم دابین دەکرێت، بە حقیقەت ئەمانە ڕێگروپاساوێك بەردەوام دەبن لەبەردەم ئامادە نەکردنی بودجە و ناردنی بۆ پەرلەمان، ئەمەش بە زەرەر بۆ پرۆژەکان دەشکێتەوەو وا دەکات کە پرۆژەکان ببنە پرۆژەی بەردەوام و کەڵەکە بوو و دواتر پشکی شێر لە بودجەی وەبەرهێنان بۆ ئەو پرۆژانە سەرف بکرێت، بۆیە ئەگەر کارمان وابچێ من وا دەڵێم و پێم باشە کە ئێمە سەری ساڵی دارایی بگۆڕین، لەبەرئەوەی زۆرێك لە وڵاتان سەری ساڵی دارایی لەوانەیە لە $4/1$ بێ یان لە $6/1$ بێت، بۆنموونە لە وڵاتی کۆریا لە $4/1$ دەست پێ دەکات بە تایبەتی ئێستا ئێمە لەسەروبەندی هەموارکردنەوەی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانین و ئەمە باشترین دەرفەتە بۆ ئاڵوگۆڕ کردن لەسەر بابەتی سەری ساڵی دارایی، خاڵێکی دیکە لە بودجەی دوو ساڵی ڕابردوو یەکێك لەو خاڵە باشانەی کە لەنێو بودجەدا دەهات دروست کردنی قوتابخانە و هەڵمەتی نیشتیمانی بۆ دروست کردنی قوتابخانەی نموونەیی بوو لە لەناوچەکانی کوردستان، خۆشبەختانە گوژمەی باشی بۆ دابین کراو ڕێژەی باشیشی لێ دروست کرا، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنج وتێبینیە کە ئەمساڵ شتێکی ئەوتۆ بەدی ناکرێت، بە پێی ئەو داتا و زانیاری و ئامارانەشی کەوا هەن، هەرێمی کوردستان پێویستی بە ڕێژەیەکی زۆر لە قوتابخانە هەیە، هەروەك جەنابی وەزیری پلاندانانیش وتی نزیکەی 3 هەزار قوتابخانە پێویستە، بەڵام کە ئێستا باسی ئەمە نەکراوە نازانم ئێمە کێشەی قوتابخانەمان نیە یان قوتابخانەمان زۆرە؟، خاڵێکی دیکە پار ساڵ لە بودجەی ساڵی 2011 بڕی 10 ملیار دینار تەرخان کرا هەروەك ئێمە لە لیژنەی خۆشمان وەکو لیژنەی مافی مرۆڤ ئاماژەمان پێ کردووە، بەڵام نیەتی من لە دووبارە کردنەوەی ئەم پرسیارە ئەوەیە کە

وڵامێكی ڕوونـترم له جەنابی وەزیر دەستكەوێ، وەكو لیژنه بەدواداچوونمان كردووە، سـەردانی بـەڕێزیانمان كردووە، لەگەڵ وەزیری دارایی و بریكاری وەزارەت كۆبووینەتەوە، سەبارەت به بڕی ئەو 10 ملیارەی قەرار بوو كه وەكو هاوكاری قەرەبووكردنەوە بدرێت به ئاوارە گەڕاوەكانی توركیا و ئێران ئەوانـەی گەڕاونەتـەوە ئەوانەشی كه نیەتیان هەیە له داهاتوو بگەڕێنەوە كه ئەمەش به پێی یاسای بودجـه لـه یـەدەگی وەزارەتـی دارایی وئابووری دەبێت، بەڵام هەتا ئێستاشی لەگەڵ دابێت چارەنووسی ئەم دەملیارە دیار نیە، به ئێمـەیان ڕاگەیاندووە له وەزارەتەوە كه لیژنەیان پێكهێناوە بۆ ئەوەی كه بڕی ئەو 10 ملیارە مەسەلەن سەرپەرشتی بكەن و ڕێوشوێنەكان بگرنەبەر، بەڵام خـودی ئـەو لیژنەیـە كۆبووینەتـەوە، ئـەوان ڕای دەگەیـەنن كـە ئـەو كـارەی ئـەوان دەیكـەن، سەرپەرشـتی دەكـەن بـڕی ئـەو پارەیـەی كـە گەیشـتووەتە لای ئـەوان هـیچ ڕەبـت و پەیوەندیەكی به بڕی ئەو 10 ملیار دینارەوە نیە كه پار ساڵ لـه بودجـه بـۆ قەرەبووكردنـەوەی ئاوارەكـان دانـرا، بەڵكو ئەوان ڕایان گەیاندووە ئەو پارەیـه بـۆ دروسـت كردنـی یەكـەی سـەفەری و كەرەڤانـه و خـانوو خزمەتگوزاری پێویسته بـۆ ئـەو هاووڵاتیانـەی لـه كـاتی بۆردومـان كردنـی ناوچـه سـنووریەكان دا ئـاوارە و پەڕاگەندە بوون و له شوێنی خۆیان دووركەوتوونەتەوە، بۆیه من دەمەوێ وەڵامی تـەواو لەبـەڕێز وەزیـری دارایی سەبارەت به بڕی ئەو 10 ملیار وەربگرم و زۆریشم لا گرنگه، خاڵێكی تر بەڕێز سەرۆكی پەرلـەمان، بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكان دیارە به پێی ڕێژەی دانیشتوان ژمارەی دانیشتوانی هـەرێم بـە 4ملیـۆن و 189 هەزار كەس خەمڵێنراوە، ئەوەندەی بەبیرم بێت دەتوانم بڵێم من مناڵ بووم هەتا ئێستا هـەر دەڵێن ڕێژەی هەرێمی كوردستان 5 ملیۆن كەسه، نازانم چما خێرەكه نـازانم چووەته ئـاو، ڕێـژەی نـەگۆڕە و زیـاد ناكـات؟، ئێسـتا بـه چـوار ملیـۆن كـەس هـەژماركراوە، بۆیـە ئـەوەش شـەڕێ جـدی نوێنـەرانی ئێمەیـه لـه حكومەتی ناوەندی لـه ئەنجومـەنی نوێنـەران كـه دەستپێشـخەری بكرێـت لـه هەڵبـژاردن و لـه ئەنجامـدانی پرۆسەی سەرژمێری بۆ دیاری كردنی ژمارەی تەواوی دانیشتوانی هەرێم دیارە بـه پێـی ڕاپـۆرتی وەزارەتـی دارایی لەبڕی ئەو 6 ترلیۆنەی كه بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكانـه گۆژمـەی 779 ملیـار بـه پێـی ڕێـژەی دانیشتوانی هەرێمی كوردستان دابین كراوە و دیارە ئێستا بودجەكه كراوەتەوە، پێشنیاری من كـه بودجـەی پەرەپێدانی پارێزگاكان لـه نێـو بودجـەی گشـتی دەربهێنـدرێت و ئـەم دەسـەڵاتەش زیـاتر بـه پارێزگاكـان و ئەنجومەنی پارێزگاكان بدرێت، چونكه ئەوان خۆیان دەزانن پێداویستی پارێزگا و قەزا و ناحیەكان لەڕووی پرۆژەوە چیه و چی نیه، قەرار وابوو كه بڕی $7500 وەكو مینحه بدرێت به گوندنشینان، بەڵام نه ئەو جێ بەجێ كراو، نه دەنگوباسیشی ماوە وەكو كورد دەڵێ هەمووی خۆی لێ كەڕكردووە، مـن پێشـنیار دەكـەم

یان ئەوەتا بڕی ئەو 75 وەرەقەیە بدرێت بە گوندنیشینان یـان ئـەوەتا سلفەی عـەقاری بـۆ گوندنیشـینان بکرێت بە 25 ملیۆن دینار، بەڵام بـە بۆچـوونی مـن لەوانەیـە 25 ملیـۆن دینارەکـە لـە قـازانجی حکومـەت بێـت، لەبەرئـەوە سـبەی ڕۆژ قـەرزە و دەگەڕێتـەوە خەزێنـە، بـەو پێیـەی کـەوا گونـدەکان بڕبـڕەی پشـتی ئابووری هـەرێمی کوردسـتانن و سەرچاوەی داهاتی گرنگـی هـەرێمی کوردسـتانن، گونـدەکانیش لـەڕابردوو پاڵپشتێکی بەهێزی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردستان بوون، بۆیە پێویستە حکومەتی هەرێم خـۆی نەك گوندنیشین داوای ئەوە بکات خزمەتگوزاری بۆ بگەیەنێ، بەڵکو خۆی دەسـتی گوندنیشـینان بگرێـت و لەسەر زێدی خۆیان داینێ و گوندی هاوچەرخیان بۆ دروست بکات و پێداویستیەکانی کێڵگەشیان بۆ دابـین بکات، وێڕای دەستخۆشی کـە پرۆسـەی قـەرزی کشـتوکاڵ بەردەوامـە، بـەڵام ئێمـە پێویسـتمان بـە دڵنیایـەك هەیە بۆ گوندەکان، ئێمە نامانەوێ بڵێین ئـەم بـڕی 25 ملیـۆن دینـارە بـۆ ئەوەیـە کـە پرۆسـەی پێچـەوانە کردنـەوەی کـۆچ کـردن لـە شـارەکانەوە بەرینـەوە بـۆ گونـدەکان، بـەڵکو جۆرێـك لـە دڵنیـایی دەدات بـە گوندنیشینان کە بیر لە چۆڵکردنی گوندەکانیان نەکەنەوە و دەستی کاریش لـەڕووی گەشـتیاری و باخـداری و کشتوکاڵەوە ڕووله زیادبوون بکات، کە ئێستا زۆر زۆر کەمی کردووە و دەتوانم بڵێم خـەڵکی تاقـەتی لێـی چووە، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لاپەڕە 14 لە بەشی بەخشین باس لە وابزانم سەرگوڵ خانیش ئاماژەی پێی کرد بڕی 115 ملیار دینار کراوە بـۆ ڕێکخـراوە زانسـتی و ڕۆشـنبیری و ڕێکخراوەکـانی تـر بـەم نەسـە لەگـەڵ لیژنـەی ئۆڵـۆمپی و پـارا ئۆڵـۆمپی و یەکێتیـە وەرزشـیەکان، ئێمـە قسـەمان لەسـەری نیـە و دەسـت خۆشیان لێ دەکەین، بەڵام دەپرسین کە ڕێکخراوەکانی تر چیە؟ ڕێکخراوە ڕۆشنبیریەکان چین لـە کاتێـك دا کە بڕی 200 ملیار دینار دابین کراوە بۆ پشتیوانی کردنی حیزب و پرۆژەی ڕێکخراوە ناحکومیەکان؟ بۆیە ڕوونکردنـەوەمان دەوێـت، هـەتا ئێسـتا ئـەو پێـوەرەی کـە دانـراوە بـۆ دابـەش کردنـی پرۆژەکـان یـان بـۆ دابەشکردنی هەردوو بودجەی وەگەڕخستن و وەبەرهێنان بۆ ناوچەکانی کوردستان، لەسەر ئەساسی ژمارەی دانیشتوان و زەرەرمەند بـوونی ئـەو ناوچـانەیە، بـەڵام بـە بۆچـوونی مـن هـەدەفی دووەم واتـە زەرەرمەنـد بوونی ناوچەکان هەتا ئێستا ئامانجی خۆی نەپێکاوە و نەتوانراوە بە شـێوەیەکی فیعلـی خزمـەتی پێویسـت بە ناوچە زەرەرمەندەکان بگەیەنرێت، دیارە بەش بەحاڵی خۆم هـەر شـوێنێك بـۆنی کوردسـتانی لێ هـاتبێ دەسـتی وێرانکـاری ڕژێمـە یـەك لـەدوای یەکـەکانی بەرکـەوتووە، مـن نموونەیـەك دەهێنمـەوە، مەسـەلەن ناوچـەی شـارەزور و هەڵەبجـە و هـەورامان، بـە حەقیقـەت هەڵەبجـە پێویسـت ناکـات مـن باسـی بکـەم لەبەرئەوەی دۆکیۆمێنتێکی زیندووە بۆ خۆی و پێویست بە هـیچ نموونەیـەك ناکـات، ناحیـەی سـیروان کـە

شەش، حەوت دەقیقە لە هەڵەبجەوە دوورە لە ساڵانی 63ـ68 بە دوو قۆناغ لەلایەن ڕژێمی ئەو کاتەی عیراقەوە بە پرۆسەی تەخت کردن و سووتاندن داڕۆیشتووە و تا خەڵکەکەی ئاوارە بوون و پەراگەندە بوون و دەریش کران، یەعنی دەبینین هەتا ئێستا خزمەتگوزاری لە ئاستێکی زۆر زۆر نزم دایە وشتێکی ئەوتۆی بۆ نەکراوە، قەزای سەیدسادق، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پاش کیمیاباران کردنی هەڵەبجە دەست بە پرۆسەی تەخت کردنی ئەم قەزایە کرا هەتا سەرەتای ساڵی 1989 پرۆسەکە بە بەردەوام بوو تەخت کرا و سووتێنرا خەڵکەکەی ئاوارە بوو، دەبینین هەتاوەکو دوو هەنگاو ڤیرتاو بۆ ئەو شارە کرا لە ساڵی رابردوو گیان گەیشتە کونەلووتیان، ئێستاش هەتا سایدی ئەوبەر تەواو دەبێت دەبێ دوعا بکەن ئەوەی تریان هەڵنەوەشێتەوە و تێکی نەدات، بۆیە پێویستە ئاوڕدانەوەکان زۆر زۆر جدی بێت، تەنها پێوەری دانیشتوان ئەساس نەبێ بۆ دابەش کردنی پڕۆژەکان و، ناوچە زەرەرمەندەکان زۆر زۆر پێویستیان بە دەستی هاوکاری و پڕۆژەی خزمەتگوزاری هەیە، ناوچەیەکی وەکو هەڵەبجە کە لە دەرەوە باس لە هەڵەبجە دەکرێت وەکو کورد دەڵێ ناوی گەورە و دێی وێرانەیە، کە دەچیتە ناوەوە زۆر زۆری فەرقە، ئەوە دۆکیۆمێنتێکی زیندووە پێویست بەوە ناکات کە من لێرەوە باسی بکەم، بۆیە حکومەت هەرچی بۆ بکات هێشتا هەر کەمە و حەقی خۆی پێ نەدراوە، لە وەڵامی بەڕێز وەزیری پلاندانان بۆ هەندێ لە داواکاری و سەرنج و تێبینی هەندێ لە لیژنەکان لەسەر بنەمای دەڵێ پەسەندە و دەڵێ باشە و دروست کردنی سەنتەری ئۆتیزم لە سلێمانی، بۆ نموونە دروست کردنی دوو نەخۆشخانەی هاوشێوەی نەخۆشخانەی شۆڕش لە هەردوو پارێزگای هەولێر و دهۆك، بۆ نموونە دروست کردنی دیزاینی شاری وەرزشی، دەڵێ پێمان باشە و یان دەڵێ پێمان پەسەندە دەمانەوێ ڕوونی بکاتەوە و بزانین لەسەر بنەمایەکە ئایا موناقەلەی بۆ دەکات لە پارەی پڕۆژەی دیکەی یان لە یەدەگ هەیە؟، ئەمانە میکانیزمەکەی چۆنیەتی جێ بەجێ کردنی ئەم پێ باش و ئەم پەسەندەیەمان بۆ ڕوون بکاتەوە، دیارە لە بودجەی پار ساڵ لە کۆتایی گفتوگۆکان چەند ماددەیەك زیاد کرا بۆ یاسایەکە و جێگیرکراو دەنگیشیان هێنا، یەکێك لەو خاڵانە گەڕانەوەی فەرمانبەرە سزادراوەکان بوو بۆ شوێنی خۆیان لەگەڵ هەژمارکردنەوەی مووچەکە بۆیان و من لە وەزیری دارایی دەپرسم ئەوەندەی کە پەیوەندی بە ئەوەوە هەیە، ئەم پرۆسەیە هەتا چەند سەرکەوتوو بووە، ئایا ئەو فەرمانبەرانەی کە فەسڵ کراون، بڕی مووچەکەیان بۆ گەڕاندراوەتەوە یان نا؟ واتە ئەوماددەیە لە پڕۆژە یاسای بودجە جێ بەجێ کراوە یان نا؟ زۆر باس لە کورتهێنان کرا، من داوای لێ بوردن دەکەم زۆر دووبارە دەکرێتەوە، ئێمە لە دووبارە کردنەوەی ئەو شتانە بۆ ئەوەیە کە حکومەت ئاگایی هەبێ زۆر موسیرین لەسەر ئەو شتانە بۆ

ئەوەی لە بودجەی ساڵی داهاتوو هەوڵ بدەن ئەو سەرنج وتێبینیانەی کە پەرلەمانتاران هەیە بە هەند وەری بگرن ببێ بە پێوەرێك و ببێ بە ئەساسێك لە داڕشتەكردن و ئامادەكاریەكان بۆ بودجەی ساڵانی داهاتوو بەهەند وەربگیردرێت و پشت گوێ نەخرێت، مەسەلەی كورتهێنان ڕاستە ئاماژەكان هەمووی ڕوون كرانەوە و هۆكارەكانیش هەموو، بەڵام من بەراوردێك دەهێنمەوە لە ساڵی 2010 كە ئێمە بودجەمان پەسەند كرد بڕی كورتهێنان 835 ملیار بوو، پار ساڵ بوو بە (ترلیۆنێك و 564 ملیار و كەسرێك)، بۆ ئەمساڵ (دوو ترلیۆن و 44 ملیار و 847 ملیۆن) یەعنی ئەگەر كار وابڕوات دەبێ ساڵ بە ساڵ بڵێین خۆزگەمان بە پار، لە كاتێك دا داهاتی ناوخۆمان زۆر زۆر كەمە من ئومێد دەكەم كە ڕوونكردنەوەی زیاترمان لەسەر مەسەلەی كەمی داهات بۆ ڕوون بكەنەوە، سەرباری جیاوازیەكان كە لە نێوان بودجەی وەگەڕخستن و وەبەرهێنان داهەیە لەبڕی ئەو تێچووەی 15 ترلیۆن و شتێكە كە دانراوە زیاتر لە 10 ترلیۆنی بۆ بودجەی وەگەڕخستنە و 4 ترلیۆن و نیوی بۆ بودجە وەبەرهێنانە، مەبەستی من لە باس كردنی ئەم جیاوازیە ئەوەیە كە لە كۆی ئەو بودجەیەی كە بۆ تێچووەكانی وەبەرهێنان سەرف كراوە واتە لەو 4 ترلیۆن و 4 سەد ملیارە زیاتر لە 3 ترلیۆن و 245 ملیاری بۆ خەرجی بودجەكانی پڕۆژە بەردەوامەكانە، واتە ئەو پڕۆژانەی كە كەڵەكە بوون و جێ بەجێ نەكراون سەرف دەكرێت كە ژمارەیان زیاتر لە 3 هەزار دەبێت، لە كاتێك دا كە بودجەی پڕۆژە پێشنیار كراوەكان زۆر زۆر كەمە و واتە ئەوەی كە ساڵانە دابین دەكرێت بۆ بودجەی وەبەرهێنان ناچار دەبین بیدەین بە بودجە و تێچووی پڕۆژەكانی بەردەوام، ئەمەش وا دەكات كە پرۆسەی فراوان كردن و بووژانەوە لەبەردەم پڕۆژە پێشنیار كراوەكان زۆر كەم بێت و دواتریش گلەیی و گازاندە لەلایەن هاووڵاتیانەوە بۆ حكومەت و داواكاری ڕۆژانەی سەر شەقام و ئەمانەی لێ بكەوێتەوە، بۆیە بە بۆچوونی من واباشە كە ئێمە بیر لەوە بكەینەوە هەرچەندە وابزانم شتێكی واش لە لیژنەی دارایی باسكراوە كە بە پێی پێویستی پڕۆژە پێشنیار بكرێت، بەڵام ڕامەوایە ساڵی داهاتوو هیچ پڕۆژەیەك پێشنیار نەكرێت هەتا ئەو كاتەی بودجەی پڕۆژە بەردەوامەكان تەواو دەبێت، بەڵام بەمەرجێك لە كاتی دیاری كراوی خۆیاندا تەواو ببن، چونكە ئێمە چەند پڕۆژەمان هەیە بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، پار ساڵ بودجەی پێویست بۆ ساڵی 2011 بۆی دابین كراوە، ئێستا دەبینین خشتەكان هەمووی سفرن، یەعنی ئاماژە بەوە نەدراوە بۆچی ئەمانە سفرن ماوەی دەستبەكاربوون و ماوەی تەواوبوونی پڕۆژە ئیتر ئاماژە بەوە نەكراوە ئایا ئەمە مەسەلەن دواخراوە، تەندەرێنە ئیحالەیە و چیە و چی نییە، بۆیە ئەو كەموكورتیانەی كە ساڵانە بە خشتەی پڕۆژە بەردەوامەكانەوە بەدی دەكرێت ساڵانە

دووباره دەبێتەوە ونیەتی چاککردنیشی نیە، بەڕێز سەرۆکی پەلەمان، لە خشتەی پڕۆژە بەردەوامەکاندا زۆر پرۆژە هەیە خۆی لێی نووسراوە ئەمساڵ ئەنجام نادرێت، لە هەمان کاتدا بۆ ساڵی 2012 بودجەی بۆ دابین کراوە، هەروەها پرۆژە هەیە هەر لە خشتەی پرۆژە بەردەوامەکان لە ماوەی تەواوبوونی پرۆژەکەدا نووسراوە ئەمە پرۆژەیە تەواو بووە، بەڵام بودجەی بۆ ساڵی 2012 بۆ دابین کراوە، ئەگەر بەڕێزیشتان دەفەرموون من دەیخوێنمەوە یەك یەك بۆ نموونە لاپەڕە 39 لە خشتەی پرۆژە بەردەوامەکان زنجیرەی 9 ئاودێری دۆلکان ئینجا لە خشتەی بەرواری دەست بەکاربوون نووسراوە ئەمساڵ ئەنجام نادرێت، لە هەمان کاتدا لە گوژمەی پێویست بۆ ساڵی 2012 گوژمەیەکی بۆ دابین کراوە و ئەنجامیش نادرێت، ئەمە نموونەیەکە شتی دیکەم زۆر ئەوە کردووە دوایی بۆ جەنابی وەزیری ڕەوانە دەکەم، بە هەمان شێوە وەکو وتم ئەوانەی کە نووسراوە تەواو ئەمساڵ تەواوو بووە و گوژمە پارەی بۆ دابین کراوە، بۆ نموونە لاپەڕە 90 بە زنجیرەی 107 نووسراوە ئەم پرۆژەیە لە 2010/10/26 تەواو بووە لە هەمان کاتدا بۆ ئەمساڵیش بودجەی بۆ دانراوە، چەندانی دیکەش، ئێستا کات نیە هەمووی بخوێنمەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ئەخیر خاڵم تەئکید کردنەوەیە لەسەر دوو خاڵی گرنگی ڕاپۆرتی لیژنەی مافی مرۆڤ ئومێد دەکەم کە بەڕێز وەزیری دارایی هەر ئێستا ئەگەر گونجا وەڵامان بداتەوە سەبارەت بە ئەو خاڵانە، لە پێشنیار کردن بە پێدانی سلفەی عەقار بە زەوی سەدمەتری، ئێمە دەزانین زۆربەی زۆری ئەو کێشانەی کەوا هەن و ئەو کەسانەی کە گرفتیان هەیە زەویەکانیان سەد مەترە و نە ئیجازەی بینایان هەیە و نە تاپۆیان هەیە، جەنابی وەزیر دەڵێ ئەگەر دوو کەس بن، مەسەلەکە پارەکە بەش دەکرێت لە نێوان هەردووکیان، دەبێ ئیجازەی بینای هەبێ و دەبێ مۆڵەتی بینای هەبێ و شتی ئاواهی، بەڵام من دەڵێم ئەگەر بێتو ئەم سلفەیەش بە ئەمانەش بدرێت ئەو کاتە هاوکارێکی باش دەبێت بۆ کەم بوونەوەی ژمارەی ئەو کەسانەی کە گرفتی نیشتەجێ بوونیان هەیە، هەر لە ڕاپۆرتی لیژنەی مافی مرۆڤ خاڵی 14 داواکراوە کە ئاوارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە لە کەمپەکانی کوردستان نیشتەجێ بوون، ئەگەر ئیمکان هەبێ لە تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی سەر بە وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی سوودمەند بن، من لەبەڕێز وەزیر دەپرسم ئایا لە توانایان دا هەیە ئەمە بکەن؟ ئەگەر وەڵامان بدەنەوە سوپاستان دەکەین، زۆر مەمنون.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

داواتان لێ دەکەین هەندێك هێمنی هۆڵەکە بپارێزن و یەکێکیان/ لەبەرئەوەی گوێمان لە دەنگی یەکتر بێ و بزانین دەڵێین چی، دووەمیان/ بۆ ئەوەی پرسیار و موداخەلەکان تیکرار نەبنەوە ئەگەرچی بەشێکی زۆری تیکرارە، سێیەمیان/ بۆ ئەوەی وەزیرە بەڕێزەکان گوێیان لە پێشنیارەکان بێت، هەر بۆ چارەسەری

ئەمەش پێم باشە ئەو خوشك برا بەڕێزانەی کە قسە دەکەن پرسیار و پێشنیاریان هەیە بە نووسین بیاندەنێ، چونکە بەڕاستی من خۆم بەشێکی زۆرم گوێ لێ نەبووە، بەیان خان فەرموو.

بەڕێز بەیان احمد کۆچەری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بناڤێ خودێ مەزن و دلۆڤان، دەسپێکێ تەبعەن دەستخۆشی بۆ لیژنا دارایی خالا دوهێ پشتەڤانیا ل وان گوتنێت بەڕێز کاك عمر عبدالعزیز دکەم، من ناڤێت ئەز بچمە سەر وانە، خالا دی ترێ بڕاستی من دڤێت ئەز ئاماژەیێ ب ڤێ بکەم کو ئەڤ سەرەداریا هەمی کو ئەڤرۆکە بودجێ دکەین، ئەز دبێژم ژ راڤەکی ڤە خەلەتیەکا مەزنە چونکی نە بەشێوەیەکی زانستی و نە بشێوەیەکی واقعی ئەم عمق نەچینە ڤێ بودجێ دا ئیحتمالە هەدەردانە وەقتیە بۆمە بێ کو ئەم موناقەشا حساباتێت ختامی بکەین ڕاستی موناقەشەیەکا بۆ حسابێتێت خیتامی و تەعاملەکا درست لسەر هەندەك ئسسێت سەلیم و روئیایەکا وازح مە هەبیتن، ژنیکا موازەنەتا بشێوەیەکی جان دێتە کرنێ، یەك ژی خالێت گرنگ ئان قۆناغێت گرنگ یێت ئامادەکرنا موازەنێ مەرحەلە حساباتێت ختامی نیە، بەلێ ئەڤ حساباتێت هەنێ ڕاستە دگەنە پەرلەمانێ بەلێ ناگەنە تەڤایێ ئەندامێت پەرلەمانێ، ناگەهنە هەمی لیژنا ژی وەکو پسپۆر کو بشێن ئەرکی خۆ ڕابن و تێبینیا لسەر ئەساسەکی درست تەبعەن تەعاملێ دگەل بکەن، بتنێ ئەڤ حساباتە دێت بۆ لیژنا دارایی دگەل ڕێزێت من بۆوانە، بەس بۆچی تەبعەن لوێرێ دمینێت و ناچیتە لیژنەیەت دی، ناچێتە دەستێت پەرلەمانتارا و بۆچی موناقەشە ژی نایەتە کرنێ، خالەکا دی یا مەرحەلەیەکا دی ئەم بێژین قۆناغەکا دی یا بودجەیێ ئەڤەیە کو دڤێت چاڤدێریەکا گرنگ تەبعەن بۆ ڤێ موازەنە هەبیتن، کو جهێ داخێیە، نەوەکو پەرلەمان نە شیاینە ڕۆلێ خۆ ببین، چاڤدێریەکا بۆ ڤێ موازەنێ بکەین و نە حکومەت خۆ ژی شیایە ئەڤە هەندێ بکاتن، تەبعەن لدیف مەفهومێ نێ یێ سەردەم ئەم بێژین بۆ چاڤدێری بەحسا چاڤدێریا هەمەلانە تێتە کرن، کو گرنگیێ چاڤدێریا دارایی یا یاسایی لسەر ئەساسێ کەفائەتێ و لسەر ئەساسێ فەعالیاتێ ئەڤە هەمی ئەز دبێژم یا لاوازە لدیف مە، رەقابە ئان چاڤدێریێ مەعنەوییە سەلامەتی تەنفیزە، جێ بەجێ کرنا پرۆژا و کەفائەتێ لئەدائا و تەرشیدی ئینفاقە، ئەڤە دبێژم گەلەکا لاوازە لدیف مە، لبەر هەندێ ئەز دبێژم ئەڤرۆ پەرلەمانێ کوردستانێ برامبەر مەسئولیەتەکا مێژوویە کو برۆلێ خۆ ڕاببیتن، ڕۆلێ چاڤدێریا زێدەتر تەبعەن کارا بکاتن، ئەڤرۆ ئەم پێتڤیا شۆڕشەکینە بۆ چاکسازی کرنا دارایی یا ئیداری ژی، لبەر هەندێ مەنهەجیا ئامادەکرنا موازەنێ ئەز دبێژم هێڤیا مراجعەت ڤێ موازەنێ دا بێتە کرن ئان ئامادەکرنا ڤێ موازەنێ ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینە ئەدائا وەزارەتا دێ بینین بڕاستی ئەدائەکا گەلەکا لاواز

بۆ ڤێ بودجێی یا تێتە کرن، ئیحتمالە وەزارەت هەبووینە سێ ژسەدێ ژ وی پارەیێ هاتیە تەخسیس کرن نەهاتیە تەبعەن جێ بەجێ کرن، وەزارەت ئیحتمالە ب حوکمێ هەندێ کو ئەم دگەل وانە رینینە خوارێ گەلەك گازاندەیت هەی کو براستی هەماهەنگیەکا درست بەینا وەزارەتا دارایی و ئەوانە دا نینە گازاندە دکەن ئیحتمالە موەزەفەکی ل وەزارەتا دارایی دێت دگەل وانە رینیتن، وەختێ کو ئامادەکاریا بودجێ دکەن، لبەرهەندێ تەبعەن دێ گەلێ و کەموکەسی دبودجەیێ دا هەبێت، فعلەن مەتالێببێت وەزارەتا بەرچاڤ و گرنگی ناهێنە وەرگرتنێ، خالا دی ئەم ئەڤرۆکە پێتڤینا مە دیتنەکا یا ئابووری یا هەمەلایەنە هەبیتن بشێوەیەکی وەختێ کو ئامادە دکەین ستراتیجیەتەکا دارایی یا وازح مە هەبیتن، لبەر ئێك ئەم چاکسازیەت سیاسەتا دا مە حکومەتێ دا بکەین، گەشەپێدانا کەرتێ تایبەت بکەین، پێشکەش کرنا خزمەت گوزاریا د هاوولاتیان ئەم بکەین، ئەڤرۆکە زێدەتریش هەر وەختەکی پێتڤیا ئەم شەفافیەتێ بەرقەرار بکەین دامودەزگەهێت مە دا بتایبەتی تر ل وارێ دارایی دا چونکی براستی ئەڤرۆکە شەفافیەت مەتلەبەکی نێڤ دەولەتیە ژی، بەر هەندێ ئەز داخازێ دکەم ئەڤرۆکە پەرلەمانێ کوردستانێ دڤێتن هەندەك ئالیاتێت وازح هەبن بۆ چاڤدێری کرنا موازەنێ، ئەڤ موازەنە هەنە ڤێتن هەندەك ئالیاتێ دی هەبن پێت سەردەمانە کو ئەم بشێین فعلەن لسەر عەردەکی و لسەر ئەساسەکی وازح موتابەعەی بکەین، ئەز دبینم ئەڤە تەقریبەن سێ، چار سالە ئەمن لە پرلەمانێ تەنسیقەکا تەمام ئان دشێم بێژم تەنسیقا لناڤ بەینا پەرلەمانێ و حکومەتێ دا یا لاوازە براستی، نە لە ئاستەکی دایە کو مە بدرستاهی ئاگاهیێ یەکێ ودوو هەبیتن، بابەتێ داهاتی گەلەك بەحس لێ هاتە کرن، بەس فعلەن داهات هێشتا یێ مایی و فعلەن نەیەتە سجل کرن، کو بێتە ناڤ موازەنا هەرێما کوردستانێ دا، خالا دی ترێ ئەز من دڤێت ئاماژەیێ بابەتێ میلاکاتا ئەز بدەم براستی ئەڤرۆکە وەختێ هەندێ یە کو ئەم راوەستیانەکی لسەر ڤێرێ بکەین کو پلەیێت وەزیفی دڤێتن بێنە دابەش کرن لسەر بنەمایا عەدالەتێ وخالەکا گەلەکا گرنگە تەبعەن، لڤێرێ من دڤێتن ئەز بێژم ئاماژە بهەندێ بکەم کو د حسە دهۆك وەکو پارێزگەها دهۆك 11٪ یێە، تەبعەن دگەل هەندێ دا ئەگەر ئەم هەندەك ژێیت هەی بەتالەکا وەزیفی یا زێدە هەی، هەندەك جهێت هەین مەحرومن، ڤێرێ پێتڤیا مراجەعەت ڤێرێ دا بێتە کرنێ، د وەختەکی دا وەختێ ئەم باسێت پارێزگەها دهۆکی دکەین، مەزنترین رێژەیا بێکاریێ کو (14٪)ل پارێزگەها دهۆکێیە، ئەڤە ژی ئەگەرێت وی هەی کو فعلەن تەعاملەکا درست دگەل دهۆکێ نەهاتیە کرنێ، لەوما ئەز ڤێرێ داخاز دکەم زێدە تر ژ مافێ یاسایی یێ پارێزگەها دهۆکێ زێدەتر ئەم داخاز ناکەین، بەلکی دڤێتن 24٪ بۆ پارێزگەها دهۆکێ بێتە تەرخان کرن ئەڤ سالە بۆ پلەێین

وەزیفی، پرسیارا دی تریّ من دڤێتن ئەز ئاراستەی بەڕێز وەزیری دارایی بکەم کو ئەو ئیستقتاعەت خانەنیشینیێ کو 7٪ یێیە، هەتا نوکە ئەڤە کێڤە دچیتن و بۆچی؟ تەبعەن بەرسڤێ نەداتن، پار ل بودجێ 2011 دا 25 هەزار پلەێین وەزیفی تەبعەن هاتنە ئیستحداس کرن، ل هەیڤا (9) دەست پێ کرد، بەری هەندێ، ئەو 8 هەیڤێت دی موخەسەسێ وان هەر هەشت هەیڤا کانێ، کیڤە چوو؟ خالا دێ تری من دڤێتن ئاماژەیێ پێ بکەم سەبارەت پرۆژێت ئیستسماری، تەبعەن دەست پێکێ من دڤێتن ئاماژە بهەندێ بکەم کو ئەو پارەیێ هاتیە تەخسیس کرن بۆ پرۆژەیێت پێشنیار کری گەلەکی کەمە، گەلەکا گرنگە وەختێ پرۆژەیێ دێنە دانان لسەر ئەساسێ ئەولەویەتێ بیتن و پێتڤیێ و دابەشکرنەکا عادلانە لسەر هەمی جها، ئەگەر ئەم بەرێ خۆ بدەینێ ئەڤ ساڵە ژی پرۆژێت بەردەوام دا بەڕێز سەرۆکی پەرلەمانێ، پرۆژێت پارێزگەها دهۆکێ 19٪ یێیە، ئەڤە سێ ساڵە ئەم بەحسێ ڕاست ڤەکرنا ڤێ ڕێژەیێ دکەین، بەس هەتا نوکە بڕاستی ئەڤ ڕێژە هەنێ وەسایە تێتە تەعامولێ دگەل دێتە کرن ئەز نزانم لسەر چ ئەساسیە، ئەڤرۆکە خەڵکێ پارێزگەها دهۆکێ گرنگی بەرە کۆمبونێت پەرلەمانێ و گەشبینی ڤە چاڤەرێیە کو پەرلەمانێ کوردستانێ بڕاستی هەڵوێستەیەکا لسەر ڤێرێ هەبیتن و فعلەن وەکو نینەرێ راستەقینەیێ خەڵکێ هەرێما کوردستانێ، ئەڤ ڕێژە هەنێ خەڵکێ دهۆکێ ژی تەبعەن گەهیتە حەقی خۆ دڤێت لێرێ دا، ئەگەر بەحسێ پرۆژێت پێشنیار کری بکەی بۆ دەڤەرا ئامێدیێ ڕاستی گەلەکی کەمن، پرۆژێت ئاوەدانکرنێ و پرۆژێت تەندروستی گەلەکی کێمن لوێرێ، مە هەندەك پرۆژێت هەین بڕاستی لسەر ئاستێ پارێزگەها دهۆکێ ئەز تەرکیزێ تێدا بکەم هەندەك پرۆژەیێت گرنگن، پرۆژەیێت ئەز دشێ بێژم ئیستراتیجینە، خزمەتەکا مەزن دێ بۆ خەڵکێ کەن، بەس هەتا نوکە دنێ تەئجیل کرنێ و ئەز نزانم موبەرر چیە، کییە یەعنی ئەگەرێ ڤێ بیروبۆنا هەنێ بۆچی دیڤ چوونەك تەبعەن بۆ ناهێتە کرنێ، ئەڤ پرسیارا ئاراستەی بەڕێز وەزیرێ پلاندانانێ یە، بۆ نموونە فرۆکەخانا دهۆکێ خەستەخانا بەردەڕەشی، کو هەتا50 هەزار نەفەرێ لوێرێ هەین، ئیحتماله بۆ حاڵەتەکی ناساغیێ سەعات و نیڤە هەتا دگەینە دهۆکێ بۆ چارەسەر کرنێ، ئەڤە هەنێ ژی تەبعەن پێچەوانەی هەندێیە کو دڤێتن حکومەت خزمەتگوزاریت هەژی پێشکەشی خەڵکێ خۆ بکاتن، هەروەسا دوو تونێلێت گەلیا زاخۆ کو ئەڤە هەنێ ژی خاڵەکا گەلەکا گرنگە، مەشروعەکی ستراتیجیە و خزمەتەکا بەرچاڤ دێ بۆ خەڵکی کاتن کو ڤۆناغا دوویێ بەسەرهەندێ ڕا ئەڤ ساڵە سێ ملیار دینار هاتینە تەخسیس کرنێ، هەروەسا خەستەخانا پەنجەشێرێ و خەستەخانا یا زارۆك بوونێ ل دهۆکێ جهێ داخێیە بڕاستی ئەڤە 3 ساڵە ئەم ئاماژەیێت پێ ددەین هەتا نوکە هێشتا چ تشت بۆ نەهاتیە کرنێ، هەروەسا ئەگەر

بەحسێ پرۆژا بکەین ل دەڤەرا ڕانیە کو ئەم بێژین دەڤەرا ڕانیە، دەڤەرا ڕاپەرینێ یە و گەلەکا گرنگە سنووریێت ڤێ قەزا ڕانیا تەبعەن یەك پرۆژە و یەك فەرمانگەها وەزارەتا کارو کاروبارێ کۆمەلایەتی لویرێ نینە، کو ئەم پێتڤیا زانین گەلەك و گەلەکا گرنگە لویرێ تەبعەن بەرچاو بێتە وەرگرتن، ئەز دبێژم پێتڤیا مراجەعەیێ د قائیمە پرۆژەدا بێتە کرنێ، چونکی فعلەن هەندەك پرۆژەیێت هەین فعلەن دیماهیك هاتین، هەندەك پرۆژەییێت هەین سەر بە قەزا ئامێدیە ڤەنە بەحسێ مە هاتیە و بەحسێ سمێلێ تێدا کرنێ پێتڤیا ئیحتمالا خەلەتیەت مەتبەعیەت ژی بن، ئەز پێتڤی مراجەعەکا تەبعەن لویرێ بێتە کرنێ، موازەنە جهێ خۆشحالیەیە تەبعەن سالێ بە سالێ زێدەتر لێ تێت، بەس خزمەتا پرۆژە و بونیا تەحتی یا ڤی وەلاتی دا ئەز دبینم یا لاوازە و ناهێتە تەخسیس کرن، هەلمەتا ئاڤاکرنا ئەم دشێن بێژین یەکەیەت نیشتەجێ بوونێ جهێ خۆشحالێیە کو بشێتن خزمەتەکا بەرچاڤ بگەینیتە هاوولاتیەت کوردستانێ، بەلێ ئەز دشێ بێژم ئەڤ پرۆژەیەت هەنێ بتنێ ل داخلی سەنتەرێت باژێرێت مەی نەگەهەشتینە قەزا و ناحیە ڤە ژی پێتفیا هەندێیە کو مراجەعەیەت تێدا بێتە کرن، ئیحتمالە تاخەکا مەزن یا خەلکێ پێتڤی قەزا و ناحیە پێتڤیا یا چەندێیە ئەڤە لویرێ بێتە بەرچاڤ کرن و لویرێ ژی تەبعەن بێ بەش نەبن لێی، ئەڤرۆکە ئەم دبینین حەرەکەیەکا عمرانی ئەز دشێم بێژم ئاڤەدانکرنێ بەرچاڤ یا هەی، ئیحتمالە هەتا حەدەکی نە گەلەکا نەخشەدان بیتن، موقابلی وی سێکتەرێ دی ئیهتمامەکا مەتلوب تەبعەن پێ ناهێتە دانان، بۆ نموونە کەرتێ سناعەتێ، لبەر هەندێ ئەم دبینین وەلاتێ مە مەزنترین ئەم بێژین ولاتەکا موستەهلك بە ئیمتیاز تەبعەن مەنتقێ دا هەمی تشت ئەمێ دکرین و ئیعتمادی ئەم لسەر خۆ ناکەین ئەڤە ژی یەعنی ئەم دشێین بێژین بۆ موستەقبەلی خالەکا یا خرابە بۆمە، داخازێ دکەم پەرلەمانێ بەڕێز تەبعەن دەرکەڤیتن ئەڤرۆکە ڤان کۆم بوونێت هەی تایبەتە جهێ ڤە کو کێشەیا گیرۆ بوونا یا ڤێ بودجێ ئەم چارەسەر بکەین ب چ ئالیەت بیتن بێتە چارەسەر کرن، خالا دی تر ڤێرێ مەسەلە ڤان سولفا چ سولفا عەقاری بیت و زەواج بیت و کشتوکالێ بیتن، ئەڤ سولفێت هەمی کو حکومەت داتن و ئەز بێژم ژ روحەکا پەیوەندیەکا بهێز ناڤ بەینا هاوولاتی و حکومەتێ دا دڤێتن ئەڤ سلفەیەت هەنێ نەهێنە قەتع کرنێ چ شێوەی چ حجەتا بیت نابیت بێتە قەتع کرنێ، پارەیەکی مدەوەرە بەردەوام بیت تا کو فعلەن خزمەتا خەلکی بێتە کرنێ، دگەل هەندێ دا داخازێ دکەم ئەڤ سولفێت هەنێ تەبعەن زێدە ژی بن، خالا دی ترێ داخازێ دکەم ئەڤە سێ سالە ئەم بەحسێ هەلمەتا ئاڤاکرنا قوتابخانا دکەین، ئەم بەحسێ تواناسازی دکەین، ئەم بەحسێ سندوقا نیشتەجێ بوونێ دکەین، بەس گەلەکا گرنگە ڕاپۆرتەك مە هەبیتن، ئەڤە سالا سێیە

تەخسیسات بۆ هەندێ بێنە دانان، بەس ئایا هەتا نوکە چەند قوتابخانە تەمام بووینە؟ هەتا نوکە چەند یەکەیەت نیشتەجێ بوونێ، چەند قوتابیەت مە ل دەرەڤە ولاتی زڤرینە؟، یەعنی ئەڤە بەرچاڤ ڕوونیەك مە هەبیتن، گەلەك وگەلەکا گرنگە ئەڤ تەوزیحاتێت هەنێ هەبن، پێشنیارەکا دی پێشکەشی پەرلەمانێ بەڕێز دکەم کو ماددەیەکی یاسایی ل موازەنێ دا ئاماژە پێ بدەین وەختێ کو پرۆژە یاسا ئان هەر مەبلەغەکی موخسەس بۆپرۆژەیەکی وەختێ کو د خیلالی شەش هەیڤا دا نەهێتە جێ بەجێ کرن تەقریبەن نسبە 25٪ دڤێتن ڕاپۆرتەکی وەزیرێ دارایی و دگەل وەزیرێ پلاندانانێ بۆ ئەنجومەنی وەزیران ئەسبابێت ڤێ تەخیریێ بێتن دیار بکەن، هەروەسا بۆ پەرلەمانێ هەبیتن، ئیستجوابا وەزیرێ بکاتن، وەختێ کو 60٪ یش ژ وان تەخسیساتێ پرۆژا بۆ وەزارەتێ تەبعەن جێ بەجێ نەکربن، خالا دی تری پرۆژێ بودجێ 2011 دا تەبعەن چ ئاماژا بیمە بێ کاری نەهات بووە دانان، تشتی وەسا تێدا نەبوو، بەلێ مە دیت تەبعەن جهێ دا خۆشیە ژی کو ئەو بەس دگەل هەندێ دا ئەڤ پارەیێ لکیری هاتە سەرف کرن داخازا ڕوونکردنێ دکەین ڤێ چەندێ ژی، مامۆستایەت پارێزگەها دهۆکێ ژی تەبعەن داخازەکا یا بۆمە دی کری، بۆ سەرۆکایەتیا پەرلەمانێ ژی ڕەوانە بکەین، داخازا هەندێ دکەین کو ئەو جیاوازیەت بودجێ وان دا ل 2003 هەتا نوکە تەبعەن ئەڤ جیاوازیە نەهاتیە سەرف کرن بەلێ ئەم دشێین بێژین 20 هەزار دینارن بۆ خێزانەکا هەژار گەلەکە لەوما داخازێ دکەین ئەڤ جیاوازیە هەنێ ژی بێتە ڕاست ڤەکرن چونکی گرنگیەکا هەی کو گرنگەیا خۆ هاوولاتیەك و خێزانەکی، خالا دی ترێ دڤێتن حکومەتا مە پشتی زێدە بوونا یا بودجەیێ گەلەکا گرنگە گرنگی دانەکە هەژی بخانەنیشینا بداتن، کو خانەنیشین ئەڤرۆ ئەم ژی دوەلی هەین، عمرێ خۆ خرەکی سەرف کری بۆ خزمەتا ڤی میللەتی، ئەڤرۆکە مستەوایەکی مەعیشی دابن کو یەعنی نە ل مستەوایەکی مەتلوب بیتن، بڕاستی کەسیش مەژی قەبیل ناکاتن لەوما داخازێ دکەم برە پارەیەکی هەژی بۆ وان بێتە تەخسیس کرنێ کو فعلەن ل ئاستێ خزمەتا وان بیتن کو عمرێ خۆ خرِ سەرف کری، هەروەسا داخازێ دکەم سندوقا خانەنیشینیا فەرمانبەرێت هەرێمێ بێتە دامەزارندن کو خالەکا یەعنی گەلەکا گرنگە، ژ 2008 هەتا نوکە تەقریبەن برێ نەهـ سەد ملیار دۆلارا هاتیە ڤە برین ژ فەرمانبەرێ حکومەتێ بناڤێ سندوقا خانەنیشینێ بەلێ ئەڤی مەبلەغێ ئەڤرۆکە چ وجودا خۆ نینە، خالا دی تر ئیحتمالە گەلەك ئاماژە وی پارەیێ دا کو تەخسیس کرن بۆ ڕێکخراوێ زانستی و ڕۆشنبیری، ئەڤ 2011 پارەیەك هاتە تەخسیس کرن تەقریبەن 84 ملیار بوون، ئەز دشێم بێژم ئەڤە چ ڕێکخراون؟، چونکە 200 ملیارێ دی ژی تێنە سەرف کرن بۆ ڕێکخراو پارتێن سیاسی، دگەل هەندێ دا بەڕێزان

سەرۆكايەتيا هەرێمێ 3 مليار دينار بۆ ڤان ڕێكخراوا زانستی و ڕۆشنبيری سەرف كرن، ئەنجومەنی وەزيران 999 مليۆن دينار يەت سەرف كری بۆ هەمان ڕێكخراوێ زانستی و ڕۆشنبيری، هەروەسا ئەڤ ساڵا ژی تەبعەن ئەنجومەنی وەزيران يەك مليار و پێنجی مليۆنی سەرف كرن، ئەڤە بۆ؟ ئەڤ ڕێكخراوێت هەنە كينە و ئەو دوو سەد مليارێت دی ئەوی تێنە سەرف كری يەعنی ڕاستی جهێ پرسياريەكا مەزنە، هەروەسا ئەم بشێين بێژين داخازێ دكەم وەزارەتا كار ل هەمی ولاتا وەزارەكا سياديە گەلەكا گرنگە و گرنگيەكا باشتر بێتە دانان ئەو ڕێژا بۆ تێتە تەخسيس كرنێ دڤێتن دێ ستانداردێ جيهانی بيتن و خزمەت بۆ تاخ و شەريحەيەكا گرنگ دكاتن ڤێ ولاتێ دا، لبەر هەندێ ئەڤ ڕێژا هەنێ 4,25 گەلەك ڕێژەيەكا كەمە ئەز داخازێ دكەم مراجەعەيەك دڤێ دا بێتە كرنێ، هەروەسا پشتەڤانی وان داخازا دكەم ئەوێ ڕاپۆرتا ليژنەيا كۆمەڵايەتی دا تەبعەن هاتين پشتەڤانيا لێ دكەم كو بێنە جێ بەجێ كرن، ئاخر پرسيارا من بەڕێز سەرۆكی پەرلەمانێ لسەر ئەوی برێ پارەيێ ئەڤێ كو بۆ دەڤەرێت ناوچەيەت دابڕاوەكان كو 2010 ئەز دبێژم چ برێ پارەيەكی بۆ ڤان دەڤەرا نەهات بوو تەخسيس كرن، پار حەفتێ مليار بۆ هاتنە تەخسيس كرن، ل شەش هەيڤێت ئەوەلی دا تەبعەن تشتەك نەهاتيە سەرف كرن ژ وی پارەيێ، ل 2012 دا جهێ خۆشحاڵەيێ پێنجی مليارێت دی هاتنە تەخسيس كرن، بەس پێتڤيا ڕوون كردنێ بڕاستی لسەر چ ئەساسێ چەوا پرۆژە ژی بەحسێ بۆ وان دەڤەرا هەی ئەم تەئكيدێ دكەين ئەم وەكی كوردستانێ تەعامولێ دگەل وانە ژی بكەين، هەروەسا ئەو خزمەتگوزاريێ كو هەرێما كوردسانێ هاووڵاتێی خۆ پێشكەش دكاتن هەروەسا بۆ دەڤەرێت ناكۆكی ژی لسەر وان ژی بێتە تەخسيس كرنێ چونكی هاووڵاتيەت هەرێما كوردستانێنە، داخازێ سەركەفتنێ بۆ وە دكەم.

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

د.ثائر فەرمووو.

بەڕێز د.ثائر عبدالاحد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، پێشەكی دەست خۆشی و پشتگيری لە ڕاپۆرتی دارايی دەكەم و پشتگيری لە قسەكانی سۆزان خان و بەڕێز كاك شێردڵ وهاژە خان و عبدالله حاجی محمود دەكەم، باس لەو خاڵانە دەكەم كە مينحەی يانەكانی وەرزشيە، كە بريتيە لە 528 مليۆن دينار مانگانە كە ئەمە هەمانە 78 يانە، پار كێشەيەك هەبوو حەل كرا بە تەرخان كردنی 8 مليار دينار ئيزافە بكرێتەوە لەسەر ئەو پارەيە بە بڕياری بەڕێز سەرۆكی حكومەت، داوا دەكەم لە وەزارەتی دارايی ئەو بڕە پارەيە هەر بمێنێتەوە، سەرفی

بکەنــەوە لەســەر ئــەو پارەیــە، خــاڵی دووەم داوا دەکــەم لەســەرۆکایەتی پەرلــەمان و ئەنــدامانی پەرلــەمان پشتگیریمان بکەن بۆ دروست کردنی دیزاینی شاری وەرزشی لە پایتەختی هەرێم بکرێت، خاڵی دیکە باس دەکەم کە هاتیە لە ئیستمارەی (اعداد الموازنـه التخمينيـه لوزاره الماليـه والاقتصاد) لەژێر بابـەتی لیژنـەی ئۆڵۆمپی کوردستـان، (متفـق الـوزاره الماليـه لسـنه 2012) کـە بریتیـە 22 ملیـار و 400 ملیـۆن، ئەگـەر بەراوردی بکەینەوە لە ساڵی پار کە 2 ملیار و 400 ملیۆن بـوو، ئێستا 20 ملیـار زیـادی کـردووە، پرسـیار لێرە لە بەڕێز وەزیـری دارایـی وەڵاممـان بداتـەوە کـە ئـەم پارەیـە چیـە و تەفاسـیلی چیـە؟ خـاڵێکی دیکـە دەست خۆشـی لـە حکومـەت و وەزارەتـی دارایـی دەکـەم کـە بـڕی 60 ملیـۆن دینـار تـەرخانیان کـردووە بـۆ لیژنەی پارا ئۆڵۆمپی کـە تایبەتـە بـە خـاوەن پێداویستی تایبـەت، خـاڵێکی دیکـە داوا دەکـەم لـە وەزارەتـی پلانــدانان پــرۆژەی دروســت کردنــی بنکــەی لاوان لــە چــۆمان ئیعــادە بکرێتــەوە، ئــەوە دەربــارەی وەرزش، لەلایەکی دیکە بە نیسبەتی پرۆژەکانی وەزارەتی ئەوقاف کە بەڕاستی هیچ پرۆژەیەکی بـۆ مەسـیحیەکان و ئیزیدیەکان نەهاتووتە کردن، داوا دەکەم لەبەرچی ئەو شتەی تێدا نیە؟ زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

زکیە خان فەرموو.

بەڕێز زکیە سید صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامێن پەرلەمانێ، دیارە ئەم دانوستاندنێ لسەر بودجا هەرێما کوردستـانێ دکـەین، کـو هـەرێما کوردستانێ جزئەکە ژ عیراقێ و دەسەڵاتێت وێ ل دیڤ دەستوورێ هاتینە دیار کرن و سنووردار کـرن، ئـەو دەستوورەی هاتیە دانان و ئەو دەسەڵاتێت هاتینە بۆ هەرێما کوردستانێ دیسان بەربەست و کۆسپێت هەین بۆ مومارەسە کرنا وان دەسەڵاتا ژی، ژ بـەر هەنـدێ ئـەز دزانم کـو ئـەم میکانیزمـەکێ دانـین بـۆ لابرنـا وان کۆسپێت یێ هەی، چ سیاسی بن چ کارگێڕی بن، چ ئیداری بـن بـۆ هەنـدێ کـو بشـێین ئـەو پـارەیێ مایـت ل حکومەتا عیراقی هەرێما کوردستانێ ڤەگەڕینەڤە بۆ هەنـدێ بشـێین وێ عـەجزا هـەرێمیا ل نـاڤ بودجـەیێ حکومەتا هەرێما کوردستانێ دا کو دیارە چیە پێ پڕ کەینەڤە، ئێك ژ وان خالا ئەڤەیە یـا دیـتر ئـەم هـەمی دزانین کو ئەگەر مـە ببێتن ژینگەهەکا یا ئابووریا باش مە هـەبیتن پێتڤیـا مـا ژینگەهـەکا یـا سیاسـیا بـاش هەبیتن، وێ ژینگەها سیاسیا باش ژی ئەم هەمی دزانین چەوا چارەسەر بکەین، ئەو ژی لادانا وان کۆسـپ و تەگەرێت یەت هەی گەل حکومەتا یا فیدراڵە عیراقێیە، ئەڤـە گەلـەك گەلـەکیا تەبیعیـە کـو ل وڵاتـەکێ ژێ دەرێـی ئێکـێ داهـاتێ مـە ژێـدەرەکی سروشـتی بنێـت هـەر وەڵاتـەکی واتـا ئـەو خـەڵك مەسـئولیەتا وێ

حکومەتێیە کو خزمـەتگوزاریا بـۆ وی هـاوولاتی دابـین بکاتن، ژ بـەر هەنـدێ ژی ئەگـەر ئـەم بهـێین سـەح کەینێ ئەو لاسـەنگیە هـەی مابـەینا نەفـەقاتێت تەشـغیلی و یـە بەرهـەمێ وەبـەرهێنانێ لایـێ تەشـغیلی دا شکەستی بۆ هەندێ کو بشێتن حکومەتا هەرێما کوردستانێ وان خزمەتگوزاریەت هاوەلاتیا فەراهـەم بکات، لێ پێتڤیـا هـەرێما کوردسـتانێ ژێـدەرێ دی بگەڕهینـە داهـاتێ، کـو تـا ڕادەیـەکی ژی حکومـەتا هـەرێما کوردستانێ پێنگاڤێ هاڤێت بۆ پەیداکرنا وان ژێدەرێ ناڤخۆیی هەرچەندە بەربەست و دوژمنکاریـەت هـەی بۆ پەیدا کردنا یا وان ژێدەرا ژی بەس تاڕادەیەکی ئەگەر ئەم بێین سەح کەینێ پەیدا بوونا وان ژێدەرا ژیـا شیای ئێك ژ مشکلێت یەت یان ژی ئێك وان مافێت سەرەتاییەت ئەڤرۆکە هـەرێما کوردسـتانێ کـو کاهرەبـا بۆ خەلکێ کوردستانێ دابـین بکـاتن، لێ ئەڤـە نـە جهێـت تـەماحا مەیـە، بـەس پێتڤیـا ئـەم ژێـدەرێ ژی دی دگەڕین وەکو ئێك ژوان خالایا کو دبێتن ئەز ئاماژە پێ بدەم، ئینانا وان فـەرعێت وان بانکـا رافیـدەین و یـا رەشیدا بۆ هەرێما کوردستانێ هەروەسا بانکێ دی تر ژی، کو هەم پێتڤیا حـەوافزێ یـەت حکومـەتا هـەرێما کوردستانێ بۆ وان زۆر تر بن هەم حەوافز ژ لایێ هاوولاتی ژێ ڤە هەبیتن بۆ هەندێ بشێتن ئەو سلفا کـو ئەم لڤێ درکێ سالانە تێن بەحس کەین کو ژ 15یێ بکەینە 20 و 20 ی بکەینە 25 و ئەڤ بارگرانیا سـەر بودجە حکومەتا هەرێما کوردستانێ بهێتە لادان بۆ هەندێ کو بوارێت تەشغیلی بچیتن نـەکو بـۆ بـوارێ یـا وەبەرهێنانێ بچیتن نـەکو بـۆ بـوارێ تەشـغیلی بچیتن، دیسان ژی ئێـك ژ چارەسـەرییێ دی کـو ئـەز دبینـم پێتڤیا ئەم ئاماژە پێ بدەین ئەو حەوافز و ئیمتیازاتێ یێت حکومەتا هەرێما کوردستانێ دداتە کەرتێ گشتی پێتڤیا هەندەك ژ وان حەوافز و ئیمتیازاتە داتـە کـەرتێ تایبـەت ژی بـۆ هەنـدێ کـو بشـێین ئـەم ڤەژانـدنا ئابووری یـان ژی کـەرتێ ئـابووری ل هـەرێما کوردسـتانێ باشـتر لێ بکـەین، دهێمـە سـەر ڕاپۆرتـا یـا لیژنـەیا دارایی کو ڕاپۆرت جهێ دەست خۆشیێ یا دەولەمەندە وڕاپۆرتا هەمی لیجانێت یـەت پەرلـەمانی ڤـە دەسـت پێکێ د ڕاپۆرتا وان دا ڕوون کردنێت یت پێتڤی تاڕادەیەکی هاتین کو مرۆڤێ وە لێ دکاتن کو بـۆ جیهەتـەکا دی تر نەڤاتن ئەو ڕوون کرن مرۆڤێ دێخیتە سەر وان ئەرقامێت تێدا هەی کو موناقەشە لسەر وان ئـەرقام و سەر وان داتایە بکاتن، ئەوێ ل ناڤێ ڕاپۆرتێ دا هـاتی، هەرچـەندە ژی جهێ پرسـیارێ یـە ڤـێ درکـی مـن دبێژم، دێمە سەر ڕاپۆرتا یا وەزارەتا یا دارایـی کـو بۆمـە هـاتی، ئـەوە جهـێ پرسـیارێ ڤـێ درکـێ بـۆ هـەمی ئەندامێت پەرلەمانێ کو ئاماژە پێدای پێتڤی بۆ وێ ڕاپۆرتێ ژی دا هاتبا بەحس کرن، کو تاخیر گەهەشتنا بودجەیا هەرچەندە ئەڤە سێ ڕۆژە ئاماژەیا پێ هاتیە کرن و ڕوون کرنا بەڕێز وەزیرێ دارایی ژ داهاتی کو بۆ چ تاخیر گەهشتیە پەرلەمانێ، بەس پێتڤی بوو د ڕاپـۆرتێ ژی دا بنڤیسـین هاتبـا بەردەسـتێ ئەنـدامێت

یەت پەرلەمانێ، پرسیار من لڤێ درکێ ئەڤەیە ئایا ئەو ئەولەویەتێت بە هەر سێکتەرەکی هەندەك ئەولەویاتێت هندەك سەکتەرا هاتینە دان، بۆ نموونە پار ل سێکتەرەکا کاهرەبێ دا هاتبوو دان کو جهێ دلێ خۆشیێ بوو، ئەڤ ساڵە پەروەردەیا هاتیە دان ئایا ئەڤەیە پلانکریا کو بۆ سالێ بهێت ژی سێکتەرەك بهێتە بەرچاڤ وەرگرتن؟ کو ئەگەر ڤێ ڕەنگێ بیتن جهێ دلخۆشیا و هێڤی دکەین ئەم ژی پارەیەکی باشتر بهێتە دەست نیشان کرن بۆ هەندێ کو بشێ تاڕادەیەکی کیماسیەتێت وی سێکتەری چارەسەر بکەن، دهێین سەر ئەو تەخسیساتێت ساڵا بوری بۆ هەروەزارەتەکی هاتینە کرن، دیارە هەندەك وەزارەتا گەلەك ب باشی ئەڤ تەخسیساتا یەت جێ بەجێ کرین، بەس هەندەك وەزارەتێت هەین کو کەم تەرخەمیا وێ وەزارەتێ و یان ژی یا وێ فەرمانگەهێیە، ئایا د حالەتێت وەسا دا ئەگەر هاتو دیار بکێت کو کەم تەرخەمیا یا وەزارەتێ یان وێ فەرمانگەهێ وەزارەتا پلاندانانێ چ ئیجرائات هەنە بۆ ڤێ یەکێ، دیسان هەرچەندە هەڤاڵێت من گەلەکا ئاماژە بهەندێ کر هۆکارێت یەت کەم بوونایا ڕێژا یا دهۆکێ پرۆژێت پێشنیار کری تایبەتن ب هەندەك وەزارەتا کو ژ 7٪ ی نابوریتن چنە ئەمە دڤێتن پێدرکێ بۆمە بهێنە دیار کرن دیسا ژی چارەسەر هین چ دادبینن وەکو وەزارەتا پلاندانانێ، دیسا ژی ئەز دبینم ژ بەرێ هەندێ کو ئەو ڕێژەیا دهۆکێ نەهاتیە بەرچاڤ کرن نسبەتا قەزا و ناحیەت یەت دهۆکێ ژی ئەو عەدالەتا یان ژی ئیحتمالە گەلەك جهێ دی ل هەولێرێ و سلێمانێی ژی هەبیتن نەهاتبیتە بەرچاڤ کرن، وەکی بەڕێز بەیان خانێ ئاماژە پێ کری هەندەك شاشیەت هەین کو هەندەك ناحیەیەت سەر هەندەك قەزایێ دی ڤەنە یان ژی هەندەك ناحیەیێ نڤیسین سەر بە ناحیەکی ڤە کو ئەسڵەن ناحیە نینە قەزایە، هیڤی دارم کو ئەڤە خەلەتا شاشێت مەتبەعی بن و بهێنە چارەسەر کرن، دهێمە سەر ڕاپۆرتا لیژنا دارایی، تێبینی لسەر ڕاپۆرتا لاپەڕێ شەشێ ل حەوتەم دا هاتی کو بودجا ساڵا 2012 بەم شێوەی خوارەوە دابەش کراوە، لێ ئەڤە نەکو ئی بودجەیە بەلکو بتەنێ بودجا تەشغیلیا هێڤی دارم ئەڤە ڕاست بکەنەڤە، بەلێ ئەڤە یا لیژنا دارایی بوو، ئەز پشتگیریا پێشنیارێت یەت لیژنا دارایی دکەم کو ل پێشنیارێت یەت لیستا یا کوردستانی ژینە، دیسا ژی پشتگیریا پێشنیارێت یەت لیستا کوردستانی ژی دکەم کو خول ڤەگریتەڤە تەرخان کرنا یا 120 ملیار دینارا بۆ تواناسازیە و 150 ملیار دینارا بۆ هەوە چێکرنایە قوتابخانەیە و دیسا بەردەوام بوون بۆ هاریکاری کرنا یا ناوچەیەت ڤەقەتیا و سلفا عەقاری بۆ گوندا کو نوکە وەکو پێشنیارەکە لبەر چاڤ ببیتە 25 ملیۆن دینار و دیسا ژی 100 ملیار بۆ وان دا بەرێت زەرەرمەند، چونکو پار ژی ئیستفادەکا باشی هاتە کرن تایبەت وان قەزایێ یەت زەرەرڤێ کەفتی، دیسا ژی بۆ وان فەرمانبەران و موچە خۆرێت یەت کو موچەیێ وان

سنووردارن و ئەو کەسێت یەت خانەنیشینن، بە نیسبەتی لیژنا چاندنێ کو ئەم ئەندامەك ژ وێ لیژنەیا دا پشتگیریا یا ڕاپۆرتا لیژنا چاندنێ دکەم تایبەت مەسەلەیا قەرەبوو کرنا یا جوتیارا دا، هەروەسا مەسەلەیەت تەسویە و تەمیلکێ دا کو ئەم هەمی دزانین مەسەلە تەسویە و تەملیکێ بویە ئێك ژ ئەسبابا کو تەجاوز سەر عەردێ میری و عەردێ یا چاندنێ ژی بهێتە کرن، بەرهەندێ پێتڤیا ئەم هەولدانەکا جدی بۆ بکەین هەتا ئەگەر بودجا سالا بهێت جدی بۆ بهێتە کرن بۆ هەندێ کو ڤێ مەسەلەیێ ڕاوەستینن و چارەسەریا ڤێ یەکێ بکەین دیسا ژی بەردەوام بوونا یا بانکا کشتوکالی دیڤ مەعلوماتێت مە هەی بانکا کشتوکالی ل پارێزگەها دهۆکێ 5 ملیار پارەیێ تەدویر کری، کو ئەڤە وەکی بەردەوامیەکی دبیت، ژ بەر هەندێ ژی هەندەك معامەلات نوکە ڕاوەستا بین ئەگەر ئەم لڤێ درکێ بڕیارەکی دەربێخەین کو یا بەردەوام بیتن، ئەڤە تایبەت بی بۆ قەرزێ جوتیارا ب تایبەت بۆ هەندەك وان قەرزا کو درداتێ مەسەلەیا بیستانایە کو ئەڤەت وەرزینە و پێتڤیا ئیهتمام پێ بهێتە دان، مەسەلەیا فرۆکێت یە ئاگرڤەمراندنێ هەرچەندە بەڕێز جەنابی وەزیرێ ئاماژە پێدا کو د سەلاحیەتێت مە دانینە، بەس پێتڤیا ژی کو ئەم وەکو پەرلەمانێ کوردستانێ و وەکو حکومەتا هەرێما کوردستانێ میکانیزمەکی ببینیتەڤە بۆ هەندێ کو ڤان فرۆکا دابین بکەین، چونکو سالانە سەدان دۆنمێت عەردیێ کشتوکالی هەروەسا دارستانێت یەت هەرێما کوردستانێ تێنە سۆتن کو زیانێ بژینگەها هەرێما کوردستانێ و عەردێ چاندنێ و ئاسایشا خراپا هەرێما کوردستانێ دگەهینن، بنسبەت لیژنا کۆمەلی مەدەنی دیسا ئەز پشتگیریا یا هەمی وان خالێت یەت ڕاپۆرتا ڤێ لیژنێ دا هاتین دکەم و دیسان ژی پشتگیرێ لوێ پێشنیارێ دکەم کو بۆ شەهیدێت هاوولاتی پێتڤیا موچەیا وان زێدەتر لێ بهێتن ئەڤی موچەیێ هەی ئەگەر بهێت و ئەم ژ وان وی ڕێژەیا هاتیە دەست نیشان کرن پێشنیارێت یەت لیستا کوردستانی و دیسا ژی پێشنیارا دارایی دا ئەم دچین تاڕادەیەکی بشێین پارەیەکی تەدویر بکەین بۆ هەندێ کو بشێین ئەڤێ مەسەلێ پێ چارەسەربکەین و زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

ژیان خان فەرموو.

بەڕێز ژیان عمر :

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لە پێشەکی پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی داریی و پێشنیارەکانی سۆزان خان و کاك عبداللە حاجی محمود دەکەم، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان لەگەڵ ئەو هەموو خاڵە پۆزەتیفەی کە لە پرۆژەی بودجە هاتووە لەبەردەوام بوون لەگەڵ سلفەی زەواج و سلفەی عەقار و لە قەرزی کشتوکاڵی و پیشەسازی و تواناسازی

لاوان و یارمەتی دانی ناوچە دابڕێنراوەکان کە من هیوادارم ئەوە هەر بەردەوام بێ لە تەعین بوون و لە خزمەتگوزاری و لە کارەبا، تا ئەو ڕۆژەی انشاالله ماددەی 140 بە یەکجاری جێ بەجێ دەکرێ و ئەم ناوچانە دەگەرێنەوە بۆ باوانی خۆیان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان دیارە سێ ڕۆژە باسی ئەو کورتهێنانە دەکرێ و هەمووشمان دەزانین ئەو کورتهێنانە کە سەبەبەکی حکومەتی ناوەندە کە پابەند نابێ بە پێدانی بودجەی پێشمەرگە، جا من لێرەوە داوا دەکەم کە هەموومان بە پەرلەمان و بە حکومەت و بە هەموو حیزبەکان شان بەشانی سەرکردایەتی کورد فشار بخەینە سەر حکومەتی بەغدا و لەوە زیاتر ئەو غەدرە قبوڵ نەکرێت، دیارە منیش چەند پێشنیارێکم هەیە و چەند پرسیارێکیشم هەیە، بە نیسبەت ئەو پشتگیریانە من پشتگیری لیژنەی شەهیدان و جینۆساید دەکەم کە داوای ئەوە دەکەن کە خانوو دروست بکرێت بۆ وارسی شەهیدانی سەنگەر، بەڵێ ئەوە من وەکو خۆم وەکو نوێنەری سلێمانی حالیەن 1800 عائیلەی شەهیدی سەنگەر تاوەکو ئێستا نە ئەرزی بۆ دابین کراوە نە خانووی بۆ دروست کراوە، دیارە ئێمە هەموومان دەڵێین ئەو دەستکەوتانە هی خوێنی شەهیدانە دەبێ و پێویستە کەم توێژ و یەکەم کەس کە دەڵێین خێزانی شەهیدان بن، ئەو مەسەلەیە چارەسەر بکرێت و سوودمەند بن لە خانوو یان لە زەوی، هەروەها شەهیدی هاووڵاتی مووچەکەی 180 هەزارە کە ئەوانیش پێویستە کە مووچەکەیان زیاد بکرێت و داواکاری لیستی کوردستانیشە کە بڕێك لەو مووچەیان بۆ زیاد بکرێت یان بەلایەنی کەمەوە لە 300 هەزار کەمتر نەبێت، هەروەها بە نیسبەت من کە خۆم ئەندامم لە لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتی دیارە کاك علی وەڵامی داینەوە کە ئەوان ئامادەن بۆ سەنتەری ئۆتیزم ئەوە زۆر گرنگە لەبەرئەوەی سەنتەرەکەیان زۆر زۆر بچووکە ئەو نەخۆشیەش لە زیاد بوونەدایە وئێستا بە پێی ئیحسایەکان 500 مناڵ نەخۆشی ئۆتیزمی هەیە لە هەرێم، بەڵام وەکو ئێمە کە سەردانی ئەوێمان کرد لەوە دەچێت لە هەزار زیاتر بێت نەخۆشەکە نەخۆشیەکی تازەیەو جارێ توبیش نازانێ ولە جیهانیش دا ئەو نەخۆشیە ڕوون نەبۆتەوە بۆ خێزانەکان ئەمانیش خێزانەکان هیچ جیاوازیەکی نیە، خێزانی دکتۆر هەیە و خێزانی وەزیر هەیەو خێزانی فەقیر هەیە مناڵەکەی تووشی ئەو نەخۆشیە بووە و نەخۆشیەکیشە غەریبە و باش نازانرێ، پێویستی بە سەنتەرێك کە تەشخیسی ئەو نەخۆشیە بکات کە ڕاهێنانی مامۆستاکان بکات لەوێ بۆ چۆنیەتی مامەڵە کردن دیارە ئێمە وەڵامەکەمان لە کاك علی وەرگرت بەس حەز دەکەم زیاتر تەوزیحمان بداتێ کەی دەست بەکاردەبن و چۆنی چۆنی ئەو سەنتەرە دروست دەکرێت، هەروەها بە نیسبەتی من داوا دەکەم وەکو سۆزان خانیش داوای کرد کە لیژنەیەك دروست بکرێت بۆ پێداچوونەوەی دەرماڵە، تەبعەن

هەموو دەزانین ناعەدالەتیەك هەیە لە دابەش بوونی دەرماڵە، ئێستا بۆ نموونە من هەر خۆم لە لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتیم سەنتەری (CRC) کە سەنتەرێکە چەندین منالی ئیفلیجی دەماغ و ئۆتیزم و ئەو نەخۆشیانەی کە ڕوو دەدەن وکە زۆر غەریبن لەلای ئێمەهەیە ، ئێمە خۆمان سەردانمان کردووە 500 منالْ یەك توێژەری کۆمەڵایەتی هەبووە، یەك توێژەری کۆمەڵایەتی ناتوانێ بە تەنها کەسوکاری ئەو منالانە وشیار بکاتەوە، منالی وا هەبووە یەکەم جار ڕۆیشتووە ئەو منالە تەنها تایەکی هەبووە وەکو پەرکەمێ، لەبەرئەوەی توێژەر نەبووە ئاگاداریان بکاتەوە لە دوای سێ مانگ ئەو منالە تووشی ئیفلیجی دەماغ بووە، هۆیەکەشی چیە، توێژەری کۆمەڵایەتی لە وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی موخەسەساتی نیە و تەربیە هەیەتی، هەر هەموویان نەقلْ دەبن بۆ تەربیە وئەو شوێنانەی کە زۆر موهیمە یان لە خەڵوەتگەی پیری کە پیرە چەند پێویستی بە توێژەرێك هەیە لەوێ توێژەرەکان دانانیشن وهەموویان نەقلْ دەکەن و جا ئیتر بە واستە بێ یان هەر شتێ بێ، لەبەرئەوەی کە موخەسەسات لە تەربیە هەیە، ئەویش کێشەیەکە کە من داواکارم کە چارەسەر بکرێت، بە نیسبەت زەکیە خان فەرمووی و کە من پشتگیری ئەکەم بە نیسبەتی ئەوە بوو کە داوا دەکەم داهاتی وەزارەتی کشتوکالْ وەك خۆی بێت چۆن بۆ سحە بۆ خۆیەتی و ئەویش بۆ خۆی بێت، بۆ قەرەبوو کردنەوەی کارەساتە سروشتیەکان، لە پڕێکا لافاوێك دەبێ و ڕەشەبایەك دەبێ هەتا قەرەبوو دەکرێتەوە ئەوا کار لە کار دەترازێ و جوتیاریش تەشجیع نابێ بۆ کە ماڵە پلاستیکەیەکەی سووتا کە قەرەبوو نەکرایەوە تەشجیع نابێتەوە بۆ کارکردن، هەروەها پرسیارەکەم ئەوەیە ئایا سەلاحیەتی کێیە کرینی فڕۆکەی ئاگر کوژێنەوە؟ هەموو دەیبینین لە هەڵەبجە چەندین دۆنم ئەرز سووتا، جوتیاری داماو بە چاکەتەکەی یان بە گەڵا ئاگرەکە دەکوژێنێتەوە، چەندین کەس سووتاوە، چەندین هێلانەی باڵندە سووتاوە، بیئە پیس بووە، بە سەتڵێ ئاو ناکوژێتەوە، لەبەرئەوە پێویستیمان بە فڕۆکە هەیە داوا دەکەم کە لە سەلاحیەتی کێیە و سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سالار فەرموو.

بەڕێز سالار محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ئەم بودجەیەی کە گفتوگۆ دەکرێت تا ئێستا پرۆژەیە و پرۆژەش هەڵگری کۆمەڵێك سەرنج و کەموکوڕی و کەلێن و تێبینیە، دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەین کە توانیویەتی تا ئاستێکی باش سەرنج و تێڕوانیەکانی لیجانەکان کۆ بکاتەوە، بەڵام دەبوو سەرلەبەری تێڕوانینەکان جێ

بكرايەتـەوە ئـەو كاتـە وەزيـرە بـەڕێزەكانيش بـە نەفەسـێكى هـێمن تـرەوە وەڵامـى تـەواوى تێـروانين و تێبينيـەكانى ليژنـەكانيان بدايەتـەوە، چونكە تێـڕوانين و تێبينـى ليژنـەكان هـەڵگرى زيـاترى مـەهامێكى پيشەييە و گفتوگۆى شێنەيى تر لەناو ليژنەكاندا بۆ جەرد كردنى ئەو تێبينيانـە كـراوە، كەهـەموو لايـەك ئيدعاى ڕيفۆرمى مالى و ئابوورى دەكەين لە هـەرێمى كوردسـتان دا و دامودەزگـا دەسـتوريەكان حكومـەت و پەرلەمان وسەرۆكايەتى هەرێم و ناوەندەكانى دەرەوەى حوكمڕانى و حيزبەكان و كۆمەڵێك ناوەندى تر كە بانگەشەى ڕيفۆرم دەكەين لەڕاستى دا مەسەلەى ميزانە و موازەنە دافعێكى باش دەبێ بـۆ بـەديهێنانى ئـەو ئامانجانە كە بە شێوەيەكى باش دابڕێژرێتەوە، بۆيە ئێمە پێويستمان بە تەحەمولێكى زياتر هەيە هەم بـۆ بەڕێز سەرۆكايەتى پەرلـەمان و هـەم بـۆ نوێنـەرەكانى حكومـەت و هـەم بـۆ پەرلـەمان بـۆ ئـەوەى بتـوانين پێكەوە ئەو ئامانجانە بەدى بهێنين، من سەرەتا كۆمەڵێك تێڕوانينى گشتى لەسەر بودجەكە دەخەمـە ڕوو، هيوادارم هەر بـەو تەحەمولـەوە بـەردەوام بـين، لـە ڕاسـتى دا بودجـەى گشـتى پەيوەنـدى ڕاسـتەوخۆى بـە تەنميەى گشتيەوە هەيە، لە عيراق دا كە بودجە موناقەشـە دەكرێـت يـان ئـەو سەرچاوەى كـە بـۆ هـەرێمى كوردستان لە عيراقەوە دەخەڵێندرێ پشت ئەسـتوورە بـە بنەمايـەك كـەتا ئێسـتا بنەمايـەكى زانسـتى نيـە، لەوەشەوە دەچێتە سەر ژمارەى دانيشتوان بۆ دابەشـكارى لـە ڕێـژەى پارێزگاكـان وهـەرێم و شـارەكانى تـرى حكومەتى ئيتحادى، من لە وەزيرى پلاندانان و وەزيرى دارايى بەڕێز دەپرسم، ئيقرار كردنى چوار مليـۆن وسەد وهەشتا و نۆهەزار دانيشتوانى هەرێمى كوردستان لەسەر چ بنەمايەكى زانستيە؟، لـە كاتێـك دا ئێمـە لەڕووى ژمارە ولەڕووى ئامار و ڕێژەى دانيشتوانەوە گرفتێكى گەورەمان هەيە، ئەم وڵاتـەى كـە ئێمـەى پـێ لكێنـراوين تـا ئێستا ترسـى لـە دەرخسـتنى ژمـارەى حـەقيقى دانيشـتوانى ئـەم هەرێمـە هەيـە، ترسـى لـە سەرژمێرى هەيە، تەنميەى ئابوورى و تەنميەى ژيارى چۆن لـەم كۆمەڵگايـە بـەم جـۆرە وئێمـەش بـبين بـە بەشـێك لـەو پرۆسـەيە، بۆيـە تەسـەورم وايـە كـە ئـەم مەحەكـە مەحـەكێكى نازانسـتيە ئێمـە لـەڕووى پرۆسەكانى هەڵبژاردنيشەوە بۆ ئەنجومەنى پارێزگاكان و بۆ پەرلـەمانى عـيراق زەرەرى گـەورەمان كـرد لـە حسەى نوێنەرانى خەڵكى كوردستان لە ئەنجومەنى نيشتيمانى عيراق، پرسيار دەكەم ئايا ئاگادار نەبوون لە دارشـتنى ميزانيـەى گشـتى لـە عـيراق دا تـەنها بـەو موبەررانـە كۆتـايى دێـت كـە پرسمـان پـێ نـاكرێ يـان ڕاپۆرتمان ناردووە يان بەشداريمان كردووە لە كاتێك دا ئەو مەواقفانەى كە ڕووبەڕووى هەرێمى كوردسـتان بووەتەوە دەبوو پەرلەمانى كوردسـتان لـە سـاتەوەختى خۆيـدا لێـى ئاگـادار بايـە بـۆ ئـەوەى ڕەئـى عـامى لێ ئاگادار بكرێتەوە، چونكە بـۆ نموونـە كـاتێ لـە نەفـەقاتى سـيادى دەبـڕدرێ و بودجـەى گشـتى عـيراق 117

ترلیۆنە و بەشی هەرێمی کوردستان بەو پێوەرە بێ 19 ترلیۆن دەکا و دواجار لە نەفەقاتی سیادی زیاتر لە 5 ترلیۆن دەبڕدرێ و 31 ترلیۆن لە بودجەی گشتی عێراق دەچێتە بودجەی سیادیەوە ولە بودجەی سیادی بەشی هەرە زۆری دەنێرێ بۆ کڕینی چەك و جبەخانە، ئایا ئەمە خزمەت بە بەرژەوەندیە دیموکراسی و بەرژەوەندیەکانی هەرێم و عێراق دەکات لە ڕووی پێکەوە ژیان و کارکردنەوە؟ ئەمە یەکێکە لەو ئەساسیاتانەی ئایا ئێمە لەگەڵ ئەم دەوڵەتە دا تا چەند بڕدەکەین؟، لەگەڵ ئەم حکومەتانە دا تا چەند درێژە دەدەین، لە کاتێك ئەو بودجەیەی کە تەرخان دەکرێ بۆ نەفەقاتی سیادی باشە بۆ تەرکیز ناکرێتە سەر ئەوەی بڕیاری دادگای باڵای تاوانەکان ئیقراری کردووە بە تەعویز کردنی قوربانیانی جینۆساید کە 95٪ی قوربانیانی جینۆساید بەشی خەڵکی کوردستانە، شەڕ لەسەر ئەم سێکتەرانە بەردەوامی حزوری هەمەلایەنەی پێویستە، نەك ناردنی فایل بۆ سەرۆکی کۆمار و جەنابی مام جەلال ئەمە لەڕاستی دا پێم وایە موبەررێکە لە جێی خۆی دا نیە، چونکە ئێمە لە ناو کابینەکە لە پەرلەمان و لە خودی ئەو وەزارەتانەی کە پلانی داڕشتنی بودجە دادەنێن خەڵکی کاریگەرمان هەیە و مەوقعی کاریگەریش، نازانین خەڵکەکان و مەوقعەکان تا چەند کاریگەرن؟ پێگەی کاریگەر هەیە و حسەی کوردە، حسەی خەڵکی کوردستانە، بەڵام تا چەند توانراوە بەشێوازێك کە هەماهەنگی هەبێ و ئەو بابەتە بپچڕێندرێ، من تەسەورم وایە لە هەرێمی کوردستان دا ئەوەی پەیوەندی بە پلاندانانەوە هەیە ئێمە ناتوانین بڵێین پلان نیە لە کوردستان دا، بوونی ئاوەدانی و پرۆژەکانی ئیستسمار، کۆمپانیا بیانیەکان و کۆمپانیا گەورەکانی کانزاکان کە ڕوو دەکەنە کوردستان دەزانن ئایندەی ئەم هەرێمە بە ئاقاری ڕێکخستن دا دەڕوات، بەڵام کەموکورتیەکی زۆر لەو پلانانە دا هەیە لە نێوان هەبوون و نەبوون کەموکورتی زۆردا گلەییە زۆرەکە لێرەیە، پلان لە هەرێمی کوردستان دا تێرکەری داخوازیەکانی خەڵکی کوردستان نیە، تێرکەری پێداویستیەکانی ئەوانە نین کە دەعمی حوکمڕانی ئەم هەرێمەیان کردووە و بەشێکن لە حوکمڕانی و پێکهێنەرەکانی حکومەت، بۆیە دەبێ ئەو گرفتانە بە شێوەیەکی شەفاف تر یەکلا بکرێتەوە و پەرلەمانی کوردستانیش بەشێکە لە چارەسەر کردن بۆ ئەو بابەتە، ئیمکان نیە لەهەر وڵاتێك دا قسە لەسەر ئەوە بکرێت بۆ نموونە بە بەراورد بە پار ساڵ میزانیە 9٪ زیادی کردووە، بەڵام بودجەی وەگەڕخستن 14٪ سەرخراوە، پار ساڵ بەشێکی زۆری گفتوگۆکانمان بۆ هاوسەنگ ڕاگرتنی ئەم دوو سێکتەرە بوو، بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین هەر هیچ نەبێ نەك بە شێوەی ئەو ستانداردە نێودەوڵەتیەی کەلە دنیادا پێویستە کە ڕاستەوخۆ دەبێ پێچەوانەی ئەو دوو ڕەقەمە بێ، ئیستسماری لە 70٪ بێ و وەگەڕخستن 30٪ بێ بەلای

کەمەوە، بەڵام ئـەم بابەتـە تیکـرار بوونـەوەی بـەم جەدەلەشـی کـە لـە پەرلـەمان هەیـە کۆمـەڵێك ئاماژەی مەترسیدارمان پیشـان دەدات ئایـا گـوێ لـە تێروانیـەکانی پەرلـەمانتار نـاگیرێ؟ ئایـا دیراسـەی ورد بـۆ ئـەم بابەتە ناکرێ؟ ئایا ئێمە هەر بەدوای شەپۆڵی داخوازیە عەفەویەکان دەچین؟ تـا ئـەو کاتـەی حکومـەت بـە جۆرێـك بـار دەکـرێ و بـەجۆرێ بکـەوێ خـەڵکی تـریش لـە دەرەوەی حکومەتـە و جارێکی تـر پێـی ڕاسـت نەکرێتەوە، ئەگەر حاڵەتێکی لەو بابەتەش بوو، من پرسـیار دەکـەم ئایـا ئەمسـاڵ بـە بـەراورد بـە پـار سـاڵ بودجـەی سـەرۆکایەتیەکان، سـەرۆکایەتی پەرلـەمانی کوردسـتان و سـەرۆکایەتی هـەرێمی کوردسـتان و سـەرۆکایەتی ئەنجومـەنی وەزیـران و سـەرۆکایەتی ئەنجومـەنی دادوەری لەسـەر چ پێـوەر و چ بنەمایـەکی زانستی زیاد کراوە؟؟ تەجروبەمان سەرۆکایەتی پەرلـەمانی کوردسـتانە، ئێمـە پـار سـاڵ ئیـدعامان کـرد بـە کۆمـەڵێك هۆکـار بودجەکـە زیـاد بکـەین، یـەکێ لـە هۆکارەکـان ئـەم قاعەیـە بـوو بـەڵام ئێمـە لـە جێگـەی خۆمانەوە دانیشتووین نەشمان توانی ئیستسماری ئەو زیـاد کردنـە بکـەین، بۆیـە پرسـیارەکە لەوەدایـە ئـەم پێوەرانە چین کـە وا دەکـەن؟ ئەگـەر بـۆ نموونـە قسـە لەسـەر ئەنجومـەنی وەزیرانـە و بودجـەی شـارەوانی عەنکاوەی هاتۆتە سەر من بەدیویێکی تردا پێی دەڵێم ئەوە دژی بنەماکانی شۆڕکردنەوەی لامەرکەزیەتە لە هەرێمی کوردستان، بودجەیەك بێ لە پارێزگا بێ لە نـزیکترین قائیمقامیـەت بـێ سـەر بـە عـەنکاوە، بـا لـە قائیمقامیەتی مەرکەزەوە تەمویلی ئەم بابەتە بکرێت بۆ ئەنجومەنی وەزیران؟ لە کاتێك دا بۆ من عەنکاوە جێگەی بایەخێکی زۆرە، چونکە کۆمەڵێك پێدراو وامـان پـێ دەڵـێ کـە عـەنکاوە خزمـەتی زیـاتر بکرێـت و تایبەتمەندیەکەی ڕەنگدانەوەی هەبێ لـە بودجـەی هـەرێمی کوردسـتان دا، دواکـەوتن و نـاردنی بودجـە بـۆ پەرلەمانی کوردستان، ئەگەر یـەکێك بـە هۆکارەکـان ئـاڵوگۆڕی کابینـە بـێ مـن قەناعـەتم وایـە یەکێکـە لـە پاساوە هەرە لاوازەکان، بۆ؟ چـونکە مـەوقفی حکومـەت ئەگـەر لـە ئێسـتادا بێتـە بەردەسـتی ئێمـە بـە پێـی جەداولەکان بـە پێـی پرۆژەکـان مـەوقفی $12/31$ یـە نـەگۆڕاوە، ئـێ باشـە بـا لـە کـاتی خۆیـدا بهاتایـە مـن تەسەورم وایە لە نێوان دوو کابینە دا هەر یەك بەرنامە هەیە کە بەرنامەی لیستی کوردستانیە درێژەدەری یەکترە بە کابینەکان بەیەك ئاراستەش کاردەکەن، ئێمە لەسەر ئەو بنەمایەش دەعمی ڕاستەوخۆی دەکەین، یەکێك لە گرفتەکانی ئەو پرۆژانەی کە ئیقـرار دەکـرێن لـە پەرلـەمانی کوردسـتان ئەوەیەکـە وەکـو ئـەوەی مەتلوبە بە پێی ئەو جەداولەی کە زەمەنی بۆ دانراوە ناچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، دەلیل بۆ ئەوەش کەڵەکە بوونی پرۆژە بەردەوامەکانە، باشە لە وەزارەتی پلاندانان دەپرسم کە پار ساڵ ئێمە ئیقرارمان کرد بـۆ پـرۆژە پێشـنیار کراوەکـان پێویسـتە دیـزاین ئامـادە کرابێـت، بـۆ ئـەوەی ئـەو کاتـەی کـە لـە پەرلـەمانی

کوردستان ئیقرار دەکرێت ڕاستەوخۆ پرۆسەی تەندەرین و ئیحالە وئەمانە بێتە کایەوە، چونکە هەموو ساڵێك لە دواکەوتنی ئەم پرۆسەیە ئێمە دەبێ ئەو تایبەتمەندیانە لەبەرچاو بگرین و ئەو ماوەی لەبەردەست دایە دەبێ ئیستغلال بکرێت، ئایا دیزاین بۆ پرۆژە پێشنیار کراوەکان کراوە یان نا؟ ئەگەر نەکراوە من لێرە پێشنیار دەکەم ئەمساڵ پرۆژەی پێشنیار کراو نەبێ، هەوڵ بدەین بۆ ئەوەی ئەمەش نەچێتە سەر باری بەردەوامەکانی تر و بەردەوامەکان درێژەی پێ بدرێ و بۆ ئەوەی کە دەخوێندرێتەوە لە هۆڵی پەرلەمان بە بەرجەستە کراوی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان تەمەتوعی پێوە بکەن، دەلیل بۆ کەم پلانی، لە هەرێمی کوردستان دا دوو سێکتەری زۆر گرنگ هەیە، یەکێکیان ئاماژە پێ ناکەین ویەکیان ئاماژە پێ دەکەین، بۆ نموونە سێکتەری تەندروستی یەکێکە لەو سێکتەرە گرنگانەی ئێستاکە بە حوکمی کۆمەڵێك هۆکار زیادبوونی نەخۆشی سیل، سەرەتان، شەلەلی دەماغ، پیس بوونی ژینگە، هەموو ئەمانە وادەکات ئێمە تەرکیزی زیاتر لەسەر خزمەتگوزاری تەندروستی بێت، ئێمە پار ساڵ کە بە حاڵێکی خراپ توانیمان ئەو ڕێژەیە بەرینە 5٪ کە بە پێی ستانداردی نێودەوڵەتی بەلایەنی کەمەوە 7٪ بێت بۆچی ئەمساڵ هاتووەتە خوار 5٪ ەوە؟، لە کاتێك دا بودجەی هەندێ وەزارەت و حسەی هەندێ وەزارەت کە هەموو وەزارەتەکان جێگەی بایەخن، دەبینین بە بەراورد بەمە لەڕاستی دا کارەساتە، چونکە لە نێوان سێکتەرەکان دا پرسی ژیان و مان، پرسی تەندروستیەکی باش لە هەموو پرسەکانی تر بە بایەخ تر و گرنگتر و بە هەیبەت ترە، ئێمە گرفتمان هەیە لە گەڵ بەغدا کەسیش نەیشاردۆتەوە، گرفتەکان بە جۆرێك بەرجەستە بووە خەریکە هەڵایەکی گەورە لەناوخۆی عیراق دا دروست دەکات، بەڵام ئایا ئەم گرفتانە دەبنە باعیسی ئەوەی کە ئێمە پەردە لەسەر هەموو ئەو هۆکار و گفتانە دەرنەخەین بە تایبەتیش ئەوەی پەیوەندی بە داهاتەوە هەیە؟، بەشێك لە حسەی بەغدا بە حوکمی ئەو کاردانەوەیە لێرەوە نادرێت، ئەمە لە نێوان ئەم هاوکێشەیە دا کۆمەلانی خەڵکی کوردستان زەرەرمەند دەبن، ئێمە نامانەوێ بچینە چوارچێوەی ئەو ململانێیەی کە دواجار خەڵکی عیراق بە گشتی و خەڵکی کوردستان بە تایبەتی زەرەرمەند دەبێ تیایدا بۆ ئەوەی ئەو سیستەمە بە وازحی جیاواز بێ لەگەڵ ئەو پرەنسیپەی لە بەغدا پەیڕەودەکرێت، ئەو پاشاگەردانیەی کەلە بەغدا هەیە ئێمە دەبێ ئەو داهاتانەی کە لە هەرێمی کوردستانەوە بە دەست دەکەون تێکڕا بێتە هۆڵی پەرلەمان بچێتە چوارچێوەی موازەنەوە و خەڵکی کوردستانیش بە ئاگا بێ لێی و چاودێرێکی حەقیقی بین بەسەریەوە، بۆ ئەوەی هەر کات کاربەدەستێکی حکومەت دەچێتە قەزایەك و دەچێتە پارێزگایەك خۆی بۆ خۆی وەعدی پرۆژە و وەعدی پێدانی تەمویل

نەدا، ئەمە یەكێكە لەو گرفتانەی كە هەیە و بەرجەستەیە لەڕابردوو دا هەبووە و لە ئێستاش دا هەستی پێ دەكرێت، ئەمە بارگرانیەكی گەورە دروست دەكات، بۆیە ئەم بابەتە كە ئێستاكە جێگەی جەدەلە لە نێوان خەڵك و لە نێوان پەرلەمانتاران و نوێنەرانی خەڵك دا بەڕاستی ئەویش ئەوەیە حكومەتی هەرێمی كوردستان بەر لە هەموو لایەك قازانج مەند دەبێ لەوەی كە ئەگەر فلسێكیش لە داهات دەست ئەم هەرێمە دەكەوێت بهێندرێتە ناو موازەنە، بە هەر شێوەیەك موبەرر نەبێ كە عیراق داوا دەكا و لێمان وەردەگرێ گرفتەكان بە جۆرێك تەجاوزی كردووە لەم بابەتانە تێ پەڕی كردووە، من پێموایە پارەیەك تەرخان دەكرێ لەلایەن حكومەتی هەرێمی كوردستانەوە بۆ كەرتی كارەبا، ئێستا لە هەرێمی كوردستان دا خزمەتگوزاری كارەبا لە ئاستێكی زۆر زۆر باشە، دەست خۆشیەكی زۆر بۆ حكومەتی هەرێمی كوردستان و بۆ وەزارەتی كارەبا پێویستە ئەو دەعمەی كە بۆ كڕینی سووتەمەنی بۆ كارەبا دەكرێت نسبەتێكە كە هاتۆتە موازەنە پێویست دەكات هەموو ئەو پشتیوانیانەی كە حكومەت لەڕێگەی پارەوە بۆ بەگەڕخستنی كارەبا بۆ هاووڵاتیان لەویەدا بیهێنێتە ناو موازەنەوە، چونكە ئەوە جوهەدە، ئەوە مەسرەف كردنە، ئەوە پارە تیا خەرج كردنە بۆ ئەوەی كۆمەڵانی خەڵك و بە وازح تر و ڕوونتر بزانن ئەو تێچوونەی ئەو بەردەوامیەی كە هەیە چ حەجمێكە، هەر سەبارەت بە كارەبا و قەرزی حكومەت لای كەرتی گشتی و لای كەرتی تایبەتی ئەمە یەكێكە لەو گرفتانە لەڕاستی دا، من نازانم حەجمی قەرزەكانی حكومەت لای خەڵك چەندە؟ كە لەوانەیە بە ملیار مەزەندە بكرێت، بەڵام دەبێ حكومەت ئەو هەنگاوە بگرێتە بەر، چونكە حكومەت دواجار ئیلزامی خەڵك بە پێویستیەكان لە رێگەی حكومەتەوە بۆی دابین دەكرێت، هەروەها ئەم داهاتەش داهاتێكی گرنگە و نابێ نادیدە ببێ، ئێمە ئیعتماد بكەینە سەر سەرچاوەكانی تری داهات و تێكەڵاوكردنی زیاتری بەرژەوەندیەكانی خەڵك و حكومەت و حكومەت و خەڵك، بۆیە ئیسرار كردنەوە لەسەر وەرگرتنەوەی ئەو قەرزانە كارێكی گرنگە، بەرێز سەرۆكی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، لە چوارچێوەی چەند خاڵێك دا وەكو پێشنیار چەندخاڵێك عەرزی جەنابتان دەكەم، بۆ پڕكردنەوەی عجز و كەلێنەكان، ئایا هەرێمی كوردستان دەتوانێ لە بانكی نێودەوڵەتی یان سندوقی دراوی نێودەوڵەتی قەرز بكات؟ بۆ ئەوەی بتوانێ پرۆسەی پەرەپێدان كە ئێستا دەرفەتێكی گونجاوە و ئاییندە نازانێ دۆخ بە چی دەگات؟ دەتوانین لە ڕێگەی قەرزەوە ئەم پەرەپێدانە خێراتر بكەین و هەوڵ بدەین ئەو عجزەی كە ئێستاكە هەیە پڕبكرێتەوە، چونكە ئەم هەرێمە بە حوكمی گرێدانی بەرژەوەندی و عەقد لە نێوان كۆمەڵێك كۆمپانیای گەورەی نەوت، ئایا دەتوانین ئەمە بەدی بێنین یان نا؟، كە تەسەورم وایە دەتوانرێ،

خاڵی دووەم تەفعیل کردنی دیوانی چاودێری دارایی و دەزگای چاودێری دارایی یەکێکە لە گرەنتیەکانی بەدی هێنانی شەفافیەت و خەرج کردنی ئەو داهاتەی لە هەرێمی کوردستان دا هەیە بۆ تەواوی سێکتەرەکان بە شێوەیەك لە چوارچێوەیەکی مالی و ئابووری و سیاسەتێکی درەوشاوە دا ڕەنگدانەوەی هەبێ، نەبوونی دیوانی چاودێری دارایی وای کردووە گلەییەکی زۆر لە سەر پەرلەمان و لەسەر پەرلەمانتاران هەبێ، لەسەر لیجانەکانی پەرلەمان هەبێ، قبوڵ کردنی ئەمە لاواز کردنی هەیبەتی پەرلەمانە بە دەرەجەی یەك، دواجاریش هیلاك کردنی ئەدائی حکومەت و هەردوو وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتی مالیەشە لە ڕاستی دا تەفعیل کردنی ئەو دەزگایە تەفعیل کردنی کۆمەڵێك مەهامی گشتیە بۆ هەرێمی کوردستان، بەلام لەڕاستی دا غیاب بوونی ئەم جیهازە کۆمەڵێك ئیستفهامی گەورە لەسەر ناعەدالەتی و لەسەر نا شەفافیەت لەسەر بەهەدەردان دێنێتە کایەوە، لەو ڕوانگەیەوە مەتڵەبی گشتیە، هەموو ساڵێك با ئەمە دووبارە نەبێتەوە، ئێمە دەستوبرد بکەین لە تەفعیل کردنی دەزگایەکی چالاکی بێ لایەن، ئەگەر بێ لایەنیش نەبێ بێ گومان ئەو مەهامانە بەدی ناهێنێ، من پێموایە و باشتر وایە سەرنج و تێڕوانینەکانی پەرلەمانتاران کە لێرەدا ئەوەی جێی ئەکرێتەوە، جێگەی دەست خۆشیە ئەوەشی جێی ناکرێتەوە بکرێتە تەوسیات بۆ حکومەت و بۆ وەزارەتەکان بۆ ئەوەی بە نەزەری ئیعتبار وەربگیرێ تا ئەو کاتەی ئەو دیوانی چاودێریەی دروست دەبێت ئێمە خۆشمان چاودێری دەکەین بۆ ئەوەی بتوانین ئەو تەوسیاتانە بچنە باری جێ بەجێ کردنەوە، لەڕاستی دا دەعم کردن و پشتیوانی کردنی کۆمەڵێ ناوەندی دیراسات و توێژینەوە بۆ مەسەلەی کاری پەرلەمانی، بۆ نموونە ئێمە 3 ساڵە لەم هۆڵی پەرلەمانە دا موناقەشەی میزانیەی گشتی دەکەین، جەدەلێکی گەرم و گوڕ هەیە و هەندێك جار ململانێی سیاسی دێنێتە کایەوە، هەندێك لە پەرلەمانتاران بۆ نموونە خۆم باس دەکەم دەمەوێ بە نوێنەرایەتی ناوچەیەك لە کوردستان دا کۆمەڵێك تروحات بکەم بۆ بەدی هێنانی ئەو ئەرکانەی کە بە پێی یاسا لە ئەستۆمانە کاری لەسەر بکەین، بەلام دەزگایەکی توێژینەوەی بێ لایەن نیە، ئەم چالاکیانە و ئەم ڕۆڵە کە تەڵەب بکات هەڵبسەنگێنێ بۆ ئەوەی ساڵی داهاتوو لە بەردەست دابێت بە شێوازێکی گونجاو تر و بە میکانیزمێکی پیشەیی تر بتوانین خواستە گشتیەکان بەدی بێنین، کۆمەڵێك پێشنیار کە پەیوەستە بە کوردستان بەشێوەیەکی گشتی و بە دەڤەری گەرمیان دەخەمە بەردەست هەردوو وەزیری بەڕێز و لیژنەی دارایی بەڕێز کە لە محتەواش دا بۆ کۆمەڵێك لە ناوچەکانی تری کوردستان هاوبەشە، ئەوەی کە لەڕێگەی پرۆژەکانەوە دابەش دەکرێت بەسەر پارێزگاکان بێ گومان لەسەر بنەمای فۆرمی خۆراکە، واتە لەسەر

ژماوەی دانیشتوانە، ئەمە بۆ گەرمیان بەشێوەیەکی گشتی نا عەدالەتی لێ دەکەوێتەوە، بۆ نموونە قەزای کەلار کە ناوەندی ئیدارەی گەرمیانە، بە جۆرێك لە جۆرێك لە هەندێ لە یاساکانی هەرێمی کوردستان دا کە پەسەند کراوە بە هاوشێوەی پارێزگایەك تەعامولی لەگەڵ دەکرێت، ژمارەی دانیشتوانی 236 هەزار کەسە، بەڵام بە پێی ئەو بنەمایەی کە پرۆژەی بۆ تەرخان دەکرێت لەبەرئەوەی لەسەر هەرێمی کوردستان هەر خودی قەزاکە 72 هەزاری لەسەر کەلار و هەرێمی کوردستان، دەبینین لێرەدا ناعەدالەتی دێتە کایەوە، چونکە فۆڕمی خۆڕاکی دانیشتوانی ئەو مەنتیقانە بەشێکی زۆری گەڕاوەتەوە بۆ کەرکووك و بەشی زۆری گەڕاوەتەوە بۆ دیالە، بەشێکی تری گەڕاوەتەوە بۆ تکریت و دوبز و ئەو مەنتیقانە، بۆ شاری خانەقین 65 هەزار دانیشتووی کەلار فۆڕمی سەر بە دیالەیان لە ڕێگەی خانەقینەوەیە کە ئەمەش لەڕاستی دا بەو پێوەرە ناتوانێ خزمەت بەو مەنتیقەیە بکات، بۆ نموونە ئەگەر دەوترێ شارێکی وەکو کەلار خزمەتێکی بەرچاو کراوە خەڵك کە تێ دەپەڕێ لە واجیهە و دیکۆر دا بەڵێ کەلار شارێکە ئێستاش جوانە و خزمەت کراوە و ڕەنگدانەوەکانی ئاوەدانی پێوە دیارە و سیمای شاری وەرگرتووە بەڵام کە شۆڕ دەبیتەوە بۆ ناوەڕۆکی شارەکە کە 31 گەڕەکە ئەو شارە 17 گەڕەکی هێشتاکەش شۆستە و قیر و پێویستیەکانی گەڕەکی بۆ نەکراوە، ئەمە یەکێکە لە پێویستیە هەرە بنەڕەتیەکانی ئەو شارە و ئەو ناوچەیە داخوازی سەرەکین ئەمساڵ لە پرۆژەی بودجە ئەوەیە ئەوە جێ بەجێ ببێ، چونکە هێشتاکە ئەو شارە بەو جۆرە ناتوانێ ئەو سیمایەی کە مەتلۆبە پێوەی دیار بێ، مەسەلەی ژینگە و گرفتی ژینگەیی، بەشێوەیەکی گشتی لەناوچە گەرمەکان و بە تایبەتی لە گەرمیان دا گرفتێکی گەورەیە، دوێنێ و پێری پلەی گەرما 48 و 47 بووە، لەڕاستی دا بۆ چەند پلەیەکی تری پەنجەی دەست تێ نەپەڕێ کارەسات دروست دەبێ، ئەمە جگە لەوەی بۆ مەسەلەی ژینگەیی، بۆ مەسەلەی نەخۆشی هەموو ئەوانە کاریگەری ڕاستەوخۆی کردووە، من پێشنیار دەکەم بودجەیەکی تایبەت تەرخان بکرێت بۆ مەسەلەی سەوز کردنی ناوچە گەرمەکان، بە دارستان کردنی ناوچە گەرمەکان، ئەمە لە کۆمەڵێك سێکتەر و لە کۆمەڵێك بواردا ڕەنگدانەوەی جیا جیای ئیجابی دەبێ هەروەها بۆ نموونە لە قەزایەکی وەکو دەربەندیخان کە شارێکی جوانە هەندێ سیمای گەشتوگوزاری پێوەیە، بەڵام بە حوکمی گرنگی ناوچەکەی کۆمەڵێك مەعاملی دروست کردنی بەردو مەڕمەڕ و گەچ لەسەرووی شارەکە و لە خوارووی شارەکەوە دروست کراوە، با لە هەر کوێیەکەوە هەڵبکات ئەو شارە ژینگەکەی لەبەردەم مەترسی دایە ڕۆژانە، پێویست دەکات موعالەجەیەکی ئەمە بکرێت، فلتەرێك هەبێ، بۆ ئەوەی بتوانێ ژینگەی ئەو شارە بپارێزرێ و بودجەیەك تەرخان بکرێت

بۆ دەعم کردنی سێکتەری پیشەسازی لەڕێگەی وەزارەتی مەعنیەوە، پاك کردنەوەی شارو شارۆچکەکان لە خۆڵ و خاشاك بۆ نموونە ئەگەر گەرمیان هاوشێوەی پارێزگاکان تەعامولی لەگەڵ بکرێت دەبینین سێ پارێزگای سلێمانی و هەولێر و دهۆك شارەکان لە ڕێگەی کۆمپانیاکانەوە لە خۆڵ و خاشاك پاك دەکرێتەوە، بەڵام بۆ نموونە مەرکەزی ئیدارەی گەرمیان لەو حاڵەتە بێ بەشە لە کاتێك دا ئیمکانیەتی فەنی شارەوانیەکانی ئەوێ ناتوانێ ئەو مەهامانە بەدی بهێنێ بۆیە پێشنیار دەکەم هاوشێوەی پارێزگاکانی تری هەرێمی کوردستان ئەم بابەتە بە نەزەری ئیعتیبار وەربگرن، پرسی گەشتوگوزار لە هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی و بۆ گەرمیانیش بە شێوەیەکی تایبەتی زۆر زۆر پەراوێز خراوە، پار ساڵ لە پێشینەکان دا و لە قەرزەکان دا گەشتوگوزار مەبلەغێك تەرخان کراوە پرسیار ئەوەیە ئایا ئالیەتەکە گونجاو نیە کە خەڵکی کوردستان نەیتوانیوە سوود لە ئەم سێکتەرە وەربگرێ؟. یان نا؟ بۆ نموونە لە گەرمیان دا بە حوکمی هەبوونی ڕووبار و کۆمەڵێ شوێنەواری گرنگ ئیمکانی دەعمی گەشتوگوزاری زۆر زۆرە، بەڵام ئەمە هەست پێ کراو نیە ئومێدەوارین لەم بارەیەوە حکومەت ئەم بابەتە لەبەرچاو بگرێ، کردنەوەی زانکۆی گەرمیان لە پرۆسەی کردنەوەی زانکۆکانی کوردستان یەکێك بووە لە بەرنامەکانی لیستی کوردستانی لە چوارچێوەی فراکسیۆنی کوردستانی دا کاری لەسەر کراوە و بەدی هاتووە، چونکە گەرمیان هەم وەکو مەنتیقە لەڕووی ستراتیجەوە و هەم وەکو ژمارەی خوێندکار و کەفائاتی عیلمی ئێستا بەرەو زانکۆیەکی کامڵ دەچێ، بەڵام لەڕووی پێداویستیەکانی ترەوە لە بیناو شوێن و موستەلزەماتەوە لەڕاستی دا زۆر کەموکوڕی هەیە، ئەو کەموکوڕیانە پێویست دەکات لەبەرچاو بگیرێ، چونکە تموحێکی گەورە تر هەیە لە ئایندە دا ئەم جامیعە و خەڵکی ناوچەکانی تری دەوروبەر لە بەغدا و لە دیالە و تەنانەت لە کرماشان، لە کەرکووك و لە شوێنەکانی ترەوە بێن لەوێ بخوێنن، لە ساڵانی ڕابردوو دا بۆ دەعمی ئەو ناوچانەی کە نزیکن لە ناوچە کێشە لەسەرەکانەوە بۆ نموونە شارۆچکەیەکی وەکو جەلەولای تەعریب کرا و دروست کردنی 600 خانوو لە کوڵەجۆی نزیکی جەلەولا پشتیوانیەکی بەهێزە بۆ نزیك بوونەوەی کوردستانیان بە ئاڕاستەی کەم کردنەوەی تەعریب، دەعمێکی زۆر زۆر باش بوو و مەهامی خۆی پێکا، بەڵام لە تەنیشت ئەوەوە دوو شارۆچکەی تری تەعریب کراو هەیە قەرەتەپە و جەبارە، قەرەتەپە و جەبارە ئێستاکە حسەی کورد لەوێ نزیکەی دە لەسەد بۆ پێنج لەسەدە، دوو ناوچەی گرنگ هەن کە هیچیان کەمتر نیە لە قەرەتەپە و جەبارە کە ناوچەی نارێن و قەرەیاتاغن، ئەگەر هاوشێوەی کوڵەجۆ پرۆژەی دروست کردنی خانوو بۆ ئەو مەنتیقانە بێتە کایەوە من تەسەورم وایە لەڕووی نەتەوەیی و

لەڕووی بەدی هێنانی مەهامەکانی ماددەی 140ی ستراتیجیەوە کە هەموومان ئیدیعای دەکەین دەتوانێ خزمەتێکی باش بکات، لە دابین کردنی بودجە بۆ ناوچە زیان لێ کەوتووەکان تەرحێکی زۆر زۆر باش بوو پار ساڵ بە مەبلەغێك ئیقرار کرا، بەڵام ئەمە بەشێکی زۆر لە شار و شارۆچکەکانی گەرمیان ڕەنگدانەوەی نەبوو، هۆکارەکە هەر چیەك بێ، بۆ نموونە بۆ ناحیەی قۆرەتوو وناحیەی مەیدان، ناحیەی بەمۆ، شێخ تەویڵ و کۆمەڵێ ناوچە و شار و شارۆچکەی تر بۆ سێکتەری کارەبا ئەو گوژمەیە تەرخان کرا، بەڵام دوای ئەوەی سێ جار ئیعلانی بۆ کراوە و سێ جار ئاڕاستە کراوە نەتوانراوە بچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە بۆ دابین کردنی کارەبا بۆ گوندنیشینەکانی ئەومەنتیقەیە، ئەگەر ئالیەتێکی باشتر نەبێ تەسەورم وایە تەرخان کردنی ئەو گوژمەیە تەدویر دەبێتەوە بۆ شوێنێك کە دواجار لە دەرەوەی ئیرادەی پەرلەمانی کوردستان خەرج دەکرێت، زیاد کردنی سولفەی عەقار بۆ گوندەکان بۆ 25 ملیۆن یەکێکە لە مەتڵەبە گشتیەکان، زۆربەی ئاڕاستەی گوتارەکانمان بۆ ئەوەیە کە بودجەی وەبەرهێنان زیاد بکەین و ئەوەی تر کەم بکرێتەوە، بەڵام بۆ مەسەلەی پێدانی 25 ملیۆن دینار بۆ گوندەکان لەڕاستی دا خزمەتی کەرتی کشتوکاڵی دەکات و خزمەتی کەرتی ئاژەڵداری دەکات، مەسەلەی بەرفرە بوونی بەرهەم و دۆزینەوەی کار و بە تایبەتی بۆ ناوچەیەکی وەکو گەرمیان ئەمە یەکێکە لە مەتڵەبە گشتیەکان و یەکێکە لە مەتڵەبە سەرەکیەکان و گوندەکانی گەرمیان بە بەراورد بە هەموو گوندەکانی کوردستان کاول تر و وێران ترین گوندی کوردستانن، بۆیە یەکێکە لە چاوەڕوانیە گرنگەکانی پەرلەمانی کوردستان کە ئەم بابەتە ئیقرار بکات، چونکە دواجار ئەمە قەرزیشە و تەدویر دەبێت و دەگەڕێتەوە، بۆیە ئومێد دەکەم تەرەدودی تێدا نەبێ، دامەزراندن بە سیستمی نوێ کە دوو ساڵە پەیڕەو دەکرێت ئەمە دەعمێکی باشە توانیویەتی تا ئاستێکی باش عەدالەت بهێنێتە دی، لەوەی کە تەزکیەی حزبایەتی ئەو بابەتەی کە نامەقبولە کەمتر ڕەچاو بکرێت، بەڵام ئەم بابەتەش بێ گرفت نیە، لێرەو لەوێ کەلێن هەیە، بۆ نموونە لە گەرمیان 239 دەرچووی زانکۆ هەن پار ساڵ لەم پرۆسەیە موقابەلە کراون و مونافەسەیان هەبووە و سیڤیان کراوە و دەرچوون، بەڵام گرفتێك هەیە هێشتا لە نێوان وەزارەتی پەروەردە و ئەنجومەنی وەزیران دا نازانین لەسەر چ بنەمایەکە بۆیە داخوازیمان ئەوەیە لەو 17 هەزار میلاکەی کە ئەمساڵ پەرلەمانی کوردستان بە نیازە ئیقراری بکات جێ بکرێتەوە، کەرتی شوێنەوار لە سیاسەتی حکومەت دا من تەسەورم وایە زۆر پەراوێز خراوە، دەلیل بۆ ئەوە قەزایەکی وەکو کفری لە گەرمیان دا یەکێکە لە قەزا هەرە دێرینەکانی کوردستان و ناوچەیەکی شوێنەواری زۆر زۆر گرنگە سێ کابینەی حکومەتە بەڵێنی ئەوە دەدرێت قەیسەری کفری

نۆژەن بکرێتەوە، ئێستاش نۆژەن دەکرێتەوە، ئەمە بۆ؟ هەمووشمان بیستوومانە لە کاتێك دا ئیمکانیەتێکی ئەوەندەی تێ ناچێ، ئەمە دەرخەری حەقیقەتێکە کە مەسەلەی شوێنەوار جێگەی بایەخ نیە، بۆ خودی کفری بە بەراورد لەگەڵ هەموو شارەکانی تری کوردستان دا کە بە پێی پلان، بە پێی ئەو فرسەتەی کە هەیە ئاوەدانیەکی زۆر و قەرەباڵغیەکی زۆر لە شارو شارۆچکەکان داهەیە تاکە شار لەم کوردستانە کفریە ژمارەی دانیشتوانی کەم بێتەوە، خەڵك چۆڵی دەکات، داوا کراوە کۆنفرانس ببەسترێ، داوا کراوە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەمە دیراسە بکات، ئێمە خۆمان وەکو چەند پەرلەمانتارێك وەکو خەڵکی مەنتیقە لەڕێگەی سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستانەوە چەند مانگێك پێش ئێستا داوامان کردووە و داوامان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان کردووە، بەڵام هێشتا کاری پێ نەکراوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ئێمە پار ساڵ لە تەسدیق کردنی موازەنەی گشتی دا 10٪ی مووچەی پەرلەمانتارانمان کەم کردەوە بۆ سندوقی شەهیدان، بەڵام ئایا ئەم بابەتە توانی جێی خۆی بگرێ، بە تێڕوانینی من لەلایەن وەزارەتی شەهیدانەوە باش بەکارنەهێنرا، نەیتوانی جێی خۆی بگرێ، ئێمە بەو مەهامە ئەوەمان دابین کرد بۆ ئەوەی خزمەتی کەسوکاری شەهیدان بکات، بەڵام دەبینین بەحوکمی کۆمەڵێك ئالیەت کە پەیڕەو دەکرێت لە هۆڵێك دا 60 ـ70 وارسی شەهید کۆ دەکرێتەوە لە زەرفێك دا مەبلەغێکی بەسیتیان دەدرێتێ، دەدرێنە کە ناڵەکانی ئیعلام و من ئەمە بە ئیهانە دادەنێم بۆ کەسوکاری شەهیدان، بۆیە ناکرێت ئەو بابەتە ببێتە مادەیەکی ئیعلامی، کەسوکاری شەهید و خاوەنی قوربانیەکان زۆر لەوە گەورەترن، دەبوو ئەوە بۆ پرۆژەیەك بایە و بە جۆرێکی تر ئیستیسمار بکرایە، من پشتیوانی ئەو بۆچوونە دەکەمەوە ئەگەر ئەمساڵیش ڕێژەکە زیاتر بێ لە مووچەی تایبەتەکان بە پەرلەمانتاریشەوە ببڕدرێت، بەڵام دڵنیا بین لەوەی بۆ سێکتەرێکی گونجاو تر بەکاربهێندرێ، نەك ئەوەی کە ساڵی پار بینیمان، گەرمیان بە حوکمی نەبوونی تاپۆ، کۆمەڵێك گرفتی گەورەی هەیە، ئێستا بۆ پێدانی سلفەی عەقار پشکی سەرەکی دەبەسترێ بە هەبوونی تاپۆ، ناحیەیەکی وەکو باوەنور، ناحیەیەکی گەورەی وەکو رزگاری بەشی هەرە زۆری قەزای کەلار و شوێنەکانی تر، بەشێکی چەمچەماڵ، هەموو ئەمانە بێ بەشن لە تاپۆ، دە ساڵە ئەم پرۆسەیە نەیتوانیوە جێی خۆی بگرێ، لە کاتێکدا ساڵ بە ساڵ ئەو چاوەڕێیە بۆ ئەوەی بتوانێ ماڵی خۆشتر بکات و سوود لەو ئیمکانیەتە وەربگرێ کە حکومەت لە ڕێگەی پەرلەمانەوە کە ساڵانە ئیقراری دەکات، ئەم بابەتە گرفتێکە و پێویستە چارەسەر بکرێت، وەزارەتی دارایی بەڕێز دەتوانێ هاوپشك بێ لە جێ بەجێ کردنی ئەو مەهامانە و بەدی هاتنی ئەو مەهامانە، لەڕاستی دا قسە زۆرە، بۆیە دوا

پێشنیارم ئەوەیە لەبەرئەوەی هێشتا کات ماوە سەرۆکایەتی پەرلەمانی بەڕێز بودجەی پێشنیار کراوی ئەمساڵ و ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و لیجانەکانی تر لە سایتی پەرلەمان دا داببەزێنێ بۆ ئەوەی کۆمەڵانی خەڵکی کورستان بتوانن باشتر لە گفتوگۆکانی ئێرە تێ بگەن و ئەوەش بەشێك بێ لە پرۆسەی شەفافیەتو سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سمیرە خان یەك دەقە ئیجازە بدە، کاك دکتۆر فەرموو.

بەڕێز د.علی سندی (وەزیری پلاندانان):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێز سکرتێری پەرلەمان، وابزانم بە پێی پەیڕەوی ناوخۆش ئەگەر پرسیارێك ڕاستەوخۆ ئاڕاستەی وەزیرەکان کرا بۆمان هەیە بەس ئەو پرسیارە جواب بدەین، چونکە بەڕێز کاك سالار تێبینی و پرسیاری زۆر بوو، مومکینە لە کۆتایی دا وەڵام بدرێتەوە، بەڵام یەك پرسیاری ئاڕاستەی ئێمە کرد وەکو وەزارەتی پلاندانان، ئەویش مەسەلەی دیزاین لە نەبوونی و ئەوەی کە پار لە کاتی موناقەشە کردنی میزانیەی ساڵی 2011 ئەو شتە باسکرا وبڕیار درا کە هیچ پرۆژەیەك نەیەت ئەگەر دیزاینی نەبێت، بە حەقیقەت من لێرە دەمەوێت وەڵامی ئەو خاڵە بدەم، بە تەنها ئەو خاڵە، ئەویش ئەوەیە کە بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان حەقیقەتێك هەیە کە دەبێت پێکەوە کاری لەسەر بکەین ئەویش بە نیسبەتی هەر پرۆژەیەك کە لە سەرەتاوە دابین کردنی زەویە کە کۆمەڵێك کێشە هەیە و ئەوە حەقیقەتە و دەبێ لەبەرچاوی هەموو لایەك بێ و تەنانەت لیجانی موختەس لە لیجانی بەڕێز پەرلەمانیش هاوکار بن و چارەسەری بۆ بدۆزرێتەوە، ئینجا دوایی ئەوە مەسەلەی دیزاینە، ئینجا دوای ئەوە مەسەلەی تەندەرینگە، ئینجا بێجگە لەمانەش ئەو یاسا و ڕێسا و ئەو قەوانینانەی کە هەن تەنزیم دەکەن چ لە ڕێنمایی ژمارە 1ی ساڵی 2011 ی جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان و چ لە شروتی عامەی مقاوەلات، یان هەر یاسایەکی تری کە پەیوەندی پێوە هەبێت، ئەمە خۆی لە خۆیدا ئێستا کە ژمارەی پرۆژەکان زیاد بووە، بووە بە کێشەیەکی گەورە لە ئەدای کاروباری حکومەت دا و پێویستی بە چارەسەری هەیە، کە دێینە سەر مەوزوعی دابین کردنی زەوی، چونکە بەڕێزیان پرسیاری کرد گوتی ئەگەر پرۆژە پێشنیار کراوەکانی ئەمساڵ دیزاینیان هەیە یان نیە ئەگەر هەیە پێشنیاری ئەوەی کرد کە ئەو پرۆژانە

لابرێن، پێشنیارەكەش لە جێی خۆیەتی و حەقیقەتەكەش دەبێ تۆزێك تەوزیح بكرێت، كە دێینە سەر مەسەلەی زەوی بەرێزان زۆربەی زەوی هەرێمی كوردستان ئێستا كە لەژێر ئیدارەی هەرێم دایە، كێشەی تەسویەی هەیە و ئەمە مەوزوعێكە كە زیاتر لە50 ساڵە كێشەیە لە ناو هەرێمی كوردستان داو تەنانەت بە بەراورد لەگەڵ ناوچەكانی تری عیراقیش تەسویە پێشی ساڵی 61 لە شوێنەكانی تر دەستی پێ كردووەو ساڵی 61 كە گەیشتە هەرێمی كوردستان ڕاگیرا لەبەر بارودۆخی سیاسی و وەكو بڕیارێكی سیاسیش بۆ ئەوەی كێشەی زەوی لە هەرێمی كوردستان بمێنێتەوە، ئێستاش هەر دائیرەیەك وهەر وەزارەتێك كە پرۆژەیەك دەست پێ دەكات وەكو ئاگادارن یەكەمین مەوزوعیان چارەسەر كردنی كێشەی زەویەكەیە و تەعویزاتەكەیەتی ئینجا دوای ئەوە هەتا دێیتە سەر مەسەلەی دیزاین، كە دێیتە سەر مەسەلەی دیزاینیش ئێمە وەكو جەنابتان دەزانن خۆ ئەگەر ئێستا ئەو پرۆژانەی ئەمساڵ كە پێشنیار كراوەكان ئەگەر هەر هەمووشیان فەرەزەن بێ دیزاین بن، كە دیزاینیان بۆ دروست دەكرێت خۆ دەبێت بودجەیان بۆ تەخسیس بكرێ، ئەگەر بۆچوونێكی وا هەبێت كە دیزاین لەسەر تەشغیلی چارەسەر دەكرێت ئەوە دەبێت بەرچاو ڕوونیەك هەبێت، چونكە ئەوە ئەو وەختە ئەویش ئیزافە دەبێتە سەر تەشغیلی، ئەو خوشك و برا بەرێزانەی كە پەیوەندیان بە كاروباری هەندەسیەوە و تەجروبەیان هەیە و ئەندامی پەرلەمانی بەرێزن حەق وایە كە ئیش لەسەر ئەم بابەتە زیاتر بكەن نەك تەنها لە كاتی بودجە دا، چونكە ئەمە كێشەیە، ئێستا پرۆژە هەیە كە داخل كراوە وەكو جەنابتان دەزانن ئێستا بەعزێك لە موئەسەساتی حكومەت كە پرۆژەكە تەقدیم دەكات پرۆژەكە هەم دیزاینە و هەم جێ بەجێ كردنە، یەعنی هەردوو كۆمپۆنێنتەكەی لەخۆ گرتووە، ڕەقەمی كۆی گشتی پارەكە زۆرە ئەوەی كەتەخسیس دەكرێ تەنها دیزاینە و بۆ مودەتێكی موعەیەن وایان داناوە، تەبیعی ئەمەش بە مەراحلی خۆی تێ دەپەڕێ و ئینجا حەق وایە، بەڵام ئێستا لیستی پرۆژەكان دێنە بەردەم پەرلەمانی بەرێز، حەق وایە لیجانی موختەس چ لە مەوزوعی ئەرازی چ لە مەوزوعی دیزاین لە لیجانی هەندەسی لەناو پەرلەمان دا ئەو شتانە یارمەتی حكومەت بدەن و یەعنی شتەكان لێك جودا بكرێنەوە، ئەگەر مەقبول نیە پرۆژە بە دیزاین وجێ بەجێ كردنەوە وەكو پرۆژە پێشنیار بكرێت بۆ ئەوەی ئێمە لەسەر ئەوە بچین، ئەگەر ئەوە مەقبولە هەندەسیەن و بەشێوازی كاركردنی ئەم سەردەمە، ئەمە شتێكی تەبیعیە و ئەوە دەبێ تەبیعی بمێنێتەوە، ئەگەر تەنها ئێمە 495 یان 496 پرۆژەی پێشنیار هەیە، من موتەئەكیدم یەعنی بە دڵنیایەوەش بە جەنابتان دەڵێم بە دەقیقی ئێستا ناتوانم بڵێم بەڵام هەیە كە دیزاینی تێدا نیە، بەڵام هەیە كەدیزاین لە زمنی پرۆژەكەشە، هەیە

مومکینـه پرۆژەکـه بچووك بێـت و بـەو شـکڵەی کـه کەلیمـەی دیـزاین پێویسـت دەکـات کـه مەبلـەغی بـۆ تەخسـیس بکرێـت و ئـەوە پێویسـت بکرێـت ئەوانـەی کـە دیزاینیـان هەیـە حەقـە لیجـانی موختـەس لـە پەرلەمانی بەڕێز بە درێژایی ساڵیش بەرچاوی ئێمـەش ڕوون بکەنـەوە، هـەروەها وەزارەتـە مەعنیـەکانیش یارمەتیان بدەن کە ئەو مەوزوعە چارەسەر بکرێت و حەسم بکرێت، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سالار تەنها یەك دەقیقە فەرموو.

بەڕێز سالار محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بە ئیجازەی جـەنابتان، بـەڕێز وەزیـری پلانـدانان، پەرلـەمانی کوردسـتان بەدواداچـوونی کـردووە، هـەم لـە ڕێگەی لیژنەکانەوە و هەم لەڕێگەی ئەندامانیشەوە و ئەو بابەتەشمان لەیەك جودا کردووەتـەوە، بۆیـە پـار ساڵ لە میزانیە دا داوامان کـرد کـە میزانیـە پەسـەند کـرا لەسـەر جـێ بـەجێ بـوونی میزانیـە و داخـوازی پەرلەمانتاران ڕاپۆرتی 4 مانگی لەڕێگەی وەزارەتی بەڕێزتانەوە بێتە پەرلەمانی کوردستان، بەڵام ئێمـە لـە لیژنەکان ئەو ڕاپۆرتانەمان نەبینیوە، بۆ نموونە چەندین جار داوامان کـردووە گرفـت و یـەعنی مەسـەلەی تاپۆ نا، ئەو زەویانەی کە سەد مەترین سـەهمیان هەیـە و خـەڵکی خـاوەن مـوڵکی سـەد مـەتری بـێ گومـان دەخلی کەمترە بە پێی مەنتق، بۆ خەڵکی خاوەن زەوی دوو سەد مەتری بیگرێتەوە پێشینەکە سەد مـەتری نەیگرێتەوە، ئەم بابەتە بۆ عیلاج نەکرێ؟، ئایا پلان هەیە بۆ ئەمە یان نا؟ بێ گومان کە نیە.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سمیرە خان فەرموو.

بەڕێز سمیرە عبدالله اسماعیل:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سـەرەتا پشـتگیری پێشـنیارەکانی فراکسـیۆنی کوردسـتانی دەکـەم و دەسـت خۆشـی لـە هاوکـارانم دەکـەم لـە لیژنەی دارایی و ئابووری بۆ ماندوو بوون لە ئامادە کردنی ڕاپۆرتی خۆیـان و هەڵسـەنگاندنی ڕاپۆرتـەکانی لیژنەکانی پەرلەمان لـە هـەمان کاتـدا جێگـای خۆیـەتی دەسـت خۆشـی لـە وەزارەتـی دارایـی و هـەموو ئـەو

بەڕێزانە بکەم کە دەستیان هەبووە لە ئامادە کردنـی بودجـەی سـاڵانەی وەزارەتـی پلاندانانیشـەوە، کـە بـێ گومان ئامادەکردنی بودجـەی سـاڵانە جگـە لـەوەی کـە کـاتێکی زۆر و فراوانـی دەوێـت بـۆ خـۆی هونـەرێکی گـەورە و گرانـە خـوای گـەورەش لـە وتـاری پـڕحیکمـەت و مـەغزای خـۆی فەرمویـەتی (لا تبخسـوا النـاس اشـیاءهم) نـابێ ئێمـە مانـدووبوونیان بـە سـووك وەربگـرین یـان بەهەنـدی وەرنـەگرین، جـەنابی سـەرۆکی پەرلەمان من دەمەوێ لەم دەرفەتـە دا ئامـاژە بـە چـەند ڕاسـتییەك بکـەم هیـوادارم بتـوانم لـەم مـاوەی کـە تەرخان کراوە بۆم چەند خاڵێك بخەمـە سـەر پیتـەکان، یەکـەم/ سـاڵانە ئێمـە بـاس لـە دواکـەوتنی بودجـە دەبینەوە، لە حاڵێك دا پاریش ئەو هۆشیاریەمان دا کە پێویستە لە کاتی خۆی دا پێش تـەواو بـوونی سـاڵی دارایـی بودجـە بگاتـە پەرلـەمان، ئەمـە بۆخـۆی پێچـەوانەی پرنسـیپەکانی پەرلـەمان و عـورفی دانـانی بودجەیە، لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستانە لە پێش کۆتایی ساڵی دارایی بودجەی خەمڵێنراو بنێرێتـە پەرلەمان، دووەم/ سەبارەت بە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی وێڕای دەست خۆشی لە جەنابی وەزیر دەکەم، ئەو ڕاپۆرتە دەبووایە بە ژمارە و داتاو بەیاناتی ناو بودجەکە بگاتە گوزارشـتی کـاری بنیـات، تـا سـەرئەنجام تـێ بگەین کە حکومەتی هەرێم بە پلەی یەکەم وەزارەتی دارایی ئـەو سـامان و داهاتـە چـۆن بـەکاردەهێنێ، بـە ئاڕاستەی بناغەدانان بۆ ئابووریەکی نیشتیمانی پتەو چی دەکات؟، سێیەم/ کە دێینە سەر ڕاپۆرتی لیژنـەی دارایـی ئـەویش بـە هـەمان شـێوە بـە حـوکمی پیشـەیی و ئاسـتی ڕەوشـی داتایەکانـدا هـاتووە لـە هەنـدێ کەموکوڕتی بێ دەنگ نەبووە، بەشێوەیەکی کوردی ڕاپۆرتەکەی لە هەڵسەنگاندنی ڕیشەیی بودجەی هەرێم دابێ دەنگ نەبووە، کە قاعیدەیەکی بنەڕەتیشە کە دەڵێت (لاینصب لساکت القول) لەگەڵ ئەوەشـدا لیژنـەی دارایی کۆمەڵێك پێشنیازی لە ڕاپۆرتەکەدا کردووە کە بـێ گومـان پشـتگیریان لێ دەکـەم، چـوارەم/ ئایـا سـوڕ بوونمان لەسەر ماڵ و سامانی خـەڵك تەئکیـد لەسـەر بنـەمای شـەفافیەت ئـەوە نـاخوازێ بڵێین بودجـە بـە شەفافیەت دەڕوات، ئێمە تەگبیر و ڕاوێژ لەسەر ماڵ و سامانی نەتەوەییمان دەکەین و هەروەها کە قەولـەك هەیە و دەڵێت (لا مال لمن لا تدبیر له) گەورەترین تـەگبیر ئەوەیـە دەبـێ ئێسـتا هاوسـێ لـە نێـوان داهـات و خەرجیەکان ڕەچاو بکەین، پێنجەم ساڵانە تێبینی دەکەین کە کەرتی کشتوکاڵ و پیشەسازی و بازرگـانی لـە بڕی بودجەی و پێگەیانـدنی دا نـەخشـەی ئـابووری کوردسـتان لاواز ولاواز تـر دەبـێ، بەڵگـەشمان ئـەو ڕێـژە کەمەیە کـە تـەرخان کـراوە بـۆ وەزارەتـەکانی کشـتوکاڵ و پیشەسـازی و بازرگـانی، هـەروەها گەشـتوگوزار و شـوێنەواریش زۆر ئیهمـال کـراوە، گەشـتوگوزار، هەرێمەکـەمان هـەر بـە خـۆی هـەرێمێکی گەشـتوگوزاری و کشتوکاڵیە و پێویسـتە زۆر گرنگـی پـێ بـدەین، چـونکە نـەفت هـەتا سـەری بـۆ مـان نامێنێتـەوە، شەشـەم/

گرنگی دان به کەرتی پـەروەردە و خوێنـدنی بـاڵا لـە بودجەکـە دا کـە پێکـەوە 16,67٪ کـە دەکاتـە (یـەك ترلیۆن و حەفت سەد و نەوەد و یـەك ملیـار و چـوار سـەد و هەشـتا و پێـنج ملیـۆن) بودجـەیان بـۆ دابـین کراوە مایەی دڵخۆشیە، بەڵام تەنها ئەو گرنگی دانە بەس نیە بۆ بەهێز کردنـی ئـەو دوو وەزارەتـە گرنگـە، لە هەمان کاتدا پێویستە ئاوڕێکی جدی لـە گوزەران و ژیـان و حورمـەتی زیـاتر بەخشـین بـە مامۆسـتایانی پــەروەردکاران و فەرمانبــەرانی پــەروەردە و خوێنــدنی بــاڵا و قوتابیــان و خوێنــدکاران و خێرخــوازان بدرێتـەوە، لەگـەڵ پـاك و خـاوێنی و پاراسـتنی ژینگـەی قوتابخانـە، حەوتـەم/ سـەرنج بـدەین بـە پـرۆژە بەردەوامەکان ئەگەر بەو شێوەی ئێستا کار بکەین واتـە بودجـەی ساڵانە لـە مەوعیـدی خـۆی دا دوابکـەوێ واتە هەمیشە جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان بکەویتە بەر ڕەحمەتی زەمەن و تەنـدەر و مقـاول و موهەنـدس و ڕۆتینی ئیداری ئەوە دەبێت ساڵی داهاتوو پرۆژەکانی ئەم ساڵیش بچێتە ڕیزی پرۆژە بەردەوامـەکان کـە ئەمەش نیشـانەی ناکـارا بـوون و بەهەدەرچـوونی کـات و کـارە، زۆرێـك لـە پرۆژەکـان لـە کـاتی جـێ بـەجێ کردنیـان زیـاتر لـە یـەك سـاڵی زیـاترە کەچـی ئێسـتاش بەسـەرەوە دەسـت بـەکار نـەبوون، بەشـێك ئیحالـە نەکراون و بەشـێکیان تـازە تەنـدەریان بـۆ کـراوە، بۆیـە پێشـنیار دەکـەم وردەکـاری زۆر و زۆرتـر چـاودێری تەواوی جێ بەجێ کردنی پرۆژەکان بکرێت، چونکە دووبارەبوونەوەی ئەم دیاردە دەبێتە مایەی نیگـەرانی، نموونەش زۆرە لەسەر ئەوەی کە موستەشفاکان هەیە و سایلۆ هەیە و کـوا تـا ئێسـتا جـێ بـەجێ نـەکراون، هەشتەم/ میلاکات وەك ئەوەی کە دیـاری کـراوە 17 هـەزار دەرەجـەی وەزیفـی هەیـە ئەگـەر بەشـێوەیەکی هاوسەنگ و بە پێی پێویستی دابندرێت خزمـەتێکی باشی گەلەکەمانی پـێ بکـەین، لـەم ئاراسـتەدا داواکـاری لـە بەشـی وەزارەتـی پـەروەردە و خوێنـدنی بـاڵا و ئـەوقاف و تەندروسـتی و ڕەچـاوی ڕەگـەزی نێـر و مـێ بکرێت، هەر لە موازەنەی ساڵی 2012 ی حکومەت ئیراداتی حکومەتی هەرێم نووسـراوە کەواتـە وەزارەتـی ئەوقاف 836 ملیۆن دینار داهاتیەتی، لەکاتێك دا وەزیری ئەوقاف ڕای گەیاندووە کەوا داهاتی وەزارەتی لـە ساڵی 2011 زیاتر لە ملیارێك و چـوار سـەد ملیـۆن دینـار بـووە، وە سـاڵی 2012 ەش ئـەم داهاتـە لـە دوو ملیار دینـار نزیـك دەبێتـەوە، بۆیـە نـازانم ئـەم داهاتـەی وەزارەت بـە چ پێوەرێـك بـۆ سـاڵی 2012 جێگیر کراوە؟ لە ئیراداتی وەزارەتی ناوخۆ کە زیاتر لە 33٪ ی ئیراداتی ساڵێکی حکومـەت پێـك دەهێنـدرێ، تـەنها لـە حـەقلی زەرائیـب دا بـەڕوونی مەبلـەغی داهـات هـاتووە، ئـیتر هـەموو داهـاتی ئـەم وەزارەتـە لـە حـەقلی ئیراداتی ئوخرا دیاری کراوە، ئەمەش ڕەنگە جۆرێك لە ناشەفافیەتی پێوە دیار بێ، بۆیە باشترە داهاتـەکانی وەزارەتی ناوخۆ بە تایبـەتی رسومات و غرامـە ڕوونـتر دیـاری بکرێـت، لـە خەمڵانـدنی داهـاتی حکومـەتی

هەرێم بۆ ساڵی 2012 داهاتی وەزارەتێکی کشتوکاڵ بە نزیکەی 2٪ گشتی حکومەت خەملێنراوە، لەبەرامبەر داهاتی وەزارەتێکی وەکو وەزارەتی داد بەزیاتر 8٪ خەملێنراوە، ئایا ئەمە جێگای سەرنج نیە؟ لە کاتێك دا خەڵك چاوەڕوان دەکات داهاتی حکومەت لە وەزارەتی کشتوکاڵ ڕێژەیەکی زۆر داهاتی گشتی حکومەت بێ، هەروەها پێشنیارەکانم دانانی میکانیزمێکی گونجاو و دیاری کراو بۆ وەرگرتنی ئەو بڕە پارانەی کە هەتا ئێستا لەلای حکومەتی عیراقە، حکومەتی هەرێمی کوردستان لیژنەیەك دروست بکات پێداچوونەوە بۆ ئەو هەموو دەرمالانە و ڕەچاوی داواکاری چین و توێژەکانی بە عەدالەت بکات، بەردەوام بوون لەسەر خزمەت کردنی ناوچە دابڕاوەکان وەکو زمار و شنگال و مەخمور و هتد.. دابین کردنی خزمەتگوزاریەکان و کارەبا و تەعین کردنی هاووڵاتیان و جێ بەجێ کردنی پێداویستیەکان، زیاد کردنی سلفەی عەقاری و گوندەکان بۆ 25 ملیۆن، بەردەوام بوون لە سەرف کردنی بیمەی بێ کاری و بە پێی پەیمانگای وەزارەتی پەروەردە و ئەوقاف و تەندروستی و کشتوکاڵیش بگرێتەوە، پشتگیری ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری پێشمەرگە و شەهیدان دەکەم، زیاد کردنی ڕێژەی دروست کردنی خانوو یان زەوی بۆ وارسی شەهیدانی سەنگەر، شەهیدانی هاووڵاتیش بێ بەش نەبن لەم خانوو و زەوییە و ئەو ئیمتیازاتە، ئەوانیش هەر بە هەمان شێوە منداڵەکانیان مەحرومن لە حەنانی بابیان هەر بابیان شەهید بووە، پشتگیری پێشنیازی لیژنەی ئەوقاف و کاروباری ئایینی دەکەم بە ڕەچاو کردنی بنەمای دادگەری و هاونیشتمانی بوون بۆ پێدانی پرۆژە و جێی گونجاو بۆهاووڵاتیانی برایانی ئێزیدی و مەسیحی، داوا دەکەم لە بودجەی ئەمساڵ دا زیاتر گرنگی بە ڕێگاوبان و قەزا و ناحیەکان بدرێت، هەروەها گوندەکانیش ببەسترێتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سەردار فەرموو.

بەڕێز سەردار رشید:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، دیارە منیش وەکو هاوکارانم زۆر سوپاس، دەست خۆشی لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەم بۆ ئەو ڕاپۆرتە تێروتەسەلەی کە بەڕاستی خستیانەڕوو، هاوکارانم ڕای زۆر ئیجابی و ڕای زۆر باشیان دەربڕی، هەرچەندە هەندێ لە ڕایەکان لە ناوەڕۆك دا یەك بوون، بەڵام بە سیاغەی جیاواز هیوادارم سەرجەم ڕاکان لە خزمەتی نەهێشتنی کەموکوڕیەکان داین، سەرەنجام بودجە دەدرێتە خزمەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان، دیارە جەدەلێکی زۆر لەسەر بودجەی تەشغیلی و هەڵاوسان و دامەزراندن لە

دامودەزگاکـان و هۆکـاری ئەمـە جـەنابی وەزیـری پلانـدانان گەڕاندیـەوە بـۆ ئـەوەی کـە ئەولەویـەت لـە کوردسـتان دا دراوە بـەوەی کـە فەرمانبـەران و مووچـەی فەرمانبـەران و تەئسـیرێکی زۆری لـەو مەسـەلەیە کردووە، بەڵام لە ڕاستی دا جەنابی وەزیر چارەسەری ئەو حاڵەتەی دەست نیشان نەکرد لـە کاتێکـدا سـاڵانە ئەو ڕێژەیە ڕوو لە زیادبوونە و هەزاران هەزار دامەزراوی تازە بخرێتە سەر ئەو سوپا گەورەیەی کـە ئێسـتا لە دامودەزگاکانی حکومەت هەیە وبەداخەوە دەیڵێم کە مووچە وەردەگرن لـە دامودەزگاکـان و لـە دەرەوەی دامودەزگاکانیش بە بێ ئـەوەی کارێکی بەرهـەمهێن بـێ، ئـەوە مەعلومـە لای هـەموو لایـەك، دیـارە ڕژێمـی بەعس سیاسەتێکی تایبەت بـە کوردسـتانی هـەبوو، کـە خـەڵکی بەرهـەمهێنی لـە شـوێنەکانی کوردسـتانەوە دیـارە ئـەم سیاسـەتە تایبـەت بـوو بـە کوردسـتان، دەیهێنـان لـە دامودەزگاکـان مووچـەی بـۆ دەبڕینـەوە و کەڵەکەی دەکردن بۆ ئەوەی کاتی خۆی ئـەو بەرهەمـەی کـە هـەیان بـوو ئێسـتا نـەمێنێ و بـبن بـە خـەڵکی موستەهلیك، فعلەن وای لێ کردن، بەداخەوە دەیڵێم ئیدامـەی ئـەم سیاسـەتە پـێم وایـە یـەعنی هەرچـەندە ئەوە ناکرێ، لەگەڵ ئەم سیاسەتەی حکومەتی خۆماندا هین بکەین، بەڵام ئەو دامەزراندنە تـا ئـەم سـاتەش کـە مـن قسـەی تیـا دەکـەم بەردەوامـە، لەڕاسـتی دا مـن دوو حاڵـەت دەسـت نیشـان دەکـەم ئەگـەر بکرێـت ، جەنابی وەزیر لێمان وەگرێت من زۆر سوپاسی دەکەم، لە بودجەی ئەمساڵ دا لە بڕگەی 13 خاڵێکی دەست نیشان کردووە کە زۆر گرنگە بۆ چارەسەری ئەو حاڵەتە، کە دەڵێت بۆ وەزیری موختـەس هەیـە هەرکەسـێ تەمەنی 50 ساڵ بوو 15 ساڵ خزمەتی هەبوو ئیحالەی تەقاعودی بکات یاخود خانەنیشینی بکات، من داوا دەکەم مەرجی تەمەن دانەنرێت، کە تۆ دەتەوێ معالەجەیەکی ئەو حاڵە بکەی و ئەو لۆدە لەسەر حکومەت کەم بکەیتەوە، تۆ دەتەوێ بەڕاستی بەمە ئەمە میفتاحی حەل بێت بۆت، حەقە ڕەچاوی تەمەن نەکرێت و ئەو حاڵەتـە 15 سـاڵەکە شـتێکی زۆر زۆر باشـە موعالەجەیـەکی زۆر تەندروسـتە، ئـەوە حاڵەتێکـە کـە مـن پێموایە و حەقە برادەرانی لیژنەی دارایی ئەگەر لێم وەربگرن و جەنابی هەردوو وەزیریش لێرەش بن من پێموایە حاڵەتێکی زۆر تەندروستە، جگە لەوە بۆ هاوکاری ئەو حاڵەتە ئێمە چەند ڕۆژێك لەمـەوپێش لـەم پەرلەمانە بەڕێزەدا و لەم هۆڵەدا ئێمە یاسای خانەنیشینی و دەستەبەری کۆمەڵایەتیمان بەڕاستی پەسـەند کرد، کە خاڵێکی زۆر گەش و ئیجابی تیایـە و ئـەویش هانـدەرە دەتـوانم بڵـێم تەواوکـەری ئـەو خاڵەیـە کـە ئێستا باسم کرد بۆ برادەران، ئەویش ئەوەیە کە هـەر کەسـێك لـە کـەرتی گشـتی واتـە کـەرتی حکومەتـەوە بیەوێ بگوێزرێتەوە بۆ کەرتی تایبەت کە هەم هاندەرێکە بۆ گەشانەوەی کەرتی تایبەت و هەم ئەو حاڵـەت و ئەو لـۆدە گەورەیـەی لەسـەر شـانی حکومـەت هەیـە کـەم دەکاتـەوە، ئەگـەر بیـەوێ بـە ڕاژەکـەی خۆیـەوە

دەچێتە کەرتی تایبەت، بۆ خۆمان دەزانین کەرتی تایبەت ئەمڕۆ لە دونیای پێشکەوتن و لە هەموو تەواوی دونیا چ دەورو تەئسیر و ڕۆڵێکی هەیە، دیارە ئەو دوو حاڵەتە من پێموایە ئەگەر بە هەندی وەربگرین یان لای خۆیان بینووسن من زۆر سوپاسیان دەکەم، لەپاڵ ئەمەشدا دیارە ئیهتمام دان بە کەرتی تایبەت و ئیهتمام دان بە گەشتوگوزار و بە کەرتی کشتوکاڵی و بە کەرتەکانی دیکەش، ئەوە لەڕاستی دا یەکێك بوو لە پێشنیارەکانی من کە بۆ کەمکردنەوەی ئەو حاڵەتە من باسم کرد، مەسەلەیەکی دیکە کە دەمەوێ لێرە باسی بکەم کە مەسەلەیەکی زۆر زەقە و گلەیی و گازاندەی خەڵکیشە لەڕاستی دا، مەسەلەی نا یەکسانی، من ناڵێم نا عەدالەتی، نا یەکسانی لە بەینی مووچەی خانەنیشینی دا کەسێك هەیە لەم هەرێمەی ئێمە دا مەسەلەن 60 هەزار وەردەگرێت، 60 هەزار مووچە نیە لە تۆڕی چاودێری کۆمەڵایەتیش کەمترە، بەڵام کەسێکیش هەیە لەسەرووی ملیۆنێکەوە وەردەگرێت، چونکە ئەمە زۆر باس دەکرێت، حەقە بەڕاستی جەنابی وەزیر چاوێك بەو حاڵەتە دا بخشێنێتەوە، حاڵەتێکی دیکەشمان هەیە بەڕاستی زیندانیانی ململانێی ناوخۆ من وا وەسفی دەکەم، زیندانیانی ململانێی ناوخۆ کە لەڕاستیدا ئەوانەش زەرەرمەند بوون خەڵکیان تیایە تووشی پەککەوتە و ئەوانە بووە، حەقە بەڕاستی قەرەبوو بکرێنەوە و حەقە لایەکیان لێ بکرێتەوە و بخرێنە بەرنامەی کار، زائیدەن ئەوەی پار وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە کۆمەڵێ یەکەی نیشتەجێ بوونی ئیقرار کرد بۆ خەڵکی کرێکار و فەقیر و کەم دەرامەت، من داوا دەکەم ئەمساڵیش بەڕاستی ئیدامەی ئەو حاڵەتە بدرێت، لەبەرئەوەی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان پیکهاتەیەکی گەورەی لە کرێکار و خەڵکی فەقیر و خەڵکی کەم دەرامەتە من دەتوانم بڵێم بنیادنەری ئەم حکومەتەی ئێمەش کە ئێستا لێرەین ئەو خەڵکانەیە کە لەڕۆژە سەختەکاندا پشت و پەنای شۆڕش بوون و ئەمڕۆش دەتوانم بڵێم پێشمەرگەی ئاوەدانکردنەوەی ئەم وڵاتەن، من لەسەر مەسەلەی هەڵەبجە بەڕاستی دەمەوێ قسەیەك بکەم، هەڵەبجە چەند جارێك وێران کراوە، دواجاری ساڵی 88 بووە کە بە کیمیایی، عومقی ئەو کارەساتە لە تەواوی دنیا ئەو کارەساتە زانراوە، ساڵانە چەندین وفودی عالەمی ڕووی تێ دەکات، ئەوە بووەتە سومبلێك بۆ خەڵکی کوردستان من وای دەبینم ئەمساڵ نایەکسانیەك لە دابەش کردنی پرۆژەکان دا هەیە بۆ ئەو ناوچەیە کە ئەو پرۆژانەی کە بۆ ئەوێ دانراون یەك، یەك وەزارەتەکانم لایە و لە وەزارەتی کاروباری شەهیدانەوە دەست پێ دەکەم کە ئەو شارە خۆی ناوی هەڵەبجەی شەهیدە، یەك پرۆژەی نیە بۆ ئەوێ، کە گۆژمەی هەشت ملیار و چوار سەد و پەنجا دینار پرۆژەی هەیە لە تەواوی کوردستان دا بەڵام پرۆژەیەکی بۆ ئەو شارە شەهیدە نیە، کاروباری کۆمەڵایەتی نیەتی و ئەوقاف نیەتی وەزارەتی داد نیەتی، سامانە سروشتیەکان

نیەتی، گواستنەوە و گەیاندن، یەك پرۆژەی نیە، وەزارەتی ڕۆشنبیری یەك پرۆژەی نیە كە زۆر زۆر زەرورە بۆ ئەو شارە لەڕووی نەفسی و لەڕووی كردنەوەی سەنتەری رۆشنبیری و ئەوانە، من نامەوێ یەعنی هەموویانم نووسیوە نامەوێ هەموویان بخوێنمەوە و هینی بكەم، بەلاّم تەنها بۆ ئەوەی كە بیخەمە بەرچاوی ئەو بەڕێزانە لە كۆی 495 پرۆژەی پێشنیار كراو تەنها شەش پرۆژە بۆ ئەو ناوچەیە هەیە جگە لەوەی كە مەنتقەكانی دیكەش كە سیدسادق و پێنجوین و شارەزوورە شوێنەكانی دیكەش بەڕاستی هەموو پرۆژەكانی ناگاتە 10 پرۆژە، بۆیە داواكارم ئەگەر بكرێت چاوێك بەو وەزعە دابخشێندرێتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

كاك د. سەروەر فەرمووو.

بەڕێز د. سەروەر عبدالرحمن:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان دیارە قسەی زۆر كرا لەسەر ئەو بودجەیە بەڕاستی پێشنیاری زۆر باشكران و ڕەخنەی بەجێ گیران، خوانەخواستە لەگەڵ ڕێزم بۆ هاوڕێكانم ناڵێم ڕەخنەی نابەجێ، بەلاّم هەندێك حاڵەتیش هەبوو كە پێموایە جۆرێك لە ناهەقی بوو و یاخود بەدحاڵی بوون بوو یان هەر مەبەستێكی تر بووبێ، بەلاّم بودجە كە قوتی خەڵكە و مایەی گەشانەوەی ئەم وڵاتەیە بەڕاستی ناكرێت نە لەلایەك ناهەقی بكرێت و شێواندن هەبێ و لەلایەكی تریش بە هەمان شێوە لەبەرامبەر دا ناكرێت شاردنەوەش هەبێ، بۆیە ئەگەر گوێ لەقسەی هەڤاڵەكانم نەگیرێ بەڕاستی پێم وانیە گوێ لە قسەی منیش بگیرێ و من شتەكانی ئەوان دووبارە ناكەمەوە، بۆیە زۆر بە كورتی هەوڵ دەدەم چەند خاڵێك هەیە و بیخەمەڕوو، سەرەتا من پشتگیری لە هەموو ئەو ڕایە باشانە دەكەم كە دەربڕدران هەر لە لیستی كوردستانیەوە كە سۆزان خان دەری بڕی و هەروەها پشتگیری لە هەموو ئەو ڕایە باشانە دەكەم كە برای بەڕێزم كاك كاردۆ دەری بڕی، بەلاّم ئێمە ئەو بابەتانەی كەوا دەیانخەینە ڕوو، ئەو داواكاریانەی كەوا دەیكەین هەر لە زیادبوونی مووچە و دەرماڵە و هەر بابەتێكی تر بێت بەڕاستی لە پەرلەمانی دونیاش ئەوەیە كە پێویستە شوێنی بكرێتەوە، ناكرێت ئێمە هەر لە خۆمانەوە ڕەقەم لێ بدەین، بۆیە من بە پرسیارێك دەست پێ

دەكەم لەبەڕێز وەزیری دارایی كە تا چەند لەو بودجەیەدا شوێنی ئەو بابەتانە دەكرێتەوە؟ تا چەند ئەو پێشنیارانە پەسەند دەكرێت كاتێك كە من دێم ڕایەك دەردەبڕم و داوا دەكەم دەرماڵەی خوێندكاران بۆ نموونە لە 40 هەزارەوە بكرێت بە 100 هەزار دینار بەڕاستی حەقە شوێنی ئەوەم كردبێتەوە كە لە فلان شوێن بێنین و بەو جۆرە بخرێتەڕوو بۆ ئەوەی سەر بگرێت، بەڕێزان من چەند خاڵێكی كورت هەیە كە قسەی لەسەر دەكەین و یەكێك لەو بابەتانە مەسەلەی تواناسازی كە زۆر گرنگ بوو لە دوو ساڵی ڕابردوو دا پەیڕەو كراوە، ئەمساڵیش دانراوە، بەڵام بۆ ئەوەی ئەم پرۆسەیە بەردەوام بێت و گەنجانی ئەم وڵاتە لێی سوودمەند بن پشتگیری لە ڕاپۆرتەكەی لیژنەی پەروەردە دەكەمەوە كە نووسراوە كە نووسیومانە حەقە بە دەقی ئاشكرا لە یاسایەكە دا وەكو چەند ساڵە دەست نیشانی ئەوە كرابێت نەوەكو لەنێو بودجەی ئەنجومەنی وەزیران دا بێت بۆ ئەوەی هیچ مەجالێكی دەستكاری كردن و لادان و نەهێستنەوەی نەبێت و یاخود لادانی ئەوە نەبێت بچێتە سەر بوارێكی ترەوە، لەبەرئەوەی كۆمەڵێك كەموكوڕیش هەبووە لە بواری تواناسازی دا كە ئێمە لە ساڵی پاریش دا داوامان كرد و پێراریش لە بودجەكە بەو جۆرە هاتبوو حەقە ئەوانە چاك بكرێت، بۆ نموونە تواناسازی دابین كردنی كورسی لە كردنەوەی دەورات و هەروەها لە مەسەلەی توێژینەوە، بەڵام دوو دانەی دواییان هیچی كاری لەسەر نەكراوە، خاڵێكی تریان هەر لە بواری تواناسازی دا كە دەمەوێ لێرە دا بیخەمە ڕوو ئەویش ئەوەیە بەڕێزان لە تواناسازی یەكەم ساڵ دا كە كاری پێكراوە لە بەرواری 2010/5/4 دا بڕیارێك دراوە لە لیژنەی باڵای تواناسازیەوە لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە كە بڕی 23 ملیۆن و 970 هەزار دۆلار تەرخان كراوە بۆ ئەو خوێندكارانەی كە بە مەبەستی درێژەدان بە خوێندن لەلایەن وەزارەتی خوێندنی باڵاوە چوونەتە دەرەوە، بەر لەو مێژووە، من پرسیارێك دەكەم لێرەكە بەڕێز وەزیری پلاندانان یەكێكە لە ئەندامانی ئەو بۆردە ئایا ئەو 23 ملیۆن دۆلارە كە 23 ملیۆن و 970 هەزار دۆلارە چۆن سەرف كراوە ئەم پارەیە؟ چونكە بەڕاستی ئێمە داواشمان كردووە بەڵام نەخراوەتە بەردەستمان و شێوازی سەرف كردنەكانی چۆن بووە و كێی گرتووەتەوە؟، ئەمە بابەتێكە بۆ ئەوەی تواناسازی لەو ڕێچكە باشەی كە گرتوویەتی بەردەوام بێ و حەقە شەفاف تر بێن تیایدا، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، بابەتێكی تر كە من دەمەوێ قسەی لەسەر بكەم مەسەلەی توێژینەوەیە، هەموو وڵاتێك ئەگەر بیەوێ بەرەو پێشەوە بڕوات و پلانی هەبێ و داهاتوویەكی گەشی هەبێ، بەڕاستی بە توێژینەوە بەرەو پێشەوە دەچێ، من ئەوەی دەیبینم لەو بودجەیەدا ئەوەی حسابی بۆ نەكرابێت مەسەلەی توێژینەوەیە، چۆن؟ لە مەسەلەی تواناسازی دا كە بەشێكی بۆ توێژینەوە بووە بەڕاستی وەكو باسم كرد

پێش ئێستا له ساڵانی ڕابردووش دا كار لەسەر ئەوە نەكراوە ئەو بەشەی بۆ توێژینەوە بوو سەرف نەكراو هیچ كەسێك بۆ ئەم مەبەستە نەنێردراوە، دەستەیەكمان هەیە بەناوی دەستەی كوردستانی بۆ دیراساتی ستراتیجی جگە لەو بودجەیەی بۆی دەست نیشان كراوە لە مەسەلەی كارمەندەكانی و وەكو نەسریە و پارەی بەردەستە بۆ كرینی چا و شەكر و پێداویستی خۆی بۆ توێژینەوە دانەنراوە، زانكۆكان دەبینین پارەیەكی وا دانەنراوە بۆ توێژینەوە، ئەكادیمیای كوردی كە لە چەند ڕۆژی ڕابردوو دا یاسایەكەمان دووبارە لێرە هەموار كردەوە دیسانەوە بە هەمان شێوازی كۆنە كە یەكە لەو دەزگایانەی كاری توێژینەوە دەكات پارەیەكی ئەوتۆی بۆ تەرخان نەكراوە بۆ ئەوەی پرۆژەكانی پێ جێ بەجێ بكات، لە پترۆ دۆلار دا 250 ملیۆن دۆلار تەرخان كرا بۆ زانكۆكان، كەمایەی دەست خۆشیە بۆ حكومەتی هەرێم كە هەر یەكێك لە زانكۆكان لە 20 ملیۆنەوە تا 10 ملیۆن دۆلاریان پێدرا، بەڵام دەبینین لێرەدا دەستەی كوردستانی بۆ دیراساتی ستراتیجی كە یەكێكە لە دەزگا گرنگەكان كە حسابی زانكۆیەكی بۆ دەكرێت یەك تاكە سەنتیشی بۆ تەرخان نەكراوە لە كاتێك دا 15 ملیۆن دۆلاریش وەكو ئیحتیات ماوە لەو پارەیە و لە زانكۆكانیش ئەو پارانەی كەوا تەرخان كرابن تەنها بۆ دروست كردنی بینایە و بابەتی تر بووە نەوەك كە توێژینەوە، لێرەدا پرسیارێك لە بەڕێز وەزیری پلاندانان و وەزیری دارایی دەكەم كاتێك دەبینین پارە بۆ توێژینەوە تەرخان ناكرێت، بەڵام لێرەدا 115 ملیار كە دانراوە و دەڵێ بۆ ڕێكخراوە زانستیەكان ئەم ڕێكخراوە زانستیانە كە هەندێك لە هەڤالانی تریشم پرسیاریان كرد كێن؟ من دەزانم بەڕێزیشتان دەزانن ئەو شوێنانەی كە توێژینەوە دەكەن زانكۆیە و سەنتەرە زانستیە دان پیانراوە حكومیەكانن، ئەكادیمیای كوردیە و كە دەڵێی زانستی واتە توێژینەوە، بەڵام بۆ ئەوان تەرخان نەكرێت و 115 ملیار بۆ ڕێكخراوی زانستی تر تەرخان بكرێت كەمن لێرەدا ناوی یەك ڕێكخراویان نازانم، پێمان خۆشە لەمەیان ڕوون كردنەوە هەبێت، بەڕێزان بابەتێكی تر كە دەمەوێ قسەی لەسەر بكەم كە مایەی شانازی هەموومانە وڵاتەكەمان كەلانكەی شارستانیەت بووە، ئەویش بە هەزاران شوێنەواری مێژوویی تیایە، بەڵام لێرە دا ئەوەی كەوا حسابێكی ئەوتۆی بۆ نەكرابێت ئەویش مەسەلەی شوێنەوارە تا چەند كار كراوە بۆ پێشەوەچوونی شوێنەوار؟، پلانمان چیە؟ ئێمە بۆ ئەوەی هەم ناوچە شوێنەواریەكانمان بپارێزین و نۆژەنیان بكەینەوە و پلانمان چیە بۆ ئەوەی كادیر پێ بگەیەنین لەم بوارانەدا؟، پەیوەندی نێوان وەزارەتی شارەوانی گەشتوگوزار كە شوێنەوار بەشێكە لێی لەگەڵ زانكۆكاندا، چیە ئەو بەشانە لە زانكۆكان بكەینەوە، چەند كادیری پسپۆرمان لە دەرەوە هێناوە چی دەكەین بۆ ئەوەی كادیری خۆمان پێ بگەیەنین لەم بوارە؟، بەڕاستی ئەمەش

یەکێکە لەو لایەنانەی کە پێویستە پێداچوونەوەی بۆ بکرێت، خاڵێکی تریان بەڕێزان مەسەلەی هەڵمەتی نیشتیمانی دروست کردنی قوتابخانەکانە ئێمە لەبەرئەوەی لە کوردستان دا نزیکەی 150 مەکتەبی دوو دەوام و سێ دەواممان هەیە 1770 مەکتەبی دوو دەوام و سێ دەوام هەیە و زۆر گرنگە ئەمەشیان لەم هەڵمەتەدا هەر بەردەوام بێ و هەروەکو ئەوەی لە ساڵانی ڕابردووش هەبووە و ئەمساڵیش دووبارە بۆی دابندرێتەوە، نەوەکو تەنها لێرە ئێمە بە جۆرێکی تر بەڵێنێك بدەین و بڵێین لە فلان بابەت دا دەیکەین حەقە بخرێتە یاسای بودجەوە، بەڕێزان خاڵێکی تریان مەسەلەی کۆنترۆڵی جۆریە، کۆنترۆڵی جۆریش لەمەدا هەست دەکەین دیسانەوە ئەو حسابەی بۆ نەکراوە، ئێمە ڕۆژانە لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن دەبیستین کەوا چەندین دوکان و سوپەرمارکێت و چێشتخانە دادەخرێن لەبەرئەوەی مەوادی بەسەرچوویان هەبووە، بەلاَم نەمان بینی لە خاڵە سنووریەکانەوە ئەو بابەتە بەسەرچوانە و ئیکسپایەرانەی کەوا دێنە ناوەوەی وڵات چیان بۆ کراوە، چەندی گیراوە، هەر لە مەسەلەی مەکائینەوە، ئامێرەکانەوە و بابەتی خۆراکەوە و لایەنەکانی تریش ئەمە پێموایە یەکێك لە کەموکوڕیەکانمان ئەوەیە کە دەستەی کۆنترۆڵی جۆری لێرەدا ئەو جۆرە حسابەی بۆ نەکراوە، کارمەندی وەکو پێویستی نیە، ئامێری نیە و هەروەها بودجەی پێویستیشی بۆ تەرخان نەکراوە، خاڵێکی تریان بەڕێزان پرسیارێکە لە بەڕێز وەزیری دارایی لەو لیستەی کەوا بۆ ئێمەی ناردووە چەند ڕوونکردنەوەیەکی داوە دەست خۆشی لێ دەکەم، بەلاَم خاڵێکیان کە دەست نیشانی کردووە، مەسەلەی یارمەتی و هاوکاری ئەو ئاوارانەیە کەوا لە دەرەوە دەگەڕێنەوە لە تورکیا و ئێرانەوە کە بڕی 100 ملیار نووسراوە، ئەمە خۆی لە یاسایەکەدا ئێمە ساڵی پار پەسەندمان کرد بڕی 10 ملیار دانرابوو، ئەم 100 ملیارە ئایا هەڵەی چاپە یاخود بە فعلی 100 ملیار سەرف کراوە؟ خاڵێکی تریان بەڕێزان مەسەلەی ناجۆری و نا هاوسەنگیە کە لە نێوان سێکتەرەکان و وەزارەتەکاندا ئەوەی کەوا ئێمە دەیبینین دیارە بە پێی لیژنەی پەیوەندار هەر بەڕێزێك لەهەر لیژنەیەك بێ بەرگری لەوە دەکات بودجەی وەزارەتەکەی کە پەیوەندی بە لیژنەکەیەوە هەیە و کاری لەسەر دەکات ئەمە زیاد بێت، بۆ نموونە، بەلاَم من هەست دەکەم نا هاوسەنگیەك هەیە ئەوەی باسی لێوە دەکەین بۆ نموونە وەزارەتی پلاندانان کە وەزارەتێکی گرنگە من ئەو پرسیارە لە بەڕێز وەزیری پلاندانان خۆی دەکەم 25 ملیار و 663 ملیۆنی بۆ تەرخان کراوە، وەزارەتی پیشەسازی و بازرگانی 74 ملیاری بۆ تەرخان کراوە، ژینگە 7 ملیاری بۆ تەرخان کراوە، ناوچەی جێ ناکۆکی لەسەرەکان 52 ملیارە لە کاتێك دا وەزارەتی ئەوقاف 109 ملیارو 440 ملیۆنە، ئەم جۆرە نا هاوسەنگیە لەکاتێك دەبینین لەگەڵ ڕێزی زۆرم ناڵێم ئەوقاف و

مەسەلەی ئاینی گرنگی نیە، نەخێر گرنگی زۆر زۆرە، بەڵام خۆ ئەوان داهاتیشیان هەیەو، چۆن دەکرێت ئێمە گرنگ هەیە و گرنگ تریش هەیە و بەو جۆرە ئەو دابەش بوونە کرابێت، بەڕێزان من دوا خاڵم ئەوەیە ئەگەر ئێمە دەمانەوێت بودجەیەکی باش پەسەند بکەین و لە خزمەتی خەڵك دابێت و ئەگەر دەمانەوێ کەمترین ڕەخنەی لێ بگیردرێت بەڕاستی حەقە سەرچاوەکانی داهات بە تەواوی دیار بن و بڕی داهات بە تەواوی دیار بێت، لە مەسەلەی نەوت دا و هەروەها داهاتەکانی تریش ئەوەی من تێبینی دەکەم پرسیارێکە لە بەڕێز وەزیری دارایی ئەگەر بۆمانی ڕوون بکاتەوە ئەو لێڵیە نەمێنێ بۆچی داهاتەکان ئەم ساڵ هەموو داهاتەکان بە بەراورد لەگەڵ ساڵی پاردا کەمی کردووە، خاڵێکی تر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بۆ ئەوەی ئێمە تووشی ئەو کێشانە نەبینەوە لە ساڵەکانی داهاتوو دا وەکو هاوڕێم کاك سالاریش ئیشارەتی پێیدا مەسەلەی دیوانی چاودێری کە زۆر گرنگە ئەو دەزگایە کە سەر بە پەرلەمانی کوردستانە بەکاری خۆی هەڵبستێ، ئێمە سێ ساڵە لەم خولەدا بودجە پەسەند دەکەین، لە ساڵی یەکەم دا هەمووومان گلەییمان لەسەر ئەوە بوو کە دیوانی چاودێری یەکی نەگرتووەتەوە، کارمان لەسەر ئەوە کردو یەکی گرتەوە، ساڵی پار دووبارە یەکی گرتەوە و بەڵام یەك تاکە وەرەقەش، یەك دێریش ڕاپۆرتێکی نەنووسی لەسەر بودجە و لەسەر حساباتی ختامی بۆ ئەوەی بەرچاو ڕوونیەك بۆ ئێمە هەبێ، ئەمساڵ سێیەم ساڵە ئەوەمان نەبینی بۆ ئەوەی ئەم کێشانە دووبارە نەبێتەوە بەرچاومان ڕوون بێت کەموکوڕیەکان دەست نیشان بکرێت و حەقە کەوا دیوانی چاودێری بەکاری خۆی هەڵبستێ و ئەگەر بێتو کەموکوڕیش هەبێ حەقە لێپێچینەوەی لەگەڵ بکرێت و سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

شلێر خان فەرموو.

بەڕێز شلێر محمد نجیب:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من پێشەکی دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم، زۆر خۆشحالم لەوانەی کە سۆزان خان باسی کرد، پشتگیری لێ دەکەم بۆ ئەم بودجەیە، بەڵام لەم بودجەیە بەلای منەوە باشە کە ساڵێکی تر بەڕاستی لیستی ئەو پرۆژانە بەو شێوەیە هەر نەیەتە ناو پەرلەمانەوە، بەڵکو 4 مانگ جارێك بۆ خولی وەرزێك نسبە تەقەدومی عەمەل بێنێ و ئیتر پێویست ناکات لە وەختی موناقەشە وئەو هەموو موناقەشەیە هەموو ئەندام پەرلەمانێك دەتوانێ خۆی ئیتر بەدواداچوون بۆ ئەو پرۆژانە بکات کە تایبەتە بە لیژنەکەی یان بە ناوچەکەی، چونکە ئەمە جێگیریش بکرێ لەناو هیچ ئیشارەتێ نەدراوە لەناو ئەو بودجەیە ئەوەی

وەزارەتی مالیە کە ئەو هەر چوار مانگ جارێك بێت، دووەم هیچ ئیشارەت نەدراوە بۆ ئەو مادده 13 یەی کە پار بۆ پێدانی نیو مووچە بۆ ماوەی سێ ساڵ و ئەسڵەن بشکرێ بە 5 ساڵ بۆ ئەو کەسانەی کە لە کەرتی گشتیەوە دەچن بۆ کەرتی تایبەت و بە تایبەتی بۆ ئەندازیاران، چونکە بەڕاستی ئەندازیارێکی زۆر هەیە هیچ ئیجازەیان نادرێتێ و دەیانەوێ لە کەرتی تایبەت ئیش بکەن و هەموو جارێکیش مان دەگرن و داوای موخەسەساتێکی زۆر دەکەن و کە هەر چەندێك بۆیان زیاد بکەی قەت ئەدائیان باشترنابێ لەبەرئەوە مەجالیان بدەنێ با لە دەرەوە کاری خۆیان بکەن، چونکە ئەندازیار ئەگەر بە لێهاتوویی و بە ئیبداعی خۆی لەهەر شوێنێك دا ئیشی کرد هەر خزمەت بەگەلەکەمان دەگەیەنێ، بە نیسبەتی ئەو ماددەیە زۆر گرنگیشە، چونکە لە عیراقیش ئیشارەتی پێی کراوە لە بودجەکە بە نیسبەت گوندەکانەوە ئێمە بەڕاستی قەرارێکی زۆر سەرپێی درا کاتی خۆی کە گوتمان بۆ گوندەکان پێشینە بکەن و تاپۆی ناوێت، چونکە لە گوندەکان تاپۆ نیە، ئێستا زۆر کەس هەیە بەناوی ئەوەوە بەڕاستی سوودی لێ وەرنەگرتووە بە تایبەتی خێزانە کەم دەرامەتەکان کە بە هیچ شێوەیەك ناتوانن ئەو ئیشە بۆیان بکرێت، چونکە لە شوێنی خۆیاندا دەبێ خانووەکەیان بکەنەوە و خانووەکانیان 200م نیە، بە نیسبەتی ئەوە ئەگەر ڕێنماییەکان وابێت کە لە گوندەکان دا لە شوێنی خۆیان بیکەن و زۆر گرنگیش بدرێت بەو خەڵکەی کە بەڕاستی کەم ئەندامن لە نەتیجەی ئەلْغام و ئەوانە بەو شێوەیە هیچ دەرامەتێکیان نیە، ئەو بێوەژنانەی کە لەبەر کەم دەرامەتی لە گوندەکانیان ماونەتەوە و نەك لەبەر ئەوەی لە کشتوکاڵ دا ئیش دەکەن، بە نیسبەت ئەوەی ئەگەر ئێمە زیادی بکەین کە بە دواداچوون دەکەین زیای دەکەین، یەعنی هەر پار خەریکی 3200 معامەلە بووین بۆ ئەو زیاد کردنە، یەعنی خەڵکێکی تازە کە تەقدیمی کردووە، دەبینی سوودی لێ وەرناگرێ و سەرەی زۆر بە درەنگەوە دێتە سەر، دوایی بەڕاستی وەزارەتی دارایی مەفروزە کە ڕێنماییەکانی دەردەکات بۆ ئەوەی دوای بودجە ئیشارە بۆ چالاکی ئیفادات بدات، چونکە بەڕاستی دەبێ زەوابتی تازەی بۆ دانێت، چونکە بۆ نوخبەیەکە کە خۆی مەعاشی و خەڵکێکی تر لەناو دەوائیردا دەبینی کە چاویان لەوەیە دەڵێ بۆ ئەو خەڵکە هەم مەعاشی زۆرەو هەم لە بەڕێوەبەر بەرەو ژوورترە لە ئیفاداتیش دائیمەن پشکی شێری بەردەکەوێ، وای لێهاتووە خەریکە وەکو بازرگانی کردنێکی لێ دەکرێت لە جیاتی ئەوەی ئەو کەسەی کە ئیفاد دەکرێت بێتەوە وڵاتەکە ئیستفادەی لێ بکەی یان دەورەیەك بکاتەوە یان چوار کەسی تر فێر بکات و هیچ ئیستفادە نەبووە لەو ئیفادانە، بە نیسبەت ماددەیەك هەیە لە ڕێنمایەکانی وەزارەتی دارایی دوای بودجە هەموو ساڵێك باسی بۆ پرۆژەکان دیراسەی جەدوای ئابووری دەکرێت، بە ڕەئی من هەر بنووسرێ

بۆ پرۆژە خزمەتگوزاریەکان ڕاپۆتی تەکنیکی بێت و وەزارەتی پلاندانانیش ئەگەر پرۆژەکانی هاتە لای، ئەگەر سورەت قەیدی زەویەکەی تیا نەبێ یاخود مەحزەرێك کە لە لایەن ئیدارەی ئەو شوێنەوە بە هیچ شێوەیەك ئەو پرۆژەیە نەخاتە بواری جێ بەجێ کردنەوە، هەر ناوچەیەکیش ڕێگری کرد لەوەی کە ئەو پرۆژەیە زەوی تیا نیە حەقە نەقڵ بکرێت بۆ شوێنێك کە بەڕاستی زەوی تیا بێ بۆ ئەوەی ئە خەڵکە بزانن کە ئەوان ئەگەر زەویەکی نەبێ ئامادە بکرێت پێویست ناکات ئیتر بۆ ئەو شوێنە ئیش بکرێت، بەڕاستی کێشەیەکیش هەیە لە پرۆژەکان کە ئێمە ئەو پرۆژەیە کە کولفەی بۆ دادەنێنین بەڕاستی ئەو کولفەیە حەدی ئەدنایە، دوایی دەبینی ئەو وەزیرە یان ئەو دائیرەیە تووشی ئەنواعی مەشاکل دەبێ لە گەڵیا بەس لەگەڵ ئیحتیات و موراقەبەیە، بەڵام خۆی کولفەی مەشروع مەفروزە زۆر بە تەفسیلی باس بکرێت لە ناو پرۆژەکە کولفەیەکی یەکجار زۆری بۆ دانرێ، یەکێك لەوانە قەرەبووە کە بۆ تەعویزاتی زەویە چونکە هەر پرۆژەیەك تۆ ئیعلانی بکەی موشکیلەی زەوی تیا بێت حکومەت زەرەمەند دەبێ، چونکە دوایی مقاولەکە داوای تەعویزات لە حکومەت دەکات ڕاویژکاری ئێستالە زۆربەی پرۆژەکاندا دەیبینی دوای پرۆژەکە نووسیویەتی نا با هەر لەگەڵ کولفەی پرۆژەکە بێت، تەجهیز و تەشغیل و ئیدارە لەگەڵ سیانە وەزارەتی دارایی دەتوانێ کە پرۆژەیەك تەواو بوو یاخود لە بیدایەتیش دا ساحبی زەویەکە یەکسەر لەوێ تەعین بکرێت وەکو حەرەس ئەوە موشکیلەیەکە زۆر لەلای حکومەت کەم دەکاتەوە، وەزارەتی پلاندانان ئەگەر دەسەڵاتی تەواوی هەبێ نەك وەکو ئێستا زۆربەی جار ئەنجومەنی وەزیران ئیش دەکات ئەگەر بە پێی پرۆژەی یاسای وەزارەتەکەی ئیش بکات بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی دارایی و ئابووری و ئاوەدانکردنەوە و شارەوانی کە ئەم دوو وەزارەتە زۆر گرنگن بۆ پرۆژەکان، دەستەیەکی شارەزا دابنرێ لە بواری ئەندازیاری و دارایی ویاسایی لەسەر ئاستی حکومەت بە بەشداری نوێنەرایەتی یەکێتی بەڵێندەران بە پێی پێویست پیادچوونەوە و هەڵسەنگاندن و هەمواری مەبەست بۆ ئەم خاڵانە، یەکەم، مەرجە گشتیەکانی بەڵێندەرایەتی بۆ کارە ئەندازیاریەکان و بۆ پرۆژە گەورەکانیش بە پێی ئەو مەرجانەی عیراق ئیش نەکرێت بەڵکو بە پێی فیدیك ئیش بکرێت کە بۆ مقاولاتی گەورە و ستراتیجیە، دووەم/ ڕێنماییەکانی جێ بەجێ کردنی گرێبەستە گشتیەکانی ژمارە 1ی ساڵی 2011 ئەویش هەر موراجەعەیەکی بکەن، سێیەم/ ڕێنماییەکانی جێ بەجێ کردنی بودجەی هەرێم کە پەیوەستە بە بودجەی وەبەرهێنان بۆ پرۆژەکان، چوارەم/ ڕێنماییەکانی جێ بەجێ کردنی بەدواداچوونی پرۆژەکان کە لە پلاندانانەوە دەکرێت، پێنجەم/ پەیڕەوی تۆمار و پۆلین و پلە بەخشینی بەڵێندەرانی ژمارە 1ی ساڵی

2007 هەمووی دەبێ موراجەعە بکرێت ئەگەر وانەکەین ئەو پرۆژانە هەر ئاوا دەبێ و لە شوێنی خۆیدا دەبێ وهیچ بەرەو پێش چوونێك نابێ، بەڕاستی ئەو بڕیارانە دەبێ دابەزاندنی دەسەڵاتەکان بۆ بەڕێوبەرە گشتیەکان و پارێزگاکان و قائیمقامی تیا بێ و بۆ ئەوەی بتوانن ئیشی خۆیان بکەن، دوای ئەوە پار لە بودجەی 2011 ی ئێمە لە حوکمە کۆتاییەکان ئیشارەتمان بە ماددەیەك دا زۆر گرنگ بوو ماددەی 31 دەڵێین دامەزراندنی هیچ وەزیفەیەکی تایبەت بە بەڕێوبەری گشتی و بەسەرەوە نەکرێت بۆ وەزارەتەکان، بەڵام من دەڵێم هەر سێ سەرۆکایەتیەکەش ئەو دەسەڵاتەیان نەبێ، چونکە بەڕاستی بۆ زاهیرەیەك هەموووی بە دەرەجەی تایبەت دەبینی هیچ خزمەتی نیە و هیچ مەرحەلەیەکی وەزیفی خۆی نەبردووەتە سەر بە دەسەڵاتێك کاتێ دەبینی لە موەزەفێکی ئیعتیادیەوە یەکسەر دەکرێت بەموستەشار یان بە دەرەجەی وەکیل وەزیر ئەوانە خەڵکی وا لێ کردووە تووشی ئیحباط بوون بەڕاستی موزەفی ئیعتیادی وای لێ هاتووە هەموو هەوڵێك دەدات بۆ ئەوەی بگات بەوە، بە هەموو واستەیەك بێ وهیچ نەبێ سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران یان جێگرەکەی و یان وەزیرەکان ئیتر لەو مەوزوعەش ئیسراحەت دەکەن، یەعنی ئەگەر تۆ دەسەڵاتیان نەبێ با نەتوانن ئەو کارە بکەن بەو شێوەیە، وەختێ شاغری هەبێ و لە هەیکەلی وەزارەتەکە ئینجا ئەو کەسە دامەزرێت، نەك ئەم هەموو ڕاوێژکار وبە پلەی وەکیل وەزیر و یان مدیری عام کە ئیشیش ناکەن، بە نیسبەتی یاسای ژمارە 7ی ساڵی 2008 ئێمە هەموارمان کرد ساڵی 2011 بەڕاستی وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە دەڵێ ئەوە خانووی کەم دەرامەت، ئێمە سندوقێکان دانا، بەڵام ئەوەی ئەمساڵ بەدی دەکرێت خراوەتە ناو پرۆژەکانەوە، ئەو سندوقە دەبێ بەردەوام بێ کە تۆ پارەکە وەردەگریتەوە لەو خەڵکە و حکومەتیش هەموو جارێك دەعمی دەکات ئیتر ئەو وەزارەتە سەرپشك دەبێ و خۆی بە موستەمرێ وەحدەی سەکەنی دروست دەکات، بە نیسبەت دامەزراندن، دامەزراندن هیوادارم وەزیری دارایی ئەگەر ئەو لیجنەیەك کە لەگەڵ وەزارەتی پلاندانانە بۆ ئەو شارو شارۆچکانەیە کە تازە دروست دەبن دەکرێتەوە لە شارێك و یان دەکرێت بە ناحیەیەکی تازە ئێمە کە بەدواداچوونیان بۆ دەکەین سەیر دەکەین هیچ موەزەفی نیە، باشە ئەمانە ئەم دامەزراندنە بۆ لەناو شارەکاندا کۆمەڵیان دەکەن، با وا نەبێ چونکە ئەو موقەنەعەیە لەناو شارەکان دایە، بەڵام ئەگەر تۆ تەوزیعت کرد بۆ شارەوانیەکان و بۆ ئەو ناحیانە ئەو وەختە موەزەفی خۆشیان دەبێت و مشکلیلە نابێ، بە نیسبەتی وەزیری پلاندانان بەڕاستی زۆر باسی نەخۆشخانە دەکرێت، دروست کردنی نەخۆشخانەی لە دایك بوون لە باشووری هەولێر سێ ساڵە لەناو پرۆژەکان دایە و هەر دەنووسرێ و پارەی زیاد داوا دەکات، ئەی ئەمە کەی حەلی موشکیلەکەی

دەكرێت؟ كۆمپانیایەك كە من موتەئەكید نەبم دوای سێ ساڵ قەت بەو كولفەیە نایكات هەر ئێستا دەتوانن دوای ئەوە ئیجرائاتی لەگەڵ بكەن و بە وەزارەتەكەی خۆی بڵێ كە وەزارەتی تەندروستیە، چونكە ئەوەتا داوای خەستەخانەی تر دەكرێت بۆ هەلێر، ئێ باشە تۆ سێ ساڵە قەتیست كردووە و هیچ پارەی لەسەر سەرف ناكرێ و ناوی كۆمپانیاكەش هەیە، لە سلێمانی سێ خەستەخانە هەیە چەند جار باسم كردووە لەگەڵ لیژنەی سحەشدا دانیشتووین ئەم سێ خەستەخانە دوو سەد قەرەوێڵەییە بۆ منداڵ بوون و بۆ ڕۆماتیزم و چارەسەری سروشتی و بۆ جوملەی عەسەبی من بەدواداچوونم كردووە ئەمانە كولفەكانیان 20 و 25 و 30 نیە تەنیا دیزاینە و یەكی بایی 200 هەزار دۆلارە، بۆ ئەم بودجەیە دائەنرێ با لەگەڵیاندا بەدواداچوون بكەن ئینجا شەش مانگیشە مودەكەی، ئەو كۆمپانیایە كە كۆمپانیایەكی لوبنانیە بە هیچ شێوەیەك ئیش ناكات تیایدا، یەعنی هەر باشترە بۆ سحە خۆیان سەحبی بكەنەوە، بە نیسبەتی دیزاینی توبی عەدلی لە سلێمانی لەگەڵ فەرمانگەی خۆپاراستن لەگەڵ دیزاینی 80 قەرەویڵەكەی شێر پەنجە هەم نەفسی موشكیلەیە، پارەیەكی زۆری بۆ دانراوە، بەڵام من موتەئەكیدم ئەمانە هەمووی پارەی دیزاینە قەت ناچێتە بواری جێ بەجێ كردنەوە تا دیزاین تەواو نەبێ، لە شارەوانی بە جەنابی وەزیرم ڕاگەیاند 86 ملیار دانراوە بۆ هاوكاری جاكای یابانی كە قەرزی دەكات بۆ پرۆژەی ئاوی هەڵەبجە لەگەڵ ئاوی زاخۆ وئاوی ئیفرازی سێ نووسراوە خەتیب و عەلەمی، جەنابی وەزیر ئەو پرۆژەیە كە موقاولەكەی ناوی خەتیب عەلەمی نیە، وەزارەتی شارەوانی بە ئێمەی وت كە وتی من پرۆژەی وام نیە كە پرسیارم كرد چیە وتیان ئەمە دوایی كە چووە بواری جێ بەجێ كردنەوە موهەندسەكان پارەیان بۆ سەرف دەكرێت لەلایەن حكومەتەوە بەو شەرتە جاكای یابانی قەرزی دەكات، بەڵام ئەو 292 ملیۆنە لە 2009 ەوە جارێ نەچۆتە بواری جێ بەجێ كردنەوە، بە نیسبەتی گەشتوگوزار تكا دەكەم وەزیری دارایی دەڵێ مەسرەفی نیە پار ئێمە وتمان لەسەر مەسرەفی سیاحی، فعلەن مەسرەفی سیاحیمان نیە، بەڵام گەشتوگوزار خۆی سناعەیە، لەبەرئەوە با لەسەر مەسرەفی سناعی بنووسرێ كە خۆی دەڵێ سناعەت سیاحە با پارەیەك دا بندرێت بۆ قتاعی خاس بۆ داوامان لێ دەكەن كە پشتگیریان بكرێت، بە نیسبەتی بیمەی بێ كاری بۆ ئەو كەسانەی كە دەرچووی تازەن، تكایە با نەبێ بە سلفەی زەواجەكە بۆ هەموو عالەم دەركرا كە غەڵەتێك بوو لە پەرلەمانەوە كردمان، بەس بۆ خەڵكی كەم دەرامەت بێ ئەوە، یەعنی ئەو كەسە كە كەم دەرامەت بوو ئینجا ئەو بیمەی بێ كاریە شمولی بكات، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

دانیشتنی ئێستامان کۆتایی پێ دێنین یەك سەعات ئیسراحەت و سەعاتی 8 دێینەوە بۆ بەردەوام بـوون بـۆ گفتوگۆکانمان بە خواتان دەسپێرین.

دانیشتنی سێیەم

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆکان، فەرموو کاك شڤان،

بەڕێز شڤان احمد عبدالقادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من دەمەوێت تێبینیەك لەسەر پرۆژە یاسای بودجەی ئەمساڵ بدەم، کە پرۆژەی بودجەی ئەمساڵ خاڵە گرنگ و بەهێزەکانی یەکجار زۆرن، بەو مانایەش نیە کەخاڵی لاوازی تێدا نەبێت، بەڵام بەش بەحاڵی خۆم ئەو پرسیار و تێبینیانەی کە لیژنەی دارایی خستیەڕوو بۆ برا وەزیرەکان، وەڵامی هەندێ لەو پرسیار وتێبینیانە بەش بەحاڵی خۆم ئەو کەموکوڕیانە زۆربەیان لای من ڕۆشن بوونەوە، ئەوانەی تریش لەو پرسیارو تێبینیانە لەوەڵامدانەوەدا بەگشتی جوابەکەی وەردەگرین، من بەش بەحاڵی خۆم وەکو هاوڕێکانم دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم، لەسەر ئەو ڕاپۆرتە تێروتەسەلە کەڕوانگەو بیروبۆچوونی هەموو لیژنە پەیوەندیدارەکان بەشێوەیەکی چڕوپڕ، زۆربەی هەرە زۆری لەنەتیجەی ئەو ڕاپۆرتە بەدەرکەوت کە

بەئەمانەتەوە گواستراپەوە، ڕاپۆرتێکی تێروتەسەل و زۆر کامل بوو، دیسان دەستخۆشیان لێدەکەم کەڕووی ئەو ئەم پرۆژە بودجەیە بەکۆمەڵێك پێشنیاری بەجێ گەشتر کراوە، کە ڕووەکەی درەوشاوەتر بووە بۆ خەڵکی کوردستان لە خزمەتی خەڵکی کوردستان بێت، دیسان پشتگیری لەهەموو ئەو پێشنیارانەی لیستی کوردستانی دەکەم، بەتایبەتی سۆزان خان کەخۆی خستیەڕوو، زۆربەی خوشك وبرایانی پەرلەمانتار خستیانەڕوو، من لەڕوانگەی ئەو لیژنەی کەبەشداریم تێدا کردووە، یان ئەندامم لەو لیژنەیەدا، تەنها لەو ڕوانگەوە من ناچمە ناو تەفاصیلی بوارەکانی تر، تابوار بۆ هەموو خوشك وبرایانی تر هەبێت، چەند پێشنیارێك دەخەمە ڕوو بۆ بەڕێزتان و پەرلەمانتاران و وەزیرەکان کەدانیشتوون، لەڕاپۆرتی ئێمەدا وەکو لیژنەی پێشمەرگەو شەهیدان و جینۆساید، داوای دەرماڵەی زەوجیەو منالْمان کردووە بۆ شەهیدان، بەحەقیقەت ئەمە مەوزوعێکە هیچ دواخستنێك هەڵناگرێت، ئەگەر فەرمانبەرێك، ئەگەر پێشمەرگەیەك، ئەگەر کارمەندێك، ئەگەر هەر مووچە خۆرێك بێت، مەشمول بێت بە دەرماڵەی زەوجیەو مندالْ نازانم بۆ شەهیدێك کامیان ئەولا ترە کەمەشمول نەبێت؟، بۆیە بەحەقیقەت ئەوە هیچ دواخستنی ناوێت بە بەهانەی ئەوەی کە دەبێت لەیاسادا چارەسەر بکرێت، لەم پەرلەمانە ئێمە 75 هەزار دیناری چاودێری کۆمەلایەتیمان کرد بە 150 هەزار هیچ یاسایەکی تایبەتیشمان بۆ دەرنەکرد، پێشنیاری دووەم: دەربارەی شەهیدانی هاوولاتیە، شەهیدانی هاوولاتی خوشك وبرایان هەندێکیان باسیان کرد، من پشتگیریان لێدەکەم، بەس من دەمەوێت ڕوونکردنەوەیەك بدەم بەتایبەتی بۆ جەنابی وەزیر، من 180 هەزار دینار بە مووچە دانانێم بەلای خۆمەوە، ئەمە هاوکارییەکە، دەبێت ناوی بنێین هاوکاری، بۆیە ئەم 180 هەزار دینارە قابیلی ئەوەیە کە ئێستا بڕیاری بۆ بدەن بیکەینە پێشنیار ودەنگی بۆ بدەین، هیچ نەبێت لە 250 هەزار کەمتر نەبێت، چونکە 180 هەزار دینار هەر بەپێی هەموو معیارێك لەژێر هێڵی فوقر دەبێت، ناویشمان لێناوە شەهیدی هاوولاتی، ئەمە بەحەقیقەت دوو شتی لێك جیان، موتەناقزن، پێشنیار دەکەم هەرچی زووە ئەو پێشمەرگانەی کە هێشتا ڕێکنەخراون لە لیواو فەوجەکانی نیزامی، مووچەیان هەمواربکرێت وهاوشانی ئەو پێشمەرگانە بکرێت کە هیچ نەبێت بەشێوەیەکی مەقتوع بێت، تا ئەوکاتەی تەنزیم دەکرێت، ئەو برە ناوی بنێین هاوکاری باشترە، پێیان بدرێت کە حەقێکی خۆیانەو تەبیعیە، پێشنیار دەکەم لەبواری تەندروستی کە مانگانە 75 ملیۆن دینار بۆ وەزارەتی شەهیدان بۆ بواری تەندروستی دەدرێت

کەشتێکی یەکجار کەمە، بەرامبەر بە دەیان هەزار شەهید کە گەورەترین موشکیلەیانە وەك ئێمە لەنزیکەوە ئاگادارین، داوا دەکەم ئەو 75هەزارە بکرێت بە 150، حەدی ئەدنا کە دابەشدەکرێت بەسەر شەهیدانی هەولێر، کەرکووك، دهۆك، سلێمانی، گەرمیان، کەشتێکی زۆر جوزئیان بەردەکەوێت کەئەمە کەمێك لە کێشەکانیان چارەسەر دەکات، پار ساڵ و ئێستاش دووبارەی دەکەمەوە کە کێشەی شەهیدان لەبواری تەندروستی نە بە 150 حەل دەبێت نە بە 75 حەل دەبێت، بەڵکو بە چارەسەری بنەڕەتی حەل دەبێت، کەدەبێت پرۆژەی ستراتیژی بۆ دابندرێت، ئەو لە 10٪ی پلە تایبەتەکان کەچووە سندوقی شەهیدان بەو نیازە بوو کە مەشروعی کەسوکاری شەهیدان بێت نەك بەو شێوەی کە کاك سالاریش ئیشارەتی پێکرد، بەو شێوە دابەشبکرێت، بۆیە لێرەدا بەپێویستی دەزانم هەردوو نەخۆشخانەی شەهیدان لەهەولێر ودهۆك، لە مەشروعە تازەکان دابندرێت و حسابی ئەم کێشە گەورەیە لەسەرانسەری کوردستان بکرێت، کە گەورەترین کێشەیەو چەندین ساڵە چارەسەر نەبووە، من دەبینم لەم پەرلەمانە یاسایەکمان دەرکرد، کێشەیەکی زۆر گەورەمان لەدوای ئەو یاسایە دروست کرد، یاسای ماف وئیمتیازاتی زیندانیانی سیاسی، لەوانەیە زۆربەی خوشك وبرایان پێیان وابێت کە چ کێشەیەکە، کێشەیەکمان بۆ کەسوکاری شەهیدان دروست کرد، بەو ماف وئیمتیازانەی کەبەزیندانی سیاسیمان درا، نازانم کامیان ئەولاترە، یەعنی حەدی ئەدنا دەبێت لەڕووی ماددی ومەعنەوی لە زیندانیانی سیاسی کەمتر نەبێت وارسی شەهید، ئەمە گەورەترین کێشەیە کە رۆژانە فشارێکی زۆر لەسەر وەزارەت، لەسەر لیژنەی ئێمەو ئەندامانی لیژنەی ئێمە دروست بووە، هەر رۆژێك تەسریحێك لە دەزگاکانی ئیعلام دەربچێت بۆ ماف و ئیمتیازێك کە بەشەهیدان نەدراوە بە زیندانیانی سیاسی دراوە، فشارەکە زیاتر قوڵتر دەبێت، پێشنیار دەکەم کە کچ وکوڕی شەهیدان کە لەکۆلیژ وزانکۆ ئەهلیەکانن وەکو قوتابیانی تری زانکۆکان ئەو بڕە هاوکارییەی کەوەك هاوکاری قوتابیان پێیان دەدرێت ئەوانیش بگرێتەوە هەرچەند لەزانکۆ ئەهلیەکان دەوام دەکەن، چونکە ئەمانە کچ وکوڕی شەهیدن، من تەنها باسی کوڕ وکچی شەهید دەکەم، باسی هەموو قوتابیان ناکەم لەزانکۆ ئەهلیەکان، ئەوانە فەزڵیان هەیە لەسەر ئێمە، نە خێریان پێ دەکەین نە منەتیان لەسەر دەکەین، ئەو 100 ملیارەی کە بۆ ئاوارەکان دانراوە، من پێشنیار دەکەم ئەگەر لەوەش نەبێت بۆ ساڵی دادێ، حسابێك بۆ هەموو ئەو ئاوارانەی بەحرکەو دەووروبەری بکرێت کەهیچ فەرقێکی وایان نیە، لەگەڵ ئاوارەکانی ئێران وتورکیا، کە

هەموو ئەوانە بوون کە پێشمەرگە بوون وبەدەیان گۆڕستانیان لەدەووروبەری بەحرکە هەیە لە برسان و لەبێنازیدا لەوێ مردن، بۆیە ئەوانە مافێکی خۆیانە وەك وارسی ئەوانە و وەك ئەوەشی کەئاوارە بوون لەوێ نیشتەجێ کران بەزۆری وەك ئاوارەکانی تر حسابیان بۆ بکرێت، پێشنیار دەکەم بۆ ئەو گرفتە گەورەیەی کە حکومەتی هەرێم لەگەڵ حکومەتی ئیتیحادی هەیەتی ئەو غەدرە گەورەی کەلەحکومەت ووەزارەتی پێشمەرگەو خودی پێشمەرگە کراوە، پێشنیار دەکەم برای بەرێزم کاك ئاسۆ باسی دوو رێگای کرد بۆ چارەسەری ئەم گرفتە، بەس من رێگای دووەم هەڵدەبژێرم کە رێگای گفتوگۆ ومفاوەزات دەتوانم بڵێم فەشەلی هێناو سەری نەگرت، کەماوە چەند ساڵێکە لە 2007 تا ئێستا بەردەوامە بۆیە من بەپەسەندی دەبینم لێرەدا وەکو پێشنیار بۆ حکومەت و بەتایبەتی بۆوەزارەتی شەهیدان، لەرێگای ستافێکی لێهاتوو لە حکومەتی ئیتیحادیەوە بەتایبەتی لە مەحکەمەی ئیتیحادی دەعوایەکی یاسایی لەسەر مالیکی وحکومەتەکەی بەرز بکەنەوە، بۆ گەڕانەوەی ئەو هەزارەها ملیۆن دۆلارە یان دینارە کە هەیە بۆ هەرێمی کوردستان و ئەو گرفتە گەورەیە لەسەر خەڵکی کوردستان لابکەوێت، من پرسیارێك لەجەنابی وەزیری پلاندانان دەکەم، بۆ هەتا ئێستا یەکەی دیزاین لە حکومەتی هەرێم دروست نەکراوە؟، کە دەبینم تەماشای تەنیا پارەی دیزاین دەکەین بۆ هەر مەشروعێك، ئەگەر بەراوردی بکەین بەکۆی هەمووی دەتوانم بڵێم هیچ نەبێت 30٪ی پارەی وەبەرهێنان بۆ دیزاین دەچێت، ئەگەر چی هەمان ئەو برا وخوشکە ئەندازیارانەن کە دامەزراون لە ئێواران لە مەکاتبەکانی خۆیان بەو پارە زەخمە دیزاین دروست دەکەن، ئەمە بەحەقیقەت پارەیەکی یەکجار زۆرە، حەقە مشوری ئەوە بخورێت وئەو پارەیە بگەڕێتەوە بۆ خودی مەشروعەکان، دەکرێت رێگایەکی وا دابندرێت کەخوشك وبرایانی ئەندازیار دەعمیان بکرێت و ئیمتیازاتیان پێ بدرێت بۆ ئەوەی بەشێوەیەك دیزاین بۆ مەشاریعەکانی کوردستان بکەن، من تەنها ئەو مەشاریعانە دەڵێم کەزۆر ستراتیژی نین، چونکە ئەوانەی کە ستراتیژین بەتەئکید لەرێگای دەزگاکانی تر یان مەکتەبەکانی تر دەکرێت کە دەتوانم بڵێم خارجی بن یان دەرەکی بن، بۆ بەرتەرف بوونی کێشەی دواکەوتنی بودجە کە هەموومان کۆکین لەسەر ئەوە کە گرفتێکی دروست کردووە، کێشەی لێ دروست بووە لەوەختی خۆی نەهاتووە، من پێشنیار دەکەم کە سولفەی زەواج و عەقار بەردەوام بێت وەك پرۆژە بەردەوامەکان، چونکە ئەمە ڕاستەوخۆ بەستراوە بەخەڵکەوە، خەڵك چاوەڕوانی بودجە ناکات، ئەگەر

سولفەی هەبێت، سولفەکەی بەردەوام بێت وئەو فشارەش لەسەر حکومەت وپەرلەمان دروست نابێت،! دوا پێشنیارم کە سەلاحیات بەوەزارەتی پلاندانان ودارایی بدرێت بۆ ساڵی داهاتوو مخەوەل بن، وەك وتم بودجە خەملێنراوە ئەو بودجە خەملێنراوە، ئەوپەڕی ملیۆنێك زیاد یان کەم دەکات، بۆیە پرۆژە بودجەکەمان بۆ بنێرن لەکاتی موناسب تا ئەو کیشەیەی کەهەیە لەسەر دواکەوتنی ئەوکاتەدروست نەبێت ونەمێنێت، هەرکاتێك کەزیاد وکەم بوو تەنها لەبودجەی وەبەرهێنان لەوانەیە گرفتمان بۆ دروست بێت، ئەویش بەیەك دانیشتن چارەسەر دەکرێت، من نابینم کەهیچ گرفتێکی تێدا بێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، شلێرخان فەرموو.

بەڕێز شلێر محی الدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێشەکی دەستخۆشی لەلیژنەی دارایی وئابووری دەکەم، بۆ ئامادەکردنی ئەم ڕاپۆرتە کە کۆکراوەی ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکانە، بەڕاستی خاڵی گرنگ وتێبینی باشیان خستەڕوو، هەروەها سوپاسی خۆم ئاراستەی هەردوو وەزیرەکان دەکەم، چونکە ڕوونکردنەوەکەیان بەشێك بوو لەوەڵامی پرسیارەکانم، هەروەها پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیستی کوردستانی دەکەم کە لەلایەن سۆزان خانەوە خوێنرایەوە، خاڵەکانی زۆر شتی باشی تێدا بوو، یەکەم: خاڵی بەردەوام بوون لەسەر 150ملیار دینار بۆ هەڵمەتی نیشتمانی دروست کردنی قوتابخانە، ئەوە پشتگیری لێدەکەم کە هەر بەردەوام بێت، بۆ بنبڕ کردنی گرفتی نەبوونی بینایەو دوو دەوامی و سێ دەوامی، هەروەها پشتگیری لەو پرۆژە بەردەوامانەی وەزارەتی پەروەردە دەکەم لەدروست کردنی قوتابخانە کەلەکاتی خۆی ئەنجام بدرێت وتەواو بکرێت، بەڵام من لەگەڵ ئەوەدا نیم لەپرۆژە پێشنیارکراوەکان دیسانەوە داوا کراوە کە قوتابخانەی شەش پۆلی دروست بکرێت، قوتابخانەی شەش پۆلی لەهیچ کاتێکدا من پشتگیری لێ ناکەم، چونکە لەئایندەیەکی نزیك تووشی گرفتی ئەوە دەبین کە هیچ قۆناغێکمان نیە بەشەش ساڵ تەواو بێت، بنەڕەتی کە یەکەم قۆناغە 9 ساڵ خوێندنی دەوێت، کە شەش ساڵەکە تەواو بوو پۆلەکانی 7 و8 و 9 ناتوانن لەو قوتابخانەیە دەوام بکەن، بۆیە لەئێستاوە لەهیچ پرۆژەیەك بۆ قوتابخانە لە 12 پۆلی کەمتر نەبێت، بەردەوام بوون لەسەر بەرنامەی تواناسازی دابین

کردنی بودجەی پێویست بۆ هەردوو وەزارەتی خوێندنی باڵاو پەروەردە، بەڵام بەمەرجێك ئەو پارەیە تەنها بۆ بەدەستهێنانی پلەی ماستەر ودکتۆرا نەبێت و بۆ ناردنە دەرەوەی کەسانێك بۆ بەدەستهێنانی ئەو دوو پلەیە، بەشێکی باش لەو پارەیە بۆ مەشق وڕاهێنانی مامۆستایان بێت، سەبارەت بەوەزارەتی پەروەردە مەشق وڕاهێنانی مامۆستایان وبەڕێوەبەری قوتابخانەکان وکارمەندان بێت بۆ پەرەپێدان بەتواناکانیان، بەپێی پسپۆڕ وبوارەکانیان بەشێوازی ڕاست ودروست بەبێ بەهەدەردانی پارە، هەروەها بەشێکی بۆ توێژینەوەی زانستی بێت، خاڵی سێیەم: گرنگیدان بە پەروەردەی تایبەت لەهەردوو وەزارەتی خوێندنی باڵاو پەروەردە، بەڕێزان لەبەر ئەوەی کوردستانی ئێمە هەڵگری دروشمی بەیاننامەی جیهانیە خوێندن بۆ هەمووان، بەبێ جیاوازی لەڕەگەزو ڕەنگ و جۆر وئایین، بۆیە خاوەن پێداویستی تایبەتیش بەشێکن لەو پرۆسەیە، مافی خوێندنیان هەیە، لەبەرنامەی تواناسازی هیوادارم مامۆستایانی پەروەردەی تایبەت بێبەش نەبن لەمەشق وڕاهێنان وناردنیان بۆدەرەوەی وڵات، ئەوەندەی من ئاگادارم لەساڵی 2007 تا ئێستا مامۆستایانی پەروەردەی تایبەت تەنها لەساڵی 2007 یەك خول یان دوویان بینیوە، لەسەر فێرکردنی خاوەن پێداویستی تایبەت، لەو پرۆسەیە با بێبەش نەبن، بەڵام لێرە دەمەوێت ئاماژە بەوە بدەم کە ئێمە وەکو لیژنەی پەروەردەو خوێندنی باڵا وخۆشم وەك ئەندامی لیژنەی پەروەردە، لەسەر پێشنیاری خۆم، پشتگیری تەواوی ئەندامانی لیژنەی پەروەردەو خوێندنی باڵا، وەزارەتی خوێندنی باڵا ڕەزامەندی داوە لەسەر کردنەوەی بەشی پەروەردەی تایبەت لەزانکۆی سەلاحەدین، کەجێگای دەستخۆشی و دڵخۆشی ئێمەیە، ئەوە دەستکەوتێکە کە تائێستا لەکوردستان نەبووە، بەشی پەروەردەی تایبەت بۆ ئامادەکردنی مامۆستای پەروەردەی تایبەت، بۆیە هیوادارم لەو بودجەی وەزارەتی خوێندنی باڵا، بڕێك پارە تەرخان بکرێت بۆ دابین کردنی پێداویستیەکانی ئەو بەشە، پێویستی بەتاقیگەو ئامێرو ئەو شتانە هەیە، هەروەها دیسان لێرە سوپاسی وەزارەتی خوێندنی باڵا دەکەم، کەڕەزامەندی داوە بۆ پێدانی چەند کورسیەك لەتواناسازی لەماستەر ودکتۆرا بۆ ئەو کەسانەی کە دەیانەوێت لەبواری پەروەردەی تایبەت بخوێنن، کەتائێستا ئەوە نەبووە، وە تا ئێستا هیچ پسپۆڕێکمان لەو بوارەدا نیە کە بتوانێ لەو بەشانە وانە بڵێتەوە، ئەگەر هەشبێت ئەوە زۆر کەمە، هەروەها پشتگیری لەخاڵی بەردەوام بوون لەخزمەتی ناوچە دابڕێنراوەکان دەکەم لە هەموو خزمەتگوزارییەك وبێبەش نەبوونیان لەبەرنامەی دامەزراندن ولەو

پلانەی کەبۆیان دانراوە، لەڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتی وخێزان ومنداڵ هاتووە، کە پارێزگای سلێمانی پێویستی بە سەنتەری ئۆتیزم هەیە، بەڕێزان ئەوە زۆر زۆر زۆر گرنگە، من ئەو سەنتەرەم بینیوە و سەردانم کردووە، کە سەنتەرەکە زۆر بچووکەو نەگونجاوە زۆر پێویستە بۆ منداڵی ئۆتیزم، منداڵی ئۆتیزم بۆ زانیاری ئەوانە ژمارەیان ساڵ بەساڵ لەهەموو جیهاندا زیاد دەکات، پێویستیان بەسەنتەر هەیە، ئۆتیزم حاڵەتێکە کە ئەو نەخۆشانە ناتوانن لەهیچ قوتابخانەیەکی ئاسایی دەوام بکەن، هیچ مامۆستایەك ناتوانێت فێریان بکات، تەنها پێویستیان بەسەنتەری ڕاهێنان هەیە، حاڵەتی زۆر قورس وگرانن، تەنها یەك حاڵەتیان هەیە کە پێی دەوترێت، (طيف التوحد) کە دەتوانێت لەقوتابخانەکان تۆزێك، ئەگەر مامۆستای پەروەردەی تایبەتی هەبێت بتوانێت لەو قوتابخانانە بەشدار بن، نەك هەر لە سلێمانی ئەوەی سلێمانی ئێستا پێویستە بکرێت، بەڵام لەهەموو کوردستان بەپێی ئامار لەو شوێنانەی کەمنداڵی ئۆتیزم هەیە پێویستی بەو سەنتەرە هەیە، هیوادار بووم و ئێستاش پێشنیار دەکەم بۆ وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی بۆ پەرەپێدان بە پەیمانگای نابینایان و نابیستان وبیرکۆلان، بڕێك لەبودجەیان بۆ دابندرێت، لەبەر ئەوەی لەهەموو کوردستان تەنها لەسلێمانی و هەولێر ودهۆك ئەو پەیمانگایانە هەیە، بەپێی ئامارێك کە بەدەستمان گەیشتووە، نابینایان لەهەموو ناوچەکانی کوردستان هەیە، هەروەها بیرکۆلان و نابیستانیش، هەموو بێبەشن لەخوێندن، تەنها لە مەرکەزی ئەو سێ شارە هەیە، ئەویش شێوازی فێرکردن وئامێرەکانیان هەمووی زۆر کۆنەو هی 26 ساڵ پێش ئێستایە، زۆر پێویستیان بە تەتویر کردن هەیە، پشتگیری ئەو خاڵەش دەکەم پێداچوونەوە لەرێنماییەکانی دەرماڵە ئەوخاڵە دیسانەوە لە ڕاپۆرتی لیژنەی کاروباری کۆمەڵایەتی هاتووە، کە دەڵێت بۆ مامۆستایانی کاروباری کۆمەڵایەتی دەرماڵەی مەترسی دابندرێت، من پشتگیری تەواو لەوە دەکەم، کەئەو مامۆستایانەی ئەو پەیمانگایانە دەرماڵەیان هەبێت، بەڵام لەلایەکی تر پشتگیری لەبەڕێز بێریڤان خان دەکەم، کە نابێت ئەو دەرماڵەیە ناوی دەرماڵەی مەترسی بێت، چونکە دەرماڵەی مەترسی نیە بەڵکو دەرماڵەیەکی تایبەتە بەمامۆستایانی پەروەردەی تایبەت و بەمامۆستایانی ئەو پەیمانگایە، ئەو خاڵانەی تر دووبارەن، بۆیە منیش حەزناکەم دووبارەی بکەمەوە، سوپاس

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، كاك اسماعيل محمود، فەرمووو.

بەڕێز اسماعيل محمود عبدالله:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

سەرەتا من دەستخۆشی و پشتگیری لە ڕاپۆرتەكەی لیژنەی دارایی و ئابووری دەكەم، پێشەكی من باسی ڕاپۆرتەكەی لیژنەی ناوخۆ دەكەم كە لەڕاپۆرتەكەی لیژنەی دارایی دووبارە بووەتەوە، وەزارەتی ناوخۆ چەند پێشنیارێكیان هەبوو بۆ ئەوەی كە ئێمە لەگەڵیان كۆبووینەوە، میلاكاتیان 6576 كەسیان داوا كردووە، بەڵام بەداخەوە لەوەزارەت 2700 كەسیان بۆ دەستنیشان كراوە، دیارە ئەوە ژمارەیەكی زۆر كەمە بەنیسبەت وەزارەتی ناوخۆ، خۆمان دەزانین وەزارەتی ناوخۆ ئەهەمیەتی چیە؟ وە پێویستیشی زۆرە؟، باسیان لەوە كرد كە 45 وێستگەی كارەبا ئێستا بێ پاسەوانە، لەبەر ئەوە زەروورن بۆ پاسەوان، پێویستە ئەو نیسبەیان بۆ زیاد بكرێت تابتوانن پاسەوانیی وێستگەی كارەبا بكەن، پێشنیارێكی تریان هەبوو كە تا ئێستا زیاتر لە 40 – 50 بنكەی پۆلیس لەشارو شارۆچكەكان لە بینای بەكرێدان، ناكرێت بۆ هەیمەنەی حكومەت ووەزارەتی ناوخۆ بنكەی پۆلیس لەخانووی كرێدابن، بۆیە پێویستیان بەچەند بنكەیەكەو داواكارین كەوەزارەتی پلاندانان و دارایی هەوڵ بدەن بەزووترین كات وەزارەتی ناوخۆ لەكرێچیەتی نەجات بدات و بنكەی پۆلیسەكانمان لەخانووی بەكرێدا نەبن، سەبارەت بەدەزگای ئاسایش ئەوانیش بەهەمان شێوە لەبەر ئەوەی ئەمساڵ هەردوو دەزگاكە یەكیان گرتۆتەوە، بۆیە پێویستیان بەخەڵكی تازەیە، بەتایبەت كەئێستا ئێمە یاسایەكمان هەیە، یاسای ژمارە(18)ی هێزەكانی ناوخۆ كەبەپرۆژە یاسایەك پێشكەشی سەرۆكایەتی پەرلەمان كراوەو خوێندنەوەی یەكەمی بۆ كراوە، ڕەنگە بەهۆی یەكگرتنەوەی ئەو دوو دەزگایەو ئەو دوو وەزارەتی ناوخۆیە كۆمەڵێك لەكارمەند وئەفسەرانی وەزارەتی ناوخۆ ودەزگای ئاسایشی هەرێمی كوردستان چاوەڕوانی هەمواركردنی ماددەی 44 لەیاسای ژمارە (18) دەكەن بۆ ئەوەی بتوانن بەشێكی زۆر لەوانەی كەخزمەتی زۆریان هەیە خانەنشین بكرێن، تا ئێستا نەیانتوانیوە خۆیان خانەنشین بكەن، چونكە بە بڕێكی كەم پارە خانەنشین دەبوون، بۆیە پێشنیار دەكەین بۆ دەزگای ئاسایشیش كە 300 كەسی میلاكی بۆ دانراوە، داوای 1000 كەس دەكەن، ئەگەر بكرێت هاوكاری بكرێن ولەشوێنێك لەو شوێنانەی كە وەزارەتی سامانە سروشتیەكان دەڵێت من میلاكم بۆ دانراوەو پێویستم پێی

نیە، دەكرێت لەوێوە ئەو میلاكەی بۆ ئەوان دیاری كراوە بیدەن بەدەزگای ئاسایش، دووەم: تەرخانكردنی بڕە بودجەیەك بۆ ئیدارەی ڕاپەڕین، ئیدارەی ڕاپەڕین ئێستا كە بەڕەسمی دەستبەكارە لەڕاپەڕین بودجەی بۆدابین نەكراوە، داواكارین وەكو ئیدارەیەك تەعامولی لەگەڵ بكرێت وبودجەیەكی بۆ دەستنیشان بكرێت، هەندێ تێبینیم هەیەلەسەر بودجەی ساڵی 2012 ئاراستەی وەزیرە بەرێزەكانی دەكەم، یەكەم: هۆی جێبەجێ نەكردنی پڕۆژە بەردەوامەكان، وەڵامەكانی حكومەت ڕوون نەبوون، پێویستە زیاتر ڕوون بكرێنەوە، بەڕای من كۆمەڵێك هۆكار هەیە بۆ ئەوەی كە نەتواندراوە ئەو پرۆژە بەردەوامانە بچنە بواری جێبەجێكردن، لەباڵەكایەتی قەزای چۆمان 64 پرۆژە هەیە، لە 64 پرۆژە 32 پرۆژەی سفرە، 32كەی تریش هەندێكی تەواو بووە، هەندێكی دووبارە بووەتەوە، تەنها ماوە سولفەی ئەخیری ماوە، بەڵام داخڵی بەرنامە كراوەتەوە، لەساڵی پار تەنها یەك بنكەی وەرزش ولاوان هەبوو، كە ساڵی پاریش لەگەڵ جەنابی وەزیری پلاندانان قسەمان كرد، بەداخەوە ئەو بنكەشیان بەڕەوا نەبینی وگواستراوەتەوە بۆ شوێنێكی تر، داواكارم لەوەزیری پلاندانان كە هیمەتێك بكەن و ئەو بنكەیان بۆ بگێڕنەوە، چونكە ناوچەكە پێویستی پێیەتی، هۆی دواكەوتنی پرۆژەكان من بۆ چەند خاڵێكی دەگەڕێنمەوە، یەكەم: زۆر لەپرۆژەكان پاش ئامادەكردنی نەخشەو دیزاینی بڕو نرخی بڕگەكانی دەرخستەی پرۆژە تا دەگاتە ئەوكاتەی كە بە بڕیار دەردەچێت، لەسەر جێبەجێكردنی مومكینە زیاد لەساڵێك دەبات، ئەگەر زیاتریش نەبێت، كەواتە نرخ دەگۆڕێت، دووەم: بانگهێشت كردنی گشت بۆ بەشداری پێكردنی لە مقاولات، یەعنی هەموو مقاولێك بانگهێشت دەكرێت بۆ ئەو تەندەرە، ئەوەش یەكێك لە هۆكارەكانە كە پرۆژەكان دوا دەكەون، هەموو مقاولەكان ناتوانن ئەو پرۆژانە وەربگرن، هەموو مقاولێك لەئاستی جێبەجێكردنی ئەو پرۆژانە نیە، حەقە سنوورێك بۆ ئەوانە دیاری بكرێت، كە ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی كە بەنرخێكی خراپ تەندەر لێ دەدەن و دەبێتە هۆی ئەوەی كە تەندەرەكە بە نرخێكی خراپ بۆ مقاولەك دەردەچێت و ئەویش ئامادە نیە لەدوایی بەباشی جێبەجێی بكات ودوایی پرۆژەكە بەجێ دەهێڵێت، سێیەم: نرخی خراپ، نرخەكان زۆر خراپن پێویستە حكومەت بەڕاستی نرخەكان دیاری بكات، ئەو نرخانەی كە بۆ پرۆژەكان دیاری دەكرێت، مەسەلەن ئێستا هەر لەقەزای چۆمان ئەوەی كەمن بەدواداچوونم بۆ كردووە، كارەبا، كارەبا بۆ سێ شوێن دەرچووە، شیوەڵۆك، مەڕان، ناوبەرگە، لەو سێ شوێنە ئەوە دووەم جارە تەندەری دەكرێتەوە بەهۆی نرخی

خراپییەوە، بۆیە داواکارم کەهەوڵ بدرێت نرخەکان باشتر بکرێن، کەدواش دەخرێتەوە ئەمساڵ کەدوا دەخرێتەوە لەبەر ئەوەی کەوەرزەکە وایە لەمانگی 7 ین و دەچینە مانگی 8 لەم مانگەش جارێکی تر تەندەرین دەکرێتەوە، تا ئیحالە دەکرێت سێ مانگی پێ دەچێت دوای ئەو سێ مانگەش دەکەوێتە ساڵێکی تر، یەعنی ئەگەر ئەمساڵ بتەوێت پرۆژەیەك بکەیت ئەوە بەسێ ساڵ لەناوچەیەك پرۆژەیەك جێبەجێ دەکرێت، لەبەر ئەوە پێویستە وەزارەتی پلاندانان، پلانی هەبێت بۆ ئەو مەسەلەیە، خاڵێکی تریش ئەوەیە کە بەڕاستی هەموو پارەکان لەلای وەزارەتی مالیە کۆبووەتەوە، پێویستە ئەو پارانەی کەتەخصیص دەکرێن بۆ وەزارەتەکان، بەتایبەتی ئەو وەزارەتانەی کە موتەخەصیصن بە کارەکان، پێویستە وەزارەتەکان پارەکە لای خۆیان بێت، نەك هەمووی بێتەوە لای وەزارەتی دارایی، لەبەر ئەو ڕۆتینە کۆمەڵێك لە مقاولەکان ئێستا وازیان لە مقاوەلات هێناوە، بۆیە پێویستە ئەو پارانەی کە تەخصیص دەکرێت بۆ وەزارەتەکان بچێتەوە وەزارەتەکانی خۆیان، پرسیاری دووەم: ئەو پارەی کە لەپرۆژە تایبەتەکان دادەندرێت ساڵی پار ئێمە بڕیارماندا سندوقێك هەبێت بۆ مدەوری پرۆژە دواکەوتووەکان، ئەو پارەیە لەکوێیە تا ئێستا؟، حەقە وەزیری دارایی بۆمان ڕوون بکاتەوە، ئەو پارەیە لەکوێیە؟، سندوقی نەوت، ئایا هەیە؟، ئەگەر هەیە پارەکەی لەکوێیە، چ لایەك لێی مەسئولە، کێ تەسەڕوف بەو سندوقە دەکات؟، پێویستە ئەوە جەنابی وەزیری دارایی بۆمان ڕوون بکاتەوە، پارەی ئەنجومەنی وەزیران ئەمساڵ زۆر زیادی کردووە، لەچاو ساڵانی پێشوو، بەڕەغمی ئەوەی کەبەڕێز جەنابی وەزیری پلاندانان باسی کرد، کەشارەوانی عەینکاوەی لەسەرە، بەڵام ئەویش جیا بووەتەوە، هێشتا ئەگەر ئەوەشی لێ جیا بکەیتەوەو سولفەی تواناسازیشی لێ دەربکەین، پارەیەکی یەکجار زۆرە، پێوستە جەنابی وەزیری دارایی ئەوەمان بۆ ڕوون بکاتەوە، قەرزی مەسرەفی عەقاری وسولفەی زەواج لەلای خەڵکە، قەرزەکە چی لێدێت پێویستە ئەو قەرزەی کەوەردەگیرێتەوە دیار بێت، بۆیە پێویستە جەنابی وەزیری دارایی ئەوەشمان بۆ ڕوون بکاتەوە، شەشەم، ئایا حکومەتی هەرێمی کوردستان بەرنامەی چیە بۆ وەرگرتنەوەی ئەو پارانەی کەلەلای حکومەتی عێراقە؟، من پێم وایە ئەو پارەیە، بەتایبەتی کێشەی کورتهێنان هەمووی لەو پارەیەدا خۆی دەبینێتەوە، ئەگەر بێت وحکومەت پلانی هەبێت بۆ وەرگرتنەوەی ئەو پارەیە دەتوانن بودجە لە هەرێمی کوردستان کورت نەهێنێت وبتوانێ کاری زۆر باشی پێ بکەین، کورتهێنانی بودجە پەیوەندی بەو پارەیەوەیە کە

لەبەغدادەوە دێت، ئەو پارەی کەلەبەغدایە، حکومەت چ پلانی هەیە پێوستە جەنابی وەزیری دارایی بۆمان ڕوون بکاتەوە، بەڕای من پێویستە بەر لەوەی کە بودجە موصادەقە بکرێت، زۆر لەخوشك وبرا پەرلەمانتارەکان باسیان لەوە کرد، کە پەیوەندی بەنوێنەرانمانەوە هەیە لە بەغداد، بەڵام من بە تەحدید دەڵێم پەیوەندی بەئەنجومەنی وەزیرانەوە هەیە، لە بەغدا وەزیرە بەڕێزەکانمان لەبەغدا ئێمە خۆمان دەزانین پارە ئێستا لەحکومەتی عێراق، لەهەرێمی کوردستان ئەنجومەنی وەزیران بودجە دادەنێت ودەینێرێتە پەرلەمان، لەوێش بەهەمان شێوە ئەنجومەنی وەزیران بودجە دەنێرێتە پەرلەمان، لەوێ وەزیرمان هەیە، وەزیرە بەڕێزەکان بەتایبەتی وەکیلی وەزیری دارایی لەعێراق، پێویستە بەر لەوەی کەبودجە موصادەقە بکرێت، بێت لەگەڵ هەرێمی کوردستان موناقەشە بکات، سیعرەکان باس بکات، چی بۆ هەرێمی کوردستان دیاری کراوە، بۆ ئەوەی بەرچاو ڕوونیەك هەبێت لەهەرێمی کوردستان، هەموو ساڵێك بەپێی ئەوەی کەموتابەعەمان کردووە، دوای ئەوەی کە بودجە لەئەنجومەنی وەزیران ڕەد دەبێت دەچێتە پەرلەمان، لەوێ مشتومڕی لەسەر دروست دەبێت، نەمانبینیوە لەو 5، 6 وەزیرەی کەلەبەغدان قسە بکەن لەسەر ئەو بودجەیەی کەهەیە، بۆیە پێویستە پەرلەمانی کوردستان بانگهێشتی ئەو وەزیرە بەڕێزانە بکات، بۆ ڕۆژێك لەڕۆژان موناقەشە لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان ناکەن؟، پرسیارێکی تر، دانی کارەبا بۆ ناوچە دابڕاوەکان بە تایبەتی بۆ کەرکووك، بەتایبەت لەسەر حسابی بودجەی هەرێم، بەڵام پارێزگاری کەرکووك لەلێدوانێکیدا باس لەوە دەکات کە دەڵێت ئێمە کارەبا دەکڕین، ئایا ئەمەیان ڕاستە، کارەبامان لێ دەکڕن؟، یان هاوکاری دەکرێن پێویستە وەزیری دارایی ئەوەمان بۆ ڕوون بکاتەوە، چەند پێشنیارێکم هەیە، دەمەوێت باسیان بکەم، یەکەم: هەندێ لەخوشك وبرا بەڕێزەکان باسیان لەوە کرد، کە دوو نەخۆشخانە لە هەولێر پێویست وگرنگە، چونکە نەخۆشخانەکان زۆر کۆنن وسەردەمیان بەسەر چووە، پێویستە نەخۆشخانەی سەردەمی دروست بکرێت، زۆر ڕاستە من پشتیوانی ئەوە دەکەم، بەڵام لەویشیان گرنگتر زێرابی شاری هەولێرە، ئەو زێرابە بەڕاستی وای کردووە کە شار غەرقی بۆن بووە، بەتایبەتی کەئێستا دەچینە مەتاری نێودەوڵەتی هەولێر ئەو هەموو پارەی بۆ سەرفکراوە، ئەو هەموو خەڵکە بیانیە سەردانی دەکات، کەدەچیتە مەتار پێشوازیان لێدەکەیت یان دەچیتە دەرەوە، لەبەر بۆن ناتوانیت لێی دەربچیت، پێویستە وەزارەتی پلاندانان پلانی هەبێت بۆ ڕزگار کردنی شاری هەولێر لەو بۆگەنیە، بەتایبەتی

دەووروبەری ئەو مەتارە گەورەیە، دووەم: بایەخ بدرێت بە ڕاکێشانی هێڵی ئاو، بۆ ناوشاری هەولێر بەتایبەتی لەئاوی ئیفرازو زێ، لەبەر ئەوەی نەحاتمان بێت لەئاوی ژێر زەوی بۆ خواردنەوە، بۆ پارکەکان وبۆ بەکار هێنانی لەشوێنەکانی تر، پێویستە وەزارەتی پلاندانان پلانی هەبێت بۆ گەیاندنی ئاو بۆ ناو شاری هەولێر، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، ئەڤین خان، فەرموو.

بەڕێز ئەڤین عمر احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من حەزەکەم سەرەتا قسەکانم بەرەخنەیەك بێت لەسەر خۆمان، ئێمە وەکو پەرلەمان، چونکە ئێمە لێرە نەبووینەتە پشتگیرییەك بۆ ئەوەی تا ئێستا سەرۆکی چاودێری دارایی و ئەنجومەنەکەی لێرە سوێندی یاسایی بخۆن، بۆ ئەوەی ئەو دەزگایە بکەوێتە کار وفەعال بێت، تاکو ئێمەش لەپەرلەمان ئەوە چەند ڕۆژێکە دانیشتووین بەگومانەوە ڕەقەمەکان لێك دەدەینەوە، هەندێجار ڕێزم هەیە بۆ هەموو پەرلەمانتارانی بەڕێز، هەندێجار هەڵەش دەکەین، چونکە ئەو ژمارانەی لەبەردەستی ئێمەدان، لەوانەیە بەو شێوەیە نەزانین تەعامولی لەگەڵ بکەین، یان بەو شێوە تەندروستە نەبێت لەژێر دەستی ئێمە، بۆیە وای لێمان کردووە، هەندێجار گومانمان بۆ دروست بێت، ئەگەر بێت وئەو دیوانی چاودێرییە کاری خۆی بکات، لەسەر حساباتی خیتامی ڕاپۆرتی خۆی هەبێت، لەگەڵ ئەوەشدا ناو بەناو ڕاپۆرتی خۆی بنێرێت بۆ ئێمە وەکو پەرلەمانی کوردستان، هەڵبەتە ئەم دوورودرێژییە، ئەم حیسابات و لێکدانەوەیە لەناو پەرلەماندا بەم شێوەیە نەدەبوو، پاشان من دێمە سەر بودجەی حاکیمە، هەمووومان دەزانین کە ئەمساڵ بودجەی حاکیمە بودجەیەکی زۆر باش بووە، کەخۆی لە نزیکەی 8 تریلیۆن 952ملیار داوە، ئیستیحقاقی ئێمە وەکو حکومەتی هەرێمی کوردستان هەڵبەتە لە 17٪یە، من ناچمە سەر هەموو بەشەکان، چونکە هاوکارانم بە تێروتەسەلی باسیان کردووە، ئەوەی کە دەمێنێتەوە کەمن باسی بکەم بەشی کڕینی سووتەمەنیە، بۆ وێستگەی کارەبا، هەروەها کرێی کارەبایە، کە ئەو پارەی دەدرێت بۆ کڕینی کارەبا، کەخۆی لە 102 هەزار ملیارو 187 ملیۆن دەگرێتەوە، کە ئەمە مەبلەغێکی زۆرە، ئەگەر ئەم مەبلەغە

بگەیشتایەتە ئێمە وەکو هەرێمی کوردستان، هەڵبەتە ئێمە دەمانتوانی ئەو 350 ملیارەی کە بۆ کڕینی کارەبا تەخصیصمان کردووە، ئەو بڕە پارەی کەئێمە پێویستیمان پێیەتی لە بودجەی خۆمان دیاری بکەین، دەمانتوانی لەویٚ تەکمیلەی بکەین وپێویستی نەدەکرد ئەم بڕە پارە زۆرە لەو بابەدا سەرف بکەین، سەرفی فیعلی ئێمە بۆ کڕینی سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی کارەبا، 4 تریلیۆن دینارە، هەڵبەتە ئەم 4 تریلیۆنە 3تریلیۆن و500 ملیاری وەزارەتی سامانە سروشتیەکان دابینی دەکات، چ لەغازە، چ لە گازوایلە، بەڵام ئەوەی کە دەمێنێتەوە ئێستا لەجەدوەلی بودجەی ئەمساڵدا دیاری کراوە، 501 ملیار دینار تەخصیص کراوە، ئێمە هەموومان دەزانین کە 935 میٚگاوات بەغاز کار پێدەکەین، وێستگەکانی ئێمە بەغاز کار دەکات، کە وەزارەتی سامانە سروشتیەکان دابینی دەکات، بەڵام 480 میٚگاوات کارەباشمان بە گازوایل ئیش دەکات، وە موحتەمەلە لەم نزیکانەدا زیاد بکرێت بۆ 750 میٚگاوات، کەواتە ئێمە پێویستیمان بە بڕێکی زیاتر پارە هەیە، بۆ کڕینی گازوایل، کەئەمەش وادەکات ئێمە هەموومان دەزانین هەڵبەتە ناتوانین بۆ چەند سەعاتێکیش لەمەودوا دەستبەرداری کارەبا بین، بۆیە وادەکات کە وەزارەتی دارایی موناقەلەی بۆ بکات، بۆ ئەوەی تەکمیلەی ئەم پارەیە بکات، کە تریلیۆنێك دەکات، ئێمە پێویستی ئیستیحقاقی فیعلی وەزارەتی کارەبا بۆ کڕینی سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی تریلیۆنێك دینار دەکات، بۆیە وادەکات ئەعبایەکی گەورەتر بخاتە سەر وەزارەتی دارایی، کە موناقەلەی بۆ بکات لە جێگەکانی تر، بۆیە من پێشنیار دەکەم هەر لێرەدا وەزارەتی مالیە خۆی بڕیار بدات، ئەو بڕە زیاتر بکات، چونکە ئەو بیەوێت یان نەیەوێت لە پێشی ئەو حاڵەتە هەیە کەئەو پارەی هەر دەبێت بۆی زیاد بکات، بۆیە لێرە بیکەین باشترە، نەك ئەوەی کە سبەینێ لەپرۆژەکان یان لەبودجەکانی تر ببڕین، چونکە هەموومان دەزانین کە کارەبا یەکێکە لەپێویستیە هەرە گرنگەکانی هەموو وڵاتێك، لەگەڵ ئەوەشدا دەزانین کە ئێمە باسی ئەوەمان کردووە لەبودجەدا لەداهاتی وەزارەتی داراییش ئاماژەی پێکردووە، کەداهاتی وەزارەتی کارەبا سفرە، ئەوەی وەزارەتی کارەبا فیعلەن، هەمووی دەگەڕێتەوە بۆ خۆیان، خۆیان خەرجی لیٚ دەکەن، کە 157 ملیار دینارە، بەڵام 117 ملیار دیناری قەرزە، کە لەسەر حکومەت وهاوبەشیشە بەپەرلەمانەوە، بۆیە لەمانگی 4ی ئەمساڵ کە لە ساڵی2008ـەوە دەکات گەیشتووەتە 130 ملیار دینار کە حکومەت و پەرلەمان و هاوبەشە! هاووڵاتیەکان قەرزاری کارەبان، کە 78ی هی حکومەتە، 52ی هی هاووڵاتیە، بۆیە من لێرەوە داوا دەکەم،

که ئەم قەرزە بەهیچ شێوەیەك لێخۆش بوونی نەبێت، بۆچی؟، لەبەر دوو هۆکار، یەکەم: ئێمە هەموومان دەزانین ئەگەر هەر کەسێك لە وەبەرهێنانی کارەبا، لەپێدانی ئیشتراکی خۆی بۆ بەکارهێنانی کارەبا لێخۆشبوونی هەبوو، هەڵبەتە دەست بەکارەباوە ناگرێت، بەفیڕۆدانێکی زۆر لەو وەزەدا دەبێت، کەزۆر گرنگە، هەروەها ئەم پارەیە کەوتوومانەو باسیش کراوە، ئەمە بۆ پرۆژەیەکی تایبەتی تەخصیص دەکرێت، هەڵبەتە خۆشبەختانە من دەستخۆشی لە وەزارەتی دارایی وحکومەت هەمووی دەکەم، بۆ ئەوەی کە ئەوان موافەقەتیان کردووە لەسەر ئەوەی کە پارەی داهاتی کارەبا خەرج بکرێت لە پێوەری زیرەك، چونکە پێوەری زیرەك لەگەڵ ئەو پرۆژەی کەدانراوە، تەنها بۆ پێوەری کارەبا نیە، بۆ پێوەری کارەبا و ئاو بەیەکەوە دادەندرێت، کەبەڕاستی ئەمە وامان لێدەکات کەئێمە لەکێشەی کارەباو! بەهەدەردانی کارەبا و قەرز وکۆکردنەوەی داهاتی کارەبا ئەم کێشە موزمینە چارەسەری بکرێت ورزگارمان بێت، ئەمە چارەسەرێکی جەزریە بۆ ئەم کێشەیە، تەنها نەك کارەبا، بەڵکو ئێستا ئاویشی هاتووەتەسەر، خۆمانیش دەزانین کەئێستا ئاو چەند لەنزم بووندایە لەهەرێمی کوردستاندا، هەڵبەتە لەگەڵ ئەوەشدا بەتێکەڵکردنی پرۆژەی کارەباو ئاو بەپێوەری زیرەك، 100 ملیۆن دۆلار ئەگەڕێتەوە بۆ خەزێنەی کوردستان، بەڵام ئەم داهاتە پێشتر خەرج دەکرا بۆ تۆڕەکانی دابەشکردنی کارەبا، لەگەڵ فیدەرەکانی ناو شارەکان، هەڵبەتە ئەمە وەك چۆن دەوترێت بارسووکیەك بوو بۆ تەخصیص کردنی پارە بۆ پرۆژەکانی کارەبا، بەڵام دەبێت لێرە ئێمە بیربکەینەوە، ئایا ئێمە ئەو پارەمان تەخصیص کرد بۆ پرۆژەکان ئەی باشە ئێمە ئەوکارانەی کەپێی ئەنجام دەدرا لەداهاتی کارەبا، لەمەودوا بە چ شێوەیەك حکومەت بیری لێکردۆتەوە کەپارە تەخصیص بکات بۆ چارەسەرکردنی کیشەکانی تۆڕەکانی کارەبا، دابەشکردنی کارەبا، فیدەرەکانی گەڕەکەکان، لەگەڵ ئەوەشدا من پێشنیار دەکەم کەوەزارەتی دارایی حسابێکی تایبەتی بکاتەوە بۆ داهاتی کارەبا، چونکە هەموومان دەزانین لە $12/31$ وەزارەتی مالیە بە پێی ئەو سیستمەی کەهەیەتی ئیتر بۆی نیە وەزارەتی مەعنی لەداهاتەکە خەرج بکات، ئەبێت بگەڕێتەوە بۆ خەزێنە، بۆیە ئەگەر حسابێکی تایبەت ولەژێر چاودێری و موتابەعەی وەزارەتی مالیە بێت، ئەتوانن ئەوان پرۆژەکانیان ڕانەگرن و دەستبەکار بن لێی لەم پارەیە بۆی خەرج بکەن هەرچەندە وابزانم بەڵێنی ئەوە دراوە کەپارەیان پێ بدرێت، بەڵام وابزانم ئەمە کێشەی ئێوەو وەزارەتی کارەباش ئاسانکاری تێدا دەکات، هەروەها من پێشنیارێکیش دەکەم، لەڕێگای وەزارەتی سامانە

سروشتیەکانەوە کەحکومەت چی زووترە هەوڵی ئەوە بدات کەئەو وێستگانەی کەبەگازوایل کاردەکەن، بگۆڕێت بۆ گازی تەبیعی، لەبەر ئەوەی ئەزانین کەوا تەشغیلی کارەبا بەگازوایل ئیقتیصادی نیە، بۆیە پێویستە بەزووترین کات هەوڵی ئەوە بدرێت، من پشتگیری تەواو لە پێشنیارەکانی لیژنەی دارایی دەکەم، تەنها خاڵی دووەم نەبێت، چونکە هەمووومان دەزانین کەساڵانە ئەوە سێ ساڵە بڕی 120 ملیار دینار تەخصیص دەکرێت بۆ تواناسازی، وابزانم کە بەرنامەیەك هەبێت وەك تواناسازی پێویست ناکات ئێمە جارێکی تر بڕێکی تر قەرز تەخصیص بکەین بۆ خەڵکێك کە بڕوات لەدەرەوە بخوێنێ، ئەمە بەرنامەیەکە لەژێر ئیشرافی بۆردێکدایە زۆر بەمونەزەمیە وابزانم، ئەگەر ئەو قەرزەش بدرێت لێرەدا ئالۆزییەك ئەکەوێتە ئەم بەرنامەیە، بۆیە پێویست ناکات حکومەت ئەم سەرئێشەیە بۆ خۆی دروست بکات، من پشتگیری ئەو ڕەئیە دەکەم کەوابزانم هاوڕێیانیشم باسیان کرد، داوای ئەوە دەکەن کە خانوو وزەوی بۆ کەسوکاری شەهیدان دابین بکرێت، من لەوە ئاگادار بووم چونکە خۆم خەڵکی گەرمیانم ئەوەی کەمن زانیومە تا ئێستا 1500 خانەوادەی شەهیدی سنەگەر هەیە لە گەرمیان و سلێمانی کەتا ئێستا موستەفید نەبوون، نە لەزەوی وەرگرتن نە لەخانووش، هەڵبەتە لەشارەکانی تریش هەیە، بەس من خەڵکی ئەو شوێنەم، بۆیە مەعلوماتم هەیە، بۆیە هەرچی پێویستە خانوو وزەوی بۆ کەسوکاری شەهیدانی سەنگەر دابین بکرێت، من دێمە سەر وەزارەتی ئەوقاف، کە ئەوە سێ ساڵە لەبودجەی هەرێمی کوردستان دەبینین کەوەزارەت هیچ پرۆژەیەك نە بۆ ئیزیدییەکان نە بۆ برا مەسیحیەکان تەخصیص ناکات، من پشتگیری ڕەئیەکەی دکتۆرە جیهان دەکەم، کە فیعلەن ئێمە سەیری پرۆژە پێشنیارکراوەکانی ساڵی 2012 دەکەین، لەگەڵ پرۆژە بەردەوامەکانی 2011 بۆ 2012 تەنها یەك پرۆژە هەیە بۆ نۆژەنکردنەوەی کەنیسەیەك لە دهۆك، کە ئەویش 195 ملیۆنە لە ساڵی 2012 یەك دیناری بۆ خەرج نەکراوە، بەڕاستی ئەمە پرسیارە ئێمە لەوەزارەتی ئەوقاف بکەین، باشە بۆ وەزارەتی ئەوقاف بەم شێوەیە تەعامول لەگەڵ برا مەسیحیەکان و ئیزییدیەکان دەکات، کە ئەصڵەن ئەمە ڕەوایی تێدا نیە، لەگەڵ ئەوەشدا کەپارەی وەقفێکی زۆریان هەیە، ئەویش بە بڕی ملیارێك و514 ملیۆن دینارە، کەتەنها 164 ملیۆنیان تا ئێستا خەرج کردووە، هەڵبەتە ئەویش بۆ نۆژەنکردنەوەی چەند بینایەکە، لەگەڵ ئەوەشدا دەبینین کەئەوان قەرزاری کارەبان بە 6 ملیار دینار، باشە ئەگەر ئەو بودجە زەبەلاحە لەژێر دەستیاندایە بۆ قەرزی خۆیان نادەنەوە، بەڕاستی ئەمە

زیاتر جێگای پرسیارە، من حەز دەکەم کەڕوون کردنەوەیەکم پێ بدەن سەبارەت بەو داهاتە، سەبارەت بەناوچە دابڕاوەکان، هەموومان دەبینین کەئەمساڵ تەنها 50 ملیار تەرخانکراوە بۆناوچە دابڕاوەکان، لەگەڵ ئەوەشدا دبینین کەئەمساڵ لەهەموو ساڵێك زیاتر ناوچە دابڕاوەکانی ئێمە تووشی هەڕەشەی ڕاگوازتن بوون، ئەویش لەبەر دوو هۆکار، یەکەم: ڕاستە ئەمنی وئاسایشی ناوچەکە موساعد نیە بۆ ئەوەی ئەو خەڵکە لەوێدا ژیان بەسەر بەرن، تەهدیداتیان لەسەرە، دووەم: نەبوونی خزمەتگوزاری، بەڕێزان لەبەر نەبوونی کارەباو ئاوو پرۆژە خزمەتگوزارییەکان خەڵکەکە ئەو ناوچەیە چۆڵ دەکەن، دەبینین لێرەشدا ئەو مەبلەغەمان بەڕاستی تەخصیص نەکردووە بۆ ئەو ناوچانە، بەتایبەتی شارەکانی جەلەولا، سەعدیە، دوز، قەرەتەپە، جەبارە، شوێنەکانی ترکەئێمە شارەزاین لەناوچەکانی خۆمان، بۆیە داوا دەکەم، ئەگەر ئیمکان هەیە زیاتر بایەخ بەو ناوچانە بدرێت، پرۆژەیان بۆ دابین بکرێت تاکو خەڵکەکە بەلانی کەمی ئەگەر لایەنی ئەمنیشی نیە بەس خزمەتگوزارییەکەی وای لێبکات کەناوچەکانی خۆیان چۆڵ نەکەن، چونکە سیاسەتی ئێمەش وەك هەرێمی کوردستان پشتگیری کوردەکانی خۆمان بکەین وئەرزو حاڵی خۆمان بۆ عەرەبەکان چۆڵ نەکەین، خانووەکانمانیان پێ نەفرۆشین، ئێمە لەپارەوە کۆمەڵێك دەرچووی گەرمیان هەیە، کە دیار بوو دوای ئەوەی کەناوەکان دەرچووبوو، کۆمەڵێك گەنجی تر بەڵێنیان پێ درابوو کە دابمەزرێن، ناوەکانیان دیارە ئەنجومەن فۆڕمیان پێ پڕ کردبوونەوە، تەنانەت گەیشتووەتە ئەنجومەنی وەزیران، بەڵام دیار بوو دوای ئەوە ڕاگیرابوو، من خۆم چەندجارێك بەدواداچوونم بۆ ئەو مەسەلەیە کرد، بەڵام بەڕاستی لە حەڵەقەیەکی موفرەغدا دەسووڕامەوە تا ئێستا منیش وەڵامێکم دەست نەکەوت، بۆیە ئەگەر بکرێت بۆ ئەمساڵ ئەوان ئەولەوێتێکیان پێ بدرێت، لەم 17 هەزار کەسە ئەوانیش دابمەزرێن، لەبەرئەوەی کە پار وەعدیان پێ درابوو وە فۆڕمیان پڕ کردەوە، ئەڵبەتە ئەمساڵ قەرەبووی ئەوەیان بۆ دەکرێتەوە، من پشتگیری ڕاپۆرتی لیژنەی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندن دەکەم لەخاڵی 18 کە داوای ئەوە دەکات لەکوردستاندا لە نێوان 3500 تا 7هەزار شوێنەوار هەیە لەکوردستان، کەیەك پرۆژە چیە بۆیان دانەنراوە، بەڕێزان کفری شارێکی زۆر کۆنە لەعێراقدا، نەك تەنها لەهەرێمی کوردستاندا، یەکێکە لەوشارانەی کەقیدەمێکی زۆر کۆنی هەیە، کە ئەڕۆیتە شاری کفری، من زۆر سوپاسی کاك سالار دەکەم کەئەویش باسی قەیسەری کرد، منیش پشتگیری دەکەم، تەنها قەیسەری کفری نیە، کفری چەند شوێنێکی شوێنەواری زۆر

کۆن وگرنگی لێیە، کەدەتواندرێت ئەگەر حکومەت نۆژەنی بکاتەوە و ئاوڕێکی لێ بداتەوە بەڕاستی ئەبێتە شوێنێك، کەبەڕاستی هەموو شارێك نفوسی زیاد دەکات بەس تەنها کفریە کە دەبینین نفوسی لەکەم بووندایە، ئەویش بەهۆی کەمی خزمەتگوزارییەکانی کەبەپێی پێویست نیە، باوەڕم پێ بکەن ئەوشارە ئەو ڕەسیف وجادانەی کەکراوە هەمووی هی ساڵەکانی پێش 80کانە، هەتا ئێستا نابینین کەشتێکی تازە لەو شارە کرابێت، جیگای ئەوە بێت کە بڵێین لەم شارە دەستی خزمەتگوزاری بەپێی پێویست گەیشتووەتە ئەم شارە، لەگەڵ ئەوەشدا بەنداوێکی هەیە کەجێگای دەستخۆشیە لەحکومەت کە ئەو بەنداوەی لێکردووە، کە دەتواندرێت لەگەڵ شوێنەوارەکاندا ئیستغلال بکرێت بۆ ئەوەی گەشتیار بچێت بۆ ئەو ناوچەیە، ئەو ناوچە تەنها لەبەر بێ خزمەتگوزاری چۆڵی ناکەن، بەڵکو لەبەر بێکاریش خەڵکەکە ئەوێ بەجێ دێڵن، بەڵام ئەگەر هاتو کاری سیاحەت و شوێنەوار بکرێتەوە لەوێ، خەڵکەکە ئەبێتە سەرمایە و وەکو قوتێك ئەبێت بۆیان کەبتوانن لەوێ بمێننەوەو لەبێکاری نەجاتیان بێت، سەبارەت بایەخدان بەگەرمیان بەگشتی، بەڕاستی ئەو پڕۆژانەو ئەو بایەخدانەو ئەو ئاوڕلێدانەوەی لەگەرمیان دەکرێت جێگای تموح نیە، بەڕێزان ئێمە هەمووەمان دەزانین ئەو خەڵکەی کەنیشتەجێی گەرمیانە، کەلار ، کفری ، چەمچەماڵ، زۆربەی زۆری لەبەر ئەوەی کەنفوسیان لەسەر دیالە، کەرکوك وئەو ناوچانەیە زۆربەیان مەشمولن بەماددەی 140، بەڵام کە پرۆژەکانیان بۆ دیاری دەکرێت و دادەندرێت، بەپێی ئەو پێوەرەی کە دیاری کراوە بۆ پرۆژە هەڵبەتە پێوەری ژمارەی دانیشتووانە کە بەپێی پسوولەی خۆراك دیاری دەکرێت، بەڵام ئەوان بەپێی پسوولەی خۆراك ڕاستە تابع بەهەرێمی کوردستان نین، بەڵکو لەسەر ماددەی 140 ن-، بۆیە وایان لێکردوون کە بەپێی پێویست خزمەتگوزارییەکان و پرۆژەکانیان بۆ دابین نەکرێت، بۆیە ئەگەر بکرێت ئێمە لەپەرلەمان ئەو پێوەرە وەکو ئەڵێن ئەوانەی لەسەر ماددەی 140 ن لەو ناوچانە ئێمە حسابێکیان بۆ بکەین، چونکە ئەوانیش بەڕاستی دانیشتووی هەرێمی کوردستانن، خەڵکی ئەم وڵاتەن پێویستیان بەوە هەیە کەخزمەتگوزارییەکان بۆ ئەوانیش فەراهەم بکرێت، سەبارەت بەگوند ولادێکانی گەرمیان، هەموومان دەزانین کە ئەنفال پشکی شێری لەگەرمیان بوو، وای لێهات کە هەموو گوندەکانی گەرمیان خاپوور کران، تەنانەت ئەوانەشی کەلەسەر جادە بوون، هیچ گوندێکی بەپێوە نەما، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێستا ئێمە بڕۆین یەك گوند بەپێی پێویست ئاوەدان نەکراونەتەوە لەو ناوچەیەدا، هەندێکیان خۆیان ئاوەدانیان

کردۆتەوە، بەڵام خزمەتگوزارییەکان بەو شێوەیە نەگەشتووە بەئەوان تاوەکو خەڵکەکە تەشجیع بن بگەڕێنەوە بۆ ئەوەی گوندەکانی خۆیان ئاوەدان بکەنەوە، لەگەڵ ئەوەشدا هەر پێوەرێك بێنین بۆ ئەوەی بڵێین ئەو خەڵکە لەو ناوچەیە پێویستی بەوەیە یان موستەحەقی ئەوەیە کەوا ئاوڕی لێ بدرێتەوە، هەڵبەتە هەموو پێوەرەکان ئەیانگرێتەوە، هەمووشمان شاهیدین کەوا گۆڕە بەکۆمەڵەکان هەڵدەدرێتەوە، یەکسەر پشکی شێر دەدرێت بەگەرمیان، سەبارەت بەپرۆژەکانی شاری کفری، دیارە شاری کفری لەپرۆژەکاندا، پرۆژەیەکی زۆر کەمی بەرکەوتووە، ئەوەی کەئەمساڵ لەپرۆژە پێشنیار کراوەکاندایە، من خۆم جەدوەلێکم کردووە، تەنها ملیارێك و700 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە کە تەنها 4 پرۆژەیە، بەڕێزان ئەو شوێنە بەراستی پێویستی بە پرۆژە هەیە، بۆیە بەم ڕێژە کەمە ئەمە ئیکتیفا ناکات، کەوا تۆ بتەوێت شارێك لەشارەکانی خۆت سیمای شاری پێوە دیار بکەیت، دێمە سەر داهاتی سامانە سروشتیەکان، دیارە لەداهاتی سامانە سروشتیەکان ئەوەی کەلەخشتەکەدا بۆ ئێمە هاتووە، تەنها ملیارێك و75 ملیۆن دینار دیاری کراوە، ئێمە هەموومان دەزانین کەلەنەفەقاتی سیادی بڕێکی زۆر پارە لەئێمە دەبڕدرێت، کەئەگەر بێت و حسابی بکەین بە 10 تریلیۆن و 750 ملیار دینار تەخمین دەکرێت، لەسێ تەوەردا کە ئەویش لە کولفەی ئینتاجی نەوت، لە ئجوری نەقڵە بۆ تورکیا، لەگەڵ مەشاریعی شەریکاتی نەفتی ئەجنەبی، کەئیستیحقاقی ئێمە لە 17٪ ئەکات، کە دەکاتە تریلیۆنێك و 830 ملیار دینار، ئێمە لەمەدا لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆژانە حکومەتی عێراقی 700 هەزار بەرمیل سووتەمەنی ئیستیراد دەکات بۆ عێراق، بەڵام حسەی ئێمە لەم بەشانەدا کە دیاریم کرد هی ئێمە سفرە، ئەمە ئیستیحقاقێکی خۆمانە، بەڵام ئەو داهاتەی کەئێمە ئێستا دیاریمان کردووە لەجەدوەلی وەزارەتی دارایی کەبۆمان هاتووە، ئەمە تەنها و تەنها داهاتی ئەو بەرێوەبەرایەتیانەیە کە دابەشی سووتەمەنی دەکەن، لەگەڵ کارگەی غازدا، دیارە ئەم بودجەیە ئەوە نیە کەباسی دەکرێت وپرسیاری لێ دەکرێت، هەڵبەتە هەمووومان دەزانین ئەو بودجەیەی کەباس دەکرێت لە فرۆشتنی موشتەقاتی نەوتدا لێرە باس نەکراوە، بەڵام پار ساڵ لەبودجەدا بۆمان هاتبوو، کە بۆ پرۆژەکانی پارێزگاکان بوو، بەڵام وابزانم ئێمە خۆمان بووین داوامان کرد کە جارێکی تر ئەو پرۆژانە بۆ پەرلەمان نەیەتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا من پێشنیار دەکەم بۆ ساڵی داهاتوو، ئەو برە پارەی کە تەخصیص کراوە یان ئەو برە پارەی کەدەستمان دەکەوێت لە فرۆشتنی موشتەقاتی نەوتدا، چونکە

بەڕێزان ئێمە نەوتی خاو نافرۆشین لەهەرێمی کوردستان، تەنها موشتەقاتە دەیفرۆشین، ئەو داهاتەی لەو موشتەقاتە دەستمان دەکەوێت بەڕاستی بێتە پەرلەمان، یان ئەگەر نایەتە پەرلەمان لەچەند پرۆژەیەکی ستراتیژیدا سەرف بکرێت، بۆ نموونە وابزانم بیرۆکەیەك هەیە بۆ قوتابخانەکان ئەویش بیرۆکەیەکی زۆر زۆر باش وتەندروستە، با لە پرۆژەیەك بێت، نەك وەك برای بەڕێزم کاك سەروەر باسی کرد، 10 ملیۆن بۆ زانکۆیەك و20 ملیۆن بۆ زانکۆیەکی تر، بەڵکو ئەگەر بێت وئەو حصە پارەیە، یان ئەو بڕە پارەیە لەپرۆژەی ستراتیژی هەرێمی کوردستان سەرف بکرێت، جێگای خۆشی دەگرێت ودیاریش دەبێت، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، مامۆستا کاوە، فەرموو.

بەڕێز کاوە محمد امین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

خاڵێك من دەمەوێت باسی بکەم بەسەرپێیی بەشێك لەهاوکارانم باسیان کرد، ئەویش پەیوەندی بەناهاوسەنگی لەنێوان بودجەی وەبەرهێنان وبودجەی تەشغیلیە، ئەگەر ئێمە تەماشا بکەین، بودجەی تەشغیلی لەگەڵ بودجەی وەبەرهێنان ناهاوسەنگیەکەی یەکجار زۆرە، بەگوێرەی ئەوەی کەچاودێرانی ئابووری و پسپۆڕان کەباسی دەکەن یان لەو کۆڕو سیمینار و چاوپێکەوتنانەی کە خۆمان گوێمان لێی بووە، ئێمە ئەگەر سەرنج بدەین ئەو ناهاوسەنگیە ساڵ بەساڵ زیاد دەکات، بەس ئەمساڵ لەگەڵ ساڵی پار بودجەی تەشغیلی لە 14٪ زیادی کردووە، بودجەی وەبەرهێنان لە4٪ کەمی کردووە، باشە ئەگەر چەند ساڵێکی دواتر هەر بەم شێوەو بەم سیاسەتە، بەو جۆرە پلانە بڕۆین لەئاکامدا بودجەی تەشغیلی ئاستەکەی زۆر بەرز نابێتەوە لەسەر حسابی بودجەی وەبەرهێنان، منیش دەزانم ئەو وەزعە ئابووریەی کە ئێستا ئەو ناهاوسەنگیە لە نێوان بودجەی تەشغیلی و بودجەی وەبەرهێنان بەساڵێك و دوو ساڵ دروست نەبووە، بەچەندین ساڵ بە بارودۆخێکی سیاسی ولەپێشە کەوای کردووە بۆتە وەزعێك کەئەمڕۆ خۆی سەپاندووە لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستان، کەناچار بوون بەو شێوەیە ئەو بودجەیە ئاوا دابرێژن، بەڵام پرسیارەکەی من ئەوەیە ئێستا هەموو لایەك هەست دەکەین، هەموو کەسێك لەکوردستان بیر لەوە دەکاتەوە کە چۆن مووچەیەك دابین بکات لەبودجەی هەرێمی کوردستان، هەتا ئەگەر جوتیار بێت بیر

لەوە دەکاتەوە کەمووچەیەکی هەبێت، ئەگەر دوکاندار بێت داوای دابین کردنی مووچە دەکات، خوێندکار لەئامادەییەوە داوای مووچە دەکات، دەریش بچێت یەکسەر خۆپیشاندان دەکات وداوای دامەزراندن ومووچە دەکات، ئەو ژینگە وتێگەیشتنەی کەدروست بووە بۆ ئەوەی هەموو تاکێکی کوردەواری، هەموو تاکێکی هەرێمی کوردستان داوای مووچە بکات، ئایا ئەوە واناکات ڕۆژێك لە ڕۆژان ئێمە تووشی هەڵاوسانێکی ئابووری ببین، ئەو هەموو بودجەی تەشغیلیە هەندێکی بەسولفەی عەقار، هەندێکی بەزەواج، هەندێکیشی بچیتە مووچە، ڕاستە باروگوزەران زیاد دەکات، بەڵام لەهەمان کاتدا نرخی پارەش دێتە خوارێ ودائی مەعیشە دروست دەکات، لێرەدا پرسیارەکەی من ئەوەیە لەهەردوو وەزیری بەڕێز، یان نوێنەرانی حکومەت ئەوەیە، ئایا ئێوە وەکو حکومەتی هەرێمی کوردستان، هیچ پلانێکی درێژخایەنتان هەیە، پلانی ستراتیژی بۆ ئەوەی لەداهاتوودا ئەو ناهاوسەنگیە بێتە سەر ڕێگای ڕاستی خۆی؟، چونکە بەڕاستی ئێمە لەئاکامدا تووشی قەیرانێکی گەورە دەبین، تووشی داڕمانێکی ئابووری و حەتا تووشی قەیرانی بازاڕو کۆمەڵایەتیشمان دەکات، من لەگەڵ ئەوەدا نیم کەئێمە مووچەی خەڵك ببڕین یان ژیانی خەڵك دابین نەکەین، بەڵام دەتوانین لەڕێگای ترەوە ژیانی خەڵك دابین بکەین، خۆ زۆر وڵاتی لەئێمە پێشکەوتووتر ودەوڵەمەند تریش هەیە، کە بودجەیان لەئێمە زەبەلاح ترە، بەڵام ئەوەندە فشار ناخەنە سەر حکومەتەکەی خۆیان و بودجەی حکومەت، لەلایەنی ترەوە چارەسەری دەکەن، ئەویش بەکارا کردنی کەرتی تایبەت وبەوەی خەڵك ئیشوکار بکات، یەعنی وابکەین ئێمە خوێندکارانی ئێمە دەرچوون لەزانکۆ یان لە ئیختیصاصێك دەرچوون بیر لەوە بکەنەوە کە بچنە کەرتی تایبەت، نەك بیر لەوە بکەنەوە کەداوا لەحکومەت بکەن چۆن تەعینیان بکات، بەڕاستی من ئەوە ناڵێم بەکۆبوونەوەیەك و قەراراتی سەر کاغەز دەکرێت، ئەوە پێویستی بە کۆنفرانس و کۆبوونەوەی فراوان هەیە، پێویستی بەپلانی درێژخایەن هەیە، پێویستی بەوە هەیە بەدەیان کۆڕ وسیمیناری لەسەر بکرێت، پێویستی بەوە هەیە پسپۆڕان وشارەزایانی ناوخۆ وبیانی بێن هاوکارمان بن بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین لەپاشەڕۆژدا تووشی گرفتێکی گەورە نەبین کەئەویش ئەو ناهاوسەنگیەی لێ بکەوێتەوە لەنێوان بودجەی وەبەرهێنان وبودجەی وەگەڕخستن، کە لەپاشەڕۆژدا من پێم وایە دەبینە کۆمەڵگایەکی مشەخۆری نابەرهەم هێنەر، لەجیاتی ئەوەی ببینە کۆمەڵگایەکی بەرهەم هێنەر، خاڵەتی دووەم: ئەوەیە کەبەڕاستی ئێمە وەکو لیژنەی پێشمەرگەو شەهیدان،

هەر هەموو لایەکمان چ لەئێمەی ئەندامانی پەرلەمان وهەتا هەر بەرپرسێکیش لەم هەرێمە دەیبینین کەباسی کەسوکاری شەهیدان بکەین دەڵێین شایەنی زۆرترین خزمەتن و شایەنی ئەوەیە زۆرترین هاوکارییان بکرێت، بەڵام ئەگەر بێت وموقارەنە بکەین بەبەرزبوونەوەی ئاستی ژیان لەم سەردەمەدا، تەکلیفی ژیان زۆر قورس بووە، کەسوکاری شەهیدانمان لەئاستێکی ئاوا باشدا نین کە موقارەنە بکرێت بەو وەزعی ژیان وگوزەرانەی کەئێستا هەیە، لەمانگی 2 کۆنفرانسێکمان کرد لەگەڵ وەزارەتی شەهیدان وهەندێ پسپۆڕ کە هەتا یەکێتی پەرلەمنتارانیش ئامادەبوون بۆ هەموارکردنی یاسای ژمارە(9) بۆ دیاریکردنی دەرماڵەی خێزان ومنداڵی شەهیدان وهەروەها زۆر خاڵی تری تێدا بوو کە ژیان و گوزەرانی کەسوکاری شەهیدانی چاك دەکرد، لێرە داوا دەکەم لەوەزارەتی دارایی و حکومەتی هەرێم دەتوانن ئەوان بە بڕیارێك بە سەڵاحیەتی خۆیان ئەو دەرماڵەیە سەرف بکەن، بۆ ئەوەی تۆزێك لە بارگرانی ژیانیان کەم بکاتەوە، هەروەها ئەو پارەی کەتەرخانکراوە بۆ خوێندنی منداڵی شەهید هەمووی بدرێت لەجیاتی ئەوەی کە نیوەی بدرێت، یاخود ئەو بڕە پارەی کە برادەرانم هەندێکیان باسیان کرد، لە 10٪ی مووچەی پلە تایبەتەکان دەبڕدرێت خرایە سەر حسابی سندوقی وەزارەتی شەهیدان، بەڕاستی ئێمە بۆ پرۆژەمان داوا کرد بۆ ئەوەی کەسوکاری شەهیدان ئیستیفادەی لێ بکەن، ئەگەر هەر نا بۆ نەخۆشخانەیەك بێت کەپەیوەست بوایە بە کەسوکاری شەهیدان، ئێستا بەجۆرێك دەدرێت بەکەسوکاری شەهیدان کەبەڕاستی هەموومانی نیگەران کردووە، نەخۆشێك لە کەسوکاری شەهیدان، ئەگەر لە نەشتەرگەرییەك پێویستی بە ملیۆنێك بێت نیوەی دەدەن، نیوەکەش دوای چەند مانگێك دەیدەنێ وەك ئەوەی خێریان پێ بکەن، ئەوە بەڕاستی شتێکە کە شایستە بەکەسوکاری شەهیدان نیە، حەقە پێداچوونەوەیەك لەو مەوزوعە بکرێت، خاڵێکی تریش کە پەیوەندی بەباشتر کردنی ژیان وگوزەرانی کەسوکاری شەهیدانەوە هەیە، بەڕاستی ئێمە تا ئێستا شەهیدانی سەنگەرمان زۆر ماوە کەسوودمەند نەبوون لەزەوی وخانوو، ڕاستە حکومەتی هەرێم زۆر هەوڵیداوە بۆ ئەوەی کەسوکاری شەهیدان لەو بوارەوە سوودمەند بکات، بەخانوو وزەوی، بەڵام دەتواندرێت بەشێوەیەکی تر ئێمە هاوکاریان بین، لەپاڵ ئەوەی کەزەوی دەدرێت، یان خانوویان بۆ دروست دەکرێت، یان خانوویان دەدرێتێ، دەتوانین ئێمە ئیستیفادە لەو کۆمپانیایانە وەربگرین کە لەپرۆژەی وەبەرهێنان پرۆژەکانیان بۆ نیشتەجێبوونە، ئەوە زیاتر وەزارەتی پلاندانان لەگەڵ وەزارەتی مەعنی بەو

بواره دەتوانن ئیستیفادە بکەن، ئێمە هەندێ هاووڵاتی خۆمان هەیە موتەمەکینن کۆمپانیای نیشتەجێبوون دروست دەکەن، شوقەو خانوو دروست دەکەن، ئێمە دەتوانین بەپارەیەکی کەم و بەقیستی کەم بۆیان دابین بکەین، ئەوانیش هاوکارمان دەبن، ئیستیعدادیش هەبووە زۆرجار لەچاوپێکەوتنی تەلەفزیۆنی باسیان کردووە، ئێمە دەتوانین کە ئیستیفادە بکەین لەو پرۆژانە، هەندێ لەو کەسوکاری شەهیدانەی کە پێویستیان بە خانوو هەیە بۆیان دابین بکرێت، خاڵێکی تریش ئەوەی پەیوەندی بە پێشمەرگەوە هەیە، ڕاستە چاك کردنی باروگوزەرانی پێشمەرگەو ئەو ئیمکانیەتەی کە پێشمەرگە پێویستی پێیەتی پارەیەکی یەکجار زۆری دەوێت، بەو پارەش حکومەتی فیدڕاڵ تا ئێستا سەرفی نەکردووە بۆمان وەك هەرێمی کوردستان، کە 6 تریلیۆنە، بەڵام دەکرێت وەلەو هاوکارییەکی باش کراون، بەس دەکرێت زیاتر ئەوانەی کە لەچوارچێوەی یەکە نیزامیەکان ڕێکنەخراون بخرێنە سەر لیواو فەوجەکان بۆ ئەوەی بتوانین هەروەك کاك شڤان باسی کرد، ئەوانیش خاوەن ماڵ و خێزانن هەندێ لەمووچەکانیان باشتر بکرێت، بۆ ئەوەی بتوانن کەمێك باروگوزەرانیان باشتر بێت، ئەوەی تریش برادەران زۆر تەئکیدیان لێکردەوە، بەڕاستی هەوڵ بدرێت کە ئێمە بەچ شێوازێك ئەو پارەیەی کە پەیوەندی بەوەزارەتی پێشمەرگەوە هەیە، چۆن لەحکومەتی فیدڕالی وەربگرین، کەئەوە زۆر لەکێشەکانمان حەل دەکات، کە ئەوەش مەوزوعێکی سیاسیە زیاتر بتوانین ئەوە جێبەجێ بکەین ئێمە دەتوانین کێشەی پێشمەرگەو ژیان وگوزەرانی پێشمەرگە باشتر بکەین، لەڕووی تەجهیزو تەدریب و سەکەنات دەتوانین زیاتر بۆ پێشەوەی بەرین، زۆر پشتگیری ئەو هاوکارانەم دەکەم کەداوای چاککردن ودروست کردنی نەخۆشخانەن، بەڕاستی ئێمە نەخۆشخانەمان هەیە، ئێستا لەهەولێری پایتەخت هەندێ نەخۆشخانەی کۆن هەیە، بەڕاستی پێویستە پێداچوونەوە بکرێت لە نۆژەن کردنەوەیان، خەستەخانەی زۆر زۆر گەورەن، دەتوانێت زۆر هاوکاری هاووڵاتیان بکات، بەڵام ئەگەر وا بمێنێتەوە بڕوا بکەن لەجیاتی ئەوەی خەڵك بچێت لەوێ چارەسەر بکرێت، تووشی نەخۆشی دەبێت، لەبەر ئەوەی نەخۆشخانەی زۆر کۆنن وبینایەکانیان باش نیە، خەدەماتیان باش نیە، لەگەڵ ئەوەشدا بەڕاستی پێویستە ئەو ئەجهیزە تازانەی کەدێنە نەخۆشخانەکان کارمەندەکان بنێرن بۆ دەوراتی پێشکەوتوو، چونکە ئەو ئەجهیزانە زۆر پێشکەوتوون من مەعلوماتم هەیە لەهەندێ نەخۆشخانە ئەجهیزەی باش و پێشکەوتوو هەیە، بەس کارمەندەکە بەباشی بەکاری ناهێنێت بۆ فحوصات وئەو شتانە،

حەیفە ئەو بودجە زۆرە لە نەخۆشخانەكان سەرف بكرێت بۆ كڕینی ئامێری پێشكەوتوو، كەچی كادیرەكانی لەسەر ئەو ئاستە نەبن كە بەباشی ئیش بەو ئامێرانە بكەن، خاڵێكی تر بەڕاستی ئەوەی پەیوەندی بەئاوەدانكردنەوەو بواری كشتوكاڵەوە هەیە، هەمووڵایەك دەزانین یەكێك لەكۆڵەكە سەرەكیەكانی ژێرخانی ئابووری كشتوكاڵە، كوردستانیش بە هەرێمی كشتوكاڵی بەناوبانگە، ئەو قەرزە بچووكەی كە درا بەجوتیاران ئیستفادەی زۆر زۆری لێكردووە، ئەو پێشینەی خانووبەرەیەی كە دەدرێت بەگوندەكان بۆ ئاوەدانكردنەوە سوودی زۆری لێبینراوە، بەردەوام بوون لەسەر ئەو قەرزە بچووكانەو ئەو سولفەی خانووبەرەیە، پێم وایە خزمەتێكی زۆر بەجوتیاران دەكات، بەڵام شتێكی تریش كە تائێستا ئیهتیمامی پێ نەدراوە لەساڵی پارەوە تا ئێستا ئەویش دروستكردنی بەنداو وبەند وبەربەستەكانە، كە زۆر زۆر خزمەتێكی باش دەكات، پێویستە گرنگی پێ بدرێت، زیاتر تەركیز بخرێتە سەر ئەو بوارەو هەم بۆ ئەوەی ئاوی باران و ئەو ڕووبارانەی كە لەكوردستاندا هەیە بەفیڕۆ نەچێت، وە ئێمە دەتوانین سوودی زۆری لێ ببینین ئەوەش وادەكات لەئەنجامدا بواری كشتوكاڵ وئاودێری بەرەو پێش بڕوات، ئەوكاتە زیاتر بەرهەمی خۆماڵی زیاد دەبێت، كەئێستاكە ئێمە هەست دەكەین، لەم یەك، دووساڵە ئەو پێداویستیانە كەپێشان لەدەرەوە بۆمان دەهات ئێستا لەكوردستان پەیدا دەبیت و كەم بووەتەوە، بەوەی كەجوتیاران بەرهەمی خۆماڵی وخۆمانە بەرهەم دێنن، ئەو خاڵانەی كە سۆزان خان وەكو فراكسیۆنی كوردستانی خستیە ڕوو من پشتگیری لێ دەكەم، بەتایبەتیش كە تەئكید دەكەینەوە لەسەر ئەو هاوكارییەی كەبۆ تواناسازی و پێداچوونە بەسەر دەرماڵەی فەرمانبەران كە بەڕاستی پێداچوونەوەی بۆ بكرێت، بۆ ئەوەی عەدالەتێك هەبێت لەو دەرماڵەیەدا، بەتایبەتی هی فەرمانبەران، هەندێ فەرمانبەر هەیە كەمووچەكەیان زۆركەمە، ئەو هاوكارییەی كەوەك بەخشینێك دەیاندرێتێ بەقیست شتێكی زۆر باشە هەتا بۆ ئەو خانەنشینانەشی كەمووچەكەیان زۆر كەمە، حكومەت حەقە پشتگیری خەڵكی مووچە كەم وكەم دەرامەت بكات، هەروەها هەڵمەتی قوتابخانە كە ئێستا وادیارە، هەم لەو بودجەی كەبۆی تەرخانكراوە بیكاتە ئەولەویاتی بودجەی ئەمساڵ، كەبەڕاستی شتێكی زۆر باشە، ئێمە ڕزگار بكات لەكەمی بینایەی قوتابخانەوزانكۆكان، كەئەمە وادەكات یەكێك لەو كێشە گەورانەی كە ئێستا لەكوردستان هەیە كەمی بینایەیە، كەئەوە زۆر باشە تەئكیدی لێ بكرێتەوە، خاڵێكی تر بەڕاستی لەوانەیە چەند برادەرێك پێش

منيش باسيان كردبێت، بەس بۆ تەئكيد كردنەوە حەقە حكومەت پشتيوان بێت بۆ ئەو دامودەزگايانەى كەحكومين وكرێى كارەبا نادەن، حەقە ئەو هەموو قەرزەى كەكۆبووەتەوە ببێتە داهاتێك بۆ بودجەى هەرێمى كوردستان، كە بەڕاستى لەپەرلەمانەكەى خۆمانەوە داوا دەكەم، كە ئەو قەرزە لەسەريەتى بيداتەوە بە حكومەتى هەرێم بۆ ئەوەى دامودەزگاكانى ترى حكومەت چاومان لێ بكات، كە ئەوە شتێكى ياساييەو حەقى خۆيەتى وەزارەتى كارەبا كەداواى بكات، زۆر پشتگيرى ئەو پێشنيارەش دەكەم، كەمكردنەوەى بودجەى سەرۆكايەتى هەرێمى وپەرلەمان وئەنجومەنى وەزيران و ئەنجومەنى دادوەرى، بەڕاستى حەقە كەم بكرێتەوە..

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكى پەرلەمان:

كاك كاوە پێشنيارى چەند دەكەيت كە لەپەرلەمان كەم بكرێتەوە، بەجديمە چەند كەم بكرێتەوە، من وەك پەرلەمان پێشنيار دەكەم كە لە 20٪ كەم بكرێتەوە، باشە؟.

بەڕێز كاوە محمد امين:

بەڕێز سەرۆكى پەرلەمان.

ئيتر منيش بەو ئيستيعدادەى سەرۆكى پەرلەمان كۆتايى بە قسەكانم دێنم، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكى پەرلەمان:

سوپاس، كاك سەرهەنگ، فەرموو.

بەڕێز سەرهەنگ فرج محمود:

بەڕێز سەرۆكى پەرلەمان.

من قسەكانم بەهەندێ قسەى عام دەست پێدەكەم لەسەر بودجە، بودجە ئەتوانێت چى بكات، بەبڕواى من بێگومان بودجە دەتوانێت داهاتووى هەر وڵاتێك ديارى بكات، هەرێمى كوردستانيش بودجەيەكى زەبەلاحى هەيە، ساڵ بە ساڵ لەهەڵكشاندايە، بەڵام ئەوەى كەجێگەى نيگەرانيە ئەوەيە كەپلانێك نيە بۆ ئاراستە كردنێكى دروستى ئەم بودجەيە لەڕووى ئابووريەوە بەبڕواى من، ساڵانى ڕابردوو پرسيومانەو ئەمساڵيش دەپرسين، بودجەى ئەمساڵ دەتوانێت بەنيسبەتى چەند گرفتەكانى ئێمە چارەسەر بكات، لەسەدا چەند دەتوانێت گرفتى كارەبا چارەسەر بكات، لەسەدا چەند دەتوانێت گرفتى ڕێگاو بان و ئاو وئاوەڕۆ، قوتابخانە، سەوزايى وژينگە، كشتوكاڵ چارەسەر بكات كەخوتەيەكى پێنج ساڵى بۆدانرا، لەكۆنفرانسێكدا لەساڵى 2008، ئەم بودجەيە چەند بەئاراستەى جێبەجێكردنى ڕاسپاردەكانى ئەو كۆنفرانسە ئيشى كردووە؟،

هەروەها ئەم بودجەیە دەتوانێت لەبواری کەرتی تایبەت بۆ پەرەپێدانی کەرتی تایبەت بۆ ئاراستە کردن ودروست کردنی هەلی کار چی بکات؟، بۆ دروست کردنی ژێرخانێکی ئابووری بەگشتی، ئەم بودجەیە دەتوانێت چی بکات؟، ئەمە کۆمەڵێك پرسیاری گشتیە، کە بەڕاستی بەنەزەری من دەبێت دیراسەیەکی ورد هەبێت لەلایەن حکومەتەوە، وە ئاماری وردی لەلا بێت بۆ ئەوەی بزانێت بودجەی ئەمساڵ چۆن ئاراستە دەکات بۆ چارەسەرکردنی ئەو گرفتانە، من پێم وایە بەر لەموناقەشەکردنی بودجە بەڕاستی پێویستە ڕاپۆرتی دیوانی چاودێری دارایی لەبەردەستی هەموومان بێت، دەستەی نەزاهەت دابمەزرێت، ئەمە مەسئولیەتی سەرۆکایەتی پەرلەمانە بەدەرەجەی یەکەم وپێویستە ئەم دامودەزگایانە تەفعیل بکرێن وڕاپۆرتی فیعلیان هەبێت لەسەر ساڵانی پێشوو، لەسەر هەربودجەیەك کەتازە دێتە پەرلەمان، بۆ ئەوەی بەرچاوی ئێمە ڕۆشن بێت لەسەر چی موناقەشە دەکەین، هەروەها دەبوو بەبڕوای من پەرلەمان بەر لەموناقەشەکردنی بودجە موناقەشەی حساباتی ختامی ساڵەکانی پێشووی بکردایە، بۆ ئەوەی ئێمە بزانین ئەو بودجەیەی کەلەساڵانی پێشوو ئەم پەرلەمانە تەصدیقی کردووە، چۆن سەرفکراوە؟، نیسبەتی ئەو لادانە چەندە؟، موقارەنەی ڕەقەمەکان بکەین بەهەرحاڵ، هەروەها بەبڕوای من ئەمە مەسئولیەتی حکومەتیشە، تەنها پەرلەمانی کوردستان نیە، حکومەت لەم مەجالەدا دامودەزگای هەیە، ئەنجومەنی وەزیران فەرمانگەیەکی هەیە بەناوی فەرمانگەی شەفافیەت ونەزاهەت، ئەوەندەی من مەعلوماتم هەبێت ئەم فەرمانگەیە لەگەڵ ڕێکخراوێکی ئەمریکی عەقدی هەیە، 4 ملیۆن دۆلاری داوە بەو ڕێکخراوە بۆ ئەوەی لەم مەجالە تەتویر بکات، بەڵام لەسەر ئەرزی واقیع لەمەسەلەی بودجە ئێمە ئەمە نابینین، لەکاتێکدا لەئەنجومەنی وەزیرانیش 182 ڕاوێژکار هەیە، ئەوەندەی من مەعلوماتم هەبێت، ئەم 182 ڕاوێژکارە دەبێت جێگا پەنجەیان بەتەواوەتی دیار بێت لەمەسەلەی دانانی بودجەو میزانیەی ئەم وڵاتە خوتەیان هەبێت، ئەوەی کەمن مەبەستمە بیلێم گرنگ بێت هەموو وەزارەتەکان ئێمە ساڵانە لەگەڵیان دادەنیشین لەسەر موناقەشە کردنی بودجە، ئەوان موعاناتێکیان هەیە، موعاناتی مەرکەزیەتی داراییە، ئەم مەرکەزییەتی داراییە بەڕای من گەیشتوومەتە ئەو قەناعەتەی کە ئەمە بەتەنها لەدەستی وەزارەتی داراییدا نیە، ئەمە لەدەستی ئەنجومەنی وەزیراندایە، پێویستە ئێمە پێداگری لەسەر ئەوە بکەین کەلامەرکەزیەتی دار ایی بۆ وەزارەتەکان دەستەبەر بکەین، ئێستا وەزارەتەکان خۆیان ئەوەیان کردووە، هەندێکیان دەسەڵاتی شۆڕکردۆتەوە لەوەزیرەوە بۆ مودیر عامەکان وبۆ مودیری دائیرەکان، بەڵام ئەمە کافی نیە، ئێمە ئەبێت پێ لەسەر ئەوە دابگرین کەلامەرکەزیەتی دارایی بۆ ئەم وەزارەتانە دەستەبەر بکەین، ئەو وەزارەتانە وەحدەی دارایی خۆیان هەبێت، بودجەی خۆیان بەخۆیان خەرجی بکەن، ئەتوانن ڕەقابەیەکی توونَد لەسەر چۆنیەتی سەرفکردنی ئەو پارەیە لەپەرلەمان وحکومەتیشەوە دابنرێت، ئەمە بەبڕوای من بەشێکی زۆری کێشەی وەزارەتەکان چارەسەر دەکات، لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی، برادەران زۆر باسیان کرد، من تەفاصیلی نادەمێ بەس دەبوایە حکومەت قەناعەتمان پێ بکات، کەمەسەلەی زیادکردنی بودجەی ئەمساڵ کەزیادی کردووە، بۆ بودجەی تەشغیلی زیادی کردووە، هیچ شتێك ڕوویداوە

که بودجەی تەشغیلی زیادی کردووە، لەبەرامبەر ئەوەدا پارە کە بۆ پڕۆژەکان دانراوە کەمی کردووە، ئەمە پێویستی بەوەڵامێکی جدی هەیە، موقنیع هەیە، شتێك هەیە بۆ مەسەلەی پڕۆژەکانی ساڵی پار، لەپڕۆژەکانی ساڵی پار 1154 پڕۆژە یەك دیناریان بۆ سەرف نەکراوە، ئەو پارەی کەبۆیان دانراوە بەرامبەرەکەی سفرە، ئێمە دەبێت وەك پەرلەمانی کوردستان لەکۆی 3167 پڕۆژە 1654 پڕۆژەیە ئەوەی کەباسم کرد، ئێمە ئەبێت بزانین پارەی ئەم پڕۆژانە چی لێهاتووە؟، ئەبێت بۆمان ڕوون بکاتەوە، لەسەر مەسەلەی بەشی شمەك و خزمەتگوزاری، لیژنەی دارایی لەڕاپۆرتەکەیاندا باسیان لەسەر زیاد بوونی ئەم بەشە نەکردووە، کەبەرێژەی لە 7٪ زیادی کردووە، دوای قەرەبووی فەرمانبەران زۆرتری بەشە پارە بۆ ئەم بەشە دانراوە، ئەو لادانانەی کەلەم بەشەدا هەیە، ئەوەندەی کەمن دیاریم کردووە، هەر لەم بەشەدا بۆ گواستنەوەی ڕاستەوخۆ لەڕێگای مانگی دەستکردەوە بڕی 480 ملیۆن دینار تەرخانکراوە، ئایا ئەم گواستنەوە ڕاستەوخۆیە بۆچیەو بۆ کێیە؟، ئەمە یەکێکە لەنموونەکان کەبەڕاستی لەبەشی شمەك وخزمەتگوزاریدا هاتووە، هەروەها لەم بەشەدا لەبەشی خزمەتگوزاری تۆڕی زانیاری بڕی 14 ملیار و 222 ملیۆن دیناری بۆتەرخانکراوە، کە 9ملیار و976 ملیۆن دینار بۆ وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندنە، لەم بەشەدا ئێمە دەپرسین وەزارەتی گواستنەوە وگەیاندن ئێمە بۆ خۆمان لەو لیژنەیەین کە وەزارەتی گواستنەوە وگەیاندن لە 28٪ی شەریکەی کورد تێلی هەیە، لە 30٪ کەدواتر دابەزی بۆ 13٪ ی شەریکەی نەورۆز تیلیکۆمی هەیە، بورجەکانی هەیە، کەداوێتی بەدامودەزگاکانی حکومەت بەکاریان دەهێنن، وەزارەتی گواستنەوە وگەیاندن خۆی مەعنیە بەم کارە، خۆی داهاتی هەیە، یەعنی چی ئەم پارەی بۆ سەرفکراوە، بۆ مەسەلەی تۆڕی زانیاری، ئەمە چیە؟، پێویستی بە ڕوونکردنەوە هەیە، بابەتێکی تر، مەسەلەی باربووە، لەژمێرەی شەش مانگی یەکەمی ساڵی 2011 حکومەت وتوویەتی 75 ملیار و834 ملیۆنم بۆ باربوو خەرج کردووە، بەڵام لەپڕۆژە بودجەی ساڵی 2012 ئاماژە بەوە کراوە کە لەشەش مانگی یەکەمی ساڵی 2011، 5 ملیار و589 ملیۆن دینار خەرجکراوە، واتە زانیارییەکانی حکومەت بۆ شەش مانگی پار ساڵ کەتایبەتە بەخەرجکردنی فیعلی بەبڕی 70 ملیار و245 ملیۆن دینار لەیەکتریەوە دوورە، بۆیە ئەمە پێویستی بەڕوونکردنەوە هەیە، چونکە ئەم بەشانەن کە باسم کردووەو ئێستاش باسی دەکەم، ئەمانەن کەقورساییان لەسەر بودجەی بەکاربردن دروست کردووە، ئەم نموونانەیە کە ئێمە پێویستیمان بە ڕوونکردنەوەی هەیە، بەپێی ڕاپۆرتی بودجەی ئەمساڵ لە شەش مانگی یەکەمی پار ساڵ 5 ملیار و589 ملیۆن دینار خەرجکراوە بۆ باربوو، بەڵام بۆ ئەمساڵ 115 ملیار دینار تەرخانکراوە بۆ باربوو،واتە خەرجیەکان 10 هێندە زیادی کردووە، ئەمەش قورسایی دەخاتە سەر بودجە، لەبەشی مینەح ئەوەی لیژنەی دارایی پرسیاری لەبارەوە نەکردووە، ئەوەیە لە بودجەی گشتی عێراقدا 200 ملیار دانراوە بۆ بەخشینەکان لەهەرێمی کوردستان، بەڵام حکومەتی هەرێم لەبودجەی ئەمساڵدا بڕی 630 ملیار و 403 ملیۆن دیناری بۆ مینەح تەرخانکردووە، واتە 430 ملیار و403 ملیۆن دینار زیاترە لەوەی بودجەی گشتی عێراق کە بۆی تەرخانکراوە، نموونە لەسەر ئەم بەشە، لەساڵی پار 654ملیار و 750ملیۆن دینار

تەرخانکرا بۆ مینەح، بەڵام لەشەش مانگی یەکەمدا تەنها 192 ملیار و955 ملیۆن دینار خەرجکراوە، لەناویاندا بڕی 44 ملیار دینار تەرخانکراوە بۆ بانقەکانی بازرگانی وکۆمپانیای دڵنیایی، ئایا ئەو بانقانە کامانەن؟، هەروەکو بەڕێز وەزیری دارایی باسی ئەوەی کرد کە بۆ مووچەیە، ئەگەر بۆ مووچەیە دەبێت مووچەی فەرمانبەران لە تەعویزی فەرمانبەراندا هەبن، بەکام یاساو بەکام پێوەر دەدرێت بەم بانقانە؟، لەگەڵ کۆمپانیای دڵنیایی، ئەو بانقانە سوودیان چیە بۆ بەرژەوەندی گشتی؟، فڕۆکەخانەکانی هەولێر وسلێمانی ساڵی پار 44 ملیار و48 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، ئەمساڵ بڕی 29 ملیار و256 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، ئەگەر ئەمە خەرجیە بۆخەرجی فڕۆکەخانەکان، لەگەڵ بەشی مینەحدایە؟، لەساڵی پار 90 ملیار دینار، لەم ساڵیشدا 50 ملیار دینار تەرخانکراوە بۆ مینەح بۆ دەستەی وەبەرهێنان، بەخشین چ پەیوەندییەکی بەکاروباری دەستەی وەبەرهێنانەوە هەیە؟، ئەگەر ئەم پارەیە بۆ گوندەکانە کەساڵی پار بڕیار بوو هەر گوند نشینێك 75 وەرەقەی پێ بدرێت، ئەم پارەیە نەدراوە بە گوند نیشینەکان، ئەگەر نەدراوە بۆچی؟ وە بۆ چ مەبەستێك ئەم بەخشینە دانراوە؟، بۆ بەخشینەکانی ئەنجومەنی وەزیران، 13 ملیار و 801 ملیۆن دینار تەرخانکراوە کە بۆ دامەزراوەکانی شارەوانیە، ئێمە باسی عینکاوەمان کرد، بەڵێ لەکاتێکدا کەساڵانی ڕابردوو ئەنجومەنی وەزیران هیچ پارەیەکی وەك بەخشین بۆ دامەزراوەکانی شارەوانی تەرخان نەکردووە، ئەگەر مەبەست لەمە شارەوانی عینکاوەیە، خۆ شارەوانی عینکاوە ئەمساڵ نەخراوەتە سەر ئەنجومەنی وەزیران، بەڵکو لەساڵانی پێشووش هەر لەسەر ئەنجومەنی وەزیران بووە، ئەوە بۆ تەوزیح، کە 5 ملیار و400 ملیۆن لەو پارەیە بەناوی مووچەوەیەو 8ملیار و401 ملیۆنیشی بەناوی خەرجی بەکاربردنەوەیە، هەرچەندە لەهەمان کاتدا بۆ هەمان خەرجی دامەزراوەکانی شارەوانی لەبەشی بەخشینی شارەوانی و گەشتوگوزار، 227 ملیارو 709 ملیۆن دینار بۆ بەخشین تەرخان کراوە، ئایا بەخشین بۆ دامەزراوەکانی شارەوانی ئەرکی ئەنجومەنی وەزیرانە یان ئەرکی وەزارەتی شارەوانیە؟، بۆ بەخشینەکانی وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار 378 ملیار و709 ملیۆن دینار تەرخانکراوە، ئەم پارەیە پارەیەکی زۆرە پێویستی بەڕوونکردنەوە هەیە، خەرجیەکانی دیکە، حکومەتی ناوەندی لەبودجەی ئەمساڵی عێراقدا، بۆ ئەم بەشە بڕی 321ملیار و 664 ملیۆن دیناری تەرخانکردووە، بەڵام حکومەتی هەرێم ئەم بڕەی زیاد کردووە بۆ 727 ملیار و399 ملیۆن، واتە بڕی 405 ملیار و735 ملیۆن دیناری بۆ زیاد کردووە لە شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار، حکومەتی هەرێم دەڵێت 167 ملیار و156 ملیۆنم خەرج کردووە، بەڵام بۆ ئەمساڵ دەڵێت 727 ملیار و399 ملیۆن دینار دانراوە، ئەگەر شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار بکەین بە پێوەر ئەوە خەرجی ئەم بەشە، بەڕێژەی 7 ئەوەندە زیادی کردووە، نموونەکان لەسەر ئەم بەشە، بەناوی بەخشین و تەحویلاتی دیکەوە بڕی 278 ملیار و905 ملیۆن تەرخانکراوە، ئایا مەبەست لە بەخشین و تەحویلاتی دیکە بۆ کێیەو بۆ چیە؟، ئەم بڕە لە شەش مانگی یەکەمی پارساڵ کەخەرجکراوە 40 ملیار و 702 ملیۆن بووە، بۆ ئەمساڵ بڕەکە زۆر زیادی کردووە سەبەب چیە؟، لەو بڕەش بڕی 247 ملیار و839 ملیۆن دینار بۆ وەزارەتی دارایی تەرخانکراوە، نموونەیەکی تر بڕی 200 ملیار دینار بۆ

ئیحتیاتاتی تەواری دانراوە لەشەش مانگی یەکەمی ساڵی پار، 54 ملیار و432 ملیۆن دینار خەرجکراوە، ساڵی 2010 بڕی 8 ملیار و95 ملیۆن دینار تەرخانکراوە؟، واتە بۆ ئەمساڵ بە بەراورد بەساڵی 2010 ئەم بڕە 25 ئەوەندە زیادی کردووە، پرسیار ئەوەیە ئەم دۆخە لەناکاوانە کامانە بوون کە لەشەش مانگی یەکەمی ساڵی پار بڕی 54 ملیار دیناری بۆ خەرجکراوە، بۆ ئەمساڵیش بڕی 200 ملیار دیناری بۆ تەرخانکراوە، هەر لەسەر ئیحتیاتاتی تەواری حکومەت لە بودجەی ساڵی 2011 دەڵێت بۆ ئیحتیاتی تەواری لەشەش مانگی یەکەمی ساڵی 2010، 133 ملیار و143 ملیۆن دینارم خەرجکردووە، بەڵام دواتر لەژمێریاری ساڵی 2010 دەڵێت لەکۆی ئەو ساڵەدا بڕی 9ملیار و 866 ملیۆن دینارم سەرفکردووە، واتە لەشەش مانگی یەکەمی ساڵی 2010، 13 ئەوەندەی کۆی ساڵی 2010 ی خەرجکردووە، ئەمە چیە؟، پێویستی بەڕوونکردنەوە هەیە، مەوجوداتی نادارایی، ئەم بەشە خەرجیەکانی بینای نیشتەجێبوون ونا نیشتەجێبوون دەگرێتەوە، یەکەکانی گواستنەوە دەگرێتەوە، بڕی 139 ملیار و130 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، نموونە لەسەر ئەم بابەتە، بۆ بینای نیشتەجێبوون بڕی 14 ملیار و142 ملیۆن دینار تەرخانکراوە، ئەم بینا نیشتەجێبوونانە کەپار ساڵ 13 ملیار و753ملیۆن دینار و ساڵی 2012 بڕی 43 ملیار و428 ملیۆن دیناری بۆ تەرخانکراوە، بۆ کێن وبۆ کام مەبەستە؟، بۆ بینای نا نیشتەجێبوون کە من نازانم چیە؟، لە ئەمساڵدا بڕی 26 ملیار و883 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، ساڵی پار بڕی 23 ملیار و236 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، ساڵی 2010 بڕی 19 ملیار و899 ملیۆن دیناری بۆ تەرخانکراوە، ئەم بینا نیشتەجێبوونانە چین وبۆ کێن؟، لیستی ناوەکانیان کوان؟، ئەگەر بینان نابێت لەبودجەی بەکاربردندا بن، سەیارە لەساڵی 2010، 54 ملیار و364 ملیۆن دیناری بۆ تەرخانکراوە، لەساڵی 2011 بڕی 27 ملیار و463 ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، لەساڵ ی2012، 39 ملیار و299 ملیۆن دیناری بۆ تەرخانکراوە، بڕی 50 ملیار بۆ سووتەمەنی ئەم ئۆتۆمبیلانە تەرخانکراوە، هەمووشمان ڕۆژانە سەیارە حکومیەکان دەبینین کەبەداخەوە لەدوای دەوام چۆن بەکار دەهێندرێن، لەژمێرەی کۆتایی شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار بۆ بینای نیشتەجێبوون حکومەت دەڵێت 11 ملیار و395ملیۆن دینارم خەرجکردووە، بەڵام لە بودجەی ئەمساڵدا ئاماژە بەوە کراوە کە خەرجی فیعلی شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار 7 ملیار و15 ملیۆن دیناری خەرجکردووە، ئەم فەرقە چیە؟ لەژمێرەی کۆتایی شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار حکومەت دەڵێت بۆ بینای غەیرە نیشتەجێبوون ملیارێك و50 ملیۆن دینارم خەرجکردووە، بەڵام لە بودجەی ئەمساڵدا حکومەت ئاماژەی بەوە داوە کە خەرجی فیعلی شەش مانگی یەکەمی ساڵی پار، بۆ بینای غەیرە نیشتەجێبوون 14 ملیار و607 ملیۆن بووە، لەسەر پرۆژەکان، پرۆژە پێشنیازکراوەکانی ساڵی 2012، لەکۆی 495 پرۆژە 231 پرۆژە لەو پرۆژانە ماوەی پرۆژەکانیان بەڕۆژ 360 ڕۆژ بەرەوخوارەوەیە، بەڵام گوژمەی پێویست بۆ ئەوەی کەئەمساڵ بۆی دانراوە، بەتەواوی بۆی دانەنراوە، واتە ئەم پرۆژانەی کەجیام کردوونەتەوە لە495 پرۆژە، 231 پرۆژەی لە 360 ڕۆژ ماوەکەی بەرەوخوارترە، لەساڵ کەمترە، بەڵام گوژمەی پێویستی بۆ دانەنراوە ئەمە خەلەلێکی گەورە دروست دەکات، ئەمە دەبێتە هۆی دواکەوتنی ئەو

پرۆژانە، دەبێتە هۆی جێبەجێ نەکردنی ئەو پرۆژانە کەدەبێت حکومەت موبەڕیرێکی مەنتقیمان لەسەر ئەمە بداتێ؟، وە ئێمەش دەبێت قسەیەکی فیعلی لەسەر ئەمە بکەین، نموونەیەکی تر دروست کردنی سایلۆی 40 هەزار تەنی ماوەی پرۆژەکە 1080 رۆژە، ئەمە وەکو نموونەیەك وەرمگرتووە، 23 ملیار ونیوی بۆ دانراوە، بەڵام بۆ ساڵی 2012، 2 ملیار ونیوی بۆ دانراوە، ئەمە لەسەید صادق بریارە جێبەجێ بکرێت، ئەگەر وابێت بە 10 ساڵ ئەم پرۆژەیە تەواو دەبێت، ساڵی 2010 بەداخەوە وەزیری پلاندانانیش لێرە نیە، دروست کردنی بینای دادگای شارەزوور وسەید صادق لەناو پرۆژەکاندا هەبوو، بەبڕی یەکی یەك ملیار، ساڵی 2011 خانووی دادوەران لەهەردوو قەزای شارەزوور و سەید صادق هەبوو، ئێستا نەپرۆژەکان جێبەجێ کراوە، نە لەلیستەکەشدا هەیە، ئێستا ئێمە کوێ بگەڕێین بۆ ئەو پرۆژانە؟، ساڵی پار ئێمە بڕیارماندا لەم پەرلەمانە، کە 100 ملیار دینار دابنێین بۆ ناوچە سنووریە زیان لێکەوتووەکان، دوای ماوەیەکی زۆر زۆر من موتابەعەم کرد، بەداخەوە 43 بە 57 لەنێوان هەولێر وسلێمانیدا تەوزیع کراوە، ئەوەی کەمن موتابەعەم کردبێت هەتا ئێستا شوێن وجێگەی ئەو پرۆژانە دیار نیەو جێبەجێ نەکراون، لەناوچەی سەیدصادق ڕێگەی گوندی نەوێ وبەردەبەل یەکێکە لەو پرۆژانە، ڕێگەی گوندی وەڵەسمت یەکێکە لەو پرۆژانە کەچی تا ئێستا جێبەجێ نەکراون، ئێمە برپاماندا ئەم پارەیە بۆ قەزاو ناحیە زیان لێکەوتووە سنووریەکان بێت، بەڵام بۆ قەزای ناوەند سەرفکراوە لە سلێمانی، هەروەها لەناوچەی پێنجوێنیش ئەوەندەی کە لە ئەنجومەنی پارێزگا ئەخیر پرسیارم کردووە، ئەو پرۆژانە لەناوچەی پێنجوێنیش کەدانراوە بڕی نزیکەی 4 ملیار وشتێکە، یەك دیناریان بۆ خەرج نەکراوە، حکومەت دەڵێت ئێمە عجزمان هەیە، لەسەردانێك لەچەند ڕۆژێك لەمەوپێش بەڕێز جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران سەردانی ناوچەی گەرمیانی کرد، وا باسکرا ڕاگەیاندنەکان کە بەڕێزیان بڕیاریان داوە 200 ملیار دینار بۆ ناوچەی گەرمیان تەرخان بکرێت، دیارە گەرمیان زۆر لەوە زیاتری قبوڵە، بەڵام ئەبێت ڕوون بکرێتەوە ئەم 200 ملیار دینارە لەکوێوە هاتووە؟، ئەگەر شیرینی نەوتە، بۆ بەجدی، بۆ بەفیعلی حکومەتی هەرێم نایخاتە ڕوو بڵێت ئەوەندە شرینی نەوتمان وەرگرتووە، بۆ ئەوێ وئەوێ تەرخانی دەکەین، ئەگەر بەتەنها بۆ ئەوێ تەرخان دەکرێت بەراستی حەقە ئاوڕێکیش لەناوچەی پێنجوێن بدەینەوە، حەقە ئاوڕێك لەناوچەی چۆمان بدەینەوە، چونکە ئەو ناوچانە لەمەسەلەی فرۆشتنی نەوتدا زیان مەندترین شوێنن، ڕێگاوبانیان نەماوە حاڵی خەڵك خراپ بووە بەڕاستی، حەقە ئەو ناوچانەش لەبەرچاو بگیرێن، من پشتیوانی پێشنیازەکانی برای بەڕێزم کاك کاردۆ دەکەم، مەسەلەی عەقاری لادێکان باسکرا، لەگەڵ کاك شێخ بایزیش باسم کرد، لەهەندێ لەگوندەکان خەڵك لەبەر ئیمکانیەتی ماددی نەیتوانیوە خانووەکەی دروست بکاتەوە، خانووی کۆنی هەبووە تەعمیری کردۆتەوە، من پێشنیاز دەکەم ئەم حاڵەتانە لەبەرچاو بگیرێت، چونکە بۆ هەندێ خەڵك کراوە بۆ هەندێکی تر نەکراوە، ئەگەر نموونەشی دەوێت ئێستا نموونەی دەدەمێ، مەسەلەی خانەنشین وپاکەوانانی شارەوانی مەوزوعێکە حەقە ئێمە لەبەرچاوی بگرین، لەپەرلەمانی کوردستان ئاگامان لێیان بێت، تەعیناتی عەقدەکان وابزانم زۆربەی لیژنەکان پێشنیازیان

کردووە لەمەسەلەی وەزارەتە، لە تەعیناتدا، مەوزوعی ئـەو کەسـانە لەبەرچـاو بگـرن کـە عەقـدن، هەنـدێ شتیش هەبوو کە وەزیرە بەڕێزەکان وەڵامیان دایەوە، بەس من لەئەنجامی وەڵامەکەی ئەوان پرسیاری تـرم بۆ دروست بوو، زۆر بەکورتی دەیخەمە ڕوو، مەسەلەی دواکەوتنی بودجە بەڕێز وەزیری دارایی باسـی لـەوە کرد کە حکومەتی ئەمساڵ حکومەتی تەصریفی ئەعمال بووە، بۆیە بودجە دواکـەوتووە، منـیش لەبـەڕێزی دەپرسم ئەی ساڵی 2010 بۆ دواکەوت بودجە؟، ئەی ساڵی 2011 بۆ دواکەوت؟ خۆ حکومـەتی تەصـریفی ئەعمالمان نەبوو، سندوقی ئیستیسماری ناتوانین دابنێین، چونکە عجزمان هەیە، عجزی پێ پڕ دەکەینـەوە، ئەی پارەی پرۆژەکان بۆ دادەنێن، ئەگەر وایە با حکومەت ئەو نیسبەتە نەنێرێت بەڕاستی نیسبەتی 29 بە 71 دەنێرێت بۆ ئێمە بـۆ پـرۆژەی ئیستسماری وبـۆ تەشغیلی، بـا ئـەوە نـەنێرێت دوایـی ئێمـەش تووشـی ئیشکالیەت بکات، دوایی لەوسەر سەیر دەکەین لە 85٪ی بودجـە چـووە بـۆ مـەجالی تەشـغیلی، جـەنابیان باسی بیمەی بێکاری کرد، بیمەی بێکاری چـەند کـەس دەگرێتـەوە، بـڕە پارەکەشـیان چـەندە بێزەحمـەت؟، بەخشـین، بـۆ مـەعاش لەبەخشـیندا دانـراوە، ئەمـە شـتێکی سـەیرە بەڕاسـتی، ئێمـە بـابی تـەعویزی فەرمانبەرانمان هەیە، بۆ لەو بابە ئێمە مەعاشات دانەنێین، بۆ لە بەخشین دای بنـێین، شـارەوانی عینکـاوە چەندی بۆدانراوە بۆ پرۆژەکان، پارەی حزبەکان چۆن سەرف دەکرێت؟، ئێمە لەپەرلەمان بڕیارمانـدا سـاڵی پار، کە پێویستە میکانیزمێکی گونجاو بـۆ چـۆنیەتی سـەرفکردنی ئـەو پارەیـە دابنـدرێت، مـن لەبـەڕێزان وەزیرەکان دەپرسم ئەو میکانیزمە چیە؟، کەئەوان لەساڵی ڕابردوو پارەی حزبەکانیان پێ سـەرف کـردووە، هەروەها هـی یانـەو سـەنتەرەکان، نـاوی یانـەو سـەنتەرەکان دەبێـت بـۆ پەرلـەمان وازح و دروسـت بێـت، تـا بزانین چۆن سەرفکراوە، ناوی بانقەکان ئەوە باسم کرد، زیادکردنی عجز یـەعنی بردنـی پـارەی پرۆژەکـانی وەبەرهێنان، ئەوە لەسەر ئەو خاڵەی کە برادەران باسیان کرد، ئەوەی ئەنجومەنی ئاسایش کەپارەکەی زیـاد کراوە، زیاد کردنی ئەوپارەی کەداوا کراوە یەعنی بردنی پارەی پرۆژەکـان، چـونکە تـۆ دەڵێـی عجـزم هەیـە دەبێت لەپارەی وەبەرهێنان پڕی بکەمەوە، پارەی فڕۆکەخانەکانی دهۆك وهەولێر ئەوپارەی کەباسمان کرد وەکـو لیژنـەی گواسـتنەوەو گەیانـدن، کـە لەئەنجومـەنی وەزیـران 7 ملیـۆن دۆلاری بـۆ سـەحب کـراوە، بـۆ ئەنجومەنی وەزیـران، پێویسـتە ئـەو لایەنـەی کـەپارە سـەرف دەکـات وسەرپەرشـتی فڕۆکەخانـەکان دەکـات، وەزارەتـی گواسـتنەوە گەیانـدن بێـت بەڕاسـتی، وەزارەتـی گواسـتنەوەو گەیانـدن خۆیـان دەڵێـن ئاگامـان لـە فڕۆکەخانەکان نیە، خۆیـان دەڵێـن ئێمـە هـیچ پەیوەندیـەکمان بـە فڕۆکەخانەکانـەوە نیـە، فڕۆکەخانـەکان هیچ ئیلتیزامێکیان بەئێمەوە نیە، ئەوە نەصی قسەیانە، وتیان هەندێ کیتاب هەیە فڕۆکەخانەکان ناتوانن ڕاستەوخۆ بیکەن بۆ ئەنجومەنی وەزیران، ئەوەندە ئیشیان بە ئێمە هەیە، کەئێمە بەکار دێـنن وکیتابـەکان تەوجیهی ئێمە دەکـەن وئێمـەش بۆیـان ڕەفـع دەکـەین، ئەوەنـدە پەیوەنـدی هەیـە لـەنێوان فڕۆکەخانـەکان ووەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، سیوەیل خان، فەرموو.

بەڕێز سیوەیل عثمان احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەگەر باسی بودجەی ئەمساڵ بکەین، نازانین کام بودجەیان ڕاستە، ئەوەی کەدێتە پەرلەمان یان ئەوەی کە بۆ حکومەت دەچێت، یان ئەوەی ڕاستەوخۆ بۆ وەزارەتی دارایی دەچێت؟، ئەو قسەی کەدەیکەم لەباخەڵی خۆم نەمهێناوە، ئەو قسەی کەدەیکەم ئەو بودجەی کەهاتووەتە پەرلەمان بودجەیەکی تەواو نیە، ئەوەی لەوەزارەتی داراییە ئەو بودجەیە تەواوە، دەبوایە ئەوە بێتە پەرلەمان، ئەوەم لەزاری بەرپرسێکی حکومی بیستووە، بۆیە من ئەو قسەیە دەکەمەوە، سەرەتا ئەگەر باس لە بودجەی تەشغیلی بکەین نازانم پرسیارێك لەوەزیری دارایی دەکەم، بودجە بەچ ئەساسێك دادەنرێت، ئەگەر بودجە بەتایبەت هی فەرمانبەران، فەرمانبەران ئەگەر حسابی ئەوە بکەین کە مووچەیان چەندە؟، شەش مانگی یەکەمی چەندی وەرگرتووە، جارانی 2 ی دەکەین، ئەگەر زیادە دابنێین ساڵی دواتر فەرمانبەران مووچەیان یان تەرفیع دەکات یان عەلاوەی بۆ دێت، یان ئەگەر ژمارەی فەرمانبەرەکان زیادی کرد، مووچەکانیان زیاد دەبێت، نموونەیەکی بەسیت دێنم بۆ ئەوەی فەرمانبەران، هەمانە سەرۆکایەتی هەرێم، لەبەر چی سەرۆکایەتی هەرێم بەنموونە دێنمەوە، لەبەر ئەوەی ژمارە 1 کە لە لیستەکە، سەرۆکایەتی هەرێم 600 فەرمانبەری هەیە، ئەو 600 فەرمانبەرە، مووچەی 6ملیار و390 ملیۆن بووە، ئەگەر بەفیعلی شەش مانگی یەکەم مووچەیان چەند بووە، 3ملیار و 455 ملیۆنیان سەرف کردووە، ئەگەر جارانی 2 ی بکەین، واتە 12 مانگ بێت 6 ملیار و910 ملیۆن، کەچی لەسەرۆکایەتی هەرێم داوا کراوە کە 8 ملیاریان بۆ دابنرێت، واتە ملیارێك وهەندێك زیاتر، ئەوەندەی کەزیاترە بابڵێین بۆ تەرفیعە یان شتێکە، لێرە 1 ملیار دینار زیاد حساب دەکرێت، هەروەها پەرلەمانیش بەهەمان شێوە، ئەو پارانەی کەسەرۆکایەتی هەرێم وسەرۆکایەتی پەرلەمان وئەنجومەنی وەزیران و دادوەری و هەموو وەزارەتەکان زۆر زیادتریان وەرگرتووە لەحەدی خۆی کەنووسراوە، (المصادقه علیه) فی 2012 دوایی المصروفه لە 1/1 تا 6/30 دیاری کراوە، پارەیەکی یەکجار زۆر دانراوە، بۆ هەموو وەزارەتەکان ئینجا بەسەرۆکایەتیەکانیشەوە، ئەگەر لێی دەربێنین و لێشم دەرهێناوە ئەو پارەی کە موصادەقە لەسەری کراوە، بەو پارەشی کە سەرفیان کردووە بە فیعلی بۆ شەش مانگ جارانی دووم کردووە، لەو پارەیە 1 تریلیۆن و697 ملیار و 47 ملیۆن دینار زیادە لەو بودجەیەی ساڵی 2011، واتە ئەوپارانەی کەلەوەزارەتەکان وسەرۆکایەتیەکان دەمێنێتەوە ئەی ئەوە ناخرێتە سەر عجزەکەو پێی پڕ ناکرێتەوە، ئەوپارەیە چی لێ دێت؟، بەنیسبەت پەرلەمانی کوردستانەوە پار سەرۆکی پەرلەمان پێش ئەوەی بڕوات پارەیەکی زۆری سەرفکرد، کەس نەیزانی ئەوپارەیە پەخشان وتەخشان کرا، ئێمە پێمان خۆشە بۆ فەرمانبەران بێت، بەڵام دەبوایە ئالیەتەکەو شێوازەکەی خولاصەیەکی حسابی بوایەو بەو شێوەیە سەرف بکرایە، بەو پێیەی کەئەو پارەی من دەرمهێناوە ئێستا سەرۆکایەتی پەرلەمان لەوانەیە 50 ملیاری سەرف نەکردبێت، لەوپارەیە کەچی ئێستا دەبیستم کەسەرۆکایەتی پەرلەمان عجزی هەیە، ئەگەر عجزی هەیەو ئەوەندە پارەش من دەڵێم ماوە، ئەوەندە پارە سەرفکراوە، حەق وابوو خولاصەیەکی

پێ بكەن هەتا ئەندامانی پەرلەمان بزانن، ئەوە بەنیسبەت ئەو تریلیۆن وئەوەندە ملیارە دەرچوو، پارەی پرۆژەكان دەمێنێتەوە پار باسمان كرد وتمان سندوقێك دابمەزرێت بەڕێز وەزیری دارایی پێی وتین ئەو سندوقە ئێمە هەڵەیەكمان كرد لەپەرلەمان نەدەبوایە باسی لێوە بكەین، ئەگەر وەزیری دارایی لەبەغداوە هاتووە، قسەی لەگەڵ كردووم باسی ئەو سندوقەی كردووە، كەگوایە وتوویەتی ئەو سندوقە چیە ئێوە دای دەنێن؟، لەبەر ئەوەی دامەزراندنی سندوقەكە هەڵە بوو، یاسایی نەبوو، دوای ئەوە حسابی پارەی پرۆژەكان 2 تریلیۆن ماوەتەوە، ئەوەش پارەی پرۆژەكان، پارەی دامەزراندنی 25 هەزار پلەی وەزیفی، تریلیۆنێك و596 ملیاری بۆ دانرابوو، تەبعەن ئێمە دەزانین هەر 25 هەزار فەرمانبەرەكە، مانگی 6 یش تەواو بوو دانەمەزرابوون، واتە ئەگەر حسابی بكەین 1 تریلیۆن و150 ملیار دینار بەزیادە دەمێنێتەوە، ئەوەندەی كەمن حسابم كردووە 4 تریلیۆن دینار زیاتر ماوەتەوە، ئەگەر ئێمە 4 تریلیۆن زیادمان هەبێت لەپارەی پرۆژەكان وزیادەی سەرۆكایەتیەكان لەپارەی 25 هەزار پلەی وەزیفیەكە 4 تریلیۆن زیاد دەبێت، ئەی لەبەر چی ئەو عجزە پڕ نەكرایەوە، لەبەرچی ئەو عجزە 2 تریلیۆن زیاترە؟، جگە لەو پارانەی كە وەفری پرۆژەكان دەمێنێت پارەی پرۆژەی نادیار، پارەی پرۆژەی دووبارە، كەچی چەند ملیارێك دەكات، پارەی پرۆژەی فڕۆكەخانەی دهۆك دووساڵە دادەندرێت، من ناڵێم بۆی دانەندرێت، بەڵام دەڵێین ماوەی دوو ساڵە دیزاینی تەواو نەبووە، ئەو پارەیە بۆ هەمان پارێزگا بۆ دهۆك سەرف بكرایە، بەڵام بۆ پرۆژەی تر بوایە تا دیزاینەكەی تەواو دەبوو ئینجا جێبەجێ بكرایە، ئەو پارانەی كەلە قەرزی سولفەی زەواج و عەقاری لەهاووڵاتیان وەردەگیرێتەوە دەبوایە ئەویش بەخوڵاصەیەك بۆمان بێت، ئەو پارانە لەكوێ سەرف دەكرێت، بەچ شێوەیەك وەردەگیرێتەوەو گوژمەكەشی چەندە؟، ئێمە ساڵانە دەبینین كە چەند بودجە زیاد دەكات، كە بودجە زیاد دەكات نەزەرییەك هەیە كەدەبوایە لێرەدا قەرز كەم ببێتەوە، نەك قەرز زیاد بێت، چونكە كە پارەت زۆر بوو قەرزت كەم دەبێتەوە، كەچی كورتهێنان هەر زیادی كردووە، هیچ كەمی نەكردووە، ساڵی پار لەوەزیری دارایی پرسیارێكم كرد، وتم 53 ملیار دینار هی كارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە دیار نیە، پێی وتم ئەمساڵ زیاتری هاتووەتە سەر كە وابزانم 18 ملیارە، وەڵامەكەمان وەرنەگرتەوە، ئایا وەزیری دارایی بەدواداچوونی بۆ ئەوپارەیە كرد، لێرە بەڵێنی پێدام وتی ئێمە بەدواداچوونی بۆ دەكەین، 900 ملیار دیناری سندوقی خانەنشینی سلێمانی دوای ئەوەی كەهەردوو وەزارەت یەكخراوەتەوە مەسیری ئەوان چی لێهاتووە، بڕە پارەیەكی ترمان هەیە، مانگانە وەزیری دارایی و وەزارەتی دارایی مانگانە 10 ملیار دینار دەدات بە بەرپرسێكی حزبی، لەبودجەی گشتی باشە بەچ حەقێك وەزیری دارایی ئەو پارەیە دەدات بە بەرپرسێكی حزبی، كە دەكاتە 120 ملیار دینار، ئەو پارەی 120 ملیار دینارەی كەدەدرێت بەو بەرپرسە، حەق وابوو لەبواری تەندروستی سەرف بكرێت باشتر بوو، من سەیرم پێ دێت كەئێمە قسە دەكەین وەزیرەكان تەحەمول ناكەن، تەحەمولم بكەو دوایی وەڵامم بدەوە، ئەگەر ڕاست نیم بڵێ ڕاست نیە، من ئەو قسانە لەزاری خۆم وگیرفانی خۆم ناهێننم، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، بەنیسبەت وەزارەتی شارەوانی زۆر باسكرا، لەسەر زاری خۆیان بیستوومانە كەداوای مینەحیان نەكردووە، فۆڕمیشیان بۆ هێنایین وتیان

تەماشا بکەن ئەو تەمویلەی بۆمان هاتووە لەم فۆڕمە مینەحی تێدا نیە، لەوەی بودجەی وەزارەت، کەچی بۆیان دانراوە، دەکاتە 407 ملیار دینار، ئەگەر خۆیان پێویستیان پێی نیە، باشتر نیە ئەو عجزەی پێ پڕ بکەینەوە، یەك نموونە دێنمەوە لە پرۆژەکانی کە دووبارە پارەی بۆ دانراوەتەوە، چەند ساڵیشە تەواو بووە، باسی پرۆژەکان ناکەم، لە یاسای بودجە ماددەکانی تێدایە، لەشەقڵاوە سەردانمان کرد، وەکو لیژنەی شارەوانی چوینە قائیم مەقامیەت پرسیمان وتمان 723 ملیۆن دینارتان بۆ دەرچووەتەوە بۆ موجەمەعی دەوائیر هەر هەموو سەرۆکی شارەوانی وکشتوکاڵ و گەشتوگوزار هەمووی لەوێ بوون سەریان سوڕمان، وتیان ئەو پارە نەبیستومانە نە بینیویشمانە، بەچ شێوازێك ئەوپارەمان بۆ هاتووە، 115 ملیار دینار بۆ سەندیکاو ڕێکخراوەکان دانراوەو سەرفکراوە، کام ڕێکخراو، ئەگەر ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنین یان ئەوەی کە 200 ملیار دیناریان بۆ دانراوە وەك مینەح بۆ ڕێکخراوەکان و سەندیکاکان ئەوە قەیناکە، بەڵام ئەگەر ڕێکخراوی حزبیە، حزبەکان هەر لایەنێك بێت بە ئۆپۆزسیۆنیشەوە حەق وایە ئەوان بۆ خۆیان مەسروفی ئەو ڕێکخراوانە بکەن، داهاتی وەزارەتی شارەوانی پێیان وتین 67 ملیار هەر زۆر زۆر کەمە، لەچاو ئەوداهاتەی کەئێمە هەمانە، بێینە سەر داهاتی نەوت، بڕیارە بەپێی ئەو نووسراوانەو لەگەڵ حکومەتی ناوەند 175 هەزار بەرمیل ڕەوانەی دەرەوە بکرێت، 95 هەزار بەرمیلی بۆ دەرەوەی وڵات بێت ئەوەی بۆرییەکان 53 هەزار بەرمیل بۆ پاڵاوگە ناوخۆییەکان بێت، لێرەدا چەند هەزار بەرمیلێك دەمێنێتەوە پارەکەی دیار نیە، کاتی خۆی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان ژمارەیەکی ناردووە، وا تەسەور دەکەم ژمارەیەکی هەڵەی ناردووە لەبەر خاتری ئەوەی بڕی پترۆ دۆلاری زیاتر بەر بکەوێت، بەتەسەوری من ئەو ناخۆشیەو ئەو گرژیەو ئەو ئاڵۆزیەی کەلەبەینی حکومەتی ناوەند و هەرێمدا هەیە، هەر لەسەر ئەو گرێبەستە نەوتیانەیەو هەر لەسەر ئەو پارانەیە کە دیار نیە، 5 ملیار دیناری ئەوەی شیرینی نەوتەکە هەر نەمانزانی چی لێهات، جگە لەوەی ئەو عەقدانەی کەکراوە پارەکانی گەر حسابی بکەین چەند زۆر دەکات، بێینە سەر داهاتی خاڵە سنووریەکان، داهاتی خاڵە سنووریەکان ئێستا با بڵێین ئاڵوگۆڕی بازرگانی هەیە لەنێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان وڵاتەکانی تورکیا و ئێران وتاگەشتووەتە ئیمارات، بەڵام ئێمە ناڵێین هەر 20 ملیار هەر 30 ملیار بۆ حکومەتی هەرێمە، ئێمە دەڵێین باجی لەسەرە، ئەگەر لە 5٪ی بۆ حکومەتی هەرێم بێت، بیژمێرین پارەکەی دەکاتە نزیکەی 1 ملیار دۆلار، داهاتی کرێی بازاڕەکان و فرۆشگاکان وحانووتی نەخۆشخانەو زانکۆکان وپەیمانگاکان ساڵ بەساڵ سەیرەکە لەوەدایە کە بەرەو کەمی دەنووسن، کەچی ساڵ بەساڵ شت گران دەبێت، کرێی دوکان، هی عەقارات گرانتر دەبێت کەچی کەمتر نووسراوە، بێینە سەر داهاتی ئۆتۆمبێل ساڵانە دکتۆر بەشیریش باسی کرد، ساڵانە چەند هەزار سەیارە دێتە هەرێمی کوردستان، لەساڵی 2009، 110 هەزار سەیارە هاتووە، لە 2010وە 1815 سەیارە هاتووە، 2011، 149669 سەیارە هاتووە، ئەگەر داهاتی ئەو سەیارانە کەس نازانێت سەر بەکێیەو بەکێ نیە؟، نزیکەی یەك تریلیۆن دەکات، لەوداهاتانەی کەوەردەگیرێت، وەزارەتی ناوخۆ، لە50٪ی داهاتی خۆی وەردەگرێت، بەڵام ئەو داهاتانەی کە وەری دەگرێت حەقە دیاری بکرێت، بۆ کام پرۆژەیە، کە ئەو داهاتی لە

50٪ وەردەگرێت مەفروزە بۆ پرۆژە بێت، کەچی هیچ پرۆژەیەك دیار نیەو ئەو داهاتەش دیار نیە، کە بەچ شێوازێك وەزارەتی ناوخۆ سەرفی دەکات، داهاتی گومرگی ابراهیم خلیل ئەوە زۆرباش دەزانین کەناچێتە خەزێنەی حکومەت، پشکی حکومەت لەهێڵەکانی ئەنتەرنێت ونەورۆز تلیکۆم وکورد تێل وهەتا دواتر، هەتا ئێستا وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن نە دەزانن چەندە؟، نە دەشیان درێتێ؟، نەئاگاشیان لێیە؟، ئەمە سەیرە، داهاتی پارێزگایەك لەباشوری عێراق پارێزگای ئەنبار کەئەو سنوورە زۆری خەتی تیرۆریستانیشە، کەچی داهاتی ئەو پارێزگایە بەتەنها 3 هێندەی داهاتی هەر سێ پارێزگاکەی هەرێمی کوردستانە، بڕی 318 ملیار دینار دانرا بۆ هەر دوو دەزگای ئاسایش و ئەوانە کەداوا کراوە، نازانم بەچ حەقێك بۆیان زیاد کراوە؟، کەداوا دەکەن، بەڵام جاری واهەیە یەکێك نەخۆشە داوای هاوکارییەك دەکات، سێ، چوار مانگ دێت ودەچێت کەچی هیچیشی بۆ ناکرێت، باسی عجزمان کرد من تەسەور دەکەم کورتهێنانمان نیە، کورتهێنانمان لەو بڕە پارانەی کەماوەتەوە، ئەگەر کورتهێنان هەیە، ئەو 4 تریلیۆنەی کەدیاریمان کرد، زیاتریشە با پێمان بڵێین لەو بوارانەی سەرف دەکەین، جارێك لەوەزیری دارایم پرسی عاجز نەبێت، ئەوپارانە چۆن سەرف دەکرێت، ئەو تریلیۆنانە بابڵێین پارەکان، چۆنتان سەرف کردووە،چی لێهاتووە؟، ئەوەی 25 هەزار پلە وەزیفیەکە، پێی وتین لەپەرلەمانی کوردستان پارەی ئاسایش وپۆلیس زیادی کرد، لەومان داوە، دەرماڵەی ئەو 150 هەزارەی کەبۆ کارمەندانی وەزارەتی پەروەردە زیاد کرا، 90 هەزاری عێراق ناردوویەتی، 60 هەزارەکەی تری ئێمە داومانە، ئەوانە ڕاستە، بەڵام ئەگەر ئێستا دەری بێنین ناکاتە ئەو 4 تریلیۆنەی کەئێستا هەمانە، بەهەمووی هی وەزارەتی پەروەردە من بەحساب دەرم هێناوە ئەگەر هەڵە نەبم، چونکە ڕەقەم زۆرجار ئینسان هەڵە دەکات، دەکاتە 108 ملیار، هی 60 هەزار کارمەند جارانی 150 ی بکەین، ئینجا جارانی 12 ی بکەین دەکاتە 108 ملیار، هی پۆلیس وئاسایش با بکاتە 1 تریلیۆنی، ئەی ئەو پارانەی کەدەمێنێتەوە پێمان خۆشە بزانین؟، من ناڵێم وەزیری دارایی یان وەزیری پلاندانان دەیبەن، دەیخۆن بۆ خۆیان، بەس ئێمە دەڵێین بابزانین داهاتەکە لەکوێیەو دیار بێت؟، تا ئێمەش قسەمان نەمێنێت، دوایی پرسیارێك هەیە ئەو گرژی وئاڵۆزییە کەلەنێوان حکومەتی هەرێم وحکومەتی بەغدا هەیە، حەق بوو ئەوە چارەسەر بکرێت لەساڵی 2007وە نوێنەرانمان، بەرپرسەکانمان، وەزیرەکانمان لەوێ هەوڵیان بدایە ئەو کێشەیە چارەسەر بکەن، وابزانم گەلێك زەحمەت نیە، لەم شەوانە بریکاری وەزیری دارایی لەکەناڵی (کەی، ئین ، ئێن) چاوپێکەتنێکی هەبوو، گوێم لێڕاگرت باس لەخانەنشینی کرا، بودجەی تەشغیلی گەلێك زۆرە، بەڕێز بریکاری وەزیری دارایی وتی ڕاستە بودجەی تەشغیلی زۆرە، هۆکارەکەشی ئەوەیە خانەنشینی پەرلەمانتاران زۆر زۆرە، حەق وایە پەرلەمانتاران کە خانەنیشین دەکرێن بچنەوە سەر وەزیفەکەی خۆیان وموچەکەی خۆیان، ڕاستە من لەگەڵ ئەوەدام خانەنشینی پەرلەمانتاران زۆرە، ئەمەش لەپەرلەمانی کوردستان پرۆژە یاسایەکمان پێشکەشی سەرۆکایەتی کردووە، کەئەو خانەنشینی پەرلەمانتاران کەم بکرێتەوەو یەك بخرێت لەناو پەرلەمان هەرچۆنێك بێت،

بەڵام باسی لەوە نەکرد کەچەند هەزار کادیرو خەڵك هەیە کەخانەنشین کراون بەپلەی لیواو عەقیدی و نەقیب.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

ئەوە تەجاوزە پێشمەرگە کەسوکارو ماڵ ومناڵی خۆی خستۆتە سەر لەپی دەست، ئێستا ئەوانەن کە تەقاعودن، تکا دەکەم کە ئیهانە بە پێشمەرگە مەکە، ئەوە ئیستیفزازە بە پێشمەرگە ئێمە ئەوە قبوڵ ناکەین، لەپرۆتۆکۆل بسڕێتەوە ئەو قسانە، قبوڵمان نیە بەو شێوەیە قسە بکەیت، ئەوەی کە بەدەستی چەپ وڕاست نازانێ تەحیە بکات تەنها پێشمەرگەیە، تکایە باسی ئەوە شتانە مەکە، فەرموو قسەکانت بکە.

بەڕێز سیوەیل عثمان احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من هیچ مەبەستێکم نیە و مەبەستیشم پێشمەرگە نیە، بەغەڵەت لەمنی وەرمەگرن، لەبەر ئەوە من بەهیچ شێوەیەك ئیهانەی پێشمەرگە ناکەم، حەزدەکەم بزانیت لەو کاتەی کەتۆ پەیوەندیت بەپێشمەرگە کردووە لەساڵی 1976 منیش پەیوەندیم بەرێکخستنەکانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان کردووە، پێشتریش لە قوتابیانی پارتی ئیشم کردووە، من ئیهانە بە پێشمەرگە ناکەم، بەڵام ئەو کادیرانەی کەموالیدیان بچووکەو بەحەیاتی خۆیان یەك رۆژ پێشمەرگایەتی نەکردووە، بەو پلانە خانەنشین کراون، واتە بودجەی تەشغیلی کەزیادە لەپەرلەمانی کوردستان و هەموو ساڵێکیش زیاد دەکات تەنها هی پەرلەمنتاران نیە، هی وەزیرانە، هی پەرلەمانتارانە، هی ئەو کادیرانەیە، با پێشمەرگەی لێدەربچێت من هیچ کاتێك لەگەڵ ئەوە نیم کەهی پێشمەرگە بێت، چونکە پێشمەرگە تەمەنی دیارە، بەس ئەوانەی کەموالیدی 70 کان و 80 کانن، ئەوانە بەحەیاتیان پێشمەرگایەتیان نەکردووە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ڕەشی دەکەیتەوە ئەوە کەیفی خۆتە بەس ئەوە ڕاستیەکەو واقیعە نابێت پێت ناخۆش بێت..

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

ئەوەی سەلام دەکات پێشمەرگەیە، عەسکەرییە، زۆر تەبیعیە لەو شاخانە بووە، نەخوێندەوار بووە، با نەزانێت سەلامی عەسکەری بکات، فەرموو قسەکانت بکە.

بەڕێز سیوەیل عثمان احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەپرۆتۆکۆل بیهێنەرەوە ئەگەر وتوومە پێشمەرگە، ئەوە حەقی خۆتە، من بەهیچ شێوەیەك ناڵێم پێشمەرگە، بەس دەزانی چیە، لێرەدا لەپەرلەمانی کوردستان هەندێجار ئەگەر ڕاستی بڵێیت بۆ پێتان ناخۆشە؟، لەبەرچی پێتان ناخۆشە؟...

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

خوشکی من واز لەو قسانە بێنەو بچۆرە سەر مەوزوعەکەی خۆت، فەرموو.

بەڕێز سیوەیل عثمان احمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

باسی پێشمەرگەم نەكردووەو خۆم لەگەڵ پێشمەرگە بووم، قسەكانم تەواو.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

كاك عبداللە مەلا نوری، ببورە كاك عبداللە جارێ كاك شێخ بایز یەك، دوو وەڵامی هەیە، با جواب بداتەوە باشە، فەرموو كاك شێخ.

بەڕێز بایز تاڵەبانی (وەزیری دارایی وئابووری):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە ئەو بەرپرسەی كەئەم خوشكە دەیڵێت جارێ ئەو پارەیە ئەوەندە نیە، مانگی یەك ملیارە، بەو شێوەیەش نیە، پەرلەمانی بەڕێز ئیستیفساری كردووە، جوابی پەرلەمانم داوەتەوە، بەڵگەكان وئەمرەكانیشم بۆیان ناردووە، كە بەچ ئەمرێك دراوەو چۆنیش دراوە؟، چۆن تەعدیلی تێدا كراوە، چۆن سولفەی حزبەكە دراوە بەسكرتارییەتی یەكێتی نیشتمانیی كوردستان، ئەو ئەگەر ڕوونی ناكاتەوە من ڕوونی دەكەمەوە، بەو شێوەیە نیە كە ئەو دەیڵێت، بەڵام ڕەنگ هەیە یەكێتی نیشتمانیە كوردستان سكرتێرەكەی مەعلومە كە كێیە؟، بۆ مەكتەبی ئەو سكرتارییەتە ڕۆشتووە، بەشێكە لە بودجەی حزب، تەجاوزی نەكردووە لەبودجەی ئەو حزبەی كەدانراوە، زۆر بەداخەوە كە 1 دەكرێت بە 10 بەو شێوەیەش تەفسیری دەكرێت، ئەمە یەكێكە لە شتانەو بەنووسراوی ڕەسمی ناردوومە بۆ پەرلەمان، دەتوانن بیخوێننەوە لەگەڵ بەڵگەكان هەیە، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

كاك عبداللە فەرموو.

بەڕێز عبداللە محمد نوری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من هەوڵ دەدەم زیاتر لەچوارچێوەی ڕاپۆرتەكەی حكومەت قسە بكەم، چونكە وا هەست دەكەم ئەو ڕاپۆرتە هەڵگری پەیامی حكومەتە، یان دەربڕی سیاسەتی حكومەتە لەبواری دارایی وئابووریدا بۆ ساڵی 2012، ئەوەی كەزۆر بەلامەوە گرنگە ئەوەیە كەپێم وایە ئەركێكی نیشتمانیە دەبێت هەموومان داكۆكی لەسەر بكەین و كاری لەسەر بكەین، بۆ چارەسەركردنی ئەو مەسەلەیە وەك لەڕاپۆرتەكەدا هاتووە، باس لەوە دەكرێت لەسەر بنەمای ڕێژەی دانیشتوانی هەرێمی كوردستان بە 4 ملیۆن و 190 هەزار كەس ئەژمار كراوە، ئەمەش وای كردووە كە لە 17٪ كەی ئێمە لەسەر ئەو بنەمایە دانراوە، پێویست دەكات ساڵانە بڕێك پارەمان بۆ بنێردرێت، بەڵام لەبری ئەوەی لە 17٪مان بۆ بێت وەكو لەڕاپۆرتەكە هاتووە نزیكەی لە 12٪ لەو پارەیە بە ئێمە دەگات، لەڕاستیدا ئەوەی لەڕاپۆرتەكەدا هاتووە تەنها ئاماژە بەوە دراوە كەحكومەت لەسەر بنەمای دەستوور سیاسەتی دانانی ئابووری قۆرخ كردووە، واتە هەرێمی كوردستانی لە بەشداری كردن لەسیاسەتی دارایی وئابووری پەراوێز خستووە، ئەم مەسەلەیە بۆ من

مەسـەلەیەکەو هـەر یەکـە لەئێمـە دەزانـین بەشـێك لەکەسـایەتی و لایەنـە سیاسـیەکانی عێـراق، ئەمـە حەقیقەتێکە ئەگەر پێیان بکرێت ناهێڵن وەك کورد دەڵێت (نینۆکمان هەبێت بۆ ئەوەی سەری خۆمانی پێ بخورێنین) بەڵام ئەوەی کە گرنگە لەڕاستیدا ئێمـە نـایزانین وەکو پەرلـەمانتار ئەوەیـە کـە مەسـەلەی ئـەو پاساوانەیە کە وای لەحکومەتی عێراق کردووە، کەزاتی ئەوە بکات لەبەشـی هـەرێمی کوردسـتان لـە بودجـە ببڕێت، یەعنی ئەبێت دوو مەسەلە هەیە لەیەکی جیا بکەینەوە، مەسەلەی فۆرخ کردنی سیاسەتی دارایـی و ئابووری، لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، ئەبێت جیای بکەینەوە لەوەی کەبەشی هەرێمی کوردستان ناگات لە بودجە، ئەمە دوو مەسەلەی جیاوازە، ئەشێت ئەمـە خیلافێکـی یاسـایی بێـت وجـەدەلی زیـاتر هـەڵبگرێت، بەڵام ئەوەی کە پەیوەندی بە بەشی هەرێمی کوردستانەوە هەیە لەبودجـە، ئەمـە مەسـەلەیەکە لەڕاسـتیدا ئەرکی هەموو لایەکمانە وا بکەین وەك چۆن لەڕاپۆرتەکەی حکومەت هاتووە، نزیکەی 6 تریلیۆن دینار کە ئەکاتە نیوەی بودجەی ئەمساڵ چەند ساڵێکە بۆ نموونە لەبـەر بودجـەی وەزارەتـی پێشـمەرگە بـڕاوە، ئـەم پرسە پرسی هەموومانە کە کار لەسەر چارەسەرکردنی بکەین، یەعنی لەڕاستیدا بۆ ئێمـە زۆرگرنگـە مـادام حکومەتی هـەرێمی کوردسـتان ڕاپۆرتێـك دەنێرێتـە پەرلـەمان و لـەو ڕاپۆرتـەدا ئامـاژە بەکێشـەیەك دەدات کەئێستا لەگەڵ کێشەکاندا زانیـاری زیـاتر بنێرێـت بـۆ ئێمـە، کەباسـی کیشـەی بـڕینی بودجـەی پێشـمەرگە دەکات پێمان بڵێت کەپاساوی حکومەتی عێراقی چیە؟، باسی ئەوە دەکەین، ئێمـە دەزانـین کۆمـەڵێك وەفـد ڕۆشتوون بۆلای حکومەتی عێراقی، بـەڵام ئـەم کێشانە هەمیشـە بەناڕۆشـنی ماوەتـەوە، ئێمـە نـازانین ئـەو هۆکارانە چین کەوای کردووە عێراق زاتی ئەوە بکات بودجەی ئێمە ببڕێت؟، ئێوە دەزانن بەقەناعـەتی مـن ئەگەر حکومەتی عێراق زاتـی ئـەوە بکـات لـەماوەی چـەند سـاڵێکدا 6 تریلیـۆن دینـاری ئێمـە بـەبێ پاسـاو ببڕێت، دڵنیاتان دەکەمەوە لەساڵی ئاینـدە زاتـی ئـەوە دەکـات هـەموو بودجـەی هـەرێمی کوردسـتان ببڕێـت، یەعنی ئەگەر پاساوێك نە بێت بەدەست عێراقەوە، قسەکانی من لێرە بۆ پشتیوانی کردن نیە لە حکومەتی عێراقـی، بـەڵکو بـۆ ئەوەیـە کـە پێویسـت دەکـات ئێمـە لەپەرلـەمانی کوردسـتاندا، لەگـەڵ عـەرز کردنـی کێشـەکاندا پاسـاوەکان بـزانین، هۆکارەکـان بـزانین، یـەعنی بـۆ نموونـە مـادام سـاڵانە حکومـەتی عێـراق لەبودجەی حاکیمەو بودجەی سیادی دەبڕێت، بۆ نموونە ئـەو بـڕە گازوایلـەی کەپێویسـتە بـۆ وێسـتگەکانی کارەبا بێتە هەرێمی کوردستان ناگات، دەبێت من بزانم هۆکارەکەی چیە؟، کاتێك کەبەڕێز وەزیری دارایی و پلاندانان، سەرۆکی حکومەت پار ڕۆشتوون بۆ ئەوێ، ئەبێت ڕوونی بکەنەوە لەپەرلەمان بۆ ئـەوەی بـزانین عێـراق لەسـەر چ بنەمایـەك زاتـی ئـەوە دەکـات پـارەی خـەڵکی کوردسـتان ببڕێـت، بـۆ ئـەوەی لەپەرلـەمانی کوردستان منـیش وەك ئەنـدامێکی پەرلـەمان بەشـێك لـەو بەرپرسـیارێتیە بخەمـە ئەسـتۆی خـۆم وهـەوڵی چارەسەر کردنی بدەم، کاتێك کەمن بەرچاوم ڕوون نەبێت، بەڕاستی جێگای گومانە قسـە لەسـەر بابـەتێکی لەو جۆرە بکەین، ئێستا ئێمـە دەزانـین لـەتازەترین لێدوانیـدا بـەڕێز سـەرۆکی هـەرێم ئامـاژە بـەوە دەکـات ئەڵێت ئێمە تاکۆتایی ساڵی 2012 هەوڵ دەدەین هێزی پێشمەرگە یەکبگرێتەوە، یەعنی کەوابێ ئەم هێـزە هێشتا هێزێکی یەکگرتوو نیە دابەشکراوە لەسەر بنەمای حزبی، ئەی من چۆن بزانم هۆکارەکە ئەوە نیـە؟،

که بۆ نموونه حکومەتی عێراقی زاتی ئەوە دەکات، لەبەر ئەوەی ئامارێکی دروستی لەبەردەستدا نیە، لەبەر ئەوەی ئەم هێزە بەگەڕانەوە بۆ لێدوانەکانی بەڕێز سەرۆکی هەرێم بە هێزێکی حزبی تەماشای بکات و بودجەکەی نەنێرێت، بۆیە زۆر گرنگە ئەم مەسەلەیە لێرە ساغ بکەینەوە و پشتیوانی بکەین بۆ ئەوەی چارەسەری بکەین، بۆیە هیوادارم ڕوونکردنەوەی تەواو لەسەر ئەو بابەتە بدرێت، بۆ ئەوەی بەرچاوڕوونیمان هەبێت بەئومێدی ئەوەی چارەسەری بکەین، چونکە لەئەنجامدا ئەوە قوتی خەڵکە، بابەتێکی تری گرنگ کەبەلای منەوە زۆر گرنگە، من نالێم حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانی نیە، بێگومان پلان هەیە، بەس ئەو پلانەی کە حکومەت هەیەتی، پلانێکی زۆر زانستی نیە، پلانێکی پێشکەوتوو نیە، پلانێك نیە کەبتوانێت بەشێوەیەکی باش قوەتێك بدات بە گەشەکردنی ئەم وڵاتە لەهەموو بوارە جیاوازەکاندا، یەعنی سەیر دەکەین لەحکومەتی هەرێمی کوردستان ساڵانە بۆ مەسەلەی چارەسەرکردنی کێشەی عجز وەك برادەران باسیان کرد، پەنای بۆ دوو حاڵەت بردووە، ئەمە بووە بە عورف، یەعنی بووە بە بنەما، من ئێستا گومان دەکەم کە ئەمە پلانەکەی حکومەت بێت، پلانەکەی حکومەت لەبەر ئەوەی پلانێکی دروستی نیە بۆ چارەسەری کێشەی عجز، پەنای بۆ پلانێکی تری ئاسا، بەڵام مەترسیدار بردووە، ئەوەیە کە ساڵی دارایی لە 12 مانگەوە کراوە بە 6 مانگ، یان 5 مانگ، کاتێك کەپارەی پرۆژەکان تەواو نابن، ئەم پارانە خەرج دەکرێن بۆ بودجەی بەکاربردن، یەعنی پارەی بەڕێوەبردن، پارەی قوتابخانە، پارەی نەخۆشخانە، ڕێگاوبان، ئاودێری، ئەمانە کەڕاستەوخۆ پەیوەندی بەخەڵکەوە هەیە، لەبەر ئەوەی لەماوەی ئەو شەش مانگە تەواو نابێت ئەو بڕە پارەیە دەمێنێتەوە، وەکو جەنابی وەزیر لێرە دانی پێداناو باسی کرد، ئەیگوازێتەوە بۆ خەرجی بەکار بردن، یەعنی ئەوەی لێرەدا بۆ من مایەی سەرسوڕمانە، ئەوەیە کەئێمە لە پەرلەماندا بەدەقی یاسایی پێشتر ساڵی پار، ئەوەمان چەسپاندووە کەناکرێت و قەدەغەیە، پارەی پرۆژەی وەبەرهێنان بۆ بودجەی بەکارهێنان بگوازرێتەوە، کەچی وەزیری دارایی لێرە خۆی ئاماژەی پێدا، بەس پەرلەمان ڕاناچەڵەکێ، هیچ ڕوونادات، یەعنی یاساییە، ئەمە خەتەرێکی زۆر گەورەیە لەسەر پەرلەمان، نەپرسێت ئەی خێرە ئێمە یاسایەکمان داناوە ماددەیەکی تێدایە کەتۆ پێشێلی دەکەیت، دەبێت هەڵوێستی پەرلەمان چی بێت؟، ئەمە جێگای پرسیارە، ئەوەی کەمن لێی تێگەشتووم لەبەر ئەوەی حکومەت پلانێکی سەرکەوتووی نیە، پەنا بۆ ئەو ڕێگا مەترسیدارە دەبات، بەڵام حەقیقەتێك هەیە کە بەڕێز وەزیری پلاندانان لەم ڕۆژانەدا ئاماژەی پێکرد، هەر دوێنێ بوو باسی ئەوە دەکات کە لەمەسەلەی کورتهێنان ئەوە تەنها ئێمە نین کەکورتهێنانمان هەیە، بەڵکو عێراقیش کورتهێنانی هەیە، ئەمە ڕاستە زۆربەی وڵاتان هەیانە، ئەمریکاش هەیەتی، ئەمە شتێکەو ئاساییە، بەڵام ئەوەی کەئێمە هەستی پێدەکەین لەهەرێمی کوردستان، کەساڵانە زیاتر لە 10 تریلیۆن دینار پەسەند دەکرێت لەپەرلەمانی کوردستان، ئەمساڵ زیاتر لە 13 تریلیۆن دینارە، ئەوەی کە دەیبینین لەڕاپۆرتەکەی حکومەت کەتەماشای دەکەین، من ناچمە سەر پەڕەکان، کەسەیری ڕاپۆرتەکەی حکومەت دەکەین، یەعنی چۆن مامەڵەی لەگەڵ بودجەدا کردووە، بودجەی هێناوە پارەی وەرگرتووە، پارەی هێناوە

دابەشی کردووە، لەڕاپۆرتەکەدا هیچ پلانێکی تێدا نیە، هیچ هونەرێکی تێدا نیە، منیش دەزانم ئەوە بکەم، یەعنی بۆ نموونە ئەم برە پارەیە هاتووە لە عێراقەوە، دابەشی کردووە ئەوەندەی بۆ وەزارەتی تەندروستی، ئەوەندەی بۆ پەروەردە، ئەوەندەی بۆ وەبەرهێنان، یەعنی لەڕاپۆرتەکەدا پەیامێکی ئابووری، پەیامێکی دارایی تێدا نیە، یەعنی گرفتی سەرەکی ئەوەیە، یەعنی ئێستا من دەڵێم گریمان کورتهێنان ڕاستە، ئەمساڵ 2 تریلیۆن کورتهێنان هەیە، بەڵام ساڵی پاریش هەبوو، ساڵی پێراریش هەبوو، بەڵام پرسیارەکە لێرەدایە یەعنی وەزارەتی پلاندانان، وەزارتی دارایی، چ پەیامێکی بۆ ئێمە پێیە بڵێت لەسەر بنەمای ئەم خاڵەو ئەم خاڵە هەوڵ دەدەم کورتهێنان لەساڵی 2013 پڕبکەمەوە، بۆ منی پەرلەمانتار، بۆ منی هاووڵاتی، ئەم خاڵە گرنگە، تا باسی ئەوەم بۆ بکەیت کەچەند پارەت بۆ وەزارەتی پەروەردە دابین کردووە، ئەمە فەنی تێدا نیە، ئەمە ئاسانە، چ پێویست دەکات، دەستی خۆش بێت، ئەگەر منیش بم هەر ئەوە دەکەم، بەڵام ئەوەی کەگرنگە بۆ وەزارەتی دارایی و پلاندانان لەچوارچێوەی پلانێکدا پێم بڵێت لەسەر ئەم بنەمایە ئەم کورتهێنانە پڕ دەکەمەوە، بەڕێزان یەعنی ئێمە نەتوانین لەماوەی 3 ساڵدا کورتهێنانی 2 تریلیۆن پڕ بکەینەوە، یەعنی هەرچاوەڕێی ئەوە بکەین کەحکومەتی عێراقی پارەمان بۆ بنێرێت تا پڕی بکەینەوە، بەڵام خۆ ئێستا هەمووولایەکمان بیر لەوە دەکەینەوە کە دەوڵەتی کوردی دروست بکەین، دەوڵەتی کوردی دروست بکەین، ئەوکاتە 15 تریلیۆن دینارەکەی بودجە ئەبێت هەمووی لەکوردستانەوە بەدەست بێت، ئەی ئێمە نەتوانین 2 تریلیۆن لەماوەی 3 ساڵدا پڕبکەینەوە، ئەی چۆن دەتوانین بیر لەدروست کردنی دەوڵەتی کوردی بکەینەوە، کەخەونی مێژینەی هەموو لایەکمانە، یەعنی ئەمە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە، بۆیە تکایە دەرفەتم پێ بدەن، کەقسەکانم بکەم، گەر گوێش نەگرن ئاساییە، یەعنی بەپێی زانستی دانانی بودجە، وەکو لەسەرەتاوە ئاماژەم پێکرد مەسەلەی کورتهێنان، ئێمە یەکەم وڵات نین کە بودجە دادەنێین، یەکەم وڵاتیش نین کەکورتهێنان ڕووبەڕوومان بووەتەوە، هەرچی وڵات هەیە بودجە دادەنێت وزۆریشیان کورتهێنانیان هەیە، مەسەلەی کورتهێنان بۆ نموونە وەزارەتی دارایی، وەزارەتی پلاندانان، حکومەت، یەعنی لەزانستی دانانی بودجەدا تۆ 2 ڕێگات هەیە، لەسەر دوو ئاست هەوڵ بۆچارەسەری کورتهێنانی بودجە بدەیت، بەڵام لەڕاپۆرتەکەی حکومەتدا نیە، یەعنی تۆ پلانی کورتخایەنت ئەتوانی هەبێت، ئەتوانیت پلانی درێژخایەنیشت هەبێت، لەپلانی کورتخایەندا حکومەت لەکوردستان بێت، لەبەغدا بێت، لەسۆماڵ بێت، لەبەریتانیا بێت، ئەتوانێت لەماوەیەکی زۆر کورتدا هەوڵ بدات کۆمەڵێك لەو خەرجیانەی کەبۆ شتی ناپێویست دەڕۆن، ئەتوانێت کەمی بکاتەوە، یان بیبڕێت، بەڵام لەهەرێمی کوردستان قەت ئەمە ناکرێت، یەعنی بۆ نموونە با پرسیار بکەین، لەهەرێمی کوردستان وەکو من بەتەواوی لەسەر ئەوە ساغ بوومەتەوە کەساڵی دارایی لێرە بەپلان بووە بە 6 مانگ، بەڵام سەیربکە ئەو برە پارەی کەدادەندرێت بۆ کڕینی ئەساس بۆ دامودەزگاکانی حکومەت، زیاتر لە 20 ملیار دینار دانراوە، بەس من لەخۆتان دەپرسم و خۆشتان بچن بپرسن، بڕۆن لەمەخزەنەکانی وەزارەتەکان بگەڕێن، بزانن لەمەخزەنەکان چەند سەیارەو چەند قەنەفەو چەند سۆپاو چەند سپلیت وچەند سەلاجەو موبەریدەو شتی تێدایە کەزۆر ئاسان

دەتواندرێت چاك بكرێتەوە، بەڵام لەبەر ئەوەی پلانێك نیە بۆ كۆنترۆڵ كردنی ئەم بابەتە، ئەمە پلانێكی ئابووریە، یەعنی چۆن من لەماڵی خۆم خەمی پارەكەی گیرفانی خۆمە، دەبێت حكومەتیش وابێت، بەس حكومەت بیر لەوە ناكاتەوە كەچۆن هەوڵ بدات، كە ئامادەیە زۆر بەئاسانی 20 ملیار دینار دابنێت بۆ ئەساس، بەڵام بیر لەوەناكاتەوە هەوڵی ئەوە بدات كەبەد مەسرەفی یان دەست بڵاوی نەبێت، جۆرێك لەبەرپرسیارێتی هەبێت بەرامبەر بەو كەرەستانەی كەلەبەردەستدایە بەكاری دەهێنێت، یەعنی هاوڕێیەكم لەم ڕۆژانە پێم گەشت، باسی ئەوەی كرد تازە دامەزراوە چووەتە یەكێك لەدەوائیرەكانی حكومەت، لەم زستانەدا باسی ئەوەی كرد كەسۆپا نەبووە بەكاری بهێنن، وتوویەتی بۆ سۆپا نیە؟ وتوویانە بۆمان ناكڕن، وتوویەتی ئەی كۆنەتان نیە، وتوویانە باهەمانە، كەڕۆشتووەتە مەخزەنەكە بینیویەتی 5 سۆپای تازەی تێدایە، بەس لەبەر ئەوەی پلیتەكەی كۆن بووە، كەس نیە چاكی بكات، ئەمە نموونەیەكە، مشتێكە لەخەروارێك، دڵۆپێكە لەدەریایەك، حكومەت وەك وتم بەرپرسیارێتیە، پارە پارەی خەڵكە دەبێت دەستی پێوە بگرێت، یان نموونەیەكی تر، ئێمە مادام خەمی وڵاتەكەمانە، مادام وڵات وڵاتی ئێمەیە، ئەبێت دەست بەپارەكەیەوە بگرین، دەبێت وابكەین كە ڕەزیل بین بەرامبەر بەو پارەیە، یەعنی ئەبێت وابكەین كەبەم پارەیە بەشێوەیەكی باش پەرە بەوڵات بدەین، ئێمە یەك ساڵ نەبوونی پلان لە بودجەی یەك ساڵدا دەبێت ئەم مەترسیەمان لەبەرچاو بێت، نەبوونی پلان لەبودجەی یەك ساڵدا ڕەنگە 10 ساڵ دوامان بخات لەپێشكەوتن، یەعنی ئەبێت لەكاتی ئیشكردنمان ئەوەمان لەبەرچاو بێت، یەعنی جەنابی سەرۆكی پەرلەمان، سەرۆكایەتی حكومەت زۆربەی وەزیرە بەڕێزەكان، زۆربەی بەرپرسەكان ئەمە مەسەلەیە دەبێت لەبەرچاو بگیرێت، كاتێك كەلەشوێنێكەوە سەردانی شوێنێكی تر دەكەیت، با 10 سەیارەت بەدواوە نەبێت با 2 سەیارە بێت، كاكە بەنزینەكەی پارەی خەڵكە با فێر بین ئەمە بكەین، نموونەیەكی تر پێم خۆشە باسی بكەم، هەر ئەوەی كەدەچێتە خانەی ڕێگرتن لە بەهەدەردان و دەست بڵاوی، ئەمساڵ نزیكەی 20 ملیار دانراوە بۆ پاككردنەوەی دامودەزگاكانی حكومەت، ئەی توخوا دەزگایەك شەش مانگ ئیش بكات، وەزارەتێكی وەك وەزارەتی پیشەسازی كە یەك پرۆژەی جێبەجێ نەكردووە، توخوا گوناح نیە پارەی بۆ تەرخان بكەیت تا وەزارەت پاك بكاتەوە، لەكاتێكدا 5 تا 6 هەزار فەرمانبەری هەیە، ئەبێت مەسەئەلەی پاك ڕاگرتن وپاكوخاوێنی دەبێت بیكەیت بەكولتوور، تۆ ئەبێت بنەمای دەوڵەت دابنێیت، جا ئەگەر حكومەتێك پلانی نەبێت ئەمە بكات بەكولتوورێك كەخەڵك سەر مێزەكەی خۆی پیس نەكات، ژوورەكەی خۆی پیس نەكات، ئەی دەوڵەتداری چۆن وادەكرێت تۆ هەر پارە دابەش بكەیت؟، گرفتێكی تر كەلەڕاپۆرتەكەی حكومەت نەهاتووە، مەسەلەی دۆزینەوەی هەلی كارە، یەعنی هەلی كار زۆر گرنگە، بەپێی ئامارێك كەلەلای منە، ئامارێكی زۆر فەرمیە، ڕێژەی بیكاری لە ئێستادا 15٪ یە، ئاخر ناكرێت لەڕاپۆرتێكی حكومەتدا پێم نەڵێت ڕێژەی بیكاری 15٪یە وەعدتان پێ دەدەم ئەمساڵ 5٪ی چارەسەر بكەم، یەعنی ئەمە ئەركی ڕاپۆرتەكەی حكومەتە كە ئەمە بڵێت، ڕێژەی هەژاری، لەگوندەكان لە 13٪ یە لە ناحیەو قەزاكان نزیكی لە 10٪یە، ئەركی حكومەتە بەمن بڵێت باسی ئەوەم بۆ نەكات چەند پارەی

داوە بـەوەزارەتی تەندروسـتی، چـەندی داوە بـەوەزارەتی پێشـمەرگە، باسـی ئـەوەم بۆبکـات، ئەمـە کـاری پەرلەمانە، پێم بڵێت لەماوەی ساڵی 2012 لە 13٪ی هەژاری لەگوندەکان ئەکەم بە لە 10٪ کە 3٪ی کەم دەکەمەوە، لەهەلی کاردا، وەزارەتێکمان هەیە بەناوی وەزارەتی پیشەسازی وبازرگانی، ئەم وەزارەتە زۆربەی پەرلەمانتارە بەڕێزەکان دەزانن 6 هەزار فەرمانبەری هەیە، وەزارەتێکە کە پیشەسازی وبازرگانی کۆڵەکەی پشـتی وڵاتـانی پێشکەوتووە، ئـەمریکا، ئـەڵمانیا، وڵاتـانی تـری پیشەسـازی، ئـەم وەزارەتـەی ئێمـە 6 هـەزار فەرمانبـەری هەیـە، 70 ملیـار دینـاری بـۆ دانـراوە، 5 ملیـار دینـاری بـۆ دانـراوە بـۆ پـرۆژە، سـاڵی پـاریش بەهەمان شێوە، ساڵی پار کۆمەڵێك پرۆژەی بۆ دانرابوو وتی جێبەجێ نەکراوە، هەموو ساڵێك ئەم وەزارەتە وا دەکات لەحکومەتی هەرێم بە 50 ملیار دینار یان زیاتر بەزیانەوە دەربچێت، ئـەم وەزارەتـە بـووە بـەبار بەسـەر شـانی خەڵکـەوە، یـەعنی گرفتەکـە لێرەدایـە، ئەگـەر ئـەم وەزارەتـە نـەتوانێت لەچوارچـێوەی پیشەسـازیدا دەرفـەتی کـار بـۆ خـەڵك بدۆزێتـەوە ئـەی کـاری حکومـەت وپـلان لەکوێیـە؟، یـەعنی ئەمـە ئیشکالەکەیە، ئەگەر وەزارەتیکە هـەر بـۆ ئەوەیـە کـەنازانم بـۆ چیە، ئـەوە لەگـەڵ وەزارەتێکـی تـر تێکـەڵی بکەن، بۆ ئەوەی سەیارەکانیان وکۆمەڵێك لەبیناکانیان چۆڵ بێت، خۆ من نازانم چۆنە، بەس چارەسـەرێکی بکەن بۆ ئەوەی حکومەت تۆزێك بچووك بکرێتەوە، یەعنی کارەساتە بـیر بکەنـەوە لـەوەزارەتی پیشەسـازی یەك لەحزە، دەزانن وەك چی وایە، حەز دەکەم نموونەیەك بێنمەوە، وەك ئەوە وایە کارگەیەك دابنێیت بە 100 ملیۆن دینار، 20 کرێکاری بۆ بگریت، هەموو مانگێك 2 ملیۆن دیناری پێ بدەیت، بەڵام بە مۆلیـدەو بەئیشوکارەکانیەوە هەموو مانگێك 10 ملیۆن دینار خەرجی بکەیت، بەڵام لەکۆتایی مانگدا 2 ملیۆن دینار قازانجت بۆ بکـات، ئـەی مـن کارگەیـەکی وام بۆچیە؟، ئـەبێت هـەوڵی چارەسـەرکردنی ئـەم کێشـەیە بـدەن، ئەبێت حکومەت لەم مەسەلەیەدا ڕابچڵەکێت، ئەبێت خەمی ئەم مەسەلەیە بخوات، من هەنـدێ شـت هەیـە دەیخەمە ڕوو کەڕەنگە ئەگەر چارەسەر بکـرێن نـەك هـەر عجزەکـە نامێنێـت ڕەنگـە داهاتیشـی هـەبێت بـۆ حکومەت، یـەعنی لـەڕاپۆرتی حکومەتـدا پێمـان ناڵێـت ئەمسـاڵ دەتـوانین سەرچـاوەکانی داهـات لەئەوەنـدە بگوازینەوە بۆ ئەوەندە، بۆ نموونە ساڵانە 10 ملیۆن دینارمان دەست دەکەوێت، بـەڵام بـەحوکمی بودجـەی ئەمساڵ سەرچاوەکانی داهات زیاد دەکەین بەوەی کەکۆمـەڵێك کارگـە زیـاد دەکـەین، بـەوەش سەرچـاوەکانی داهات ساڵانە دەکەین بە 20 ملیۆن دینار، حکومەت دەبێت ئـەم پلانـەی هەبێـت، بەداخـەوە نیـەتی، نـەك هەر ئەمەی نیە، بەڵکو وەکو برادەران ئاماژەیان پێکـرد، هـەرێمی کوردسـتان نـەك حکومـەت ئـەوەی کـەمن هەستم پێکردووەو پێی گەیشتووم، نەك هەوڵ بۆ ئەوە نادات سەرچاوەی داهات زیاد بکات، بەڵکو گرفتـاری دیار نەبوونی داهاتەکانی تریشە، ئێستا ئەمە سیدیەکە لەبەرچاوە ئاماژە بە بڕەکەی نادەم بەس ئـەو ڕێـژە نەوتەی کەلەمەدا هەیە، لەڕێگەی مەرزەکانەوە ڕۆشتووە، بەس باجەکەی وداهاتەکەی ئەوەندە زۆرە، ڕەنکە کەس بڕوا نەکات، دە ئەمە مەنتقی تێدا نیە کەئەم پەرلەمانە ئاگاداری ئەمـە نـەبێت، ئـەوەی کەهاتووەتـە پەرلەمانی کوردستان لەداهاتی وەزارەتـی سامانە سروشـتیەکان بڕێکـی زۆر کەمـە، لـەداهاتی وەزارەتـەکانی تریش لەکۆی داهاتی هەرێمی کوردستان زۆر کەمە، ئەوەی کەلەم سیدیەدا هەیە 10 بەقـەدەر ئـەوە کەمـە

کەهاتووەتە پەرلەمانی کوردستان، ئەگەر حسابی بکەین، وەزارەتی سامانە سروشتیەکانمان هەیە، ئەم وەزارەتە زۆرمان لەسەر داهاتەکەی وتووە، کەوەکو پێویست دیار نیە، بەس ئیشکالێکی تر ئەوەیە کەئەمسالْ لە بودجەی تەشغیلی نزیکەی زیاتر لە 500 ملیار دینار بۆ بودجەی تەشغیلی دانراوە، بەلاَم لە لیستێکی تردا تریلیۆنێك و75 ملیار دینار هاتووەتە پەرلەمان، کەئەمیش هەر داهاتی ئەو وەزارەتەیە، بەلاَم جارێکی تر ئەم داهاتە بەسەر بەڕێوبەرایەتیەکانی دابەشکردنی سووتەمەنی لە سلێمانی، دهۆك، هەولێر دابەشکراوەتەوە، یەعنی پرسیارەکە لێرەدایە، بۆچی ئەم بەڕێوەبەرایەتیانە ئەم دامودەزگایانەی سەر بەوەزارەتی سامانە سروشتیەکان دووجار خەرجیان بۆ دابنـدرێت؟، ئەمە پرسیارێکە دەبێت ڕوون بکرێتەوە، سالاَنە پارەیەکی زۆر، ئەوەی پێی دەلێن سوودی کۆمەلاَیەتی، بەخشین، ئەمانە زیاد دەکات، سالْی دارایی حکومەت خۆشبەختانە هەر کورت دەبێتەوە، بەخشین وسوودی کۆمەلاَیەتی هەر زیاد دەکات، ڕێك وەکو ئەوە وایە کەسێکت گرتبێت ئیشت بۆ بکات، رۆژانە لەباتی ئەوەی کەلە 100٪ی ئیشەکەت بۆ بکات 10٪ی ئیشەکە بۆ ئەوەی تۆ 100٪ ی کرێکەی پێ بدەیت، رۆژی دووەم 9٪ی ئیشەکە بکات، بەلاَم تۆ 110٪ ی کرێکەی پێ بدەیت، ئێمەش لەباتی ئەوەی لێپرسینەوە لەحکومەت بکەین، کەچی سەیر دەکەین نەلێپرسینەوەی لەگەلْ دەکرێت، ئەوەشی کەپێویست بکات بۆ هەرشتێك بۆی زیاد دەکرێت، لەبەخشین، لەسوودی کۆمەلاَیەتی، لەخۆشگوزەرانیدا، بەلاَم پرسیارێکی زۆر گرنگ، بەخشین لەگەلْ سوودی کۆمەلاَیەتی هاتووە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی بێکاری و کێشەی نەخۆش، بەلاَم پرسیارێك هەیە زۆر جدی، یەعنی ئێمە رۆژانە لەکەنالْی زۆربەی حزبەکانەوە لەکەنالْە سەربەخۆکانەوە دەبینین کەچەندین نەخۆش پیشان دەدرێت کە داوای کۆکردنەوەی پارەیان بۆ دەکرێت، ئەی ئەم پارەیە بۆ ئەمانە نەبێت بۆ کێیە؟، پرسیارەکە ئەوەیە؟، دەبێت ئەگەر ئەم پارەیە بۆ ئەم خەلْکە نەبێت بۆ کوێ دەچێت؟، ئەگەر پێیان دەدرێت بۆچی داوا لەخەلْکی تر دەکەن؟، یەعنی ئێستا من ئەمڕۆ کاك ئاسۆ ئاماژەی بەوەکرد کە ملیۆنێك و180 هەزار کەس لە بودجەی هەرێم مووچە دەخۆن بەشێوەیەك لەشێوەکان، کە ئەو پێی وابوو ئەمە دەستکەوتێکە، بەلْێ لەسەر ئاستێك لەئاستەکان ئەمە دەستکەوتە، بەلاَم لەسەر ئاستێکی تر ئەمە کارەساتە؟، وای دابنێن کەمن ئەمڕۆ پەرلەمانتار نیم، پەیامی بۆیاخچیەکی بازاڕم پێیە، من کرێکارێکم یەعنی لەوەزارەتی دارایی و پلاندانان و حکومەت دەپرسم، بەشە بودجەی من لە بودجەی سالْی 2012 لەکوێدایە؟، مەسەلەی بودجەی ئەوە بودجە هی هەموانە، یەعنی ئەبێت لەدابەشکردنی بودجە عەدالەتی کۆمەلاَیەتی دەستەبەر بکرێت، یەعنی ئەبێت بەشێوەیەك لەشێوەکان کەسێك لەگوندەکانە، بڕۆ زۆربەی پەرلەمانتارە بەڕێزەکان گەڕاون لەگوندەکان چاوتان بەچەند کەسی هەژار کەوتووە، کەنە مووچەخۆری حکومەتە نەخانووەکەی بەکەلْك دێت، نەسەیارەشی هەیە، نە سالْی جارێك دێت بۆ شار، هیچ حەقێکی لەم بودجەیەدا نیە، بۆیە دەبێت حکومەت عەدالەتێکی هەبێت ئەم بودجەیە لەسەر بنەمای عەدالەتی کۆمەلاَیەتی دابەشبکات، ئەبێت لەسەر ئەم بنەمایە ڕاپۆرتی حکومەت بێت بۆ من، ڕاپۆرتی حکومەت من متمانەی تەواوم هەیە، 50 ملیار دیناری داناوە بۆ دەستەی وەبەرهێنان کەدلْنیام خۆ ڕەقەمێکە ئەمە

ئاسانە، هیچ گرنگیشی بۆ من نیە، بۆ خەڵکیش گرنگی نیە بڕوا بکەن، دیارە نموونـە زۆرە بـەس پێویست ناکات باسی بکەم، چونکە تا ئاستێك پەیامەکەم گەیشت، کۆمەڵێك شت هەیە دەمەوێت لەکۆتاییدا ئامـاژەی پێ بکەم، سەرچاوەیەك چ بۆ حکومەت، چ بۆ خەڵك، چ بۆ زیاد کردنـی سەرچـاوەکانی داهـات، چ بـۆ خـەڵك بێـت، چ بـۆ حکومـەت بێـت، ڕاسـتە مەسـەلەی ئاوەدانکردنـەوەی گوندەکانـە، ئاوەدانکردنـەوەی گونـدەکان بـەڕێزان بەپێـدانی 25 ملیـۆن دینـار بەگوندنشـینێك گونـدێك قـەت ئـاوەدان نابێتـەوە، پـەرە بەکشـتوکاڵ وئاژەڵـداری نادرێـت لەگونـدەکان، ئەگـەر 25 ملیـۆن دینـار بـدەیت بەگونـد نشـینێك، ئـەبێت حکومـەت لەچوارچێوەی پلانێکدا هەوڵی ئەوە بـدات جیـاوازی لـەنێوان شـارو گونـد نـەهێڵێت، تـۆ بـۆ گونـد نشـینێك قەڵایەك دروست بکـە، بـەڵام ئەگـەر لەتەنیشـت قەڵاکـەی ئـەودا قوتابخانـەیـەك نـەبێت، ئەگـەر لەتەنیشـتی نەخۆشخانەیەکی باش نەبێت و کارگەیەك نەبێت ئیشی تێدا بکات، ئەگەر ئالیك وپێداویسـتی تـری نـەبێت بۆ حەیوان و کیماوی نەبێت بۆ کشتوکاڵی، گوند بەمـە ئـاوەدان نابێتـەوە، خـەڵك هەیـە ئێسـتا لەگونـدەکان خانووی دروست کردووە لەسەر سلفەی عەقار، بەڵام ئێستا پارەی نیە کەساڵانەی سـلفەکە بداتـەوە، یـەعنی تۆ ناکرێـت تـەنها لەیـەك ڕووەوە سـەیری ئـەم پرۆسـەیە بکـەیت، سـەیری ئـەم مەسـەلەیە بکـەیت، دەبێـت سەیری هەموو ڕووەکانی بکەیت، تۆ کەسێك یان هاووڵاتیەکی خۆت قەرزار دەکەیت، بەڵام ئەبێت پلانێکـی بۆ دابنێیت دوایی چۆن ئەم قەرزە بداتەوە، ئەبێت وای لێبکەیت کەدڵی بەخانووەکەی خۆش بێـت، ئـەبێت لەسایەی ئەو خانووەدا سەرچاوەکانی تری داهات وخۆشگوزەرانی بۆ دابین بکەیت، بۆیە من لەگەڵ ئـەوەدام کە نەك 25 ملیۆن بەڵکو 100 ملیۆنیان پێ بدرێت، بەڵام ئەم پارەیەش هیچ ناکات، چونکە پلانـی لەگـەڵ نیە، بۆیە تکا دەکـەم بـا پـلان هـەبێت، مەسـەلەیەکی تـر پێـدانی قـەرزە، قـەرزی پیشەسـازییە یـان قـەرزی بچووکە بۆ گەنجان، کارێکی زۆر باشە چەند بکرێت قەرز بەخەڵك بدرێت بـۆ ئـەوەی کـەئیش بکـات، بـەڵام زۆر خەتەرە بەشێوەیەك بیدەیت کە ئەم کەسە بخەیتە ژێر قـەرزەوەو دواتـر لـەژێری دەرنـەچێت، گـەنجی واهەیە بۆ قەرزی بچووك چووە دوکانێکی گرتووە، لەمانگی 11 ساڵی 2011، چـونکە بـەپێی ڕێنماییـەکان دەبێـت دوکانەکـە بگریـت، ئـەبێت هـەموو ئەساسـێکی تێـدا دابنێیـت، هـەموو پێداویسـتیەکانی هەبێـت، لیژنەیەك دێتە سەری ئینجا قەرزەکەی پێ دەدرێت، دوکانەکەی دانـاوە سـاڵی 2012 هـاتووە، دەڵـێن قـەرز نادرێـت، تا ئێستاش ئەم بەدبەختە هەر کرێ دەدات، ئێ باشە ئەمە مەنتقی تێدایە، سەدجار هاوار دەکەیت بۆ حکومەت، لە تەلەفزیۆن هاوار دەکەیت، کابرا هاوار دەکات بەس چارەسەر ناکرێت، ئەمە ئیشکالە دەبێت حکومەت چارەسەری ئەم مەسەلانە بکات، مەسەلەی قەرز جارێ هەر بووە بەکێشـەیەکی زۆر گـەورە، بـووە بەنەخۆشی نەفسی بۆ هاووڵاتیان، یەعنی بەڕێز وەزیری دارایی لێرەیە، ئاگادارە جەنابی سەرۆکی پەرلەمان حەزدەکـەم تـۆ ئـەم مەسـەلەیە دیفـاعی لـێ بکـەیت، قـەرز بەپیشەسـازی بـدرێت، بەخوێنـدن بدرێـت، بەکشتوکاڵ بدرێت، بە سلفەی زەواج و عەقار بدرێت، یان دەبێت کەفیل بێنیت، سـەیرکەن ئـەبێت کـەفیل بێنیت، تۆ سەیری ئەم حیکایەتە بکە، مـن فەرمانبـەرم، ئەمـەوێت بچـم سـولفەی عـەقار وەربگـرم، ئـەبێت بڕۆم داوا لەفەرمانبەرێکی تر بکەم کە ببێت بـە کـەفیلم، خـۆم نـاتوانم ببـم بـە کـەفیل، ئەگـە پـۆلیس بم

نـاتوانم بـبم بـه کـەفیل، پێشمەرگە بم نـاتوانم بـبم بەکـەفیل، ئاسایش بم نـاتوانم، ئـیلا ئـەبێت بچـم داوا لەیەکێکی تر بکەم، یـەعنی ئەمـە دروسـت کردنـی کێشـەیە بـۆ خـەڵك، ئـەم وڵاتـە هـەموو بـووە بەکـەفیلی یەکێکی تر، کەس نایکات بۆ کەس، ئێستا ئەمە رێگریە حکومەت دروستی دەکات بۆ خەڵك، یەعنی تۆ قەرز دەدەیت بەخەڵك دەڵێی من پارەکەت پێ دەدەم، بەڵام دونیایەك کێشەت بۆ دروست کـردووە، بەیـەك دونیـا ڕۆتینیات دەسـتی پـێ ناگات، پەشیمانیشە لـەوەی کـەوەری بگرێـت، یـەعنی سـەیر بکـە لەقـەرزی سـولفەی عەقار، لـەم ماوەیـە گـەڕاوین زۆربـەی بـرادەرانم چوونەتە گونـدەکان، لەگونـدەکان کابرایـەکی گوندنشـینی داماو یەك فەرمانبەر ناناسێت لەشاردا، هیچ سەرچاوەیەکی داهاتیشی نیە، خەڵك متمانـەی پێناکـات ببێـت بەکەفیلی، وەڵڵاهی ڕۆشـتووە بـۆلای خـەڵك ببێـت بـە کـەفیلی وتوویانـە نـابین یـان وتوویانـە دەبـین بـەس دەبیت نیوەی قەرزەکە بدەیت بە ئێمە کەلامان بێت، دە وڵات ئـاوا ئـاوەدان نابێتـەوە، بەمـە کێشـە دروسـت دەکەیت، ئەمە گەندەڵی بەدوادا دێت، یەعنی ئەبێ چارەسەری ئـەم کێشانە بکرێـت، یـەك دونیـا ڕۆتینیـات هەیە، بودجە نەك ناگات بەخەڵك ئەوەشی کـە بەحسـاب دەگـات بەخـەڵك یـەك دونیـا سەرئێشـەیە، بـەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەپێی ئامارێك کەلەبەردەستی مندایە، ئەو کەسانەی کەکرێچین لەگـەڵ ئـەو کەسـانەی کە زیاتر لەخێزانێك لەخانوویەك دەژین، زیاتر لە 300 هەزار کـەس هەیـە، کـە شـوێنی نیشـتەجێبوونیان نیە، یەعنی ئامارەکە دەڵێت 400 هەزار، بەس من دەڵێم 300 هەزار، حکومەتی هـەرێمی کوردسـتان پـێم ناڵێت لە 2012 من چەند لە٪ ی ئەم بێ شوێنیە چارەسەر دەکەم، ئـەتوانم چـەند جێگای نیشـتەجێبوون دروست بکـەم بـۆ خـەڵك، دەسـتەی وەبـەرهێنانیان دروسـت کـردووە، زەوی خـەڵك دەدرێـت بـەکۆمپانیاکان، زەوییـــەکی جـــوان دەدرێـــت بـــەکۆمپانیا، مـــن نموونەیـــەکتان لەکـــەلار بـــۆ دێنمـــەوە، زەوییـــەك دراوە بەوەبەرهێنێك، زەوییەکە بفرۆشە، ئـەتوانی 200 خـانووی پـێ دروسـت بکـەیت بـۆ خـەڵکی هـەژار، بـەڵام وەبەرهێنەکە کردوویەتی بە 100 خانوو، بە نرخێك دەیفرۆشێت کەدەوڵەمەندیش ناتوانێت بیکڕێت، ئێ توخوا ئەمە پلانە، هەموو وەبەرهێنانێك وایە.

یەعنی ئەمە لەسلێمانی وایە، لە هەولێر وایە، لەدهۆك وایە، ئیشکالەکە ئەوەیـە حکومـەتی هـەرێم لەبـەر ئەوەی پلانی سەرکەوتووی نیە، نەك هەر نـەبووە بەمایـەی خێروخۆشـی بـۆ خـەڵك، بووەتـە مایـەی خـەم وخەفەت بۆ خەڵك، بووە بەمایەی بەهەدەردان، یەعنی دەبێت ئەمانـە چارەسـەر بکـرێن، ئەمـە خەمـە مـن باسی دەکەم، من پێم خۆشە ئەم حکومەتەمە زۆر بەتوانا بێت، من پشتیوانی هـەر پـرۆژەو پلانێـك دەکـەم کە بەدڵی خەڵك بێت، وەعـدتان پـێ دەدەم، ئـەوەی کەدەمێنێتـەوە باسـی بکـەم، تـەنها خاڵێکە کەبەلامـەوە گرنگە، منـیش گـوێم لـەو چاوپێکەوتنەی بـەڕێز بریکاری وەزیـری دارایـی بـوو، بـەڵێ باسـی ئـەوەی کـرد کەمووچەیەکی زۆر بۆ خانەنشینی پەرلەمانتار دەڕوات، بەڵێ منیش دەڵێم دەڕوات وحەقە ببڕدرێت، بـەڵام سیوەیل خان زۆر ڕاست دەکات، لەهەرێمی کوردستان منیش کەسوکارم پێشـمەرگەیە، قوربـانی گـەورەشمان داوە، جـەنابی سـەرۆك ئیجـازەم بـدە، بـەڵام بـەڕێز سـەرۆکی پەرلـەمان، حـەقی پەرلەمانـە، حـەقی بـەڕێز بریکاری وەزارەتە، نزیکەی 70 تا 80 هـەزار کـادیری حزبـی تەمـەنی نەگەشـتووەتە تەمـەنی خانەنشـینی

بەمووچەی گەورە خانەنشین کراون، ئەمە بەهەدەردانە، کەسێك یەك ڕۆژ خزمەتی گشتی نەکردبێت، تۆ مووچەی گشتی پێ بدەیت، پارەی خەڵکی پێ بدەیت، من لەوە ناترسم پارەی خەڵك دەبات، لەوە دەترسم بەها بۆ خزمەتی گشتی نامێنێت، فەرمانبەرێکی داماو 30 ساڵ خزمەت دەکات، بە 700 هەزار دینار خانەنشین دەکرێت، لەولاوە کادیرێکی حزبی بە ملیۆنێك خانەنشین کراوە، بێ ئەوەی یەك ڕۆژ خزمەتی کردبێت، ئەمە وادەکات کە فەرمانبەر ئیتر وەلائی بۆ ئیشەکەی خۆی نەمێنێت، دڵسۆزی بۆ ئیشەکەی خۆی نەمێنێت، یەعنی خەمخۆری نامێنێت، ئەمە ئیشکالەکەیە.

بۆیە ئەگەر قسە لەسەر ئەوەی کەچارەسەری بەهەدەردان بکەین، بەڵێ ڕاستە، ئەگەر بڕیارمانداوە دڵسۆز بین و قوربانی بدەین و ئیش بۆ خەڵك بکەین، لێرە خەمخۆر بین، بەبێ بەرامبەر بەڵێ ڕاستە حەق وایە مووچەی خانەنشینی وەزیر، ببڕدرێت، هی پەرلەمنتار ببڕدرێت، هی کادیری حزبی ببڕدرێت، لەڕابردوودا چ شتێکی خراپ کراوە پێیدا بچینەوە، ئەگەر ئەمانە پێیدا بچینەوە بەدڵنیاییەوە ئەوەندە پارە بۆ ئەم هەرێمە دەگەڕێتەوە ڕەنگە کێشەی هەژاری، کێشەی ئاودانکردنەوەی گوندەکان، زۆر کێشەی تریش چارەسەر بکرێت، بۆیە خەمەکەی سیوەیل خان و هی منیش و هی هاوولاتیانیش ئەمەیە کە عەدالەت نیە، ئەوەیە کەپلان نیە، بۆیە تکا دەکەم هەموو ساڵێکیش ئەم قسانە دووبارە دەکەینەوە، هەموو ساڵێك بەڕێز وەزیری دارایی سەری دەئێشێندرێت، هەموو پەرلەمنتارەکان سەریان دێشێت، خەڵك تاقەتی نیە بەدیارمانەوە دانیشێت، وەزارەتی پلاندانانیش بەهەمان شێوە، دەناکرێت ئەم قسانە بەرهەمێکی هەبێت، تاکەی ولات ئاوا دەڕوات بەرێوە؟، وەڵڵاهی ئەگەر وا بڕوات بەڕێوە 5 ساڵی تر تووشی داڕووخانێك دەبین هیچمان پێ ناکرێت، یەعنی ئەگەر چاومان لەنەوتە، کاکە گیان نەوت مەسەلەیە نیە ئێمە پشتی پێ ببەستین، ئەبێت بیر لەوە بکەینەوە کە کەرتی کشتوکاڵ ئاوەدان بکەینەوە، کەرتی گەشتوگوزار ئاوەدان بکەینەوە، نیشتەجێبوونە، پیشەسازییە، ئەبێت بیر لەوە بکەین مەعقولە هەموو ساڵێك من 17 هەزار کەس دابمەزرێنم، هەتا هەتایە عجزمان دەبێت ئەوکاتە لەبری ئەوەی ئێستا 2 تریلیۆنە، ئەوکاتە بودجەکە خۆی دەبێت بە 2 تریلیۆن بەس عجزەکە دەبێت بە 10 تریلیۆن، هاوکێشەکە پێچەوانە دەبێتەوە، یەعنی دەبێت مەسەلەکە خەمی بخۆین، چارەسەری بکەین، بۆیە من پێشنیار دەکەم لێرە بەدواوە، لەکاتی بودجەدا، ڕەقەم با بۆ من نەنێرن، بەس پلانم بۆ بنێرن، گەر بەدڵمان بوو، پشتیوانیان دەکەین، لەگەڵ ڕێزمدا، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

عظیمة خان، فەرموو، باشە عظیمة خان ئیجازە بدە جەنابی وەزیر یەك موداخەلەی هەیە، فەرموو.

بەڕێز بایز تاڵەبانی(وەزیری دارایی وئابووری):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی من حەز دەکەم هەندێ شت هەیە بەکورتی باسی دەکەم، بۆ ئەوەی زیاتر تەوزیح بێت لەلای براو خوشکانی ئەندام پەرلەمان، یەکەم: بەنیسبەت عەجز کەئەوەندە باس دەکرێت، ئێ خۆ ساڵی پار لەم

پەرلەمانـە، تریلیۆنێـك و 564 ملیـۆن عـەجز لێـرە موصادەقە کـرا، خـۆ هـەر ئەوەیـە لەگـەڵ ئـەوپارەی کەنەدراوە بەئێمە لەبەغدا ئێستا تەدویر بووەتەوە هاتووەتـەوە بـەڵکو کـەمی کـردووە، بەوانەشـەوە کـەمی کردووە نەك زیادی کردووە، چونکە یەك تریلیۆن 564 کە 705یشی نەدراوە، بێجگە لەپارەی پـترۆ دۆلار، ئەی پارەکە بۆ ئەم نیقاش وئەم بەزمە لەسەری نەبوو، وەکو ئەمساڵ بـەم شـێوەیە تـەرکیز دەخرێتـە سـەر ئەم عەجزە، من لەوەیان بەڕاستی خۆم وەك وەزیری دارایی داماوم لەمەسـەلەکەدا، نـازانم چیە؟، بەدەسـت منیش نیە ئەوە هاتووە، دوای ئەوە مـەوزوعی دانـانی بودجـە، ئـەم بودجەیـە لەعێراقـدا چۆن دادەنـدرێت لێـرەش بـەو شـێوەیە دادەنـدرێت، ئەوەشـی کەدایـدەنێت کۆمـەڵێکن یـەك شـەخص نیـە، بـۆ یـەك مـەرامی موعەیـەنیش نیـە، ناچمە ئـەو تەفاصیلانەوە، باسـی ئـەو سـندوقی ئیستیسـمارییە زۆر زۆر دەکرێـت، مـن جارێکی تر دەڵێم پارەکە بۆ کوێ ڕۆشت؟، دزرا؟ ڕۆشت؟، خورا؟، من یەك شت دەڵێم تکاتان لێدەکەم، ئـەوە وەزیری پلاندانان لێرەیە، ئەوە هەموو وەزیرەکان لێرەوە گوێیان لێمە، ئایا چ سـولفەیەکی مقاویـل و ئـیش وشەریکە تا ئەم کاتە هی مەشروعە بەردەوامەکان وهی مەشروعەکانی تریش، هاتووەتە وەزارەتی دارایی چ لە 2011 و چ لە 2012، چی وەستاوە، باشە ئەگەر ئێوە ناوتان لێنـاوە سـندوق، ئەگـەر مـەوزوع سـندوقە کوا یاسای سندوقەکە، مەفروزە حسابی هەبێت، نـەك سـندوق، خـۆ مـن ئێسـتا دەتـوانم باشـە یـەك ئـەمری موناقەلەم بۆ بکەن، کەبـە ئیمـزای مـن یـان جێگرەکـەم، موناقەلـەم کردبێـت لەبودجـەی خوتـەوە بـۆ سـەر بودجەی تەشغیلی، ئەمە شتێکە هەردوو پارەکـە پـارەی وەزارەتـی داراییـە، ئەمـە تەحصـیل حاصلە، بـەڵام دانانی سندوقەکە بەو شێوەیە، ئەوە مەعلومە وئێستاش ڕەنگ هەیە زۆربەی زۆری خوشـك وبرایـان بـزانن لەدوای ئەوەی کەپرسیاریان کردووە بزانن مەوزوعی ئەو سندوقە.

ئێستا ڕەنگە ئەمساڵ بوایە وابکرایە کەدانەنرایە، خۆ پار هەتا برادەرانی موعارەزە مـن ئاگـام لێیـە زۆریـان دەنگیان نەدا بۆ ئەو مەوزوعە، لێرە مەوزوعێکی تر تکاتان لێدەکـەم پارەکـە بـەو شـێوەیە مـەوجودە، هـەر سولفەیەك بێت تەئسیری نەکردۆتـەوە سـەر وەسـتانی هـیچ ئیشـێك، بفـەرموون تـەحقیق بکـەن بچـن لـە مقـاولین، لەشـەریکات لەهـەموو شـوێنێك بپرسـن، بەنیسـبەت عـەجزەوە کەئێمـە دەڵـێین چـۆن چارەسـەر دەکرێـت، بابە عەجز یاسایە، بەدوو شێوە چارەسەر دەکرێـت، یـان ئـەوەتا بەمیزانیـەی تـەکمیلی چارەسـەر دەکرێت، ئێمە دەوڵەت نین تا میزانیەی تەکمیلیمان هەبێت، ئەبێت مەرکەز هەیبێت بۆ مان بنێرێـت، یـان ئـەوەتا دەبێـت نیسـبەتەکان دابگـرین، بـەداگرتن، یـان سـەنەدات تـەبع بکـەین، تـەوزیعی بکـەین، ئـەویش لەدەسەڵاتی ئێمەدا نیە، ئایا ئێستاکە هیچ وەزارەتێك بەبەشەکەی خۆی ڕازییە؟، هەمووی نایەن، لای ئێوەو شکایەت ناکەن ناڵێن وەزارەتی مالیە بەشەکانمانی داگرتووە، ئـەی ئێـوە چۆن دەڵێن بـێن تەقەشـوف بکـەن وئەمانە دابگرن؟، یەعنی ئێوە دەبێت لەسەر یەکێکیان ئیتیفاق بکەن، ئێستا من لێرەوە بەجەنابتان دەڵێم ئەم عەجزە چیە؟، ئێستا دەتوانن لای بدەن، بەڵام ئێوە فەرموو وەکو پەرلەمان ئێرە لیژنەی تایبەتی خۆی هەیـە، ئـەوان زەختیـان لەسـەر ئێمـە کـردووە، ئێمـەش بـەو شـێوەیە دامانـنـاوە، چـەندجاریش کـەممان کردۆتەوە، فەرموو لیژنەکان ئیتیفاق بکەن 5 ڕۆژ ناخایـەنێت باوەزارەتـەکان بـێن وبڵـێن ئێمـە رازیـن دای

بگرن، ئێمەش حەلی دەکەین، یان هەر دەسەلآت بدەنە خۆمان دایدەگرین، بەلآم بەیانی شکاتیان کرد بانگمان مەکەن بۆ موحاسەبە، خۆ عەجز داگرتن چیە؟ ئاوایە، بەلآم وەزارەتەکان دێنە ئێرە هەرچی وەزارەت هەیە نەپار ڕازی بووە، نە پێرار ڕازی بووە، نە ئەمساڵیش پار ئەصڵەن بەوەی ئێمە ڕازی نەبوون کەدامان نابوو، ئێوەش لە 10٪ تان داگرت، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیری پلاندانان.

بەڕێز د. علی سندی(وەزیری پلاندانان):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەبەر ئەوەی دیسانەوە پرسیار ئاراستەی ئێمە کرایەوە، ناچارم بەکورتی وەڵآم بدەمەوە، بەڕێز کاك عبدالله مەلا نوری، ئاماژەی بەهەندێ ژمارەداو هەندێ ڕێژەی بێکاری، هەژاری کە بەحەقیقەت ئەوکارە لەوەزارەتی پلاندانانە، من نازانم سەرچاوەکانی ئەو بەڕێزە لەکوێوە بوو، چونکە ئاماژەی بەهیچ سەرچاوەیەك نەکرد، زیاتر بابڵێین بەشێوەیەکی عام قسەی کرد، هەر بۆ نموونە تەبیعی ئیحتیماله، ئەگەر پێویست بکات زیاتر باسی ئەم بابەتە بکەم، بەلآم لێرەدا خۆی لەبەر ئەوەی بابەتەکە بابەتی موناقەشەی بودجەیە، حەزناکەم زۆر بچمە ناو تەفصیل، بەس باسی دوو شتی سەرەکی دەکەم، هەر زۆر بەکورتی، کوردستان وڵآتی هەموومانە، ئەگەربباشیشە باشتر ببێت، ئەگەر کەموکورتیش هەیە، باشی بکەین وچارەسەری بکەین، بەڕێزیان دەڵێن کەڕێژەی بێکاری 15٪ یە لەکوردستان، ئەمە نازانم ئەگەر بشمێنێتەوە لەناو پرۆتۆکۆل، چونکە هەر لەسەر وێب سایتەکانی (یوئێن) و ئەوانە هەیە، ئەو شتانە ئێستا نیسبەتی ڕێژەی بێکاری لە کوردستان ئێمە هێشتا بلآومان نەکردۆتەوە، چونکە کۆمەڵێك نصائیحمان کردووە، کە ئەنجامەکانی بەشێوەیەکی عیلمی ورێکوپێك ئیعلان دەکرێت لەم ماوەیەدا، ڕێژەی بێکاری ئێستا لەهەرێمی کوردستان 6٪ ـە ئینجا ئەگەر بە ڕێزیان یان هەر کەسێکی تر بەنەوعێکی تر دەیخوێنێتەوە ئەوە من نازانم، ئەوە وێب سایتەکەی (یوئێن) هەیەو دەتوانن سەیری بکەن، ئیعلان کردنیشی بەو شێوەیە لەدانیشتنی پەرلەمان و لەناو پرۆتۆکۆل نازانم ئیحتیمالە سوودێکی وای نەبێت، خاڵی دووەم: پرسیارێك دووبارە دەبێتەوە کەگوایە ئەم بودجەیە ئەولەوێتی چیە؟، یانیش چ سوودێکی هەیە بۆ بێکاری، باشە خۆ ئەولەویاتەکان تەبیعی ڕوونن، کارەبا، ئاو، جادە، ئاوەڕۆ، ئەوانەی کەهەیە، هەتا ئەگەر بەنیسبەتی کاملیش سەرف نەکرابێت ئەولەویەت وەك خۆیەتی، هەلی کار ئەوە مەعلومە ئیحتیماله باشترین ڕێگا نەبێت، بەلآم ئەوە یەکێکە لەڕێگاکان، بەلآم بەداخەوە کەس بەرجەستەی ئەوەش ناکات، ئەگەر ساڵی پار بودجەی وەبەرهێنان هەر ڕەقەمێك بووبێت، کەهەمووی خەرج نەبووبێت، ئەو ئەگەرانەی کەمەعلومەو باسکراوە، بەلآم ئەو بەشەی کەسەرف کراوە، ئایا ئەوە هیچ هەلی کاری دروست نەکردووە، وەڵآمەکەی ئەوەیە کەهەلی کاری دروست کردووە، هەم بۆ خەڵکی هەرێمی کوردستان، تەنانەت خەڵك لەوڵآتانی دراوسێش هاتوون لەهەرێمی کوردستان ئیشیان کردووە، مەسەلەکەش ئەوە نەبووە کەئەوانە هاتوون، خەڵکێك ئەوانیان هێناوە،

ئەوانیان فەرز کردووە، نەخێر بەعزێك كار هەیە کەئەوان هاتوون کردوویانە، بەعزێك کاریش هەیە کەخەڵکی هەرێمی کوردستان کردوویانە، هەم لەساڵی پارو هەم لەساڵانی ڕابردووش، لەکۆتاییدا بۆ ئەوەی زۆر نەچمە ناو ئەو تەفصیلە، کەی وەڵامی پرسیارەکانم دایەوە، شەرحی ئەوەش دەکەم، بەڕەقەم بەداتا کە ئەو بودجەی وەبەرهێنانەی کەخەرج کراوە چ تەئسیرێکی هەبووە لەسەر هەلی کار، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

سوپاس، فەرموو عظیمة خان.

بەڕێز عظیمة نجم الدین حسن:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە لەسەرەتاوە من قسەم لەسەر ئەوەیە، بەپێی ئەو ڕاپۆرتانەی کە وەزارەتی دارایی وپلاندانان، بەڕێز وەزیری پلاندانان دەڵێت ئەو کارانەی کەلەوەزارەت کردوومانە ڕێژەی بێکاری و هەژاری، بەپێی ئەوئامارانەی کەلای ئەوە، با پێمان بڵێت تاچەند ڕێژەی بێکاری وهەژاری کەم بووەتەوە، من ئەچمە ناو تەفاصیلی ئەو پلانانەی کەحکومەتی هەرێمی لەماوەی دووساڵی ڕابردوودا بۆ پرۆژە، پلانەکانی بۆ کەمکردنەوەی هەژاری وبێکاری وخزمەتگوزاری لەهەرێمی کوردستاندا، بەڕاستی ئەوەی مایەی نیگەرانیە لەم هەرێمەدا لەماوەی 2 ساڵی ڕابردوودا من پێم وایە حکومەت تەنها حکومەتی کار بەڕێکەر بووە.

یەعنی لەکابینەی شەش و حەوتیش ئەگەر بەم شێوەیە کار بکرێت وبێ پلانی هەبێت لەدانانی پرۆژەکان ولەدانی ئەو سێکتەرە گرنگانەی کە کار بۆ بووژانەوە وگەشەکردن و بەرەوپێش بردنی وڵات دەکات، بەڵام بەداخەوە لەلای ئێمە تەنها پارەکان بۆ پڕکردنەوەو سەرفکردن ولەکۆڵ کردنەوەیە، بەڕاستی هیچ پلانێکی ستراتیژی نیە، یەك وەزارەتم پێ بڵێ لەم حکومەتەدا پلانێکی ستراتیژی هەبێت بۆ ماوەی چەند ساڵ کاری لەسەر بکات، مەرحەلە بەمەرحەلە، من لەوکاتەی کە بۆ خۆم ئەندام پەرلەمانم، لەماوەی ئەم سێ ساڵەدا ئەوەی کەموتابەعەی ئیشی وەزارەتەکانم کردبێت، بەڕاستی هیچ پلانێك نیە، تەنها پڕکردنەوەی بۆشاییەکە پڕکردنەوەی پارەیەکە بەدەستیانەوە بۆ دانانی چەند پرۆژەیەك، تەنانەت پرۆژەکانیش کە ساڵانە دادەندرێت لەکۆی پرۆژەکان بەبەڵگەوە من دەیان پرۆژەت پێ دەڵێم کە تێیدایە تەواو بووە، هەیە ڕەنگە بڵێم زۆر لەوە پرۆژەی پێویست تر هەیە، لەدابەشکردنی پرۆژەکان بەسەر ناوچەکان وشوێنەکان بەڕاستی هیچ عەدالەتێکی تێدا نیە، ئێمە لە خزمەتگوزاری بەڕاستی شەریحەیەکی گەورەی کۆمەڵگاکەمان کەلەسەرچاوەی گەشە کردنی کشتوکاڵ وبەرەوپێش چوون و بووژانەوەی لادێکانی کوردستاندا پشتگوێمان خستووە، بەڕاستی ئەو پڕۆژانەی ساڵی پار وئەمساڵیش ئەگەر سەیر بکەین کەمترین پرۆژە بۆ لادێکان وناحیەکان وقەزاکان دانراوە، زۆرترین پرۆژەی ئەم حکومەتە لەماوەی ئەم 2 ساڵەدا پارەی زل و زەبەلاح لەناو سەنتەری پارێزگاکاندا پرۆژەی پێکراوە، من بەنموونە پێت دەڵێم لەشوێنێکی وەك شارەکەی خۆم نا، بڵێم تەنها لەچەمچەماڵ کەژمارەی دانیشتوانەکەی 200 هەزار کەس دەبێت، لەکۆی پرۆژەکانی کەبۆی

کراوە، 9 پرۆژەی 16 ملیار دینارە، تەنانەت ئێمە شەش ناحیەمان هەیە، لەو 6 ناحیەیە 2 ناحیەی پرۆژەی بۆ کراوە، 2 پرۆژە بۆ شاری چەمچەماڵ کراوە.

من تەنها قسە لەسەر چەمچەماڵ ناکەم، ئەوەی کەمن بینیومە وەك ئەندامی پەرلەمان، سەردانی لادێکانم کردووە، سەردانی ناحیەکانم کردووە، بەڕاستی مایەی نیگەرانیە ئەو خەڵکە لەو ڕەزالەتە لەو ژیانە پڕ زەحمەتیەدا دەژین، بەڕاستی نە کارەبایان بۆ چووە، نە پرۆژەی ئاویان بۆ چووە، تەنها ئەوانەی کەلەدەوروبەری پێنجوێنە پێش ماوەیەك سەردانمان کردن، لە ناوچەکانی شێخ بزێنی 8 لادێمان بەسەرکردەوە، لەماوەی پێشوودا بەڕاستی ئینسان سەیری ئەو گوندانە بکات، من دەڵێم ئەم بەرپرسانەی ئێمە، ئەم وەزیر وکاربەدەستە گەورانە ئاگایان لەخواری خوارەوەی کۆمەڵگا نیە، کەخەڵك چۆن گوزەرانێك دەگوزەرێنێت، بەڕاستی ئەوجێگایانە لەسەرەتای ئەوەی کەدێکان ئاوەدان بووەتەوەو گەڕاونەتەوە بۆسەر زێدی خۆیان، لادێی وا هەبووە، 200 ماڵ بووە، 150ماڵ بووە، 180 ماڵ بووە، ئێستا هەموو دێیەکان چۆڵ بووە، ئێمە چوینەتە ئەوێ تەنها 5 ماڵ و6 ماڵی تێدا ماوە، بۆ لەبەرچی، لەبەر ئەوەی یەکەم: کارەبایان نیە، ڕێگایان نیە بۆ گوندەکە، قوتابخانەیان نیە بۆ منداڵەکانیان، بەڕاستی خەڵك هەیە خانووی نیە، ئێمە دەڵێین سولفەی عەقار حەلە بۆ بووژاندنەوەی لادێکانمان، بەداخەوە تەنها سولفەی عەقار و دروست کردنی خانوو چارەسەر نیە، تۆ پرۆژەی بۆ نەبەیت خزمەتگوزاری بۆ نەکرێت، ئەوەی کەئێمە بینیومانە تەنها چەند قوتابخانەیەك بووە، کەڕێکخراوی (کرای) لەساڵی 1992 و1993 بۆیانی دروست کردووە، تەنانەت نۆژەنیش نەکراونەتەوە، بەڕاستی منیش مافی خۆمە کەقسەی تەواوی خۆم بکەم، حەقی خۆمە پارەی خەڵکە، ئەبێت ئەم بودجەی بۆ خەڵك بێت، من وەك ئەندامی پەرلەمان ڕەنگە من زیاتر لەسۆزان خان لەخوارەوە بم، ئاگام لەژیان وگوزەرانی خەڵکە....

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی ئەمشەومان دوادەخەین تا بەیانی سەعات 10ی پێش نیوەڕۆ بەخواتان دەسپێرم...

فرست احمد عبدالله	**د.حسن محمد سورە**	**د. ارسلان بایز اسماعیل**
سکرتێری پەرلەمانی	**جێگری سەرۆکی پەرلەمانی**	**سەرۆکی پەرلەمانی**
کوردستان – عێراق	**کوردستان – عێراق**	**کوردستان - عێراق**

پەرلەمانی كوردستان - عێراق

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (29)

شەممە رێكەوتی 2012\6\16

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژماره (29)

شەممە رێكەوتی 2012/6/16

كاتژمێر (10)ی پێش نیوەڕۆی رۆژی شەممە رێكەوتی 2012/6/16 پەرلەمانی كوردستان - عێراق بە سەرۆكایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆكی پەرلەمان و، بە ئامادەبوونی بەڕێز د. حسن محمد سورە

جێگری سەرۆك و، بەڕێز فرست أحمد عبدالله سكرتێری پەرلـەمان, دانیشـتنی ژمـارە (29)ی خـولی سـێیەم, ساڵی (2012) ی خۆی بەست.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1)ی هـەمواركراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی كوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیـاری درا دانیشـتنی ژمـارەی (29)ی خـولی سێیەمی هەڵبژاردن لـە كـات (10)ی پـێش نیـوەڕۆی ڕۆژی شـەممە ڕێكـەوتی 2012/6/16 دا بـەم شـێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ كردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2012.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گەلی كوردستان. دانیشتنی ئەمڕۆمان دەست پێ دەكەین، پەرلەمانی كوردستان، خولی سێیەمی هەڵبژاردن، ساڵی سێیەم، خولی گرێدانی دووەم، ژمارەی دانیشتن (29) ڕۆژی دانیشتن 2012/6/16.

بەرنامەی كار:

بەپێی حوكمەكانی بڕگە (1) ی مادده (20) لە پەیڕەوی ناوخۆی ژمارە (1) ی هەموار كراوی ساڵی 1992 ی پەرلەمانی كوردستانی عیراق، دەستەی سەرۆكایەتی پەرلەمان بڕیاریدا بەرنامەی كاری دانیشتنی ژمارە (29) ئاسایی خولی سێیەمی هەڵبژاردن لە كات (10) پێش نیوەڕۆی ڕۆژی شەممە ڕێكەوتی 2012/6/16 بەم شێوەیە بێ:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ كردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2012.

ئێستاش بەڕێز جێگری سەرۆكی پەرلەمان، ناوی ئەو پەرلەمانتارە بەڕێزانە دەخوێنێتەوە كە مۆڵەتن یان ئامادە نەبوون با بفەرموێ.

بەڕێز حسن محمد سورە/ جێگری سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ناوی ئەو ئەندامانەی لە دانیشتنی (29) لە 2012/6/15 ئامادە نەبوون یان نەهاتوون، دانیشتنی بەیانی،

د.بشیر خلیل	مۆڵەت
پەیام احمد محمد	مۆڵەت
جلال علی عبدالله	مۆڵەت
حازم تحسین	مۆڵەت

سەردار رشید	**ئامادەنەبوو**
شوان عبدالكريم	**ئامادەنەبوو**
صباح محمد نجيب	**مۆڵەت**
عبدالرحمن حسين	**مۆڵەت**
عبدالسلام مصطفى	**مۆڵەت**
عمر عبدالرحمن	**ئامادەنەبوو**
فاضل محمد	**مۆڵەت**
کوێستان محمد	**مۆڵەت**
هاژە سليمان	**مۆڵەت**
یاووز خورشید	**مۆڵەت**
دانیشتنی ئێوارە:	
امير گۆگە	**مۆڵەت**
برهان رشيد	**ئامادەنەبوو**
پەیام احمد	**مۆڵەت**
تارا تحسين	**مۆڵەت**
حازم تحسين	**مۆڵەت**
د.صباح محمد	**مۆڵەت**
عبدالرحمن حسين	**ئامادەنەبوو**
عبدالسلام مصطفى	**مۆڵەت**
عمر عبدالرحمن	**ئامادەنەبوو**
فاضل حسن	**مۆڵەت**
فاضل محمد قادر	**مۆڵەت**
محمد دلێر	**ئامادەنەبوو**

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

ئێستاش بەردەوام دەبین لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆ كردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عێراق بۆ ساڵی 2012، فەرموون لیژنەی دارایی بۆ شوێنی خۆتان، بەخێرهاتنی وەزیرە بەڕێزەكان و یاوەرەكانیان دەكەین، عظيمة خان فەرموو.

بەڕێز عظيمة نجم الدين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیاره دوێنێ قسەی یەکەمم تەواو کرد لە خاڵی یەکەم چوومە سەر خاڵی دووەم و کۆتایی پێهێنرا، ئێستا لەسەر وەڵامدانەوەی ڕاپۆرتەکەی لیژنەی دارایی کە پرسیار ئاراستەی بەڕێز وەزیری دارایی دەکەم لەسەر ئەوەی کە وەڵامی دایەوە، لەو پێشنیارەی لیژنەی پەروەدەو خوێندنی باڵا بۆ وەزارەتی دارایی کە داوای سەلاحیەتی زیاتر و سەربەخۆیی زیاتر بۆ زانکۆ و پەیمانگاکان دەکات، دەست کراوەتر بن لەسەرف کردنی پارە بۆ زانکۆ و پەیمانگاکان، وەڵامی وەزیری دارایی ئەوە بوو کە ئەوان بڕیاریان داوە وەڵامی داوە کە ئەوە جێبەجێ کراوە و ناردراوە بە بڕیاری ژمارە 5250 لە 2011/5/22 ئەو بڕیارەمان جێبەجێ کردووە، بەڵام ئەوەی کە ئێمە ئاگادارین لە زانکۆ و پەیمانگاکان لەبڕی ئەو پارە دیاریکراوەی 100 ملیۆن دیناری ساڵانەیە، زیاتریان بۆ نیە کەتەنها ئەوەش بۆ ڕێپێدراوی سەرەکیەکانی بەردەستی خۆیانە، بۆیان هەیە هەمووی بکەن بەچەند وەسڵێکی خواردن و بە چەند پێویستیەکی وردەکاری ناو زانکۆ و پەیمانگاکان، تەنانەت ناتوانن کۆمپیوتەرێکی پێ بکڕن، ئەوەی کە کڕین بێ، من لێرە لە وەزیری دارایی ئەپرسم ئەو سەلاحیەتە 100 ملیۆن دینارەی ساڵانەیە، یان سەلاحیاتەکە، سەلاحیەتی تەواوە بۆ سەرف کردنی پارەی وەزارەتی دارایی لە بەردەستیان، میزانیەی خۆیان لەبەر دەستیان، ئەوە پرسیارێك بۆ وەزیری دارایی پرسیارێکی ترم ئاراستەی وەزیری پلان دانان دەکەم، ساڵی پار ئەوەبوو 120 ملیار دینار پارە دانرا بۆ تواناسازی جێگەی خۆشحاڵیە کە هەرێمی کوردستان ئەو بڕە پارەیەی بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زانستی و بۆ ناردنە دەرەوەی خوێندکاران، لە وەزارەتی خوێندنی باڵا، هەروەها لە وەزارەتی پلان دانان بۆ ئەوەی کە لەناو دام و دەزگاکانی حکومەت بۆ ئەوەی خەڵك خیبرەیەکی باشی هەبێ، بەپێی بوارە جیا جیاکان لە وەزارەتە جیا جیاکانی حکومەتی هەرێمدا، ئەو پرسیارە ئاراستەی وەزیری پلان دانان دەکەم، ئەو کەسانەی کە لەوەزارەتی پلان دانانەوە نێردراون بە چ پێوەرێك نێردراون؟، ژمارەیان چەندە؟، لەبەر ئەوەی ئێمە وەکو ئەندامانی لیژنەی پەروەردە بەرپرسین لە بەدواداچوون، بۆ ئەو پارانە ئەوەی کە لە وەزارەتی خوێندنی باڵا، بەدواداچوونمان بۆ کردووە لە وەزارەتی خوێندنی باڵا هاتۆتە لیژنەی پەروەردە، هەموو ئەو ژمارانەی کە ناردوویەتی لە کۆی 120 ملیار دینارەکە، تاوەکو ئێستا 4225 کەس ناوی دەرچووە لە تواناسازی، 1800 کەس تاوەکو ئێستا سەفەری کردووە، 17 خوێندکار تەواوی کردووەو گەڕاوەتەوە، ئەمە بۆخۆی کۆمەڵێ مەعلومات بووە کە لە وەزارەتی خوێندنی باڵا، لەگەڵ ئەوەش بڕی پارە لە وەزارەتی خوێندنی باڵاش دەست نەکەوتووە، بەڵام ئەوە جێی گومانە ئێمە چەند جارێ پەیوەندیمان کردووە بە وەزیری پلان دانانەوە بۆ بەرچاو ڕوونی، کە وەکو ئەندامی پەرلەمان مەفروزە وەزارەتەکان دەرگایان واڵا بێ بۆ ئەندامی پەرلەمان، بەڵام بەداخەوە وەزیری پلان دانان جارێك وەڵامی دایەوە کە توانای نیە، نازانم کاتی نیە، جارێکی تر ئەوەبوو کە من بە شەخسی خۆم تەلەفۆنم بۆ سکرتێرەکەی کردووە کاك زانا، وتوویەتی وەزیری لێرە نیە، جارێکی تر وەزیر خۆی وەڵامی داوەتەوە ئیشەکەی چیە، جارێکی تر لەگەڵ کاك شێرزاد چووینە بە دواداچوون بۆ پرۆژەکان لە وەزارەتی پلان دانان وتراوە، بچن بۆ لای بەرپرسی بەشی پرۆژەکان بۆ لای وەزیر مەچن، با بزانین ئەو ڕێ گریە چی بووە؟، کە وەزیری پلان دانان تاوەکو

ئێستا نەیهێشتووە ئەندامی پەرلەمان پرسیارەکانی خۆی یان بەدواداچوونەکانی خۆی وەڵامێکی دەست کەوێ، خاڵێکی تر پەیوەندی بە وەزیری پلان دانان و بریارێکی ئەنجومەنی هەرێمیە بۆ کاروباری نەوت و غاز، بە نووسراوێ ئاراستەی پەرلەمان کراوە وەکو ئاگادار کردنەوە، لە ڕاستی دا پەرلەمان مەرجەعێکە کە ئەبێ هەموو ئەو برە پارانەی کە داهاتی هەرێمی کوردستانە لە پەرلەمان بڕیاری لەسەر بدرێت و لە پەرلەمان یەکلا بێتەوە، بەلام ئێمە لە هەرێمی کوردستان وەك ئەوەی کە لە کۆی ئەو داهاتانەی کەبرادەران باسیان کردووە، لە پارەی نەوت و داهات و ئەوانەیە، بەلام لێرە ئەوەی کە جێگەی پرسیارە، ئەو برە پارەیەی کە 135ملیۆن دۆلارە، کە بە بڕیارێکی ئەنجومەنی هەرێمی بەکاروباری نەوت و غاز لە دوای دوو مانگ ئاراستەی پەرلەمان کراوە، بەبێ ئەوەی بگەرێتەوە بۆ پەرلەمان و ئەو پێشنیارە بێتەبەردەستی ئەندامانی پەرلەمان، ئێمە لە وەزیری دارایی و وەزیری پلان دانان و جێگری وەزیری دارایی کە لە لێدوانەکانیان گوێمان لێیە، ئەڵێ بە بێ گەرانەوە بۆ پەرلەمان ئێمە ناتوانین هیچ برە پارەیەك سەرف بکەین، بەلام ئایا بە ئاگادار کردنەوە بۆ پەرلەمان هاتووە، ئەوە نووسراوەکەیە لە دوای دوو مانگ لە بەرواری 2011/12/21 ئەم نووسراوە بۆ لیژنەی پیشەسازی و وزە و پەروەردەو فێرکردنی بالا نێردراوە بۆ ئاگاداریتان، بەرێزان ئەگەر پەرلەمان مەرجەعی شەرعیە بۆ بڕیار دان لە پارەو داهاتی ئەم وڵاتە 135 ملیۆن دۆلار پارە تەرخان دەکەین، من لەگەڵ ئەوەدام برِی پارەی دیاریکراو دە ئەوەندە سەرف بکرێت بۆ وەزارەتی خوێندنی بالا و پەروەردە کە خۆم لەو لیژنەدام ، داکۆکی لە برِی پارەی دیاریکراو دەکەم، بەلام نارِوونی و شاردنەوە لە ئەندامانی پەرلەمان، ئەو برە پارە نادیارەی کە لە سندوق دایە لە هەرێمی کوردستان. ساڵی پار لە 2011 حکومەت دەڵێت لە 2011 بۆ دۆخە لە ناکاوەکان لە شەش مانگی یەکەمی 2010 133143سەدو سی و سێ ملیارو سەدو چل و سێ ملیۆن دیناری خەرج کردووە، بەلام دواتر لە ژمێرەی کۆتایی ساڵی 2010 ئەڵێت لە کۆی ساڵەکە نۆ ملیارو هەشت سەدو شەست و شەش ملیۆن دۆلار خەرج کراوە، وەك ئەوەی لە شەش مانگی یەکەم لە 2010 سیانزە ئەوەندەی کۆی ساڵەکە خەرج کراوە، لە شەش مانگی یەکەمی وەزارەتی دارایی، بەراستی ئەمە ئاماژە نیە بۆ ئەو برە پارانەی کە دارایی خەملاندوویەتی و ناردوویەتی بۆ بەردەست ئەندامانی پەرلەمان، ئەگەر ئێمە لە دیاریکردنی ئەوبرە پاریەی کە لە پارەی نەوت دادەندرێت بۆ هەر سێکتەرێك لە سێکتەرەکان، ئەگەر پەروەردەبێ، خوێندنی بالا بێ یان هەر کاروبارێکی کۆمەلایەتی بێ، ئێمە گرفتمان نیە، بەلام گرفت لەوەدایە کە لە کوێ زۆر زەروریەتت هەیە بە پارە، لەکوێ گرفتێکت هەیە پێیەوە ئەناڵێنی، ئەم هەرێمی کوردستانە، هەمووومان ئەزانین لە پەرلەمانی کوردستان، لە چەند ساڵی ڕابردوو لەماوەی 20 ساڵ تاوەکو ئێستا کێشەی قوتابخانە لە هەرێمی کوردستان، کێشەیەکی بنەڕەتی سیستەمی خوێندنە، ئەوە لە 2007 ئێمە بڕیاری گۆڕینی سیستەممان داوە، بەلام لەبەر نەبوونی بینای خوێندن هەتاوەکوئێستا حکومەت نەیتوانیوە وەکو پێویست بینا دابین بکات، نەتوانراوە سیستەمی خوێندن هەنگاوێك بەرەو پێش بچێت، من لێرە ئەو پرسیارە ئەکەم ئەو برە پارەیەی بۆ خوێندنی بالا دانراوە، خۆ وەزارەتی خوێندنی بالا پار کە پارەکەی بۆ دانراوە ئەکرا سەرف کرایە، پارەیەکی کەم نەبووە، لە

هەولێر 132211 ملیار دانراوە، لە سلێمانی 165474لە كۆی ئەم پارانە لە دهۆك 95983 ئەگەر كۆی ئەو پارانەی كە خەرج كراوە، دانراوە بۆی بە تەواوی سەرف كرابێ من پێم وایە كۆی پڕۆژەكانی وەزارەتی خوێندنی باڵا لەهەموو پڕۆژەكان كەمتر چۆتە بواری جێبەجێ كردنەوە، ئایا ئەو پرسیارە ڕووبەڕووی كێ بكەینەوە كەمتەرخەم بووە لە جێبەجێ كردنی ئەو برە پارە زۆرەی لە بودجەی 2011 بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا دانراوە، نەچۆتە بواری جێبەجێ كردنەوە، كە 62 پرۆژەی وەزارەتی خوێندنی باڵایە، ئەكاتە یەك ترلیۆن و شەش سەدو شەست و هەشت ملیارو شەش سەدو حەفتاو سێ ملیۆن دینار، بەڕێزان باسی دامەزراندن بكەین، دامەزراندن لە حكومەتی هەرێم ساڵانە، پار 25 هەزار كەسی دامەزراند، ئەمسالیش بڕیارە 17 هەزار كەس دابمەزرێنێت، بەڕاستی ئەوەی كە لە دامەزراندنی حكومەتی هەرێمی كوردستانە لەم وڵاتە ئەكرێت كارەساتە، یەعنی ئەو پێشنیارانەی كە حكومەت بەرزی ئەكاتەوە، وەزارەتەكان بەرزی ئەكەنەوە بۆ خوێندن هیچ بەپێی پلان و بەپێی پێویستی نیە، ئەوەی كە وەزارەتی پەروەردە داوای كردووە لە ساڵی پار هیچ ئەو پسپۆڕێتیانە نەبووە كە پەروەردە پێویستیەتی، هیچ ئەو ژمارە نەبووە كە وەزارەتی پەروەردە پێویستیەتی لەوەزارەتی پەرەوەردە.....

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

خوشكی من، رەجا دەكەم شێوەی قسەكانت بە شێوەیەك قسەكانی خۆشت بكەی، فەرموو بەردەوامبە.

بەڕێز عظیمة نجم الدین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

خاڵێكی تر ئەو برە پارانەی كە ساڵێكی وەزارەتی پەروەردە لە بابێكی میزانیەی پەروەردە دانراوە، برێك پارەیە كە بۆتەغزیەی مەدرەسی دانراوە، بەڕاستی جێگەی پرسیارە كە ئەو برە پارەیەی بۆ تەغزیەی مەدرەسی دائەندرێت، ئەوەی كە من بەدواداچوونم بۆ كردووە، ئەو بەدواداچوونەی من كە ساڵانە برێ پارە بۆ تەغزیەی مەدرەسی، بەناوی تەغزیەی مەدرەسی كە هەر هەموومان بچین پرسیارو بەدواداچوون بكەین، یەك دینار لە قوتابخانەیەكی هەرێم سەرف نەكراوە لە ساڵی 2008، 28000 بیست و هەشت هەزار دینار بەناوی تەغزیەی مەدرەسیەوە، لە 2009 دووسەدو چل و هەشت ملیۆن لە وەزارەتی پەروەردە بەناوی تەغزیەی مەدرەسیەوە، لە 2010 دوو ملیۆن دیناری تیا خەرج كراوە، ئەویش تەنها بۆ یەك ناوچە، تەنها لە چۆمان و مێرگەسۆر برێك خواردن بۆ موشریف و پەروەردەی ئەوێ سەرف كراوە، ئەگینا بری ئەو پارانە ئێستاش لە 2011 جارێكی تر 111ملیۆن دینار پارە بۆ تەغزیەی مەدرەسی، من وەكو ئەندامی ئەو لیژنەیە ئەوەی كە پەیوەندی بە میزانیەی وەزارەتی پەروەردەوە هەیە، وەكو ئەندامی پەرلەمان بۆم هەیە بەدواداچوون بكەم، بۆم هەیە لەو نا ڕوونیانە و نەبوونی شوێنی ئەو پارانە قسەی لەسەر بكەم، بەڕاستی ئەوەی كە سەرف كراوە، تەنیا لە مێرگەسۆر و چۆمان ساڵێك دوو ملیۆن دینار سەرف كراوە، بری ئەو پارانە چۆتە بابی تر و سەرف كراوە و ئەوی تر ماوە، ئەوەی كە من بەدواداچوونم بۆی كردووە، خاڵێكی تر كە لە پڕۆژە دووبارەكانی ناو پڕۆژەكانی ئەمساڵ هاتووە لە وەزارەتی پلان دانان، پڕۆژەیەكە بۆچەمچەماڵ دانراوە،

كە ساڵی پار چل مليارو حەفتاو شەش مليۆن بووە، ئەمساڵیش برەكەی 16 مليار ديناری بۆ دانراوە، پرۆژەی پەرەپێدانی ئاوی دوكان چەمچەماڵ، ئەو پرۆژەيە لە 2009 ئەو ئاوە ئەگوازرێتەوە چەمچەماڵ و پرۆژەكە هيچی نەماوە، بەڕاستی دانانی ئەم برە پارە زۆرە، ديار نەمانی لە ساڵی داهاتوو، ئەم پارەيە ئەچێتە كوێوە؟، بەپێی ژمارەی دانيشتوانيش بێ بڕی ئەو پارەيە زۆرە كە دائەندرێت و پرۆژەكە تەواو كراوە، من لێرە يەك پێشنياری تر ئەكەم، هيوادارم لەداهاتوو ئەو بڕ پارانەی كە بڕی پارەی مينحەی نەوتە يان بەخششە، شيرينی نەوتە لەهەرێمی كوردستان، بڕێكی دياريكراويشی بۆ پرۆژەكانی پەرەوەردە بۆ ئەوەی كە گرفتمان نەمێنێت، تاوەكو ئێستا 152 قوتابخانەی سێ دەوامی لە كوردستان هەيە، 300 قوتابخانەی دوو دەواميمان هەيە، بۆ ئەوەی كەحكومەت دڵسۆزانە كارەكانی خۆی بە باشی بكات، وەزارەتی پەروەردە ئەو گرفتەی نەمێنێت، خوێندكارانيش لەناو ئەو تەزەخومە زۆرە لەناو ئەو فەوزايەی كە ئێستا هەيە، بەڕاستی كێشەكە چارەسەر بێ، من پێشنيار دەكەم لەو برە پارەيەی نەوتی بەخشينانەی، نازانم كە چۆنە، بەڵام بڕێكی دياری بكرێت لە داهاتوو بۆ قوتابخانە دروست كردن، لەگەڵ ئەو 150 مليارەی كە ساڵانە ليژنەی پەروەردە پێشنياری كردووە بۆ حكومەت دابينی بكات، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

پەيمان خان فەرموو.

بەڕێز پەيمان عزالدين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من بەر لە قسەكانم لەسەر بودجە، داواكاريەكم هەيە بۆ سەرۆكايەتی، بۆ ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان، كە داوا لە سەرۆكايەتی پەرلەمان و ئەندامانی پەرلەمان ئەكەم پابەند بن بە ماددەكانی 17 لە پەيڕەوی ناوخۆ لەگەڵ 26 لە پەيڕەوی ناوخۆی پەرلەمان، كە لە ماددەی 17 ئەرك و دەسەڵاتەكانی سەرۆكی پەرلەمانی خستۆتەڕوو، لەهيچ كاميان باسی ئەو حاڵەتانەی نەكردووە، كە ڕێگە بە سەرۆكی پەرلەمان ئەدات قسەی ئەندامانی پەرلەمان لە پرۆتۆكۆل بسڕێتەوە، ماددەی 26 كە ئازادی ئەداتە ئەندامانی پەرلەمان بۆ دەربڕينی ئەو ڕايانەی لەسەر هەر بابەت و مەسەلەيەك بێ كە لە پەرلەمان ئەيانەوێ ڕای خۆيانی لەسەر دەربڕن، ئەمە چەند رۆژە پابەندێتی بەو دوو خاڵەوەنيە بەداخەوە...

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

هەموو قسەيەك لە چوارچێوەی قانون بچێتە دەرەوە لە پرۆتۆكۆل دەيسڕينەوە، فەرموو بەردەوامبە.

بەڕێز پەيمان عزالدين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

لەو حاڵەتە ئەبێ قائيمەيەك بەتەشهيرەكان بكرێت، چونكە شێر و ڕێويش بوو بە تەشهير....

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

قسەی خۆت بکە تکایە.

بەڕێز پەیمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من قسەکانم لەسەر بودجە سەرەتا بە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دەست پێ دەکەم، بەڕێزیان لەو ڕاپۆرتە کە بەشێکی لەژێر ناونیشانی حکومەتی هەرێم ئاگاداری هیچ یەکێك لەم خاڵانە نیە، باسی دووخاڵی گرنگیان کردووە، سیاسەتی دارایی عیراقی فیدراڵە، سیاسەتی نەختینەیی حکمومەتی عیراقی فیدراڵە، من قسەم لەسەر ئەم خاڵەیە لەسەر ئەوە نیە کە ئەمە عەیبەیەکی گەورەیە بۆ ئێمە، بەو هەموو ژمارە زۆرەوە لە عیراق، هێشتا ژمارە نەبین، یان لە موعادەلەی سیاسی و ئیقتیسادی عیراق، چونکە برادەران زۆر قسەیان لەسەر کرد، قسەی من لەسەر ئەوەیە کە وەزارەتی دارایی ئەم ئیعتیرافەیان دوو دیوی هەیە، دیوێکیان ئیعتیرافە بەوەی کە بوونی ئەو دوو سیاسەتە خاڵێکی گرنگە لەداڕشتنی بودجە ، بە دیوێکی تریش ئیعتیرافە بۆ ئەوەی ئەوان هەمان هەڵە دووبارە ئەکەنەوە کە لە دابەش کردنی بودجەی هەرێمی کوردستان هیچ کام لەو دوو سیاسەتەی تیا نیە، بۆیە من ئەپرسم ئەو دوو سیاسەتەی کە وەزارەتی دارایی ناڕازیە لە ئاگادار نەبوونی چۆن ڕەنگی داوەتەوە لە بودجەی هەرێمی کوردستان، ئایا ئێمەش پێشنیاز بکەین بۆ لیژنەی دارایی پەرلەمانی کوردستان، کە ئەوانیش هەمان ئەم خاڵە، کۆپی پەیست بکەن، بڵێن بەهیچ شێوەیەك پەرلەمانی کوردستان ئاگاداری سیاسەتی دارایی، سیاسەتی نەختینەیی هەرێمی کوردستان نیە، خاڵی دووەم بەپێی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی باسیان لە سیستەمی بودجە کردووە، سیستەمی بودجە لە دوو سیستەم پێك دێت، حکومی و موەحەد، من پرسیارەکەم ئەوەیە بۆ بە دوو سیستەم ئیش ئەکەن؟، دوو سیستەمیەکە چیە؟، ئایا هیچ مانعێکی ئیقتیصادی یان ئیداری هەیە بۆ ئەوەی یەك سیستەم پەیرە و بکەن؟، لەکاتێکدا کە زۆرینەی ئەوحیسابانەی کە پەیوەندیان بەداهاتەوە هەیە، داهاتی تیایە، یان پارە سەرف کردنی تیایە، بە شێوازێك لە شێوازەکان، خراوەتە سیتەمی موەحەدەوە، کە ئێمەش ئەزانین سیستەمی موەحەد ڕەبتی بە بانکەوە نیە، لێرە پرسیارەکە ئەوەیە بۆ ئەو حیسابانەی کە رەبتی بەداهاتەوە هەیە، لەو حیسابە دایدەنێن؟، چونکە ئەگەر سیستەمەکە حکومی بێ، پێش ئەوەی من ئەو حکومیە باس بکەم، گرفت نەئەبوو، یان نەئەبوو بە پرسیار بۆ من، ئەگەر سیتەمی حیسابی لە وەزارەتەکان لەحکومەتی هەرێم سیستەمێکی ئەلیکترۆنی بوایە، بەلاْم لەغیابی سیستەمی ئەلیکترۆنی ئێمە هەتاوەکو ئێستا تەعامول بە دەست نووس و بە نووسین ئەکەین، لەمە گومان دروست ئەبێ، بۆیە سەیر ئەکەی ئەگەر ئێمە هەموو حیسابەکەمان حیسابی حکومی بێ، پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە بانکەوە ئەبێ، ئەو پەیوەندیە ڕاستەوخۆیە بە بانکەوە ڕێگر ئەبێ لەوەی ئەگەر هەر لایەك بە نموونە، ئێمە گرفتمان و پرسیارمان دایمەن لەتێکەڵ بوونی بودجەی حیزب بە حکومەتەوە هەیە، ئەوسا هەر حیزبێك حیسابی بانکی نەبێ، هیچ وەزارەتێك، هیچ دەسەلاْتێك ناتوانێ پارەی بۆ سەرف بکات، لەبەر ئەوەی لەبانك رەسیدی نیە بەناوی ئەو حیزبەوە، حیسابەکان ئاشکراتر ئەبێ، بۆ ئێمە دڵنیایی زیاتر ئەبێ، پرسیارەکە ئەوەیە بۆ بۆ ئەو حیسابانەی کە داهاتی هەیە سیستەمی موەحەد

بەكارئەهێنن؟، ئەگەر من نموونەیەك بۆ ئەوە بێنمەوە، یەكێك لە نووسراوەكانی وەزیری دارایی كە نووسراوێكی نهێنیە، بۆ ڕێكخراوێك، بۆ تەنیا ڕێكخراوێك لەكاتی پەسەند نەكردنی بودجە كە هێشتا بودجە پەسەند نەكراوە، پێش چەند مانگێك لەمەوپێش بەتەنیا بۆ یەك ڕێكخراوی ناحكومی پێنج سەد ملیۆن دیناری سەرف كردووە، كە ئەمە حیسابەكە لە بانك بوایە، دڵنیام كە ئەوسەرفە بەو جۆرە نەئەبوو، چونكە ئەم جۆرە ڕێكخراوەبەپێی ئەو میزانیەی كەدائەندرێت، لەو بەشەكەمەی لە 200 ملیار بۆ دەعمی ئەحزابەكان دائەندرێت، ئەو ڕێكخراوە ئەوەندە بەشە بودجەی بەرناكەوێ، لە ڕەسیدەكەی ئەگەر بەپێی قانونەكە دابندرێت، خاڵی سێهەم، لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لە بەشی خەملاَندنی داهات، خەملاَندنی داهات ئەسڵ ئەوەیە ئەو ڕاپۆرتەی بەڕێزیان كە هاتۆتە بەردەستی ئێمە، دوا نووسراوی ڕەسمی وزارەتەكە بێ، لە دوای ئەوەی تێكڕای بودجەكە لەبەردەستیان دایە،خەملاَندنەكان و هەمووی تەواو بووە، داهاتەكان بەدەركەوتوون، بەڕێزیان ئەم ڕاپۆرتەیان ناردبێ بۆ ئێمە، بەلاَم ئەو ڕاپۆرتەی ئەوان، لەبەشی خەملاندنی داهات، كە زۆر لە هاوكارانیش باسیان كرد بە چوار سەدو حەفتاو شەش ملیار خەملێندراوە، دواتر مولحەقێك بە دوو ترلیۆن و سێ سەدو سی و یەك ملیار ئەمەی خەملاندووە، ئەم داهاتە كۆمەڵێك پرسیار ئەهێنێتە ئارا، یەكەم، ئەو جیاوازیە چیە وەزارەتی دارایی ئاگای لێ نیە لەداهاتەكە؟، چەندێك دوای ڕاپۆرتەكە، بۆ نەخرایە ناو ڕاپۆرتەكە؟، ئەمە پرسیارێكی ئەساسیە ئەم جیاوازی داهاتە لەچیە؟، ئێمە دوو ئیستیمارە لەبەردەممان دایە، یەكێكیان داهاتی ساڵی 2012 یە كە ئاوا نێردراوە، یەكێكیان ئیستیمارەی تەقدیراتی ئیراداتە، هاوڕێم كوێستان خان باسی داهاتی چیمەنتۆی كرد، كە لەمە نیە، لەمەیا هەیە، یەعنی ئەم موفارەقەیە سەیرە، لەم ئیستیمارەیە كۆمەڵێك داهات هەیە، كە لەو ئیستیمارەی تر نیە، لەم ئیستیمارە كۆمەڵێك داهات هەیە، لەمەیان بە كەمتر دانراوە، بە نموونە، داهاتی وەزارەتی شارەوانی لەم قائیمەیە بە شەست و حەوت ملیۆن دانراوە، بەلاَم لەم ئیستیمارەی تر كەهەیە بە سێ سەدوچل ملیار دانراوە، داهاتی وەزارەتی كارەبا لەمەیا 182 ملیارە، بەلاَم لەم ئیستیمارەیە هیچی تیا نیە، بە سفر دانراوە، یەعنی ئەم جیاوازیەی دووداهاتە لە دووئیستیمارەی وەزارەتی داراییەوە كە بۆیان ناردووین سەبەبەكەی چیە؟، جگە لەوەی كە كۆمەڵێك سەرچاوەی تری داهات دیسانەوە كە زۆر باسیان كردبە دیار نەبوونی هەیە، بە ناڕۆشنی هەیە لەم داهاتی ساڵی 2012 كە بۆمان هاتووە، كاك اسماعیل باسی خانەنشینانی كرد، خانەنشینان ئەو لە 19٪ی كە بەهی حكومەت و پارەی موەزەف خۆیەوە ئەبڕدرێت، بڕێكی زۆرە، كە تاوەكو یەكگرتنەوەی هەردوو ئیدارەی وەزارەتی دارایی سلێمانی و وەزارەتی دارایی هەولێر، ئەم پارەیە جیاواز بوو لە هەولێرە 12٪كە نەئەبڕدرا، لە سلێمانی ئەبڕدرا، نووسراوێكی ڕەسمی ژمارە 2291 هی وەزارەتی دارایی هەیە، كە ئەڵێت و باسی ئەوەی كردووە كە ڕێژەی لە 7٪ی فەرمانبەران لە 12٪ی حكومەت كە هەتا وەكو ئێستاو لەگەنجینەكان پاكتاو بكرێت، بەپێی ئەوەی (م/ اذن تسویة) لەگەڵ حیسابی (جاری مع وزارة المالیة) بەم شێوەیەی خوارەوە، مەسروفات دانراوە (صندوق تقاعد ایرادات) بە ڕەسمی ئەمر دەركراوە ببێت بە ئیرادات، كە ئیرادات بوو ئەبێ لە خشتەی بودجە دەربكەوێتەوە، بۆیە من پرسیار ئەكەم لە جەنابی وەزیری دارایی ئەم كیتابەی جەنابیان،

له دواشەوە خاڵێكی تری تیایە، لەمەودوا لە تاریخی 2011/11/29 لەمەودوا لە 11٪ كە لە ئیدارەی سلێمانی نەبڕدرێت، بەتەنیا لە 7٪ی موەزەفین ببڕدرێت، كەواتە پێشتر داهاتێكی زۆر بووە، ئەسل ئەوەیە كە بە خشتەیەك لەناو داهات هەبێ، وەكو پارەی سندوقەكانی تر كەدیار نیە، بەشێكی تری ڕاپۆرتەكەی وەزارەتی دارایی، باس لەهۆكاری بودجەی تەشغیلی ئەكات، زیاد بوونی مووچەی فەرمانبەران و ئەو دەماڵانەی كەدراوە بە یەكێك لەو هۆكارانەی داناوە، ڕاستەئەمە هۆكارێكی گرنگە، بەلاَم ئەبێ ئێمە لە ناو مووچەی فەمانبەران تەركیز لەسەر چەند خاڵێك بكەین، من نموونەیەك ئەهێنمەوە هەر دیسان ئەچینەوە سەر ئەوە، چونكە فەرمانبەرانیش لەناو ئەو كارگەیە هەیە، كارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە لەدوای ئەوەی كە گرێبەست كراوە لەگەڵ ئەوكۆمپانیایەی كە ئیشی كارگەكە ئەكات، ئیتیفاق كراوە لەسەر ئەوەی 700 فەمانبەر بمێنێتەوە لەناو كارگەكەیا، ئەوانەی تر تەوزیع كراون بەسەر وەزارەتەكانی تر، ئەم حەوت سەد فەمانبەرە مووچەیان و ناویان لەناو لیستی فەرمانبەران هەیە، بەپێی ئیتیفاقەكەش لە ئەسل كارگەكە ئەیدات، كۆمپانیاكە ئەیدات، بە زیادەی فروقاتی فەرمانبەرانیش كارگەكە داویەتی، ئەمە زیادەیەكی بێ بنەمایە لەسەر مووچەی فەرمانبەران، جۆرێكی تر كە مووچەی فەرمانبەرانی تووشی هەڵاوسان كردووە، بە تەنیا ژمارەی فەرمانبەران نیە، ئەگەر ئێمە سەیری تەوزیعی شێوازی ...، كە ئەمە پەیوەندی بە وەزارەتی پلان دانانەوە ئەبێت، شێوازی تەوزیعی فەرمانبەران لە وەزارەتەكان، ئێمە بۆ ساڵی 2012 كۆی فەرمانبەران، ئەو فەرمانبەرانەی كە ئیزافەش كراوە ئەو داوا كراوە ئەو میلاكانە، شەش سەدو شەست و حەوت هەزارو شەش سەدو چل و نۆیە، ئەگەر سەیر بكەین بە تەنیا وەزارەتی پێشمەرگە و ناوخۆ و ئاسایش، ئاسایشی هەرێم، دوو سەدو شەست و حەوت و حەوت هەزارو دووسەدو پەنجا فەرمانبەرە، وەزارەتەكانی پەرەوەردە، خوێندنی باڵا سەدو یەك هەزارو چوارسەدو حەفتاو هەشت هەزارە، یەعنی ئەگەر ئێمە ئەو دوو ژمارەیە دەر بكەین، لە كۆی فەرمانبەران بە تەنیا دوو سەدو نەوەت و نۆ هەزارو دوو سەدو بیست و یەك فەرمانبەر بۆ 23 وەزارەت و دامەزراوەی تر ئەمێنێتەوە، ئەگەر ئێمە جیا لەوەی كە ڕەنگە سەبەبی ئاسایش و ئەوانە بمێنێتەوە بۆ ئەمنیەتی و پاراستنی ئەمنیەتی هەرێمی كوردستان بێ، بەلاَم بەدیوێكی تر تێكڕای ئەو حەوت وەزارەتە، سەبەبەكەی خراپی دابەش كردنی موخەسەساتە، ناعەدالەتی دابەش كردنی موخەسەسات لە بەینی ئەم حەوت جێگەیە باقی بیست و سێ وەزارەتەكەی تر، كەوای كردووە، واستەیەكی زۆر بكرێت، هەوڵێكی زۆر بدرێت، ڕێژەیەكی زۆری فەرمانبەران لە باقی وەزارەتەكانەوە هەوڵی گوێزانەوە بدەن بۆ ئەو حەوت وەزارەتە، كە بە پلەی ئەساس لەبەر موخەسەساتەكەیە، كەواتە ئەگەر بمانەوێ هەڵاوسان مەسەلەی مووچەی فەرمانبەران پیا بچینەوە، بەر لەوەی قسە لەسەر ئەوەبكەین كە ئێمە فەرمانبەرێكی زۆر دائەمەزرێنین، مەفروزە قسە لەسەر ئەوە بكەین، ما عەدا لە موخەسەسەتات دابەشكردنی ئێمە، وای كردووە هەڵاوسان دروست بێ لە مووچەی فەرمانبەران، بەشێكی تر باس لە بەخشین و خەرجیەكانی ترتان كردووە، لە ڕاپۆرتی وەزارەت، بەنموونە، 29 ملیاریان بۆ فرۆكەخانەی هەولێر و سلێمانی داناوە، پارەیەكی تریان بۆ ڕێكخراوە زانستی و ڕۆشنبیری و ڕێكخراوەكانی تر، ڕێكخراوەكانی تر نازانین ئەمانە ئەوانەن كە لەناو

بودجەی ئەحزاب و ڕێکخراوەکان، ئەم ڕێکخراوانەی تر چین؟، بەخشینی حیزبەکان و سەندیکاکان و کۆمەڵەکان و (ئیحتیات) هەموو ئەمانە بە تەنیا ئاسانە نووسینەوەو ڕیز کردنی، پەرلەمان بۆ ئەوەی بەرچاوی ڕوون بێ، ئەم داهاتە دابەش کراوە ئەبێ بزانێ ئەم ڕێکخراوانە کێن، چۆن پارەیان دراوەتێ؟، لەسەر چ ئەساسێك پارەیان دراوەتێ؟، لەو دوو سەد ملیار دینارەی کەدانراوە لە خانەی بەخشینی حیزبەکان و سەندیکاکان و کۆمەڵەکان، چەندی ماوەتەوە؟، چەندی بە زیادە سەرف کراوە؟، ئێمە لەسەر چ ئەساسێك تەخمینی ساڵی داهاتوو دەکەین؟، چونکەلە ئەسل وایە ئەم بڕگەیەش کە ئەمساڵیش هاتۆتەوە، دووسەد ملیار دیسان دانراوەتەوە بە سولفە هەتاوەکو ئەو کاتەی تەسویە ئەکرێت، باشە حیزبەکان تەسویەی دووساڵی پێشتریان لەسەرە، ئەم تەسویە کەی ئەکرێت؟، ئێمە لەسەر چ ئەساسێك، چۆن قەرزەکەیان لێ وەرئەگرینەوە؟، چۆن خەملاندنی ساڵی داهاتوو دائەنێین؟، لە خاڵێکی تر باسیان لە زیادە ڕۆیی وەزارەتی کارەبا کردووە، بەبێ دیاریکردنی هۆکاری زیادەڕۆیی، کە ئەمە وەزارەت، زیادەڕۆیی دیویێکی تری عجزە، یەعنی یەکێکە لە هۆکارەکانی عجز، بەشێکە چونکە عجز لە هەرێمی کوردستان تەنیا مووچەی پێشمەرگە دروستی نەکردووە، باشە ئەم زیادە ڕۆییە هۆکاری چیە؟، ئەبوایە وەزارەت لە جیاتی ئەوەی بەتەنیا بە جوملەیەك بنووسێت زیادەڕۆییان کردووە، بەداخەوە لیژنەی داراییش لە ڕاپۆرتەکەیان هەر سەردێکی ئەوەیان کردۆتەوە، بەبێ ئەوەی ئێمە بپرسین لەوەی کە ئەم زیادە ڕۆییە بۆ کراوە، پرسیارەکەی من لەوەیە کە هەم بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان، هەم بۆ وەزیری پلان دانان و وەزیری داراییش، کێ بەرپرسە؟، پەرلەمان یان حکومەت، بۆ لێپرسینەوە لە زیادە ڕۆیی؟، چونکە هەروەکو باسم کرد ئەمە یەکێکە لەهۆکارەکانی عجز لە میزانیە، لە هەموو میزانیەیەك مەفروزە لە ڕسم کردنی سیاسەت ئیحتیاتاتی مالی هەبێ، ئەمە سێ ساڵە من نازانم لەکوێی بودجەکە ئیحتیاتاتی مالی هەیە، کە لەکاتی کورت هێنان ناکرێ ئێمە هەموو خەیاڵمان لەسەر بودجەی تەکمیلی بێ، دەستەو دوعا بین بەرمیلی نەوت لە 85 دۆلار زیاتر بکات، بۆ ئەوەی لە تەکمیلەکەی ئێمە عجز پڕبکەینەوە، ئەمە بەڕاستی لە هیچ شوێنێکی سیاسەتی بودجە جێگەی نابێتەوە، جگە لەوەی کە مەفروز بوو هەم وەزارەتی دارایی، هەم لیژنەی دارایی لە ڕاپۆرتەکەیان ئیشارەتیان بە کۆمەڵێك زیادەڕۆیی بکردایە، کە ئەو هۆکارانە وەکو کاك عبدالله دوێنێ لە قسەکانیا باسی کرد، کۆمەڵێك بابن کە مەفروزە تووشی عجز ئەبێتەوە، تەقەشوفی تیا بکەی، ڕەزیلی تیا بکەی، ڕێکی بخەیتەوە، ئەگەر بەتەنیا ئێمە سەیارەی دائیرەکان بەنموونە بێنینەوە، نازانم چەند سەیارە هەیە لە کۆی وەزارەتەکان، بەڵام بە تەقریبی هەر سەیارەیەك مانگی ملیۆنێك بە مەسروفی چاککردنەوەو بە بەنزین لەسەر وەزارەتەکان ئەکەوێت، کە ئەگەر ئێمە ئاواهی خۆمان سەیری بکەین، ئێمە زۆر دەست بلاویمان نەکردووە لە بەکارهێنانی سەیارە، لەدابەش کردنی سەیارە بەسەر هەموو فەمانبەران و زۆربەی بابلێین پلە بالاکان، کە ئەمە زۆر زۆر ئەکەوێت لەسەر حکومەت، مەفروزە لەکاتی عجز یەکێك بێت لەو خانانەی کە تەقەشوفی تیا ئەکەی، لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی بە داخەوە من لەگەڵ ئەوەی ئەزانم کە

زۆرماندوو بوون لەگەڵیا، بەلاّم جگە لەوە دەستنیشانی مەسئولیەتیان .....، بەڕێزسەرۆکی پەرلەمان من ڕێگە نادەم مەفروز نیە قەتعم بکات، بەنموونە کەباسی مینەحیان کردووە......

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

دوای تەوزیح بدە، فەرموو بەردەوامبە.

بەڕێز پەیمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

کە باسی مینەحیان کردووە، بابڵێین بۆ ئەمساڵ بەشەش سەدو سی ملیارو چوار سەد ملیۆن خەملێنراوە، ئەمە مەفروزە لیژنەی دارایی لە ڕاپۆرتەکەی ئێمە کۆمەڵێك پرسیاریان بکردایە، مینەح لەسەر کۆمەڵێك ئەساس بۆ ساڵێك دایدەنێ، بۆ نموونە، ئەبێ وەزارەتی پلان دانان بزانێت چەند فەرمانبەر لەم ساڵە خانەنشین ئەبێ، مینحەی ئەوانە لەکوێ مینەح چەند ئەبێ؟، بۆ ئەوەی ئێمە بزانین چەنێك مینەحی ئەمساڵ دادەنێین، هەموو ئەو مینەحانەی تر کە لە پرۆژە یاسای بودجە دەستنیشان کراوە، ئەبوایە لیژنەی دارایی داوای پێشینەکانیان بکردایە، بیان وتایە بۆ ئەوەی بەرچاو ڕوونیمان هەبوایە لە دانانی مینحەی ئەمساڵ، لە تێبینیەکان لەسەر ئەو دابەش کردنی بودجەی وەگەڕخستنە، بە تەنیا باسیان لە زیاد بوونی سوودە کۆمەلأیەتیەکان کردووە لیژنەی دارایی، نە باسیان لە زیادەی لە 15٪ی قەرەبووی فەرمانبەران کردووە، نە باسیان لە زیاد بوونی لە 7٪ی شمەك و خزمەتگوزاری کردووە، نە لەزیاد بوونی لە 43٪ی تێچوونەکانی تر کردووە، کە تێچوەکانی تر.......

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

تکایە بێ دەنگ، کە قسەکەی تەواو بوو، دوایی جواب بدەوە، فەرموو.

بەڕێز پەیمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من جارێکی تر داوا لە بەڕێزان د.ئاراس و کاك دلێر ئەکەم کە پابەند بن بە ماددەی 26 ی پەیڕەوی ناوخۆوە، چونکە هیچ ئەندام پەرلەمانێك لێیان قبوڵ ناکات.......

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

تکایە بێ دەنگ، قسە لە بەینی دوو پەرلەمانتارە، ئێوە تەداخول مەکەن، کەس تەداخول نەکات، موناقەشە لە بەینی دوو پەرلەمانتار ئێوە گەورەی مەکەن، هەمووتان هەڵمەستنە سەر پێ تکاتان لێ دەکەم، ناکرێ، ئیشەکە ئاوا ناڕوات، دوو پەرلەمانتار قسە دەکەن، موناقەشە هەیە، ئێوە تەداخول مەکەن، ئێمە ئیدارەی جەلسەکە دەکەین، خۆ ئێوە نایکەن، فەرموو پەیمان خان.

بەڕێز پەیمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دوایی قسەی خۆت بکە د.ئاراس، لە خاڵی 13 لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی باس لەداهاتەکان و تێچووەکان و کورت هێنان کراوە، ئەمانیش هاوشێوەی وەزارەتی دارایی داهاتیان بە چوار سەدو حەفتاو شەش ملیار خەملاندووە، کە ئەبوایە جارێکی تر ئەمانیش لەبەر ئەوەی بە مولحەق هاتووە، داهاتە ئەسلەکەی وەزارەت خۆیان تێگەیشتوون داهاتەکەیان بە هەڵە ناردووە، یان لێیان تێکچووە یان بەرچاویان ڕوون نەبووە، بەڕێزان لیژنەی دارایی ئەسڵەکەیان بخستایە ڕاپۆرتەکەوە، نەوەك ئەوەی مولحەقێك بۆ ئەندامانی پەرلەمان دابندرێت، کە باسیان لە بڕی کورت هێنان کردووە، ئەبوایە لەوە پرسیار بکرێت، هیچ وەزارەتێك لە 100٪ی ئەو میزانیەی بۆی دانراوە سەرفی نەکردووە، هەر پێش ڕاناگەن، چونکە دوێنێ بەڕێز وەزیری دارایی باسی کرد، کە ئەو شەش مانگەی دانراوە، تەخمینی نیە، ڕاستە ئەوان یەك لەسەر دوانزەی بودجە سەرف دەکەن، کە ئەمە شەش مانگ تێپەڕیوە، بە ئەکیدی باقیەکەی بۆ شەش مانگی تر فریا ناکەون، وەکو ئەوەی لە ساڵانی پێشووش فریا نەکەوتوون، کەواتە زیادە ڕۆیی لەبودجەکەیان نیە، فریای سەرف کردنی ناکەون، باشە، ئەی ئەم عجزە لە کوێوەیە؟، باشە ئەی ئەمە نەئەبوایە پرسیاری گرنگی لیژنەی دارایی بوایە؟، لە کۆتایدا من حەز دەکەم ئیشارەت بەشتێك بدەم، بەڕێزان وەزیر و بریکاری وەزارەتی دارایی ئەو قاعیدە داراییە ئەزانن، ژووری ژمێریاری بچووکترین ژووری فەرمانگەیە، بە گەورەیی نووسراوە پارەکەت بژمێرە پێش ئەوەی بچیتە دەرەوە کە ژمێریار بەرپرس نیە لێی، من لەمەوە حەز دەکەم ئەگەر بیشوبهێنین بە بودجە، بەو مووچەیەی کە خۆمان لە فەرمانگەیەکان وەری ئەگرین، ئەگەر جەنابی وەزیر و بریکار ژمێریار بن، ئەوە ئێمە مەفروزە چاوی ئەو فەرمانبەرانە بین، ئەوخەڵکانە بین کە لەناو پەرلەمان ئەبێ بودجەکە بە تەواوەتی بژمێرین ئینجا بچێتە دەرەوە لێی، لەسەر ئەم ئەساسەوە من پێشنیاز دەکەم کە لیژنەیەك پێك بهێندرێت، یەکەم، ئێمە چەند ڕۆژی گفتوگۆ کردن قسەیەك هەیە لەبەینی ناعەدالەت دابەش کردنی بودجە کە زۆر لە پەرلەمانتارانی بەڕێز باسیان کرد، ساغ بوونەوەو ساغ نەبوونەوەی داهات، ئەو گومانانەی کە هەیە، ئەو هەڵانەی کە هەیە، لیژنەکە یەکەم ئیشی ئەوە بێ بۆ کۆمەڵانی خەڵك، چونکە وەکو باسم کرد ئێمە چاوی خەڵکین، بۆ ژماردنی بودجەکە ساغ ببێتەوە، کە کام لەم قسانە ئایا سامانی گشتی تیا بە هەدەر دراوە یان نا، ئەو بەڵگانە چین بۆ بە هەدەر دانی سامانی گشتی؟، لەدوای ساغ بوونەوەی ئەوە ئیشی ئەو لیژنەیە ڕاست کردنەوەی ئەو هەڵە ژمێریاریانە بێ کە هاوڕێکانم باسیان کرد، عەدالەت دابەش گێڕانەوەی دابەش کردنی عادیلانە بێ، بۆ ئەو پڕۆژانەی کە کاك سالار محمود و کۆمەڵێك لە برادەرانی تر باسیان کرد، کە ناعەدالەتی زۆری تیایە، ئەم لیژنەیە ئەرکی ئەوەبێ کە دوای ئەوەی بەئەمانەتەوە هەموو ژمێریارەکان لێی بەرپرس بن لەکەم و کوڕیەکان، نە ئێمەش ویژدانمان نا مورتاح بێ، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

با لیژنەی دارایی جواب بداتەوە، دوایی تۆ جواب بدەوە، جەنابی وەزیر فەرموو.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە لەم ڕۆژانە زۆر باش لە هەندێ شت دەکرێ، من بەڕاستی نازانم ئەو مەوزوعانە چۆن وا باس دەکرێت، چونکە ئێمە هەموو ڕوونکردنەوەکانمان لەسەر ئەساس داوە، مەسئولین بەرامبەر هەموو ڕوونکردنەوەیەك، بەلأم ئەگەر مەسەلە ئەوەبێ تۆ بیلێیت و منیش نەتوانم لە عەینی وەخت جواب بدەمەوە، وەلەو مەجالم پێ دراوە بەڕاستی، بەلأم ئەوەندە زۆرە ڕەنگ هەیە پێویست بکات، تاوەکو ئێستاش داوام کردووە هەندێ لەبرادەران، خوشك و برایان تاوەکو ئێستا پرسیارەکانم نادەنێ، منیش نەمتوانیوە هەمووی تەسجیل بکەم، بەس بۆ ئەم مەوزوعەجارێ یەکەم، کە باسی سیاسەتی دارایی و سیاسەتی نەقدی دەکەن، جارێ سیاسەتی نەقدی سیاسەتێکە عیلاقەی بەبانکی مەرکەزی بەغداو بە موحافزی بانکی بەغدا وە هەیە، هەموو کەسێك ئەمە ئەزانێت، لەهیچ وەختێك هیچ هەرێمێك بۆی نیە تەداخولی تیا بکات، تەنانەت وەزارەتی مالیەی عیراقیش عیلاقەی بەم مەوزوعەوە نیە، بەنیسبەتی سیاسەتی دارایی، ئەویش لە دەستوور هاتووە، ئەوان دایئەڕێژن، ئێمە داوامان کردووە ئاگامان لەو بەشانە بێ کە عیلاقەی بەخۆمانەوە هەیە، هەموو ساڵێکیش ئێمە خۆمان داوامان کردووە، خۆمان بۆ ئێوە ڕوونمان کردۆتەوە، خۆمان شکایەتەکەمان هێناوەتە ئێرەو بردومانەتە ئەنجومەنی وەزیران، ئێستا موستەمسەکێکی زۆرمان هەیە، دوایی ئەتوانن ببیینن، لەسەر ئەوەشەوە ئێستاکە دێتەسەر ئەوەی کە ئێمە موحاسەبە بکرێین، کەچیمان کردووە، من پێم سەیرە هەتاوەکو ئێستا خوشك و برایانی پەرلەمان نازانن حیساباتی مەرکەزی و حیساباتی موەحەد چیە، حیساباتی مەرکەزی، حیساباتی حکومیە کە لە خەزێنەکان ئێستاکە کاری پێ ئەکرێت، خەزێنە فلتەرێکە بۆهەموو سەرفێك، فلتەرێکی تەتقیقیە، حیساباتی موەحەد ئەو حیساباتەیە کەوا شەریکات و موئەسەساتی کە روبح و خەسارەیان هەیە ئەو حیساباتانە بەکارئەهێنن، نەوەك خەزینە حیساباتی موەحەد بەکارئەهێنێت، مەسەلەن مەعمەلی چیمەنتۆی سەر چنار، مەعلومە ئێستا حیساباتی مەوەحەد بەکارئەهێنێ، ئەوە گەورەترین حیساباتە لە ناو لامەرکەزی و حیساباتی مەرکەزی حیساباتی حکومیە، شێوەی خۆی هەی، مەوزوعی حیساباتەکەی جیاوازە لەگەڵ حیساباتی تر، بەنیسبەتی بانقەکانیشەوە بە هەمان شێوە حیساباتی تایبەتی خۆیان هەیە ، وە خەزینەش حیسابی هەر لە بانقدایە، بەنیسبەتی داهاتەوە ئەمە هەر یەعنی بەڕاستی باس دەکرێ، ئێمە دیارە خۆمان نامانەوێت یەعنی لە پەرلەمانە داوای لێبوردن دەکەم زۆر زۆر نازانم بۆ نەگەیشتۆتە دەستیان،نەهاتووە، ئێمە ئیرادەکانمان باس کردووە، ئەم جۆرە ئیرادانەی کە ئێستا لەم جەدوەلە داومانە ئێمە ئێستا لە ئەخیرە لە جەدوەلەکەمان داوە، پێشتر لەگەڵ بودجە ناردوومانە، بەلأم پێم سەیرە ئیستا ئەڵێن لە ئەخیرەوە هاتووە نەیانزانیوە یا ویستوویانە کە ئەنواع وئەشکال تەفسیراتیان بۆ دەکرێ، ئایا کەس ئەم ئیستمارەیەی خوێندوەتەوە؟، ئێستاکە کەوا بانقەکان و شەریکاتی تەئمین، تەکنەلۆجیای بانق ،بانقی سلێمانی، مطاری هەولێر، مطار سلێمانی، تەوزیعی مونتجاتی نەوتی، تەوزیعی مونتجاتی نەوتی شارەکان، مەعمەلی غاز، هەتا ئەخیری کە ئەڕوات، شارەوانیەکان لە ناو حیساباتێك تێدایە

ئەمە پێی ئەوترێ حیساباتی مینـەح، ئەمـە جیایـە لـەناو وەزارەتـی شـارەوانیدا کـە بـاس ئـەکرێت، وەزارەتـی شارەوانی دوو حیسابی هەیە، وەزارەتی مواسەلات دوو حیسابی هەیە، حیسابێکیان هەیە هـی دیـوانی وەزارەت و هی خۆیانە وەکو هەموو وەزارەتێکی تر، حیسابێکی تریان هەیە، بە نسبەتی شارەوانیەکان دووبارە دوێنێش باسم کرد، قانونی رقم (6) بەکار دێنن، حیساباتی تایبەتی خۆیان هەیە، هەروەها مەتارات، هـەروەها هـەموو ئەو شوێنانەی کە ئێمە لێرە باسمان کردووە، لێرە ئیرادەکان دەرکەوتوون ئێمە ئـەو ئیرادانەیـە بۆمـان نقلمـان کردووە بۆ ئەوێ، زائیدەن تەسوراتی خۆمان لەسـەر ئـیرادی وەزارەتـی کارەبـا کـە ئێسـتاکە بـە صـفر هـاتووە، چـونکە ئیرادەکـە بـۆ خۆیانـە، وە هـەروەها وەزارەتـی تەنـدروسـتی کـە بـە صـفر هـاتووە چـونکە ئیرادەکـە بـۆ خۆیانە، من تکام وایە جارێکی تر ئەم مەوزوعە بەو شێوەیە بخوێندرێنەوە، بۆ ئەوەی بەم شـێوەیە تەفسـیری وای بـۆ نـەکرێ ، وە ئێسـتا بـاس لـەوە دەکرێـت ئـەڵێن، فـلان وەزارەت ئـەڵێ مـن داوای مینحـەم نـەکردووە، مینحەیان بۆ داناوم، مینحە قانونەکە بەم شێوەیە، بپرسن سندوقی نەقدی دوەلی، بپرسن ئەوە عیراق ئەگەر بەم شێوەیە جێ بەجێ ناکات، ئەگەر ئێوەش ئەتانەوێ ئێمە بەم شێوەیە جـێ بـەجێی نەکـەین، فـەرموون لـە پەرلەمانە حیساباتێکی تازەمان بۆ ئیقتراح بکەن، تا ئێمە جێ بەجێی بکەین بە پێی پێویستی ئێـوە بێـت، بـۆ ئـەوەی ئێـوە باشـتر لێـی تێبگـەن دیـارە منـیش نـەمتوانیوە بـەرێزتان تێبگـەیێنم لـەم مەوزوعـە ، باسـی چیمەنتۆی سەر چنار ئەکرێ وپارەکەی لە کوێ ماوە، پارەی مەعمەلی تاسلوجە مەکتەبی فرۆشتنی چیمەنتۆ کـە بەشـێکە ئەیفرۆشـن، موجـودە ئێسـتاکە لـەناو حیسـاباتی موەحـەدی وەزارەتـی پیشەسـازی دەرکـەوتووە، لە2012/5/24 ناردوویانە بۆ وەزارەتی دارایی، لە حیساباتی جاری وەزارەتـی داراییایـە، لەبـەر ئـەوەی دوای موازەنە هاتووە، لە حیساباتی خیتامی دەرئەکەوێ، وە بۆ ئەوەی ئەم قسـەیە راسـت بێـت یـاخود درۆ، جنابـت لوتف بکە وەکو سەرۆکی پەرلەمان تەلەفۆن بۆ رقابەی مالی بکە، بلێ وەزیری دارایی وا ئەلێ بزانن راست دەکا یاخود درۆ ئەکات، بە نیسبەتی ئەوەی باسی پارەی کارەبا دەکرێت، ئێمە ئەو میزانیەی کە بۆ کارەبا دامانناوە بۆ گازوایل وبۆ پارەی قەرزی کارەبـا، بـۆ پـارەی کارەبـا، ئـەوەی کـە عیلاقـەی بەوشـوێنانەوە هەیـە کـە کارەبـا ئینتاج دەکەن، عەقدمان لەگەڵیان کردووە، ئێمە پار ساڵ تەجاوزمان کردووە، ئەو پـارەی کـە داماننـاوە ئەمـە سێیەمین جارە شەرح دەکەم، کە تەجاوزمان کردووە، ئاگاداری هەموو شـوێنێکمان کردۆتـەوە لـەو تـەجاووزە، کەسیش نەیتوانیوە کارەبا لە عیراق لەکوردستان رابگرێ، سـەرەڕای ئـەوەش ئـەوەی خۆمـان بـەم شـێوەیە، د. نجم الدین گوایە تەسریحی داوە کەوا پارەی کارەبا ئەدا، بەڵێ، ئەو پارەیـە ئـەدا، کـە ئەیـدا بـە احمـد اسماعیـل وەکو ئینتاجی کارەبـا، بـەلاًم مەسـروفاتەکەی سـاڵی چوارسـەد ملیـۆن دینـارە، بـە نیسـبەتی ئێمـەوە بـەس بـۆ کەرکوك پارەی گازوایل دەدەین لە ساڵێك، لە حدودی سەد ملیاری تریش پارەی کارەبـاو گازوایـل بـۆ شـوێنانی تر ئەدەین، لەبەر ئەوە ئەمسـاڵیش بـۆ مـەعلوماتی جـەنابتان ئـەو پارەیـەی کـە ئیسـتا داماننـاوە لـە ئێسـتاوە تەجاوزمان کردووە، مەعلومە هەر کەسێکیش ئەیەوێت بیسەلمێنێ کە ئەم قسەیە وایە هەموو موستەمسەکات موجودە لە خەزینەی هەرێمە، لێرە لە هەولێرە، باسی ئیحتیات دەکرێت، هـەمو سـاڵێك ئیحتیـات دانـراوە بـۆ وەزارەتی مالییە، ئـەو ئیحتیاتانـە بـۆ کارەسـاتە، بـۆ فەیەزاناتـە وە ئەمسـاڵی ئەوانـە هـی خـۆی هەیـە، لـە نـاو

ئوخره دانراوه، له ناو مەسروفات ئوخره دانراوه، هەموو ساڵێکیش دانراوه مەوجوده، ئەگەر مەوجود نیە ئەوه ئیستمارەکە بگەڕێنەوه سەری، لە تەقریرەکەش ئێمە نووسیومانە، ئەمە بە نیسبەتی ئەوەوه بە نسبەتی تەقاعودەوه کە باس لە مەسەلەی تەقاعود دەکرێ، ئەم پارەیە چی لێهاتووه؟، بۆ کوێ ڕۆیی؟، چیتان لێکردووه و ئەمانە؟، خۆ مەوزوع مەعلومە ئەوەی کە ئیستیقتاع دەکرێ لەگەڵ 12٪ کە، فەرموون سەیری ئیستمارەکان بکەن کە ئێستا هی ئەمساڵ مەوجوده لەناوی، ئەوەی کە باسی لێ ئەکرێت، ئەو تەسویەیە کەئەو تەسویە قەیدیەی کەباسی دەکات ئێستا، خوشکە پەیمان باسی ئەکات، بەڵێ، ئەو تەسویەی قەیدییە کە بە ئیمزای من کراوه، ئەوه تەسویەی ئسولی حیسابیە ئێمە کردوومانە، مەوجوده لە حیساباتی خیتامی دەرئەکەوێ، باس لە حیساباتی خیتامی ئەکرێت، ئەڵێن ئەبوایە پێشی موازەنە لێرە بوایە، بۆ ئەوەی ئێمە بەرچاومان ڕوون بێ، هەموو کەسێکیش باس لەوه ئەکا قانونەکەی لە 4/15 دەست پێدەکات، حیساباتی خیتامی 4/30تەواو بووه لە وەزارەتەکان، ئێستا لە حاڵەتی تەوحیده لە وەزارەتی دارایی، تەسویاتی قەیدی لەسەرئەکرێ بە پێی قانون، ئەم هەموو ئیستیمارانەی کە ئێوه ئەڵێن خیلاف هەیە لە ڕەقەمەکان، هەمووی لە تەسویاتی قەیدی ئەم شەش مانگە، تەسویاتی قەیدی تیا ئەکرێت، هەر کەسێك موحاسیب بێت، هەر کەسێك حیساباتی خوێند بێت، هەر کەسێك شارەزا بێ ئەم مەوزوعانە ئەبێ بزانێ، ئەلف و بێی حیساباتە ئەمە، تەسویاتی قەیدی لەسەر ئەکرێت، تەواو ئەبێ، دوای ئەوەی کە تەواو ئەبێ لەوەزارەتی مالیە، ئەبێ بچێت بۆ ئەنجومەنی وەزیران، لە ئەنجومەنی وەزیران بچێت بۆ دیوانی رەقابەی مالی، لەوێوه بێتەوه بۆ پەرلەمان، بیخوێننەوه قانونی ئیدارەی مالیەکە، تکاتان لێ دەکەم، ئەمەش قەیناکا، ئێستا کە ئەڵێ پێشی ئێستا بێت، باشە چۆن ئەبێ حیساباتی خیتامی پێشی موازەنە بێتە کوردستان، ئەوه حیساباتی خیتامیە هی ساڵی 2011، خۆی لە مانگی شەش تەواو ئەبێ و دوای مانگی شەش دێتە ئێرە، ئەی چۆن ئەبێ پێش میزانیە بێتە ئێرە، بەڵام ئەگەر بمانەوێ هەر باسی مەسەلەکان بکەین، بمانەوێ مەوزوعەکان بڵێین ئەمە وایە، ئەمە وایە، من بەڕاستی نازانم، بەڵام خۆزگە ئێستاکە هەموو کەسێك بەلای کەمەوه ئەم مەعلوماتانەی هەبوایە، ئەو وەختە ڕەنگ هەیە منیش بەوشێوەیە بمتوانیایە موناقەشەکان باشتر بکەم، زۆر داوای لێبوردن دەکەم ئەگەر بە نەوعێك، یەعنی وەڵامەکانی من بەو شێوەیە بتوانم وەڵام بدەمەوه، ئەوانی تریش وەڵام ئەدەمەوه، یەعنی ئێستاکە هەر وایە هەموو شتەکان موکەڕەڕ دێتەوه، پێمان ئەوترێتەوه ئەمە وایە، ئێمە یەکجار ئەڵێین، بودجەی هەرێمی کوردستان، بەپێی قانونەکەی خۆتان فەرموون بیخوێننەوه، ئەڵێن وەزیری دارایی مخەوەلە کە بودجەکە تەخویل بکات لە مانگی 11بینێرێت، بەڵام ئەڵێت ئەگەر ئەو بودجەیە کەمی بوو دایگرێت دوایی، ئەگەر زیادیشی بوو بینێرێتەوه بۆ پەرلەمان، یەعنی من هەمووجار ئەبێ بودجەکە بنێرمەوه پەرلەمان، دوای ئەوه من نازانم چەند زیادو کەم دابنێم؟، دوای ئەوه بەس وەزارەتی داراییە کە بودجەکە لەلای ئەمێنێتەوه، ئێوه لەسەر وەزارەتی دارایی ئەخوێنن و ئەخوێنن و ئەخوێنن، باشە فەرموون من ئەوه لە کتابەکانی خۆم دامناوه، وتوومە من لە مانگی 9 دەستم بە بودجە کردووه، تەواویش بووه، جارێ ئەسڵەن بودجە دوو بەشە، چۆن من لیژنەم هەیە، چۆن من تەخمین دەکەم، چۆن من دایدەنێم وەزارەتی

پلان دانانیش بەهەمان شێوە دایدەنێت، فەرموون بزانن وەزارەتی پلان دانان کەی هێناویەتی و منیش کەی هێناومە، ئینجا کە دێتە ئەنجومەنی وەزیران، لە ئەنجومەنی وەزیران بزانن لەکەیەوە لەوێیە، من لە 2/26 داومە بەئەنجومەنی وەزیران، پێشی 2/26 سێجار لە مانگی یەك كەوتە ئەنجومەنی وەزیران بۆ موناقەشە، بەلاّم ئەگەر بمانەوێ بەو نەوعە باسی بودجە بکەین، بەم نەوعە لێکی بدەینەوە، دوای ئەوە ئەبێ مەسلەحەتی وەزارەتی دارایی چی بێ، بۆ ئەوەی بودجە تەئخیر بکات، ئەو ڕەقامانەش کە ئەخوێندرێتەوە بە داخەوە نوسخەکانیان نەداوە پێم سوئالەکان جواب بدەمەوە، ئەوەی کە من لە 99٪و زیاتری هیچی ئەساسی نیەو وانیە، هەمووی قابیلە بۆ جواب دانەوە، بمدەنێ و جوابی ئەدەمەوە، هەموو جوابێکیش ئەگەر ئێوە موقنیع نین بە جوابەکانی من، ڕەجاتان لێ دەکەم، دەزگایەکی خۆتان هەیە، دەزگای چاودێری دارایی، بلێن وەزیری دارایی ئەمەی نووسیوە، بزانن ڕاست ئەکات یان درۆ ئەکات؟، ئەی بۆ نایکەن؟، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیری پلان دانان.

بەڕێز علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزی تریش ئیشارەتیان پێی داو دیسان وابزانم تێبینیەکە تەوجیهی ئێمە کرا، لە وەزارەتی پلان دانان، سەبارەت بە پرسیاری ئەو بەڕێزەی کە پرسیاری لەسەر بەرنامەی تواناسازی هەبوو، کە گوایە ئێمە بەشێوەیەك مەعلوماتمان نەداوە، یان ئەوان لە وەزارەتی خوێندنی بالاّ مەعلوماتیان بەدەست کەوتووە، ئامادەبوون وەزارەتی خوێندنی بالاّ لە کۆبوونەوەکانی لیژنەی پەروەردەو خوێندنی بالاّ، بەلاّم ئێمە ئامادەنەبووین، من بەهەقیقەت وابزانم ئێستا لە هۆلّی پەرلەمان بۆ نموونە، پەیمان خان لە لیژنەی پەروەردەو خوێندنی بالاّ، من ئامادەبووم، پەیمان خان لە لیژنەی پەروەدەو خوێندنی بالاّ، من حازر بووم، لە جەلسە، ئێوە منتان بانگ کردووە، هەموو مەعلوماتێکیشم داوە لەسەر تواناسازی، بێجگە لەوە بەشێوازی ڕەسمیش ئەو مودیر عامەی کە لە وەزارەتی پلان دانانە کە فایلەکەی لە لایە، بەڕێز کاك د.عمر نورەدینیە وابزانم لە لیژنەی پەروەردەو خوێندنی بالاّ بوو، هەموو مەعلوماتەکان هەموو فایلەکەی داوەتێ، لە لیژنەش هەیە، هەر پرسیارێکی تریش هەبێ وەلاّم دەدەینەوە، کێشەمان نیە لەسەر ئەوە، دووەم، سەبارەت بە بەڕێزیان ئاماژەی بەوە دا کە هەولّی ئەوەیان داوو کە سەردانی ئێمە بکەن، پرسیارمان لێ بکەن، وەلاّممان نەداوەتەوە، بە هەقیقەت ئەوە مومکینە سوء تەفاهمیش بێ، من پێشی هەموو شتێك لە بەڕێزیشیان و لە هەر ئەندام پەرلەمانێکی تر کە هەولّی دابێ وەلاّمی دەست کەوێ لە ئێمە، ئامادەنەبووین یان بەهۆی مەشغولیەتەوە بەهەر هۆیەکەوە نەمان توانیوە موەفەق بین لەوە، داوای لێبوردن دەکەم، چونکە هیچ قەسدێك نەبووە، کە مەسەلّەن بەڕێزیان و یان هەر کەسێکی تر ئێمە دەرگا قەپات بکەین، بەلاّم مادەم جەنابیان باسی کرد، با من هەقیقەتەکەش بلّێم، جەنابیان هاتووە سەردانی وەزارەتی ئێمە بکات بۆ ئەوەی کە موتابەعەی هەندێ لە ئیش و کارەکان بکات، من لە دەرەوەی ولاّت بووم، هەرلە کوردستان نەبووم، نازانم

سوء تەفاهومەكە بە چ سەبەبێك دروست بووە، بەلاّم ئەوە موشكیلە نیە، جەنابیان كە پێیان وتووە كە وەزیر لێرە نیە، من ئەسڵەن لە مەكتەبی خۆشمەوە نەم بیستوە، یەكسەر پەیوەندی بە ئیعلامەوە كردووە، ئەڵێ وەزیری پلان دانان خۆی دەشارێتەوە، هەر ڕۆژی دووەم خۆی لە سەحافە بلاّو بۆوە، یەعنی من زۆر تەعەجوبم كرد، دوای ئەوەی كەهاتمەوەش ئەوە خۆشیان لەوێن، ئەو بەڕێزەی كە ئاماژەش بەناوی درا، كە لە مەكتەبی منە كاك زانا، ئەوەتە لێرە لە تەنیشتم دانیشتووە، ئێمە هەوڵمان داوە پەیوەندی بە جەنابیان بكەینەوە ئەویش بەردەست نەبووە، مەشغول بووە، دوای ئەوە ڕێك نەكەوتووە، ئێستاش، لە ئایندەش هەر پرسیارێكی هەبێ، هەرچەندە بەپێی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانی كوردستانیش هەر پرسیارێك كە ئاراستەی ئێمە بكرێت، كە زانیاری تێدابێ، بەشێوەیەك بێ، حەتمەن هەر دەبێ بە نووسراوی ڕەسمیش وەلاّم بدەینەوە، بەلاّم خۆ بەڕێزی تر هەیە سەردانی ئێمەی كردووە، ئێمەشی بینیوە، زۆر تەبیعی بووە، پەیمان خان بەڕێزیان ئاماژەی بە تەوزیعی میلاكات دا لە مەسەلەی تەعینات و ئەوانە، ئێمە ئێستا لە حاڵی حازردا، بە فەرمانێك لە سەرۆكایەتی ئەنجومەنی وەزیران، لیژنەیەك بۆ موتابەعە كردنی ئموری دامەزراندن دانراوە، بە سەرۆكایەتی بەڕێز وەزیری دارایی، ئەندامێتی من و هەندێ بەڕێزی تریش، ئەم كارە بۆ ئەمساڵ بڕیارەكە بەو شێوەیە كە لە ئێستاوە هەتاوەكو ئەو ڕۆژەی كە مەجلسی خدمە دەست بەكاردەربێ، ئێمە سەرپەرشتی كارەكان بكەین، بەلاّم تەوزیعی دەرەجاتی وەزیفی، بابڵێین لەسەر وەزارەتە جیاجیاكان و لە سەر دەرەجاتی موختەلیف، حەتمەن بەرێوەبەرایەتیەك هەیە بەناوی میلاكات لە وەزارەتی دارایی، كە ئەركەكەی ئەوەیە بەدرێژایی ساڵ كە تەلەبات وەردەگرێت، شێوازە تەوزیعێك دەكات كە ئەگەر 100٪ دەقیق نەبێ، حەتمەن مومكینە ئەتوانم بڵێم 80٪ و 90٪ش موراعاتی ئەولەویاتی دەوائیر دەكرێت، ئەگەر جەنابتان سەیری تەوزیعی 17 هەزار دەرەجە پلە وەزیفیەكە بكەن، بزانن ئایا وەزارەتی پەروەردە كە ئێمە دەڵێین سێ هەزار قوتابخانەیان نەقوستانە، نیزكەی 500 قوتابخانە لەژێر جێبەجێ كردن دایە ئێستا، ئایا وەزارەتی پەروەردەو تەعینی مامۆستا ئەولەویەتی وەرگرتووە یان نا؟، حەتمەن هەر وایە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو د.ئاراس.

بەڕێز د.ئاراس حسین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بە هەقیقەت دەبێ لێمان ببووری ئێمە گلەییەكمان لە بەڕێزت هەیە، زۆرجار یەعنی ئەوەی بەقەدەر بەرامبەر هاوكارمان پەیمان خان نەبوو، بەقەدەر ئەوەی بەرامبەر بە جەنابت ڕێگەمان پێ نادەی كە زۆر شت ئەبێ و ئەمە عیلاقەی بە رەئی عام هەیە، قسە ئەكرێت و جواب بدەینەوە، لەبەر ئەوە داوا لە بەڕێزت دەكەم كە بەو شێوەیە وەلاّممان دایتەوە، داوای لێبووردن لە جەنابت دەكەم، ئەگەر بكرێت ئەوەش لە پرۆتۆكۆل بسڕێتەوە بە ڕەئی جەنابت، لەبەر ئەوە من ئەو هینەم بەرامبەر هاوكارم نەبوو، بەقەدەر ئەوەی بەرامبەر بە ئسولی جەنابت بوو كە ڕێگەت پێنەداین وەلاّمی قسەكان بدەینەوە، بەڕێزان من جارێكی تر تیكراری

ئەکەمەوە، ئەو ڕاپۆرتە ڕاپۆرتی هەموومانە، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایش 10 کەسین، هەموو فراکسیۆنەکانیشی تیایە، بە فراکسیۆنەکانی ئۆپۆزسیۆن هەمووە، ئێمە ئەو 10 کەسە کە هەندێکیان ئێستا لێرە دانیشتوون، تەنها ئەوەمان توانیوە بکەین، دوای ئەوە تەنها ئیشارەت ئەدەین بە سیاسەی عامی دەوڵەت بە چەند خاڵێک، ئەگەر بچینە ناو تەفاسیلەوە وەکو باسم کرد، بیست و شەش هەزار ڕەقەممان هەیە، لەسەر هەر ڕەقەمێك یەك دێر قسە بکەین و کولی لاپەڕەیەك 25 دێر بنووسین، پێویستمان بە 13 هەزار لاپەڕەیە، ئەمە ناکرێ، لەبەر ئەوە زۆرجاریش من داوا لە ئەندامە بەڕێزەکان دەکەم، ئایا لیژنەی دارایی بە هەر 10 کەسەکەیەوە، بە ئەندامانی لیستی کوردستانی و ئەندامانی لیستی موعارەزەوە ڕێگەمان لەکەس گرتووە شتێکی هێنابێ و داخلمان نەکردبێ؟، یان ئەندامێکی بەڕێز؟، ئەگەر وانیە، ئێمە تەقریرەکەی خۆمان سەحب دەکەینەوە، بەپێی پەیڕەوی ناوخۆ، ماددەی 82 بڕگەی (2) لە ڕاستیدا ئەوە ڕاپۆرتی هەموومانە، لەبەر ئەوە ئەو بەڕێزانەی لەسەر ڕاپۆرتەکەی ئێمە قسە ئەکەن، بە هەقیقەت وایە کە لەسەر خۆیان قسە بکەن، چونکە هیچیان نەهێناوە داخلی بکەن، هەر بۆ بەرچاو ڕوونی بەڕێزتان چەند جارێکی تریش پێش ئەو ئەندام پەرلەمانە بەڕێزە، چەند کەسێکی تر ئەڵێ ئیشارەت بەوە نەدراوەو ئیشارەت بەوە نەدراوە، من حەز دەکەم بۆ بەرچاو ڕوونی بەڕێزتان، تەنها لە ڕاپۆرت هەر ئاوای ئیشارەت لێ ئەدرێت، ناتوانی بچیتە تەفاسیلەوە، ئەچیتە تەفاسیلەوە تۆ بە بیست، سی هەزار ئەو قسانەی کە کرا بکەینە ناو ڕاپۆرتەوە، بە بیست، سی هەزار لاپەڕە کۆتای پێ نایەت، بەڕێزان بۆ شایەتی ئێوەو، بۆ بەرچاو ڕوونی بەڕێزتان، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی کە ڕاپۆرتی هەمووتانە، ڕاپۆرتی هەر دە ئەندامە بەڕێزەکەی لیژنەی دارایشە بە هەموو فراکسیۆنەکانەوە، سەیری بڕگەی 4 بکەن، لاپەڕە (5) بڕگەی (4) بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەگەر ڕێگەم پێ بدەی تەنها نیو دەقەیە بیخوێنمەوە، تەعلیقەکەش کە داوەمانە، دوایش بەڕێز نوێنەرانی حکومەت، وەڵامی تەعلیقەکەیان داوەتەوە کە چەند جارێکی تر...، لە بڕگەی (3) دەست پێ دەکەین، کە خوێندراوەتەوە پێشتریش، بڕی بودجەی وەگەڕخستن، بە بەراورد لەگەڵ ساڵی 2011 بەڕێژەی 14٪ زیادی کردووە، بەڵام بودجەی وەبەرهێنان بەڕێژەی چوار و لە دەیا چوار کەمی کردووە، چەندین ئەندام پەرلەمانی بەڕێز لەسەر ئەو خاڵە قسەی کردووە، ئێمە تەنها ئەتوانم ئەو ئیشارەتە بدەم، ئیتر لەمە زیاتر واتە نەتوانراوە ئەو هاوسەنگیە لەبەرژەوەندی بودجەی وەبەرهێنان بێ، بەراورد لەگەڵ ساڵی پار، ئیتر ئەم تەعلیقە زۆر ئەگەیەنێ، ئەگەر ئەندامانی لیژنەی بەڕێز هەر 10 ئەندامەکە لەسەری بڕۆن، کەواتە بەم خاڵەوە ئێمە ئەبێ چەند لاپەڕەیەك بنووسین، شێوەی نووسینی ڕاپۆرتیش وایە بەو شێوەیە نابێ، لە هەموو جیهان لە ڕاپۆرتی دارایی هێڵە گشتیەکان و سیاسەی عامی دەوڵەت پیشان دەدەی، لەمە زیاتر کە پیشانمان داوە، ئەوە ئیتر مەجالی قسەی تیا نەماوە، چونکە ئێمە ئیشارەتمان پێی داوە، ئەو ڕێژەیە کە هەیە هاوسەنگی لە بەرژەوەندی بودجەی وەبەرهێنان بێ، بە بەراورد لەگەڵ ساڵی پار، ئەم ڕێژەیە تاوەکو ئێستا لە چوارچێوەی 70٪ بۆ وەگەڕخستن، لە 30٪ بۆ وەبەرهێنان چەقی بەستووە، ئێوە ئاماژەتان پێ داو ئێمەش باسمان کردووە، دێینە سەر چوارەم، ئەوەی کە چەند بەڕێزێك ئەڵێ ئاماژەی پێ نەدراوە، ئاماژەمان پێی داوە، دوایی داواشمان لە حکومەت کردووە

بۆمان ڕوون بکاتەوە، ئیتر خۆ لەوە زیاتر ناتوانین ئەوە بکەین، بە بەراورد لەگەڵ ساڵی 2011 ڕێژەکانی حیسابەکانی بودجەی وەگەڕخستن لە ساڵی 2012 بەم شێوەیەی خوارەوە زیاد و کەمی کردووە، قەرەبووی فەرمانبەران بەڕێژەی 15٪ زیادی کردووە، لەگەڵ هەموو تەفاسیلەکانی، لەگەڵ هەموو حیسابە فەرعیەکانی قەرەبووی فەرمانبەران کە لە میزانیەکە هاتووە، بە تەئکید ئەمە ڕەقەمە سەرەکیەکەیەتی، ئەگەر بچینە ناو تەفاسلەوە وەکو وتمان بە چەندین لاپەڕە کۆتایی پێ نایەت، شمەك و خزمەتگوزاری، چاك كردنەوە، بەڕێژەی لە 7٪ زیادی کردووە، کە زیاتر لە چەند ئەندام پەرلەمانی بەڕێز ئیشارەتی پێداوە، ئێمەش ئیشارەتمان پێی داوە، بە ڕێژەی لە 9٪ کەمی کردووە، بەخشین بە ڕێژەی لە 4٪ کەمی کردووە، تێبینیتان ڕائەکێشم بۆ ئەم خاڵە، سوودە کۆمەلأیەتیەکان بەڕێژەی 83٪ زیادی کردووە، تێچووەکانی تر بە ڕیژەی لە 40٪ زیادی کردووە، مەوجوداتی نا دارایی بەڕێژەی لە 6٪ کەمی کردووە، چەندین ئەندام پەرلەمانی بەڕێز تێبینیم کرد، ئاماژەی پێ نەداوە، هەر 10 ئەندام پەرلەمانەکەی لیژنەی دارایی ئاماژەیان پێ داوە، لە هەمووی گرنگتر ئەو تێبینیانەی کە ئێوە بەڕێزتان ئاراستەی حکومەت و نوێنەری حکومەتتان کردووە، ئاراستەی ئێمەشتان کردووە، ئێمە ئەگەر سەیری بکەین، بۆ لاپەڕە شەش تێبینی لیژنەی دارایی کە مەبەستمانە حکومەت جواب بداتەوە، لیژنە داوای ڕوونکردنەوەی هۆی زیاد بوونی ڕێژەی سوودە کۆمەلأیەتیەکان لە بەڕێز نوێنەری حکومەت دەکات، ئیتر ئێمە لەوە زیاتر نابێ بچینە ناو تەفاسیلەوە، جارێکی تر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان داوای لێبووردن دەکەم لەو شێوەیەی کە بەکارم هێنا بەرامبەر بەڕێزت، هیوادارم ئەو حاڵەتەی کە ڕوویدا لە پرۆتۆکۆل بکوژێتەوە، سوپاست دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك عمر.

بەڕێز د.عمر حمدامین (نورەدینی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

تەنها بۆ یەك ڕستەی پەیمان خان هاوکارمان لەوەی لیژنەی دارایی ئاگادارە یان ئاگادار نیە، لە چۆنیەتی ئامادەکردنی موازەنە، بۆهەر کەسێ کە شارەزایی هەبێ لە ئامادەکردنی موازەنە، کە تەماشای بەس تەنها ئەو جەدوەلە بکات، ئەزانێ حیسابی 2010، حیسابی 2011 خەرجیەکانی 2011 تا 6/30 نووسراوە، بۆیە بۆ ئێمەی ئەندامانی پەرلەمان لە لیژنەی دارایی زۆر ڕوونە کەحکومەتی هەرێمی کوردستان ئەڵێ، بە بڕی لە 15٪ لە ڕاپۆرتەکەیان هاتووە، لە کۆی تەعویزاتی موەزەفین زیادەکە بۆم ڕوونە کە تەعویزاتی موەزەفین لە چیەوە دەست پێدەکات؟، چونکە من لەبەردەستم دایە، خوێندەواریشم هەیەو لەو مەجالە ئیختیساسم هەیە، کە تەعویزاتی موەزەفین، لە راتب، لە ئجوراتی موتەقاعدین، لە ئجوری موحازەرە، لە ئجوری ئیمتیحانات، موخەسەساتی ختورە، موخەسەساتی سەکەن، موخەسەساتی زیافە، موخەسەساتی خدمەی جامیعە، موخەسەساتی ئەرزاق، موخەسەساتی ئەتفال، موخەسەساتی میهەنی، موخەسەساتی هەندەسی، موخەسساتی خاسە، ئەمە تەنها من عەناوینی رەئیسی ئەخوێنمەوە، کە بە دەیان موخەسەسات و تەرخان کراوی تر هەیە،

هەر لە موكافەئاتی تەقاعدی هەتا كۆتاییەكەی، لەبەر ئەوە ئێمە وەكو ئەندامانی لیژنەی دارایی سەر بەوەی كە جەدوەلەكانمان لەبەر دەستە، لەگەڵ بەڕێز نوێنەری حكومەت چەندجارێك كۆبوونەوەمان هەبووە، دانیشتنمان هەبووە، موناقەشەمان لەسەر ئەوە كردووەكە بۆ ئەم بڕە زیاد ئەكات، كە بە ڕێژەی 15٪ زیادی كردووە، ئەوانیش ڕوونكردنەوەی خۆیان خستۆتە پێش چاو بەوەی كە لە ڕاپۆرتەكە هاتووە، كە باس لە تەعین كردنی 17 هەزار كەسی نوێ ئەكات، پێدانی دەرماڵەی زیاتر بەهەندێك پیشەو میهنەی تر، هەندێك پێشنیاری تر كە لەناو لیژنەكانەوە هاتووە، هەموو ئەوانە كاریگەری ئەبێ لەسەر زیاد بوونی ڕێژەی تەعویزاتی موەزەفین، لەبەر ئەوە من تكا كارم، كاتێ كە پرسیار ئاراستە دەكرێت، یان رەخنە ئاراستە دەكرێت، بە ئیهانەوە نەبێ، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

كاك حاجی بیلال فەرموو.

بەڕێز احمد سلیمان (بیلال):

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من لەگەڵ دەست خۆشیم بۆ لیژنەی دارایی بەڕاستی ماندوو بوون، هیچ ڕاپۆرتێكیش بێ كەم و كورتی نابێ، بەتایبەتی ڕاپۆرتێكی وا موفەسەل، بەس من پێموایە نابێ ئەوان ئەوەندە زوو نارەحەت بن لەوەی كە ڕەخنەیەكیان لێ دەگیرێ، ئەوانەیە ئەو ڕەخنە گرتنە یان ئەو پرسیار كردنە بۆ ڕوونكردنەوەی زیاتربێ، لەبەر ئەوە من داوایان لێ دەكەم جارێكی تر ئەوەندە زوو عەسەبی نەبن، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

ئەزانی كاك حاجی، ڕەخنە ئاراستەی كێ دەكرێ هەقی هەیە وەڵام بداتەوە، كاك د.احمد مولاحەزەیەكت هەبوو؟ فەرموو.

بەڕێز د.احمد ابراهیم وەرتی:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من دوو مولاحەزەم هەبوو، یەكیان، بەڕێز وەزیری دارایی باسی لە حیسابی خیتامی كرد، ئەگەر ئیجازەم بدەی، نیزامیە، حیسابی خیتامی بەپێی قانونی (الادارە المالیە والدین العام) ئەبێ تا 4/15 ئامادە بكرێ، هی 2011یە، خۆ هی 2012 نیە، بەڵام بەڕێزیان باسی لەوە كرد كە هی 4/30 ئامادەكراوە، باسی مانگی شەشی كرد، ئەمە یەك، دەربارەی ڕاپۆرتەكەی لیژنەی داراییش، بەڕێز د.ئاراس كە فەرمووی ڕاپۆرتی هەموو لیژنەكانە، تەبعەن ئەم ڕاپۆرتە دوو بەشە، بەپێی ماددەی (82)ئەم ڕاپۆرتە ڕاپۆرتی لیژنەی داراییە، چونكە باس لەوە دەكات كە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی دابەشی سەر ئەندامان دەكرێت، بەشێوەیەكی گشتی قسە لەسەر ڕاپۆرتەكە دەكرێت، دوو بەشە ڕاپۆرتەكە، بەشی یەكەم، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و ئابوورییە، ڕاو بۆچوونەكانی خۆیانە، بەشی دووەم، ڕاو بۆچوونی لیژنەكانی دیكەی پەرلەمانە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو كاك خورشيد.

بەڕێز خورشيد احمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ڕاپۆرتی ليژنەی دارايی و ئابووری ڕاستە دوو بەشە، بەشێكی لەليژنەی داراييەو بەشێكی ليجانە، ڕاپۆرتەكە بۆيە بە يەك ڕاپۆرت پێشكەش بە ئەندامان كراوە، ئەمە يەك، دوو، ئێمە بە هەموو نيەت پاكيەوە، بە هەموو ئيخلاسەوە، بەهەموو ويژدانەوە لەسەر ئەو بودجەيە دانيشتين ئەوەی پێمان كراوە لە ڕاپۆرتەكە تۆمارمان كردووە، بەبێ ئەوەی گوێ لەوە بگرين بۆچوونەكی سياسی يان بير كردنەوەيەكی ئەم لاو ئەولا، خوا لەسەر شاهێدە بە هەموو ميهەنيەت، بە هەموو ويژدان، بەهەموو دەست پاكی، ئەو ئيشەمان ئەنجام داوە، بەبێ ئەوەی ڕەچاوی هيچ شتێك بكەين، ئێمە لەوە گلەييمان نيە برادەرێك ڕەخنەيەك بگريت، بەلأم كە شتێك لەناو ڕاپۆرت هاتبێت و ديار بێ و ئێمە ئاماژەمان پێيدابێ، ئەوجا برادەرێك بلێت ليژنەی دارايی هەقە ئەمەی كردبا، ئاخر كردوويەتی يان نەت خوێندۆتەوە، يان حەز ناكەی وەكو پێويست شتەكە هەڵسەنگێنی و مافی بدەيێ، ئەمە ئەگەر يەعنی ڕەخنە گرتن و زەنگين كردنی ڕاپۆرت بە ڕاو بۆچوونی جياواز شتێكی زۆر ڕەوايە، مەقبولی دەكەين، ئامادەشين تەعامول لەگەڵ هەر ڕايەك بكەين، لەهەر برادەرێك بێت بەبێ جياوازی، لەهەر فراكسيۆنێك ولە هەر لايەنێك بێ، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزير.

بەڕێز بايز تاڵەبانی/ وەزيری دارايی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئەم مەوزوعە باس دەكەم ئەگەر غەلەت بم، با ليژنەی دارايی ..، بەنيسبەتی ئەوەی حيساباتی خيتامی ئامادە دەكرێت، ئێمە لەهەموو ئەوەكان دوای ئەوەی وەزيری دارايی ئەو دەسەڵاتەی هەيە كە تەحديدی بكات كەی لە وەزارەتەكان دێت، چونكە ئەوان لە 4/15 دەست بە ئامادەكردن دەكەن، كە دێت ئينجا ئەنێردرێت، لە لای ئێمە تەسفياتی لەسەر دەكرێت و دەنێردرێت، تا ئێستاش وايەو لەعيراقيش ئەوهابووە، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بايز/سەرۆكی پەرلەمان:

پەيمان خان تۆ پرسيارت كرد ئەوان جوابيان داويەتيەوە، ئەو هەموو موداخەلەيە دوايی ناكرێ، ڕەجات لێ دەكەم، تۆ سوئالت كرد ئەويش جوابی دايتەوە، تۆ قسەت كردووە، دوايی بۆی بنێرە، مامۆستا فەرموو.

بەڕێز فەرمان عزالدين:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ديارە من قسەكانم ڕەنگە زياتر لايەنی پلان بگرێتەوە، پاشانيش دێينە سەر وردەكاريەكانی ناو ئەوەی پەيوەندی بە بودجە هەيە، خۆی ئەگەر پێناسەيەكی زانستيانە بكەين، وەگەڕخستنی كۆمەڵێك دەرامەتمان هەيە، دەرامەتە مرۆييەكان و دەرامەتە داراييەكانە، هەروەها دەرامەتە مادديەكانە، بەلأم ئايا تاوەكو ئێستا

ئەو وەزارەتە بەڕێزە سەرکەوتوو بووە لە وەگەڕخستنی ئەودەرامەتانەی کە باسمان کرد بۆ بەرەو پێش چوونی ئابووری لەکوردستان، هەروەها دانانی ژێرخانێکی ئابووری پتەو بۆ ئەوەی کوردستانی پێ ببووژێنێتەوە، پاشان دەپرسین دەڵێین لەکوێی دونیا هەیە بودجەیەکمان هەبێ بەوقەبارە؟، وەزارەتێك کەچارەنووسی هەموو خەڵکی کوردستانی لەسەرە، کەپلانی ئیستیراتیجی نیە بۆ بەرەو پێش بردنی ئابووری لەکوردستان، ئەگەر لە کوردستان تەنها پێشکەوتن باڵەخانەبێ، من لێرە دەڵێم پێشکەوتن تەنها باڵەخانە نیە، لەبەر ئەوە دوو جۆرە پێشکەوتن هەیە، یەکیان ئاسۆیی، ئەوەی تریان ستوونی، ئەوەی کە لە کوردستان دەبێ لە بارەی دروست کردنی باڵەخانە، بەڕاستی ئەوەستوونیە، ئێمە پێویستیمان بەو پێشکەوتنە ئاسۆییە هەیە، کەئەو باڵەخانانە پان ببنەوە لەسەر زەوی ببن بە کێڵگە کشتوکاڵیەکان بۆ بووژانەوە، هەورەها ببن بە کارگە بۆ ئەوەی هەم هەلی کار بڕەخسێ بۆ ژمارەیەکی زۆر لە دانیشتوانی هەرێمی کوردستان، هەم خۆشمان پشت ببەستین بەو بەروبوومانەی کە بەخۆمان چ لە لایەنی کشتوکاڵی یان لە لایەنی پیشە سازی بەرهەمی دەهێنین، لەبەر ئەوەی ئێمە بەڕاستی هەموو، فاکتەرەکانمان، هەموو هۆکارەکانمان زۆر لەبارن، بۆ پێشکەوتنی کوردستان لە ڕێگەی پیشەسازی، نازانم لەبەرچی تاوەکو ئێستا، مەبەستم لە پیشەسازیە ستراتیژیەکانە، سۆندە دروست کردن و مەسینە دروست کردن نیە بەڕاستی، مەبەستم لێرە دامەزراندنی کارگەیە، ئەو کارگەی کە داهاتێکی زۆر بۆ کوردستان دەستەبەر دەکات، نازانم کاتی ئەوە هاتووە؟ یان نەهاتووە، 20 ساڵە فەرمانڕەوایی دەکەین، ئەوە بۆ 10 ساڵ دەچێ کە ڕژێمی عێراقی ڕۆیشتووە، بەڵام تاوەکو ئێستا ئێمە بەدەست کورت هێنانەوە دەناڵێنین، ئێمە ئەو بڕە بودجەی کە دێتە دەستمان نازانین چۆن تەسەروفی پێوە بکەین، بەڕاستی ئەوە یەکێکە من بە کارەساتی دەزانم، ئەو وەزارەتە بەڕێزە نازانم کەی هەوڵی ئەوە دەدات ئاستی گشتی نرخەکان لەبازاڕەکانی کوردستان جێگیر بکات؟، ئەوەکێشە سەرەکیەکانی ئێمەیە کە تووشی هەڵاوسانی کردووین، ڕاستە ئەوە لەگەڵ وەزارەتی داراییە، دەبێ هەماهەنگ بن، بەڵام پلانەکە دەبێ لە لایەن وەزارەتی پلان دانانەوە بێ، چۆن بتوانین ئاستی گشتی نرخەکان بپارێزرێن، بەتایبەی بەرامبەر بەو کاڵایانەی کەبنەڕەتین، ئێمە بەناوی بازاڕی ئازاد، بەڕاستی بازاڕەکانی کوردستانی کوشتووە، هەرچەندە مووچەو دەرماڵەی فەرمانبەران و کارمەندان بەرز دەبێتەوە، بازاڕ سێ بەقەد ئەوە بەرز دەبێتەوە، کێشەی ئێمە لەزیاد کردنی دەرماڵەنیە، کێشەی ئێمە بێ پلانیە، کێشەی ئێمە لەو ئاستەیە کە دەبێ لەئاستی ئەو نرخەکان جێگیر بکرێن، ئەوانەی کە پێیان دەگوترێ کاڵای بنەڕەتی، وەکوخواردەمەنیە سەرەکیەکان، بەڵام کاڵا کەمالیەکان، هەرکەسێك ئازادە کە سەیارەیەکی زۆر جوان دەکڕێت، خانوویەکی زۆر جوان دروست دەکات، خاڵی ترمان، کەواتەئێستا تۆپەکە لە گۆڕەپانی وەزارەتی پلان داناندایە، پێویستە لەسەر پلان دانان، یاخود پلان دانان چ هەنگاوێکی ناوە بۆ ئەوانەی خوارەوە؟/یەکەم: کەم کردنەوەی بێکاری بە ڕێژەیەکی شیاو، بەڕێزان من لە کەم کردنەوەی بێکاری، مەبەستم نیە کە 25 هەزار پار دامەزراوەو ئەمساڵ 20 دادەمەزرێ و ساڵی ئاینده 16 دادەمەزرێ، مەبەستم کورسی و مێزی دانیشتن نیە، مەبەستم لە کەم کردنەوەی بێکاری، دۆزینەوەی هەلی کارە بۆ هەموو تاکێکی ئەوکۆمەڵگەیە بۆ ئەوەی داهاتی خۆی هەبێ،

مەبەستیشم لێرە زیاتر ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان و بووژانەوەی ژێرخانی ئابووریـە، خـاڵێکی تـر، ئایـا ئـەو وەزارەتە بەرێزە کاری بۆ ئەوە کردووە، داهاتی تاکەکەس لە کوردستان بەرز بکاتەوە؟، یان بـەس چـاومان لـەو بودجەیە بێ کە زۆر جار دەڵێ لەوسولفەیە بێ کە لـە بەغـدا بۆمـان دێـت، سـێیەم/ئایا ئـەو وەزارەتـە بـەڕێزە توانیویەتی بەجۆرێك لە جۆرەکان دادو یەکسانی لەنێوان ئەندامەکانی کۆمەڵگا دابین بکات؟، چوارەم/ یەکێك لە فاکتەرە هەرە گرنگەکان بۆ ئەنجامدانی پلان رەهەندی کارە، ئایا ئەو وەزارەتە بەرێزە ئـەو هـەموو پـرۆژە پێشنیار کراوانە، ئەوهـەموو پـرۆژە بەردەوامانـە چ جـۆرە ئیجرائاتێـك لەگـەڵ ئەوانـە دەکـات کـە پرۆژەیـەك وەردەگرێـت وکاتەکـەی بەسـەر دەبـات و جێبـەجێ نـاکرێ؟، ڕەنگـەلێرەو لـەوێ ئەوبەڵێنـدەرو ئـەوخاوەن کۆمپانیایانەی کە دەسەڵات و هێزیان نیـە، یـان بـە شـێوەیەکی تـر بڵێین خـەڵکیان لـەدواوە نیـە، ئەوانـە سـزا دراون، بـەڵام ئـەو کۆمپاینـا زەبەلاحانـەی کەبەڕاسـتی خەڵکـەکیان لـە دواوەیـە، ئەسـڵەن پارەکـەش دەخـۆن و دەڕۆن و پرۆژەکەش جێبەجێ ناکەن، بەڕاستی هـیچ ئیجرائاتیـان لەگـەڵ نـەکراوە، لەوانەیـە لەکوردسـتانیش لەو جـۆرە زۆر هـەبێ، لێـرە گوتمـان بەڕاسـتی ڕەهەنـدی کـارزۆر گرنگـە، ئێسـتا ئەگـەر کـار بـۆ ڕەهەنـدی کـار نەکرێت، بۆ ئەنجامدانی پرۆژەکـان، لـەداهاتوودا ئـەو هەرێمـەی ئێمەدەبێتـە هـەرێمی پـرۆژە بەردەوامـەکان، لەبەر ئەوەی کە پرۆژەکان لـەکات و سـاتی خۆیـان جێبـەجێ نـاکرێن، بـە بـەردەوامی پرۆژەکـان زیـاد دەکـەن، هەرێمێك دەبێ، دەبێ نـاوی لێبنـێین هـەرێمی پـرۆژە بەردەوامـەکان، خـاڵێکی ترمـان هەیـە، پـرۆژە پێشـنیار کراوەکان، کاتێ کە لە لایەنێکەوە کـە پرۆژەیـەك دەردەچێت، بەڕاسـتی کـاتی بەسـەردا دەڕوات و دیزاینـی بـۆ نەکراوە، کاتی دیاریکراو هەیە تازە گوتمان، دەبێ لەکاتی دیاریکراو دیزاینی بۆ بکرێت، پاشان بکەوێتە بواری جێبەجێ کردن، هـەر بـەناوی دیـزاین خـاڵێکی تـر هەیـە کـە زۆر گرنگـە، کـە بـەڕێزانیش ئیشارەتیان پێیـدا، مەسەلەی دیزاینە، بەڕێزان بەڕاستی مەسـەلەی دیـزاین سـاڵانە دەیـان ملیـار دینـارو دەیـان ملیـۆن دینـار لـەو هەرێمـە بـە هـەدەر دەبـا، مـن دەپرسـم ئـەو وەزارەتـە بـەڕێزەی پـلان دانـان کـە لەگـەڵ تواناسـازی سـەر بـە وەزارەتەکانی هەرێمی کوردستان، کۆمەڵێك فەرمانبەری ڕەوان کرد، هەندێکیان بەڕاستی شـایەنی ڕەوانکـردن نەبوون، لەبەر ئەوەی هیچ بنەمایەك نەبوو بۆ ڕەوان کردنەکە، لەبەر ئەوەی لەتواناسازی دەرچووبوون وەکو ئەوانەی خوێندنی باڵا، هەر بە جۆرێك لە جۆرەکان، بەجۆرێك ڕێکەوتن، بەجۆرێك دەتوانین بیخەینە قـالبی ئەوەی بە ناسینیش ئەو خەڵکانە ڕەوان کـران، بـەڵام ئـەو وەزارەتـە بـەڕێزە دەیتـوانی لـەڕێگای تواناسازیەوە کۆمەڵێك موهەندسی زۆر کارا ڕەوانەی دەرەوەی بکردبایە، دیزاینەر بن بێنەوە کوردستان، بەڵام نـازانم ئـەوە کراوە یان نا؟، ئەگەر کراوە جەنابی وەزیر وەڵامـی ئـەوەم بداتـەوە، ئەگـەر نەشـکرایە پێشـنیار دەکـەین وەکو پرۆژەیەك، یاخود ئەو خەڵکانە ڕەوان بکەن، یاخود بە دەیـان کۆمپانیـا لـە کوردسـتانە، یـەکجار کۆمپانیایـەك بانگ بکەن بۆ دیزاین، هەم دیزاینی کۆمەڵێك پرۆژەی پێ بکەن، کە لـە پێشـنیاری سـاڵی بـۆ نموونـە 2011دا هەیە، هەروەها کۆمەڵێك لەو موهەندسانەی خۆماڵی فێرە کارەکەیان بکەن، تاوەکو ئێسـتا بـۆ ئـەوەی ئێمـەش مەرکەزێکی نیشتیمانی و کوردستانی دابمەزرێنین بۆ دیزاین، دیارە دیسان مەسەلەکە هەر پلان دانانە، کاتێك پرۆژەیەك پێشنیار دەکرێت، لە لایەن وەزارەتـی پـلان دانانـەوە جـا لـە شارۆچکەکان دێـت، لـە لادێکـان دێـت،

لەهەر جێگایەك دێت دێتە وەزارەتی پلان دانان، پاشان لە وەزارەتی پلان دانان بەپێی ئەولەویەت لێرە مەبەستم بەپێی ئەولەویەتە، بەپێی ئەولەویەت ئەو پرۆژانە دابەش بکرێنەوە، بەسەر ئەو شارو شارۆچکانەی کە هەنە، من لێرە بەڕاستی کێشەیەك دەهێنمەوە، کە ڕەنگە لە ئیرادەی وەزارەتی پلان دانان دانەبێ، ئەویش کێشەی زەویە، ئایا کە ئێمە پرۆژەیەك پێشنیار دەکەین بۆ بەشێك خزمەتگوزاری، پێشتر پێموایە دەبێ دیراسەی زۆر چاکی شوێنی پرۆژەکە بکرێت، یەکەمجار پرۆژەکە دەردەچێت، پاشان دێن بۆ شوێن دەگەڕێن، شوێن نیە بۆ جێبەجێ کردنی پرۆژەکە، لەوەنموونەمان هەیە، یەکەم/ دروست کردنی یاریگا لە چۆمان، لەگەڵ ئەوبودجەی کە بۆی دانراوە، ئێستا بوویتە شوێنی تراى، شوفێرانی لێی فێر دەکەن، یەك کەسیش هاتو و چۆی ئەو یاریگایە ناکات بە مەبەستی وەرزش، دووەم/ ئەو سەنتەرە رۆشنبیریەی کە دانراوە لە شوێنێك لە قەزای مێرگەسۆر بەناوی شێخ سەیدا، ماوەی 18 مانگە تەواو بووە، تاوەکو ئێستا دەرگای ئەوسەنتەرە ڕۆشنبیریە نەکراوەتەوە، لەبەر ئەوەی ئەو شوێنە هیچ خزمەتگوزاریەکی لێ نیە، لە مابەینی چوار گوند دروستیان کردووە، ئەوەی من زانیم هەر لەپێناوی ئەوەی زەویەکە قەرەبوو وەربگرێتەوە لەو شوێنە دروست کراوە، لەبەر ئەوە شوێنی دروست کردنی سەنتەری ڕۆشنبیری لەناو شار دروست دەکرێت، لە چۆلایەتیەك دروستیان کردووە، ئیتر بۆ قەرەبوو کردنەوەی زەوی، هی کێیە؟، نازانم، قسەم پێ قەتع مەکە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، قبوڵ ناکەم هیچ کەسێك قسەم پێ قەتع بکات....

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

عەزیزی من پەلەمانتار نابێ وا قسە بکات، قەیناکا بڵێ سەرۆکی پەرلەمان موقاتەعەم نەکەن، برای خۆم تۆ پەرلەمانتاری، مامۆستای، فەرموو.

بەڕێز فەرمان عزالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سێیەم/ دروست کردنی پەیمانگا لە چۆمان، لە پێناو ئەوەی کە زەوی نیە پەیمانگا جێبەجێ ناکرێت، بەڕاستی ئێمە هەر پرۆژە جێبەجێ بکەین و نەکرێت، بەڕاستی ئەوە یەکێك لە کارەساتەکانە، بەڕاستی خاڵێکی تر، ئەوەی کە دەمەوێ باسی لەسەر بکەم، کێشەی بودجەیە، بودجەش بەو شێوە وردەکاریەی کە برادەران هەموو ئەوەیان کرد، بەڕاستی دەنگی خۆم دەخەمە پاڵ دەنگی هەر هەموویان، بەلاَم کێشەکە لێرە ئەوەیە، ئێمە دەڵێین کورت هێنان و ...، دوو دەستەواژە زۆر دووبارە دەکەینەوە، یەکەم/ کورت هێنان لەبودجە، یان بودجە درەنگ دەگات، ئایا بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، تاوەکو ئێستا ئێمە هەوڵمان داوە هەم وەکو پەرلەمان و هەم وەکو ئەنجومەنی وەزیران، میکانیزمێك بدۆزرێتەوە بۆنەهێشتن و بن بڕ کردنی ئەو دوو ڕواڵەتە، کە بوەتە نەخۆشیەکی بەڕاستی هەمیشەیی لە هەرێمەکەمان بەتایبەتی لایەنی دارایی، بەڕاستی ئێمە هەموومان دەزانین بودجە خەملاندنە، کە ئێمە دەڵێین بودجە خەملاندنە بەمانای قەت و قەت پێش ساڵی دارایی کە هاتوو، ئێمە ژمارەیەکی دیاریکراومان نیە کە پشتی پێ ببەستین، لەبەر ئەوەی پێگەی یەکەمی بودجە خەملاَندنیەتی، کەواتە دەکرێ ئێمە لە هەرێمی کوردستان ئێمەش بە خەملاندن کار بکەین، ئێمە لەهەرێمی

كوردستان بۆ پشت ببەستین بەو بودجەی کە تەفاسیلێکی دەقیق لە عیراقەوە بۆمان دێت بەژمارە، بۆ نموونە، بە هەزارو سەد، ئەو هەزارو سەدە دابەش دەکەین بە سەر سێکتەرەکان لـە هـەرێمی کوردسـتان، بەڕاسـتی مـن پێشنیار دەکەم توێژینەوەیـەکی لەگـەڵ بکرێـت، لەسـەر ئاسـتی ئەنجومـەنی وەزیـران و ئـەو لیژنانـەی کـە لـە پەرلەمان پەیوەستن، ئەو بودجە تەخمینیە من پێموایە زۆر ئاسانە تەخمین بکرێت، دیارە تەخمینیەش هەر بەو شێوەیەی خوارەوە دەکرێت، ئێمە لە کوردسـتان و لـە عـیراق، لەبـەر ئـەوەی زۆربـەی زۆری ئـەو داهاتانـەی کەلە کوردستان عیراقدا هەیە، داهاتی نەوتە، ئەو داهاتە خۆجێییانە کە دێتەناو بودجـە، بۆیـە بەڕاسـتی مـن پێشنیار دەکەم ئێمە ئەگەر ئێستا لەعیراق 2012 ڕۆژانە دوو ملیۆن شەش سەد هەزار بەرمیل نەوت دەڕوات، بەپێی هەموو لێکدانـەوەکانی وەزارەتـی نـەوتی عیراقـی لـە2013 دوو ملیـۆن و هەشـت سـەد هـەزار بـەرمیل نەوت دەڕوات بۆ سێ ملیۆن، ئەگەر هەر بەرمیل نەوتێك ئەوان دەڵێن 85 دۆلار، ئێمـە دایدەبـەزێنین بـۆ 80 دۆلار، یەکسەر دەتوانی ئێستا لـە 17%ی بودجـەی عـیراق، ئێمـە بودجـەی خۆمـان هـەبێ و کـاری پـێ بکـەین، کەواتە بودجەکە لەسەر ئەو خەملاندنە بکەین، ئەگەر هاتوڕێژەکـە زیـادی کـرد، دڵنیـام ڕێژەکـە کـەم ناکـات، لەبەر ئەوە دڵنیام توێژەرە نەوتیەکان و ئابووری ناسان لەسەر ئەو ئاستە، لـەو بـاوەڕە دانـین لـە سـاڵی 2013 نرخی بەرمیلی نەوت دابەزێ، کەواتە ئەگەر هاتو زیادی کرد، ئێمە دەبێ بەبودجەی تەواو کاری چارەسـەری ئەوەش بکەین، خاڵی دووەم/ ڕەنگە بەڕاستی ئەوەیان کۆمەڵێك قسەی زیاد هەڵبگرێت، فکرێکە نازانم نامۆیـە یان نا، لەبەر ئەوە بەڕاستی تەمەنی پەرلەمانتاریم کەمترە لەوانەی کـە دانیشـتوون، نـازانم ئـەوە بـاس کرایـە یان وترایە؟، ئەوە ئاگادار نیمە بەڕاستی، ئەگـەر هـاتو ئـەو یەکـەمان پـێ ئـەنجام نـەدرا، تـەخمینی فرۆشـتنی نەوت لەسەر ئەساسی حکومەتی عیراقی، ئەوەی دووەم دەگرینە بەر، ئەوەی دووەم: بریتیـە لـە ئێمـە دەکـرێ، ئێمە کێشەمان زۆر هەیە لەگەڵ ناوەند، ئەوەش یەکێك لە کێشەکان بێ، ساڵی دارایـی هـەرێم بگـۆڕین، وای لێ بکەین بۆ نموونـە، لـە 21سـەری سـاڵی کـوردی ببێتـە 21 سـەری سـاڵی دارایـی لەهـەرێمی کوردسـتان، لەبـەر ئەوەی بودجە خەملێندراوە، باوەڕناکەم، ئەوە ڕەنگە کێشەبێ، بـەلاّم دەکـرێ لـە ڕێگـای گفتوگـۆ وە چارەسـەر بکرێ بۆ ئەوەی بودجەمان دوانەکەوێ ئەمە دەکرێ، بەڕاسـتی لـە پەرلـەمان ئـەوە ئیقـرار بکـەین، پێشـنیاری ئـەوە دەکـەم ئـەوە باسـی لەسـەر بکـرێ، سـاڵی دارایـی بگۆڕدرێـت، بـۆ ئـەوەی چـیتر بودجـەمان دوا نەکـەوێ، بەتایبەتی بودجەی وەبەرهێنان، تاوەکو ئێستا لە کوردستان شەش مانگە، بـا هـەر شـەش مـانگیش نـەمێنێت، بابێتە ساڵە تەواوەکە لە ڕێگای گۆڕانکاری، ئێستا بەڕاستی دەمەوێ هەندێك ئیشارەت بەو وردەکاریانە بدەم، کە هاوڕێیانیشم باسیان کرد بەڕاستی، من خۆشم مەبەستمە باسـیان بکـەم، بـزانم ئـەو 115 ملیـار دینـارەی کـەدنراوە بـۆ ڕێکخـراوی زانسـتی و کۆمەلاّیەتیـەکان، ئـەو ڕێکخـراوە زانسـتی و کۆمەلاّیەتیـە کامانـەن؟، مـن پێشنیاری ئەوەش دەکەم ئەو 115 ملیۆن دینـارەی کـە دانـراوە، بەڕاسـتی 100ملیـاری دابنـدرێت بـۆ نـۆژەن کردنەوەی ئەو هەردوو نەخۆشخانەی کـە لـە هـەولێردا هەیـە، لەبـەر ئـەوەی یـەکێك لـە ژێرخانـەکانی پتـەو بوونی ئابووری و گەشەدان تەندروستیە، ئەو نەخۆشخانانەی کەلە هەولێرن بەڕاستی هی ئەوە نین کە ئێسـتا هیچ نەخۆشێك چارەسەری لێ بکرێت، یان ئەگەر ئەو نەخۆشخانە دانرابێ بۆ پڕۆژەیـەکی کـەرتی تایبـەت لـە

موستەقبەلدا ئەوە ئیحتیمالی دووەمە، ئەگەر ناشکرێ ئەو 115 ملیار دینارە بۆ نەخۆشخانەکە، بەو پارەیە دەکەم 65 قوتابخانەی 18 پۆلی لێ دروست دەکرێت، پێشنیار دەکەم ئەو 65 قوتابخانەیە دروست بکرێت، باشترە ئەو پارەیە بدرێت بەو ڕێکخراوانەی کەس نازانێ کێن، خاڵێکی تر کە جێگای سەرنجە، ئەوەیە کە هەر وەزارەتێك بەڕاستی کاتێك دەستنیشانی بودجەی فەرمانبەران دەکات ئەوانەی سەوابتیان پێ دەگوترێ، بریتیە لە بودجەی فەرمانبەرانی ساڵی پێشوو، فەرمانبەرانی هاتو، لەگەڵ ئەو دەرماڵانەی کە زیاد دەکرێت، ئەمە بڕیاری پەرلەمانە بەپێی ڕێنمایی تاوەکو دوایی، بەلاّم ئەوەی لەبەر دەستم دایە بەڕاستی وەزارەت تەخمینێکی کردووە، بەلاّم نیوەی کارەکە گەڕاوەتەوە بۆ وەزارەتە کە لە لایەن وەزارەتی دارایی بەڕاستی بڕاوە، بەڕاستی ئەوە کارەساتە، یەعنی وەزارەت دووقاتی خۆی پارە تەخمین بکات بۆ وەزارەتی دارایی، وەزارەتی داراییش بیبڕێت و بیگەڕێنێتەوە بۆ وەزارەتەکەی، بۆ نموونە، من تەنها دوو نموونە دەهێنمەوە چونکە زۆرە، بەلاّم من دوو نموونە دەهێنمەوە، وەزارەتی کشتوکاڵ وسەرچاوە ئاوییەکان، داوای پەنجاو پێنج ملیار و سێ سەدو بیست و نۆ ملیاری کردووە، بەلاّم وەزارەتی دارایی کەمی کردۆتەوە بۆ پێنج سەدو هەشتاو دوو ملیۆن و سەدو هەشتاو شەش هەزار دینار، هی دووەمیان، چاودێری دارایی، چاودێری داراییش بە مەرتەبەی وەزیرە، دیوانی چاودێری دارایی داوای هەشت ملیارو سێ سەدو شانزە ملیۆن دیناری کردووە، بەلاّم وەزارەتی دارایی کەمی کردۆتەوە بۆ شەش سەدو چل و یەك ملیۆن دینار، نازانم کێ بەرپرسە لەو جۆرە تەخمینە؟، باشە کاتی ئەوە نەهاتووە بەڕاستی لێپرسینەوە لەگەڵ ئەو جۆرە وەزارەت و پلان دانانە لەخودی وەزارەتەکان بکرێت؟، لێرە مەبەستم وەزارەتی پلان دانان نیە خودی وەزارەتەکانە، لە خاڵێکی تر کە جێگای سەرنجە بەڕاستی، خزمەتی تۆڕی زانیاری، بەڕاستی ئەوەهاتووە خزمەتی تۆڕی زانیاری بە بڕی چواردە ملیۆن و سەدو بیست و دوو ملیۆن دینار تەرخان کراوە، باشە تۆڕی زانیاری لەگەڵ ئەوەش لەهەر وەزارەتێك لەوەزارەتەکان، دیسان بودجە تەخمین کراوەتەوە، بۆ نموونە وەزارەتی گواستنەوەو گەیاندن نۆ ملیۆن دینار و نۆسەدو شەست و پێنج ملیۆن دیناری بۆ تەخسیس کراوەتەوە، جارێ پرسیارەکە لێرە ئەوەیە ئایا بۆ خزمەتی ئەنتەرنێتە ئەو تۆڕی زانیاریە؟، هەموو وەزارەتەکان و فەرمانگەکانی کوردستان بەیەکەوە ببەستێتەوە، هەرێمەکەمان ببێت بە هەرێمێکی ئەلیکترۆنی، ئەو خەرجیە زۆرە دابین کراوە بەڕاستی، نموونەی ترمان لەسەر ئەوە وەزارەتی ئاوەدانکرنەوە 60ملیۆنی بۆ تەرخان کراوە، وەزارەتی پەروەردە 565ی بۆتەرخان کراوە، هەروەها وەزارەتی گواستنەوەشمان کرد نۆملیارو نۆسەدو شەست و پێنج ملیۆنی بۆ تەرخانکراوە، خاڵی تر، دەربارەی بەخشینەکان پار ساڵ نەوەت ملیاری بۆ تەخسیس کراوە بۆ بەخشین، دەستەی وەبەرهێنان دیارە هیچ پەیوەندی بە بەخشینەوە نیە، لە ساڵی 2011 بۆ 2012 دیسان 140 ملیاری دیکەی بۆ تەرخان کراوەتەوە، بەڕاستی من پێشنیار دەکەم دووبارە، 140 ملیارەکە دەمێنێ دووبارە، بەلاّم ئەو 100 ملیارە دووبارە پێشنیاری دەکەمەوە بۆ هەردوو نەخۆشخانەی هەولێر تەخسیس بکرێ، کۆمەڵێك تێبینی و وردەکاری ترم هەیە، ئەگەر بە سینگێکی فرەوان لێمان قەبوڵ بکەن، هەر تێبینیەك هاتووە لەسەر بودجە، ئێمە نازانین بەڕێز وەزیری دارایی چ پڕۆژەمان هەیە بەناوی پڕۆژەی ڕۆڵی یاسا، کە

مەبلەغی هەشت سەدو نەوەت ملیۆن دیناری بۆ تەخسیس کراوە، دیارە خاڵێ ترمان هەیە بەڕاستی هاتووە دروست کردنی دەروازەی خانەی میوانان لە ڕێگای 100 مەتری، بە گوژمەی هەشت سەدوشەست و پێنج ملیار دینار لەسەر وەزارەتی دارایی، ببوورن ئەگەر ئەوە غەڵەت بێ لەمابەینی ملیارو ملیۆن، ئەمە ڕوونکردنەوە نیە هەر ئەوەی تیایە، ملیار نیە ملیۆنە هی ڕۆڵی یاسا، خاڵی ترم هەیە لەگەڵ بوونی لەشکرێك لە ڕاوێژکارو شارەزا لە هەرێمی کوردستاندا کە ژمارەیان لە 450 ڕاوێژکار خۆی دەبینێتەوە، ئێمە دەبینین لەهەرێمی کوردستان ڕاوێژکار بەڕاستی بەکرێ دەگرین، بەلاَم مەبلەغەکەشی زۆرە بایی یەك ملیار و سەدو بیست و دوو ملیۆن دینار، کە ئەمسالّیش پێنج ملیارو چل و چوار ملیۆن دیناری بۆ تەخسیس کراوە، لەگەڵ ئەوەی ڕاوێژکاری بۆ لایەنی دارایی و ئابووری و یاسایی زیاتر لە دوو ملیارو نیو دیناری بۆ تەرخان کراوە، خاڵی ترمان هەیە، گەیاندنی کارەبا بۆ خانووی ئیتالّی، زۆربەی زۆری ئەوبەرێزانەی لەخانووی ئیتالّی دان کارەبایەکەی زۆر ساغ و سەلامەتە، بودجەی بۆ تەخسیس کراوە، لێرە پرسیارێکمان هەیە دەربارەی وەزارەتی پێشمەرگە، وەزارەتی پێشمەرگە یەکێك لە پرۆژە بەردەوامەکانی بەنزینخانەیەکە لە دارە شەکران، ئەو بەنزینخانەیە لەدارەشەکران هی وەزارەتی پێشمەرگەیە، بەڕاستی ڕوون نەکراوەتەوە ئایا وەزارەتی پێشمەرگە، چونکە ئێمە دەزانین کە شارۆچکەیەکی یان گوندێکی وەکو دارەشەکران، ئەگەر بەنزینخانەك دابندرێت ئەو بەنزینخانە دەبێ کەرتی تایبەت بێ، ئەگەر کەرتی تایبەتە بەڕاستی نابێ وەزارەتی پێشمەرگە، ناکرێ ئەوبەنزینە...، ئەگەر هی خۆشیەتی دەبوایە ڕوون بکرابایەوە بۆ ئەوەی هەم سەر لە پەرلەمانتاران نەشێوێندرێت، جێگای خۆشی بگرتبا، دەبوایە وەزارەتی پێشمەرگە لەو شێوێنە بەنزینخانەك دابمەزرێنێ ئەگەر یەکە سەربازیەکانی لەو دەورە بلاَو ببنەوە، بەلاَم دانانی بەنزینخانەیەك لە ناوەندی گوندی زرارەتی بەڕاستی ئەوەجێگای پرسیار کردنە، دیسان هاتووە لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان، یەکەی 104 دیسان وەزارەتی پێشمەرگە، فەوجی دوو یەکەی 104، فەوجی سێ یەکەی 114، فەوجی سێ یەکەی 116، یەك ملیارو نەوەت و شەش ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، بەلاَم بەرامبەری نەنوسراوە ئەم تەرخان کراوە بۆ چ مەبەستێکە، بەڕێزان مەبلەغەکەی گەلەك زۆرە، دەبێ تەفاسیلەکەی بەرامبەر بنووسرێ، دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم کە پێشنیارێکیان داوا دەکات بیمەی بێکاری ئاوارەکانی ڕۆژهەلاَتیش بگرێتەوە، جێگای دەست خۆشیە، بەلاَم ئێمەش پێشنیار دەکەین ئاوارە لەهەرێمی کوردستان تەنها کوردانی ڕۆژهەلاَت نین، بەلّکو کەمپی مەخمورو هەروەها ڕۆژئاواش بگرێتەوە، داوا لە وەزیری داراییش دەکەین کە بۆ ماوەی شەش مانگە مامۆستایانی کەمپی مەخموور مووچەیان وەرنەگرتووە، مامۆستانە، فەرقی مووچەکەشیان پێ بدەن، خاڵی ترمان هەیە، لەسەر پێوەری زیرەك بۆ کارەبا، شەش ملیاری بۆ تەخسیس کراوە، ئەگەر ئەو پێوەرە زیرەکەی کە لە پرۆژەکە هاتووە وەك ئەو پێوەرە زیرەکەیە، کە لە گەڕەکی بەختیاری لە هەولێر دانراوە، بەڕاستی لە ئێستاوە نەیکەن باشترە، چونکە ئەوەی گەڕەکی بەختیاری فاشل بوو، بەلاَم ئەگەر لەسەر ئەساسەکی ستانداردی جیهانی یان مونافەسەك لەنێوان کۆمەڵێك کۆمپانیا کە باشترین خزمەتگوزاری لەو بوارە پێشکەش بکەن، ئێمە لەگەڵ دانانی پێوەری زیرەکین بۆ بەهەدەر نەدانی سامانی کارەبا لە کوردستان،

خاڵی ترمان هەیە، پڕۆژەی کەرتی تایبەت لە پڕۆژەی وەبەرهێنانە ئەوە دیارە بەپێی یاسا ئەوە وایە، بەڵام گەیاندنی خزمەتگوزاری لەسەر دەوڵەت پێویستە تا کەناری پڕۆژەکە ببات، نەوەك بچێت کۆمەڵێك پڕۆژە لەناو پڕۆژە وەبەرهێنانەکەدا بکات، لە ئەنجامی سەردانی کردنێکی مەیدانی بۆ سێ شوێنم وەرگرتووە، یەکێکیان ناوچە دابڕاوەکانە، یەکێکیان چۆمانە، ئەوەی تریان مەخموورە، پێشم خۆشە بەڕاستی وەك ئەوەی لەوێ هەیە بیزانی، سەرەتا دەست خۆشی لەکاك اسماعیل دەکەم کە دوێنێ باسی کرد، ئەو پڕۆژانەی چۆمانە سەرەتا مەبەستم، ئەو پڕۆژانەی کە لە چۆمان دروست کراون بەڕاستی تاوەکو ئێستا ئەو پڕۆژانە ئامانجی خۆیان نەپێکایە، بەڵکو پڕۆژەکان هەر هەموویان بەخراپی جێبەجێ کراون، لەکاتی ئێستاش کە لە بواری جێبەجێ کردنن پڕۆژەکان ئەمانەن، یەکەم/ ڕێگای قەسرێ –گۆجار، بەڕاستی ئەوە ڕێگایەکی زۆر گرنگە، هێشتا سێ سەیارەی بەسەردانە چووە ڕێگایەکە هەڵوەشاوەتەوە، بە پینە کردن دەیانەوێ ئەو ڕێگایە چاك بکەنەوە، دوای بەدواداچوون و قسە کردن لەگەڵ ئەندازیاری پڕۆژەکە لەگەڵ خەڵکانی شارەزا لە ڕێگاو بان، فەرموویان ئەو ڤیرەی کە هاتووە بۆ ئەو شوێنە پێیدا بکرێت هی 13 کیلۆمەتر نەبووە، بەڵکو هی چوار کیلۆمەتر بووە، بۆیە ئێستا ڕێگایەکە هەمووی تێکچووە، هەقە پەرلەمانی بەڕێز بەدواداچوون بۆ ئەو پڕۆژانە بکات، بەڕاستی لیژنەیەکی زۆر بێ لایەنە بەڕاستی ئەوە بە هەدەردانی سەروەت و سامانی ئەو خەڵکەیە، ئەو پڕۆژانەش وەکو پێویست ناگەنە دەستی ئەو خەڵکانە، دووەمیان، ئەو پڕۆژەیەی کەهەیە ئێستا لە چۆمان و حاجی ئۆمەران پڕۆژەکە زۆر بە سستی دەڕوات، پێویستە خێراتر بکرێت، ئەو یاریگایەی کە لەچۆمان دروست کراوە، بەڕاستی یاریگایەکە بە کەڵکی هیچ نایەت، چوارەم، پڕۆژەی ئاوی خواردنەوە، هەر خەڵکەکان لەوێندەرەوە لە دەزگا رەسمیەکان، لە خەڵکی سەر جادە، لایەنە پەیوەندیدارەکان هەموویان تەئکیدیان لەوە کردەوە، هەر دوو ڕۆژ جارەك هەر سێ ڕۆژ جارەك بەڵکو هەفتەی دووجار سێجار ئەو ئاوە بۆڕیەکانی دەتەقێ، دیارە ئەوەش پێویستی بەچارەسەر کردنە لەبەر ئەوەی ئەوە ئاوی خواردنەوەیە، لەسەردانێکی مەیدانی بۆ قەزای کفری لەگەڵ هاوکارانمان لە پەرلەمان، بەڕاستی پێشەکی دەمەوێ دەست خۆشی لەئەڤین خان بکەم، دوێنێ باسی لەوئێش و ئازارە کرد کە خەڵکی کفری بەدەستیەوە دەناڵێنن، باسی لەنوێ کردنەوەی قەیسەریە کۆنەکەی کفری کرد، ئەگەر پەڕاوەکانی مێژوو هەڵبدەینەوە لە زۆر کۆنەوە باسی ئەو قەیسەریەی کفری کراوە، بەڕاستی لە جیاتی ئەوەی پارە تەرخان بکرێت بۆ ڕێکخراوی لا بەلا، بەڕاستی بچن ئەو شوێنەوارانە لە کوردستان نوێ بکەنەوە، کە سەروەت و سامانی نەوەکانی داهاتوومانە، بەنداوێکمان هەیە لە کفری، خۆشبەختانە بەنداوێك دروست کراوە لە کفری، بەنداوی شاسوار گۆژمەکەی هەشت ملیارو نۆسەد ملیۆن دینارە، وەکو پێویست سوودی لێ وەرنەگیراوە، بەنداو کە دروست دەکرێت دەبێ ئامانج لە بەنداو هەبێ، یان بۆ کارەبایە، یان بۆ ئاودێرییە، یان بۆ گەشت و گوزارە، نازانم ئەگەر هیچ کێشەیەك هەبێ بەرێزان پێم بڵێن ئەوە باشترە، بەڵام من لە ڕووی ئابووری و بووژانەوەی ناوچەکە دەڵێم ئەو سێیە گرنگە، لە پڕۆژە دروست کردن لە کفری، یەکەمیان، پڕۆژەکە دروست کراوە لە مەرکەزی کفریەوە ڕەنگە سێ کیلۆمەتر ببێ، سێ ساڵە ئەو پڕۆژە

ئەنجام دراوە جادەکەی ئەسفەلتەو قیر نەکراوە، تاوەکو ئێستا ڕێگایەکی خاکیە، خاڵی تر دەکرێ بەڕاستی، لە ڕێگای وەزارەتی پلان دانانەوە ئەو گەرمیانە کاکی بە کاکیەی وشکە ساڵی بەردەوام ڕووی تێدەکات، پرۆژەیەکی ئاودێری ڕێك و پێك دابنێنن، بتوانن سەدان بەڵکو هەزاران دۆنم زەوی لەو زەویە بەراو بکەن، هەروەها هەلی کار بدۆزنەوە بۆ خەڵکەکە، ناوچەکەش لە ڕووی ئابووریەوە ببووژێتەوە، خاڵێکی تری گرنگ هەیە کە دەمەوێ ئیشارەتی پێ بدەم، لەسەر شیرینی نەوت دووسەد ملیۆن دۆلار تەخسیس کرا بۆ گەرمیان، لە زمنی دووسەد ملیۆنەکە دوو پرۆژە کرا، دوو پرۆژەی ڕێگاو بان بوون، یەکیان پرۆژەی سەر قەلاَ، هەزار کانی تاکو خان، ئەوەی تریان کفری سەنگاو سلێمانی، بەڕاستی ئەو دوو پرۆژە ئەنجام نەدراوە لە کابینەی پێنجەوە بودجەی بۆ دەرچووە، ئەوەش بەڕاستی پێویستی بە وەلآمدانەوە هەیە، چونکە بە تەواو کردنی ئەو دوو ڕێگایە، زۆربەی زۆری گوندەکانی گەرمیان بەیەکەوە دەبەستێتەوە، کە ژمارەیان ڕەنگە 100 گوند بکات، خاڵی تر بەڕاستی من دێمە سەر مەخموور، ئەگەر ئێمە بمانەوێ ناوچە دابڕاوەکان ئەو ناوچە دابراوانە بەڕاستی ناوچەی دابڕاون لە ئێمە دابڕاون، دەبێ لەوە زیاتر گرینگیان پێ بدەین، قەت نابێ ناوچەیەك من بە مافی خۆمی بزانم، کە بەشێکە لە من، بەڕاستی بەو شێوەیە فەرامۆش بکرێت، شارۆچکەی مەخموور کە زیاتر لە خاوەنی سەدان شەهیدە ئاو نیە بخۆنەوە، شارۆچکەیەك بەو شێوەیە بێ چۆن؟، ئاوی خواردنەوە نەبێ بخۆنەوە؟، لەبەر ئەوە دوو سەرچاوەی ئاوی خواردنەوە لە شارۆچکەی مەخموور هەیە، ئاوی گوێڕ کە تێکەڵە لەگەڵ پاشەڕۆی شاری هەولێرەوە، دووەمیان ئاوی گاورە، ئاوی گاورە بەپێی توێژینەوەکان دوو ماددەی کلس و ئاسنی زۆرە کەواتە بەکەڵکی خواردنەوە نایەت، خەڵکی مەخموور بەڕاستی ئاو نیە بخۆنەوە، خاڵی دووەم، تاکەی پرۆژەیەك دادەندرێت بۆ بەراو کردنی ئەو دەشتە دیسان کاکی بە کاکیەی کەندێناوە و زورگە زراو، بۆ ئەوەی بتوانن بەڕاستی ببێتە یەکێك لە بە پیت ترین شوێنەکانی عیراق و لە ناوچەکە، بەڕاستی ئەگەر زێدە ڕۆیی نەکەین بڵێین لەجیهانیش، پاش دەشتی شارەزوور، بەو شێوەیە بمێنێتەو لەبەر ئەوەی وشکە ساڵی بەخۆمان دەزانین چ دەبێ، بەڕێز سەرۆکی هەرێم کاتێك کە سەردانی ئەو شارۆچکەیەی کردووە بەڵێنی ئەوەی پێداون، هەروەها لەگەڵ دروست کردنی سێ پشدێنەی سەوزایی لە دەوری شاری مەخموور، بۆ ئەوەی پارێزگاری لە ژینگەی مەخموور بکرێ، نازانم تا چ ڕادەیەك وەزارەتی دارایی، پلان دانان ئاگایان لەوە نەبووە، تا چ ڕادەیەك دەچێتە بواری جێبەجێ کردن، دەربارەی خزمەتگوزاری تەندروستی دیسان هەر لەمەخموور، نەخۆشخانەکی لێ دروست کراوە لە لایەن ڕێکخراوێکی خێرخوازی بێگانە، ئەو نەخۆشخانەیە تاوەکو ئێستا بەس لەکاتی کردنەوە دکتۆرەکان چوون، کەل و پەلیان برد، لە بەرامبەر تەلەفزیۆن تەسویر کرا، هەر ئێستا لیژنەیەك بنێرە خەستەخانەکە چۆڵە، یەك کارمەندنیشی لێ نیە، دەرگای قەپات کراوە، دووەمیان، خێرخوازێك لە سلێمانیەوە هاتووە نەخۆشخانەیەك لە مەخموور دروست دەکات، دیارە کە لە تەلەفزیۆن باس کراوە، زۆر زگی بە خەڵکی ئەودەڤەرە سووتاوە، ئەو خەستەخانەیان بۆ دروست دەکات، جا پێویستە ئەو خەستەخانەیەی کە ئێستا ئامادەیە بەڕاستی هەر بە زووترین کات کەل و پەلی بۆ دابین بکرێ، لەگەڵ

پزیشـك و كارمەنـدان ئـەو خەسـتەخانەیە پێویسـتیەتی ناوچـەكەیە، بۆیـە بۆیـان جێبـەجێ بكرێـت، پێشنیارەكان، دیارە ئێمە ساڵانە وەكو هاوكارم پەیمان خان ئیشارەتی پێیدا، ئێمـە لـە وەزارەتـی پـەروەردە ساڵانە بەدەیان ملیۆن دۆلار دەدەینـە چـاپ كردنـی پەرتووكـەكانی قوتابخانـە، داوا دەكـەین بەڕاسـتی چاپ خانەیـەكی زۆر زۆر سـەردەمیانەو پێشـكەوتوو لـە پایتـەختی هـەرێم بكرێتـەوە، هـەم بـۆ چـاپ كردنـی پەرتووكەكانی قوتابخانەكان، هەم وەكو پرۆژەیـەكی وەبـەرهێنان بـۆ وەزارەتـی پـەروەردەو دام و دەزگاكـانی تر، خاڵی دووەم، زانكۆی سەلاحەدین دوو بیست و پێنج ملیاری بۆ تەرخانكراوە، یەكیان لە لایەن وەزارەتی داراییەوە كەمپی زانكۆ هەتاوەكو ئێستا نەچۆتە بواری جێبەجێ كردنـەوە، ئـەوەی لامانـە بیسـت و پێنجی دیكە هەیـە، ئەوبسـت و پێـنج ملیۆنـەی دووەم، كەتـەرخانكراوە داوا دەكـەم تـەنها و تـەنها بـەس بـۆ بەشـە ناوخۆییەكان بێ، بەڕاستی ئەوەی زیارەتێك و سەردانێكی مەیدانی ئەوخوێندكارو جگەر گۆشـانەی خۆمـان بكات لەبەشەناوخۆییەكان گریانی بۆ دێن، دەبێ تازیەیان بۆ دابنێ بەڕاستی، نازانم تـاوەكو چ كاتێـك، كـەی كاتی ئەوە هاتووە باسی هەموو شتێك دەكەین لە ڕووی پێشكەوتنەوە، خوێندكارەكانمانیش بەو شێوەیە لـە بەشـە ناوخۆییـەكان بـن، بۆیـە پێشـنیار دەكـەم ئـەو بیسـت و پێـنج ملیـارە تـەرخان بكرێـت بـۆ بەشـە ناوخۆییەكان، خاڵی ترم، هاوڕام لەگەڵ كاك د.سەروەر بەڕاستی، بودجەیەكمان داناوە لە هەرێمی كوردستان بـە گوژمـەی 13 ترلیـۆن، یـەك دینـاری تەخسـیس نـەكراوە بـۆ توێژینـەوەی زانسـتی، ئەگـەر بـاس لـەو توێژینەوەی زانستیە دەكرێ كە لە زمنی تواناسازیە، مەبەستم ئەوەنیە، لەو كوردستـانە بەرێـژەی خۆمـان پێویستیمان هەیـە بـەدانانی مەركـەزێكی زۆر گـرنگ بـۆ توێژینـەوەی زانستی، لەبـەر ئـەوەی توێژینـەوەی زانسـتی ئـەم كارانـەمان بـۆ ئاسـان دەكـات، یەكـەمیان، چارەسـەركردنی كێشـەی بێكـاری، چارەسـەركردنی ئابووری، ئاو، ئاوەڕۆكان ئێستا، ئەگەر توێژینەوەی زانستیمان هەیە؟، ئێمـە خـەڵكی ئەوهـەولێرەین سـەدان ملیۆن دۆلار تەخسیس كرا بۆ ئاوەڕۆی شاری هەولێر، هـەتاوەكو ئێسـتا وەكـو پێویسـت نیـە، ئـەوە دووبـارە تەخسیسـاتی نـوێ بـۆ ئـاوەڕۆی هـەولێر، لەبـەر ئـەوەی توێژینـەوەی زانسـتی نـەكراوە، لەبـەر ئـەوەی بـە میزاجی چەند موهەندسێك و چەند كەسێك كـراوە، ئێـرە هەڵكۆڵـەو وای لێ بكـەو سـندوق دابنـێ و سـەبی بكەو پارەی لێ سـەرف بكـە، بـەڵام ئەگـەر بـە توێژینـەوەی زانسـتی بـێ لایـەنی بەرپرسـیار، لایـەنی ئـەوەی كەشكست دەهێنی ئەو پرۆژەیە دەبێ دیاری بكرێـت، كـام لـە پرۆژەكـانی ئێمـە كـە شكسـتی هێنـاوە لایـەنی بەرپرسـیاری تێـدا دیـاری كـراوە، ئەمـەش یـەكێك لـە كێشـەكانمانە، دەبـێ لایـەنی بەرپرسـیار لـە هـەموو پرۆژەكان دیاری بكرێت، ئەگەر چاكی كرد با پاداشت بكرێ، ئەگەرهاتو كەم و كوڕی لـە پرۆژەكـەدا هـەبوو دەبێ لێپێچینەوە بكرێ و هەتابگاتە ڕادەی سزادانیش، وەكو بـرادەران زۆر باسـیان كـرد لیژنـەی پـەروەردە بەتایبـەتی دووبـارە داوای 100 ملیارەكـە دەكەینـەوە، بـۆ هەڵمـەتی دروسـت كردنـی قوتابخانـە، قسـەو پێشنیاری ئەخیرم ئەگەر هیچم نەمابێ لەو وەرەقانە، دیسان لە زیارەتێكی مەیدانیمان لەگەڵ بەڕێزان هەر هـەموو ئەنـدامانی لیژنـەی پـەروەردە بـۆ دەڤـەری ڕانیـە، ئێمـە كـە پرۆژەیـەك دەكەینـەوە لەلایەنـە پەروەردەییەكە باس دەكەم، كەم و كوڕیەكە زیاتر لە لایەنە پەروەردەییەكەیـە، پاشـان دێینـە سـەر لایـەنی

پلان و تەرخان کردنی بودجەکە، ئێمە پەیمانگا لە پێناو پەیمانگا نەکەینەوە، کۆلێژ لە پێناو کۆلێژ نەکەینەوە پێمان بڵێن ئەوەندە کۆلیژەو ئەوەندە زانکۆیەتان هەیە، ئێمە بەپێی پێداویستی ناوچەکە دەبێ کۆلیژ و پەیمانگا بکەینەوە، لەو ڕانیەی کە ئێمە هەمووومان لە بۆنەو موناسەبەکانی گشتی و تایبەتیەکان بەدەروازەی ڕاپەڕینی دەزانین، سێ پەیمانگا هەیە خاوەن بینایەی خۆی نیە، بەخۆی سێ پەیمانگای لێیە، یەك لەو پەیمانگانە خاوەنی بینایەی خۆی نیە، پەیمانگای وەرزشی، کۆمپیوتەر، لەگەڵ هونەرە جوانەکان، بەڕاستی داوا دەکەین هەر بەلایەنی کەمەوە ئەوە بخرێتە بەردەم....، هیچ نەبێ ئەوساڵە یەکێك لەوپەیمانگایانە بینایەیان بۆ پێشنیار کرێت و دەربچێت بگاتە بواری جێبەجێ کردن، ساڵی ئایندەش پەیمانگایەکی تر، لەبەر ئەوەی پەیمانگا هەیە لە کۆنە ئیستیخباراتەکەی ڕانیە هەیە، توخوا کۆنە ئیستیخباراتەکە شوێنی پەیمانگای هونەرە جوانەکانە؟، کە هەمووی بریتیە لە مۆسیقاو گۆرانی و فەنی تەشکیلی، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شێرزاد فەرمووو، کاك شێرزاد ببوورە جەنابی وەزیر وەڵامێکی هەیە فەرمووو.

بەڕێ علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

زۆر ئەندام پرسیاری ئاراستەی ئێمە کرد، لەبەر ئەوە پێویست دەکات وەڵام بدەمەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێز سکرتێری پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، من لە ئاخرین پرسیارەوە دەچمەوە، لە ئاخرین مولاحەزەی بەڕێزیانەوە، ئەو دەڵێت باڵەخانەی ئیستیخبارات یان هەر چیەك کراوە بە مەعهەدی مۆسیقا، من تێبینیەکەبەهەقیقەت تێنەگەیشتم، دەبێ بکرێتەوە هەر بە بینایەتی ئیستیخبارات، ئەوە باشە کە کراوە بە ئەوە، من ئەو هەقیقەتە تێنەگەیشتم، چونکە بەڕێزیان وتی ئەو بینایە هی ئیستیخبارات بوو، شوێنی تەعزیب بووە، ئێستا ئەوە مۆسیقای تێدا لێدەدرێت، نازانم ئەوە باشە یان خراپە؟، باشە تێگەیشتم، دووەم، سەبارەت بە هەندێك شت چونکە بەهەقیقەت ئیحتیمالە تۆزێك زەحمەت بێ هەموو ئەو شتانە بە موفەسەلی وەڵام بدەمەوە چونکە درورو درێژ بوون، داوا لە بەڕێزیان دەکەم ئەو پرۆژانەی کە ئاماژەی پێیدا، چ لە ڕێگاو جادەو بان و چ لە سەنتەری ڕۆشنبیری، ئەوانە ئەگەر زەحمەت نەبێ بە نووسراو بدات بە ئێمە، بۆ ئەوەی هەر لە هۆڵی پەرلەمان وەڵامی بدەینەوە لەکاتی وەڵامدانەوەدا، خاڵێکی تر، سەبارەت بە مەوزوعی بێکاری و هەژاری، چونکە ئەوە چەندین جارە باس دەکرێت، بەڕێزان مەوزوعی بێکاری یان هەژاری موعەرەفە، یان شتێك نیە ئێمە ئێستا لەم هۆڵە بەڕێزەدا دانیشین تەعریفی بکەین، کە بێکار کێیە؟، یان هەژار کێیە ؟، ئەو مەعیارانەی کە ئێمە لەسەری دەچین، یان ئەو تەعریفانەی کە ئێمە لەسەری دەچین، تەعریفی مونەزەمەی دوەلیە، ئینتەر ناشیۆنال لێیبەر ئۆرگەنایزەیشن، بۆمن نیە ئیجتیهادی تێدا بکەم، بۆ کەسێکی تریش نیە، ئیلا ئێمە لە هەرێمی کوردستان دابنیشین کۆمەڵێك مەعایری نوێ دابنێین، کۆمەڵێك تەعاریفی نوێ دابنێین، بێکار ئەو کەسەیە کە لە خیلالی هەفتەی ڕابردوو بەدوای

ئیش دا گەڕابێ، ئیشی دەست نەکەوتبێ، تەنانەت بۆ یەك سەعاتیش، هەندێ تەفسیلی تریش هەیە، ئەمانە موعەرەفن، ئەو کارەش بۆ هەر ژمارەیەکیش کە ئێمە ئاماژەی پێ دەدەین، چ لە بێکاری چ لە هەژاری، لە دوای ساڵی 2003وە، بۆ مەعلوماتی بەڕێزتان، لە عیراقدا نە هیچ جیهەتێکی حکومەتی عیراقی فیدراڵ، یان هیچ جیهەتێك لە حکومەتی هەرێمی کوردستان، بۆی نیە ژمارە ئیعلان بکات، ئەگەر ژمارەکە مەدعوم نەبێ، موسادەقە نەکرابێ لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکان، بەعزێك جاریش لە بەنکی نێودەوڵەتی کەبەشدار دەبێ لەو چالاکیە، یەعنی ئەگەر هەر ژمارەیەك گوترا، من بۆم نیە بۆمەبەستێکی بۆ نموونە، خوانەخواستە بۆ مەبەستێکی سیاسی من بچم ژمارەکان دەستکاری بکەم، ئەوە ناکرێ، مەقبول نیە، جاران پێشی ساڵی 2003 زەمانی حکومەتی پێشووی عیراق، ئەو ژمارانە مردنی منداڵ، مردنی نەخۆش، سوء تەغزیە دەستکاری دەکرا بۆ مەبەستی سیاسی، بەڵام هەموومان دەزانین عیراق حساری لەسەر بوو، ئومەم موتەحیدەو ئەوانە موقاتەعەیان کردبوو بەنیسبەتی ئەو نەوعە چالاکیانە، تەنها بەرنامەیەکی ئیغاسەی نەوت بە خۆراك هەبوو، لەبەر ئەوە ژمارەکانی عیراقی ئەو ساتەش هیچ ژمارەیەکیان وەکو پێوەر و وەکو ئەوە موسداقیەتی نەبووە، لێرە بەڕێزیان کە دەپرسێت دەڵێ حکومەت چی کردووە بۆ بێکاری، مەبەستیشم مێزو کورسی نیە، بێکاری جوزئێکی مومکینە بە مێزو کورسی، جوزئێکی تریش بواری تر هەیە، وەکو دوێنێ ئاماژەمان پێیدا، لەکۆتایش بە تەفسیل باسی دەکەین، هەقیقەتی تریش زۆرن، بەڵام تکاشم وایە، رەجا دەکەم دیسانەوە دێینەوە سەر بەرنامەی تواناسازی، لەبەرنامەی تواناسازی بەڕێزیان یان هەر بەڕێزێکی تر کە ئاماژە بەوە دەدەن، لە لای ئێمە هەتاوەك ئێستا، دوو خول لە لای ئێمەهەبووە، خولێکی تەواو بووە، ئەوەی دووەم ئیشی لەسەر دەکەین، ئێستاش بەڕێز کاك د.سەروەر لەگەڵ ئێمە موتابەعە دەکات، پرسیاری ناردووە بەڕێگای جەنابتانەوە بەرنامەی ڕەسمی، ئەوە وەڵامەکەی ئامادە دەکەینەوە، بەڵام ئەو خەڵکەی کە لای ئێمە ئیختیار کراون نزیکەی 400 کەسێکن، لە ڕیگای وەزارەتەکانەوە دام و دەزگاکانی حکومەتەوە ئیختیار کراون، رەجام وایە، تکام وایە لەم هۆڵی پەرلەمانەدا کەس نەڵێت ئەمانە کە چون شیاو نین؟، یەعنی نازانم ئەمانە کەچون بۆچی شیاو نین؟، کێ لەکێ شیاو ترە؟، مەسەلەی پێوەرو مەعایر هەبووە، مەسەلەی مونافەسە بووە، مەسەلەی دەرەجە هەبووە، مەسلەی خواستی ئەو دائیرەیە بووە کە ئەوخەڵکە بچێت، کە یەکێك چووە، یەکێکی تر نەچووە، بە هەر سەبەبێك بێت، وابزانم پێویست ناکات ئەوانەی کە هەڵبژێردراون یان دەست بەکار بوون، بخرێنەبەر تۆمەتی ئەوەی کە شیاو نین، قابلیەتیان نیە، چونکە ئەمانیش وەکو خەڵکی تر موستەهەقن، هەر هەموو بەیەکەوەو هەموو وەزارەتەکانیش، سەبارەت بە داهاتی تاکەکەس بۆ نموونە، تەبیعی ئەمانە بە هەموو پێوەرێکیش پەیوەندی بەپڕۆژە یاسای بودجەوە نیە، بەڵام بەهەر حاڵ کەجەنابیان پرسیار دەکات، ئێمە حازرین وەڵام بدەینەوە، داهاتی تاکەکەس لە هەرێمی کوردستان لە پێش ساڵی 2003 وە تاوەکو ئێستا کە ساڵی 2012یە کە نزیکەی 9 ساڵە، زیاتر لە دە بەرامبەر بووە، دیسانەوە من دەتوانم ئیدیعای ئەوەبکەم کە موسەبەت نەبێ، لە لایەن ئەوئەترافە دوەلیانەی کەئێستا لەناو عیراقدا بەشدارن، لە هەموو مەفاسیلی ئیقتیصادی موتابەعە کردنەکانیان، لەو بەرنامە موشتەرەکانەی کە

بـەعزێکیان لـە لیسـتی پڕۆژەکانـدا ئەگـەر تەماشـا بکـەن، ئێمـە کۆمـەڵێك پڕۆژەمـان هەیـە، ئێمـە تـەمویلی کۆمەڵێك پڕۆژە دەکەین بە هاوبەشی لەگەڵ ڕێکخراوەکانی نەتـەوە یـەکگرتووەکان و بـانکی نێودەوڵـەتی کـە ئەوکارانە لەعیراقدا ئەنجام بدرێن، ئەگەر جەنابیان پرسـیاری زیـاتر لەسـەر پلانـی سـتراتیژی نیـە، باڵەخانـە دروست دەکرێـت، ئـێ فوتابخانـە کـە سێ هـەزار فوتابخانـە نیـە، ئـەبێ باڵەخانـەی بـۆ دروسـت بکرێـت، 500 قوتابخانە لە ژێر جێبەجێ کردندایە، یەعنی ئەمە بە چ پێوەرێك ستراتیژیە؟، بەچ پێوەرێك ستراتیژی نیـە؟، ئێمـە بیخەینـە چ ئیتارێکـەوە نـاوی لێ بنـێین سـتراتیژی، باڵەخانـە بـۆ وەزارەتـی پـەروەردە بـۆ قوتابخانـەکان پێویستە، زۆربەی هەرەزۆری ئیشی ئێمە لەناو باڵەخانەکان بێت، جەنابت دەتوانی تەماشا بکەی، سبەینێ یان ئەمڕۆ بەنیسبەتی میئەوی پیشانت دەدەم لەسەر سلاید لەبەرچاوی ئێوە، بزانن ڕێـژەی لـە سـەد زیـاتر کامـە باڵەخانەیە، ئایا باڵەخانەی نا زەروریەو نا پێویستە، یـان باڵەخانـەی پێویسـتە کـە زۆر ئیشـێکی سـتراتیژیە؟، بەڕێزیان دەڵێن ئەم هەرێمە لە ئایندەدا ناوی لێدندرێت بە هەرێمی پـڕۆژە بەردەوامـەکان، خـۆ ئەگـەر ئێمـە خوا هاوکاریمـان بکـات، ئێمـە بتـوانین لـە ئایندەشـدا ئیمکانیـەتمان هـەبێ، ئـەو ئیسـتیقرارەی کـەوا ئێسـتا لـە هـەرێمی کوردسـتان هەیـەو باشـتریش بـێ، بتـوانین بـەردەوام پـڕۆژە تەقـدیم بکـەین، ئـەوا مۆفەقیـەتێکی زۆرگەورەیە، ئەوە مانای ئەوە نیە کە ئەمساڵ کۆمەڵێك پڕۆژە دەست پێکران، ساڵی ئاینده ئەوانـە ئـەبێ ئـیتر نەمێنن، تەبەخور بکەن لە سفرەوە جارێکی تـر دەسـت پـێ بکـەین، ئـەو موعادەلەیـە لـە هـیچ شـوێنێك نیـە، بێجگە لەوەش ئێستا زۆربەی ولاَتانی دونیـا ، بـۆ ئـەو بەڕێزانـەی کـە ئـابووری ناسـن، بـۆ ئـەو بەڕێزانـەی کـە لەگەڵ مەسائیلی ئابووریدا کاردەکەن، مەسەلەی (سیستەم دیڤ لۆپ مێنت) تەنمیە موستەدامە کە بەردەوامی بێت ئەوە ئێستا شیعارێکی عالەمیە، من چۆن ئەبێ لێرە تەعن لەوە بدەم بڵێم ئەوە چۆن ئـەبێ هـەموو سـاڵ دێم پڕۆژە هەر هەیە، هەر دەڕوات، ئێمە بۆ پڕۆژەی دواکەووتومان جودا کردۆتـەوە، چونکە ئـەو پڕۆژانـەن کە کێشـەیان لەسـەرە، سورعەتی تـەنفیزی پڕۆژەکـانی تـر کێشـەی لەسـەرە، هـەمووومان موتـەفقین لەسـەر ئەوەی چ بکەین چارەسەری بکەین، بـەڕێزیان دەڵێـت، بودجـەی پڕۆژەکـانی حکومـەتی هـەرێم، هـی شـەش مانگە، من لە موداخەلەیەکی پێشتر وەلاَمدانەوەی تێبینیەکانی لیژنـەی ئاوەدانکردنـەوەو ئـابووری کـە زۆر بـە دەقیقانـە خاڵـەکانیان خسـتبووە ڕوو، مـن باسـی ئـەوەم کـرد، کـە تـەنها لـە 2012/1/1 تـاوەکو 2012/6/1 لەشەش مـانگی ڕابـردوو کـە بودجـە دواکـەتووە، زیـاتر لـە 267 پـڕۆژە تـەواو بـوون، لیسـتی پڕۆژەکانیشم پێشکەش کرد بە بەڕێز سکرتێری پەرلەمان، داواشم کرد لەسەر شاشەی تەلـەفزیۆن دابەشـی بکات بەسەر ئەندامانی پەرلەمان، ئینجا من چۆن بڵـێم پڕۆژەکـانی حکومـەتی هـەرێم تـەنها شـەش مـانگ کـاری لەسـەر دەکرێـت، نـەخێر وا نیـە، بەدرێـژایی سـاڵ کـاری لەسـەر دەکرێـت، پـڕۆژەی نـوێ دەسـت بەکارنەبووە ئەوە دروستە، بەلاَم 3167 پڕۆژەی تر، هەتاوەکو ئەو لەحزەیەی کە ئێمە قسە دەکەین، کاری لەسـەر دەکرێـت، بـەدەیان هـەزار هـەلی کـاری ڕەخسـاندووە، نـەوەك تـەنها ئـەوە، بـۆ مـەعلوماتی بـەڕێزتان لەهەندێك ئیختیساساتیشدا لەناو ئەو پڕۆژانە خەڵك لە ولاَتانی دەرەوە دێت لێرە کار دەکات، چونکە یەك، ئیحتیاجەکە زۆرە، دووەم، ئیحتیمالە بەعزێك ئیختیساسات هـەبێ هێشـتا ئێمـە نەگەیشـتبینە ئـەو ئاسـتە،

بەهەر حاڵ ئیتر ئەوانەی تریش جارێکی تر داوا لە بەڕێز کاك فەرمان دەکەم، ئەو پرۆژانە ئەگەر بەلیستە بمانـداتێ، بـۆ ئـەوەی بتـوانین هـەم وەڵاَم بدەینـەوە هـەم کـاری لەسـەر بکـەین، ئەگـەر هـەر ئەگـەرێك یـان تێبینیەکیان لەسەر هەبێ، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیری دارایی.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە زۆر باسی ئەوە ئەکرێت 115 ملیار دینار کەدانراوە بۆ ڕێکخراوەکان، ئـەڵێن ئـەو ڕێکخراوانـە کێن؟، من حەزدەکەم لێرەوە ئێستا بۆیانی باس بکەم کە کێن ئەوانە، یەکەم ڕێکخـراوە ڕۆشـنبیریەکان، پێکهاتووە لە سەنتەرەکان کە ژمارەیان 75 سەنتەرە، دەزگاکـان 14 یـە ژمارەیـان، کـۆی گشـتی ئەکاتـە 89، ڕێکخـراوە زانســـتیەکان و ســـەندیکاکان 21، ڕێکخراوەکـــان 180، کۆمەڵـــەکان 85، کـــۆی گشـــتی ئەکاتـــە 286، ڕێکخراوەکـانی تـر یـەعنی یەکێتیـەکان 19، یانـەکان 4، جـۆراو جۆرەکـان 12، کـۆی گشـتی ئەکاتـە 35، لیژنەی ئۆلۆمپی و پارا ئۆلۆمپی 2، یانە وەرزشتیەکان 77، سەنتەرو تیپە ڕۆشنبیریەکان 153، کـۆی هـەر هەمووی ئەکاتە 742، بۆ ئاگاداری جەنابتان.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

کاك شـێرزاد فـەرموو، بـرای خـۆم تـۆ پرسـیارت کـرد ئـەو وەڵاَمـی دایتـەوە، موداخەلـە نـابێ، فـەرموو کـاك شێرزاد.

بەڕێز شێرزاد عبدالحافظ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بـە نووسـینیش بـۆ جـەنابتم نووسـی کـە ئێمـە پێشـتر وا موتـەبع بـوو دوایـی ڕاپۆرتەکـەی وەزیـر ئەخوێندرایەوە، لیژنەی مالیە، دوایی ئێمە موناقەشەمان ئەکرد ئەوان جوابیان ئەدایەوە، موناقەشە لەسەر ئـەوی تـر یاساکە، بـەس ئـەمجارە وا تێکـەڵ و پێکـەڵمان کـردووە بەڕاسـتی ببـوورن ئەگـەر هـەر یەکـەو لـە ئاوازێك بخوێنێت، ئەوەی کە ئێستا جەنابی وەزیر باسی کرد، وەزیری مالیە، باسی ئـەو ڕێکخراوانـەی کـرد، من داوا لە وەزیری مالیە ئەکەم ئەگەر ئەو ڕێکخراوانە بە ناو بمانداتێ، یـان شـەرت نیـە ئێسـتا، هـەر کـاتێ بەناو بۆمان بنێرن بە سوپاسەوە ئێمەش ئەتوانین ئیشی زیاتری لەسەر بکەین، پار لەگـەڵ بـەڕێز وەزیـری پلان دانان باسی ئەوەمان کـرد، کـە بـە ئـەلیکترۆنی کردنـی بودجـە کـارێکی زۆر ئاسـانە، کـاری زۆر ئـەکات، بودجە دواناخات، وەکو ئەوەی ئێستا ئەم هەموو موناقەشـەیەمان کـرد، ئەگـەر ئـەوە ئـەلیکترۆنی بکرابایـە یەك پەنجەمان پیا ئەنا، هەرچی شتێك لەسەر نەوت هەبوایە بۆمان ئەهاتە پێشـەوە، ئـەو پرسـیارانەی کـە ئێمە ئەیکەین، ئێستا کە وەزیرە بەڕێزەکان جوابمان ئەدەنەوە ئەوکاتە ئەو کۆمپیوتـەرەی کـە لەبەردەست

وەزیری پلان دانان دایان نایە، یەك پەنجە ئەكات بە دوگمەیەك ئەیوت ئەوە جوابەكەیەتی، ئیتر ئـەوە دوو ڕۆژە ئێمە لەسەر بودجە هین ئەكەین، وای كردووە كە بودجە ئەوەندەی تر دوا بخات، بۆیە من داوا دەكەم ئەمجارە بۆ ساڵی داهاتوو بودجە بەتەكنەلۆجیا بكرێـت، تەئكیـد لەسـەر ئـەوە دەكەینـەوە، مـن باسـی ئـەوە دەكـەم كـە ئێمـە هـەموو سـاڵێك باسـی ئـەوە دەكـەین، عجـز لـە هینەكـەمان بەدەرەجـە یـەك لەكوردسـتان پێشمەرگەیە كە وای كردووە حكومەت ئەو پارەیەی كە قەرارە بیدات بەهێزی پێشمەرگە، نایـدات، تەبعـەن ئەسبابەكانی زۆرجار ڕوونكراوەتەوە، وەزیری پێشمەرگە پار لە لیژنەی ناوخۆ باسی ئەوەی كـرد، بەڕاسـتی ئەوەی ئەو باسی كرد، خۆمانین ئەوان نین، بەلاّم ئێستا سەبەبێكی تـری خۆشمـان هەیـە كـە بـە ئیعتیرافـی كاربەدەستانی عیراقی كە باسی ئەكەن، لە ئەنجومەنی عیراقی كە بـاس لـە بەشـی 17٪ی كوردسـتان كـراوە، یەك وەزیری كورد لەو شوێنە بەشداری نەكردووە، بەڕێزان، وەزیری كوردمان بۆچیە ئەگـەر بەشـداری لـە شتێكی ئاوا نەكات؟، كە بودجەیە قوتی ئەوخەڵكەیە، بۆیە من داوا دەكەم پەرلەمانی كوردستان بانگی ئـەو وەزیرانـە بكـات لێـرە لـەم پەرلەمانـە لێپێچـینەوەیان لەگەڵدا بكرێـت، یـان موناقەشـەیان لەگەڵدا بكرێـت، ئەگەر ئەوانیش ڕاست بوون ئێمە ئەوسا شتێكی تر ئـەڵێین، لـە بودجـەی ئەمسـاڵ هـەروەكو سـاڵەكانی تـر، سولفەی عەقار و سولفەی زەواج زۆر ئەوەستێندرێت، قەرار وایە كاتی خۆشی وابـزانم باسـێكی وامـان كـرد، ئەو سولفەیەكە پێویست ناكـات بوەسـتێندرێت، بـەڕێز وەزیـری مالیـە واتێگەیشـتم كەلـە ئـەوەڵی قسـەكانی باسی ئەوەی كرد، كە قەراری پەرلەمان وابووە بۆ یەك ساڵ بێ ئەو سولفەیە، یەك ساڵ ئەوەندەی بـدرێتێ، یەك ساڵ هیچ مەعقول نیە پەرلەمانی كوردستان بڕیاری دابێ بۆ پێـنج ملیۆن، جارێكی تر بیكاتـەوە یـەك ملیۆن، وەزیر ئەكرا دوو و نیو دابنێ مەسەلەن، دوایی دوو نیوەكەی تر لەفەترەیەكی تـر بودجـە تەسـدیق كرا دایبنێ، بۆ ئەوەی ئەو خەڵكە بـێ بودجـە نـەبن، بودجـەی سـولفەی عـەقارو سـولفەی زەواج كـە ئێسـتا كۆمەڵێك خەڵك هەیە بەقەرز خانووەكەی تەواو نەكردووە، چاوەڕێیەتی و ئەكرێ ئەوەمان زووتر بكردایە، لەناو بودجە كۆمەڵێك شت هەیە بەڕاستی كە پێـی ئـەڵێن، پـاریش و پێـراریش كـە باسمـان كـردووە، بـەلاّم ئەمە هەر دووبارە ئەبێتەوە، شت و مەك بۆ خۆڕاو نازانم چی و چی و ئەمانـە، كۆمـەڵێك شـتن نـەجێگای دیارە، نەئەزانین بەكێ دراوە، نە ئەزاندرێت بۆ كێ سەرف كراوە، ئەمـە تێچوویەكن بەڕاسـتی وای كـردووە تەئسیری زۆری لە بودجەی هەرێمی كوردستان كردووە، كە ئـەكرا ئـەو عجـزەی كـەباس دەكـەن بـەس لـەوە قەرەبووی ئەو عجزە بكرێتەوە، زۆر سەیرە ئەمجارەش هەر تەشغیلی لە 4٪ زیادی كردووەو بەرهەم هێنان لـە سـەدا چـوار و پۆینـت چـوار كـەمی كـردووە، ئێمـە پـار تەئكیـدمان لەسـەر ئـەوە كـردەوە كـە لـە 10٪ی تەشغیلیمان هێنا بۆ بەكاربردن، بەلاّم دوای ئـەوە هـەم دیسـان بـوە بـە 130 جـارێكی تـر گەڕاوەتـەوە، بـێ ئەوەی بیگەڕێننەوە بۆ پەرلەمان و پرس بە پەرلەمان بكەن، پێم سەیرە بودجەی وەزارەتـی دارایـی بـۆ لـە سەدا دەو پۆینت سـی وچوارە كـە تەقریبـەن نزیـك وەزارەتـەكانی نـاوخۆ ئـەو وەزارەتانـەی تـرە، بەڕاسـتی وەزارەتی مالیە نازانم نە بودجەی وەبەرهێنانی هەیە، نـازانم بودجـەی چـی هەیـە، ئەگـەر گومـان ئەخاتـە سەر ئەوەی كە كۆمەڵێك مووچە هەبێ بدرێ بە كۆمەڵێك خەڵكی تر كە نەكرێت ناوەكانیان بـوترێ، بۆیـە

مـن داوا لـه وەزارەتـی مالیـه دەکـەم ئـەو بودجـەی خۆیـان کـه 10٪یـە، بـه وردەکاریەکەیـەوە بـدرێت بـه پەرلەمان، کە ئەو پارەیەی بۆ سەرف دەکرێت، وەزارەتی سامانە سروشتیەکان چوار پۆینت حەفتاو نۆی بـۆ دانراوە، وەزارەتی سامانە سروشتیەکان خۆیان پارەیان هەیە، خۆیـان ئیمکانیـەتی باشـیان هەیـە، دەوڵـەتی عیراقی ئێستا لەسەر سامانە سروشتیەکان ئەژی، ڕاستە ئەو پارەیـە ئـەو نسـبەی ئـەدرێت بـە عـیراق، بـەلاَم ئێمە بەچاوی خۆمان ئەیبینین کەوا ئەوتەنکەرانـە ئـەڕوات، بەچـاوی خۆمـان ئـەیبینین کـەوا ئـەو جادانـە هەموو تێکچووە، بەچاوی خۆمان ئەیبینین کەوا لە سەیتەرەکان چی وەستاوە، باشە ئەمە بۆ کوێ ئەڕوات؟، باشە ئەی نەوتە، ئەی نازانم چیە کـە ئـەڕوات و دێتـەوە؟، بەحیسـاب ئـەڕوات بـۆ تورکیـاو دێتـەوە ئێـران، ئەکرێت بە بەنزین و و موشتەقاتی و دێتەوە، ئەی ئـەو موشـتەقاتە ڕۆژ بـەڕۆژ لـە بـازاڕ گـران ئـەبێ، خـۆ هەمووتان ئاگاتان لەوەیە ئەی باشە تەفسیری ئەمە چیە؟، تکایە بۆمان ڕوون بکەنەوە، ئەنجومەنی ئاسایش خۆتان ئەزانن ئە لەم ساڵە لێرە دروست بووە، یەك پۆینت بیست و شەش لە سەدا بۆی دانراوە بودجەکەی، کە ئێستا دوای ئەوە زەربی دوو بۆی زیاد کراوە، یەعنی بـووە بـە سـێقاتی ئـەو بودجەیـە، کـە ئەمـە نـازانم وەزیری مالیە پێمواییە ئەگەر ڕوونکردنەوەیەکمان بداتێ دوایی، چونکەلە قسەکانی وای گوت، نـەکرا ئێمـە بـە نوقتـەی نیزامـی داوای ڕوونکردنـەوەی زیـاتری لێ بکـەین، کـە وەزیـر شـتێکی وای گـوت، کـە ئـەڵێت ئەوبودجەیە لەکاتی خۆی یەك لایەنە دانراوە، یەکلایەنە بەڕاستی من لەوە تێنەگەیشتم، ئەگەر کرا دوایی بۆمـان ڕوون بکاتـەوە مـن سوپاسـی ئەکـەم، جـا ئـەو بودجـە زۆرەش بەڕاسـتی بوجەیـەکی زۆر زۆرە کـە بەڕاستی دانراوە، بۆ ئەنجومـەنی ئاسـایش، چـونکە گوتمـان تـاوەکو ئێسـتا دروسـت نـەبووە، کۆمـەڵێك شـتی دانـاوە کارمەنـدنی ئێسـتا بـەو شـێوەیە نیـە، ئـەو هـەموو پـارە زۆر و ئیمکانیەتـە، بەڕاسـتی ئـەمان خاتەگومانەوە کە بەڕاستی هەر بۆ لایـەکی تـر دابچـێ کـە بـۆ لای دەزگـای زانیـاری و دەزگـای پاراسـتن ئـەم پارەیە بچێت، کە کاتی خۆی لەبودجە ناویان نەهاتووە بەهیچ جۆرێك، تەبعـەن ئـەو پـڕۆژە بەردەوامانـەی کە پار باسم کرد، دوایی دێمە سەری، پاریش هەر لەگەڵ بەڕێز وەزیری پلان دانان باسم کرد، کـە ئەوانـەی چەمچەماڵم بینی، چەمچەماڵ هیچی ئەو پڕۆژانەی تەواو نەبووە، ئێستا یەکە یەکە ناوی پڕۆژەکـان دواتـر دێمـە سـەری و باسـی ئەکـەم، لەگـەڵ لاپەڕەکـەی و لەگـەڵ تێچـوون و شتەکەشـی، ئێمـە پـار کۆمـەڵێك پێشنیارمان کـرد لـە بودجـەی پـار، بـۆ حکومـەت کـە ئـەو پێشـنیارانە جێبـەجێ بکـات، تەبعـەن حکومـەت پێشنیارەکان بەگوێرەی ئیمکانیەت ئەتوانێ جێبەجێی بکات یان نەیکات، بەلاَم ئەوانـە لـە پەرلەمانـەوە نـە ڕۆیشتووە، ئەسلەن هەر نەچووە بۆ حکومەت، تا بتوانێ جێبەجێی بکات یان نا؟، من دانەیەك لەوانە بـاس دەکەم کە پەنجاو نۆ ئەندام پەرلەمانی بەڕێز لەهەموو لیستەکان ئەلەم پەرلەمانە ئیمزایان لەسـەری کـرد، کە وەکو پێشنیار درا بۆئەوەی کە کەمئەندامانی سەنگەر بوو، نەوەك هـەر باسـی نـەکرا، هـەر نـەنێردراوە، لەلیژنەی یاسایی جارێك پرسیار کرا، گوتیان لێرە مـاوە شـتەکانتان، ئـەوان نـەیان نـاردووە بەڕاسـتی ئـەبێ بنێردرێت تەئکید لەوە ئەکەمەوە، لیژنەی پێشمەرگە لە ڕاپۆرتەکە لـەوێ بینـیم نـازانم ئـەوی لای خۆیـان چـیە، چـونکە لەوەئەچـێت لیژنـەی دارایـی ڕاپۆرتـەکانی هـەموو لیژنـەکانی بـە تـەواوەتی وەکوخـۆی

نەخستبێتە هینەکەیانەوە، بۆیە بەهیچ جۆرێك باسی کەم ئەندامانی سەنگەر نەکراوە لە ڕاپۆرتی لیژنـەی پێشمەرگە، کە بەهیوام ئەگەر هاتە سەر ئەوە، ئەوان بەخۆیان باسی بکەن، هەموو ساڵێك کێشـەمان لەسـەر بودجەیە کە مانگی 10 ئەبێ بگات، بەلاّم مانگی پێنـج وشەش و حـەوت و نـازانم ئەوانـە ئـەگات، زۆر بـاس کرا نازانم جەنابی وەزیری دارایی باسی کرد، جەنابی وەزیری پلان دانانیش هەر باسی کرد، کە کێشەکەیان چیەو بەغداو ئەوانە کێشەیان هەیە، بەلاّم ئەکرێت بەتـەخمینی بینێـری، ئـەکرێ بڵێـی ئەمساڵ وەزارەتـی ناوخۆ لە 10٪ی بەر ئەکەوێت، کە بودجەکە هـات ئەوکاتـە تەفسیمی ئەکـەیت ئەگـەر لـە 10٪ بێـت یـان 11٪ بێت پارەی بۆ دابنێی ئەم کێشەیەمان تووش نابێ بەڕاسـتی، موزایـەدە بەسـەر یەکتریـدا بکـەین، ئـەو بڵێ بودجە نایێ و ئەو بڵێ بودجە بۆ تەئخیر بوو، کاکە ئەکرێ خۆمان لەو مەسـەلەیە بپـارێزین بەڕاسـتی، پەرەپێدانی پارێزگاکان ئەوە پارەیەکە هـی حکومـەتی عیراقیـە، ئەگـەر لـە 17٪ یەکـە هـەر چیەکە، ئـەوە پارەیەکە کە پێویستە ئەنجومەنی پارێزگاکان خۆیان سەرفی بکەن، پێویست ناکـات وەزارەتـەکان تـەداخولی تیا بکەن، ئەوەیان بۆ جێبەجێ بکەن، من لەم قاعەیا دوێنێ گوێم لێ بوو کە شتێکی وا باس کرا کە ئـەوان سەرفی بکەن، بەڕێز وەزیری مالیە ئەڵێت 500 ملیار تەجاوز بۆ کارەبا هەیە، مـن پێموایـە داهـاتی کارەبـا خۆی زۆر زۆرە، تـەجاوزی چـی هەیـە؟، وەزیـر ئـەڵێ تەکیـەی جـەبای لـە بودجـەی ناوچـە دابراوەکـانی بـۆ سەرف دەکرێت، بەلاّم هەموو پرۆژەکانی تەکیەی جەباری لەسەر چەمچەماڵە، کە دوایـی یەکـە یەکـە دێمـە سەریان، 999 ئەمەش هەر باس کرا، بەلاّم من تەئکیدی لەسەر دەکەمەوە 999ملیۆن دینار، پـار بودجـەی سەرۆکایەتی وەزیران بووە، ئەمساڵ سیانزە ملیارو هەشت سەد، یـەعنی تەقریبـەن سـیانزە جـار لـە ئـەوەی پار زیاترە، بە بیانووی ئەوەی کە عەنکاوە شارەوانیەکە سەر بەئەنجومـەنی وەزیرانـەو پێویسـتی بـە ئـەوەی زیاترە، یان لەگەڵ بودجەی تواناسازیش، من وا ئەزانم کە عەنکاوە ئیلغا بۆتەوە لەسەر وەزارەت نیە، ئەگەر لەسەر وەزارەتیش بێ، ئەو پارەیـە مەبلەغێکـە بەڕاسـتی ئـەبێ هەڵوەسـتەی لەسـەر بکرێـت هەشـتا ملیـارو هەشتا لەوەی پار زیاتر بووە، ئـەوەش زۆر زۆرە، بۆیـە ئـەبێ ئـەوەش هەڵوەسـتەی لەسـەر بکرێـت، مـن پـار لەگـەڵ جـەنابی وەزیـری پـلان دانـان عەینـەن شـتم بـاس کردۆتـەوە، لەسـەر 600 خانووەکـەی وەزارەتـی شەهیدان بۆ چەمچەماڵ و بۆ هەڵەبجە، ئەوە نووسراوە بە ساڵێك تەواو دەبێ، ئەو مەبلەغە بڵێین سی، چل ملیـار، پێـنج ملیـاری بـۆ دانـراوە، بزەبـت ئـەوەی کـەدانراوە چـەندە گوژمەکـە؟، کـە باسـی ئـەوەی کـردووە کۆمپانیـا، هـیچ کۆمپانیایـەك ئامادەنیـە ئـەوە وەربگرێـت، وابـزانم جـەنابی وەزیـر جـوابی داینەتـەوە، ئەمساڵیش عەینەن شت کۆمـەڵێك لـەو شـتانەی تیایـە دوایـی دێمـە سـەری یـەك، یـەك عـەرزی جـەنابتانی ئەکەم، کە عەینەن غەڵەت کراوەتەوە لێرە، بۆ کەس و کاری شەهیدان 75 بۆ 150 هەزار، بۆ ئەو کەسـەی کە بەخێوی دەکات ئەوە بە زۆر ئەزانـدرێ، ئـەو بودجـە زەبەلاحـە کـەس و کـاری شـەهیدێك کـە کوڕەکـەی بەخوێنی ئەو ئێمە لێرەین، یەعنی 75هەزار بۆ 150 هەزار بە زۆر بزانین بۆ کەس وکاری شەهیدێك، من سـەرەڕای باسـەکەم، تەئیـدی قسـەکانی کـاك شـڤان دەکـەم لەسـەر شـەهیدان و پێشـمەرگە و ئەوانـە مـن دووبارەی ناکەمەوە تەئیدی هەموو قسەکانی ئەکەم، یەکەم شتمان ئەوەبێ ئاوڕێ لەو شەهیدانە بدەینـەوە،

پێویستیەکانی دایك و باوکیان دابین بکەین، ئینجا بێینە سەر ئەساسیەکانی ناو هەرێمی کوردستان، لە لاپەڕە بیست و نۆ پەڕەی سێ داهاتی چیمەنتۆی سلێمانی تەبعەن زۆر کەمە، لەکاتێکدا بڕێکی زۆر بۆ وەزارەتی دارایی ئەمێنێتەوە، وەزیر دوێنێ بوو یان پێرێ بوو باسی کرد، بەڕێز وەزیری مالیە باسی ئەو فرۆشتنە ئەکات ئەڵێ ئینجا ئیتر وایە، ئیتر وایە، یەعنی نازانم جواب ئیتر وایە چۆن ئەبێ جەواب بە حکومەت و پەرلەمان وا بوترێ؟، بۆمانی ڕوون بکاتەوە، ئەو پارەیە بۆ کوێ ڕۆیی، بەکێ فرۆشرا، چی لێهات؟ با بچین لە پرۆتۆکۆل تەماشا بکەین بزەبت ئەو قسەیە کراوە، من بەڕاستی لێرەوە ئەوە ئەکەم بانگهێشتی وەزیری شەهیدان بکرێت بۆ ئێرە، ئەو لە 10٪یە قەرار بوو پار لە مووچە بەرزەکان کۆبکرێتەوە بۆ ئەوەی لە سندوقی شەهیدان و شەهیدان سەرف بکرێت، کە سەرفەکەی چۆنەو چی لێ هاتووە؟، خۆ ئەگەر بەلیستێك پێمان بڵێن کە ئەوە چۆن سەرف کراوە، بۆ کێ سەرف کراوە، چونکە ئەگەر وانەبێ من بەش بەحاڵی خۆم ڕازی نیم لە 10٪ی مووچەکەم ببڕن، خۆم ئەچم ئەزانم کێ پێویستی پێیەتی، ڕەنگە لە 10٪ تا لە 20٪ی بدەمێ، من تێناگەم ئێمە پار و پێرار ئەمساڵیش وا کۆمەڵێك هەڵە هەیە لەبودجە، تاکەی ئێمە لێپرسینەوە لە حکومەت ناکەین؟، ئەی باشە ئێوە ئەوەتان کردووە، بزانین بۆ ئەمەتان کردووە؟، جوابمان بدەنەوە، جوابەکانیش وابێ کەموقنیعمان بکەن، ئێمە قەت ئەوەمان نەکردووە، پێوەری ئاو، کارەبا زۆر باس کراوە، دووساڵ لەسەر یەکتری هەر باس دەکرێت و پارەی بۆ دائەندرێت، پاریش مەبلەغێك پارەی بۆ دانرا ئەمساڵیش بۆی دانراوە، لە سنووری ئیدارەی پێشووی یەکیەتی هیچم نەبینیوە، نازانم لێرە باسیان کرد گوایە لە بەختیاری شتێك دروست کراوە، نۆژەن کردنەوەی بینای وەبەرهێنان دوو ملیار کە ئەوان داوایان نەکردووە، سەرۆکایەتی هەرێم بینای خۆیان هەیە، ئەمساڵیش بینایەکیان بۆ ئەکەن، ئەمە نازانم بۆ چیە، باسی ئەوە کرا لە بودجە ئامێری پەیوەندی کردن بەکرێ بگیرێت، ئامێری پەیوەندی کردن خۆ ئەو پەڕی ئێستا مۆبایلە هاندێك ئەگەر بۆ موەزەفێك بکڕی ئەوسا 200 دۆلاری تێئەچێت، بەکرێ بۆ دەیکڕی نازانم هاندێك چیە؟، هەقە ئایکۆن بکرێ، بەلام کارمەندێك وابزانم نایکرێ ئەگەر بکرێ بۆ خۆی ئەکڕێت، هەشتاو چوار ڕاوێژکار لەم حکومەتەی ئێمەهەیە، هێشتا پێنج ملیارو چل و چوار ملیۆن دینار دراوە بە ڕاوێژکار بۆ کرێ، باشە بڕۆنە ئەوروپا تەماشا بکەن چ موەزەفێکە، ڕاوێژکارێکە یەعنی ئەوپەڕی بە100 هەزار دۆلار با 150 یا 200 دۆلار ئیش ئەکات، پێنج ڕاوێژکار بێنە بۆ پێنج مەجال، لێرە عەقدی بۆ بکەن نیوەی ئەو پارەیە ناکات، ئەم پارەیە بدرێت بە ڕاوێژگار، ئەمە شتێکە بەڕاستی جێگەی عەلامەتی ئیستیفهامە، جێگەی ئەوەیە بیری لێبکەینەوە، کارگە لە کوردستان هەموومان باس دەکەین کە کارگە نیە، بەلام هەموو ساڵێك پارەی بۆ تەرخان دەکرێت، ئەم پارەیە چیە؟، ببورن زۆر بەکورتی شتەکان بەتێپەڕ باسی ئەکەم، نامەوێ زۆر شەرحی بدەمێ، چونکە شتەکان دیارن کە چیە؟، نووسراوە لەبودجە جل وبەرگی دیکە، جل و بەرگی دیکە من بەش بەحاڵی خۆم نازانم ئەوە چیە؟ چاك کردنی سێ ملیاری بۆ دانراوە، برادەرینە هەر کەسێکی تر بێنی نەوەك ئەندام پەرلەمان کە مووچەیان باشە، هەر کەسێکی تر بێنی بڕۆن ئەوانەی کە قەنەفە چاك دەکەن لەکوردستان،

کێ قەنەفە چاك ئەکاتەوە ئێستا؟، چاك کردنی ئەساس، کەی باوی ئەوە ماوە خەڵك ئەساسی چاکی بکاتەوە؟، ئەوە پارەیەکی زۆرە، ئیعاناتی ناوچە دابڕاوەکان پەنجا ملیار دانراوە نازانم ئەوە بۆ کێیە؟، فڕۆکەخانەکان 25 ملیار بەخشینی بدرێتێ، خۆی فڕۆکەخانە داهاتی باشی خۆی هەیە، دەستەی وەبەرهەم هێنان بەخشینی ناوێ، ئەمساڵ پەنجا ملیارو پاریش پەنجا ملیاریان بۆ سەرف کراوە، خۆیان نایانەوێ، من دێمەوە سەر وەزارەتی ناوخۆ، دوایی دێمەوە سەر پڕۆژە هینەکان بە تیژ تێپەڕ باسی ئەکەم، ڕاپۆرتێکی تایبەت لەسەر وەزارەتی ناوخۆ ئەو بودجەیەی کەداوایان کردووە، وەزارەتەکانی ناوخۆ دەزگای ئاسایش و ئەنجومەن وئاسایش و پێشمەرگە، نووسیومەو ئەیخوێنمەوە بۆتان، لە بودجەی گشتی لە خەرجیەکانی بەکاربردن یەك ترلیۆن و سەدو چل و یەك ملیاروپێنج سەدو حەڤدە ملیۆن دینار لە سەدا سیانزە بودجەی بەکاربردنە، ئەمە پێش ئەوەی کە ئەنجومەنی ئاسایش زیادی کردووە، ئەنجومەنی ئاسایش داوای ئەوەیان کردووە کە فی سێ بکرێت پارەکەیان، لەبودجەی گشتی بۆ خەرجیەکانی بەکاربردن بۆ پێشمەرگە 950 ملیار دینار تەرخان کراوە کە لە سەدا هەشت و پۆینت چل و هەشت بودجەی بەکاربردنە، لە بودجەی گشتی بۆ خەرجیەکانی بەکاربردن چوارسەدو پەنجاو پێنج ملیارو دوو سەدو بیست و پێنج ملیۆن دینار تەرخان کراوە کە چوار لەسەدو بیست و سێی بودجەی بەکاربردنە، ئەندامانی پەرلەمانی بەڕێز ئێوە هەمووتان ئەزانن هەموو ساڵێك ئێوە وەکو لیژنەی ناوخۆ وئەندامانی پەرلەمان چاومان نوقاندووە بۆ ئاسایش و پێشمەرگە ئیمزامان کردووە، کێشەکان نەبووە، بەڵام یەك شت هەیە کە ئێمە بیری لێ بکەینەوە هاووڵاتیان لەبیر نەکەین، چونکە هاووڵاتیانن هەر ئاسایش نیە ئەتوانێ ئەو ئەمنیەتەی کە ئێستا هەیە ئەوەی بکات، زۆر کەس هەن بەبێ ئەوەی چاوەڕێی دەوروبەر بکەن، بێ ئەوەی چاوەڕێی هیچ شتێك بکەن، خۆیان دێن هەواڵمان بۆ دێنن ئاسایشەکان ئەو شتانە ئەکەن، ئیعتیرافی ئاسایش خۆیان کە لیژنەکە هاتووە قسەمان لەگەڵ کردوون وتوویانە ئەوە ڕاستە، لەبودجەی گشتی بۆ خەرجیەکانی بەکاربردنی ئەنجومەنی ئاسایش، سەدو سی و چوار ملیارو هەشت سەدو شەست و چوار ملیۆن دینار تەرخان کراوە کە یەك پۆینت بیست و شەش بودجەی گشتی ئەکات، بەم پێیە لە سەداحەفت و پۆینت حەفتاو چواریش بۆ خەرجیەکانی هێزی ئەمنی و سەربازەکان تەرخان کراوە، لەکۆی شەش سەدو پەنجا هەزار وهەشت سەدو چل و نۆ فەرمانبەر، وەزارەتی ناوخۆ سەدو دە هەزار و پێنج سەد فەرمانبەر، وەزارەتی پێشمەرگە سەدو هەژدە هەزار و دووسەدو چل و دوو، کە ئەمە یەکێکە کێشەکان لەسەرە لەگەڵ حکومەتی عیراقی بۆ ناردنی بوجەکەیان تەبعەن، دەزگای ئاسایش بیست و نۆ هەزاروسەدو سی و دوو فەرمانبەر، ئەنجومەنی ئاسایش کە تازە دروست دەبێ، پێنج هەزارو شەش سەدو حەفتاو شەش فەرمانبەری هەیە، بەم پێیەش ژمارەی هێزە ئەمنیە چەکدارەکان، حەز ئەکەن من ئەوەستم تا قسەکانتان تەواو ئەکەن، دوایی قسە ئەکەم، چونکە ئەگەر وابێ من قسە ئەکەم بۆخەڵك، خەڵك گوێی لێیە کەمن ئەڵێم چی، ئەگەر هین نەکرێت، سانسۆری لەسەرنەبێ، بەپێی ژمارەی ئەمن، هێزە چەکدارەکان سێ سەدو شەست و سێ هەزار و چوار سەدو پەنجا کەسە واتا لە سەدا چل پۆینت چل و حەوتی فەرمانبەرەکانی

هەرێمی کوردستان هێزی ئەمنی چەکدارن، من وەکو کاك دڵشاد ئەو قسە ناکەم کە لە پرۆتۆکۆل لایبەرن، بەڵام ئەبێ خۆتان بزانن ئەوەی ئەزانێ ئەوەی ئاگای لە بودجە بێ، ئەزانێ بودجە لە سەدا چل ئەگەر بودجەی هێزی چەکدار بێ، مانای چیە لەو وڵاتە؟، لەو 17 هەزار کەسەی کە بڕیارە دابمەزرێت، دوو هەزار و حەوت سەد کەس بۆ وەزارەتی ناوخۆ، چوار سەد کەس بۆ ئەنجومەنی ئاسایش، چوار سەد کەس بۆ دەزگای ئاسایش، چوار سەد بۆ پێشمەرگە، واتە سێ هەزارو حەوت سەد کەس کە سەدا بیست و یەك و پۆینت حەوت دەکات هێزی ئەمنی و سەربازیەکان دادەمەزرێن، من لەگەڵ ئەوەدام پێویستیمان بەهێزی چەکدار هەیە، هێزی چەکدار پێویستیان بە خەرجیە، ئەوە ڕاستە، لە سەدا چل و پۆینت چل و حەوت فەرمانبەرێکی هەرێم لە دەزگایەکدا کە پارەی خەڵك لە ساڵێکدا، ترلیۆنێك و نۆسەدو هەشتاو یەك ملیارو چوارسەدو سێ ملیۆن دیناریان بۆ خەرج دەکرێت، هەقی وانیە ئەندامانی پەرلەمان لە ئێوە ئەپرسم، هەقی وانیە ئەم هێزە هێزێکی نیشتیمانی بێ؟، یان هێزێك بێ تاوەکو ئێستا هەندێکی لای ئەوحیزب و هەندێکی لای ئەو حیزب، خوا ئەیزانێ ئەوەی باسی ئەکەن سەری ساڵ و نازانم هێزی پێشمەرگە یەك بگرێتەوە، ئەوەش چەند ساڵە هەر وائەڵێن چاوەڕێ ئەکەین یاخوا گەر وابێ زۆر باشە، ئەم هێزە چەکدارانە کە لەسەدا چل و پۆینت چل و حەوتی ژمارەی فەرمانبەرانی هێزی کوردستان پێك دێنن، بەشێکی زۆریان بەشێوەیەکی نایاسای کراون بەپاسەوانی چەند کەس و لایەنی بەرپرس، کە قەرار وابوو بەبڕیاری سەرۆکایەتی هەرێم بڕیاری وەزیری ناوخۆ هەموویان دەرکرێن، یان نەقل بکرێن و بەلایەك ببرێن، تاوەکو ئێستا ئەوە هەر لە جێگەی خۆی ماوە، مەلایەك ئەناسم مەلایەکی ئیعتیادیە، هەشت حیمایەی هەیە، هەشت حیمایەی بۆ چیە؟، من ڕێزی زۆرم بۆ مەلا هەیە، ڕێزی زۆر و ئیحتیرامم بۆیان هەیە، بەڵام نموونەیەکە، نموونەیەکی زۆر بەسیتە، ئەو نوێژ ئەکات، پێش نوێژ ئەکات حیمایەی بۆ چیە؟، من ئەزانم ئیشی چی بەو حیمایانە ئەکات، لەپار ساڵدا ئەنجومەنی ئاسایش بوونی نەبووە، بەڵام ژمارەی فەرمانبەرەکانی لە ساڵی 2011 دا پێنج هەزارو شەش سەدو حەفتاو شەش کەس بووە، ئەمە جێگای پرسیارە، ئەنجومەنێك دروست بووە ئەوهەموو فەرمانبەرە یەعنی چی؟، چەندین خەرجی سەیر لەنێو بودجەی بەکارهێنانی ئەم ئەنجومەنەدا هەیە، بۆنموونە، هێشتا دروست نەبووە یەك ملیارو چوارە ملیۆن دیناری بۆ ئەم دەزگایەی تەرخان کردووە، ئەنجومەنێکی وا گرنگ چۆن دەبێ لە بینای کرێ دابێ، کە سێ سەد ملیۆن دینار بۆ کرێی بینا تەرخان کراوە، ئاهەنگەکانی ئەم ئەنجومەنە چین کە چل ویەك ملیار دیناری بۆ تەرخان کراوە، ئەم ئەنجومەنە دروست نەبووە، تا ئاهەنگی هەبێ، بۆ تەبەروعات و ئیعانات یەك ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، بۆ موکافەئەی شارەزایان و هاوکاران یەك ملیارو سەدو بیست و دوو ملیۆن دینار تەرخان کراوە، تەبعەن ئەمە لە پارەکەی یەکەمە، بەپێی خوێندنەوەی ئێستا ئەمانە دوو دەزگای حیزبین ئەو پارانە بەکارهێنراوە، ئەوە لائەبەم، دەزگای ئاسایش لە پار ساڵدا ژمارەی فەرمانبەرانی ئاسایشی هەولێرو سلێمانی سی و شەش هەزارو چوار سەدو نەوەت و حەوت کەس بووە، لە هەژدە هەزارو هەشت سەدو نۆزدە کەس لە ئاسایشی هەولێر، 17 هەزارو چوار سەدو نەوەت و حەوت کەس لە ئاسایشی

سلێمانی، بەڵام ژمارەی فەرمانبەرانی ئاسایشی گشتی لە کوردستان لەم ساڵدا کەم بۆتەوە و بۆتە بیست و نۆ هەزارو سی و دووکەس، واتە زیاتر لە حەوت هەزار کەس کەمی کردووە، ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەو سەرجەمەی کە ئەو کەسانەی پێشتر لەنێو پاراستن و زانیاری بوون، وەکو فەرمانبەر ئاماژەی پێ دراوە، لە لیژنەی ناوخۆ خۆیان ئیعتیرافیان کرد وتیان ئەمە زۆر ڕاستە، ئەمساڵ بڕە پارەیەکی زۆر بۆ شمەك و خزمەتگوزاری ئەم دەزگایە تەرخان کراوە، بەشێکی بەفیڕۆدانی سامانی گشتی بۆ نموونە، بۆ کڕینی سووتەمەنی پێنج ملیار و چل ملیۆن دینار تەرخان کراوە زۆر زۆرە بۆ ئوتومبێلەکانی کاری کەسی بەکاردێت، کە هەموومان ئەوەمان بینیوە بەتایبەتی لە سەیرانگاکان، پێنج ملیارو دوو سەدوحەفتا ملیۆن دینار بۆ چاك کردنەوەی ئامێر وئامرازەکان تەرخان کراوە، لە کاتێك ساڵانە پارەیەکی زۆر بۆ کڕینی ئامێرو ئامراز تەرخان دەکرێت، لەگەڵ ئەمە ئەم بودجە پارەی وەبەرهێنان بۆ نۆژەنکردنەوەی بینا پارە تەرخان دەکرێت، بەڵام لە بودجەی بەکاربردن یەك ملیارو نۆسەدو نەوەت و پێج ملیۆن دینار بۆ نۆژەکردنەوەی بینای ئاسایش تەرخان کراوە، لە خەرجیەکانی سوودی کۆمەڵایەتی، پێنج ملیاو پێنج سەد ملیۆن دینار بۆ تەبەروعات و ئیعانات تەرخان کراوە، لەکاتێکدا لە شەش مانگی ڕابردوو یەك ملیارو سەدو سی و نۆ ملیۆن دینار تەرخان کراوە، 11 ملیۆن دینار بۆ هاوکاری شارەزایان و هەواڵ نێران تەرخان کراوە، ئایا ئەم پارەیە چۆن و لەکام بنەما خەرج دەکرێت، چونکە لە ڕابردوودا بەشێکی زۆری ئەم پارەیە بۆ چاودێری کردنی ئەو هێزانە بەکارهاتووە، کە کێ بڕکێی نەیارەکانیان کردووە، دوو ملیارو سەدو دوانزە ملیۆن دینار بۆ بینا تەرخان کراوە، مەبەست چیە لەمە؟، چونکە دروست کردنی بینا دەبێ لە بودجەی وەبەرهێنان بێ، وەزارەتی پێشمەرگە هەرچەندە لەماوەی ڕابردوودا بەرپرسانی پێشمەرگە لێدوانی ئەوەیان داوە، ژمارەی پێشمەرگە 200هەزار پێشمەرگەیە، بەڵام سەرجەم کارمەندان و فەرمانبەرانی وەزارەتی پێشمەرگە لە ئێستادا بە ئیعتیرافی خۆیان هینەکە هاتووە، سەدو هەژدە هەزار و دوو سەدو چل ودوو کەسە ئایا ئەم ژمارە هێزە چەکدارانەی یەکیەتی و پارتی تێدایە، یان تەنیا ئەو پێشمەرگانەن کە لە لیواکانی وەزارەتی پێشمەرگەو فەرمانبەرانی وەزارەتن؟، ئایا تێیدایەتی بەو ژمارەی کەلەوە کەمتر وەکو پێشوو تر وەزیری پێشمەرگە ڕایگەیاندبوو، ئەگەر هێزە چەکدارەکانی یەکێتی و پارتی تێدایە، ئەی لەکوێ پارەیان بۆ خەرج دەکرێت، نۆملیاو شەش سەدو نەوەت و نۆ ملیۆن دینار بۆ سووتەمەنی وەزارەتی پێشمەرگە تەرخان کراوە، لەکاتێکدا ڕۆژانە بەدەیان ئۆتۆمبێل لە وەزارەتە دەبینـدرێن بۆ کاری کەسی بەکاردێت، من نموونەی زۆرم لایە، بۆ سەنگ و قورسایی هێزەکانی پێشمەرگە کارێکی شیاو نیە، وەزارەتی پێشمەرگە لە بینای کرێ بێ، لە یەك ساڵدا یەك ملیارو دووسەدو بیست و حەوت ملیۆن دینار بۆ کرێی بینا تەرخان کراوە، ئەوە جێگای سەرنجە، وەزارەت خۆی داوای پێنج ملیار دیناری کردووە، ئەگەر وەزارەت خۆی، وەزارەتی پێشمەرگە کرێچی خەڵك بێت، بزانێت کرێکەی پێنج ملیار دیناری پێویستە چۆن کەم دەکرێتەوە، بۆ یەك ملیارو دووسەدو بیست وحەوت ملیۆن، ئەمەش هی ئەوەیەکە دەبێ جواب بدرێتەوە، چۆن دەبێ وەزارەتی پێشمەرگە ئۆتۆمبێل بە کرێ بگرێت کە زۆربەی ئۆتۆمبێلەکانی ڕۆژانە دەبینـدرێت ئەویش هەر بۆ کاری

کەسی بەکارهاتووە، ساڵ بەساڵ لەگەڵ ئەو ئامێرو ئامێرانەی کە بۆ وەزارەت دەکرێن، بەڵام پارەی تەرخان کراو بۆ خەرجیەکانی وەزارەت زیاد دەکات، ئەمساڵ بۆ چاك کردنەوەی ئامێرو ئامرازەکانی وەزارەتی پێشمەرگە نۆمیارو سێ سەدو نۆ ملیۆن دینار تەرخان کراوە، لەبەر ئەوەی زۆربەی ئۆتۆمبێلەکان بۆ کاری کەسی بەکاردێن جارێکی تر، زوو خراپ دەبن، ئەمساڵ سێ ملیارو چوارسەدو هەشتا ملیۆن دینار بۆ چاك کردنەوەی ئۆتۆمبێلەکان تەرخان کراوە، لەگەڵ ئەوەی زۆربەی ئۆتۆمبێلەکان بۆ سوودی گشتی بەکارنایەن بۆ کاری کەسی بەکاردێن، بەڵام ئەمساڵ نۆ ملیارو سێ سەدو حەفتاو هەشت ملیۆن دینار بۆ تەرخان کردنی کرێی ئۆتۆمبێل وەرگیراوە، هاوشێوەی دەزگای ئاسایش و ئەنجومەنی ئاسایش، وەزارەتی ناوخۆ بۆ تەبەروعات و ئیعانات چوار ملیارو حەوت سەدو چل ودوو ملیۆن دیناری تەرخان کردووە، ئایا ئەم پارەیە بۆکام مەبەست بەکاردێت؟، ئەم وەزارەتە دوو ملیارو بیست و حەوت ملیۆن دینار بۆ قەرەبوو و غەرامەکان تەرخان کردووە، ئایا ئەم قەرەبووانە هی کێن؟، ئایا ئەم سەرپێچیانە چین؟، وا غەرامەکانیان دەدات، ئەو پارەیە بۆ قەرەبوو کردنەوەی قوربانیەکان نیە، بەناوی قەرەبوو کردنەوەو ...، وەزارەتی ناوخۆ، فەرمانبەرانی وەزارەتی ناوخۆ لە ئێستادا سەدو دە هەزار و پێنج سەد فەرمانبەرە، لەمساڵیش دوو هەزارو حەوت سەد کەس دانراوە بۆ وەزارەتی ناوخۆ، بوونی فەرمانبەری وەزارەتی ناوخۆ لە پێناو پاراستن و ئاسایشی گشتی پێویستە، بەڵام بەدەیان هەزار کارمەندی وەزارەتی ناوخۆ بەبێ ئەوەی بەپێی یاسا ڕابگیرێن، بویتە پاسەوانی حیزبەکان کە جارێکی تر تەئکیدی لێ دەکەمەوە، ئەوەی تێبینی لەسەرە لەمساڵدا پارەیەکی زۆر وەکو خزمەتگوزاریەکانی ئەم وەزارەتە تەرخان کراوە، کە شەست و شەش ملیارو نۆسەدو دە ملیۆنە، حەڤدە ملیارو پێنج سەدو شەست ملیۆن دینار بۆ سوتەمەنی بەشێکی زۆری ئەو ئۆتۆمبێلانەی کە سوتەمەنیان بۆ دەکرێت بۆ کاری کەسی بەکاردێن، وەزارەتی ناوخۆ پارەیەکی زۆر دەداتە کرێی بینا کە بڕکەی دوو ملیارو سەدوپەنجاو هەشت ملیۆن دینارە، یەك ملیارو سەدو سی و چوار ملیۆن دینار بۆ میوانداری وەفد و ئاهەنگ تەرخان کراوە، کە سەدو سی و حەوت ملیۆن دیناری بۆ ئاهەنگە، بەشێك لەمە خەرجی نا پێویستە، بەڕاستی من پێشنیار دەکەم ئەم ئاهەنگە کە هیچ نەبێ بۆ هینی خۆمان سومعەی بودجەکە ئەم کەلیمەیە لا ببرێت باشە، بۆ وشەیەکی تر بگۆڕێت، وەزارەتی ناوخۆ هاوشێوەی وەزارەتەکان و دامەزراوەکانی حکومەت ساڵانە پارەیەکی زۆر بۆ ئامێرەکان خەرج دەکات، لەم ساڵدا نۆ ملیارو چوار سەدو چل و چوار ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە کە چوار ملیارو هەشت سەدو پەنجاو پێنج ملیۆن دیناری بۆ چاك کردنەوەی ئۆتۆمبێلە، ئەمە جگە لەوەی یەك ملیارو حەوت سەدو چل و پێنج ملیۆن دینار تەرخان کراوە بۆکڕینی ئۆتۆمبێلی نوێ، خەرج کردنی ئەم پارەیە ساڵانە بۆ ئامێرو ئامرازەکانی هاوکاتە لەگەڵ خەرج کردنی ملیۆنان دینار بۆ ئامێری نوێ، سەدو دە ملیارو حەوت سەدو بیست و شەش ملیۆن دینار بۆ سوودە کۆمەڵایەتیەکانی تر تەرخان کراوە، کەبەم شێوەیە دە ملیارو حەوت سەدو بیست و شەش ملیۆن دینار بۆ تەبەروعات و ئیعانات، ئایا بۆ کێیە ئەم تەبەروعاتانە، سەد ملیار دینار بۆ هاوکاری کردنی خۆراکی کۆمەڵگا کۆچ کردووەکانە، ئایا ئەم کۆمەڵگایانە کامانەن؟، بۆچی شەش مانگی یەکەمی پار ساڵ هیچی بۆ خەرج نەکراوە، من لەوەزارەتی ناوخۆ لێرەوە ئەپرسم ڕووی

پرسیارەکەم بۆ جەنابی وەزیری مالیەشە، لەسەر ئەو ڕێکخراوانەی کەباسی کرد، ناوەکەم نەخوێندەوە تەبعەن کەداوام کرد ناوەکەمان بۆ بنێرێ، یەکێ لەوانە کۆمەڵەی کەم ئەندامانی سەنگەرە کە لە حیزبەکانی کوردستان پێك هاتووە بە غەیری حیزبی پارتی دیموکراتی کوردستان، ئەوانی تری هەموو تیایە، ئەم کۆمەڵەیە ساڵانە چل هەزار دۆلار لەوەزارەتی ناوخۆ وەردەگرن، پەیڕەوی خۆیان هەیە، لە پەیڕەوەکە تیایەتی کە ئەم کۆمەڵەیە بۆ ئەوکەسانەیە کە لە شۆڕشی ڕزگاری نیشتیمانی لە سەنگەر کەم ئەندام بوون، بەڵام ئێستا بەشێك لەو کۆمەڵەیە هەندێ لە ئەندامەکانیان دەرکراون، سزای سیاسی دراون لەبەر ئەوەی ئەوانە سەر بە گۆڕانن، لەگەڵ کاك د.بەرهەم کە سەرۆکی وەزیران بوو، قسەم لەگەڵی کرد وەعدی دا کە جێبەجێی بکات، تەبعەن ئەوە ئەنجومەن گۆڕاو جێبەجێی نەکرد، بۆیە من لە وەزارەتی ناوخۆ داوا دەکەم کە قەرار بوو مەوعیدێکیان لەگەڵ بکەم ئەم بودجەیە نەیهێشت بچم قسەیان لەگەڵدا بکەم، لەسەر ئەوەی بزانین ئەو پارەیە ئەیاندرێتێ، ئەوە بەس بۆ ئەوەیان نیە بۆ هەموو ئەوانەیە کە لە سەنگەری پێشەوەی بەرگری لەنیشتیمان، بریندارو کەم ئەندام بوون، ئەوەی ماوەتەوە ئەمڕۆ بەڕاستی خەبەرێکی سەیرم بە دەست گەیشت، بیست هەزار شوقە بۆ کارمەندانی وەزارەتی ناوخۆ دروست دەکرێت، کە ئەمە لە 2012/6/11 لە سایتی (NNA) بلاّو کراوەتەوە، تەبعەن ئەم پرۆژەیە لە پرۆژەیەکی نیشتەجێی گەورەیەو حکومەت پارەکەی دابین دەکات، بەپێی هەواڵێکی مالپەڕی ئاژانسی هەواڵی ناوخۆ کەلە ڕێکەوتی 2012/6/11 بلاّوی کردۆتەوە، کە دەقەکەی هاوپێچی ئەم نووسراوەیە، ئەویش ئەوەیە کەوەزارەتی ناوخۆی حکومەت بیست هەزار یەکەی نیشتەجێبوون بۆ کارمەندانی خۆی لە مەدەنی و سەربازی وەزارەتەکە دروست دەکات، بەنرخێکی کەم دەیداتە کارمەندانی هەرسێ پارێزگاکە، هەڵسەنگاندن لەم بارەیەوە بەم شێوەیەی خوارەوەیە:

یەکەم/ زۆر ئاساییە وزارەتێك خانوو و شوقە بۆ کارمەندانی دروست بکات بەشێوەیەك بە قەرزی درێژخایەن لێیان وەربگرێتەوە، ئەمە بەشێکە لە کەم کردنەوەی گرفتی نیشتەجێ کەتێیدا کارمەندانی وەزارەتی ناوخۆ بەشێکن لەهاووڵاتیانی ئەم کۆمەڵگەیە ماڤی ئەوەیان هەیە شوێنی نیشتەجێبوون و شیاوی خۆیان هەبێ، لەسەرزاری بەڕێوبەری گشتی بەڕێز (کامەران مەحمود عبدالرحمن) کە ئامادەکاری ڕاپۆرتەکەیە بە بەڕێوەبەری خۆجێیەتی هەولێر ناوی هێناوە، هاتووە بڕیاری جێبەجێ کردنی ئەم پرۆژەیە تەنها لەسەر ڕەزامەندنی ئەنجومەنی وەزیران ماوە، پرسیارەکە لێرەدایە، ئایا ئەنجومەنی وەزیران پاش ڕەزامەندنی لەسەر ئەو پرۆژەیە دەینێرێتە وەزارەتی پلان دانان بۆ دابین کردنی بودجەی پێویست لەنێو بودجەی بەرهەم هێنان بۆساڵی ئاینده 2013، بۆ ئەوەی بخرێتە ناولیستی پرۆژە پێشنیار کراوەکان، یان ئەو پرۆژەیە تەنها ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی ناوخۆ پێیەوە ئاگادارن؟.

دوو/ ئەگەر بودجەی ئەم پرۆژەیە لەدەرەوەی بودجەو ڕەزامەندی پەرلەمانی کوردستان بێت، ئەوە پێشێل کردنێکی ڕێکارە یاسایەکانی خودی یاسای بودجەشە، چونکە ئەگەر پرۆژەیەکی لەم شێوەیە لەدەرەوەی یاسای

بودجەی جێبەجێ کردن بکرێت، بەبێ ئاگاداری پەرلەمان و لە سەرچاوەیەکی دارایدا پارەکانی دابین نەکرێت، ئەوە سەرچاوەیەکی ڕوون نیە.

چوار/ خودی بەڕێوەبەری گشتی چەندین کۆمپانیا لە ئێستادا لە کێبڕکێدان بۆ جێبەجێ کردنی ئەو پڕۆژەیە، ئەمە ئاماژەی ئەوەی لێ هەڵئەکرێندرێت کە دیارە ئەمساڵ بەم زووانە ئەم پڕۆژەیە دەچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، لەکاتێکدا پاش سەرنج دان لە لیستی پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی 2012 پشکی وەزارەتی ناوخۆ هیچ پڕۆژەیەکی لەم جۆرەی تیا نیە.

پێنج/ کۆی گشتی پڕۆژەکانی وەزارەتی ناوخۆ بۆ ساڵی 2012 لە بودجەی وەبەرهەم هێنان، بریتیە لە شەش پڕۆژە بە گوژمەی چوار ملیۆن و چوارسەدو سی و پێنج ملیۆن دینار، گوژمەی پێویستی بۆتەرخان کراوە، ئەویش بۆ 2012 بریتیە لە یەك ملیارو نۆسەدو نەوەت و هەشتاوپێنج ملیۆن دینار، کەچی تێچووی کۆی گشتی هەرخانوویێك بەم شێوەیەی سەرەوە بریتی بوو، لە شەست و دوو ملیارو دووملیۆن و پێنج سەد هەزار دینار، ئەگەر جارانی بیست هەزار یەکەی نیشتەجێبوون بکەین، دەردەچێت یەك ترلیۆن و دوو سەدوپەنجا ملیۆن دیناری پیویستە.

شەش/ خەرجی گوژمە پارەی بۆ پڕۆژەی لەم جۆرە خودی سوودمەندان و کارمەندانی وەزارەتی ناخۆ ڕووبەڕووی ئەگەری جێبەجێ نەکردنی پڕۆژەکە دەکاتەوە، چونکە لە دەرەوەی یاسای بودجە پڕۆژەیەك جێبەجێ بکرێت، لە ڕێگەی تەمویلەوە گرفتی بۆ دروست دەبێت، لە کاتێکدا دەیان پڕۆژە بەهۆی تەمویلەوە ڕاگیراون، یان سێ ئەوەندەی خۆی کاتی ویستبێ بۆ تەمویل کردنی بەپێی دوا کۆپلەی هەواڵەکەش، زەوی پێویست بۆ ئەو پڕۆژەیە دابین کراوە، لەسەر وەزارەتی ناوخۆش تاپۆ کراوە، من دێمە سەر ئەوپڕۆژانەی کە باسم کرد، پڕۆژە پێشنیار کراوەکان بۆ ساڵی 2012، تەبعەن وەزارەتی شەهیدان لە یەکەم لاپەڕە باسی ئەوە ئەکات، باسی پڕۆژەیەك ئەکات کە نازانین چیە بەڕاستی، نەنووسروە پڕۆژەکە چیە، بەس ئەڵێ بە هەزار ڕۆژ تەواو ئەبێ، بە شەش مانگ تەواو ئەبێ، ئەمساڵ حەوت سەدو پەنجا ملیاری بۆ دانراوە، گوژمەی پارە ملیارێکی تری بۆ دائەندرێت، باشە ئەمە هەر عەینەن ئەوەیە کە لەگەڵ بەڕێز وەزیری پلان دانان باسم کرد، کە پڕۆژەیەك بۆ شەش مانگە چۆن ئەمساڵ کۆمپانیایەك بۆت ناگرێ، پارەی خۆی بخاتە قەرزەوە، وەزارەتی داد خانووی دادی بەکرەجۆ بە سێ سەدو شەست و پێنج ڕۆژ تەواو ئەکات، لە دووملیارو پێنج سەد بۆ ئەمساڵ، پێنج سەد ملیۆن ماوەتەوە بۆ ساڵێکی تر، یەعنی خۆ ئەیتوانی ئەمساڵ ئەوەش بکات، سێ سەدو شەست ڕۆژەکە بە ساڵێك تەواو بێ، وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە چاککردنی جادەی قیری گۆپ تەپە کەلەناو قۆناغی دووەم، پێنج سەدو پەنجا ڕۆژە نۆ ملیار و هەشت سەدو دە پارەکەیەتی، ئێستا دوو ملیاری بۆ دانراوە، قۆناغی یەکەممان نەبینی تا قۆناغی دووەم ببینین، ئەمە ئێستا باسی قۆناغی دووەم ئەکات، ئەوەی یەکەممان نەبینیوە، ئەو پڕۆژەیەی بۆ قەرە هەنجیر ئەکرێت، وەزارەتی شارەوانی و گەشت و گوزار سەر بە چەمچەماڵ نیە، بەڵام لەسەر حیسابی چەمچەماڵە، زۆر شت لەسەر حیسابی چەمچەماڵ کراوە کە ئێستا هەمووی یەکە، یەکە دێمە سەری، کە بەڕاستی بودجەی چەمچەماڵ هەموو ساڵێك ئاوای لێهاتووە، لەبەر ئەوەی لەناوچە

سنووریه دابڕاوەکان، ئەو کێشانەمان هەیە کە کاك سالار هەندێ ئیشارەتی بەهەندێکی کرد منیش دێمە سەر هەندێکی، دروست کردنی ئاوەڕۆی بەشی دووەمی تەکیەی جەباری دووسەد و پەنجا ڕۆژە، گوژمەی دووسەد ملیۆن دووسەدو پەنجا ملیۆنی بۆ تەرخان کراوە، کە پەنجا ملیۆنی ماوە ، ئەو پەنجا ملیۆنە ئەکرا بخرێتە سەر ئەو حیسابە، ئەوە شتێکی وا ئەوەندە زۆر نیە، پرۆژەی ئاوی گۆپ تەپە، چەمچەماڵ هاوکارم باسی کرد، حەوت سەد ڕۆژی بۆ دانراوە، گوژمەی 130 ملیار ئەمساڵ 5 ملیاری بۆ دانراوە، کە بەشەش ساڵ تەواو ئەبێ، نەخۆشخانەی فریاکەوتنی چەمچەماڵ حەوت سەد ڕۆژی بۆ دانراوە، ئەمانەی کە باسی ئەکەم هەمووی ئاوان، پارەکەی بۆ دانراوە بەساڵێك تەواو ئەبێ، پارەکەی بۆ سێ ساڵ تەواو ئەبێ، کۆمپانیا ئەوە ناگرێت، وەکو خانووەکانی شەهیدانی لێ دێت، کەدوای ناچار بوون چۆن پارەی سولفەیان دا پێیان وتیان بڕۆن ئەوە پانزە ملیۆن، بیست ملیۆن بڕۆن خۆتان خانووەکان دروست بکەن، دروست کردنی بەنداوی باسەڕە بە پێنج ساڵ تەواو دەبێ، بە گوژمەی 108ملیار دۆلار، ئەمساڵ 6ملیاریان بۆ داناوە کە ئەبوایە 18 ملیاریان بۆ دانایە، تەبعەن ئەمە بەس سنووری چەمچەماڵە ئەبێ شارەکانی تر چۆن بێ؟، من نەگەڕاوم بۆ شارەکانی تر، پرۆژە بەردەوامەکان، لاپەڕە 20 ژمارە 75، ڤیری گۆپ تەپە سیانزە کیلۆمەتر، ئەمساڵ یەك ملیاری بۆ دانراوە، ئەوە دووساڵە ئەو پرۆژەیە هەر تەواو بووە، هەر نەماوە، ئەمساڵیش یەك ملیاری بۆ دانراوە، ڕێگای گوندی بنگرد، ئەوە پار تەواو بووە کە ئەمساڵیش هەر پارەیەکی بۆ دانراوە، نازانم ئەو پارەیە بۆ چیە؟، لاپەڕە 21 ژمارە 88 ڕێگای قادر کەرەم، دووز خورماتوو پەیوەندی بە چەمچەماڵەو هەر نیە، لاپەڕە 37 ژمارە 8 ڤیرتاو کردنی گەڕەکی سەنگاویەکان لەشۆڕش پار تەواو بووە، ئەمساڵ چوارسەدو حەوت ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کراوە، لاپەڕە 38 ژمارە 25 پەرە پێدانی پرۆژەی ئاوی دوکان- تاسلوجە-چەمچەماڵ ئەوە پار تەواو بووە، ئەمساڵ شەش ملیاری بۆ دانراوە، هەقی وایە بپرسین ئەو شەش ملیارە، ئەگەر تەعمیری ساڵانەش بێ شەش ملیار زۆرە، ڤیرتاو کردنی شۆشتەو کۆنکرێت، لە 14و 17 شەهیدان و دوو باخچە لەچەمچەماڵ ئەوانە تەواو بوون، ئەمساڵیش ملیارێك و سێ سەت و هەشتی بۆ دانراوە، لاپەڕە 42 ژمارە 99 پرۆژەی تەواوکاری خزمەتگوزاری لە شارۆچکەی تەکیەی جەباری تەواو بووە، ئەمساڵ سێ سەدوبیست و نۆ ملیاری بۆ دانراوە، پرۆژەی ئاوەڕۆی گوڵە جۆ لە کفری نەوەك چەمچەماڵ، ئەمە کفری نیە، کفری لەکوێ چەمچەماڵ لە کوێ؟، ئاوەڕۆی سندوقی لولەیی و ڕێگا سازی لە شوان ئەمە سەر بەکەرکووکە، دروست کردنی بینای شارەوانی سەرگەڵو هی ئێمە نیە، پاریش عەینەن لەگەڵ نووسراوی شارەوانیەکانی سەرگەڵو، سەرگەڵو لەکوێ چەمچەماڵ لەکوێ؟، لە لاپەڕە 42 ژمارە 16 ئاوەڕۆو ڕێگاسازی بەشێك لە گەڕەکەکانی شارۆچکەی کاکەمەند ئەوەتەواو بووە، ئەمساڵ پارەی بۆ دانراوەتەوە، کڕینی کەل و پەل بۆ تەعقیمی ئاوی گەرمیان ئەمە هی کەلارە، نەوەك چەمچەماڵ، لاپەڕە72 ژمارە 27 ڤوتابخانەی 12 پۆلی لەهەزار کانی، ئەمە یەك ماڵە، هەزار کانی یەك ماڵە، ڤوتابخانەیەکی 12 پۆلی بۆ دانراوە، پێنج سەدوهەشتاو یەك ملیۆنی بۆ دانراوە، هەقی وایە بەڕاستی ئەوانە بیری لێ بکەینەوە، لاپەڕە 74 ژمارە 57 دوو ڤوتابخانەی 18 پۆلی لە چەمچەماڵ- شۆڕش، بەلام نەنووسراوە چ گەڕەکێك ئەتوانین بەدواداچوونی بۆ بکەین، لاپەڕە 98 ژمارە 98 دروست کردنی

پـرۆژەی ئـاودێری بچـووك 20 پـرۆژە ئـەوە هـی گەرمیانـە هـی چەمچـەماڵ نیـە، لاپـەڕە 98 ژمـارە 102 توێژنەوەو نەخشەسازی هەشەزینی، ئەمە گوندێکە نازانم ئەو نەخشەسازیە نەنووسراوە بۆچی؟، سـێ سـەدو بیست و هەشت ملیۆنی بۆ دانراوە، لاپەڕە 98 ژمارە 106 دروست کردنی بەنداوی شیوەسوور، ئەمە ئیشی لێ نەکراوە، ئەمە ئەوەیە کەلـە نزیـك گونـدی بـێ دەرە، دووملیـارو هەشـت سەدوبیسـت وپێـنج پـار بـۆی سـەرف کراوە، ئەمسالێش چوار ملیۆنی بۆ دانراوە، دروست کردنی پارکی دارستان لە چەمچەماڵ زۆر گـەڕاین لەگـەڵ قائیمقام و لەگەڵ مودیری شارەوانی شتی وا هەر نیە، گەیاندنی کارەبا بـۆ گونـدەکان، لاپـەڕە 109 ئەمـە هـی گەرمیانە نـەوەك چەمچـەماڵ، گەیانـدنی کارەبـا بـۆ گونـدەکانی چیا ڕەزاو سـەر سـەعۆ ئـەوە هـی گەرمیانـە، نەوەك هی چەمچـەماڵ، لاپـەڕە 121 ژمـارە 25 پینجوێن دەربەنـدیخان، هەشـتاو چـوار لەسـەر چەمچـەماڵ ئەوەش هی چەمچەماڵ نیە، ناڵپارێزو دوکان، ئاخر ناڵپارێز کورد نیـە نـەزانێ لـە کوێیـە؟، بـۆ چەمچـەماڵیان نووسیوە، ئەگەر ئەمە کاتبێکیش نووسیبێتی ئەبێ بزانێ ناوپارێز لەکوێیـە؟، بەڕاسـتی هەنـدێ پێشنیاریشـم هەیە، جارێ ئەوەی کـەم ئەنـدامان بـە گشـتی کوردسـتان پارەکـەیان زۆرکەمـە، 150 خۆشـیان نـازانن بیـدەن بەچی لە ئێستاوە بەشیان ناکات، من پێشنیارێکی ترم هەیە بەڕاستی داوای لێبوردن دەکەم، ئەمڕۆ باسم کـرد گـوتم هـەموو شـتەکانمان تێکـەڵ و پێکـەڵ کـرد بەیەکـەوە، چـاو ئەنێمـە سـەر پێشـنیارەکان، پێشـنیار دەکـەم گوژمەیەك بۆ ئەو خوێندکارانە دابندرێت ئەوانەی تواناسازی نالێم، ئەو خوێندکارانەی کە خۆیان دەرەجـەی باشیان هەیە، ئەیانـەوێ بچـن لـە ئـەوروپا بخـوێنن، بـە قـەرز بیـان درێتـێ بـۆ ئـەوەی وەکـو سـولفەی زەواج و سولفەی عەقار جارێکی تر بێتەوە ناو بودجەی حکومـەت، سـولفەی عـەقار بـۆ گونـدو ناحیـەکان، بەتایبـەتی گوندو ناحیەکان بکرێت بە سی ملیۆن، من پێشنیاری ئەوە دەکەم، لەبەر ئەوەی من بەش بەحاڵی خۆم چومە گوندم زۆر بینیوە، ئەزانم گوندەکان چۆنن وەزعیان لەچی دایە، مووچەی بەخێوکەری کەس و کاری شـەهید، زیاد بکرێت لە 70 بۆ 150 زیاتر بکرێت، چونکە ئـەوان باسـم کـرد وەسـفێکیانم کـرد لـە پێشـەوە، پێویسـت ناکات جارێکی تر باسی بکەمەوە، ئەو پێشـمەرگە دێرینانـەی کـە پـێش ڕاپـەڕین پێشـمەرگە بـوون، بەڕاسـتی هەقی وایەبە مەدالیایەك شتێکی وا بکرێت کە ڕێزیان لێ بنـدرێت، ئەمانـە لـەناو خـەڵك دیـار بـن کـە ئەمانـە سەردەمێك خوێنی خۆیان خستۆتە سەر لەپی دەستیان تاوەکو ئەمڕۆژە بێتە پێشەوە، بەلاَم بەختیان نەبووە کـە شـەهید نـەبوون، ئەگـەر شـەهید بوونایـە ئەوەشـتێکی تـر بـوو، نیـوە قیمـەتی شـتە حکومیـەکان، کـە لـە حکومـەت ئـەدرێت بـەوان بـۆ ئـەو پێشـمەرگە دێرینانـە کـەم بکرێتـەوە، یـان هـیچ نـەبێت قازانجەکـەیان لێ نەسەندرێت، گوژمەیەك پارە دابنـدرێت بـۆ لـە سـندوقێك بـە شـەفافانە سـالاَنە بـوترێ ئـەم پارەیـە ئەوەنـدە خراوەتە ئەو سندوقەوە، سندوقەکە حیسابەکەی ئەوەندەیە، ئاوایە بۆ ئەو لێقەوماوانەی کـە لـە ولاَتەکـەمان وەکو کوردستان، بۆ شتێکی درێژخایەن دروست دەکەن، مەسـەلەن بـۆ نموونـە، بـەڕێز سـەرۆکی هـەرێم باسـی ئەوە ئەکات، ئەڵێت ئەگەر کوردستان بۆ ساڵێك تەحەمولی برسیەتی بکەن، ئەوە من ئیعلانی حکومەت دەکەم، ئەگـەر پـارەو هـەبێ پێویسـت بـەوە نیـە سـاڵێك تەحـەمولی برسـیەتی بکـەین، فـەرموو ئەمسـاڵە ئـەو پارەیـە لەوەبدە، بۆیە ئەوە کارێکە کە من پێشنیار دەکەم ئەو پارەیە لـەو ئیعانـات و مینـەح و ئـەو نـازانم چیانە کۆ

بكرێتەوەو لاببرێت، بدرێتە ئەو سندوقەوە بۆ ئەو كارە، من داوا لە وەزارەتی پلان دانان و لە وەزارەتی ئابووری دەكەم، پاش ئەوەی كە لێرە وەڵاممان وەرگرتەوە وەڵامی هەموو شتەكان، ئەوە ئێمە ئەندام پەرلەمان نەسكرتێرمان هەیە نە كەسمان هەیە، هەرچی هەبێ خۆمان بەدەستی خۆمان ئەینووسین، بەڵام ئێوە ماشەئەڵڵا لە وەزارەتەكان هینتان زۆرە، كارمەندتان زۆرە، ئەتوانن ئەو جوابانەمان هەموو بە نووسین بۆ بنووسن، ئێمە خۆمان كۆپی دەكەین لێرە، بۆ ئەوەی بتوانین لەم ساڵە ئیشی لەسەر بكەین و بەدواداچوونی لەسەر بكەین، بۆ ئەو وەڵامانەش بكەین كە ئێوە وەڵاممان ئەدەنەوە، من پێشنیار دەكەم بۆساڵی داهاتوو بودجەی سولفەی زەواج و سولفەی عەقاری نەوەستێندرێت، دەرماڵەی مامۆستایان نەبڕێت، چونكە لێرە گوێم لێ بوو لە ئەندامێكی بەڕێز وتی موخەسەساتی مامۆستایان ببڕێت، بخرێتە سەر شتێكی تر، لەبەر ئەوە من داوای ئەوە دەكەم كەس بەلای ئەوەدا نەچێت، چونكە ئەوە هینی هەیە، منالآنی كەم ئەندامی سەنگەر وەك منالآنی شەهید حیسابیان بۆ بكرێت لە سولفەی زەواج، ناعەدالەتی، ئەمە كاك سالار باسی كرد، ناعەدالەتی لە عەدەدی سوكانی، پاریش باسمان كرد لەگەڵ سەرۆكی پەرلەمانی پێشوو، باسمان كرد قەرار بوو ئەگەرنەڕۆشتایە، ئەمساڵ لەگەڵ وەزیری پلان دانان باسی بكردایە، حكومەت قەناعەت پێ بكەین ئەمساڵ بودجەیەك زیاتر بۆ كەلار و كفری و چەمچەماڵ سەرف بكرێت، لەبەر ئەوەی ئەمانە فۆرمی بایەعیان لە كەركووكە، كاك سالار باشی ڕوون كردەوە من زیاتر ڕوونی ناكەمەوە، ئەوان حیسابێكی تایبەتیان لە بودجە بۆ بكرێت، بەداخەوە پارو پێراریش باسمان كرد، ئەمساڵیش باسمان كرد، شتێك و خەبەرێك نیە لەو بابەتە، ڕێزلێنانی هونەرمەندان، بەڕاستی هەندێكیان زۆر كەمە، 60 هەزارە، 60 هەزار ئەگەر لەخانەقین بچێت پارەكە وەرگرێت ئەوە ئەبێ لەسەریشی قەرزار بێتەوە، بۆیە ئەگەر ئەوەش چاوێكی پێدا بخشێندرێتەوە، من سوپاستان دەكەم ئەگەر سەرم ئێشاندبن.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیر.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان:

دیارە زۆرجار باس لەوە ئەكرێت، كەوا ئەم حیسابە چیەو ئەمە چ نیەو ئەمە بۆچیە؟، ئێمە ئیستیمارەمان تەوزیع كردووە، لەو ئیستیمارانەیان هەموو حیسابات لەسەر ئەساسی فەسل، لەسەر ئەساسی مادده، لەسەر ئەساسی ئیرادات تەوزیعمان كردووە، ئەگەر بخوێندرێتەوە ئەوە مەعلومە ئەو پارانە بۆچی سەرف كراوە، لەناو ئەم ئیستیمارانەیا، كەباسی حیسابی سلەع ئەكرێت، بەس سلەع 49 حیسابی هەیە، خۆ ئەوە هەروا هین نەبووە مەسەلەن، لەحدودی 300 حیسابە، ئەو 300 حیسابەش وەكو جەنابی دكتۆر ئاراس شی كردەوە، ئەچێت بۆ هەزارو ئەو حیسابانە، هیچ شتێك نیە وەكو ڕەقەمێكی موعەیەن كەتۆ بیهێنی وەكو ڕەقەمێكی گەورەو بەجێی بێڵیت و بڕوات، هەموو شی كراوەتەوە لەسەر ئەساسی ئەرقام، بەنیسبەتی ئەو بودجەیەی كەوەزارەتی دارایی ئێستا پێتان زۆرە بەعزێك لە برا پەرلەمانتارەكان یان خوشكەكان، من نالێم زۆرە یان

کەمـە، بـەڵام ئایـا خوێنـراوەتـەوە ئەوانـە بۆچـیە؟، هەرچـی پارەیـەك کـە لـە وەزارەتـەکان سـەرف نـەکرێت و پێویست بێ سـەرف بکرێـت، ئەوانـە لـەناو وەزارەتـی داراییدایـە، مەسـەلەن لەوانـە ئیحتیـات لـەناو وەزارەتـی دارایدایە، مینەح لەناو وەزارەتـی دارایدایـە، مەسـەلەن ئـەحزاب لـەناو وەزارەتـی دارایدایـە، ئەمانـە هـەمووی یەعنی ڕێکخراوەکان لەناو وەزارەتی دارایدایە، تەقاعود مەعاشی تەقاعود لەناو وەزارەتی دارایدایە، بە هەموو بەشەکانیەوە، تەقاعودی پێشمەرگە، مەدەنی یەعنی ئەمانە لەناو وەزارەتی دارایدایـە، بۆیـە ئـەو بودجەیـەی کە بۆ وەزارەتی دارایی دائەندرێت ئـاوا زۆرە، مـن تـەنها هەنـدێك لەوەڵامـەکان ئێستا ئەدەمـەوە، بەنیسـبەتی ئەوەی ئاسایشەوە، بەراسـتی وەختـی خـۆی کەئاسـایش میزانیەکـەی دانـراوە، ئـەوە ئیسـپاتە بـۆ ئـەوەی ئێمـە زووتـر میزانیەمان داناوە، کە دامان ناوە ئەمەمان بۆ نەهاتووە، ئێمـە تەسجیلیشـمان کـردووە پـارەی ئاسـایش، بەڵام لە دوای دروست بـوونی دەزگـای ئاسایشـی گشـتی، میزانیەیـەکی تـر هـات بـۆ ئێمـە، ئێمـە واجبمانـە کـە هاتووە، ناتوانین لە خۆمانەوە تەسەروف بکەین، ئـەبێ بینێرینـەوە بـۆ جـارێکی تـر، بـۆ ئێـرە بـۆ پەرلـەمانی کوردستان، ئەویش لـەدوای ئـەوەی کـە ئـەمری تەوحیـدی دەرچـوو، ئیستیحداسـی دەوائـیری تـری تیـا کـراوە، دەزگای ئاسایش خۆی وەکو دەزگای موستەحدەسە، بەفیعلی کە دەستی بەکار کردووە، ئێستاکە ئێمە ئـەوەمان بۆ هاتووە، بە نووسراوێك هاتۆتە ئەنجومەنی وەزیـران و موناقەشە کراوە، لـەوێ هاتۆتـە پەرلـەمان، خراوەتـە پێش پەرلەمان، پەرلەمانی بەڕێز ئەتوانێ ڕەفزی بکات، ئەتوانێ ئیدخالی بکات، ئـەوە ئـیتر ئەمێنێتـەوە سـەر موناقەشەی بەڕێزتان، سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك عدنان.

بەڕێز عدنان عثمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لە ڕاستیدا من پێم وانیە قسەیەك مابێ من نەیکەم، بـەنیازیش بـووم بڵـێم هاوڕێیـانم قسـەکانی منیـان کـرد، وتیان لە بودجـە ئەمـە هـین نیـە جـائیز نیـە، بۆیـە هـەر شـتێك ئـەڵێم، بۆیـە یـان پاشـەو پێشـی ئەکـەم، یـان حەماسـی پـێ ئـەدەم، هـیچ شـتێکی وا نـەماوە بـۆم، مـن قسـەکانم ئەکـەم بـە دوو بەشـەوە، یەکـەمی، هەنـدێ وردەخاڵ کە پێمەوابێ گرنگە کاری لەسەر بکەین بۆ ئەم چەند ڕۆژەی داهاتوو کە بودجەکە پەسـەند دەکـەین، دیارە لە پێشنیازی چ فراکسیۆنی گۆڕان چ ئەندامان چ فراکسیۆنەکانی تر، کە جێگای دەست خۆشـیە، شـایەنی ئەوەیە کە بە هەند وەربگیرێت و لیژنەی داراییش سیاغەی بکاتەوە، بۆ ئەوەی بە زووتـرین کـات کـاری لەسـەر بکرێت، تەبعەن زۆر قسە لەسەر موخەسەسات کرا، لەسەر سولفەکان و عەقار و بانکەکان و ئەوانـە کـرا، ئـەوە گرنگە کاری لەسەر بکرێت، قسەیەك کەدەمەوێ بیکەم لەسەر مەوزوعی مووچەیە، لە ڕاستیدا ئەمە پێمەوایـە دەبێ لەم بودجەیە کاری جدی لەسەر بکرێت، یەعنی هەندێ موعالەجاتی لابەلا کراوە تاوەکو ئێستا، جگە لـە کێشە دروست کردن، دیارە ئەبینین چەندین مان گرتن و خۆپیشاندان و ئەوانەی لێکەوتـەوە، بۆیـە دەبـێ بـە ئەساسێکی زانسـتانە چارەسـەر بکرێـت، تەبعـەن مووچـە بـەعام لـەوڵاتانی لـە چەشـنی خۆمـان دەبـێ لەسـەر

بنەمای لایەنی کەمی ژیان دابندرێت، لایەنی کەمی ژیان دەبێ بکرێتە قیاس بۆ دانی مووچە، بەتایبەتی لە وڵاتێکی وەکو کوردستان، کە داهاتەکەی نەوتەو ئەوی تر موڵکی هەموویەتی و دەبێ بۆ هەمووی بێ، مووچە دەبێ ئەوە لایەنی کەمە وەربگیرێت کە دیارە ئەگەر هەر بە سادەیی سەیری بازاڕ بکەین، پێم وابێ لایەنی مووچە ئێستا لە ملیۆن کەمتر نیە، بەلاَم ئەگەر تەقدیری وەزعی بازاڕ و ئەوانەو ئێستای موستەواکە بکەین، پێموایە دەبێ کار لەسەر ئەوە بکەین یان دەبێ مەبلەغێ، کە لە 600 هەزار کەمتر نەبێ بۆ لایەنی کەمی مووچە دابنێین، یان ئەگەر نەتوانین ئەوە بکەین، بیکەین بە قاعیدەیەك بەڕاستی دەبێ چەند مووچەیەکی ئیزافی بە فەرمانبەران بدرێت، بەخانەنشین تەبعەن، بۆ ئەوەی جۆرێك لە هاوسەنگی لە ژیان و مەعیشەتیان دروست بکرێت، ئێمە ئێستا ڕووبەڕووی کێشەیەکی گەورە دەبینەوە، کە بەرەو چۆڵ کردنی شارۆچکەکان، ئەوەی دێهاتەکانمان گوێ لێ بووە، بەلاَم هەندێ لە شارو شارۆچکە هەیە لە موعاناتێکی گەورەدان، ئێمە دوو نەوعە شارو شارۆچکەمان هەیە، کە لە کێشەدان، هەندێکیان ئەوانەن کە لە ئەترافان، لە کەناردان، هەندێکیشیان بابڵێین لە عومقان، لەڕاستیدا ئەمانە دوورن لەمەرکەزەکان، کێشەیەکی گەورە لە ئیستیسماری ئەو شوێنانە هەیە، وەکو ئەوەی دوێنێ کاك عبدالله باسی کرد، ڕاستیەکەی تەنها بە دیاری کردنی سولفەی دروست کردنی خانوو چارەسەر نابێ، زۆر لەم بەرێزانە لەوانەیە هەندێ وڵاتیان بینیبێ، لەهەندێ شارۆچکە یان هەندێ شوێنی دورە دەست یان شوێنێك موستەشفایەکی گەورەی نموونەیی دەکەیتەوە، یان ئوتێلێك دەکەیتەوە، یان مەعاهدی زانستی دەکەیتەوە، حکومەت دەبێ بەرنامەیەکی هەبێ بۆ گرینگیدان بەو شارۆچکانە، من هەر نموونەی شاری کفری بێنمەوە، ئێستا تووشی ئەزمەو قەیرانێکی گەورە ئەبێتەوە، وردە وردە خەڵکەکەی باس لەوە ئەکەن کە ئێستا کۆچ کردن هەیە، لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر، دەبێ ئەمە قسەی لەسەر بکرێت، من پێموایە نازانم وەزارەت چەند لەگەڵ ئەوەدا ئەبێ، پێویست بەوە دەکات بۆ ئەوە شارانە تەشخیس بکرێ، ئەوەی کە لەئەتراف و لە عومقەوەیە و دوورە دەستن و کاری خزمەتگوزاریەکان زۆر نیە، دەبێ مەبلەغێك دابندرێت بۆ کۆمەڵێك کاری پێویست، کە لایەنی کەم بە موەقەتیش بێ ڕێگە بگرێت لەو حاڵەتەی کە ئێستاکە ئەیبینین، لەو حاڵەتە کۆمەلاَیەتیەی کە ئێستا ئەیبینین، لە گەرمیان پێشتر کاك عبدالله مەزبەتەیەکی هێنایەوە کەلە لیژنەی دارایی درا بە ئەندامانی تر، کێشەی دوو سەدو شەست و سێ کەس هەیە کە ئەمە دوای ئەوەی لەمەوزوعی تەعینات لە گەرمیان، غەدرێك کرا سەرۆکایەتی حکومەت بریاریدا کە قەرەبووی بکاتەوە، فۆرمی سێ سەدو شەست و سێ کەس وەرگیراوە، هەموو ئیجرائاتی تەعین بوون و قەراری تەعین بونیان کراوە، لە فەحسی توبیەوە هەتا دوایی، دواتر وەزارەتی دارایی ڕایگرتووە، دواتر وەزارەتی دارایی ڕازی بووە، وەزارەتی پەروەردە ڕایگرتووە، یەعنی کێشەیەکە ئەو خەڵکە باجی ئەدەن، من هیوادارم کە لیژنەی دارایی بتوانن لە ڕاپۆرتەکەیان، یان بابڵێین وەزارەتی دارایی کێشەی ئەم دووسەدو شەست و سێ کەسە کە ئامادەن، هەموو موستەمسەکات و یان پێش وەختیەکانی تەعین بوونە، هەموو فەراهەم بووە، دەبێ بیریان لێ بکرێتەوە لەو ڕێژەیەی کە بۆ تەعین بوون دانراوە، چونکە کاتی خۆی بەغەدر بابڵێین جۆرێك لە ناعەدالەتی لە ڕاستیدا لەتەعینەکە هەبوو، من دەمەوێ پێش ئەوەی بڕۆمە سەر خاڵە

ئەساسیەکان، قسەیەکی تر لەسەر مەوزوعی...، دواتر قسەلەسەر بودجە ئەکەم، قسە لەسەر ئەوە ئەکەم کە ئێمە وەکو پەرلەمان، بە گرنگی دەزانم لەم یاسای بودجەیە لە ئێستادا دەقێك تەسبیت بکەین، حکومەت ئیلزام بکەین لەوەی کارکردن بە بودجە، چونکە بودجەکەمان بووە بە شەش مانگی، کار کردن بەبودجە لە ڕۆژی پەسەند کردنی بودجە، تا ڕۆژی پەسەند کردنی ساڵی داهاتووی بودجە، پێشم وایە ئەوە تەنها پێشنیازی من نیە، چەند بەڕێزێك باسیان کرد، ئەمە زۆر گرنگە، بودجە لە هەموو عالەمدا بۆ ساڵێکە، ناکرێ تۆ بۆ پێنج مانگ، بۆ شەش مانگ، چونکە لە مانگی 12 وەزارەت زۆر لەکاروبارەکانی خۆی ڕادەگرێت، ئێمە دەبێ لێرانە ئیلزامی حکومەت بکەین لەوەی تەخسیساتی بودجە دەبێ سەرف بکرێت، تا ڕۆژی پەسەند کردنی بودجەی ساڵی داهاتوو، جا ئیتر ئەگەر توانیان لە کاتی خۆی بیهێنن، توانیان زووتر بینێرن مانگی شەش ئەینێرن، حەوت ئەینێرن، نابێ بازاڕو ژیانی خەڵك پەکی بکەوێت، ئەم خاڵە پێموایە گەورەترین دەستکەوت ئەبێ بۆ ئەم پەرلەمانە، لەم پلەی گفتوگۆکان بتوانین ئەم نوقتەیە پەسەند بکەین، من هەندێ قسە ئەکەم پێموایە وەزارەت دیسانەوە نەختێ پێی سەخلەت ئەبن، بەڵام ئەمەوێ بەدیوێکی تر قسەی لەسەر بکەم، لەسەر مەوزوعی دواکەوتنی بودجەیە، وەزارەت خۆی لە ڕاپۆرتەکان ئاماژە بەوە ئەدەن، کە لە 2011/6/29 بودجەی خەملێنراویان ناردووە بۆ وەزارەتی دارایی عیراق، لە ڕاستیدا ئەو ڕاپۆرتە کە ئەخوێنینەوە، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی ئەخوێنینەوە، تێدەگەین لەوەی کە بڕیاردەر لەسەر بودجەی هەرێم، پەرلەمانی کوردستان نیە، وەزارەتی دارایی عیراقە، بەگوێرەی کۆمەڵێك لەو بڕگانەی کە قسەی لەسەر کراوە، لە تەخسیساتەکانیش، هەتا لە تەخسیسات بۆ ئیستیسماری و بۆ تەشغیلی دەرئەکەوێت، ئەمە وەزارەتی دارایی عیراقە نەوەك پەرلەمانی کوردستان، تەحدی بوجەکان ئەکات، ئێمە لەوانەیە هەندێك مکیاج و وردەکاری و ئەوانەی بکەین، کە تۆ لەمانگی شەش بودجەی خەملێنراوی خۆت دەنێری بۆ وەزارەتی دارایی عیراق، ئێمە داوامان کردووە لەمانگی 10 بێت، بەگوێرەی پەیڕەوی ناوخۆ باسی مانگی 10 ئەکات، نەئەکرا لە ماوەی ئەم فەترەیە، ئەو بودجە خەملێنراوە جارێکی تر بێتە پەرلەمانی کوردستان، یان لەگەڵ لیژنەی دارایی قسەی لەسەر بکرێت، باس لەو چوارچێوە گشتیە بکرێت، بۆچی بۆ حکومەتی عیراقی ئەنێری؟، بۆچی بۆ پەرلەمانی کوردستانی نانێری؟، لەمانگی 6 ی 2011 بۆ حکومەتی عیراقی ئەنێری، لەکۆتایی مانگی 5ی بودجەی 2012 بۆ پەرلەمانی کوردستانی ئەنێری، جەنابی وەزیر چەند جارێك ئاماژەی بەوە دا کە ئەوان پێشتر ئامادەیان کردووە، لە ڕاستیدا ئەگەر بیانووی دەستاو دەست کردنی حکومەت بێ، بەڕاستی لەگەڵ حورمەتمان ئەوە بیانوویەکی زۆر تکایە ئەوە با هین نەکرێت، بیانوویەکی باتڵە، گۆڕانی چی؟، چ ئینقیلابێك ڕوویداوە لە هینی سیاسیدا؟، حکومەت هەر ئەو حکومەتە بووە، هەر ئەو تەشکیلەیە بووە، هەر ئەوە وەزعیەتە بووە، سەرۆکەکەیان گۆڕیوە، یەعنی بۆ چی وەزارەتی دارایی هەر وەزارەتی دارایی بووە، بودجەیەکی داناوە، سیاسەتی حکومەت، ستراتیژی حکومەت یەك شت بووە، خێرە تۆ دوو، سێ مانگ بودجەکە نانێری کە گوایە حکومەت گۆڕانکاری تیایدا کراوە، هیچ گۆڕانکاریەك ڕووینەداوە لە ڕاستی، گۆڕانکاریەك کە کار بکاتە سەر بودجە، پێشم وایە یەعنی جگە لەوەی کە هەندێ تەخسیساتی تر کە بۆ ئاسایش و ئەوانە باسیان کرد،

گۆڕانکاریەکی زۆر جەوهەری، لە بودجەکە ڕووینەداوە بەو دەستاو دەست کردنی حکومەتە، ئەم بیانوو بیانوویەکی باتڵە، هیچ عوزرێکی بۆ نادۆزمەوە، لە وڵاتێکدا کە بە سیستەم ئیش بکات، بودجە کە دواکەوت، وەکو عورفێك وەکو ستانداردێك، کە دواکەوت مانگێك ئەو پەڕی، بۆ حاڵەتێکی زۆر تارئ خوا نەخواستە شتێکی سروشتی بێ، یان ڕێك نەکەوتنی فراکسیۆنەکانی ناو پەرلەمان بێ، هەر کێشەیەك بێ، کێشەیەك بێ کە عیلاقەی بە عجز و ئەوانە بێ، بەهەرحاڵ کە بودجە دوا دەکەوێ بۆ ماوەی مانگێك، حکومەت لەگەڵ پەرلەمان تەنسیق دەکەن بۆ ئەوەی لەسەر قیاسی بودجەی ساڵی ڕابردوو ئەو مانگە سەرف بکرێتەوە، بۆ ئەوەی کار نەوەستێت، بازاڕ نەوەستێت، خۆ هیچ مەکرومەیەك و ئینجازێك نیە تۆ بڵێی بودجەم ڕانەگرتووە، ئێمە قسە لەسەر بازاڕ دەکەین، قسە لەسەر تەخسیسات و موخەسەساتی خەڵکی دەکەین، ئیستیحقاقاتی خەڵك، ئەوەی کە پێی ئەوترێ قوتی خەڵك، قسە لەسەر قوتی خەڵکە، کە بوو بە دوو مانگ پێویستە بەهەمان شێوە یەك لەسەر دوانزە، دوو لەسەر دوانزە بەقیاسی بودجەی ڕابردوو، تۆ کار بکەی، ئەم حکومەتەی ئێمە هاتووە لە مانگی 12 ساڵی پارەوە هەموو حیسابات و نەشاتاتی خۆی تەجمید کردووە، تاوەکو ئەم ساتە وەختە، بە بیانووی پەسەند نەکردنی بودجەوە، کە مەفروز وابوو کە حکومەت بڵێ من بودجەکەم دوا دەکەوێت، لەبەر ئەو ئەسبابانە، ئەسبابەکانی پێمان قبولە کەیفی خۆمانە، پێمان قبول نیە موشکیلەی خۆمانە، لەبەر ئەسبابەکانی کە لای خۆی مەقبولە، بێت داوا لە پەرلەمانی کوردستان بکات، بڵێت دەبێ بۆ ئەوەی بازاڕ نەوەستێت، بۆ ئەوەی کەسابەتی خەڵك، بۆ ئەوەی کێشە بۆ قوەتی خەڵك دروست نەبێت، تکا دەکەم ڕازی بن بەوەی کە لەسەر قیاسی بودجەی ساڵی 2011 جارێکی تر کار بەو بودجەیە بکرێت تا پەسەند کردنی بودجەکە، بەلایەنی کەمی ئەم واجبە سیاسی و ئیداریەی کە دەبوایە حکومەت بیکردایە، بەداخەوە تا ئەم ساتە وەختە نەیکردووە، بەلاّم بالمقابل یەعنی قوتی خەڵك لە سولفەی عەقار لە سولفەی زواج، لە کۆمەڵێك مەسائلی تر ئەمانە ڕاگیراوە، بەلاّم قوتی حیزب ڕانەگیراوە، تەخسیساتی حیزبەکان ئەم چەند مانگەی کە بودجە پەسەند نەکراوە، کاری لەسەر کراوە و ئیشی خۆی کردووە و ڕۆیشتووە، بەلاّم تەخسیسات بۆ ژیانی خەڵك، ئەم چەند مانگە ڕاگیراوە بە بیانووی پەسەند کردنی بودجەو پەسەند نەکردنی بودجەوە، کە من ئەمەش پێموایە بیانوویەکی باتڵە، دێمە سەر نوقتەکی تر کە بەداخەوە وەزارەت زۆر پێی ناڕەحەت دەبێ، من جارێکی تر هەوڵ دەدەم قسەی لەسەر بکەم، ئەویش عیلاقەی بە حیسابی خیتامیەوە هەیە، من تەنها لەو دیوەوە کە بەحوکمی ئەوەی کە لە لیژنەی دارایم، لایەنی کەمی مەعلوماتێکی موتەوازعم لەسەر بودجە و سیستەمی بودجەو دانانی بودجە هەیە، مومکین نیە لە وڵاتێکدا بودجە دابندرێت بەبێ لێکۆڵینەوەیەکی وردی حیسابی خیتامی، مومکین نیە ئەمە، ئەگەر بودجەی 2012 دابنێی دەبێ حیسابی خیتامی 2010 ت لابێ، هی سیانزە دابنێی ئەبێ هی یانزەت لابێ، واتە ساڵێکی لە بەینایە، ئەم ساڵە لە بەینایە بۆ ئەو وڵاتانەیە کە بودجە لەکاتی خۆی دەنێرێت، بەلاّم بودجەی 2012 لەناوەڕاستی ساڵی 2012 بۆ پەرلەمانی دەنێری مەفروز وابوو حیسابی خیتامی لە مانگی سێ، وە بە گوێرەی یاسا لە مانگی چوار لەبەر دەستی پەرلەمان بوایە، لە ڕاستیدا من هیچ بیانوویەك نادۆزمەوە بۆ

نەهێنانی حیسابی خیتامی، چونکە تۆ لە عالەمی تەکنەلۆجیاو ئەم لەشکرە موەزەفەت هەیە نەتوانی حیسابی خیتامی...، من پێموایە لە مانگی 2 حیسابی خیتامی حازر ئەبێ، دوومانگ بەگوێرەی یاسا بیخە سەری لە مانگی چوار مەفروزە حازر بوایە، واتە بەلایەنی کەم دبوایە دوو مانگ پێش پەسەند کردنی بودجە، ناردنی بودجە بۆ پەرلەمان، حیسابی خیتامی دەبوایە بگەیشتایە پەرلەمان، کەناینێری من لەگەڵ ڕێز و حورمەتێکی زۆرمان تەنها و تەنها بۆیەك مەبەستە، بۆ ئەوەی لێرە قسە لەسەر هەر سەرفیاتێك و خەرجی و زیادە ڕۆیی و ئەوانە ناکرێ، جارێکی تر وەکو موناقەشەی پارمان بوترێ کاکە چاوەڕێی حیسابی خیتامی بکەن، چاوەڕێی حیسابی خیتامیشمان کرد، هیچمان لێی هەڵنەکراند، ئەمە تەنها بیانوویەکە بۆ ئەوەی لە ڕاستیدا هەر قسەیەکمان کرد لەسەر هەر ئیشکالیەتێك، هەر خروقاتێك لەم بودجەیەدا هەیە، هاوکارانم لەم چەند ڕۆژە بە وردی باسیان لە وردو درشتی کردووە، پێمان بوترێ کاکە چاوەڕێی حیسابی خیتامی بکەن، بۆ چاوەڕێی حیسابی خیتامی بکرێت، ئەمە دەبێ حکومەتی لەسەر موحاسەبە بکرێت، حکومەت بەبێ یاسایی بەبێ هیچ عوزرێك ....، بودجەکەت چاوەڕی بەغدا دەکەی بودجەکەت حکومەت دەستاو دەستی کردووە، نازانم خوا نەکردە چی ڕوویداوە لەم وڵاتە، باشە حیسابی خیتامی چی ڕوویداوە؟، دائیرەکانم دەبێ حیساباتی خۆیان بکەن، میزانی حیسابات هەموو سەرەمانگێك تەواو ئەبێ، کەواتە تۆ هیچ بیانوویەکت نیە لە نەناردنی حیسابی خیتامی، تەنها ئەو بیانووە نەبێ بە ڕەئی من کە لە ڕاستیدا ئەمە یەکێکە لەو خاڵانەی کە پێویستە چ وەزارەتی دارایی و چ کابینەکەش لەسەری موحاسەبە بکرێت، لەسەر نە ناردنی حیسابی خیتامی، تەبعەن دیارە مەفروزە ئەمەش بەشێکی ترە لە ڕەخنەکانمان، وەکو ئەوەی جەنابی وەزیریش چەند ڕەخنەیەکی زۆر جدی لە پەرلەمان گرت، من جارێکی تر ئەیڵێمەوە، دیوانی چاودێری کە سەر بەم پەرلەمانەی ئێمەیە، دەستەی نەزاهە، دیوانی چاودێری ئەگەر لێکۆڵینەوە لە حیسابی خیتامی و لە بودجەکەش و لە سەرفیات و لە خەرجی لەم ماوەیە نەکات، ئەندامی پەرلەمان چۆن ئەتوانێ بڕواتە ناو ئەو وردو درشتە، لە هەموو پەرلەمانەکان کۆمەڵێك دەزگای حیسابی و ڕەقابی و تەدقیق کردن هەیە کە یارمەتی پەرلەمان و پەرلەمانتاران ئەدات، سەر بە دەوڵەتن یان سەربەخۆن، هاوکاری پەرلەمان ئەکەن بۆ مەوزوعی بودجە، خۆ بودجە هەر تەنها قسە کردنێك نیە لەسەر وردە خاڵ، چاودێری کردنی ئەوەیە کە سەرف بووە لەساڵی ڕابردوو، من کە لیستێك هاتە پەرلەمان و دوای نووسینی ڕاپۆرتەکان و ئەوانە باس لە داهاتێك ئەکات، کە دوو ترلیۆن و ئەوانەیە لە ڕاستیدا کۆڵێك دڵ خۆش بووم لەوەی من بەوەهمی خۆمان و پێموابێ زۆرێك لەهاوکارەکانی تر، ئەمە بودجە سێبەرەکەیە، ئەوەیە کە ئێمە قسەی لەسەر دەکەین، بودجەیەکە کە دیار نیە ئەم بودجە کەمە چیە؟، ئەمە بودجەیەکی تری فیعلی و هەقیقیە کە ئێمە ئەمانەوێ بۆ خزمەت کردنی هەرێمەکەمان بەکاری بهێنین ناخرێتە ناو بودجەی گشتیەوە، بەڵام ئەمڕۆ بە وازحی دیارە جەنابی وەزیر چەند ڕۆژێکە قسەی لەسەر ئەکات، بەڵام ئەمڕۆ بە وازحی قسە لەسەر ئەمە کە ئەمە بەشێکە لەو داهاتەی کە بەشێکە لە بودجەی گشتیەوە، ئەمە داهاتێکی تر کە کاری لەسەر بکەین، چونکە بەڕاستی ئەگەر داهاتێکی تربێ، بەم شێوەیە کاری لەسەر بکرێت، ئەمە موسیبەتە، ئەگەر داهاتی تریش نیەو بەشێکە لە بودجەی

گشتی ئەمە موسیبەتێکی گەورە تـرە کـە سـەرجەمی بودجـەی ئێمـە ئەخاتـە پرسـیارێکی گـەورەوە، کـە ئـەم بودجە چ نا هاوسەنگییەکی تیایە، چ نەبوونی تەوازونێکی تیایە لە بەینی ئیرادات و نەفەقات و خەرجیاتەوە، خاڵێك کە من ئەمەوێ سیحری بودجەکەی تیا بەتاڵ بکەمەوە، چونکە هەمیشـە ئـەو قەناعەتـەم هـەبووە کـە ئەمە دێتە پەرلەمانی کوردستان هیچ بودجـە نیـە، بودجـە نیـە، بودجـە بـۆ سـاڵێکە، ئـەلف و بێـی سیاسـەتی بودجە ئەوەیە بودجە بۆ ساڵێکە، پێش ساڵی دارایی دائەندرێت، لـەناو سـاڵی دارایـی ئەمـە کوفرێکـە لـە هـیچ وڵاتێـك ئەمـە دووبـارە نابێتـەوە، مەگـەر بـۆ حاڵـەتێکی تـارئ بـۆ مانگێـك و دوومـانگ وەکـو باسـم کـرد، لـە وەحدەکەی گەڕێ لە بەینی داهات و خەرجی، ئەلف و بێی بودجە کە ئەوەیە کە بودجە نەخشـەیە، پلانـە بـۆ داهاتوو، ئەم بودجەی ئێمە ئەم سەرو ئەوسەری بکە لایەنی کەم 80٪ی بە دڵنیاییەوە تا 85٪ ئەڕوات، 80٪ی سەرفیاتە، تەشغیلی نیە، تەشغیلی چی کردووە؟، سەرف ئەکات، بودجەیەکە بەبێ پلان بەبێ نەخشە، ئەمری واقع فەرز بووە بەسەر ئەم حکومەتە، لەمووچەیە، لـە سیانەیە، لـە چیە؟، ئینجا بـەو داواکاریـە کـە پـڕ لـە موبالەغەیــە، مــن تێناگــەم، مــن باســی دوو وەزارەت ناکــەم، بــەڵام ئێمەحکومــەتێکمان هەیــە یــان چــەند حکومەتێکمان هەیە، دائیرە باسی 10 ترلیۆن ئەکات، حکومەت پێنـج، شەش ترلیۆنی بۆ دائەنێ، دائـیرە داوای ترلیۆنێـك ئـەکات، حکومـەت چوارسـەد، پێـنج سـەد ملیـاری بـۆ دائـەنێ، یـەعنی ئـەم جیاوازیـە خەیاڵیـە لەمەوزوعی داواکاریەکانی دائیرەکان، کە مەفروز وایە موەزەفی حکومەت بن و حیسابات و کیتابات بەگوێرەی ئەوەوە بێ، ئێمە بیستومانە کـە بودجـە لەجیهانـدا لەسـەر بنـەمای بەرنامـە دائەنـدرێت، ئەهـداف‌ێکی دیـاری کراوی هەیە، بەڵام ئەم بودجەیەی ئێمە نەئەهدافێکی هەیە، نە پلانێکی هەیـە، ئەمـە بودجـەی تەسـریفاتە، سـەرف کردنـە، نـە تەشـغیلە نـە ئیستیسـماریە، هاوکـارانم باسـی خاڵێکیـان کـرد، یـەعنی ئێمـە خۆشـبەختانە لەسەرو بەندی قسە کردنمان لە یاسای تیرۆر قسەمان لەسەری کرد، مەوزوعی ئەمنیە، یەعنی بۆچی بودجەی هەرێمی کوردستان کە ئێمە ئەڵێین وەزعێکی بە ئەمنی زۆر جیاوازمان لەگەڵ بەغدا هەیە، دەقـاو دەق کـۆپی بەغدابێ، ئەو پارە مەبالیغ و زەخمانەی لە بەغدا بۆ مەسائیلی ئەمنی سەرف دەکرێت، ئەزانی وەزعی ئـەمنی بەغـدا چـەند خراپـەو بەغـدا مەبەسـتم عیراقـە، بـەڵام هـەمووومان ئـەڵێین خۆشـبەختانە بـەدڵیش ئـەڵێین خۆشبەختانە هەرێمەکـەمان جیـاوازە، وەزعـی ئـەمنی ئەوهایـە، ئـێ باشـە کـە لـە وڵاتێـك وەزعـی ئـەمنی بـۆ ماوەیەکی موەقەتیش باش بێ، گرنگی بە کشتوکاڵ ئەدەی، گرنگی بە پیشەسـازی ئـەدەی، گرنگـی بـە دروسـت کردنی سەدو سدود ئەدەی، گرنگی بە کۆمەڵێك شت ئەدەی کە ژێرخانی ئابووریەکەت بەهێزە بکـەی، نـەوەك ئەوەی تۆ بیست و حەوت و لەژێر سەدی، کاك شێرزاد و برادەران باسیان کرد، ئەمە بـۆ مەسـائلی ئـەمنی بـێ، من کێشەم نیە بۆ مووچەی پێشمەرگە، یا ئاسایش، هەموومان داکۆکیمان لەسەری کردووەو داکۆکی گەورەمان لە مووچەیان کردووە، چونکە من عیلاقەم بە عونسری ئەوە نیە کـە نـاوی ئاسایشـە یـان نـاوی پێشـمەرگەیە، عیلاقەم بەوەیە کە گەنجێگە یان خەریکە زەواج ئەکات، یان زەواجی کردووە پێویستی بەوەیە کە ماڵ پێکەوە بنێ، بۆیە پارو پێرارو ساڵێکی تریش داوا دەکەینەوە کە مووچەکانیان زیـاد بکرێـت، مووچـەیەك بـێ شـیاوی ژیانی ئینسانیانەبێ، لە بودجەی پارو پێراریش باسمان کرد کە هاوتا بکرێتەوە لەگەڵ عیراق، ئەمە یەکێکە لە

خەلەلە گەورەکانی وەزارەت، بێ حیساب کردنی بڕیاری پەرلەمان و داواکردنی پەرلەمان و بڕیاری پەرلەمان، لە یاساکە تەسبیت کراوە هاوتا ناکرێتەوە، بەتایبەتی مووچەی پێشمەرگە لە ئەسفەلی سافلینی مووچەیە، کە بەشی هەفتەیەکی ژیانی ئینسان ناکات، بەلاّم من قسەم لەسەر ئەم بودجە زەخمەیە کە بۆ ئەم قیتاعی ئەمنیە دانراوە، 27٪ی بودجەی هەرێم، تەنها بۆ کەرتە ئەمنیەکان دابندرێت، ئەمە کێشەیەکی گەورەیە، ئەمجا ئەمە نوقتە گرنگەکەیە، قسە لەسەر ئەوە ئەکرێت نزیک بە شەش ترلیۆنی ئێمە، ئیستیحقاقاتی پێشمەرگە لە بەغدایە چەند ساڵە کەڵەکە بووە، قسەی ڕاستە، دروستە، قسە لەسەر ئەوە ئەکرێت بەشێکی ئێمە لە حاکمینەوە نازانم چی بەغدایە، دروستە، ڕاستە، کاك اسماعیل باسی کرد برادەرانی تر باسیان کرد، بە داتا لەبەر دەستماندایە، کورد بەهرەمەند نیە لەمە، نزیك بە هەشت ملیار دۆلار داهاتی ئەم هەرێمە لە بەغدایە، ئێمە بە بڕی ئەوەی، ئەمە قوتی خەڵکە، ئەمە ژیانی خەڵکە، حیساب بکەین بە هەشت ملیار چی ئەتوانین بکەین؟، هێڵی شەمەندەفەر ئەتوانین دروست بکەین، چەندین بەنداو ئەتوانین دروست بکەین، چۆن ژێرخانی ئابووری بەهێز ئەکەین، ئەمە لە بەغدایە، ئێمە موشارکین لە عەمەلی سیاسی لە بەغدا، لە گەورەترین پۆستەوە هەتاوەکو خوارترین پۆستمان هەیە، چ ڕۆژێك بۆ ئەو هەشت ملیارە فشارێکمان کردووە؟، چ ڕۆژێك بۆ ئەم هەشت ملیارە کێشەیەکمان دروست کردووە؟، چ ڕۆژێك بۆ ئەو هەشت ملیارە کە قوتی خەڵکەلە کوردستان ئێمە هەڕەشەی ئینسیحاب کردنی پرۆسەی سیاسیمان لە عیراق کردووە؟، ئاخر هەشت ملیار ئەوە ناهێنێ؟، هەشت ملیاری خەڵکی کوردستان ئەوە ناهێنێت؟، ئەگەر کێشەکە پەیوەستە بە نا شەفافیەت و نا دروستی نا علمیەتی ئەرقامەکانی هەرێمەوە کە ئەیدات بە بەغدا، ئەوە حکومەتەکەمان بەرپرسیارە، بەرپرسیارە بەرامبەر بە خەڵکی کوردستان، کە بۆتە هۆکارێك بەبێ هیچ بیانوویەك، لەشکر دەبێ لەشکری هەمووومان بێت، پێشمەرگە پێشمەرگەی هەمووومان بێ، بۆچی داتاکان و بۆچی ئەرقامەکان بە دروستی نادەی بە بەغدا؟، بۆچی بەگوێرەی یاسا کار ناکەی؟، ئەگەر ئەمەیە، ئەوە حکومەتی هەرێم بەرپرسیارە بەرامبەر بەوە، ئەگەر ئەمە نیە، عەقلێکی شۆڤێنی و نازانم چی لە بەغدا زاڵە، کە دڵنیام زاڵە، هۆکاری ئەم وەزعەیە، هەشت ملیار دۆلاری ئێمەی خەواندووە لە بەغدا، ئەمە دەبێ شەڕی لەسەر بکەین، ئەمەیە دەبێ بەهەمووومانەوە پەرلەمانی کوردستان ئیلیزامی هەموو نوێنەرەکانی کورد بکات لە بەغدا، بەماوەیەکی کورت دا هەموو ئیستیحقاقاتی خەڵك بگەڕێننەوە ئێرانە، نەوەك وردە شەڕی لابەلاو ئەمانە، پێموایە شەڕی گەورەی ئێمە دەبێ لەسەر ئیقتیساد بێ، لەسەر قوتی خەڵکەکە بێ، لەسەر داهاتی میللەتەکەمان بێ، باسی عجز بکەم، دیارە عجز لەهەموو وڵاتێکدا هەیە، حکومەت کە حکومەتداری ئەکات، عجز بەکۆمەڵێك شت پڕ ئەکاتەوە، یا قەرزی بۆ ئەکات، ئەمە لایەنە سلبیەکەیەتی، یان تەقەشوف ئەکات لەمەساریف و ئەوانەی خۆیدا، یان باجێك زیاد ئەکات بۆ ئەوەی ئەو عجزەی خۆی پڕ بکاتەوە، یەعنی سیاسەتێکی هەیە بۆ پڕ کردنەوەی عجز، ئەم عجزەی ئێمە، جا من قسەم لەسەر ئەوە نیە کە عجزێکی هەقیقی، یان عەجزێکی ئەوەیە، عەجزەکە فعلیە پەیوەستە بە نەخشەی ئیقتیسادیەوە، یات عەجزێکی سیاسیە پەیوەستە بە ئیلتیزاماتی سیاسی ئێمەوە، حکومەتی ئێمە لەبری ئەوەی سیاسەتێکی تەقەشوف لە

کۆمـەڵێك وردە خـەرجی کـەمالیات بکـات، بـۆ پـڕ کردنـەوەی ئـەم عـەجزە، دێـت تـەجاوز لەسـەر حیسـەی ئیستیسماری ئەکات، بابڵێین پڕۆژەکان ئەکات، کە هـەمووومان پێمـان وابـوو کەمـە، ئـەو حسـەیەی بـۆی دیـاری کراوە کەمە، ڕێـك نزیـك بـە 50%ی سـەرف کـراوە، لـەبری ئـەوەی بێـت تـەجاوز لەسـەر کەمالیاتـەکان و وردە سەرفیاتەکان و ئەو بڕە زۆرانەی کە بۆ سەرۆکایەتیەکان دانراوە، بۆ سیانە دانراوە، بۆ کڕین دانـراوە، بـۆ وردە خەرجی و مینەح و چی دانـراوە، دێت تەجاوز لەسەر پڕۆژەکان ئەکات، لەسەر ژیـانی خـەڵکی ئـەکات، ئەمـە چ مـەنتقێکی تیایـە، ئەمـە چ مەنتقێکـە لـە سیاسـەتداری حکومـداری، دێـی لێـرە عجـزت هەیـە، تەخسیسـاتی پڕۆژەکان کەم ئەکەیتەوە، ئیستیحقاقاتی خەڵك ڕائەگری، بەڵام لەهەمان کات ئەڕۆی کۆمەڵێك کەمالیاتی بـێ کەڵك بۆ دائیرەکان ئەکڕیت، زۆربەی دائیرەکانی کوردستان جوانـترین و گـرانـترین و بەبـەهاترین سـەیارەی بـۆ هاتووە، کە حاڵەتێکی ئیقتیسادی هەبوو، تەقەشوف دەبێ بکەی، تەقەشوف لـە ژیـانی خـەڵك نـا لـە مووچـەی خەڵك نا، بەڵام تەقەشوف لە وردە سەرفیاتێك و لە مەسائیلێکی تر، دێی باج بەسەر کۆمـەڵێك کۆمپانیـا زیـاد دەکەی، بەڵام دێی لەسەر ژیانی خەڵکی تەقەشوفەکەت فەرز دەکـەی، ئـەوە چ مـەنتقێکی حوکمـداری تێدایـە، بۆیە تەنها ئەوەی کە باجی عجز ئەدات، کوردستانە، ئێستاکە بـەم شـێوازە کۆمـەڵێك ئیسـتیحقاقاتیان هەیـە، ڕاگیراوە بەهیچ وەجهێکی هەق، زۆر لە هاوکارانم قسەیەکی زۆر گرنگیان کرد، کـە ئەگـەر بتـوانین لـەم یاسـای بودجەی ئەمساڵ جێبەجێ بکرێت، کارێکی گرنگە، سەرۆکی حکومـەت سـەرۆکی کابینـەی تـازە لێـرە باسـی لا مەرکەزیـەتی کـرد، پێموایـە ئەنـدامان بەشـێکی زۆریـان قسـەیان لەسـەر لامەرکەزیـەت و شـۆڕبوونەوەی دەسەڵاتەکان و ئەمر بە وەزارەت ئەوانە بکرێت، ئـەم سیاسـەتی لا مەرکەزیـە کـە ئێمـە پـەیڕەوی نەکـەین لـە ڕاستیدا کۆنترۆڵ کردنی وەزارەتی دارایی بەو شێوازەو بەو شکلە، لە ڕاستیدا ئەمە کوشتنی قودرەت و ڕوحـی موبادەلـەی دائیرەکانـە، بەتایبـەتی لـە شارۆچکەکان و وەزارەتـەکانیش لـە مەرکـەز، مـن تەبعـەن لـە دواجـار سـەرباری تەئیـد کـردنم بـۆ قسـەی هاوکـارانم دیـارە لـە فراکسـیۆنەکەی خـۆم، بـەڵام کۆمـەڵێك قسـەی تـری هاوڕێیانم زۆر بەرزی ئەنرخێنم لە فراکسیۆنەکانی تـر، بەتایبـەت کـاك اسماعیـل محمـود، کـاك کـاروان، کـاك د.سەروەر، لەسەر کۆمەڵێك خاڵ کە من پێموایە ئەو خاڵانە هاوبەشن هـەمووومان دەبـێ کـاری لەسـەر بکـەین، هەموو ئەو وردەکاریانە دەبێ ئیشی لەسەر بکرێت، هەوڵ بدرێت بە کورت ترین ماوە ئەو خاڵە گرنگە بەسەر وەزارەتی دارایی و حکومەتی هـەرێم فـەرز بکـەین، کـە دەبـێ بودجـە بـۆ سـاڵێك بـێ، یاسـای بودجـە تـەدویر بکرێتەوە، ئەگەر واریدات تەدویر ناکرێتەوە، دەبێ یاسای بودجە تەدویر بکرێتەوە، لەگەڵ ڕێزم سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیر.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی ئەم بودجەیەی کە ئێستا هاتۆتە ئەم پەرلەمانە، لێرە بەم نەوعە موناقەشە ئەکرێت، ئێمە لە ڕووی فەنی و حیسابیەوە ئەڵێین بەڵێ ئەمە بودجەیە، هیچ نوقوسانیەکی نیە، لەگەڵ بودجەیەك کە لە عیراق لە

دەوڵەتەکانی هاوسێمان، کە بەکاردێت ئەمە بەپێی قانونە، بەپێی ئیستیماراتەو هەموو تەوزیحێکی هاتووە، ئەم بودجەیە بەهیچ شێوەیەك نەکراوە، من ئیسپاتی ئەکەم، باس لەوە ئەکرێت کەوا پارەی هاووڵاتیان ئەخورێت و قوتی خەڵك، ئێستا باشە مووچە هەمووی دراوە، تەعویزی موەزەفین هەمووی دراوە، پارەی پرۆژەکان، من حەز دەکەم جەنابی وەزیری پلان دانان قسە بکات، چی پارەی پرۆژە وەستاوە لە لای ئێمە، چی لەکوێ وەستاوە پارە نەمان داوە، چ موقاویلێك هاتووەو بڵێ وەڵڵا پارە حکومەت نایدا، چ کەسێك هەیە کە بڵێ من لەدوای ئەوە بەپێی قانون هەتاوەکو بودجە تەسدیق ئەبێ بۆ چەند فەقەرەیەك، بۆ چەند فەسلێك ئێمە ئەیکەینە یەك تەقسیم 12، ئەو فەسلانە کە ئەوەی ئەوا باسی دەکەن، ئەو فەسلانە کە یەك تەقسیم دوانزە شمولیان ئەکات، کە ئێستا ئەمان ئەڵێن دایگرن هەر لەسەر نیوە لایدەن، چی لێ ئەکەن بیکەن، لەو بابەتانە کە ئێستا باس ئەکرێت؟، من نازانم بۆچی موناقەشەکان بەو شێوەیە ئەکرێت، بۆ یەکێك نایەت بڵێ تۆ ئەم ئیستیمارەیە خۆت دەرت کردووە، بۆ یەکێك نایەت بڵێ ئەم قانونە یەك تەقسیم دوانزەت لەکوێ هێناوە، بۆچی باسی ئەمانە ناکرێت؟ من نازانم، بودجە بەهیچ شێوەیەك نەکراوە، ئەوە قەت وانیە، ئێمە ئێستاکە باسمان کردووە، نیهائیەن هیچ خەلەلێك دروست نەبووە، خوشك و برایانی پەرلەمان باس لەوە ئەکەن ئێمە پارەی سلەفی سناعی و زراعی و عەقاریمان ڕاگرتووە، ئێوە جەنابتان ئەوە فەرموون ئێستاکە لێرە مەوجودن ئەو ئیقرارەی کراوە بۆ یەك ساڵ نیە؟، باشە قەیناکە ئەویش قەیناکە بۆ ئێمە، ئایا ئێستا ئێوە پارەکەو ئەمساڵ ئەوەنیە لە موناقەشە ئەو ئەڵێت 30 ئەدەین، ئەو ئەڵێت 35 ئەدەین، ئەو ئەڵێت ئەبێ 25 بدەین، ئەی ئەمانە هەمووی ئەو کێشانەی کە ئێستا هەیە، من چۆن ئەتوانم لە خۆمەوە حکومەت ئیقراری ئەوە بکات ئەو سلەفانە بڕوات، دوای ئەوە ئێوە جەنابتان ئەزانن ئەوە لەسەر بودجە نیە ئەسلەن، جارێکی تر شەرحی ئەکەمەوە لە عیراق پارەی ئەو مەساریفانە عەقاری و ئەوانە، بانك ئەیدات، تاوەکو ئێستا فائیدەی وەردەگرت، ئێستا قەرارێك درا کە فائیدە وەرنەگیرێت، فائیدەکە وەزارەتی دارایی عیراق ئەیدات، بەنیسبەتی ئێمەوە وەزارەتی دارایی خۆی ئەیدات، هیچ عیلاقەی بە بانکی ئێمەوە نیە تەحەمولی ئەو پارەیە بکات، هیچ فائیدەیەکیش نیە، ئەوەتا لەسەر رسوماتەکانیشی ئیختیلاف هەیە، پەرلەمان ئەڵێ زۆرە ئەبێ لایدەن، ئەگەر بودجە هاتۆتە ئێرە، ئەگەر یەك خەلەل هەیە لە نەوعیەتی دانانی بودجەکە، ئەگەر بودجەیەك بۆ دوو هەزار بکرێتەوە، ئەمە ئیتر بۆچی شەفافیەتی تیا نەبێ، بۆچی ئەمە ببێ بە دزی و وازی، باسی پارەی حیزبەکان، بەڵێ پارەی حیزبەکان ئەوە بە دوو، سێ جار باس کراوە، ئێوە بگەڕێنەوە سەر حیسابی ئەوەل جار کە قەرارتان کردووە، پارەی حیزب سەرف دەکرێت بە سلەف، نەوەك سلەفی تەزدیدی ئیعتیادی، بە سلەف سەرف ئەکرێت هەتاوەکو قانونی ئەحزاب دەرئەچێت، قانونی ئەحزاب کە دەرچوو زیادی وەرگرتبێ لێی وەرئەگیرێتەوە، کەمی وەرگرتبێ پێی ئەدرێت، ئێمە وەکو وەزارەتی دارایی مولزەمین ئەمە بدەین، یەعنی ئێستاکە ئەوە ئیقرار کراوە، بەردەوام ئەبین ئێمە لەم مەوزوعە، ئیقراری تیا کراوە، بەڵام ئەوانی تر ئێمە ناتوانین، چونکە گۆڕانکاری تیا هەیە، بەهەموو ئەو حیزبانەی ئەدەین کە ئێستاکە مەعلومن، ئەوەی مۆڵەتی یاسایی هەیە هەمووی وەری ئەگرێت، لە ئەجومەنی وەزیران ئەوە مەبالیغەکان لەوێ مەعلومە،

یەعنی بەڕاستی بەم شێوەیە ئەگەر موناقەشەی میزانیە بکەین، بڵێین وەزارەتی دارایی کردووە، وەزارەتی دارایی نایدا، ئەگەر مەخسەد ئەوەبێ کە مەوزوعەکە بەم شێویە ئیسارە بکرێت، ئەوە جیایە، بەلام ئەگەر...، دوای ئەوە باس لە عجز ئەکرێت، جارێکی تریش ئەڵێم پارەکە خۆتان موسادەقەی عجزەکەتان کرد، عجزەکە ئەوەی هاتۆتە سەری ئێمە نین، کوا پارەی مەنافیزی حدودی؟، ئەوجاکە ئەڵێن بۆ ناچن لە بەغدا وەری بگرنەوە؟، ئەمە ئیزبارەیەکە من هێناومە کەس لێی نەپرسیوە تەوە، ئێمە لەکابینەی پێنج من و بریکارەکەمان، چەند وەفد لەگەڵ سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران چوینە بۆ بەغدا، چەند وەفدی تر ڕۆیشتووین بۆ بەغدا، لە کابینەی شەش بە هەمان شێوە، نووسراو، چەنەها نووسراومان نووسیوە، هەمووی بە رەقەم و تاریخ، هەروەها بە نیسبەتی نەفەقاتی حاکیمەوە، لەکوێ غەڵەتیان کردووە داوامان کردووە، وەفدمان ڕۆیشتووە، مەوەزەفێکمان ناردووە، هەمووومان تەئکیدمان لێی کردووە، ئێ کاکە نایکەن، ئەمەتا ئەمە هەقیقەتەکەیە، ئیتر ئەبێ تەقسیر لە وەزارەتی مالیە چی بێ؟، تەقسیر لە حکومەت چی بێ؟، ئەخیر جار ئا ئەمەیە کە لەگەڵ سەرۆکی هەرێمەوە بۆ جەنابی مالیکیمان ناردووە و وەڵاممان داوەتەوە، لەسەر قسەکانی کە کردویەتی، تەنانەت ئەوەشمان کردووە ئاخیر شت ئەوەتا مەوجودە لە لای ئێمە ئەوەیە، یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، پارتی دیموکراتی کوردستان، من پێتانم وت، ئێوە لەسەر ئەوە زۆر تەئکید دەکەنەوە، نووسراویشتان نووسیوە بۆ جەنابتان، وەڵامی جەنابتانم داوەتەوە، برای عزیزم خوشکەکانم، من بە ڕەسمی وەڵامم داوەتەوە، دەڵێم ئەنجومەنی وەزیران ئەو پارەیە دەزانن، ئەوان دایان ناوە، نە دەسەڵاتی ئێمەیە، موباشیر لەگەڵ خەزێنەی هەرێم دایە، رەجاتان لێ ئەکەم بە رەسمی بۆتانم نووسیوە، ئێ باشە بۆچی سەیری ئەو رەسمیاتەی ئێمە ناکەن کە ناردومەتەوە؟، بۆ ئەنجومەنی وەزیرانم نووسیوە، نووسیومە داوای ئەمە کراوە، ئەم شتە لای ئێمە نیە فەرموون جواب بدەنەوە، ئێستا من لە خۆمەوە رەقەمێك بدەم، بەلام ئێستا ڕەنگە بزانم ئەوە چەند وەرئەگرێ، باشە بۆتان ئامادە دەکەین و بۆتان ئەنێرین، خۆ ئێوە خۆتان لەمن باشتر ئەزانن، ئەمە حیساب نیە لەگەڵ من ئەیکەن، پێتان ئەڵێم یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، پارتی دیموکراتی کوردستان، حیزبی شۆسیالیست، حیزبی زەحمەت کێشان هەردوو باڵەکە، گۆڕان، یەکگرتوو وکۆمەڵ، بزووتنەوەی ئیسلامی، مەسیحی، تورکمان، ئیتر هەموو ئەوانەی تیایە براکەم، بەلام من بە ڕەقەمیش حەز دەکەم بۆتانی ئەهێنمەوە.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیری پلان دانان.

بەڕێز علی سندی/ وەزیری پلان دانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەگەڵ ئەو تێبینیانەی کە بەڕێز کاك عدنان ئاماژەی پێیدا، بە هەقیقەت من دوو تەعقیبی لەسەر دەدەم، یان وەڵامی بەڕێزیان دەدەمەوە، یەکەمیان بەڕاستی باسی شتێکی زۆر جەوهەری و گرنگی باس کرد، ئەوویش مەوزوعی چۆنیەتی تەعامول کردن لەگەڵ بودجەی هەرێمی کوردستان، تەوقیتەکانی، شێوازی ئامادەکردنی،

لە چ ئیتارێکدابێ، تەوقیتەکانی سەبارەت یان بە بەراورد لەگەڵ شێوازی ئامادەکردنی بودجە لە بەغداوە، لە حکومەتی عیراقی فیدرال، ئەوەی کە هەمووومان وابزنم موتەفقین لەسەری، ئەوەیە کە لە بەغدا لە حکومەتی فیدرال وەزعێکی تایبەت هەیە، کارەکان ئەوەندە موسەیەسن، کە تەئسیری کردۆتە سەر بەرژەوەندی خەڵکی، بۆ نموونە، حکومەتی عیراقی فیدرال، تەوقیتی بودجەکە کە قەراری لەسەر دەدەن، خۆ ئەوانیش بە هەمان شێوە لە پەیڕەو وپرۆگرام و دەستوری عیراقی بەپێی هەموو یاساو ڕێساکانی کە لەسەری کاردەکەن، تەوقیتێکی موعەیەنیان هەیە لەسەر ئەوە تەوقیتە بچن، کە دوا دەکەون تەئسیر لەسەر زۆر شت دەکات، کەدێنە سەر تەنفیزیش، تەنفیز وەکو دیارە ڕێژەکانی جێبەجێ کردنی پڕۆژەکان، ئەگەر ئێمە گلەییمان لەسەر هەرێمی کوردستان هەیە، کە زۆرجار دێینە سەر ئەوە خۆشمان باسی دەکەین و کۆمەڵێك چالاکی دەکرێت، بۆ ئەوەی چۆن ئەمە باشتر لێ بکرێت، بەلاَم بۆ مەعلوماتی بەڕێزتان ئەگەر ڕێژەکان لە هەرێمی کوردستان، بە موعەدەلێك لە دەوروبەری 60 بێت، سالێك کەمتر بێ لە 60٪، لە حکومەتی عیراقی فیدرال هەموو کاتێك، لە 30٪ تێنەپەڕیوە، ئەو بەراوردەی کەبەرێز کاك عدنان کردی، چۆن چارەسەری تەوقیتی موناقەشەکردنی بودجە بکەین، ئێمە بۆ مانگی 10 نەیەین، مادام تەخمینینە بۆچی زووتر نەیەین؟، بۆخۆمان رەبت دەکەین بە بەغداوە، حکومەتی عیراقی فیدرال، کە 30٪ی بودجەی وەبەرهێنان سەرف دەکات بۆ مەشاریع، وابزانم زۆرجار سوء تەفاهوماتیش دروست دەکات، بڵێین مەشاریعی بونیەی تەحتی، ژێرخانی ئابووری ناو لێدەنێین، کە 30٪ی ئەوەی موخەتەتە تەنفیز دەکەن، موحاوەلە دەکەن بەهەموو شێوازێك پارەکە لە بودجەی تەشغیلی بەکاربهێنن، دەست دەکەن بە زیاد کردنی موخەسەسات و تەوزیع کردنی پارە بە هەموو شێوەیەك، بۆ ئەوەی دەنگی خەڵکی بکڕن، بۆ ئەوەی کە سەدی فەراغەکەی پێ بکەن، کە ئەمەش زاهیرەیەکی زۆر نا تەندروستە لە حوکم ڕانیدا، کە ئەوان ئەو شتە دەکەن، لە هەرێمی کوردستانیش ئەوە ئینعیکاس دەکات، خەڵکیش چینە جیا جیاکان داوا دەکەن، ئێمەش تووش دەبین، تەنانەت دەچینە ژێر باڵی پەیڕەوی دەکەن، کە وازحە سیاسەتەکە ناجح نیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێز سکرتێری پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، تکامان وایە ئەم بابەتە نەوەك لەدانیشتنی بودجەدا، لە ئایندەیەکی نزیکدا، زۆر بە وردی دیراسەت بکرێتەوە، چونکە ئێمە ئێستا کێشەیەکی سەرەکیمان ئەوەیە، ئێمە لەسەر شێوازێك دەچین کە پێشی 2003یە، لە 1992 هەتاوەکو 2003 جۆرە حوکم ڕانیەکمان هەبووە، چ بەیەك ئیدارەیی چ بە دوو ئیدارەیی، موسادەقە کردنی موازەنە هەبووە، بەهەر شێوەیەك کەهەبووبێتن، بەلاَم دوای 2003 وەکو وەزعێکی تر ئیزافە بوویتە سەر مەوزوعەکە کە تەعقیداتی دروست کردووە، بۆ زانیاری بەرێزتان بۆ هەموو ئەندام پەرلەمانەکان، بەپێی تەقاریری سەندوقی نەقدی دوەلی (ئینتەر ناشناڵ مۆنیتمەری فەن) بانکی مەرکەزی عیراق ئێستا نزیکەی 62 ملیار دۆلار دۆلاری ئیحتیاتی دۆلاری کاشی تێدایە، یەعنی لەبەر ئەوە کە عیراق، تەبعەن ئەو پارەیە چۆن کۆ دەبێتەوە؟، زیاترین بەشی ئەوەیە کە فەرقی نەوتە، کە سعری نەوت تەقدیر دەکرێت بە سعرێك لە میزانیەدا، کە زیاتر دەفرۆشرێت، کە وەکو ئەوەی بە 85 دوای ئەوەی خۆیان بە 120 دەیفرۆشن، ئەو 35

دۆلاره فەرقە، هەرهەمووی تەنهاو تەنها لەژێر دەسەلاّتی سەرۆك وەزیرانی حكومەتی عیراقی فیدراڵ دایە، كە بەپێی قەناتە تەبیعیەكە، ئەمە لە خیلالی سالانی ڕابردوو، ئێستا ئەمساڵ بە تایبەتی شتی تر كراوە، هەتاوەكو ئێستا موحافزی بانكی مەركەزی عیراقی دەسەلاّتێكی سەربەخۆ بوو كەس هەقی نەبوو تەداخول بكات، ئێستا تەنانەت لەوێش دەسەلاّتەكە دراوە بە نووسینگەی بەڕێز سەرۆكی وەزیرانی حكومەتی عیراقی فیدراڵ، بەهەرحاڵ ئەو پارەیەی كە ئێستاش لەوێیە، كە زیادیش دەبێتەوە، خۆ لەو پارەیەشدا مەفروزە كە بەشی هەرێمی كوردستانیشی تێدابێ، ئەگەر بەهەر شێوازێك ئەگەر میزانیەكەی ئێمە، موسادەقە كردنی میزانیە لە پەرلەمان، دروست بێ یان شتێكی زیادەبێ، بەهەر شێوازێك بێ ئەو ئیحتیاتەی كە لەوێیە مەفروزە كە دەعمی هەرێمی كوردستانیش بكات، لە سەد كردنی عجز، لە تەمویل كردنی پڕۆژەی ستراتیژی ئەگەرهاتو لە توانادا نەبوو، ئەمە بابەتێكە كە من بەڕاستی تەئیدی بەڕێز كاك عدنان دەكەم، كە ئێمە موراجەعەیەكی وردی وەزعی ئەو رەبتەی كەئێمە ئێستا یەعنی بووە بە واقع حاڵێك لەگەڵ بەغدادا، كە بزانین ئەگەر ئێمە بودجەی خۆمان مانگی 10 هێنا، من پرسیاری ئەوە دەكەم، ئەگەر جەنابتان ئەمر بفەرموون، بە یاسا بێ بەهەر شێوازێك حكومەت مولزەم بكەین مانگی 10ی ئەمساڵ بێین میزانیەی 2013 تەقدیم بكەین، هەر لە ئێستاوە دەبێ باسی بكەین، یەعنی بەشێوەیەكی كورت، ئێمە ئەگەر بێین مانگی 10، بودجەی ساڵی 2013 بێنین، 650 هەزار هەر بۆ تەفسیل دەڵێم، ئیحتیمالە كەسری لەگەڵە 650هەزار موەزەف هەیە، باشە ئێوە تەوەقوع دەكەن كە ئێمە مانگی 10 بێین بووبنە 400 هەزار، یان بووبنە 200 هەزار، ئەگەر گوترا ئەم بودجەیە هیچ فەرقی نیە، بوجە ئێ خۆ ئەوە وابزانم ئەوە شتێكی سروشتیە، ئەمە كێشەیەكە ئێمە 650 هەزار موەزەفمان هەیە، 17 هەزار عەقدمان هەیە، خۆی 18 هەزار موەزەفی عەقدمان هەیە، خۆی شێوازی تەندروست دەبوایە 650 هەزار عەقدمان هەبوایە، 18 هەزار موەزەفی دائیمیمان هەبوایە، ئەوە دەمان گوت ئەو حكومەتێكە كە زۆر بە مورەتەبی موراجەعەی هەموو شتێكی كردووە، بەلاّم ئەم تەزەخومەی كە هەیە ئێمە هەمووومان ئەسبابەكەی دەزانین، ئێمە ئەگەر هاتو لەمانگی 10 ی 2012 هاتین، بودجەی 2013 مان هێنا، ئەگەر ئێمە بودجەكەمان بە ڕەقەمێك تەخمین كرد، كە رەقەمێكی كەم بوو، حكومەتی عیراق بودجەكەی كە 17٪ بوو، 17٪نیە، خۆی دە پۆینت حەوت لە سەدە، بە رەقەمیش دەتوانین ئیسباتی بكەین، ئەگەر هاتوو بودجەی ئەوان زیاتر بوو، ئەوە تەفسیری بودجەكەی ئێمە چی لێدێت، ئایا ناڵێن ئیحتیاجاتی ئێوە ...، كۆمەڵێك پرسیارن ئەمانە، خاڵێكی تر كە دەمەوێت ئاماژەی پێ بدەم، كە بەڕێز وەزیری دارایی و ئابووریش ئاماژەی پێیدا، مەسەلەی ئەوەیە تەبیعی كە عەفوم بكەن، هەر لەسەر خاڵی یەكەم كە بەڕێزیان وتی لە موسادەقەی بودجە هەتاوەكو موسادەقەی بودجە، ئەگەر یاسا ڕێگە بەوە بدات، من دەڵێم ئەوە چارەسەرێكی زۆر باشە، بۆ هەمووشمان بۆ ئەوەی بتوانین كارەكانمان باشتر ئەنجام بدەین، نەوەك ئیلتیزام بە سەنەی مالی بكەین، كە لە 12/31 غەلق دەبێ، (بانتهاء السنة المالية) ڕێگا ئاساییەكەی نازانم، مەسەلەی ئەوەی كە دوا كەوتنی بودجە تەئسیری كردۆتە سەر قوتی خەڵكی، ئێمە با پرسیارەكە بە نەوعێكی تر بكەین، لەم شەش مانگەی كە بودجە دوا كەوتووە، چین ئەو شتانەی كە سەرف

نەكراون؟، ئەو شتانەی تر هەمووی سەرف كراون، لە مەعاشات بگرە، لە بەڕێوەبردنی دەوائیر بگرە، لە هەندێك لە ئیعاناتی زراعی و ئەوانەش هەمووی بەشێوازێكی سولفە، هەمووی دراوە، ئەو شتانەی كە نەدراون چی بوون؟، پرۆژەكان هەر هەمووی تەمویل كراوە، بە لیستیش تەقدیممان كردوون، ئەو شتانەی كە لە شەش مانگی ڕابردوو هەتاوەكو ئێستا ئەنجام نەدراون چین؟ با بەناو ناوی ئەوانە بێنین، یەكەم بە نیسبەتی پرۆژەكان، پرۆژە پێشنیار كراوەكانن، كەخۆشی مشت و مڕێكی زۆری لەسەرە، هەم لە بەینی خۆمان و هەم لەگەڵ پەرلەمانی بەڕێزیش، كە دەڵێن ئێوە لیستێكی زۆری پرۆژەی بەردەوامتان هەیە، ئایا تاقەتی حكومەت ئەو تەراكومەی كە دروست دەبێ لە تاقەتی حكومەت دایە، بەردەوام بن بەگوێدان بەو هەموو تەلەباتانە، یانیش دەبێ بەشێوازێكی تر موراجەعەی بكرێت، پرۆژەی پێشنیار دەست پێ نەكراوە، ڕاستە، لە بودجەی تەشغیلیدا، سولفەی زەواج نەدراوە، سولفەی عەقاری نەدراوە، سولفەی زراعی نەدراوە، بەڵام ئیعاناتی سەمادات و موبیداتی حەشەری ئەمانە هەمووی دراوە، لەبەر ئەوە شتەكان موحەدەدن، ئەگەر مەبەستیش ئەوەیە هەر هیچ نەبێ، وەكو كاك عدنان وتی بۆ ساڵی ئاینده ئەمە تیكرار نەبێ، ئێمە تەركیز بكەینە سەر ئەو سێیانە، لە زمنی ئەوە چارەسەری پێویست ئیقتراح بكەین، خۆ تازە ئێمە ناچینەوە ساڵی 2011، ئێمە دەبێ باسی 2013 بكەین، خۆی ئەوەیە كە دەبێ فیعلەن لە خزمەتی هەموو چینەكانی خەڵكی كوردستان بەو شێوازە بیر بكرێتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

دانیشتنی ئێستامان كۆتایی پێ دێنین، ئێوارە سەعات پێنج بەخواتان دەسپێرین.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆكردن لەسەر پرۆژە و یاسای بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراق بۆ ساڵی 2012، لێژنەی دارایی فەرموون بۆ شوێنی خۆتان، نەسرین خان، فەرموو.

بەڕێز نەسرین جمال:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دیارە چەند ڕۆژە ئێمە گفتوگۆ لەسەر بودجەی هەرێمی كوردستان دەكەین، لە سەرەتاوە دەمەوێت لەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی چەند قسەیەك بكەم، لای هەمووومان ئاشكرایە لیژنەی دارایی ماندوو بوون، ئێمە ماندووبوونەكەیان بە هەند وەردەگرین، بەڵام دەبێ ئەو هاوكارانەشمان پێیان ناخۆش نەبێ كە یەكێك ڕەخنەیان لێ دەگرێ لە كەم و كورتی ڕاپۆرتەكەیان، هەر لەو ڕاپۆرتەی لیژنەی دارایی كە كۆمەڵێك كەم و كورتی تێدایە، دیارە چەند پرسیارێكی تیا ئاراستەی وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پلاندانان كراوە، ئەو كەم و كورتیانە و ئەو پرسیارانەی كە بەڕێزیان كردوویانە لە وەزارەتی دارایی، ئەوە ڕاستییەك دەسەلمێنێ كە من ئەم خاڵەیان لە كۆتایی قسەكانم دا ئاماژەی پێ دەدەم، دیارە ئێمە سێ ساڵە یەك لە دوای یەك 2010، 2011، 2012 لەسەر بودجەی هەرێمی كوردستان گفتوگۆ دەكەین، لەسەر ئەو بودجە زۆرەی كە هەیە ساڵ بە ساڵ زیاد دەكات، بەڵام كورتهێنان كەم دەكات، لەسەر ئەو بە هەدەردان و خەرج كردنەی كە لە داهاتی هەرێمی كوردستان دا هەیە، دەبوایە وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتی دارایی ئەو كەم و كوڕییانەی كە ئەم چەند ساڵی پێشوو ئاماژەی پێ كراوە و گفتوگۆی لەسەر كراوە، دەبوایە بە هەندیان وەرگرتایە و كاریگەییەكی هەبوایە لەسەر ڕاپۆرتەكانیان، بەڵام بەداخەوە لەوە دەچێت كاریگەییەكی ئەوتۆی نەبووبێ ئەو هەموو گفتوگۆیەی كە لەو چەند ساڵە كردوومانە، ئەمساڵ داهاتی هەرێمی كوردستان داهاتێكی زۆری هەبووە، بەڵام ڕێژەكەی نادیارە، بودجەیەكی زۆرمان هەیە، بەڵام كورتهێنانێكی زۆر، ئەم كورتهێنان و بودجە زۆرییە، ئەم نادیاری داهاتە لە ڕاستی دا عەقڵ قبوڵی ناكات داهاتی ناوخۆیی هەرێمی كوردستان ئەوەندە كە بێت، بەداخەوە من خۆم پێم شەرمە لە سەدەی بیست و یەك، لە سەردەمی پێشكەوتن، لە

سەردەمی عەولەمە هاووڵاتیانی ئەم هەرێمی کوردستانە بێ بەش بن تا ڕاددەیەك لە داهاتی هەرێمی کوردستان، نەزانن داهاتی هەرێمی کوردستان چەندە، تا وایان لێ بێت یەعنی بەدوای قوتی لە داهاتوودا دەبێ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان بۆ قوتی ڕۆژانەی خۆیان بەداخەوە بڵێن ساڵ بە ساڵ خۆزگەمان بە پار، دیارە بودجەی هەرێمی کوردستان لە وڵاتانی تر کە جیا دەکرێتەوە، جیاوازی هەیە، ئەو داهاتە ناوخۆیی هەرێمی کوردستانە کە بە زۆری ناچێتە ناو خەزینەی گشتی هەرێمی کوردستانەوە، لەم بوارەدا بە فیڕۆدانێکی زۆر و بە هەدەردانێکی زۆری داهاتی هەرێمی کوردستان هەیە، من لەو فۆرمەوەی کە وەزارەتی ناوخۆ یەکەم جار تەسلیمیان کردووین لەوە دەست پێ دەکەم کە باسی داهات دەکات بە چوار سەد و حەفتا و شەش ملیار، کە لە سەرەتاوە تەسلیمیان بە ئەندام پەرلەمانەکان کرد، چوار سەد و حەفتا و دوو ملیار بوو، کاك شێخ بایز بەڕێزی وتی ئێمە چوار سەد و حەفتا و شەشەکە ئەم فۆرمەمان زوو ناردووە، بەڵام حەز دەکەم هەموو لایەك ئاگادارین لەوە، کاك شێخ بایزیش ئاگادار بێ، ئەو چوار سەد و حەفتا و شەش ملیارە لە کاتێك دا ئەم فۆرمە گەیشتووە بە دەست ئێمە لە دوای ئەوەی کە وەزیرە بەڕێزەکان هاتوونەتە لیژنەکانەوە و موناقەشەی لەسەر کراوە، دوای ئەوە ئەو فۆرمی چوار سەد و حەفتا و شەش ملیارە گەیشتۆتە لامان، خۆ ئەگەر بە چوار سەد و حەفتا و دوو ملیارەکە بوایە هەروەکو هاوکارم کوێستان خان ئاماژەی پێدا، چوار ملیار و چل ملیۆنی کەم دەبوو، کە ئەوە لەسەر کورتهێنانەکە نەبوو، دیارە کە من دەڵێم ساڵ بە ساڵ خۆزگە بە پار، ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ بودجەی ساڵی 2010، لە بودجەی ساڵی 2010 بۆ ئێستا دوو سەد و حەفتا ملیار دینار زیاترە لە بودجەی ساڵی 2012، ئەوە سەبارەت بەو داهاتە، سەبارەت بە داهاتی فڕۆکەخانەکان، من دەمەوێ تەنها ئاماژە بە یەك فڕۆکەخانە بدەم، فڕۆکەخانەی سلێمانی یە، کە ئەویش لە فڕۆکەخانەی سلێمانی ئەو دیاردە هەیە، یەعنی لە دەرەوە شت دێت و گومرگی خۆی هەیە، باجی خۆی هەیە، تەنها لێرەدا هی فڕۆکەخانەی سلێمانی ئاماژە دەدەن بە هاتنی ئاڵتوون، کە ئەوە خۆی لە خۆیدا بەڕاستی کاریگەرییەکی زۆری هەیە، باسی فڕۆکەخانەی هەولێر ناکەم، دڵنیام فرۆکەخانەی هەولێر زیاتریش لە فڕۆکەخانەی سلێمانی داهاتی هەبووە و ڕێژەی هاتنی ئاڵتوون بۆ هەردوو لایەن زۆرە، من تەنها ئامارێکی پێنج مانگی ساڵی 2012تان بۆ دەخوێنمەوە، لە ساڵی 2012 بڕی ئەو ئاڵتوونەی کە هاتۆتە فڕۆکەخانەی سلێمانییەوە دوو هەزار و پێنج سەد و سی و سێ کیلۆغرام بووە، واتا دوو تەن و نیو زیاتر، ئەوە تا مانگی پێنج، ئەم ئاڵتوونە کە دێتە ناو فڕۆکەخانەکانەوە بۆ هەر یەك کیلۆغرام بیست و پێنج هەزار دینار گومرگی هەیە، بۆ هەر یەك کیلۆغرام پانزە هەزاری لێ وەردەگرن بۆ فەحسی ئاڵتوونەکەی، ئەگەر ئەوانە هەموو کۆ بکەیتەوە زەربی بیست و پێنج هەزاری بکەی، شەست و سێ ملیۆن و سێ سەد و بیست و پێنج هەزار دەکات، زەربی پانزە هەزار دینارەکە بکەی سی و حەوت ملیۆن و نۆ سەد و نەوەد و پێنج هەزار دینار دەکات، ئەگەر تەنها ئەم دوو هەزار و پێنج سەد و سی و سێ یە زەربی دوو بکەین بۆ داهاتی ساڵی 2012 حیسابی بکەی، کە من دڵنیام هاتنی ئاڵتوون بۆ فڕۆکەخانەی سلێمانی لە ساڵی 2011 زیاترە لە شەش تەن و نیو، بەڵام من تەنها بۆ بەرچاو ڕوونی ئەو

دوو هەزار و پێنج سەد و سی و سێ کیلۆیەم حیساب کردووە، بۆ ماوەی ساڵێك دوو سەد و دوو ملیۆن و شەش سەد و چل هەزار دینار دەکات، کە ئەوە دڵنیام لە فرۆکەخانەی هەولێر زیاتر هاتۆتە ناو هەرێمی کوردستانەوە، لەگەڵ ئەوەش دا مینحەی بۆ دادەنێن، خاڵێکی تر کە دەمەوێ قسەی لەسەر بکەم، لەسەر مەسەلەی داهاتی سامانە سروشتییەکانە، داهاتی سامانە سروشتییەکان ئەوەی کە لێرەدا تۆمار کراوە لە ڕاستی دا زۆر لەوە کەمترە کە هەیە، یەعنی ڕێژەی داهاتەکەی زۆر زۆر زیاترە، ئەگەر هەر وەکو هاوکارم کاك شێرزاد ئاماژەی بە تەنکەرەکان دا، هاتوچۆی تەنکەرەکان، من یەك حیسابی بچووکتان بۆ دەکەم، ئەویش لە ماوەی کەمترین لە سەعاتێك کە لە پردی تاسلوجەوە بۆ سەیتەرەی کەرکووك، یەعنی سەیتەرەی سلێمانی-کەرکوك لە ماوەی یەك سەعات دا سێ سەد و نۆ تانکەر سووتەمەنی هاتۆتە سلێمانی یەوە، لە ماوەی یەك سەعات دا، ئەم تانکەرانە ئەگەر بێت و نەوت بێ هەر داهاتێکی زۆرە، ئەگەر بێت و ئاو بێ هەر پارەی ئەو داهاتە، خۆ ئەگەر هیچیشی تیا نیە و بەتاڵە ئەم تانکەرانە بەڕاستی حەقە ئیجرائات بکرێ بەرامبەر بە تانکەرەکان کە دەبن بە هۆکاری تێکدانی ڕێگە و بانەکان، خاڵێکی تر کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، لەسەر داهاتی وەزارەتی کارەبایە، دەچمە سەر ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی، دیارە لە خاڵی 80 باس لە تەرخان کردنی کارەبا دەکات، کرێی کارەبا و سووتەمەنی بۆ ساڵی 2012، کارەبا پەسند کراوەکەی سێ سەد و حەفتاو نۆ ملیارە، بەڵام خەرجییەکەی شەش سەدو سی و دوو ملیارە، لێرەدا فەرقی دوو سەد و پەنجا و چوار ملیار هەیە کە بە زیاد بۆی صەرف کراوە، سووتەمەنی سێ سەد و شەش ملیارە، خەرجییەکەی چوار سەد و هەشتا و حەوت ملیارە، لێرە فرقەکەیان سەد و هەشتا و یەك ملیارە، هەروەکو خۆیان ئاماژەیان پێداوە، کەواتە چوار سەد و بیست و پێنج ملیاریان زیاد صەرف کردووە بۆ کارەبا، من دەپرسم دەڵێم وەزیری دارایی ئەو زیادەیەی کە بۆ ئێوە صەرفت کردووە هێناوتە لە چ بابێك هێناوەتە بۆ ئەوێ، خەرجت کردووە؟ خاڵێکی تر کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم لەسەر داهات، لە ڕاستی دا ئەوەی کە هەیە داهاتی ناوخۆ زۆرە، بە بەردەوامیش زۆرجار حکومەتی هەرێمی کوردستان مومتەلەکاتی هەیە دەیفرۆشێت، ئالیاتی هەیە کە تێك دەشکێت دەیفرۆشێ، زەوی کشتوکاڵی دەفرۆشێ، کارگە دەفرۆشێ و کارگە بە کرێ دەدات، من بۆیە لە ژمارە بچووکەکانەوە دەست پێ دەکەم، چونکە هەموو کۆکردنەوەی ژمارە بچووکەکان ژمارەیەکی گەورە دەردەچێ، دەڵێم ئەگەر نەتوانین چارەسەری ژمارە گەورەکان بکەین، بەڵکو بتوانین چارەسەری ژمارە بچووکەکان بکەین، کە دەکاتە ژمارەیەکی گەورە، دیارە ئەوەی من پرسیارێ لە بەڕێز وەزیری دارایی دەکەم، چەندین کارگەمان هەیە، ئەم کارگانە هەندێکی لە ئیش کەوتووە، هەندێکیشی ئیش دەکات، هەندێ لەو کارگانەی کە لە ئیش کەوتوون بە کرێ دراون، بۆ نموونە کارگەی جل و بەرگی سلێمانی کە ئێستا ئیش ناکات، بەڵام دراوە بە کرێ بە کۆمپانیایەك، کە بووە بە مەخزەنی جگەرە، ئایا کرێی ئەم کارگەیە دەچێتە چ بابێکەوە؟ دیارە کارگەی چیمەنتۆی سەرچنار هەبووە، کارگەی چیمەنتۆی سەرچنار چەند ساڵێ پێش ئێستا فرۆشراوە، بەڵام لە هیچ داهاتێك دا نازانین ئایا پارەی ئەم کارگەیە کە فرۆشراوە بە دوو سەد و هەشتا هەزار دۆلار، واتا دوو سەد و هەشتا دەفتەر کە

تەنها پارەی زەوییەکەی نیە، ئەم پارەیە لە کوێ یە؟ فرۆشتنی زەوی کشتوکاڵی، تازەترین فرۆشتنی زەوی کشتوکاڵی ئەو شەش سەد و حەفتا و حەوت دۆنم زەوییەیە کە فرۆشراوە بە زانکۆی جیهانی ئەمریکی بەبڕی پێنج سەد هەزار دۆلار، واتا نیو ملیۆن دۆلار، ئایا ئەم پارەیە وەرگیراوە؟ یان وەرنەگیراوە؟ ئەگەر بێت و پارەی کارگەی سەرچنار و فرۆشتنی شەش سەد و حەفتا و حەوت دۆنم زەوییەکە، لەگەڵ ئەو سەد و بیست ملیۆن دۆلارەی کە گروپەکانی دەواجن چەند ساڵە لەلایانە، وەریان گرتووە بۆ ئەوەی کە پرۆژەی پەلەوەری پێ بکەن، ئێستا سەد و بیست ملیۆن دۆلارەکە وەرگیراوەتەوە، کۆی ئەوانە نۆ سەد ملیۆن دۆلار دەکات، ئایا ئەو نۆ سەد ملیۆن دۆلارە هەیە یان نیە؟ خاڵێکی تر کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، مەسەلەی پێشینەی هاوسەرگیری، پێشینەی خانوو و بەرە، قەرزی کشتوکاڵ، قەرزی پیشەسازی، قەرزی بچووك، پێشینەی هاوسەرگیری جگە لە منالی شەهید هەموو ئەوانەی تر، هەموو قەرزەکان و هەموو پێشینەکان هەمووی قەرزە بە هاوولاتی پێی دەدەین، ئەم قەرزانەش وەردەگیرێتەوە، ئایا تا ئێستا من پرسیار لە بەرێز وەزیری دارایی دەکەم، بڕی گەڕانەوەی ئەم قەرزانە تا ئێستا چەندە؟ ئایا ئەم قەرزانە تا ئێستا چەند هاوولاتی لێی سوودمەند بووە؟ ئایا ناکرێ ئەم قەرزانە کە وەردەگیرێتەوە مانگانە لە سندووقێك دا دابنرێت و کۆبکرێتەوە؟ لەو سندووقە صەرف بکرێتەوە جارێکی تر بۆ ئەوەی ئەم پێشینە و قەرزانە زەغت کەم بکەنەوە لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان دێمە سەر پلاندانان، بەرێزینە پلاندانان لەم هەرێمەدا بەداخەوە تا ڕاددەیەك سەرکەوتوو نەبووە، ئەگەر بێت و ئێمە سەیری دابەش کردنی ئەو پرۆژانە بکەین و دابەش کردنی ئەو بودجانە بکەین کە بۆ پرۆژەکان دانراوە، بەڕاستی شتی زۆر سەیر دەبینین، کەم و کوڕی زۆر سەیر دەبینین، ئەوانەش هەموو کاریگەری خۆی هەیە لەسەر بودجەی هەرێمی کوردستان، بە دەرەجەی یەکەم ناهەوسەنگی هەیە لە نێوان پرۆژەکانی ئاودێری و کشتوکاڵ، دیارە هەموو لایەکمان هەمی ئەوەمان هەیە کە کشتوکاڵ لە هەرێمی کوردستان دا ببووژێتەوە، بەلام بەداخەوە بەو بودجەیەی بۆی دانراوە کە بڕی 2.58٪ بەوە کشتوکاڵ لە هەرێمی کوردستان دا نابووژێتەوە، بۆیە من لێرە پرسیار لە بەرێز وەزیری پلاندانان دەکەم، چەند پرۆژەیەك بۆ وەزارەتی کشتوکاڵ دانراوە، ئەم پرۆژانە لەلاپەرەی (93) زنجیرەی (2،4،5،6)، ئەوانە هەمووی کۆمەڵێ ناوە، لە زنجیرەی (2)دا دەڵێ/ کەڵەکان و بناویلە، ئەوی تریان دەڵێ گڵە زەردە و کوڕە داوێ، گردە نازێ و چەمرگە، چالگەی خواروو، ئایا ئەوانە چین؟ من دەزانم ئەوانە ناوی گوندن، بەلام ئەوە ئایا پرۆژەکانیان چیە؟ بۆ هەر یەکێك لەو پرۆژانە موددەی دوو سەد و دە ڕۆژ یاخود دوو سەد و چل ڕۆژ یان زۆرینەیان دوو سەد و چل ڕۆژە، بڕی پارەکانیشیان دانراوە، کە دەبێت لەو ماوەیە تەواو بکرێ، ساڵ وا 160 ڕۆژی تەواو بووە، کەواتە دەبێ بۆ ئەم ساڵ 160 ڕۆژی تری بۆ قەرز بکەین، ئینجا ئەو پرۆژانە تەواو ببێ، بە مەرجێ لە ساڵی 2011 ئەوەی کە بۆی دانراوە سفرە، کۆی ئەو چەند پرۆژە بچووکە یەك ملیار و چوار سەد و سی و پێنج ملیۆن دینار دەکات، ئایا ئەو پرۆژانە پار نەچۆتە بواری جێبەجێ کردنەوە، ئەم ساڵ چۆن دەتوانن تەواوی بکەن؟ و پارەی پاری لە کوێ یە؟ خاڵێکی تر کە هەندێ لەسەر پلاندانان، لە ڕاستی دا پرۆژە دواکەوتووەکانە، لە

پرۆژە دواکەوتووەکانە دروست کردنی سەندیکای ئەندازیارانی کشتوکاڵی، کە یەکێکە لە پرۆژە هەرە دواکەوتووەکانی سەر بودجەی هەرێمی کوردستان کە لە ساڵی 2005ەوە ئەم پرۆژەیە هەیە، بە بڕی دوو ملیار و دوو سەد و شەست و پێنج ملیۆن دینار کە موددەی تەواو بوونەکەی دەبێ چوار سەد و بیست ڕۆژ بێ، ئێمە هەموومان دەزانین بە تایبەتی ئەوانەی کە لە لیژنەی کشتوکاڵی و ئاودێریداین، دەزانین ئەو پرۆژەیە کێشەی لەسەر بووە، دەزانن ئەو پرۆژەیە مەحکەمەی لەسەر بووە، مەحکەمەکەشی تازە وەرگیراوەتەوە، بەڵام هەموو ساڵێك ئەو بڕە پارەی بۆ دانراوەتەوە، کە ئەگەر بێت و حیسابی بکەین لە ماوەی ئەم هەشت ساڵە بڕی زیاتر لە 15 ملیار و هەشتا و دوو ملیۆن دیناری هەبووە، نەدەکرا ئەم پارەیە دابنرێت لە بانقێك دا، لە سندووقێك دا بۆ ئەوەی کە مەحکەمەکەی تەواو ببێت زوو بە زوو ئەو بینایە جێبەجێ بکرێ، ئایا بڕی پارەی ئەو چەند ساڵەی لە کوێ یە؟ خاڵێکی تر کە دەمەوێ پرسیار لە بەڕێز وەزیری پلاندانان بکەم، مەسەلەی مزگەوتی نموونەیی یە، بەڕێزینە هەموومان مەکتەبی نموونەییمان بیستووە، بەڵام من حەز دەکەم یەکێك بۆم ڕوون بکاتەوە، هەرچەندە بەڕێز دکتۆر بشیر لێرە نیە، پرسیارم لێ کرد وتم مزگەوتی نموونەیی چیە؟ بەڕاستی وتی من نازانم، مزگەوتی نموونەیی دانراوە بۆ یەکێك لە قەزاکان بە ڕووبەری 18 بە 10 مەتر دووجا، ئایا ئەم مزگەوتە نموونەیی یە چیە کە تاوەکو ئێستا دەست بەکار نەبووە؟ نەچۆتە بواری جێبەجێ کردن، ئەو پارەی پاریش و ئەم ساڵیشی هەر وەکو خۆیەتی، خاڵێکی تر کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، ناهەوسەنگی و نەشارەزایی لە شوێنەکان دا، لە قەزاکان دا، لە ناحیەکان دا، لە گوندەکان دا، دیارە هەموو قەزا و ناحیەکان خۆیان پێویستیان بە بودجە هەیە، بۆیە من پارساڵیش باسی ئەوەم کرد تکایە با بودجەی قەزاکان و ناحیەکان، هەر قەزا و ناحیە با بودجەی خۆی بۆ خۆی سەرف بکرێ، نەك لەو قەزا بۆ ئەو قەزا، لەو ناحیە بۆ ئەو ناحیە، من پرسیارێ دەکەم لە بەڕێز وەزیری پلاندانان، دیارە جەنابی دوورە دەستە، بەڵام ئەو پرۆژانەی کە دانراون پرسیار کراوە لە ڕەئیسی وەحدەی ئیداری محافەزە و قەزا و ناحیەکان دا، من دەپرسم قەرەچەتان و قەرەداغ چی یەکیان پێك دەگرێتەوە، کە بە مەرجێ پرۆژەیەك بۆ قەرەچەتان دانراوە لەسەر بودجەی قەرەداغ، کە قەرەچەتان لە سنووری ناحیەی پیرەمەگروونایە، تەصەور دەکەم ئەوەی کە داوای لێبووردن دەکەم، قەرەچەتان و قەرەداغ دوو شت لە یەکتریان نزیك دەکاتەوە، یەك/ هەر دوو ناوەکە تورکی یە بە قەرە دەست پێ دەکات، دوو/ وەزن و قافییەکەشیان لەوە دەچێ ڕێك بێت، کە هەر قەرەچەتانەکەیان بینیوە وایانزانیوە لەسەر قەزای قەرەداغە، پرسیارێکی تر لە بەڕێز وەزیری پلاندانان، دیارە بەڕێزی لە سەرەتاوە ئاماژەی پێدا کە بۆ موناقەلە کردنی هەر پرۆژەیەك ئێمە پرسیار دەکەین، بە تایبەتی لەو قەزایانە ئەگەر پرۆژەیەك دانرا موناقەلەمان پێ کرد ئەو پارەی هەر بۆ ئەو قەزایە سەرف بکەینەوە، ئەوەی کە هەبێت لە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2010، پێنج بینای دادگا بۆ قەزای سەید سادق، پێنجوێن، شارەزوور، قەرەداغ دانرابوو، هەر یەکەیان بە بڕی پێنج ملیار دینار، لە ساڵی 2011 پرۆژەکەی قەرەداغ چووە سەر ئیدارەی گەرمیان، بەڵام لە ساڵی 2012 ئەم پرۆژەیە نەماوە، ئایا پرۆژەکە چی لێهات؟ ئەگەر دەڵێن لە قەزای قەرەداغ زەوی

نەبووە ئەو بینایەیە بکەین، لە دوای ئەوە چەند بینایەکی تر کراوە، ئەگەر دەڵێن لە ئیدارەی گەرمیان دامانناوە، بەڵام لە ساڵی 2012 ئەم بینایە لە ئیدارەی گەرمیان دا نەماوە، بودجەی پاریش و بودجەی پێرارییش کە بە هەردوو ساڵەکە دەکاتە 10 ملیار دینار، ئەم 10 ملیار دینارە لە چی دا صەرف کرا؟ پرسیارێکم هەیە سەر لە نوێ بۆ بەڕێز وەزیری دارایی، پەرەپێدانی پارێزگاکان، ئەوە دیارە ئەم پرسیارە بۆ هەردوو بەڕێز وەزیری پلاندانان و وەزیری دارایی یە، پەرەپێدانی پارێزگاکان بە چ پێوەرێك دانراوە؟ ئەگەر بێت و بە سەرژمێری هاووڵاتیان دانرابێ، کەواتە دەبێت بودجەی پەرەپێدانی پارێزگای سلێمانی لە پارێزگاکانی تر زیاتر بێت، چونکە ڕێژەی دانیشتووان لە پارێزگای سلێمانی زیاترە لە پارێزگاکانی تر، من یەك ئاماری بچووکم دەرهێناوە لە کۆی سێ وەزارەت، وەزارەتی کارو کاروباری کۆمەڵایەتی، وەزارەتی ئەوقاف، وەزارەتی شەهیدان، بەم سێ وەزارەتە 16 پرۆژەی هەیە، 16 پرۆژەکە لە سنووری هەولێر و دهۆك و سلێمانی، حەوت پرۆژەیان هی هەولێرە، پێنجیان پرۆژەی دهۆکە، چوار پرۆژەی سلێمانی یە، پرۆژەکانی هەولێر پانزە ملیار و حەوت سەد و سی و شەش ملیۆنە، پرۆژەکانی دهۆك بیست ملیار و نۆ سەد و حەفتا و پێنج ملیۆنە، پرۆژەکانی سلێمانی بیست و شەش ملیار و چوار سەد و حەفتاو حەوت ملیۆنە، بە هەر سێ ئەوانە شەست و سێ ملیار و سەد و هەشتا و هەشت ملیۆن دەکات، ئەوە لە کۆی بودجەکە ئەم سێ وەزارەتەم دەرهێناوە، کە کەمترین پرۆژەیان هەیە، ئەم پرۆژانە تا ئێستا نەچوونەتە بواری جێبەجێ کردنەوە، واتا دەست بە کار نەبوون لە کارەکان دا، هی ساڵی 2011 بۆ ساڵی 2012، ئایا ئەو شەست و سێ ملیار و سەد و هەشتا و هەشت ملیۆنە چی لێ دەکرێ؟ ناکرێ ئەوانە لە بابێك دا کۆ بکرێتەوە، تەدویری پێ بکرێ بۆ داهاتوو، لە کۆتایی دا من ئەوە دەڵێم، چەند پێشنیارێکم هەیە، دیارە ساڵی پار، واتا 2011 و 2012 لە یەکێ لە ماددەکانی بودجە ئاماژەمان دا بەوەی کە دەبێت مووچە و موخەصەصاتی فەرمانبەرانی وەکو ناوەندی لێ بکرێ، جگە لە موخەصەصاتی مامۆستایان، چونکە موخەصەصاتی مامۆستایان لە هەرێم جیاوازە تاوەکو بەغدا، ئەوەش بۆ ئەوەی هاوسەنگییەك و یەکسانییەك لە نێوان مووچەکان دا هەبێت، بۆ ئەوەی هاوسەنگییەك هەبێ لە نێوان ئەو موخەصەصاتانەی کە لێرە نیە و لەوێ هەیە، من بچووکترین نموونە و تازەترین نموونەتان دەدەمێ کە موخەصەصاتی کارمەندانی بەنداوەکانی دوکان و دەربەندیخانە، ئەوانە هەتاوەکو لەسەر حکومەتی عێراق بوون موخەصەصاتیان هەبووە، کۆمەڵێ پێداویستیان بۆ دابین کراوە، بەڵام لەوەتی هاتوونەتەوە سەر وەزارەتی کشتوکاڵ و هاتونەتەوە سەر حکومەتی هەرێمی کوردستان هیچ موخەصەصاتێکیان نیە بە مەرجێك زۆرترین هیلاك بوون هیلاك دەبن، شوێنەکانیشیان زۆر خەتەرە، کە ئەوانە پێویستیان بەوە هەیە موخەصەصاتیان بۆ دابین بکرێ، هاوکاریان بکرێ، پێشنیارێکی ترم کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، مەسەلەی دروست کردنی لێژنەیەکە، بەڕاستی پێویستمان بە لیژنەیەك هەیە لە شارەزایانی وەزارەتی دارایی، لە وەزارەتی پلاندانان، لە سەرجەم ئەو ڕاویژکار و شارەزایانەی کە شارەزاییان هەیە لە بواری ئابووری، لە بواری دارایی، لە بواری ژمێریاری دا، بۆ پیادا چوونەوەی ئەم بودجەی هەرێمی کوردستان و

دەرهێنانی کەم و کورییەکان و کەم کردنەوەی خەرجییەکان، بۆیە زۆر پێویستە بەوەی کە ئەو لیژنەیە دروست بکرێ، من یەك پرسیارم لە بەڕێز وەزیری دارایی هەیە، دیارە هاوکارێکم، هاوکارانم زۆر باسی ژمارە گەورەکانیان کرد و زۆر باسی کەم و کوری بودجە و کەمی داهات و لە هەمان کات دا کورتهێنانیان کرد، بەڕێز وەزیری دارایی لە وەڵامێ لە وەڵامەکانیان وتی من فریا نەکەوتووم ئەو رەقەمانە بنووسم، بەڵام بە ڕەئی من ئەوە قسەی من نیە، قسەی بەڕێز وەزیرە، وتی بە ڕەئی من ئەوانەی کە وتوویانە ئەو ژمارانە لە 99,5٪ وانیە، من لە بەڕێز وەزیری دارایی دەپرسم بۆمان ڕوون ناکاتەوە بە چ پێوەرێك ئەو بە ئەندام پەرلەمانەکان دەڵێ لە 99,5٪ ئەوە وانیە، هەڵەیە، خاڵێکی تر پرسیارێکە بۆ بەڕێز سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان، دیارە ئێمە زۆرجار داوامان کردووە کە بودجەی حیزبەکان ئاشکرا بکرێ، بەڕێز وەزیری دارایی ئاماژەی پێدا و وتی ئەوە ئێمە وەڵامەکەمان ناردۆتەوە بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان، بەڵام ئایا سەرۆکایەتی پەرلەمان تا ئێستا کە وەزیری دارایی بە ڕەسمی وەڵامی سەرۆکایەتی پەرلەمانی داوەتەوە و بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان تاوەکو ئێستا پەرلەمانتارانی لێ ئاگادار نەکردووە؟ بۆ ئەوەی ئەوەندە پرسیار لە وەزیری دارایی نەکەین، لە کۆتاییدا من دەمەوێ ئەوە بڵێم وەکو لە خاڵی یەکەم دا ئاماژەم پێدا، ئەو ڕاپۆرتەی لێژنەی دارایی بە کەم و کوڕییەکانیشەوە کە کۆمەڵێ کەم و کورتی دەرهێناوە، کۆمەڵێ پرسیاری کردووە لە حکومەت، ئەوە دەردەخات و ئەوە دەسەلمێنێ بۆ ئێمە، ئەو بودجەیە نادروستە، ئەم بودجەیە کەم و کوڕی هەیە، ئەوەش دەسەلمێنێ، ئەو ڕاستییەش دەسەلمێنێ بۆ ئێمە، کە ناڕەزایی یەکەم ڕۆژی فراکسیۆنی گۆڕان ناڕەزاییەکی حەق بوو، ناڕەزاییەکی ناحەق نەبوو، هەرچەندە تۆمەتبار کراین بەوەی کە ئێمە دەمانەوێ بودجە دوا بکەوێ، بەڵام ئەوە ئێمە نین بودجەمان دواخستووە، ئەوە لە سەرۆك کۆمارەوە بۆ جێگری ئەنجومەنی وەزیران، بۆ وەزیرە بەڕێزەکان، بۆ پەرلەمان....

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

پێی خۆشە ناوی خەڵك بێنێ، پێی خۆشە دیارە، پەرلەمانتارە پێی خۆشە ناوی خەڵك بێنێ، تکایە ئەو ناوانەی کە هاتن بسڕنەوە، دانیشە، تکایە دانیشە، تکایە دانیشە، تۆ حەقت نیە ناوی کەس بێنی خوشکی من، حەقت نیە ناوی کەس بێنی، دانیشە، قسەکەی خۆت بکە و حەقت نیە ناوی کەس بێنی، فەرموو کاك نەریمان، دەبێ بە عەکسەوە تۆ هەستی بڵێی ناوی خەڵك مەهێنە، قسەی خۆی کرد و کەس موقاتەعەی نەکرد، بۆ ناوی خەڵك دێنی؟ دەبێ بڵێی ناوی خەڵك مەهێنە برام، کاك کاردۆ با قسە بکات، فەرموو.

بەڕێز کاردۆ محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

با ئێمە دەستەواژەکان، ڕەخنەکان ئەوەندە بە هەستیاری وەرنەگرین، با پەرلەمانتارەکە قسەکەی تەواو بکات، بزانە چ دەڵێ؟ با ناوی هێنا، چی وت؟ خۆ ئەوە پەیڕەو کاکە، بە پێی پەیڕەو پەرلەمانتار ئازادە، ئازادە بیر و ڕای خۆی دەربڕێ، کاکە ئەوە سەرۆکایەتی بەرپرسیارە لە زەبت کردنی جەلسە بە پێی پەیڕەو، ئەوە ماددەی 59.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

كاكە ئازادی و كۆنترۆڵ كردنی جەلسە ئەوە نیە تۆ ناوی خەڵكی تر كە پەیوەندی دوور و نزیكی پێوە نیە، سەرۆك كۆماری عیراق، سەرۆك كۆماری عیراق عیلاقەی بە بودجەی كوردستانەوە چیە كاكە ناوی ئەو دێنی؟ ئەگەر مەقصەدی سیاسی نەبێ حەقی نیە ناو بێنێ، مەقصەدی سیاسی یە، ئەو قسەی كرد كەس موفاتەعەی كرد؟ قسەی كرد، كەس موقاتەعەی نەكرد، ناوی سەرۆك كۆمار دەینی بە چ حەقێك؟ هیچ رەبتێكی بە مەسەلەكانەوە نیە، بەڵێ تەواو فەرموو دانیشن، فەرموو كاك نەریمان، كاك كاردۆ قسەی خۆت كرد و فەرموو كاك نەریمان قسەت بكە، تەواو، ببوورە كاك نەریمان، جەنابی وەزیر وەڵامی هەیە بۆ نەسرین خان، ببوورە، فەرموو جەنابی وەزیر.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

باسی بكەم جارێ ئەوە چوار سەد و حەفتا و شەشە، چوار سەد و حەفتا و دوو نیە ئەو داهاتە، ئەوە مەعلومە لەلای لێژنەی دارایی، بە نیسبەتی داهاتی مەتارەكانەوە ئەوە سی و حەوت ملیارە لەلای ئێمە، ئەو باسی چەند ئەو ملیۆنانە دەكات كە لە ئاڵتوون وەرگیراوە، ئەوە نازانم بەڕاستی لە مەتارات دا ئەنواع و ئەشكال ئیراداتی تری گومرگی هەیە، هەر ئاڵتوون نیە، ئێمە تەقدیراتمان بۆ مەتارات سی و حەوت ملیار دینارە بە نیسبەتی داهاتەكانیانەوە، بە نیسبەتی داهاتی وەزارەتی كارەبا ئەوە كە دەڵێت ئەوە، عەفو، بە نیسبەتی مەصاریفی وەزارەتی كارەباوە كە دەڵێت ئەوە لە كوێ صەرف دەكرێ؟ ئێ ئەوە یەكێكە لە ئەسبابی عەجز، ئێمە پێشانمان داوە دەڵێین پارەكە تەجاوزمان كردووە و ئەمساڵیش تەجاوزمان كردووە، كارگەی جل و بەرگی سلێمانی و فرۆشتنی ئەرازی وەزارەتی پیشەسازی و ئەوانە، بەڕاستی بەیانیش باسم كرد، لە حیساباتی وەزارەتی صناعە حیساباتێكی موەحەدە، عیلاقەی بە خۆیانەوە هەیە، ئەوە لە ئەخیردا، لە ئەخیری ساڵ دا هەرچی ئیجاریان هەبێ، هەرچی داهاتیان هەبێ، هی ئەوە ئەوەی كە عیلاقەی بە ئینتاجەوە هەبێ، لە 85٪ی بۆ وەزارتی داراییە، لەبەر ئەوە ئەو پرسیارە چونكە حیساباتەكە موەحەدە، دەبێ لە خۆیان بپرسی من وەكالەتەن من پرسیاری بۆ دەكەم هەر بەیانی ئینشائەڵلا، پارەی ئەوەی كە باسمان كرد، باسی گەڕاندنەوەی پارەی عەقاری، هەموو پارەیەكی سلەف دەگەڕێتەوە بۆ هەمان دائیرە، بۆ مەصرەفی عەقاری، بۆ مەصرەفی صناعی، بۆ مەصرەفی زراعی و دەبێتەوە بە داهات و بۆ هەمان شت بە كار دێتەوە، واتا دێتەوە ئیزافە دەبێت بۆ ئەو ڕەئس ماڵە، بۆ ئەو پارەی كە هەیانە، تەوزیع دەبێتەوە، حیساباتیش مەعلومە، هەموو پارەیەك بە وەصلی قەبز لە هاووڵاتی وەردەگیرێتەوە، بە ئیشعاراتی تەحویل دەڕوات، لە سیجیلات دا مدەوەنە، بە نیسبەتی ئەوەی تەنمیەی ئەقالیم هەبووە، بۆ برای بەڕێزم د. علی بەجێ دەهێڵم وەزیری پلاندانان، بە نیسبەتی موخەصەصاتی بەنداوەكانەوە بەڕاستی لە بەغدا وەختی خۆی موخەصەصاتیان هەبووە، هاتوونەتە سەر وەزارەتێكی تر لێرە، ئەوە عیلاقەی بە پەرلەمان و بە

ئەنجومەنی وەزیران و بەو داواکاری خۆیانەوە هەیە، بۆ ئەو دوو شوێنە، کە ئاخیر جار قەراری لێ بدرێ لای ئێمەوە سەرف دەبێ، وەزیری داراییش دەسەڵاتێکی نیە بۆ سەرف کردنی موخەصەصات، بە نیسبەتی ئەوەی ئێستاش دەڵێم/ ئەو یەك، دوو برادەرەی کە بە زۆر ئەو رەقەمانەیان خوێندیەوە، ئەوە وایە و ئەوە وایە، ئێستا دەیلێم، من ئەوەی کە موقارەنەمان کردۆتەوە لای خۆمان ئەو ڕەقەمە وایە، ئەو ڕەقەمانە غەلەتن، زۆری ڕەنگ هەیە (سوء تفاهم)ی تێنەگەیشتنی تیا هەبێ ئەو مەوزووعانە، دەبێ شەرح بکرێتەوە، دەبێ بێت لەگەڵم دانیشێت، لەگەڵمان دانیشێت لە وەزارەتی مالیە، ئیقناع بوو ئەوانە وایە، ئەوە باشە، ئیقناع نەبوو ئەو وەختە دەتوانێت تەشهیری وەزارەتی دارایی بکات بەوەی کەوا ئەوە وانیە، من بەڵێ وام وتووە، لێشی پاشگەز نیم، بەڵام خۆ با بێت مقارەنەی بکەین، ئێمە تەقریرێکمان نووسیوە هەر جارێ ئەوەی کە خوشکە نەسرین کە باس دەکات، ئێمەش هەر لە خۆمانەوە نەمانکردووە لەوەزارەتی مالیە مودیریەتی عامی موازەنە هەیە، موستەشاری موختەص هەیە، (خبراء) هەیە لەوێ، تەدقیق دەکرێ، ئەوە چەندەها جار هاتووە و ڕۆیشتووە، بۆچی ئەوانە وا تەصەور دەکرێ وەزیر دایدەنێ؟ بۆ مەعلوماتتان ئەوە یەك رەقەمی وەزیر دایناننێ، دێتە بەردەست وەزیر و وەزیر حەواڵەی دەکات، ئەوە خۆی ئصولی دەوائیر وایە، هەمووشتان دەزانن، من دامنەناوە هەتا من، تەبیعی منیش گلەییم کردووە لە موازەنەی خۆمان، لە دائیرەکانی خۆمان، وتمان ئەوە واتان پێ دەڵێن، جوابەکانیان ئاوهایە بۆ من، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو کاك نەریمان.

بەڕێز نەریمان عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من بەڕاستی سەرەتا دوو گلەیی ئاراستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان دەکەم، یەك لەوانەی ساڵانی پێشوو ئێمە کۆی بودجەکەمان لە سایتی پەرلەمانی کوردستان دادەبەزاند، دەبوو ئەمساڵ بەڕوونتر و بە باشتر و بە تەفصیل تر دامانبەزاندایە، بەڵام بەداخەوە ئەمساڵ داتانەبەزاند، کە ئەوە بەڕاستی خەلەلێك بوو کە برای بەڕێزم کاك سالاریش باسی کرد، داواکارین ئێستاش بخرێتە سەر سایتی پەرلەمان، لەبەر ئەوە هەموو هاووڵاتیان ئاگاداری بودجەکەیان بن، لەبەر ئەوە ئەمە بودجەی خەڵکە لە نەتیجە، بۆخەڵکیش پێویستە بەکار بێ، دەبێ خەڵکیش ئاگادار بێ، بە دیوێکی تریش دا خەڵك بتوانێ بەراوردێك بکات لەسەر ئەو قسانەی کە ئەندام پەرلەمانەکان و نوێنەرەکانی خۆیان لە هۆڵەکانی پەرلەمان دا دەیکەن، بۆ ئەوەی هەتا هەندێك لە ڕاستییەکانیش دەرکەوێ کە ئایا ئەو قسانە تا چەندی مەنتیقی یە؟ تا چەندی وایە؟ تا چەندی هەڵەیە؟ چەندی راستە؟ بەڕاستی ئەوە خەلەلێك بوو، ڕەخنەی دووەمم لە سەرۆکایەتی پەرلەمان ئەوەبوو ساڵی پار ئێمە لە کۆتایی بودجەی ساڵی پار دا کۆمەڵێك ڕاسپاردە واتا تەوصیەمان ئیقرار کرد بە دەنگی پەرلەمانتاران، لەم پەرلەمانە، ئەو تەوصیانە بەڕاستی لە پەرلەمان بە پێی زانیارییەکانی من نەگەیشتۆتە سەرۆکایەتی حکومەت، ئەگەر گەیشتووە داوا دەکەم سەرۆکایەتی پەرلەمان ئەو وەڵامەم

بداتەوە، من دێمە سەر ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی، هیلاکی و ماندووبوونیان دیارە لێژنەی دارایی، هۆکاری ئەساسیش ئەو پەلە پەلە بوو کە بودجە هاتۆتە پەرلەمان و بە هۆی دواکەوتنییەوە ، لە کاتێك دا پەرلەمان موقەصیر نیە لە دواکەوتنی ئەو بودجەیە، کە هەموو ئەو دواکەوتنە لە ئەستۆی حکومەتی هەرێمی کوردستانە کە هەشت مانگە، ئەوە سێیەم بودجەیە بێتە هەرێمی کوردستان هەر سێکەی چەند مانگ دواکەوتووە، کە ئەوەیان زۆرترین دواکەوتنی بەخۆوە بینیوە، ئەو ڕاپۆرتەی کە بەرێزان لە لیژنەی دارایی ئامادەیان کردووە، بەڕاستی کۆمەڵێ پرسیاری باشیان کردووە، بەلام وەکو لە ڕاستی دا ئەو پرسیارانەی یان ئەو وەلامانەی کە داوایان کردبوو لە سەرۆکایەتی حکومەت بە شێوەیەکی ئینشائی داڕێژراوە، هۆکارەکەشی چیە؟ هۆکارەکەشی ئەوەیە لەبەر ئەوە ئەو لیژنەیە کە ئیش و کاری ئەوەیە بەڕاستی بێجگە لەوەی لە ناو پەرلەمان دا کە تاوتوێی بودجە دەکرێ، دەبێ لە دوای بودجەش سەردانی هەموو ئەو ئۆرگانانە بکات لە حکومەت، لە خاڵە سنوورییەکان، لە هەموو ئەو شوێنانەی کە داهاتی لێ دێتە ئەم هەرێمە، بۆ ئەوەی لە کاتێك دا کە ڕەخنەیەك دەگرن، پرسیارێك دەکات سەنەدی پێ بێت کە بەرامبەر بە حکومەت بەکاری بهێنێ، من داوا دەکەم تا ئێستا سەردانی چەند شوێنیان کردووە کە ئەوراقی ئەو داهاتانەی کە لەو شوێنانەیە، دۆکیومێنتەکانی تێدایە، چەندێکیان بینیوە؟ چەندێك ڕاستییەکانیان بۆ دەرکەوتووە؟ لەوانەیە ئەگەر کۆمەڵێ لە ڕاستییەکان دا بۆ دەرکەوتبایە خۆشیان هەندێك لەو پرسیارانەیان نەکردایە، یان ئەو پرسیارانەی کە وەلام دەدرێتەوە ئەگەر ناڕاستن وەلامی ڕاستیان پێ بوایە، بۆیە ئەوەش ڕەخنەیەکە کە بۆتە نەریتێك، لیژنەی دارایی کە دەبێ سەرتاپای سنوورەکانی هەرێم و دەزگاکانی بگەڕێ، بۆ ئەو شوێنانەی کە داهاتی دێتێ، بۆ ئەوەی هەموو دۆکیومێنتەکان وەرگرێ، بگەڕێتەوە پەرلەمان ولەلای خۆی هەبێ، لە کاتێك دا کە دەیەوێ موقارەنەیەك بکات، دەیەوێ بەراوردێك بکات، دەیەوێ ڕاستییەکی بۆ دەربکەوێ بگەڕێتەوە بۆ دۆکیومێنتەکانی خۆی کە ئەوە نیە بەداخەوە، بۆیە ڕاپۆرتەکان بەڕاستی هەر لەسەر شێوەی بەشێوەیەکی ئینشائی داڕێژراوە، هەر کەسێکیش بیەوێ دەتوانێ وەلام بداتەوە موهیم یەك دۆکیومێنت بێ، ئێمە پەرلەمانین و ئەوەش حکومەتە بودجەی ناردووە، لە ڕاستی دا خاڵی ئەساسی لە نێوان ئێمە بریتی یە لە سەلماندنی ڕاستییەکان بە نووسراو، لە کاتێك دا ئەوە بەڕاستی زۆر کەمە بەداخەوە، من دێمە سەر بابەتێکی تر کە کورتهێنان بۆ لە حکومەتی هەرێمی کوردستان؟ لە کاتێك دا وەزارەتی دارایی و پلاندانان ئەو بڕە پارەیەی کە وەزارەتەکان داوایان کردووە، بەرێزان ئەگەر پلانێك، من مەبەستم لەسەر پلانە لە هەرێمی کوردستان کە زۆرێك لە هاوڕێکانم باسی ئەوەیان کردووە، گلەیی و گازندەیان کردووە کە پلان نیە لەم هەرێمە، ئەگەر هەشبێ پلانێکی سەرپێیی و عابرە، دیراسە نەکراوە، یان نا دروستە، بەلگەشم بۆ ئەوە ئەو گوژمەیەی کە وەزارەتەکان داوایان کردووە لە وەزارەتی دارایی کە بۆیان دابین بکرێ، لە 52٪ی ئەوەیان بۆ تەصدیق کراوە، موافەقەت کراوە، ئایا ئەو وەزارەتانە لەسەر ئەساسی گۆترە داوای پارە دەکەن لە وەزارەتی دارایی؟ مەنتیقیان چیە لە کاتێك دا 48٪ ئەو داواکارییانەیان لەلایەن وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پلاندانانەوە لێ بڕدراوە، کەواتە ئەگەر وابێ و

ئەوە حەقیقی بێ، ئەوە مەدروس بێ، کەواتە دەبێ ئەم وەزارەتانە تووشی شەلەل بن، کەواتە دەبێ نەتوانن کار بکەن، بۆیە من دەڵێم لێرەوە دەردەکەوێ چەند نازانن صیانە و بە شێوەیەکی نا مەنتیقی داڕێژراوە داوای بودجەکانیان کردووە، بەڕێزان من دێمە سەر ساڵی دارایی کە یەکێکە لە کێشە هەرە گرنگەکانی هەرێمی کوردستان، بەڕاستی بێ چارەسەر دەمێنێتەوە، هەمیشە پاساویشی بۆ دروست دەکرێ، بڕیاردان لەسەر بودجە لە پەرلەمان دا کە نوێنەرایەتی خەڵکی کوردستان دەکات، یاساکانی پێ دەردەکات، بەڕاستی ئەوە متمانەیەکە دەدرێت بەو یاسایە، دەبێ حکومەتی هەرێمی کوردستان یان هەر حکومەتێکی تر، کە بودجەی بۆ تەصدیق دەکرێ، دەبێ ئەو متمانەیە لە دەست نەدات، ئەگەر هاتو تەجاوزی کرد یان موخالەفەی کرد، یان پێشێلکاری کرد لەو یاسایە، بەڕاستی پێویستە لێپێچینەوەی لێ بکرێ، چی لە سەرۆکی حکومەتەوە، چی لەو وەزیرانەی پێشێلکارییان کردووە، کە وەزارەتی دارایی بە نموونە لەسەری هەموویانەوەیە، بەڕێزان هەر یاسایەك دەردەچێ ئەو یاسایە کاری پێ دەکرێ، من دەمەوێ ئەو پاساوانە ڕەت بکەمەوە کە دەوترێ بۆچی بودجە دەوەستێت؟ لە $12/15$ی هەموو مانگێك دا بە تەعلیماتێك بڕیار دەردەچێ بۆ وەزارەتەکان کە صەرفیاتە ئەساسییەکانیان دەوەستێ، $12/1$ سەرف دەبێ، ئەوە بەڕاستی شەلەلێکی گەورەی دروست کردووە لە هەموو بوارەکان دا، کە یاسایەك دەردەچێ ئەو یاسایە یان یەکجار دەوەستێ و کاری پێ ناکرێ، یان ناکرێ کار بە بەشێکی بکەی و کار بە بەشێکی نەکەی، بۆیە ئەو مەنتیقە ڕەت دەکەمەوە کە دەڵێ دەبێ لەوێ بوەستین و کاری پێ نەکەین، واتا ئێمە بودجە ئێستا ئەوە ئەمڕۆ ئێمە $6/16$ پێمولیە بۆ مانگی حەوتیش ئەو بودجەیە ناچێتە بەر کار کردن، باشە ئێمە چەند مانگمان، کەواتە بۆ پێنج مانگ ئێمە تەصدیقمان کرد، ئەی ئەو حەوت مانگەی کە تەصدیقمان کردووە بۆ کوێ دەچێ؟ لە کاتێك دا مودەوەرەکان دیار نیە وەکو باس دەکرێ، دەڵێن هەیە بەڵام بە دۆکیومێنت پێویست دەکات بوترێ، بەداخەوە زۆر بەداخەوە کە وەزارەتی دارایی و پلاندانان کە ئێمە لەگەڵ ڕەقەم دا تەعامول دەکەین، کە بە ڕەقەم تەعامول دەکەین دەبێ بە نووسراوی ڕەسمی و بە ڕەقەم وەڵاممان بدرێتەوە، کە لە کاتێك دا ئەوانە نیە، داواکارم لە هەردوو بەڕێز ئەگەر وەکو هەیە با بیخەنە بەردەستی پەرلەمانتاران، لە کاتێك دا ئەم یاسایە بەشێکی کاری پێ دەکرێ، تا وەکو ئێستاش کە ئێمە لە ناو پەرلەمانین کاری پێ دەکرێ، وەکو ئەو بەشانەی کە کاری پێ ناکرێ، بەڕاستی ئەو بەشانەیە کە پەیوەندی بە ڕاستەوخۆی خەڵکەوە هەیە، وەکو پێشینەی هاوسەرگیری، پێشینەی خانووبەرە، زراعی، ئەو پارانەی کە دەدرێ بۆ پرۆژەی بچووك، ئەوانە بە زۆری ڕادەگیرێ، کاری ئەوانەی کە لە ناو یاساکە مەبەستن لەلایەن حکومەتەوە ڕاناگیرێ، کەواتە ئەم یاسایە ناکرێ کار بە بەشێکی بکرێ و کار بە بەشێکی نەکرێ، کەواتە ئەوە نامەنتیقیە، ئەو پارەیەی کە ئێمە تەصدیقی دەکەین لەو بودجەیەدا، بەڕێزان ئەو پارەیە متمانەی وەرگرتووە، ڕەصیدمان داناوە، کە بۆمان داناوە چ مەنتیقێکە کە ڕابگیرێ و سەرف نەکرێ، ئەگەر وەکو بوترێ ئەوە ساڵی دارایی، من پرسیار دەکەم لە بەڕێز وەزیری دارایی ئەو یاسایەمان پێ بڵێ کە ئەوە دەوەستێنێ، لە یاسای کوردستانەوە و چی لە دەستووری عیراقیش دا، ئەو یاسای موازەنەی عیراقیش شتی

وای تیادا نیه، بەس تەنها بە تەعلیماتێك ڕادەوەستێ، من نموونەیەك دەخەمە بەردەست كە ئێمە لە وڵاتی ئەلمانیا پێشكەوتووتر نین، كە لە كاتێك دا بودجە تەصدیق دەكەن ئەوان، ئەگەرچی ئەوان پێناچێ تەئخیر بێ، بەڵام هەر وەكو ئیحتیاتێك كە ئەو بودجانەی تەصدیقی دەكەن لە دەستووری ساڵ 1949ی ئەلمانیا كە لە ماددەی 11 بڕگەی (1) ئاماژەی داوە بەوەی كە ئەو پارەیە لەبەر ئەوەی كە مەرصودە دانراوە لە بانق دایە هیچ مەنتیقێكی تێدا نیە تۆ بیوەستێنی، ئەبێ كاری پێ بكرێ بۆ ئەوەی ئیش و كاری خەڵك نەوەستێ و پرۆژەكانیش، بۆ نموونە لە بڕگەی (أ) دەڵێ (تنفيذ الإجراءات التي تم إقرارها قانونياً)، ئەوە هینی عەرەبییەكەی، خاڵی (ب) دەڵێ (الإيفاء بالإلتزامات القانونية)، كەواتە ئەو ئیلتیزاماتە قانونیە دەبێ بەردەوام بێ و نەوەستێ، بەڕێزان ئێمە ئەوە سێ ساڵە گوێمان لەوە دەبێ كە ئێمە لە راپۆرتەكەی وەزارەتی دارایی دا بەڕاستی زۆربەی كاتەكان كەم و كورتییەكانی خۆمان دەخەینە سەر بەغداد، بەڕێز وەزیری دارایی كۆمەڵێك دۆكیومێنتی بەرز كردەوە بۆ ئێمە، كە ئێمە ئەوەمان كردووە لە ئەنجامی ڕەخنەی پەرلەمانتاران كەچی كراوە، نوێنەرەكانی ئێمە لە هەرێم یان لە بەغدا چییان كردووە؟ بەڕاستی ناكرێ ئەو دۆكیومێنتانە بەرز بكرێتەوە و نەدرێ بە پەرلەمانتاران، من داوا دەكەم لە سەرۆكایەتی پەرلەمان كە وەریگرێ و هەمووومان بە دەستمان بگات، داوا دەكەم لە وەزارەتی دارایی تەنها نووسراوەكانی هەرێم نەبێ كە بۆ بەغدا نراوە، وەڵامەكانی ئەوانیش بێ، بۆ ئەوەی بزانین چی گوزەراوە؟ ئەوان ڕەئیان چیە؟ بۆ ئەوەی بزانین ڕاستییەكان لە كوێدایە، بۆیە ئەوە بەراستی با بە موبهەمی و با بە هین نەمێنێتەوە، ئێمە ڕاستییەكانمان بۆ دەركەوێ، بۆ ئەوەی هەموومان پێكەوە دیفاع لەو ڕاستییە بكەین، لە كاتێك دا ئێمە ئەو ڕەخنانە كە دەدەینە پاڵ حكومەتی فیدراڵ، بەڕێزان ئێمە با ئەوەمان لە بیر نەچێ، ئێمە بەشدارین، شەریكین لەو حكومەتە، ئەوەی كە بەڕێزان وەزیری دارایی كە باسی دەكات، ئەو غەدرەی كە لێمان دەكرێ، ئەو تەجازوەی لێمان دەكرێ، من بێگومانم لەوەی كە ئەو عەقلییەتەی شۆفێنی لە عیراق دا تا ئێستا ماوە، بۆیان بكرێ ناهێڵن دینارێك بێتە هەرێمی كوردستان، بەڵام ئەوە بە خواستی ئەوان نیە، بە دەستوورە و بە قانونە و بە كۆمەڵێ ئیلتیزاماتە، چی لەسەر هەرێم و چی لەسەر ئەوان، بە خواستی ئەوان نیە، بە یاساش هەیە، لە كاتێك دا ئەم وتانەی بەڕێز وەزارتی دارایی لە حكومەتی هەرێمی كوردستان بەڕاستی لە نوێنەرەكانی خۆمان لە بەغدا، لە وەزیركانمان، لە سەرۆكایەتی كۆمار، لە پەرلەمان، لە ئەوانەی كە هەمانە، ئێمە بەشدارین لە حكومەتی عیراقی دا، ژمارەیەكی زۆر خەڵكمان لەوێ یە، تا ئێستا ئەم مەنتیقی قسە كردنە لەوێ گوێمان لێ نەبووە، داوا دەكەین داوایان لێ بكرێ بۆ ئەوەی ئەوان ڕوونكردنەوەمان بدەنێ، بە نووسراو ئاگادارمان بكەنەوە، بەڕێزان من پێم سەیرە بودجەیەك كە لەعیراق تێپەڕیوە كە ئێمە ئێستا بەڕێزان وەزارەتی دارایی ئەو هەموو ڕەخنەیەیان لەسەری هەبوو، كە هات دێتە ئێرە و هەموو ساڵ دووبارە دەبێتەوە، لە كاتێك دا ئێمە لە بەغدا جێگری وەزیری دارایی كوردە، لە كاتێك دا ئێمە لە چوار قۆناغ دا بۆمان هەیە تەحەفووز بكەین لە ئەو ناعەدالەتیانەی، ئەو ناحەقیانەی كە بە هەرێمی كوردستان دەكرێ، یەك/ لە وەزارەتی دارایی، دوو/ لە سەرۆكایەتی حكومەت، سێ/ لە پەرلەمان، چوار/ لە

سەرۆكایەتی كۆمار، یەعنی چوار تەحەفووزمان هەیە، بەڕێزان ئێمە وەكو كورد لەوێ، باشە ئێمە نەمانبینی ڕۆژێ لە ڕۆژان ئەم چوار جیهەتە بێن بڵێن ئەم تەحەفووزانەمان هەیە و بە گوێمان ناكەن و ئەوە قانونی یە، پاشان بەڕێزان لە ڕاستی دا ئەگەر ئەوە كێشەكی زۆر گەورەیە وەكو بەڕێزان باسیان كرد، نزیكەی هەشت ملیار دۆلاری ئێمە لە بەغدا گیری خواردووە، بەڵێ گریمان وایە، بەس ئێمە ئەم هەشت ملیارە كە گیری خواردووە، دووەم/ نابێ بپرسین لە نوێنەرەكانمان ئێوە چیتان بۆ ئێمە كردووە؟ نووسراوەكانتان بخەنە بەردەستی پەرلەمانی كوردستان، لە كاتێك دا بە پێی زانیارییەكانی من لە كاتی ئەو ڕۆژەی كە تەصدیقی بودجەی عیراق دەكرێ لە ئەنجومەنی وەزیران، لە كاتێكدا كە تەصدیقی بودجە دەكرێ لە ئەنجومەنی وەزیران، ئێمە لە حەوت نوێنەری كورد لە وەزارەتەكان و جێگری سەرۆك وەزیران، بەڕێزان یەك وەزیرمان لە ئەنجومەنی وەزیران بووە، یەك وەزیرمان لەوێ بووە كە لە كاتێك دا ئەوە چارەنووسی گەلی كوردستانی پێوە بەندە، ئەو وەزیرەشمان تەحەفووزی لەسەر بەشە بودجەی هەرێمی كوردستان نەكردووە، تەحەفووزی لەسەر بودجەی وەزارەتەكەی خۆی كردووە تەنها، كە بودجەی وەزارەتەكەی خۆی كەمە، بەڕێزان یەكێك لە هۆكارەكانی زیادبوونی بودجەی تەشغیلی، بەڕاستی گوێم لێ بوو بەڕێز جەنابی وەزیری دارایی فەرمووی كە ئێمە یەكێك لە هۆكاری زیادبوونەكان ئەوەیە كە مووچەی هێزەكانی ئاسایشی ناوخۆمان زیاد كردووە، بەڕێزان ئەگەرچی ئێمە بودجەیەكی تەكمیلیمان بۆ هات، بەداخەوە بە دەنگ بیستوومانە چەندێكمان بۆ هاتووە، بەڵام وەكو ئێستا بە دۆكیومێنت نەسەلمێنرا كە چەندێك لە بەغداوە هاتووە، ئەوەی من ئاگاداری بوم وەكو لێژنەی تایبەتمەند، ئێمە كە پرسیارمان كرد، وتیان لەوێش دا كەممان بۆ هاتووە، بەش ناكات، وتمان بەچی پڕی دەكەنەوە؟ وتیان لەو 30 ملیارەی كە داماننابوو ساڵی پار بۆ هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاكان، پڕی دەكەینەوە، بەڵام ئەمڕۆ ئێمە شتی ترمان گوێ لێ دەبێ، لە كاتێك دا ئەو پارەیە ئێمە ئینتیخاباتمان نەكرد، دانرابێ بۆ ئەوە، داوا دەكەم بەڕێز وەزیری دارایی وەڵامی ئەوەمان بداتەوە و ڕاستییەكەمان پێ بڵێ.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان:

كاك نەریمان دەڵێ ئەوەمان بۆ دووبارە بكەوە زەحمەت نەبی بۆ وەزیری دارایی.

بەڕێز نەریمان عبدالله:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

كە باسی لە بودجەی تەشغیلی كرد كە بۆچی زیادی كردووە؟ یەكێك لە هۆكارەكان زۆری باس كرد، بەس یەكێكیان ئەوەی من ئاگاداری بم پەیوەندی بە لێژنەكەی خۆمەوە هەیە، زیاد كردنی مووچەی هێزەكانی ئاسایشی ناوخۆی هێنایەوە بە نموونە كە زیاد بووە، ئەوەی ئێمە ئاگادار بووین بودجەیەكی تەكمیلیمان بۆ هات، مەبلەغێكی تەكمیلیمان بۆ هات، نازانین چەندە؟ بە هەر حاڵ وتیان نوقصانمان هەیە، وتمان چۆنی پڕ دەكەنەوە؟ وتیان 30 ملیار دامانابوو ساڵی پار، لە بودجەی ساڵی پاردا، بۆ ئێرە هەڵبژاردنی پارێزگاكان، هەڵبژاردنەكەمان نەكرد، لەوێ دەتوانین پڕی بكەینەوە، وەڵاممان بداتەوە جەنابی وەزیر، ئایا

ئەوە تا چەند ڕاستە؟ بەڕێزان ئەو کەم و کورتیانەی کە باس کرا، بەڕێز وەزیری دارایی ئەوە سێ ساڵە باس دەکرێ، بۆیە من لێرەوە داوا دەکەم و لە لێژنەکانیش دا چەندین جار داوامان کردەوە، ئێمە ئەو بەشە بودجەیەمان لە بەغدا دەبرێ، ئێمە زۆر وەسیلە هەیە کە بەکاری بێنین، بە کارمان نەهێناوە، یەك باسی نوێنەرەکانمان کرد، دوو/ ئێمە لە ڕێگای دادگای فیدراڵییەوە ساڵی پاریش داوامان کرد لە بەڕێز وەزارەتی دارایی، هەروەها ئێمە لە وەزارەتی پێشمەرگەش داوامان کرد ساڵی پار، وەعدیشیان پێداین کە لە مەحکەمەی دەستووری، ئەوە وەزارەتی پێشمەرگە وەعدی پێداین، وەزارەتی دارایی وەعدی پێ نەداین، بەڵام داوامان کرد، کە ئێمە بۆ لە خەمی دەستوورین؟ ئەگەر ئێمە ڕەواین و لە حەقین بۆ هەڵلایەکی لەسەر دروست ناکەین؟ ئەوە کەم نیە، بەشە بودجەیەکی زۆر زۆرە، شتی گەورەی زۆر پێ دەکرێ، بۆیە من داوا دەکەم لە سەرۆکایەتی پەرلەمان ئەمساڵ لەبەر ئەوە من بۆ خۆم بێ هیوا بووم لەوەی کە حکومەت بیکات، وەزارەتی پێشمەرگە بیکات، وەزارەتی پلاندانان بیکات، وەزارەتی دارایی بیکات، داوا دەکەم لە پەرلەمانی کوردستان ئەمساڵ ئێمە کۆمەڵێ محامی نیشتمان پەروەری دڵسۆزی شارەزا بگرین، لەسەر حیسابی پەرلەمان بەدواداچوونمان بۆ بکات لە مەحکەمەی دەستووری لە عیراق، بۆ ئەوەی ئەو ڕاستییانەمان لا ڕوون ببێتەوە، نەبێتە هۆی کێشەیەك لە ناو خۆمان دا کە بێ متمانەیی دروست بێ بەڕاستی، با ڕاستییەکەمان بۆ ڕوون ببێتەوە، ئەگەر پەرلەمانیش نایکات من داوا دەکەم لە سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان بەڕاستی ئەوە بکات، بەڕێزان لە داهاتی هەرێمی کوردستان من ڕەخنەیەکی زۆر گەورەم هەیە، لە کاتێکیش دا کە قسە دەکەم بە بەڵگەوە دەتوانم بیخەمە بەرچاوی بەڕێزتان، من ئەوەی کە باسی دەکەم بەڕاستی باسی خاڵە سنوورییەکان دەکەم، کە ئێمە لە هەرێمی کوردستان نزیکەی شەش تا حەوت دەروازەی سنووریمان هەیە، بە هەردوو مەتارەکەوە تەبعەن، بۆیە من کۆمەڵێ بەڵگە و دۆکیومێنتی ڕەسمی دەخەمە بەردەستی هەموو پەرلەمانتاران و هەموو هاووڵاتیان کە بە چاوی خۆیان ببینن، ئەوەی کە من دەیخەمە ڕوو زیندووە، بە مۆری زیندوو، بە تەوقیعی زیندوو، ژمارەی یەك بە یەکی تەنکەرەکان و ژمارەی پارێزگاکان دەخەمە بەردەستی بەڕێزتان، لەو دۆکیومێنتانەی کە دەیخەمە بەردەستتان ئەوانەی تێدایە، چەند تەنی بار کردووە و چەند کیلۆی بار کردووە؟ هەروەها چەند بەرمیلە؟ سەر بە چ کۆمپانیایەکە؟ لە چ ڕۆژێك دا و لە چ سەعاتێك دا نەوتیان بردووە؟ لە چ مەرزێکەوە چوون؟ ژمارەی وەصلەکانی لەسەرە، ناوی کارمەندی خەزنەداری لەسەرە، ناوی فەرمانبەری وردبینی وەصلەکانی لەسەرە، جۆری مادده کە هەڵیان گرتووە، نەفتاو، کۆندێس، نەوتی ڕەش کە نووسراوە، ئێمە گریمان باوەڕمان هێنا بەوەی کە دوکەڵ هەیە بێ ئاگر، کە نابێت، وتمان نەفتاومان هەیە، کۆندێسمان هەیە، نەوتی ڕەشمان هەیە، بێ نەوتی سپی، بێ بەنزین، کە ئەوە حیسابی دەکەم، بەڕێزان من ئەم خشتەیە دەخەمە بەردەمی پەرلەمانی کوردستان و داوا دەکەم بەراستی لێژنەیەکی تەحقیقی لەسەر ئەم بابەتانە پێك بێ بۆ هەموو سنوورەکان، ئێمە ماوەیەك پێش ئێستا نزیکەی 50 پەرلەمانتار داوامان کرد لێژنەی لێکۆڵینەوە پێك بێت لە پەرلەمانی کوردستان بەڕاستی، داوای لە ئێمە کرد لەبەر ئەوە بەڵگە نیە دۆکیومێنت نیە، بۆیە ئێمە ناتوانین،

بەڕێزان، ئەوە هی یەك ڕۆژە، ئەوە هەمووی هی یەك ڕۆژە، ئەوە 355 وەصلە کە ئەوە هی یەك ڕۆژە بەڕێزان، (حي) بە تەوقیع، بە مۆری حەقیقی، داوا دەکەم لە ئیعلام نزیکی بکاتەوە بەڕاستی، بۆ ئەوەی خەڵکی خۆمان ببینن، ئەوە هی یەك ڕۆژە، تەنکەرەکانی یەك ڕۆژە بەڕێزان کە من دەستم کەوتووە، 355 وەصلە، بەو ڕاستییانەی کە وتم ئێستا هەمووی تێدایە، هەر هەمووی تێدایە، ئەوەش کە 700، ئەوە بچووکم کردۆتەوە، ئیستینساخم کردووە، ئەصلییەکانم لەلایە، دەتوانم 5500 تا 6000 وەصل لەمانە بخەمە بەردەستی ئەو لیژنەیە، بۆ ئەوەی لێکۆڵینەوە بکات، ئەوە هەر لە وەصلێك دا دوو تەنکەر ڕۆیشتووە بەڕێزان، هەر لە یەك وەصل دا دوو تەنکەر ڕۆیشتووە لەوە، ژمارەی تەنکەرەکەش شارەکەی، هەمووی، سەعاتەکەی، کە ئەو هەشت بەڵگەیە کە وتم هەمووی تێدایە، دەیخەمە بەردەمی پەرلەمانی کوردستان بۆ ئەوەی لیژنە پێك بهێنێ کە داوای لیژنەی کردبوو، ئێستا تەنها دیراسە و ڕوونکردنەوە لەسەر یەك ڕۆژ باس بکەم، کە ئەوە لەلایەن کۆمپانیاکانی کۆرمۆر و پەیوەند و عیراق ئۆیل و سەهەند و ئەناناسەوە دەبرێ، لە سنووری مەرزی پەروێزخان، بەڕێزان، ڕۆژ/ 2011/9/12، بڕی تەن/ 80 کە براوە 6669 تەن و 53 کیلۆ، کە دەکاتە 3347 بەرمیل و 65 لیتر، نرخی هەر یەك تەن لە نەوت دا، بە پێی قسەی خۆیان 680 دۆلارە، بە دۆلار قسە دەکەم، بڕی پارەکەی دەکاتە (455280) چوار سەد و پەنجا و پێنج هەزار دوو سەد و هەشتا دۆلار، بەڕێزان، ئەوە تەنها بۆ نەفتە کە یەك، کۆندێس کە جۆرێکی موشتەقاتی نەوتە، هەر لە هەمان ڕۆژ حەوت سەد و پێنج تەن ڕۆیشتووە، بەرپرسیارم لەسەر ئەو قسانەی دەیکەم، وەصلی حەقیقی یە ئەوە، نرخی یەك تەن/ 680 دۆلارە، کە کە دەکاتە (479400) چوار سەد و حەفتاو نۆ هەزار و چوار سەد دۆلار، نەوتی ڕەش/ (6921) تەن و 890 کیلۆ، نرخی یەك تەن نەوتی ڕەش/ 408 دۆلارە، کە دەکاتە 282413 دوو سەد و هەشتاو دوو هەزار و چوار سەد و سیانزە دۆلار، کۆی گشتی لە یەك ڕۆژدا بەڕێزان، ئەوە گومرگەکەی لەگەڵ نیە، ئەوە تەنها ئەو نرخەیە کە پێی دەکڕن لە حکومەت و دەیبەنە سنوورەکانی تر، یەك ڕۆژ (3758811) سێ ملیۆن و حەوت سەد و پەنجا و هەشت هەزار و هەشت سەد و یانزە دۆلارە، بەڕێزان، کۆی ئەوانە لە ڕۆژێك دا کە زەرب، یان جارانی 30 دەکەی پاشان زەربی دەکەی کە ڕەتی سێ سەد و شەست ڕۆژی دەکەی، سێ سەد و شەست و پێنج ڕۆژیشە، بەس سێ سەد و شەست ڕۆژ، دەکاتە لە ساڵێك دا ئێمە ئەو داهاتەی کە من باسی دەکەم لەو سنوورەی کە من باسی دەکەم، لە کاتێك دا لەو سنوورە ڕۆژانە 430 تا 500 تانکەر دەچێ، لە کاتێك دا ئەوەی کە من حیسابم کردووە 355 تەنکەرە لەبەر خاتری ئەوەی وەصلە حەقیقییەکانم لەلایە کەوا دەڵێم، بە بێ گومرگەکەی دەکاتە یەك ملیار و سێ سەد و شەست و چوار ملیۆن و سەد و بیست و پێنج هەزار و پێنج سەد و حەوت دۆلار، ئەوە لە ساڵێك دا بەڕێزان، من دەپرسم ئەو داهاتە لە کوێ یە؟ ئەوە لە یەك مەرزەوە ئەوەیە، لە کاتێك دا پێموایە ئەم مەرزە دەرەجە 3 یان دەرەجە 2 وە لە هەرێمی کوردستان دا لە مەرزەکان دا، نازانم بە بێ بەراورد کردن لەگەڵ مەتارەکان، لە مەرزە سنووریەکان با بڵێم، بەڕێزان، چەندین دیراسەی ترم لەلایە بە هەمان شێوە وەك ڕۆژەکانی تر، ئەوانە، بۆیە بەڕاستی من داوا دەکەم لە سەرۆکایەتی پەرلەمان

لیژنەیەکی لێکۆڵینەوەی تەواو پێك بهێنێ بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستییانە، بەڕێزان، لەو تەنەکەرانەی کە باسمان کرد، هەر تەنکەرێك بیست و هەشت تەن هەڵدەگرێ بە موعەدەلی، هەر تەنێك پێنج هەزار دیناری تەبعی عیراقی گومرگەکەیەتی، جا ئەوە کە زەربی دەکەی بە ئەو تەنکەرانەی کە باسمان کرد نزیکەی لە ڕۆژێك دا شەست ملیۆن و دوو سەد هەزار بە پارەی عیراقی دەکات، ئەوە کە باسم کرد بێجگە ئەوە بوو، ئەوەم نەخستۆتە سەر ئەو ملیارەی کە باسم کرد، بۆیە بەڕاستی ئەوە دەمانگەیەنێتە قەناعەتێك ئەو داهاتەی کە لە هەرێمی کوردستان باسی دەکرێ زۆر زۆر کەمترە لەوەی کە دەخرێتە بەردەستی پەرلەمانتاران و نوێنەرەکانی خەڵك، بەڕێزان دێمەوە سەر ئەوەی کە بەڕاستی پشتگیری لە برای بەڕێزم کاك سالار دەکەم کە باسێکی باشی گەرمیانی کرد و ئەو کەم و کورتیانەی کە لە گەرمیان هەیەن گەرمیان وەك گەورەترین ناوچەی کارەساتبار لە کوردستان، پێویست بوو حکومەتی هەرێم زیاتر گرنگی پێ بدا و زۆرترین پرۆژەی بۆ ئەو ناوچانە دابنایە، لە پرۆژە پێشنیارکراوەکان، بەڵام بەداخەوە بیست و حەوت پرۆژەی بۆ دانراوە، ئەوە بەبێ چەمچەماڵ، چەمچەماڵ نۆ پرۆژەی بۆ دانراوە، ئەو بیست و حەوت پرۆژەیە مەبەست لە ئیدارەی گەرمیانە تەنها، کە لەگەڵ فراوانی ناوچەکە و ژمارەی دانیشتووان دا زۆر ناکۆکە، لەگەڵ ئەوەی کە ئەوەی برای بەڕێزم کاك سالار باسی کرد، ئەو کێشەیەی کە باس کرا، کەلار هەیەتی، لەگەڵ کفری هەیەتی، چەمچەماڵ هەیەتی، ژمارەیەکی زۆر لە دانیشتووانی سنووری خانەقین و سنوورەکانی تر کە هاوسنوورن لەگەڵ ئەو سێ قەزایە، بەڕاستی لەم قەزایانە دادەنیشن، بەڵام فۆرمی خۆراکیان لەو قەزانایە، بۆ نموونە لە شارێکی وەکو خانەقین نزیکەی پەنجا هەزار کەس فۆرمی خۆراکی لە خانەقینە، بەڵام دانیشتووی کەلارە، بێجگە لە ناوچەکانی جەبارە و قەرتەپە و ئەوانە کە نزیکەی حەفتا و پێنج هەزار تا حەفتا و شەش هەزار نفوس لە کەلار دادەنیشێ، لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دا بە پێی ژمارەی دانیشتووان ئەو حیسابەی بۆ ناکرێ، چەمچەماڵیش هەمان کێشەی هەیە، کفریش هەمان کێشەی هەیە، تکا دەکەم لیژنەیەك پێك بێ بۆ ئەوە، بە بێ ئەوەی هێشتا ڕەچاوی ئەو هەموو کارەساتەی تر بکەی کە پێویست دەکات دەست بگرێ بە گەرمیانەوە، بۆ ئەوەی چارەسەر بکرێ، بەراستی ناکرێ بەس لە ڕاگەیاندنەکانەوە گۆرانی بە باڵاوە بڵێین، بۆیە پێویست دەکات ناکرێ گەرمیان بە دوو سەد و سی و شەش هەزار کەسەوە کە بەس سنوورەکەی خۆی، بێجگە لەوەی کە هەندێك خانەقینی دێتە سەر هەندێ پرۆژە، شوێنەکانی تریشی لە دەستە، بیست و حەوت پرۆژەکە بە کۆی پرۆژەکان هەمووی 57 ملیارە تەبعەن ئەوە بەبێ چەمچەماڵ، ئەگەر چەمچەماڵی بێتە سەر دەکاتە سی و حەوت پرۆژە کە حەفتا و سێ ملیار دەکات، بەڕاستی زۆر کەمە، کە پرۆژە لە 90٪ی ئەنفال لەو سنوورەیە، بۆیە داوا دەکەم خەمێکی ئەوە بخورێ، کاری لەسەر بکرێ، سەرباری ئەوانە بەڕێزان، عەفوو، بە پێی ئەو ژمارەیەی کە من باسم کرد ئەگەر خاتری ئەوەش نەگیرێ کە کارەساتبارە، کە هاوسنوورە لەگەڵ ناوچەکانی کێشە لەسەر و ئەوانەی کە ئەویش بەڕاستی کاریگەری خۆی هەیە لەسەری، نزیکەی 70 بۆ 80 پرۆژەی دەبوایە بەربکەوتایە، لە کاتێك دا پرۆژەکانیشی بچووکە، بەڕێزان سەرباری ئەو نەهامەتیانەی کە باسم کرد ئەمساڵ گەرمیان بە

تایبەتی تووشی وشکەساڵییەکی زۆر خراپ بووە، جوتیارانی گەرمیان ئەوەی کە دەیمی کردبێ بەڕاستی بەرهەمی هەڵنەگرتۆتەوە، من داوا دەکەم بەڕاستی پەرلەمانی کوردستان ڕێژەیەك پارە دابنرێ بۆ قەرەبوو کردنەوەی ئەو جوتیارانەی کە هیچ نەبێ بنەتۆیان بۆ بگەڕێتەوە، ئەو خەسارەی کە کردوویانە پێیان بدرێتەوە، لەبەر ئەوە کەس هیچی دەست نەکەوتۆتەوە، سەرەڕای ئەوانە بەڕێزان ئیدارەی گەرمیان بەڕاستی پێویستە گرنگییەکی زیاتری پێ بدرێ، هەمووومان دەزانین کە چ کێشەیەکی سیاسی و نیشتمانی هەیە لەو سنوورە، لەسەر ئیدارەی گەرمیان بەراستی فورسایی هەیە، بۆ ئەوەی ئێمە هاووڵاتیانی کوردی ئەو ناوچانەی کە کێشە لەسەرەکان بەڕاستی کۆچ نەکەن ئەوندەی تر سەرباری بارە ئەمنییەکەی کە بەسەریانەوەیە، خزمەتگوزاریش بۆتە کێشەیەکی گەورەتر بۆیان، کە کۆچ دەکەن، بەڕاستی ئەوە لە ڕووی سیاسییەوە زۆر کاریگەری دەبێ لەسەر جێبەجێ کردنی ماددەی 140، ئەگەر وەکو بەڕێزان ئێمە بمانەوێ پارێزگاری لە سنووری هەرێمی کوردستان بکەین، بەڕاستی دەبێ پارێزگاری لە سنووری حەقیقی هەرێمی کوردستان بکەین، کە کێشە لەسەرەکانە، بۆ نموونە ئێە بەڕاستی بمانەوێ پارێزگاری لە کەلار بکەین، دەبێ پارێزگاری لە سەعدیە بکەین، لە مەندەلی بکەین، لە جەلەولا بکەین، لە جەبارە بکەین، لە قەرەتەپە بکەین، لە خانەقین بکەین، بۆ ئەوەی ئێمە بتوانین ئەو ناوچانەی کە ئەصلی ڕەسەنی کوردین بگەڕێنەوە سەر شوێنەکانی خۆیان، بۆیە داوا دەکەم بەڕاستی ئەو ڕێژە پارەی کە دانراوە بۆ سەرتاپای ناوچە کێشە لەسەرەکان کە 52 ملیارە، بەراستی زۆر کەمە، داوا دەکەم لە سەرۆکایەتی پەرلەمان بەڕاستی بودجەی ئەوانە زیاد بکات، لە دواتر دا من جێی بۆ دەکەمەوە لە بابەتێکی تردان کە پێویست دەکات بۆی دابین بکرێ، 52 ملیار بۆ هەموو ناوچە کێشە لەسەرەکان زۆر کەمە، بەڕاستی داوا دەکەم زیاد بکرێ، بودجەی ئیدارەی گەرمیانیش بخەنە سەر بودجەی ئیدارەی گەرمیان بۆ ئەوەی ئەو ناوچانە بەڕاستی ئەگەر وەکو کەسێکی ئێمە بچێتە ئەوێ وا دەزانێ ئەوە لەو وڵاتە نیە، بڕۆیتە جەبارە، قەرەتەپە، مەندەلی، بڕۆیتە سەعدیە، جەلەولا، حەمرین، بەڕاستی پێویست دەکات، خانەقین هەندێکی بۆ کراوە، ئەگەر چی کەمە، ئەویش ناو شارەکەی گرتۆتەوە، قەزا و ناحیەکانی نەگرتۆتەوە، بەڕێزان دوێنی لە میانەی قسەکان دا بەڕێز وەزیری پلاندانان بەڕاستی من ئەو پرسیارانە ئاراستەی بەڕێزی دەکەم، کە داوای لە ئێمە کرد بەڕاستی پرۆژەکانمان بدەنێ بە ئەرقام، ئەو پرۆژانەی کە دووبارە بۆتەوە، ئەو پرۆژانەی کە بودجەی بۆ تەرخان نەکراوە، یان وەکو ئەو پرۆژانەی کە خەلەل و ئەوانەی تێدایە، من تەنها وەکو لیژنەی ناوخۆ دەیبەمەوە سەر بڕگەی (16)، (17)، (18)، (19) کە ئەوە بریتی یە لەو خانووانەی کە دروست کرا بۆ 42 ناحیە، لە سنووری ئیدارەی سلێمانی و گەرمیان، ئەوانە یەکی بیست خانووی بۆ دانراوە، یەکیان بۆ مودیری ناحیە، ئەوی تریان بۆ بیست موەزەڤ تر، بەڕێزان لە 2008 و 2009وە ئەو خانووانە تەواو بووە، لە 2010 بیست و دوویان جارێکی تر دانرایەوە لە 840 خانووەکە، داوامان کرد، ئیدارە مەحەلی وتیان پەیوەندی بە ئێمەوە نیە، پارێزگا وتیان ئێمە داوامان نەکردووە، ناحیەکان وتیان ئێمە داوامان نەکردووە، هەر پارەی بۆ دانرایەوە، ساڵی پار شەش دانەیان پارەیان بۆ دانراوەتەوە، ئەمساڵ جارێکی تر لە

2012 ناحیەی بەکرەجۆ و باسنێ، بەڕاستی جارێکی تر پارەی بۆ دانراوەتەوە، لە کاتێك دا ئەوە پێنج، شەش ساڵە ماڵی تێدایە، نازانم بۆچی لە بودجە نابێتەوە ئەم ژمارانە؟ بڕگەی یەك لە پرۆژەکانی 2012 دروست کردنی بینایەکی تایبەت بە مێوانان، (دار الضیافة)، بەڕێزان لە ڕاپۆرتی لێژنەی ناوخۆدا هاتووە کە داوا کراوە ئەوەی کە وەزارەتی ناوخۆ داوای کردووە بە زیادەوە، یەعنی پشتگیری کراوە، بەڵام پرۆژەیەك هەیە بە ناوی پرۆژەی، پەنجا و چوار، پرۆژەی ساڵی پار جێبەجێ نەکراو بۆ وەزارەتی ناوخۆ بەڕێزان، لە کاتێدا پێمان ناڵێن ئەوەی کە جێبەجێ نەکراوە بۆ ئەو پێداویستییانەی کە پێویستە کە داوای سەد بینای مەرکەز و بینای تر دەکەن، بۆ ئەوانە ناتوانن جێبەجێ بکەن و لە کاتێکدا زەرووراتی تریان هەیە کە پارەی بۆ تەرخان کراوە، داوا دەکەن پارەی زیاتری بۆ تەرخان بکرێ؟ بۆیە ئەمساڵ پێویست دەکات تەقەشوف بکەین وەکو بەڕێزان وتیان، من بڕگەی یەك لە بودجەی ئەمساڵی 2012، عەفوو پرۆژەکان، بڕگەی یەك/ دروست کردنی بینایەکی تایبەت بە میوانان (دار الضیافة) لە بڕگەی یەك دا، لە 2011 جارێکی تر دانراوەتەوە، لە 2012 دانراوەتەوە، کە یەك ملیاری بۆ دانراوە، لە کاتێك دا دەپرسین کاکە ئێوە کە داتاننناوە بۆ جێبەجێی ناکەن؟ دەڵێ وەڵلا ئەرزەمان نەبووە، بەڕاستی ئەوە چ مەنتیقێکی تێدایە؟ تۆ ئەرزت نەبووە چۆن پرۆپۆزەلت بۆ کردووە؟ چۆن توانیوتە ئەوە بکەی؟ لە کاتێك دا دوو ساڵە داتناوە، هێشتا ئەمساڵیش هەر دەست بەکار نەبووە، ئێ باشە کاکە ئەوە سێ مەرکەزی پۆلیسی پێ دروست دەکرێ، نۆژەنکردنەوەی باڵەخانەی کتێبخانەی گشتی هەولێر، بەڕێزان، چ پەیوەندییەکی بە وەزارەتی ناوخۆوە هەیە؟ لە کاتێك دا لە 2009دا دەست بەکار بووە، نۆژەنکردنەوە لە 2009 دەست بەکار بووە، لە بڕگەی 4ی ساڵی پاریش دا هەر دووبارە هاتۆتەوە، کە دوو ملیار و حەوت سەد و شانزە ملیۆنی بۆ تەرخان کردووە، بڕگەی 4 گۆڕینی کۆگا و سەب کردنی ڕێگاکانی نێوان خاڵی پاسەوانی لە بڕگەی 11ی پاریش دا هاتۆتەوە، دەست بەکار نەبووە لە ساڵی پار، لە بڕگەی 5 دا دروست کردنی بنکەی پۆلیسی عەنکاوە لە بڕگەی 12 لە ساڵی پاردا هاتۆتەوە جارێکی تر، هێشتا دەست بەکار نەبووە، ئێ ئەگەر ئەوە زەرووریاتە، بۆ دەست بەکار نابن؟ لە کاتێك دا ئەوە، بارەگای بەڕێوەبەرایەتی پۆلیس بڕگە 13 لە بڕگەی 20 ساڵی پاردا هاتووە، دوو ساڵە تازە نووسراوەتەوە، تەندەرین یەك ملیاری بۆ دانراوە، بڕگەی 14 دروست کردنی فەرماندەی پۆلیسی مەشق و یاری یەك ملیاری بۆ دانراوە، پار ئەڵێ ئیحالە نەکراوە، ئەمساڵ دەڵێ لە تەندەرینە، بە هەمان شێوە بڕگەی 13 و بڕگەی 14 و ژمارەیەکی زۆر بڕگە دەتوانم خۆم بیدەم بە دەست بەڕێز وەزیرەوە، بڕگەی 38 دروستکردنی باڵەخانەی دادی تێهەڵچوونەوەی هەولێر، دادوەری، من دەپرسم چ پەیوەندییەکی بە وەزارەتی ناوخۆوە هەیە؟ بەڕێزان لە کاتێك دا ئێمە وەزارەتی دادمان هەیە، ئەنجومەنی دادوەریمان هەیە، بودجەشیان بۆ تەرخان کراوە، ئەگەر وەزارەتی ناوخۆ پارەی ئەوەندە زۆرە کاری باشی پێوە دەکات بۆ وەزارەتەکانی تر، ئەوە ژمارەیەکی کەم نیە، 12 ملیار و نیوی بۆ دانراوە لە 2010 دەست بەکار بوونە، ئێ باشە کاکە دادگای تێهەڵچوونەوە چ پەیوەندییەکی بە وەزارەتی ناوخۆوە هەیە؟ داوا دەکەم بەڕاستی ئەو بودجەیەی کە تەرخان کراوە، زۆرە، کەچی لە پرۆژە بەردەوامەکانی ناوخۆ

جارێکی تریش هاتۆتەوە، بڕگەی 34 دروست کردنی عەنباری کۆنکریتی ئاو لە بانقی گەشت و گوزاری ڕەواندوز، ئێ چ عیلاقەی بە گەشت و گوزارییەوە هەیە؟ وەزارەتی ناوخۆ ئەگەر پارەی ئەوەندە زۆرە با بینا ئەساسییەکانی خۆیان، کە ئێمە نوێنەرەکانیان هاتن، 50 نوێنەر بوون، بەڕاستی هەموویان هاواریان دەکرد کە وەزعیان زۆر خراپە، لە کاتێك دا ئەوەش هەیە لە بودجەکە، بڕگەی 5، 7، 8 هۆڵی وەرزشی لە قالاوە، دروست کردنی یاریگای رانیە، مەلەوانگەی ئۆلۆمپی دانراو لە بەختیاری، من دەپرسم ئەوانە چ پەیوەندییەکیان بە وەزارەتی ناوخۆ هەیە، دەست بەکاریش نەبوونە، لە بڕگەی 8 و 10 و 14 دا دوو ساڵە دادەنرێتەوە، پرۆژەیەکی تر کە لە 2011 لە پرۆژە بەردەوامەکانە لاپەڕەی 35 بڕگەی 5 دانانی بەستنی هێڵی 132 کەیڤی بۆ بەستنی وێستگەی کەلار، هێڵی باشووری سلێمانی بە بەرهەمهێنانەکانی چەمچماڵ 140 کیلۆمەترە، وەزارەتی کارەبا 360 ڕۆژی بۆ دانراوە لە کاتێك دا کە 43 ملیار و 400 دیناری بۆ دانراوە، بەڕێز وەزیری پلاندانان، گوژمەی پێویست لە 2011 (17) ملیار و 360 ملیۆنی بۆ دانراوە، لە کاتێك دا ساڵی پار دەست بەکار نەبووە و سفرە، ئەمساڵ جارێکی تر لە 2012 داوای بیست ملیاری تر دەکەن، داوا کراوە، بەڕێزان ئەگەر ئەمساڵ داوای بیست ملیار دەکەن ساڵی پار حەڤدە و سێ سەد و شەستی بۆ دانراوە، بۆی دانراوە، ئەی ئەو حەڤدە و سێ سەد و شەستە چووە کوێ تا ئەمساڵیش بۆی دابین دەکەی؟ لە کاتێك دا هیچیشی لێ صەرف نەکراوە بە پێی ڕاپۆرتی خۆتان، بەڕێزان باس لەوە کرا کە ژمارەیەکی زۆر هێزی چەکدار لە هەرێمی کوردستان دا بەڕاستی هەیە، بەردەوامیش لە زیادبووندایە، بەڕێزان ئێمە لەو کاتەی کە یەك ئەندامی هێزە چەکدارەکان دادەمەزرێنین وەکو ئەوە وایە دوو کارمەند تا سێ کارمەندی مەدەنیمان دامەزراندبێ، یەك کارمەندی ئاسایش یان پۆلیس دوو مووچە، دوو مووچە و نیو، تا سێ مووچەی یەك مەدەنی دەبات، بەڕاستی هێزێکی زۆرمان هەیە فائیز، من دەپرسم یەعنی لە وەزارەتی ناوخۆ ئێمە بەس تەنها ژمارەی بەرگری و فریاکەوتن لەگەڵ هێزی زێرەڤانی کە ئەم دوو هێزە تا ئێستا نە یاسایەکیان هەیە، نە نیزامێکیان هەیە، نە پێناسەی یاساییان هەیە، کارەکەیان چیە لە ڕووی ئیدارییەوە؟ وە چی دەکەن؟ ئەوانەیان نیە، 70 هەزار چەکدارن، لە کاتێك دا وەزارەتی ناوخۆ دەتوانێ زۆر بە ئاسانی داوای کردووە دەڵێ 45 وێستگە پاسەوانی نیە، ئەی ئەوانە پاسەوانن، زێرەڤانی پاسەوانن، فریاکەوتن پاسەوانە، لە 70 هەزار تۆ نەتتوانی 45 وێستگە کە لەوانەیە یەکی چوار کەسی پێویست بێ، سێ کەسی پێویست بێ بۆ دابین کردنی، ئەوە کراوەتە بیانوو بۆ ئەوەی 2700ی تریان بۆ موافەقە کراوە کە داوای شەش هەزار و پێنج سەد و قسوریان کردووە، بەڕێزان ئەوە بەڕاستی ئەو شێوەیە نابێ، تەنها گواستنەوە لە نێوان ئەم هێزانە بۆ 10 ساڵی تر ئەم وەزارەتە پێویستی بە یەك کارمەند نابێ، ئەگەر ژمارەیەکی کەمی بۆ دابنرێ، هەندێ حاڵەتی تایبەتن بەڵام ناکرێ بەڕاستی ئێمە تا ئێستا بە نازداریش تەعامولمان لەگەڵ دا کردوون بەڕاستی، ئەوە دوو ساڵە ئێمە هیچمان نەوتووە، هەر چیان وتووە بۆمان کردوون، بەڵام ئیتر کاتی خۆیەتی بودجەکەمان بەو شێوە نیە، بۆیە پێویست دەکات بەڕاستی ئەوە سنوورێکی بۆ دابنرێ، یان ئەو پارەی کە دابین کراوە کە بگەڕێتەوە بۆ کاری تر، ئەو ژمارە دامەزراندنەی لە بۆ ناوخۆ، بۆ ئەنجومەنی

ئاسایش کە 400 کەسی بۆ دابین کراوە، لەگەڵ ئاسایش بەڕاستی هەموویان 3400 کەس موافەقەتی بۆ کراوە، بەڕێزان 3400 کارمەندی ئاسایش و پۆلیس، واتا نزیکەی 10 هەزار مەدەنی پێ دادەمەزرێنی، لە کاتێك دا ئێمە وەزارەتی تەربیە، وەزارەتەکانی تر زۆر پێویستیان بەو میلاکاتانە هەیە، کە ئەوان زیادەیان هەیە، ئەوان نوقصانیان هەیە، بۆیە لە ڕووی ئەمنیشەوە هەرێمی کوردستان شوکر لە حاڵەتێکی باش دایە، زۆر پێویست ناکات، ئەو پارەیەی کە داوا کراوە بۆ سەرۆکایەتی هەرێم، بەڕێزان، بەڕاستی پارەیەك داوا کراوە بۆ سەرۆکایەتی هەرێم کە پارەیەکی زۆر خەیاڵییە، لە کاتێك دا کە وەزارەتی دارایی لە 134 ملیار و 864 ملیۆنی موافەقەت کردووە، جارێکی تر وتیان هەڵە ڕوویداوە، کردیان بە سێ ئەوەندە، بەڕاستی ژمارەی ئەو بودجەیەی کە دانراوە بۆ ئەنجومەنی ئاسایش لە کاتێك دا بەڕێزان ئەنجومەنی ئاسایش ئێمە یاساکە لەم پەرلەمانە تەصدیقمان کرد، دەزگایەکی ڕاوێژکاری یا دەزگایەکی ئیجرائی یاسایی نیە، مەیدانی نیە، ڕاوێژکارییە، واتا لە شوێنێك بارەگایەکی دەبێت، لە دوو شوێن بارەگایەکی دەبێ، ئەم هەموو بودجەیەی ئەگەر موقارەنە بکەین بە ئاسایشی هەرێمی کوردستان کە نزیکەی 30 هەزارە، بودجەکە لە یەك نزیك دەبێتەوە کە فەرقێکی زۆر کەمی هەیە، لە کاتێك دا دەزگاکانی ئاسایش ئێمە دەزانین هەزاران بنکە و بارەگایان هەیە، دەیان هەزار کاری مەیدانیان هەیە، ئیجرائات دەکەن، 30 هەزار کەسیشن، لە کاتێك دا ئەنجومەنی ئاسایش شەش هەزار کەسن ئێستا، بە چوار سەدەکەوە دەبنە شەش هەزار و شەست و حەوت کەس، بودجەکەیان ئەگەر موقارەنە بکەی ژمارەیەکی زۆر کەم، لە کاتێك دا ڕاوێژکارییە، پێکهاتووە لە چی ئەم ئەنجومەنی ئاسایشە؟ پێکهاتووە لە سێ، چوار بەش، کە هەموویان خۆیان لە سێکتەرەکانی خۆیان، لە وەزارەتەکانی خۆیان دا بودجەیان هەیە، بۆ نموونە پێك دێ لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی ئیستیخباراتی سەربازی کە ئەوە لە وەزارەتی پێشمەرگە خۆی بۆ خۆی بودجەی هەیە، پێك دێ لە دەزگای ئاسایش کە ئەوە دەزگای ئاسایشە 29 هەزار و سێ سەد و قسوورە، کە ئەوە بودجەی خۆی هەیە، پاشان پێك دێ لە دەزگای زانیاری و پاراستن، کە ئەوانە بۆ خۆیان تەشکیلەیان هەیە، میلاکیان هەیە، ئەو شەش هەزارە میلاکی ئەوانەیە کە چوونەتە سەر ئەوێ، بۆیە ئەوە دەزگایەکی مەیدانی نیە، بۆیە ئەو پارەیە زۆرە، من داوا دەکەم دوو سەد ملیار بەڕاستی لەو پارە بگەڕێنرێتەوە، بۆ ئەو خەلەلانەی کە باسمان کرد، بۆ ناوچە دابڕێنراوەکان دابنرێ، بۆ وەزارەتەکانی تر دابنرێ، بۆ پرۆژە پێشنیارکراوەکان دابنرێ، لە کاتێك دا ئەوە بودجەیەکی زۆرە بەڕاستی، بە هەدەر دەچێ، بۆیە من پێشنیار دەکەم کە ئەو پارەیە بەڕاستی پەرلەمان موافەقەتی لەسەر نەکات، کە 318 ملیار و 150 ملیۆن داوا کراوە بۆ ئەنجومەن، بەڕێزان، بۆ شەش هەزار کەس، من قسە لەسەر بەڵگەیەکی تری داهاتەکان دەکەم لە هەرێمی کوردستان، ئەگەرچی باس کرا لەلایەن بەڕێز کاك شێرزاد و خوشکی بەڕێزم نەسرین خانیش هەندێك بە شێوەیەکی سەریع باسی کرد، بەس من بە داتا کۆمەڵێك باس دەکەم لە وەزارەتی ناوخۆ کە ئەوە داهاتی ناوخۆیە بەڕاستی، باجی گومرگی بەڕێزان لەسەر سەیارە دوو جۆرە، باجی خاڵە سنووریەکان کە گومرگە، پێدانی ژمارەی تابلۆ کە ڕەقەم دەدا بە سەیارە، ئەم دوانە بەڕاستی ئەوە داهاتی هەیە، بەڕێزان لە 2009 (110) هەزار ئۆتۆمبێل

هاتۆتە کوردستان، یەك سەیارە لە نێوان ملیۆنێك تا دوو ملیۆن و حەوت سەد و پەنجا هەزاری لێ وەردەگیرێ بە موعەدەلی، سەیارەی بچووك تا سەیارەی گەورە، ئەوە دوو سەد و نەوەد ملیار دینار دەکات، لە کاتێك دا یەك دیناری ئەم پارەیە وەك لە ژمێرەکەی کۆتایی دا هاتووە سفرە، ئەم مەبلەغە بێجگە لە غەراماتی مروری، لە کاتێك دا غەراماتی مروری بەس من تەنها یەك قەزاتان بۆ باس دەکەم، لە مانگێك دا 33 ملیۆن دینار بووە ساڵی پار، لە کاتێك دا ئەمساڵ کامیرا پەیا بووە، موراقەبەی زیاتر پەیا بووە، غەراماتی زیاتریش دەکرێ، لە 2010 (159) هەزار و (815) ئۆتۆمبێل هاتۆتە ناوەوە، کۆی داهاتیان بە گومرگ و ژمارەی سەیارە و تابلۆ دەکاتە 420 ملیار و 446 ملیۆن، تەنها پێنج ملیار و 462 ملیۆنی خراوەتە خەزێنە، بەڕێزان، لە (2011) 149 هەزار و 669 ئۆتۆمبێل هاتۆتە کوردستان، داهاتی دەکاتە 378 ملیار دینار، بەڕێزان بۆ ئەم سێ ساڵە یەك تریلیۆن و هەشت سەد و هەشتا و نۆ هەزار و نەوەد ملیۆن دینار دەکات، لە کاتێك دا ئەوە داهاتێکی زۆرە، کە دەبوو وەزارەتی ناوخۆ بۆ ئەو داهاتەی کە داوای دەکات لە بودجە بەکاری بهێنایە، دەیتوانی زۆر لە ئیشەکانی خۆی جێبەجێ بکات، بۆیە من داوا دەکەم بەڕاستی پێداچوونەوەیەك بکەین، بۆ ئەوەی بتوانین ڕێگەیەك بدۆزینەوە بۆ چارەسەر کردنی ئەو کێشانەی کە هەیە لە بودجەکە، ئەویش کورتهێنانە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

فەرموو جەنابی وەزیر، با وەزیر قسە بکات.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی من زۆرم پێ خۆشە ئەم وصولاتانە ئێستا هاتووە، چونکە ئەوە دەلیلی ئەوەیە، دەلالەت لەوە دەکات لە مەنفەزەکانی کوردستانەوە هەرچی شتێك کە دەردەچێ، هەمووی بە وصولات دەردەچێ، هەمووی تەسجیل دەکرێ، هەمووی مەعلومە لە ڕووی نەوعییەتەوە، لە ڕووی کەمییەتەوە، لە ڕووی پارەی وەرگیراوەوە، ئەوە شتێکی زۆر باشە، دەمەوێت ئەوەش بۆ جەنابتان باس بکەم مەوزووعی نەفتاو، یاخود نەوت، ئەوە نەوتی خام نیە، ئەوە موشتەقاتی نەوتە، ئەم موشتەقاتی نەوتەی کە دەڕوات دیارە هی ئەو شەریکاتانەیە، ئەوەی کە جەنابی باسی کردووە، لە وەصلەکان دا مەعلومە، هەموو وەصلێکیش لە سەری نووسراوە بە پێی چی موافەقەتێك دەردەچێ، دیارە هیچ تانکەرێکیش ئەگەر لەسەر وەصلەکەش نەنووسرابێ، لەسەر سجل مەوجوودە، دەرناچێت لە هیچ نوقتەیەکی حدودی ئێمەوە، ئەگەر موافەقەتی وەزارەتی سامانە سروشتییەکانی نەبێت، هەتا بە نیسبەتی ئەوەی سۆماشەوە کە تێیدایە، هی ئەوێ یە، ئەوانەش موافەقەتی ئەوێ، یاخود خۆیان لەوێوە موافەقتیان داوە، بە نیسبەتی ئەو داهاتەی ئەوەی کە ئەوان باس، یەعنی ئەوەی کە ئەو داهاتە مەفرووزە بچێتە ئەوێوە، بەڵێ ئەوە حیسابێکی بۆ کراوەتەوە بە ناوی وەزارەتی سامانە سروشتییەکانەوە، ئەو حیسابە هەتاکو ئێستا پێنج سەد ملیۆنی لێ دەرکراوە، دراوە بە وەزارەتی تەختیت، 250ی خۆت بەڕێزتان ئاگاداربوونە کە هاتۆتە ئێرە، 250ی تری کراوە بە

مەشاريع، وەزيری سامانە سروشتييەكان ئێستا دەڵێ پارەی تريشمان هەيە لە ناو ئەو حيسابەدا، مەعنای ئەوەيە ئەو تانكەرانە بە ڕەسمی كە لەوێوە تەسجيل كراون، هەموو مەعلوماتێكی رەسمی تيايە، چۆتە ئەو حيسابەوە، ئەگەر موقارەنە بكەن لەگەڵ حيسابەكانی تر لەگەڵ وەزارەتی سامانە سروشتييەكان دا ڕەنگە ئەو وەختە ئەو شتانە دەربكەوێ، يەعنی بەڕاستی، ئەوە بە نيسبەتی ئەوەوە، بۆ ئەوەی ئەوە بە نەوعێكی تر، ئەوە ئەوەيە من كە بۆ بەڕێزتان باسی دەكەم، كاك نەريمان بەڕاستی باسی لەوە كرد كە پارە دادەنرێت، ئێمە وەكو وەزارەتی پلاندانان و ئێمە بە كەيفی خۆمان دەيبڕين، وەڵلاهی ئێمە بە كەيفی خۆمان نايبڕين ئەو پارانە، بەڕاستی ئەو پارانە بە ئيتيفاق دەبڕدەرێ، دوای ئەوە كە تۆ 10 دينارت بۆ دادەنێ، 10 دينار تەوزيع دەكەی، كە بووە 12 عەجزە، كە عەجزيشت بۆ دەستنيشان كرا لە ئەنجومەنی وەزيران، دەڵێ تێناپەڕی لەوەندە، ئەوەندە عەجزەكەتە، دوای ئەوەی موناقەشات دەكرێ، خۆ تۆ ناتوانی زياتر دابنێی، لەبەر ئەوە يەعنی ئێمە جارێ بە كەيفی خۆمان ئەو پارانە نابڕين يەعنی، ئەوجار باس لەوە دەكات جەنابی دەڵێت ئێمە لە 12/15، زۆر برادەرانی تريش دەڵێن لە 12/15 صەرف ڕادەگرين، يەك نووسراوی ڕەسمی هەبێ بەئيمزای خۆم و بريكارەكەم و هيچ موديرعامێك كە ئێمە ئەوەمان ڕاگرتبێ، ئێمە ئەوە ڕاناگرين، لە 12/31دا حيسابات ڕادەگيرێت، دوای شەش مانگ كۆتايی حيساباتی خيتامی و ئەوانەی لە سەر دێت، خەزينەكانيش تەماشا بكەن ئەگەر لە 12/31 دا وصولاتی قەبز و موستەنەدات صەرف ئەگەر نەبێت ئەوە ديارە ئێمە ئەو مەوزووعە ڕاست ناكەين، بەڕاستی كە جارێكی تريش باسی كێشەی ئێمە، ئێمە كێشەكان وەكو وەزارەتی دارايی و حكومەت لەگەڵ حكومەتی عيراقی و وەزارەتی ماليەی عيراقدايە، ئيتر ئێمە ئەوانەی كە هەيە لەلای ئێمە و داوامان كردووە، لە سەرۆكی ئەنجومەنی وەزيرانی عيراق داوامان كردووە، لە وەزارەتی ماليەی عيراقی داوامان كردووە، چی بە نيسبەتی نەفەقاتی حاكيمەوە، چ بە نيسبەتی نەفەقاتی سياديیەوە، چی بە نيسبەتی پارەی بە تەحديد پارەی پێشمەرگەوە، ئێمە داوامان كردووە و گفتوگۆمان كردووە، چەند جاريكێ ديكەش باسم كردووە، ئيتر ئەگەر ئەم قسانە، ئەگەر هەر شەكی تيابێ كەوا نيە، يان ئێمە ڕاست ناكەين، خۆ هەر هيچ نەبێ هەموو لايەكتان گوێتان لە ئيعلام بووە كە هەموو ساڵێك وەفدەكانی ئێمە كە ڕۆيشتووە، بۆچی ڕۆيشتووە؟ باسی پارەی ئينتيخابات، هەڵبژاردن و باسی ئەو پارەيە كە لە بەغداوە هاتووە، ئەو پارەی بۆ هەڵبژاردن دانراوە 30 مليار بووە، ئەو پارەی كە هاتووە بۆ ئاسايش بۆ 10 مانگ، پارەكە بە سلفەش هاتووە 29 مليار و كەسر بووە، ئەوە ئێستا مەوجودە، لە حيساباتی وەزارەتی دارايی دا مەوجودە، ئێمە ئەوەندەی تريشمان خستۆتە سەری، ئينجا كە باسی بەشی ساڵەكەی كردووە، يەعنی بەشی ساڵێك ئەوەندەمان خستۆتە سەری، نا نا، 29 يەعنی لە 1/1وە ئێمە كردوومانە بە 60، ئەو 29ی ناردووە، 29 و كەسر، ئێمە كردوومانە بە شەست مليار صەرفمان كردووە، ئيللا بەش ناكات، بە نيسبەتی تەربيەشەوە، بە نيسبەتی وەزارەتی پەروەردەشەوە 15 هاتووە، ئەو پارەيە هاتووە بۆ چەند مانگێكی موحەدەد هاتووە، لای ئێمە بە 50 و مەعلوومە ئێستا لە سجل دا ئێمە بيزەبت بۆ ئەوەی نەكەوێ لەسەرم كە دەڵێم 50، ڕەنگ هەيە 49 و كەسر بێت، يان 51 و

کەسر بێت، بۆیە دەڵێم، بەڵام ئەوە لەو حدودانەیە هەمووی، مەوجودە لە سجیلات دا کە ئێمە ئەوەندەمان خستۆتە سەری، دەیەها ئەوەندەمان خستۆتە سەر ئەو 30 ملیارەی کە صەرفمان کردووە، من لێرە هەر ئەوەندە ئێستا جەواب دەدەمەوە، دواییش ئەگەر شتێك هەبێت لە عامەکە....

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

جەنابی وەزیری پلاندانان، فەرموو.

بەڕێز علی سندی/ وەزیری پلاندانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بە حەقەت پێشەکی داوا لە بەڕێزان هەردووك ئەندام پەرلەمان کە پێشتر قسەیان کرد، ئەگەر زەحمەت نەبێت لیستی مەشاریعەکان زۆر بوو ئەوانەی کە تێبینیان لەسەر هەبوو، ئەگەر دوایی بماندەنێ، ئەگەر زەحمەت نەبێت مومکین بێت، دوو خاڵ هەبوو، چونکە ئەوانە تەفاصیلە، لە تەفاصیلەکان دوایی پێکەوە هەموویان بە یەکجار جەواب بدەینەوە، بەڵام دوو خاڵ هەبوو، بە حەقەت خۆی مەعلومە چەند جاریش تیکرار بووەوە کە ئەو مەوقیفەی کە هەیە هاتۆتە پەرلەمان بە نیسبەتی پرۆژەکان مەوقیفی 12/31یە، لەبەر ئەوە بەعزێك تێبینی کە درا، تێبینییەکان بیزەبت هی شەش مانگە، یەعنی لە مانگی حەوتەوە ئەگەر بودجە موصادەقە کرابێت مومکینە لە مانگی هەشتیشەوە دەست پێکرابێت بۆ نموونە، یان لە مانگی 9وە، بۆ 12/31 هی سێ مانگ بێت، دووەم/ بە نیسبەت ئەو جۆرە پرۆژانەی کە لە هەر پارێزگایەك ئەگەر مولاحەزە بکرێت کە لەسەر وەزارەتی ناوخۆ بێت، وابزانم پاریش باسمان کرد، شتێك هەیە بە ناوی (الإدارة المحلية) کارگێری ناوخۆ، کە شتێکی تەبیعی یە، لەبەر هەر هۆیەك بێت، ئینجا هۆیەکە فەنی بێت، هۆیەکە ئیداری بێت، لەبەر هەر هۆیەك بێت، بەتایبەتیش لەو وەزارەتانەی کە کادیری هەندەسیان نیە، یەعنی ئەگەر کادیری، ئەگەر باسی وەزارەتی دادە وەزارەتێکی زۆر تەخەصوصییە، زۆر تەبیعی یە ئەگەر بە رەسمیات کە جیهەتێکی تر لە ناو حکومەت دا، چ ئیدارەی محەلی بێت، چ وەزارەتێکی هەندەسی بێت، ئیشراف بکات، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

لێژنەی دارایی.

بەڕێز خورشید أحمد سلیم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەگەر تۆ روخسەتی بدەی، حەقیقەت من دڤێت ئەز چەند خاڵەکا، تێبینییەکا بەرچاڤ ڕوونییەکی بدەمە چەند برادەرێت ئەندام پەرلەمان لەسەر کارو ئەرکێت لیژنا دارایی و ئابووری کە ب حەقیقەت ئەرکەکێ یەعنی بەرچاڤ و گرانە، من دڤێت ئەڤ لێرە بکەمە دەرفەتەك بۆ ڕوونکرنا ڤێ چەندێ، لیژنا دارایی و ئابووری یەکیش وان لوجانەیە کو دائیم دەرکە ڤێ کریا، هەر جارەکا هەر ئەندام پەرلەمانەکی بیت، هەر وەختەکیدا ئەزبێژم ئەڤە بەرچاڤ ڕوون بوویا هەندەك برادەری کو لیجنا دارایی و ئابووری ئەندامێت

مەوجود بووینە، تایبەت، کارێ سەرەکی خۆ ئەنجام بدەن برادەرێ من د.ئاراس کو هەمی جارا مەوجود بویە، ئەرکەکێ یێ قورس سەر ملێت پیاو زەحمەت دەکا زێدەت کێیت، بەردەوام ئەم هەمی پێك هاتیت لیجنە هاوکار و هاریکار بوینە لەگەلٚ ئەندامی پەرلەمانی ژ داخازا هاریکارییەکی کردبیت، داخازا رێنماییەکی کردبیت، داخازا پێزانینەکی کردبیت، بەردەوام مەڤ هاریکاریا کری، یا دوی ئەرکەکی زۆر سەر ملیت لیجنا دارایی و ئابووری، بدلیل حەتا بیێ لیجنا دارایی و ئابووری 254 کۆنووس یێت نڤیسین، یێت ئامادەکرین، سەرۆکایەتیا پەرلەمانی، ئەڤ کۆنووسە چل داخازی خەلکێك بیت، د بێت وەلاٚم بدەین، پرسیار بێت د بێت وەلاٚم بدەین، پرۆژە یاسا بیت د بێت وەلاٚم بدەین، زێدەبارێ یێ هەمیێ لیجنا دارایی و ئابووری مەجبوورە ئەرکا راپۆرتا دروست بکات لەسەر بودجەی سالاٚنە، سەر راپۆرتا شەش مانگی وەزارەتا دارایی و ئابووری تێت، لسەر راپۆرتەکی ئامادە کە لسەر حیساباتێت خیتامی، هەلسەنگاندن بۆ پرۆژە دوو هەزارێ تا پلاندانانێ، هەلسەنگاندن بۆ پرۆژێت گەشەپێدان یا پارێزگا، ئەڤ کارە هەمی لیجنا دارایی و ئابووری ئەنجام دات، کارەکی نە ئاسانە، کارەکی علمی، فەنی و زەحمەتە، ئەڤە ئەرکە، ناتانن یەعنی ئەڤە ئەرکێ مەیە، بەس حەقە یەعنی هەکو نابێژن بێنە هەلسەنگاندن و تەقیم کرن، برایێ بەرێز کاك نەریمان پرسیاری کرد، وتی ئەرێ سەرا وان جیهات بەن کو پەیوەند ب داراییێ و دام و دەزگاییێت حکومەتێ، بەلێ، ئەز وەکی ئەندام پەرلەمانەکی پارێزگەها دهۆك، بەردەوام سەرەدانا دائیرێت باج، گومرگ، خەزینە، بەنکا صناعی، هەر لایەنەکا تری پەیوەندیدار بێت ب داراییڤا ئەم سەرەدانا وە دکەین، بەرێوەبەرایەتیا گشتیا داهات ل وەزارەتا دارایی، پەیوەندییەکا رۆژانە دگەل بەرێز وەزیری دارایی، دگەل جێگری وی، دگەل وەزارەتا پلاندانانێ د. علی شاهدە، یەعنی وەبەرهێنان، بەردەوام یەعنی ئەڤ کارە نایێتە کرن ئەوی من ئاماژە پێدای 250 هەزار کۆنووس تۆ نەشی ئەنجام بدەی، ئەگەر پەیوەندی بە هەموویانا نەکەی، پێزانینا ژ وەرنەگری، تۆ نەزانی چاوا کارێ خۆ رێك یێخی، بەرێزان لیجنا دارایی و ئابووری شوان لیجانایە یەك تو کارێ خۆ هەماهەنگی برادەرینی ئەنجام دات، هەمی ئەندامێت لیژنە، بە هەمی پێکهاتەوە، بە هەمی فراکسیۆنا هاوکاری هاریکاریا دکات، زۆرا بەرچاڤیا دا هەی، روحەکا برایینی و هەڤالێنی ئەڤ کارە ئەنجام دەن، ئەز باوەڕ ناکەم کێشەیەك ئەوسا تناڤ لیجنا دارایی و ئابووری هاتبێتە ڕوودان، ئەم ڕەخنە مە قابیلە، ڕەخنە قەبولە، ئاماژە پێشکەفتنێ یە، ڕەخنە نەبیت پێشکەفتن نابیت، بەلاٚم ئەز هێڤیدارین پیچەکی ویژدان، یەعنی وەختی ڕەخنە لە ئێمە دگرن با پیچەکا ویژدانا تیدا هەبیت، ئەرك و کارێ ژ مەشی بێننە بەرچاڤگرتن، ئەڤە جارەکی دی دووبارە دەکەمەوە، ئەوە ئەرکێ مەیە هیچ منەتێك تێدانینە، بەس با دژی یەك و بە نەزانین و بەحس لێ دێتە کرن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك عونی، فەرموو.

بەڕێز عونی کمال بەزاز:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بێگومان بودجە و پەسند کردن و ئیقرار کردنی بودجە یەکێکە لە ئەرکە هەرە گرنگەکانی پەرلەمانی کوردستان، لێژنەکانی پەرلەمان و ئەندامانی پەرلەمان نزیکەی 40 ڕۆژە سەرقاڵی گفتوگۆ کردنی بودجەنە، لە ڕۆژانی ڕابردوو لە نێو لێژنەکانی پەرلەمان دا، شەش ڕۆژە لە ناو ئەم هۆڵەی پەرلەمان دا، چونکە بابەتێکی هەستیارە، پەیوەستە بە قوتی هەموو خەڵکی کوردستان، هەموو ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمان مەبەستیان ئەوەیە ئەگەر هەر کەم و کورتییەك یان کەلێنێك هەبێ لە پرۆژەی بودجەی ساڵی 2012، بتوانن بودجەکە دەستنیشانی بکەن، پڕی بکەنەوە، بۆ دەرچوواندن و ئیقرار کردنی بودجەیەکی کەوا بە شێوەیەك، ڕێك و پێك و عادیلانە لە بەرژەوەندی خەڵکی کوردستان دا بێت، گفتوگۆکردنی ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان بەڕاستی دەبێ بە ئینسافەوە تەقییم بکرێ، کەوا ئەو برادەرانە توانیویانە لە زۆربەی زۆری تێبینی و سەرجی لێژنەکانی پەرلەمان پێشکەشیان کردبوو بۆ لێژنەی دارایی و ئابووری پەرلەمان بە مەبەستی وەرگرتنی سەرنج و تێبینیەکان، توانیویانە زۆربەی زۆری ئەو سەرنج و تێبینیانە جێگیر بکەن لە ڕاپۆرتەکەیان دا، لێرەدا جێگای خۆیەتی دەستخۆشیان لێ بکەم، لە ئامادەکردنی ڕاپۆرتەکەیان و پشتگیریان دەکەم، چونکە دەستخۆشی کردن لە ڕاپۆرتیان دەستخۆشی کردنە لە ڕاپۆرتی هەموو لیژنەکانی پەرلەمان، تەعبیر لە ڕای زۆربەی زۆری لیژنەکان و ئەندامەکانی پەرلەمانە، مەبەستی هەر بۆچوونێك، سەرنجێك بەرژەوەندی میللەتەکەمانە و خەڵکی کوردستانە، سەبارەت بە بودجە و چۆنیەتی دابەش کردن و خەرج کردنی، لە هەمان کات دا جێگای خۆیەتی دەستخۆشی لە وەزارەتی دارایی و ئابووی و وەزارەتی پلاندانانی هەرێمی کوردستان بکەین، هەموو ئەو بەڕێزانە کە دەستیان هەبووە لە ئامادە کردنی بودجەی ساڵانەی هەرێم، ئاشکرایە کە بودجەی ئەمساڵ بە وردەکارییەکی زیاتر پێشکەشی پەلەمان کراوە، کە تەعبیر لە سیاسەت و ئەولەویاتی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ بودجەی ساڵی 2012 دەکات، ئەگەر کەم و کورتیشی تێدا بێت، یان نوقصانی تێدا بێت ئیشی ئێمەیە لە پەرلەمان کەوا چاکی بکەینەوە، پێویستە بە هەموو لایەکمان هەوڵ بدەین کەوا بودجەیەکی وا پەسند بکەین لە خزمەتی گەلی کوردستان بێ، لە دانانی بودجەدا هەوڵی زۆر دراوە کە خزمەتی خەڵکی کەم دەرامەتی کوردستان بکات، جگە لە خزمەتگوزارییەکان کە لە پرۆژەکان دا هەیە، ئەویش لە ڕێگای بەردەوام بوون لەسەر پێدانی سلفەی عەقار، سلفەی هاوسەرگیری، پێدانی پارەی تۆڕی کۆمەڵایەتی، بەردەوام بوون لەسەر بەرنامەی تواناسازی و هەڵمەتی دروست کردنی قوتابخانە، پێدانی قەرزی بچووك بۆ پرۆژە تایبەتەکان، تەرخان کردنی پارەی پێویست بۆ دۆزینەوەی هەلی کار لە کەرتی تایبەت بۆ کەم کردنەوەی بێکاری گەنجان، چارەسەرکردنی مووچەی خانەنشینانی مەدەنی و عەسکەری، بەردەوام بوون لەسەر دابین کردنی یەکەی نیشتەجێبوون بۆ هاووڵاتیانی کەم دەرامەت و داهات سنووردار، بە پێی یاسای دابین کردنی یەکەی نیشتەجێبوون، ژمارەی 7ی ساڵی 2008ی هەموارکراو بە یاسای ژمارە 16ی ساڵی 2011، کە حکومەت گوژمەیەکی ساڵانە لە ناو بودجەی گشتی هەرێم دا دابین دەکات، بۆ دروست کردنی یەکەی نیشتەجێبوون، جگە لە بوارەکانی تر لەوانەش تەرخان کردنی 17 هەزار پلەی وەزیفی بۆ بواری

تەندروستی، پەروەردە، خوێندنی باڵا، کارەبا، کەرتی کشتوکاڵی، پیشەسازی، گەشت و گوزار، بایەخدان بە ناوچە دابڕاوەکان، بەرقەرار کردنی زیاتری ئەمن و ئاسایشی هەرێمی کوردستان، باسی زۆر کرا کەوا بودجە بۆ ماوەی پێشتریش دوا کەوتووە، لە کاتی دیاری کراودا لە ماددەی 79ی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان، بەڵام دەبێ ئەوەی بزانین کەوا هۆکاری دواکەوتنی ئەو بودجەیە هۆکاری خۆی هەیە، دیارە بە پێی ماددەی 110 بڕگەی سێیەم لە دەستووری هەمیشەیی عیراق، کوردستان هەرێمێکە و بەشێکە لە عیراقی فیدراڵی، نەخشەکێشەکانی سیاسەتی دارایی و دانانی بودجەی گشتی دەوڵەتی عیراق لە دەسەڵاتی حەصری حکومەتی عیراقی فیدراڵ دایە، وا دیارە لەو هۆکارانەش دواکەوتنی بودجەی عیراق کە لە ڕۆژی 2012/3/7 بودجەکە پەسند کرا بە قانونی ژمارە 22ی ساڵی 2012ی عیراقی، ئەوەش بووە هۆیەك لە هۆیەکانی کەوا بودجەی هەرێمیش لە کاتی خۆی نەگاتە پەرلەمان، چونکە چەند ماددە و بڕگەیەك هەیە لە ناو یاسای بودجەی عیراقی فیدراڵ دا وا دەکات حکومەتی کوردستان نەتوانێ بودجەکە لە کاتی خۆی دا ڕەوانەی پەرلەمان بکات، جگە لە ماددەکان و ژمارەکان و ئیستیحقاقی هەرێم لە ناو بودجەدا، بۆ نموونە ماددەکانی 9، 13، 14، 15، 27، ماددەکانی تریش لە بودجەی عیراقی دا، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، تێبینی ئەوە دەکرێت کە ساڵانە لە بودجەی وەگەرخستن، وەبەرهێنان جیاوازییەکی زۆر هەیە، بودجەی وەگەرخستن بەشێکی زۆری سەراپای بودجەکە دەبات، ئەوەش ساڵانە بەرز دەبێتەوە، بڕی بودجەی وەگەرخستن بە بەراورد لەگەڵ بودجەی ساڵی 2010، 2011 بەڕێژەی 14٪ زیادی کردووە، بەڵام بودجەی وەبەرهێنان بە ڕێژەی 4.4٪ کەمی کردووە، واتا نەتوانراوە ئەو هاوسەنگی یە لە بەرژەوەندی بودجەی وەبەرهێنان بێت بە بەراورد لەگەڵ ساڵی پار، ئەو ڕێژەیەی هەتا ئێستا لە چوارچێوەی 70٪ بۆ وەگەرخستن، 30٪ بۆ وەبەرهێنان ماوەتەوە، ئەوە بەڕاستی پێویستی بە چارەسەرکردنی زانستی و دارایی هەیە بۆ ئەوەی لە ساڵانی داهاتوودا زیاتر کێشە و گرفت دروست نەکات بۆ بودجەی هەرێم، لێرەدا پرسیار ئەوەیە ئایا بە چ ڕێکارێکی زانستی و دارایی بۆ چارەسەرکردنی هەیە، چونکە دەبێ هاوسەنگی لە نێوان بودجەی تەشغیلی و بودجەی ئیستیسماری دا هەبێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان، لەبەر پابەند نەبوونی حکومەتی فیدراڵی عیراق لە پێدانی موستەحەقاتی حکومەتی هەریم، کە زیاتر لە شەش تریلیۆن دینارە بۆ وەزارەتی پێشمەرگە، هەروەها بەشداری پێنەکردنی هەرێم لە دانانی سیاسەتی ئابووری وڵات و ئامادەکردنی بودجەی ساڵانەی عیراق، حکومەتی هەرێم پێویستە ڕێ و شوێنی زیاتر ئیداری و سیاسی و یاسایی بگرێتە بەر بۆ یەکلاکردنەوەی ئەو پرسە، بۆ وەرگرتنی مافی هەرێمی کوردستان لەو بارەیەوە، پرسیار لێرەدا ئەوەیە/ ئایا چ نوێ لە بەرنامەی حکومەت دایە بۆ بە دەستهێنانی مافی زەوت کراوی هەرێم، هەروەها ئەگەر تەماشای ماددەی 14ی بڕگەی یەکەم بکەین لە قانونی بودجەی عیراقی فیدراڵ ماوەیەك دیاری کراوە کەوا نابێ لە 2012/10/15 تێپەڕ بکات، دەقی ماددەکە بەو شێوەیە:

المادة (14)

1-أ/ يقوم ديوان الرقابة المالية الإتحادي بالتنسيق و التعاون مع ديوان الرقابة المالية لإقليم كوردستان بإحتساب و تحديد الإيرادات الإتحادية المستحصلة في الإقليم لهذه السنة و تقوم وزارة المالية في الإقليم بتحويلها إلى وزارة المالية الإتحادية شهرياً.

ب/ يتم تسوية المستحقات بين إقليم كوردستان و الحكومة الإتحادية للسنوات من 2004 لغاية 2011 و السنوات اللاحقة لها بعد تدقيقها من قبل ديوان الرقابة المالية الإتحادي بالتنسيق و التعاون مع ديوان الرقابة المالية لإقليم كوردستان في موعد أقصاه 2012/10/15.

لێرەدا دەبێ ڕەچاوی ئەوە بکەین کە یاسای دیوانی چاودێری دارایی ژمارەی 2 ساڵی 2008 لە هەرێمدا بە تەواوی جێبەجێ بکرێ، دامەزراندنی سەرۆکی ئەم دەزگایە و تەفعیل کردنی دیوانی چاودێری دارایی، بۆ پێشکەش کردنی ڕاپۆرتەکانی خۆی بۆ پەرلەمانی کوردستان بە تایبەتی ئەم دەزگایە پەیوەستە بە پەرلەمانەوە، هەروەها بۆ بەدواداچوونی جێبەجێ کردنی حوکمەکانی بودجەی ئیتیحادی بە گوێرەی ماددەی ئاماژە پێکراو لە قانونی بودجەی عیراقی دا، کەوا نابێ لە 2012/10/15 دا تێپەڕبێت، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، سەبارەت بەو بەشانەی کە پەیوەستە بە لیژنەکەمان لێژنەی یاسایی پەرلەمان، سەبارەت بە ئەنجومەنی دادوەری و وەزارەتی داد، مەعلومە پەرلەمانی کوردستان یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە 23ی ساڵی 2007 لە هەرێم دەرچوواند، دەسەڵاتی جێبەجێ کردنی جیا کردەوە بە پێی یاساکە، ئامانجی ئەم دەسەڵاتە پاراستنی شکۆمەندی دادوەری بەدیهێنانی دادپەروەری یە لە هەرێمی کوردستان لەسەر بنەمای دەستوری هەمیشەیی عیراق، لەسەر بنەمای جیا کردنەوەی دەسەڵاتەکان، واتا (مبدأ الفصل بين السلطات)، جەخت دەکرێت کەوا دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە، بۆ ئەوەی سیستەمی قەزائی وەکو پێویست زیاتر حزووری هەبێت، هەیبەتی پارێزراو بێت، چونکە ئەم دامەزراوە پەیوەندی ڕاستەوخۆ بە ژیانی ڕۆژانەی هاووڵاتیان و کایەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی هەیە، بۆ ئەوەی بچەسپێت کەوا دەسەڵاتی دادوەری سەربەخۆیە، بودجەی بۆ تەرخان کراوە لە خەرجییەکان دا وەك دەسەڵاتێکی جیاواز و سەربەخۆ، تەئکید لەسەر ئەو پێشنیارە دەکەم کەوا جەخت لەسەر ئەوە بکرێت کە ئەو پارەیە تەرخان کراوە بۆ ئەنجومەنی دادوەری وەکو خۆی پەسند بکرێت، سەرۆکی ئەنجومەنی دادوەری دەسەڵاتی خەرج کردنی ڕاستەوخۆی هەبێت لەو ئیعتیمادانەی کە تەرخان کراوە بۆ ئەنجومەنی دادوەری، چونکە دابینی تەرخان کردنەوەی پێویست بۆ دامەزراندنی دادوەری تازە، پەرەپێدانی توانای لێهاتووی دادوەرەکان و ئەندامانی داواکاری گشتی بە کردنەوەی دەورات، بەشداری کردنیان لە کۆنگرەی نێودەوڵەتی تایبەت بە دادوەری، وەزارەتی دادیش بە هەمان شێوە، وەکو وەزارەت پەیوەندی ڕاستەوخۆیان هەیە بە ژیانی خەڵك، بەشێکە لەو دامەزراوەی کە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ پەیوەستە بە بەدیهێنانی دادپەروەری لە هەرێم دا، ئەو دەزگایانەی کە پەیوەستە بەو وەزارەتەوە وەکو داواکاری گشتی، لە کاتێك دا سەرۆکی داواکاری گشتی ئەندامە لە دەسەڵاتی ئەنجومەنی دادوەری دا، ئاکرایە کەوا داواگاری گشتی لە ڕووی پەیوەندییەوە سامانی گشتی و داکۆکی کردنی لە ماڤی گشتی، چاودێری کردنی یاسا و چۆنیەتی جێبەجێ کردن، لێکۆڵینەوە لە

گەندەڵی، نوێنەرایەتی ماف گشتی دەورێکی زۆر گرنگی هەیە، لە بودجەدا تێبینی ئەوە دەکرێت کە بەشێکی بینا و باڵاخانەکانی دام و دزەگاکانی وەزارەتی داد بەکرێ گیراون، کە ئەوەش قورساییەکی زۆر دەخاتە سەر بودجەی هەرێم، لە کاتێك دا وەزارەت واریداتێکی زۆری هەیە، بۆیە دەبوایە ئەو بینایانە مولکی حکومەت بن، نەك بە کرێ گیرابن، ئاشکرایە بنەمای هەموو سیستەمێکی حکومڕانی دروست و عادیلانە بریتی یە لە بەرقەرار کردنی سیستەمێکی قەزائی سەربەخۆ و توکمە و بەهێز، بە مەبەستی چەسپاندنی سەروەری یاسا ، چەسپاندنی دادپەروەری لە کۆمەڵگەدا، جێبەجێ کردنی یاساکان، بۆیە دەبێ دوەرێکی گرنگی پێ بدرێت لە هەموو بوارەکان دا، لەوانەش لە ماف و ئیمتیازاتی ماددی و مەعنەوی، چونکە ئەگەر بمانەوێ یاسا بەرقەرار بێت، سەروەر بێت، دەبێ دەسەڵاتی دادوری، دام و دەزگاکانی وەزارەتی داد، ئەو لایەنانەی کە بواری جێبەجێ کردنیان، یان تەتبیق کردنی یاسا، ئەوکەسانە کە یاسایین و یاساناسن دەبێ بایەخێکی تایبەتیان پێ بدرێت، بۆیە دووبارە جەخت لەسەر ئەوە دەکەم کەوا دەرماڵەی یاساییەکە لە هەم و دام و دەزگاکانی بچەسپێت لە بودجەدا، لە هەمان کات دا دەرماڵەی هەموو پیشە و میهەنی تر بۆ فەرمانبەرانی کوردستان بچەسپێت لە یاسای بودجەدا، لە کۆتایی قسەکانم دا پشتگیری لەو پێشنیارەی خوارەوە دەکەم:

1-دانی سلفەی عەقار بۆ ئەو خاوەن زەوییان کە 100 مەترن و هاوبەشن لەگەڵ کەسانی تر، نەوەك وەکو ئێستا کە سلفەی دابەش دەکرێت لەسەر دوو کەس کە هاوبەشن لە زەوییەکی دوو سەد مەتری، واتا تەنها نیوەی سلفەکە دەدرێت.

2-زیاد کردنی سلفەی عەقاری بۆ گوندەکان بۆ 25 ملیۆن دینار بۆ ئاوەدان کردنی زیاتری گوندەکان.

3-جێبەجێ کردنی یاسای وەزارەتی پلاندانان سەبارەت بە برگەی چوارەم ماددەی دووەم، یاسای وەزارەتی پلاندانان ژمارە 7ی ساڵی 2006 بە دیاری کردنی ئەولەویەتی پرۆژەکان لەلایەن وەزارەتی پەیوەندیدار بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتی پلاندانان، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

شیلان خان، فەرموو.

بەڕێز شیلان عبدالجبار:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ژ بەری هەر تشتەکێ ئەز دستخۆشی لێژنا دارایی و ئابووری دکەم، کو لەسەر بودجە هەرێمی کوردستان بۆ ساڵا 2012 ڕاپۆرتەکا تێرو تەسەل، رێك و پێك ئامادە کریە، تێدا ئاماژە کریە تێبینی و پێشنیارێ هەردوو لێژنێن، پەیوەندی و رۆشنبیر و ڕاگەهاندن و هەروەسا لیژنا باژێرڤانی و گەهاندن و گواستن و گەشت و گوزار، سەبارەت پرۆژەی بودجێ پشتگیری ڕاپۆرتێ دکەم منیش هەندەك پرسیار و تێبینی هەنە:

1-پرسیارا من ئەوە ڕێژا 10٪ ل مووچێن پلە تایبەت ساڵا 2011 هاتبوون برینا بۆ سندووقی شەهیدان چ هاتیە خەرج کرن؟ بەڕێزێ وەزیری دارایی ل ئاخافتنا خۆدا لە دەستپێکێ دانووستاندنا سەر پرۆژە بودجە

ئاماژە ڤە کرنا ڕەقەم حیسابەکا تایبەت لە بانقا فیدراڵ، لێ پرسیار ئەو بوو/ ئەو بڕە پارە (بالتحدید) لە چ هاتیە صەرف کرن؟ ئایا وەزارەتا کاروبارێن شەهیدان ڕاپۆرتا خەرج کرنا وەزارەتێ نانێرێتن بۆ وەزارەتا دارایی؟ پرسیارا دووێ/ ئەویش سەبارەت هەندەك پرۆژێت گرێدانی ناو پاژێری زاخۆ ل بودجا ساڵا 2010دا دلێ مە گەلەکو خۆشبی کو پێنجا و شەش پرۆژە تەرخان کرینە بۆ باژێرێ، لێ وەکو هاڤکاری من بەڕێز ئەمیر گوگا بەحس کریە، گەلەکی ژ ڤان پرۆژا یان دەست پێ نەهاتیە کرنێ یانیژی لە پرۆژەیا بەردەوامن، ئو ساڵ دیز ساڵێ ئەم پرۆژە دێنە پەرشی خستن، هەرچەندە گەلەکی ژ ڤان پرۆژە چێکرنا ئەڤ ڕێژین ئێك شوا پرۆژە هەرە گرنگن زاخۆ هاتیە پاشێ خستن ئەوژی پرۆژا پردا دەلالا، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمانێ بابەتی ساڵی 2010هێ و 2011 من ئاماژە پێ کریە، بەردەوامیژی ئەز ئاماژە پێ کەم، هەندێ ئەز ئەندام پەرلەمانم، هندی ئەو پرۆژە دوماهیکێ نەهێتە کرن، چێکرنا پرا دەلال سیمبولا باژارێ زاخۆیە، وەکی چەوا قەلات و منارە سیمبولێ باژارێ هەولێرێیە، چێکرنا پرا دەلال دیرۆکا پرا دەلال گەلەك درێژە، لێ ئەز ب کورتی ئاماژەی پێ دەدەم، پرا دەلال ل پرۆژە بودجەی ساڵی 2010ێ دا هاتبی، هەتا 2011 ێ ئەو کەتبی موناقەشێ دا، هات و چون ل سەر موناقەشێ کو بدنە کی شەریکەکێ، ئایا شەریکا تورکی یان ژی شەریکا ئیرانی، هەتا هەیڤا سێ 2011 ێ بڕیار هاتە دان کو تەندرێ ئیرانی ئەو ژی شەریکا (منار سپێك ستار) شەریکا هاتنە بۆ زاخۆ، سەر پرا دەلال، نە پلان هەی نە شارەزایی نە جیۆلۆجی، ب تنێ هەتا 2012 ب تنێ ئەو پرا دەلال هاتە تەقیم کرنێ ئەو ژی دەستێ موهەندسەکی مەدەنی خەلکێ زاخۆ، هەتا دوماهیکا ئەو ژی پێشنیار هاتە کرنێ سەحب العمل ل شەریکێ بکەن، لێ کەفیلێ شەریکێ هات عەلەساس سەر پەرشتیا وێ پرۆژەی بکەتن و ئەو ژی چ چێ نەکر، هەتا گەیشتە وەزارەتێ نوکە نزانن چارەسەریا پرۆژەی چەوا بت، پرسیار ل ڤێریە، ئەرێ بۆ موحاسەبا موقاولی ناهێتە کرنێ، بۆچی ژ بوارەکێ هندە گرنگ، بەرپێ دچیتن ل مەزاجێ هندەك کەسان، ترسا من ئەوەیە ئەو پرا دەلال ب هەرفتن هەتا حکومەت فریا وێ بکەویت، هندەل پرۆژێ دی ژی یا ژمن ب شاشی هاتنە کرن، بۆ نموونە، دروست کرنا بینایەی بانك ل زاخۆ، هەم ل پرۆژێ بەردەوام ژی هاتیە هەم ل پرۆژێ پێشنیاریشی هاتیە، دوو، پرۆژەکی دیە ڕاوێژکاری و سەر پەرشتیا پرۆژێ دروست کرنا تونێلێ بۆ زاخۆ، دگەل دیزاین بورین کرنا زاخۆ و دهۆکێ، ل پرۆژێ پێشنیار کری هاتیە کو ئەو پرۆژە نەهاتیە ئیحالە کرن، پرۆژا پێشنیار کری هاتیە وەکی قۆناغا دووێ، پرسیار، ئەرێ کەنگی قۆناغا ئێکێ خەلاس بیە هەتا پێشنیارا قۆناغا دووێ بێتە کرن، سێ، دروست کرنا مزگەوتەکێ ل ناحیا کانی ماسێ، ئەو پرۆژا ل زاخۆ هاتیە ل ناحیا کانی ماسێ سەر ب قەزا ئامێدیڤە، ژ بلی چەند تێبینیا من پشتگیری ژی هەی، ئێك پەلە کرن ل جێبەجێ کرنا سندوقا نیشتەجێ بوون، ساڵانە بڕی پارە تەرخان کری بۆ دابین کرن، دوو، پەلە کرن ل پێکهینانا ئەنجومەنێ ڕاژەی گشتی، سێ، بەردەوام بوون ل هەڵمەتا دروست کرنا ڤوتابخانە هاڤچەرخ و سەردەمیانە، هەروەسا بەردەوام ل سەر دانا سولفا خانووبەرا و دانێن زەوی 100 مەتری یان 125 مەتری سودمەند بن ل وێ سولفێدا، ئەو ژی بۆ کەم کرنا ئاریشا نیشتەجێ بوونێ، ب ڕێنماییا وەزارەتا ئەوەدانیێ دێتە چارەسەر کرن،

هەروەسا پشتگیری ل سەر سولفا دانا هاڤژینیێ تەرخان کرنا 120 ملیار بۆ هەڵمەتا تواناسازی، دامەزراندن پێویستە ب ڕێکا دیراسەت کرن بیتن، گرنگی بدەن بە یەکسانی ڕەگەزا نێر و مێ، هەتا دانانا پلەی وەزیفیشی بیتن موستەهەقا ئەو کەسانە بیتن، هەروەسا دبەرچاو بگرن یەکسانیا ناڤ پارێزگەها هەرێمێ کوردستانێ، ئەو ژی ب پێی ژمارا دانیشتگەهێ پارێزگەی، د.جیهان و بەیان خانێ نموونە دهۆکێ ئینا، کو دانیشتنێن دهۆکێ 24٪نە ل ڕێژا مووچە خارێ ل 11٪یە، ئەم ژی بینین لێ وەکی بەشێ دهۆکێ مافێ خۆ نەهاتیە وەرگرتن، پشتگیریێ دەرمالێ هاڤژینی ل سەر بچوکا پێشمەرگەی و شەهید بێنە سەر مووچەی وان ئەو ژی ب پێی ڕێنمایی زیاد کرنا ڕێژا دروست کرنا خانێ بۆ وارسێ شەهیدێ سەنگەر، دابین کرنا زەوی بۆ وارسێ شەهیدێ سەنگەر، بۆ ئەوێن تانوکە زەوی وەرنەگرتینە، ئەو ژی وەکی هاتیە ل ڕاپۆرتا لیژنا کاروبارێ شەهیدا، ئاریشێ هەرە مەزن ل کوردستانێ، ئاریشا تەسویا تاپۆیە، پشتیگری پێشنیارا بۆ دابین کرنا بوجەهەکێ بۆ وێ مەبەستێ، پشتگیرێێ ل بایەخدان ل کەرتێ تایبەتی کارو بەردەوام بوون ل سەر ڤەرزێن گەشت و گوزاری پیشەسازی و کشتوکاڵ، گەلەك سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك صباح فەرموو.

بەڕێز صباح بیت الله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ل بەرایێ ب خێرهاتنا هەردوو وەزیرێ بەڕێز و شاندا یاوەراوان دکەم، دەست خۆشی ل لیژنەی دارایی و ئابووری دکەم، ڕاپۆرتەکا تێرو تەسەل ئامادە کریە بۆ دانوستاندنێ، دیسان پشتەڤانی ل پێشنیار فراکسیۆنا کوردستانی دکەم، ئەو پێشنیارێت کو سۆزان خانێ پێشکەش کری پشتەڤانی لێ دکەم، ل پەڕێ 16 ڕاپۆرتا لیژنا دارایی هاتیە خالا 20 بێژیتن، پڕۆژێ بەردەوام بێنە تەمام کرن، ئەوێ پێشنیار کری بۆ سالا 2013 بێنە پاش ئێخستن، هەڤیقەت پێشنیارەکا گەلەك مەعقولەو جهێ خۆدایە، مەگەر ئەو پڕۆژە نەبن ئەوێ کو گەلەك زروری ئەڤ سالا بێنە جێبەجێ کرن، چونکی وەکی بەرێ خۆ دەدەینێ سێ هەزارو سەدو شەست و حەوت پڕۆژە یێ بەردەوام، ئایا تو بێژی پڕۆژە خزمەتا خەلکێ کوردستانێ دا نەبن، کە حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ پێشکەش کرینە، هەروەسا پشتەڤانی ل ئەڤان پێشنیارێ دکەم کو د ڕاپۆرتا لیژنا دارایی هاتینە، ئێك، تەرخان کرنا 100 ملیار دینار بۆ ئەوان ڤەزاو دەڤەرێت هاتینە کاڤل و وێران کرن و تەرحیل کرن، هەرچەندە ئەوە ل سەر حکومەت عیراقا فیدرال بوو بۆ تەعویزا وانە بداتن، ئێ دگەل ئاوارێت ئیرانێ و تورکیاو سوریا هەتا ئەو خەڵکێ کوردستانێ ل جهێ خۆ هاتیە دەرئێخستن، هاتیە تەرحیل کرن بۆ ناڤەڕاستی و ژێریا عیراقێ، ئەڤە دبیا حکومەتا عیراقێ تەعویزا وان دابایە، چونکی ل سەر دەستێ ڕژێما عیراقێ ئەڤان مال وێرانیاو سەرەڕای هندێ حکومەتا هەرێما کوردستانێ ئەڤێ ل ئەستۆیێ خۆڤە دگریتن، دابین کرنا 120 ملیار دینار بۆ هەلەتا دروست کرنا ڤوتابخانا، ئەز بێژم ئەڤە پێنگاڤەکا گەلەك پیرۆزە و جهێ خۆدایە، دەست خۆشی ل حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ دکەین، کە ڤێ چەندێ ڕەنگە گوندەکێ ل کوردستانێ نەمینێتن، کو

قوتابخانه تێدا نەهێنه جێبەجێ کرن، کە بەری نوکە ڕژێمێت ئێکەتیا عیراقێ قوتابخانه کاڤل و وێران کرن بۆ هندێ خەلکێ مە یێ نەخویندەوار بیتن، کە ئەڤ پێنگاڤا هاتیە کرن تشتەکێ گەلەك باشە، وان بینین حکومەت هەر سالێ یان گرنگی ب سێکتەرێکێ داتن، پار سال بۆ کەهرەبایێ، ئەڤ سالێ بۆ قوتابخانەیە، سالێکا دیکە بۆ جادەو ئێکەدیکە بۆتەندروستیێ، هەقیقەت ئەڤە جهێ دەست خۆشیە، دابین کرنا 100 ملیار دینارا بۆ وارێت ئێرانێ و تورکیا، ئەز بێژم ئەڤ پارەیێ هاتیە تەرخان کرن هەر کەسەکێ پێشنیار کردبیتن پێشنیارەکا ل جهێ خۆیە دەست خۆشی لێ دکەین، چونکی هەتا ئاوارێت مە کە دەربەدەری وڵاتێ دەوروبەریش بوین، دروستە لێ ئەڤێ هەیڤێ سالا هەشتێ و پێنجێ بالە فرێت ڕژێما عیراقێ 133 هاووڵاتییێت بێ گوناه دئوردوگا زێوە شەهید کرن، پتر ل سی دا بریندار کرن، کە ئەوی وەختێ قوتابی چون شەهادێت خۆ وەرگرن، سەرهندێ ڕا ئەوە هەقیقەت ڕێزگرتنەکا بۆ بەرخودانا وان، ڕێزگرتنەکەو بەرسڤ کرنە بۆ ئێش و ئازارێ وان ئاوارەو دەربەدەرا، بەردەوامی سولفەی عەقاریو زەواجێ بێتە دان، هەروەکی ئامارێ ل بەر دەستێ مەنە، نزیکەی 60 هەزار چەکێ سلفەی عەقاری خەڵکێت وەرگرتین، پتر ل سەدان خەڵك چاوەرێی سولفەی زەواجێیە، کو حکومەتا کوردستانێ ئەڤێ پێشکەش بکەتن، ئەرێ ب ڕاستی ئەوە د خزمەتا خەلکێ هەژار و فەقیر دانینە، ئەو فەرمانبەرێت مووچێ وان ل چار سەد کەمتر مینحە بۆ وان بێتە دان، دروستە ئەم دگەل پێشنیارێینە، حکومەتا کوردستانێ ئەڤێ جێبەجێ بکەتن، بودجەك بێتە دان بۆ قەرەبوو کرنا کشتوکالی ببیتە دەعمەك بۆ جوتیارێ کوردستانێ بۆ هندێ پتر گرنگی ب کشتوکالێ بداتن، چونکی وەلاتێ مە وەلاتەکی کشتوکالیە، بەردەوامی بێتە دان ل سەر تواناسازی کو ب سەدان گەنجێت مە چاڤەرێنە بچنە دەرەڤەی وەلاتی بۆ هندێ پلەیێت بلند وەکی ماجستێر و دکتۆرای بینن، سبەی خزمەتا وڵاتێ خۆ بکەن، چ وەکی دکتۆر و چ وەکی موهەندس و چ وەکی بابەتێکی تر، بەردەوامی بێتە دان ل سەر فرەکرنا بەرنامێ چاڤدێریا کۆمەڵایەتی، کو پتر خەڵکێ هەژارێ کوردستانێ ل خۆڤە بگریتن، ئەز وەکی ئەندامەکی د لیژنا پێشمەرگەو شەهیدا دا ئەڤە تێداهاتیە، کە پێشنیارەکا لیژنەی هەر چەندە حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ ل ڤی بارەی بە کێم باسی نەکریە، بۆ دروست کرنا خانیا بۆ کەس و کارێ شەهیدان، بەس ئەگەر مابن هێڤی دکەم حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ ئەڤێ چەندی ل بەرچاڤ بگریتن، ئەو پارەیێ کو هاتیە دانان بۆ زارۆکێ شەهیدان، د قوتابخانێ ئەهلی دخوینن نیڤە بۆ دێنە سەرف کرن، ئەگەر حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ پارەیێ هەنێ بۆ سەرف بکەتن، پشتەڤانی ل ئەڤێ پێشنیارێ دکەم ئەڤێ ل ڕاپۆرتا لیژنەی کاروباری پێشمەرگەیدا هاتیە، لیژنەی دارایی دەستخۆی لێ دکەم کو پەسەند کریە، دوو نەخۆشخانە ل هەولێرێ و دهۆکێ بۆ کەس و کارێ شەهیدان بێنە دروست کرن، زێدە کرنا ئەڤی پارەی بۆ چارەسەرێ نەخۆشێ کەس و کارێ شەهیدان هاتیە دانان، ل 75ملیۆن بۆ 150 ملیۆن، ئەز داخازێ دکەم بەردەوامی بێتە دان ڤێ هاریکاری حکومەتا هەرێما کوردستانی بۆ ناوچە دابڕاو، ل سەرەدانێت مە بۆ دەڤەرا گەرمیان و خانەقین و بۆ دەڤەرا شنگال، کە دگەل چەند ئەندامێت بەرێزێ پەرلەمانی سەرەدانا ئەڤێ دەڤەرا کر، ئەم بینین حکومەتا عیراقا فیدرال هیچ گرنگی پێ ناداتن، مەبەستێ تایبەتییێت خۆ پێ هەی، مەبەستێ سیاسینە، بۆ هەندێ ئەڤ دەڤەرە هیچ گەشە کرنا بخۆڤە

نەبینن، مە سەرەدانا دەڤەرا شنگال کر، پێنج سەد هەزار نفوسێت د ناڤدا، هەتا ڤێ گاڤێ موجەمەعێت وان کە 40 هەزار و پێنجێ هەزار نفوسن ئاڤێ ب تانکەرا بۆ دبەن، جهێ دەست خۆشیا ل حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ وەفدەکا پایە بەرز ب سەرۆکایەتای جێگرێ سەرۆکێ حکومەتی نارده دەڤەرا شنگال، چەندان ملیۆن دۆلار بۆ وان هاتنە تەرخان کرن بۆ هندێ وان خزمەت کرن، ئەرێ ئایا ئەوە خزمەت نیە بۆ خەلکێ دەڤەرێ تیای؟ هێڤی دارم پتر گرنگی پێ بێتە دان، کەرکووك و خانەقین و شنگال و دەڤەرێ دیتر ، نیسبەتا پێشمەرگەی ئەز داخازێ دکەم شیانا حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ دایە، هەر چ بۆ پێشمەرگەی بێتە کرن هێشتا کێمە، ئەم باش دزانین حکومەتا عیراقا فیدرال ل سالا 2007 ێ هەتا ڤێ گاڤێ کە چەندین جارە دگەل وەزارەتا پێشمەرگەی مە کۆمبین کرینە، ئەڤ پارا ل پەرلەمانا عیراقێ هاتیە موسادەقە کرن، لێ حکومەتا عیراقێ نەهاتیە ئیتلاع کرن، ئەڤ پارە نە پارەیێ بەس یارمەتیێ پێشمەرگەیە، تەسلیحە، تەجهیزە، هەمی تشتەکە، بەرێ هندێ حکومەتا عیراقا فیدرال نەبێتن مە پێشمەرگەهێ خۆوە هەبیتن، مە پێشمەرگەهێ موسەلەح هەبیتن، مە پێشمەرگەکێ مودەرەب هەبیتن، چونکی مەرامەکا سیاسی ل پشت، ل بەر هندێ ئەز داخاز دکەم، کە حکومەتا مەیە هەرێمێ کوردستانی فشارێ بێخیتە سەر بەغدا ل مەحکەما ئیتیحادی شکایەتێ ل حکومەتا عیراقێ فیدرال بێتە کرن، بۆ ئەوەی ئیتلاڤا پارەی بێتە کرن، کە نزیکەی 10 ملیار دۆلارایا، ئەگەر ئەڤ دە ملیارە بێنە سەرف کرن، هەمی موشکیلێ و ئاریشێ حکومەتا کوردستانێ دێنە چارەسەر کرن، لێ مەبەست یا دیارە کە بودجە سەرف ناکەتن، پێشنیار دکەم ئەو پرۆژێ کو د وەزارەتا کاروبارێ شەهیدان هاتیە پێشنیار کرن، ئەڤ سالا چ دروست کرنا مێنۆمێنتا یان کۆگایە یان ئەمە هەمی بێتە لەغو کرن، ببنە دروست کرنا خانی بۆ کەس و کارا شەهیدان، چونکی تشتێ فەرزتریش هەی، دروست کرنا خانیا بۆ کەس و کارێ شەهیدان فەرزترە، یان دروست کرنا کۆگایەکێ، یان ڕێڤە بەرایەتیا بۆ ڤێ قۆناغێ؟ پێشنیار دکەم ئەو پێشنیارێ کو هاتینە کرن، بۆ دابین کرنا پێشنیارێ وەزارەتا ناوخۆ و دەزگەهێ ئەمنی، من پشتەڤانی لێ دکەم بێنە جێبەجێ کرن، پێشنیارەکا دی منا هەی سولفەی سناعی، چاڤ گێرانەك پێ بێتە کرن، چونکی ب هەقیقەت ئەو مەرجێت بۆ هاتینە دانا گەلەك ب زەحمەتن، ئەز داخازێ ل حکومەتا هەرێمێ کوردستانێ دکەم کو جارەکا دی ئیعادە نەزەرەکێ ب سولفێ سناعیدا بکەتن، قەرزێ بچووك بۆ گەنجا یێ بەردەوام بیتن، چونکی گەلەك گەنجا سودا لێ وەرگرتی، یێ بویە ئەگەرەك بۆ کەم کرنا بێ کاری ل کوردستانێدا، بەس داخازێ دکەم دگەل هندێ دەورە بۆ بێنە کرن، بۆ هندێ شارەزایی تێدا هەبی، ببیتە پالدەرەك بۆ کێم کرنا بێ کاری و بەرسڤەك بۆ حکومەتاهەرێما کوردستانی، ئیهتیمام نیزامێ جبایات و واریداتێ و میلاکێ بێتە کرن، دەبی ببیتە پالدەرەك بۆ گەشە کرنا ئابووری ل کوردستانێ، من گەلەك پێشنیاری دی هەبوون ل قەزا ئاکرێ و بەردە ڕەش، لێ بەرسڤ ژ لایا وەزیرێ دارایی و بەرێز وەزیرێ پلان دانان وەرگرتن، دەستخۆشی لێ دکەم چ ل مەتارێ دهۆکێ، هەردوو خەستەخانا سەرەتانێ و ل دایك بوونا پارێزگەها دهۆکێ، پرۆژێ ئاڤا ئاکرێ ل مێژە خەلك چاڤەرێیە، دیسا سایلۆیا بەردە ڕەش و خەستەخا بەردە ڕەش، هیڤی دکەم زوو بچیتە بوارێ جێبەجێ کرنێدا، پێشنیار دکەم بەردەوامی بێتە دان ژ بۆ سەرف کرنا

بیما بێکاری بۆ دابین کرنا دەچوییێت پەیمانگەهاو زانکۆیا، هەروەسا ئەوێ پەیمانگەهێ کو گرێدای ب وەزارەتا پەروەردێ ڤە، ئەویش بێنە شمول کرن، ئەم کە بەحسی وان هەمی دەستکەوتا دکەین، ئەگەر ل هەردوو قەزایێ ئاکرێ بەردەڕەش ئەزێ ڤێ گاڤێ بەرێ خۆ بدەنێ یان ئەو کو خەلکێ سەردانا هەردوو وەزارەت دکەتن، ئەغلەبێ جادێت وان بینە جۆت ساید یێ کەلەکێ هەتا بەردە ڕەش، بەردە ڕەش هەتا ڕۆڤیە، بەردە ڕەش هەتا ئاکرێ و هەتا قەندیل ئەڤە جهێ دەست خۆشیە کا ئەم جادە هەمی بوینە جۆت ساید ، ل سەر هندێ ڕا ئەز پێشنیار دکەم کەماسیەکا هەی، جادا بشیریان و بەنێنان و دێتە بەردە ڕەش هەڤی پێویستی بە چاك کردنەوە هەیە، دگەل جادە ئاکرێ پێویستی بە چاککرنێ هەیە، دەڤەرا ئاکرێ دوو گەڕەك هەنە تەبیعەتا جوگرافیێ وان هۆتۆ دروست بوی ، خانی ل سەر خانی هاتیە ئاڤا کرن، عەردێ وان ل سەد مێترا کێم ترە، چەندین جار داخازا ل من کری، ئەوخانی بەرەڤ هەرەڤینێ چن، بۆ هندێ ئەڤ دەڤەرە بێتە پاراست، جوانیێ ئاکرێ ل وان هەردوو گەرەکایە، عەردێ وان ل سەد مێترێ کێم ترە، ئەز داخازێ ل حکومەتاهەرێمێ کوردستانێ دکەم، ب تایبەتی وەزیرێ دارایی و ئابووری کو سلفەی عەقاری شمولی وان بکەتن، چونکی تەبیعەتێ دروست کرنا ئەوان خانی نیە، عەردێ وان ل سەد مێتر کێم ترە، دوماهی من چەند پێشنیارەك هەنە ب هەقیقەت پشتی ڕاپۆرتەکا تایبەت، ئاراستەی جەنابێ وەزیرێ دارایی و وەزیرێ پلان دانانی دکەم، دەربارەی هەردوو قەزای ئاکرێ و بەردە رەش و هەر شەش ناحییێت وان بۆ هندێ گەش کرنەکا هەمی لایەنە ب مەنتقەی خۆ ببینیت، سوپاسیا وە دکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

سەبیحە خان، فەرموو.

بەڕێز صبیحە أحمد مصطفی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێش هەموو شتێك من دەستخۆشی لە بەڕێزان سەرۆکایەتی پەرلەمانی کوردستان دەکەم بۆ ئەو سینگ فراوانییەی کە لەگەڵ ئێمەی ئەندام پەرلەمان هەیانە، کە بەڕاستی جێگەی دڵخۆشی و هەروەها جێگەی دەستخۆشی یە، من پشتگیری لە پێشنازەکانی فراکسیۆنی کوردستانی دەکەم، کە لەلایەن بەڕێز سۆزان خان سەرۆکی فراکسیۆنەکەمان پێشکەش کران، لەلایەکی تر دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم و پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەکەیان دەکەم، کە بەڕاستی ڕاپۆرتێکی تێر و تەسەل و گشتگیریان ئامادە کردووە، دەستنیشانی هەموو خاڵە ئیجابییەکان و سلبییەکانی بودجەیان کردووە، هەروەها ڕاپۆرتەکەیان سەرنج و تێبینی و پێشنیاری هەر 19 لیژنەی پەرلەمان لەخۆ دەگرێت، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، هۆکاری سەرەکی لە دواکەتن و کورتهێنانی بودجە کە کراوەتە چەقی گفتوگۆکان، دیارە پەیوەندی بە سیاسەتەکانی حکومەتی بەغداوە هەیە، چونکە ئێمە لە ڕووی ئابوورییەوە سەربەخۆییمان نیە، بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە لە شێوەی سلفە لە بەغداوە دێت، بۆیە هەر دواکەوتنێك لە پەسند کردنی بودجە لە بەغدا دەبێتە مایەی دواکەوتنی بودجە لە هەرێمی کوردستان، بەڵام دواکەوتنی بودجە خۆی لە خۆی دا

دەبێتە هەندێك خاڵی سلبی، هەروەكو وەزیری داراییش زۆر بە ڕێك و پێكی بۆمانی روون كردەوە، كە ئەوانیش موبەریراتی خۆیان هەیە لە ناردن یان دواكەوتنی بودجە، كە بۆ هەموومان ڕوون و ئاشكرایە كاتێ كە بودجە دوا دەكەوێ ئەویش بۆ ماوەی چەند مانگێك تەئسیرێكی ڕاستەوخۆی هەیە لەسەر ژیانی ڕۆژانەی خەڵك، لەسەر ئابووری كوردستان، لەسەر مەشاریع، بەڵام بە شێوەیەكی گشتی وەڵامەكانی بەڕێزان وەزیری دارایی و وەزیری پلاندانان بە بەڵگە بۆ من موقنیع بوون و سوپاسیان دەكەم، هەموومان دەزانین بودجەی هەر وڵاتێك بڕبڕەی پشتی حكومەتی ئەو وڵاتەیە، لێرەدا من دەڵێم كە ئەو بودجەیە كە ئێستا لە ماوەی زیاتر لە 40 ڕۆژە لەبەر دەستمان دایە خاڵی ئیجابی زۆر لە خۆی دەگرێ، بەڵام بەدەریش نیە لە كەم و كوڕی، من لێرەدا ئیشارەت بە هەندێك لە خاڵە ئیجابییەكانی ئەم بودجەیە دەكەم، كە بەڕاستی تایبەتە بە ژیانی ڕۆژانەی خەڵك، كە ژیانی ڕۆژانەی جەماوەری كوردستان لەلای من گرنگترین خاڵە، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، هەر بۆ وەبیر هێنانەوە زۆرێك لە پێشنیازە گرنگەكانی بودجەی ساڵی 2011 پێشنیازی فراكسیۆنی كوردستانی بوون كە دواتر بوونە بڕیار و حكومەتی هەرێم جێبەجێی كرد، واتا ئەمساڵیش لە بودجەی ساڵی 2012 دا بەردەوامن، بۆ نموونە دەتوانم بڵێم سلفەی عەقار، سلفەی زەواج، پارەی تواناسازی فوتابیان، قەرزی بچووك بۆ گەنجەكانمان كە لەسەرتاسەری كوردستان بە هەزاران گەنج لێی موستەفید بوون، مینحەی زیندانیانی سیاسی، سلفەی كشتوكاڵی، قەرزی صناعی، زیادكردنی بەشی بودجەی تۆڕی كۆمەڵایەتی لە 30 هەزار دینار بۆ 150 هەزار، بەردەوام بوونی حكومەتی هەرێمی كوردستان لە هەڵمەتی دروست كردنی فوتابخانەكان، پێداچوونەوەی حكومەتی هەرێمی كوردستان بە خانەنشینی برا پێشمەرگەكان كە خانەنشینیان زۆر كەم بوو، زیاد كردنی بە پێی پێویست، هەروەها سلفەی عەقار یەكێكە لە خاڵە ئیجابییەكانی ئەو بودجەیە، بەڵام من لێرەدا پێشنیاز دەكەم كە سلفەی عەقار بۆ گوندەكان بكرێتە مەبلەغی بیست و پێنج ملیۆن دینار، ئەو بەخشینەی كە قەرار بوو گوندەكان بگرێتەوە ئەگەر بكرێت لەم سلفەیە ئەویش بە بەخشین تەتبیق بكرێت، چونكە بەڕاستی هەموو كاتێك ئێمە خۆمان بە قەرزاری دانیشتووانی گوندەكان دەزانین، بۆیە لێرەدا من داوا دەكەم لە حكومەتی هەرێمی كوردستان كە لە هەموو ڕوویەكەوە زیاتر ئیهتیمام بە گوندەكان بدەن، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، بە نیسبەت خاڵێكی تر كە ئەویش قەرەبوو كردنەوەی ئاوارەكانی ئێران و توركیا و سوریایە كە لە ساڵی 1974 ئاوارە بوون، بە ڕەئی من هەرچی بۆ ئەو ئاوارانە بكرێت هەر كەمە، لە بودجەی ساڵی 2012 دا ئیشارەتی پێدراوە كە مەبلەغەكە لە 10 ملیار بوویتە 100 ملیار، بەراستی جێی دڵخۆشی یە و داوا لە حكومەتی هەرێمی كوردستان دەكەم كە زیاتر بایەخ بە ئاوارەكانی ئێران و توركیا و سوریا بدات، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، یەكێك لە خاڵە هەرە گرنگەكان كە تایبەتە بە ژیانی خەڵكی هەژار و كەم دەرامەت ئەویش دروست كردنی شوققەی نیشتەجێبوونە بۆ خەڵكی كەم دەرامەت، كە لە كابینەی پێنجەمی حكومەتی هەرێمی كوردستان بە سەرۆكایەتی ڕێزدار كاك نێچیرڤان بارزانی ئەم خاڵە چۆتە بواری جێبەجێ كردنەوە، تاكو ئێستاش هەر بەردەوامە، بۆیە لێرەدا من داوا دەكەم كە كابینەی حەفتەمی حكومەتی هەرێمی كوردستان زیاتر ئیهتیمام

بە خەڵکی کەم دەرامەت بدات، لە بێ شوێنی نیشتەجێبوون ڕزگاریان بکات، هەرچەندە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە بودجەی ساڵی 2012 دا بڕی 200 ملیاری داناوە بۆ دوست کردنی یەکەی نیشتەجێبوون بۆ خەڵکی کەم دەرامەت لە هەر سێ پارێزگا و ئیدارەی گەرمیان بە پێی ڕێژەی دانیشتووان، بۆ ئەمساڵ لەم مەبلەغە 27 ملیار دەچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، من پشتگیری لە دانانی ئەو بودجەیە دەکەم کە بۆ ئەنجومەنی ئاسایش داندراوە، چونکە دەزگایەکی گرنگە، ئەمساڵ بە پێی ئەو یاسایە کە لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە، بۆیە هەموو دەزگایەك لە سەرەتای دامەزراندنییەوە پێویستی بە بودجە و پاڵپشتی هەیە بۆ ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانیان، پشتگیری لە دانانی بڕی 100 ملیار دینار دەکەم بۆ ناوچە ڕاگوێزراوەکان کە کاتی خۆی تووشی تەرحیل و ڕاگواستن بوون، بەردەوام بوون لە سلفەی عەقار و سلفەی هاوسەرگیری، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، یەکێك لە پێشنیازەکانم کە ئاراستەی حکومەتی هەرێمی کوردستانی دەکەم ئەوەیە کە سلفەی عەقار و سلفەی زەواج و سلفەی کشتوکاڵی، هەروەها سلفەی صناعی مەناتیقی ناوچە دابڕاوەکان بگرێتەوە، بۆ نموونە پارێزگای کەرکووك و ناوچەکانی مەخموور و دەوروبەری و شنگار و خانەقین و جەلەولا و سەعدیە و هەموو شوێنەکانی تر کە بە ناوچە دابڕاوەکان ناسراون، تەمەنا دەکەم کە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەم خاڵە بە جیددی وەربگری، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پێشنیاز دەکەم بە نیسبەت قەزاکانی سۆران و ڕەواندووز و چۆمان و مێرگەسۆر کە وەکو ئیدارەیەکی سەربەخۆ بڕیار بۆ قەزای سۆران دەرچووە، کە لە بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەگەر بکرێت بودجەیەکی تایبەت بۆ ئیدارەی سەربەخۆی سۆران دابنرێت، پێشنیاز دەکەم کە راتبی شەهیدی هاووڵاتی لە مەبلەغی 90 هەزار دینار بکرێتە مەبلەغی 300 هەزار دینار، چونکە بەڕاستی مەبلەغی 90 هەزار دینار بەشی هیچ ناکات، هەندێك ماڵ هەیە کە داهاتیان فەقەت مەبلەغی 90 هەزار دینارە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، هەروەکو دەزانین کە ئێمە یەك ئەنجومەنی باڵای خانمان و ژنانمان هەیە کە تایبەت بە ئیش و کاری ئافرەتان و ژنانە، بەڵام تاکو ئێستا ئەم ئەنجومەنە خاوەنی بودجەیەکی سەربەخۆ نیە، بۆیە داوا دەکەم ئەگەر بکرێت بودجەیەکیان بۆ دابین بکرێت، بۆ ئەوەی ئەو ئەنجومەنە کەمێك هەست بە سەربەخۆیی ئابووری بکات، هەرچەند دەزانم خاوەن یاسای تایبەت بە خۆیان نینە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، هەموومان دەزانین کە جاددەی سۆران بۆ حاجی ئۆمەران کە جاددەیەکی سەرەکییە و بە جاددەی هاملتۆن ناسراوە، دەرگایەکی سەرەکی تیجاری کوردستانە لەسەر ئەم جاددەیە، کە لە سنووری حاجی ئۆمەران دا دەست پێ دەکات، زۆر حادیسەی دڵتەزێن لەم جاددەیە ڕوویداوە، بۆیە پێشنیاز دەکەم کە ئەم جاددەیە بکرێتە جووت ساید، لەبەر هەستیاری جاددەکە زیاتر گرنگی بە تەواو بوونی بدرێت، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، داوا لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ چاککردنی بار و گوزەرانی فەرمانبەرانی خانەنشین کە مووچەکانیان سنووردارە بە بەخشینی مەبلەغی 600 هەزار دینار بۆ هەموو ئەو خانەنشینانەی کە مووچەیان لە 400 هەزار دینار کەمترە، داوا لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم بۆ چاککردنی بار و گوزەرانی فەرمانبەرانی مووچە سنووردار بە بەخشینێکی ساڵانە کە

بڕەکەی لە 480 هەزار دینار کەمتر نەبێت بۆ فەرمانبەرانی پلە 9 و پلە 10، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بە نیسبەت تەعینات یان کە هەندێکمان دەڵێین شاڵاوی تەعینات، کە ئاماژەی پێ دەدەین دەبێتە هۆی بارگرانی لەسەر بودجەی تەشغیلی حکومەتی هەرێمی کوردستان، پرسیارم لێرەدا ئەوەیە، ئەگەر بێت و ساڵانە تەعینات نەبێت، ئایا ئەم کوڕ و کچانەمان کە ساڵانە لە کۆلیژەکان تەخەروج دەکەن ڕوو لە کوێ بکەن؟ یان چ کاسبییەك بکەن؟ بە تایبەت بە نیسبەت کچەکانمان، ئەگەر لە دەوائیری حکومی تەعین نەکرێن، من دەپرسم لە چ شوێنێك تەعین بن؟ بەڕێزان هەر یەك لەم کوڕ و کچانەمان زیاتر لە 16 ساڵ لە تەمەنی خۆیان بە خوێندن بردۆتە سەر، هەموومان دەزانین کە کۆمەڵگای کوردەواری ئێمە تاکو ئێستا زۆر مەجال بە ئافرەتان نادات کە لە کەرتی تایبەت ئیش بکەن، من لێرەدا دەپرسم، ئەگەر ئەم تەعیناتە نەبێت ئافرەتانی ئێمە کە ساڵانە بەلایەنی کەم بە هەزاران کەس تەخەروج دەکەن ڕوو لە کوێ بکەن؟ بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لە هەموو دونیا ئەو وڵاتە پێشکەوتووترە کە ئافرەت تێیدا پێشکەوتووترە، بەتایبەتی لە ڕووی سەربەخۆیی ئابوورییەوە، بۆ نموونە من دەتوانم بڵێم لە وڵاتی ئیتاڵیا 99٪ی مامۆستایانی ڕەوزە، ئیبتیدائی، ناوەندی، دواناوەندی و زانکۆکانییان ئافرەتن، تەمەنا دەکەم کە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەم پێشنیازەمان بە هەند وەربگرێ، بە نیسبەت تەعیناتی ئافرەت، لە ناو دام و دەزگاکانی حکومەت دا، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پێشنیاز دەکەم کە دەرماڵەی قوتابیان کە مانگانە هەندێکیان مەبلەغی 40 هەزار دینار یان 60 هەزار دینار وەردەگرن بکرێتە مەبلەغی 100 هەزار دینار بەلایەنی کەمەوە، چونکە هەمووومان دەزانین قوتابی ئێستا نەوەی دواڕۆژی ئەو وڵاتەیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پێشنیاز دەکەم بە دانانی میکانیزمێکی گونجاو و دیاریکراو بۆ وەرگرتنەوەی ئەو پارانەی کە مەبلەغی 6 ملیار دۆلار قەرزی حکومەتی هەرێمی کوردستانە لەلای حکومەتی ناوەند، بە دانانی لێژنەیەکی خاوەن بڕیار بۆ یەکلا کردنەوەی ئەم قەرزە، داوا دەکەن کە مووچەی بەخێوکەری کەس و کاری شەهیدە سەربەرزەکانمان لە مەبلەغی 75 هەزار دینار بکرێتە مەبلەغی 150 هەزار دینار، هەروەها دابین کردنی دەرماڵە بۆ منداڵی شەهید، ئەوانەی کە تەمەنیان لە خوارووی تەمەنی 18 ساڵیدایە، هەروەها لەلایەکی تر ئەوانەی کە تەمەنی یاساییان تەواو کردییە بەڵام لە خوێندن بەردەوامن، داوا لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم کە بەردەوام بیت لە صەرف کردنی بیمەی بێکاری بۆ دەرچووانی پەیمانگا و زانکۆکان، هەروەها پەیمانگاکانی وەزارەتی پەروەردەش بگرێتەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لە کۆتایی دا داواکارم کە ساڵی ئایندە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە پێش کۆتایی ساڵی دارایی بودجە بە خەملێنراوی بنێرێتە پەرلەمان، هەروەها دەسەڵات بدرێت بە وەزیری دارایی لە بوونی جیاوازی لە نێوان بودجەی تەرخانکراو و خەملێنراودا گۆڕانکاری بکات، پەرلەمانی کوردستانیش لەو گۆڕانگارییانە ئاگادار بکاتەوە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

ڕازاو خان، فەرموو.

بەڕێز ڕازاو محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە هەموو دەزانین کە بودجە پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە ژیان و گوزەرانی خەڵکەوە هەیە، ئێمەش لە خەمی ئەوە داین، کە لە بەرژەوەندی هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان پەسند بکرێت، سەرەتا پشتیوانی لە پێشنیارەکانی فراکسیۆنی کوردستانی دەکەم کە بەڕێز سۆزان خان ئاماژەی پێدان، بە تایبەتی بڕینی 10٪ لە بودجەی هەر سێ سەرۆکایەتییەکە و ئەنجومەنی دادوەری، کە دەکرێت ئەو بڕەی کە دەبڕدرێت پاڵپشت بێت بۆ ئەو پێشنیارانەی کە دەکرێت، هەروەها دابین کردنی دەرماڵەی ئیعالە بۆ ژنی بێ هاوسەر، ئەوەی پەیوەستە بە ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی، ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی کە کۆی کاری 19 لێژنە و ئەندامانی پەرلەمانە لە ماوەی یەك مانگی ڕابردوودا هەندێك لەو پرسیارانەی کە لەلام دروست بوو لەو ڕاپۆرتەدا وەڵامەکەیم لە هەردوو بەڕێزان وەزیری دارایی و پلاندانان وەرگرت، تەنها یەك پرسیار ماوە کە لێرەدا ڕووبەڕووی بەڕێزیانی دەکەمەوە، لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە لە لاپەڕە 5 دا فراوانی پێداویستییەکان بەرامبەر کەمی توانای دارایی، دیاری کردنی پێداویستییەکان لەلایەن دام و دەزگا و وەزارەتەکان لەسەر چ بنەمایەکە؟ کاتێك کە پێویستی حکومەت دیاری دەکرێت و دواتر بەهۆی کەمی بودجەوە دابین ناکرێت، دام و دەزگاکان ڕووبەڕووی چ کێشەیەك دەبنەوە؟ بۆ نموونە پێویستی حکومەتی هەرێم بۆ ساڵی 2012 بریتی یە لە بیست تریلیۆن و هەشت سەد و بیست و حەوت ملیار و شەست و سێ ملیۆن بۆ بودجەی تەشغیلی، بەڵام لە 52٪ی ئەو بودجەیە دابین کراوە، ئایا ئەو دام و دەزگایانە پتر لە پێداویستی خۆیان داوا دەکەن؟ وەزارەت بە چ ئاراستەیەك مامەڵەیان لەگەڵ دەکات؟ چونکە لێرەدا ناڕوونییەك هەیە، مامەڵەیەکی ناتەندروست هەیە کە پێویستی بە ڕوون کردنەوەیە، ئایا پلانێك هەیە کە لە داهاتوودا کاری لەسەر بکرێت و کۆی پێداویستییەکان و توانای دارایی دیاری بکات؟ بێمە سەر کاری لێژنەکان ئەوەی ماوەتەوە ڕاو سەرنجم لەسەر ڕاپۆرتی هەندێ لە لێژنەکانە، کە زۆرێك لە ئەندام پەرلەمانە بەڕێزەکان ئاماژەیان پێ کرد، بۆیە من تەنها ئاماژەیەکی کورت دەکەم و ناچمە تەفاصیلەوە، لێژنەی کاروباری تەندروستی و ژینگە بڕی بودجەی تەرخانکراو بڕێکی زۆر کەمە، هەروەها نەبوونی پرۆژەی ستراتیجی لەلایەن وەزارەتی تەندروستییەوە کە لەو بودجەیە شوێنی بۆ نەکراوەتەوە، هەروەها بابەتی ژینگە کە هەردوو هاوکارانم بەڕێزان کاك خلیل و کاك سالار ئاماژەیان پێدا، بابەتی ژینگە و مەترسییەکانی بابەتێکی هەستیارە، کە دەکرا لە بودجەی ئەمساڵدا شوێنی بۆ بکرایەوە، لێرەدا دەمەوێ ئاماژە بەوە بکەم کە هەندێ ناوچە لە کوردستان بەڕاستی لە ژێر هەڕەشەی پیس بوونی ژینگەدان، بە تایبەتی دەربەندیخان کە ئێمە سەردانمان کردن، دووەم لێژنە لێژنەی کاروباری پێشمەرگە و شەهیدان و قوربانییانی جینۆساید، وێڕای پشتیوانیم لەسەرجەم داواکاری و پێشنیارەکانیان کە بەڕێزان کاك شڤان و کاك صباح و هەندێ لە ئەندام پەرلەمانە بەڕێزەکان ئاماژەیان پێدا، من لێرەدا دووبارەی ناکەمەوە، چەند سەرنج و تێبینییەکم هەیە لەسەر پرۆژەکان، وەك هەندێ لە ئەندام پەرلەمانەکانیش ئاماژەیان پێدا، بەڕێز وەزیری پلاندانان نەبوونی

هەماهەنگییە لە نێوان وەزارەتی شەهیدان و پلاندانان هەرچەندە بەڕێزی بە نووسراو خستیە ڕوو کە وەزارەتی شەهیدان ئاگادارە لەم پلانە، بەڵام ئەو بەڕێزانەی کە هاتنە لیژنە لەلای ئێمە بێ ئاگایی خۆیان دەربڕی لە پلانی وەزارەتی پلاندانان کە بەلای وەزارەتی شەهیدانەوە پرۆژەی گرنگ و گرنگتر و گرنگترین هەیە، بەڵام بەهۆی نەبوونی ڕاوێژ لە نێوان ئەم دوو وەزارەتە ڕەچاوی ئەوە نەکراوە، بە هەمان شێوە نوێنەرانی وەزارەتی ڕۆشنبیری لە لیژنەی پەیوەندییەکان و ڕۆشنبیری هەمان تێبینیان دووبارە کردەوە، کە ساڵانە لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان دا هەماهەنگی نیە لە نێوان وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتە تایبەتمەندەکان دا، ئەوە خاڵێك، خاڵێکی تر کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم پرسیارە بۆ بەڕێز وەزیری پلاندانان، سەبارەت بە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2012، ئەوەی تایبەتە بە وەزارەتی شەهیدان، بەڕێوەبەرایەتی شەهیدانی سلێمانی چوار پرۆژەیە، کە هەر چواریان ناوەکەیان دیاری کراوە، واتا دووان لەو پرۆژانە ماوەی ساڵێکی بۆ دیاری کراوە بۆ جێبەجێ کردن، دوانەکەی تر ماوەی شەش مانگ، ئەوەی جێگای سەرنجە ئەو بڕە پارەی کە دیاری کراوە بەرامبەر ماوەکەی نیە، بۆ نموونە دروست کردنی سەنتەری کۆمەڵایەتی ماوەکەی ساڵێکە و بڕەکەی یەك ملیارە، گوژمەی ساڵی 2012 (750) ملیۆنیان دیاری کردووە، دروست کردنی (250) خانوو بۆ کەس و کاری شەهیدان کەوا بڕیارە بە ساڵێك تەواو ببێت، بڕەکەی شەش ملیار و هەشت سەد و حەفتاو پێنج ملیۆنە، گوژمەی 2012 تەنها دوو ملیارە، بەڕێزان، ئەوەی پەیڕەو دەکرێت لە وەزارەتی شەهیدان پێدانی مینحەی بیست و حەوت ملیۆن و نیوە بە خانەوادەی شەهیدان، وەك هاوکارییەك بۆ دروست کردنی خانوو، واتا ئەگەر هەر خانوویەك ئەم بڕەی بۆ تەرخان بکرێت ئەوە لە ماوەی ئەم ساڵەدا تەنها 72 خانوو جێبەجێ دەکرێت، پرسیارەکەم لێرەدایە، ئەم پرۆژەیە یەکساڵی بۆ دیاری کراوە، بەڵام بە یەك گوژم پارەکەی بۆ دابین ناکرێ، کە ئەوەش خەلەلە، چونکە دەبێت ئەو پرۆژەیە دوا بکەوێت تا جارێکی تر لە 2013 تەصدیق دەکرێت بۆ گوژمەکانی تری، کە ئەوەش لە ڕاستی دا هۆکارێکە بۆ دواکەوتنی پرۆژەکان، چونکە ئەوە جیاوازیە لە پرۆژەکانی تر، واتا ئەم بڕە پارەیە کە خۆکردە، واتا بۆ دروست کردنی خانووبەرە ڕاستەوخۆ دەدرێ بە خانەوادەی شەهیدەکان، واتا پێویستی نە بە دیزاینە و نە بە تەندەرینە و نە بە کۆمپانیای جێبەجێکارەوە هەیە، واتا دەکرێ ئەو گوژمە پارەیە بۆ ئەو ماوەی ئەو ساڵە دیاری بکرێت و ڕاستەوخۆ لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی شەهیدانی هەر سێ پارێزگاکانەوە بدرێ بە خانەوادەی سەربەرزی شەهیدان، خاڵێکی تر پرۆژە بەردەوامەکانی ساڵی 2012، هەمان وەزارەت و بەڕێوەبەرایەتی، واتا سلێمانی خاڵی سێ، دروستکردنی 777 خانوو لە خانەی ئەو فۆرمەی کە هاتووە لە پرۆژە بەردەوامەکان، لە خانەی دەست بەکاربوون ئاماژە بەوە دراوە کە دەست بەکاربوونی بۆ نەکراوە، واتا ئەو 777 خانووە هیچ هەنگاوێکی بۆ نەنێردراوە، بەڵام لە ڕاستی دا وانیە، ئێمە لە بەدواداچوونمان دا بۆمان دەرکەوت کە ئەم پرۆژەیە دەست بەکاربووە، بەردەوامیشە و هەموو ئەو نووسراوانە لەلای منە کە بە چەند بڕ ئەو پارەیە دراوە بە خانەوادەی شەهیدان لە پیرەمەگروون و چەمچەماڵ و عەربەت و قەڵادزێ و چەند ناوچەیەکی تر، واتا بڕی پارەی خۆکردە بیست و حەوت ملیۆن

خەرج کراوە، هەموو ئەولەویاتەکەش لای منە کە بەچەند سلفە پێیان دراوە، پرسیارێك لە خاڵی پێنجی هەمان ئەو پرۆژە بەردەوامەکان/ دروست کردنی 96 خانووی خۆکردە لە گەرمیان، ئەم پرۆژەیە جێبەجێ کراوە یان نا؟ ئەوە پرسیارە بۆ بەڕێز وەزیری پلاندانان، چونکە ئاماژە نەدراوە بە دەست بەکاربوونی، ئەوەندەی بەدواداچوونیشمان بۆ کردووە دەست بەکار نەبووە، ئەگەر وانییە تکایە وەڵامی بەڕێزیان بۆ ڕوونکردنەوە و بەرچاوڕوونی زیاتر، هەروەها پرسیارێکمان هەیە سەبارەت بە پرۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2011 کە پێشنیار کرابوو بە دروست کردنی بینایەك بۆ بەڕێوەبەرایەتی گشتی شەهیدان لە سلێمانی، لە بودجەی 2011 پەسند کراوە، بەڵام ئەو پرۆژەیە جێبەجێ نەکراوە و لە پرۆژە بەردەوامەکانی 2012شدا ئاماژەی پێ نەدراوە، تکایە ڕوونکردنەوە لەبەرنامەیان دا هەیە، ئەم پرۆژەیە جارێکی تر بخرێتەوە بەرنامە و جێبەجێ بکرێ، یاخود نا؟ دوا پرسیاری لیژنەی شەهیدان کە بۆ بەڕێز وەزیری دارایی یە، وا بڕیارە تا کۆتایی ئەوە پەیوەستە بە لیژنەی پێشمەرگە و شەهیدانیش، وا بریارە تا کۆتایی ساڵ 2011 هەموو هێزی پێشمەرگە یەك بخرێتەوە،ئەوە لە کاتێکدایە کە تەنها بڕی 950 ملیار دینار تەرخان کراوە بۆ وەزارەتی پێشمەرگە، ئایا ئەم کارە بەو ئیمکانیەتە دەکرێت؟ تکایە وەڵامی بەڕێزیان، ئەوە تێبینی و سەرنجەکانم بوو سەبارەت لێژنەی کاروباری پێشمەرگە و شەهیدان، ئەوەی پەیوەندی بەسەر ڕاپۆرتی لیژنەی ڕۆشنبیریە، کە پشتیوانی لە سەرنج و پێشنیارەکانی لیژنەی ناوبراو دەکەم، دەمەوێت ئاماژە بە خاڵی 3ی ڕاپۆرتەکە بکەم، کە باس لەوە کراوە کە 47 بینای وەزارەت لە هەرێمی کوردستان لەلایەن حزب و کۆمەڵە و لایەنەکانی تر داگیر کراوە، ئەوە لە کاتێك دایە ئەو وەزارەتە خۆی لە چەندین جێگە کرێچی یە، بەڕێزان ئەم 47 بینایە 12 بینا لە دهۆك، 18 لە هەولێر و دەوروبەری، 17 لە سلێمانی و دەوروبەری، ئەوە لە کاتێکدایە هەندێ لە دام و دەزگاکانی ئەم وەزارەتە لە کرێچیدان، کە ئەگەر کار بە گەڕانەوەی موڵك و ماڵی گشتی بۆ حکومەت بکرێت کە بڕیاری لێ دراوە، ئەوە ساڵانە بڕێکی زۆری ئەو خەرجییانە دەگەڕێتەوە بۆ حکومەت، هەروەها لە هەمان ڕاپۆرت دا خاڵێکی تر کە دەمەوێ سەرنجتان ڕابکێشم، ئاماژەشی پێدراوە بەڕاستی نەبوونی هاوسەنگی یە لە نێوان دابەش کردنی بودجەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان، پشتیوانی تەواوم بۆ هەموو پرۆژەکانی کە تەرخان کراوە بۆ وەرزش، بەڵام لە 97٪ی بۆ بواری وەرزشە و لە 3٪ بۆ بواری ڕۆشنبیری یە، کە بەڕاستی ئەوە دەبێتە ڕێگر بۆ دروست کردنی ژێرخانی ڕۆشنبیری کە ئەگەر تێڕوانین و بەدواداچوونمان هەبێ بۆ گەلەری، بۆ هۆڵ، بۆ شانۆ، ژمارەیەکی زۆر کەم لە پارێزگاکان دا هەیە، تێبینی سێیەمم لەسەر ڕاپۆرتی لێژنەی بەرگری لە مافی ئافرەتە، کە بەڕێز وەزیری دارایی هیچ کۆمێنت و خوێندنەوەیەکی نەبوو بۆی، لێژنەی دارایی پێشنیاریان کردووە لە هۆڵی پەرلەمان یەکلایی بکرێتەوە، سەبارەت بە پێشنیاری یەکەم کە پێکهێنانی سندووقێکە لە وەزارەتی کار بۆ ئەو ژنانەی کە جیابوونەتەوە لە هاوسەرەکانیان بەڕێزان، لە یاسای ژمارە 15ی ساڵی 2008، یاسای هەموارکراوی یاسای باری کەسێتی ژمارە 188ی ساڵی 1959 لە ماددەی 39 بڕگەی 2 و 3ی هەموارکراو بە ماددەی 17 دووەم بڕگەی 4 ئیلزامی حکومەت کراوە، کە دەڵێ (تلتزم حكومة الإقليم

بالرعاية المطلقة التي لا تملك دخلاً شهرياً و يخصص المبلغ الشهري لها من قبل الرعاية الإجتماعية لغاية إيجاد فرصة عمل لها أو زواجها)، واتا ئەركی حكومەتە كە چاودێری ژنی جیابوو بكات كە مانگانەیەكی نیە، ئەوەی كە دەمەوێت ئاماژەی پێ بدەم بەڕاستی بەرچاو ڕوونییەكە لە نێوان جیاوازی ئەم سندووقە، واتا جیاوازی سندووقی چاودێری كۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەو بودجەیەی كە تەرخان دەكرێ بۆ چاودێری خێزانی لە وەزارەتی كاروباری كۆمەڵایەتی، بەڕێزان، ئەم تۆڕی چاودێری خێزانە تایبەتە بە هەژاران و كەم دەرامەتان، ڕاستە ئێمە خەڵكانێكی زۆر ئەوانەی كە لە هاوسەرەكانیان جیابوونەتەوە، سوودمەندن لەم تۆڕی چاودێری خێزانییە، بەڵام ئەوە بڕێكی زۆر كەمە، هەروەها هیچ منداڵ واتا بوونی دەرماڵەیەكی تایبەت بە منداڵ ڕەچاو نەكراوە، كە زۆرێك لەو ژنانەی كە جیا دەبنەوە بێگومان ئەركی بەخێو كردنی منداڵ، واتا نەفەقەی منداڵەكەشیان لەسەرە، بۆیە پێشنیار دەكەین بەڕاستی كە سندووقی چاودێری كۆمەڵایەتی بۆچی تا ئێستا دانەنراوە؟ پرسیارەكە لێرەدایە، كە بۆ تا ئێستا ئەم ماددە جێبەجێ ناكرێ؟ ئەم سندووقە نیە؟ بۆچی وەزارەتی كاروباری كۆمەڵایەتی ئەم سندووقەی دانەناوە؟ كە ئەركی وەزارەتی ناوبراوە و وەزارەتی داراییشە، چونكە بێگومان دەبێ وەزارەتی دارایی لە دەركردنی ڕێنماییەكان كار بۆ ئەم بابەتە بكەن، ئەوە تێبینی و سەرنجم بوو دەربارەی كاری ئەو لێژنانە، وەكو ئاماژەشم پێدا بەڕاستی زۆرێك لەو پرسیارانەی كە لەلام دروست بوو، لە هەردوو بەڕێزان وەڵامەكەیم وەرگرت، كۆتایی قسەكانیشم بە خستنەڕووی پێشنیارێكە، پشتیوان لەوەی كە پێشووتر ئاماژمان پێكرد لەوەی كە 10٪ی بڕینی بودجەی ئەو سێ سەرۆكایەتی یە پشتیوان بێ بۆ هەندێ لەو پێشنیارانەی دەیكەین، بۆیە پێشنیار دەكەم بە تەرخان كردنی بڕی 100 ملیار دینار ساڵانە بۆ زیندانیانی ململانێی ناوخۆ، هەرچەندە یاسای زیندانیانی سیاسی لەم پەرلەمانە دەرچووە، بەڵام ئەو یاسایە بەسەر ئەوان دا جێبەجێ ناكرێت، ئەوانیش ناگرێتەوە، پێشنیاری دووەمیشم بەڕاستی زیادكردنی مینحەی خۆكردە، واتا ئەو مینحەیەی كە بۆ دیاری كراوە، وەكو مینحەیەك دەدرێت بە بنەماڵەی كەس و كاری شەهیدان لە 27 ملیۆنەوە بۆ 36 ملیۆن، چونكە ئەوە تەنها بەشێكە لەوەی كە ئێمە بیر لەوە بكەینەوە ئەو خێزانانە كاتێك بیر لە دروست كردنی خانوو دەكەنەوە بە تایبەتی لەم بار و دۆخە، یان كە چەند ئەرك دێتە سەریان بۆیە پێشنیار دەكەم بە زیادكردنی بڕی مینحەی خۆكرد لە 27 ملیۆنەوە بۆ 36 ملیۆن، ئەوەش وەكو ئاماژەم پێدا لەو 10٪یەی كە پێشنیار كراوە لە هەر سێ سەرۆكایەتییەكە بېڕدرێن، شوێنی ئەو پێشنیارانە بكرێتەوە، جارێكی تریش پشتیوانی خۆم بۆ هەموو ئەو پێشنیارانەی كە لیستی كوردستانی پێشنیاری كردووە دەردەبڕم، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

كاك علي، فەرموو.

بەڕێز علی حسین:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بە ناوی ئەو خوایەی کە هەموومانی خۆش دەوێ، ڕێگریش نیە لە باس کردنی بودجە بەم چڕ و پڕییە، بەڕێزان بە حوکمی ئەوەی ئیمکانات و ئەولەویەت تەنانەت لە مەسەلەیەکی هەستیار وەکو بودجە پێوەری سەرەکی یە دڵنیاتان دەکەم، هیچ وەزارەتێك و لایەنی پەیوەندیدار بە بڕە بەشی خۆی لەو بودجەیە ڕازی نابێ وەکو بڵێی لە 100٪، ئێوە دەزانن بڕە بەشی بودجەی هەرێمی کوردستان دەڵێن 17٪ە لە بڕە بەشی بودجەی هەموو عیراق، بەلام حەقیقەت ئەوەیە ژمارەکە زۆر کەمترە، جا ئەگەر بێت نیاز و چاوەڕوانی و خواستی هاوولاتیان لە 17٪ی بودجە بە بڕە پارەی واقیعی ئەو کە دەکاتە 10.7٪ی هەموو بودجەی عیراق، کەواتە 12 تریلیۆن و 604 ملیارە، دیاری بکەین دیارە فەراغێك دروست دەبێ، دیارە بودجە کورت دێنێ، هەموو نیازەکان پڕ ناکاتەوە، وەزاراتی مەعنی ناچار بە موناقەلە دەکات، عەجز دەکات، هەندێکیش لە پرۆژەکان دوا دەکەون و پێیان دەوترێ پرۆژەی بەردەوام، دیارە لە هەندێ بابەتیش بەرچاو ڕوونی کەمتر دەبێ، بەڕێزان پێم خۆشە ئەم حکومەتەی ئێمە ئیعلام یان ڕاگەیاندنێکی وەهای بوایە کە بۆ هاوولاتیان ڕوونی بکردایەتەوە، کە حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرباری هەموو کەم و کوڕییەکان بە داتا و بە بەلگەوە بیگوتایە بە بڕە پارەی 10.7٪ لە بودجەی هەموو عیراق، ئە بڕە پارەیەی بودجەی هەرێم لە سالانی ڕابردوو ئەم هەرێمەی گەیاندۆتە چ ئاستێك؟ پرسیاری من ئەوەیە ئایا سیاسەتی بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە نەهێشتنی دیاردەی هەژاری و بێکاری تا چ ڕاددەیەك سەرکەوتوو بووە؟ لە قسەکانی سەرگوڵ خان دەرس وەردەگرم، بە حەقیقەت ڕێژەکە زۆر زۆر مایەی دڵخۆشی یە، بە بەراورد لەگەڵ ئەوەی کە دەڵێن لە عیراقی فیدراڵ بەدەر لە هەرێمی کوردستان 35 تا 40٪ خەڵکی هەژارمان هەیە کە لە ژێر هێڵی نەداریدان، بە تەبیعەتی ئەوەش دەزانن هێشتاش هەرێمی کوردستان بەشێکە لە عیراقی فیدراڵ، من حەقە لێرە بپرسم حکومەتی فیدراڵ بە بودجەیەکی زیاتر لە 80٪ چی بۆ هاوولاتیانی خۆی کردووە؟ ئایا بە گێڕانەوەی ئیستیحقاقاتی هەرێمی کوردستان دۆخی خۆش گوزەرانی لە دەڤەرەکانی تری عیراق باشتر بووە؟ من وەکو نموونە بەغداتان بۆ دەهێنمەوە، پایتەختی عیراقە، دەڵێن 7 ملیۆن و نیو نفووسی هەیە، دیارە لە دیاری کردنی بودجە، پێوەرێك ڕێژەی دانیشتووانە، کەوابوو یەك و نیو تا دوو ئەوەندەی هەموو بودجەی هەرێمی کوردستانی بۆ تەرخان دەکرێ، بەلام لەوێوە دەپرسم پایتەختێك کە لە شەو و ڕۆژێکدا چوار سەعات کارەبای نیە، کێشەی ئاو و ئاوەڕۆ، ڕێگاوبان، هەموو ئەو دیاردانەی کە نیشانەی ژیارین، کراونەتە قوربانی پرۆسەیەك بە ناوی پرۆسەی ئەمنی، پرۆسەی بەرەنگاری توند و تیژی ئیرهاب، ئەندامە بەڕێزەکان ئایا پایتەخت لە هەموو دونیا هەیە هێندەی بەغدا نا ئەمن بێ؟ بێ خزمەتگوزاریی بێ؟ پڕ لە سەرباز و پۆلیس بێ؟ هەڵبەت ئەوە پاساو نیە، بۆ کەم و کوڕییەکان لە بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ نادیاری و ناڕوونییەکانی بودجەی هەرێمی کوردستان، من لێرە پرسیار دەکەم، لەو 28 ملیار دۆلارەی کە بۆ چاککردنی سەکتەری کارەبا لە عیراقی فیدراڵ دیاری کراوە، گرفتەکەش هەر وەك خۆی ماوەتەوە، هەرێمی کوردستان چەندی بەرکەوتووە؟ لە حاڵەتێك دۆخی کارەبا لە کوردستان دەبینین چۆنە، تەبعەن کاتێك کە بڕە پارەی بەشی خۆتت نەداتێ، بارگرانییەکە دەکەوێتە سەر ئەستۆی خۆت،

هەروەك حكومەتی هەرێمی كوردستان بۆ چارەسەركردنی كێشەی كارەبا خۆی دەبێ شانی هیممەت و باڵی هیممەتی لێ هەڵبكا، ئێوەش دەزانن هەر لە شنگالەوە تا مەندەلی حەق وابوو بەلاْجۆ و زرباتییەشی لەسەر بێ، بارگرانییەكەی، خەرجییەكانی كەوتۆتە سەر ئەستۆی حكومەتی هەرێمی كوردستان، هەموو ناوچە بێ ناز كەوتووەكانی دەرەوەی هەرێمی كوردستان، بە حوكمی ئەوەی حكومەتی ئێستای بەغدا و حكومەتەكانی ڕابردووش پشتی لێ كردوون، دەبێ حكومەتی هەرێمی كوردستان ئاوڕیان لێ بداتەوە، دەبێت دەیان ملیار، سەدان ملیار دۆلار، دینار لە بودجەی هەرێمی كوردستانی عیراقی بۆ خەرج بكرێ، ئەوەش بە بڕوای من سیاسەتێكی حكومەتی ناوەندی یە، كە هەرێم نەتوانێ بە تایبەت لە بواری ئابووری هەناسە هەڵكێشێ، بارگرانی ئەو ئەركەش لە شەڕێكی ڕانەگەیەنراوی ئابووری، بەردەوام كە ئەوی پاراستنی گیان وماڵی هاووڵاتیانی ئەو دەڤەرانەیە دەخوازی بخاتە سەر شانی حكومەتی هەرێم، دیارە ئەو مەصاریفەش دێتەوە ناو ئەو بودجەی كە ئەمڕۆ ئێمە موناقەشەی دەكەین، ئەوەی كە نووسراوە و نەنووسراوە، ئەوەی كە وتراوە و نەووتراوە، من پرسیار دەكەم ئایا ژمارەی دانیشتووانی هەرێمی كوردستان 4 ملیۆن و ئەوەندە كەسەیە؟ یان نەخێر؟ ئەو 35 تا 40 تا 45٪ لەو كوردانەی كە لە دەرەوەی هەرێمن لە ناوچە كێشە لەسەرەكانن، چونكە ئێمە لە موناقەشەی ئەو بودجەیە زۆر پرۆژەكانمان دی بۆ ناوچەكانی دەرەوەی هەرێمی كوردستانە، واتا لانی كەم ئێوە دەبێ دوو ملیۆن كەس زیاتر لەو ژمارە، لەو ڕێژەی كە لێرە حیسابی بۆ دەكەین، لەبەر چاو بگرن، ڕەچاو بكەن، كە خەرجی دەكەوێتە سەر ئەستۆی حكومەتی هەرێمی كوردستان، بەڕێزان من دەپرسم لەدەیان ملیار دۆلار كە بۆ نۆژەنكردنەوە و پرچەكردن و تەیار كردنی سوپا و هێزە ئەمنییەكانی عیراق تەرخان كراوە چەندی دراوەتە هەرێمی كوردستان؟ تەبعەن دیارە بۆ بەرگری لە ئاسایش و ئەمنی هەرێمی كوردستان بە حوكمی ئەوەی بە تایبەت دۆخی ئەمنی دەرەوەی هەرێمی كوردستان نالەبارە، ئێمە ناچار دەبین دوو هێندە خەرج بكەین، دیارە دەبێ خۆت مووچەی پێشمەرگە بدەی، لەوێش لێت دەبڕێ، ئەندامانی بەڕێزی پەرلەمان حەقیقەتێك هەیە، حكومەتی ناوەند تەنیا لە یەك شت ڕێگری ناكات لە حكومەتی هەرێمی كوردستان، ئەویش چونكە خۆی گرفتی هەیە، خۆی ناتوانێ بودجەی وەبەرهێنان خەرج بكات، ڕێتان دەدات كە تەعین بكەن، دامەزرێنن، دیارە مانعی نیە هەموو بودجە بكاتە موخەصەصات، بەڵام ئێمە ئایا دەخوازین و دەتوانین هەمان كار بكەین؟ واتا ئیلتیزامێكی ئەبەدی بۆ حكومەتی هەرێم دروست بكەین؟ ئێوەش دەزانن كە كەسێك دامەزرا و مووچەی بۆ دیاری كرا ناتوانی مووچەی ببڕی، بەڕێزان، ئەندامانی پەرلەمان، نوێنەرانی حكومەت، من لێرە ناچمە سەر باسی چەند هەزار پرۆژەی ناو ئەم بودجەیە، باسی مسۆگەر كردنی دادگەریش لە بودجە حەقیقەت شتێكی زۆر ئەستەمە، ئێوە دەزانن دروست كردنی پرد لە ناوچەیەكی شاخاوی زۆر جیاوازە لە پێ دەشتێك، كەواتە ناكرێ تەنیا ڕێژەی دانیشتووان یان ئەوە بكەینە پێوەرێك، هەندێ خصوصیەتی تر خۆی فەرز دەكات، من لێرە ئەوەی سەرنجتان بۆی ڕادەكێشم بۆ ئەو پرۆژە نەنووسراوانەیە، بۆ ئەو پرۆژانەیە كە لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوو بە هیچ شێوەیەك لە شێوەكان باسی نەكرا، ئەمساڵیش وەك ساڵانی رابردوو

لەم بودجە لە دوور و نزیك ئاوڕی لێ نەدرایەوە، بە بڕوای من ئەویش پڕۆژە نەتەوەییەکانە، بەڕێزان هەرچەند دروشمی نەتەوەییمان زۆرە، بەڵام لە زۆر حاڵەت ئەگەر بێ خەرج بوو، من وای دەبینم ئاوڕدانەوە لە ناوچە کێشە لەسەرەکان کە ساڵی پار 70 ملیار بوو، ئێستا 50 و ئەوەندە و پێشنیار کراوە بکرێتە 100 ملیار، ئەوە پڕۆژەیەکی نەتەوەیی یە، ئەوە ئەرکێکی پیرۆزە، چونکە ئەو ناوچانە دوای ئەنفال و هێشتاش بە دەست نائەمنی، بە دەست هەژاری و دەست کورتی و دیاردەی بێ ئیشی دەناڵێنن، هێشتاش غەزەبی وشکەساڵیان لە کۆڵ نەبۆتەوە، وەك وتم لە هەر حیساباتێك 35 تا 45٪ لە خاك و لە نفووس، ل ژمارەی دانیشتووانی کوردستان و لە ڕووبەری کوردستان زیاد بکەن لە تەرخان کردنی بودجە، لە موناقەشە کردنی بودجە، چونکە ئەوە حەقیقەتێکی فیعلی یە، ئەندامانی بەڕێز باسی کێشەی ئاوارەکانیان کرد، لە 100٪ لەگەڵیاندام، تەصەور دەکەم ئەوە مەسەلەیەکی، پرۆسەیەکی بەردەوامە، بەمزوانە تەواو نابێ، لە هەموو ساڵێك دەبێ ئیهتیمامێکی زیاتری پێ بدەین، چونکە نەهێشتنی دیاردەی تەعریب، وەك وتم دیاردەی ئاوارەیی و دەربەدەری پێویستی بە بودجەی زیاتر و زیاتر هەیە، من لێرە دەڵێم ئێوە کە پەیجوری ڕاگەیاندن و سیاسەتی دەزگاکانی ڕاگەیاندنی ڕەسمی و نا ڕەسمی پەیوەست بە حکومەتی ناوەندی بکەن، شتێکتان لێ مەعلوم دەبێ، بە تایبەت لەم دواییانە، حکومەتی ناوەندی بۆ پاساوی کەم تەرخەمییەکانی خۆی، قصوری خۆی بەرامبەر بە ناوچە دابڕاوەکان لە ئیعلامی خۆی وا دەنوێنن، وا دەڵێن کە هەرێمی کوردستان ئەو 17٪ بودجەیەی کە وەری دەگرێت واتا حەقی ئەوانیشی تێدایە، واتا هەرچی کوردە لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان لەو بڕە پارەیەی کە پێی دەڵێن 17٪ کە دەرچوو واش نیە، 10.7 دە تریلیۆن پۆینت حەوت ملیارە، دەڵی ئەوە ئێوە لێی بێ بەشن، بە پاساوی ئەوەی کە دەڵێ ڕێژەی دانیشتووانی کوردستان 17٪ نیە، بە بڕوای من حکومەتی هەرێمی کوردستان دەبێ وەڵامی ڕوون و ئاشکرای هەبێ، چونکە ئەوە حەقیقەت نیە، کە بودجەی دراو 17٪، نە بڕە پارەی بەشی کوردانی دەرەوەی هەرێمیش لەو بودجەیەدا ڕەچاو کراوە، بە پێچەوانە دەبێ ئەو بڕە پارەی حکومەتی هەرێمی کوردستان ساڵانی ڕابردوو بەم ساڵیشەوە بۆ ئەو ناوچانە خەرجی دەکات، وەکو قەرز لەسەر حکومەتی ناوەندی بکرێتە ماڵ، چونکە ئەوە مافی هاووڵاتیانی کوردستان و مافی ئەو دەڤەرانەشە، دوا خاڵی جێ سەرنجیشم ئەوەیە، وەك کوردێکی فەیلی جیا لە ناوخۆی هەرێم، جیا لە ناوچە کێشە لەسەرەکان، باسی هەندێ شوێنی دوورە دەستتان بۆ دەکەم، بۆ وێنە وەك بەغدا، بەرەچاوکردنی داخوازی بۆ زیاد کردنی پڕۆژە نەتەوەییەکان، دابین کردنی گوژمەیەك لەو پڕۆژانەی کە بەردەوامن، پێموایە نابێ لاتان سەیر بێ، بەڵکو دەبێ ئەندامانی بەڕێز پشتیوانیشمان بن، بۆ ئەوەی کە بۆ ئێمە کورد وەك نەتەوە کە لەو چەشنە حاڵەتانە زۆرن، کە پێویستە یارمەتی ماددی لە تەنیشت یارمەتی مەعنەوی بێ، بۆ ئەو کەیسانەی کە بە ئەنفال و جینۆسایدی کورد ناسراون، تەبعەن زۆر ئاسایی یە داوامان و تەمەنامان لەو بودجەیە هەبێ، کە چەند تریلیۆنە، هەر نەبێ بەشی کوردیی زانکۆی بەغدا لەبەرچاو بگرن، لە مەترسی داخراندایە، مادام کوردانی فەیلی سلفەی عەقار، پێشینەی هاوسەرگیری، بەرنامەی تواناسازی، پێدانی

زەوی، ئەو ئیمتیازاتانەی تر بە حوكمی هەندێ ڕێكاری قانونی نایانگرێتەوە، من دەڵێم هەر نەبێ باخچەیەكی ساوایان، قوتابخانەیەك، بنكەیەكی تەندروستی، یانەیەكی وەرزشیمان بۆ دروست بكەن، ناڵێم لە كوت، لە زرباتیە، بەڵكو لە بەغدا، وەك چۆن دۆستانی گەلەكەمان دێنەوە لە كوردستان ئەو چەشنە ناوەندانە دروست دەكەن، ئەوە حەقیقەتێكە خەڵكی ئێمە نە بە شێوەی عەفەوی، بەڵكو بە بەرنامە لەو ناوچانە بێ بەش كراون، مەحروم كراون، دواجاریش دەتوانم بڵێم بە تەمای خوا و بە تەمای ئەو بڕیارەین كە ئێوە ئەندامانی بەڕێز بە پەسندكردنی بودجە بۆ پرۆژە نەتەوەییەكان، دەتوانین دەست گیرۆییمان بكەن، هەر نەبێ زەكاتی خۆشگوزەرانی ئەم هەرێمە بۆ ئەو كوردە دوورە وڵاتە خەرج بكەن، دیسانەوە زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

دانیشتنی ئێستامان كۆتایی پێ دەینین، یەك سەعات ئیسراحەت، سەعات 9 دێینەوە، بە خواتان دەسپێرین تا سەعات 9.

دانیشتنی سێیەم

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆكان، فەرموو لێژنەی دارایی بۆ شوێنی خۆتان، فەرموو كاك قادر.

بەڕێز قادر احمد سمایل:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لە لێژنەی دارایی و سەرجەم لیژنە هەمیشەییەكانی پەرلەمانی كوردستان دەكەم، كە لە ماوەی مانگی ڕابردوودا هەر یەكێ لە لیژنەكان پەیوەندیدار بووە بە وەزارەتێكەوە، بۆ هەڵسەنگاندنی بودجە و دابین كردنی پێداویستییەكانی ئەو وەزارەتە هەر هەموو لایەك ماندوو بووە، دەمەوێ لە پرۆژە بودجەی ئەمساڵدا هەندێ باری سەرنجی خۆم پێشكەش بە سەرۆكایەتی پەرلەمان و ئەندامانی پەرلەمان بكەم، لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا موناقەشەیەكی زۆر لەسەر بودجەی هەرێمی كوردستان كراوە، زۆرجار گوێ بیست دەبین كە بودجەی هەرێمی كوردستان وەكو ئەوەی كە زۆر پێویست بێ پلانی تێدا نیە لە دابەش كردنی بودجەدا، من بەش بە حاڵی خۆم چەند نموونەیەك پێشكەش دەكەم كە بودجەی هەرێمی كوردستان توانیوێتی تا ئاستێكی باش خزمەت بە كۆمەڵانی خەڵكی كوردستان بكات، ئەگەر نموونە بە

وەزارەتی پەروەردە بهێنمەوە، بە پێی ئامارێك كە لەبەر دەستی مندایە 110 هەزار مامۆستا لە وەزارەتی پەروەردە هەیە، ملیۆنێك و پێنج سەد و چل هەزار خوێندكار هەیە لە رەوزەكانەوە تا ئامادەییەكان، پێنج هەزار و حەوت سەد و پەنجا خوێندنگا هەیە، دابین كردنی بودجەی پێویست بۆ 110 هەزار مامۆستا لە ڕووی ژیان، خوێندنگا بۆ ملیۆنێك و پێنج سەد و چل هەزارخوێندكار، دابین كردنی لە ڕووی بیناوە، پێنج هەزار و حەوت سەد و پەنجا خوێندنگا، ئەوە بەڕاستی بودجەیەكە، خزمەتێكە كە زۆر جێگای دەستخۆشی یە لە حكومەتی هەرێمی كوردستان، لە پێش خستنی پرۆسەی خوێندن لە هەرێمی كوردستان، نموونەی دووەمم بە وەزارەتی خوێندنی باڵا دێنمەوە كە تا ئاستێك لە هەرێمی كوردستان خزمەتی بەپرۆسەی خوێندن كردووە و بەرەو پێشی بردووە، پێش ڕووخاندنی ڕژێمی عیراق یاخود بڵێین پێش ڕاپەڕین ئەم هەرێمەی ئێمە تەنها یەك زانكۆی تێدابوو لە هەرێمی كوردستان، خۆشبەختانە ئێستا بە زانكۆ ئەهلییەكانەوە، بە زانكۆ حكومییەكانەوە 21 زانكۆ لە هەرێمی كوردستان هەیە، ئەم 21 زانكۆیە نزیكەی 100 هەزار خوێندكاری لەخۆ گرتووە، 5000 مامۆستا لە پلەی دكتۆرا و ماستەر دەرس لەو خوێندنگایانە دەڵێتەوە، ئەگەر دوژمنێك بانگ بكەین پێی بڵێین چۆن دەڕوانیتە پرۆسەی خوێندنی باڵا لە هەرێمی كوردستان، ئەم ژمارەیەی بخەینە بەر دەست بە دڵنیاییەوە نەك دڵخۆش نابێ بەو گەشەكردنە، بە پێچەوانەوە زۆر ناڕەحەت دەبێ، زۆر بێزار دەبێ، كە هەست دەكات لە سنوورەكە، لە جیرانی ئەو خوێندن و ئاستی پرۆسەی خوێندنی باڵا لە هەرێمی كوردستان بەو شێوە گەشەی كردووە، لە بودجەی هەرێمی كوردستان وەك 120 ملیار دینار دیاری كراوە وەك هەڵمەتی نیشتمانی، لەسەرجەم پرۆژەی بودجە بە بڕوای من زیاتر لە 70 تا 80 خوێندنگای تر هەیە، ئەگەر ئەو 120 ملیارە بۆ هەر خوێندنگایەك تا ملیار و نیوێك پارەی تێ بچێ كە بە بڕوای من ئاگام لەوەی نیە، زیاتر یان كەمتری تێ دەچێ بۆ خوێندنگای 18 پۆلی، زەربی 25 خوێندكاری بكەین بۆ هەر پۆلێك، هەر خوێندنگایەك 450 خوێندكار دەگرێ، ئیزافەتەن بۆ 70 تا 80 خوێندنگا كە لە ناو پرۆژە بودجەكەدا هەیە، حەز دەكەین حكومەتی هەرێمی كوردستان ئەمساڵ و لە ساڵی داهاتووش، ئەمساڵیش هەموو ساڵێ نزیكەی 70 هەزار جێگای خوێندنی هەزار خوێندكار دەكاتەوە، من بەش بە حاڵی خۆم هەم وەك هاووڵاتی، هەم وەكو ئەندامی پەرلەمان زۆر دڵخۆشم بەوەی كە حكومەتی هەرێمی كوردستان بە پلانی باش، بە بەرنامەی باش، بە دڵسۆزی باش توانیوێتی تا ئاستێكی باش لە پرۆسەی خوێندن دا خزمەت بە هەرێمی كوردستان بكات، تێبینی دووەمم لەسەر ژیان و گوزەرانی هاووڵاتییانە، ئەگەر تەماشای ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیان بكەین، لە پێش پرۆسەی ئازادی عیراق ئاستی بژێوی هاووڵاتی لە ئاستێكی زۆر نزم دابوو، ئاستی خۆشگوزەرانی زۆر نزم بوو، ئومێدی زۆر بە ئایندەی هەرێمی كوردستان نەبوو، بۆیە دەمانديت بەردەوام ڕێگاكانی هەندەران جمەی دەهات، لە ڕۆیشتنی گەنجان و لاوانمان، خێزانی هاووڵاتییەكانمان بۆ دەرەوی وڵات، بەڵام ئێستا شتەكە تەواو پێچەوانە بۆتەوە، هەرێمی كوردستان ئاستی بژێوی لە ئاستێكی باشدایە، خۆشگوزەرانی بەرەو پێش دەچێ، ئەگەر بە پێی ئامارێك كە باس دەكرێ، هەندێك دەڵێن لە 7٪ی هاووڵاتیان هەژارن،

هەندێکیش دەڵێن لە 14٪، هەر چ یەکێك لەو ڕەقەمانە وەربگرین کە بە ژمارەی نفوسی هەرێمی کوردستان تا چوار ملیۆن و نیو ئەوە دەکرێ بڵێین 300 بۆ 400 هەزار هاووڵاتی لە هەرێمی کوردستان ئاستی بژێوی وەك پێویست نیە، بەڵام ئەگەر چەند ساڵی پێشووتر وەربگری پێش پرۆسەی ئازادی عیراق، ئەوە لە سەرووی دوو ملیۆن هاووڵاتی زیاتر ئاستی بژێوی ژیانی لە ئاستێکی زۆر نزم دابوو، بۆیە ئومێدم وایە حکومەتی هەرێمی کوردستان موئەسەساتی پێشخستنی ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیان لە هەرێمی کوردستان دەتوانێ بە شێوەیەکی باش ئاستی بژێوی ئەو چەند سەد هەزار هاووڵاتییەی کە ماویشە بەرەو بەرزکردنەوەی بەرێ، ئێمە لە پەرلەمانی کوردستان یاسای کەم ئەندام و خاوەن پێداویستی تایبەتمان دەرکردووە، یاسای خانەنشین و دەستبەری کۆمەڵایەتیمان دەرکردووە، ئەم یاسایانە هەمووی بەشێك دەبێ لە پرۆژەیەك کە بەرەو هەژارەکان دەڕوات، بەرەو دابین کردنی بژێوی ژیانی هاووڵاتیان دەڕوات، لە هەمان کاتیش دا بودجەیەکی زەبەلاحی تر بە پێی ئەو پرۆژە یاسایانە دەخەینە سەر حکومەتی هەرێمی کوردستان، شوێنی نیشتەجێبوون لە ساڵانی ڕابردوودا زۆر زەحمەت بوو، بە پێی ئامارێك کە لە وەزارەتی دارایی دەستمان کەوتووە سلفەی عەقار ساڵی پار بۆ ئەم شەش مانگەش دراوەتە 71020 حەفتاو یەك هەزار و بیست کەس، واتا حەفتا و یەك هەزار خانووی نیشتەجێبوون لە کوردستان دا کراوە، ئەوە ڕەقەمێکە بە دوو ساڵی ئایندە هەرێمی کوردستان بە ئاستێك دا دەڕوات کە ڕەنگە هیچ کەس نەبێ لە خانوویەکی نیشتەجێ بوون دابێ بە کرێ، ئەو کولفەیەی لە خانووی نیشتەجێ بوون صەرف کراوە، لە بودجەی هەرێمی کوردستان بریتی یە لە یەك تریلیۆن و چوار سەدو بیست ملیار و چوار سەد ملیۆن دینار، من دەپرسم ئەوە بودجەی هەرێمی کوردستانە، ئایا 71020 حەفتاو یەك هەزار و بیست کەس سلفەی عەقاری وەرگرتووە، تریلیۆنێك و چوار سەد و بیست ملیار و چوار سەد ملیۆن دینار پارە صەرف کراوە، ئەوە بودجەی هەرێمی کوردستان نیە؟ ئەوە پلان نیە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ گەشەپێدان، بۆ ئاوەدانکردنەوەی هەرێمی کوردستان صەرفی کردووە؟ سلفەی زەواج 167191 سەد و شەست و حەوت هەزار و سەد و نەوەد و یەك کەس وەری گرتووە، ئەگەر زەربی پێنج ملیۆن دیناری بکەی، پێنج ملیۆن دینار بەو پارەی ئێستا کە هەمانە 835 ملیار و 955 ملیۆن دینار دەکات، زۆر جێی دڵخۆشی یە کە پێك هێنانی خێزان لە هەرێمی کوردستان بە پشتیوانی بودجەی هەرێمی کوردستان، بە پێی ئەو پلانەی کە داندراوە بۆ هاوسەرگیری لە هەرێمی کوردستان لە ماوەی 12 مانگ، 15 مانگ، 18 مانگیش حیساب بکەین، 167191 حاڵەتی زەواج هەبووە، دەعمێکی باشی لە پشت بووە، ئەوەش جۆرێکە لە خزمەتێکی گرنگ کە حکومەتی هەرێمی کوردستان پێشکەش بە هاووڵاتیانی خۆی دەکات، بە درێژایی 30 ساڵی ڕابردوو من لە شاری ڕانیە ژیاوم، ئەوەندەی دیتوومە تا کۆتایی، نزیك کۆتایی هەشتاکانیش کارەبا لە وڵاتەکەی ئێمە، بەتایبەتی لە قەزاکان، تەنها شەوانە چەند سەعاتێك هەبوو، بەداخەوە دوای ڕاپەرینیش ئاستی کاربا پێدان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ هاووڵاتیان لە ئاستێکی زۆر نزم دا بوو، جێی دەستخۆشی یە بڵێین حکومەتی هەرێمی کوردستان بە پلانێك کە ئاستی کارەبا پێدان زیاد بکات لە

هەرێمی کوردستان بە بودجەیەکی باش، وەك خزمەتگوزارییەك کە یەکێکە لە پێویستییە سەرەکییەکانی هاووڵاتی، توانیویێتی ئێستا 24 سەعات کارەبا بدات، پرسیار ئەوەیە حکومەتی هەرێمی کوردستان قودرەتی هەبێ، توانای هەبێ ئاستی بەرهەمهێنانی کارەبا و پێدانی بە هاووڵاتی 24 سەعاتدا مسۆگەر بکات، بۆیە ئەگەر من هاووڵاتی بم لەو بوارە خزمەتگوزارییانەدا حکومەتی هەرێمی کوردستان ببینم، نەك جارێك دەیان جار دەستخۆشی لەم حکومەتە دەکەم، ئومێدم ئەوە دەبێ ئەم حکومەتە بەرەو پێش بچێ، بەرەو باشتر بڕوات، بەرەو خزمەتی باشتری هاووڵاتیان بڕوات، تێبینییەکی ترم لەسەر ئاسایشی هەرێمە، ئەگەر وڵاتێك باش ببینی، بتەوێ سەردانی بکەی، تێیدا ئاسوودە بی، پێش هەر شتێك باس لە ئاسایشی ئەو وڵاتە دەکەین، من هیچ کەسێ نابینم لە هەرێمی کوردستان بیر لەوە بکاتەوە بچێتە سۆمال، بیر لەوە بکاتەوە بچێتە وڵاتێك کە لە شەڕ و کوشت و کوشتار بترازێ هیچ شتێکی تری لێ نیە، ئاسایشی هەرێم نەك بۆ هاووڵاتیان جێگای دڵخۆشی یە، بەوەش زیاتر دڵم خۆشە کە سەرجەم هێزە سیاسییەکانی هەرێمی کوردستانیش هاوڕان لەگەڵ ئەوەی کە ئاسایشی هەرێمی کوردستان لە ئاستێکی زۆر باش دایە، هەر چ وڵاتێك ئاسایشی تێدا بوو، ئارامی سیاسی هەبوو، ئارامی کۆمەڵایەتی هەبوو، ئینسانەکان ئازاد بوون لە سووڕان و گەڕان لەم وڵاتەدا، ئەو وڵاتە بە دڵنیاییەوە دەبێتە هۆکاری ئەوەی کە گەشتیار بۆ ناوچەکە ڕاکێشێ، پرۆژەی وەبەرهێنانی بیانی لە ناوچەکەدا بەرەو پێش بەرێ، زۆر جێی دڵخۆشی یە ئەگەر ئێستا سواری سەیارەی بی بچیتە دهۆك، لەوێشەوە بگەڕێیتەوە بچیتە خانەقین بستێك لە هەرێمی کوردستان نیە ئینسان گومانی لێ بکات کە شەو بەو ڕێگایە تێنەپەڕێت، ئەوە خزمەتێکە کە ئینسان، کە هاووڵاتی، کە ئێمەی پەرلەمانتار و هێزە سیاسییەکان لە هەرێمی کوردستان لە پێش خواردن پێویستیتمان پێیەتی، لە پێش کارەبا پێویستیمان پێیەتی، لە پێش ڕێگاو بانیش پێویستیمان بە ئەمن و ئاسایشە، جێی دڵخۆشی یە ئەم ئارامییەی هەرێمی کوردستان بۆتە هۆکارێکی باش بۆ هاتنی کۆمپانیا بیانییەکان بۆ هەرێمی کوردستان و هەوڵدان بۆ دەرهێنانی نەوت لەو هەرێمە، هەرێمی کوردستان بەو حوکمەی لە سیستەمی سیاسی هەیەتی، لە دابین کردنی ئازادی، لە مەسائیلی فرەیی، لە جۆرێکی زۆر باش لە مەسائیلی دیموکراتی، لە خۆش گوزەرانی پێکەوە ژیانی سیاسی، بە ڕەغمی ئەو خیلافانەی کە لە نێوان هێزە سیاسییەکان دا هەیە، کە ئەوە حاڵەتێکی زۆر ئاسایی یە، هێزی سیاسی لە هەر وڵاتێك دا، لە چوارچێوەی پرۆژەیەکی نیشتمانیدا، بە خیلافی سیاسییەوە پێکەوە بژین، ئێستا دەبینین هەرێمی کوردستان کۆمپانیا گەورەکانی وەبەرهێنانی نەوت وەکو ئێکسۆن مۆبیل دێتە هەرێمی کوردستان، لە بواری دەرهێنانی نەوتدا دەست بەکار دەکات، هاتنی ئەو کۆمپانیا گەورانە بۆ هەرێمی کوردستان چەند ئەهمیەتی ئیقتیصادی هەیە، بە قەدەر ئەوەش ئەهمیەتی سیاسی هەیە، من لە ماڵپەری ڕۆژنامەکان دا لە یەك لە سایتەکان وتارێکی تەرجومەکراوی نووسەرێکی تورکیم خوێندەوە لەسەر هەرێمی کوردستان و پرۆسەی دەرهێنانی نەوت لە هەرێمی کوردستان، بە ئاشکرا دەڵێ پرۆسەی دەرهێنانی نەوت لە هەرێمی کوردستان لە ڕووی یاساییەوە هیچ خەلەلێکی تێدا نیە، بەڵام لە ڕووی سیاسییەوە کێشەی هەیە، باس لەوە دەکات ئەو

پرۆسەی دەرهێنانی نەوت ساڵ بە ساڵ چۆن بەرەو پێش دەچێ؟ بە پێی بەرنامەیەك كە لە هەرێمی كوردستان هەیە ئەگەر من غەڵەت نەبم هەندێك برادەر پێیانوایە لە ساڵی 2014دا، منیش پێموایە ئابی 2013 دەبێ هێڵی ناردنی نەوت لە تەقتەقەوە بەرەو توركیا تەواو ببێ، بە تەواو بوونی ئەو هێڵە نەوتە هەرێمی كوردستان یەكێك دەبێ لەو شوێنانەی كە نەك 175 هەزار بەرمیل نەوت نانێرێتە دەرەوە، بەڵكو بە 500 هەزار و بەرەو سەرەوەش دەڕوات، پرسیارەكە ئەوەیە ئەو شوێنانەی نەوتی زۆریان تێدایە، ئەو شوێنانەی بەرهەمهێنانی نەوتیان زۆر تێدایە، ئەو شوێنانەی كە وڵاتە زل هێزەكانی دونیا دێن نەوتی تێدا دەردەهێنن، قەت گومان دەكرێ پشت لەو دەستكەوتانەی خۆیان بكەن و بەجێی بهێڵن؟ بە دڵنیاییەوە دەرهێنانی نەوت یەكێكی ترە لە هۆكارە سیاسییەكان كە پارێزگاری لە هەرێمی كوردستان دەكات، بۆیە جێی خۆیەتی دەستخۆشی لە دەزگاكانی ئاسایش، لە دەزگاكانی هێزی ناوخۆ، لە هێزی پێشمەرگەی كوردستان بكەین، ئەگەر وردبینەوە لە زرووفی سیاسی هەرێمی كوردستان، لە چوار دەورمان ئەوە هەرگیز ئەو ژمارە هێزەی كە هەمانە لە هەرێمی كوردستان، ژمارەیەكی زۆر نیە، موقارەنەتەن بە كێشە سیاسییەكانی لە ناوچەكەدا هەیە، بە كێشەكانی ئێمەش لەگەڵ دەوروبەر هەمانە، بۆیە دابین كردنی بودجەی پێویست لە هەرێمی كوردستان بۆ وەزارەتی ناوخۆ، بۆ دەزگای ئاسایش، بۆ دەزگای ئەنجومەنی ئاسایش، بۆ هێزی پێشمەرگە، ئەوەش یەكێكی ترە لە ئەركە گرنگەكانی حكومەتی هەرێم كە ڕێژەیەكی زۆرباش، كە بە بڕوای من لە 25٪ بودجەی هەرێم بەرەو سەرەوە بێ، واجیبێكی باشی جێبەجێ كردووە بۆ بەردەوام بوونی ئەمن و ئاسایشی هەرێمی كوردستان، شتێكی تر كە لەسەر هێزی پێشمەرگە دەمەوێ بە سەرجەم ئەندامانی پەرلەمانی بڵێم ئەوەیە/ لەگەڵ ئەوەی بەشێكی زۆری هێزی پێشمەرگە لە لیواكانی هێزی پێشمەرگەدا ڕێكخراون، مووچە و پێداویستییەكانی سەربازیان دابین كراوە، بەڵام جێی داخە یەكەكانی 70 و یەكەكەكانی 80 كە ڕەنگە ژمارەكانیان بۆ 30 تا 40 هەزار پێشمەرگەی تر بچێ، تا ئەم ئاستە مووچەكەیان نزیكەی 490 هەزارە، كە بەشی لانی كەمی ژیان ناكات، شتێكی تر كە دەمەوێ لەم كۆبوونەوەیەدا باسی بكەن شەهیدانە، كەس و كاری شەهیدان پیرۆزترین كەسی خۆیان بەخشیوە بە ڕزگاری نیشتمانی، بە سەركەوتنی میللەتەكەمان، بۆ پاراستنی میللەتەكەمان، لە كاتێك دا بژێوی ژیانی شەهیدان دابین كرا، ئاستی ژیان، نرخی بازاڕ لە ئاستێكی نزمتردا بوو، بەڵام ئێستا دەبینین نرخی بازاڕ لە بەرزبوونەوەدایە، مووچەی كەس و كاری سەربەرزی شەهیدانیش لە جێگای خۆی وەستاوە، بۆیە پێشنیارم بۆ حكومەتی هەرێمی كوردستان ئەوەیە كە هەوڵێكی جیددی بدات، بە پێی ئاستی بژێوی هاووڵاتیان، ئەو نرخەی ئێستا لە بازاڕ هەیە، ئاستی ژیانی كەس و كاری شەهیدان باشتر و بەرەو باشتری ببات، ڕێژەی بودجەی وەگەڕخستن بە پێی پرۆژەی بودجە لە 70٪ و لە دەیا 48، ڕێژەی بودجەی وەبەرهێنان لە دەیا چوارو لە دەیا چوار، بودجەی وەگەڕخستن 14٪ بەرز بۆتەوە، دڵنیام ئەو بەرزبوونەوەی ڕێژەیە بەهۆی دابین كردنی پێداویستییەكانی زیاتر كە لە ناكاو دێ، بەشێكیشی بەهۆی ئەو پرۆژە یاسایانەیە كە لە پەرلەمانی كوردستان ئێمە خستوومانەتە وەك ئەركێك لەسەر حكومەتی هەرێمی كوردستان، بەڵام

دیسانەوە پێشنیار دەکەم واجیبی حکومەتی هەرێمی کوردستانە تەنها لە چوارچێوەی نەوت دا بژێوی ژیانی هاووڵاتیان دابین دەکات، لە چوارچێوەی بودجەی عیراق دا وەکو گرنگییەکی گەورە و باش بدات بە کارگەی بچووک، بە دەستی کار، بە پرۆژەی بچووك، بە قەرز، بەردەوام بێ قەرزی بچووك بۆ پێدانی بژێوی ژیان، یان بۆ کاری دەست لە هەرێمی کوردستان، منیش وەك هاوکارانم داوای ئەوە دەکەم بۆ پڕ کردنەوەی لایەنی کەمی ئەو عیجزەی لە کوردستان هەیە، لە بودجەی هەر چوار سەرۆکایەتییەکەی هەرێمی کوردستان ڕێژەی لە 10٪ ببڕدرێ، بەم چەند ڕۆژەی موناقەشە کرا تێبینیم نەکرد هیچ یەکێك لە ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمان لای بکاتەوە بەلای کێشەیەك دا کە ڕۆژانە مەئساتی بۆ هەرێمی کوردستان پێوەیە، بە هۆی شەڕی عیراق و ئێرانەوە زۆرترین سنوورەکانی هەرێمی کوردستان، ناوچە شاخاوییەکان پڕە لە لوغم، کە مەزندە کراوە بە نزیکەی 20 ملیۆن لوغم لە هەرێمی کوردستان هەبێ، بەداخەوە دەزگای مین لە هەرێمی کوردستان وەکو دەزگایەکی زۆر لاوەکی تەماشا کراوە، کە بودجەکەی تەنها 16 ملیار و 841 ملیۆنە، بۆیە من پێشنیار بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم کە بودجەی دەزگای مین و خودی دەزگای مینیش زۆر چالاك بکەین، چونکە ساڵانە دەیان شەهید و بریندار، دەیان دەست و قاچ بڕاو بە هۆی شەڕی عیراق و ئێران و ئەو لوغمانەی لە ناوچەکەدا هەیە ڕوودەدات، شتێکی تر دەمەوێ جەنابی وەزیری پلاندانان و وەزیری دارایی لێرەیە باسی بکەم، ئەگەر ئەمساڵ بچینەوە زستان ئەوە 3 ساڵە پردێك لە نێوان گوندی قەرەنی ئاغا و کانیماران ئاو بردوویەتی، ئەو پردە لەسەر ڕێگای دوو قەزای زۆر گرنگە کە ڕانیە و قەڵادزێن، لە هەمان کاتیش دا ئەو ڕێگای دۆڵی بالیسان کە لە دهۆك و زاخۆوە کاروانی سەیارە دێ و باریان پێیە بۆ سلێمانی هەر بەو ڕێگایە دا دەڕۆن، بەڵام بەداخەوە ئەوە 3 ساڵە چاوەڕوانی چاککردنی ئەو ڕێگایەن، تا ئێستا نەتوانراوە ئەو پردە بەرەو باشتری ببرێ، ئەگەرچی پردێکی زۆر زۆر قوڕس نیە، لە ڕێگایەکی زۆر گرنگە، بۆیە حەقە لەو بوارانەدا ڕەخنە لە حکومەت بگرین، ڕەخنە لە وەزارەتی پەیوەندیدار بگرین، بە مەعنای چی پردێك کە تەنها درێژییەکەی 15 تا 20 تا 25 تا 30 مەترە بە 3 ساڵ تەواو نەبێ، هەردوو قەزای ڕانیە و پشدەر بە پێی فەرمانێکی سەرۆکایەتی هەرێم، هەروەها سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران کراونە یەك ئیدارە، قەزای ڕانیەو قەزای پشدەر ژمارەی دانیشتووانی بە 350 هەزار کەس بەرەو سەرە، ڕەنگە بەشێك لە وڵاتانی خەلیجی عەرەبی ژمارەی دانیشتووانی هەر بە قەدەر سنووری ڕاپەڕین بێ، بۆیە پێشنیار دەکەم بەداخەوە لە بودجەی ئەمساڵ هیچ پارەیەك وەکو بودجە بۆ ئیدارەی ڕاپەڕین دانەنراوە، داوا لە حکومەتی هەرێم و وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پلاندانان دەکەم بودجەیەکی پێویست بۆ قەزای ڕانیە و ئیدارەی ڕاپەڕین دابنێ، لە پێدانی سلفەی عەقار کێشەیەك لە گوندەکان دا دروست دەبێ، نەخشەیەکی کۆن هەیە کاتی خۆی ئینگلیزەکان هاتوون، لە کاتی دروست کردنی دەوڵەتی عیراقی دا بۆ گوند و ناوچەکانی هەرێمی کوردستان کێشراوە، ئێستا کاتێ سلفەی عەقار دەدرێ ئەو شوێنەی من تێیدا دەژیم دەبێ لە چوارچێوەی گوندە کۆنەکەدا بێ، ئەوە وای کردووە ئەگەر ماڵێك لە شوێنێکی لادێیەك دوو هەزار مەتر ئەرزی هەیە، پێشتر یەك خانووی لەسەر بووە، ئێمە حیساب

بۆ هەموو کوڕەکانی لەم 2 هەزار مەترە خانوودا دروست بکات، ئەوە وای کردووە دێهاتەکانی کوردستان بە هۆی سلفەی عەقارەوە، ئەگەرچی ئاوەدان دەبنەوە، بەڵام بە داخێکی زۆرەوە چیمەنتۆ و بەرد ئەوەندە دەکەوێتە سەر یەك، هیچ مەنزەری جوانی لادێیی بە گوندەکانمانەوە نامێنێ، بۆیە پێشنیار بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەم سلفەی عەقار لەسەر ئەساسی نەخشەی ئێستای گوندەکان بدات، پێشنیارێکم هەیە ئەگەرچی وەڵامەکەی جەنابی وەزیری پلاندانان و وەزیری داراییش باسی کرد، من نازانم عیلاج دەبێ یان نا؟ ئەگەر ناتوانن ئەم دوو وەزارەتە بەڕێزە حکومەتی هەرێمی کوردستان، بودجە لە مانگی 10دا بهێنین، ئەوە پێویستە چارەسەرێك بدۆزینەوە، بۆ ئەوەی هەموو ساڵێکی دارایی ئەم کێشمە کێشمە دروست نەبێ لەسەر بودجە، کە بودجە دواکەوت کێشەی هاووڵاتیان دروست بێ، بۆیە حەقە ئەم دوو وەزارەتە بەڕێزە ئەگەر ناتوانن بە پێی پەیڕەوی ناوخۆ، بە پێی ماددەی 79ی پەیڕەوی ناوخۆ بودجە لە مانگی 10دا بێنن، شێوازێکی تر بۆ پێشکەش کردنی بودجە بۆ پەرلەمانی کوردستان بدۆزنەوە، باسی کارەبا و ئەهمیەتی کارەبام کرد، بەڵام ئەگەر تێبینی بکەین لە هەرێمی کوردستان پارەی کارەبا نرخێکی زۆر لەسەر حکومەتی کوردستان دەکەوێ، من پێشنیار دەکەم ئەگەرچی پێموایە ئەوە پەیوەندی بە حکومەتی ناوەندەوە هەیە، هەرێمی کوردستان لە زۆر شوێن توانای ئەوەی هەیە سەددی ئاو دروست بکات، هەم وەك سەیرانگا تەماشا بکرێ، هەم بەشێك لە بەرهەمهێنانی کارەبا مسۆگەر بکات، ئاسان نابێ بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان تەنها بە غاز و بە گاز بتوانێ بەردەوام بێ لە پێدانی کارەبا، بە تەکنەلۆژیا، پێداویستییانی هاووڵاتیان، هاتنی ئەم هەموو کەرەستەی خۆشگوزەرانی بۆ نێو هەرێمی کوردستان، بتواندرێ کارەبا دابین بکرێ، لە سەرەتای قسەکانم دا باسم لە وەزارەتی پەروەردە و ئەرکە گرنگەکان و کارە خزمەتگوزارییەکانی کرد، بەداخەوە ئەوەی من دەیبینم پێدەچێ زۆرتر پلانی پەروەردەی ڕانیە بێ، یان بێ ئاگایی پەروەردەی ڕانیە بێ، یان کەم و کوڕییەکانی پەروەردەی ڕانیە بێ، تا ئەم لەحزەیەی من قسە دەکەم هیچ خوێندنگایەك لە ناو خودی قەزای مەرکەزی دا نیە لە ڕانیە سێ دەوام نەبێ، کە ژمارەی خوێندکارانی لە 40 تا 50 هەزار خوێندکار دەبێ، بۆیە پێشنیار دەکەم بۆ وەزارەتی پلاندانان و وەزارەتی دارایی لە بودجەی ئەمساڵ کە بۆ خوێندنگاکان دانراوە ئەوەیان لەبەرچاو بێ، ناکرێ قەزایەکی گەورەی وەك شاری ڕانیە خوێندنگاکانی سێ دەوام بن، بتواندرێ سیستەمی نوێی خوێندنی لێ جێبەجێ بکرێ، جێی دڵخۆشی یە قەزاکەی ئێمە بە پشدەریشەوە سیمایەکی جوانی زانکۆی پێ بەخشراوە، وەکو کۆلێژەکانی پشدەر، لە هەمان کاتیشدا زانکۆی ڕاپەڕین ئومێدێکی باشی بە قەزای ڕانیە و پشدەر بەخشیوە، هەموو ئەو پەیمانگایانەی کە لە سنوورەکەمان دا هەن تاکە یەك کێشەیان هەیە دیسانەوە پێویستی بە دوو بینای باشی خوێندنگا هەیە بۆ پەیمانگاکان، مامۆستا فەرمان باسی ئەوەی کرد کە یەکێ لە خوێندنگاکان لە دائیرەی ئیستیخباراتدایە، ئەوە ئێمە پێکەوە لەگەڵ جەنابی مامۆستا فەرمان لە سەردانی پەروەردەی ڕانیەدا بووین، جەنابی ئەو مەعلوماتەی هێنا من تەئیدی دەکەم، دائیرەی ئیستیخباراتی ڕانیە دروست کراوە کاتی خۆی بۆ قیسمی داخیلی، ئێستا پەیمانگای هونەرە جوانەکانی تێدایە، بە هیچ شکلێك لەگەڵ هونەرە

جوانەکان ناگونجێ، پێمان خۆشە حکومەت بیریش لەوە بکاتەوە، باس لە خانەنشینی کادیر و پێشمەرگە دەکرێ لە هەرێمی کوردستان، من بەش بە حاڵی خۆم کەمێکم ئاگا لێیە، بەڵێ کادیر و پێشمەرگە کە لە خەباتی ڕزگاری نیشتمانی دا بەشداریان کردووە، لە هەرێمی کوردستان خانەنشین کراون، بەڵام ئەوە تەنها کادیری یەکێتی و پارتی نین لە هەرێمی کوردستان دا خانەنشین کرابن، کادیری بزووتنەوەی گۆڕانیش و کۆمەڵی ئیسلامیش و بزووتنەوەی ئیسلامیش و سۆسیالیستیش و زەحمەتکێشانیش خانەنشین کراون، ئەگەر قسە لەسەر ئەوە بێ جیاوازییەك لە نێوان ڕەقەمەکان دا هەیە، هی یەکێتی، هی پارتی لەگەڵ حزبەکانی تر ئەوەیان شتێکی ترە، بەڵام لە خانەنشینیدا ڕەچاوی ئەوە کراوە تێکۆشەرەکانی ئەو هێزە سیاسیانەش لەبەرچاو بگیرێ، لیستی کوردستانی کۆمەڵێك پێشنیاری کردووە لە 13 خاڵ دا، بەڕاستی جێگای دڵخۆشی یە، لەبەر ئەوەی زۆر کاتتان نەگرن دەنا حەزم لێ بوو بیانخوێنمەوە، بەش بە حاڵی خۆم پشتیوانی لە سەرجەم پێشنیارەکانی لیستی کوردستانی دەکەم، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

د.ڕۆژان، فەرموو.

بەڕێز د.ڕۆژان عبدالقادر دزەیی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پشتگیری لە ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی و ئابووری دەکەم، کە هەمووو تێبینی و پێشنیاری لێژنەکانی لەخۆ گرتیە، تێبینییەکانم دوو بەشن، بەشی یەکەم/ تێبینی گشتی یە، واتا لەسەر بودجە بە گشتی، کێشەی سەرەکیمان کێشەی دواکەوتنی بودجەیە، کە ساڵانە ئەو کێشەیە ڕووبەڕوومان دەبێتەوە، ئەندامانیش ئاماژەیان پێ کرد، ئێمە هەمووو ساڵ گلەیی لە حکومەت دەکەین، ئەوانیش هۆکارەکان دەگەڕێننەوە بۆ بەغدا، کاتی ئەوە هاتووە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێ، پێشنیارەم بۆ حکومەت ئەوەیە کە بودجە تەخمینیە، لەسەر ئەساسی بودجەی سێ ساڵی پێشوو بودجەی 2013 بخەملێنن، یانیش ئەوەتا بودجەی 2012 بکەنە بنەما لە کۆتایی ساڵی 2012 بودجەی ساڵی 2013 لەو ماوەیەی کە لە پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان دیاری کراوە بیهێننە پەرلەمان، تاکو پەسند بکرێ، دواتر کەلە بەغدا پەسند کرا، ئەگەر بڕە پارەیەك زیاد بوو ئەوە دووبارە بێتەوە پەرلەمان، پەرلەمان پەسندی بکات، بودجەی وەبەرهێنان لە لاپەڕە 16ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی باس لەوە کراوە کە تەنها بڕی لە 53٪ی بوجەی وەبەرهێنان خەرج کراوە، واتا 47٪ی بودجەی وەبەرهێنان ماوە و خەرج نەکراوە، ئێمە چەندین پرۆژە لە پەرلەمانی کوردستان پەسند کرا، پارەی بۆ داندرا، هۆکارەکان چین کە ئەو پارانە خەرج نەکراوە، پلان هەیە، پرۆژە هەیە، کێشە لە وڵاتان ئەوەیە کاتێك پارە نەبێ، بەڵام ئێمە پارە ماوەتەوە و خەرج نەکراوە، هۆی چیە؟ پرسیارم بۆ

حکومەت ئەوەیە کە وەڵامم بدەنەوە، ئەو پارەیە لەبەرچی خەرج نەکراوە؟ ئەوەش یەك مانای هەیە پلانمان هەیە، پابەندنین بەو پلانەی کە دایدەڕێژین، کێشەیەکی تر کێشەی دەرماڵەیە، لە هەرێمی کوردستان حکومەت پەنای بۆ دەرماڵە برد بۆ ئەوەی مووچەی خەڵك و فەرمانبەران زیاد بکات لە ڕێگای دەرماڵە، بەڵام ناعەدالەتییەك هەیە لە خەرجکردنی دەرماڵە، هەندێك توێژ هەیە کە بڕێکی زۆر دەرماڵە وەردەگرن، من باس لە دەرماڵە جێگیرەکان ناکەم، وەکو دەرماڵەی بڕوانامە، دەرماڵەی هاوسەری، دەرماڵەی منداڵ، بەڵام هەندێك توێژ هەنە کە بێ بەشن، وەك موحەقیق عەدلی کە هیچ دەرماڵەك وەرناگرن، ڕۆژانەش خۆپیشاندان دەکرێ، مانگرتن دەکرێ، پشکی شێری ئەو خۆپیشاندانە بەر پەرلەمان دەکەوێ، کە خەڵك داوای دەرماڵە دەکاتن، بۆیە حکومەت پێویستە پێداچوونەوە بە گشت دەرماڵەی فەرمانبەران بکات، تێبینییەکی ترم پابەندنەبوونی حکومەت بە بڕگە و ماددەکانی یاسای بودجەی ساڵی 2011دا، بۆ نموونە ماددەکانی 28 و 29 و 30 کە تا ئێستا لە ساڵی 2010 ئەو ماددانە زیاد کرا، 2011 جەختمان لەسەر کرد، تا ئێستا حکومەت بە تەواوی پابەند نەبووە پێیان، هەروەها جێبەجێ نەکردنی ماددەی 21 لە یاسای بودجەی ساڵی 2011 کە باس لەوە دەکات سەرۆکی فەرمانگا ئەگەر حیساباتی خیتامی دواخست، ئەوە دەدرێتە لێژنەی لێکۆڵینەوە، ئیحالەی تەحقیق دەکرێ، من پرسیارم ئەوەیە تا ئێستا سەرۆکی چ فەرمانگەك ئیحالەی تەحقیق کراوە لەسەر ئەوەی حیساباتی خیتامی لە کاتی پێویست نەگەیاندووە؟ سوودە کۆمەڵایەتییەکان پێشنیار دەکەم کە کەم بکرێتەوە بە ڕێژەیەکی زۆریش 10٪، 15٪ لە هەندێك وەزارەتیش ئەگەر نەمینێت باشترە، بۆ نمونە مینەح کە بڕێکی زۆری بۆ داندراوە، هەندێك وەزارەت داوای نەکردووە، وەکو وەزارەتی شارەوانی و وەزارەتی پیشەسازی، بەڵام بڕە پارەیان بۆ دانراوە، ئەوانە هەمووی پێویستە لابدرێ، لەبەر ئەوەی پێویستییان پێ نیە وەزارەتەکان، ماددە 35ی یاسای بودجەی ساڵی 2011 دەبێت وەزارەتی پلان هەر چوار مانگێك ڕاپۆرت پێشکەش بە پەرلەمان بکات، بەڕێز وەزیری پلان باسی ئەوەی کرد دوێنێ دەڵێ ڕاپۆرتەکانمان ئامادە کردووە و پێشکەشی پەرلەمانی کردووە، ئێمەش لە پەرلەمان ئەو ڕاپۆرتانەمان نەدیتییە، پرسیارم ئەوەیە ئەو ڕاپۆرتانە لە کوێن و چیان لێ هاتووە؟ بە پێی ماددەی 26 لە یاسای بودجەی ساڵی 2011 بڕی 10٪ لە مووچەی پلە باڵاکان بڕا، ئێمە ئەو کات گفتوگۆی زۆرمان لەسەر ئەو ماددە کرد، کە ئەو بڕە پارەیە دەبڕێ بۆ چی خەرج بکرێ؟ ڕازی بووین و ئەو ماددەمان پەسند کرد لەسەر ئەوەی بچێتە سندووقی شەهیدان، بۆ مەبەستێکی تایبەت بەکار بێت، بەڵام دوای بەدواداچوونمان بۆ ئەو بڕە پارەیە، بۆمان دەرکەوت کە ئەو بڕە پارەیە نەچویتە ئەو سندووقە، سندووقێکی تایبەتی بۆ کراوەتەوە، ئێمە کاتێك کە وتمان سندووقی شەهیدان مەبەستمان هەبوو، لەبەر ئەوەی ئەو سندووقە ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی هەیە، ئەوان دەسەڵاتی خەرج کردنیان هەیە، بەڵام کە چووە سندووقێکی تایبەت تەنها وەزیر بۆی هەیە بە تەنها ئەو بڕە پارەیە خەرج بکات، پرسیارەکەم ئەوەیە پارەکە خەرج کراوە، بەس ئایا بۆ ئەو مەبەستە خەرج کراوە کە ئێمە لە یاسای 2011 پەسندمان کرد؟ بودجەی وەزارەتی تەندروستی/ سەرەڕای پشتگیریم بۆ هەموو پێشنیارەکانی لێژنەی تەندروستی،

هەمووومان دان بەوەدا دەنێین کە کەرتی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان وێرانە، بەڵام بڕی بودجەیەکی زۆر کەمی بۆ دانراوە، 4.98٪ لە کۆی بودجەی گشتی هەرێمی کوردستان بۆ وەزارەتی تەندروستی دانراوە، پرسیارم لە حکومەت ئەوەیە، ئایا بەو بڕە پارەیە، بەو ڕێژە کەمە دەتوانین چاکسازی لە سیستەمی تەندروستی بکەین؟ پێویستە ئەو ڕێژەیە زیاد بکرێ، بڕی تەرخان کراو بۆ وەزارەتی تەندروستی زیاد بکرێ، هەروەها بڕە بودجەیەك دابندرێ، بڕە پارەیەك تەرخان بکرێ بۆ ئەو نەخۆشیانەی کە پێویستیان بە چارەسەرکردنی بەردەوام هەیە، وەکو تالاسیمیا و ئۆتیزم کە لەو ساڵانەی دوایی لە کوردستان بەڕێژەیەکی بەرچاو بڵاو بۆتەوە، لە ڕاپۆرتی لێژنەی تەندروستی باس لەو دوو نەخۆشخانەی هەولێر کرا نەخۆشخانەی فریاکەوتن و نەخۆشخانەی کۆماری، هەرچەند لێژنەی دارایی کە ئەو پێشنیارەی پێ پەسند نەبووە، پێشنیاری لێژنەی تەندروستی یە، بەڵام پێویستە بڕە پارەیەك بۆ ئەو نەخۆشخانە دانێن، ئەو نەخۆشخانە تەنها خەڵکی کەم دەرامەت سەردانیان دەکات، داوای چارەسەر دەکات، ئایا دەتوانی لەو سەردەمە ئەو نۆخۆشخانەیە بەو وێرانییەی، بەو بینایە کۆنە، دەتوانێ چ خزمەتگوزاریی تەندروستی پێشکەش بە هاووڵاتییەکی کەم دەرامەت بکات؟ ئەگەر بە نۆژەنکردنەوە کێشەیان چارەسەر دەبێ ئەوە پێویستە وەزارەتی دارایی بڕێك پارە بزانن لە کوێ موناقەلە دەکات، بۆیان دابین بکات بۆ نۆژەنکردنەوە، ئەگەر نا پێویستە پێشنیارەکەی لێژنەی تەندروستی لەبەرچاو بگیرێ، لە کاتی گفتوگۆ کردنی وەزارەتی دارایی لەگەڵ وەزارەتەکان بۆ تەرخان کردنی بودجە بۆ وەزارەتەکان ڕەچاوی پێداویستی وەزارەتەکان وەکو پێویست نەکراوە، بۆ نموونە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەڵایەتی، کە ئێمە هەر لە ساڵی 2011 چەند یاسامان پەسند کرد لە پەرلەمانی کوردستان ئەرکی وەزارەتمان قورستر کرد، خۆشیان پار ئەو ئەرکانەمان کە پێ ڕاسپێردران، بە وەزارەتمان ڕاسپارد، بودجەکەیان بەشی نەکرد، وەزارەتی دارایی نازانم لە ئیحتیاتی، لە کوێ کێشەکەی بۆ چارەسەرکردن؟ کە یاسای قەرزە بچووکەکان کە 1830 کەس لەساڵی 2011 سوودمەند بووینە لەو قەرزانە، هەروەها بیمەی بێکارییان کە 30 هەزار کەس سوودمەند بووە، پێویستە ڕەچاوی پێداویستی ئەو وەزارەتە بکرێ، ئەرکەکانی کە پێی ڕاسپێردراوە ئەو یاسایانەی کە لە پەرلەمان پەسند کراوە، بودجەی تەرخان کراو بۆ هەڵبژاردنی ئەنجومەنی پارێزگاکان لە ساڵی 2011 بڕی 35 ملیار دینارمان تەرخان کرد، هەڵبژاردن ئەنجام نەدرا ئەو بڕە پارە لە چ بەند و بابێکی بودجەایە؟ چونکە زۆر گەرام نەمدۆزییەوە، ئەگەر حکومەت وەڵامم بداتەوە، بەشی دووەمی تێبینییەکانم تایبەتە بە سیستەمی GFS کە سیستەمێکی جیهانی باوەڕ پێکراوە، لە عیراق و لە کوردستان ئەو سیستەمە پەیڕەو کراوە لە کاتی ئامادەکردنی خشتەی بودجە، بنەمای ئەو سیستەمە ڕوونی واتا شەفافیەتی داهات و خەرجییەکانە، بڕگە و بەندەکانی خەرجییەکان دەبێ بە هەموو وردەکارییەوە زۆر ڕوون بێ، جێبەجێ کردنی ئەم سیستەمە متمانەی خەڵك بە دەسەڵات و بە حکومەت زیاد دەکات، بانکی نێودەوڵەتی دانی بەو سیستەمە ناوە، ئەو وڵاتانەی کە ئەو سیستەمە پەیڕەو دەکەن واتا داهات و خەرجییان شەفافە، کە بەوردی لە خشتەی بودجە ورد دەبینەوە، بە وردی سەیری دەکەین من وەکو نموونە تەنها خشتەی بودجەی

ئەنجومەنی دادوەریتان بۆ دەینمەوە، کە هەموو برِگەکانی لەگەڵ ئەو سیستەمە سیستەمی GFS ناگونجێ، هەمان کێشە لە وەزارەتەکانی تریش هەیە، بەڵام من نموونە تەنها لەسەر ئەنجومەنی دادوەری باس دەکەم، پارە بۆ هەندێك بوار تەرخان کراوە کە بۆ ئەو بوارە پێویستی پێ نیە و خەرج ناکرێ، لە خەرجی فیعلی ساڵانی پێشتریش پێویستیان پێ نەبووە و صەرفیان نەکردووە، بۆیە ئەوە پێچەوانەی یەکێك لە بنەما سەرەکییەکانی سیستەمی GFSە کە حکومەت گوایە خشتەی بودجەی لەسەر بینا کردووە، برِی زۆر پارە تەرخان کراوە بۆ هەندێك بوار کە لەو بوارە خەرج ناکرێ، نموونە لەسەر ئەنجومەنی دادوەری، پاداشت، لە ساڵی 2011 تەنها شەش مانگی یەکەم 22 ملیۆن وەکو پاداشت موکافەئە خەرج کراوە، 22 ملیۆن لە شەش مانگی یەکەمی ساڵی 2011، بەڵام ئەوەی بۆیان دانراوە 239 ملیۆنە، باشە ئەگەر شەش مانگی یەکەم بە 22 ملیۆن خەرج کرابێ، خەرجی فیعلی بە پێی خشتەکەی کە حکومەت بۆ ئێمەی ناردووە، با شەش مانگی دووەم سێ ئەوەندەی صەرف کردبێ، دوو ئەوەندە، هەرچەند خۆیان داوای 305 ملیۆنیان کردبوو، من وامزانی ژمارەکە هەڵەیە (35)ە، بەڵام باش بوو حکومەت هەر 239، ئەویش گەلەك زۆرە، کرێی وانەبێژی، لە ساڵی 2011 یەك ملیۆنی بۆ دانرابوو یەك فلسی لێ خەرج نەکراوە، ئەو ساڵ 15 ملیۆنیان بۆ دانراوە، کتێب و گۆڤار لە ساڵی 2011 پێنج ملیۆن خەرج کراوە، کەچی ئەو ساڵ 96 ملیۆنیان بۆ دانراوە، جگە لەوەی ئەعمال ئیزافی کە 64 ملیۆنی بۆ دانراوە، پار 3 ملیۆنی لێ خەرج کراوە، ئەو برِە پارە زۆرە بۆ ئەوەندە زیاد کراوە، ئەنواعی موخەصەصات جگە لە موخەصەصات ئیستیسنائی، ئەفلامی مایکرۆ فیلم، نازانم ئەفلامی مایکرۆ فیلمیان بۆ چیە ئەنجومەنی دادوەری؟ کە 24 ملیۆنیان داوا کردووە، بەس حکومەت رِەزامەندی تەنها لەسەر 2 ملیۆن داوە، ئەوەندەش هەر زۆرە چونکە بەکار نایێ، جل و بەرگی فەرمانبەران، نەمزانی یە لە هیچ دام و دەزگایەکی هەرێمی کوردستان فەرمانبەر (زی موحد)ی هەبێ، جل و بەرگ لەسەر دام و دەزگاکەی بێ بۆی بکرِن، 7 ملیۆن داندرایە، جل و بەرگی تر 3 ملیۆن، خۆراك 15 ملیۆن، خۆراکی تر، دەرمان 7 ملیۆن، (لوازم الغسیل) 18 ملیۆن، بەرِێزان ئەو ئەنجومەنە، دادگاکان وێرانە، برِی ئەو پارانە پێشنیار دەکەم ئێستاش هی تر هەیە وا باسی دەکەم 627 ملیۆن تەنها نەفەقاتی سەفەر، تەرفیهی رِەسمی 181 ملیۆن، وفود و مێوانداری 141 ملیۆن، ئیستیشاراتی قانونی 418، ئجوری ئیستیشاری 462 ملیۆن، صیانە 905 ملیۆن، لە هەمووی سەیر تر صیانەی ئەسلیحەیە، ئایا ئەوە ئەرکی وەزارەتی ناوخۆیە؟ یان ئەرکی ئەنجومەنی دادوەری یە صیانەی چەك بکات، نازانم هەتا شورتەی قەزائیشمان لە کوردستان نیە، نازانم صیانەی ئەسلیحە چیە؟ برِە پارەیەکی زۆر تەرخان کراوە، موکافەئات (لغير المنتسبين)، کە پرسیم ئەو برِە پارەیە بۆ چ داندراوە؟ گوتیان ئەو فەرمانبەرانەی کە گرێ بەستن، باشە خۆی لە خشتەکە دەڵێ 59 فەرمانبەرمان هەیە بە گرێ بەست، برِی پارە 95 ملیۆن دانراوە، 95 ملیۆنی دابەشی 59 کەس بکە بزانە هەر یەکە و چەندیان بەردەکەوێ؟ هەموو دادگاکان وێرانە، دادگامان هەیە لە بینای ناحیە دەوام دەکات، ئەوەیە سەربەخۆیی دادگا؟ ئەوجا ئەو پارەی بۆی تەرخان کرابوو لە ساڵی 2011 (319) ملیۆن تەنها (120) ملیۆن صەرف کراوە، باشە

ئەی پارەکەی تر؟ پێویستیان پێ نی یە؟ دادگاکانمان هەمووی بینای مۆدێرنن؟ پێشنیار دەکەم ئەو ژمارانەی کە باسم کرد ئێستا بە تایبەتی موخەصەصاتی سەفەر و تەرفیهی رەسمی و مێوانداری هەمووی بچێتە سەر ئەوەی نۆژەنکردنەوەی دادگاکان، ئەو هەموو کەم و کورتی یە بەڕێزان لە بودجەی دەسەڵاتی دادوەری کە دەسەڵاتێکی سەربەخۆیە، کاریگەری دەبێت لەسەر متمانەی خەڵك بە دادگاکان و بەو دەسەڵاتە، بۆیە پێشنیار دەکەم بۆ حکومەت ئەو ژمارانە چاك بکاتەوە، هەمووی بچێتە سەر نۆژەنکردنەوەی دادگاکان، تاکو بینایەی سەربەخۆمان هەبێ، بینایەی ڕێك و پێك کە بتوانن کاروبارەکانیان بەڕێك و پێکی بەڕێوە ببەن، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

سۆزان خان، فەرموو.

بەڕێز سۆزان یوسف خۆشابا:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

یەکەمی دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم بۆ ئەم ڕاپۆرتە و هەروەها پشتگیری لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دەکەم، پرسیارم ئەوەیە بە کەم و کورتی بە مەبەستی ئەو فەرمانبەرانی لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان خزمەتیان نەقل کراوە بۆ هەرێمی کوردستان، بە تایبەتی فەرمانبەرانی مەسیحییەکان، لەبەرچی خزمەتیان بۆ حیساب نەکراوە و ئیستیحقاقی خۆیان وەرنەگرتووە وەك فەرمانبەرانی تر؟ ئەو فەرمانبەرانەی ماوەیەکی زۆرە موراجەعەی وەزارەتی دارایی دەکەن، هیچ جەوابی رەسمیان وەرنەگرتووە، ئایا ئەم مووچەکان تەئسیری لەسەر بودجەی هەرێم هەیە؟ من داواکارم چونکە موعانات ئەو خەڵکەکانی زۆرە، داوای جەواب لە جەنابی وەزیر دەکەم، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سمیر، فەرموو.

بەڕێز سمیر سلیم امین بەگ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من تێبینیەکانم بە دوو پێشنیار دەست پێ دەکەم، بۆ ئەوەی پێشنیارەکان پێشخەم، یەکەم/ ئیسلوبێکی تازە بۆ پەرلەمانیش و بۆ حکومەتیشە لە ئامادەکردنی بودجە، کۆی ئەو موناقەشە تەفصیلیانەی کە دەکرێ لە پەرلەمانەوە یەك: خەلەلە لە ئالیەتی ئامادەکرنی بودجە، ئەویش ئەوەیە حکومەت بە تەنها بودجە ئامادە دەکات، پەرلەمان تەنسیق و موشارەکەی ئامادەکردنی بودجەی نیە، ئێمە لە بەیروت لیژنەی دارایی دەورەیەکمان بینی، لە دەورەکە یەکێك لە ئیسلوبە تازەکان کە ئەمڕۆ ئەمریکا و بەشێك لە وڵاتانی ئەوروپا تەنانەت ئوردنیش پەیڕەوی دەکات، ئامادەکردنی بودجە بە تەنسیق لەگەڵ پەرلەمان دا دەبێت، بۆ ئەوەی ئوسوسەکان و معیارەکان و داتاکان لای پەرلەمانیش وازح بێ، سەرنج و بۆچوونەکانی پەرلەمانیش دەچنە ناو سیاقی ئامادەکردنی بودجە و ئەم موناقەشە تەفصلیە ڕوو نادات، جا پێشنیاری

یەکەمم بۆ حکومەتیش و پەرلەمانیش ئەوەیە بۆ ساڵی داهاتوو لە ئامادەکردنی بودجە بە تەنسیق لەگەڵ پەرلەمان دا ئامادە بکرێت، پێشنیاری دووەمم پەیوەندی بە ساڵی ئابووری و ساڵی داراییەوە هەیە لە هەرێمی کوردستان دا، تەبیعی بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانی کوردستان $1/1$ ە ساڵی داراییمان، ئێمە لە 92وە پەیڕەی ناوخۆ دانراوە، ئەو کاتەش داهاتەکانی هەرێمی کوردستان یان باج و رسومات بووە، یان گومرگەکان بووە، هەمووی بە دەست حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە بووە، ئێستا عەمودی فەقەری داهاتی کوردستان پەیوەندی بە 17٪کەی بەغداوە هەیە، لەبەر ئەوە ئێمە دەکرێ ئەم بڕگەیەی پەیڕەوی ناوخۆ ئەگەر بە ئیستیسنائیش بێ لە پەرلەمان دا قسە لەسەر ئەوە بکەین، ئێمە سەری ساڵی کوردی کە نەورۆز دەکات، بیکەینە سەری ساڵی دارایی بۆ هەرێمی کوردستان، بۆچی؟ چونکە لە بەغدا لە ئیقرار کردنی بودجە دەبنەوە، ئەو پاساوەی کە حکومەت هەموو ساڵێ تیکرارە دەکاتەوە، کە ئێمە لەبەر ئەوەی بەغدا درەنگ ڕەقەمەکە تەسبیت دەکات، درەنگ ئیقراری بودجە دەکات، ئێمە ئەگەر بیکەینە سەری ساڵی کوردی تا نەورۆز، بەغدا لە ئیقرار کردنی بودجە بۆتەوە، تەسبیتی رەقەمەکە لە متەوەقیعەوە دەبێ بە موتەحەقیقیش، نەك هەر تەنها بە متەوەقیعی بمێنێتەوە، لەبەر ئەوە پێشنیاری ئەوە دەکەم، ئیقتیراحی ئەوە دەکەم پەرلەمانی بەڕێز دەنگ بدات بۆ ئەوەی کە ساڵی دارایی لە هەرێمی کوردستان دا ببێتە سەری ساڵی کوردی، بۆ ئەوەی لە کێشەی دواکەوتنی ساڵانەی بودجە لە هەرێمی کوردستانەوە نەجاتمان ببێ، ئەگەر ئەوە تەصحیح بکەین لەو کێشەیەش کە بەشێك لە موناقەشاتی ئێمە پەیوەندی بەوەوە هەبوو ڕزگارمان دەبێ، خاڵی سێیەم ئیقتیراحێکی ترە هەر بۆ حکومەتە ئەوەیان، باسی عەجزی دارایی یە هەموو ساڵێ تیکرار دەبێتەوە، تەبیعی ئەم عەجزە هەموومان سەیری دەکەین سیاسی یە، حەقیقی نیە، رەقەمی نیە، ئیقتیصادی نیە، باسی ئەوەیە تەبیعی عەجز لە کوێوە سەرچاوە دەگرێ؟ بەراوردکردنە لە نێوان نەفەقات و لە نێوان داهات دا، سەرچاوەکانی داهات و بڕەکانی داهات لە هەرێمی کوردستان دا بە ئیعتیباری سیاسی، لەبەر مەسەلەی نەوتە، لەبەر مەسەلەی گومرگەکانە، لەبەر مەسەلەی زەرائیبە، ئەوانە کە مەرکەزین و دەستووری عیراقی قسەی تیا دەکات، بۆ ئەوەی لەو عەجزە نەجاتمان بێ حکومەت ساڵانە پێش بودجە پاکێجێك لە داهاتەکانی هەرێم بە داخراوی بێنێتە ئەو پەرلەمانە، بۆ ئەوەی پەرلەمانی کوردستان وەکو نوێنەرانی گەل ئامادە بن، بەبێ ئەوەی بخرێتە سیاقی دەرەوەو ئاشکرا کردن و ئەوانە، ئێمە ئیتمیئنانێك وەربگرین لەم مەوزووعی داهاتانە کە دوایی دێمە سەری بە تەفصیلی، ئەو عەجزەی کەئێمە هەمانە لە ڕاستی دا عەجزی سیاسی یە نەك عەجزی حەقیقی بێ، مولاحەزاتەکانم لێرەوە دەست پێ دەکەم، یەکەم/ نەفەقات کە تەرخان دەکرێ لە بودجەدا بۆ بە دەستهێنانی ڕەزامەندی پێشکەشکراوانی خزمەتگوزاریی یە، واتا ئێمە حکومەت نەفەقاتێك کە تەرخان دەکات بۆ ئەوەی چ لە وەبەرهێنان بێ، چ تەشغیلی بێ، چونکە وەبەرهێنانیش هەر نەفەقاتە، فرص عەمەلە، پێشکەشی دەکات بۆ ئەوەی زەبوونەکانی، بۆ ئەوەی مواتینەکانی، بۆ ئەوەی موەزەفەکانی ڕازی بکات، ئەگەر لەسەر دروستی و نادروستی لە دونیادا یەکێك لە پێوەرە سەرەکییەکانی دروستی و نادروستی صەرفی نەفەقات پەیوەستە بە

ڕەزامەندی مواتینەکانییەوە لەگەڵ فەرمانبەرەکانیەوە، من دەڵێم حکومەت بچێت، پەرلەمانتارانی بەڕێز بچن بپرسن، لە کەرتی عەسکەری، لە کەرتی مەدەنی، لە هاووڵاتیان چەندە لە صەرفی بودجە ڕازین؟ بە تایبەتی ئەم ڕەقەمانە کە دەبیستن، ئەم ڕەقەمانە کە دەبینن چەندە صەرفی حکومەتی ئێمە لە جێ ی ڕەزامەندی هاووڵاتیانی ئێمەیە؟ بە جیاوازی بیر و ڕاکانیانەوە، پرسیارێکم لە بەڕێز وەزیری دارایی هەیە لە نەفەقاتی حاکیمە کە بەشی هەرێمی کوردستان تریلیۆنێك پێنج سەد و بیست و دوو ملیۆن دینارە، بەشێکی بە زایع دێت، بەشێکی ئەدویەیە، بەشێکی خۆراکە، ئەوە تێدەگەم، بەڵام لە ناو داهات دا، چونکە دەبێتە داهات بۆ ئەو هەرێمە، نەفەقاتی حاکیمە، سیادی ناڵێم، لە ناو داهات دا ئەو بەشە جێی نەبوو، نازانم لە کوێ دا بیدۆزمەوە؟ بەشێکی دەوترێ نایەت، بەس ئەو بەشەی کە دێت چەندە و لە کوێ یە لە داهات دا؟ بە پێی ئەو مولحەقەی کە وەزارەتی دارایی لە $6/4$دا ناردوویانە، داهات لە 472 ملیار دینارەوە بووە 2 تریلیۆن و سێ سەد و سی و یەك ملیار دینار، داهات لە 472 ملیارەوە حکومەت ئیعلامییەکی داوە بە پەرلەمانی کوردستان لە $6/4$دا، ئیعلامییەکە ئەوەیە داهاتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان ئەوسا 472 بوو، ئێستا بۆتە دوو تریلیۆن و 331 ملیار دینار، بە پێی ئەم ئیعلامییە کە داویەتی عەجزی ئەمساڵ لەو دوو تریلیۆن و چل و چوار ملیارە نامێنێت، ئەگەر عەجز بریتی بێ لە لێ دەرکردنی داهات لەگەڵ نەفەقات دا، داهاتمان بە بێ ئەو دوو تریلیۆنە دەبێتە 15 تریلیۆن و 55 ملیار و 950 ملیۆن دینار، نەفەقاتیشمان چەندە؟ 15 تریلیۆن و 245 ملیار و 797 ملیۆن دینار، لە یەکیان دەردەکەیت، عەجزەکە بە پێی ئەو ڕەقەمە کە وەزارەتی دارایی خۆی داویەتی عەجزی ئەمساڵمان دەبێتە 189 ملیار و 847 ملیۆن دینار، لەبەر ئەوە ئەو ڕەقەمە نامێنێ کە ئەوان داویانە، پرسیارێکی ترم لە بەڕێز وەزیری دارایی لە ڕاپۆرتەکەدا هەیە، ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی 43 ملیار دینار تەرخان کراوە بۆ خەدەماتی بانقی بازرگانی، من نەمزانی ئەو خەدەماتانە چین تەقدیمی دەکات؟ جەنابیان ئاماژەی کرد بە تەوزیعی رەواتب، بێجگە لە تەوزیعی رەواتب چیە؟ تەوزیعی رەواتب 43 ملیار دیناری دەوێ باسی بانقی بازرگانی بۆی تەرخان بکرێ، پرسیارێکی ترم لە وەزیری دارایی بەڕێز هەیە، لە تەرخان کراوی ئەنجومەنی ئاسایش دا نووسیشمە، دوایی بە نووسین ئەتدەمێ جەنابی وەزیر بۆ ئەوەی ئەگەر هین بێ، ئەنجومەنی ئاسایشی هەرێم 145 ملیار و 500 ملیۆن دینار تەرخان کراوە بۆ تەعویزاتی موەزەفین، بۆ قەرەبووی فەرمانبەران؟ سەیرم کرد بە چوار سەدەکەی ئەمساڵیشەوە 6000 فەرمانبەریان هەیە، ئەگەر کەڕەتی دەکەی بە موعەدەل ملیۆن و نیوێك بۆ هەموو فەرمانبەرێك کە دەتوانم بڵێم موستەحیلە بە موعەدەلی ملیۆن و نیوێکی بەرکەوێ، ئەگەر ئەو شەش هەزارە کەڕەتی ملیۆن و نیوێکی بکەی، کەڕەتی 12 مانگی بکەی 100 ملیار دینار دەکات، ئەو 45 زیادە لە کوێ؟ یەعنی لەسەر چ ئەساسێك ئەم تەرخان کردنە دەکرێ؟ چونکە ئەوە ڕەقەمە، ئەوە شتێك نیە بڵێی وەڵلا خەملاندنە، دەچیتە خەزێنە ئاخیر راتب ڕادەکێشی، کەڕەتی 12ی دەکەی، رەقەمەکە بە موحەدەدی دەتداتێ، ئەوە تەخمین و خەملاندن هەڵناگرێ، من پرسیارێکی تر دەکەم لو موقارەنەکردنم و ئیستیقرا کردنم بۆ بودجەی سێ ساڵ، لە 2010ەوە تا ئەمساڵ بڕی داهاتی

ناوخۆ کەم کردنی پێوە دیارە، واتا تەنازوولیە بڕەکە لە جیاتی ئەوەی تەصاعودی بێ، لە حەوت سەد و چل و ئەوەندەوە هاتووە بۆ چوار سەد و ئەوەنە، ئەوە موئەشیرە (2) حاڵەتمان دەداتێ، دوو موئەشیرمان دەداتێ کە زۆر مەترسیدارن، یان ئەوەتا ئەوە شکستی سیاسەتی ئابووری حکومەتی هەرێمە، کە قەناعەتم پێی نیە چونکە لە ماوەی سێ کابینەی ڕابردووی حکومەتی هەرێم دا 5 و 6 و 7 هەرێمی کوردستان چۆتە سەر نەخشەی تاقەی جیهانی، هەرێمی کوردستان قەبارەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی لە 10 ملیار دۆلارەوە هاتۆتە سەر 30 ملیار دۆلار، قەناعەتم نیە ئەوە شکستی ئیقتیصادی بێ، لە دابەزینی داهاتی ناوخۆ لە پرۆژە یاسای بودجە کە تەقدیم کراوە، کەواتە نوقتەی دووەم دێتە پێشەوە، ئەویش بریتی یە لە شاردنەوەی سەرچاوە و بڕی داهاتە ناوخۆییەکان، کە ئەوەش زۆر مەترسیدارە، دەبێ حیسابی وردی بۆ بکەین، ئەم موئەشیرە لە ئەرقامی وەزارەتی دارایی خۆی حیسابی بۆ کراوە، دێمە سەر ئەو مولاحەزانەی کە تەدوینم کردووە، نەچووم لە ڕاستی دا لە فەرمانگەکان و لە دام و دەزگاکانی حکومەت دا وصولات بێنم و تەحقیقی مەیدانی بکەم و (sample) وەربگرم، ئەوە سێ شت حکومەتی هەرێم ئاراستەی پەرلەمانی کردووە، یەکەم تەقریری صەرفی شەش مانگی یەکەم، دووەم/ ئیستیمارەی موازەنە، سێیەم/ پرۆژە یاسای بودجە، تەنها بەراوردم لە نێوان ئەو سیانە کردووە، هیچی تر، یەعنی لەبەر ئەوە خوێندنەوەیەکی ڕەقەمیم بۆ ئەو سێ دۆکیومێنتە کردووە کە حکومەت ئاراستەی پەرلەمانی کردووە لە بودجەی ساڵی 2012، خاڵی یەکەم/ لە فەصلی یەکەم دا کە فەصلی واریداتە سێ بڕگە هەیە لە ماددەی یەکەم دا، یەکەمیان باسی داهاتی ناوخۆیی کە سێ حاڵەتی داوە، من دەچمە سەر زنجیرە 3ی ماددەکە کە بریتی یە لە 120 ملیار دینار باسی پیترۆ دۆلاری مەحەلی یە، ئەم 120 ملیار دینارە، ئەگەر تەحویلی ئەوە پارەی پیترۆدرلارە بکرێ، کە خۆشیان نووسیویانە هەر بە نەصی عەرەبییەکە (عن المنتوج و المستهلك محلياً "بترودولار")، پیترۆدۆلارێك کە لە عیراقەوە بۆمان هاتووە لە موقەدیمەی ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی ئاماژەی پێ کردووە 43 ملیار دینارە، ئەوە حیسابێکی تری هەیە، ئەو نەوتەیە کە لە هەرێمی کوردستانەوە لە ڕێگەی بۆڕی ڕەئیسییەوە فرۆشراوە چۆتە بەغدا، لە حصەی بەغداوە ئێمە ئەوەی بەر هەرێمی کوردستان دەکەوێ 42 ملیارە، بەڵام ئەو 120 ملیار دینارە بەحسی مەنتوج و موستەهلەکی ناوخۆی هەرێمی کوردستانە، ئەگەر ئەوە پارەی پتۆدۆلارەکە بێ، پارەی فرۆشی نەوتەکە خۆی کوا؟ چونکە تەحویلی دەکەی بە ژمارە و ڕەقەم دینار و دۆلار، دەکاتە 110 ملیۆن دۆلار، 110 ملیۆن دۆلار دەکاتە 110 ملیۆن بەرمیل، ئەگەر نەوت و غازەکە دەزانم/ غاز بە مەتر سێجایە تەحویلێکی ڕەقەمی بیرکاری بکەی دەکاتە یەعنی بە 85 ملیۆنی بەغداش دابنێین،دەکاتە نزیکەی 9 ملیار دۆلار، ئەو پارەیە لە کوێ یە؟ لە ڕاپۆرتەکەدا ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی خۆی لە لاپەڕە 13 زنجیرە 2 ئاماژەی کردووە، ئێمە بۆ دابین کردنی نەوت و سووتەمەنی، گازوایل بۆ وێستگەکانی کارەبا 5 تریلیۆن دینار دابین دەکەین لە بەرهەمی نەوت و غازی ناوخۆیی، واتا لە ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی خۆیدا دەڵێلە بەرهەمی نەوت و غاز 5 تریلیۆن دینار دابین دەکرێت بۆ گازوایل بۆ وێستگەکانی کارەبا، واتا حکومەت ئیعتیراف دەکات کە پارەی

فرۆشی نەوت و غازی هەیە، خۆی بۆ دابین کردنی گازوایل 5 تریلیۆنی صەرف کردووە، باقیاتەکەی تری نیە لە داهات دا نەبوو،......

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

کاك سمیر دەڵێن ئەوەمان بۆ ئیعادە بکەوە، زەحمەت نەبێ.

بەڕێز سمیر سلیم امین بەگ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لەگەڵ پرۆژە یاسای بودجە هەردووکیان دا، لە بەشی داهات دا فەصلی یەکەم ماددەی 1 زنجیرە 3 دەڵێ 120 ملیار دینار پترۆدۆلارە، ئەم 120 یە ئەگەر تەحویلی بکەی دەکاتە 110 ملیۆن بەرمیل، زەربی 85 ملیۆن دۆلارەکەی بەغدایشی بکەیت دەکاتە 8 ملیار دۆلار زیاتر، ئەوە خاڵی یەکەم، خاڵی دووهەم کە حکومەت خۆی ئیعتیراف دەکات لە لاپەڕە 13 بڕگە (د) زنجیرە 2ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی، لە لاپەڕە 13 بڕگە (د) زنجیرە 2ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دەڵێت/ لە بەرهەمی نەوت و غاز 5 تریلیۆن دینار دابین دەکرێت بۆ گازوایل، بۆ دابین کردنی سووتەمەنی بۆ وێستگەکانی کارەبا، ئەوە ئیعتیرافە کە پارەی فرۆشی نەوت هەیە لە مەحەلی، حکومەت 5 تریلیۆن بۆ دابین کردنی گازوایل صەرف دەکات، باقیاتەکەی تری کوا؟ چونکە 8 ملیار و نیوەکە دەکاتە نزیکەی 10 تریلیۆن دینار، داهاتی خاڵە سنوورییەکان کە بەشێکی ترە لە سەرچاوە نادیارەکانی داهاتی ناوخۆیی کە لە ڕاسیتی دا لە جێی خۆی دا دەبێ حیسابی بۆ بکەین، یەکەم/ 30 ملیار دینار حکومەت خۆی لە ڕاستی دا ئەوە زانیاری من نیە، زانیاری حکومەتە لە ڕاگەیاندنەکان دا بڵاو بۆتەوە، لەگەڵ تورکیا قەبارەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی بۆتە 12 ملیار دۆلار، لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران دا بۆتە 8 ملیار دۆلار، لەگەڵ ئیماراتی عەرەبیە بۆتە 6 ملیار دۆلار، ئەم ڕەقەمانەم کۆ کردۆتەوە، تەقریبەن بە ئیقراری حکومەت خۆی 30 ملیار دۆلارە، 30 ملیار چەندی دەبێتە ئەوە دەزانم ئاڵوگۆڕی بازرگانی یە، چەندی دەبێتە داهات بۆ هەر وڵاتێك کە هەبێ قەبارەی حەجمی تەبادولی تیجاری زەربی لە 5٪ی بکە، دەکاتە داهات بۆ ئەو وڵاتە خۆی، واتا کابرا 100 هەزار دینار بفرۆشێ 5 هەزار دینار قازانج دەکات، ئاڵوگۆڕە بازرگانییەکە 30 ملیارە، کەڕەتی لە 5٪ی بکە دەکاتە ملیارێك و پێنج سەد ملیۆن دۆلار لە داهاتی سەنەوی، یەکێکە لەوانەی کە لە سەرچاوەکان دا دیار نیە، مەوزووعی ئۆتۆمۆبیل، برادەران باسیان کرد ناچمە سەری، ئەگەر هەر ئۆتۆمبیلەك 1000 دۆلاری بۆ حیساب بکەین، بچۆ بۆ ئەو کۆمپانیانەی بۆ ئەوەی نەوترێ زانیارییەکان لە کوێوە دەست دەکەوێ؟ بچۆ بۆ ئەو کۆمپانیانەی کە سەیارە دەکڕن و دەفرۆشن، بچین لە خاڵە سنووریەکانەوە و هەموو ئەوانە ئەو ڕەقەمانە دەست دەکەوێ، نزیکەی 150 هەزار ئۆتۆمۆبیل داخیلی کوردستان بووە لە ساڵی 2011دا، 150 هەزار، ئەگەر یەکی 1000 دۆلاریشیان لێ بسێنی بە چوار پستۆنی قەبارە بچووك حیسابی بکەی 150 ملیۆن دۆلار دەکات، ئەم پارەش یەکێکە لەو پارانەی کە لە ناو داهات دا دیار نیە، خاڵێکی تر ئاماژەی پێ کرا و تەئکیدی دەکەمەوە، سندووقی خانەنشینی لە بودجەی هەرێم بۆی صەرف دەکرێ، واتا مووچەی

خانەنشینان لە ناو میزانیەدایە، نەك بڵێی سندووقێكی تایبەتە، حكومەت موساهەمە دەكات، لەوێ پارەكە كەمە لە ناو میزانیە تەغتیەیەی دەكات و تەعزیزی دەكات، نەخێر ئەگەر سەیری ئیستیمارە تەخمینییەكە دەكەی بۆ موتەقاعیدینی مەدەنی، بۆ موتەقاعیدینی عەسكەری كە تەرخان كراوە خودی پارەكان، راتبەكان لە ناو بودجە خۆی دا هەیە، ئەو پارانەی كە لە موەزەفینی دەولە دەبڕێ و دەچێتە سندووقی خانەنشینەوە تا ئێستا چارەنووسی دیار نیە، یەكێكە لەو داهاتانەی كە دیار نیە، پارەی وەزارەتی ئەوان ناچمەوە سەری، هەمووی دەچم زائیدەن تەصفیەی سولەف، تەبعەن یەكێكە لەو شتانەی كە دەبێ لە داهات دا دیار بێ، دەمەوێ تەصفیەی سلفەی عەقاری یە، سلفەی زەواجە، سلفەی مەشاریعی بچووكە، هەموو ئەوانە ئێستا كاك قادر وتی 107، 108 هەزار نەفەر سوودمەند بووە لە سلفەی، كە بەڕاستی ڕەقەمێكی زۆر گەورەیەو زۆر دڵخۆشی كردم لە سلفەی زەواج، بەس ئەوانە دەگەڕێنەوە، ئەوان ناچن بۆ خاوەنەكانیان مینحە بێ و پێیان بدرێ، چەندێكی دەگەڕێتەوە؟ چۆن مامەڵەی لەگەڵ دا دەكرێ؟ دەبێ بە وردی حیسابی بۆ بكەین، دێمە سەر بودجەی وەبەرهێنان، تەبیعی بە پێی تەقریری وەزارەتی دارایی خۆی لاپەڕە 16 لە زنجیرە 9دا دەڵێت لە ساڵی 2011 دا حكومەت لە بودجەی پرۆژەكان، لە بودجەی وەبەرهێنان، لە 53٪ی صەرف بووە، واتا لە 47٪ی صەرف نەبووە، ئەم ڕەقەمە 4 تریلیۆن و حەوت سەد ملیار دینارە، كەڕەتی لە 47٪ی كە دەكاتە 2 تریلیۆن و 209 ملیار دینار، ئەوە پارەیەكی زەخمە كە صەرف نەبووە، من پرسیارم لە بەڕێز وەزیری پلاندانان هەیە، ئەو پرۆژانە كامانەن كە ئەم پارەیان بۆ صەرف نەكراوە؟ چونكە كە پارە صەرف نەبوو یەعنی پرۆژە جێبەجێ نەبووە، ئەو پرۆژانە كامانەن؟ حیسابم كردووە ئەگەر هەر بۆ یەك پرۆژە ملیارێك و پێنج سەد ملیۆن دینار تەخمین بكەین، 1472 پرۆژە دیار نیە، دەبێ ئەم هەزار و چوار سەد پرۆژەیە كامانەن كە جێبەجێ نەكراون و نەچوونەتە بواری جێبەجێ كردنەوە؟ ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هەیە، لە 47٪ی جێبەجێ نەكراوە، جا پرسیاری دووەمم ئەوەیە لە حكومەتی بەڕێز، ئەگەر وەزارەتێك، ئەگەر حكومەتێك نەیتوانی بێ لە 50٪ی تەخصیصاتی مالی جێبەجێ بكات لەسەر چ بنەمایەك جارێكی تر دێیتەوە هەمان قەبارەی بۆ تەرخان دەكەیتەوە؟ بە چ پێوەرێك جارێكی تر چوار تریلیۆن و پێنج سەد ملیار دیناری تری بۆ تەرخان دەكەیتەوە؟ تەبیعی لە ساڵی ڕابردوودا ئێمە لەم پەرلەمانە بەڕێزە بڕیارمان دا سندووقێك بۆ پارەی وەبەرهێنان دابنرێت، بۆ ئەوەی تەدویر بكرێت و نەچێت موناقەلەی پێ بكرێت، حیساباتی هەر بۆ پرۆژەكان خۆیان بێ، بەڵام ئەوەش دیسان جارێكی تر ئەو پرسیارە دەكەمەوە، ئایا ئەم پارە ماوە یان وەكو تەغتیەی عەجزی پێ كراوە؟ خاڵێكی ترم لەسەر دۆكیومێنتەكانی حكومەت، تەبیعی جیاوازی لە ژمارەكان دا وەختێك لە حیساباتی مالی دا، خۆیان با دەزانن وەزارەتی دارایی، لە حیساباتی مالی دا دوو ڕەقەم جیاوازی هەبوو گومان لەسەر كۆی پرۆسێسی حیسابییەكە دروست دەبێ، دوو نوقتەم بەراورد كردووە، یەكێكیان ئەو ڕاپۆرتە صەرفی فیعلی شەش مانگیەكەیە كە ناردوویانە بۆمان، دەرخستەی ژمارە 5 لای خۆیان هەیە، دەرخستەی ژمارە 5 لەگەڵ ئیستیمارەی موازەنە یەكێك لە حەقلەكانی ئیستیمارەی موازەنە

صەرفی فیعلی شەش مانگی یەکەمە، تا 2011/6/30، ئەم دووانە لەم حاڵەتانە موقارەنەم کردووە، (سلع و خدمات) بە دەرخستەی ژمارە 5ی تەقریری وەزارەتی مالیە بۆ صەرفی فیعلی 861 ملیار و 618 ملیۆن دینارە، لە ئیستیمارەی موازەنەدا 864 ملیار و 200 ملیۆنە، واتا قەبارەی جیاوازییەکە چەندە؟ 2 ملیار و 582، لە ئیعانات دا 75 ملیار لە دەرخستەی ژمارە 5 داویەتی، 75 ملیار 834 ملیۆنە، لە موازەنە، ئیستیمارەی موازەنە کە هەر هەمان جیهەت ئامادەی کردووە، دەڵێ 5 ملیار 589 ملیۆنە، واتا 70 ملیار و 245 ملیۆن دینار فەرقی هەیە، لەم مینەحە لە دەرخستەی ژمارە 5دا دەڵێت ئەوەندە، کۆتاییەکەی فەرقی جیاوازی پارەکان کە دەڵێم حیساباتەکە هەمووی دەخاتە ژێر پرسیارەوە، 141 ملیار و 410 ملیۆن دینار هەیە کە ئەم حەقلانەم موقارەنە کردووە، (سلع و خدمات)، ئیعانات، مینەح، مەنافعی ئیجتیماعی، (مصروفات أخری)، لەگەڵ (موجودات غیر مالیة)، ئەوانە لە دەرخستەی ژمارە 5 لەگەڵ ئیستیمارەی موازەنەکە موقارەنەم کردووە 141 ملیار و 410 ملیۆن دینار فەرقی هەیە، ئەوە بۆ؟ لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دا لە موازەنەی ساڵی 2012 دا دەڵێ چی؟ لەلاپەڕە 14ی زنجیرە 4 دا لە بەشی بەخشینی وەزارەتی دارایی دەڵێت 192 ملیار تەرخان کراوە بۆ شارەوانییەکان، بەڵام لە موازەنەی ساڵی 2012 دا دەڵێت لە ئیستیمارەی موازەنەکەدا، واتا ڕاپۆرتەکەی وەزارەتی دارایی کە شەرحی کردووە لە بەخشین و ئەوانە، وتوویەتی 392 ملیار، لە ئیستیمارەی موازەنەکە کە سەیرم کرد لە بەخشینەکان دا 378 ملیار و 799 ملیۆن دینارە، 13 ملیار و 201 ملیاری فەرقە، ئەوە کۆی سیستەمی حیسابی و کۆی ئیعدادی موازەنە هەمووی دەخاتە ژێر پرسیارەوە، ئاخیر تەوەرم لە مولاحەزە لە ڕاستی دا مەقیاس لە ئامادەکردنی بودجە موحەدەد دیار نیە، من لێرەدا لە ئیستیمارەی موازەنە دوو حەقلم بەراورد کردووە، هەر ئیستیمارەی موازەنە خۆی، یەکێکیان (مقترح من قبل الدائرة)، یەکێکیان (متفق وزارة المالیة)، یەکەم (تعویضات الموظفین)، موقتەرەح چەندە؟ 10 تریلیۆن و 397 ملیار و 51 ملیۆن دینارە، تەبیعی تەعویزاتی موەزەفین ناتوانی بڵێی ڕاتب نادەم، تەعویزاتی موەزەفین موقتەرەح، تۆ باسی موخەصەصاتت نەکردووە، باسی شتی تازەت نەکردووە، لەبەر ئەوە دائیرە چی داوا کرد لە شتی تر دەتوانی ئیجرائات بکەی، بەس لە دائیرە وەکو خۆی بێ، ئەو دائیرە داوای کردووە 10 تریلیۆن و ئەوەندە بێ، حکومەت چەندی داوا کردووە؟ 6 تریلیۆن و 874 ی بۆ تەرخان کردووە، باشە لەسەر ئەساسی چی؟ ئینجا لە سەدا چەندە بڕەکە؟ با بڵێین ئەگەر بەغدا یەکەم جار لێکم دایەوە وتم لەسەر حیسابی 117 تریلیۆنەکەی بەغدایە، حیسابی نەفەقاتی سیادی و نەفەقاتی حاکیمە نەکراوە، ئەم ڕەقەمە گەورە دەبڕدرێ لە لە بەغداوە دێتە خوارەوە، تەصەورم کرد لەسەر ئەو حیسابە بێت، کە سەیرم کرد ڕێژەکان بە یەکسانی جیاوازی نیە، لە تەعویزاتی موەزەفین دا 40٪، دێیتە سەر (سلع و خدمات) 4 تریلیۆن و 282 ملیار و 867ی داوا کردووە، کراوە بە تریلیۆن و 626، دیسان ئەویش 3/1 بۆ تەرخان کراوە، ڕەقەمێکی تر کە حیسابی دەکەی ئیعانات 230 ملیار بڕیار دراوە، بەڵام ئەو 115ی لە 50٪ی بڕیوە، نیسبییەتی دابەزینی تەخصیصەکە دیسان یەکێکە لەو هەڵە گەورانەی کە موتەوازی نیە، ئەوەش من دڵنیام لە ناو حکومەت دا کەسانی پسپۆڕ و شارەزا لە ڕاستی دا لە

بواری حیسابی دا هەیە، بەڵام ئەوە گومانێکی گەورە هەر لە هەمان ئیستیمارەی موازەنەدا لە بەینی دوو ستووندایە موقارەنەم کردووە، بەراوردێکی گەورە بێ پێوەری و بێ بناغە دەردەکەوێ، سوپاستان دەکەم.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

ناسك خان، فەرمووو، ببوورە ناسك خان، جەنابی وەزیر قسەی هەیە، ببوورە.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من بەڕاستی نازانم ئەگەر گوێ لە قسەکانم ناگیرێ، گوێ لەو مولاحەزاتانە ناگیرێ کە من دەیڵێم، بۆچی پرسیارم لێ دەکەن؟ با پرسیارم لێ نەکەن، چونکە من ئەو مەوازیعانە من ئەوە شەش ڕۆژە لە پەرلەمانم من جواب دەدەمەوە، مەعنای ئەوەیە ئیتر پرسیارم لێ نەکەن باشترە، برادەران خوشك و برایانی پەرلەمان، باشە، جارێ یەکەم ناچمە سەر ئەوانە، باسی ئەوە دەکەم بە نیسبەتی ساڵی تازەوە کە دادەنرێ $3/31$، ئەم مەوزووعە منیش پێم باشە، بۆ ئێمەش زۆر باشە، بۆ وەزارەتی مالیەش باشە، بەڵام ئێوە دەبێ مولاحەزەی ئەوەش بکەن لە عیراق دا (سنة)ی مالی کەی تەواو دەبێت؟ کەی دەست پێ دەکات؟ ئێمە بەڕاستی ئەوە چەند جار من باسی ئەو مەوزووعەم کرد، وتم داهاتی ئێمە هاتۆتە ناو کوردستان، لە ناو پەرلەمان بەس بە دوو نەوع هاتووە، نەك ئەوەی کە ئێمە بێین فێڵ بکەین، قائیمەیەکی تر بنێرین، ڕجاتان لێ دەکەم، داهاتەکەی کە مەعلومە ئێمە پارەکە پارەی مەنافزی گومرگیمان، حدودیمان وەرنەگرتووە، لەبەر ئەوە بە شەرع داومانە، ئەمساڵەکە ئەو داهاتە داهاتی عامە، ئەو 476، ئەوە یەك، چونکە پارەکە پارەکەیان لێمان بڕی و نەیاندایەوە پێمان، ئەمساڵ دامانناوە ئەوەتا ئیشارەتمان پێی داوە جوابی لێژنەی داراییمان داوەتەوە بۆ ئەو مەوزووعە و لە جوابی پێشووترمان دا ئیزاحمان داوە، بەداخەوە دیارە کەس گوێی لەو ئیزاحە نەبووە، جارێکی تریش دەڵێم بۆ هەمووتان بێجگە لەو داهاتە ئەی ئەو داهاتانە چیە لەم ئیستیمارەیە دامانە لە ناو مینەح دا هەیە، ئەوە ئەو داهاتانەیە کەوا باسی دەکەین، بەڵام ئەوەتا کەس نازانم (علی کلٍ) نازانم بۆ؟ کە دەڵێم ئەوە ئەگەر وابێ عەجز نیە، وەڵلاهی ئەگەر عەجز نەبێت ئێمە غەڵەت بین، خۆزگە غەڵەت بین، خۆزگە نەمانزانیبایە ئەو حیسابە بکەین، شارەزایش هیچ، من خۆم ڕەنگ ئەوەیە شارەزا نەبم، بەڵام خۆزگە وەزارەتی مالیەش ئەو شارەزاییەی نەبوایە، بۆ ئەوەی ئێستا ئەو عەجزە دەرنەچووبایە، من نازانم بەڕاستی ئەم عەجزە چۆن دەڵێن عەجز نیە؟ خۆ ئەوە بەس بۆ ئەوەیە کە بڵێن وەڵڵا وا وترا، نەخێر، ئەو عەجزە هەیەو عیلمیەن مەوجودە، فەرموون موختەص بێنن، بەیانی دێینە ئەم قاعەیە نە من نایێمە ژوورەوە، نایەڵم یەك کەسی برادەرانی وەزارەتی دارایی بێتە ژوورەوە، فەرموون میزانییەکەیان بدەنێ با دیراسەتی بکەن، بزانم عەجز هەیە یان نیە؟ بەڵام ئێوە کە بتانەوێ بڵێن کە عەجز ئەوەندە نیە، عەجز نیە و عەجز نیە، ئەوە شتێکی ترە، عەجز چۆن نیە؟ عەجزە و جەنابیشتان هەر لەو قاعەیەوە ساڵی ڕابردوو یەك و پێنج سەدو شەست و ئەوەندەتان عەجز ئەوە کردووە، ئەوە هی تەراکوماتی عەجزی ساڵی ڕابردووە کە ئێستاکە دێتە پێشەوە، براکانم، خوشکەکانم، ڕجاتان لێ دەکەم ئەم

مەوزووعە بە ویژدان تەماشای بکەن، ڕجاتان لێ دەکەم، ڕجاتان لێ دەکەم، باسی بانقی بازرگانی دەکەن، باسی ئەوە هەمووی لە ناو مینەح دا ئەو شتانە هەمووی دەرکەوتووە، یەعنی ئەوە بەڕاستی من نازانم بۆچی نایخوێننەوە؟ یان بۆ ناتانەوێ ئەو مەوزووعە بزانن، یەعنی داوای لێبووردن دەکەم، پارەی مەنافزی حدودی کە ئێستا بەو شێوەیە باس دەکرێ، کە حیساب دەکرێت، ئەوە ئەوەندەیە و بەو شێوەیە و بەو شێوەیە، خۆ ئەوە زۆر گران نیە، هێشتا موازەنە موصادەقە نەکراوە، ئێمە لێرەین، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان ئێستاکە هەیئەتێکی ڕەقابەی مالی بنێری بۆ ئەو مەنفەزە حدوودیەی کە جەنابت ئەو مەعلوماتەت تیادا دەرکردووە، ئەگەر ئێمە ڕاست بووین ئەوە قسە ناکەین، ئەگەر ڕاستیش نەبووین لە ناو عالەم دا تەشهیرمان بکەن، بزانین ئەمەمانە لە کوێ هاتوون؟ یەعنی ئەوەی کە جەنابتان بەم شێوەیە دەیلێن، یەعنی ئەوە چیە مەوزووعی بودجە بەم نەوعە ئێمە بێین دایبنێین، بەڕاستی من پێم خۆشە ئەم مەوزووعانە ڕجاتان لێ دەکەم فیعلەن با ڕەقابەی مالی بچێ تەدقیق بکات، با بزانێ ئەم حەقائیقانە هەیە یان نا؟ ئەوە ئیش و کاری ڕەقابەی مالیە، خۆ ڕەقابەی مالی تەدقیقی هەموو مەنافیزەکانی کردووە بۆ مەعلوماتتان لە سلێمانی دا، لە سلێمانی تەدقیق کراوە، تەقاریری هەیە، لە ئیبراهیم خەلیل حەفتەك، 10 ڕۆژ پێش ئێستاکە لە ئیبراهیم خەلیل بوون لە تەدقیق، با نەتائیجی تەدقیقەکان بۆ ئەم مەوزووعەش بێت، هەیئەتێکی پەرلەمانی بڕۆن بلێین باوکم ئەوە لە تەقریری وەزارەتی دارایی دا دەڵێن، ئێمە دەڵێین بە تریلیۆن هەیە، ئەوانیش دەڵێن نیە، ڕجاتان لێ دەکەم ئێمە لە تەقریرەکەمان دا وا وەیلای ئەوەمان کردووە کەوا پارەی مەنافزی حدودیان نەداوەتەوە بە ئێمە عیراق، ئێمە ئەو پەرلەمانە وەکو ئەوەی کە بەشێکە لە داهات و ساڵی ڕابردوو حیسابمان کرد، هەمووتان ئاگاتان لێیە، 405 بە 300 بوو، هەموو کۆی دەیکردە 705، ئەو 705یان نەدایەوە بە ئێمە، لە ئەخیردا حکومەتی عیراقی پەشیمان بووەوە، چەند فەقەرەیەکی داناوە رسومی دخولیە و ئەوانە، دەڵێ ئەم چەند فەقەرەیە دەدرێتەوە، ئەوەکانی تر نەدراوەتەوە، لەبەر ئەوە ئێمە پارەکەمان داخلی ئیرادات نەکرد ببێتە ماڵ بەسەرمانەوە، بەڵام ئیشارەتمان پێیداوە، مەوجودە ئەو مەوزووعە، باسی 120 ملیار پترۆ دۆلار دەکرێ، باسی 42کە دەکرێ، 42 کە هی ساڵی 2012 کە پارەکەیان داناوە لە ناو موازەنەدا بۆ ئێمە هاتووە کە ئەوە حصەی ئێمەیە، لە ساڵی 2011دا پارەی پترۆ دۆلاریان نەدا بە ئێمە، 350مان داوا کردبوو نەیاندا بە ئێمە، وەزیری نەوت وتی/ ئێمە نەوتمان کردووەتە بۆڕییەکەوە دەڕوات بۆ خاریج موقابیل بەو ئینتاجە، بەوەی کە لەو بۆڕییەوە چوویتە خاریج، من دەتوانم ئەوەتان بۆ تەعویز بکەمەوە و وابکەین بتاندەینێ، ئەمساڵ یەعنی هی پارەکە ئەمساڵ بیدەن، خۆ ئێمە ئەگەر مەبەستمان لە بەعزێك ئەوە بێت کەوا ئەو تەفصیلاتانەی بۆ دەکرێ، دەمانوت کاکە کەی هێناتان ئێمە ئەو وەختە داخلی دەکەین، ئەوە بە موقەدەریش ئەویش هاتووە، باسی وێستگەکانی کارەبا، ڕجاتان لێ دەکەم من چەند جار مەسەلەی ئەو گازوایلی کارەبام باس کرد، یان مومکینە جەنابی کاك سەلیم نەبێت، یەعنی دەبێ ئەو وەختە لێرە نەبێت کە من ئەو شتانەم باس کردووە، نازانم، بەڕاستی جارێکی تریش باسی دەکەمەوە، ئەو پارەیەی کە ئێمە دامانناوە بۆ پارەی کارەبا و

ئجوری کارەبای کە دەیدەین بە کۆمپانیاکەی أحمد إسماعیل لەگەڵ پارەی گازوایل دا ئەو دوو پارەیە ئێمە تەجاوزمان لەسەری کردووە، کە تەجاوزمان لەسەری کردووە ئێستاکە دەردەچێ بە عەجز، جارێ هەر ئەوە بەس پارەی کارەباکە لەو عەجزە زیاترە کەوا کاك سەلیم بە سەد و نازانم چەنێك حیسابی کرد، هەر زۆری دڵخۆش کردم، بەڕاستی ئەگەر عەجزەکە ئەوەندە بێت، خاڵە سنوورییەکان و تەبادولی تیجاری و هاتنی سەیارە و ئەوانە، یەعنی ئێوە هەموو کەس و هەموو خەڵك ڕەنگ هەیە پێشتر شکی هەبێت لە مەنافیزی حدودی بڵێن ئەو ئیراداتانە، ئەو شتانە دەرناکەوێ، واتا ئەمڕۆ کاکە نەریمان کۆمەڵێك وصولاتی هێنابوو هی نەوت کە تێپەڕیوە لەوێ و پارەکەی چۆن وەرگیراوە، مەعقولە پارەی ئیراداتی حدودی بێت و گومرگ پارەکەی وەرنەگرێت، یاخود لە شوێنێکی ترەوە وەری بگرێت و بینێرێ بۆ شوێنێکی تر؟ نازانم وەڵلا ئەوە یەعنی من بەڕاستی نازانم، یەعنی ئەگەر ئەوە وابێت وەڵلاهی وەبیلاهی من لێرە بۆتان ئیمزا دەکەم، من بە بێ مەحکەمە ئیمزای دەکەم (في سبیل الله) من ئیعدام بکەن،.......

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دڵمان نایێ، چۆن دڵمان دێ ئیعدامت بکەین؟ ناوەڵلا دڵمان نایێ، ئێمە دەچینە سەر پەتەکە قەی چی دەکات لە جیاتی تۆ.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/ وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

باسی مەسەلەی خانەنشینی، ئەرێ توخوا بەیانی شەرحم نەکرد؟ ئەم بەیانییە شەرحم نەکرد، وەڵلاهی شەرحم کرد، وەڵلاهی باسم کرد، توخوا کەس هەیە بتوانێ پارەی خانەنشینی دەبڕێ لە قائیمەی مەعاش دا تەحویل خەزینە دەکرێ، تۆ بڕۆی ئەم پارەیە سەحب بکەی بیخۆی؟ ئەم پارەیە سەحب بکەی بیدەی بە یەکێك، بە حیزبێك، ئەم پارەیە بدەی بە فلان شوێن، دیار نیە، دیار نیە ئەوە شتێکی بەڕاستی نازانم، ئەگەر وەڵلاهی ئێ باشە ئەگەر وایە یەعنی من بەڕاستی حەقە بە جیددی فیعلەن حەقە ئێمە ئیجرائاتمان لەگەڵ دا بکەن، حەق نیە ئەصڵەن هەر قسەم لەگەڵ دا بکەن لێرە، حەقە هەر نەهێڵن بێمە ئەو قاعەیە، باسی ئەوەی کەوا ئیستیمارات ئەو ئیستیماراتانەی کە هەیە هی شەش مانگ، ئەو شەش مانگە شەش مانگی فیعلی عەقدی صەرفە، ڕجاتان لێ دەکەم بڕۆن بپرسن، ئەوە تەسویاتی لەسەر دەکرێ، ئەوە سولەفی لەسەر دەکرێت، ئەو دەقیقەیەی کە تۆ ئیستیمارەکەت پڕ دەکەیتەوە بە تەقدیر دایدەنێی، لە دوای سەعاتێك یەك سولفە دێت، تەسویەی دەکەی دەچێتە سجلاتەوە، ئەو ئیستیمارەیە دەگۆڕێ، ئەوجا سەیری دەکەی بەعزێك هەیە دەڵێ ئەوە کەمی کردووە، بەعزێکی دەڵێ ئەوە زیادی کردووە، ئەگەر کەمی کردبێت ئەوە لە نەتیجەی موناقەلاتە، ئەی لەم پەرلەمانەوە دەسەڵاتتان نەداوە بە وەزیری دارایی چۆن موناقەلە بکات؟ بە وەزیری تەختیت چۆن مەناقەلە بکات؟ وەزیرەکان چۆن موناقەلە بکەن؟ ئێ باشە ماتوڵ وایە ئەگەر ئێوە دەتانەوێ ئەو مەوزوعانە هەمووی وەکو خۆی بیزەبت، وەکو حیسابات دوورخەیتەوە لێی، ئەوەی ئێوە دەتانەوێ دەبێ موناقەلاتی دەسەڵاتی وەزیرەکان و هی وەزیری داراییش چیتر دەسەڵاتیان مەدەنێ،

مەسەلەی ئەوەندە بۆ شارەوانییەکان و فەرقەکەی 13 و ئەوەندەیە، ئەو فەرقە فەرقی شارەوانی عەنکاوەیە، ئەوە 13 و کەسرەکە فەرقی شارەوانی عەنکاوەیە لە ناو ئەنجومەنی وەزیران دا دانراوە ڕجاتان لێ دەکەم، دوای ئەوە بۆ جارێکی تریش دەڵێم ئێستا پێشی ئێستاش یەکێك قسەی کرد وتی ئەویش هەر وای وت، وابزانم د. ڕۆژان بوو باسی مینەحی کرد، وتی ئەو مینحانە بۆچی؟ من ئەوە چەند جارە مەسەلەی ئەو مینحانە صەرف دەکەم، ئەگەر ئێوە دەتانەوێت موازەنەی شارەوانییەکان و بانقەکان و مەتارەکان و ئەوانە نەهێڵین، ئێستا فیعلەن ناهێڵم، فەرموون ئێوە مینحەکان، ئەوەی کە بەو ناوە هاتووە ئیلغای بکەنەوە، بەو ناوە هاتووە ئیلغای بکەینەوە بەڵام بشزانن لەعیراق دا چۆن صەرف دەکرێ؟ ئەی تۆ دەتەوێت وەکو عیراق، عیراق حکومەتە لەوێ ئێمە ئێستاکە هەمان سیاسەتی دارایی، تۆ دەتەوێت من بێم وەکو ئێرە ڕێکی بخەم کە لێرە چۆن بتەوێت بۆ خۆت سەیری بکەی، یان وەکو حکومەت و وەکو نیزام و وەکو قانون بیکەم؟ ئەوە قانونە، ئەوە نیزامە، ئەوە ئیستیمارەیە بۆ ئێمە ناردراوە، برام، باوکم خۆ من لە گیرفانی خۆم دەرم نەکردووە، دوای ئەوە مەصلەحەتی ئێمە چیە وەزارەتی دارایی بێین ئەم شتانە وا لێ بکەین؟ ڕجاتان لێ دەکەم، بەڵێ من باسم کردووە بەس عەجزەکە دەچێتە ناو موازەنەوە، کاکە شەرحم کردووە، من دەڵێم داهات دادەنێین، نەفەقاتیش دادەنێین، یەك لە یەکی تەرح دەکەین، فەرقەکە دەچێتە ناو میزانییەوە وەکو نەفەقات، ئێ ئەگەر ئەوە باوکم وا نیە بپرسن، ئەی هاوار، خۆ ئێستاکە موازەنە هیچی نەکردووە، بپرسنلە عیراق بڵێن ئەوە شارەوانییەکان لە کوێ دادەنرێ؟ مەتار لە کوێ دادەنرێ؟ ئاخر مەصلەحەتی وەزارەتی دارایی دەبێ چی بێت تا بێت ئەم ئیستیمارەیە لە خۆیەوە تەبع بکات و بێت بەم شێوەیە بیکات؟ ئەی ئێمە ڕەقابەی مالی عیراق ئەوە نیە تەدقیق حیساباتمان دەکات؟ باشە شتێکی تر، ئەی ڕەقابەی مالی دوەلی تا ئێستا هەموو ساڵێ نایێ حیساباتی ئێمە هەمووی تەدقیق بکات؟ ئەی باشە کە تەدقیقی دەکات بۆ بە ئێمەی نەوت ئێوە غەڵەتن؟ ئێوە نایزانن؟ سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

ناسك خان، فەرموو.

بەڕێز ناسك توفیق عبدالكریم:

بسم الله الرحمن الرحیم

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە من حەز دەکەم پێش ئەوەی بچمە سەر خاڵەکانی خۆم بە پێشنیارێك دەست پێ بکەم، ئێمە لەو دوو ڕۆژە جەنابت باسی تەخفیزاتی لە 10٪ی نەسریەی، یان با بڵێین بودجەی سەرۆکایەتی پەرلەمان کرا، جەنابت زۆر بە سینگێکی فراوان وتت لە 20٪ش تەبیعی یە، ئەوە زۆر جێگەی دڵخۆشی و دەستخۆشی یە، من حەز دەکەم ئێستا ئێمە شتێك بکەین، چونکە بەڕاستی من گوێم لە ڕاگەیاندن بوو بریکاری وەزیری دارایی وتی ئەوە پەرلەمانە وەستاندوویەتی مەسەلەی سولفەی عەقار و سولفەی زەواج، ئەگەر بێت و پەرلەمان بڕیار بدات کە ئێمە بەردەوام بین، هەر بەردەوام دەبین، ئەوە پەرلەمانە وەستاندوویەتی ئەگینا

ئێمە دەیدەین، بەردەوام دەبین لە پێدانی ئەو سولفەیە، بۆیە من دەڵێم تا ئەم ماددانەی تر تەواو دەکەین و تا پرۆژە یاساکە تەواو دەکەین لەوە دەچێ 15 ڕۆژی تری پێ بچێ و ئینجا دوای ئەوەش تا تەصدیق دەکرێ و تا لە وەقائیع بڵاو دەبێتەوە، من پێموایە ئەگەر دەنگی لەسەر بدەین وابزانم هەموو فراکسیۆنەکان لەگەڵ ئەوەدان کە ئیدامە بدرێ، زیاد کردنەکە واز لێ بینین، چونکە ئەگەر ئێستا بەیانی وەزیری دارایی بڕیارێ دەرکات بە بەردەوام بوونی سولفەکان، نەوەستێ بەدیار تەصدیقی بودجەوە، ئەگەر هاتو ئەم پەرلەمانە بەڕێزە ئیقراری زیادەیەکی کرد ئەوە زۆر تەبیعی یە، دوایی زیادەکەیان بۆ صەرف دەکرێ، خۆ ئەگەر ئیقراریش نەکرا ئەوە ئەو خەڵکە لە ماوەی ئەم مانگە ئەو 60 هەزارەی کە ئێستا چەکی وەرگرتووە و چاوەڕوانە، یان ئەو هەموو گەنجەی کە لە مانگی یەکەوە چاوەڕوانی ئەو 5 ملیۆنەیە، با دوو مانگی تر ئێمە سەبەب نەبین، بۆیە حەز دەکەم ئەم پێشنیارە بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بیخەیتە دەنگدان بۆ ئەوەی وەزیری دارایی مادام لەسەر بڕیارێکی پەرلەمان وەستاوە، بۆ ئەوەی ئێمە نەبینە مایەی تەئخیر بوونی سولفەی زەواج و عەقاری ئەو خەڵکە، بڕیارێك دەرکەین کە پێش ئەوەی بودجە تەصدیق بکرێ وەزارەت دەستکاتەوە بە پێدانی ئەو سولفەیە، دوایی ئەگەر زیادمان کرد زیادەکە دەفع دەکات، من دێمە سەر خاڵەکانی خۆم زۆر بە کورتی و بە سەریعی، ئەوەی کە باس زۆر لە دواکەوتنی بودجە دەکرێ، لەگەڵ ڕەئیەکەی د.ڕۆژانم کە بەڕاستی ئێمە دەتوانین هەر لە ئێستاوە من دەڵێم بودجەی ساڵێکی ترمان لە 13 تریلیۆن کەمتر نیە، کەواتە با تەخمینی بکات، لە مانگی یەك دا ئێمە ئەو بودجەیە تەصدیق بکەین، دواتر ئەم موناقەشە گەرم و گوڕە لەسەر حیساباتی خیتامی بکەین، مادام ئێمە هەر پرسیارێك دەکەین بەڕێ وەزیری دارایی دەڵێ پەیوەندی بە حیسابی خیتامییەوە هەیە، کەواتە خۆزگە ئەم عورفەمان بگۆڕیایە، بودجە بە تەخمین کراوی بیکەین، بەم ئەم موناقەشە دوور و درێژە لەسەر حیساباتی خیتامی بکەین، مادام ئەوێ ڕەقەمی موحەقەقە و ئەوە تەخمین کراوە، مادام تەخمین کراویشە دەتوانی هەر بە موخەمەنی لە مانگی یەك دا بودجە تەصدیق بکەین، سەبارەت بە وەڵامەکانی وەزیری دارایی لەسەر ڕاپۆرتی لێژنەی دارایی، لەسەر مەسەلەی ئەو جیاوازییەی لە ژمارەی فەرمانبەران دا هەیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، 5405 کە لێژنەی دارایی لەگەڵ دەستخۆشیمان ئیقراریان پێ کردووە، چونکە ئێمە لە 3، ئێمە وەکو لێژنەی پیشەسازی 3 وەزارەت پەیوەندی بە لیژنەکەی ئێمەوەیە، من هەستم بەو فەرقە کرد لە هەرسێکیانم دەپرسی نەیاندەزانی ئەو فەرقە سەبەب چیە لە ڕەقەمی فەرمانبەرەکانیان دا، بەڵام لیژنەی دارایی زۆر جوان دیاری کردووە، دەڵێ 5405 نەفەر، فەرمانبەر جیاوازە لە بەینی ڕەقەمەکان دا، بەڵام وەزیری دارایی وەڵامەکەی ئەوە بوو وتی ئەنجومەنی وەزیران ئیقراری ئەو ژمارەی کردووە، ئێ تەواوە، قابیلە هەموو بودجەیەك بە بێ تەصدیقی ئەنجومەنی وەزیران، بەس دەڵێین بۆ؟ ئەم 5405 فەرمانبەرە زیادەیە بۆ؟ لە کوێن؟ وەڵامی ئەوە بداتەوە نەك بڵێ ئەنجومەنی وەزیران، دەزانین ئەو بودجەیە هەتا لە ئەنجومەنی وەزیران تەصدیق نەکرێ نایێتە ئێرە، لەبەر ئەوە وەڵامی ئەوە بەڕاستی بەشێکی ماوە دەبێ تەواوی بکات، بزانین ئەو 5405 ڕەقەمە جیاوازەی کە لیژنەی داراییش ئیقراری کردووە لە کوێ یە؟ یەك

خاڵی کورت لەسەر داهات ئەوەی کە وەزیری دارایی ناردوویەتی، ئەوەی دووهەمیان نا کە ئێستا ئیشارەتی پێدرا، یەك تریلیۆن و ئەوەندە، هەر 476 ملیارەکە زۆر جیاوازە لەگەڵ 2010، نووسراوە لیژنەی دارایی نووسیوویەتی لە 15٪ی باج کەمی کردووە، خۆزگە بمانزانیایە بۆچی کەمی کردووە؟ خۆ لە 2010 کامیرای سەر جاددەکان نەبوو هینی مرور، ئێستا لە 2012 هەیە، خۆ ڕێگەکانی سنوورمان دانەخستووە لەبەر ئەوەی سەوزەواتی خۆمان صەرف بێ، بۆچی ئەم مەسەلەی باج ئەوەندە کەمی کردووە؟ جەوابی ئەوەشی بدابایەتەوە، ئێستا دێمە سەر ئیختیصاصی خۆم، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، من سەرەتا وەکو ئەندامێکی لیژنەی ژنان پێش ئەوەی بچمە سەر لیژنەی پیشەسازی و وزە، دیارە پاریش و پێراریش ئیشارەتم دا بە ڕێژەی فەرمانبەران، ئەمساڵ لە 24٪ی ڕێژەی فەرمانبەران مێیینەیە، بەڕاستی دیسان ئەو تەرحەی پار دەکەمەوە، ئەولەویەت بدرێ بە کچان لە کاتی تەساوی بوون و یەکسانی بوونی کەفائەتەکان دا، یەعنی لە کاتێك دا دوو کەس، کوڕێك و کچێك هەردووکیان 100 پلەیان هەیە بۆ نموونە، با ئەولەویەت بدرێ بە کچان بۆ ڕێککردنی ئەو بالآنسە، چونکە بەڕاستی وەکو بەیانی ئیشارەت پێدرا خەریجینی کولیات و مەعاهد زۆربەی زۆری، ئەگەر زۆرتر نەبن لە کوڕان، بە قەدەر کوڕانن، جا ئەگەر ئەوە بکرێ بۆ ڕێکخستنەوەی ئەو ڕێژەیە شتێکی باشە، ئەوە خاڵێك، خاڵی دووهەم هەر لەلیژنەی ژنان دا ئیشارەتمان داوە بە بودجەیەك بۆ پرۆژەی هاوکاری بێ هاوسەران، بەڕێزان، ئەم پرۆژە یاسایە لە 2010 تەقدیممان کردووە، لە 2011/1/16 خوێندنەوەی یەکەمی بۆ کراوە، لیژنەی ژنان ئاراستەی حکومەتی کردووە، ئەو ساڵێك و شەش مانگە، لە پلانی کاری هەرێمی مافەکانی مرۆڤ دا ئیقرار کراوە کە ئەوە پلانێك بوو بۆ چوار ساڵ لە ژێر چاودێری سەرۆکی هەرێم ئیعلان کرا ئەو پلانە هەرێمیە، ئیقرار کرا کە ئەم یاسایە دەبێ لە 2011 لەبەر گرنگییەکەی ئیقرار بکرێ، جا بۆ ئەوەی دواتر ئیقرار کردنی ئەو یاسایە بە پاساوی بودجە، بودجە بۆ ئەوەی دوا نەخرێ، من پێشنیار دەکەم لیژنەی ژنانیش لە ڕاپۆرتەکەی لیژنەی دارایی دا پەسند کراوە، بودجەیەکی تایبەت دادەنرێ بۆ ئیعانەی، هاوکاری بێ هاوسەران، ئینجا دێمە سەر لیژنەی پیشەسازی و وزەو سامانە سروشتییەکان، دیارە ئەم لیژنەیە سێ وەزارەتی هەیە، پیشەسازی، بازرگانی لەگەڵ کارەبا، لەگەڵ سامانە سروشتییەکان، زۆر قسە کرا لەسەر مەسەلەی پیشەسازی، وەزارەتی پیشەسازی، بەڕێزان ئەم وەزارەتە پارو پێراریش من ئیشارەتمدا بەوەی ساڵانە 21 ملیار بەس فەقەت نموزەجێکی چیمەنتۆ کە هەموو باسیان کرد 21 ملیارە، ئەمساڵ وەزارەت وتی 19 ملیار و 500، وەزارەت خۆی ئیقراری کرد کە ئەو ڕاستەوخۆ دەچێتە وەزارەتی دارایی، بەڵام لە کاتی وەڵامەکان دا وەزیری دارایی وتی هەر نییە، وتی ئەوە شتێکی وانی یە باس کرێ، یەعنی (کأنە) ئاگای لێ نەبوو، من دەڵێم بۆ وەزارەتی پیشەسازی مادام ئەوە صەرفی خاصی خۆیەتی، ئەی بۆ وەزارەت، دیارە وەزارەتەکان مەعلوماتی هەڵە بە ئێمە دەڵێن، یان مەعلوماتی هەڵە بە بەڕێزیان دەڵێن، بۆچی ڕاستەوخۆ ئەندامانی لیژنە دەزانن، ڕاستەوخۆ وتی ئێمە ساڵانە ئەم 19 ملیار و 500 دەچێتە وەزارەتی دارایی، بەڕێزان کارەبا ئێمە لە لیژنە ئیقرارمان کرد کە ئەو داهاتەیان بۆ خۆیان بێ، تەبعەن ساڵی پار داهات

نووسرابوو بەلآم وتمان بگەڕێتەوە بۆ خۆیان، ئەمساڵ صفر دانراوە، لەبەر ئەوەی وەزارەت دەڵێ دەیگرێنەوە بۆ خۆیان، بەراستی من دوای موناقەشەیەکی زۆر لەگەڵ ئەندامی لیژنەی دارایی بەدەرکەوت کە ناکرێ تۆ، قەینا ئەم داهاتە، ئایا وەزارەتی تەندروستی بێ یاخود وەزارەتی کارەبا بێ، قەینا داهاتەکە دەچێ بۆ خۆی، بەلآم خۆ دواتر ئەم صەرفی دەکاتەوە، یەعنی لە صەرف دا وجودی هەیە، ئەی چۆن تۆ لە داهات دا نایینووسی؟ کەواتە ئەصڵ وایە لە داهات دا تەدویر بکرێ ئەم داهاتەی کارەبا، بەلآم دواتر بۆ خۆی صەرف بکرێتەوە، بۆ ئەوەی دوایی ئەگەر صەرفی بکات، ئەگەر بێت و صەرف لە داهات دەرکەی دەبێ بە عەجز، ئەی ئەو پارەیەی داهاتەکە بۆ کوێ چووە؟ ئەی نابێ لە داهات دا هەبێ؟ داهاتی فیعلی وەزارەت بەڕێزان وەزیری کارەبا دەڵێ 157 ملیاری فیعلیم دەستکەوتووە، بەلآم 117 ملیار ئەوە جەدوەلی خۆیانە، قەرزە، بەڕێزان 46 ملیار 672 ئەوە هی هاوولآتیانە، 70 ملیار و 989 ملیۆن هینی حکومی یە، من لەوە تێناگەم بۆ لە ناو جەدوەلەکە بەڕێز وەزیری دارایی ئەگەر ئەو مولاحەزەیە، لە 2012 نووسراوە لە سجلەکانی کە لای ئێمەیە 380 ملیار و 690 ملیۆنی داناوە بۆ ئجوری کارەبا، هی دەوائیر، باشە ئەی بۆچی ئێستا دەوائیر پارە نادەن، بۆ ڕاستەوخۆ ئەوە ناچێتە داهاتی وەزارەتی کارەبا، یەعنی ئەو 368 ملیارە صەرف دەکرێ بۆ دەوائیری حکومی بۆ کارەبا، کەچی دەوائیر کارەبا نادەن بە وەزارەتی کارەبا، یەعنی لەوە تێناگەین، ئەگەر ئەو 368 ملیارە بخەیتە سەر ئەو داهاتەی خۆی نزیك دەبێتەوە لە 700 ملیار دینار داهاتی وەزارەتی کارەبا، بەڕاستی من ناڵێم ئەم پارەیە بۆ کوێ چوو؟ چی لێهات؟ من دەڵێم ئەگەر کۆنتڕۆڵی داهاتمان بۆ ناکرێ، ئەگەر فەلەتات زۆرە، پێویستی بە کۆنتڕۆڵە، ئەوەش وەزارەتی کارەبا بە تەرحی پرۆژەی پێوەری زیرەك کە پێموایە دەبێ وەزیری پلاندانان ئەوەی لە بیر بێ کە ئەم پرۆژەیە بە پێی قسەی وەزیری کارەبا 3 ساڵی دەوێ، ئەو تەرحی کردووە کە دەتوانێ لەسەر داهات بتوانێ ئەو پرۆژەیە ئیقرار بکات، بۆیە دەکرێ بەو حاڵەتەوە بتوانین کۆنتڕۆڵ بکەین، بە مەرجێ دیسان دەیڵێمەوە ئەم 368 ملیارەی کە دانراوە لەسەر بودجەی هاوولآتیان بۆ دەوائیری حکومی، دەدرێ بە دەوائیری حکومی بۆ کارەبا کەچی دواتر نایدا بە کارەبا، وەزارەتی پیشەسازی بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، دەڵێ ئێمە ماوەی هەشت مانگ یەك دۆسیەی دەرهێنابوو زیاتر لە بەندێك وەرەقەی A4ی تیابوو، ئەی وت ئێمە هەشت مانگ هاتوچۆی وەزارەتی داراییمان کردووە بۆ 69 ملیۆن بۆ پرۆژەیەك، دەکرێ وەزارەتێك یەك هەشت مانگی بێت و بڕوات بۆ دەستخستنی 69 ملیۆن دینار بۆ پرۆژەیەك؟ ئەگەر 69 ملیۆن دینار هەشت مانگ هاتوچۆ و ئەو هەموو نووسراوەی بوێ، ئەم ڕۆتینە زۆرە یەکێکی تر نیە لە ئەسبابی تەئخیر بوونی پرۆژەکان؟ کە ئەوان زۆر تەئکید دەکەنەوە لەوەی کە بەڕاستی ماندوون بە دەست وەزارەتەوە، یەك خاڵی تر کە حەز دەکەم ئیشارەتی پێ بدەم، لە 2009 دا لە 2009/7/7 بە نووسراوی وەزارەتی پلاندانان پرۆژەی سایلۆی سلێمانی لە پیرەمەگروون ئیقرار کراوە کە بۆ 80 هەزار تەن گەنمە، هەتا ئێستا ئیشی لێنەکراوە، بۆتە گرفتێ لە بەینی وەزیر و ئەنجومەنی وەزیران، دەکرێ مافی هاوولآتیان، مافی شارێکی وەکو سلێمانی لە بەینی وەزیرێك و حکومەت دا گیر بخوا؟ ئەی ناکرێ ئەو ئەنجومەنی وەزیرانە هەرچی

تەرحێکی هەیە بیوەستێنێ؟ یاخود ئەگەر ئەم وەزیرە بەڕێزە ناکرێ سێ ساڵ پرۆژەیەکی وەکو سایلۆیەك بۆ شارێکی وەکو سلێمانی کە لە سەردەمانێك دا بە پایتەخت دادەنرا، دەکرێ سایلۆیەکی هەبێ؟ سایلۆکەشی لە 2009وە بە نووسراوی وەزارەتی پلاندانان ئیقراری بۆ کراوە هەتا ئێستا هیچی بۆ دانەنراوە؟ دێمە سەر وەزارەتی سامانە سروشتییەکان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، وەزیری سامانە سروشتییەکان لە 5/29 هاتە لیژنەی ئێمە، بەلاّم بەڕاستی هەر یەکەم جوملە وتی من تەنها یەك سەعات دەتوانم لەگەڵ ئێوە بم و بەم نزیکانە دێمە پەرلەمان خۆم و سەرۆکی حکومەت سەرجەم داهاتەکان و شیرینییەکان و مینەح هەموویتان بۆ ڕۆشن دەکەم، ئەوە وای کرد بەوەی ئێمە وەکو ئەندامانی لیژنە هیچ پرسیارێ لەسەر داهات نەکەین، هەتا من لە لیژنەکە وتم کەواتە دەبێ ئەو هاتنەت پێش بودجە بێ، چونکە بەڕاستی لە بودجە پرسیارێکی زۆر دەکرێ لەسەر نەوت، دەبێ جەنابت پێش بودجە بێی، بەلاّم ئەوە لە 5/29وە ئەوە ئێستا بەرەو چەندی شەش دەڕۆین دیار نیە، بەلاّم ئەوە ڕێناگرێ لەوەی ئێمە دوو وەزیری بەڕێز لێرەن کە بەرپرسیارێتیان هیچی کەمتر نیە لە بەرپرسیارێتی وەزیری سامانە سروشتییەکان، چونکە بە یاسای 22ی 2007 ئەم دوو بەڕێزە ئەندامی ئەنجومەنی هەرێمی کاروباری نەوتن، ئەنجومەنی باڵای هەرێمی نەوت و گازی هەرێمی کوردستانن، کەواتە هەر بەرپرسیارێتییەك ڕوو دەکاتە وەزیری سامانە سروشتییەکان، ڕوو دەکاتە وەزیری دارایی و وەزیری پلاندانانیش، دەبوو وەزیری پلاندانان ئێمە ساڵی پار هاوارمان بوو کوا لیستی پرۆژەکانی مینەح و بۆنسی گرێبەستەکان؟ لە 2010 پێنج ملیار دۆلار لەم پەرلەمانە ئیعلان کرا، ڕاستە پێنج ملیار دۆلارەکە هەمووی پارە نیە، بڕێکی پارەیە و بڕێکی پرۆژەیە، ئێ باشە، وەزیری سامانە سروشتییەکان دەڵێ ناکرێ من پارە پەیدا بکەم کەچی گلەییشم لێ بکەن، بڕۆن ئێوە موتابەعەی پرۆژەکان بکەن، ئێ پرۆژە لای کێیە؟ لای وەزیری پلاندانانە، ئێمە پار وتمان لیستێك بە پرۆژەی مینەحی گرێبەستەکان با بێت لە کاتی بودجە، بەلاّم ئەوە ئەمساڵ نەهاتووە ئەو لیستە، ئەمساڵ دەبوو لەگەڵ لیستی پرۆژەکان دا، بۆ ئەوەی ئەو پرسیارە نەکەینەوە جارێکی تر، لیستی پرۆژەکان کە لەسەر حیسابی بۆنس کراوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ناکرێ ئێمە پرۆژە هەبێ بکرێ لەسەر بۆنس، بەس ناوەکەی نەزانم، نەشزانم لە کوێ یە، دواتر لێرەش لە پرۆژە بکرێ، دیارە یەکێك یەعنی تەزاروب دەکات، ئەوە یەك، دوو/ هیچ گرێبەستێك ئیمزا نەکراوە بە بێ موافەقەی ئەندامانی ئەنجومەنی هەرێمی، کە ئەم دوو بەڕێزە دوانیان ئەندامن لە ناو لیژنەدا، هیچ ئاڵوگۆڕێك، هیچ ئیتیفاقێك، هیچ فرۆشتنێك، هیچ سیاسەتێکی نەوتی لە هەرێمی کوردستان دا ناکرێ ئەگەر ئەنجومەنی هەرێمی ئاگای لێ نەبێ، ئەوە بە پێی یاسا، جا ئەگەر ئەم مافەی دراوە بەم بەڕێزانە بە یاسا، ئەم دەسەلاّتەی دراوە بەم بەڕێزانە بە یاسا تەمەتوعی پێوە ناکەن، بەڕاستی هەق وایە یەعنی هەڵوێستێکی بنوێنن، بڵێن ئێمە ئاگامان لێ نیە، بڵێن ئەوە پەیوەندی بە ئێمەوە نیە، بۆ ئەوەی ئێمە بەرپرسیارێتی نەخەینە ئەستۆی ئەوان، بەڕاستی من لەدوای کۆبوونەوەی لیژنەی خۆمان لەگەڵ وەزیردا بڕیارم دا لەمەولا تەرکیزم لەسەر چوارەکەی تر بێ، تەرکیز لابەم لەسەر وەزیری سامانە سروشتییەکان بیخەمە سەر چوارەکەی تری ئەندامی ئەنجومەنی هەرێمی، چونکە

ئەوانیش بەرپرسن لەم نەوتەی کە لەم هەرێمی کوردستانە دەردێ، ئەرزی کشتوکاڵیمان فەوتا، ژینگەمان فەوتا، لادێکانمان بێزار بوون، دوێنی دوو کەس لە شێراوە و نازانم کوێ ڤیرتاو دەکەن دەڵێن هەتا 100 مەتری دەوری ئێمە گیراوە، دەڕۆین لای مودیر ناحیە دەڵێین بەس ئەوەندە زامنمان بکەن ئەگەر ئەوانە بوون بە بیر ئێمە چۆڵی ناکەین، چونکە خانوومان کردووە بە دنیایێ پارە لەسەر 300 مەتر، یەك کەس زەمانمان ناداتێ، کەواتە تۆ خەوفێکت دروست کردووە،ڕاستە سەروەتێکی گەورەیە، ڕاستە سیاسیەن ئیستیفادەی لێ دەکەین، ئەوە لە کاتێك دا ئیستیفادەی لێ دەکەین ئێمە شەفاف بین، یاسایی بین، ئەوانەی کە بەرپرسن لەو قەزییە، لە ئاست بەرپرسیارێتی قەزییەکە بن، ناکرێ ئێمە هەموو ڕۆژێك، هەموو بودجەیەك، هەموو کاتێك لە ئیعلام، لەملا لەسەر ئەم مەوزووعە قسە بکەین، تۆ شەڕێکی گەورەت بۆ دروست بووە لەگەڵ بەغدا، ئەگەر ئێمە وەکو پەرلەمانی کوردستان بەرچاوڕوون نەبین لە سیاسەتی نەوت لەم هەرێمی کوردستانە، چۆن ئەم شەڕە بکەین لەگەڵ بەغدا؟ ئەی نابێ بزانین داهاتەکەمان چەندە؟ ئەم سیاسەتی نەوتە ڕاستە؟ دروستە؟ با دوو کەسی تر غەیری وەزیری سامانە سروشتییەکان کە ئەنجومەنی هەرێمی پێنج کەسە، با دوو کەسی تر قسەی لەسەر بکات، بڵێ زۆر بە قوەتە، ئەوە بەلگەکەی، ئەوە گرێبەستەکان، ئەوە داهاتەکەی، ئەوە لیستی پرۆژەکان، بۆ ئەوەی ئێمەش دڵخۆش بین پێی، دیفاعی لێ بکەین، خاڵێکی تر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پاڵاوگەیەکمان هەبوو لە سلێمانی تا شەهیدێکمان لێ نەدا نەمانزانی داهاتی هەیە، ئەوە لیستی پاڵاوگەی سلێمانی یە، لە یەك ساڵ دا 19 ملیار داهاتی هەبووە، وەزارەتی سامانە سروشتییەکان دەڵێ ئاگام لێ نیە، یەعنی یەك ساڵ، بەس تەنها لە 2011، تەبعەن ئەمجارە ئێمە لە لیژنە هەموویان پێکەوە بوون، ئەوی ڕاستەوخۆ دەچێ بۆ وەزارەتی دارایی، کوا ئەو 19 ملیارە؟ کە هی یەك ساڵی پاڵاوگەی سلێمانی یە، بۆچی ئەو 19 ملیارە بۆ ئەو پاڵاوگە صەرف ناکرێ؟ کە نەك بە کەڵکی ئەوە نەیێ مامەڵە لەگەڵ نەوت دا بکەی، بە کەڵکی ئەوە نایێ مامەڵە لەگەڵ ئاو دا بکەی لەم شوێنە، تا شەهیدێکمان لێ نەدا ئێمە وەکو لیژنە نەمانزانیوە ئەم پاڵاوگەیە ئیش دەکات، لەبەر ئەوە بەڕێزان ئەم مەوزوعی سامانە سروشتییانە مادام ئەنجومەنێکی هەرێمی هەیە، پێویستە هەموومان وەکو پەرلەمان تەرکیزمان لەسەر ئەم ئەنجومەنە بێ ئەمجارە، سندووقێك هەیە بۆ داهات، ئەم سندووقە دروست نەکرا، بەڵام خۆ دەبێ وەزیری سامانە سروشتییەکان ئاگای لە داهاتەکە بێ، 250 ملیۆن دۆلار هاتە ئەم پەرلەمانە، کرا بە پرۆژە، تەصدیقمان کرد، بەڵام 250 ملیۆن دۆلاری تر هاتووە ڕاستەوخۆ چووە پارێزگاکان بە بێ ئەوەی پەرلەمان ئاگادار بێ، بۆچی ڕاستەوخۆ ڕۆیشتووە بە بێ ئەوەی پەرلەمان ئیقراری بکات؟ خۆ ئەوە پارەی نەوتە، دەبێ ئیقرار بکرێ، بۆ ئەوەی بزانین پرۆژەکانی کە ناوی دێ بۆ موحافەزە، لەم پرۆژانە نیە؟ بزانین پرۆژەیەك دووجار لە دوو شوێن پارەی بۆ دانەنراوە؟ ئەی تۆ چۆن وەکو پەرلەمان موتابەعەی دەکەی؟ چۆن بەسەر تۆدا 250 ملیۆن دەڕوا بۆ ئەوێ؟ ئینجا ئەوە نووسراوێکی وەزارەتە، ئەم نووسرواە 615 ملیۆن دۆلاری تیایە، تەبعەن بە ئیمزای وەزیری سامانە سروشتییەکانە بۆ وەزیری دارایی، دەڵێ لە ئەخیر دا دوای ئەوەی باسی هەموو پارەکان دەکات دەڵێ جا پێویستە ئەو داهاتانە

بە هیچ شێوەیەك مامەڵەی لەگەڵدا نەكرێت تەنها بە ڕەزامەندی ئەنجومەنی هەرێمی، ئەم دوو بەڕێزەش ئەندامن لەوێ پێمان بڵێن ئایا ئەو 615 ملیۆن دۆلارە چی لێ صەرف كرا؟ بۆ كوێ چووە؟ ئایا ماوە؟ ئەگەر صەرف كراوە پرۆژەكان لە كوێن؟ لە كۆتاییدا بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان ئێمە داواكارییەكی زۆری خەڵك ڕوومان تێ دەكات، بەڕاستی هەمووی لە ڕاپۆرتەكەی سەرۆكی فراكسیۆن دا ئیشارەتمان پێداوە، نامەوێ دووبارەی بكەمەوە، بەعزێك لەوانەی كە بەخۆم گەیشتووە لەگەڵ سوپاس و دەستخۆشی زۆرم بۆ سەرۆكی لیژنەی مافی مرۆڤ، زۆر بە جوانی ئیشارەتی بە مەوزووعی كفری و كەلار دا، كە بەڕاستی جێگەی ئەوەیە ئەو وتانەی بەڕێزی بە هەند وەربگیرێ، ئەوەی كاك سالار وتی لەسەر هەڵەبجە، بەڕاستی هەتا ئێستا عەمبارێك دانراوە عەمباری سووتەمەنی، لە پرۆژەی 2010 هەیە، لە 2011 هەیە صفری بۆ دانراوە، لە 2012دا هەڵەبجە ئاگای لێ نییە، موتابەعەی دەكەم لەگەڵ قایمقام دا، تەبعەن وەزارەتی سامانە سروشتییەكان وتیان ئەرز نیە، لەگەڵ قایمقام دەڵێ یەك كەس قسەی لەگەڵ نەكردووین، كاتێ كە سەیری پرۆژەكان دەكەی دەڵێی زۆرباشە هەڵەبجە پرۆژەیەكی هەیە، ئەم پرۆژە دووساڵ دەیباتە سەر، چونكە لە 2011 من هەروا دەزانم هەڵەبجە پرۆژەی هەیە، كەچی كاتێ سەیر دەكەم لەسەر ئەرزی واقیع هیچی بۆ نەكراوە، بەڕێز وەزیری پلاندانان وابزانم مەسئولیەتی جەنابتە، وەكو چۆن پرۆژەكان دادەنێی ئاواش دەبێ موتابەعەی جێبەجێ كردنی بكەی، دەبێ بزانی هاوسەنگی لە بەینی شارەكان دا، نابێ تەنها ڕێژەی دانیشتووان بێ، بە پێی دەستووری عیراق دەبێ زیان لێ كەوتوو و زەرەرمەندەكان بەرچاو بگیرێن، نەك تەنها ڕەقەم و ژمارەی دانیشتووان، ئەو دەڤەری هەورامان و تەوێلە و بیارەیە یەك پرۆژەیان نیە، سیروان لە 2007وە پرۆژەیەكی شارەوانی بۆ دانەنراوە، هەموو ئەو شوێنانەی كە سەردانیان دەكەین بەڕاستی دەری دەخات كە ئەم بەڕێزانەش زۆر قسەیان كرد هاوسەنگی نیە لە شوێنەكان دا، ئومێدەوارم ئەم قسانەی كە دەكرێ بە هەند وەرگیرێ لەلایەن وەزیرە بەڕێزەكان، سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆكی پەرلەمان:

جەنابی وەزیر، فەرموو.

بەڕێز د.علی سندی/ وەزیری پلاندانان:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

من بە حەقەت ئەو بەڕێزە ئەندام پەرلەمانە دیارە زۆر تێبینی هەبوو، لە زۆر شتیش مەشكوك بوو، یەعنی بە وازحی قسەكان دیاربوون، من تەنها دوو خاڵ وەڵام دەدەمەوە، چونكە بەعزێكی وابزانم پەیوەندی بە پرۆژە یاسای بودجەوە نەبوو، ئەوە ئیحتیماله زۆر موناقەشەی بوێت، بەڵام خاڵی یەكەم بەڕێزیان ئاماژەی بەوەدا كە بەڕێز وەزیری سامانە سروشتییەكان یان بە جەنابیانی وتووە، یان لە هۆڵی پەرلەمان وتوویەتی ئەوە من پارەم هێناوە ئەوە لیستی پرۆژەكان برۆن لەگەڵ وەزارتی پلاندانان بۆ خۆتان موتابەعە بكەن، ئەوە ئەصلێ و ئەساسی نیە، پرۆتۆكۆلی پەرلەمان هەیە، تەصویر كراوە، جەنابیشیان قسەكەی زۆر بە وازحی كرد، ئەگەر لەوێ وتوویەتی یان لە هەر شوێنێكی تر ئەوە شتی وا نیە بە

حەقیقەت، خاڵی دووەم مەسەلەی تەبیعی دیارە دوو شت تێکەڵ بە یەك ببوون لە تەرحەکەدا، یەکێکیان ئەو با بڵێین ئەو پارانەی کە بۆ پارەی شیرینی یان پارەی (Capacity Building) هەرچییەك پێی دەڵێن، ئەوە دیارە لە عقودەکان دا هەیە، ئەوە بابەتێکە، واریداتی موشتەقات بابەتێکی ترە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، پار هەر لەم هۆڵەدا لە هۆڵی پەرلەمان دا ئێمە لیستەی وەزارەتی سامانە سروشتییەکان وەزارەتی دارایی و سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی ئاگادار کردەوە کە نزیکەی 250 ملیۆن دۆلار لە داهاتی موشتەقات واریدات هەیە، داوایان کرد کە بەرنامەیەك بۆ خەرجکردنیان دابنرێ، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران پرۆژەکەی بە لیستەیەکەوە من هاتم لەم هۆڵی پەرلەمانە، بەڕێزیشیان لێرە بوون موناقەشە کرا، یەکەمین پرسیار ئەوە بوو کە جارێ چ ناوێکی لێ بنێن بۆ ئەوەی کە نەبێتە هۆی باعیسی ئەوەی کە حکومەتی عیراقی فیدراڵ موقابیلی ئەو مەبلەغە پارە لە بودجەی وەزارات و پەرەپێدانی پارێزگاکان ببڕێت، زۆر موناقەشەی لێ کرا کە تەسمیەکەی ببێتە چی؟ نازانم خۆ ئەوە یەعنی زۆربەی وابزانم زۆر لەمێژ نیە، نەبۆتە 12 مانگیش، دیسان هەر لە هەموو پرۆتۆکۆلی پەرلەماندایە، بڕیاردرا کە ناوی لێ بنرێت تەواوکاری پەرەپێدانی پارێزگاکان (تكملة تنمية الأقاليم)، بەو ناوەش ئەو 250 ملیۆن دۆلارە تەوزیع کرا بە پێی نیسبەی عەدەدی سوکانی موحافەزات، وەزارەتی تەختیت موخەوەل کرا کە بچێت لەگەڵ موحافەزات ئەو تەنسیقە بکات، لە هەمان کات دا هەر بە پێی کە ناوی بووە ئەوە و وەختە بڕیار درا کە وەکو (تنمية الأقاليم) تەعامولی لەگەڵ بکرێ، وەکو پەرەپێدانی پارێزگاکان، لە هەمان کاتدا پێشی ئەوە بە ماوەیەکی کورت لە یاسای بودجەی ساڵی 2011ی حکومەتی هەرێمی کوردستان پەسند کراو لەلای پەرلەمانی بەڕێزەوە، فەقەرەکە بخوێننەوە، ماددەکەم ئێستا بەبیر نایەتەوە، زۆر بە وازحی وتراوە کە پەرەپێدانی پارێزگاکان بە هیچ نەوعێك نەیەتەوە پەرلەمان، دەسەڵات دەدرێت بە وەزیری پلاندانان، بۆ ئەوەی کە ئاسانکاری بکرێت، وەزارەتی پلاندانان موخەوەل بێت لەگەڵ موراعات کردنی قەزاکان بە پێی عەدەدی سوکانیان و بە پێی زەرەرمەندییان، لەبەر ئەوە جاری دووەم کە 250 ملیۆن دۆلاری دووەم هات ئێمە نەمانهێنا بۆ پەرلەمان، تەنانەت لە ئەنجومەنی وەزیرانیش باسمان کرد، وتمان ئەوە ناوی لێنرا (تەواوکاری پەرەپێدانی پارێزگا)، پەرەپێدانی پارێزگا بەو شکلە تەعامولی لەگەڵ دەکرێت، ئایا جارێکی تر بیبەینەوە پەرلەمان یان نا؟ وا تەفسیر کرا قانونیەنیش بەو شکلە تەفسیر کرا کە پێویست ناکات، لەبەر ئەوە ئێمە خۆمان بە مخەوەل زانیوە بۆ هەردوو وەجبەکە کە بەتەکلیفی پەرلەمان ئیشەکەمان کردووە، ئێستا بەڕێزیان بەو شکلە تۆمەت بخاتە سەر ئێمە بڵێتن پارەکەیان دا بە پارێزگاکان بە بێ علمی پەرلەمان، بە بێ علمی ئەم، ئاخر ئەوە ڕاست نیە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د.ارسلان بایز اسماعیل/ سەرۆکی پەرلەمان:

دانیشتنی ئێستامان کۆتایی پێ دەهێنین، سەرکەوتوو بن، تا بەیانی سەعات 10ی پێش نیوەڕۆ بە خواتان دەسپێرین، هەر بژین.

فرست احمد عبدالله
سکرتێری پەرلەمانی
کوردستان – عێراق

حسن محمد سوره
جێگری سەرۆکی پەرلەمانی
کوردستان – عێراق

د. ارسلان بایز اسماعیل
سەرۆکی پەرلەمانی
کوردستان - عێراق

پەرلەمانی کوردستان - عێراق

پرۆتۆکۆلی دانیشتنی ژمارە (30)

یەک شەممە ڕێکەوتی 17\6\2012

خولی سێیەمی هەڵبژاردن

پرۆتۆكۆلی دانیشتنی ژمارە (30)

یەك شەممە رێكەوتی 2012/6/17

کاتــژمێر (10)ی پــێش نیــوەڕۆی ڕۆژی یــەك شــەممە رێکــەوتی 2012/6/17 پەرلــەمانی کوردســتان - عێراق بە سەرۆکایەتی د.ارسلان بایز اسماعیل سەرۆکی پەرلەمان و، بـە ئامـادەبوونی بـەڕێز د. حسـن محمـد سورە جێگری سەرۆك و، بـەڕێز فرسـت أحمـد عبـدالله سـکرتێری پەرلـەمان, دانیشـتنی ژمـارە (30)ی خـولی سێیەم, ساڵی (2012) ی خۆی بەست.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگە (1)ی مادده (20) لە پەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1)ی هـەموارکراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستان - عێراق, دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیـاری درا دانیشـتنی ژمـارەی (30)ی خـولی سـێیەمی هەڵبـژاردن لـە کـات (10)ی پـێش نیـوەڕۆی ڕۆژی یـەك شـەممە ڕێکـەوتی 2012/6/17 دا بـەم شێوەیە بێت:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستەڕوو و گفتوگۆ کردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستـانی عـیراق بـۆ ساڵی 2012.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەناوی خوای گەورەو میهرەبان.

بەناوی گـەلی کوردسـتان. دانیشـتنی ئـەمڕۆمان دەسـت پـێ دەکـەین، پەرلـەمانی کوردسـتان، خـولی سـێیەمی هەڵبژادن، ساڵی سێیەم، خولی گرێدانی دووەم، ژمارەی دانیشتن (30)، ڕۆژی دانیشتن 2012/6/17.

بەرنامەی کار:

بەپێی حوکمەکانی بڕگە (1) یەکی مادده (20) لـە پـەیڕەوی نـاوخۆی ژمـارە (1) ی هـەموار کـراوی سـاڵی 1992ی پەرلەمانی کوردستانی عیراق، دەستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بڕیاریدا، بەرنامەی کاری دانیشتنی (30) ی ئاسـایی خـولی سـێیەمی هەڵبـژاردن، لـە کـات 10 ی پـێش نیـوەڕۆی ڕۆژی یـەك شـەممە ڕێکـەوتی 2012/6/17بەم شێوەیە بێ:

1-بەردەوام بوون لەسەر خستەڕوو و گفتوگۆ کردنی پڕۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستـانی عـیراق بـۆ ساڵی 2012.

ئێستاش بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان، ناوی ئەو پەرلەمانتارە بەڕێزانە دەخوێنێتەوە کە مۆڵـەتن یـان ئامادەنەبوون، بابفەرمووی.

بەڕێزحسن محمد سورە/جێگری سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ناوی ئەو ئەندامانەی لە دانیشتنی ژمارە (29) ی ئاسایی لە 6/16 مۆڵەت بوون یان ئامادەنەبوون،

بەفرین حسین	**مۆڵەت**
بەیان احمد حسن	**مۆڵەت**
پەیام احمد محمد	**مۆڵەت**

تارا تحسين ياسين مۆڵەت

حازم تحسين مۆڵەت

ڕێباز فتاح محمود مۆڵەت

سەمیر سەلیم مۆڵەت

صباح محمد نجيب مۆڵەت

عبدالسلام مصطفى مۆڵەت

یاووز خورشيد مۆڵەت

يشار نجم الدين مۆڵەت

ئێوارە

بەفرين حسين مۆڵەت

پەیام احمد محمد مۆڵەت

جمال طاهر مۆڵەت

حازم تحسين مۆڵەت

ڕێباز فتاح مۆڵەت

د.دانا سعيد سۆفی ئامادەنەبوو

د.صباح محمد مۆڵەت

عبدالسلام مصطفى مۆڵەت

محمد موسى ئامادەنەبوو

یاووز خورشيد مۆڵەت

بەڕێز د. ارسلان بايز/ سەرۆکی پەرلەمان.

ئێستاش بەردەوام دەبين لەسەر خستنەڕوو و گفتوگۆی پڕۆژە وياسای بودجەی هەرێمی کوردستان، فەرموو کاك شوان.

بەڕێز شوان عبدالكريم:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دوێنێ لە خوێندنەوەی لیستی نەهاتووی پێرێ دا، بەیانیەکەی کە بەڕێز جێگری سەرۆکی پەرلەمان خوێندیەوە، ناوی من بە نەهاتوو هاتبوو، بەڵام من و کاك جلال بەیەکەوە لەسەر یەك وەرەقە مۆڵەتمان پێشکەش کرد، بەیەکەوە ئیمزامان لەسەر کرد هەر بۆ تێبینی، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بايز/ سەرۆکی پەرلەمان.

دوایی ڕاستی دەکەینەوە بەسەرچاو، لیژنەی دارایی فەرموون بۆ شوێنی خۆتان، هاوڕاز خان فەرموو.

هاوڕاز شێخ احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕاستی من پێم باشە بە شتێك دەست پێ دەکەم، کە لە لای من بەڕاستی هەم جێگای تێبینیە، هەم جێگای سەرنجەو پرسیاریشە بەڕاستی، ئەوەی کە بودجەی تەندروستی بەداخەوە، ئێمە دوو ساڵە وەکو لیژنەی تایبەتمەند، وەکو ئەندام پەرلەمانانی بەڕێزی تریش داوای زیاد کردنی ئەم بودجەیە دەکەین، چونکە بەپێی مەعیاری نێودەوڵەتی، بەپێی پێوەرە نێودەوڵەتیەکان، ئەم بودجەیە بودجەیەکی یەکجار کەمە، بەلاّم لەگەڵ ئەوەدا نەوەك هەر زیاد نەکراوە، کە ساڵی پار پێنج و پۆینت پەنجا و هەشت بووە، ئەمساڵ بەداخێکی زۆرەوە، بوەتە چوارو پۆینت نەوەت و هەشت، ئەم پەراوێز خستنەی وەزارەتی سەحە، کەرتی تەندروستی بەڕاستی جێگای پرسیارە بۆ ئێمە، لە کاتێکدا بەڕێزان، کەرتی گشتی لەبەرامبەر کەرتی تایبەتی متمانەی لەدەست داوە، لە کاتێکدا کەرتی گشتی لە هەرێمی کوردستان لە لایەن کەرتی تایبەتیەوە ئیستیغلال کراوە، لەکاتێکدا ئەو نەخۆشخانەی کە لە هەرێمی کوردستان فشارێکی یەکجار زۆریان لەسەرە، نەخۆشێکی یەکجار زۆریان بۆ دەچێت، بەلاّم ئەم نەخۆشانەی کە بۆ نەخۆشخانە گشتیەکان دەچن لە کەرەتی گشتی بۆ ستی سکانێك دەبێ نۆرە بگرن، بۆ نەشتەرگەریەك دەبێ نۆرە بگرن، بەڕێزان ئەم ئامێرانەی کە تێك دەچن، دوومانگ و سێ مانگی دەوێ تاوەکو سیانە دەکرێن و چاك دەکرێنەوە، هاوولاّتیەك کە پێویستی بە ستی سکانێك بووە، لە بێ تاقەتی دەڵێ دەبێ بگەمە ئەوەی کە نۆرەی ستی سکانەکەم بێتو نەمرم، یەعنی بەڕاستی ئەمە وەزعی هەرێمی کوردستانە لە ڕووی تەندروستیەوە، لە ناو خەڵکا لە واقعی خەڵکا، بەڕاستی موعاناتی زۆر هەیە لە کەرتی تەندروستیەوە، کێشەی زۆرمان هەیە لەکەرتی تەندروستی، لەگەڵ ئەوەی ئامێرەکان زۆر کەمن، کاتێك کە ئامێرێك لەکار دەکەوێ بەدیلی ئەو ئامێرە نیە، لە هەمان کاتیشدا بەڕێزان ئامێری زۆر پێشکەوتووشمان نیە، ئێمە لەکاتێکدا دێین پیشانگایەکی نێودەوڵەتی دەکەینەوە بۆ ئامێرە پێشکەوتووەکان و بۆ پێداویستیەکانی تەندروستی، بەلاّم لە نەخۆشخانەکانی خۆمان بەڕاستی وەکو پێویست نیە، هەر یەکێکتان ئەگەر سەردانی کەرتی گشتی بکەن لە نەخۆشخانەکان دەزانن چ بێزاریەك، چ نارەحتیەك بۆ نەخۆش هەیە، لەبەر ئەوە بەڕاستی ئەوەی کە لە واقعی کوردستان دەیبینن، ئەم پەراوێز خستنەی کەرتی تەندروستی، بەلای ئێمە جێگای پرسیارە، لەگەڵ ئەوەی کە ئێمە مەیدانیەن بەدواداچوونمان کردووە، کەرتی گشتی تەندروستی کێشەی کەمی دەرمان هەیە، کێشەی پەرەپێدانی توانای زانستی، ستافی تەندروستی بە پزیشکەوە، بە کارمەندەوە، بە پەرستیارەوە هەیە، کە ئەمانە لە ولاّتان وەکو ئێرە نین، کۆلیژەکەی تەواو کرد ئیتر تەواو، بەردەوام تواناکانیان پەرەی پێ دەدرێت، ئێمە شتێکمان نیە وەکو پێویست، کۆنتاکێکمان نیە لەگەڵ زانکۆکانی ولاّتانی تر، ئەمە لەکاتێکدا کە هەموومان کۆکین لەسەر ئەوەی کە سیستەمی تەندروستی، پێویستی بە گۆڕانکاری و چاکسازیەکی بنەڕەتی هەیە، لە هەموو ئەو حالەتانە، ئایا جێگای پرسیار نیە کە بودجەی تەندروستی، میزانیەی تەندروستی بەو شێوەیی کە زیاد بکرێت، گوێ لە قسەی ئێمە بگیرێت، کەمیش بکرێتەوە، ئەمە

لای ئێمە جێگای پرسیارە، یەعنی نازانین بۆچی ئەوە دەبێ وابێ، بەڕێزان ئەگەر ئێمە هەر قەرارە پارە بە هەدەر بدەین، پارە لە شت خەرج بکەین و دوایی نەتیجەو دەرئەنجامی نەبێ، من نموونەیەکتان بۆ دێنمەوە، ساڵی 2011 ئێمە یاسای ژمارە 15 ی ساڵی 2007مان هەیە، لەخاڵی 22 دەڵێ، دەبێ سیستەمی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان چاکسازی تێدا بکرێت، لە ساڵی 2011 بۆ ئەم مەبەستە کۆنگرەیەکی نێودەوڵەتی دەکرێت، وەزیری دارایی دەزانێ چ پارەیەکی زەبەلاحی تێچووە ئەم کۆنگرەیە نێودەوڵەتیە، شارەزایان لە وڵاتان هێنراون بۆ ئەوەی لەسەر سیستەمی تەندروستی کوردستان قسە بکەن، ئەم کۆنگرەیە بە ڕاسپاردەی باش دەرچوو، بەڵام یەکێك لەم خاڵانە من لەو ڕاسپاردانە دەڵێم، بەڵام ئیشیشی لەسەر نەکراوە، ئەو ڕووە سلبیەکەیەتی، لەیەك لە ڕاسپاردەکان دەڵێت، میزانیەی تەندروستی نابێ لە 10 تا 15 کەمتر بێ، ئەوە یەکێکە لە ڕاسپاردەکانی، هەر ئەو دووە بەراورد بکەن، 4 لەکوێ 10 لەکوێ؟، من 10کە دەڵێم 15،کە ناڵێم، بەڕێزان ئەمە جێگای هەڵوەستە لەسەر کردنە، بەچی پەراوێز خستنی کەرتی تەندروستی، لەکاتێکدا بەڕاستی ئێمە نەمانتوانیوە ئیستیفادە وەکو پێویست لە کەرتی تایبەتی بکەین، بۆ خزمەتی کەرتی تەندروستی، شتەکە پێچەوانەیە بەڕاستی، سەبارەت بە پڕۆژەکانی تەندروستی، من پێموانیە شتەکە هەروا سادەو سانا بێ، بەلای من کێشەیە کە ئێمە لە پڕۆژەکانی تەندروستی 82 پڕۆژەمان هەیە، دیارە پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی تەندروستی بۆ ئەمساڵ زۆر کەمن 12 پڕۆژەن، بەڵام ئەو پڕۆژە بەردەوامانەی کەهەن 82 پڕۆژەن، لەو 82 پڕۆژەیە 31 هەر دەست بەکارنەبوون، 41 خەرجی 2012 یان سفر بووە، من بۆیە ئەمە دەڵێم، ئێمە شتێك بکەین بۆ ئەوە، میکانیزمێکمان هەبێ بۆ ئەوە، زۆرجار باسی ئەوە دەکەین ئەولەویاتی پڕۆژە، یان پڕۆژەی ستراتیژی، من پێم باشە بەڕاستی وەکو پێشنیارێك هەندێ لەو پڕۆژانەی کە دەزانین دانراون، بەڵام لەوانەیە لەحالەتێك دانرابن زۆر پێویست نەبن بۆ ئێستا، هیچیشیان بۆ نەکراوە، دار لەسەر بەرد دانەنراوە بۆ ئەم پڕۆژانە، بێین بە میکانیزمێك ئەو پڕۆژانە لە جێگای ئەوانە پڕۆژەی ستراتیژی باشتر و چاکتر و پێویست تر دابێین بەڕاستی، ئەوە زەرورە یەعنی ئێمە هەر مانەوەو هەر درێژە کێشانی ئەم پڕۆژانە، ئەمە کێشەیەکی گەورەیە شتێکی هەروا سانا نیە، خاڵێکی تر سەبارەت بە پڕۆژەکان، دیارە من لە ڕاپۆرتی لیژنەی تەندروستیش ئاماژەم بەوە کردبوو، بەوەی کە هەندێ لەو پڕۆژانە تەواو بوون، دواتر هاتوونەتەوە ناو بودجە، یان بڵێین هاتوونەتەوە ناو پڕۆژە بەردەوامەکان، من هەر ئەو ڕۆژەی ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی خوێندرایەوە، ئەو پڕۆژانەم بۆ بەڕێز وەزیری پلان دانان نارد، ئەو پڕۆژانە بەشێکیان..، من باسی هەولێر دەکەم بەڕاستی، چونکە مەیدانیەن زیاتر موتابەعەی هەولێرم کردووە، سەبارەت بە پڕۆژە بەردەوامەکانی هەولێر، خاڵی 2-5-8-9، خاڵی 2 کڕینی ئامێرە لە هەولێر کە لە 2010/4/4 دەست بەکار بووە و تەواو بووە، تەبعەن من مەیدانیەن موتابەعەم کردووە، لەکەڵ کەسی بەرپرس قسەم کردووە، خاڵی 5 بنکەی تەندروستیە لە باپشتیان، لە 2004/11/4 دەست بەکاربووە، خاڵی هەشت، کە گوتوومە تەواو بووە، تێکدان و دروست کردنی بنکەی نەجدی حەیدەرە لە 2010/11/25 تەبعەن بنکەیەکی تەندروستیە تێك دراوەتەوەو چاك کراوەتەوە

وتەواو بووە، شەش مانگ زیاتریشە هەر تەواو ئیشی تێدا دەکرێت، خاڵی نۆیەم، تێکدان و دروست کردنی بنکەی شەهیدان لە 2010/10/14، ئەمانە تەواو بوون، جگە لەوەی نەخۆشخانەی 59 تەختەیی لەکۆیە، کە کۆمپانیای ئاسنگەران لە دەستی گرتبوو، ئەم پڕۆژەیەش تەواو بووە، بەپێی بەدواداچوونەکانی ئێمە، سەبارەت بەهەولێر بەڕێزان لە ڕووی پڕۆژە پێشنیار کراوەکان، دوو پڕۆژەی هەیە، بەلام بەڕاستی لاتان سەیر نەبێ کە دەڵێم ئەم دوو پڕۆژەیە ڕاستە دوو پڕۆژەی باشن، بەلام هەر وەکو نەبێ وایە بۆچی؟، چونکە پڕۆژەی یەکەمیان کەنەخۆشخانەیەکی 200 قەرەوێلەییە، بە مەزەندەی وەزارەتی تەندروستی تەبعەن، ئەوە لامە بە ئیمزای دکتۆر طاهر، ئەم پڕۆژەیە کە نەخۆشخانەیەکی 200 قەلەوێرەییە، بە 127 ملیار مەزەندە کراوە، بەلام لە پڕۆژە پێشنیار کراوەکان 35 ملیاری بۆ دانراوە، نەخۆشخانەی دووەم، کە لە خەبات دروست دەکرێت 100 تەختەییە، لە وەزارەتی تەندروستی بە 64 ملیار مەزەندە کراوە، بەلام 20 ملیاری بۆ تەرخان کراوە، ئایا ئەوە مانای ئەوەناگەیەنێ ئەم پڕۆژانە بەس دێنە ناو پڕۆژەکانی دواتر و جێبەجێ ناکرێن، خاڵێکی تر من بەڕاستی سوپاسی هەموو ئەوانە دەکەم کە تەئکیدیان لەسەر کردەوە، حەز دەکەم زیاتر وردتر بین لەسەر ئەو بابەتە، باسی دوو نەخۆشخانەکەی هەولێرە، کە دوو نەخۆشخانەی زۆر کۆنن، کاك خورشید باسی لەوە کرد ئەگەر بۆ نموونە بچینە نەخۆشخانەی بەیروت، جا ئەگەر دوو نەخۆشخانەکەی هەولێر وەکو بەیروت بانایە، من هەر مافی ئەوەم نەبوو لێرە قسە بکەم، چونکە منیش نەخۆشخانەکەی بەیروتم بینیوە، بەلام ئەو دوو نەخۆشخانەی ئێمە، ئەسلەن بۆ نەخۆش ناشێن، نەخۆش بەڕاستی تووشی حاڵەتێکی نەفسی زۆر خراپتر دەبێ کە دەچێتە ئەو نەخۆشخانە، هیچ مەرجێکی تەندروستی تێدانیە، یەعنی هەتا گەیشتووینەتە ئەو قەناعەتەی کە زەویەکەی و کە شوێنەکەی پاك ناکرێتەوە، ئێمە لەگەڵ بەڕێوەبەرەکەی قسەمان کردووە، دەڵێ هەر چەند پاك بکەینەوە پاکی پێیەوە دیار نیە، گەیشتۆتە حاڵەتێك، تۆ چۆن نەخۆش دەبەیتە ئەو شوێنە، لەکاتێکدا دیوارەکانی هەمووی دەرەزی بردووە، دیوارەکانی هەمووی تێکچووە، یەعنی نازانم ئەو دوو نەخۆشخانە شایەنن بە شارێکی وەکو هەولێر، پایتەختێکی وەکو هەولێر، ئەگەر شایەنن من هیچ قسەیەکم نیە، بەلام من وا دەزانم زوڵمێك دەکەین لەو شارە، ئەو دوو نەخۆشخانە زۆر بەناوبانگانەی لە هەولێر بەو شێوەیە بمێننەوە، یەعنی کە بچی ئەو نەخۆشخانەیە لە شوێنێکی وێرانە دەچێ، بەس لە نەخۆشخانە ناچێ، بەڕێزان خاڵێکی تر بەڕاستی تێبینی زۆرمان هەیە لەسەر بنکەی تەندروستی و نەخۆشخانەکان، من نموونەیەکتان بۆ دێنمەوە لە شاری هەولێر بنکەیەکی تەندروستی هەیە بەناوی بنکەی میللی مەلافەندی، ئەم بنکە تەندروستیە ئەگەر بچنە ئەو شوێنە، ئەو شوێنە شوێنی چاوەڕوانکردنی نەخۆشە، لە زستان هیچ فێنك کەرەوەیەکی نیە، یەعنی شێوەی ئەم بنکە تەندروستیە وا دروست کراوە، هیچ مەجالێکی نیە، هیچ شتێکی بۆ دروست نەکراوە بۆ فێنك کەرەوە لە هاوین، بۆ گەرم کەرەوە لە زستان، نەخۆش لە زستان رەق هەڵدێ، لە هاوین نازانێ چی بکات، یەعنی ئەمە کێشەیەکی گەورەیە، تا ئەو کاتەی ئێمە چووین کێشەی ئەوەیان هەبوو بانگەشیان بۆ دابین نەکرابوو، بۆ ئەوەی بۆ نەخۆشەکان بەکاری بهێنن، ئەمە کەی بەپێی

ستاندارده؟، ئەمە كەی بەپێی مواسەفاتە؟، ئەمە كەی مواسەفاتی نەخۆشخانەیە بەڕاستی؟، نەخۆش چۆن دەتوانێ لەشوێنێكی ئاوا چاوەڕێ بكات؟، ئەوە نموونەی نەخۆشخانەوە بنكەكانی تەندروستیە، بنكەی مەلافەندی بنكەیەكە زەختێكی زۆری لەسەرە، فشارێكی زۆری لەسەرە، من كە پرسیارم كرد لە بەڕێوەبەری ئەم نەخۆشخانەیە چ توێژێك زیاتر سەردانی ئەم نەخۆشخانەیە دەكەن؟، فەقیرو هەژار لەدوای ئەوە خەڵكی ناوەندیش سەردانی ئەم نەخۆشخانەیە دەكەن، لەبەر پێداویستی و بوونی هەندێ شت لەوێ، بەڵام بەڕاستی مواسەفاتی تێدانیە ئەم بنكەی تەندروستیە، ئەمە هەموو پەیوەندی بە بودجەی تەندروستی هەیە بەڕاستی، ئێمە هەندێ بەدواداچوونمان كردووە، كۆمەڵێك بنكەی تەندروستیمان هەیە، خەریكە پەكیان دەكەوێ دەڕوخێن، بەرواری دروست كردنی ئەوان كۆنە، نەوژەن نەكراوەتەوە، لەبەر ئەوە خەریكە نامێنن و دەڕ وخێن، من بەڕاستی لە ڕاپۆرتی خولی شەش مانگی وەزارەتی دارایی شتێكی سەیرم بینی، كە ئەوە هەرگیز قەناعەت بە من نایەنێ، تەبعەن لە خاڵی پێنج دەڵێ لەبواری تەندروستی خەستەخانەكانی هەرێم لە ئاستێكی زۆر باش دان، بەڕێزان موبەریری ئەو دەڵێ لەبەر ئەوەی خەڵك لەناوەڕاست و شارەكانی خوارو سەردانی نەخۆشخانەكانی هەرێم دەكەن، لەكاتێكدا ئێمە خۆمان ....، تەبعەن دەزانم ئەو مەبەستی چیە، مەبەستی ئەو نەخۆشخانەی هیوایە، كە كۆمەڵێك دەرمانی شێرپەنجە بەناوی نەخۆشەكانی غەیری كوردستان دابین دەكات، لەكاتێكدا نەخۆشەكانی خۆمان دەرزیەكیان دەست دەكەوێ دوو دەرزیان بەدەست ناكەوێ، بە پارەیەكی گران دەیكڕن ئەوە بەڕاستی چ بەدواداچوونێكە، ئەمە چ تەقیمێكە كە تۆ لەو وەزعە ئەگەر بە مەیدانی بچیتە ناو هەرێمی كوردستان، بەڕاستی ئەمە هەڵسەنگاندنێكی دروست نیە، سەبارەت بە شێوە گشتیەكەی، تێبینی ئێمە لەسەر ژینگە جارێ ئەو ڕوونكردنەوەیە بدەم، دیارە بەڕێزان ئێمە لە لیژنەی تەندروستی و ژینگە، كاتێك ڕاپۆرتمان ڕەوانەی لیژنەی دارایی كردووە، ڕاپۆرتەكەشم لایە، ئەم ڕاپۆرتەی ئێمە نووسراوە دەستەی ژینگە كە وەزیری دارایی تێبینی لەسەردا، نووسراوە دەستەی ژینگە ئەم یاسایە لەم خولە دەرچووە، ئێمە مامەڵەی بەردەوام لەگەڵ ئەوە دەكەین، ئەگەر هەڵەیەك لەوێ بێ و نووسرابێ وەزارەتی ژینگە، ئێمە بە سیدیش ناردوومانە، لە ڕاپۆرتی خۆشمان دەستەی ژینگەیە، وەزارەتی ژینگە نیە، دەزانین ئەمە دەستەی ژینگەیە، سەبارەت بە ژینگە، بەڕێزان قسە لەسەر ئەوەیە باسی میلاك، ئەم دەستەیە ملاكی هەندێ جار كەمە، سوپاسی ئەوانە دەكەم كە بەڕاستی وەكو گرنگی باسی ژینگەیان كرد، دەستەی ژینگە كۆمەڵێك كێشەی ئیداری هەیە، كۆمەڵێك كێشەی دەرماڵەی هەیە، كێشەی سەیارەی هەیە، ئەم كێشانە هەموو قوڵ بوونەتەوە لەناو ئەو دەستەیە، ئەم دەستەیە لەوانەیە لە هەندێ حاڵەتدا پەكی بكەوێت، كێشەی نەبوونی تاقیگەی وەكو پێویست هەیە، بۆچی دەبێ ئەم دەستەیە بە كەم تەماشا بكرێت؟، ئەو بودجەیە ئەو میزانیەی بۆ دادەندرێت لەئاستێكی زۆر كەم دابێ، یەعنی بەڕاستی گلەیمان هەیە، ئەم قسەیە دووبارە دەكەمەوە، چەند سەیرە بۆچی هەمان جەدوەل هەمان شت دەنێریتەوە هی ساڵی پار، بە میلاك و دەرماڵەو بەهەمموو شتێك ئەو جەدوەلەی پار بۆ من دەنێریتەوە، بۆچی لەگەڵ دەستەی ژینگە دانانیشن بزانن ئەوان چیان دەوێ،

ئێمە کە قسەمان لەگەڵ کردن کێشەیان هەیە لە میلاکات، کێشەیان هەیە لە دەرماڵە، بۆچی دانەنیشتن تاوەکو شتێکی تر، بە ڕوویەکی تر بەڕاستی، بۆچوون و تێبینی تریش بۆ ئێمە بنێرنەوە، یەعنی هەمان ئەو خشتەیەی پار ئیستینساخ کراوەتەوە بۆمان ناردراوەتەوە بۆ پەرلەمان، میلاکات 15 هەر 15یە، بودجەکە هەروەکو خۆیەتی، یەعنی ئەمە جێگای هەڵوێستە لەسەر کردنە، لەکاتێکدا ئێمە لە ڕاپۆرتی خۆمان بۆ لیژنەی دارایی نووسیبومان، لەبەر ئەوەی فەرمانبەرێکی زۆر بەهۆی کێشەی دەرماڵە لەو دەستەی ژینگەیە، تەبعەن ئەوەمان نەنوسیبوو، بەڵام ئەوەی کە دوایی دێمە سەری نووسیبومان، بەهۆی کێشەی دەرماڵە لەم دەستەیە، گوازراونەتەوە بۆ شوێنی دیکە، بۆ دام و دەزگای دی، ئەمساڵ خەریجی علومی ژینگە هەیە، ئەوا دەکرێ دابمەزرێنن، بۆ ئەوەی دەستەی ژینگە ئاوەدان ببێتەوە، دەستەی ژینگە بتوانێ چالاکتر و باشتر ئیش بکات، من ساڵی پار پرسیارێکم لە وەزیری دارایی کرد سەبارەت بە یاسای ژمارە (8) 2008 کە تێیدا باسی سندوقێك دەکات بۆ چاك کردن و پاراستنی ژینگە، بێ ئاگایی خۆی لەوە دەربڕی، بەڕێزان ئێمە لە یاسای ژمارە (8) ی ساڵی 2008 سندوقێکمان هەیە، بەناوی سندوقی پاراستن و چاککردنی ژینگە، بۆیە من ئێستا دەیڵێمەوە، ئەم سندوقە ئەوەندەی من موتابەعەم کردبێ بەدواداچوونم کردبێ، ئێستا تەفعیل کراوە، بەڵام ئەوەی جێگای پرسیارە لەهیچ شوێنێکی بودجە، لەهیچ جێگایەکی بودجەدا شوێنی نیە، لەهیچ جێگایەکی ئەو میزانیە وجودی نیە، بۆچی؟، ئەم سندوقە بۆچی لەهیچ جێگایەك بوونی نیە لەناو بودجەی هەرێمی کوردستان؟، تەبعەن لەکاتێکدا، خاڵی یەکەم، لەداهاتی ئەم سندوقە ئەڵێ بریتیە لە بودجەی هەرێم بۆ ئەو سندوقە، ئەوە خاڵی یەکەمیەتی، خاڵی دووەم، باسی ئەوە دەکات دەڵێ داهاتی ئەم سندوقە پێك دێت لە بەخشینی ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و کۆمەڵگاو ئەوانە، خاڵی سێیەم، دەڵێ داهاتی ئەم سندوقە پێك دێت لە رسوم و غەرامات کە بەپێی یاسا وەردەگیرێن، ئەم سێ خاڵەی تێدایە، بەڵام ئەوەی جێگای پرسیارە بۆچی لەناو بودجەدا وجودی نیە؟، بۆچی هیچ ئاماژەیەکی پێ نەکراوە؟، بۆچی هیچی بۆ دانەنراوە؟ کە دەبوایە برێك پارەی بۆ تەرخان کرابوایە، سەبارەت بە تێبینیە گشتیەکانم، تەبعەن من ئەوەندەی پڕۆژەکانم خوێندەوە، زۆربەی پڕۆژەکان یان برێك لە پڕۆژەکان سادەن، لە ڕووی نەوعیەت و تێچوونەوە بەڕاستی، ئەو پڕۆژانەن کە دووبارە دەبنەوە، زیاتر نۆژەنکردنەوەن، پاك کردنەوەن، ڕاکێشانی تۆڕی ئاون، دارچاندنن، ماددەی پاك کەرەوەن، ئەو بابەتانەی یەکجار زۆر تێدایە، ئەمە پارەیەکی زۆری ناوێ، بەڵام بەردەوام ساڵانە دووبارە دەبنەوە، سەبارەت بە لاپەڕە 33 لە پڕۆژە پێشنیار کراوەکان، خاڵی 2 باس لە دروست کردنی کۆگایەکی گەورە دەکات لە دهۆك، بەڵام ئەو کۆگایە باسی نەکردووە بۆچیە؟، لەکاتێکدا لە پڕۆژە بەردەوامەکان چەند کۆگایەکی گەورەمان هەیە، نووسراوە کۆگای گەورە بۆ پاراستنی خواردەمەنی، پرسیار لەسەر ئەوەیە ئەم کۆگایە، کەدەڵێ کۆگایەکی گەورە، کۆگا بۆچی؟، بۆچی بەکاردەهێنێ؟، من پرسیارکەم لەوەیە، بەو شێوەیەی کە کۆگایەکی گەورەیە، چۆن بە 750 ملیۆن کۆگایەکی گەورە دروست دەکرێت؟، وەکو خۆی دەڵێت کۆگایەکی گەورە، ئەوە پرسیارە بۆ وەزیری دارایی، پرسیارێك لەسەر ئەوە، من هەروەکو وەڵامێك دەمەوێ، گەیاندنی

خزمـەتگوزاری بـۆ شـاری ئیتـالی، لـە لاپـەڕە 36 دەڵـێ لـە خـاڵی پێـنج هـاتووە، دەڵـێ 183 ملیـۆن بـۆ خزمەتگوزاری کارەبا بۆ گوندی ئیتالی، ئێمە دەزانین گوندی ئیتالی ئیتر هیچ پێویستیەکی نیە، نازانم ئـەوە گونـدی ئیتـالیش، ئێمـە دەزانـین گونـدی ئیتـاڵی هـیچ پێویسـتیەکی تـری نیـە، گونـدی ئیتـالی 2 تـازە پڕۆژەیەکەو دەست پێ دەکات، ئەمە بۆکامیانە؟، لەسەر چ ئەساسێکە؟، خاڵێکی تر کە بەلامەوە زۆر گرنگـە بەڕاستی، زۆر جێگای تێبینیم بوو، دەرماڵەی قوتابیان لە ساڵی پـار 60 ملیـارە، ئەمساڵ حکومـەت هـاتووە کردوویـەتی بـە 48 ملیـار، لەکاتێکـدا کـە قوتابیـان پێداویسـتیەکانیان زەرورەتیـان بـەردەوام زۆر دەبـێ، لەجیاتی ئەوەی زیاتر یارمەتی بـدرێن، زیـاتر پێداویستیەکانیان پـڕ بکرێتـەوە، ئـەم کـەم کردنەوەیـە بـەم ڕێژە زۆرە بۆ؟، یەعنی لەجیاتی ئـەوەی 60 ملیارەکـە زیـاد بکرێـت و یـان وەکـو خـۆی بهێڵدرێتـەوە، چۆن بکرێت بە 48 ملیار، ئەمـە جێگـای پرسـیارە بەڕاسـتی، ئـەم زۆر کـەم کردنەوەیـە کاریگـەری ناکـات لەسـەر ژیـانی قوتابیـان، لەسـەر خوێنـدنی قوتابیـان، لەسـەر پێداویسـتی قوتابیـان، باجـەکان بەڕاسـتی تێبینیمـان کـردووە کـەمی کـردووە، مـن لەسـەری نـاڕۆم، بـەلاّم ئـەوە وەکـو تێبینیەکـە، سـاڵی 2012 لەگـەڵ 2011 باجەکان یەکجار کـەمی کـردووە، مەسـروفات ئـوخرا هـەر ئـەو دووسـاڵە بـەراورد دەکـەم یـەعنی، بەڕاسـتی یەکجار زیادی کردووە، ساڵی پار پێنج سەدو سی و نۆ ملیارو حەوت سەدو حەفتاو پێنج ملیۆن بووە، بەلاّم ئەمساڵ ساڵی 2012 بوەتە حەوت سەدو بیست و حەوت ملیارو نۆسەدو نـەوەت و نـۆ ملیـۆن دینـار، ئەمـە جێگای پرسیارە بۆچی ئەوەندە پارە لەوێ دەڕوات، بەڕاستی دیسان تێبینیان لەسەرە، جارێ نازانین بـاربوو کە بەسەر دوو بەش دابەش کراوە، سەرچاوە ئاویەکان و جێگا ناکۆکەکان، بـەلاّم کۆمـەڵێك خانـەو خشـتەی دیکەش هەیە هەر باسی ئەوە دەکات، لەکاتێکدا ساڵی پار 85 ملیار بووە، بەلاّم ئەمساڵ بوەتـە 115 ملیـار، ئەمە ناوازحیەکی تێدایە، ئێمە کە خۆمان ئەو شتانەی کەگوتوومانە لەساڵی پار کەم بکرێتەوە زیاد کـراوە، بەبێ ئەوەی بەرچاو ڕوونی بۆ ئێمە هەبێ، تێبینیەکی تر لەسەر پـڕۆژە بەردەوامـەکان، دیـارە ئێمـە سـاڵی پار پڕۆژە بەردەوامەکان دوو هەزارو سێ سەد و سی و چوار پڕۆژەمان هەبووە، تەبعەن باسـی ئـەوە ناکـەم، وەزیری پلان دانان باسی ئەوەی کـرد کەخـەرجی چـەندیان سـفر بـووە، چـونکە ئـەو باسـی کـرد مـن باسـی ناکەمەوە، بەلاّم پرسیارەکەی من لەوەیە، تێبینیەکەی من لەوەیە، کـە ئـەوە دوو هـەزارو سـێ سـەدو سـی و چوار پڕۆژەیە، نۆ ترلیۆن و سـێ سـەدو نـۆزدە ملیـارو دوو سـەدو چـل و حـەوت ملیـۆنی بـۆ دیـاری کـراوە، کەچـی ئەمسـاڵ پڕۆژەکـان زیـادی کـردووە، بوویتـە سـێ هـەزار و سـەدو شەسـت و حـەوت پـڕۆژە، بـەلاّم گوژمەیەك دیاری کراوە بۆ ئەوە پڕۆژانە، بوویتە چوار ترلیۆن و پێنج سەد ملیار، ئەمە مانایەك ناگەیەنێ کە پڕۆژەکان بەردەوام لە دواخران دان، بەردەوام پارەی کەمیان بۆ دیـاری دەکرێـت، بـەردەوام دوادەخـرێن، ناکەونە سەر ڕێ بـۆ ئـەوەی دروسـت بکـرێن، بـۆ ئـەوەی کۆتاییـان پـێ بێـت و تـەواو بـن، ئەمـە پرسـیارێك دروسـت دەکـات، ئەگـەر کـەمترین پـڕۆژە ئەمەنـەت بـۆ دیـاری کردبـێ، ئـەم هـەموو پرۆژەیـە چـۆن ئـەم گوژمەیەت بۆ دیاری کرد؟، ئێمە هەقیقەتێکیش دەزانـین هەنـدێ لـەو پـڕۆژانـە بەڕاسـتی ئەگـەر وەزارەتـی پلان دانان، میکـانیزمی گونجـاوی نـەبێ، کێشـە دروسـت دەبـێ، چـونکە ئـەو پـڕۆژانـەی لـە شـەقلاّوە بـەرەو

سەرن، من وەكو هەولێر باس دەكەم، لە شەقلاوە بەرەو سەر ئەم پڕۆژانە لەسەرەتای زستان هەموویان دەوەستن، دەبێ میكانیزمێك هەبێ بۆ ئەوەی زیاتر ئیش لەو پڕۆژانە بكرێت، چونكە لە وەرزی زستان ئیشیان تیا ناكرێت، خاڵێكی تر سەبارەت بە كۆمەڵێك پڕۆژە كە لەسەر وەزارەتی ناخۆ هاتوون، من پێم سەیرە وەكو باس دەكات نەوژەن كردنەوەی كتێبخانەی گشتی هەولێر، چ پێویستی بەوەیە لەسەر وەزارەتی ناوخۆ بێ؟، دروست كردنی شەقامی بانكی گەشت و گوزار، دروست كردنی عەمباری كۆنكریتی ئاو، دروست كردنی كتێبخانەی ئەكادیمی كوردی، ئەمە هەر زۆر جێگای سەرنجە، پەرەپێدانی شەقامی سەرەكی هەولێر-مەخموور، جارێ پەرەپێدان مانای چیە؟، من نازانم نەوژەن كردنەوە هەیە دروست كردن هەیە، نازانم پەرەپێدان مانای چیە؟، جا پارەیەكی زۆریشی بۆ تەرخان كراوە، نۆ ملیارو سێ سەدو شەست و شەش ملیۆنی بۆ تەرخان كراوە ، ئەمە پارەیەكی یەكجار زۆری بۆ تەرخان كراوە، دروست كردنی پاركی لاوان، دروست كردنی پردی ڕێزان، مەلەوانگەی ئۆلۆمپی داخراو، جوانكاری شەقامی مەلیك مەحمود، سیاج بۆ گۆڕستان، ئەمە هەموو ئیشی وەزارەتی ناوخۆن، من پێموایە زۆربەی وەزارەتەكانی لەخۆ گرتووە، خاڵێكی تر، هەندێ لەو پڕۆژانەی كە خەرجی 2011 یان سفر بووە، من نموونەیەك دێنمەوە، تەبعەن پڕۆژەی ئاوی مەخموور یەكێكە لە پڕۆژە گرنگەكان بۆ مەخموور.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان.

هاوڕاز خان باش بوو فورسەتێكیش بوو بۆ ئیسراحەت، هاوڕاز خان فەرموو دەست پێ بكە.

بەڕێز هاوڕاز شێخ احمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

سەبارەت بەو پڕۆژانەی كە خەرجی 2011یان سفر بووە، دواتر ئەو بڕە پارەیەی كە لە 2011 بۆیان دانراوە بەڕێژەیەكی یەكجار زۆر كەم كراوەتەوە، ئەمە جێگای پرسیارە بەڕاستی، چ مانایەك دەگەیەنێ، نموونەیەكتان بۆ دێنمەوە، لەكاتێكدا پڕۆژەی ئاوی مەخموور، پڕۆژەیەكی زۆر گرنگە، خەڵكی ئەو ناوچەیە زۆری ئەو كێشەیان هەیە، كێشەی ئاویان هەیە، ئەم پڕۆژەیە لە 2011 پێشنیار كرا، بڕی پێنج ملیاری بۆ دانرا، ساڵی 2011 دوو ملیارو نیوەی بۆ تەرخان كرا، بەلاَم خەرجی 2011 ی سفر بوو، ئێستا بۆ ساڵی 2012 بڕی گوژمەی پێویست یەك ملیارە، یەعنی زۆر كەمی كردوو، بەتەمای بەچەند ساڵ ئەم پڕۆژەیە تەواو بكەی، پێموایە ئێمە ئەگەر پڕۆژەیەكمان دواكەوت دەبێ لە ساڵانی پاشتر باشتر ئیشی لەسەر بكرێت، باشتر گوژمەی بۆ دابندرێت، باشتر تەفعیل بكرێت بۆ ئەوەی زووتر تەواو ببێ، كەچی ئەوە بە پێچەوانەیە، لەبەر ئەوە من ئەوەندەی تێبینیم كردووە، حكومەت پێی وابێ لیستی پڕۆژەكان زۆر قەبەی بكات و زۆر بنووسێت، بڵێ پڕۆژە زۆرە، بەڕاستی ئەمە تەندروست نیە، ئەسل وایە هەر پڕۆژەیەك وەكو نموونە من هەولێرم باس كرد، هەر پڕۆژەیەك گوژمەی پێویستی..، من وەلەو ئەو تەنسیق و هەماهەنگیە نابینم لە بەینی وەزارەتەكان، ئەگەر تەنسیق و هەماهەنگی هەبێ ئەو گوژمەیە دیاری دەكەن، چونكە هەر پڕۆژەیەك كە كەشف دەربچێ جارێكی تر دەبێ دووبارە بێتەوە، دەجاری تر كەشف دەربچێ دەبێ دەجاری

تر دووباره ببێتەوە، ئەمە کێشەیە، لەبەر ئەوە ئەگەر هەماهەنگی هەبێ لە بەینی وەزارەتەکان پێموایە ئەو کێشە چارەسەر دەبێ، بە گوژمەیەك بەپێی پێوەرێکی زانستی بۆ ئەو پرۆژانە دیاری دەکرێت و ئەو کێشەیەش نامێنێ، دەیان نموونە لەناو ئەو پرۆژەیە هەیە، نموونەی دروست کردنی قوتابخانەیەکی شەش پۆلی و خانووی مامۆستایان، بە گوژمەی 450 ملیۆن دینار، ئەوەی تەماشا دەکەم بەڕاستی چۆن قوتابخانەیەکی شەش پۆلی لەگەڵ خانوویەکی مامۆستایان بەو پارەیە دروست دەکرێت، لە جێگایەکی تر دەڵێ قوتابخانەیەکی شەش پۆلی، دروست کردنی دایەنگە، خانووی مامۆستایان، سێ گوندیشی ژماردووە ئەمجا شەش سەدو پانزە ملیۆنە، ئەمە بەڕاستی جێگای هەڵوەستە لەسەر کردنە، چیە پرۆژە بێنین و دواتر نەتوانین تەواوی بکەین؟، پرسیارم لەسەر ئەوە من شتێکم کەوتە بەرچاو هیچ مەعلوماتێکم لەسەر دەست نەکەوت، پرۆژەی نیشتەجێ بوون بۆ هاووڵاتیانی کەم دەرامەت لە هەولێر، بە بڕی 68 ملیار، بۆ ماوەی 720 رۆژ، تەبعەن ئەمە خەرجی 2011 ی سفرە هیچ ئەسل و ئەساسێکی نیە، یەعنی شتێکی بۆ کرابێ، لەوانەیە هەبێ، بەڵام ئەوەی کەخەرجیەکەی هیچی بۆ دیاری نەکراوە، لەخاڵی پاش ئەو دەڵێ 17 ملیار بۆ خزمەتگوزاری ئەم پرۆژەیە، ئەم برە پارەیە دیاری کراوە، بەڵام یەك دیناریشی بۆ سەرف نەکراوە، نازانم ئەم پرۆژەیە چیە؟، ئەمە پرۆژەیەکی باشە، بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە لەکوێ یەو چۆنە مەعلوماتێکمان هەبێ باشە، هەندێ لە پرۆژەکان تێبینیمان لەسەر ئەوەیە، بەرواری دەست بەکاربوونیان نەنووسراوە، باسم لەو پرۆژانە نیە کە ساڵی 2011 بن، چونکە کاتێ ساڵی 2011 خەرجیەکەی سفر دەبێ، وا هەر دەزانی دەست بەکارنەبووە، بەڵام پرۆژەی کۆن لەناو پرۆژە بەردەوامەکان، بۆ سەر لێ شێواندنە کاتێك کە بەرواری دەست بەکاربوونی دیار نەبێ، ئەوە تێبینیە لەسەر پرۆژەکان بەڕاستی، من سەبارەت بەو چەند شتەی هەیە، حەز دەکەم هەر پشتگیری قسەکانی مامۆستا عمر و ئەو بەڕێزانەی هەموو باس لە کەلێنەکان و پێشنیاری جوانیان دا بۆ بودجە، من لەگەڵ ئەوەدام پێشینەکان زیاد بکرێن، چ پێشینەی هاوسەرگیری بێ، چ پێشینەی خانووبەرەیە زیاد بکرێن، لەگەڵ ئەوەش ئیدامەیان پێ بدرێت، مەسەلەی خانەنشینان، من نازانم زۆر ....

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

تۆمار نابێ، فەرموو تەواوی بکە.

بەڕێز هاوڕاز شێخ احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەبارەت بە خانەنشینان، من نازانم یەعنی ئەو مینحەیەی کە باسی لێ دەکرێت، ئەو شەش سەد هەزارەی کە پێیان دەدرێت، وەکو خێرێك بەدیار دەکەوێ، زۆر بەداخەوە خانەنشینان لەکاتێکدا ئەو تەمەنەی پێویستیان بە پارەیە، ئەو تەمەنەی کە پڕ لە نەخۆشیە، تەمەنێکە کە پڕ لە پێداویستیە لەو وەزعەی کە لێی دەژین، پارەیەکی زۆر کەمیان بۆ دیاری کراوە، مووچەی خانەنشین ئەو پێویستی بەو شەش سەد هەزارە نیە وەکو مینحەیەك پێی بدەی، مووچەی خانەنشین لە 500 هەزار کەمتر نەبێ، بۆ ئەوەی کە

کرێچیش نەبێ بتوانێ تۆزێك وابژی کە پێویستی بە خەڵك و دەوروبەری نەبێ، تەنها دوا شتم کێشەی ئاوەڕۆی هەولێر، کێشەیەکە زۆر دووبارە دەبێتەوە، ساڵانێکە هەموو ساڵێك کێشە دروست دەکات، ئەمە ئەکرێت دوایی پێ بێت، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

شەونم خان فەرموو، شەونم خان بە ئیجازەی خۆت، جەنابی وەزیر یەك، دوو ڕوونکردنەوەی هەیە، فەرموو.

بەڕێز بایز تاڵەبانی/وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەگەر نوسخەیەك لە ڕاپۆرتەکەیم بداتێ بۆ ئەوەی جوابی بدەمەوە.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

هاوڕاز خان داوای ڕاپۆرتەکە دەکەی یان پرسیارەکان؟، فەرموو کاك خورشید.

بەڕێز خورشید احمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەو تێبینیەی لیژنەی دارایی و ئابووری لەسەر دوو نەخۆشخانەی هەولێر خەریکە ببێتە کێشەیەك، بڕادەران نازانم بە چ مەبەستێك ئەو بابەتە هەر دووبارەو سێ بارە دەکەنەوە، پێشی ئێستا ڕوونکردنەوەمان دا وتمان وەکو دوو نەخۆشخانە، ئیحتیمالە لە بەشێك لە بەشەکان، لە قسمێك لە قسمەکانی ئەو دوو نەخۆشخانە، مومکینە ئیستیفادەی لێ بکەین، هەڵوەشاندن و ڕووخاندنی موستەشفاکە هەموو، ئەگەر یەعی بکرێت بەشێك یان قسمێك مەجالی ئەوەی تێداهەبێ تەلیح بکرێت، تەسلیح بکرێت، تەتویر بکرێت باشە، مەبەستمان ئەوەیە، هیچ مەبەستێکی ترمان نیە، نەخۆشخانە لە هەولێر دروست بێ، ئێمە لەگەڵ ئەوەین لە هەموو شارێك ،لە هەموو گوندێك ، لە کوردستان باشترین خزمەتی تەندروستی و پەروەردەیی پێشکەشی بە هاووڵاتیانی کوردستان بکەین، شایستەی ئەوەنەو زیاتریش، ئەمە یەك، دوو، لە ڕووی عەمەلیەوە ناکرێت ئەم دوو نەخۆشخانە بچنە ناو بودجەی ئەمساڵەوە، دوو نەخۆشخانە پارەیەکی یەکجار زۆری دەوێ، مەجالی ئەوە نیە لە بودجەی ئەمساڵ جێگای ئەو پارەیە بکرێتەوە، ئەکرێت ئەوە ببێت بە پێشنیار بۆ حکومەت، حکومەت ساڵی ئایندە، لە بودجەی ئایندە ئیشی لەسەر بکات، شتەکە عەمەلی بێت بۆ تەنفیز، خۆ مەسەلە ئەوەنیە بڵێین بابیکات، ئێوە وەکو ئەندام پەرلەمان، دوو نەخۆشخانە گوژمەیەك و پارەیەکی زۆری ئەوێت، وەزیری دارایی مەجال هەیە ئەمساڵ دوو نەخۆشخانە لە بودجەی ئەمساڵ بکرێتەوە؟، دەبێ ئەو شتانە بکەین بە بەرنامە و پێشنیار بۆ حکومەت، حکومەت حیسابێکی بۆ بکات، ئەمە بە نیسبەت نەخۆشخانەی خەبات و هەولێر، گوژمەیەکی زۆری بۆ تەرخان کراوە، بەلام هی

ئەمساڵ پارەکە کەمە، خۆ ئەمە بە ساڵێك تەواو نابێ، ئەوساڵە پارەی کەمە ساڵێکی تر پێویست بوو، دوو ئەوەندە، سێ ئەوەندە، چوار ئەوەندە حکومەت پارەی بۆ تەرخان بکات، کە بووە ئیلتیزام بکات لەسەر حکومەت، حکومەت موکەلەفە ئەو پڕۆژە بەردەوامی پێ بدات هەتا کۆتاییەکەی، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

شەونم خان فەرموو.

بەڕێز شەونم محمد غریب.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، ئەو بودجەیەی کەهاتۆتە پەرلەمانی کوردستان، لەبەر دەستی ئێمەدایە ئێستا گفتوگۆی لەسەر دەکەین، بێگومان لەخزمەتی خەڵکی کوردستاندایە، چ لە پڕۆژەکانەوە، چ لە مەعاشەوە، چ لەو هاوکاریانەی کەبۆ خەڵك دەکرێن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەو بودجەیە بێ کەم و کوڕی نیە، هاوڕێیانم زۆر لەکەم و کوڕیەکانی بودجەیان باس کرد، ئەو کەم و کوڕیانە ئەتواندرێ لەبودجەی ئەمساڵدا جێگەی بکرێتەوە، ئەوانەی کە سوودی لێ وەرئەگیرێ، بۆ باش کردنی بودجەکە، ئەوەی کە ئەمێنێتەوە ئەگەر سوودبەخش بوو بۆ ساڵانی داهاتوو، بودجەی داهاتوو، هیوادارم لەساڵی داهاتوو رەچاوی ئەو خاڵانە بکرێتەوە، کە بەڕاستی ڕەچاو نەکردنی هەندێ خاڵ، لەو دووساڵەی پێشوو لەسەر بودجە هاتووە، لەلایەن حکومەتەوە بوو بەهۆی ئەوەی کە ئەم هەموو موناقەشەیەی ئەندامانی پەرلەمان، ئەو هەموو کاتە زۆرە ئێمە بۆ بودجە قسەی لەسەر بکەین، موناقەشەی لەسەر بکەین، ڕەنگە هەندێ لەو شتانە بە دوو جوملە نووسین کۆتایی بە مەوزوعەکە بێ ئەگەر تەوزیحی لەسەر بێ، لە ڕاستیدا هەندێ تێبینیم هەبوو لەسەر پڕۆژەکان، جێبەجێ کردنی و هەروەها کاتەکانی، ئەوە لە لایەن وەزیری پلان دانان، بەڕێزان لە وەزیری پلان دانان و وەزارەتەکانەوە وەڵامەکانمان وەرگرتەوە، خاڵێکی تر لە بودجە کە تێبینیم لەسەری هەیە، کێشەی داهاتە، بەڕاستی داهات لەوخاڵانەی کە لە گفتوگۆی زۆربەی زۆری ئەندامەکان، قسەو باسی لەسەر کراو، تێبینی هەبوو لەسەری، هەرچەندە بەڕێزان وەزیری دارایی و وەزیری پلان دانان ڕوونکردنەوەیان دا لەسەر داهات و جۆری کۆکردنەوەکەو جۆری سەرف کردنەکەشی دا، بەڵام وابزانم هێشتا پێویستی بە ڕوونکردنەوەی زیاترە، لەبەر ئەوەی لە لای هەموو ئەندامانی پەرلەمان ڕوون و ئاشکرا بێ ئەو داهاتە چۆن دەڕواو چۆن ئیشی لەسەر دەکرێت؟، ئەمەش خاڵێکی ئیجابی ئەبێ لە بودجە ڕەچاو بکرێت و کاری لەسەر بکرێت، تێبینیەکی ترم هەیە هەر لەسەر پڕۆژەکان، لە ڕاستیدا کێشەیەکی گەورە لە پڕۆژەکانە، دابین کردنی زەویە بۆ پڕۆژەکان، هەروەکو بەڕێز وەزیری پلان دانان ئیشارەتی بەوەدا، دابین کردنی زەوی یەکێکە لە کێشەکان، ئەبێتە هۆی دواکەوتنی جێبەجێ کردنی پڕۆژەکان، لەبەر ئەوە پێشنیار دەکەم لێرەوە وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پلان دانان، میزانیەکی تایبەت دابنرێت بۆ ئەو قەرەبووانەی کە ئەدرێت بە خەڵك بۆ پڕۆژەکان، ئالیەتێکی ئاسانکاری هەبێ، بۆ ئەوەی نەبێتە تەئخیر کردنی پڕۆژەکان لە داهاتوودا، جگە لەوە خاڵێکی تر هەیە لەسەر پڕۆژەکان، تاوەکو ئێستا ئەو پڕۆژانە قانونی موقاوەلاتی

عیراقی بەکارئەهێندرێت، قانونی موقاوەلاتی عیراقی لە عیراقەوە دەرچووە، ئەو قانونانە ساڵانێکی زۆری بەسەردا ڕۆیوە، ئێستا شتەکان هەمووی گۆڕاوە بازاڕ گۆڕاوە، نەوعیەتی پڕۆژەکان گۆڕاوە، جۆری ئیشی موقاویلەکان گۆڕاوە، لەبەر ئەوە پێم باشە ئەم قسەیە بە هەند وەربگیرێ، پیاچوونەوە بەو پڕۆژە بکرێت، لەساڵی پاریش هەمان قسەمان کردو بەس ئیشی پێ نەکرا، پیاچوونەوە بەو قانونە بکرێ، بۆ ئەوەی لە سوودی پڕۆژەکان و حکومەت بێ، هەروەها سوودی موقاویلەکان بێ کە بتوانن ئیشەکانیان بە ڕێك و پێکی بەرن بەڕێوە، ئەو تەئخیر و دواکەوتنەی کە ئێستا هەیە، چونکە زۆربەی ئیشەکان، بۆ نموونە، بازاڕ بەرز ئەبێتەوە، پڕۆژەکان یەکێك لە دواکەوتنەکانیان ئەوەیە، بازاڕ بەرز ئەبێتەوەو یەکێك لە دواکەوتنەکانیان موقاول دەڵێت من جێبەجێ ناکەم، لەبەر ئەوە سیعر زۆر بەرز بۆتەوەو زەرەرمە، پڕۆژە ئەمێنێتەوە زەمەنێکی زۆر جاری وا هەیە ئەگاتە دادگا، زۆربەی زۆری ئەو پڕۆژانە ئەمانە هۆکانی دواکەتنیەتی، خاڵێکی تر دامەزراندنە، لە بودجە 17 هەزار کەس دادەمەزرێ بەپێی ئەو سیستەمە تایبەتیەی کە ساڵی پار پەیڕەوی کراوە، هیوادارم ئەمساڵیش پەیڕەو بکرێتەوە هەمان سیستەم، هەندێ تێبینیم لەسەری هەیە، پێویستە ڕەچاوی یەکسانی جەندەری بکرێ بۆ دامەزراندنی ژنان، لە ڕاستی ئەو خەڵکانەی کە لە زانکۆ و پەیمانگاکان وەرئەگیرێن هیچ جیاوازیەك نیە لە بەینی ژنان یان پیاوان، بەڵام سەیر ئەکەی لە کاتی دامەزراندن جیاوازیەکە دروست ئەبێ، لە دائیرەکانی دەوڵەت، نسبەی ژنەکان دائیمەن کەمتر دائەمەزرێن لە پیاوەکان، لەبەر ئەوە هیوادارم لەو بودجەدا ڕەچاوی ئەوە خاڵە بکرێ، چونکە هەموو تواناکان ئەگەر بخرێتە گەڕ بۆ خزمەتی وڵاتەکەی خۆمانە، ئەو کەسانەی کە بە عەقد دامەزراون لەدائیرەکان، هیوادارم ڕەچاوی ئەو خاڵەش بکرێ، چونکە ئەوانە شارەزاییەکی زۆریان لە ئیش و کاری دائیرەکان پەیدا کردووە، ئەتوانن زیاتر خزمەت بەدائیرەکان بکەن، هەروەها ئەو ڕێنماییە تایبەتەی کە بەدامەزراندن دائەندرێت، بەپێی ئەو ڕێنماییە تایبەتانە ئەوانیش بخرێنە لیستەکانەوە، ئەگەر ڕێنماییەکە نەیگرتەوە، خۆ ئەوە حاڵەتێکی تەبیعیەو قانونەو شمولی ناکات، خاڵێکی ترم هەیە هەر لەسەر هەمان بابەت، ڕەچاو کردنی دامەزراندن و گەڕاندنەوەی ئەو کەسانەی کە لە دەرەوەی وڵاتن، ئێمە ژمارەیەکی زۆرمان لە گەنجەکان چوونە دەرەوەی وڵات، بەڕاستی لەوێ هەموو شتێکیان لە دەستدا، خۆیان و خێزانەکانیان پارەیەکی زۆریان سەرف کردووە و گەیشتوونەتە ئەوێ، تائەگەڕێنەوە لەکاتی گەڕانەوەیان سەیرەکەی نە ئیش هەیە نەکارێك هەیە، هیوادارم لەم دامەزراندنە ڕەچاوی ئەو خاڵە بکرێ، گەڕاندنەوەو تەعین کردنی ئەو کەسانەی کە لە دەرەوە بەزۆر ئەنێردرێنەوە بۆ ناو کوردستان، بڕگەیەکی تر ئاشکرایە وڵاتەکەمان وڵاتێکی گەشت و گوزاریە، بەڵام ئەوەی کە تێبینی دەکەم لەم بودجەیەدا هیچ ئیهتیمامێك و تاوەکو ئێستاش حکومەت هیچ ئیهتیمامێکی بە سێکتەری گەشت و گوزار نەداوە، گەشت و گوزار بەڕاستی پیشەسازیە، هەر شتێك ئینتاجی هەبێ و بەرهەمی هەبێ و پارە بێنێتە ناو وڵاتەوە ئەوە پیشەسازیە، گەشت و گوزاریش سناعەیە، هەر بەو ناوەش ناسراوە، صناعە السیاحە، لەبەر ئەوە بەباشی ئەزانم پێویستە حکومەت هەوڵێکی تەواو بدات بۆ ئەوەی کە هاوکاری کەرتی تایبەت بکات، چونکە بەڕاستی بووژانەوەی گەشت و

گوزار بە حوکمەت و بەم بودجەیە ناکرێ، ئەبێ کەرتی تایبەت هەڵبستێ بەم کارە، کەرتی تایبەت هاوکاری بکرێت لە لایەن بانکی سناعیەوە، هەندێ ڕێنمایی تایبەت دەربکرێت بەو بانکەوە، بۆ ئەوەی شمولی ئەوانیش بکات، بۆ نموونە دابین کردنی زەوی و خزمەت گوزاریەکان بگەیەندرێتە ئەو جێگایانە، شلێرخانی هاوڕێشم هەمان بابەتی باس کرد و هەمان ڕەئی هەبوو، من پشتگیری دەکەم، خاڵێکی ترم هەیە، لە بودجە تێبینی ئەوەمان کردووە کە پارەیەکی کەم تەرخان کراوە بۆ بەکرێ گرتنی تەلار و خانووەکان بۆ دائیرەکان و بۆ وەزارەتەکان، بەڵام ئێمە ساڵی پار حکومەتی هەرێمی کوردستان بڕیارێکی دەرکرد، بیست و چوار سفر هەشت لە 2010/10/27 بە گەڕاندنەوەی موڵکە گشتیەکان بۆ خاوەنەکانیان، ژمارەیەکی زۆر لەو زەویانە لە لایەن خەڵکانەوە، لە لایەن حیزبەکانەوە دەستی بەسەردا گیراوە، ئێستا ئیش و کارەکانی خۆیان تیا ئەکەن، هیوادارین حکومەت سەرلەنوێ دەست بکات بە گەڕاندنەوەی ئەو موڵکانە، نموونەیەکم لەبەردەستدایە بەس وەزارەتی ڕۆشنبیری نزیکەی 47 جێگا هەیە، ڕەنگە لەوە زیاتریش بێ، لەوەی کە لەبەر دەستی مندایە، کە داگیر کراوە ئەو جێگایانە هەقی خۆیانە کە بۆیان بگەڕێندرێتەوە، بۆ ئەوەی پێویست نەبێ ئەو بڕە پارەیان لە بودجە بۆ دابین بکرێت، لە لایەکی تر ئەو پارەیە بەکاربهێندرێت، تێبینیەکی ترم لەسەر ژینگەیە، ئاشکرایە ژینگە پەیوەندی ڕاستەوخۆی ژینگە جۆری خواردن لەگەڵ کۆنترۆلی خواردن، واتە کوالیتی کۆنترۆلی خواردن لەگەڵ تەندروستی هەیە، واتە ئەوە کاریگەریەکی ڕاستەوخۆی هەیە لەسەر ژیانی هەریەکێ لە ئێمە، بەڕاستی تاوەکو ئێستا ئەوەی کە ئێمە حیسابی بۆ ناکەین ژینگەیە، ژینگەی کوردستان ئەوەندە پیس بووە، وابزانم زۆربەی ئەو نەخۆشیانەی کە شەوانە ئەیبینین لە تەلەفزیۆنەکان، لە لایەن دکتۆرەکانەوە کە قسەو باسی لەسەر ئەکرێت، نەخۆشیەکانی سەرەتان، نەخۆشیە درێژخایەنەکان، یەکێ لە هۆکارەکان ژینگەیە، هۆکاری دووەم خواردنە، ئێمە ڕۆژانە ئەبینین چەندین لە مەتعەمەکان دائەخرێت، لەبەر ئەوەی خواردنەکانیان پیسە، ئەو خواردنەی کە دێتە بازاڕەوە، لەم ڕۆژانە ئیعلان کرا ئەو شیرانەی کە دێتە بازاڕ کە مناڵەکانی پێ بەخێو ئەکرێت، شیرێکی خراپە، ئەگەر کوالیتی کۆنترۆلی خواردن هەبێ بەڕاستی ئەم شتانە نابێ، ئێستا گەیشتۆتە ئەو حەدەی ئاوی خواردنەوە کە ژیانی هەموومانی پێوە ڕەبتە، ئاوی خواردنەوە خراپە، ئینجا ئەبێ خەڵك ڕوو لەکوێ بکات؟، لەبەر ئەوە حکومەت ئەبێ زۆر بە زوویی، زۆر بە کارایی ئیش لەسەر ئەم بابەتە بکات، بێگومان ژینگە لە بیرەکانی نەوت کە لێ ئەدرێت، بابەتێکی تایبەت هەیە لەسەر پیس کردنی ژینگە، بڕێك پارە دائەندرێت بۆ ژینگە، بەڵام ئەو سندوقە تاوەکو ئێستا لە لایەن حکومەتە هیچی بۆ نەکراوە، زۆر گرنگە ئەوە کاری پێ بکرێت، بەڕێزان وەزیری دارایی و وەزیری پلان دانان هەردووکیان کە ئەندامن لە ئەنجومەنی باڵای هەرێمی داواکارین بە زووترین کات تەفعیلی ئەو سندوقە بکەن، ژینگە خۆیان سندوقێکیان هەیە بەپێی یاسای خۆیان، تاوەکو ئێستا واریداتەکەی مەعلوم نیە، نازانم چەنە بزەبت واریداتەکەی، بەس واریداتێکی ئەوتۆی تێ نەچووە، کە بتوانن برادەرانی ژینگە سوودی لێ ببینن، هەروەها لە پاش پەیوەندی کردن پێیان، موشکیلەیەکیان هەیە ئەوان ئەڵێن کە دەسەڵاتەکانمان کەمە، بۆ نموونە لە

ئـیعلام پرۆپاگەنـدە بـڵاو کردنـەوە یەکێکـە لـە تەوجیهـەکانی ژینگـەیی، لـە ڕێگـەی پـڕو پاگەنـدە بـڵاو کردنەوەی ئیعلامن ئەکرێت، داوا کارم لە وەزارەتـی دارایـی ئـەو خاڵـە بەهەنـد وەربگرێـت ودەسـەڵات زیـاد بکات بۆ سەرف کردنی ئەو پارەیە، خانەنشینان، هاوڕێکانم لە پێشی منەوە زۆریان باسیان لـە خانەنشـینان کرد، بەڕاستی خانەنشین ئەو کەسانەن کە هەموو ژیانیان سەرف کردووە، تەمەنی لاوێتیان سەرف کـردووە بۆ دروست کردنی ئەم کۆمەڵگایەو بەخێو کردنی ئەجیالەکانی کۆمەڵگا، تاوەکو گەیشتوونەتە ئـەو عـومرە، خەڵك کە خانەنشین ئەبێ ئەگاتە ئەوەی کە ئەسلەن ئەو مەعاشەی کە پێویستیەتی زۆر زیاترە لـەوەی کـە لە تەمـەنی گـەنجێتی دا پێویسـتی پێـی هـەبوو، چـونکە نەخۆشـیەکان زیـاد ئـەکات، خـۆی زەعیـف ئـەبێ و ناتوانێ خزمەتی خۆی بکات، پێداویستیەکانی زیاتر ئەبێ، لەبەر ئەوە من بەباشی ئەزانم خانەنشین، بـەو بڕەی کە ئێمە بۆمان دیاری کرد، کە لە پێشەوە سۆزان خان لە ئیقتیراحەکانی باسی کرد، بەڵام ئـەوە کـافی نیە بۆ خانەنشینان، پێویستە مەعاشی خانەنشینان جارێکی تر چاوی پیا بخشێندرێتەوە، هەتاوەکو بتوانن ئەو ماوەیەی کە ماویانە لە ژیان، ژیانێکی شایستە بەرنـە سـەر، بێگومـان مـن لـە قسـەکانم لـە رەقـەم دوور کەوتمەوە، لەبەر ئەوەی زۆربـەی زۆری رەقـەم بـاس کـرا، بۆیـە تێبینیـەکانم بـە گشـتیە لەسـەر بابەتـەکان، پـڕۆژەی توانـا سـازی یەکێکـە لـەو پـڕۆژە جوانانـەی کـە حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتان کردوویـەتی و ژمارەیەکی باش لە قوتابیان ئێستا لە دەرەوەن، لە داهاتوویەکی نزیك ئەو کادیرە پێگەیشـتوانە دێنـەوە بـۆ ئەم وڵاتەو خزمەتی ئەم وڵاتە ئەکەن، بەڕاستی جێگـەی دڵخۆشـیە، هیـوادارم لـەم سـاڵەش بەرنامـەی توانـا سازی هەر بەردەوام بێ، بەڵام ئەو بڕگانەی تر کە لـە تواناسـازی هـاوڕێم د.سـەروەریش باسـی کـرد، چـەند برادەرێکی تریش، ئەو دەورانـەی کـە هەیـە، بـۆ نموونـە ناردنـە دەرەوە مامۆسـتایان و فەمانبـەران بگرێتـە خۆی، بۆ تەدریب پێ کردنیان و بـەهێز کردنـی تواناکانیـان، هـەروەها ئـەو کەسـانەی کـە ئەیانـەوێ، ئێسـتا ژمارەیـەکی زۆر لـە قوتابیـان هەیـە، لـە زانکۆکـان لـە قەتابخانـەکان ئەیانـەوێ بـەحس بکـەن، لـە کۆلیـژی بەهرەداران چەند منداڵێك هەیە ئێستا بەحس ئەکەن و دیراسەت ئەکەن، مشکیان بـەخێو کـردووە، مـوخی مشکەکەیان دەرهێناوە دیراسەی لەسەر ئەکەن، بـۆ ئـەوەی بـزانن شـەکر لـە لـەش کـەم بـۆوە چ تەئسـیرێك ئەکات، تەبعەن بەحس هەیـە لەسـەر ئـەم بابەتـە، بـەس ئـەمان بەحسـی تـازە ئەکـەن، ئەگـەر ئـەو منداڵانـە ئیهتیمامیان پێ بدرێت لە ئێستاوە بنێردرێنە دەرەوە، بەتەئکید لە داهاتوو خەڵکانێکی زۆر باش و کارایـان لێ دەردەچێت، بیمەی بێ کاری یەکێك لـە خاڵـەکانی تـرە، هیـوادارم بیمـەی بـێ کـاری هـەموو ئـەو کەسـانە بگرێتـەوە، کـە تـاوەکو ئێسـتا تـەنها بـۆ دەرچـووی زانکۆکانـە، هیـوادارم دەرچـووی پـەیمانگاکان، هـەروەها قوتابخانە پیشەییەکان بگرێتەوە، بەڵام زۆر گرنگە ئاسـتی ژیـان حیسابی بـۆ بکرێـت لـەم بیمـەی بێکاریـە، یەکێك ئەگەر ئاستی خێزانەکەی باش بێ پێویستی بە بیمەی بێ کاری نیە، لەبەر ئەوە زۆر گرنگـە ئاسـتی ژیان رەچاو بکرێت لەمە، من ئەمەوێ پرسیار بکەم ئایا ئەوانەی لە قیتاعی خـاس ئـیش دەکـەن، ئەوانـەش ئیحسـائیەك هەیـە ئەگـەر بتـوانێ وەزارەتـی دارایـی ئیعتیمـادی بکاتـە سـەر، یـان وەزارەتـی پەیوەندیـدار ئیعتیمادی بکاتە سەر، لەکاتی بەخشینی بیمەی بێ کاری بۆ خەڵك، چونکە ئەوانەی کـە لـە قیتـاعی خـاس

ئیش دەکەن وەزعیان باشە، ئەتواندرێت ئەوان وەری نەگرن، زیاتر خەڵکە کەم دەرامەتەکان بتوانن بیمەی بێ کاری وەربگرن، ئەو کوردانەی کە لە پێشتر باسم کرد ئەگەڕێنەوە، دیپۆرت ئەکرێن و ئەگەڕێنەوە، بەزۆر ئەنێردرێنەوە لە هەندەرانەوە، لە ڕاستی ئەمانە پێویستە حکومەت ڕەچاوی ئەمانە بکات، بودجەیەکی تایبەتیان بۆ دابین بکات، هەروەها لە پرۆژە بچووکەکان هاوکارییان بکات، کە بتوانن ژیان دابین بکەنەوە و جارێکی تر بگەڕێنەوە ناو کۆمەڵگا، ئیتر ئەو پارەیە وەزارەتی دارایی لە جێگایەك جێگای بۆ بکاتەوە، هەرچەند ئەزانم ئەو کارە پەیوەندی بە حکومەتی مەرکەزیەوە هەیە، بەڵام ئەمانە کوردن، هاووڵاتی ئەم وڵاتەن و هەقی خۆیانە لە بودجەی خۆیان بەشێکیان هەبێ، ناوچە دابڕێنراوەکان، بێگومان ئەوەی کە لە بودجەیە مایەی دەست خۆشیە بڕێك پارەیان بۆ دەست نیشان کراوە، بەس پێویستە زیاتر ئیهتیمامیان پێ بدرێت، بەتایبەتی لە پارەی نەوت، ئەو پارەیەی نەوت کە هەیە، پێم باشە زیاتر ئیهتیمام بە ناوچە دابڕێنراوەکان بدرێت، بۆ ئەوەی هەستی پابەند بوونیان بە کوردستانەوە زیاتر ببێ، هەورەها هەقی خۆیانە وەکو هاووڵاتیەکی کورد کە خزمەتگوزاریەکانیان لە لایەن حکومەتی کوردستانەوە بۆ زیاتر بکرێت، پشتگیری لە پێشنیارەکانی سۆزان خان دەکەم بۆ بڕینی لە 10٪ لە هەرسێ سەرۆکایەتیەکە و ئەنجومەنی دادوەری، دەست خۆشی کاك ئەرسەلانیش دەکەم کە وتی من ئامادەم پەرلەمان بکرێت بە 20٪، هیوادارم بڕینەکانی ئەو پارانە لە سەرۆکایەتیەکانی تریش نسبەکەی لە 5٪ بکرێ، بۆ ئەوەی هەندێ لەو بڕگانەی کە هاوڕێ ئەندام پەرلەمانەکان باسیان کرد لە خیلالی ئەو پارەیە و چەندین پارەی تر کە دابین ئەکرێت لە بودجەکە، بتواندرێت جێگای بکرێتەوە، بابەتێکی تر هەیە کە ئەمەوێ قسەی لەسەر بکەم، ئەویش کێشەی کارەباو سووتەمەنیە، لە ڕاستیدا کارەبا کە بەرهەم ئەهێندرێت ئێستا ئەم هەرێمەی ئێمە گەیشتۆتە ئاستێکەوە، مایەی دڵخۆشیە کە کارەبا لەو وەزعە باشەی ئێستادایە، هیوادارین هەر بەردەوام بێ و بەرەو باشتریش بڕوات، هەر وەحدەیەکی کارەبا کە بەرهەم ئەهێندرێت لەم وڵاتە نزیکەی 200 دیناری تێ ئەچێت، بەڵام حکومەت دەعمی ئەو پارەیەش ئەکات بە 15 دینار تەقریبەن، کە بەهاووڵاتیانی ئەفرۆشێتەوە، لەگەڵ ئەمەش ئەو هاوکاریەی حکومەت، بەڵام ئەبینین قەرزێکی زۆر لە لای خەڵك و لە لای دائیرەکانی دەوڵەت ماوەتەوە، بەڕاستی وەزارەتی کارەبا وەزارەتێکی زۆر حەیەویە، وەزارەتێکە کە ڕۆژانە ئیش و کاری بەردەوامی هەیە، لەبەر ئەوەی کارەبا ئەچێتە وردەکاریەکانی ژیانی هەر کەسێکمانەوە، لەبەر ئەوە بەباشی ئەزانم ئەو قەرزانەی کە هەیە، نزیکەی 130 ملیارە لە لای هاووڵاتیان، ئەو قەرزانە 78 لەلای حکومەتە، هیوادارم دام و دەزگاکانی حکومەت ئیعفا نەکرێن لەو پارەیە، بە زووترین کات ئەوە قەرزانە بگێڕنەوە بۆ کارەبا، چونکە چەند تەئخیر بوون ببێ لە گەڕانەوەی پارەکان و قەرزەکان بۆ سێکتەری کارەبا، ئیشەکانی سێکتەری کارەبا ئەوەندە تەئخیر ئەبێ، ئەمەش بە زەرەر ئەشکێتەوە بۆ هاووڵاتیان، جگە لەوە لە ئێستادا 930 مێگاوات کارەبا بە غاز کار دەکات لە هەرێمی کوردستان، 480 مێگاواتی بە گازوایل کارئەکات لە ئێستا، کە لە بودجە پارەی بۆ دابین کراوە، بەڵام لە کۆتایی ئەمساڵ و ساڵانی داهاتوو بە تەئکید ئەو بابەتە بەرەو زیاد

بوون ئەڕوات، ئەكرێ ئەمساڵ بگاتە 750 مێگاوات، كەواتە بەكارهێنانی سووتەمەنی هەر ڕوولە زیاد بوونە، لە بودجەكە هاتووە سێ ترلیۆن و پێنج سەد هەزار لە وەزارەتی سامانە سروشتیەكان دابین كراوە، پێنج سەدو یەك ملیار بۆ سووتەمەنی دابین كراوە، هەر لە بودجەكە هاتووە، بەلاَم ئەبینین ئەگەر ئەم حەوت سەدو پەنجا مێگاواتە زیاد ببێ، بە تەئكید پارەی زیاتری ئەوێت و سووتەمەنی زیاتری ئەوێت، هیوادارم وەزارەتی دارایی لە ئێستاوە لەگەڵ وەزارەتی تەختیت حیسابێك بۆ ئەوە بكەن، ئەو پارەیە دابین بكرێت، نەوەك وەكو پاری لێ بێت، لە ئێستاوە تەندەرەكانی كڕینی سووتەمەنی ئامادە بكرێت، ئاشكرایە ئەو سووتەمەنیەی لە كوردستان بەرهەم ئەهێندرێت بەشی هەموو وەحدەكانی كارەبا ناكات، ساڵی پار كێشەیەك دروست بوو هەمووومان ئەزانین لە پڕێكا كارەبا وەزعی زۆر تێكچوو، كێشەكەش ئەوەبوو كە وەزارەتی سامانە سروشتیەكان عەقدێكی كردبوو، بەلاَم سووتەمەنیەكە نەئەگەیشت، بۆیە باشترە ئەگەر وەزارەتی سامانە سروشتیەكان، وەزارەتی تەختیت پێشتر كار بۆ ئەو بابەتە بكات، تاوەكو نەبێتە هۆی ئەو دواكەوتنەی كە پار ڕوویدا، چەند پێشنیارێكی ترم هەیە هەر لە ناو بودجەكە هیوادارم جێگەی بكرێتەوە، چارەسەر كردنی عجزی میزانیە كە ئەمە بووە بەكێشەیەك، یەكێك لەو كێشانەبوو كە لە پەرلەمان زۆر قسەمان لەسەری كرد، هەروەها ئەوە هەقێكی تەبیعی خۆمانە ئەو پارەیە لە لای عیراق هەیە بۆمان بگەرێتەوە، ئالیەتێكی چاك هەیە بگیرێتە بەر، بۆ ئەوەی ئەو پارانە لە عیراق بە زووترین كات كاری لەسەر بكرێت، بە تایبەتی لە لایەن وەزارەتی دارایی هەرێمی كوردستانەوە، دۆزینەوەی ئالیەتێك بۆ ناردنی بودجە لە كاتی خۆی، بەرێز وەزیری دارایی قسەی لەسەر ئەو بابەتە كردو، پەرلەمانتارە بەرێزەكان هیوادارم بگەینە ئالیەتێك، كە بتواندرێت بودجە لە كاتی خۆی بنێردرێت، چونكە نەناردنی لە كاتی خۆی هەمووومان ئەزانین چ كاریسەیێ لە دائیرەكانی دەوڵەت دروست ئەكات، ڕاستە لە 12٪ی بودجە سەرف ئەكرێت، بەلاَم پڕۆژەكانی كە ئیعلان ئەكرێت كێشە لە پڕۆژەكان دایە، لەبەر ئەوەی بودجە نەهاتووە، زۆربەی پڕۆژەكان تەئخیر ئەبێ، زۆربەی پڕۆژەكان كە پێشنیار كراون لە كاتی خۆی جێبەجێ ناكرێن، دابین كردنی دەرماڵە بۆ ژنی بێ هاوسەر، هاوڕێكانم ناسك خان هاوڕاز خان، سۆزان خان، قسەیان لەسەر ئەم بابەتە كرد، هیوادارم ئەم بابەتە بەهەند وەربگیرێت، چونكە پێشترین لە قانونەكانی عیراق ئەو بابەتە هەیە، ئەبێ ئەو ژنانەی بێ هاوسەرن پارەیەكی تایبەتیان بۆ دابین بكرێ، هیوادارین حكومەتی كوردستان رەچاوی ئەو هاوكاریە بكات، بۆ دابین كردنی پارە بۆ ژنانی بێ هاوسەر، چونكە ئەم ژنانە زۆربەی زۆری ژنان ئەزانین منداڵەكانیشیان بەخێو ئەكەن، ئەو مەسئولیەتە، مەسئولیەتی دایكە نەوەك باوك، لەبەر ئەوە ئەگەر مناڵەكانیشی بەخێو بكات، بودجەیەك یان مەعاشێكی نەبێ، نەتوانێ مناڵەكەی بە باشی بەخێو بكات، هەم زەرەرە بۆ كۆمەڵگاكەمان و هەم ئەو مناڵەی بەخێوی ئەكات ناتوانێ بەشێوەیەكی تەندروست بەخێوی بكات، تەركیز كردنە سەر هەڵمەتی دروست كردنی قوتابخانەكان، بێگومان هەموو یەكێمان لەگەڵ ئەو بابەتە داین، چونكە مەفروزە هەموو قوتابخانەیەك دەوامی مەزبوتی هەبێ، قوتابخانە ئەساسی باشی تیابێ، قوتابخانە بەشێوەیەكی تەندروست دروست كرابێ، بۆ ئەوەی قوتابیەكان دەوامی تیا

بکەن و جیلەکان پێ بگەیەنین، دانی دەسەلاَت بە وەزارەتەکان لـە ڕاسـتی وەزارەتـەکان کێشـەیەکیان هەیـە، ئەوەی کە لە ئیدارە ئیشی کردبێ ئەزانێ کێشەیەکی گەورە لەوە هەیە، تۆ مودیر عامێکی یاخود وەزیرێکی کە دەسەلاَتی سەرف کردنی پارەت نەبێ بەڕاستی عەرقەلـەت بـۆ دروسـت ئـەبێ، ئیشـەکانت لـە مودیریـەی عامەوە سەرئەکەوێ بۆ وەزارەت، لـە وەزارەت بـۆ ئەنجومـەنی وەزیـران، ئەنجومـەنی وەزیـران بـۆ وەزارەتـی دارایی، جارێکی تر هەمان پرۆسە ئیعادە ئەبێتەوە لەبەر ئەوە ئەمە ئەبێ بە هۆی ڕاوەستانی زۆربەی ئـەو کارانەی کە هەیە، هەتاوەکو سولفەی موقاولەکان یەکێك لە سەبەبەکان تەئخیر بوونی ئەم بابەتەیە، ئەگەر هاتو دەسەلاَت لە لای وەزیـر نـەبێ، لەبـەر ئـەوە پێمـان باشـە دەسـەلاَتەکان بـدرێت بـە وەزیـرەکـان، ڕەقابـە بـەهێز بکرێـت، کـە خـاڵێکی زۆر زۆر گرنگـە تـەفعیلی ڕەقابـەی مـالی بکرێـت، چـونکە لـەو حالەتـە هـەموو بابەتەکان، هەموو پڕۆژەکان خازع ئەبن بۆ ڕەقابە، کە ڕەقابەش تەفعیل کرا، هەموو شتەکان ڕەقابەی کـرا، بەڕاسـتی بودجـەش ئـەم موناقەشـە زۆرەی نـاوێ، چـونکە ڕەقابـەی وەزارەتـی دارایـش ڕەقابـە ئـەکات، ئـەم کێشانە زۆربەی چارەسەر دەکرێت، زیاد کردنی سولفەی عەقار بۆ گوندەکان، ئەگـەر مـەجالی تیـا هـەبێ لـە بودجەی ئەمسـالّ، بەڕاسـتی هاوکـاری گونـدەکان بکرێـت، بابـەتێکی زۆر گـرنگ و زۆر هەسـتیارە، هیـوادارم جێگەی بکرێتەوە لە بودجەو سـولفەکەیان بـۆ زیـاد کردبـێ، خـاڵێکی تـرم هەیـە کۆتاییـە، ئـەویش بریتیـە لەوەی کە بە پێویستی ئەزانم لە وەزارەتی تەختیت داوا ئەکەم کە لە ئێستاوە کـار بکـات بـۆ دابـین کردنـی پڕۆژەیەکی ستراتیژی بۆ دابین کردنی گازی سروشتی، لە ئێستاوە کار بکەن لە بودجـەی داهـاتوو، لـە سـاڵی داهاتوو، پڕۆژەی دابین کردنی بۆڕی گازی سروشتی، بۆ مەحەتەکانی کارەبا، چونکە ئەگەر گـازی سروشـتی سەرچاوەی هەیە، زۆرە لە کوردستان، گازی سروشتی دابین بکرێت ئەو هەموو پـارە زۆرە کـە لـە ترلیۆنێـك تێپەڕ ئەکات، لەم ساڵ بۆ سووتەمەنی و کارەبا دابین بکرێ، ئەو بابەتە چارەسەر ئەکرێت، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

کاك عیماد فەرموو.

بەڕێز عماد احمد/ جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا بەخێرهاتنی میوانە بەڕێزەکان دەکەین، وە دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی و ئـابووری دەکـەین بـۆ ماندی بوونیان، سەبارەت بە ئامادەکردنی ئەو ڕاپۆرتە کـە بەشـێوەیەکی زۆر ڕێـك وپێـك ئامـادە کـراوە، وە توانیانە کۆمەڵێك خالّ لەو بودجەیە دەست نیشان بکەن، وە دیسان کۆمـەڵێك پێشـنیاریان هەیـە سـەبارەت ئەو بودجەیە کە بە بڕوای ئێمە پێشنیاری معقول و مەنتقینە، وە لە بەرژەوەندی هاوولاَتیـانی کوردسـتان، کـە پشـتگیری لێدەکـەین وە بـە خـۆش حالّیـەوە لیسـتی کوردسـتانیش پشـتگیریان لێکـردووە، بـەلاَم مـن بـە پێویست دەزانم سەبارەت پێشنیاری یەکەم وچوارەم تەوزیحێك و هەندێك ئیضافە زیاد بکەم، سـەبارەت بـە پێشنیاری یەکەمی لیژنەکە کە پەیوەستە بە پڕۆژە پێشـنیارکراوەکانی سـاڵی 2012، کـە تێیـدا پێشـنیاری

دواخستنی جێبەجێ کردنی پڕۆژە پێشنیارکراوەکان کراوە، کە پێیان وایە پرۆسەی جێبەجێ کردنیان قورسەو ئەگەری دواکەوتنیان هەیە، منیش پشتگیری ئەو پێشنیارە دەکەم لەبەر ئەو هۆیانەی خوارەوە:

1- تاکو بودجەی ئەو ساڵ دەکەوێتە بواری جێبەجێ کردنەوە لەوانەیە مانگی حەوت تەواو بێت، بۆیە ئەگەری دواکەوتنی پڕۆژەکان واردە.

2-ئەگەر تەماشەی پڕۆژە بەردەوامەکان و دواکەوتووەکانی ساڵی 2012 بکەین، کە ژمارەیان دەگاتە 3201 پڕۆژە، وە گوژمەی پێشنیارکراو بۆ جێبەجێ کردنیان بریتیە لە دوازدە ترلیۆن و چوارسەدو حەفتاو شەش ملیارو سێ سەدو سی و دوو ملیۆن دینار، کە بۆ ساڵی 2011 بڕی سێ ترلیۆن و نۆسەدو هەشتاو یەك ملیارو سێ سەدو چل و چوار ملیۆن دینار خەرج کراوە، بۆ ئەمساڵیش بڕی سێ ترلیۆن و دوو سەدو حەفتاو پێنج ملیارو هەشت سەدو چل ملیۆن دینار تەخسیس کراو، واتە حکومەتی هەرێمی کوردستان پێویستی بە پێنج ترلیۆن و دوو سەدو نۆزدە ملیارو سەدو چل و هەشت ملیۆن دینارە، بۆ ساڵی داهاتوو بۆ جێبەجێ کردنی پڕۆژە بەردەوامەکان و دوا کەوتووەکانی ساڵی 2012، بۆیە پێویستە دەرفەت بدرێتە حکومەت ئەو پڕۆژانە جێبەجێ بکات، پێویست ناکات چیتر باری حکومەت زیاتر قورس بکەینەوە بە پێشنیار کردنی پڕۆژەی تازە، ساڵی 2012 حکومەتی هەرێمی کوردستان بە بڕی دوو ترلیۆن و هەشت سەدو حەفتا ملیارو نۆسەدو هەشتاو شەش ملیۆن دینار پڕۆژە پێشنیار کراوە، بەلاّم تەنها بڕی دووترلیۆن وهەشت سەدو حەفتا ملیار و نۆسەدو هەشتاو شەش ملیۆن دینار پڕۆژە پێشنیار کراوە، بەلاّم تەنها بڕی چوارسەدو دوو ملیارو پێنج سەدو نەوەت و شەش ملیۆن دینار بۆیان تەخسیس کراوە، واتە تەخسیساتی ئەمساڵ زۆر کەمە، ئەمە وای لێ دەکات ئەم پڕۆژانەش هەموویان ببنە پڕۆژە بەردەوامەکان بۆ ساڵی داهاتوو، واتە ئەگەر ئەم بڕە پارەیەش بۆ ئەمساڵ تەخسیس کراوە هەمووی خەرج بکرێ، دیسان بڕی دوو ترلیۆن و پێنج سەدو شەست و هەشت ملیارو سێ سەدو نەوەت ملیۆن دینار ئەمێنێت، بۆیە ئەگەر ئەم پڕۆژانەش بمێنن، بۆ ساڵی داهاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان پێویستی بە حەوت ترلیۆن و شەش سەدو هەشتاو حەوت ملیارو پێنج سەد و سی و هەشت ملیۆن دینار هەیە، بۆ جێبەجێ کردنی پڕۆژە بەردەوامەکان و دوا کەوتووەکان و پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2012، بۆیە لەبەر ئەم هۆیانە ئێمە پشتگیری پێشنیاری لیژنەی دارایی و ئابووری دەکەین، سەبارە بە جێبەجێ کردنی پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2012 ، دەسەلاّت بدرێتە بەڕێز وەزیری پلان دانان، دووبارە پێداچوونەوەیەك بە پڕۆژە پێشنیار کراوەکانی ساڵی 2012 دا بکرێت، دەستنیشانی ئەو پڕۆژانە بکات، کە قابیلی جێبەجێ کردنن، بە پرەنسیپی عەدالەت و لە دابەش کردنی پڕۆژەکان لە نێوان پارێزگاکان و قەزاکان بکات، سەبارەت بە پێشنیاری چوارەمی لیژنەکە، کە پەیوەستە بە زیاد کردنی سولفەی خانووبەرە، بۆ گوندەکان بۆ بیست و پێنج ملیۆن دینار پشتگیری ئەو پێشنیارە دەکەین، بەلاّم پێمان باشە دوو خاڵی تری بۆ زیاد بکرێت، یەك، پێشنیار دەکەین ئەم زیادەیە شمولی قەزا سنووریەکان بکات، ئەوانەی تووشی سیاسەتی ڕاگواستن و کاولکاری بووینەوە، چونکە ئەم ناوچانە جگە لە ڕاگواستن و کاولکاری بووینە، دوورن لە سەنتەرەکان، واتە

گەیاندنی کەرەستەی بیناسازی و پێداویستیەکانی ئاوەدانکردنەوە، لەسەریان دوو قات ڕادەوەستێ، بەهۆی کرێی گواستنەوە، پێمان باشە ئەم خاڵە ڕەچاو بکرێت، دوو، دیسان پێشنیار دەکەین پرۆسەی پێدانی قەرزی خانووبەرە وەکو پرۆژە بەردەوامەکان تەعامولی لەگەڵدا بکرێت، هەروەکو برای بەڕێزم کاك شڤان ئاماژەی پێی کرد، ئێستا دێمە سەر بودجەی تەشغیلی، ببوورن بەرێ بچمە سەر بودجەی تەشغیلی، سەبارەت بە بودجەی وەبەرهێنانەوە، لە ساڵی 2012 کە من ویستم چەند تەوزیحێك لەسەری بدەم، چونکە هەستم کرد هەندێ ئامارو ڕێژە بە هەڵە وتراوە، سەبارەت بە ڕێژەی هەر پارێزگایەك بە تەرخان کراوی کۆی بودجەی وەبەرهێنانەوە، بە پرۆژە پێشنیار کراوەکان و بەردەوامەکان و دواکەوتووەکان، بەم شێوەیەی خوارەوە دابەش کراوە، بۆ پرۆژەکانی سەر ئاستی هەرێم، سەدا چوار فاسیلە سی و هەشت کە بڕی سەدو شەست و یەك ملیارو حەفتاو دوو ملیۆن دینار تەرخان کراوە، بۆ پرۆژەکانی پارێزگای هەولێر سەدا سی و سێ فاسیلە سفر سێ کە بڕی یەك ترلیۆن و دووسەدو پازدە ملیارو دوو سەدو حەفتاو شەش ملیۆن دینار تەرخان کراوە، بۆ پارێزگای سلێمانی سەدا چل و یەك فاسیلە بیست و نۆ کە بڕی یەك ترلیۆن و پێنج سەدو یانزە ملیارو شەست ملیۆن دینار تەرخان کراوە، بۆ پارێزگای دهۆك سەدا بیست و یەك و فاسیلە بیست و حەوت کە بەبڕی حەوت سەدو هەشتاو دوو ملیار و حەوت سەدو بیست و هەشت ملیۆن دینار تەرخان کراوە، ڕێژەی هەرسێ پارێزگاکە کەم بووە، بەهۆی تەرخان کردنی ڕێژەی چوار فاسیلە سی و هەشت، بۆ پرۆژەکانی سەر ئاستی هەرێم لە بڕی هەرسێ پارێزگاکە بڕیوە، دیسان سەبارەت قەزای ئامێدی، من بە وردی بەدواداچوونم بۆ پرۆژەکانیان کردووە، بەتایبەتی بۆ ساڵی 2012 تەنها بەشی ئەم قەزایە لە پرۆژەکانی پەرەپێدانی پارێزگای دهۆك، بڕی بیست و دوو ملیاری بۆ دانراوە بۆ ساڵی 2012، واتە نزیکەی ڕێژەی سەدا دوانزە بەرکەوتووە، لە کۆی تەرخان کراوی پارێزگای دهۆك لە پرۆژەکانی پەرەپێدانی پارێزگای دهۆك، کە من دڵنیام خوشکی بەڕێزم بەیان خان ئەم ئامارەی لەبەرە دەست نەبووە، بۆیە ئەو قسەیەی کردووە، دیسان جگە لە بەشی ئەم قەزایە لە تەرخان کراوی ناوچە زیان لێ کەوتووەکان، کە دەکاتە نزیکەی 12 ملیار دینار، لەکۆی بەشی پارێزگای دهۆك، کە بیست و سێ ملیار دینارە، تەنها بۆ ئەم هەردوو تەخسیسە سی و چوار ملیار دینار بۆ قەزاکە تەخسیس کراوە، جگە لە بەشی قەزایەکە لە پرۆژە بەردەوامەکان و پێشنیار کراوەکان ساڵی 2012، ئەمە تەنها بۆ تەوزیح بوو، ئەمە نە پاساوە .....

بەڕێز عماد احمد/ جێگری سەرۆکی ئەنجومەنی وەزیران:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لە ڕاستی ناکرێ ئێمە هەندێ ڕێژەو ئامار یەعنی بە هەڵە بڵێین، مەسەلەکە ئەوەیە من هیچ شتێکم لەگەڵ ئەو خوشکە بەڕێزە نیە، بەڵام گوناحە یەعنی ئەگەر حکومەتی هەرێمی کوردستان سی و چوار ملیار دینار بۆ جێگایەکی تەخسیس کرد ئێمە ئاماژەی پێ نەدەین، من بۆخۆم زۆر دیفاع لە و دەڤەرە دەکەم، زۆر داکۆکی ژی لەسەرە، ئێستاش پێویستی بەو بڕە پارە زیاتر هەیە، بەڵام ئەمە ئامارە، ڕێژەیە، دەبێ ئێمە ڕێژەکان بۆ خەڵکی کوردستان بە ڕوون و ئاشکرا بڵێین، زۆر قسەو باس لە لایەن ئەندامانی پەرلەمان کرا

لەسـەر بودجـەی تەشـغیلی و هـۆی زیـاد بـوونی و چـۆنیەتی سـەرف کردنـی و تـەعامول کـردن لەگـەڵی، هەمووومان دەزانین هەروەکو لە پرۆژە یاسای بودجە و ڕاپۆرتی لیژنـەی دارایـی و ئـابووری هـاتووە، ڕێـژەی بودجەی تەشـغیلی دەکاتـە سـەدا حـەفتا فاسـیلە چـل و هەشـت لـە کـۆی بودجـەی هـەرێمی کوردسـتان، کـە هەمووومان کۆکین لەسەر ئەوە، کـە ئـەم ڕێژەیـە، ڕێژەیـەکی بـەرزە خزمـەت بـە پرۆسـەی ئاوەدانکردنـەوەو وەبەرهێنان و گەشەی ئابووری ناکات، بۆیە منیش بە پێویستم زانی وەکو هاوڕێیانم ڕای خـۆم لەسـەر ئـەو خاڵە بدەم، کۆی بودجەی تەشغیلی ساڵی 2012 بە بەراورد لەگەڵ ساڵی ڕابردوو بەڕێژەی لە سەدا چواری کردووە، کە دەکاتە نزیکەی یەك ترلیۆن و نیو ملیـۆن دینـار، هـەروەکو لـە ڕاپـۆرتی لیژنەکـە هـاتووە، بـەم شێوەیە دابەش کراوە لەسەر بەشـەکان کـە پێویسـت ناکـات ئـەو ژمارانـە دووبـارە بکەمـەوە، چـونکە لەبـەر دەستی هەمووومانە، بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێت لە ڕاپۆرتەکە، بەشەکانی قەرەبووی فەرمانبـەران، شمـەك و خزمەتگوزاری و چاککردنەوە، سوودە کۆمەڵایەتیەکان، تێچووەکانی تر بـە ڕێـژەی جیـا جیـا بـە بـەراورد لەگـەڵ سـاڵی ڕابـردوودا زیادیـان کـردووە، بـەڵام دیسـان ئامـاژە بـەوە کـراوە کـە بـۆ بەخشـینی مـەوجوداتی نادارایی، بەڕێژەی جیـا جیـا کـەمی کـردووە، دیسـان ئەوەشـی دیـاری کـردووە، کـە حکومـەتی هـەرێم سـەدا پەنجاو دووی پێداویسـتیەکانی وەزارەتـەکان و دام و دەزگاکـانی حکومـەتی دابـین کـردووە، واتـە حکومـەتی هـەرێم پێویسـتی بـە دوو ئەوەنـدەی بودجـەی تـەرخان کـراو هەیـە، بـۆ تەختیـە کردنـی نەفـەقاتی کـراو، ئەمەش سنووورداری ئیراداتی ئەمسـاڵە، بـۆ ئـەوەی بـزانین بودجـەی تەشـغیلی چۆن دابـەش کـراوە، بەسـەر بەشەکان و دەستنیشان کردنی هۆیەکانی بەرز بوونەوەی بودجەکە بکەین، ئەمەی خوارەوە شێوازی دابەش کردنیانـە بەتایبـەتی ئـەو بەشـانەی کـە زیادیـان کـردووە، سـەبارەت قـەرەبووی فەرمانبـەران، بـەم شـێوەیە دابەش کراوە، مووچەو کرێیەکانی ئەساسی دوو ترلیۆن و هەشت سەدو چـل و پێـنج ملیـارو سـەدو هـەژدە ملیۆن دینارە، بەس تەنها دەرماڵەکان، دوو ترلیۆن و نۆسـەدو سـێ ملیـارو نۆسـەدو بیسـت و حـەوت ملیـۆن دینارە، موساهەماتی ئیجتیماعی کە راتـب و موکافـەئاتی تەقاعدینـە یـەك ترلیـۆن و سـەدو بیسـت و پێـنج ملیارو چوار سەدو هەشتاو سێ ملیۆن دینـارە، سـەبارەت بـە سـوودە کۆمەڵایەتیـەکان، بـەم شـێوەیە دابـەش کراوە، تۆڕی پاراستنی کۆمەڵایەتی دوو سەدو نەوەت و نۆ ملیارو هەشت سـەدو هەشـتاو سـێ ملیـۆن دینـار، مووچەی خانەنشینی فەرمانگەی کاروباری کۆمەڵایەتی دە ملیارو حەفتاو چـوار ملیـۆن دینـارە، ئاوارەکـانی تورکیاو ئیران 100 ملیارە، تەبەروعات و ئیعانات کە بەڕێز وەزیری دارایی یەعنی بە تەفسیل باسـی کـرد، دوو سەدو سی و یەك ملیارو نۆسەدو پەنجاو نۆ ملیۆن دینـارە، سـەبارەت بـە تێچووەکانی تـر بـەم شـێوەیە دابەش کراوە، موکافەئاتی مونتەسبین، موکافەئاتی موخبرین و موتەعاونین سی و یـەك ملیـارو سـێ سـەدو چل و چـوار ملیـۆن دینـاری دانـاوە، موخەسەسـات وەبیعسـات، بـەس دەرماڵـەو بەرنامـەی تواناسـازی سـەدو حەفتا ملیارو نۆسەدو یانزە ملیۆن دینار تەخسیس کراوە، تـەعویزات و غـەرامات بیسـت و هەشـت ملیـار و نۆسەدو چل و پێنج ملیۆن دینار تەرخان کراوە، رسوم و زەرائیب سەدو بیسـت و چـوار ملیۆنـە، مەسـاریف ئـوخرا کـە ئیحتیـاتی تـەواری و نەشـاتات کەشـفیەو زەرەر بـەدەل عوملەیـە، نەشـاتات ریازیەیـە، نەشـاتات

مەدرەسـینە، ئەمـەش چوارسـەدو نـەوەت و شـەش ملیـارو حـەفتاو پێـنج ملیـۆن دینـار تەخسـیس کـراوە، سەبارەت بار بۆ ئـەوەش وازحـە لـە ڕاپـۆرتی دارایـی دابـەش کـراوە لەسـەر دوو تـەوەر، یـەکێکیان، ئیعانـات زراعیە، ئەوەی تریش مەناتق موتەنازع علیهایە کە 15 ملیار دینـارە، سـەبارەت بـە بەخشـین بـەم شـێوەیە دابەش کراوە، نەفەقات لیژنەی ئۆلۆمپی بیست و دوو ملیار و چوار سەد ملیـۆن دینـار، مینـەح مونـەزەمات علمیە وسەقافیە، نەوەت و یەك ملیارو حەوت سەدو حەوت ملیۆن دینارە، موئەسەسات بەلەدیە کە ڕەواتب و نەفەقاتی تەشغیلی دوو سەدو پەنجاو یەك ملیارو پێنج سەدو دە ملیۆن دینـارە، مودیریـە مـەجال عامـە، سەدو چل و یەك ملیارو نەوەت ملیۆن دینارە، نەفەقات لیژنەی ئۆلۆمپی کوردسـتانی حـەوت سـەدو بیسـت ملیۆنـە، مـەتاری ئـەربیل و سـلێمانی بیسـت و نـۆ ملیـار و سـەدو پـەنجاو شـەش ملیـۆن دینـارە، بەرنامـەی تەنمیەی ئـەقالیم و موحافـەزات ئـەویش پـەنجا ملیـارە، بۆیـە لـە دەرئـەنجامی ئـەم شـی کردنەوەیـە بۆمـان دەرکـەوت کـە حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتان، لەداڕشـتنی ئـەم بودجەیـەدا کۆمـەڵێك دەسـتکەوت بـۆ هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان تۆمار کراون، لەوانـە بـەردەوام بـوون لەسـەر پێـدانی سـولفەی خانووبـەرەو هاوسەرگیری، بەردەوام بوون لەسەر پێدانی قەرزی کشتوکاڵ و پیشەسـازی، بـەردەوام بـوون لەسـەر پێـدانی سـولفەی پـڕۆژە بچووکەکان بـۆ لاوان، پاڵپشـتی کردنـی پڕۆژەکـانی گەشـت و گـوزار، سـەد ملیـار دینـار بـۆ ئاوارەکـانی گـەڕاوەی ئـیران، 100 ملیـار دینـار بـۆ پاڵپشـتی کردنـی پـڕۆژە خزمەتگوزاریـەکانی ناوچـە سنووریەکان، بەردەوام بوون لەسەر تواناسازی، تەرخانکردنی بودجە بۆ ڕێکخراوەکان، دەرماڵە بۆ قوتابیان، یارمەتیـەکاتی تـۆڕی کۆمەڵایـەتی، یارمەتیـەکانی زیندانیـە سیاسـیەکان، سـندوقی نیشـتەجێبوون، کـەم کردنـەوەی ڕێـژەی سـەدا دە لـە مووچـەی هەرسـێ سـەرۆکایەتیەکان و پەرلـەمانتار و وەزیـرە بـەڕێزەکان و خـاوەن پلـە تایبەتیـەکان بـۆ سـندوقی شـەهیدان، پێـدانی 150 هـەزار دینـار دەرماڵـە بـۆ مامۆسـتایان، یارمەتیدان و هاوکاری کردنـی ناوچـەکانی نـاکۆکی لەسـەر، بـەردەوام بـوونی بیمـەی بێکـاری، تەخسیسـاتی تایبەتی دروست کردنی قوتابخانە، جگە لەو پێشنیارانە کە لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایـی و ئابووریـدا هـاتوون وە کۆمەڵێك بابەتی تر، بۆیە ئەگەر بێین و تەماشای ئەو دابەش کردنـە بکـەین، دەبیـنین نزیکـەی هەشـت ترلیۆن دینار هەروەکو برای بەڕێزم کاك ئاسۆ ئاماژەی پێدا، لە بودجەی تەشغیلی بـۆ گیرفـانی هاووڵاتیـان دەچێ، لە ڕێگای ئەم چەند خاڵە مووچە، دەرماڵە، یارمەتیـەکان، سـولفە، قـەرزەکان، تەقریبـەن ئـەم پێـنج شـەش بـوارە نزیکـەی هەشـت ترلیـۆن دینـار لـە ڕێگـای یـەکێك لـەم خاڵانـە بـۆ هاووڵاتیـان دەچێت، ئەمـە وادەگەیەنێت کە حکومەتی هەرێمی کوردستان، سیاسەتی داڕشـتنی بودجـەی هاووڵاتیـان ڕەچـاوی کـردووە، بەتایبـەتیش کـە گرنگـی ئـەو خاڵانـە کـەم کردنـەوەی ڕێـژەی بێکـاری، چارەسـەر کردنـی قـەیرانی نیشـتەجێبوون، بووژانـەوەی سـێکتەرەکانی کشـتوکاڵ و پیشەسـازی و وزە، بـەڕێزان لـە دەرئـەنجامی شـی کردنەوەی بودجەی تەشغیلی بۆمان دەرکەوت، هۆیـەکانی زیـاد بـوونی بودجـەی تەشغیلینە، دەتـوانین لـەم حەوت خاڵەدا کۆی بکەینەوە، یەك: زیاد کردن و پێدانی دەرماڵەی نوێ بە فەرمانبەران و بڕیاردان لەسـەر پێدان و زیاد کردنی کۆمەڵێك لە یارمەتیەکان، دوو: ئیستیحداس کردنـی 17 هـەزار پلـەی دامەزرانـدن لـە

دام و دەزگاکانی حکومەت لەساڵی 2012، سێ: ئەو فشارەی پەرلەمانی کوردستان دەخاتە سەر حکومەت بۆ زیاد کردنی هەندێ تەخسیسات، کە هەموویان دەکەونە چوارچێوەی ئەو بابەتە، حکومەت ناچار دەبێ لە ڕێگای بودجەی تەشغیلی چارەسەری بکات، چوار: زیاد بوونی تەخسیساتی سووتەمەنی بۆ دابین کردنی کارەبا، چونکە داواکاری لەسەر کارەبا لە زیادبووندایە، پێنج: وەرنەگرتنی پشکی وەزارەتی پێشمەرگە لە بودجەی حکومەتی فیدراڵدا، شەش: یارمەتیدان و هاوکاری کردنی ناوچە ناکۆکی لەسەرەکان، تەرخان کردنی بودجەیەکی تایبەت ساڵانە بۆیان لە بودجەی هەرێمدا، حەوت، واقعی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری کوردستان کاریگەری هەبووە لەسەر ئەم زیاد بوونە، چونکە بەدرێژایی مێژوو هاووڵاتیانی کوردستان تووشی ماڵ وێران کردن و ئاوارە بوون و ئەنفال کردن بوون، ئەمە ئەو هۆیانەنە کە بووینە هۆی ئەوەی کە بودجەی تەشغیلی زیاد ببێ، بەڕێزان دەگوترێت ئەم حکومەتە هیچ پلانێکی پێنەبووە سەبارەت بە دارشتنی بودجەکە، من تەنها باسی یەکێك لەو خاڵانە دەکەم کە پێش ئێستا من باسم کردووە، لەناو بودجەکەدا هاتووە، ئەویش قەرزی خانووبەرەیە، لە بەرواری 2012/1/14ئێمە ژمارەیەك لە پەرلەمانتارانی پارێزگای دهۆك سەردانی بانکی خانووبەرەمان کرد لە دهۆك، بە مەبەستی بەدواداچوونی کارەکانمان، ئەم بابەتانەی خوارەوە بەدەستمان گەیشت، لە ساڵی 2011 تاوەکو سەردانەکە هەشت هەزارو دوو سەد هاووڵاتی لە وەرگرتنی قەرزەکە سوودمەند بوون، واتە ئەگەر هەشت هەزارو دوو سەد زەربی 20 ملیۆن دینار بکەین، بۆمان دەردەکەوێت سەدو شەست و چوار ملیار دیناری خەرج کردووە، بۆ ئەوەی بزانین ئەو بڕە پارەیە چەند لە قازانجی هاووڵاتیان دا بووە؟، ئایا حکومەت چ پلانێکی هەبووە لە پشت خەرج کردنی ئەم بڕە پارەیە بۆ هاووڵاتیان؟، ئەمەی خوارەوە بۆمان دەردەخات، یەك/ هەشت هەزارو دوو سەد هاووڵاتی لە کێشەی کرێچی و بێ خانوو ڕزگار دەبن، دوو/ بۆ هەر سولفەیەك کە 20 ملیۆن دینارە زیاتر لە 25 کەس هەلی کاری بۆ دەرەخسێت، واتە ئەگەر هەشت هەزارو دوو سەد سولفە زەربی 25 کەس بکەین، بۆمان دەردەکەوێت کە 205 هەزار کەس سوودمەند دەبن، چونکە کار بۆ کرێکاران، شوفێرەکان، خاوەن مەحەلاتی فرۆشتنی کەرستەی بیناسازی و پێداویستیەکانی ئاوەدانکردنەوەش پەیدا دەبێ، جگە لە خاڵێکی تری زۆر گرنگ، ئەویش جوولەیەك لە بازاڕی عەقارات دروست دەبێ، ئەمەم بەس وەکو نموونەیەك، باشە من دەپرسم ئایا چۆن حکومەت پلانی نیە؟، سەبارەت عجزی موخەتەت کە بە دوو ترلیۆن و چل و چوار ملیۆن و پێنج سەدو چل و حەوت ملیۆن دینار خەملێنراوە، کە هەموومان ئەسبابەکانیش دەزانین لە 2007 تاوەکو ئێستا، ئیستیحقاقاتی وەزارەتی پێشمەرگە لە زمنی تەخسیساتی وەزارەتی بەرگری عیراقی نەدراوە، هەرچەندە لە بودجەی ساڵانی 2007تاوەکو 2012 هی ئیتیحادی ئاماژەی پێ کراوە، بەڵام بە پاساوی نەبوونی یاسایەك بۆ ڕێکخستنی ئەو ئیستیحقاقە من ئەم بابەتە لە دوو خاڵدا ڕوون دەکەمەوە، یەك، زۆر باس لەوە دەکرێت کە گوایە تەفسیر لە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانە، کەتاوەکو ئێستا ئەم کێشەیە چارەسەر نەکراوە، من دەپرسم ئایا ئەو عەقلیەتەی کە تەنها فێری ماف لێ سەندنەوە ببێ، فێری ئەوە نەبووبێ ماف بە خەڵك ببەخشێت، ئەو عەقلیەتەی تەنها زمانی

هەڕەشەو چەك لەسەری دابێ بۆ چارەسەر كردنی كێشەكان، نەوەك دیالۆگ ودانیشتن لەسەر مێزی موفاوەزات، ئەو عەقلیەتەی كە تاوەكو ئێستا قبوڵی جیاواز و مافی پێكهاتەكانی تر نەكات، ئەو عەقلیەتەی تاوەكو ئێستا دەرئەنجامی سیاسەتێكی نزیكەی ملیۆنەها خەڵك بووینە قوربانی، ئەمە شتێكی سەیرو عەجیبە، ئەگەر شەش یان حەوت و هەشت ملیۆن دیناری ئێمەش حجز بكات، من ئەو قسانە دەڵێم نەوەكو لەبەر ئەوەیە كەدەبێ لە مافەكانی خۆمان نەپرسین، یان دەست بەرداری مافەكانی خۆمان بین، بەڵێ من باسی عەقلیەت دەكەم، كە ئێستا دەسەڵات بەدەستیەتی بەرەو تاك ڕەوی دەچێت، پرەنسیپی شەراكەت و بەشداری پێ كردنی پێكهاتەكانی تر بەلایەوە موهیم نیە، دوو، لە وڵاتی ئێمە خەریكە هەموو شتێك ببێتە عەیب و عەیبداری، چ قەوماوە ئەگەر لە یاسای بودجەی ئێمەش عجزی موخەتەت هەبێ، كە ئەسبابەكان ڕوون و ئاشكرانە، ئێمەش بەشێك نین لەو وڵاتەی كە لە یاسای بودجەكەدا عجزی موخەتەت زیاتر بە چواردە ملیۆن دینار خەملێنراوە، كەتاوەكو ئێستا نەیتوانیوە كارەباو ئاوی خواردنەوە بۆ هاووڵاتیانی خۆی دابین بكات، ئایا وڵاتێكی وەكو ئەمەریكا كە عجزی موخەتەت بە چواردە ترلیۆن و دووسەد و هەشتا ملیار دۆلار خەملێنراوە، لە بودجەی ئەمساڵ دا كە هەموومان دەزانین بەهێزترین وڵاتی جیهانە لە ڕووی ئابووریەوە، بۆیە من دەڵێم دەبێ بیر لە میكانیزمێك بكرێتەوە كە چارەسەری ئەو كێشانە بكات، ئەوەندەی پێشنیار كراوە لە لایەن لیستی كوردستانیەوە پێموایە پێشنیارێكی مەعقولە، ئەگەر بێین و تەماشای كۆی بودجەكە بكەین، بەتەشغیلی و وەبەرهێنانەوە كە بریتیە لە پانزە ترلیۆن و دوو سەدو چل و پێنج ملیارو حەت سەدو نەوەت حەوت ملیۆن دیینار، ئەگەر پشكی پەرەپێدانی پارێزگاكان و عجزی موخەتەتی لێ دەربكەین، دەبێتە دوانزە ترلیۆن و سێ سەد و حەفتاو نۆ ملیارو سێ سەدو هەشتاو حەوت ملیۆن دینار، ئایا حكومەتی هەرێمی كوردستان ئەم بودجەیەی چۆن دابەش كردووە، بەسەر دام و دەزگاكانی هەرێمی كوردستان، ئەولەویەتی بەكام بوار داوە؟، ئایا پلان هەبووە یان نا؟، دوای دەمج كردنی بودجەی تەشغیلی و وەبەرهێنانەوە، بۆ هەرە وەزارەتێك بە جیا جیا ئەمەی خوارەوە بۆمان دەركەوت، كە حكومەت چۆن ئەولەویاتی خۆی ڕێزبەند كردووە، یەك، بۆ وەزارەتی پەروەردە دوو ترلیۆن و پەنجاو دوو ملیارو حەوت سەدو دوو ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی كارەبا یەك ترلیۆن و نۆسەدو نەوەت و سێ ملیار شەش سەدو شەست و نۆ ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی ناوخۆ یەك ترلیۆن و سەدو شەست و هەشت ملیارو نۆسەدو سی و سێ ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی كشتوكاڵ و سەرچاوە ئاویەكان یەك ترلیۆن و دوو سەدو بیست و یەك ملیار و سەدو حەفتاو سێ ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی شارەوانی و گەشت و گوزار یەك ترلیۆن و سەدو شەست و هەشت هەزارو نۆ سەدو سی و سێ ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی پێشمەرگە نۆسەدو شەست و یەك ملیارو دوو سەدو دە ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی تەندروستی هەشت سەدو سی و هەشت ملیار و پێنج سەدو سی ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی ئاوەدانكردنەوەو نیشتەجێبوون حەوت سەدو بیست و هەشت ملیارو سەدو چل ملیۆن دینار دانراوە، بۆ وەزارەتی خوێندنی باڵا شەش سەدو دە ملیارو سەدو بیست و دوو ملیۆن دینار دانراوە، بۆیە بەڕێزان دەرئەنجام ئەم داتایانە كە لەبەردەستمان

دایە بۆمان دەركەوت كە حكومەتی هەرێمی كوردستان لە سیاسەتی دابەش كردنی كۆی بودجەكەدا بەسەر سێكتەرەكان موافق بووە، چونكە ئەو سیاسەتەی كە پەیڕەو كراوە دەقاو دەق لەگەڵ ئەو بەرنامەیە بوو، كە كابینەكانی شەشەم و حەوتەمی هەرێمی كوردستان بە خەڵكی كوردستانی ڕاگەیاندبوو، دیسان بۆمان دەركەوت لە پەیڕەو كردنی ئەم سیاسەتەدا حكومەتی هەرێمی كوردستان گرنگی بە كێشەو گرفتەكانی هاووڵاتیان داوە، چونكە لە لای ئێمە ڕوون بووە كە حكومەتی هەرێمی كوردستان كام بوار بۆتە ئەولەویاتی كارەكانی كە ئەتوانین بەم شێوەیە ڕێزبەند بكەین، یەك، گرنگیدان بە كەرتی پەروەردەو فێركردن، دوو، چارەسەر كردنی قەیرانی كارەبا، سێ، دابین كردنی ئارامی و سەقامگیری بۆ هاووڵاتیانی كوردستان، چوار، كەم كردنەوەی ڕێژەی بێكاری لە ڕێگای هاوكاری كردنی هەموو تاك و توێژەكانی كۆمەڵگا لە ڕێگای زیاد كردنی مووچەو دەرماڵەو پێدانی قەرزو سولفەو دۆزینەوەی هەلی كار، پێنج، گەیاندنی خزمەتگوزاری ئاو پاك كردنەوەی شارو شارۆچكەكان و خزمەت گوزاری گەشت و گوزار، شەش، بووژاندنەوەی كەرتی كشتوكاڵ و سەرچاوە ئاویەكان و هاوكاری كردنی گوندەكان، حەوت بەردەوام بوون لەسەر خزمەتكردنی پێشمەرگەی كوردستان و ڕێكخستنیان تاوەكو كێشەكانیان چارەسەر بكرێت لەگەڵ ناوەند، دیسان خزمەتكردنی كەس و كاری شەهیدان و ئەنفال كراوەكان و پەككەوتووەكان و زیندانیە سیاسیەكان، هەشت، بەردەوام بوون لەسەر گرنگیدان بە كەرتی تەندروستی، نۆ بەردەوام بوون لەسەر چارەسەركردنی كێشەی نیشتەجێبوون و گەیاندنی خزمەتگوزاری ڕێگاو بان بۆ هەموو شارو شارۆچكەكانی كوردستان، گرنگیدان بەكەرتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی، بۆیە لە كۆتاییدا پشتگیری ئەم سیاسەتە دەكەین كە حكومەتی هەرێمی كوردستان پەیڕەوی دەكات، لەداڕشتنی بودجەدا، پێموایە خزمەتێكی باش بەكۆمەڵانی خەڵكی كوردستان دەگەیەنێت، دیسان دووبارە پشتگیری لە پێشنیارەكانی لیژنەی دارایی و ئابووری لیستی كوردستانی دەكەین، بە ئومێدی پەسەند كردنیان و سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان.

كاك عمر فەرموو.

بەڕێز عمر عبدالرحمن:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

ئاشكرایە هەموومان بە خەمی ئەو بودجەوەین، پێشمان خۆشەو هەمووشمان هەڵوەستەی لەسەر دەكەین، و لەخزمەتی هەموو تاكێكی كۆمەڵگاكەمان بێ، خاسیش نیە بە فیئەتێ بە خەڵكێك، ئەوەندەی گرنگە بودجەكە قوتی خەڵك و بژێوی خەڵك و بازاڕیش و ئیقتیسادی وڵاتەكەی پێوەیە، ئەوەندە پێموایە گرنگ نیە لێرە زیاتر لەمە موناقەشەی زیاتر و كارێكی زیاتری تیا بكەین، پێموایە ئەمە ئەركێكی سەرەكی پەرلەمانە، بە گوێرەی پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان یەكێك لە ئەركەكانی ئەوەیە كە تەسدیقی میزانیە بكات، دوای ئەوەی كە گفتوگۆی لەسەر ئەكرێت و موناقەشەی لەسەر ئەكرێت، لە لایەن هەموو ئەندامەكانی پەرلەمان و لیژنە تایبەتمەندەكانەوە، موناقەشەكان بریتین لە لێكۆڵینەوە لەو بابانەی كە لە

ناو پڕۆژەکە هاتووە، ڕاست کردنەوەیە، هەندێ گواستنەوەی ئیعتیماداتە لە ماددەیەك بۆ ماددەیەکی تر، لە بابێك بۆ بابێکی تر، بە گوێرەی ماددەی (83) لە پەیڕەوی ناوخۆ، بەدواداچوونی چۆنیەتی خەرج کردنی ئەم بودجەیە، ئەرکی سەرشانی ئەندامانی پەرلەمانە، ئەوەندەی کە ئێستا بە قەدەر گرنگی ئەو موناقەشەیەی کە ئێستا لەسەر ئەم پڕۆژەیەی میزانیە ئەکرێت لەناو پەرلەمانی کوردستان، لەوە گرنگتر کاتێك هەڵوەستە لەسەر کاتی حیساباتی خیتامی بکەین، کە وەزارەتی دارایی حیساباتی خیتامی ئەنێرێتە پەرلەمان، لێرە گرینگیەکەی ئێمە لە حکومەت بکۆڵینەوە، لە دارایی و ئابووری بکۆڵینەوە لە بەرپرسان، چۆن چۆنی ئەو بودجەیە سەرف کرا، چۆن خەرج کرا، ئەو پڕۆژانە بۆ بەردەوام بوون، بۆ بەردەوام نەبوون، نیسبەتی تەواو کردن و ئینجازیان گەیشتۆتە کوێ، بۆچی تەواو ناکرێ، ئەو موناقەلەیە چی کراوە بە گوێرەی ئەو سەلاحیەتانەی کە ئەدرێتە دەست وەزیری دارایی بۆ نەقلی باب و فەسلەکان، بودجە بەڕەئی من ئەوەندە زانستێکی مالی گرنگە، پێویستە بەڕاستی زیاتر ئەوانەی کە لەو بوارە زانستە مالیانە موتەخەسیسن وردەکاریەکی زۆر تیا بکەن، ئەوەندەی تر من بۆخۆم ئەڵێم تەنیا لە عمومیاتەکەی باس بکەم، بەڕاستی من لەم بوارە موتەخەسیس نیە، ئەوەندە وردەکاری تیا ئەکرێت، بە عمومیاتی پڕۆژەکە قسەی لەسەر بکەین، من وێرای دەست خۆشی خۆم لە لیژنەی دارایی و ئابووری لەناو پەرلەمان، بۆ نووسینەوەی ڕاپۆرتەکان کە لەسەر زەوئی ڕاپۆرتەکانی تری ناو پەرلەمان، نووسراوەتەوە ڕاو سەرنج و تێبینیەکان هی خۆیان دەرخستووە بۆمان بەتایبەت، من پێش ئەوەی قسەکانم تەواو بکەم، بەتایبەت هاوکارم لەگەڵ ڕاپۆرتەکان دەست خۆشیان لێ دەکەم، ڕاپۆرتێکی تێرو پڕو چڕ و پڕە، هەم بریتیە لە ڕاو بۆچوونی ئەندامانی لیژنەکانی تر، هەم بریتیە لە ڕەخنەکانی کە بەرامبەر بە وەزارەتی دارایی و ئابووری و حکومەت ئەگیرێ، بەڵام لە هەمووی گرینگتر لەناو ڕاپۆرتەکە بڕگە (20) ی کە باس لە گەلێك تێبینی ئەکات، باس لە گەلێك داواکاری ئەکات، پێموایە ئەوەیە کە زیاتر بە ژیانی هەموو تاکێکی کۆمەڵەکەمانەوەیە، لە خزمەتی سەرتاسەری کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان دایە، تەنیا لە بڕگە (20) کە لە پێشنیارەکانی لیژنەی دارایی و کاروباری ئابووری باسی لەسەر ئەکات، بڕگە (1) ی کەباس لەوە ئەکات، پێویستە ئەو پڕۆژە پێشنیار کراوانەی ساڵی 2012 کە کنی قورسەو ئەگەری دواکەوتنی هەیە، بە تەئکیدەوە هەمووومان ئەزانین پێنج، شەش مانگی بەدەستەوە ماوە، ئەو پڕۆژانەی کە زۆر گرنگ بن بە تەئکید دیزاینی تایبەتی یاساییان ئەوێ، قەت ناکرێ ئەمساڵ بچنە بواری جێبەجێ کردن، زۆر ڕاستە ئەو تێبینیە ئەکرێت جەخت بکرێ لەسەر تەواو کردنی ئەو پڕۆژانەی کە بەردەوامن، کە ساڵی پارو پێرار لە میزانیەکان بڕی بودجەی بۆ دانراوەو تەسدیق کراوە، چاکترە لەوەی کە پڕۆژەیەك باسی لەسەر بکرێت و خۆمانی پێیەوە مەشغول بکەین، بڕێ پارەیشی بۆ تەخسیس بکەین و نەچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، هەروەها من هاوڕام لەگەڵ ئەو بڕگە چوارەی کە باسی لەسەر کردووە، کە بریتیە لەدوو فەقەرە، یەکێکیان ئەوەیە کە بۆ ناحیەو قەزاکان و سەنتەری پارێزگاکان باس لە پێشینەی خانووبەرە ئەکات، دواتر بۆ گوندەکان بکرێتە 25 ملیۆن، دواتر بڕی 1 20 ملیۆن دینار بۆ هەڵمەتی دروست کردنی قوتابخانە، ئەو

بڕە پارەیەش لە یەدەگی وەزارەتی دارایی سەرف بکرێ، ڕاستە ئێمە قوتابخانەمان هەیە، سێ دەوامی تیایە، لەخانووی خەڵکدان لەکابینەن، شوێنەکانیان خراپە، ئەو پێشنیارەی لیژنەی دارایی و ئابووری، پێشنیارێکە ئەکرێت بە نەزەری ئیعتیبار وەربگیرێت، هەروەها پێدانی ئەو بڕە پارەیەی کە باس لە خانەنیشین کراوە، هەرچەندە من پێموایە ئەو بڕە پارەیە ناتوانێ ئیسعافی خانەنشینەکان بکات، بۆ ئەوەی باری ئابووریان باش بێ، هەندێ لە برا بەڕێزەکانی پەرلەمان باسیان لەسەری کرد، کە پێویستە پارەی خانەنشین بە شێوەیەك زیاد بکرێ هاوتەریب بێ تەقریبەن لەگەڵ سیعر و پێداویستیەکانی ئەم ڕۆی ژیان، ژیان بەرەو قورسی ئەڕوات عادەتەن ئەو کەسەی کە خانەنشین ئەبێ، لەوانەیە پێداویستی ژیانی وای بەسەر فەرز ئەکات، کارەکانی زیاتر بە حوکمی ئەو بڕە پارەیە و تەقاعودیەی کە وەری ئەگرێت، لەبەر ئەوە ئەگەر بکرێت، داواکاریشم کەبکرێت، مووچەی خانەنشینان بەپێی یاسایەك، بەپێی بڕیارێك کە لە پەرلەمانەوە دەربچێت، زیاد بکرێ بۆ ئەوەی بتوانن ئەوانیش بە ژیانێکی ئاسوودەیی بژین، چونکە هەموو ژیان و گەنجێتی خۆیان لەکاتی خۆی بردۆتە سەر لەدروست بوونی ئەم فەرمانگەو دام و دەزگایانەی کە ئێمە هەمانە، هەروەها لەو ڕاپۆرتەی لیژنەی دارایی پێم باشە، ئەو هەڵوەستەیەی کە لەسەر مەبلەغی 120 ملیار بۆ تواناسازی دانراوە ئەوە بە بەردەوامی خۆی بمێنێت، چونکە ئەمە یەکێکە لەو بەرنامانەی کە توانراوە سەرەتا سەر خوێندکارانی کوردستان سوودی لێ وەربگرن، بەتەئکید پاش چەند ساڵێك ئەو سوودە هەمووی ئەگەڕێتەوە بۆ کوردستان، هەمووڵایەکمان سوودی لێ وەرئەگرین، یەکێکە لەو بەرنامانەی کە بەنارمەیەکی سەرکەوتوو بووە، پێویستە بە هەند وەربگیرێت، هاوکاری بکرێت و بەردەوامی خۆی بەخۆیەوە ببینێت، ئەمە بەنیسبەت ڕاپۆرتەکەی لیژنەی داراییەوە، من باقی تری بڕگەو ماددەکانی پێموایە لەخزمەتی خەڵکدان دەست خۆشیان لێ دەکەم، هەروەها من دەستخۆشی لەهەردوو بەڕێزان وەزیری دارایی جەنابی کاك (شێخ بایز) و (علی سندی) وەزیری پلان دانان ئەکەم، بۆ نەخشەکێشانی ئەم بودجەیە کە لەلایەن بەڕێزیانەوە ڕێك و پێك کراوە، دواتر چۆتە مەجلسی وزەراو قسەی لەسەر کراوە، ئەم دوو وەزارەتە بە دوو وەزارەتی سەرەکی لە مەسەلەی بودجە سەیر دەکرێن، دەست خۆشیان لێ ئەکەم، پێموایە لە ڕێگەی وەڵامەکانیانەوە من کۆمەڵێك پرسیارم لە لا دروست وەستێنرابوو، هەر چەندە من نامەوێ بچمە ئەو تەفسیلاتی ئەرقام و ژمارەی پڕۆژەو ئەو وردەکاریانە، چونکە ئەمە هەمووی عیلمێکی مالیە، موستەنەداتی قەوائیمە، نەقلە، ئەبوابە، ئەمانە عیلمێکە تایبەتە زیاتر بەو وەزارەتە تایبەتمەندانە، بەڵام توانرا لە ڕێگەی هەردوو وەزیری بەڕێزەوە بەتایبەت جەنابی کاك (شێخ بایز) من بگەمە قەناعەتێ لە هەندێ لەو پرسیارانەی کە لەلام مابوو، هەروەها من پێموایە ئەم بودجەیە ڕاستە کە من وەسفی ئەکەم پێی ئەڵێم ئەم بودجەیە، دەست خۆشی لە وەزیرەکان ئەکەم، بەڵام خۆ ناکرێ ئەم بودجەیە بێ کەم و کوڕی بێ، بە تەئکید هەموو پڕۆژە یاساکان و ئەمەش هیچ لەگەڵ پڕۆژە یاساکانی تر فەرقی نیە، بەتەئکید کەم و کوڕی تیایە، یەکێك لەوانە کە قسەی زۆری لەسەر ئەکرێت و هەمووومان ئەیڵێینەوە، لەهەموو شوێنێك باسی لەسەر ئەکرێت و برادەرانیش باسیان لەسەری کرد، ئەوەیە کە ئەم بودجەیە

دواکەوتووە ئەمساڵ، پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان ئەڵێ ئەبێ لەمانگی تشرین بودجە بێت، ئەبێ زوو تەسدیق بکرێ، ئەبێ پڕۆژەکان بکەونە ئیش، ئەبێ سولفەکان نەوەستێندرێن، ڕاستە، بەلاَم با ئێمە بێین وەکو ناحییەکی یاسایی بیر لەم بودجەیە بکەینەوە، بەڕای من بۆخۆم ئەڵێم، ئەم بودجەی هەرێمی کوردستان من پێموانییە سیفات و مومەیزاتی بەگوێرەی یاساکانی مالی، پێی بوترێ بودجە بەمانای کەلیمەی بودجە، بە مانای کەلیمەی میزانیە، ئەم بودجەیەی ئێمە هەندێ ئەرقامی تەخمینیە، لەسەر زەوئی ئەو رەقەمانەی کە لە بەغدا تەسدیق دەکرێت، ئەو رەقەمە تەخمینیانەی وەزارەتی دارایی هەق بەخۆی ئەدات، لەوانەیە بڵێم زاتی ئەوە بکات بیکات بە یاساو بینێرێ بۆ پەرلەمان بۆ موسادەقە لەسەر کردن، ئێمە ئەگەر بێینە سەر پڕۆژە بودجەی عیراقی ئیتیحادی کە تەسدیق کراوە لە چەند مانگی پێشوو، لەماددەی نۆ ئەگەر سەیری بکەین، بەڕاستیەکەی بە ئینسافەوە شەرحی بکەین، هەرێمی کوردستان حوکمی، حوکمی یەکێکە لەو وەزارەتانەی کە لە عیراقی ئیتیحادیایە، چونکە لە بیدایەتی ماددەی نۆی ئەم بودجەیە باس لەوە ئەکات ئەڵێ، ئاشکرایە ماددەی 9 لە پڕۆژە بودجەی عیراقی ئیتیحادی تەسدیق کراوە، باس لەوە ئەکات ئەڵێت، ئەبێ هەموو وەزارەت و فەرمانگەکان میزانیەی موراجەعەیان مانگانە تەقدیم بکەن، ئەقسا حەدیان دە ڕۆژە دوای کۆتایی مانگ، وەبیما فیهی وەزاراتی ئیقلیمی کوردستان، بە واتا ئەمە سیفەتی بودجە بە یاسای نابینێت، ئەمە بابەتێکە پێی ئەوترێ سولفە، ئەم سولفەیەش ئاشکرایە جەنابی وەزیر باشی ئەزانێ، بە 30 قیستە کە وەکو باسی لەسەر ئەکەن ئەو پارەیەمان بۆ بگات، بەلاَم لەگەڵ ئەمەش ئەمە پاساو نیە بۆ لێ نەپێچینەوەو لێ نەپرسینەوەی جەنابی وەزیر و پڕۆژە بودجەکەی کە ناردوویەتی بۆ پەرلەمان، چونکە ئەم بودجەیە وەکو باسمان لەسەری کرد، رەبتی بە قوتی هەموو تاکێکی کۆمەڵەکەمانەوە هەیە، رەبتی بە هەموو ژیانی هەرێمی کوردستانەوە هەیە، رەبتی بە بونیەی تەحتی ئیقتیسادی ئەم وڵاتەوە هەیە، کە لە تەئسیسی حکومەتی عیراقیەوە لە ساڵی 22 وە وێران کاری بەخۆیەوە ئەبینێت، پێویستە لە ڕێگەی ئەم بودجانەوە، ئەم پارانە لەخزمەتی هەموو تاکێکی کۆمەلاَنی کوردستان بێ، پێویستە وەزیرە بەڕێزەکانیش بە سینگێکی فراوانەوە ڕەخنەکانمان لێ وەربگرن، وەحلولی سەلیمیشی بۆ بدۆزنەوە، ڕاستە پڕۆژە هەیە دواکەوتووە، پڕۆژە هەیە دوا ئەکەوێ، پڕۆژە هەیە نەچۆتە بواری جێبەجێ کردن، ڕاستە لەناو یاساکان هەقی موناقەلە کردن دراوە بە جەنابی وەزیر، بەلاَم پێویستە بە ڕوون و ئاشکرایی وەکو ئەو بودجەیەی کەناردوویانە من پێموایە بە پلان ئەو بودجەیە هاتووە، پلانێکی باشی تیایە، ئەکرێ زۆر باشتریشی بکەن، لەم بودجەیە باشترین پارە بۆ بواری پەروەردە دانراوە، باشترین پارە بۆ کارەبا دانراوە، بە روغمی ئەوەی کە پارەکەی خۆی بۆخۆشی سەرف ئەکرێت، ئەکرا بۆ وەزارەتەکانی تریش وەکو وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە، وەکو وەزارەتی تەندروستی کە ئەمانەی زیاتر لە خزمەتی هەموو خەڵکە، لەخزمەتی ئەو خەڵکەدان کە دەرامەتیان کەمە، نیسبەتەکانیان زیاتر بکرێ، جەنابی وەزیر ئەتوانێ دواتر حەل بۆ ئەمانە بدۆزێتەوە، من کورتی ئەکەمەوە قسەکانم، نامەوێ ئیتر قسەی برادەرانم تیکرار بکەمەوە، زۆریان وت دەستیان خۆش بێ، زۆریان ڕەخنە لە بودجە گرت، ئەوەش

پێموایه هەمووی لەدڵسۆزیه، چونکه هەموو برادەران ئەیانەوێ ئەو بودجەیە لەخزمەتی هەموو تاکێکی کۆمەڵ بێ، لەبەر ئەوەی ئەرقام و وردەکاری زۆرە، من بۆ لیژنه تایبەتمەندەکان بەجێی دێڵم دوای، دواتر بۆ حیساباتی خیتامی کە بۆ هەموومان ئەوێ ئەوکاتە قسەی لەسەر بکەینەوە و باس لە چۆنیەتی سەرف کردنەکان بکەین، بەڵام من هەندێ پێشنیارم هەیە، هەندێ دواکاریم هەیە پێشکەش بە جەنابی وەزیری دارایی ئەکەم بۆ جێبەجێ کردنی، پێشموایە ئەکرێت و ئەتوانن جێبەجێی بکەن، پێموایە هەروەکو ئەوەی لە ڕاپۆرتی دارایی لە بڕگەی (20) باسی لەسەر کراوە، پڕۆژە گرنگەکان هیوای بەردەوامی بۆ ئەخوازین بەردەوامی سەرف کردنیان و ئیدارە کردنیان بۆئەوەی خەڵك بە تەواوەتی سوودی لێ وەربگرێت، من پێموایە جەنابی وەزیری دارایی ئەکرێت چاوێك بە موخەسەساتەکانی فەرمانبەران بخشێنێتەوە، ڕاستە فەرمانبەران هەموویان خەڵکی ئەم وڵاتەن، هەموویان هاونیشتیمانین، هەمووشیان پێویستیان بەو دەرماڵەیە، بەڵام بە گوێرەی یاسا، بەشێوەیەکی عەدالەت، بە تەحقیقێکی تەوازونێك تەحقیق بکرێ لە بەینیان، بەگوێرەی پلەو پایەکانیان، بە گوێرەی ئیختیساس و وەزیفەکانیان، ئاشکرایە ئەوەتا موەزەفین بە ڕۆژگار بە هۆی سەندیکاکانیانەوە زۆر جار ناچارن بەهۆی تەلەبەوە کە ئەینێرن بۆ پەرلەمانی کوردستان، داوای موخەسەسات ئەکەن، ئەمە چاکتر وایە وەزارەتی دارایی ئەو موخەسەساتانە بە یاسایەك ڕێکی بخات و کۆتایی پێ بهێنێت، بەتایبەت موخەسەساتی یاسا ناسەکان، جیاوازیکاریەك هەیە لە بەینی موخەسەساتی یاساکارەکان، کە هەمووشیان وەکو یەك شەهادەیەکی قانونیان هەیە، ڕاستە ڕەنگە داد وەرێك مەسئولیەتی گرنگتر بێ وەکو لە موەزەفێکی حقوقی، بەڵام ئیشەکەی ئەمیش کەم نیە، چونکە ئیشەکەی موەزەفە حقوقیەکەش، ئیشەکەو هەم قەزایەکەش تەکمیلەی ئیشی جەنابی دادوەر ئەکات، ئیشەکەی لە ئیشی ئەو کەمتر نیە، لەوانەیە لەو گرنگتر بێ ئەگەر موعاون قەزائی و موحەقیقەکان نەبن دادگاکانیش ناتوانن کارەکانیان بەن بەڕێوە، من پێموایە وەزارەتی دارایی حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانێکی زۆر باشی داناوە، بەتایبەت بۆ سولفەکان، لەبەر ئەوە داواکارین جەنابی وەزیر لە سەر سولفەکان بە بەردەوامی خۆیەوە کە بە سینگێکی فرەوانەوە بەردەوام بوون، هەر بەردەوام بن، لێشمان وەربگرێت ئەگەر بڕەکانیان زیاد بکرێ، بۆ ئەوەی خەڵك سوودمەند بن، ساڵانە نرخی شتومەکەکان لەناو بازاڕەکان گۆڕانکاری بەخۆیەوە ئەبینێت، زیاتر بە زیاد کردنی بازاڕەکانیش زیاتر ئەبووژێنەوە، ئەوەش کە لێی وەرئەگرێت زیاتر سوودمەند دەبێ، من داواکارم ئەو داواکاریەی کە لە لیستی کوردستانی باسی لەسەر کرد، بەتایبەت بۆ دابەزاندنی بڕێك لە هەرسێ، چوار سەرۆکایەتیەکە، ئەو بڕەی کە لە مەجلسی قەزا دائەبەزێنرێت ڕاستە، منیش هاوڕام لەگەڵ ئەوەی کە دابەزێنرێت، چونکە هەندێك بابی تیا بوو وەکو جل و بەرگ و موکافەئات و حەفەلاتی نازانم چی، ئەمانە ڕەنگە زۆر نەتوانێ جێگەی خۆی بگرێ، وە ڕەنگیشە ئەگەر سەرف نەکرێت بمێنێتەوە، بە واتا ئەگەر مایەوەو سەرف نەکرا سوود لەوە چی بینرا کە دانەنراو بۆی سەرف بکرێ، پێموایە دەسەڵاتی دادوەری پێویستی بە چاکسازیەکی زۆر باش هەیە، پێویستی بە تەتویر هەیە، بڕێك لەو پارانە تەخسیس بکرێ بۆ تەئویل کردن و تەتویر کردنی کەفائەتی دادوەرەکان، چ

لەناوخۆ چ لە دەرەوە، دەورات ببینن بۆ ئەوەی موستەوای قازیەکان، حاکمەکان لایەنی کەم بگاتە مستەوای ئەو حاکمانەو قازیانەی کە لە دەرەوە پێشکەوتوو ترن، چونکە ئێمە یاسایەکمان بۆ داناون یاسای دەسەڵاتی دادوەریە، هەمووشمان هەڵوەستەی لەسەر دەکەین بە هەموو فراکسیۆنەکانمانەوە، دائیمەن ئەڵێین یاسا ئەبێ سەروەربێ، یاسا ئەبێ پاك بێ، نەزیه بێ، بێ تەئسیر بێ، ئەبێ کەفائەتی هەبێ، تەبعەن ئەوە خۆ بەدەم ناکرێ، ئەکرێ دەوراتیان بۆ بکرێتەوە، تەئهیل بکرێنەوە، زانیاری زیاتریان پێ بدرێت، ساڵی پار ئێمە بە یاسای ژمارە(11) یاسای زیندانیانی سیاسیمان دەرکرد، ماف و حقوقی زیندانی سیاسی لەو یاسایەدا بڕگەیەکی تیابوو کە پێویستە تەعلیماتی بۆدەربچێت، ئاشکرایە تەعلیماتەکەی بۆ دەرکرا بە ژمارە (10) ی ساڵی 2012، لەو تەعلیماتە جەنابی وەزیری دارایی ڕاو بۆچوونی خۆی لەسەر باس کردووە، لاریان لێی نەبووە کە چۆن خزمەتی زیندانیانی سیاسی بکەن، بەوەی کە زیندانیانی سیاسی هیچ کەمیەکیان نیە لە سەرجەم ئەو توێژانەی کە خزمەتیان بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی گەلی کوردستان کردووە، جەنابی وەزیری مالیە لەو پەیڕەوی ژمارە (10) ی ساڵی 2011 کە لە ئەنجومەنی وەزیران دەرچووە، هاوکار بوون لەدەرچوونی، بەڵام لە ماددەی (3) لە بڕگەی (3) باس لە سەرف کردنی بڕی 250 هەزار دینارێك ئەکات، بۆ ئەو زیندانیانە، ئەوەندەی من ئاگادارم واقعیش وەهایە، زۆر لە زیندانیەکان هاتونەتە لامان و پرسیارمان لێ ئەکەن، هەتاوەکو ئێستا بەڕێوەبەرایەتی زیندانیانی سیاسی کە سەر بە وەزارەتی شەهید و ئەنفالە، بڕی 2010 هەزاریان بۆ سەرف ئەکات لە کاتێك ئەم پەیڕەوە کە لە مانگی سێی 2012 دەرچووە، کۆتایی هەموو ئەو ڕێنماییانەیە کە ئیتر هیچ ڕێنماییەکی تر کاری پێ ناکرێ تەنیا ئەو ڕێنماییە نەبێ، کە لەسەر یاسای ژمارە (11) ی ساڵی 2011 دەرچووە، داوا لە جەنابی وەزیر دەکەین، جوابێکی ئەوتۆمان بدەنەوە، ئایا وەزارەتی دارایی بڕە پارە بۆ ئەم وەزارەتە سەرف ناکات، ئەم زیندانیانە پارەی خۆیان وەربگرن، یاخود ئەمە سەر بە وەزارەتی شەهید و ئەنفالە نایانەوێ سەرفی بکەن، سەرپێچی لە پەیڕەوە ناوخۆکەی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران ئەکەن، من هاوڕام لەگەڵ ئەوەی کە ئەو بڕگەیەی کە لە ڕاپۆرتەکەی لیژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری نووسراوە، سەبارەت بە داواکردنی بڕە پاریەك، میزانیەیەك بۆ ئەو وەزارەتە، بۆ ئەوەی کاروباری تەسوییەو تەملیك کردنی دێکان کۆتایی پێ بێنن، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان مەسئەلەی تەسویە لەکوردستان لە لای ئێمە، لەکاتی خۆی بەهۆی بزووتنەوەی ڕزگاری گەلی کوردستانەوە لیجانی تەسویەکان وەستێنران، زۆر لە زەوی و زارەکانی کوردستان ماونەتەوەو بەبێ تاپۆ ئەو کێشانەی لێ ئەکەوێتەوە کە ئێمە ڕۆژانە ئەیبیستین، بۆ حەل کردنی ئەو کێشانە پێویستی بە لیجانی تەسویەیە، لیجانی تەسویەش پێویستی بە پێداویستی تایبەتی خۆی هەیە، پێویستی بەوەیە کە بڕە پارەیەکی وای بۆ تەخسیس بکرێ، کە بتوانن لە لیژنەیەك و لە دووان و سێیان و لە دە زیاتر تەخسیس بکەن بۆ کوردستان، بۆ ئیعادە کردنەوەی تەسویەو هەندێجار بۆ تەملیك کردنی ئەو زەوییە زراعییانەی کە بەر جاددەکان و بەر پرۆژەکان و بەر مەشرووعەکان دەکەون بۆ کۆتایی پێ هێنان بەو کێشەیە، دواتر جەنابی سەرۆکی پەرلەمان من پێم باشە جەنابی وەزیری دارایی هەندێك لە صەلاحییەت و دەسەڵاتی

وەزارەتەکان و دام و دەزگاکانی تر زیاد بکەن بۆ صەرف کردن، بۆ ئەوەی پرۆژەکان چیتر لەسەر هەندێك ڕۆتین کە زۆر زەرووور نەبێ بۆ صەرف کردن بوەستێ، هەروەها صەلاحییەتی ئیدارە دروست کراوەکانی وەکو گەرمیان دەسەڵاتیان زیاتر بدرێتێ، بۆ ئەوەی بتوانن لەو بودجانەیان بۆیان تەخصیص دەکرێ صەرفی زیاتر بکەن و بەهیوای ئەوەم کە میزانییەکەمان تەصدیق بکرێ، لە خزمەتی کۆمەڵانی خەڵك دا بێ، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

کاك نەژاد، فەرموو.

بەڕێز نەژاد عزیز سورمێ:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وا دیارە بە عام قەدەری حکومەت وا کەوتۆتەوە کە خۆشەویست نەبێ، یەعنی لە هەموو دونیادا حکومەت خۆشەیست نیە بە حەقیقەت، یەعنی حکومەت بە کۆمەڵێك یاسا و ڕێسای تایبەتییەوە ئیش دەکات، کە لە چوارچێوەیەکی دیاری کراودایە بۆ بەڕێوەبەردن و ڕێکخستنی کۆمەڵگە و وڵات، تەبیعی زۆرجاران وا دەبێت کە ئەم کەش و هەوایەش ڕەنگە هەندێك هاووڵاتی وا تێبگات کە بەشێك لە ئازادییەکانی یان بەشێك لە مافەکانی پێشێل دەکرێ، هەر بۆیەش دەبینین لە هەموو وڵاتانیش هەروایە، کە زۆرجاران خۆپیشاندان دەکرێ جا بەڕەوا و ناڕەوا، بە حەق و ناحەق، بۆ ئەوەی داوای شتێك یان مەسەلە حکومەتیش لە عەینی کات بەردەوام دەبێ لە ئیش و کارەکانی، ڕاستی زۆر قسە لەسەر بودجە کرا بە حەقیقەت هیچ شتێك نەماوە کە ئێمە بیڵێین، یەعنی ئەوانەی کە ماونەتەوە، بەتایبەتی برای بەڕێزم کاك عماد و کاك عمر و کاك صباح و ئەوانە بەڕاستی قسەی جوانیان کرد، من پشتگیری قسەکانیان دەکەم، بەڵام هەندێك قسەش کرا بە حەقیقەت کە وەکو ڕەخنە بوو لە بودجە، بێگومان بودجە دەهێنێت کە ڕەخنەشی لێ بگیرێ، ئەوە شتێکی زۆر ئاسایی دەبینم کە ڕەخنەشی لێ بگیرێ، لایەنەکانیشی ڕوون بکرێتەوە، بێگومان ئێمە لێرە دانیشتووین بۆ ئەوەی کە لێبکۆڵینەوە کە بودجە لە خزمەتی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندابێ، لە خزمەتی خەڵکدابێ، لە خزمەتی ئابووری کوردستان دابێ، لە خزمەتی ئایندەی کوردستان دابێ، بەڵام من دەپرسم داخۆ کە ئەگەر بودجە بەو شکلەیە کە بە حەقیقەت کە هەندێك (آراء)م گوێ لێ بوو کە بەو شکلەیە، ئەدی باشە ئەو ئاشە هەتا ئێستا چۆن گەڕاوە؟ ئەو وەزعە چۆن بەڕێوەچووە؟ ئەو بارودۆخە سەقامگیرە، ئەو ئەمن و ئاسایشە چۆن تەرتیب بووە؟ یەعنی بەڕاستی ، ئەو هەموو با بڵێین قوتابخانە و زانکۆ و نەخۆشخانە و بنکە تەندروستییانە یەعنی چۆن بەڕێوەچوون؟ یان سەنتەری ڕۆشنبیری، ئێمە وەك دەزانین کە ئەو بودجەیە بودجەی یەعنی دەوڵەتێك نیە کە دەوڵەتێکی سەربەخۆ و خاوەن قەوارەیەکی تایبەتی بێت، ئەوە بودجەیەکە کە زۆر لە برادەرانیش ئیشارەتیان پێدا بە بچڕ بچڕی وەکو سلفەیەك لە حکومەتی فیدراڵەوە دێ کە ئەویش لە زۆر لایەنەوە تەئسیراتی سیاسی لەسەرە، کە درێژکراوەی ئەو وەزعەیە کە حکومەتە یەك لە دوای یەکەکانی بەغدا، بەڕێز سەرۆکی

پەرلەمان، تەبیعی گوتمان کە ئەو بودجەیە لە حەقیقەت دا بودجەی حکومەتێکی خاوەن قەوارە نیە، یەعنی کە بڵێی قابیلی ئەو هەموو، یەعنی دەبێ بە قەدەر خۆی تەعامولی لەگەڵ بکرێ بەڕاستی، ئەو پارەیەش کە دێ لە بەغدا، ئەو وەزعەی کە بە بچڕ بچڕی، ئەو دەستی دەستییەی لەلایەن حکومەتی فیدراڵەوە کە سیاسەتێکی جیاوازی نیە بەڕاستی، من وای نابینم سیاسەتێکی جیاوازی هەبێ، چ لە ڕووی سیاسییەوە، چ لە ڕووی ئابوورییەوە بەرامبەر کوردستان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لەبەر ئەوە بەڕاستی عجزیش بێگومان شتێکی ئیعتیادی دەبێ، ئاسایی دەبێ لەو حاڵەتانە، ئەو عیجزەی کە باس دەکرێ، دیارە بودجە یەعنی ئەو تەخصیصاتەی کە بۆ وەگەڕخستن داندراوە مەعلومە لە حاڵەتێك دا کە کوردستان بە فەترەیەکی ئینتیقالی دا تێدەپەڕێت ئەو هەموو مەئساتەی بەخۆوە دیوە، مەعلومە بودجەی وەگەڕخستن زیاتر دەبێت، لەبەر ئەوە بەڕاستی ئێمە دەبێت هەموو هەوڵێکمان بۆ ئەوە بێ کە هەوڵ بدەین لە ئایندەدا ژێرخانی ئابووری کوردستان لە ڕێگای بودجەی وەبەرهێنانەوە وردە وردە زیاد بکرێبە حاڵەتی کە بکرێت، ئەو بینای یەعنی ژێر خانی ئابووری کە با بڵێین لە چەندی دەرووخێ، یەعنی هەر رووخان و رووخان و رووخان و کاولکاری، حیسابێکی بۆ بکرێ، ئەو موماتەلەی بەغدا و حکومەتی فیدراڵ دەربارەی ئەو قەرزانەی کە لە لای ماوە، پێویستە سنوورێکی بۆ دابنێ کە ئەوە بەوە دەکرێ بە حەقیقەت، بە پارە دەکرێ ئەو مەوزوعانە، بەو مەبالیغانە دەکرێ کە لە لایەن حکومەتی فیدراڵەوە وەکو بڵێی راگیراوە، پێویستە سنوورێکی بۆ دابنرێ ئینجا بە ڕێگای یاسایی بێ یان بە ڕێگای سیاسی بێ، حەلێکی بۆ بکرێ، راستی برادەران زۆر مەوزوعیان باس کرد، هیچیان نەهێشتەوە بە حەقیقەت کە بۆ ئێمە باسی بکەین، بەڵام چەند پێشنیارێکی بەسیت کە ، پێش ئەوەش من بە حەقیقەت دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم کە لە بیرم چوو ئێستا بیڵێم، کە برادەران هەندێکیان هەر خوێندەوە بەراستی، لێژنەی دارایی و ئابووری نەك هەر ئەو راپۆرتە هەر ئی لێژنەی دارایی و ئابووریە، کۆی هەموو لێژنەکانە، کە ئەوە بەراستی زۆر پێوە ماندوو بوون، ئەوەی کە خوێندیتیەوە بێگومان دەزانین کە چەند پێوە ماندوو بوون و چەند ئیقتیراحات و پێشنیاری چاکی تێدایە، من هیوادارم ئەو ئیقتیراحاتە و پێشنیارانە بە نەزەری ئیعتیبار وەربگیرێ، هەروەها هەر بەو بۆنەیەوە دەمەوێ دوو پێشنیاری بەسیتم هەیە بێجگە لەو پێشنیارانەی کاك صباح و کاك عومەر تەقدیمیان کرد، بەراستی نامەوێ دووبارەیان بکەمەوە، ئەویش کە پێموایە زۆر گرنگە، یەکێکیان بەنیسبەت عیلاج کردنێك لە هەردوو نەخۆشخانەی هەولێر بەراستی، من رەئیم لەگەڵ هەموو ئەو رەئیانەیە، پشتگیری دەکەم کە ئەو پێشنیارانەی کە پێشکەش کران دەربارەی هەردوو نەخۆشخانە، نەخۆشخانەکان بە حەقیقەت پێویستیان بە علی الاقل نۆژەنکردنەوە هەیە، بە زووترین کاتیش بەراستی، دەکرێ نۆژەن بکرێنەوە، شەرت نیە تێك بدرێن و دروست بکرێنەوە، بەڵام دەکرێت نۆژەن بکرێنەوە، ئەگەر جەنابی وەزیری دارایی نازانم، من بەراستی کابرایەکی ئابووری ناس نیم، ئەگەر ئەو بزانێت، بتوانێت عیلاجێك لەو مەسەلەیە بکات لە ڕێگای موناقەلەوە بێت، لە شوێنێکی تر و هەروەها، هەر لە بابەتی تەندروستیەوە بەراستی مەسەلەی دروست کردنی کۆگایەك بۆ داکردنی دەرمان،

بەراستی یەك لەو شتانەی کە، ئـەو دەرمانانـەی کـە دێنـە نـاو هـەرێمی کوردسـتان هەنـدێکیان دەمێننـەوە، رەنگە هەندێکیان لەو دەرمانانە ئێکسپایەریش نەبن وەکو ئێکسپایەر، بەڵام چونکە داکردنەکـەیان کـوالیتی تەواو نیە و، چونکە داکردنەکەیان بـە پێـی کـەش و هـەوای نییـە، چـونکە هـەر دەرمانێـك کـەش و هـەوای خـۆی دەوێ، زۆر جـاران ئـەو دەرمانـە هێشـتا ئێکسـپایەر نـەبووە، بـەڵام سـوودی خـۆی لـە دەسـت داوە و ئێکسپایەر بووە بە هۆی خراپی داکردنیان، یەعنی تەخزین، بەراستی پێشنیاری ئـەخیرم ئەوەیـە دەربـارەی شوێنە شوێنەوارەکانی کوردستان، بەداخەوە هیچ شتێك دەربارەی شـوێنەوارەکانی کوردسـتان نـەهاتووە کـە زۆر زۆر گرنگـە، دەزانــین کوردســتان بێشـکەی شارسـتانیەت بـووە لـە هـەموو جیهانـدا، هـەموو چـاخە بەردینیەکان لە چاخە بەردینیەکانی کۆنەوە بگرە هەتا دەگاتە چاخە بەردینیەکانی نوێ کە زیراعەتی لـێ پەیدا بوو، شوێنەواری نزیك چەمچەماڵ، تەقریبەن 15 کیلۆمەترێك ماوە، یەعنی بێجگە لـەوەی نزیکـەی 7000 زیاتر شوێنەوار هەیە لە کوردستان کە هەمووی تەسجیل کراوە لە ئاساری عیراقی کە کاتی خۆی کە بەراستی بەداخەوە هـیچ ئیهتیمـامێکی پـێ نـەدراوە و رەنگـە ئـەوە مەسـەلەی شـوێنەوار سـوودی هـەبێ لـە لایەنی گەشت و گوزارەوە، یەعنی سوودی هەبێ کە گەشت و گوزار بە حەقیقەت دەبێتە هۆی ئەوەی کە لە موستەقبەلدا و لە زۆر جێگا دەڵێن نەفتی بەردەوام، یەعنی تـۆ تەماشـای وڵاتـانی وەکـو بـاکووری ئـەفریقیا بکە، ئەغلەبیان لەسەر گەشت و گوزار دەژین، ئێمە پێویستە ئیهتیمامێکیش بە گەشـت و گـوزار بـدەین کـە شـوێنەواریش بەشـێکی گرنگـە لـە راکێشـانی گەشـتوەران بـۆ کوردسـتان، لـە دوا قسـەمدا تـەبیعی بـرادەران هەموو قسەیان کردیە، من نازانم ئەو برادەرانەی ماون چ دەڵێن؟، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

کاك فازڵ فەرموو.

بەڕێز فاضل محمد قادر(بەشارەتی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من پێش ئەوەی بچمە سەر قسـە و بابەتەکـەم، یـەك پێشـنیار دەکـەم، دوو سـەعات جارێـك، بـە حەقیقـەت لەبەر ئـەوەی ئەندامـە بـەڕێزەکان زۆر شـەکەت دەبـن و مـاوەی کۆبوونـەوەکان زۆریـش درێـژە، ئەگـەر دوو سەعات جارێك پشوویەك بدرێ بۆ ئەوەی لـە کـاتی قسـە کـردن زۆربـەی، ئێسـتا سـەیر بکـەن لـەکاتی قسـە کردن زۆربەی ئەندامەکان لە دەرەوەن، ئەگەر بکـرێ یـەعنی ببێتـە بڕیـار دوو سـەعات جارێـك پشـوویەکی چـارەگێك یـان 20 دەقـە بـدرێ، ئـیتر بەراسـتی هـەموو ئەنـدامان ئامـادە دەبـن لـە کـاتی قسـە کـردن و مولاحەزات.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

ئێوە هەمووتان ئیسراحەت دەکەن و چای خۆتان دەخۆنەوە و جگەرە دەکێشن و ئاو دەخۆنەوە، بەس ئێمـە لێی مەحرومین، فەرموو بەردەوام بە.

بەڕێز فاضل محمد قادر(بەشارەتی):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە ئێمە هەموو ساڵێك، بە تایبەتی لەم خولەی سێی پەرلەمانی کوردستان، ئیستیعرازێکی باش بەناو هەموو ڕەوتی ڕووداوەکاندا دەکەین بە موناسەبەی بودجەوە، ئەو ڕا و پێشنیارانە، یان ئەو ڕەخنانەی کە لەناو موناقەشەی بودجە پێشکەش کران، پێموایە واریدە و ئەبێ ببێ، بەڵام لە حەقیقەتدا ناکرێ ئێمە ئەگەر کەم و کوڕیەکمان بینی دەوری حکومەت سفر بکەینەوە، بەڵام ئەوەندەی کە من مولاحەزەم کردبێ، لە زۆربەی موناقەشەکان دەوری حکومەتی هەرێمی کوردستان سفر کراوەتەوە، لەو هەموو دەستکەوتە باشە و لەو هەموو دەستکەوتە بە کەڵکەی کە سەرجەم خەڵکی کوردستان لێی سوودمەند بوون، یەکێك لە دەستکەوتە زۆر باشەکان کە ئەمڕۆ هەموو تاکێکی کوردستان و خەڵکانی بیانی، گەشتیاران کە ڕوو لە کوردستان دەکەن و لێی سوودمەندن، پێشم وایە نوقتەی سەروەری هەر وڵاتێك لە دونیا، ئەویش مەسائیلی ئەمنیە، کە ئەمڕۆ لە هەرێمی کوردستان، هەر چەندە کە لە یەك، دوو حەفتەی رابوردوو موناقەشەی پڕۆژەیەکمان کرد، پڕۆژەی یاسای تیرۆر، کە زۆر موناقەشە کرا نەمینێ، بەڵام خۆشبەختانە دەنگی هێنا کە بمینێ، ئەم ئەمنیەتەی کە ئەمڕۆ لە هەرێمی کوردستاندا هاتووە، یەکێکە لەو دەستکەوتانەی کە ئێمە دەتوانین لە هەموو بوارەکاندا مومارەسەی ژیانی خۆمانی تێدا بکەین، مومارەسەی سیاسی تێدا بکەین، مومارەسەی بواری ئیقتیصادی و ئابووری تێدا بکەین، مومارەسەی باری کۆمەڵایەتی و ئیجتیماعی خۆمانی تێدا بکەین، لە هەموو ڕووداو و لایەنەکانەوە ئەوە یەکێکە لە دەستکەوتە باشەکان کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە دەستی هێناوە، هەر چەند بە داوای لێبوردنەوە ئەڵێم لە لیژنەی دارایی ئەوەم لە یاد چوو، کە بە حەقیقەت لیژنەی دارایی لە پەرلەمانی کوردستان پێموایە لە ساڵان باشتر وردەکارییەکی زۆر باشیان لەناو ئەم پڕۆژەیەدا کردووە، هەموو لایەنەکانیان خستووتە پێش چاو، یەعنی ئەوانەی کە پێویستە و مولاحەزاتی وردیان داوە، بەشێك لە ڕاپۆرتی تێکڕای لیژنەکانی پەرلەمان کە مولاحەزاتی خۆیان داوە لەناو ئەو ڕاپۆرتەدا تۆمار کراوە، ئەمە بەراستیەکەی جێگای دەستخۆشیە، بە تەئکیدیش زۆر ماندوو بوون، بەڵام من ئومێدیشم دەخواست و لەلای خۆمەوە دەستخۆشی و ماندوو نەبوونیان لێ دەکەم کە تا ئێستاش لەناو ئەو ماندووبوونەن، ئێمە لە هەرێمی کوردستان دیارە ساڵانە موناقەشەیەکی چڕ و پڕ لەسەر مەسەلەی بودجە دەکرێ، ئەو موناقەشانەی کە دەیکەین، من لە لای خۆمەوە ئومێدم دەخواست، چونکە موناقەشەی بودجە دەکەین، موناقەشەی پارە دەکەین، پارە کە ڕەبتی بە ژیانی کۆمەڵگاوە هەیە، لە هەموو ڕوو و لایەنەکانەوە، بەڵام ئەوەندەی من تێبینی دەکەم، زۆربەی ساڵ و ئەم ساڵ زیاتر دوو حاڵەتی زۆر خراپمان ئیسارە کرد، چونکە ئێمە لەناو هۆڵێکی داخراودا قسە ناکەین، ئێمە قسە دەکەین بۆ بەردەم ڕای گشتی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن و تێبینی ڕای خەڵکانی کوردستان و موتابەعەی ئەم موناقەشانە دەکەن کەوا

ئێمە لەناو هۆڵی پەرلەمان دەیکەین، بەڵام ئەوەی کە لە لای من نیگەرانی دروست کردووە دوو خاڵە، یەکێکیان بە حەقیقەت زیاتر ئێمە گومان دروست دەکەین لەسەر ئەم دەسەلاّت و حکومەتە کە ڕۆژانە یان با بڵێین ساڵانەو مانگانە دەبینین چەند ئێسك و پروسکمان بۆ دێتەوە کە ئەنفال کراون لە ئەنجامی بە دەستهێنانی ئەو دەستکەوتەی کە لە هەرێمی کوردستان بە دەست هاتووە، بۆیە بەراستی حەقە کە ئێمە ئیشارەت بە لایەنە خراپەکانی خۆمان دەدەین، حەقیشە ئیشارەت بە لایەنە ئیجابیەکانی خۆمان بدەین، چونکە ئەم دەستکەوتە و ئەم ئەزموونە لەسەر چ ئەساسێك ئێمە بە دەستمان هاتووە؟، ئایا لەسەر ئەساسی روح و قوربانی خۆمان بە دەستمان هێناوە؟، یان هەدیە و دەست و دیاری خەڵکێکە بۆ ئێمەی داوە کە تا ئێستاشی لەگەڵ بێ ئینکارییەکی تەواو لەسەر مافە رەواکانی خەڵکی کوردستان دەکرێ، ئەمە حەقە ئێمە، من بەش بە حاڵی خۆم یەکێکم لەوانەی زۆربەی کات لەناو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن رەخنەم لە دەسەلاّت گرتووە، بەڵام رەخنە گرتن جیایە، گومان دروستکردن جیایە کە گومان لەسەر ئەم دەسەلاّتە دروست بکەین کە لەبەرچاوی خەڵك، چونکە ئێمە نوێنەری میللەتین، هەر کام لەم ئەندامە بەڕێزانەی کە لێرە دانیشتووین خەڵکێکی ئاسایی نین، یەعنی هەر یەك لە ئێمە نوێنەری 18 هەزار نفوسین، نوێنەری خەڵکی کوردستانین و قسەکانمان بە نەزەری ئیعتیبار وەردەگیری، بۆیە کە من بەش بە حاڵی خۆم ئەڵێم، زۆر ئاساییە پەنجە بخەینە سەر ئەو کەم و کورِیانەی کە هەن، پەنجە بخەینە سەر ئەو مولاحەزاتانەی کە هەن و لە راپۆرتی لێژنەی داراییدا هاتووە، یان رەخنە و ڕا و تێبینیکانی خۆمان ئاراستەی حکومەت بکەین بۆ ئەوەی حکومەت وەڵاممان بداتەوە و حکومەت بە دەم ئەو کەم و کورِیانەوە بچێ کە لە لایەنی ئەندامە بەڕێزەکانەوە تەقدیم بکرێ یان پێشکەش بکرێ، دراوەتە حکومەت بۆ جێبەجێ کردن، بەڵام لە هەمان کاتدا ئەوانەی کە ئێمە ئیشارەتی پێ دەدەین زۆر واریدە بیڵێین، بەڵام وەکو مەفروزیشە بیڵێن، من کە ئەڵێم باری ئەمنی یەکێکە لە دەستکەوتە باشەکان کە لە هەرێمی کوردستان بە دەستمان هێناوە، شتێکی زۆر باشە و هەموو تاکێك لەم وڵاتە لێی موستەفیدە، من پشتگیری لە سەرتاپای ئەو ڕا و پێشنیارانە دەکەم کە لە فراکسیۆنی کوردستانی پێشکەش بە لێژنەی دارایی یان بە پەرلەمانی کوردستان بە راپۆرتەکیش پێشکەش کراوە، من کامل لەگەڵ ئەو ڕا و پێشنیارانەم، یەکێك لە پشتگیریەکان بۆ لێژنەی دارایی کە دەخەمە روو، پێشنیار دەکەم بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان کە ئەمە گرفتێکی هاووڵاتیانە، مەسەلەی کەرتی کشتوکاڵ لە هەرێمی کوردستان، کە پێموایە خاکی پیرۆزی کوردستان یەکێکە لەو خاکانەی کە ئێمە دەتوانین باشترین دەستکەوت لە بواری کشتوکاڵدا تێیدا بە دەست بێنین، کە ئێستا تەنها من دەتوانم بڵێم لە یەك بواردا ئێمە پێشکەوتنی باشمان بە دەست هێناوە، لە بواری کشتوکاڵ، ئەویش لە بواری دانەوێڵە، هەر چەندە لێرە بە حەقیقەت کۆمەڵێك گرفت هەیە، ئێمە ساڵی رابوردوو باسمان لە گرفتی سایلۆ کرد، گرفتی سایلۆ لە هەرێمی کوردستان، ئەمساڵ ئاسانکارییەك دروست کراوە بۆ جوتیاران، بەڵام بەراستیەکەی هێشتا ئەم گرفتە هەیە، چونکە بەداخەوە ئەوەی کە من بیستوومە و لە جوتیارانم گوێ لێ بووە، لە ساڵی رابوردوو دانەوێڵەی هەرێمی کوردستان ڕۆیشتووە بۆ بەسرە، ئەمە بەراستی گرفتە کە ئێمە هەمانە لەگەڵ

ئـەو بودجـەی کـە بەدەسـتمانەوەیە دەتـوانین ئـەم گرفتـە چارەسـەر بکـەین، هـەم دانەوێڵەکـە لای خۆمـان بمێنێتەوەو ئاسانکارییەکی باش بۆ جوتیاران دروست بکەین کە ساڵانە لـە کـاتی تەقـدیم کردنـی دانەوێڵـە هەیانـە، لایـەنێکی تـر کـە مـن ئیشـارەتی پـێ دەکـەم، کـە ئەمـە بڕیـاری بـۆ دەرچـووە، مەسـەلەی پـرۆژە بەردەوامەکان، یان هەندێك لەو پرۆژانە بەراستی هەتا ئێستا وەکو پێویست کـاری لەسـەر نـەکراوە، مـاوەی تەقریبەن چوار ساڵە پرۆژەیەك لە قەزای هەڵەبجە ئیعلان کراوە، پـرۆژەی دۆشـاوی تەماتـە، ئـەو پرۆژەیـە تـەنیا سـیاجێکی بـۆ کـراوە هـەتاوەکو ئێسـتا، چـونکە ئەمـە بودجـەی بـۆ دەرچـووەو دراوەتـە لایـەنی پەیوەندیـدار کـە کـاری لەسـەر بکـات، دراوەتـە مقـاول و هـاتووە سـیاجێکی بـە دەوریـدا کـردووەو بـە جێـی هێشتووە، ئەمە داخوازی خەڵکی ناوچەکەیە، ئەمە زەرووریاتی وڵاتەکەیە پێویستە حەقیقەت ئەو کـەس و ئەو لایەنەی کە پرۆژەکەی وەرگرتووە، بێـت بـە دەمیـەوە، خەڵکەکـە و ئێمـەش هـەتا وەکـو ئـەم لەحزەیـە نازانین مەسەلەی کار نەکردن لەو پرۆژەیە چیە؟، هاوەڵانم ئیشارەتیان بە مەسەلەی کەرتی تەندروستی دا، کەرتی تەندروستی بە حەقیقەت منیش لەگەڵ ئەو ڕایـەم کـە بودجەیـەکی زیـاتری بـۆ تـەرخان و تایبـەت بکرێ، چونکە مەسەلەی کـەرتی تەندروسـتی یـان وەزارەتـی تەندروسـتی یەکێکـە لـەو کەرتانـەی کـە زیـاتر خەڵکە هەژارەکە، بە هەقیقەت هەمووومان ڕێمان بەوێ دەکەوێ، بـەڵام زیـاتر خەڵکـە هـەژارەکان و خەڵکـە کەم دەرامەتەکان ڕێی تێدەکەوێ، بە حەقیقەت ئێستا دوو نەخۆشـی زۆر لـە کوردسـتان پـەرەی سـەندووە، بۆیە وەزارەتی تەندروسـتی ئەگـەر بودجـەی زیـاتری بـۆ تـەرخان وتایبـەت بکـرێ، ئـەوەش دەچـێتە بـواری خزمەت کردن بە هاووڵاتیان، ئەویش نەخۆشی تالاسیما و نەخۆشی شـێرپەنجەیە، ئـەم دوو نەخۆشـیە زۆر پەرەی سەندووە لە هەرێمی کوردستان و چارەسەرکردنیشیان لـە دەرەوەی هـەرێمی کوردسـتان سـەختە بـۆ هاووڵاتیان، بۆیە داواکارم زیاتر بودجە بۆ وەزارەتی تەندروستی زیاد بکـرێ، پێشـنیار دەکـەم لـەو بودجـەی کە داندراوە بۆ دامەزراوەی مین کە بە حەقیقەت ئەمە گرفتێکە، چونکە بە هۆی حەربی ئێران و عیراقەوە لە کوردستان ڕێژەیەکی زۆر، هەر چەندە ئەو بەڕێزانەی پێشوو باسیان لە 18000 و 20000 مـین کـرد، بەڵام زۆر لەو ڕێژەیە زیاترە کە لە هەرێمی کوردستان چێندراوە و هـەتا ئێسـتاش خـەڵك دەبێتـە قوربـانی دەستی ئەو چەکە، بۆیە پێشنیار دەکەم کە ئەمە بودجەیەکی زیاتری بۆ پێشنیار بکرێ، خاڵێکی ترم هەیـە کە ئاراستەی جەنابی وەزیری دەکـەم، وەزیـری دارایـی، ئێمـە لـە حەقیقەتـدا هـەتاوەکو ئێسـتا مەبلـەغێکی زەبەلاح پارەمان لە بەغدا حیجز کراوە، بەڵام ئەم فەراغە جگە لە هەنـدێك، ئـەویش لـە مەسـەلەی ژیـان و گوزەرانی پێشمەرگە، ئەوە پاشان دێمە سەری، باسی دەکەم، مەبلەغێکی زۆر لە پارە هینە حیصەی هەرێمی کوردستان حیجز کراوە، بەڵام ئەم پارەیە لە هەرێمی کوردستان فەراغەکەی پڕ کراوەتەوە، چونکە دائیمەن گومان لەسەر مەسەلەی بودجەو لەسەر مەسەلەی داهات، لەسەر مەسەلەی سەرف لـە هـەرێمی کوردسـتاندا سەرف دەکرێ، داواکارم جـەنابی وەزیـری دارایـی شـێوەی سـەرفکردنیان یـان پڕکردنـەوەی ئـەو فەراغـە لـە هەرێمی کوردستان روونکردنەوەیەکمان بداتێ، ڕوونکردنەوەیەکی تر یان پێشنیارێکی ترمان هەیە، مـاوەی دوو ساڵە پرۆژەی ئاوی هەڵەبجە بڕیاری بۆ دراوە کە گوایـە شـەریکەیەکی یابـانی دێ ئـەو پرۆژەیـە ئـەنجام

دەدات، هەتاوەکو ئێستا نەچوویتە بواری جێبەجێکردنەوە، بۆیە من لێرە ئیشارەتی پێ دەدەم، بەراستی لە فەصڵی هاویندا خەڵکی هەڵەبجە گرفتێکی زۆری هەیە، هەر چەندە ئەم پرۆژەیە دوو قەزاو ناحیەیەکی ئێمە دەگرێتەوە، بۆ قەزای هەڵەبجەیە و بۆ ناحیەی سیروانە و بۆ قەزای سەید صادقە، چونکە ئەم ئاوە لە دەریاچەی سیروانەوە هەڵئەگەرێتەوە بۆ قەزای هەڵەبجە تا ئێستا نەچوویتە بواری جێبەجێ کردنەوە، داواکارم بچێتە بواری جێبەجێ کردنەوە، من چەند خاڵێك دەخەمە پێش چاو کە ئەمانە نوقتەی زۆر گرنگن یاخود با بڵێین حکومەتی هەرێمی کوردستان توانیویەتی سەرکەوتنێکی باشی تێدا بەدەست بێنێ، بۆیە ئەم خاڵانە دەخەمە ڕوو، لەگەڵ خاڵ و لایەنەکانی تر باسی مەسائیلی ئەمنیم کرد کە ئەمانە حکومەت ئەتوانێ بیکاتە پێوەر بۆ ئەوەی بتوانێ لە خاڵەکانی تردا سەرکەوتنی تێدا بە دەست بێنێ، بەکار هێنانی سیاسەتی نەوت و غاز ئەتوانم بڵێم ئەمە سیاسەتێکە، یان دەستکەوتێکە بۆ هەرێمی کوردستان بە پێی ئیعتیراڤی خەڵکە بیانیەکانیش ئەم سیاسەتە، گەلی کوردستان، هەرێمی کوردستانی بردە ڕیزی هەموو گەلانی دەسەڵاتدارانی دونیاوە، بۆیە ئەمە یەکێکە لەو خاڵانەی کەمایەی سەروەریە بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان، بۆ دەسەڵاتداران لە هەرێمی کوردستان کە هیوادارم ئەم سیاسەتە زیاتر برەوی پێ بدرێ، چونکە زیاتر گەلی کوردستان بە دونیای دەرەوە دەناسێنێت و زیاتر کوردستان دەکاتە بازارێکی بەقوەتی توجارەت کە سوودەکەی دەگەڕێتەوە بۆ گەل و خەڵکی کوردستان، لایەنێکی تری حکومەتی هەرێمی کوردستان، زیاتر ئەو هاوەڵانەم باسیان لە مەسەلەی کەم و کوڕی نەخۆشخانەکان کرد، ئەمە ناگەڕێتەوە بۆ کەم و کوڕی لە بواری تەندروستی یان پێشکەوتنی تەندروستی لە هەرێمی کوردستان، دیارە کەم و کوڕی لە بینای نەخۆشخانەکان هەیە، بەڵام بواری تەندروستی ئەوەی کە دەبینین ئێستا، ئەو نەخۆشانەی کە لە ساڵانی پێش پرۆسەی ئازادی عیراق، نەك لە کوردستان دەتوانم بڵێم لە وڵاتی عیراقیش زۆر بە دگمەن ئەنجام دەدا، بەڵام ئێستا خۆشبەختانە لە دەرەوەی هەرێمی کوردستان دێن بۆ چارەسەرکردن لە هەرێمی کوردستان، کەواتە ئەمە دەستکەوتێکی زۆر باشە لە بواری تەندروستی، من داواکارم، لەبەر ئەوەی تا ئێستا ڕێژەیەك خەڵکی هەژار لەناو گەلی کوردستاندا ماوە، زیاتر برەو بەو لایەنە بدرێ، بۆ ئەوەی خەڵکی فەقیرو هەژارو خەڵکی کوردستان پێویستیان بە چوونە دەرەوە و چوونە عیلاج بۆ وڵاتانی دەرەوە نەبێت، کە ئەم لایەنە زۆر گرنگەو دەسەڵات لە هەرێمی کوردستان توانیویەتی سەرکەوتنێکی باشی تێدا بەدەست بێنێ، لایەنێکی تری کە حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرکەوتنی تێدا بە دەست هێناوە، بە حەقیقەت من دەڵێم بە ڕەغمی کەم و کوڕیەکانیان و بەرغمی ئەو مولاحەزانەش کە لە حکومەتی هەرێمی کوردستان گیراوە بە حەقیقەت مەسەلەی خوێندن، یان پەروەردەو خوێندنی باڵا لە هەرێمی کوردستان، کە دەتوانم بڵێم ئێستا هیچ عائیلەیەك لە هەرێمی کوردستان نیە تەخەروجێکی زانکۆ یان تەخەروجی پەیمانگاکانی نەبێ، ئەمە یەکێکە لە دەستکەوتە مەزنەکان کە هەرێمی کوردستان، یان حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ئەم هەرێمە بە دەستی هێناوە، بەڵام من لێرە یەك پێشنیار دەکەم، لە پاڵ ئەم دەستکەوت و سەروەریانەی کە لە بواری خوێندن و خوێندنی باڵای حکومەتی کوردستان بە دەستی هێناوە، پێموایە ئێستا

خوێندنگایەکی زۆر، یان بڵێین زانکۆیەکی زۆری ئەهلی لە کوردستاندا هەیە، داواکارم بە پێی ئیمکان، بە پێی ئیمکانی وەزارەتی دارایی و حکومەتی هەرێمی کوردستان، کولفەی ئەو خوێندنگایە ئەهلییانە لە ئەستۆی خۆی بگرێ، یەکێك لە دەستکەوتەکانی تر کە حکومەتی هەرێمی کوردستان بە دەستی هێناوە، بۆ شتی وانیە کاکە هەموو شتێك قابیلی بوونە، یەکێك لە دەستکەوتەکانی تری، ئەو مەسەلەی ئازادی سیاسی و رۆژنامەوانی و راگەیاندنەی کە لە هەرێمی کوردستان بە دەست هاتووە، ئەمانە کۆمەڵێك دەستکەوتن کە لە هەرێمی کوردستان بە دەست هاتووە، هیوادارم حکومەتی هەرێمی کوردستان زیاتر بەرەوی پێبدا، ئەو خاڵانەی کە پێشتر وەکو بڕیار تەقدیمی دەکەم، پێشنیاری مووچەی شەهیدانی هاووڵاتیان بکرێ بە 300 هەزار، هەر چەندە هاوەڵانم پێشتریش ئیشارەتیان بەو لایەنە دا، چونکە بە حەقیقەت زۆربەی زۆری ئەو هاووڵاتیانە ئەو خەڵکە دڵسۆزانە کە لە رێگەی پێشمەرگەیاتی یان لە رێگەی دڵسۆزی یان بە هۆی دیکتاتۆریەتی رژێمی یەك لە دوای یەکی عیراقەوە شەهید کراون، بەڵام لە کۆمەڵێك ئیمتیازات تا ئێستا مەحرومن، هیوادام ئەو ئیمتیازاتانە بیانگرێتەوە، هەروەکو لە پێشنیارەکەی فراکسیۆنی کوردستانی هاتووە، پێشنیار دەکەم کە سولفەی خانووبەرەی گوندەکان بۆ ئەوەی گوندەکان بە حەقیقەت هەم حەقێکی زیادەیان بەسەر ئێمەوە هەیە لە هەرێمی کوردستان، و لەسەر دەسەڵات و لەسەر لایەنی سیاسی و شۆرشگێری سەردەمی شاخ هەیە، چونکە بە حەقیقەت گوندەکان هەمیشە سەنگەرێکی ئەساسی خەبات و پێشمەرگایەتی ئێمە بوون، پێشنیار دەکەم ئەو پێشنیارە، مەسەلەی سولفەی خانووبەرەی لادێیەکان بکرێ بە 25 ملیۆن، چونکە بەراستی لادێیەکان نوقتەیەکی ئەساسین هەم لە بواری ئاوەدانکردنەوە و هەم لە بواری بە دەستهێنانی کەرتی کشتوکاڵ و لە بواری رزگارکردنی هەرێمی کوردستان لە هاوردەی دەرەکی، بۆیە زۆر زەرووره ئەم لایەنە زیاتر پەرەی پێ بدرێ و بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، هەتا ئێستا گرفتێك هەیە لە مووچەی پێشمەرگە، پێشنیار دەکەم مووچەی پێشمەرگە و پلەدارەکانیان چارەسەر بکرێ، چونکە بەراستی مووچەکە دەدرێ، بەڵام عەدالەت لە دانی مووچەکاندا نیە، هەتاوەکو ئێستاش بەشێك لە پێشمەرگە مووچەیەك وەردەگرن کە بەراستی نەك قابیلی بەڕێوەبردن و ئیدارەی ژیانی عائیلەیەك نیە، بەڵکو چارەسەری گرفتی گەنجێکیش ناکات، بە تایبەتی هی بارەگا حیزبیەکان، بۆیە داواکارم ئەم لایەنەش لە لایەنی حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتی دارایی و وەزارەتی پێشمەرگەوە چارەسەر بکرێ، چونکە ناکرێ مولازم ئەوەڵێك مووچەکەی لە 600 و 700 هەزارێکدا بێت، چونکە ئێستا فیعلەن وایە لە هەندێك لەو پلەدارانە هیوادارم چارەسەر بکرێ، پێشنیار دەکەم ئەو سەیرانگانەی تێکڕای کوردستان، بەڵام من ئەوەی سنووری هەڵەبجە و دەوروبەری گەرمیان دەڵێم، کە پێموایە گەورترین سەیرانگا لە کوردستان ئەحمەد ئاوایە، هەتاوەکە ئێستا راستە لە بودجەی ساڵی 2011 مەبلەغێکی بۆ دەرچوو، بەڵام بەراستی زۆر زیاتر لەوەی پێویستە، چونکە بە حەقیقەت سەیرانگاکان، هەر چوار دەوری شاری هەڵەبجە سەیرانگایە، جگە لە ئەحمەد ئاوا هەتاوەکو ئێستا ئیهتیمامێکی وایان بەو سەیرانگایانە نەداوە، چونکە ئێمە ساڵانە باس لە هاتنی گەشتیار دەکەین بۆ هەرێمی کوردستان، ئەم گەشتیارانە کۆمەڵێك لایەنی

ئیجابی تێدایە، یەکێك لەو لایەنانە کە داهاتێکی گەورە بۆ هەرێمی کوردستان دروست دەکات، ئەگەر ئێمە زیاتر ئیهتیمام بە سەیرانگاکانی خۆمان بدەین کە سەیرانگای زۆر باش و قەشەنگ و هەر سروشتێکی خوایەو هەمانە، بەڵام پێویستە زیاتر تەعمیر بکرێن یان جوانکاریان تێدا دروست بکرێ، یان شوێنی حەوانەوەیان بۆ دروست بکرێ، ئەمە زۆر زەرووره، بۆیە پێشنیار دەکەم ئەم سەیرانگایانە بیریکیان لێ بکرێتەوە، خاڵێکی تر کە لە پێشنیارەکانمدا هاتووە، هەر چەندە هاوەڵانم ئیشارەتیان پێدا، مەسەلەی زیادکردنی مووچەی خانەنشینە، بەراستی خانەنشین بۆ هەر تاکێك لە کاتێکدایە کە هەموو ژیانی ئەو بە ماددە دەچێ بەرێوە، بۆیە لەو کاتانە زەرووریاتەکانی فراوان دەبن، تەمەنی لەکار دەکەوێ و ناتوانێ خۆی بژێوی خۆی دابین بکات، بۆیە پێشنیار ئەکەم مەسەلەی خانەنشینی بەساڵاچوان یان کەمئەندامان ئەوە بەراستی زۆر زەرووره، زیاد بکرێ بە شێوەیەك کە چارەسەری گرفتەکانیان، یان چارەسەری ژیانی ئەوان بکات، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

فەرموو کاك جلال

بەڕێز جلال علی عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان:

چەند جارێك باسی گرفتی سایلۆکان کرا، حەز دەکەم روونکردنەوەیك هەیە بۆ خوشك و برایان روونی بکەمەوە کە لە لێژنەی کشتوکاڵ و ئاودێری ئێمە میواندارى بەڕێزان وەزیری پیشەسازی و بازرگانی و وەزیری کشتوکاڵمان کرد بۆ تاوتۆی ئەم کێشەیە، دوایی رۆژێك چووینە وەزارەتی پیشەسازی و بازرگانی، بۆمان دەرکەوت کێشەیەکی بچووك هەبوو لە مەسەلەی جێبەجێ کردنی ئەو چوار سایلۆیە، سایلۆی سلێمانی، سایلۆی رانیە، کەلار، بەردەرەش، کێشەکەش کە پێویستیان بە مەبلەغێکی کەم بوو بۆ مەسەلەی فەحصی توربە و فەحصی خاکەکە کە لەناو عەقدەکاندا هەبوو، بەڵام پێشەکی ئەو کۆمپانیانە نایەنە پێشەوە ئەگەر فەحصی توربە نەبێ، کێشەی ئەو پارەیە لەگەڵ بەڕێز کاك سالم بە سوپاسەوە لە ماوەی رۆژێکدا یان دوو رۆژ کێشەی ئەو پارەیە کە 69 ملیۆن دینار بوو، کێشەکە چارەسەر کراو وەزارەتی دارایی دابینی کرد، ئێستا بە نیسبەت سێ سایلۆ کە باسم کرد ئەو کێشەیان نەماوەو کەوتە بواری تەندەرینەوە، کێشەی سایلۆی سلێمانی کاتی خۆی بۆ کۆمپانیایەك دەرچووە کە چەند کۆمپانیایەك چوون، کۆمپانیای دووەم دەعوای قەید کردووە لە مەحکەمەو لە مەحکەمە دوای ماوەیەکی زۆر نەتیجەی مەحکەمەکە دەرچووە، ئێستا کێشەیەکی بچووك ماوە لە بەینی بەشی یاسایی ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی پیشەسازی و بازرگانی، ئەوکێشەیەش جێبەجێ ئەبێ و سایلۆی سلێمانیش ئەچێتە بواری جێبەجێکردنەوە، بۆ مەسەلەی مەعمەلی دۆشاوی تەماتە، کاتی خۆی عەقدێك کراوە لەگەڵ مقاولێکدا کە لە ماوەی سێ ساڵدا ئەو پرۆژەیە جێبەجێ بکات، بەڵام ئێستا ئێمە ناتوانین هیچ ئیجرائاتێك بکەین تا سێ ساڵەکە تێنەپەرێ، ئێستا وا بزانم سێ ساڵەکە تەواو بووە و تەندەرین ئەکرێتەوە و ئەو کۆمپانیایەی کە جێبەجێ نەکراوە ئەچێتە لیستی رەشەوە و، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

لەبەر ئەوەی کارەبای ئەمرۆ خراپە، دانیشتنەکە تەئجیل دەکەین بۆ سەعات 4، بەلاّم دوو دەورە دادەنیشین، سەعات 4,30 لێرە ئامادە دەبین ئینشاءالله.

دانیشتنی دووەم

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

بەردەوام دەبین لەسەر گفتوگۆکانمان، کاك عدنان، نوقتەی نیزامی هەیە، فەرموو.

بەڕێز عدنان عثمان محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من دوو نوقتەی نیزامیم هەیە، عەرزی جەنابت و برادەرانی دەکەم، یەکەم: لەموتابەعەکردنی ئەم چەند ڕۆژەدا بۆ پەخشکردنی دانیشتنەکانی پەرلەمان لەسەر بابەتی بودجە، زۆربەمان بەتایبەت خۆم وەك ڕۆژنامەنووسێکیش، مولاحەزە دەکەین سانسۆرو جۆرێك لەمۆنتاجێکی زۆری قسە وباسەکان هەیە، جامن مافی جەنابتان دەزانم پێش ئەوەی وەلاّمم بدەنەوە، حەقی ئێوە دراوە کە ئیدارەی کۆبوونەوەکان و زەبت ورەبتی کۆبوونەوەکان بکەن، مافی ئەوە هەیە هەر ئەندامێك ئەگەر پێشێلکاری کرد تەنبیە بکرێت، دوای تەنبیهەکە قسەکانی ئۆتۆماتیکی لە پرۆتۆکۆل بسڕێتەوە، پرۆتۆکۆل ئەو وەسیقە ڕەسمیەیە کەقسەی ئەندامانی تێدا تۆمار دەکرێت، تەبعەن من لەگەلّ ئەمەش نیم، چونکە ئەندامی پەرلەمان بۆخۆی کەسایەتیەکە، کەسایەتیەکی خۆی هەیەو خۆی بەرپرسە لەقسەکانی خۆی، ئەگەر قسەکانی نایاسایی بوو یان خوانەکردە یان جۆرێك تەشهیر بوو بە ئەندامێکی بەڕێزی پەرلەمان، ئەوە دەتوانێت وەلاّم بداتەوە، ئەگەر بۆ سەرۆکایەتی بوو دەکرێت وەلاّم بداتەوە، ئەگەر بەکەسێکی تری دەرەوەی ئەم قاعەیە بوو دەتوانێت ئیجرائاتی یاسایی بکات، ئەگەر لەبابی تەشهیر وناو زڕاندن بوو، بۆیە ئەندامی پەرلەمان مافی خۆیەتی، ئازادە لەرادەربڕین و تێڕوانین وبیروبۆچوونی خۆی، بەلاّم با ئێمە هەر موقەیەد بین بەم نەصەی پەیڕەوی ناوخۆ تا دەیگۆڕین، پەیڕەوی ناوخۆ نەیوتووە ناڕەزایی دەربڕین و چەپڵە لێدان، لەتەختەدان، هەستان، قسەکردن، دەرچوون ئەمانە هەڵوێستە، هەڵوێست هەندێکی بەقسە دەکرێت، هەندێکی بەحەرەکاتی تر دەکرێت، بۆ نموونە بایکۆت کردن و دەرچوونە دەرەوە، ناڕەزایی دەربڕین وهەستانە سەرپێ، ئەمە لەهەموو پەرلەمانەکانی جیهان دەیبینین، بۆیە من لام سەیرە دەبێت حیکمەتی ئەوە چی بێت، کە ئەم حەرەکاتانە سانسۆر بکرێت وپیشان نەدرێت، ئەگەر وشەیەکی ناوزڕاندن یان خوانەخواستە، وشەیەك بوو هەم لەمستەوای پەرلەمان و ئەندامی پەرلەمان کەم بکاتەوە، ئێوە پێتان وابێت کە دەبێت بسڕێتەوە لەپرۆتۆکۆل با بسڕێتەوە، لە تەلەفزیۆن عەرز نەکرێت، باعەزر نەکرێت، بەلاّم قەتع کردن ومۆنتاج کردن بەڕاستی لەپرسی بودجە پێم وایە دەبێت ڕاستەوخۆ هەموو دانیشتنەکانی پەرلەمان بەهەموو حەرەکات و سەکەناتیەوە، پیشانی خەڵکی کوردستان بدرێت، ئەمە خاڵی یەکەم، خاڵی

دووەم: ئیجازەم بدەیت چونکە ڕێك ڕووبەڕووی بەڕێزتانە، بۆیە تکام وایە بەسنگ فراوانی ئەمەم لێ قبوڵ بکەیت، چونکە نوقتەیەکی نیزامیەو ئصوڵیشە، من دوێنێ لەو بارگرژییەی کەدروست بوو لێرەدا، بەوازحی بەهاوکارەکانی خۆمم وت لەفراکسیۆنەکەمان، هەمووشیان گوێیان لێبوو، وتم ئەگەر دەنگ بەرزکردنەوەو بڕینی قسەکانی ئێمەو موقاتەعەکردنمان بەم شێوەیە بەردەوام بێت، ئەبێت هەڵوێست وەربگرین، پێشم وتن کەهەڵوێستەکە چۆن بێت، کەدەبێت هەستینە سەرپێ و هەرچی حەرەکەی پێویستە بیکەین، بەس نابێت بێدەنگمان بکەن بەشێوەیەکی نایاسایی، دواتر من ئەم نامەیەم بۆ برادەرانم نارد گەر ئیجازەم بدەیت دەیخوێنمەوە...

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

نا برام ئەو نامەیە پێویست ناکات بیخوێنیتەوە، چونکە بۆ برادەرەکانی خۆت نووسیوە نامەیەکی تایبەتی خۆتە، پێویست ناکات، فەرموو.

بەڕێز عدنان عثمان محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەم نامەیە کەواتە بۆ برادەرەکانی خۆم ناردووە، ئەمە بەشێکە لەو حەقەی خۆمان کە تەوجیهات بۆ یەکتری و مولاحەزات بۆیەکتری و ڕەخنە لەیەکتری بگرین، لەخیلالی نامەیەکی لەو چەشنە، ئەم نامەیە کەمن بۆ هاوڕێکانم ناردووە ئەمڕۆ لەڕێگای جەنابتەوە بە من گەیشتووە، واتە هاتووە بۆلای جەنابت وبۆ منت ناردووە، وەسیلەکەی چۆنە؟ ئێمە وەك ئەندامی پەرلەمان نامەیەك لەسەر مێزەکەمان جێ دەمێنێت، مەفروز وایە بەکارمەندەکان بڵێن ئەو نامەیە تەسلیم بەئەندامی پەرلەمان بکرێت، ئەگەر ئەو نامەیە بەهەر ڕێگایەك بەجەنابت گەیشتبێت وەکو سەرۆکی پەرلەمان وسەرۆکی هەموو لیستەکان، پێم وانیە ئەوە شتێکی یاسایی بێت جەنابت پیشانی ئەندامانی لیستەکەی خۆت بدەیت، ببورە کەدەڵێم لیستەکەی خۆت، چونکە من مولاحەزەی خۆمم هەیە جەنابت ئێستا وەك سەرۆکی لیستێکیش تەعامول دەکەیت، نەك تەنها پیشانی لیستەکەی خۆتی بدەیت، مەفروز وابوو خۆم بانگ بکەیت، یان سەرۆکی فراکسیۆنەکەم بانگ بکەیت، قسە لەسەر ئەم نامەیە بکەیت، کەنامەیەکی زۆر ئسوڵی ویاساییە، من ئەمڕۆ بڵاوی دەکەمەوە لەسایتەکاندا، بەڵام جەنابت پێش ئەوەی کەبەخۆم بڵێیت یان بەسەرۆکی فراکسیۆنەکەم بڵێیت یان مولاحەزە بەخۆم بدەیت، پیشانی چەند بەڕێزێکی تری دەدەیت لە فراکسیۆنەکەی خۆت، من ئەمە تێناگەم چیە؟ ئەگەر پێشتان وایە لەمەودوا ئسوڵی نامە بگۆڕین من لەمەودوا هەر نامەیەکم بۆ هاوڕێکانم نارد لەخوارەوە دەڵێم کۆپیەکی بۆ سەرۆکی پەرلەمان, سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

جارێ مەسەلەی قەتع وسانسۆڕ، هیچ سانسۆڕێك نیە، تەنها لەسەرپێشێلکردنی مافی بەرامبەر نەبێت، یان باسکردنی کەسانێکی تر کە مەفروز نیە باسی بکەیت، چونکە مافی ئازادی ودیموکراسی لەوێوە کۆتایی پێ دێت کەتۆ مافی بەرامبەرەکەت پێشێل دەکەیت، لەبەر ئەوە ئێمە لەکاتێکدا ئەوەمان کردووە،

کەسرپومانەتەوە لەپرۆتۆکۆل کەتەجاوز کراوە لەسەر مافی کەسانی تر، لەسەر هەموو فراکسیۆنەکانیش کراوە، لەسەر کوردستانی کراوە، لەسەر ئێوە کراوە، لەسەر فراکسیۆنەکانی تریش هەر کراوە، ئەمە یەکێکیان، دووەمیان: مەسەلەی ئەو نامەیە، من نامەکەم بۆ خۆت ناردۆتەوە، یەك پەرلەمنتاریشم پێ بڵێ ئەو نامەی خوێندبێتەوە، بەڵام تۆ دوو، سێ پەیامت بۆ من ناردووە لەڕێگەی ئەو برادەرەی کەپەیامت بۆ ناردبوو، من هەر لەڕێگەی ئەوەوە نامەکەم بۆ ناردیتەوە، ئەمە قانونیە یان قانونی نیە؟، دوایش کەتۆ نامەدەنووسی بۆ ئیحتیفازی پێوە ناکەی؟، خەڵك دەیبینێت نامەکە هەرچی بێت، من لەڕێگەی ئەو برادەرەی کەپەیامت بۆ ناردبووم، هەر لەڕێگەی ئەوەوە بۆم ناردیتەوە، جا ئەمە نایاساییە؟ تەواو، لیژنەی دارایی تکایە وەرنە جێگای خۆتان، کاك قادر فەرموو.

بەڕێز قادر حسن قادر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وەکو دیارە دانیشتنەکان وەکو فستیڤاڵی وتارخوێندنەوەی لێهاتووە، بۆیە با ئێمەش کورتە وتارێك پێشکەش بکەین، سەرەتا بەخێرهاتنی وەزیرە بەڕێزەکان وبریکاری وەزارەت وکاك سەعد دەکەم، ئینجا دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم بۆ ئامادەکردنی ئەم ڕاپۆرتە تێروتەسەلەیان، وە بەهەند وەرگرتنی ئەرك وماندووبوونیان بەڕاستی زۆر ئەرکیان کێشا بۆ ئامادەکردنی ڕاپۆرتێکی لەم چەشنە، سەرەڕای ئەوەش لەڕاپۆرتەکەی خۆیان جێگای سەرجەم ڕاپۆرتی هەموو لیژنە هەمیشەییەکانی پەرلەمانیش کراوەتەوە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، خەڵکی هەرێمی کوردستان زۆر بەپەرۆشەوە چاوەڕوانی پەسەند کردنی بودجە دەکەن، چونکە پەیوەندی بەژیانی خەڵك وبازاڕ وحەرەکەتی ئابووری ژیانەوە هەیە، بۆیە سەرەتا پێشنیار دەکەم هەرچی زووترە پەسەندی بکەین وبیخەینە بواری جێبەجێکردنەوە، بەتەسەوری خۆم لەوڵاتانی دونیا موناقەشەی بودجە تەنها ختووتە عامەکان وسیاسەتی بودجەکە دەکرێت، ئەگینا وڵاتی وەکو ئەمریکا کەبودجەکەی بە تریلۆنەها دۆلارە، ئەگەر وردەکارییەکانی موناقەشە بکرێت ئەوە ساڵەکە تەواو دەبێت وموناقەشە تەواو نابێت، کاری ئێمە وەکو پەرلەمان وپەرلەمانتاران زیاتر بەدواداچوون و چاودێرکردنی بودجەکەیە، لە دامودەزگاو پرۆژەکاندا ئالەوێدا کەموکورتیەکانمان بۆ ئاشکرا دەبێت، ئەگەر هەبن، بەڵام بەو مانایەش نا ئەگەر کەموکورتیەکی تێدا بێت باسی نەکرێت، هەروەها پێشنیار دەکەم حکومەتی هەرێم هەرکە بەرچاوڕوونیەکی لەسەقفی بودجەی عێراق بۆ گەڵاڵە بوو، بابەشێوەی تەخمینی زوو پرۆژەکە بنێرێتە پەرلەمانی کوردستان بۆ ئەوەی گفتوگۆکانی لەسەر ئەنجام بدرێت، هەرکات ئەگەر کەم وزیادیشی تێدابوو ئەو دەسەڵاتە لەپەرلەمانەوە بدرێتە وەزارەتی دارایی بۆ ئەوەی ئەم کارە بکات، بۆ ئەوەی پەسەند کردنی بودجە ئەوەندە دوا نەکەوێت، هەروەها پشتگیری لەپێشنیارەکانی لیستی کوردستانی دەکەم، بەتایبەتی تەرخانکردنی 100 ملیار دینار بۆ قەزاو ناحیە ڕاگوێزاوەکان و100 ملیۆن دینار بۆ ئاوارە گەڕاوەکانی ئێران وتورکیا، بۆ ئەوەی ئەو هەموو ساڵە دوای ئاوارەیی و دوورە وڵاتی بتوانن جێگاو ڕێگاو ژیانێکی شایستە بۆ خۆیان دەستەبەر بکەن، هەروەها

دەستخۆشی لە حکومەتی هەرێم دەکەم، بۆ ئەو پرۆژە خزمەتگوزارییانەی کەلەناوچە دابڕێندراوەکان ئەنجامی داون وپێشنیاریش دەکەم کەبەردەوام بن لەم کارە پیرۆزەیاندا، هەروەها پێشنیار دەکەم یارمەتی چاودێری کۆمەڵایەتی، ئاوارەکانی کوردستانی ڕۆژهەڵاتیش بگرێتەوە، چونکە دەردی ئاوارەیی قورسە، بەڕەئی من ئەگەر ئێمە وەکو پەرلەمانتار بەویژدانەوە قسە بکەین، خۆمان بەرپرسیارین بەئەندازەیەکی زۆر لە بودجەی وەگەڕخستن، چونکە ئەگەر قسەکانی یەکە بەیەکەمان ئەمساڵ وپار ساڵ وپێرار ساڵ لێبدەینەوە، دەردەکەوێت کەزۆربەمان لەسەر حکومەتمان فەرزکردووە، کەبۆ فلان شەریحەو بۆ فلان شەریحەی تر ئەوەندە زیاد بکرێت، بۆ فلان وفلان مووچە دابین بکرێت باشە ئەمە هەمووی سەقفی بودجەی تەشغیلی بەرز ناکاتەوە، بۆیە پێویستە هەموومان هەوڵ بدەین کەخەڵکی خۆمان لەجیاتی ماسی خواردن، فێری ماسی گرتن بکەین، بۆ ئەوەی کۆمەڵگەمان لە کۆمەڵگەیەکی ئیستیهلاکیەوە بکەینە کۆمەڵگەیەکی بەرهەم هێن، کەبێگومان ئەو ئەرکەش دیسان لەئەستۆی خۆمانە وەك پەرلەمان و جێبەجێکردنەکەشی لەسەر حکومەتی هەرێمی کوردستانە، کە کەرتی تایبەت وپیشەسازی وکشتوکاڵ بەهێز بکات و هەلی کاری زیاتر بۆ خەڵکی بڕەخسێنێت، سەبارەت بەبودجەی پێشمەرگە و موستەحەقاتی ترمان کەلەلایەن حکومەتی فیدڕاڵەوە نەدراوەو دەستی بەسەردا گیراوە، هەموو ڕێگایەك بگیرێتە بەر کەئەو مافەی هەرێمی کوردستان وەربگرینەوە، بەتایبەتی لەڕێگای نوێنەرانمان لەبەغدا، گوشار بخرێتە سەر مالکی کەچی تر ئەو پێشێلکارییە دەستووریە نەکات، هەروەها پێشنیار دەکەم لە بودجەی دامودەزگا ئەمنیەکان درێغی نەکرێت، چونکە ئەگەر ئەم بارە سەقامگیرەو ئەمن وئاسایشەی هەرێمی کوردستان نەبێت نەئاوەدانکردنەوەو نەتونێل و نە بازاڕ ونەژیانیش وەك پێویست بەردەوام نەدەبوو، هەروەها پێشنیار دەکەم گرنگی زیاتر بدرێت بە وەزعی پێشمەرگەو کەسوکاری شەهیدان وگرنگیدان بە کەرتی تەندروستی، چونکە ئەویش پەیوەستە بەژیان وسەلامەتی کۆمەڵگا، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، من پرسیار دەکەم ئایا ئەو پێشکەوتنە هەموو لایەنانەی هەرێمی کوردستان لەسایەی خزمەت وسیاسەتی سەرکەوتووانەی سەرکردایەتی سیاسی کوردو کابینە یەك لەدوای یەکەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان نەبووە؟، ئایا ئەو وەرچەرخانە گەورە هەمەلایەنەی لەژیانی خەڵکی هەرێمی کوردستان هاتووەتە ئاراوە هی ئەم بودجەیە نیە؟، ئایا ئەو حەرەکەتە بازرگانی ودیبلۆماسیەی هەرێمی کوردستان لەئەنجامی سیاسەتی ژیرانەی حوکمڕانی کوردستان نەبووە؟، ئایا ئەو سەقامگیرییە ئەمنیەی هەرێمی کوردستان لەئەنجامی شەونخونی و فیداکاری دامودەزگا ئەمنیەکانی هەرێمی کوردستان نەبووە؟، ئەرێ بۆ کەس پرسیار لەخۆی ناکات کە حکومەتی عێراق 83٪ی بودجەی عێراق ئەوەی کەبەڕەسمی دیارە بێجگە لە شتی شاراوە، کەهەمووی لەبەردەستدایە بۆ کەس لەخۆی ناپرسێت کوا پێشکەوتنەکانی عێراق؟، چ لەبواری ئەمنی، چ لەبواری ئاوەدانکردنەوە، لەبواری ئەمنی ڕۆژانە خەڵك دەکوژرێت، لەبواری ئاوەدانی یەك پرۆژەشیان ئەنجام نەداوە, لەبواری گەندەڵی لەڕیزی هەرە پێشەوەی وڵاتانە، دەوەرن باهەڵسەنگاندن و بەراوردێکی هەرێمی کوردستان و پارێزگانی عێراق بکەین، لێرە وەزع چۆنە ولەوێ چۆنە؟، هەموو خاوەن

ویژدانێك دەزانێت كە جیاوازی ئێرەو ئەوێ بەقەد ئاسمان و ڕێسمانە، كەچی زیاتر لە 83٪ی بودجەی عێراق لەبەردەستی مالكیە، تاكەی ئێمە بەویژدانەوە باس لە دەستكەوتەكان وپێشكەوتنەكانمان نەكەین، تاكەی هەوڵ بدەین خەڵكی خۆمان نائومێد بكەین، تاكەی كارێكی وابكەین كە خەڵك تام وچێژ لەم ئازادی ولەم هێمنی وئاسایش وقۆناغە زێڕینە وەرنەگرن، وڵاتانی پێشكەوتوو ودیموكراسیش شاهیدی دەدەن بۆ پێشكەوتنەكانی هەرێمی كوردستان، لەسەرجەم بوارەكاندا و پێی سەرسامن، عەجیبە كەخۆمان نكۆڵی لێ دەكەین، هەر كەپێرێ هەینی بوو من تێبینیم كرد و بەتەلەفۆنیش موتابەعەم كرد، هەر لەهەولێر تاسۆران قافیلەی سەیارە بەدوای یەكەوە بوو، كەخەڵكی بۆ گەشت و سەیران چووبوون، ئەمە تەنها لەهەولێر بێگومان سلێمانی و دهۆكیش بەهەمان شێوە بوون، من دەپرسم ئەمە مانای بەرزبوونەوەی ئاستی ژیان وبژێوی خەڵك نیە؟، ئایا ئەمە نیشانەی ئازادی وئاسایش نیە؟، ئایا ئەمە لە ئەنجامی كاریگەری بودجەی هەرێم نیە بەسەر تاك بەتاكەی خەڵكی هەرێمەكەمان؟، مانگ لەچواردەبێت ئاماژە پێكردنی بۆ چیە؟، بەڵام ڕەخنەگرتن وپرسیار كردن كارێكی زۆر ئاساییە، بەڵام ئەوەی من لێی تێبگەم هەمیشە پرسیاركردن وڕەخنە گرتن لەجێبەجێكردنەكەی زەحمەتترە، پرسیار ئاسانە، بەڵام كاركردنەكە ئەوەندە ئاسان نیە، بۆ نموونە هەركەسێك دەتوانێت پرسیاری وابكات كەوەڵامی نەبێت، یەكێك بڵێت چەند ئەستێرە بەئاسمانەوەیە، كێ دەزانێت؟، یەكێ بڵێت ئۆقیانووسەكان چەند لیتر ئاوی تێدایە؟، ئەمەش كێ دەزانێت؟، یەكێك بپرسێت كێشی گۆی زەوی چەند تەنە؟، كێ دەزانێت؟، بێگومان كەس ئەم وەڵامانە نازانێت، بۆیە من دەڵێم پێویستە هەمووومان بەدڵسۆزی ومەسئولیەتەوە مامەڵە، لەگەڵ خۆمان وئەزموونەكەمان و وڵاتەكەمان بكەین، هەمووومان دەستخۆشی كارە باشەكان بكەین، هەمووشمان بەدڵسۆزی ومەسئولیەتەوە هەوڵی چارەسەری كەموكوڕیەكانیش بدەین، دوا وتەشم بەرێز سەرۆكی پەرلەمان، هەزار گوتار بەقوربانی یەك كردار، زۆر وسوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆكی پەرلەمان.

سوپاس، كەیلی خان، فەرموو.

بەڕێز كەیلی اكرم احمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

سەرەتا پشتگیری لەڕاپۆرتی لیژنەی دارایی دەكەم، پشتگیری لەزیادكردنی سولفەی عەقار دەكەم بۆ گوندەكان وناحیەكانیشی لەگەڵ بێت، پالپشتی كردنی بەردەوام لەدانی قەرزی بچووك بۆ لاوان و بەرنامەی توواناسازی، پاڵشتی بەردەوام بۆ لیژنەی پارائۆلۆمپی كە مینحەكەیان لەلایەن وەزارەتی دارایی بێت، هەروەها پاڵپشتی كردنی بەردەوام لەسەر پێشكەش كردنی خزمەتگوزارییەكان لەناچە دابڕاوەكان، هەروەها پاڵپشتی كردنی بەردەوام بوون لەهەڵمەتی نیشتمانی بۆ دروست كردنی قوتابخانەكان، لەڕاپۆرتی لیژنەی كاروباری كۆمەڵایەتی پشتگیری لەدروست كردنی بینایەی ئۆتیزم لەشاری سلێمانی، وە خەرجكردنی دەرماڵەی تایبەت بەمامۆستاو فەرمانبەر و توێژەرە كۆمەڵایەتیەكان كە تەنها سەر بەوەزارەتی كارن،

لەڕاپۆرتی لیژنەی وەرزش ولاوان پێشنیار دەکەین بەدروست کردنی شارێکی وەرزشی کەلەشاری هەولێر بێت، هەروەها لەگەڵ دروستکردنی بنکەی لاوان لەقەزای چۆمان، لەکۆتاییدا پشتگیرییەکی تەواو لە لیژنەی کاروباری پێشمەرگەو شەهیدان دەکەم، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، کاك گۆران، فەرموو.

بەڕێز گۆران ئازاد محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە دوای یەك هەفتە قسەکردن ئەمە حەوتەم ڕۆژە قسەم بەردەکەوێت، دوای ئەوەی کە 100 پەرلەمانتار قسەیان کرد، پێم وایە بەشی زۆری سەرنج وتێبینی ورەخنەکانم وتراوە، بەڵام بەپێی لۆژیك، بەپێی مەنتق، دوای نزیکەی 36 سەعات قسەکردن و ئەو هەموو پرسیار و وەڵامە، ناکرێت من هەمان ئەو لائیحەی کە لەسەرەتای هاتنی بودجەدا دیراسەم کردبوو، وەلەلام دروست بوو، وە ئامادەم کردبوو، بێم هەمان شت جارێکی تر لێرەدا بخوێنمەوە، بۆیە تا سەرەم هات لەوانەیە 10 جار زیاتر ئەو پرسیارانە لای من گۆڕانکاری بەسەردا هاتبێت، بەشێك لەوەڵامەکانم دەستکەوتبێتەوە، سەرنجەکانی من وەك لەڕاپۆرتەکەدا هاتووە، بەسەر دوو تەوەردا دابەشی دەکەم، یەکەم: سەبارەت بەڕاپۆرتی بودجە، کەلیژنەی دارایی ئامادەی کردووە، خاڵی یەکەم وئەساسی کە هەموو ساڵێك ئێمە لێرە دووبارەی دەکەینەوە، بریتیە لەدواکەوتنی بودجە، من پێم وایە دواکەوتنی بودجە جگە لە حکومەت، جگە لەکۆمەڵانی خەڵك هیچ کەس تێیدا سوودمەند نابێت، جگە لەڕەخنەگرانی حکومەتیش تێیدا تەنها ئەوان سوودمەند دەبن تێیدا، بۆیە هەموو ساڵێکیش ئەم حیکایەتە دووبارە دەکەینەوە، لەبەرامبەر ئەوەدا چەند پێشنیارێك کرا لەسەر چارەسەرکردنی ئەم کێشەیەی، یەکێك لەپێشنیارەکان، ئەوەیە کەسەنەی مالی لێرەدا بگۆڕین، بەڵام بەپێی مادده 110 ی دەستووری عێراقی، سیاسەتی مالی سیاسەتێکی فیدڕالیە، واتە لامەرکەزییە، واتە ئێمە پێم وانیە بتوانین بەگوێرەی بەدواداچوونی من وقسە کردن لەگەڵ لیژنەی دارایی عێراقی و لیژنەی یاسایی عێراقی ئێمە بتوانین ئەمە دەستکاری بکەین، لەموقابیلدا حەلێکی تر هەیە ئەوەیە بە تەخمینی بۆمان بێت لەکاتی زیاد بوونی موازەنەدا جارێکی تر بێتەوە دەست پەرلەمانی کوردستان، بۆ ئەوەی ئێمە موصادەقەی بکەینەوە، ئەوکاتە پێم وایە پەرلەمانی کوردستان لەبەردەم موصادەقەی دوو میزانیە دەبێت، خۆشمان دەزانین مەسەلەی میزانیە چۆن دەڕوات، لەبەرامبەر ئەوەدا من پێشنیاری ئەوە دەکەم، ئەگەر حکومەت ئەو کار ئاسانیە بکات و لەکاتی خۆیدا بێتە پەرلەمانی کوردستان و دەسەڵاتی ئەوەی پێ بدەین، هەر کاتێك کەمکردنەوە کرا دایببەزێنین وبەڵام لەکاتی زیادبووندا بۆ ئەوەی دەستی حکومەت نەکەینەوە کەدابەشی بکاتەوە سەر بودجەی تەشغیلی، ئیلزامی بکەین لەهەر زیادبوونێك بیداتە وەزارەتی پلاندانان و غەیر موباشر دەکاتە ئەم سندوقەو تەوزیع بکرێت بەشێوەی ڕێژەی دانیشتوان بۆ پرۆژەی ئیستیسماری، جاچ وەزارەتی پلاندانان بێت یان پارێزگاکان بێت، پێم وایە لەم گرفتە ڕزگارمان دەبێت، پێم وایە ئەم

نەصە دابنێین، ئەگەر دەستكراوەیەكی تری وەزارەتی مالی تێدا بێت، بەڵام ئیمكانیەتی جێبەجێكردنی تێدا باشترە، لەوەی كەنەصێك دابنێین وەك ساڵی پار كەحكومەتمان ئیلزام كرد لەسندوقێكدا حكومەت وتی من ناتوانم ئەمە جێبەجێ بكەم، بەفیعلی ئێستا دەیبینم كە جێبەجێ نەبووە باشترە لەم نەصە، قسەیەك لەسەر ئەمە كرا، من وەك یاساییەك حەزدەكەم باسی بكەم، بەڕاستی بودجە حكومەتی تەسریفی ئەعمال ئەیتوانی بینێرێت، یاخود نەیدەتوانی نەینێرێت، بەڵام بەڕێزان ئێمە لەموناقەشەی بودجەدا هیچ كەسێكمان ناتوانی نكوڵی لەوەدا بكەین كەوا بودجە لەناو پرۆسەیەك و موعادەلەیەك وموناقەشەیەكی سیاسیدا بەڕێ دەچێت لەهەرێمی كوردستان، ساڵی یەكەم پرسیاری ئەوە كرا، كەئەم بودجەیە بەمەجلسی شورادا ڕۆشتووە یان نا بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە، جا ئەمساڵ ئەگەر ئەم بودجەیە بهاتایەتە پەرلەمانی كوردستان وحكومەتی تەسریفی ئەعمال بینارادایە، من دڵنیاتان دەكەمەوە كە لەیەكەم كۆبوونەوەدا دەوترا ئەم بودجەیە دەبێ بگەڕێتەوە، چونكە بەپێی یاسا حكومەتی تەسریفی ئەعمال قەت ناتوانێت كۆبوونەوەی ئەنجومەنی وەزیران بكات لەبەر ئەوەی كۆبوونەوە واتە دانی بڕیاری گرنگ، بۆیە ناتوانێت تەنانەت كۆبوونەوەش بكات، تا ئەوكارە ڕۆژانەییە بەڕێ دەكات، جا چ جای ناردنی پرۆژە یاسای بودجە كەبەگوێرەی ئەم پرۆژەیە ئیلتیزامات لەسەر ئەم حكومەتە دادەنێت، من وەزیری تەندروستی سێكتەری كەمی بۆ دانراوە، بەیانی دەتوانین بێین موحاسەبەی بكەین لەسەر هەندێ شت، بەڵام ئەم وەزیرە، ئەگەر گۆڕا بودجەكەشمان پێش ئەو پەسەند كرد، تۆ چۆن دێیت لەڕووی یاساییەوە ئیلزامی دەكەیت و مەسئولی دەكەیت، موحاسەبەی دەكەیت، بۆیە بەڕاستی ئەم ڕەئیە هەرچەند برادەرێكی تر باسی كرد كەسەرۆكی لیژنەی یاسایی بوو، بەڵام ڕەئیەكی یاسایی وازح بوو، ئەگەر بهاتایە من دڵنیاتان دەكەم لەیەكەم كۆبوونەوە لەدوای خوێندنەوەی یەكەم داوای گەڕاندنەوەیمان دەكرد، من هەندێ پرسیارم لا دروست بووە، لەدابەشكردنی بودجەدا كەدابەشكراوە وەزارەتی ئاوەدانكردنەوە 97 ملیاری بۆ دانراوە، وەزارەتی ئەوقاف 109 ملیاری بەركەوتووە، بەڵام ئەوەی كەمن زیاتر هەڵوەستەی لەسەر دەكەم، ئەوەیە كەشارەوانی 430 ملیارە، سامانە سروشتیەكان 514 ملیارە كە هی ئەم وەزارەتە زۆر زیاترە، ئەگەر ڕێژەی مووچەخۆری وەزارەتی شارەوانی دەربێنم 31500 ی هەیە، بەس سامانەسروشیتیەكان 3 هەزار فەرمانبەری هەیە، ئەگەر ژمارەی پرۆژە بێت ئەو 742 پرۆژەی هەیە، بەبەردەوام و پێشنیار كراوەكان، ئەو تەنها نزیكەی 16 پرۆژەو 150 بەردەوامی هەیە، بۆچی ئەم جیاوازییە هەیە؟، ئایا ئەمە ئەو پرسیارەیە كە دەوترێت داهاتەكەی لەناو بابی مینەحدایە، هی وەزارەتی شارەوانی، لەڕاپۆرتەكەدا لەخاڵی 13 بڕگەی (ج) باسی ئەوە كراوە، كە حكومەتی هەرێم بایی 120 هەزار داهاتی پترۆ دۆلاری هەیە، پێم وایە ئەم وشەیە لەیاساكەدا بەتەواوەتی هاتووە، باسی مونتەجی نەوتی كردووە، چونكە پێمان وایە 120 ملیارە پارەی موشتەقاتی فرۆشتنی نەوتە، پارەی پترۆ دۆلار بەگوێرەی یاسای بودجەی عێراقی، بەگوێرەی ماددەی 23 ئالیەتێك كەدانراوە بۆ ئەو نەوتەی كەهەناردە دەكرێت، هەر بۆیە دوێنێش پێم وابوو، كاك سەمیر كەوتە ئەو پرسیارەوە كەوترا ئەو 120 ملیارە پارەی داهات بێت ئەی پارەی فرۆشتنەكەی چیە؟، لەبەر ئەوە

تەنها ئەوە پارەی موشتەقاتی نەوتە، بۆیە پێم باشە لیژنەی دارایی ئەم مولاحەزەیە بەنەزەری ئیعتیبار وەربگرێت، واتە پارەی پترۆ دۆلار نیە؟، ئێمە لە لاپەڕە 13ی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هەیە، کەئێمە بۆ حسەی گاز نزیکەی 6 تریلیۆن دینارمان پێویستە، 5 تریلیۆن لەڕێگای وەزارەتی سامانە سروشتیەکانەوە دابین دەکرێت، من دەپرسم کەواتە ئەم 5 تریلیۆنەش بریتیە لەداهاتی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان، بەڵام پێشەکی تەخصیص کراوە بۆ ئەوەی کارەبای هەرێمی کوردستانی پێ بدرێت وپێی بەردەوام بێت، پێشم وایە کارێکی زۆر باشە، بەڵام ئەمە بۆ بەجەدوەلێکی مولحەق لەگەڵ بودجەکە نەهاتووە، بۆ موناقەشە نا بەس بۆ ئەوەی ئەندامان عیلمیان پێی هەبێت، چونکە کەتۆ دەڵێی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان 120 ملیاری داهاتە، ئۆتۆماتیکیەن ئەندامی پەرلەمان پرسیارێکی لا دروست دەبێت، بەس کەئەوەت بەجەدوەل نارد ودیاریشت کرد کەلەچ بابێکدا سەرف دەکرێت، کەپاڵپشتیەکە بۆ بەردەوامی کارەبا لەهەرێمی کوردستان، پێم وایە ئەم گرفتە زیاتر دروست نەدەبوو، من دەستخۆشی دەکەم بۆ ئەو خاڵانەی کەڕۆژی یەکەم وەزیری دارایی ڕوونی کردەوە لەو دەعم ومەشاریعانەی کە ئێمە بۆ ناوچە دابڕاوەکانمان کردووە، بۆ پێدانی کارەبا کە 400 ملیار پارەی کرێی کارەبایان بۆ دەدەین، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تەنانەت بۆ دامەزراندنی ژمارەیەکی زۆر مامۆستاو فەرمانبەر لەسەر میلاکی هەرێمی کوردستان، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بۆ تەشجیعێکی زیاتر ئەو هاووڵاتیانەی کەفۆڕمی بایعیان دەگوازنەوە دەگەڕێنەوە بۆناوچەکان، بەتایبەت ئەوانەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێم وەکو شوان، ئەو ناحیانەشی کەتێیدا موسەیتەرە، پێویستە سولفەی عەقار وزەواج بیانگرێتەوە، بۆ نموونە ئێمە لەتەقتەق لەنێوان ئیدارەی تەقتەق وئیدارەی کەرکووك تەنها یەك جسرمان بەینە، لەمبەر بۆ ئەوبەر ئەم فەرق وجوداییە دەکرێت، هیچ نەبێت بۆ ئەو ناوچانەی کەحکومەتی هەرێم تێیدا باڵا دەست وبڕیار بەدەستەو ئیدارەی خۆیەتی بتوانێت لەم سولفانە بەرێنمایی تایبەت کەوەزارەت چۆن پێی گونجاو وباش بێت دەریبکات، ئێمە ساڵی پار 10 ملیارمان دانا بۆ گەڕاوەکانی ئێران، بەڵام بەڕاستی من زۆر تەعقیبم کرد، خۆ دەبێت ئەم پارەیە بە ڕێنماییەك دەرچووبێت، ئەگەر ڕێنماییەکە دەرچووە، پێم باشە وێنەیەکمان پێ بگات، هۆکاری زیاد کردنی ئەم بودجەیە بۆ 100 ملیار چیە؟، خۆ دەبێت فاکتەرێك هەبێت ئایا بەنیازن لەساڵی چەندەوە بیدەن؟، وەچی وای لێکردن وەزارەتی مالیە ئەم مەبلەغە بگەیەنێتە 100 ملیار، لەسەر زیاد بوونی بودجەی تەشغیلی، کەباس دەکرێت بەڕاستی من پێم وایە قسەکردنی ئێمە لەسەر میزانیە ئەمە خاڵێکی گرنگە، کە بودجەی تەشغیلی زیاد بووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا من وەك خۆم دەڵێم وەك ئەندام پەرلەمانێك بەشێك لە مەسئولیەتی زیاد بوونی بودجەی تەشغیلی و دەتوانم تەحەمولی بکەم، لەبەر ئەوەی بەشێك لەو یاسایانەی کەبودجەی تەشغیلی پێ زیاد بووە، لە پەرلەمانی کوردستان دەرچووە، هەر لەیاسای زیادکردنی مووچەی کەمئەندامان، هەر لەیاسای مینحەی زیندانیانی سیاسی، لەزەواج، لەعەقار، لەهەموو ئەوانە لەپەرلەمانی کوردستانەوە زیاد بووە، من بەڕاستی پشتگیری کەمکردنەوەی بودجەی هەر سێ سەرۆکایەتیەکە دەکەم بەڕێژەی لە 10٪، بەتایبەتی هی ئەنجومەنی دادوەری، ئەگەر بکرێت کەم

بكرێتەوە، ئەگەر بێینە سەر حساباتی خیتامی ساڵانی پێشووی ئەنجومەنی دادوەری ئەم بودجەیە زۆر زۆر کەمتر سەرفکراوە، جگە لەوەش ئەنجومەنی دادوەری دەسەڵاتێکی سەربەخۆیە، وەزارەتی مالیە هیچ دەسەڵاتێکی کەمکردنەوەی نیە، هەموو ئەو بابەتانەی کەهاوڕێم دکتۆرە ڕۆژان باسی کرد، لە دانانی ئەم پارانە هەمووی بەڕەزامەندی و بەدەسەڵاتی خۆیان بووە، ڕاستە وەزارەتی مالیە ئەخیری موافەقەتی بۆ کردوون، بەڵام موافەقە بکەن یان نەیکەن ئەوان لەسەر نیسبەکەن، بەڵام ناتوانن بڵێن لەکام باب دایبنێن و لەکام باب داینەنێن، بینیشمان ئەنجومەنی دادوەری لەچ بابێك دایناوە، دواتر ئەو بابانەی کەپێویستی پێی نیە موناقەلە دەکرێت بۆ کۆمەڵێك حاڵەت بەکاری دێنێت کەپێی دەوترێت بەفیڕۆ دانی پارە، من بەشێوەیەکی گشتی لەکۆی موناقەشەکانم پێم وایە لەسەر داهات زۆر موناقەشەمان کرد، بەڵام ئەوەی کەمن لێی تێگەشتم لەوەڵامی وەزیری دارایی ئەوەیە، کەوا داهاتی مەنافزی حدوودی کەئەوەی لەبودجەدا باس نەکراوە، یان باسکرا بوو ساڵی پار و ڕێژەکەی کەمە، لەو ڕسوماتانە ڕێژەیەکی کەمە، دەڵێت ئەم داهاتە بەهیچ شێوەیەك نایەتە ناو هەرێمی کوردستان وحکومەتی عێراقی دەیبرێت، من پێم وایە لێرەدا تا ئەوکاتە من وەك خۆم دەڵێم وەك پەرلەمانتارێك دەتوانم بەڵگەیەك دژی ئەو قسەی جەنابی وەزیر بخەمە ڕوو، دەبێت بچین تەعقیب بکەین لەڕێگەی نوێنەرکانی خۆمان، لەڕێگەی لایەنە پەیوەندیدارەکانی خۆمان کە لەحکومەتی عێراقین، واتا ئەوکاتە دەبێت بەو بڕەی کەوا بۆ مەنافزی حدوودی دانراوە، من قەناعەت دەکەم تا ئەوکاتەی کەوا دەتوانم بەڵگەیەك دژی ئەم بۆچوونە لەگەڵ ڕێزمدا بخەمەڕوو، لەسەر مەسەلەی داهاتی نەوت، ئەوەی من بەدواداچوونم کردووە، ئێمە تەنها یەك ساڵ پارەی فرۆشتنی موشتەقاتی نەوت هاتە پەرلەمانی کوردستان، ئەویش لەبەر ئەوەی لەیاسای ساڵی 2010 ئەوەمان جێگیر کرد کە پێویستە سندوقێك بکرێتەوە لەوەزارەتی مالیەو پارەکە بێتە پەرلەمانی کوردستان ئیقرار بکرێت، بەڵام لەساڵی 2011 ئێمە ئەم دەسەڵاتەمان دا بەحکومەتی هەرێمی کوردستان، لەڕێگەی ئەوەی کە وتمان سندوقی کوردستان دروست بکات و داهاتەکانی تێ بکات، بەڵام دیارە ئەم پارەیە ئێستا لەڕێگەی پەرەپێدانی پارێزگاکانەوە دەدرێت، بەڵام ئەوەی لێرەدا کەمن پێم کارێکی باشە، چونکە تا ئێستا من ئالیەتی پرۆژەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بەسەریع ترین ئالیەت و باشترین ئالیەت دەزانم، بەڵام ئەوەی کەگرفتە ئەم پارانە لەدوو کاتی جیاواز، واتە دوو مەصدەری مالی لەهەرێمی کوردستاندا زۆرجار هەیە، بۆ دەعمی مەشاریع کەدەبێتە هۆی ئەوەی ئەو پارێزگایانە لە پێشکەشکردنی مەشاریع زۆرجار لێیان تێك بچێت، مەشروعێك لەیەك کاتدا لەدوو شوێندا پێشکەش دەکەن، بۆیە ئەگەر دەعمی مەشاریع لەهەرێمی کوردستان هەموو یەك بخرێت وئەو داهاتانە لەیەك بانق دابندرێت بۆ دەعمی مەشاریع، پێم باشترە، دێمە سەر پرۆژەکان بەڕاستی من پێم باشە ئەوە موقتەرەحی خۆمە، ئێمە مادام سیاسەی مالی عێراق موەحەدە، وەمادام ناردنی خشتەی ئەو مەشروعانە لەحکومەتی عێراقی نیە، من پێم باشە هیچی تر حکومەتی هەرێم خۆی نەینرێت، بۆچی؟، لەبەر ئەوەی ناردنی ئەو خشتانە بۆ هەدەفی شەفافیەت و بۆ بەرچاوڕوونی ئەندام پەرلەمان بوو، بۆ بەدواداچوونی ئێمە بوو، بەڵام بەپێچەوانەوە ئەوەی لەناردنی ئەم خشتانە ئەوە بوو،

گوتمان پرۆژەی وەهمی، وتمان پرۆژەی دووبارە، وتمان پرۆژە ساڵانە دووجار پارەی بۆ تەرخان دەکرێت، وە دەستکەوتنی خشتەی ئەم پرۆژانە بۆ من گرنگە، بەڵام نەك بێین موناقەشەی لەسەر بکەین، دەکرێت وەزارەتی پلاندانان بێت ئەو پرۆژانەی کە ساڵانە قەراری لەسەر دەدرێت وموصادەقەی لەسەر دەکرێت، بنێردرێتە بەردەم ئەندامانی پەرلەمان، لەرێگەی لیژنەکانەوە بێت بۆ هەموو ئەندامی پەرلەمان، تالەلای بێت وموتابەعەی بکات، چونکە ئەوەی کەمن، ئەگەر چی زۆری لێنازانم، بەڵام پرۆژە زانستێکی تایبەتەو کۆمەڵێك یاسای مقاوەلات وتایبەتی لەسەر جێبەجێ دەبێت، پێم وایە کاری من وەك ئەندامی پەرلەمان نە لەوەوە دەست پێدەکات منیش بێم لێرە باسی سنووری قەزای کۆیە و ناحیەکانی دەوروبەری بکەم، کەچەند پرۆژەیان پێویستە ولەچیدا مەغدوورن، وە نەپێشم وایە مەسئولیەتی من لەوەدا کۆتایی پێ دێت، ئەم پرۆژانە ئەوەی کەدانراوە کۆتایی پێهاتووە، لەبەر ئەوەی من هەر پرۆژەیەکی نوێ بڵێم دەبوایە بەر لەهاتنی بودجە ئەوە ئەرکی من بوو وەك پەرلەمانتار بەدواداچوون بکەین، من پێم وایە ئەوە ئەرکی منە وەك پەرلەمانتارێك لەزەروریاتی پرۆژەکان، لەگەڵ مەسئولی وەحدەی ئیداری، لەگەڵ وەزارەتی مەعنی هەوڵ بدەین ساڵانە لەپلاندا ئەو پرۆژانە داخڵ بکەین، ئێستا من ئەو پارەی کەدانراوە تەقسیم کراوە، چ ناوچەیەك وچ ئەندام پەرلەمانێك قبوڵ دەکات، تەنانەت یەك پرۆژە لابدرێت بۆ ئەوەی من بتوانم پرۆژەیەك دابنێم، بۆیە من باسی ئەو حاڵەتەو ئەو زەروریەتانەی ناوچەی خۆم ناکەم، چونکە پێم وایە ئێستا کاتی نیەو ئەمە رۆشتووە، بەڕاستی من پشتگیری بەشێکی قسەکانی هاوڕێم کاك عبدالله دەکەم، کە باسی لەوە کرد کە ئەم بودجەیە لەدانانی ستراتیژدا پێویستە پلانێکی ڕوونی هەبێت، وە پێویستە پلانێکی درێژخایەنی هەبێت لەهەموو سێکتەرەکاندا، بۆ نموونە ئێمە لەبواری پەروەردەدا چی دەکەین؟، بۆ نموونە لەبواری خوێندنی باڵادا چی دەکەین؟، لەبواری کارەبادا چی دەکەین؟، بە داتاو بە ئامار لەلامان بێت، بەڵام من پێشم وانیە بەو دەرەجە، بودجە بەتایبەتی لەم دوو ساڵەی کە من لەم پەرلەمانەم و گفتوگۆمان کردووە، بەو دەرەجە بێ پلان بێت، دانانی 120 ملیار بە ئیتیفاقی هەموو ئەندامانی پەرلەمان لەبودجەدا بۆ هەڵمەتی نیشتمانی بۆ دروست کردنی قوتابخانە، ئەمساڵیش هەموومان پشتگیری لێ دەکەین، پێم وایە بەشێك بووە لەپلانی وەزارەتی پەروەردە، پار موناقەلەیەکی زۆرمان کرد لەپارەی پرۆژەکان بۆ کارەبا، کە گوترا پلانێکی پێویست هەیە بۆ ئەوەی کێشەی کارەبا کەم بکەینەوە، بەڵام ئەم پلانانە من پێم وایە بەهۆی بارودۆخی سیاسی هەرێمی کوردستان، ئەگەر دوور مەودا نەبن و بکرێت دوور مەودا تر بن وباشتر دابڕێژن ئەوە جێگای دەستخۆشیە، من پرسیارێکم هەیە بۆ وەزیری پلاندانان، کەدەوترێت ئەم پرۆژانە لەسەر ئەساسی عەدالەت دابەشدەکرێت، من ئەگەر پرۆژەی سنوورەکەی خۆم باس بکەم، کاتێ کەتۆ دێیت ئەم پرۆژانەی سنوورەکەی خۆت کۆ دەکەیتەوە، پرۆژەی بەردەوام دێم کۆی دەکەمەوە، بابڵێین وەزارەتی شەهیدان ئەمساڵ بۆ سنوورەکەی من هیچ پرۆژەی دانەناوە، بەڵام ساڵی پار لەبەردەوامەکان 3 پرۆژەی داناوە، تەندروستی ئەمساڵ هیچ پرۆژەی دانەناوە، بەڵام ساڵی پار 4 پرۆژەی داناوە، کەدێم من نابێت ئەمەی بەردەوامەکان پشتگوێ بخەم، بۆ ئەوەی عەدالەتی ناوچەکەی خۆم بەدی بهێنم وبەراوردی بکەم

بەچەند ناوچەیەکی تر، بەڵام ئەم پرۆژە بەردەوامانە کە من دواکەوتنی پرۆژە لەزۆر حاڵەتدا کە دێمە سەری هۆکاری خۆی هەیە، بەڵام پرۆژە هەیە لەساڵی 2010 کە ئێمە هاتینە ئەم پەرلەمانە، داخڵمان کردووە ئێستا دەستبەکار نەبووە، بەنموونە پارکێکی گەورە بوو لە تەقتەق، بەنموونە هۆڵێکی وەرزشی بوو لە تەقتەق، بەنموونە بینای وەرزشی بوو لەشاری کۆیە، کەتازە حاڵەتی عەقدەکەی تەواو کراوە، بەڵام من لەهەمووساڵێك لە 2010 وە ئەو مەبلەغەی کە بۆ ئەم بینایە دانراوە، کەکۆی دەکەمەوە دەڵێن ئەوەتا تەخصیصی تۆ کەواتە تۆ لەچاو چەمچەماڵ ئەوەندەت بۆ دانراوە، ئەوەندە لەپێشی یان ئەوەندە لەدواتری، بۆیە پێم وایە چاکترە ئالیەتێکی باشتر لەرێگەی پرۆژە پێشنیارکراوەکان بێت یان هەر شتێك بێت، بەڵام ئەم ئالیەتە کەمن کۆی دەکەمەوە وانیە کەبتوانم عەدالەتەکە وەك خۆی بێت، ئەگەرچی من پێم وایە بەدیهێنانی عەدالەت قورسە، چونکە تەوزیعاتی مەشاریع تەنها لەسەر ژمارەی دانیشتوان ناکرێت، پێم وایە ناوچەی موزەحی کە هەیە زۆر زۆر زیان لێکەوتووە، نەك تەنها لەسەر رێژەی دانیشتوان، لەراپۆرتی بودجە هاتووە کە هەندێ پرۆژە هەیە دەبێت لابرێت، بەراستی من بەهەموو شێوەیەك پێچەوانەی ئەو رەئیەم، چونکە من پێم وایە ئەو پرۆژەیە ئەگەر ستراتیژی بێت وزۆر گرنگیش بێت، تازە داخڵ کراوەو هیچمان موتەفق نابین لەسەر لادانی، دواکەوتنی پرۆژە رەبتی بەوەوە نیە کەبڵێین ئەو پارەی تەرخانکراوە بۆ وەبەرهێنان کەمە، ئەصڵەن ئێمە دەبینین ساڵانە ئەوپارەی هەر سەرفیش ناکرێت، بەڵکو کێشەکە لەدواکەوتنی پەسەند کردنی بودجەدایە، ئەو رۆتیناتەی کە لەتەندەرەکاندا هەیە بۆیە بەهەموو شێوەیەك ئەم بۆچوونە رەد دەکەمەوە، لێرەشدا سەرنجێکی ترم هەیە، کاك دکتۆر عەلی وتی بەشێك لەپرۆژەکان کەنەچووەتە بواری جێبەجێکردنەوە ئێستا چووەتە بواری جێبەجێ کردنەوە، بەفیعلی وایە من لەسنوورەکەی خۆم 30 پرۆژە کەئەو راپۆرتە هاتووەتە لای من سفر بووە، بەڵام ئێستا کەموناقەشە دەکەم دەتوانم بڵێم ژمارەیەکی کەم لەم پرۆژانە ماوەتەوە بچنە بواری جێبەجێکردن، لەکۆتاییدا من کۆی قسەکانی زیاد کردن وکەمکردنەوەکانم هەڵدەگرم بۆ یاسای موناقەشە، چونکە پێم وایە بودجەدا کە لە 5 فەصلٙ پێك هاتووە، جارێکی تر ئێمە قسە لەسەر ئیرادات دەکەین، لەسەر میلاکات دەکەین، قسە لەسەر زیاد کردنی سولفەی عەقارو زەواج دەکەین، بۆیە ئەوکاتە وردەکاری ئەم زیاد کردنانە باس دەکەم، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، گەشە خان، فەرموو.

بەڕێز گەشە دارا جلال:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێشەکی دەستخۆشی لەراپۆرتی لیژنەی دارایی دەکەم بۆ ئەرك و ماندووبوونیان، دەستخۆشی لە فراکسیۆنی کوردستانی وسۆزان خان دەکەم بۆ خوێندنەوەی لائیحەکەی لیستی کوردستانی و پشتیوانی کردنی خاڵ بەخاڵەکانی، بەتایبەتی لەبەر ئەوەی کارێکی یاسایی و موئەسەساتی و سیستماتیکی کردووە، ئەو خاڵانە و ئەو داواکارییانەی کەکردوویەتی لەسەر ئەساسێك و مەخرەجی بۆ دۆزیوەتەوە لەسەر ئەساسی ماددەی

79ی پەیڕەوی ناوخۆ، لەسەرۆکایەتیەکان بېڕدرێت و جێگای ئەو داواکارییانەی تێدا بکرێتەوە، تا حکومەت کێشەی بۆ دروست نەبێت لەجێبەجێکردنی ئەو داواکارییانەدا، بەڕێزان من لەوەوە دەست پێدەکەم ئێمە پرۆژەیەکی بڕیاری تەسلیم کردنەوەی موڵکی گشتی حکومەت لەلایەن ڕێکخراو وحزب وهەندێ لەهاووڵاتیانەوە کەدەستی بەسەردا گیراوە، لە تەموزی 2010 پێشکەشی پەرلەمانمان کردووە، وەخوێندنەوەی یەکەمی بۆ کراوە لە 2011/2/28، ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی و یاسایی لەسەر نووسراوە، لە مانگی 2 ی 2011، بەڵام بەداخەوە تا ئێستا نەخراوەتە بەرنامەی کارەوە، حکومەت بڕیاری لەسەر ئەم بابەتە دەرکردووە، ئەگەرچی هەندێك ژمارەی بینا تەسلیمی حکومەت کرانەوە بۆ خزمەتی خەڵك، بەڵام هێشتا زۆری ماوەو لەسەرەتایەتی، من بۆیە دەچمە سەر ئەم خاڵە، لەوەوە دەست پێدەکەم کەحکومەت کرێچیە، زۆرجار ئێمە باسی ئەوە دەکەین کەحکومەت کرێچیەو کرێچیەتی حکومەت بووە بەهۆی زیاد بوونی بودجەی تەشغیلی کە کاك ئاسۆ ئاماژەی پێکرد، بەس وەزارەتی ڕۆشنبیری 47 بینای داگیر کراوە، هەروەها شەونم خان بەهەمان شێوە ئاماژەی پێکرد، کە بەپێی ئاماری وەزارەتی پەروەردە 150 بینای قوتابخانەکان دەستی بەسەردا گیراوە، کە بەس لەساڵی 2009، حکومەت 51 ملیار دەدات بەکرێی خانوو لە ساڵی 2010ش 57 ملیاری داوە، موڵك هەیە لەناو جەرگەی شاردا بە دەیان دۆنم دەبێت، لەناوجەرگەی شاردایە داگیر کراوەو تەلبەن کراوە، لەکاتێکدا کە ئەم موڵکە جێی گەورەترین یادگاری منداڵانی شارێك بووە، ئێستا دەستی بەسەردا گیراوەو لەپێناو خزمەتی لایەنێك و ڕێکخراوێك بەکار دەهێندرێت، من ئەم قسەیەم لەسەر هەموو ئەو لایەنانەیە کە ئەو بینا حکومیانەیان لایە، کەدەستی بەسەردا گیراوەو بۆ لایەنی تایبەتی بەکار دەهێندرێت وناخرێتە بەرژەوەندی گشتیەوە، لەبەر ئەوە ئەو بەشە چاکسازیەی کەلای خۆمانەو کەداوای کەمکردنەوەی بودجەی تەشغیلی دەکەین، با هەریەکەو لەلای خۆمانەوە دەست پێ بکەین، خاڵێکی تر کەدەبینم لەپرۆژەی بودجەدا حکومەت گرنگیەکی ئەوتۆی نەداوە بەبواری ژینگە، لەئەمساڵدا 7ملیارو ە 81 ملیۆنی بۆ دانراوە، لەو مەبلەغە 3 ملیار و 199ی بۆ مووچەیە، ئایا ئەم دەستەیە لەناوەڕۆکی کارەکەی خۆی چی دەتوانێت بەو بڕە پارەیە جێبەجێ بکات؟، ئەوەی کەئێمە دەبیستین لەدەستەکە، بەداخەوە یەعنی حکومەتی هەرێم هیچ گرنگیەکی ئەوتۆی پێ نادات، لەکاتێکدا کە سندوقی پاراستنی ژینگە لە ساڵی 2008 کە لەیاساکەدا تەصدیق کراوە، سندوقێك دائەندرێت لە غەراماتی ئەو کارگەو شەریکاتانەی کە ژینگە پیس دەکەن، ئەبێت بخرێتەوە بەردەستی دەستەی ژینگە، بەڵام من لەوەزیری دارایی دەپرسم بۆ ئەو بڕە پارەیە ناخرێتەوە بەردەستی دەستەی ژینگە بۆ خزمەتی ژینگە، لەکاتێکدا کەکاری ژینگە لەڕووی ڕاگەیاندنەوە لەڕووی تیباعەو نەشرو میدیاکانەوە ئەبێت کاری خۆی بکات، باس لەوە دەکات کەمانگی 37 هەزار دیناری بۆ سەرف دەکرێت، دیارە هەر لەمەسەلەی ژینگەدا پرۆسەی بەرهەم هێنانی نەوت کارێکی زۆر گرنگە کەحکومەتی هەرێم کردوویەتی وبووەتە هۆی بووژانەوەی ئابووری کوردستان، بەڵام بەداخەوە کاریگەری سلبیشی هەیە، لەهەموو وڵاتێکیشدا بەو شێوەیە کەپرۆسەی نەوت بەرهەم دەهێندرێت کاریگەری سلبی دەبێت، بەڵام چارەسەریشی هەیە، کە ئێمە

لەیاسای نەوت وغازدا چارەسەرمان بۆ دۆزیوەتەوەو سندوقێك دانراوە بۆ پاراستنی ژینگە، من دەپرسم ئایا لەو سندوقە چی سەرفکراوە بۆ ژینگە، لەکاتێکدا کەخۆم لەگەڵ چەند هاوکارێکم، دکتۆر سەروەر وکاك سالار سەردانی موقیعێکی دەرهێنانی نەوتمان کرد لەبازیان، هەرچەند دەقەیەك لەوێ وەستاین خۆمان پێ نەگیرا، خەریك بوو دەکەوتینە زەوی، یەعنی لەکاتێکدا کەئەمەخەڵکەکە باسی ئەوەیان دەکرد لەکاتی سووتانی غازەکەدا چەندین خەڵك بووراوەتەوە، ئەو ناچەیەی پیس کردووە، خەڵك تووشی نەخۆشی دەبێت، بەڵام نازانم بۆ لەو سندوقە وەکو پێویست کار بۆ ئەوە ناکرێت ئەو ژینگانە بپارێزرێت لە پرۆسەی بەرهەم هێنانی نەوتدا، بیمەی بێکاری یەکێك بوو لەوکارانەی کەحکومەت ساڵی پار بڕیاری لێدا، دەستخۆشی لەحکومەت دەکەین کەئەمساڵیش بەردەوامی هەیە لەو کارەدا، بەڵام ناعەدالەتی تێدایە، ئێمە لەنووسینگەی پەرلەمان پێشوازیمان لەخەڵك کردووە، بەتایبەتی لە دەرچووانی خوێندنگا پیشەییەکان کە ئەم بیمەی بێکارییە نایانگرێتەوە، نازانم بەچ پێوەرێك دەرچوویەکی زانکۆ فەرق بکرێت، لەگەڵ دەرچوویەکی خوێندنگا پیشەییەکان لەکاتێکدا گەنجێکەو هەمان پێداویستی هەیە، ڕاستە لەئاستی خوێندندا ئەو پلە علیمیەکەی باڵاترە، بەڵام بۆ ژیان پێویستیان بەو بڕە پارەیە وەك یەکە کە پێویستە ڕەچاو بکرێت، بۆ ئەوەی ئەو بڕە پارەیەی کەمەحدودەو زۆرترین ژمارە بگرێتەوە، با ئاستی داهاتی خێزانەکان لەبەرچاو بگیرێت، زیاتر کوڕ وکچی هەژار بگرێتەوە، واتە حکومەت زیاتر بە سیستەماتیك بیکات، بۆ ئەوەی عەدالەتی لێ بکەوێتەوە، دامەزراندنی 17 هەزار میلاك، جێگای دەستخۆشیە کە حکومەتی هەرێم ئەمساڵ بڕیاری لێداوە، بەڵام لەکاتێکدا کەئێمە دەبینین لە هەرشوێنەو بەشێوازێك جێبەجێکراوە، هەموو ساڵێکیش ئەمە دووبارە دەکەینەوە دەڵێین زۆر خەڵك دامەزراوە، بەڵام بۆ خەڵك نارازییە لەم دامەزراندنە، لەبەر ئەوەی کەناعەدالەتی هەیە، لەبەر ئەوەی کە سیستمێك نیە کە خەڵکی پێ دابمەزرێت و پێوەری هەبێت، ئێمە ئەنجومەنی ڕاژەمان پەسەند کرد لەپەرلەمانی کوردستان من دەپرسم لەحکومەت بۆچی تا ئێستا ئەو ئەنجومەنەی پێك نەهێناوە، خاڵێکی تر داوا دەکەم کە حکومەت ڕەچاوی بکات، مەسەلەی گرێبەستەکانە، کە ئەوانەی لە کەرتی خاص لەگەڵ حکومەت بە عەقد ئیش دەکەن، بەڕاستی زوڵمێکی زۆریان لێدەکرێت بەتایبەتی ژنان لەکاتێکدا کە 1 ڕۆژ زیاتر مۆڵەتیان نیە، ئەگەر منداڵیشیان ببێت، چ ژنێك دوای یەك ڕۆژ دەتوانێت بچێت بۆکار کردن یان دەبێت واز لەکارەکەی بهێنێت یان دەبێت منداڵی نەبێت، کامیان هەڵبژێرێت؟، بەڕاستی ئەگەر ئێمە کار بکەین بۆ ئەوەی خەڵك بەرەو ئەوە بڕوات زیاتر نەبێت بە بارگرانیەك بەسەر حکومەتەوە هەر داوای دامەزراندن بکات، یان دەبێت مەرج و ڕێنماییەکانی عەقدەکان بگۆڕین یان دەبێت ئەو گرێبەستانە بکەین بە دائیمی و دابمەزرێن، زۆر لە هاوکارانم باسی سندوقی ئەو ژنانەیان کرد کە لەهاوسەرەکانیان جیا بوونەتەوە، ئێمە لەڕاپۆرتی لیژنەی بەرگری لەمافی ئافرەت بۆ دووەم ساڵە ئەیڵێین، من خۆم سێیەم جارە لەم هۆڵەدا لەموناقەشەی بودجەدا باسی پێکهێنانی ئەو سندوقە دەکەم، کەبەڕێز وەزیری کارکاروباری کۆمەڵایەتیش هاتووە پرسیارم لێکردووە، بۆ ئەو سندوقە پێك نەهاتووە، کە بەپێی ماددەی 39 ی بڕگەی 4 لە یاسای ئەحوالی شەخصی

ساڵی 2008ی هەموارکراو تەصدیق کراوە، بەڕێز وەزیری کاروکاروباری کۆمەڵایەتی وەڵامەکەی ئەوە بوو کە تۆڕی چاودێری کۆمەڵایەتی شمولی ئەو ژنانە دەکات، بەڕێزان ئەمە زۆر جیاوازە، ئەمە تایبەت بۆ ئەو ژنانەی کە لەهاوسەرەکانیان جیا بوونەتەوە، بۆ ئەو ژنانەی کە پیاوەکانیان نەفەقەیان ناکێشن، وە دادگا قەراری ئەو نەفەقەیان بۆ دەدات، حکومەت پێویستە ئەو نەفەقەیە بدات، تا ئەوکاتەی کە حکومەت کارێکیان بۆ دەدۆزێتەوە، یان خۆیان کارێك دەدۆزنەوە، بەڵام ئەگەر ئێمە بیخەینەوە تۆڕی چاودێری کۆمەڵایەتی ئەو بڕە پارەیە هەر مەحدوودە، بەشی هەموو ئەو ژنانە ناکات کە لەهاوسەرەکانیان جیا بوونەتەوە، لەبەر ئەوە داوا دەکەم ئەو سندوقە پێك بهێندرێت تکایە، مەسەلەی گەشتوگوزار کەگرنگیەکی خۆی هەیە، ئەڵێین سروشتی کوردستان گەشتیارییە زۆر شانازی پێوە دەکەین، بەڵام بەداخەوە وەکو پێویست نەمانتوانیوە بیگەیەنینە ئاستێك کەببێتە داهاتێك بۆ خەڵکی کوردستان، لەبەر ئەوە پێویستە حکومەت ئەم گەشتوگوزارە بدات بە کەرتی تایبەت و لەڕێگەی خزمەتکردنی بەدانی زەوی و تەسهیلات لە مەسرەفی صناعیدا بۆ بکرێت وەك هاوکارم شلێرخان و شەونم خان باسیان کرد، هەروەها بۆ ئەوەی ببێت بە داهاتێکی گرنگ بۆ خەڵکی کوردستان، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، لانە خان، فەرمووو.

بەڕێز لانە احمد چەلەبی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەخێرهاتنی هەردوو وەزیرە بەڕێزەکە دەکەم، وە بریکاری وەزارەتی داراییش، لەسەرەتادا پشتگیری لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی دەکەم، بەڵام ناچمە ناو ناوەڕۆکی بودجە، لەبەر ئەوەی چەندەها جار کۆبوونەوەمان کردووە لە لیژنەی دارایی، وە زیاتر لە 30 ڕۆژ و چەندەها جار لەگەڵ وەزیری دارایی وپلاندانان و بریکاری وەزارەتی دارایی کۆبوونەوەمان کردووە، خاڵەکانیش لەلامان وازحەو زۆر تێبینیمان هەبووە لەڕاپۆرتەکەدا نووسراوە، هەمووومان دەزانین بودجە تەعبیر لەسیاسەتی حکومەت و چالاکیەکانی دەکات، لەخیلالی بودجە بتوانین ئامانجی خەڵکی کوردستان جێبەجێ بکەین، پشتگیری لە پێشنیارەکانی لیستی کوردستانی دەکەم، بەڵام سەرۆکی پەرلەمان لەسەرەتا حەزدەکەم خەڵکی هەرێمی کوردستان دڵیان خۆش بکەن، بێ ئومێد نەبن لەم بودجەیە، نەك لەمونتەڵەقی دیفاع کردن، بەڵام ئینسان دەبێت حەق بڵێت، کەشتی زۆر باشی تێدایە، کەخەڵکی هەرێمی کوردستان سوودی لێ وەردەگرن، هیچ بودجەیەك لەدونیا بێ کەموکورتی نابێت، بۆیە حەزدەکەم بۆ نموونە ئیشارە بەشاری هەولێر بدەم، هەروەها ئەوە نموونەیەکە کەشاری هەولێر وەردەگرم، بەڵام شارەکانی تریش وەك سلێمانی ودهۆك، قەزاکان بەس من ئیشارەت زیاتر لەسەر هەولێر دەکەم، شاری هەولێر کە پایتەختی هەرێمی کوردستانە، ئەگەر بەراورد بکەین بە پێش ڕاپەڕین وپاش ڕاپەڕین، لەهەموو بوارەکان، چەند گۆڕانکاری بەخۆی بینیوە، گەشەی کردووە، بۆ نموونە لەڕێگاو بانەکان، ئەو جسرانەی کەدەکرێت، ئەو گەڕەکە نوێیانە کە دەکرێت، چەند

کۆمپانیایەکی ئەجنەبی کەلێرەن، ئەو هەموو مۆڵە، ئەو هەموو سۆپەرمارکیتانە، ئەوە هەموو دەلالەت لە بەرزبوونەوەی دەخلی خەڵك و قوەی شیرائی دەكات كەبەرز بووەتەوە، هەروەها ئەگەر بزانین بەنیسبەت برایانی عەرەب هەموو ڕوویان لێرە كردووە، ئەمەش دەلالەتە لەسەر ئەوەی كەئەمن و ئاسایش لێرە بەرقەرارە، پێشان گەنجەكانمان ڕوویان لەدەرەوە دەكرد، بەڵام ئێستا گەنجەكانمان وخەڵكەكانی تریش هەموو ڕوویان لەهەرێمی كوردستان دەكەن بەپێچەوانەوە، ئەو پێشكەوتنە لەسایەی حكومەتی هەرێمی كوردستانە، هەموومان دەزانین كە كۆمەڵگا لەچەند تەبەقاتێك پێك دێت، كەلە تەبەقەی دەوڵەمەند پێك دێت و لە تەبەقەی ناوەند پێك دێت، لە تەبەقەی فەقیر وهەژار پێك دێت، ئێمە هەموومان هەوڵ بدەین كە تەبەقەی هەژار كەم بكەینەوە، ئەوان زیاتر سوودمەند بن لەم بودجەیەی هەرێمی كوردستان، هەروەها هەموو خەڵكی كوردستانیش، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان، هەندێ تێبینی وهەندێ پێشنیارم هەیە، بەنیسبەت ئەم بودجەیە، یەكەم: تێبینیەكەم ئەگەر بنواڕینە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاكانی عێراق بەكوردستانەوە، بڕی 6 تریلیۆن و184 ملیار دینارە، بەپێی 17٪ بەشی هەرێمی كوردستان دەكاتە 1051 ملیار دینار، بەڵام بەڕێژەی نفوسی پارێزگاكانی هەرێمی كوردستان دەكاتە 779 ملیار دینار، كە ڕێژەكەی دەكاتە 12,6٪ ، بەنیسبەت پترۆ دۆلار بڕی 1 تریلیۆن و676 ملیار دینارە كە تەخصیص كراو بۆ پترۆ دۆلار بۆ هەموو پارێزگاكانی عێراق، وە ڕێژەی لە 17٪ی هەرێم دەكاتە 285 ملیار دینار، بەڵام ئەوەی كەتەرخانكراوە بۆ هەرێمی كوردستان 42,4 ملیار دینارە، بۆیە كەمكردنەوەی ژمارەی دانیشتوانی هەرێمی كوردستان كاریگەری زۆری هەیە لەبودجەی پەرەپێدان وپترۆ دۆلاری پارێزگاكان، ئەگەر سەیری پرۆسەی تەعدادی سوكانی بكەین، ئەوەی كەئەنجام دراوە لەعێراق، دەبینین ئاخر تەعدادی گشتی لەسەر ئاستی عێراق، لەساڵی 1987 ئەنجام درابوو، ئەوەی كە لەساڵی 1997 ئەنجام درا، پارێزگاكانی هەرێمی كوردستانی نەگرتەوە، بڕیار بوو ساڵی 2009 تەعدادی گشتی بكرێت، بەڵام ئەنجام نەدراو چەند جارێك دواخرا، بۆیە پێشنیار دەكەم كە زەختێك بكرێت لەسەر حكومەتی عێراق بۆ ئەنجامدانی پرۆسەی تەعدادی سوكانی بەزووترین كات، تاكو موستەحەقاتی هەرێمی كوردستان دیاری بكرێت، بەگوێرەی نفوسی هەرێم بەفیعلی، خاڵی دووەم: پێشنیار دەكەم، ساڵانی پێشتر دامەزراوی كاتیمان هەبوو لە فەرمانبەر، وە دامەزراوی گرێبەستیشمان هەبوو، كەهەردووكیان بوون بە دائیمی، بەنیسبەت دامەزراندنی كاتی خزمەتی ساڵانەی بۆ ئیزافە كرا، بەڵام دامەزراندن بەشێوەی گرێبەست خزمەتەكەی بۆ ئیزافە نەكرا، وە كاری فیعلیشیان كردووە، بۆیە داوا دەكەم بۆ ئەوەی عەدالەت بێتەدی، ئەوانیش خزمەتەكەیان حساب بكرێت وئیزافە بكرێت، چونكە لەڕووی یاسایی وئیدارییەوە گرێبەست نابێت بەدامەزراوی دائیمی، بەڵام مادام وای لێهات باخزمەتەكەشیان بۆ حساب بكرێت، هەروەها دەستخۆشی دەكەم لەدامەزراندنی لیژنەیەك بۆ پێداچوونەوەی دەرماڵەی هەموو فەرمانبەران، بۆ ئەوەی عەدالەت بێتە دی، ئیشارەت بەوە دەدەم بە تەرخانكردنی بڕی 120 ملیار دینار بۆ تواناسازی كە خەڵكی فەقیرو هەژار و خوێندكاران و قوتابیانمان سوودمەند بن لێی، وە تەرخانكردنی بڕی 150 ملیار دینار بۆ هەڵمەتی دروست كردنی قوتابخانە، كە

وەزیری پلاندانان ئیشارەتی پێدا، کە 500 قوتابخانە لەبواری جێبەجێ کردندان، لەساڵی پار گرنگیەکی باش بە بواری کارەبا درا، پارەیەکی باشی بۆ تەرخان کرا، هەروەها گرنگی بدرێت بە سولفەی زەواج وعەقاری، ئەگەر بزانین لەڕووی یاساییەوە ڕێی پێ بدرێت کە سولفەی عەقار وزەواج ڕانەگیرێت، ئەگەر لەڕووی یاساییەوە بکرێت باشە بۆ ئەوەی بدرێت بە هاووڵاتیان، هەروەها گرنگی بەکەرتی کشتوکاڵیش بدرێت، وە هەوڵ بدەین کە ڕۆتین کەم بکرێتەوە لەناو دامودەزگایەکانی حکومەت، هەروەها گرنگیەکی زۆریش بدرێت بە تەنمیەی مەواردی بەشەری، بەڕاستی عنصری بەشەری فەرمانبەران و کارمەندان زۆر گرنگن، چونکە ئەوان موحەڕیکن بۆ دامودەزگاکانی حکومیمان، بتوانین بەشداری بکەن لەدەوراتی تەدریبی وتەنمیەیان پێ بکرێت، هەروەها بەنیسبەت دەسەڵاتی لامەرکەزی، ئەویش گرنگی پێ بدرێت، وەلەو ئێمە لەڕووی ئیداری دەزانین بەنیسبەت مەرکەزی ئیجابیاتی خۆی هەیەو سلبیاتی خۆشی هەیە، وە لامەرکەزیش بەهەمان شێوەیە، بەنیسبەت گرنگی زۆر بەکەرتی تەندروستی بدرێت، چونکە بەڕاستی دەبێت وابکەین خەڵکی فەقیر وهەژار سوودمەند بن لێیان، لەهەمان کاتیشدا هەوڵ بدەین بەنیسبەت نەخۆشخانەکانمان کە ئامێر و ئەداوەتی پێشکەوتوویان لەناودا هەبێت، بۆ ئەوەی هەموو خەڵك لێی سوودمەند بێت، هەروەها کاراکردنی چاودێری دارایی هەتا بتوانین لە بواری دارایی بەنیسبەت ڕاپۆرتەکانیان حازر بێت وبتوانین سوودی لێ وەربگرین، وەئیستیفادەشی لێ بکەین لەکاتی بودجەدا، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، نیشتمان خان، فەرموو.

بەڕێز نیشتمان مرشد صالح:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەخێرهاتنی میوانەکان دەکەم، دەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم بۆ ئامادەکردنی ڕاپۆرتەکەیان، من چەند پێشنیارێکم هەیە دەمەوێت بیخەمە بەردەم هەردوو وەزیرە بەڕێزەکان، بۆ سوودی گشتی هاووڵاتیان، بۆیە داواکارم کەئەگەر بکرێت جێبەجێی بکەن ئەوە زۆر باشە، پێشنیاری یەکەم: داواکارم لە 10٪ لەبودجەی هەر سێ سەرۆکایەتیەکە ببڕدرێت، مەبلەغێك لەم پارەیە تەرخان بکرێت بۆ زیندانیانی شەڕی ناوخۆ، لەبەر ئەوەی ئەوانە لەهەلومەرجێکی نەشیاودا تووشی زەرەر بوون، داواکارم بۆ یەکجار ئەوانە قەرەبوو بکرێنەوە، داوایەکی ترم ئەوەیە: ئەو کرێکارە کاتیانەی کەزۆر لە پەرلەمانتاران باسیان کرد، ئەوانە بکرێن بە ڕەسمی کەهەندێکیان نزیکەی 15 ساڵە خزمەتیان کردووە، ئێستا تەمەنێکیان بردۆتە سەر، بۆیە داواکارم بکرێنە ڕەسمی لەبەر ئەوەی زۆر گرنگە ئەوانە بەو شێوەیە بەڕێ نەکرێن بێ ئەوەی بکرێن بەڕەسمی، زۆر زۆر گرنگە ئەوانە بێنە ناو ئەو دامەزراوانەی کە ئێستا 17 هەزار کەس دائەمەزرێت، با ئەولەویەت بدرێت بەو کرێکارانە، پشتگیری لەهاوڕێیانم دەکەم کەباسی ژینگەیان کرد، بودجەکەیان زیاد بکرێت، دەمەوێت وەك ئەندامێکی لیژنەی تەندروستی کەزۆر لەهاوکارانم باسیان لەو

دوو نەخۆشخانەی شاری هەولێر کرد، بەس من باسی یەکێکی تر دەکەم کە خەستەخانەی لەدایك بوونە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ئێمە دەبینین کە هەر سێ نەخۆشخانەکە وێرانن، سەیر دەکەین کە نەخۆشخانەی ڕزگاری هیچ کەڵکی نەماوە، نەخۆشخانەی جمهوری کەلەناو شاری هەولێرە ئەو نەخۆشخانانە هی خەڵکی فەقیر وهەژارن، تەنها خەڵکی فەقیر و هەژار ڕوو لەو نەخۆشخانانە دەکەن، تەماشا دەکەین کە لەدایك بوون لەهەر چوار دەوری هەولێر و بگرە بەسۆران وشەقڵاوەو دەوروبەری بەکەرکوکیشەوە دێنە ئەوێ، نەخۆشخانەی جمهوری خۆزگە یەکێك لەئێوە سەردانی ئەوێتان دەکرد، ناڵێم نەخۆش بن بەس بچوونایە لە ئینعاش بەس یەك شەو لەوێ بوونایە، بەس ناو ئەو نەخۆشخانەیە ببینن کەچۆن وێرانە، بەڕاستی هاووڵاتی خوارەوە زۆر نیگەرانە لەو حاڵە، بەس خەڵکی لەسەرەوە تۆزێك وەزعی مادديان باشە ناچنە ئەو نەخۆشخانەیە، چونکە بەکەڵك نایەت، من شەوێك لەو نەخۆشخانەیە بووم، دوو جیهازی ئیش دەکات، 50 نەخۆش دانراوە، پیرەژنێك لەسەر جیهازەکە دانیشتبوو، یەکێکی گەنج زۆر شڕ بوو نەیهێشت بچێتە جێگاکەی ئەو وتی تەنها دەبێت خۆم لێرە بم، یەعنی هەر کارەساتە ئەوەی لەو نەخۆشخانەیە ڕوو دەدات، بەس بڕۆ سەیر بکە بیریڤان خان دەڵێت مشك وسیسرکەی لێیە، بەخوا من دەڵێم مار و دووپشکیشی لێیە، ئەوەندە خراپە هەتا بڵێی، چونکە خەڵکی ئەم هەولێرە ئەوانەی کە فەقیرن ڕوو لەو نەخۆشخانەیە دەکەن، داواکارم ئەو نەخۆشخانەیە بە شۆفلْ تەخت بکرێت وخەستەخانەیەکی نوێی ستانداردی جیهانی لێ دروست بکرێت، کەخەڵکی فەقیر وهەژار سوودی لێ ببینن، من باسی سلکی تەندروستیش دەکەم بەڕاستی زۆر زۆر وێرانە، تەماشا دەکەی ئەو نەخۆشخانە ئەهلیانە بەڕاستی قۆڵی خەڵکی دەبڕن لەپارە، هەموو کەس ناتوانێت بچێتە نەخۆشخانەی ئەهلی، نەخۆشخانەکان پارەیەکی زۆرت پێ سەرف دەکەن، تەماشا دەکەین دەچیتە لای دکتۆرێك کە چوار چوار و پێنج پێنج لەلای خۆی نەخۆشی داناوە، وات لێدەکات ئەوپارەی کەهەتە بەشی ئەو دکتۆرە ناکات، تەماشا دەکەیت ئەو حەب ودەرمانەی کە دەتداتێ بەکەڵکی خواردن نایەت، ئەو حەبە پاراسیتۆڵەی کەجاران دەتخوارد سێ ڕۆژ ئازار لە گیانت نەدەما، ئێستا یەك دەستە حەب بخۆی ژانە سەرت چاك نابێت، لەبەر ئەوەی هیچ دەرمانیکی تێدا نیە کەبۆ نەخۆشیەکە سوودی هەبێت، هەمووی گەچە، بەڕاستی داوا دەکەم لە وەزیرەکان چاوێك بەو سلکانە بخشێننەوە، سلکی تەندروستی، زۆر زۆر خراپە، چونکە نیوەی ژیانی هاووڵاتیان لەسەر تەندروستی بەڕێوە دەچێت، ئەو خەڵکە دەبینین هەمووی نەخۆشە، تا نەچیتە عیادەکان نازانین چەند خەڵك نەخۆشە، لەبەر ئەوەی دەرمانەکە خراپە، بۆیە داواکارم شتێکی وا بکرێت کە تەندروستی ڕاستەوخۆ دەرمان بهێنێت لە دەرەوە، دەرمانەکە ئیستیراد بکات، نەیدات بەخەڵکێك کە ئەو دەرمانەی دەیهێنێت نیوەی دەرمانەکە بەس ئاوە، شریقە هاتووە بەس ئاوە، دەرمانی تێدا نەبووە، بۆ لەسەر خەڵکی تاقی دەکەنەوە، بۆ ئەو خەڵکە وای لێبێت، بەڕاستی من زۆر نیگەرانم، داواتان لێدەکەم کەچاوێك بەو شتەدا بخشێننەوە، چونکە پەیوەندی بەژیانی هەموو خەڵکەوە هەیە، چەند داواکارییەکیشم هەیە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ئێمە لێرە یاسایەکمان دەرکرد بۆ کەمئەندام و شەلەل دەماغەکان، کەئەوانەی دایکەکان بەخێویان دەکەن، ڕاستەوخۆ

مووچەکەیان پێ بدرێت و لەماڵەوە خزمەتی منداڵەکەیان بکەن، بەس من لێرە چەند هاوارم کرد، با بۆ ئەو کەسانەش مووچەکەیان بەتەواوەتی بدرێتێ تا منداڵەکەیان بەخێو بکەن کە لەسلکی کارەباو ناوخۆن، ئەوانە دەرماڵەی مەترسیان هەیە، ناکرێت تۆ بەتەنها مووچەکەیان بدەیتێ، مەترسی ناگرێتەوە کە 180 هەزار دینارە بەس کەس جوابی نەدامەوە، کە ئەوە زۆر گرنگە، ئەوەتا دایکەکان هەموویان ئیجازەکەیان ئیلغا دەکەنەوەو دەچنەوە دەوام دەکەن، چونکە ناتوانن بە 180 هەزار دینار بژین، مووچەکەیان بە ختورەکەوە 1 ملیۆن دینار دەکات، ئەوە زۆر تەئسیری لەخەڵك کرد، بەس بەداخەوە کاك ڕەشید و کاك شێخ بایز گوێیان نەدامێ، شتێکی ترم هەیە، مووچەی تۆڕی کۆمەڵایەتی کە 150 هەزار دینارە، ئێمە دەبینین 150 هەزار بۆ ئەو کەسانە دابین کراوە کە هیچ داهاتێکی تریان نیە، بەس ئێستا چەندین خێزان هەیە لەم کوردستانە ئەژین، ئەو 150 هەزارە بەشیان ناکات 7 منداڵیان هەیە، یان 8 منداڵیان هەیە، باشە ئەو پارەیە چی لێ بکەن؟، چی پێ بکڕن؟، کەئەوەی باسم کرد تەنها لەسەر تەندروستی بوو، چ پارەیەکی دەوێت ئەگەر نەخۆشیەکی بچووکی هەبێت، باشە ئەی ئەو پارەیە بەچی بدەن؟، داواکارم چاوێك بەوەدا بخشێندرێتەوە، وابکەن ئەو خەڵکە هەژارە حساب بۆ منداڵەکانیان بکرێت، وا بکەن تۆزێك پارەکەیان بۆ زیاد بکرێت تا بتوانن بژێوی ژیانی خۆیان پێ دابین بکەن، کەئەوە زۆر زۆر گرنگە لەژیانی ئەو خەڵکە، شتێکی تریش، کە یەکێك پیر دەبێت یەکسەر 200 هەزار دیناری بۆ دەبڕدرێتەوە، مووچەی خانەنشینی 220 هەزار کەناڵێن باشە ئەو ژنە یان ئەو پیاوە پیر بووە، چەند پێویستی بەپارە هەیە؟ چەند پێویستی بەخزمەت هەیە؟، ئێمە دەبێت پارەی ئەوانە زیاد بکەین، نەك یەکێك کەبتوانێت کاربکات یان بتوانێ بژێوی ژیانی خۆی دابین بکات، بۆیە داواکارم کە چاوێك بەمووچەی خانەنشینی بخشێندرێتەوە، وابکەین کەمووچەکەیان هەندێك بۆ زیاد بکەین، یان لەلایەکی تر تەعویزیان بکەینەوە ئەوە زۆر زۆر گرنگە، شتێکی تر پار لە بودجەیدا 10 ملیار دینار بۆ ئاوارەکانی ئێران دانرا، ئەوانەی کە دەگەڕێنەوە لەوێ، باشە من دەپرسم ئەو 10 ملیار دینارە بۆچی ئەو ئاوارانەی کە 1991 گەڕانەوە ئەوانیشی نەگرتەوە، ئەدی ئەوانیش لەوێ نەبوون؟، ئەی ئەوانیش پێشمەرگەو ئاوارە نەبوون، لەبەردەستی ئەو ڕژێمە هەڵنەهاتبوون؟، خۆ ئەوانیش زۆر گرنگ بوو کەبڕێك پارەیان پێ بدرایە، خەڵکێکی زۆر تەلەفۆنمان بۆ دەکەن پێمان دەڵێن ئەی ئێمە چی بووین؟، فەرقمان چی بوو لەگەڵ ئاوارەکانی تر؟، بۆیە داوا دەکەم کەوا ئەوانیش بگرێتەوە، داوایەکی تر، بەردەوام بوون لەسەر بیمەی بێکاری بۆ دەرچووانی زانکۆ و پەیمانگاکان بەوەزارەتی پەروەردەشەوە، شتێکی تریش ئەو زانکۆ ئەهلیانە ئەوانیش هەر کوڕ وکچی ئێمەن، لەشوێنەکانی تر وەرنەگیراون کەدەرەجەیان کەم بووە، بۆیە داواکارم کەئەوانیش بگرێتەوە، چونکە ئەو زانکۆیانەش هەر خۆمان مۆڵەتمان پێداون کە بکرێنەوەو خزمەتی کوڕ وکچی ئێمە بکەن، لەبودجەی ساڵی 2011 ڕەزامەندی درا بۆ دەعمی مەشاریعی سیاحی، بەڵام تا ئێستا یەك کەس لەو دەعمی مەشاریعە سوودمەند نەبووە، لەبەر ئەوەی کە بانقی نەبوو، ڕێنماییان دەرنەکرد، نازانم بۆ؟، بۆیە داواکارم ئەمساڵ ئەو بڕەپارەی کە بۆ مەشاریعی سیاحی دادەندرێت، بخرێتە سەر بانقی پیشەسازی بۆ ئەوەی ئەو

خەڵکانەی کەدەیانەوێت مەشاریعی سیاحی بکەنەوە سوودی لێ ببینن، چونکە گرنگە کەبایەخ بە سیاحە بدرێت، چونکە وڵاتەکەمان وڵاتێکی سیاحیە، سیاحەکەی ئێمە سروشتیە، ئێمە دەچینە شوێنێك کە سیاحەیان دەستکردەو پارەی دونیای لێ دەدەن، بەس ئێمە خۆمان هەمانە، پێویستە گرنگی پێ بدەین، با باسی شەقڵاوە بکەین، ئەبینین کە شەوانەو ڕۆژانە بە بەردەوامی نزیکەی 5 هەزار میوانمان هەیە، بۆیە پێم باشە داوا لە وەزیری دارایی وپلاندانان بکەم کەئەولەویەت بدرێتە ئەو شوێنانەی کەسیاحین، حەقە لەو شوێنانە تەماشا بکەین، دەبینین کەکارەبا دەبڕدرێت، تۆ میوانت هەیە دانیشتووە، ئاو نیە، تەماشا دەکەین کە جادەکان باش نیە، شەوێ تەماشا بکەن لەهەولێرەوە ئەو هەموو خەڵکە دەچنە ئەو شوێنانە، لەشوێنەکانی ترەوە دێن، لەتورکیاو ئێران، کەچی لەسەر شۆستەکان دادەنیشن، کارەبا نیە بەلایتی سەیارە ڕۆشنایی دەکەن، ئەوە زۆر شتێکی باشە کەلەسەر ئەو مەشاریعانە جێبەجێ بکرێت، داوا لەوەزیری پلاندانان دەکەم کەپارکێك بۆ ئەو ناوچەیە دروست بکات، زۆر زۆرگرنگە ئەو پارکە، هەموو گردەکانیش سیاج کراون، بۆیە با پارکێك بۆ ئەو خەڵکە دروست بکەین، هەتا ئێستا پارکی نیە خەڵکەکە لەسەر شەقام دادەنیشن، داوا دەکەم کەوا پەلە بکەن لەئاوی مەصیف شەقڵاوە، کە لەقەندیلەوە دێت، ئێستا تۆڕی ئاوی شەقڵاوە دەرچووە، بۆیە داواکارم بەزوویی ئەم پرۆژەیە جێبەجێ بکرێت، تا هاووڵاتیان سوودی لێ ببینن، ئێمە یاسایەکمان هەیە ئەو شوێنانەی کەسیاحین لەهەموو کوردستان داواکارین کەئەوانە دار نەبڕن، کەئەوانە بەسەوزایی بمێننەوە، بۆ ئەوەی وەکو سیاحە بمێننەوە، کەئێمە داوا لەو خەڵکە دەکەین کەدار نەبڕن ئەی نابێت شتێك بەرامبەر ئەوە بکەین، کەتۆ باخچەیەکت هەیە کەلەباوك وباپیرانەوە بۆت بەجێ ماوە، کەوەرەسەیە بۆ 5 منداڵە یان 3 منداڵە ئەی نابێت تۆ شتێك بەرامبەر ئەوە بۆیان بکەیت، تا نەتوانن دار ببڕن، بۆیە داواکارم لەبەڕێز وەزیری پلاندانان لەوەزیری دارایی کەیەکەی نیشتەجێبوون لەو شوێنانە دروست بکەن، بۆ ئەوەی خەڵکەکە سوودی لێ ببینێت، تا باخچەکەو شوێنەکەی بە سەوزایی بهێڵێتەوە، هەر لەشەقڵاوە دەبینین ئەوە نزیکەی شەش تا حەوت ساڵە زەویی دابەشکراوە بەناو زەوی کرێچیەکان، هەتا ئێستا ژمارەیەو داویانە بەو خەڵکە، خەڵکەکە بەرامبەر بەو زەویانە خەریکە تووشی شۆك دەبن، باشە ئەو زەویە بۆ تاپۆ ناکرێت؟، بۆیە داواکارم ئەو موشکیلەیە چارەسەر بکرێت، تاخەڵکەکە بتوانێ خانووی لەسەر بکات وعەقار وەربگرێت، شتێکی تر لەسەر ڕێگای شەقڵاوە هەولێرە ئەبینین ئەمبەرو ئەوبەری خەڵکێکی زۆر دادەنیشێت، کە گرنگە وەکو سیاحەت، خەڵکێك هەیە لەناو هەولێر لە 100 مەتردا دەژی، ئەو 100 مەترە وای لێدێت، کە ئێواران بۆخۆیان دەردەچن ولەسەر ئەو جادەیە دادەنیشن، بەڵام هەتا ئێستا ئیهتیمامێك بەو سەر جادەیە نەدراوە، بۆ ئەوەی شوێنەکە خۆش بکەن و ئەو خەڵکە بتوانێ لێی ئارام بێت، ئەو سیاجانەش ئەوەندە هاتوونەتە پێش تا سەر جادەی سەرەکی هاتوون، داواکارم ئەو شوێنانە خۆش بکرێن تا هاووڵاتی سوودی لێ ببینێت، داوا دەکەم لەوەزیری پلاندانان کەبیخاتە بەرنامەی خۆی، لەهەموو ساڵێك لەپرۆژەکاندا هۆڵی تەعزیە دروست بکەن بۆ هەموو شارو شارۆچکەکانی کوردستان، کەئەوە زۆر زۆر گرنگە، خەڵك جێگاو ڕێگای نیە، خەڵك لەخانوویەکی 100

مەتری دانیشتووە، زستانە تەعزیەکت هەیە نازانی لەکوێ دابنیشیت، بۆیە داواکارم ئەوە دروست بکرێت، پشتگیری لەوەش دەکەم کەسولفەی عەقار بکرێت بە 25 ملیۆن بەس لەپاڵ ئەوەشدا لادێکان گرنگیان پێ بدرێت نەك هەر بەعەقار، بەڵکو بە قوتابخانە، بنکەی تەندروستی، چونکە کەتۆ خانووت کرد دەبێت هەموو خزمەتگوزارییەکانی تری لەگەڵ بێت، داواکارم کە ڕێگای مەصیف کەدەچیت زۆر قەرەبالغە، ئەگەر بتەوێ دەربچیت دەبێت 6 سەعات چاوەڕێ بیت، بۆیە داواکارم کە ئەو تونێلە زوو تەواو بکرێت، داواکارم ئەو جادە دوو سایدە بەزوویی جێبەجێ بکرێت، هاوینان بەنیسبەت ئەو شوێنانە زۆر قەرەباڵغە وابکرێت بنکەی تەندروستی فریاکەوتنی خێرا لەسەر جادەکان دابندرێت، ئەگەر ڕووداوێك هەبێت ئەو خەڵکە ناتوانێت زوو بگاتە خەستەخانە، بۆیە جاری واهەیە هاووڵاتیەکە گیان لەدەست دەدات بەهۆی زوو نەگەشتنی بە نەخۆشخانە، زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، کاك محمد شارەزووری، فەرموو.

بەڕێز محمد احمد علی:

بەریز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەستخۆشی لە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی دەکەم، ئەرك وماندووبوونیان لەم ماوەیەدا بەرز دەنرخێنم، یـەك سـەرنجی بچـووکم هەیـە، ئـەزانم کـەهیلاك بـوون، وەك پێشـنیارێك کـەوابێ هاتمـە سـەر ڕاپۆرتەکـە پێشنیارەکان باس دەکەم، لەهەمان کاتدا بەخێرهاتنی هەردوو بەڕێزان وەزیری پلاندانان و وەزیری دارایـی دەکەم.

دیارە ئێمە ئەمڕۆ قسە لەسەر پرۆژە یاسای بودجەی هەرێمی کوردستان دەکەین، کەهاتووەتە پەرلەمان بۆ ساڵی 2012، زیـاتر لـە 40 ڕۆژە لەپەرلـەمانی کوردسـتاندایە، هـەموو لیژنـە تایبەتمەنـدەکان و سـەرجەم ئەنـدامانی پەرلـەمانی بـەڕێز، گفتوگۆیـەکی تێروتەسـەلیان لەسـەر کـردووە، لـەناو لیژنـەکان ولـەناو هـۆڵی پەرلەمانیش، ئەوەی کەمن تێبینیم کردبێت ئەم پرۆژە یاسایە، 3700 پرۆژە لـەخۆی دەگرێـت، ئـەوانیش پـرۆژەی بـەردەوام و پـرۆژەی پێشـنیار کـراوە بـۆ سـاڵی 2012، کـە خـۆی دەبینێتـەوە لەئاوەدانکردنـەوە، خزمەتگوزارییەکانی تر کەهەموو بوارەکانی خزمەتگوزاری لە کوردستاندا دەگرێتەوە، لەپاڵ ئەوەشـدا ئـەم بودجەیە خزمەتی چەند چین وتوێژێك دەکات، لەوانە: پێدانی سولفەی زراعـی، صـناعی، قـەرزی بچووك، پێشـینەی هاوسـەرگیری، پێشـینەی خانووبـەرە، زۆر شـتی تـریش، کـە هـەر یەکـەیان خزمـەتی خـەڵکی کوردستان دەکەن، ڕاستە بودجە کەموکورتی هەیە، لەهەموو دونیاشدا کە بودجە دەنێردرێت بۆ پەرلەمان، بـۆ ئـەوەی ئەنـدامانی پەرلـەمان سـەرنج وتێبینیـەکانی خۆیـان لەسـەر بودجەکـە بـدەن و کەلێنـەکانی پـڕ بکەنەوە، لەهەمان کاتدا ئەرکی پەرلـەمانی کوردستانیشـە کەبەدواداچـوون بـۆ کەموکورتیـەکان بکات دوای پەسەند کردنی بودجە.

من ئەمەویێت بڵێم هاوکارانم باسی ئەوەیان کرد کە نەوت گرنگیەکی خۆی هەبووە، لەبەر ئەوەی کەناوی کوردستانی بردۆتە سەرخەریتەی ئیقتیصادی هەموو عالەم، بەڵام شانازییەکی تریش کە لەهەرێمی کوردستاندا هەیە، ئەویش ئەوەیە کەهەردوو فرۆکەخانەی هەولێر وسلێمانیە، ئەویش شانازییەکی گەورەیە بۆ هەرێمی کوردستان، کە بەهۆیانەوە هەرێمی کوردستان بەستراوەتەوە بە هەموو وڵاتانی دونیاوە، هەمووومان ئاگادارین ئەوانەی کەسەفەرمان کردبێت، یان خزم وکەسوکارمان سەفەری کردبێت، پێش بوونی ئەم دوو فرۆکەخانەیە کە سەفەر دەکرا، لەرێگەی وڵاتانی دەوروبەر چەند نارەحەتی و چەند چەرمەسەری ئەهات بەسەرماندا، بەڵام کەئێستا فرۆکەخانەکان هاتووەتە ئێرە ئەوەش یەکێکە لە ئاسانکارییەکان وشتە باشەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، کە بۆ خەڵکی کوردستانی دابین کردووە، لەسەرووی هەموویانەوە دابین کردنی ئاسایش.

ڕاستە برای بەڕێزم کاك شێرزاد دوێنێ باسی ئەوەی کرد کەخەڵکی کوردستان هاوکارە، منیش پشتگیری و پشتیوانی ئەوە دەکەم، بەڵام نیەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان پێش دابین کردنی هەموو شتەکان دابین کردنی ئەمن وئاسایشە، چونکە ئەمن وئاسایش لەوڵاتدا نەبێت هەرچی ئاوەدانکردنەوە، هەرچی خزمەتگوزارییەك بکەیت پێم وایە هیچ سوودێکی نابێت، هەر ئەو ئەمن وئاسایشەشە وای کردووە، کەئێستا لەپایتەختی هەرێمی کوردستاندا ئێمە دەبینین کە 17 قونسولێەتی وڵاتانی دەرەوە لێرەن، ژمارەکەش ڕۆژانە لە زیادبووندایە.

من قسەم لەسەر دوو تەوەرە، تەوەرێکیان تایبەتە بەو ڕاپۆرتەی لیژنەکەی خۆمان، تەوەرەکەی تریشیان سەرنج وتێبینیمە لەسەر بودجەی ئەو چوار قەزایەی کەمن لەسنوورەکەیدام، سەرەتا ڕاپۆرتی لیژنەکەی ئێمە لەگەڵ لیژنەی دارایی، پێشنیارەکەم بۆ لیژنەی دارایی ئەوە بوو کەئێمە کۆمەڵێك شتمان نووسیوە، لەجوابی ڕاپۆرتەکە کەداخڵیان کردووە نووسیویانە پەسەند نیە، ئەبوایە لیژنە ڕەئی حکومەتی وەربگرتایە، بەقەناعەتی من ئینجا ئەوەی بنووسیایە، بەڵام من نازانم کە ڕای وەزارەتی داراییان وەرگرتووە یان نا؟، من ئەوە بۆچوونی خۆمە، ڕاپۆرتی لیژنەکەی خۆمان کەدوایی دێمە سەری، ئێمە کێشەمان چۆنە لەگەڵ ئەو ڕاپۆرتەدا.

سەرەتا ئێمە ڕاپۆرتی لیژنەکەمان کەنووسیومانە، دیارە ئێمە کۆبوونەوەمان لەگەڵ هەردوو ستافی وەزارەتی شەهیدان وپێشمەرگە کردووە، کە قسەمان لەگەڵ کردوون لەسەر بودجە ئەوان تێبینی وقسەکانی خۆیان وتووە، ئێمەش ڕەخنەو تێبینی وقسەکانی خۆمان لەسەر بودجە لەڕاپۆرتەکەدا نووسیوە، من ئەو نووسراوەی کەبەڕێز وەزیری پلاندانان وتی ئەوە پێشنیاری وەزارەتی شەهیدانە.

ڕاستە ئەوە لەلای منیش هەیە، بەڵام ئەمە 25 خاڵە ئێمە لەڕاپۆرتەکەدا نووسیومانە ئەولەویات نەدراوە بەشتەکانی وەزارەتی شەهیدان کە ئەولەویات نەدراوە من بۆ بەرێز وەزیری شەهیدانیشی باس دەکەم، کە ئەمە25 خاڵەو ئەو سێ خاڵی یەکەمی نووسیوەو دوایی هاتووە بۆ خاڵی 25، یەعنی ئەوەیە کەپرس بەوەزارەتی شەهیدان نەکراوە، لە ئەولەویەتی پرۆژەکانە، نەك هەر پرسی بەوەزارەتی شەهیدان

نەکردبێت، بۆ دانانی پرۆژە، دیارە وەزارەتی شەهیدان ساڵی پار یەکێك لەبەرنامەکان وئەولەویاتەکانی حکومەتی هەرێم لەرێگەی وەزارەتی شەهیدانەوە دابین کردنی خانوو بوو بۆ کەسوکاری ئەنفال وکیمیا باران بەرێژەیەکی باش، ئەو خانووانە دروست کرا، ئەمساڵ بەرنامە هەبوو، کە بۆ شەهیدانی سەنگەر خانوو دروست بکرێت، هەندێ لەهاوکارانم کۆمەڵێك رەقەمیان دا بەس من رەقەمی تەواوەتی دەدەم، ئێمە لەسنووری پارێزگای هەولێر، 1020 شەهیدی سەنگەرمان هەیە، کەتا ئێستا خانووی بۆ نەکراوە، وەزارەتی پلاندانان موافەقەی لەسەر 255 خانوو کردووە، ئەو خانووانە چۆن دابەش دەکرێت، بلێین کێ پێش ئەوی تر شەهید بووە، یەعنی بەچ پێوەرێك دابەش دەکرێت، تەنها پێوەریش ئەوەیە کە بلێین کێ پێشتر شەهید بووە، لەبەرئەوە 1020 شەهید لە 255 خانوو ئەبێت بەموشکیلە بۆ وەزارەتی شەهیدان و بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان.

دووەم: لەسنووری پارێزگای سلێمانی 1250 شەهیدی سەنگەر ماوە، 250 خانووی بۆ دانراوە، ئەمانیش بەهەمان شێوە، لەسنووری دهۆك 690 شەهیدی سەنگەر ماوە کەخانووی بۆ نەکراوە، 100 خانوویان بۆ دانراون، بۆیە ئێمە پێشنیاری ئەوەمان کردووە، بۆ وەزارەتی پلاندانان کە تەنسیقێك هەبێت لەنێوان وەزارەتی شەهیدان وپلاندانان بۆ موناقەلە، چونکە کۆمەڵێك پرۆژە هەیە پێویست نیە، وەك مەسەلەی سیاج، کۆمەڵێك شتی تر کەبکرێت بەخانوو باشترە.

لەپاڵ ئەوەدا کۆمەڵێك پێشنیارم هەیە بۆ برینی هەندێ شت، کەلەوەشدا چارەیەکی کێشەی شەهیدانی سەنگەر بکەین، کۆمەڵێك پێشنیارمان کردووە بۆ وەزیری دارایی وپلاندانان لەوانە، تایبەتە بەوەزارەتی شەهیدان دوایی دێمە سەری، یەکێك لەپێشنیارەکانی ئێمەو یەکێك لەگلەییەکانی ئێمە بەراستی وەستاندنی مۆنۆمێنتە، کیمیاباران هی هەموو کوردە، ئەنفال هی هەموو کوردە، بەلام بەداخەوە دروست کردنی مۆنۆمێنت لەهەموو ناوچەیەکدا وای کردووە کە ئەو بۆنە نیشتمانی ونەتەوەییەی کردووە بەناوچەیی، بۆیە ئێمە پێنشیاری ئەوە دەکەین، ئەگەر بکرێت مۆنۆمێنت لەهەمو پارێزگایەکدا لەو شوێنانەی کەکارەساتەکەی زۆر تێدا بووە بکرێتەوە، بەلام وای لێهاتووە خەریکە لەهەموو گوندێك لەهەموو ناوچەیەك دەکرێتەوە، کەئەوەش بەراستی کیمیاباران وئەنفال هی هەموو نەتەوەی کوردە، حەقە هەمووەمان شانازی وفەخری پێوە بکەین، بۆیە ئێمە داوای ئەوە دەکەین کەپارە بۆ مۆنۆمێنت، کردنەوەی مۆنۆمێنت لەمەودوا لەجیاتی ئەوە بکرێت بەخانوو بۆ کەسوکاری شەهیدو بۆ خزمەتی خانەوادەکەیان باشترە، دوو: خەرجکردنی دەرماڵەی ژن ومنداڵ.

راستە بەرێز وەزارەتی دارایی ئەمرێکی دەرکردووە بۆ خەرجکردنی دەرماڵە بۆ ژن ومنداڵی شەهید، ئەوە ئەوانەیە کەفەرمانبەرن، ئێمە داوا دەکەین ئەوانەی کەفەرمانبەر نین، ژنی شەهید، منداڵی شەهید ئەوانەی کە ژنەکە فەرمانبەر نیە، دەرماڵەی ژن ومنداڵی بۆ سەرف بکرێت، چونکە مووچەی شەهیدان بەراستی ئێستا 550 هەزار دینارە، ژیان وگوزەران وای لێهاتووە بەو پارەیە ناروات، هەرچەندە ئێمە خەریکی ئەوەین کەتەعدیلی یاسای ماف وئیمتیازاتی کەسوکاری شەهیدان بکەین.

بەداخەوە تا ئێستا نەکراوە، بەس بۆ ئەم مەرحەلەیە بۆ ئەوەی قوەتێك بدەین بە مووچەی شەهیدان دەرماڵەیان بۆ سەرف بکرێت، سێیەم: تێچوونی خوێندنی منداڵی شەهید لەزانکۆ و پەیمانگا ئەهلیەکان بووە بەیەکێك لە کێشەکانی لیژنەکەی ئێمە، بەڕاستی وەزارەتی دارایی بەڕێز ئێمە سوپاسیان دەکەین، کە ساڵانە نیوەی تێچوونی کرێی خوێندنەکەیان بۆ سەرف دەکات، ئینجا ئەمانەی کە لەزانکۆو پەیمانگای ئەهلی ئەخوێنن دەرماڵەیان نیە، بۆیە ئێمە داوا دەکەین کە حکومەتی هەرێم بڕی تێچوونی تەواوەتی خوێندنەکەیان بۆ دابین بکات، لەولاوە کە دەرماڵەی نادرێتێ، با تێچوونەکە حکومەت بۆی سەرف بکات.

پێشینەی هاوسەرگیری ئێمە سوپاسی پەرلەمانی کوردستان دەکەین، کە پار ساڵ هەموو پشتگیری وپشتیوان بوون بۆ ئەوەی پێشینەی هاوسەرگیری بەبێ موقابیل بدرێت بە کوڕ وکچی شەهید، بەڵام ئێمە کەمئەندامی سەنگەرمان هەیە، بەڕاستی ئەوانیش جەستەی خۆیان لەدەستداوە، ئەمساڵ پێشنیارمان کرد ژمارەیەکی کەمە ئەگەر جەنابی وەزیری دارایی لێمان قبوڵ بکات، کە کوڕ وکچی کەمئەندامی سەنگەریش بەڕاستی پێشینەی هاوسەرگیری وەك منداڵی شەهید بیگرێتەوە.

دێمە سەر ئەوەی کە برادەرانی لیژنەی دارایی بەسوپاسەوە ڕاپۆرتەکەیان نووسی، بەڵام لەوە دەچێت ناتێگەیشتنێك هەبێت، دابین کردنی زەوی بۆ وارسی شەهیدان و هەندێ پرۆژەی شەهیدان، ئێمە لەساڵی 2009 لەحکومەتی هەرێم ئەمری زەوی دەرچووە بۆ وەزارەتی شەهیدان کەنزیکەی 17 هەزار زەوییە، تا ئێستا نەچووەتە بواری جێبەجێ کردنەوە لەبەر ئەوەی کە لەسنووری شارەوانیەکان، لەسنووری قەزاو ناحیەکان ئیفرازی زەوی نیە، لەهەمان کاتدا پرۆژەمان هەیە، ئێستا پرۆژەیەکمان هەیە لەناوچەی سیمێل لە ساڵی 2010 پارەکەی بۆ دانراوە، بەڵام زەوی ئیفراز کراو نیە پرۆژەکەی لەسەر جێبەجێ بکرێت، ئەوە یەکێکە لەکێشەکانی ئێمە پار دووبارەمان کردەوە.

بۆیە لێرەوە داوا دەکەم لە پەرلەمانی کوردستان چارەسەری کێشەکە بکات، پێشنیار دەکەم مانگانە 75 ملیۆن دینار لەبەردەستی وەزیری شەهیدان بێت بۆ هاوکاری کەسوکاری شەهید وئەنفال وکیمیاباران، بۆ مەسەلەی نەخۆشی کەئەوە بەڕاستی بڕێکی کەمە، هەم کەسوکاری شەهید، ئەنفال، کیمیاباران زۆرەو خۆشتان دەزانن نەخۆشی زۆر بووە، مووچەکەشیان کەمە، داواکارین ئەو بڕە لە 75 ملیۆنەوە بکرێت 150 ملیۆن دینار بۆ ئەوەی ئەو وەزارەتە دەستکراوە بێت.

یەکێکی تر لە پێنشیارەکانمان بۆ ئەوەی سوقلێك لەسەر ئەم حکومەتە کەم بێتەوە، پرۆژەی وەبەرهێنان دەدرێت بەوەبەرهێن، کە شوقەی نیشتەجێبوون دەکرێتەوە، حکومەت هاوکاری دەکات و زەوییەکەشی پێم وایە، بامن ئەوە نەڵێم کەبەبێ موقابیل دەیداتێ بەس لەوانەیە شتێکی ڕەمزی بێت، ئێمە پێشنیارمان کردووە لەو شوقانەی کەدەکرێتەوە، 500 شوقەو 600شوقە ئەکرێتەوە، ناڵێین نیوەی دانێن بۆ کەسوکاری شەهیدان، بەرێژەیەك دابندرێت وبدرێت بەکەسوکاری شەهید، بەبێ قازانج، ناڵێین بەبێ موقابیل، یەعنی شوقەکە چەندی تێ دەچێت بەبێ قازانج بیاندرێتێ، هەم لەسەر حکومەتیش کێشەکە کەمتر دەبێتەوە، هەم کەسوکاری شەهیدیش سوودمەند دەبێت، یەکێك لەوکێشانەی کەلە لیژنەکەی ئێمە هەیە، ڕۆژانە

بەرەوڕوومان دەبێتەوە شەهیدی هاوولاتی وشەهیدی دەستی تیرۆرە کەهاوکارەکانم باسیان کرد، ئەمانە تا ئێستا مووچەکەیان 180 هەزار دینارە، من دەیهێنمە بەرچاوی ئێوە کێ بە 180 هەزار دینار دەژی؟، ئەوە نیە کە یەك حاڵەت ودوو حاڵەت بێت، بەلام زۆری ئەمانە منداڵی گەورەیان نیە ئیشیان بۆ بکات، مەعیشەتێکی تریان نیە، بۆیە ئێمە داوامان کردووە مووچەکەیان بکرێت بە 300 هەزار دینار.

دێمە سەر وەزارەتی پێشمەرگە کەبەڕاستی دەبێت من هەڵوێستەیەك بکەم، سەرنجی پەرلەمانی بەڕێز بۆ مەسەلەی پێشمەرگە ڕابکێشم، من زۆر زۆر سوپاسی پەرلەمانی بەڕێز دەکەم کە هەموو ئەندامانی پەرلەمان پشتگیری و پشتیوان بوون بۆ هێزی پێشمەرگەو زیاد کردنی مووچەیان، زۆر قسە لەسەر ئیستیحقاقاتی پێشمەرگەو زیاد کردنی مووچەی پێشمەرگەو یەکخستنەوەی هێزی پێشمەرگە کراوە، قسەکانم دەکەم بەدوو تەوەر.

من قسەیەکی کاك اسماعیل گەلاڵی بەنموونە دێنمەوە، باسی کرد ئەو ڕۆژە منیش پشتگیری دەکەم، کێشەی پێشمەرگە نەك خەریکە دەبێت بەکێشەیەکی سیاسی، بووە بەکێشەیەکی سیاسی، بەڕاستی کێشەی پێشمەرگە هیچی کەمتر نیە، لە ماددەی 140 و کێشەی نەوت وغاز لەنێوان عێراق و هەرێمی کوردستان، من دوو نموونە دێنمەوە، ئەندامانی پەرلەمان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەمە هەموو ئەو ڕێکەوتن نامانەیە کەلەنێوان حکومەتی هەرێمی کوردستان وحکومەتی عێراقی فیدڕالدایە کە موافق بوون پارەی پێشمەرگە سەرف بکەن، لەملاوئەولا قسە دەکرێت، ئەڵێن وەڵلا ئەوە لەسەر عەددەد ڕێ نەکەوتوون، لەسەر ئەوە ڕێ نەکەوتوون، من عەددەدیشتان دەدەمێ، کە ئەخیر کیتابی حکومەتی هەرێم لە 2011/10/27 ناردوویەتی، ئەڵێت ئەوەی داواتان کردووە بۆتان دەنێرین، حکومەتی عێراقی موافەقەت ناکات، 4 ساڵە لەمەجلسی نەواب کە بودجەی عێراق پەسەند دەکرێت مەرجی تێدا نەبووە، ئەمساڵ 5 مەرجی تێدا دانراوە، بۆ ئەوەی کە پارەی پێشمەرگە نەدات، لەماددەی 17، لە برگەی 5 و 7، لەماددەی 18 بڕگەی7و 9، لەماددەی 20، بڕگەی 5 یەعنی لەهەموو ماددەکان ئەڵێت بەشەرتێك ئەم پارەی دەدرێت، ئەگەر سەرۆك وەزیرانی عێراق موافق بێت.

بۆیە من لێرەوە داوا لەپەرلەمانی بەڕێز دەکەم، هەموومان دەنگمان بخەینە پاڵ ئەوەی کە لیژنەیەك دروست بکرێت وبچینە دادگای فیدڕالی شکایەت لە حکومەتی ناوەند بکەین، یەعنی چار نەماوە، لیژنەیەکی موختەصی یاسایی، چارەسەری بکات، چونکە ئێمە دەڵێین 2007 ئەمە حکومەتی عێراقیە خۆی بەقسەی خۆی دەڵێت لە 2006، لەزەمانی مەجلسی حوکمەوە لەکاتی برێمەرەوە، کەئەو موافەقەتی کردووە پارەی 70هەزار پێشمەرگە بدات بەس نەیانداوە، حکومەتی عێراقی لە ماددەی 17 لە بڕگەی 5 خۆی ئیعتراف دەکات، بۆتان دەخوێنمەوە بە عەرەبی دەڵێت(يقدم اقليم كوردستان تقديراً للايرادات المتوقعة خلال سنة 2007، و كشف ب....، يتم الاتفاق بين رئيس الوزراء و رئيس الاقليم حول، النفقات و تسليح و تجهيز حرس الاقليم كجزء من منظومة الدفاع العراقي) ئەمە بووە بەکێشەیەکی سیاسی.

بۆیه من داوا لەپەرلەمانی بەڕێز دەکەم بەڕاستی لیژنەیەکی 3 ، 4 کەسی بنێرن، مەحکەمەی فیدڕالی هەیە شکایەت لە حکومەتی عێراقی بکەین، بۆ ئەوەی بزانین ئەم موستەحەقاتی پێشمەرگەیە دەدرێت یان نادرێت، دوو: جارێکی تر سوپاسی برایانی پەرلەمان دەکەم، پەرلەمانی کوردستان و هەموو ئەندامانی پەرلەمان هەماهەنگ بوون لەسەر ئەوەی کە هێزی پێشمەرگە یەك بخرێتەوەو هەموو ژیان و ئیستیحقاقاتی پێشمەرگە باش بکرێت، وەزارەتی پێشمەرگە داوای بودجەیەکی کردووە بۆ یەکخستنەوەی هێزی پێشمەرگە تەنها بۆ مووچە نیە، خۆتان دەزانن کەهێزی پێشمەرگە یەك دەخرێنەوە لەلیواکاندا، جل وبەرگی دەوێت، چەکی دەوێت، مەعەسکەراتی دەوێت، خواردنی دەوێت، چونکە ئەم لیوایانەی کەئێستا دامەزراون هەموو لیوایەك 3012 کەسە، لە ئامر لیواکەوە بۆ ئەخیرەکەی، 20 ڕۆژ لەوێ دەمێنێتەوە هەموو شتێکی دەوێت، بۆیە داوای بودجەیەکی کردووە کە تریلیۆنێك و 850 ملیار و کەسرێك ملیۆنە، بەڵام وەزارەتی دارایی کردوویەتی بە 950 ملیار دینار، ئەگەر بەو پارە بێت بەتەما نەبن کەهێزی پێشمەرگە یەك بخرێتەوە، چونکە ئێمە کۆبوونەوەمان لەگەڵ وەزارەتی پێشمەرگە کردووە، ئەڵێن ئێمە بەو پارەیە ئەمساڵ 8 لیوا تەشکیل بووە، 4 لیواش حازرە بۆ تەشکیل بوون، دەیانەوێت 8 لیوای تریش تەشکیل بکەن، بەپێی ئیتیفاقی حکومەتی عێراقی تا ببێت بە 20 لیوا، 2 لیوای پشتیوانی 70 و 80 بچنە سەر هێزی پێشمەرگە، ئیتر چەکدارێك نەمێنێت لەدەرەوەی هێزی پێشمەرگە، بۆ ئەوەی ئێمە گلەییمان نەبێت لەئێوە.

بۆیە من داوا دەکەم کە پشتگیری وپشتیوانمان بن، ئەگەر ئەو بڕە لە 950 ملیارەکە تۆزێك زیاتر بکرێت بۆ ئەوەی هێزی پێشمەرگە یەك بخرێتەوە، لەبڕی حساباتەکەی ڕاپۆرتەکەشماندا نووسیومانە، کاڵاو قەرەبووی فەرمانبەران و تێچووی نادارایی، داواکارین لەوەش کەم نەکرێتەوە، چونکە ئەوان داوای 300 ملیاریان کردووە، وەزارەتی دارایی بەڕێز کردوویەتی 127 ملیار دینار، یەعنی نیو بەنیویش نیە، وەزارەتی پێشمەرگەش وادەڵێن، بۆیە داوا دەکەین کەهاوکاریمان بکرێت.

ئەخیر خاڵم بۆ پێشمەرگە، یاسای ژمارە(38) دەرچووە، لە پەرلەمانی کوردستان ساڵی 2007کە بۆ ڕێزلێنان و خانەنشین کردنی پێشمەرگەیە، ئەم یاسایە کە پێشمەرگە پێی خانەنشین بووە، پێشمەرگەی کۆن حەقی خۆیانە ئەڵێن چۆن فەرمانبەرێکی ئەم دەوڵەتە، کە تەقاعود دەبێت 6 مانگی یەکسەر داوای ئەوە دەکەن بۆیە پێشنیار دەکەین وداواکارین حکومەتی هەرێمی کوردستان ووەزارەتی دارایی چارەسەری ئەو کێشەیەش بکات.

من دواتر دێمە سەر بەشی دووەمی قسەکانم، کەتێبینیم لەسەر پرۆژەکان هەیە، تەنها لەبەر ئەوەی کە خەڵکی سنوورێکم 407 گوندی تێدایە، بەس لەسەر ئەوانە قسە دەکەم، من سەرەتا پرسیارم لەبەڕێز وەزیری پلاندانان ئەوەیە، 8 وەزارەت ودەستەی وەبەرهێنان لەسنووری 4 قەزا، قەزای پێنجوێن، هەڵەبجەی شەهید، سەید صادق، قەزای شارەزوور، لەگەڵ 7 ناحیەدا، 8 وەزارەت و دەستەی وەبەرهێنان یەك پرۆژەیان بۆ ساڵی 2012 نیە، پرسیارم بۆ بەڕێز وەزیری پلاندانان ئەوەیە، هۆکارەکەی چیە؟،

لەهەمان کاتدا 2 لەو وەزارەتانە، وەزارەتی داد و سامانە سروشتیەکان، ساڵی 2011 دوو پرۆژەیان هەبووە، یەکێکیان لە هەڵەبجەی شەهید دروست کردنی تانکیەك بە 20 هەزار لیتر سووتەمەنی، یەکێکی تریان لەسەید سادق، کە وەزارەتی داد دروست کردنی خانەی داد ودوو خانوو بوو، ئێستا لە بودجەی پێشنیارەکانی ساڵی 2012نەماوە، پرسیارم ئەوەیە، وەزارەتەکانی تریش کە دەمێنێتەوە هەر یەکێکیان نەك لەسنووری قەزاکانی تر، بەجیاجیا هەر یەکێکیان پرۆژەیەکیان هەیە لەسنووری قەزایەکدا.

دێمە سەر وەزارەتەکان، لەوەزارەتی کشتوکاڵەوە دەست پێ دەکەم کە هەموومان ناوبانگی دەشتی شارەزوورمان بیستووە، کەیەکێکە لەدەشتە بەپیت و بەرەکەتەکان، ئەگەر وەزارەتی کشتوکاڵی حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانی هەبێت پێم وایە لەڕووی بەرووبومەوە بەشی کوردستان ودەرەوەش دەکات، بەڵام دوو ساڵە من خۆم لە لیژنەی کشتوکاڵم، عەقڵیەتێکی ئاودێری لەوەزارەتی کشتوکاڵ هەیە پرۆژە بۆ کشتوکاڵ نیە.

ئەمساڵیش لەسنووری ئەو قەزاو ناحیەیە، کە قەزای پێنجوێنە، هەڵەبجەیە، سەید صادقە، شارەزوورە، لەگەڵ ناحیەکە پرۆژەی هەیە دوانیان دیزاینە بۆ ئاودێری، یەکێکیشیان بەنداوێکی بچووکە بۆ ئاودێری، بۆیە من پێشنیاری ئەوە دەکەم، بەڕێز وەزیری پلاندانان لەگەڵ وەزارەتی کشتوکاڵدا قسە بکرێت کە سەبەبی چیە؟، ئەم عەقڵیەتی ئاودێرییە لەوەزارەتی کشتوکاڵ چیە، کاك جلال خۆی لێرە نیە، ئەگینا موعاناتمان هەیە بۆ مەسەلەی کشتوکاڵ، لەپرۆژە بەردەوامەکانی وەزارەتی کشتوکاڵیش حەزم دەکرد بەڕێز وەزیری پلاندانان لێرە بووایە، تەمەنا دەکەم هەڵەی چاپ بێت.

دوو نموونە دێنمەوە، لەلاپەڕە 93 لە حەقڵی 6 نووسراوە گوندی چاڵگەی خواروو سەر بە قەزای شارەزوور، پێم وایە کە چاڵگە لای مێرگەپانەو سەر بەقەزای شارباژێڕە، بەس ئەمیش بەش نەکا، ڕەنگە لێی تێکچووبێت، ئەمە یەکەمیان.

دووەمیان: نووسراوە گوندی گردە نازێ سەر بە قەزای شارەزوور، هەمووی کیلۆمەترێك گردەنازێ لە سەید صادقەوە دوورە، ئەگەر هەڵەی چاپ بێت باشە، ئەگەر نا ئەوە دوو زیانی تێدایە، یەك پرۆژەی وەزارەتێك دەچێت بۆ وەزارەتێکی تر،.

دوو: بەڕاستی ئەو قائیم مەقامە، یان وەحدە ئیدارییە بەدواداچوون ناکات، بۆیە هیوادارم ئەوەش چارەسەر بکرێت، وەزارەتی پەروەردە لەسنووری ئەو چوار قەزایە، ئێمە 2 جار سەردانی ئەو شوێنانەمان کردووە، جارێکیان لەگەڵ هاوکارانم کاك فازیل وکاك سەردار رشید، چووینەتە پێنجوێن و هەموو شوێنەکان، جارێکیشیان لەگەڵ شلێرخان هەر سەردانێکمان کردووە، بەدەست بێ قوتابخانەییەوە دەناڵێنن، تەسەور بکەن ئەمساڵ سێ قوتابخانە دەرچووە، دوانیان لەسنووری سەید صادقدایە، شەش پۆلیە، یەکێکی تریان لەسنووری دوو ناحیەی پێنجوێن وقەزای پێنجوێن وخۆی و سێ قەزای ترە، یەك قوتابخانە دەرنەچووە تەنها نۆژەنکردنەوە نەبێت، بۆیە یەکێك لەو قوتابخانانەش کەدەرچووە بۆ سنووری سەید صادق، من ئەمڕۆ قسەم لەگەڵ قائیم مەقامی سەید صادق و بەڕێوەبەری پەروەردە کردووە، بەڕاستی

قوتابخانەیەك لەو دێیـەدا گەشـتووەتە سـەقف، ئێسـتا قوتابخانەیـەکی تـری بـۆ دەرچووە، بـۆ گونـدی وەڵـە سەمت.

داواکارم کە وەزیـری پلانـدانان کـە وابـوو بـێ ئاگاییـەك هەیـە لـە نێـوان وەزارەتـی پلانـدانان وئەنجومـەنی پارێزگـادا، لـەو گونـدە قوتابخانەکـە خەریکـە دەگاتـە سـەقف لێـرەش لـەوەزارەتی پـەروەردە قوتابخانـەی بۆدانراوەتەوە، با ئـەو قوتابخانـە بگۆڕدرێـت یـان بۆگونـدی گردەنـازێ، یـان گونـدی تـەپی کـەرەم، ئـەو دوو گوندە هەردووکیان قوتابخانەیان نیە، لەسنووری قەزای سـەید صادقن، وەزارەتـی تەندروسـتی جارێکی تـر دەیڵێمـەوە لەسـنووری ئـەو 4 قـەزاو 7 ناحیەیـەدا، یـەك بنکـەی تەندروسـتی دەکاتـەوە لەگونـدی باشمـاخ ئەویش لەبەر مەرزەکەیـە، لـەجۆری (ئـی) بـڕۆ ناوچـەی پێنجوێن وناوچـەی هـەورامان وئەوانـە بەڕاسـتی ڕێگاو بانیان خراپە، دوورن لەمەرکەزی شارەکانەوە بەدەست بێ بنکەی تەندروستیەوە دەناڵێنن.

بۆیـە داواکـارم لەحکومـەتی هـەرێمی کوردسـتان لـەڕووی تەندروسـتیەوە ئاوڕێـك لـەو شـوێنانە بداتـەوە، وەزارەتی کاروکاروباری کۆمەڵایەتی، ئەویش بەهەمان شێوە لەو سنوورەدا یەك لقـی هەیـە، لەهـەمان کاتـدا ئەگەر سەیری ناوچەی هەورامان و پێنجوێن بکەین، بەبۆنـەی شـەڕی عێـراق – ئێـران وبـەهۆی ئاسـەواری مین وبەبۆنەی ئەوانەوە کۆمەڵێك خەڵك کەم ئەندام بوون، پێویستە زیاتر ئاوڕیان لێ بدرێتەوە.

ئـەخیر شـتم دێمـە سـەر وەزارەتـی شـارەوانی وگەشـتوگوزار، بەداخـەوە مـن وای لـێ تـێ دەگـەم کـە بـەس وەزارەتـی شـارەوانی هاوکـارانم زۆر باسـیان کـرد، یـەعنی گەشـتوگوزار لـەو شـارەوانیە، چـۆن لـەوەزارەتی کشـتوکاڵ و ئـاودێری زاڵـترە، لـەوێش شـارەوانی زاڵـترە، چـونکە ئیهتیمامێـك بەگشـتوگوزار بـدرێت، ئەگـەر حکومەت خۆی خەریکی نابێت با تەسلیمی کەرتی تایبەتی بکـات، تـا بتوانێـت هوتێـل، چێشـتخانە، شـوێنی ئیسـتراحەت بۆ گەشتیاری دروست بکەن، هەم سوودێکی بۆ خـەڵکی هەیـە، لەسـنووری لای ئێمـە لەناوچـەی هەڵەبجە کۆمەڵێك مەسایفی باشی تێدایە، کە بەڕاستی شوێنی خزمەتگوزاری کەمی تێدا بـۆ ئـەوەی خـەڵك تێیدا بمێنێتەوە، من ناڵێم هەر تێیدا نیە، بەس شوێنی مانەوەی شەوی تێدا نیە، لـەپێنجوێنیش بەهـەمان شێوە.

من ئەخیر جار کۆمەڵێك پێشنیارم هە یە، جگـە لـەوەی پشـتگیری وپشـتیوانیم بـۆ ئـەو داواکارییانـەی کـە فراکسیۆنی کوردستان لەڕێگەی سۆزان خانەوە پێشکەشی کرد، وەك زیاد کردنی سولفەی عەقار بۆ لادێکان، بەردەوام بوونی هەڵمەتی نیشتمانی بۆ کردنەوەی قوتابخانە، بەردەوام بـوونی تواناسـازی، پێـدانی سـولفەی عـەقاری بـەزەوی 100 مـەتری، دوو، سـێ پێشـنیارم هەیـە، یەکـەم: دانـانی بڕێـك پـارە بـۆ کارەسـاتە سروشتیەکان لەبواری کشتوکاڵ، زۆرجار کارەساتی سروشتی ڕوودەدات، پارە نیە کە وەك پێویست هاوکـاری خەڵك بکرێت، بۆیە داواکارم بڕێك پارە بۆ ئەو مەبەستە دابنـدرێت، ئەمسـاڵیش وەك سـاڵی پـار ئـەو 100 ملیار دینارەی کەدانرا بۆ ئەو یەکە ئیدارییانەی کە لەسنوورەکان لەکاتی خۆی بەزۆرەملێی ڕاگوێزراون پـار سوودێکی باشی هەبوو، ئەمساڵیش ئەو برە پارەیە دابندرێتەوە، کەمکردنەوەی ڕۆتین بـۆ پێـدانی سـولفەی زراعی و صناعی، بەتایبەت صناعی، بۆیە بەو هۆیەوە زۆر کـەم خـەڵك سـوودی لـێ دەبینێـت، ئـەو ڕۆتینـە

کەم بکرێتەوە جا بەهەر شێوەیەك بێت، ئەخیر پێشنیارم پشتیوانی کەمکردنەوەی بودجەی هەر سێ سەرۆکایەتیەکە دەکەم، بۆ ئەوەی کە ئەو بوارانەی پێشکەشمان کردووە بتوانین پڕی بکەینەوە، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

سوپاس، لیژنەی دارایی، فەرموو.

بەڕێز د. ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەوەی کە لیژنەی دارایی تێبینی کرد لەدوێنێوە تا ئەمڕۆ چەند کۆمێنتێك هەبوو، لەسەر دیاردەی پەسەندە؟، پەسەند نیە؟، لەحەقیقەتدا ئەم کارە لەم خولەی پەرلەماندا وابزانم بووە بەعورف، ئەگەر بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ڕێگام بدەی ڕوونی بکەمەوە، لە پار ساڵ کەهاتین ڕاپۆرتمان ئامادەکرد، ڕاپۆرتەکەمان برد بۆ سەرۆکایەتی پەرلەمان، بەڕێز سەرۆکایەتی پەرلەمان بانگیان کردین، وتیان پێمان باشە ئێوە وەکو لیژنەیەکی موختەص.

لەبەر ئەوەی لەوانەیە لەهەندێ بوار زانیاری لەلای ئێمە زیاتر بێت وەك لە لیژنە بەڕێزەکە، هەر خاڵێك کەدەبینن ئەتوانن کۆمێنتی خۆتانی لەسەر بێت، یاخود ئەگەر بکرێت بە پەسەندەو بەناپەسەندە وەڵامی بدەنەوە، یان هەر وەڵامێکی تر، پشت بەستوو بەو مەبدەئە، هەر ئەوەتان دێنینەوە بیر ئەو پرۆژەی کاتێك کە ڕاپۆرتەکەمان ئامادە کرد، پاش ڕۆژێك گەڕایەوە بۆ لیژنەی دارایی، دوو ڕۆژ بۆ سێ ڕۆژ کارمان لەسەر کرد، لەسەر ئەوەی کۆمێنتی لیژنەی دارایی لەسەر ئەو بابەتانە تۆمار بکەین، هەرچەندە وەکو سەرۆکایەتی لیژنە ئێمە لەگەڵیان نەبووین، بەڵام وتیان وەکو عورفێك دەبێت پێڕەوی بکەین، ئێمەش بەپێی ئەو زانیارییە کەمەی کەلامان هەیە، یان بەپێی ئەو شارەزاییە کەمەی کەلای ئێمەیە، دێین سەیری بۆچوونەکان دەکەین کەلە لیژنەکانەوە دێت.

بەپێی بۆچوونی خۆمان دەڵێین پەسەندە؟ یان پەسەند نیە؟، یان زۆرجار لێی تێنەگەیشتووین وەکو پێویست نووسیومانە بێ کۆمێنت، یان زۆرجار وەڵاممان پێ نەبووە، وەڵامەکە لەلای بەڕێز نوێنەری حکومەت بووە، وتوومانە بەڕێز نوێنەری حکومەت وەڵام بداتەوە، یان هەندێکی ئەکرێت بکرێتە پێشنیار، دوایی بەرز بکرێتەوە بۆ حکومەت تا جێبەجێ بکرێت، یان ئاستی جێبەجێکردنی چەند بێت؟، بەڕێزان هەر بەپێی ئەو شارەزاییە کەمەی کەلای ئێمەیە، لەڕاستیدا زۆر لەو بابەتانەی کە ئیسارە دەکرێت لەلایەن لیژنەکانەوە، زۆرجار دوورە، زۆرجار پەیوەندی بەگفتوگۆ نیە لەسەر پرۆژە یاسای بودجە.

ئەگەر بەڕێزتان ئەو تێبینیە لەلای خۆتان تۆمار بکەن، ئەزموونی هەندێ وڵات هەیە دەتوانن سەیری بکەن، لەهەموو وڵاتێکدا ئەو موازەنەیە دائیمەن ئاماژە دەکرێت بە (مەیجەر ئین دی کەیتەرس) ئەو موئەشیراتانەی کە سەرەکین، لەسیاسەتی مالی دەوڵەت، موئەشیرە سەرەکیەکانیش سیاسەی کۆکردنەوەی داهاتە، لەگەڵ سیاسەی چۆنیەتی خەرجکردنی نەفەقات.

هەندێ ئەرقامی سەرەکی هەیە، یان هەندێ پرۆژەی سەرەکی هەیە، یان هەندێ بابەتی ستراتیژی هەیە، کە هاوسەنگی میزانیەکەی ڕاگرتووە، تەعلیق لەسەر ئەوە دەدرێت، بەڵام بەم وردەکارییە بەپێی بۆچوونی ئێمە هیچ وڵاتێك ناچێتە ناو ئەم وردەکارییەوە، بەڵام ئەوە ئەندام پەرلەمانی لیژنەی بەڕێز ئازادە، ئێمەش وەك لیژنەی دارایی ملکەچ دەکەین بۆ ئەو بۆچوونانەی ئەوان، ئەمەلەلایەك ،لەلایەکی تر کەپێیان ڕاگەیاندین سەرۆکایەتی پەرلەمان، وتیان لەکاتی خۆیدا تەعلیقی خۆتان بدەن.

ئێمە تەعلیقی خۆمان لەسەر چوار مەبدەء داوە، ئەگەر هەر فەرزە لەسەرمان سەرۆکایەتی داوامان لێدەکات، لەکاتی خۆی ڕاپۆرتەکەی گەڕاندووینەتەوە چەند ڕۆژێك تەئخیری کردووین لەسەر چەند مەبدەئێك، ئەم تەعلیقانەمان داوە، بەڵام ئەم تەعلیقانە تەنها تەعلیقی لیژنەی داراییە بەپێی ئەو شارەزاییە کەمەی کەهەیەتی، خۆ دوایی هەموو بابەتەکان بەجێ دەهێڵین بۆ بەڕێز ئەندامانی پەرلەمان وبڕیاردان لەسەری ئەوەی کەپەسەند دەکرێت، ئەوەشی کەپەسەند ناکرێت، لەسەر چ مەبدەئێك ئێمە وتوومانە پەسەندە؟، لەسەر چ مەبدەئێکیش وتوومانە پەسەند نیە؟.

مەبدەئی یەکەم: هەندێکی من داوای لێبووردن دەکەم، بەپێی بۆچوونی ئێمە جارێکی تر دووبارەی دەکەمەوە، بەپێی ئەوشارەزاییە کەمەی کەهەمانە، نە لەدوورەوە نە لەنزیکەوە پەیوەندی بە بودجەوە نیە، بۆ نموونە(10) وێستگەی فلان پۆلیسی کەمە، ژمارەی پۆلیس وپاسەوان کە بۆی دانراوە کەمە، بۆ نموونە کەچەند غاباتێك هەیە پۆلیسی کەمە، ئەمانە لەڕاستیدا دوایی ئەو لیژنە بەڕێزە دەتوانێت بەدواداچوونی بۆ بکات، لەگەڵ لایەنی پەیوەندیدار، بەڵام داوای لێبووردن دەکەم شەرت نیە ئێمە ڕاست بین، بەس تەنها ڕوونکردنەوەیە.

مەبدەئی یەکەم بەپێی بۆچوونی ئێمە ئەو بابەتە پەیوەندی بە موازەنەوە نیە، مەسەلەن بۆ نموونە وتوومانە پەسەند نیە؟، یاخود بەجێی دێڵین وەك پێشنیار.

خاڵی دووەم: هەندێکی پەیوەندی هەیە بەتەداخول لەنێوان سوڵتەی تەشریعی وتەنفیزی، کەدەبێت سوڵتەی تەشریعی پەرلەمان خۆی لێ دووربخاتەوە، بەڵام دواتر لیژنەی بەڕێز دەتوانێت بەدواداچوونی بۆ بکات، بەڵام لەچوارچێوەی موازەنەکە جێگای نابێتەوە، مەسەلەن بۆ نموونە، تەنسیق بکرێت لەنێوان وەزارەتی شارەوانی وپێشمەرگە بۆ تەوزیعی زەوی، ئەمە ئیشێکە عائیدی سوڵتەی تەنفیزیە، نەك سوڵتەی تەشریعی، بەڵام لەچوارچێوەی میزانیەشدا نیە، بەڵام داوا لەبەڕێزتان دەکەم کەئەمە دواتر خۆی دەتوانێت بەدواداچوونی بۆ بکات، لەگەڵ لایەنی پەیوەندیدار.

خاڵێکی تر هەیە، هەندێ بۆچوون هەیە، بەپێی ئەو بۆچوونانەی کەلای ئێمەیە، پەیوەندی بەئسوڵی موحاسەبەو ئسوڵی دانانی موازەنەوە هەیە، مەسەلەن داوا کراوە حسابێك یان دوان یان سێیان لە حەوت حسابە سەرەکیەکەی کە ئیقرار کراوە نەمێنێت، کەئەمەش ناکرێت، نیسبەتەکە کەم بکرێتەوە ئەوە دەبێت، یان زیاد بکرێت ئەوە قەیناکە، بەڵام ئیلغا بکرێت ئەوە ئێمە وەك لیژنەی دارایی ناکەوینە ئەو هەڵەیەوە، بڵێین ئیلغا بکرێت، وتوومانە پەسەند نیە، بەجێی دەهێڵین یەکلایی بکرێتەوە لەهۆڵی

پەرلەمان، لای ئێمە کۆمێنتمان نیە، بەجێی دەهێڵین بۆ هۆڵی پەرلەمان، ئەگەر ئەو بەڕێزانە بڕیاریاندا ئێمەش ملکەچ دەبین، خۆ ئێمە هەمووی 10 کەسین، ئەوە مەبدەئێکی تر بوو.

مەبدەئێکی تر کە دەکاتە مەبدەئی چوارەم: هەندێکی داوای چی دەکات، داوای زیاد کردنی نەفەقات دەکات، کە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمان ماددەی 83، خاڵی یەك(لایقبل اقتراح زيادة النفقات او احداث النفقات الجديدة او تخفيض الواردات مالم يكن المقترح مشروعاً ببيان وسائل تحقيق الاقتراح) کەدەبینین ئەو ئامرازەی تێدانیە کەئەوە نەمێنێت.

ئێمە وەك لیژنەی دارایی لیژنەیەکی موختەصین، ئەگەر ئێمە کۆمێنتمان نەبێت کەواتە بوونی ئێمە پێویست ناکات، ئەوکاتە هەمووی لەسەر ئەساسی ئەو چوار مەبدەئە ئێمە نووسیومانە، پەسەندەو پەسەند نیە، بەڵام ئێمە تەنها 10 کەسین لە 111 کەس، هەر شتێك پەسەندە یان پەسەند نیە، لەڕێگەی سەرۆکایەتی پەرلەمانەوە بەجێی دەهێڵین بۆ بڕیاری بەڕێزتان، ئەوە بۆچوونی ئێمە بوو لەسەر ئەو پەسەندەو پەسەند نیەو ئەو چوار مەبدەئەی کە لەسەری ئیشمان کردووە، سوپاس.

بەڕێز . حسن محمد سورە(جێگری سەرۆکی پەرلەمان):

کاك محمد تازە قسەت کرد، ئاهەنگ خان، فەرموو.

بەڕێز ئاهەنگ عارف ڕۆوف:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەخێرهاتنی وەزیری دارایی دەکەم ودەستخۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم، بەڕاستی کاك دکتۆر ئاراس دەورێکی زۆری هەبوو، وەك ئوستازێك سوپاسی دەکەم.

بەڕێزان من لە مێژووی خۆم کە موهەندیس بووم هەڵبەتە بەدوورو نزیك هەندێك لەمیزانیەو کێشەمان لەگەڵی هەبووە، حیسابات، حساباتی خوتەی هەیە، حساباتی میزانیە هەیە، حسابی تیجاری هەیە، موازەنەی عام هەیە، ئەو کێشانەی کەئێستا ئەندامی پەرلەمانی بەڕێز باسی دەکەن، ئێمە لە سولفەکان تووشمان دێت زۆرجار، کە موهەندیس وەکو سولفەی دەکەین، ئێمە کەسولفە دەکەین، کەڕەقەمی گەورەمان لێ ون بوو هیچ موشکیلەمان نیە، دەڵێین ئۆخەی، چونکە ئەوە لە فەقەرەیەك زۆر زوو دەبینرێتەوە، زۆر زوو جواب دەدرێتەوە، بەڵام ئەگەر بە سفر وفاریزە لێمان ون بوو، خوا وەکیل مێشکمان تێك دەچێت، چونکە زۆرجار حاسیبە ڕەقەمی پۆینت (1 و2 و3) کە تەفاروبی پێ دەکەین دەڵێین خوایە دەبێت موقابیل چۆنی حساب کردبێت، ئێمە چۆنی حساب دەکەین؟، بەڵام زۆرباش وەزیری دارایی دەزانێت، ئەگەر من سولفەیەکم تەقدیم کرد، یەك ملیار دینار بوو، 2 هەزاری لێ نەقص بوو سولفەکە ڕەد دەبێتەوە دەڵێین کاکە موتابقی نیە، من بەدرێژایی ژیانی خۆم، کە لەدەشتی قەتەوی دەستم بە ئیش کردووە، کە لەگوندەکانی تەلی هەواو، دۆمی ئیدریس هەتا قۆرەتوو، سەید مستەفا، هۆرێن سۆڵاوە، بەدرێژایی هەموو پانی ئەو دەشتە گەورەیەی کوردستانی لێ سنوورە، بەو هەموو بەرهەمهێنانە، شەرەفی ئەوەم نەبووە لەدهۆك ئیش بکەم، زۆر حەزدەکەم مەشروعێکیش لە دهۆك وەربگرم وئەو شەرەفەم پێ بدرێت.

بەڕێزان ئەو سستمە لەخۆی، ئەو تەفائوتەی کەئەندامانی پەرلەمان ئێستا بەوەزیری دارایی دەڵێن ئەوە بۆخۆی خەلەلێکە لەو سیستمەی کەدکتۆرە ڕۆژان ئاماژەی پێکرد، (جی، ئێف، ئێس)ـە من لەدکتۆر ئاراسم پرسی(جی، ئێف، ئیس) بەمنی وتی (جەنەڕاڵ فاین سیستم) نیزامێکی ئەمریکیە، من خۆم سێ شەوە یان چوار شەوە لەوەتەی بودجە دەستی پێکردووە، (جی، ئیف، ئێس)م بینیوە بەسێ، چوار تەعریف بۆم دێت.

یەکەمیان: (گلۆبەڵ فاین سیستمە) یەعنی نیزامێکی مالی زۆر زۆر فراوان.

دووەمیان(گەڤەرمێنت فاینەڵ سیستم) .

سێیەمیان: (گەڤەرمێنت فاینەڵ ستاتیستیك) ئەوانە هەموو وەکو دارێك دێتە پێشچاوم ڕەگەکەی هەمووی یەك بێت، پەلکەکان وفەرعەکانی جیاواز بێت، کەتەماشای سندوقی نەقدی دەولی دەکەین، ئەوەی بەڕێز وەزیری پلاندانان وتی، (ئای، ئێم، ئیف)ـە ئەو کێشەیە لەسندوقی نەقدی دەولی هەموو مانگێك جارێك تەعدیلی لەسەر دەکرێت، خەبیری ئیقتصادی تەعدیلی لەسەر دەکات، کێشەکە لەنێوان وەزارەتی دارایی، لەگەڵ شەفاف بوونی ئەو کێشەیە ئەو فۆڕمەیە، ئەو فۆڕمە شەش عەیبی هەیە، ئەو عەیبانە چین؟.

یەکەمیان: تەختیەی هەموو مەصاریفێك ناکات، من سولفەیەکم ئەمڕۆ تەقدیم کرد سبەینێ تەصدیق کرا، دوو سبەی ئەگەر ئەو فۆڕمە دەرچوو تەختیەی ناکات، تەفاوتێك پەیدا دەبێت.

دووەمیان: وەختێ ئەو قەیدەو ئەو فۆڕمە دەکرێت، ئەو وەختە کە دەکرێت، لەگەڵ وەختی تر زۆر زۆری فەرقە، تەصنیفی زۆرجار تۆ مەجبوری ئێمە وەکو هەرێمی کوردستان ئیتیباعی هەندێ ئەعراف وەتەنی بکەین، بەلام مەبادئی عامیش، چونکە نەوتمان هەیە، خۆتان دەزانن نەوت لە ساڵی 1973 لەکاتێ کەئۆپیك دەستی لەسەر فرۆشتنی هەڵگرت، موشکیلەیە تا ئێستا، چونکە کەوتە دەست بازاڕی ڕەش، حەقیقەتێکە کەس ناتوانێت ئینکاری لێ بکات، ئەو تەفاوتەی نرخی نەوت لێرە دێتە دەرەوە.

سێیەم: تەقیمی موعامەلات، بەگوێرەی ئسوڵی هەموو بانقەکانی دونیا، ئەوەی کەوەك خیوتی عەنکەبووتە، تەشابوکێکی کردووە، چونکە هەر بانقێك سستمی خۆی هەیە، دەبێت هەمووشی یەك بگرێتەوە.

چوارەم: ڕەصیدی صافی وتەدقیقیەتی، ئەو ڕەصیدە نایەتە سەری موستەحیلە هەموو کاتێك تۆ بتوانی فۆڕمەکەی بۆ بکەیت، پێنجەم: دەوریەو نوێ کردن، یەعنی هەموو سێ مانگ و چوارمانگێك ئەو دەورە ئەو فۆڕمانە تەعدیل بکرێت، ئەوە نوێ کردنەوەی پێ دەوێت، بەلام من دەڵێم وەزیری دارایی ئێمە دەڵێین کورتهێنان، کورتهێنان وزیاد هێنان لەبودجەدا لەو فۆڕمە بەدی دەکرێت، ئەگەر ئێمە پێشی بخەین، لەسیستمەکەی کەدەڵێم(گەڤەرمێنت فاینەڵ ستاتیستیك) فۆڕمێکی نوێیان دەرهێناوە، هەر سندوقی نەقدی دەولی بەتأریخی(17ی مەی) یەعنی 6 تا 7 ڕۆژ پێش ئێمە دەست بەگفتوگۆی پەرلەمان بکەین، ئەو فۆڕمە بڕواتان هەبێت بە دەقیقە لە ماڵەوە چی دەخۆی هەتا نانی لێ حیسابە، ئینجا ئەو فۆڕمە من ناڵێم ئەوە تەتبیق بکەین، چونکە ئیمکان نیە بەم کاتە تەتبیق بکرێت، بەلام ئەگەر تەتبیقمان کرد، یان هەوڵماندا کەهەندێك ئەو فۆڕمە تەتویری پێ بکەین.

ئەو هەموو جوابانەی کەبەڕێز وەزیری دارایی هەندێك گرانە لێی وبرادەرانیش بە حەساسیەت سەیری دەکەن، وا بزانم هەمووی حەل دەکرێت، جەنابیشی هەر لەمەکتەبەکەی خۆی بەئینتەرنێت دەتوانێت مانگانە چەند داهات دێتە سەر ئەو حسابانەی کە جەنابی مەسئولی جوابدانەوەکەیە، بەڕێزان ئەگەر ئەو فۆڕمە بەشەفافیەت تەتبیق بکرێت، جەنابی بیداتە سەر شاشە لەباتی ڕەسمەکانی ئێمە با ئەوە بداتە سەر شاشەکە، کەدەڵێین ئێمە وەصلْ ئەوەی کەکاك نەریمان باسی کرد، ئەو وصولاتانە ئێمە هەموو ڕۆژێك کامێرەی مروور، هاووڵاتی دەڵێت پارە حساب دەکات، هەمووکەسێکش دەڵێت پارەکەی من کەوەرتان گرت چووە کوێ؟، ئەگەر ئەو فۆڕمە بەدەقیقی بە ئینتەرنێت بدرێت کاك شێخ زۆر بەجوانی جوابمان دەداتەوە دەڵێت کاکە ئەوە لە فلان سندوقە بەفلان مێژوو، چووە فلان جێگا؟، ئێمەش بە هەڵە ناچین نیگەرانیش نابین.

دووەم: کارەبا، ئێستا هەموو عالەم دەڵێت (احمد اسماعیل) کارەبای بەچەند دەفرۆشێت بەحکومەت؟، یەك پۆینت 2 سەنت، حکومەت بە 4 سەنت ونیو دەیفرۆشێتەوە، ئەگەر ئەو فۆڕمە هەبێت و ڕەچاو بکرێت من لەماڵی خۆم کلیکێك لەسەر کارەبا دەکەم، بزانم چەندم سەرف کردووە، حکومەت ئەو ڕۆژە چەند گازوایلی بەو وێستگانەداوە، هەموو ئەوانە دێتە سەر حسابات و شەفافیەت دەبێت.

سێیەم: ئاو کردن ئێمە کەدەڵێین مەبدەئی تەقەشووف، بەڵێ وایە پێشان لە هەولێر یەك مەشروعی ئاو هەبوو، مەشروعی مەرحوم شەریف جامباز بوو کە150 بیر ئینتاجی ئاوی هەبوو، ئەمڕۆ ئەو بوتڵە ئاوانە مەلاین کانی هەیە کە ئاو پڕ دەکات ودەیفرۆشێت، ئەو لیتری ئاوەی کەمن لەساڵی 1982 تەسویەم دەکرد لەم هەولێرە، کەنرخی لەسەر من بەچەند بووبێت، ئەمڕۆ ئەو لیترە ئەو نرخە نیە کە ئێستا دەدرێت بەئێمە، بۆیە من بەکەیفی خۆم ئاو سەرف دەکەم، بەکەیفی خۆشم ئاو دەکرم، نە من دەزانم تەقەشوف چیە؟، نە حسابەکەش لەحکومەت دیارە، یەعنی دەبێت ئێمە ئەو ڕاستیە لەبیر نەکەین، حکومەتێکی وەك ئیسرائیل لەساڵی 1948 تەوە، ئەگەر کلیکێك لەسەر حکومەتی ئیسرائیل بکەیت بلێیت حکومەت چۆن ئیش ئەباتە سەر؟، لەساڵی 1948 دەڵێت هاووڵاتی من چەند حەقتان هەیە ئاو سەرف بکەن، چەند موکەعەب حەقتان هەیە ڕۆژانە ئاو سەرف بکەن؟، من بەچەند لەسەرمە بەپارە؟، چەندیش لەسەر ئێوەیە بە تەکلیف؟، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان ئەوە هەمووی شەفافیەتە، ئەگەر ئەو شەفافیەتە، ئەو مەعلوماتە بۆ هاووڵاتی هەبێت، بەخوا هەموو هاووڵاتیەکیش لەجێگای خۆی دادەنیشێت، زۆر بە باشی لە سیستمەکە تێدەگات، ئیشکال لەوە نیە کەمن یەکێك ئیتیهام بکەم و ئەویش من ئیتیهام بکات، کارەکە لە سیستمەکەیە، سیستمەکە دەبێت گۆڕانکارییەکەی لەسەر بکرێت، چونکە ئەمڕۆ ئینتەرنێت بووە بە عالەمێك لەماڵی خۆت دادەنیشیت ئەمریکا دەکەیتەوە، مەرکەزی (سی، ئای، ئەی) دەکەیتەوە دەزانی چی لێقەوماوە.

بەڕێز ئەوە بەنیسبەت ئەو خاڵانەی کەویستم ئاماژەی پێ بدەم کەهاووڵاتی باسی ئەوە دەکات، ئیتیحادی ئەورووپی ئەمڕۆ بە یورۆ تەعامول دەکات، یورۆ هەموو ڕۆژ لە ئەزمەی ئیقتیصادیدایە، هەموو ڕۆژ

لەوڵاتێك سەر دەكەوێت و دێتە خوارێ، ئێمە ناچار بەكوالێتی كۆنترۆڵی خۆمان تەعامول بەیورۆ بكەین، ئەو بانقانەی كە تەعامول بەیورۆ دەكەن.

ئەو ڕۆژەی كەدۆلار موقایەزەی پێ دەكرێت، ئێمە كە یوروی پێ دەكرین، كەئەوە قازانجی حكومەتی هەرێمە، ئەوەش دێتە سەر ئەو حسابە، ئەگەر ئەو فۆرمە بە شەفافیەت هەبێت، ئەو سستمە خەلەلێك هەیە لەوەزارەتی دارایی دەبێت تەتویری پێ بكرێت، بۆ ئەوەی مەركەزی شەفافیەتی لێ هەبێت وهەموو ئینتاجەكانی لێ بێتە پێش، دێمەوە سەر موشكیلەی مقاوەلات و موهەندسین، بەڕاستی كاك شێخ دەڵێت موهەندسین هیچ سولفەی مقاولێك لای ئێمە نەماوە.

بەڵام كاك شێخ من دەتوانم یەك لیستت پێ بدەم، بزانم كەی ئەوانە ئەو سولفەیان داوا كردووەو كەی پێیان دراوە، ئەوە فەرقی دۆلاری پێ دەگۆڕدرێت، ئەو مقاولە دەمرێت دەبێت بە وەرەسە، كۆمەڵێك مەشاكیلی لەناوە، ئەو فەرقی دۆلارە، كاكە مقاوەلات و ئیش كردن عیلمە، كەپەیڕەویشی دەكەیت دەبێت بە عیلم، بەدەقیقی حسابات لەگەڵی بڕۆیت، غەرامە، ئسلوبی گۆڕینی غەرامە، قەوانینی مقاوەلات، فەرقی دۆلار، موهەندیس و دەرماڵە و پارە، ئەوەی كەئێستا من ئاگاداربم بەڕێز كاك دڵشاد شهاب، شتێكی لەبەردەستدایە، كە سەنگێك یان بەلانسێك بدات بە مووچەی موهەندیسەكان، توخوا وەزارەتی دارایی دەستی مەبەستنەوەو هاوكاری بكەن، بۆ ئەوەی ئەو كێشەمان لەكۆڵ ببێتەوە، بواری ئاوەدانكردنەوە، هەلێكی پێ بدرێت.

پرسیارێكی ترم هەیە، فەرقی موعامەلات، زۆرجار دەبینین فەرقی موعامەلات لەپارە، سەنەویەك تازە دەكەیتەوە، لە سلێمانی فەرق هەیە لەپارەكە لەگەڵ هەولێر، خدمەی مامۆستایان زۆرجار هەیە لەسلێمانی دەرچووە وەزارەت دەڵێت چونكە هی هەولێر نیە ئیعتراف پێ ناكەم، هەروەكو كێشەكەی جەنابت ئەو هاووڵاتیە بەڕێزە دوو ساڵە نە تەقاعودە نە مامۆستایە، ئەو كێشانە هەمووی هاووڵاتی وا لێدەكات، ئەگەر ئەوە ئینتەرنێتێك و شەفافیەتێك هەبێت، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

فەرموو ئاهەنگ خان.

بەڕێز ئاهەنگ عارف رؤوف:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

.... هەندەك موشكیلە عیلاقەی بە وەزارەتی پلاندانانەوە هەیە كە لە 5 خاڵ من نووسیوومە بۆ وەزیری پلاندانان، جارێ بیدایەت من لە باتی وەزیری ئیعمار و وەزیری بەلەدیات بم ئەو پارەیەم ناوێت دەڵێم ماڵتان ئاوابیت، چونكە هیچم پێ ناكرێ، زۆر كەمە من دەزانم بودجە تەقدیری موحەددەدە، من دەزانم كێشە لەگەڵ بەغدا چیە و ناشڵێم ئێوە هەموو پارەی حكومەت بێنن و بیدەنە دەست ئیعمار و ئاوەدانكردنەوە، بەڵام من لە وەزیری بەلەدیات داوای سیستمێكی نوێ دەكەم.

سیستمی نویَ ئەمڕۆ لە دونیادا کۆد دەکرێت و پێی دەڵێن (ستی بایلۆ) جەنابی وەزیری پلاندانان ئەگەر لێرە موناقەشە بکەین ستی بایلۆ ئەو کۆدەیە کە دەردێت لە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە چەند شۆفەڵ هەیە و چەند حەفارە هەیە و لە بەلەدیات چەند کەس ئیش دەکات؟ چ وەختە سەعاتێك ئیش دەکەن؟ ئەو تایانەی کە دەیگۆڕن کەنگینە و کەنگی دەبی بیگۆڕی؟ یەعنی سیانەی ئەو نەوعە مەکائینانە هەمووی لەو کتابەی هەیە و کە من دەیکەمەوە و دەزانم تەلەفۆن ئەمڕۆ ئەمن دوور بێ خوایە دوور لە هەموو کەسێك مردوویەکمان لێ مرد، تەلەفۆنی سایەق حەفارەکی دەکەم ودەڵێم کاکە دەڵێم بە گوێرەی ئەو نیزامی بەلەدیەی ئەتو مەجبوری بێی قەبرەکەم بۆ لێ بدەی.

ئەو سیستمە بەڕاستی خەڵکی ئیسراحەت پێ دەکات، سایەق تەکسیەك لە جادەی دەڕوات و یەکێکی دی دەڵێ ئەرێ کاکە نەقلیاتی بەغدایە لە کوێیە؟ ئەگەر ئەوە بێت خەریتەکی ڤیدیۆیی لە ناو سەیارەکەی خۆی هەبێ زۆر بە ئاسانی ڤیدیۆیەکەی دەداتێ و خەریتە و جادەکانی پێ نیشان دەدرێت، من دەچمە مەتاری حادیسەیەك لەڕێیە پیشان دەدات و دەڵێ، کاکە گیان حادیسە لەو ڕێیەی هەیە و ڕێیەکەت بگۆڕە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەوانە هەموو دەتوانی ئەتو بڵێی ئەوە تەختیتە دەبێ بە تەختیت بڕۆم ئەوە بەنیسبەت وەزارەتی بلەدیات و وەزارەتی پلاندانان.

2. کە بۆ وەزارەتی پلاندانان شتێك هەیە پێی دەڵێن (بۆردە رۆت) ئەوەم بە بەڕێز وەزیری ئیعمارم گۆت کاك کامەران، کاکە گیان ئێمە هەندێك مەشاریعمان هەیە لە بودجە لە تەوری موجامەلاتە، ئەو تەوری موجامەلاتە بۆ هاوولاتی دەبێ بێتە دەرێ، من جادەکی دەکەم لە حدودی پێنج میل، هەر کیلۆ مەترێکی لەسەرە من بە سەد هەزار دۆلار بێ، بە ملیون دۆلار بێ، کاکە گیان ئەوە ئێرانیش ئیستیفادەی لی دەکات و تورکیاش ئیستیفادەی لی دەکات، بۆچی ئەوان نیوەی ئەو پارەیە نەدەن کە لە هەموو ئەعراف دونیایێ ئەوە هەیە، دوو ولات کە ئیستیفادەی لە یەك مەشروع دەکات هەردوو ئیستیفادە تەخمین دەکرێت، وە ئەوە قەت بودجەی بۆ دانانرێ، موستەشاری مالی هەیە ئەوەی تەخمین دەکات هەڵیدەسەنگێنێ وە پەیڕەوەکی تیجاری دادەنێ.

گریمان ئەوە موجامەلاتە قەیدی ناکات ئەوە زروفی سیاسیە، زروفی کوردستانە، هەموو تەزحییەکی بۆ دەدرێ، بەلام ئێوەش ئەوەی لەبودجەی بۆی هاوسەنگ بکەنەوە، ئەگەر ئەو فایل و ئەو سیستەمە هەبی پێی دەڵێم کاکە من ئەوەندە پارەم لە گیرفانی خۆم بۆ تورکیا سەرف کردووە یان بۆ ئێرانم سەرف کردیە، موقابیلی موقایەزەی شتێکی ترم لەگەڵ دەکات، ئەوەیان کێشەك.

کێشەکی تر من دەڵێم نیشتەجێبون و کەمئەندام لە هەموو دونیادا پەیڕەوی کەمئەندامی مواصەفاتی بینا فەرقی هەیە، لە دەرکەی دەگری، لە پەنچەرەی دەگری، لە پلاکی کردنەوەی ئۆتۆماتیك دەگری، حەتتا ئێستا لەم کوردستانەی ئەو هەموو کەم ئەندامەمان هەیە بە کەم ئەندامی تەبیعی بە کەمئەندامی شەڕ هەتتا ئێستا قەت کەس نەبووە یەك کەس (10) خانی بۆ کەمئەندامی پەککەوتە بکات و بڵێ بابە ئەوە بە

مواصەفاتە کە ئەتو لەدونیایی پیشان بدە بڵی ئەوە مواصەفاتی کەمئەندامی لەسەرە ئەوە دیسان نەقصەکە لە پلان.

دێمەوە سەر نوقتەکی دی گەرمیان برادەران ئەوەندە باسیان لێ کرد من خۆم پێنج ساڵ لەو میحوەرەی ئیشم کردیە یەك بە یەکی بڵێن توون بە توون چی، ئەمە لە هەولێری دوعای لە یەکەکی دەکەین دەڵێن توون بە توون چی، یەعنی بە توونی بابا چی، توونی بابا خۆی لە خۆی دا مەلحەمەکە، ئەو مەلحەمەیە چ ساڵ نیە بەشەر وەکی دەچێتە هەر دوو ژن، ئەوی ساڵێ وەکی من لەوێ بووم کەنگریان دەکرد لەناو ئەو توونە ژیانیان لە دەستدا.

ئایا ئەوە هەندەی نایێنی ئێمە تەلە فریکێکی بۆ بکەین بیکەینە پێوەرێك کە ئێمە دانیشتین بڵێن ئەوە گەشتیارە مەلحەمەکەشی نیشان بدەین بڵێن ئەوەتە بە تەبیعەت و بە فیزیائی ئەوە لە گەرمیان هەیە پارەی بیتاقەی بۆ ببڕین من موتەئەکیدم ئەجنەبی لە ئەمەریکاش بێ دەچێ دەیبینێ، ئەو مەلحەمەی ئەنفالی کە لە گەرمیان کرایە دەرکەی هەر ماڵێکی گەرمیان بکەیەوە سێ شەهیدی تیدایە، بە هەموو فیئەتەکانی ئایا هیچ ئەوە هەندەی نایێنی پانوڕامایەك بکەین لەپێش سەرتەکی بەمۆ، بڵێین کاکە گیان ئەوە مەلحەمەکەی ئەنفال و بەشەرەکانی هەر بیتاقەی ئەگەر بە هەزار دینار بێ، ئەمە دەتوانین تەختیەی نەفەقاتی منداڵی ئەنفال و شەهید بکەین ئەوانە هەموو پلان و بودجەنە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئەگەر بێن باسی(بیلادێنگ کە پاستی) بکەین لە کفری نەوعە بینایەك هەیە من خۆم کە لەوێ بووم (80) خانوو(450) خانوومان کردیە، ساڵی(2002، 2003) کە لە (un) ئیشمان دەکرد ئەو خانیانە تەبیعەتەکیان هەیە عەیرانی پێ دەڵێن ئەو کانە بەردانەی کفری لە هیچ جێ نیە ئەو عەیرانە کە بە خۆی بێ چیمەنتۆ بێ کولفە دەتوانی خانووەکەی بکەی، خۆی لە خۆی بە قوەت دەبی، دەبێتە چیمەنتۆ ئایا قەت نەبوو سێ خانی نموزەجی ئێمە ئەوها بکەین، ئەو کەسی کە دەچی ئەوە ببێتە پێوەرێك، ببێتە گەشتیارێك یان مەصدەرێکی رزق بۆ گەرمیان، بەڕێز وەزیری پلان دانان کە دەڵێ (بیلادێنگ کە پاستی)، (بیلادێنگ کە پاستی) ئەوەیە کە ئەتو مەنتیقەك لێی بگەڕێی بەخۆی پێ ڕابگا، بە خۆی بە پارەی خۆی پێی بژی، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێزکاك عبد الرحمن فەرموو

بەڕێز عبد الرحمن حسین ابابکر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ویڕای دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی بۆ ئەو ماندووبوونەی کە ئەم ڕاپۆرتەی دروست کردیە، خستیە بەردەستی ئێمە وە بەتایبەتی دەستنیشانکردنی خاڵە لاوازەکانی ناو پڕۆژە بودجەی هەرێمی کوردستان،

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان دوای زیاتر لە (100) ئەندام پەرلەمان قسەی کردیە، (110) ئەندام دوایی گەیشتە من.

لێرە هەموو قسەکانی من کرایە، نازانم چی بڵێم وەکو بڵێم دار بڕینیش بەمن ڕانەگەیشتووە، ئەویش نەماوە، بەڕاستی بودجە بابەتێکی ئەوەندە گرنگ و چارەنووسسازە پەیوەستە بە قووتی ژیانی ڕۆژانەی خەڵکی کوردستان، داهاتەکانی نیعمەتی خوای گەورەیە، ناکرێ بەهەدەر بدرێ، پێویستە لە سەر حکومەتی هەرێمی کوردستان پلانی داڕشتنی پڕۆژەی گەورەو ستراتیژی لەکوردستان جێبەجێ بکات بەمەبەستی پێش خستنی وڵات و ژێرخانی ئابووری بەتایبەتی لە بوارەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی و گەشت و گوزار، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەدوا کەوتنی بودجە هەموو ساڵێك زەرەرو زیانی یەکجار زۆر دەگەیەنێتە خەڵکی کوردستان، دەبێتە هۆی ئیفلیج بوونی بازاڕو کارو جووڵانەوەی گوزەرانی خەڵکی کوردستان، چونکە ئێستا شەش مانگ تێپەڕیوە لە ساڵی 2012، نزیکەی نیوەی بودجە لە دەرەوەی یاسای بودجە لەوانەیە خەرج بکرێت.

سەبارەت بە پڕۆژە دوا کەووتوەکان یان بەردەوامەکانی مانەوە ئەوانەی کە کرانەوە، یەعنی بە فکری مانەوە بەردەوام پارەی دەدەنێ، ئەمەش بۆ تەواو کردنی ئەم پڕۆژانە پارە دەدەن، ئەو پڕۆژە ئەمەش دەبێتە هۆی بەربڵاو بوونی بودجە، کە بودجە بەربڵاو بوو، دەبێتە هۆی دروست بوونی کێشە بۆ دەزگای چاودێری دارایی و وەزارەتی دارایی کە ناتوانن بە ئاسانی تەصفیەی حیسابی خیتامی خۆیان دروست بکەن و بینێرن بۆ پەرلەمان ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بێ بەرنامەیی حکومەت و پچڕانی پەیوەندی نێوان چاودیری دارایی و وەزارەتەکان.

بۆیە پێویستە لەسەر حکومەت پارەی ئەو پڕۆژانە کە دواکەوتوونە یان نەچوونە بواری جێبەجێ کردن بگەڕێنێتەوە بۆ خەزێنەی حکومەت تاکو پارەی ئەو پڕۆژانە بەهەدەر نەچێت، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان سەبارەت بە پەروەردە بەڕاستی چەند ساڵە ئەم بودجەیەی ئێمە هەمانە، پەروەردە ئەگەر سەیر بکەین ویرانە، یەعنی لە ڕووی بیناوە، لەڕووی خزمەتگوزاری لە ناو مەکتەبەکان مەسەلەن بۆ نموونە بۆ هەر مەکتەبەکی بچین دوو دەوامی تێدایە یان سێ دەوامی تێدایە، لەناو ئەو مەکتەبەش ئاوەکەی بۆگەنە، پیسە، تانکی لەسەر بانەکە هەیە ئەوەی مورەبەعەکە پێش سی ساڵە لەسەرە کەس نەبووە پاك بکاتەوە یان بگۆڕی، بەلوعەکان یان حەنەفیەکان زۆر ڕێك و پێك نیە، منداڵەکان، تەڵەبەکان ناتوانن ئاوی لێ بخۆنەوە، حەتتا جێی دەستشۆر پیسە، ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە کە نە فەڕاشی هەیە نە حەرەسی هەیە، یەعنی زۆربەی مەکتەبەکانی ئێمە فەڕاشی نیە کە منداڵەکان دەگەڕێنەوە لە مەکتەب دەبینین پیس و چڵکن و تۆزیان لە سەرە، بۆ وایە؟ دەڵی وەڵڵا ئەمڕۆ سرەی من بوو مەکتەبم پاك کردیە، ئەرێ باشە بۆ ئێمە پلانێك دانانین بۆ هەموو مەکتەبێك فەڕاشێك دابنین، حەرەسێك دابنین ئەمە هەر پێویستە زرورەتێکی ئەساسی بۆ پەروەردە، خاڵێکی دڵخۆشکەرە ئەمساڵ بودجەیەکی باشی بۆ پەروەردە داناوە.

بەڵام لێرە پێشنیار دەکەم بۆ وەزیری پلاندانان و بۆ وەزیری دارایی حیصەی ئەسەد بدەنە ئەوانەی کە دایمەزرێنن بۆ فەڕاشەکان، فەڕاش زۆر زەروریە بۆ مەکتەب هەموو رۆژێ قوتابی ناتوانێ مەکتەب پاك بکاتەوە، سەبارەت بە ئەوانەی دەردەچن، ئەوانەی تەخەروج دەکەن، ئەوانەی لە مەکتەب لەوانە نزیکەی (30)هەزار دەبێ لەگەڵ مەدرەسەکانی ئەهلی، ئەمە لەکوێ دادەمەزرێن؟

حکومەت ناتوانی هەموویان دامەزرێنی، بەڵام ئەگەر حکومەت پلانی ستراتیژی، یەعنی پرۆژەی گەورەی ستراتیژی هەبێ، لەرووی پیشەسازیەوە لەرووی کشتوکاڵیەوە، ئەوانە لەوانەیە دەوری خۆی ببێ و دامەزراندن و لەکۆڵ حکومەتیش ببێتەوە، حکومەت باری سووك بێ.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان سەبارەت بە گرێبەستەکان ئەوانەی کە لەناو دائیرەکان گرێبەستیان هەیە ساڵی پاریش ئێمە تەئکیدمان لەوە کرد یەعنی ئەولەویەت بدەنە ئەوان، دامەزرێنن، هەرچەندە هەندێك دامەزران، بەڵام ماون خزمەتیان بۆ حیساب نەکردیە، ڕاستە وەختی دامەزرا بوو بە گرێبەست فۆرمێکی پێ پڕ دەکەن دەڵێن ئەو خزمەتە بۆ تۆ حیساب نیە، داوا دەکەین لە وەزیری دارایی ئێستا لێرەیە ئەوانە هەموویان بۆیان بە خزمەت حیساب بکرێ، وەکو عەدالەتی پەروەردە، وەکو شتێکی ئینسانی بێ، عەدالەتێ بێ بۆ ئێمە ئەو خزمەتە لەبیر نەکەین، کەسانێك هەیە پیر بووە یان گەورە بووە عومری چووە بە چ سی ساڵی تر پڕ دەکاتەوە تەقاعود بێ؟ سەبارەت بە پرۆژەکانی زاخۆ من باسی دەکەم، پردی دەلال دوو لە ڕەفیقەکانم باسیان کرد، پردێکی کۆنە ئەوە خەریکە دەڕووخێ لە ساڵی 2010 بودجەی بۆ دانرابوو نازانم وەزارەتی ڕۆشنبیری چاکی دەکا؟ یان وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە چاکی دەکا؟ یان شوێنەوارەکان چاکی دەکا؟ پرۆژەك پارەی داناوە، پرۆژەکە ماوە لە بەینی هەر سێکیان ڕۆژەك چووینە ئەوێ سیاجی داناوە، سیمی تێخستووە، ناهێڵن کەس بچێتە سەری کابینەکی داناوە، گوتمان ئەوە چییە؟ گوتیان ئەوە خەریکین چاکی دەکەین، تا ئێستا چاکی نەکردیە ئەوە ساڵێك دەبێ هەروا ماوە، یەعنی نازانی ئەوە لە کوێ بووە؟ کێ بەرپرسە لێی؟ زانکوی زاخۆ نزیکەی سێ سەد مەتر لە بەر دەرگای زانکۆکە پرۆژەیەکی لێ هەڵکەندیە شۆفەڵی دایە پێشی سێ، چوار مەتری هەڵکەندیە ئەوە ساڵێك دەبێ کەس نیە چارەی بکا، هەموو رۆژی دێن خۆڵی هەڵدەگرن، جارێکی تر خۆڵەکە تێدەکەنەوە، ئەیگێڕن، یەعنی نایزانی" کێ بەکێیە و چی لێ دەکا؟ ئەوێی ئیزدیحام کردیە، زستانان قوڕوچڵپاوە ناتوانێ تێپەڕی، ئەمەش نازانم پرسیار لە وەزیری پلاندانانە بە کوێ گەیشتووە و چۆن چۆنیە.

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەڕاستی لە زنجیرە (37)ی وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە چاکردنی ڕێگای زاخۆ - کانی ماسێ و دێریشکێ بە دریژایی (86) کیلۆمەتر گوژمەی پرۆژە سێ هەزارو شەش سەد ملیار دیناری بۆدانابوو، بۆ ساڵی 2010 دووملیاری سەرف کردیە، هەمان پرۆژە لە زنجیرەی (47) لە وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە هاتووە چاکردنی ڕێگای زاخۆ - کانی ماسێ بۆ دێریشکی هەر (86) کیلۆ مەترە بۆ ساڵی 2012 لە پرۆژە پێشنیارەکان هاتووە (650) رۆژی بۆ داناوە گوژمەی دوو ملیارو سێ سەدو حەفتاو پێنج ملیۆن دیناری بۆ داناوە، بۆ ساڵی 2011، ملیارێك و شەش سەدو چل وهەشت ملیۆنی سەرف کردووە، بۆ

ساڵی 2012 دووسەدو سی حەوت ملیۆنی پێویستە، من لێرە پرسیار لە وەزیری پلاندانان دەکەم ئەوەی لەو رێگا تێپەڕیوە، لە باتووفە تێدەپەڕی چیایەك هەیە کە لۆفەی زرێزەی پێ دەڵێن ئەو پارەیە یان دوو ئەوەندەی ئەو پارەیە لەو لۆفەیە سەرف بکەن هەموو ساڵێ تێك دەچێ، چونکە خوێ و ئاوی لە ژێرە هەموو ساڵێ دروستی دەکەن، دیوار دابووە بەرێ بەقەت ئەم بینایە بەرزە، هەمووی رووخاوە، تێکچووە، من پێشنیار دەکەم بۆ وەزیری پلاندانان ئەو رێگەیە بگۆڕێ بۆ خوارێ لای گەلی زرێزە هەمووی نابێتە چوار، پێنج کیلۆ مەتر، باشتر دەبێ یەکجار مەسرەفی تێدا دەکرێ بەیەکجار لەکۆڵ دەبێتەوە، ئەمە هەموو ساڵێ ئەو پارەیە بەهەدەر دەچێ، یەعنی چەند تیدا سەرف بکرێ هەر تێکدەچێ، ئاوی لە بنە خۆی ناگرێ، لە زنجیرەی (79) وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە دیزاینی تونێلی چیای مەتین، کاتی خۆی لێرە باسی کرد پرۆژە بوو(380) رۆژی بۆ دانابوو، چوار ملیارو پێنج سەد ملیۆنی بۆ دانابوو، پێویست بوو بۆ ساڵی 2011 ملیارەك و نیو سەرف بکرێ لە پرۆژەکانی بەردەوامی ساڵی 2011 هاتبوو، بەڵام هەمان زنجیرە لە هەمان پرۆژە لە زنجیرەی دوو وەزارەتی ئاوەدانکردنەوە لە پرۆژە پێشنیارەکانی 2011، هەزارو هەشتا رۆژی بۆ دانابوو، گۆژمەی سی ملیاری بۆ دانابوو کە لە ساڵی 2011 چوار ملیاری بۆ سەرف کردبوو، بەڵام تا ئێستا نەهاتیە جێبەجێ کردن و لە پرۆژەکانی بەردەوامی ساڵی 2012 نەهاتووە، نازانین چی بەسەر هات؟ ئەگەر وەزیر بۆمان روون بکاتەوە، لە زنجیرەی دووی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان گەڕان بەدوای نستوون، ئاسن، قەزای ئامیدی ناحیەی کانی ماسی گوندی بناڤێ، گۆژمەی پرۆژە چل ونۆ ملیۆن دیناری بۆ تەرخان کرابوو بۆ ساڵی 2010، نازانم بۆچی ئەم پرۆژەیە جێبەجێ نەبوو، بە کۆی گشتی لە پرۆژەکانی 2012 نەهاتووە، ز نجیرەی چوار سامانە سروشتیەکان هەم تیڕوانینی بۆ پشکنین لە نیشتووی قوڕقوشم (ڕصاص)، زینك لە باشووری گوندی بناڤی قەزای ئامیدی نۆهەت و نۆ ملیۆن دیناری بۆ دانابوو، بەڵام ئەویش نەهاتە جێبەجێکردن نەچووە بواری جێبەجێکردن وەنازانین لە پرۆژە بەردەوامەکانی 2012 نەهاتووە نازانین چی لێ هات؟ ئەمەش ئەگەر جەواب وەربگرین باشە، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەڕاستی کورت هێنان باسی دەکرێ، وجودی هەیە، لەساڵی 2010 هەشت سەدو سی و پێنج ملیار بوو، لەساڵی 2011 ملیارێك وپێنج سەدو شەست وچوارو دووسەد و نۆهەت و شەش ملیار بوو، لەساڵی 2012 بووە دوو تریلۆن و چل و چوار ملیار و هەشت سەد و چل و حەوت ملیۆن، ئەگەر ئاوا بەردەوام بێ هەموو ساڵێ زیاد بکرێ، چارەسەری نەکەین (10) ساڵی تر لەوانەیە نیوەی بودجە بڕوا، ئێمە لێرە پێشنیار دەکەین، حکومەتی هەرێم بەرنامەیەك وەربگرێ، تەقەشوف بکا وەیان لە بودجەی تەواوکاری ئەم کورت هێنانە تەواو پڕبکاتەوە ئیتر نەمێنێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان منیش هەروەها پشتگیری لە سولفەی عەقاری دەکەم زیاد بکرێ (25) تا (30) ملیۆن دینار بێ فەرق و جیاوازی، لە گوند و شار و ناحیە هەمووی وەکو یەك بدرێ فەرقی نەبێ، وەهەر دیسان پێشنیار دەکەم سولفە بۆ گەشت و گوزار دابنین، چونکە ئەویش زۆر پێویستە گەشت و گوزار زۆر موهیمە، من لێرە بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان بەنیسبەت خانەنشینی ڕاستی پارەکەیان زۆر کەمە مەعاشیان زۆر کەمە ژیانیان باش نابێ بەتایبەتی ئەوانەی لەدوای

(1991) ئەوانیش هەر خەڵکی ئێمەنە، خەڵکی کوردستانن، ڕاستە لەلای حکومەت خانەنشین بوونە، بەڵام خەڵك هەیە (150) هەزار دینار وەردەگرێ، خەڵك هەیە (200) هەزار دینار وەردەگرێ، ژیانێکی باشی نابێ، من داوا دەکەم هاوسەنگیەکی لە بەێنی ئەم هەردوو خانەنشینەبکرێ ئەوەی لە دوای (91) و ئەوەی ئێستا لە حکومەتی هەرێمدا هەیە، برە پارەیەك زیاد بکات یانیش وەکو ئەوانە هاوسەنگی بکرێت و بەبێ فەرق و جیاوازی، من لێرە پێشنیارەکی ترم هەیە، داوا دەکەم لە سەرۆکایەتی پەرلەمان وە بەڕێز نوێنەرانی حکومەتی هەرێمی کوردستان رێگای یاساو هەوڵەکانیان چڕ بکەن، بۆگێڕانەوەی بودجەی تەواوکاری لەبەغداو بودجەی پێشمەرگە ئەو پارانەی کە عێراق دەستی بەسەر داگرتووە، نزیکەی هەشتا ملیار دەکا، ئەگەر ئێمە رێگا یاساییەکان نەگرین و خۆمان پێوە ماندوو نەکەین و خۆمان توند نەبین لەسەر مەوقیفەکەمان، ئەوا قەت ئەو پارەیە ناگەڕێتەوەو لەوانەیە توندتریش بێ و زیاتریش ببڕێتەوە، و تەواوی پێکهاتە کوردستانیەکان و پێویستە نوێنەرانی کورد لە بەغدا بێ دەنگ نەبن لەو زوڵمانەی کە لە بودجەی هەرێمی کوردستان دەکرێ، ئێمە کە خۆمان هەموومان دەبینین ئەوەی لە بەغدا دەکرێ بەرامبەر هەرێمەکەمان ئەمرۆ زوڵمێکی زۆرە، چ لە بودجەو چ لە یاساو چ لە ماددەی سەدو چلەوە، ئەبێ ئێمە هەموومان پێداگیری لێ بکەین و توند بین لەسەر ئەوە کە ئەو پارەیە بگەڕێتەوە بۆ هەرێمی کوردستان، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان زۆر خەڵك داوا دەکەن کە لە ساڵی 2010 بوو وابزانم لە هەڵبژاردن کاك د. بەرهەم قسەی کردبوو (75) گەڵا هەدیە دەدەم بۆ ئەو کەسانەی کە لە گوند خانوو بکەن، (75) گەڵا تا ئێستا خەڵك داوا دەکەن و لە ئینتیزارن لەو بەڵگە ئەخەون، خەونی پێ دەبینن، هەموو جارێ بە ئێمە دەڵێن چی لەو (75) گەڵایە هات و بەچی گەێشت؟ من داوا دەکەم وەزیری دارایی ئەگەر ڕۆنکردنەویەکمان بداتێ، ئەگەر بکرێت ئەمساڵ بۆیان سەرف بکرێ، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان نازانم مەکتەبەیەکی گشتی لە زاخۆ هەبوو کاتی خۆی پێش پەنجا ساڵ، مەکتەبەیەکی عام بوو لە ناوەڕاستی شار بوو، ئێستا ڕووخاندیان، جێگاکەیان کردووتە زەوی، لەناو پرۆژەکان هاتبوو کە عەلئەساس مەکتەبەیەکی تر بکەن، بەڵام جێیەکی دووری پێدراوە، ئەو جێگایەش زەویەکەی زۆرە، بەڵام جێی خۆی ئەصڵی زۆر باشترە بینای لێ بکەن، ئێستا نازانم پرۆژەکەی ون بووە، دیار نیە نازانم کەی تەواو دەبێ بۆ کێ چووە و چی بەسەر هاتووە، سوپاس،

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێزكاك امینە خان فەرموو.

بەڕێز امینە زکری سعید:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وڵاتی من کۆ ژمارە ئاکنجی وی پتر، ژ چوار ملیۆن کەسە، بودجە کو تەرخان کریە پانزە تریلۆن و دوو سەد و چل و پێنچ ملیارو و حەفت سەدو نەوەت و حەفت ملیۆن دینارە، ڤی وەڵاتی هەندی کەس کو خودان یان ژی نوێنەری ڕاستەڤینە خەڵکی دزانن ڕاستی هەندێك زانیاری نەدروست سەر ڕاگەیاندنی بلاودەکەنەوە کو دیتنا من ئەڤە ژی خەڤاندنە خەڵکی کوردستانە، خەڵکی بیانیە، ڤی هەرێمی کۆ چوار

ملیۆن کەسە زۆربەی ئەوان زاروکی بن ژی (18) سالی، پیرەمێرد و پیرێژن و پەککەفتینە، بۆ شەسەدو دوانزە هەزار و هەشت سەدو شەست و سێ کەسە مووچەو دەرماڵە و هاوکاری بۆ دەرەوەی میلاك دێیتە مەزاغتن، ئو شەسەد وشەست حەفت هەزارو هەشت سەدو چل و نۆ کەس، ژی فەرمانبەری حکومەتێنە، بودجە کوردستانی (17٪) بودجە تەشغیلیە.

لێ ڤی ئەمەش ژ بیر نەکەین کو حەفت تریلۆن و سێ سەد و پەنجاو دوو ملیار و سەد و شەست و چوار ملیۆن دینار وەك بودجەی تەشغیلی بۆ گیرفانە ڕاستەوخۆ بۆ بەرینکە خەڵکی دچیتن، ئەو خەڵکی فەرمانبەر ئیدی ئەو فەرمانبەر چ پێشمەرگە بیت و پاسەوانی پەرلەمانتاری گوران بی، یان ژی موحاسیبیك بیتن، مەحکەمە حەلەبجە شوول بکات، موهیم کوردستانیە ئو ئەڤ حکومەتە مووچەی وی دداتن، ئەڤ ڕێژە هەندێ بلند یان مووچە کۆ پتریە خەڵکی کوردستانی ڤەگریدا د چاوی هەندێ لایەنی پوپۆلیستە مرێین ڕاگەیاندنی تشتەکی خراپە ودڤێت کەم ببیت، کا بلا بێن ئەم ژ چ کیم بکەین و ژ کێ کیم بکەین؟ هەندێك بێژن ڕێژە (27٪) نزیکەی (28٪) ژ بێ بودجە تەشغیلی بۆ دەزگای ئەمنی و عەسکەری دچیت، ڕاستە بودجەیەکی زێدەیە لێ ڤێد ئەم ژێ باش دزانم، یەعنی بلا ئەو بەرێزێت خودانی ڤێت هەڵویستی ئەو بلا حکومەت بن، ئو بلا بین بۆمە فەصلێ بکەن، وان پێشمەرگە فەصلێ بکا بەس بەدیل بۆ ژیانا وان چییە؟ چ بەدیل بۆ وان هەیە؟ کۆ زۆربەیە خزم و کەس و کارێ دەنگدەرێ موستەفیدێ وێ مووچەینە، تۆ وەك لایەنەکا سیاسی تە چ بۆ ژیانە وان کەی؟ جێی داخیە کو ئەڤرۆکە هەندێك لایەن کو حکومەتە هەرێمە کوردستانی کو مووچەی وی و دەنگدەرێ وان ددات ڤەکی نەیار بزانی، لە هەمی وڵاتی دونیایی لایەنی دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن ئاڤاکەرێ وڵاتینە، ئەڤە ژی دنفشەکی برا کوژیە هزر دروست کات، ادڤێد بزانین کۆ هەرێمی دا حکومەتی تەنها بۆ سولفەی خانووبەرە سالا 2010 ئو 2011 کەسێ کو سوودمەند بوون هەشتی وچوار هەزار و سەدو بیست و حەوت کەس، بەرێز سەرۆکی پەرلەمان. ئەز ڤەبیل ناکەم کەس نوڤتە نیزامی ناو ئاخافتنی من بگرێ، کا چۆن تەعامول تە گەل وان کریە ئەو توعامولیش ژ گەل من بهێتەکرن، لە هەرێمی ئەگەر بین سەح کەینێ سالا 2010 ئو 2011 ئەو کەسێ کو سولفە خانووبەرە سوودمەند بوون هەشتی وچوار هەزار و سەدو بیست و حەوت کەس بیە، یەعنی ئەڤە وی مەعنا دا هەشتا و چوار هەزار کەس ما بەینە ساڵەك و نیوە خودان خانی کەفتی، ئەڤە ژی ئاماژەیەکی پۆزەتیفە بۆ سالا 2012 ژی موعاملێ بیست و یەك هەزارو دووسەدو سی و نۆ کەسە کو حەتتا تاریخا 5/31 /2010 بەردەستی حکومەتی ئەڤە وی نیشان ددات کو ڤەیرانە ئاکنجیبوونە بەرەڤ نەمانی دچیت، کو ئەڤە هەمی ژی وڵاتەکی چوار ملیون کەسی کێم تر ژ دووساڵە هاتیە کرن، سولفە هاڤژنێی سەدو شەست و حەوت هەزارو سەدو نەوەت و یەك کەس حەتتا تاریخا 2011/12/31 موستەفیدن کو هەر ئیك ژوان ناڤبەرە پێنج ملیۆن موستەفیدبوون، ڤەرزی بچیك هەزار و هەشت سەدو سی کەس موستەفید بوون ئو ساڵانە بیست و پێنج ملیار دینار دێتە تەرخان کرن، ڤەرزی کشتوکالی (418) موعاملە حەتتا 2012/5/31 بۆ سەرف کرن یی بەردەستی حکومەتی ئەڤە ژی گوژمین خەیالینە

کو بۆ خەڵکی دێتە مەزاغتن، یەعنی ئەڤە بۆ باشتر ئو خوشکرنا ژیانا خەڵکیە، یەعنی بودجە هەرێمی سەر وی ئاماژە دا کو چ خێزانەك کوردستانی دا نینە کو موستەفید نەبیت بودجە هەرێمی بە هەر شیوازیك بێ بە هەر ڕەنگەکی بیتن، تۆڕە کۆمەلایەتی سەدو بیست و چوار هەزار و هەشت سەدو یانزە کەس مفادارن ئەو خودان بێتڤی تایبەتن بیمە بێکارێینە وە تۆڕە کۆمەلایەتی مەبلەغی سێ سەدو نۆهەت و نۆ ملیار و دووسەدو یانزە ملیۆن کەڤی ئەڤە ژی دیسان وڵاتێکی چوار ملیۆنیە تێدا ئەنجام دان، نۆهەت و یەك هەزار و سێ سەدو بیست وچوار هەزار قوتابیە خوێندنا بڵند هەژدە هەزار و دووسەدو بیست و سێ قوتابین وەزارەتا پەروەردێ هەزارو پێنج سەدو پەنجاو حەوت قوتابین وەزارەتا کار، گشتی هەمی بوونە سەدو یانزە هەزارو سەدو چوار کەس قوتابی، موخەصەصاتی قوتابی وەردەگرن، دیسان ئەڤ پارە دچیت بۆ خەڵکی کوردستانی، ئەڤە هەموو ڕێنیشاندانن بۆ خەڵکی کوردستانی باوەری ژ ژمارە ئەو واقعی ڕۆژانە ئەم تێدا د ژین دکات و دیار دکات کو هەرێم ئو خەڵك ژیانەکە بەرەو پێشڤەچوونی ئو مفاداربوونی دا هەی، بەڕێزان گەلەك باسی رێکخراو و دەزگای ڕۆشەنبیری و ژ لای هاڤکاری من هاتە کرن.

ئەز حەز دکەم باسی هەندێ ئامارو داتای بەردەستێ من هەی بکەم، ژ هەرێمی دا (89) دەزگایی ڕۆشەنبیری و (286) سەندیکاو ڕێکخراو کۆمەڵە (35) یەکیتی و یانە (253) سەنتەرو تیپێن ڕەوشەنبیری و هونەری (77) یانەی وەرزشی ئو دوو لیژنەی ئۆلێپی و پارا ئۆلمپیەت هەین وە هەمی پێکڤە دبنە (742) ئو بگوژمێ سەدو پانزە ملیار دینار بۆ دێنە خەرج کرن، ئەڤە ژی سیاسەت ئۆ پلان و گرینگیدانە حکومەتە هەرێمی بۆ لایەنی ڕۆشەنبیری و هونەری و مەدەنی و وەرزشی و نیشانددات گرینگیدان ڕۆلی رێکخراوی کۆمەلگاها مەدەنی ئو بەر بەلاڤ کرن و فێرکرنا وەڵاتیان بۆ ئازادیە دەربڕینی و ب یاسایی کرنا مومارەسە وان مافە ژ لای حکومەتە هەرێمی جێی دەست خۆشیە، ئەوە وەکو بەردەوام ئەم پەرلەمانتاری بەرێز ڤێ پەرلەمانی مە بانگەوازی بۆ کری، ئەڤ ژمارە هەندێ هەیە کو ئەم لێکدانێکی بکەین ڤان (742) دەزگا هەن چەند وەڵاتی کوردستانی کەفتینە بازاڕی کاری دا ئەڤە بلێ ئەو ئاماری بەری نووکە ئاماژە پێدای ئو بەر بلاڤ کرنا سیاسەتە ئازادیە ڕادەربڕینی ل گور ئەڤ داتەین ئەم ژ (un) ی وەرگرتین ڕێژە بێکاریی لە هەرێما کوردستانی ساڵە 2007 ی (14٪)ی بویە، لە ساڵا 2012 ی بووە (6٪)ی دیسان ئەڤە ئاماژەیەکی باشە کو دیار کەت حکومەتا هەرێما کوردستانی پلانەکە ستراتیژی ئو پلانەکە بۆ سیاسەتە ئابووری هەی پلانەکە بۆ کیم کردنا ڕێژا بێکاری هەی.

ئەڤە هەمی من ئاماژە پێدای لێ نەپێی مەعنایی کو مە دیتنی خو بۆچوونی خو ڕەخنەی خو سەر بودجە یا هەرێمی نەبیتن، هەندێك تێبینی من هەنە پرۆژە پێشنیار کرنی بۆ ساڵی 2012 ڕێژە تەرخان کریە بۆ پارێزگاها دهوکی یەکسانی و سەر پیڤەرێ ئاکنجی، بویە نەهاتە دابەش کرن ئەو پڕۆژەی تەرخان کری گوژمی یان ژی ڕێژە (8٪)ی بۆ پارێزگاها دهوکی یا هاتیە دەست نیشان کرن گور تیکرن و ئیستحقاقە پارێزگاها دا نینە، بەڕێز وەزیری پلان دانانی جەنابێتە د گەل بۆچونە دەنگدەری خۆین دهوکی ئیکی کو ڕێژە دهوکی ل گور هەمی ئەو ژماریت هەی (23٪) یە نەك (8٪)ی، ئایا جەنابی وەزیری دگەل بۆچوونا

من دا ئێکە کو کەسێك نەشێ پارێزگاها دهوکی ئیدی نەش من وەك پەرلەمانتارا یا پارێزگاها دهوکی وە نەجەنابی وەزیری، وەزیرێکە وی دەڤەری من قەبیل کا یا پلاندانانی قەبیل کا براستی، ئەڤە (3) سالە بەردەوام ئەڤی مەوزوعە ناو پەرلەمان تەرح کەن.

بۆ گوژمی پێ تڤی یی دیار کری بۆ ئەم سالە پرۆژە تەرخان کری دای رێژا وی (8٪) مە دڤێت جەنابی وەزیری بۆمە دیار بکە کو بۆمە بۆ خەلکی پارێزگاها دهوکی ئەو نایەکسانیە د ژمارە بودجەدا دایە، جەنابی سەرۆکی پەرلەمان، جەناب وەزیری خەلکی پارێزگاها دهۆکی بێژن هەر سالێ ئەم نایەکسانیە گەل مە دێتە کرن سبب چنە؟ خەلکی پارێزگاها دهۆکی دبێژن بۆچی حکومەتی هەرێمی کوردستانی و پەرلەمان چ حیسابە بۆ پارێزگاها دهوکی ناکات؟ وەزیری پلاندانان بۆمە دیار بکا دابەش کرنە بودجە سەر پارێزگاها چەوە دێتە کرن وە لەسەر چ ئەساس، ئایا بودجە سیادی ل تیدا راکرن ئەڤ پرسیارە سالە چوهی من کری بەس من حەتتا نوکە حەتتا ڤێ لەحزێ من بەسەرخوڤە نەکریە، ئو ئەوا مینیتن، یەعنی ئایا بودجە سیادی دێتە راکرن ئەوە مینیت سەر پارێزگاها دێتە دابەش کرن یان ژی دابەش بی بەس ئەو بەشەی کو بۆ سیادیە پارێزگاها دهۆکی دێتە برین سبب چنە داخازی دکەم من بەرسڤەکە رون یا واژح سەر ڤی بابەتە بێتن، سەبارەت بیمە بێکاریی داخازی ژ هەردوو وەزیری دارایی و پلاندانانی دکەم بومە رون بکەن، کو ئارمانجی دانە وی پارەی بۆ بیمەی بێکاریی چییە؟ چ میکانزمێك بۆ بیمەی بێکاری هاتە دانان، هەرچەند دزانم ژی ئەو بیمە بێکاریە کو بۆ دەرچووی پەیمانگاو زانکۆیی دانی ئیجابیاتی خۆشی هەین نیگەتیڤیژ هەین، ئایا هەدەفە مە رێژەی بێکاری کیم بکەین؟ ئەگەر ئەو کەسی کو بیمە بێکاری وەردەگرن ناو دەزگایەکی حکومەتی دێنە راهێنان، ئایا حکومەت وان کەسە بۆخو دەتا شولی؟ چونکە دڤیتن ئەم فێرێ ئەم بکەین خەلکی مە بێ بەرامبەر نابێ شۆل بکات پارە تۆ دەی بەس دبێ شولیش بۆ حکومەتە بکەی، من د ڤێت بزانم چ پلان هەیە بۆ وان؟ چونکە دەرچووی پەیمانگەها حکومەتی سالانە بەرەو زیدەبوونی چن، یان ژی بەری هەی حکومەتی پلان هەی خەلکی بەرنە کەرتی تایبەت، پرۆژە ستراتیژی هەڤالی من بەحس کر، بەرێز کاك صباح باسی ئاڤا ئاکرێ و ئامێدی و یا فرۆکەخانە کرو جەوابی خۆ وەرگرت.

بەس من جەوابێ خۆ نە وەرگرتینە، ئەز باوەرم ژی خەلکی دهوکی ژی ئینتزارە هەندی کو وان ئیجابە ڤی هەندێ وەربگرن، پرۆژە ستراتیژی ل دهوکی وەك فرۆکەخانەی دهوکی کو گوژمی (12) ملیار دینارە حەتتا نوکە لە چاوەرێ جێبەجێکرنی دا(120) پەلێ، هەروەسا ئاڤا ئاکرێ ئەڤە دوو سالە هەر مەزاغتنە وی سفرە، وەزیری پلان دانانی خێرە یەعنی ئەڤە دوو سالە پرۆژە ئاڤا ئاکرێ حەتتا نوکە قۆناغە شرۆڤەکردنی دا، پرۆژە ئاڤا ئامیدی 2011/4/4ی گوتە دەست بشولەکی بەس دیسان حەتتا نوکە مەزاغتنە وی سفرە دیسان بابەتی گەلێکی گرێدای بگەلێ مەڤە، پەرلەمانتاری هێژا بابەتی مەسەلە مەسیحی و ئێزدیە ئەڤە سێ سالە ڤێ هۆلێ دا ئەم بەردەوام موناقەشەی سەر هندی دکەین، وەزارەتە ئەوقافێ هەتانوکە هیچ پرۆژەك ، ژ پرۆژەی پێشنیارکری خۆدا بۆ مەسیحی و ئێزیدیە تەرخان نەکردیە.

ڕاستە حکومەتا هەرێمی ئەگەر ئەم سەح کەینی پڕۆژە پێشنیارکری دا حکومەتی بەشێ وان لی بەرچاو گرتی پڕۆژەیت بۆ هەی، بەس ئەوە من د ڤێت بەحس بکەم، وەزارەتەك تایبەتمەندە لە بواری ئەدیانە ڤە بۆ حەتتا نوکە مە تێناگەین سیاسەتە ڤێ وەزارەتە ئەوقافی جێیە، ئەگەر وەزارەتە تایبەتمەندە، بەس بە ئیسلام ڤە، وەرە ئەم هەمی پێکڤە سەح بکەینی ئەلتەزناتیڤەك بۆ بێنین، یەعنی هزرەك بۆ مەسیحی و ئێزدیە بکەین کە چەوا هزرەك بۆ بێتە کرن بڕاستی؟ یەعنی نە چ پڕۆژە بۆ کەنیسە نە بۆ پەرستگەهی ئێزدیە حەتتا نوکە ناڤ پڕۆژەیە یت حکومەتە هەرێمی بەشی وەزارەتە ئەوقافی دا مە نەدیتیە.

خالەکادی کو من دی بەحس بکەم بەڕێز وەزیری پلاندانانی ژ پڕۆژەین بەردەوامی سالا 2012ی لاپەڕە (78)ی بەشی پەروەردی زنجیرە (6) حەتتا (21)ی دبنە (16) پڕۆژە، ئەڤ پڕۆژە پشتی من دیڤچوونەکە بەر یەعنی هەمی لایەنی بۆ کری ئەڤ پڕۆژەیە خەلاس بوو، هەندە مەدرەسە هەیت ئەڤە سێ، چوار سالە دەوامی خۆ دێتە کری، بەس دیسان سالا چووی ئەڤ سالە بەردەوام ئەڤ پڕۆژە یت بەردەوام ناو پڕۆژەیی بەردەوام دایی هاتیە حیساب، وان ژی قفل بووی، یەعنی من پرسیارا پەروەردەیی دهوکی کر حیسابە وان قفلە بەس دیسان پڕۆژەی بەردەوام هاتی مە ڤێ روونکردنەوەیەکی بوومە بدەن بۆچی حەتتا نوکە ئەڤ پڕۆژە هەر بەردەوام ناڤ پڕۆژی بەردەوامی دهوکی دا یت هەین، خالا دی من بەحس بکەم ڕێژە بێکاریی پارێزگا دهوکیە، ڕێژە پارێزگا دهوکی ژ دامەزراندنی بەر نوکە بەراورد د گەل ڕێژە دامەزراندنی د گەل هەولێری و سلیمانی کیم بووی ل گۆڕ ئەو ئاخافتنە کو جڤاتا یا پارێزگاها دهوکی دکات، یەعنی بەرامبەر هەمی ڕێژە یا دامەزراندنە حکومەتە هەرێمە کوردستانی دهوکی (11٪)یە، هەروەسا ڕاپۆرتی فەرمی دیارکە کو ڕێژە بێکاریی ل دهۆکی بەرامبەر پارێزگاها هەولێر و سلیمانی کێمە، ئەو بیژن هەولێر (13٪) یە سلیمانی (11٪)یە دهوکی(17٪)یە، داخازی هەمی ژ پەرلەمانتارە دکەین، داخازی سەرۆکی پەرلەمانی دکەین، کو دەمێ هاتە پارێزگاها دهوکێ سۆزەك دایە خەلکی دهوکێ، بەشی وان دامەزراندنی دا حیسابەکی دی بۆ بێتە کرن ئەوی بەر چاڤ وەربگرن و ڕێژەکا تایبەت ئەڤ سالا تایبەتیەکە بدەنە پارێزگاها دهۆکی ڕێژا وی ژی بۆ دامەزراندنە پتر لێ بێ. سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز فەرموو د. علی سندی.

بەڕێز د. علی سندی/ وەزیری پلاندانان:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بۆ بەرسڤ دانە خوشکە بەڕێز امینە خان، حەقیقەت جەنابی وی ڕاست بیژیتن پار سالێ هەر عەینەن پرسیار هەبی و حەتتا حەددەکی مە بەرسڤ دا، من نەڤێت بەرسڤە ئەو پڕۆژیت کو جەنابی وی ئیشارەت پێ دای ئەوانە پاشی دوماهی جەلسەی د گەل بەرسڤە با پرسیاری دی ئەو پڕۆژەی کو ئیشارە پێ دای ل بەرسڤە وان پرسیارە ئەمە بەنیسبەتی نیسبەتە گوژمی هاتیە تەرخانکردن بۆ پارێزگاها دهوکی و جەوانیە قەرار دان ل سەر هندی کا ب چ شێوازەکی دێنە دابەش کرن.

ليستى پڕۆژە ل سەر فەرمانی جەنابی وە یت هاتینە پەرلەمانی وە ێت دابەش بوینە سەر ئەندام پەرلەمانی دوو مەعلوماتی سەرەکی ئەو لیستە هەی ئەو وەکو مەجموعی پارەی پێویست بۆ هەر پڕۆژەکی، وە پشتی هندی کو ئەو پارەیەی هاتیە تەرخانکرن هەر ساڵەکی دا وە بۆ نموونە ئەڤ ساڵە 2012 ل سەر ڤی ئەساسی جەنابی سەرۆکی پەرلەمانی مومکینە کو چەند مەعادەلەك جێ ببن بەس ئەز خوشکە امینە پشت ڕاست دکەم کو موتەئەکید بیت کو ئەگەر مەجموعی پاری موخەصەص ئەڤ ساڵا، ساڵە 2012 بۆ ئەو مەشاریعە کو بەردەوامن بۆ پڕۆژە کو بەردەوامن ئیزافە بکاتە سەر پارەی موخەصەص ئەڤ ساڵە بۆ پڕۆژە پێشنیار کری ئەگەر هاتنە پەسند کرن نسبەتا پارێزگاها دهوکی بیست و ئیك و کەسر لە سەدە ئەمە ئەگەر تەنها پارەی وان پڕۆژە وەربگریتن ئەوی کو پڕۆژە هاتینە پێشنیار کرن وە ئەو موخەصەصە وان پڕۆژی بۆ ساڵا 2012 وە موعادەلەیەکی سەر وی ئەساسی جێ بکەتن، حەتمەن دە سورەتی بەشکلەکی دێتن، وە ئەز دی ڤی بابەتی دێ تەفصیل دیرو درێژی وە ختی بە رسڤ دانە هەمی پرسیارە دا تەوزیح کە، چونکە ئەمە بابەتەکی گرنگە وە ساڵانی بەری هنگێ مومکنە هندەك پڕۆژی ستراتیژی وەکو فڕۆکەخانە هەولێری تەئسیرێك کردبێت، هەرچەندە فڕۆکەخانە هەولێری مومکنە خزمەتە هەمی کوردستانی ژ کری وە ئەگەر زەڕوڕەت بیت بۆ هەمی کوردستانی زەڕوڕە، بەس د گەل هندی ئەز جەنابی وە هەروەسا خەڵکی پارێزگاها دهۆکی وە امینە خانیش موتمەئینی دکەم بە هیچ شکلەکی ڤان بەرنامەجی پاردا یان ئەڤ ساڵادا جانبی هندێ کو نسبا ڕێژە سەدی میئەویە پارێزگاها دهوکی یا هاتیە موراعات کرن حەدل ئیمکان وە ئەو نسبەتە کو ڤێگاڤی هەی بیست و ئێك و تشتەکی سەدیە کو نزیکە حەقی وان مومکینە دەبێ هێشتا زیدەتر بێتن (23) یان (24) بێتن ئەو ڕاستە، پرسیارا دووی یا کو امینە خان پرسیار کری ئایا ڕێژە دهوکی چەوا دێتە حیساب کرن، ئایا تشتەك هەیە بەناوی سیادی کو دێتە بڕین ژ هەموو پارێزگاها؟ نەخێر تشتەکی هەی، لیستەك هەی مەوجودە لیستی کو بەردەستی جەنابێ وە تشتەك هەیە پێ دەڵێن هەرێم، یەعنی هەتتا ڤێگاڤێ ئەم وەختی پڕۆژە دێتە دابەش بوون، دابەش دەبنە سەر چوار جوزئا هەولێرو سلیمانی و دهوك تشتەکی تریش هەیە پێ دەڵێن هەرێم کو ئەگەر پڕۆژەك قەرار هاتە دانی کو ئەو پڕۆژە پەیوەندیە هەیە هەر سێ پارێزگاها ئیدارە گەرمیان ژ تەبیعیە لە زمنی پارێزگاها سلیمانیی دا حەتتا ڤێگاڤێ شیوازی ریزبەندی کرنە کو ل دەڤ مە هەی ئەم وەسا حیسابێت کەین، هەر چەندە ئەم بۆ ئیدارە گەرمیان ژ ناڤ پارێزگاها سلیمانیی دا بەپێی عددی سوکان بەپێی ژمارەی دانیشتوانی گەرمیان ئەم موراعاتا هەندی کەین، مومکینە 100٪ موافق نەبین، بەس حەتمەن ئەڤە پڕەنسیپە نسبەتی هەرێمی ئەو تشتێ کو دێنە بڕین وەدێنە تەخسیس کرن دێ ناونیشانی پڕۆژەی لیستە هەرێم دا دێن ئەڤە هەرسێ پارێزگاها تێنە بڕینی نە بتنێ پارێزگاها دهۆکی، بەلێ تشتەکی دێنە بەرچاڤ ئەڤ پڕۆژەی بناوی هەرێم دێن بۆ نموونە وان پڕۆژە مەصاریفی دیوان وەزارات یان هەر مەصرەفەکی کو هەر خەرجیەك وە پەیوەندی ب دیوان وەزارەت هەبێ دیوان وەزارات ل هەولێری نە ل دهۆکێنە وە نە ل سلێمانینە، ڕاستە هەرسێك دێنە بڕین، بەس ئەگەر تۆ بەشکلەکی دی ئەگەر بە ریزبەندیە هەرێم، هەولێر، سلێمانی، دهۆك تەماشا بکەین، دەبینین کو دروستە

کو هەر سێ کا هاتیە برین، ئەگەر تەماشا بکەین بەپێی پارێزگەها بیژین کا کی ژ پاریزگەها چەند پرۆژە لێنە پرۆژەیت هەرێم حەتمەن د ناڤ پارێزگەها هەولێری دا ئیزهار بن، یەعنی هیچ پاریزگاهەك نینە بناڤێ پاریزگاها هەرێم ژ بەر هەندی ئەم ریزبەندیە هەنی ئەم دێ پتر بێ ب تەفصیل هەروەختەکی جەنابی وە دەرفەت دا مە کو ئەم بەرسڤە بەرێزان ئەندامانی پەرلەمان دەین، زۆر سوپاس،

بەرێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەرێز د. فەرموو د. ڕێباز

بەرێز ڕێباز فتاح محمود:

بەرێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لە سەرەتا لە داهاتەوە قسە ئەکەم هەوڵ دەدەم قسەکانم جیاواز بێ، هەرچەندە کەوتمە دوای نزیکەی سەدو ئەوەندە کەس، لە داهاتی وەزارەتی تەندروستی ئەگەر چی لە لیستەکانی پێشووتر نەهاتووە بەوەی کە گوایە ئەم داهاتە بۆ وەزارەتەکەی خوی سەرف دەکرێتەوە، بەڵام من لە قسەکانی وەزیری دارایی تێگەیشتم کە ئەو پارەیە یاخود ئەو بودجەیە بۆ وەزارەتی تەندروستی دائەنرێ بریتیە لە لێ دەرکراوی وەزارەتی تەندروستی بۆ ئەو برەی کە دانراوە واتا داهاتەکە لە (4،9)کە دەرئەکرێ ئەوەش دوو زەرەری هەیە، یەکیان ئەوەیە کە بڕی بودجەی وەزارەتی تەندروستی جارێکی دیکە کەم دبێتەوە لە (4،9) کەش دێتە خوارەوە وە جارێ دیکەش بڕی داهاتی وەزارەتی تەندروستی بڕە پارە دیار نامێنێ وە نازانرێ دواتر لە کوێ بەکار دەهێنرێ؟ ئەوە وەکو پرسیارێك بۆ وەزیری دارایی، چونکە بۆ خۆی لە ڕوونکردنەوەکەیا باسی لەوە کرد وەتەئکیدیشم لە لیژنەی دارایی کردەوە ئەوانیش هەمان بۆچونیان هەبوو، هەر لەسەر داهاتی وەزارەتی تەندروستی لە ڕاستیدا ناو هێنانی زەرورە ئەگەر چی بیانوو ئەوەیە کە بۆ وەزارەتەکە خۆی سەرف دەکرێتەوە و ئەمە لە وەزارەتی کارەباش وایە، چونکە کۆمەڵێ دام و دەزگا هەن وەزارەتی تەندروستی لە ڕاستیدا داهاتی زۆر باشیان هەیە وەخزمەتگوزاری تەندروستی بە پارە پێشکەش دەکەن، بەڵام جگە لەو بڕە پارەیەی کە بۆ حەوافزی فەرمانبەرەکان دائەنرێتەوە ئەو بڕەی تر کە ئەکاتە نزیکەی (60٪) بڕە پارەکە نازانرێ بۆچی سەرف دەکرێت تەنانەت وەزارەتی تەندروستی بۆ خۆشی پرسیارم لێ کردوون وەڵامی گونجاویان پێ نیە، ئەگەر قسەکە ئەوەیە بۆ ئەم پارەیە بۆ خۆیان سەرف دەکرێتەوە بۆ ئەم دام و دەزگایە سەرف دەکرێتەوە، لەماوەی ڕابوردوو یەکێك لەم دەزگایانە گرنگترین ئامێری دەزگاکە خراپ ببوو، بەڵام پارەیەکی پێویستیان نەبوو و نزیکەی سێ مانگ چاوەرێیان کرد تا وەکو ئەو ئامێرە چاکبکرێتەوە، زۆر کەس باسی صندوقی خانەنشینی کرد من یەك ئیزافە بۆ ئەوەی دەکەم ئەو بڕە پارەیەی کە بەناوی صندوقی خانەنشینیەوە ئەبڕێت، بڕێکی بۆ بیمەی تەندروستیە، بەڵام لە ڕاستیدا لە کوردستان شتێك نیە بەناوی بیمەی تەندروستی، وە نە من نە هیچ فەرمانبەرێکی دیکە کە ئەو بڕە پارەیەمان لێ ئەبڕێت، یەعنی تا ئێستا هیچ سوودێکمان لەو بڕە پارەیە وەرنەگرتووە و تەنانەت ئەو کەسانەش کە زۆر پێویستیان بەو بڕە پارەیەیە، چونکە لە کەرتی تایبەت خزمەتگوزاری تەندروستیان

دەست دەکەوێ، ناتوانن بڕۆن ئەو بڕە پارەیەی وەرگرن، پرسیارەکە ئەوەیە کاتێك کە ئەم پارەیە بۆ کەسەکە سەرف ناکرێ بۆچی وەردەگیرێ و چ سوودێکی هەیە؟ لە ناو داهاتەکاندا داهاتی ژینگە بە سفر دانراوە لەڕاستیدا زۆرترین جوولەی بازرگانی لە ئێستادا لە کوردستاندا لە سەر حیسابی ژینگەیە، هێنانی ژمارەیەکی زۆری ئۆتۆمبیل زۆر کەس باسی کرد لێدانی بیرە نەوتی زۆرلە کوردستان کارگەکانی وەك جیمەنتو، ئاسن، کۆمەڵێ کارگەی تر وەتەنانەت کۆمپانیاکانی موبایل سەرجەم ئەوانە کارەکانی لە سەر حیسابی ژینگەیە، ئایا دەکرێت یەعنی بەڕاستی کارەساتە کە ژینگە نەتوانێت لە کاتێکدا ئەم کۆمپانیایانە وێرانی دەکەن ژینگە، بەڵام لە بەرامبەرا یەك دینار نەدەن بە ژینگە وە ئامادە نەبن بۆ ئەوەی سەرف کەن بۆ ئەوەی کە ئەو ژینگەی کە ئەوان تێکی دەدەن بەرامبەر بەکاری بێنین بۆ چاکردنی، تەنانەت ئەمە نا یاساییشە من بۆ خۆم یەك ساڵ لەمەو پێش هەرچەندە جارێکی تریش باس کرا صندوقی ژینگە، ئەم پرسیارەم ئاڕاستەی حکومەت کردووە تا ئێستا وەڵام نەدراوەتەوە کە بەگویرەی یاسای نەوت و غاز بڕێك لە داهاتی نەوت دەبێ بچێتە صندوقی ژینگە، بەڵام لە ڕاستیدا دەستەی ژینگە ئاگای لەمەیە، نەشتێکیش لەم بابەتە هەیە، ئیتر نازانم ئەوە مەسەلەیەکی یاساییە؟ نا یاسایی کراوە، سەرپێچی یاسا کراوە، سەرەڕای ئەوانەی من باسم کرد کۆمەڵێك دەرگای تر لێرە باس کرا کە گومان دەخاتە سەر داهات و نەبوونی پارەیەك بەناوی پارەی مەدەور لەو بەشە جیاوازانەی کە باس کراوە، سەرەڕای ئەوەی لە کۆمەڵێك لە بەشەکان بڕێکی زۆر پارە سەرف نەکراوەلەنموونەی پڕۆژەکان و نموونەی مینحەکان، بەڵام بەردەوام گوێ لە پرسیارێکی (مطاطی) دەبین کە گویمان لە پرسیارێکی (مطاطی) دەبین، ئەمە عیجزی پێ پڕکراوەتەوە یاخۆد زیادەڕەوی پێ پڕکراوەتەوە، من دەڵێم بودجە ڕەقەمە، لە ڕاستیدا ئەرکی وەزیری دارایی ئەوەیە بە ڕەقەم وەك چۆن عیجزەکە دیارە، ڕەقەمیش پێمان بڵی ئەوەندە زیادەڕەوی لەوێ کراوە، ئەوەندەمان پارەی فەرمانبەر زیادە داوە وە ئەوەندە لە شوێنی تر پارەی زیاترمان سەرف کردووە، وە ئەمەش پارە مەدەوەرەکەیە، نەك ئەوەی کە بەشێوەیەکی گشتی ناوی هەر بابێك بێنین هەر ئەوترێ ئەمە عیجزی پێ پڕکراوەتەوە، لەبەر ئەوە دەبێ بە ڕەقەم قسە بکات، نەك بەو شێوەیە، لە لاپەڕە دووی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی هاتووە دەڵێ (85٪)ی دەرمان و خۆراك لە بەغداوە هاتۆتە کوردستان، بڕی گەورەی بودجە کڕینی دەرمانی هەرێمی کوردستان لە بەغدایە، بەڵام من بۆ خۆم گویم لە وەزیری تەندروستی عێراق بوو کە کوردە، دەڵێ لەو ڕێژەیەی کە دانراوە من زیاترم سەرف کردووە بۆ هەرێمی کوردستان، وەزارەتی دارایی دەڵێ لە(85٪) پێ گەیشتووە، وەزارەتی تەندروستی هەندێك لە بەر پرسەکانیان لە تەسریحاتەکانیان دەڵێن زۆر کەممان پێویستە، لەبەر ئەوە بودجەیەکی زۆر لە دەرمان سەرف دەکەین، من دەپرسم یەکەم: ئەم تەسریحاتانە کامیان ڕاستە؟ دووەم: ئەگەر قسەی وەزارەتی دارایی ڕاستە بە ڕاستی ئەو وەزیرانەی کە هەم وەزیری بازرگانی هەم وەزیری تەندروستی، نەك هەر کوردن هەمان لایەنی سیاسین کە وەزیری دارایش ئەوانە، وەهەمان لایەنی سیاسین کە وەزیری تەندروستی کوردستانیش ئەوانە، یەعنی بەڕاستی ئەمە کەم تەرخەمیە، دەبێ لێپرسینەوە بکرێ، وەئەگەر قسەی وەزیری تەندروستی عێراقیش ڕاستە،

یەعنی کەواتە ئەم بڕە پارە زۆرەی کە بۆ دەرمان دانراوە، بۆ؟ وەئەم تەسریحاتانەی کە دەوترێ ئێمە بڕی خۆمان بۆ نایێ، خۆ ئەمە مەسەلەکە دیسانەوە عەقلیەتی شۆفێنی و نازانم عەقلیەتی بەعسی شتی لەو بابەتە وجودی نیە، ئەمە پارە نیە تا لە دەستی وەزارەتی دارایی بێ، ئەمە دەرمانە لە دەستی وەزیری تەندروستی عێراق دایە، وەزیریش کوردە، بڕی ئەو پارەیەش دووسەد و شەست و چوار ملیار و شەسەد و نەوەت ملییۆن کە خۆیان دیاریان کردووە، یەکێك لە پێشنیارەکانی لیژنەی تەندروستی باسی سوودە کۆمەڵایەتیەکان کراوە، هەر لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی بۆ خۆی ئاماژەی بەوە داوە کە سوودە کۆمەڵایەتیەکان لە ئەمساڵ بۆتە دوو ئەوەندەی ساڵی ڕابوردوو، ئەمە بۆ خۆی پرسیارە وابزانم کۆمەڵێك کردی، بۆچی ئەم بڕە وا بەو شێوەیە زیادی کردووە و هەر بۆ خۆشیان پێناسەی سوودی کۆمەڵایەتیان کردووە کە پاراستنی کۆمەڵ لە مەترسییەکانی کۆمەڵایەتی وەك پێشکەش کردنی خزمەتگوزاریەکانی فێرکردن یان پزیشکی، قەرەبووکردنەوەی بێکاری، یەعنی بەگوێرەی ئەم پێناسەیە بێت ئیشی سوودە کۆمەڵایەتیەکان بەڕاستی وەزارەتی تەندروستی و وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتیە، بەشێکی ئەم پارانە کە لە سوودە کۆمەڵایەتیەکان بۆ سەرۆکایەتیەکان، بۆ وەزارەتەکانی تر دانراوە بە حیساب بۆ پێشکەش کردنی خزمەتگوزاری پزیشکی و بۆ هاوکاریکردنی خەڵکی فەقیرە، ئەگەر ئێمە دوو وەزارەتمان هەیە، ئەرکیان ئەوەیە خزمەتگوزاری تەندروستی بۆ سەرجەم هاووڵاتیان پێشکەش بکەن، کەواتە ئیشی سەرۆکایەتی هەرێم چییە پارە بدات بە خەڵك؟ ئەوەی چارەسەری پزیشکی بکات؟ ئیشی وەزارەتی سامانە سروشتیەکان چییە کە پارە بدات بە خەڵك؟ ئەگەر ئێمە متمانەمان بە وەزارەتی تەندروستی هەیە، یەعنی پێویست ناکات وەزارەتەکی دیکە بێنین تەداخولی ئیشی ئەم بکات، با وەزارەتەکە ئیشی خۆی بکا وە پێشنیارمان کردووە کە سەرجەم ئەو بڕە پارانەی لە سوودە کۆمەڵایەتیەکان بۆ مەبەستی پزیشکی دادەنرێ بخرێتە سەر وەزارەتی تەندروستی، وەزارەتی تەندروستی بیر هەم کەرتی تایبەت بکاتەوە کە ئەم سوودە کۆمەڵایەتیانە بەشێکی پارەکە بۆ ئەوە دەچێت و هەم وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی ئەرکی ئەوە بێ کە هاوکاری پێشکەش بکا، لە زۆربەی خەستەخانەکان کە خەستەخانەی زۆر ڕاقین، هەندێ کەس لەسەر حیسابی نووسینگەی فڵان، مەکتەبی فڵان خزمەتگوزاریەکی زۆر باشیان دەست دەکەوێ، هەندێ کەسیش ناچارن کە پەنابەرنە بەر تەلەفیزیۆنەکان و خۆیان بکەنە سینەمای خەڵك و داوا لە خەڵك بکەن کە خێریان پێ بکەن، پارەیان پێ بدەن، ئەگەر پارەیەك هەیە لەم کوردستانە بۆ ئەوەی کە هەموومان خزمەتگوزاری تەندروستیمان دەست کەوێ، پێویستە هەموومان بەقەدەر یەکمان دەست کەوێ نەك ئەوەی یەکێك تەواوی خزمەتگوزاریەکەی لە کەرتی تایبەت بە تەواوی دەست کەوێ و کەسێ دیکەش مەجبوری ئەوە بێ خێری دیناریێك بکات، یەعنی بەراوردی نێوان پێناسەکەی دانراوی سوودە کۆمەڵایەتیەکان وەزارەتی تەندروستی (7) ملیاری بۆ دانراوە، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران (22) ملیاری بۆ دانراوە، وەزارەتی ڕۆشەنبیری (11) ملیاری بۆ دانراوە ، هەرچەندە وەزیر باسی هەندێ بابی کرد، بەڵام ئەو شتانەی لەگەڵ ئەو باسی کرد لەگەڵ پێناسەی سوودی کۆمەڵایەتیەکە ناڕوا بەڕاستی، پێشنیاری من و

پێشنیاری لیژنەش و تەصەورم ئەوەیە کە واز لەم سیستمی خێر پێکردنە بهێنین و ئەگەر ئەو پارەیە وجودی هەیە بدرێتە دەست ئەو دوو وەزارەتە، چونکە ئەرکی ئەم دوو وەزارەتەیە کە هەم خزمەتگوزاری تەندروستی پێشکەش بە هاوولاتیان بکا لە هەردوو کەرتی تایبەت و کەرتی گشتی، و لەگەڵ وەزارەتی کاروباری کۆمەلایەتی کە لە ڕێگەی تۆڕی چاودێری کۆمەلایەتیەوە خزمەتی هاوولاتیان بکا، هەر لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی لە لاپەڕە دوانزەو سیانزە باسی هۆکاری زیادبوونی ئەو بڕە پارەی کە دانراوە بۆ فەرمانبەران، چەند خاڵێکی باس کردووە، بەلام من پرسیارم ئەوەیە ئەنجومەنی وەزیران، وەزارەتی دارایی بۆ خۆیان بەلێنیان بە کارمەندانی ئیداری وەزارەتی تەندروستی دابوو کە لە (30٪) یان بۆ سەرف بکەن، بەلام لەناو ئەو خاڵانە وجودی نیە، ئایا لەو بەلێنە پاشگەز بوونەتەوە یاخود نەخێر سەرف دەکرێت، هەر سەبارەت بە مووچە ئەم پرسیارە تەصورەکەم موشتەرەك بێ لە نێوان وەزارەتی دارایی و پلاندانان، وەزارەتی پلاندانان عەقدی هەیە لەگەڵ کۆمپانیایەکی ئەمریکی بۆ چاکسازی لە سیستمی تەندروستی، پێم وایە بڕە پارەیەکی زۆرە ئەو بڕە پارەیەی کە عەقد کراوە، بەڕێز د. حسن ئاگاداری ئەم مەسەلەیە، زۆریش ئیشمان لەسەر کردووە، یەکێك لە پێشنیارەکانی ئەم کۆمپانیایە ئەوەیە کە یەکێك لە هۆکارە سەرەکیەکانی خراپی ئەدائی کارمەندان و پزیشکانی وەزارەتی تەندروستی ئەو شێوازی پێدانی مووچەیە کە پەیڕەو دەکرێت، قسەکەی من ئەوەیە کە لە بودجەی ئەمسالیش بە هەمان شێوەوی ساڵەکانی ڕابوردوو چۆن هەر فەرمانبەرێك مووچەی پێ دەدرێ، بەهەمان پێوەریش پزیشکێك و کارمەندێك پێی دەدرێ، لە کاتێکدا ئەم کۆمپانیایە پێشنیاری کردووە بۆ حکومەتی هەرێم وە زیاتر لە پێنج ڕێگای دیاریکردووە کە دایناوە بۆ ئەوەی کە بەم ڕێگایانە دەتوانرێ ئەدائی کارمەندان و پزیشکانی وەزارەتی تەندروستی چاك بکرێ وە ئەدائێکی باشیان هەبێ، باشە ئەدی ئێمە ئەم پارە زۆرە دەدەین بەم کۆمپانیایە بۆ ئەوەی تەئسیری هەبێت، خۆ ئەگەر ئیش لە سەر پێشنیارەکانی ناکەین بۆ عەقد لەگەڵ کۆمپانیایەکی وا بکەین.

لە ژمارەی فەرمانبەران کە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دیاریکردووە بە (266) هەزار فەرمانبەر دایناوە، کەچی لە لاپەڕەکانی دیکەی موازەنە ئەگەر حیسابی ئەو ژمارەی فەرمانبەرانە بکەین (5) هەزار دیار نامێنی، چونکە لەوی (2500) کەس، (266) هەزار کەسی داناوە، دواتر لە کۆی ئەو فەرمانبەرانەی لە موازەنە هاتووە دووسەدو شەست وسێ هەزارو چوار سەدو پەنجا کەسە، (2500) کەس لەوێ دیار نیە، مەبەستم لە پێشمەرگە، پۆلیس، ئاسایش، زۆر باس لەوە دەکرێ کە ئێمە ژمارەیەکی زۆری فەرمانبەرمان هەیە، ڕاستەوخۆ لەم ڕێگەیە پارە دەچێتە گیرفانیان، هەرچەندە لێکدانەوەی ئابووری لەوانەیە شتێکی تر بێ، بەلام ئەگەر ئەو قسەیەش ڕاست بێ کە ژمارەیەکی زۆر لە ڕێگەی مووچەوە کە پارە دەچێتە گیرفانیان، بەلام پرسیارە موهیمەکە ئەوەیە ئایا ئەم ڕێژە زۆرە فەرمانبەرە لە سەر چ بنەمایەك دامەزراون، لە سەر چ بەرژەوەندیەك دامەزراون، وە ئایا لەبەر بەرژەوەندی گشتیە دامەزراون یاخود هۆکارێکی تر، لە بەشی بەخشین بە هەمان شێوە لە هەمان لاپەڕە وەزارەتی دارایی باس کراوە، پەنجا ملیار دانراوە بۆ دەستەی وەبەرهێنان، پرسیار کرا.

بەڵام وەڵامی وەزیری دارایی ئەوە بوو كە بۆ شوێنی نیشتەجێبوون بەكاردێت، بەڵام ئێمە ئەو یاسایەی كە لە پەرلەمانی كوردستان دەرمان كرد دەسەڵاتەكەمان داوە بە وەزارەتی ئاوەدانكردنەوە نەك دەستەی وەبەرهێنان، ئەگەر پێشتر صندوقی نیشتەجێبوون هەبوو، وە پێم وایە لە دەستەی وەبەرهێنان بوو ئێستاش ئەم صندوقە یەك دینار بە خەڵك نادات، كەواتە ئەم پەنجا ملیارە بۆ چییە؟ چونكە وەڵامەكەی وەزیر وەڵامێكی نایاساییە، تەنانەت لە ساڵی پاریش (90) ملیار بۆ هەمان بەش دانرابوو، بەڵام لەبەر شەش مانگی یەكەم دیاریكراوە كە هیچی لێ سەرف نەكراوە، لە بەخشین بڕی (22) ملیار بۆ لیژنەی ئۆڵمپی دانراوە بەڕاستی ئێمە وەكو لیژنەی وەرزش و لاوان وابزانم بەڕێز د. سعید، پرسیاری كرد نازانین ئەو پارەیە بۆ چی؟ ئەگەر ڕۆنكردنەوەی هەبێ. سوپاس. لەسەر وەزارەتی پلاندانان من چەند نموونەیەك دەهێنمەوە تەصەور دەكەم پێویست ناكات كە من هیچ كۆمێنتی لە سەر بدەم، نەخۆشخانەی (400) قەروێلەیی لە بودجەی ئەم ساڵیش (58) ملیار دینار لە بودجەی كوردستان دەبات، ئەوە یەك، دیواری ڕاگری نەخۆشخانەی چاو لە سلیمانی پێش ئەوەی بەردی بناغەی زانكوی ئەمریكی لە سلیمانی دابنرێ، بڕیار بوو ئەم دیوارە، دیوارێكی ڕاگرە بۆ نەخوشخانەی چاو لە سلیمانی دروست بكرێت، زانكوی ئەمریكی تەواو بووە، بیناكانی تەواو بووە وا خەریكە خویندكار تەخەروج پێ دەكا، دیواری ڕاگرەكە تەواو نەبووە، نەخۆشخانەیەك لە هەڵەبجە دەیەوێ مونافەسەی (400) قەروێلەیی سلێمانی بكات، بە هەمان شێوە وەزیر بۆ خۆی ئاگای لێیە، باسی نەخۆشخانەی هەولێر كرا زۆر باسیان كرد.

لەبەر ئەوە تیكراری ناكەمەوە، بەڵام تەنها هەر ئەوەندە دەڵێم حەق بوو لیژنەی دارایی پێش ئەوەی كە بڕیار لە سەر پەسەند بوون و پەسەنەند نەبوونی بدەن، بیریان لەوە بكردایەتەوە كە ئەم نەخۆشخانەیە ئیشی ئەوەیە كە خزمەتگوزاری دووەمی و سێیەمی پێشكەش كە، تا ئێستاش سیاسەتی تەندروستی حكومەتی هەرێم، سیاسەتی ئەوەیە كە لە ڕێگەی كەرتی گشتی خزمەتگوزاری دووەمی و سێیەمی پێشكەشی خەڵك بكات، كەی ئێمە بیرمان لەوە كردەوە بیمە دابنێین یاخود بیرمان لەوە كردەوە هاوكاری هاووڵاتیان بكەین بۆ ئەوەی لە كەرتی تایبەت خزمەتگوزاری دووەم و سێیەمیان دەست كەوێ، ئەو كاتە دەتوانین بڕیاری ئەوە بدەین كە نەخێر ئێمە پێویستمان بە نەخۆشخانەكی لەو شێوە گەورە نیە، وە تەنانەت كۆمێنتم هەیە لە سەروەڵامەكەی وەزیری پلاندانان ئەگەر ئێستا بڕۆی سەیری نەخۆشخانەی فێركاری لە سلیمانی بكەی كاتی خوی كە دروست كراوە تەنها یەك بینایەی گەورە بووە وە چوار دەوری سەوزایی بووە، ئێستا بڕۆ سەیر بكە لەوانەیە بڵێی بە دەیان ملیار دینار سەرف كراوە هەمووی لە نەخوشخانەی بچووك بچووكی بێ كەڵك كە لە زیندان زیاتر لە هیچیتر ناچێ و تەنانەت هەموو زەویەكەیان داوە.

لەبەر ئەوە تكام وایە تەصەور دەكەم وەزارەتی تەندروستیش بێ تەنانەت ئەو داواكاریەش داهێنانی خەیاڵی لیژنەی تەندروستی نیە، بەڵكو بەریوبەرایەتی تەندروستی هەولێر بۆ خۆیان داوایان كردووە، داواكارم كە ئێمە نەخوشخانە دروست بكەین لەگەڵ دروستكردنی نەخوشخانەكەش شوێنی حەوانەوەی

نەخوش بێ، نەك تەنها زیندانێك بێت و حەب و گولاج بکەین بە دەمی نەخۆشەوە، زۆر باسی ناوچەی شارەزوور کرا، بەلام یەك بابەت باس نەکرا ئەوانی تر تیکرار ناکەمەوە، سێ ساڵە بەناوی وێستگەی کارەباو ڕاکیشانی کارەبا لە ئێرانەوە بۆ ئەو مەنتیقەیە، بڕی (32) ملیار دینار بۆ هەڵەبجە دادەنرێ، وەئەمە ئەگەر بەگویرەی ژمارەی دانیشتوانی بڕی بودجە تەوزیع کرابێت، ئەمە غەدرە لە هەڵەبجە دەکرێت، لەبەر ئەوەی کە سێ ساڵ لە دوای یەك (32) ملیار دادەنرێت وە یەك دیناریشی لێ سەرف ناکرێ، ئەگەر ئەم پرۆژەیە جێبەجێ ناکرێ و تەصەورم وایە وەزارەتی کارەبا بۆ خۆیان لێی پەشیمان بوونەتەوە، با ئەمە ببێتە پرۆژەیەکی دیکە نەك هەموو ساڵ ببێتە بار بە سەر ئەو ناوچەیەوە دواتریش جێبەجێ نەبێ، پێش مانگێك وەزیری تەندروستی بەڵێنی چارەسەرکردنی کێشەی دەرمانی بە ئێمەو بە خەڵکیش داوە، یەکێك لە پلانەکانی لە دروست کردنی کۆگای دەرماندا، بەلام لەناو ئەو بودجەیە هیچ شتێك لەو بابەتە بوونی نیە، ئەگەر باسی تەنها پرۆژەکانی وەزارەتی تەندروستی بکەم نزیکەی (44) پرۆژە جێبەجێ نەکراوە یان پارەیان بۆ سەرف نەکراوە، ساڵی ڕابوردوو ئەگەر چی کۆمەڵێك هۆکار هێنرایەوە پێش ئەوەش بە مولحەقێك وابزانم ئەمڕۆ هاتووە کۆمەڵێك پرۆژەی تێدایە، ئەم پرۆژانە تەواو بوون هی ساڵی ڕابوردوون، بەلام بەداخەوە ئەوەش هەر هەڵەی تێدایە، وە ئەوە ژمارەیەك لەو پرۆژانەن کە لە ناو ئەو لیستە ناوی هاتووە گوایە تەواو بوون، بەلام بەهەمان شێوە لەناو پرۆژە بەردەوامەکان ناویان هاتۆتەوە بڕە پارەیان بۆ دانراوە، یەعنی ئەم دوو لیستەش کامیان ڕاستە، ئەگەر تەواو بووە بۆ پارەی بۆ دانراوە؟ ئەگەر تەواویش نەبووە بەردەوامە بۆ لە ناو ئەو لیستە هاتووە؟ دروستکردنی ناوەندی شیتەڵ کردنەوەی تاوان (dna)یەکێکە لەو پرۆژانە، بینای بەریوەبەری ناحیەو (19) خانووی فەرمانبەران لە ناحیەی باسنێ، من لە کۆتاییدا دەڵێم وەزیری پلاندانان باسی لەوە کرد هۆکاری ئەنجام نەدانی ئەو پرۆژانە یاخود ئەوەی کە وای کردووە ئەم پرۆژەیە ئەنجام نەدرێت، کۆمەڵێك هۆکارن و نموونەی زۆری هێنایەوە، بەلام من دەڵێم هۆکارەکان هەرچی بن لە ڕاستیدا ئەمە کەم و کوڕیە و ئەمە کەم تەرخەمیە و خراپی بەریوەبردنە، چونکە بەریوەبردنێکی باش و بەریوەبردنێکی خراپ جیاوازیەکەی ئەوەیە کە بەریوەبردنێکی باش، هۆکارەکان کەم دەکاتەوە و وا دەکات کە کەمترین هۆکار هەبێ بۆ ئەوەی پرۆژەکان دوا بکەون، بەلام ئەگەر ئێمە، هەر پرۆژە دوا بکەوێ ساڵ لە دوای ساڵ پرۆژەکان جێبەجێ نەکرێ ببێتە پێنج ساڵ و شەش ساڵ پرۆژە جێبەجێ نەکرێ، دوایش بڵێین هەر هۆکار هەیە، ئەی کەواتە ئیشی ئەو کەسەی کە ئەرکی بەریوەبردنە چییە و جیاوازی لە نێوان بەریوەبردنێکی باش و بەریوەبردنێکی خراپ چییە، و دواتریش دەپرسم ئێمە ساڵی پار بە هەمان شێوە لەوانەیە لە ئێستاش زیاتر قسەمان لە سەر بودجە کرد و پێشنیارمان کرد و یاساشمان بۆ دانا بەبەرچاوی هەموومانەوە یاساکە پێشیل دەکرێ، یەعنی هەم زەمان لەوەی کە چییە دیسانەوە لەو قسانەی کە دەکرێ ئەو چاکسازیانەی کە دەکرێ، ئەو یاسانەی کە دەریئەکەی دیسانەوە پێشیل نەکرێ وە پرسیارێکی دیکە ئەوەیە لە بەرامبەر ئەوەی کە ساڵی ڕابوردوو کە یاسا پێشیل کراوە و حکومەت کە خۆی ویستوویەتی بەبێ گوی دانە پەرلەمان بودجەی سەرف کردووە،

ئەركی پەرلەمان ئەگەر لێپرسینەوە نەبێ بەڕاستی ئەركەكەی چییە یەعنی بە هەمان شێوە ساڵێكی تریش دێنەوە و دەڵێن وەڵڵا حكومەت پرۆژەكەی جێبەجێنەكردو كۆمەڵێك هۆكار هەبوو. سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز فەرموو د.علی سندی.

بەڕێز د. علی سندی/ وەزیری پلاندانان:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

پێشەكی دەست خۆشی لە كاك د. ڕێباز دەكەم بۆ ئەو تێبینیانەو كە بە دەقیقی موتابەعەی ئەوانەی كەرتی تەندروستی كردبوو نازانم بۆ من بەس تەعقیب لە سەر یەكێكیان دەدەم، چونكە ئەوانی تر حەزدەكەم بەدەقیقی وەڵام بدەمەوە ناچمە ناو ئەو تەفصیلە، بەڵام جەنابی ئیشارەتی بە ڕەئیەك دا بەڕێز جێگیری سەرۆكی پەرلەمانیشی كردە شاهد لە سەر ئەوەی كە پرۆژەیەك هەیە پارەكەی زۆرە، ئەوە بە تەصەوری من تەقیم كردنی نرخی كارێك بەتایبەتی ئەگەر كارێكی ئیستیشاری بێتن ئەوانە بەو شكلە ئیحتیماله زۆر عادلانە نەبێتن، چونكە لە هەمان كاتدا بەڕێزیان ئیشارەی بەوەشدا كە تێبینی زۆر باشیان داوە، بەڵام حكومەت تا ئێستا تێبینیەكانی بە كارنەهێناوە یان هێشتان هەموو ئەو موقتەرحاتەی كە داویەتی جێبەجێنەبوون، تەبیعی لێرە شتێك هەیە، ڕاستە هەموو جیهەتێكی حكومی مەفروزە دەست بە خەرج كردنی پارە دا بگرێت، بەڵام كە دیتە سەر بابەتی ئیستیشارات هەر جیهەتێك كە بیەوێتن جیهەتێكی ئیستیشاری بە كار بینێتن، دەبێ پارەی تێدا خەرج بكا، كە پارەی تێدا خەرج كرد، ئەوە تەنها و تەنها مەعنای ئەوە نابێتن مادام پارەت لە جیهەتێكی ئیستیشاری دا خەرج كرد دەبێ 100٪ هەرچی موقتەرحیان گوتووە موقتەرەحەكە تەتبیق بكەی یان لە ئاخیرا بپرسی بڵێی مادام تۆ موقتەرەحاتی ئەمان تەبیق ناكەی، بۆچی پارە دەدەی؟ بۆچی داوای دیراساتیان لێ دەكەی؟ چونكە ئەگەر بە تەنها تەفكیركردن و تەنها بەدوای حەل گەڕان بۆ خودی حكومەت بۆ ئەو موئەسسەسەیەی كە خەریكی كارەكەیە لی بگەڕێن، حەتمەن مومكینە زۆر مۆفەق نەبین، هەر بۆ ئەوەشە جیهاتی ئیستیشاری لە هەموو عالەم هەیە، وە بۆ مەعلوماتی بەڕێزیشتان شێوازی ئیختیار كردنی موئەسسەسە كە بۆ كارێكی ئیستیشاری بۆ چەند وەزارەتێك دەكرێتن لە سەر ئاستی ئەنجومەنی وەزیران موناقەشە دەكرێتن، ئەنجومەنی وەزیران بە هەر هەمووی پێكەوە قەرار لە سەر ئەوە دەدەن كە كارێكی گەورە یان جیهەتێكی ئیستیشاری بە كار بێنن بۆ چەند مەبەستێك، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز فەرموو بایز تالەبانی

بەڕێز بایز تالەبانی / وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

دەمەوێ هەندێك ڕوونكردنەوە لە سەر تێبینیەكانی كاكە د. بدەم، بەڕاستی بەنیسبەتی دەرمان و خۆراك ئەوانە ئێمە لە نەفەقاتی حاكیمە لە یەكەم ڕۆژی تەقریرەكەمە خوێندنمەوە ئەوە بوو وتیان ئەوە پێویست ناكات ئێستا ئەوەیە مەسەلەكە كە سوئالەكەی لێوە دێت ئێستاكە ئەمە من لە ساڵی 2005 وە من بە جەداول داومە ئەوە نیسبەتە لەوێ نیسبەتەكانمان دەركردووە كە 85٪ هاتووە، ئەوە ئەرقامە، ئەوە ئیحصائیەیە ئەوە، بەنیسبەت دەرمانیشەوە بە هەمان شێوە نیسبەتەكەی بەو شێوە دەردەچێ، وەزیری تەندروستی ئێستا بە عەكسەوە دەڵێ پارەیەكی زۆر ئێمە لەسەر ئەوان هەمانە نەیان داوە بە ئێمە، زەرەریشمان كردووە تێدا، بەنیسبەتی سوودە كۆمەڵایەتیەكانەوە دیارە جەنابی بەس خاڵی ئەوەی خوێندەوە، سوودە كۆمەڵایەتیەكان پاراستنی كۆمەڵ بە گشتی یان بەشێك لە مەترسیەكانی كۆمەڵایەتی وەك پێشكەشكردنی خزمەتگوزاریەكان، فێركردن یان پزیشكی قەرەبووكردنەوەی بێكاری مووچەكانی دەستەبەری كۆمەڵایەتی و ئەو سوودانەی كە پێشكەش دەكرێن لە كاتی مردن،

أ. لە وەزارەتی كاروباری كۆمەڵایەتی بڕی (400) ملیار دینار دەدرێت بۆ دانی مووچەی شەلەل دەماغ، نابینایان، كورتە باڵاكان، نابیستەكان، تالا سیما، هیمۆفیلیا، چاودێری خیزان، كەمئەندامان، نەخۆشی ئۆتیزم، و مووچەی خانەنشینی كار و دەستەبەری كۆمەڵایەتی.

ب. وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالەكان (49) ملیار دینار بۆ زیندانە سیاسیەكان و مینحەی پێشینەی هاوسەرگیری و بۆ خەرجی خوێندنی كوڕ و كچی شەهید لە زانكۆكان،

ج. وەزارەتی ڕۆشەنبیری(11) ملیار دینار بۆ مووچەی ڕێز لێنان و ڕۆژنامەنووسان و هونەرمەندان و وەرزشكاران،

د. وەزارەتی ناوخۆ دە ملیارو حەوت بۆ پێدانی مووچەی موختارەكان و پێشینەی پارێزگاكان،

ھ. وەزارەتی تەندروستی خەرجی حەوت و لە سەدە شەش ملیار بۆ چارە سەركردنی نەخۆشی،

بە نیسبەتی ئەوەی كە پێنج هەزاروچوار سەد فەرق هەیە، میلاكاتی ئێمە لە بەغدا شەش سەد و شەست و دوو هەزارو چوار سەد و چل و چوارە، ئێمە ئەم ساڵ ئەوەی كە تەعینی دەكەین (17)یە، بۆیە لەلای ئێمە شەسەد شەست و حەوت و هەشت سەد و چل و نۆیە، فەرقەكە پێنج و چوارسەدو پێنچە، لەوێ هاتووە فەرقەكە، وە ئەو فەرقە بە قەرارە وە ئێمە میلاكمان بۆ هاتووە بە(11)و قسوور، ئێمە كردوومانە بە (17)ە لە كوردستانا، گوایە ئەوەی كە نا یاساییە (50) ملیار دانراوە بۆ وەبەرهێنان دیارە ئەوە جارێكی تریش فیعلەن بۆ وەبەرهێنان دانراوە، (50) ملیار، ئەوە بۆ صندوقەكەیانە بۆ پێشكەشكردنی دەعمە، لە هەمان كاتدا بۆ خەدەماتی ئەو شوێنانەیە ئەوانەی كە كراون خەدەماتی لە سەر حكومەتە وە بۆ ئەوەی كە جەنابی باسی دەكات ئەوەی كە قەراریان داوە، ئەوە لە وەزارەتی ئاوەدانكردنەوەیە (49) ملیاری بۆ تەخسیس كراوە وەدەستی پێكراوە وە ئێستا ئیشی تێدا دەكرێ، سوپاس،

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز د. تارا فەرمووو.

بەڕێز د. تارا تحسین ئەسعەدی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

سەرەتا دەست خۆشی لە لیژنەی دارایی دەکەم بۆ ڕاپۆرتەکەیان، هەوڵیش دەدەم ئەو شتانەی کە گوتراوە دووبارەی نەکەمەوە، بەس بەکورتی کەمی بودجەی وەزارەتی تەندروستی کە هیوادارم وەزیر چارەسەرەکی بۆ بدۆزێتەوە، چونکە ئەو بودجە کەمە ناتوانی خزمەتگوزاری پێویست پێشکەش بە هاووڵاتیان بکات، هەروەها پێشنیارێکیشم هەیە بۆ وەزیری پلاندانان کە پلانێکی ستراتیژی دابنێن بۆ دروستکردنی نەخۆشخانە و نۆژەنکردنەوەی نەخۆشخانەکان، ئەویش لە بودجەی پەرەپێدانی پارێزگاکان بێت کە ساڵی پار بڕیارمان دا نەگەڕێتەوە پەرلەمان، بۆیە لێرەدا پێشنیار دەکەم بەشێکی زۆری ئەم بودجەیە بۆ دروست کردن و نۆژەنکردنەوەی نەخۆشخانەکان دابنرێت، پێشنیارەکەی تریشم بۆ دەرمانە کە هەر چەند وەزیر لێرە ئێستا باسی کرد، بەشێوەیەکی ڕێك وپێك نایەتن، هەروەها ئەو جورانەی کە دێ لە کاتی پێویستە نایێت، یان نەوعیەتەکانی باش نین، بۆیە پێشنیار دەکەم ئەو پارەیە بگەڕێتەوە هەرێمی کوردستان، لێرە دەرمانی پێ بکڕدرێ، باشترە لەوەی لە بەغداوە بۆمان بێت، هەروەها سەبارەت بە درماڵەی ترسناکی کە کارمەندانی تەندروستی دکتۆر و پەرستیارەکان چاوی پێبخشرێنتەوەو هاوشێوەی بەغدای لێ بکرێتن، هەروەها سوودە کۆمەڵایەتیەکان کە لە وەزارەتی تەندروستی کە بە بڕی(7.6) ملیار دینار دیاریکراوە، پڕۆژە یاسایەك هەیە لە لیژنەی ئێمە کە خوێندنەوەی دووەمی بۆ نەکراوە لە کاتی دەرچوونی ئەو پڕۆژە یاسایە ئەو سوودە کۆمەڵایەتیانە بچێتە ئەو صندوقەوە کە بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشی شیر پەنجەکان، نەخۆشە گرانەکانە هەروەکو هاوکاریشم دکتۆرە جیهانیش ئاماژەی پێ کرد، پشتگیری ئەو بۆچوونە دەکەم، هەروەها کەمی بودجەی وەزارەتی ژینگەش ئەوەش دەبێ چارەسەرێکی بۆ بدۆزنەوە دەستەی ژینگە، ئا ببورن ئەوە لە ڕاپۆرتەکەش کە بە دەستە هاتبوو، بەڵام لەکاتی نەقل کردنی بۆ ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی هەڵە کرابوو، هەروەها پرسیارێکم هەیە لە سەر پڕۆژەکان کە بۆ ماوەی دوو ساڵە پڕۆژەی نەخۆشخانەی (80) قەروێڵەیی شێر پەنجە لە سلێمانی، لەگەڵ (200) قەروێلەیی لە شاری هەولێر هی لە دایك بوون دوا دەکەوێ، هاوکارم شلێر خانیش ئاماژەی پێ دا، هیوادارم جەوابمان بداتەوە وەزیری پلاندانان، هەروەها وەك ئەندامێکی لیژنەی وەرزش و لاوانیش پێشنیار دەکەم بە دروستکردنی دیزاینی شارێکی وەرزشی لە هەولێر کە بکەوێتە پلانەوە، ئەگەر بۆ ئەمساڵیش نەبێ، ساڵی داهاتوو ئەم پڕۆژەیە دروست بکرێت، پشتگیری هەموو ئەو داواکاریانەش دەکەم کە سۆزان خان وەك لیستی کوردستانی کردی لە ئەلفی تا یائی حەزناکەم دووبارەی بکەمەوە، هەروەها بەردەوام بوون کەلە ناوچە دابڕاوەکان دەکەن، ئەکرێت و بەردەوام بن لە سەری، هەروەها سەبارەت بە شەهیدان پشتگیری ڕایەکانی کاك محمد دەکەم کە هەمووی بە ڕێك و پێکی روونکردەوە، حەز ناکەم دووبارەی بکەمەوە، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز فەرموو جەنابی وەزیری دارایی.

بەڕێز بایز تالەبانی / وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من لە جەوابی کاك دکتۆرو جەوابی ئەو خوشکەشم ئەوەم لە بیر کرد، ئێستا بەنیسبەتی 30٪ ئیداریەکانی وەزارەتی تەندروستیەوە ئەم کێشەیە تەبیعی هاتە ئەنجومەنی وەزیران، وە دوای ئەوەی ئەنجومەن بۆی دەرکەوت لە ڕێگای وەزارەتی داراییەوە چەند کۆبوونەوەیەك کرا، بینرا کەوا ئەو موخەسەساتە لە بەغدا دەدرێت، ئەنجومەنی وەزیران قەراری دا بەپێی بڕیاری پەرلەمان ئەو موخەسەساتەیان پێ بدرێ، وە کتابەکەمان بۆ هاتووە، بەڵام ئەو کتابە هەفتەی ڕابوردوو هاتووە، ئەم تەقریرە ئەوا تەقریبەن سێ مانگە زیاتر، چوار مانگە نووسراوە

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز د. دانا فەرموو

بەڕێز د. دانا سعید صوفی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

نازانم دوای نەك سەدو پەنجا، بەڵام دوای سەدو لەوانیە پێنج کەس، کە ئەندام پەرلەمان قسەیان کردووە چی بۆ من ماوەتەوە، بە هەرحاڵ زۆر مەحاوەلەم کرد کە شتێکی وا بڵێم کە بە شێوازێکی تر دایبڕێژمەوە،

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆکی پەرلەمان:

حەز دەکەم بزانی چوار کەس ناوی خۆی نەنووسیوە لەو سەدو یانزە کەسەی، تا ئێستا شەش ناو ماوە، فەرموو. بەڕێز د. دانا فەرموو .

بەڕێز د. دانا سعید صوفی:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بودجە بریتیە لە سیاسەتی حکومەت بۆ ساڵێك، یەعنی ئەو سیاسەتە کاریگەری دادەنی لە سەر ئەوەی کە بە شێوەیەیەك دەتوانم بڵێم چۆن ئاڕاستەی بوارە جیا جیاکانی کۆمەڵگای دەکەن، بۆیە پێویستە ئەو سیاسەتەی بودجە بە شێوەیەك بێ کە ڕەچاوی دادپەروەری بکات، ڕەچاوی هاوسەنگی بکات لە نێوان بوارەجیا جیاکاندا، و بەهەمان شێوەش دەبێ پلان و ئامانجێکی دیاریکراوی هەبێ، بە ڕای من بۆ ئێستای هەرێمی کوردستان پێویستە چوار ئامانجی سەرەکی هەبێ، ئامانجی یەکەم: ئەوەیە کە چۆن ڕووبەڕووی بێکاری ببینەوە، یان چۆن وابکەین کە بازاڕی کار ببووژێنینەوە، ئەوە یەکێکە لەو ئامانجانەی با بڵێین بودجە حیسابی بۆ بکا، ئامانجی دووەم: باشترکردنی ئاستی بژێوی هاووڵاتیانە، واتا ستانداردی ژیان بەرز بکرێتەوە، ئامانجی سێیەم: دەتوانم بڵێم دەستەبەرکردنی خزمەتگوزاریە سەرەتاییەکانە، لە بابەتی با بڵێین مەسەلەی کارەبا، تەندروستی، و هەتا کۆتایی، ئامانجی چوارەم: بریتیە لە پرۆژەی ستراتیژی بۆ ئەوەی بتوانین پشت بە خۆمان ببەستین، ئەوەی من دەبینم پێویستە ئەو چوار ئامانجە لە بودجەدا ڕەنگ

بداتەوە، بەڵام ئەگەر ئێستا خاڵ بە خاڵ پێدابچین بزانین بە چ شێوەیەك ڕەنگی داوەتەوە ئەو ئامانجە لە ناو بودجەی ساڵی 2012؟ سەبارەت بە ئامانجی یەکەم: مەسەلەی ڕووبەڕووبوونەوەی بێکاری، دەتوانم بڵێم ئەو بودجەیە پلانەکەی ئەوەیە بۆ نموونە یەکێك لەو پلانانە ئەوەیە کە (17) هەزار هەلی کار دامەزراندنی پێشنیار کردووە، دەکرێ ئەوە چارەسەرێکی وەقتی بێ، بەڵام ئەوە چارەسەرێکی بنەڕەتی نیە، لەبەرئەوەی ئێمە هەمووومان باسی ئەوە دەکەین کە لە دام و دەزگاکانمان جۆرێك لە هەڵئاوسانی ئیداری هەیە، بەپێی تێرمە ئابووریەکان باسی دەکەین، یەعنی جۆرێك لە بە تاڵەی موقەنەعە هەیە، ئەوەش دەچێتە زمنی ئەوەوە، مەسەلەیەکی تر دەکرێ لە ڕێگەی ئەو سولفانەی کە مەسەلەی سولفەی پاڵپشتی بۆ پرۆژەکانی کشتوکاڵی، قەرزی کشتوکاڵی، قەرزی پیشەسازی، هەروەها سولفەی عەقار، دەکرێ ئەوانە ببنە هۆی ئەوەی جۆرێك لە بووژاندنەوەی ئابووری لە بازاڕدا، یان هەلی کار دروست بکا، بەڵام لە هەمان کاتیشدا دەکرێ ببنە هۆی ئەوەی کە پێی دەڵێن تەزەخومی مالی دروست دەکاتن، ئەوەش جانبێکی سلبی هەیە، کە با بڵێین مەسەلەی بەرزبوونەوەی نرخی کاڵاکانە، ئەوەش بەدیلێکی ترە یان لایەنەکی سلبی ترە، سەبارەت بە ئامانجی دووەم: کە باشترکردنی ئاستی بژێوی هاووڵاتیان ئایا تا چەند لەو بوارەدا دادپەروەری ڕەچاو کراوە؟ یەعنی ئەوە بەڕاستی یەکێکە لەو ئامانجانەی دەبێ هەموو بودجەیەك بەدی بهێنێ، بەڵام ئەوەی ئێمە ئێستا دەیبینین لەو بودجەیە دا هەندێك چین و توێژ لێی سوودمەند بوون، ڕاستە کۆمەڵێك با بڵێین مەسەلەی ئەوەی باسی دەکرێ ئەوەیە دەدرێ بە خانەنشینان ئەوە جێی دڵخۆشیە لە وانەیە هەندێ شتی تریشی تێدا بێت، بەڵام بەڕاستی وەك گوتم مەسەلەی دادپەروەری ڕەچاو نەکراوە لە مەسەلەی ئەوەی کە لە نێوان چین و توێژە جیاوەزەکاندا، سەبارەت بە ئامانجی سێیەم: مەسەلەی دەستەبەرکردنی خزمەتگوزاریە سەرەتاییەکانە، یەعنی ئێمە دەیبینین کۆمەڵێك پرۆژە هەیە، بەڵام بەداخەوە پرۆژەکان وەك خۆی جێبەجێ ناکرێن، بەڕێز وەزیری پلاندانان، هەروەها بەڕێز وەزیری دارایش بۆ خۆیان ئاماژەیان بەوەدا کە لە خیلالی با بڵێین زۆر لە پرۆژەکانی پار ساڵ، ئێستا وا خەریکە هەندێکیان جێبەجێ دەکرێ، یەعنی جۆرێك لە تەئخیر بوون هەیە، ئەمەش خۆی لەخۆی دا ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە پەرش و بڵاوییەك هەیە، کە پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریە سەرەتاییەکانە، سەبارەت بە ئامانجی چوارەم: مەسەلەی پرۆژە ستراتیژیە بۆ ئێمە ئیکتیفازاتی بکەین بۆ ئەوەی بتوانین پشت بە خۆمان ببەستین، لە ڕاستیدا لەو پرۆژانەی کە پێشنیار کراون ئێستا دەتوانم بڵێم پرۆژەی ستراتیژی وای تێدا نیە کە ئێمە چاوەڕێمان دەکرد، هەر یەك نموونە دەهێنمەوە پارێزگارەکانی خۆمان زۆر جار باسی ئەوەیان کردووە کە تا ئێستا ئەوان ناتوانن ئیجازەی ئەوە بدەن پاڵاوگەی گەورە لە هەرێمی کوردستان بکرێتەوە لە کاتێکدا ئێمە ناوچەیەکی نەوتاوی گەورەیە، با بڵێم بۆ خۆمان بەرهەم هێنانی ناوخۆییمان هەیە، بەڵام بۆ ئێمە نەتوانین پاڵاوگەی گەورە دابمەزرێنین کە ئیکتیفازاتی بکات لەبری ئەوەی بنێرین بۆ تورکیا، بۆ ئێران، بۆ خۆمان بتوانین بەشە سووتەمەنی خۆمان دابین بکەین، هەروەها لەو وا بەستەیەی بەغداش با بڵێین هیچی تر وابەستە نابین لەوەی کە چاوەڕیی ئەوەی بکەین لە بەغدا بەشە سووتەمەنیمان بۆ بێ، لە

کاتێکدا ئەوە ئیمکانی هەیە، نازانم حیکمەت چییە لەوەی کە ڕێگە نادەین پاڵاوگەی گەورەی سووتەمەنی بکرێتەوە لە هەرێمی کوردستان؟ من ناچمە سەر لایەنە باشەکانی ئەو بودجەیە بێگومان یەعنی شتێکی بەدیهیە پێویستە بودجە ئیجابی بێ لە خزمەتی هاووڵاتیان بێ، وەهەروەها ئەو ئامانجانەی کە باسم کرد بیهێنێتە دی یان ئیشی لە سەر کردبێ، بەڵام چەند خاڵێك باس دەکەم کە بە لای منەوە خەلەلە گەورەکانی ئەو بودجەیە، خاڵی یەکەم: لە ڕاپۆرتەکەی لیژنەی داراییدا هاتووە وەکو پرسیارێك خراوەتە ڕوو، مەسەلەی داهاتی ناوخۆیی بە بڕێکی زۆر کەم خەملێنراوە بە ڕاستی ئەوە پرسیارێکی جدیە چاوەڕێ دەکەین وەزیرە بەڕێزەکان وەڵامی ئەو پرسیارە بدەنەوە، ئەگەر کێشەکە لەوەدایە ئێمە نامانەوێ داهاتەکانی ناوخۆی خۆمان بخەینە بەردەستی بەغدا، و ئەگەر ئەو خەمڵاندنەی کە لە بودجەدا هاتووە حەقیقیە، ئێمە پێویستە باجەکان لە سەر هاووڵاتیانی خۆمان کەم کەینەوە، بۆ ئەوەی نەچێتە بەغدا، ئەوە یەك لە پێشنیارەکانە، بەڵام ئەگەر حەقیقی نیە ئێمە دەمانەوێ بیشارینەوە، من پێشنیار دەکەم نامانەوێ لە ناو پڕۆژە یاسای بودجەدا هەبێتن من پێشنیار دەکەم وەکو مولحەقێك هەبێ، یەعنی تۆ ناکرێ داهاتێك هەبێ لە ژێر چاودێری پەرلەماندا نەبێ، ڕاستە مولحەقێك هاتووە باس لەوە دەکات کۆمەڵێك پڕۆژە بەهەندێك داهاتی تر کە لە بودجە گشتیەکەدا نەهاتووە تەنفیز دەکرێ، بەڵام ئێمە نازانین بەڕاستی ئەو داهاتە تا چەند حەقیقیە، تا چەند حەقیقی نیە، سەبارەت بە خەلەلی دووەم: ئەوەی دەیبینین جیاوازیەکی زۆر لە نێوان سەکتەرە جیاوازەکاندا هەیە، من تەنها یەك نموونە دەهێنمەوە، دەتوانم بڵێم چەند بوارێك بە تەواوی ئیهمال کراوە لەو بودجەیە، مەسەلەی مافی مرۆڤ ، مەسەلەی ژینگە، مەسەلەی ڕۆشەنبیری، یەعنی ئەگەر ئێمە لە بودجەدا نەتوانین ئیهتیمام بەو بوارانە بدەین بەرنامەمان نەبێ پلانمان نەبێ بۆ ئەوەی کە بۆ نموونە ئێمە بەرەو بونیاتنانی کۆمەڵگایەکی دیموکراسی بچین، بونیاتنانی کۆمەڵگایەك کە سەروەری یاسای هەبێ، کە مافی مرۆڤی تێدا پارێزراو بێ، بەڕاستی دەتوانین ئەو بودجەیە بخەینە ژێر پرسیارەوە لەوەی کە هاوسەنگی نیە لە نێوان سێکتەرە جیاوازەکاندا هەموو ئەوانی تر پێویستن، بۆ نموونە (سێکتەری سەربازی، سێکتەری ئەمنی، پەروەردە) ئەوانە هەموو پێویستن، بەڵام پێویستە جۆرێك لە هاوسەنگی هەبێ لە نێوان سێکتەرە جیاوازەکاندا، ناکرێ تۆ لە بەر خاتری سێکتەرێك، سێکتەرێکی تر ئیهمال بکەی، سەبارەت بە خەلەلی سێیەم: ئەوەی کە زۆر لە هاوکاران باسیان کرد کە هاوسەنگی نێوان بودجەی تەشغیلی و بودجەی وەبەرهێنانە، بەڵام کاتێك ئەگەر بەم شێوەیە بێ، یەعنی ئەوەی کە ئێستا لە بودجەدا هاتووە (70٪)ی بۆ بودجەی تەشغیلیە تەرخانکراوە تەنها (30٪)ی ماوە بۆ حکومەت کە بتوانێ سیاسەتی ئابووری خۆی پێ جێبەجێ بکات لە هەرێمی کوردستاندا، بەڵام بەو نا هاوسەنگیە دەتوانم بڵێم حکومەت ناتوانێ بەڕاستی سیاسەتێکی ئابووری تۆکمەی هەبێ، پلانێکی هەبێ بۆ ئەوەی بازاڕ ببووژێنێتەوە بۆ ئەوەی ڕووبەڕووی بێکاری ببێتەوە، و پڕۆژەکان بەکەمی دەتوانێ جێبەجێ بکات، دوا خاڵم پەیوەندی زۆر بە مەسەلەی بودجەوە نیە، بەڵام کەمێکیش پەیوەندی پێوە هەیە، لە ڕووەی کە ئێمە ساڵی پار، یاسای ڕێکخراوە نا حکومیەکانمان دەرکرد، یاسای ژمارە یەکی 2011

لەویَ بە ئاشكرایی هاتووە كە پێویستە لە سەر حكومەت بودجەیەكی تایبەت تەرخان بكات بۆ تەمویل كردنی پرۆژەی ڕێكخراوەكان، بەڵام بەداخەوە ئەوە بۆ چەند جارە لەگەڵ ئەوەی كە با بڵێین تێبینی پەرلەمانتاران، بە حكومەت ڕادەگەیەنریَ لەوەی كە پێویستە بودجەیەكی تایبەت بۆ ئەوانە تەرخان بكریَ، كە دوای ئەوەش كە یاساكەمان دەركرد دەبینین دیسان بودجەی ڕێكخراوە نا حكومیەكان لەگەڵ بودجەی ئەحزاب تێكەڵ كراوە، واتا جیا نەكرایتەوە، پرسیارەكە لێرە ئەوەیە ئایا تا چەند ئەهمیەتی ئەو یاسایانەی ئێمە هەیە كە لێرە لە پەرلەمان دەری دەكەین، ئایا ئەوە زەنگێكی خەتەرناك نیە لە بۆ ئەوەی كە ئێمە یاسا دەردەكەین بەبیَ ئەوەی حكومەت جێبەجێی بكات، ئەوە زەنگێكە بۆ ئەوەی ئایا لەم وڵاتە، لەم هەرێمە، ئاستی سەروەری یاسا لە چ ئاستێك دایە؟ سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/سەرۆكی پەرلەمان:

بەڕێز فەرمووو كام حەمە علی.

بەڕێز حەمە علی حەمە سعید:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

بەناوی خوای گەورە، بێگومان مەسەلەی بودجە وەكو خۆتان دەزانن، مەسەلەیەكی گرنگ و ئەركێك و واجبێكی سەرەكی پەرلەمانە كە بەدواداچوونی بۆ بكا، و دیراسەو لێكۆڵینەوەی زۆری لە سەر بكا، بەڵام من بەداخەوە كە سەیر دەكەم ڕاپۆرتی وەزارەتی داراییە ئەوە هیچ مقەوەماتێكی بودجەی تێدا نیە، كە خەڵكە ئەكادیمیەكان پرسم پێكردوون پسپۆڕەكان، مامۆستایانی زانكۆ ئەوەی كە ئەكادیمین و خاوەنی شەهادەی بەرزن، چونكە چوار قاعیدە هەیە لە بودجەدا، ئەو چوار قاعیدەیە ڕەچاو نەكراوە (سنوية الموازنة، شمولية الموازنة، وحدة الموازنة، توازن الموازنة) كە ئەمە ڕەچاو نەكراوە ئەوە خاڵێك، خاڵێكی تر كە میزانیە و بودجە بریتیە لە بەرنامە و پرۆگرام و پلان و سیاسەتی حكومەت بۆ بەدیهێنان و گەیشتن بە ئامانجە سیاسی و كۆمەڵایەتی و ئابووری و خزمەتگوزاری و ئاوەدانیەكانی، من دەڵێم ئایا لە ناو ئەو بودجەیە چ سیاسەتێك هەیە، چ ئامانجیَ لەو ئامانجانەی كە ئامانجی بودجەن دیایكراوە، ئەمە بەڕاستی وەكو سولفە تەوزیعی ئەرقامە، تەنها ئەرقام تەوزیع كراوە، بەداخەوە دەبوایە ڕاپۆرتی لیژنەی دارایی كە لیژنەیەكی پسپۆڕن كە تایبەتمەندن، دەبوایە ڕخنەكانیان نەچووبایەتە ناو جوزئی تەفاسیلەوە، بەڵكو بەهاتایە تیشكی بخاتایە سەر ئەم خاڵە، و ئەم خاڵەی موعالەجە بكردایە، كە دانانی سیاسەت و ستراتیژی مالی حكومەتی هەرێم، و ئایا حكومەتی هەرێم لە ئەمساڵی بودجەیە دەیەویَ ئیهتیمامی بە چ سێكتەریَ، بە چ ناوچەیەك، چ كێشەیەكی ئەم كۆمەڵگەیە و ئەم حكومەت و ئەم وڵاتەی ئێمە چارەسەر بكا، و ئەولەویەت بۆ چی دابنیَ، ئەمە خاڵێك، خاڵی تر، بێگومان خەلەلی تر كە لەناو بودجەكە لە سەر چ بنەماو ئەساسێك بودجەی بەگەڕخستن و بودجەی وەبەرهێنان دانراوە، چونكە تا ئێستا ئەوەی تێبینی دەكریَ ئەم دوو بودجەیە لە نێوان ڕێژەی لە (30٪) و (70٪)یە چەقی بەستووە پۆینتێك زیاد دەكا و پۆینتێك كەم دەكا كە بە ڕاستی لە وڵاتە پیشكەوتووەكانە پیچەوانەیە لە (30٪) بۆ وەگەڕخستنە و لە

(70٪) بۆ وەبەرهێنانە کە ئەمە گرنگە بۆ وڵاتێك کە بەرنامەی هەبێ، پلانی هەبێ، بیەوێ پێشکەوێ، تەنمیەی کۆمەڵایەتی و تەنیمیەی ئیقتیسادی و بواری پیشەسازی و بواری بازرگانی و بواری کشتوکاڵ گەشە پێ بداو وڵات بەرەو پێشەوە بەرێ، تەبعەن خاڵێکی تر گرفتێکە کە ساڵانە گرفتی کورت هێنان لە بودجە بەردەوامە و بەرەو زیادبوون دەڕوات ئەگەر ئێمە ئەم زیادبوونە حکومەت چارەسەرێکی علمی و زانستی بۆ نەدۆزێتەوە، بەڕاستی ئەم بودجە کورت هێنانە لە چەند ساڵی دا هاتووە پێم وایە ئەرکێکی گەورە دەبێ بە گرفتێکی سەرەکی وەچارەسەری ئەستەم دەبێ، خاڵێکی تر ئەگەر سەیر کەین من هەر حکومەت بە ئەرقامەکانی خۆیان و بە لیستەکانی خۆیان مەحکوم دەکەم، بۆ نموونە خەمڵاندنی بودجەکانی شمەك و خزمەتگوزاری چاکردن، باربوو بەخشین و سوودە کۆمەڵایەتیەکان و خەرجیەکانی تر لەلایەن دائیرەکەوە زۆر بەزۆری خەمڵێندراون، و لەلایەن وەزارەتی داراییەوە کەم کردنەو ڕوویداوە، یەعنی ئایا ئەم کەم کردنەویە بە گۆترەکاری دیارە نازانستیە، و گۆترەکاریە، و هەڕەمەکیە، بۆ نموونە بۆ شمەك و خزمەتگوزاری چاکردنەوە (4)تریلۆن و قسور دانراوە، وەزارەت کردوویەتی بە تریلۆنەك و نیو، یەعنی (63٪) کەمی کردووە، بۆ ئیعانات (50٪) کەمی کردۆتەوە، بۆ بەخشین دیسان (63٪) کەمی کردۆتەوە، یەعنی دائیرەکە پێشنیارێکی کردووە، ئایا ئەم دائیرانە لە خۆیانەوە لە سەر چ بنەمایەك وەزارەتەکان و دائیرەکان و پەیوەندارەکان، ئەوە هاتووە لە(73٪) کەمی کردۆتەوە، بۆ سوودە کۆمەڵایەتیەکان لە (50٪) کەمی کردۆتەوە، بۆ خەرجیەکانی تر دیسان لە (50٪) کەمی کردۆتەوە، بۆ مەوجوداتی نا دارایی لە (90٪) کەمی کردۆتەوە، یەعنی ئەو تریلۆنێك و چوار سەد و حەفتا و حەوت ملیار و هەشت سەد و پەنجا و دووی داناوە، ئەم سەد و سی و نۆ ملیاری بۆ داناوە، ئەو فەرقە زۆرە ئەمە خاڵێك، خاڵێکی تر، بۆ دیسان هەر لە خەمڵاندنەکانە کە گۆترەکاری و نازانستی نا واقیعی پێوە دیارە، بۆ نموونە بۆ سەرۆکایتی هەرێم نەوەت و شەش ملیار دانراوە، ئەم کردوویەتی بە شەست ملیار، بۆ ئەنجومەنی دادوەری (77) ملیار دانراوە، کردوویەتی بە (52)، بۆ سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران (265) کردوویەتی بە (221)، واتا بە مەعەدەل بە ڕێژەی (25٪) کەمی کردۆتەوە، ئەمە دیارە نا زانستیە، خاڵێکی تر، دوای کەمکردنەوەی وەزارەتی دارایی ئەگەر سەیرکەین بەپێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی بۆ شەش مانگی 2010 و 2011 لە شەش مانگی یەکەمی ساڵ تەمویل کراو لەلایەن بەغداوە بۆ پڕۆژەی ئیستیسماری، بریتیە لە تریلۆنێك و پێنج سەد ملیار، بەڵام خەرجکراو (953) ملیارە ، واتا بڕی (551) ملیار زیادە لە وەبەرهێنان، یەعنی لە پارەی وەبەرهێنان زیادە، ئایا ئەم پارە زیادە چی لێ هاتووە؟ ئەگەر گواستوویەتیەوە بۆ خەرجی تەشغیلی و بۆ عیجز، ئەمە پێچەوانەی یاسایە، پێچەوانەی ماددەی (32)وە لە 2011 و لە 2010 ماددەی (25) خۆ ئەگەر هەر با بڵێین ئەو موخالەفە یاساییەی کردبێ، بۆ فەرقی تەمویل کراوی تەشغیلی (94)ە، یەعنی لە هەموو حاڵەتەکە (457) ملیار هەر زیادە، لە بودجەی وەبەرهێنان ئەمە بۆ ساڵی 2010، لە ساڵی 2011 بودجەی تەمویلکراو بۆ وەبەرهێنان (2) تریلۆن و (48) ملیارە، بڕی خەرجکراو تریلۆنێك و سەد و بیست و سێ ملیارە، واتا بڕی ماوە (925) ملیار دینار زیادە، هەر لە وەبەرهێنان زیادە خەرج نەکراوە لەو شەش

مانگە، لەوەی کە تەمویل لە بەغدا وەریگرتووە پارەکە، بەس (925) ملیاری خەرج نەکردووە، دیسان ئەمە چی لێ هات؟ ئەگەر بۆ کورت هێنان و بۆ تەشغیلیە هەر موخالەفەی یاسایە، چونکە نابێ بەپێی یاسا هەر دوو ساڵەکە، هەر شەش مانگەکە، کۆ کەینەوە یەك تریلۆن و نیو دینار زیادە، لەو دوو شەش مانگە، لە قەرزی کشتوکاڵی شەش مانگی 2010 پەنجا ملیار دانراوە، بەڵام بەپێی وەزارەتی دارایی خۆی دەڵێ (13) ملیارم سەرف کردووە، (37) ملیارەکە چی لێ هات؟ قەرزی کشتوکاڵی بەپێی ڕاپۆرتەکەی خۆتان لە ساڵی 2010 شەش مانگی یەکەم دەڵێ پەنجا ملیار دانراوە، بەڵام (13) ملیارتان سەرف کردووە، ئەو خوروقاتە یاساییانەی کە لەلایەن حکومەتەوە کراوە، خوروقاتی یاساییین، لە صندوقی کوردستان بۆ داهاتی نەوت لە ساڵی 2010 و 2011 بەپێی ماددەی(15)ی یاسای نەوت و غازی ژمارە 22ی ساڵی 27 هاتووە و بە پێی ماددەی(17)ی بودجەی ساڵی 2011 وەبەپێی ماددەی (21)ی ساڵی 2010 کە دەبێ صندوقێك دروست کرێ، یەعنی بەپێی دوو ماددەی 2010 و 2011 وەبەپێی ماددەی یاسای نەوت و غاز، دەڵێ ئەو صندوقە دەبێ دانرێ، داهاتەکەی دیار بێ، وە پەرلەمانیش پەسندی بکات، زەحمەت نەبێ ئەم صندوقە چەندە؟ وە پەرلەمان چەندی پەسند کرد؟ ئەمە خوروقاتێکی یاساییە، خاڵێکی تر کردنەوەی حیسابی جێبەجێکردنی پرۆژە بەردەوامەکانە، بەپێی ماددەی (33) ی یاسای بودجەی ساڵی 2011 جێبەجێ نەکراوە، ئەمە خوروقاتێکی تری یاساییە، خاڵێکی تر با قسەیەکی لەسەر خۆشمان بکەین پەرلەمان، بەپێی ماددەی (89)ی پەیڕەوو پرۆگرامی پەرلەمان دەبێ دەزگای ژمێریاری پەرلەمان حیسابی ساڵانەی خۆی بێنێ بۆ سەرۆکی پەرلەمان و دوایی بۆ لیژنەی دارایی و دوایی ئەو حیسابە خیتامیە لە ناو پەرلەماندا موناقەشە بکرێ، ئەوە سێ ساڵە نەکراوە، حیسابی خیتامی پەرلەمان چۆن سەرف دەکرێ؟ بۆ ئەوەی قسە لەسەر حکومەت دەکەین، قسە لە سەر خۆشمان بکەین، خاڵێکی تر ناردنی حیسابی خیتامی و ڕاپۆرتی شەش مانگی وەزارەتی دارایی لە کاتی خۆی دا دەبوایە بە پێی ماددەی (79) بڕگەی دوو، و ماددەی (80)،و ماددەی(81) لە پەیڕەوو پرۆگرامی پەرلەمان، هەروەها بەپێی ماددەی (21)ی یاسای بودجەی ساڵی 2011 و ماددەی (14)ی ساڵی 2010، ئەمە بهاتایە، وە دەڵێ کە نەهات دەبێ فەرمانگەی بەرپرس ڕەوانەی لێکۆڵینەوە بکرێ و ئیجرائاتی یاسایی لەگەڵدا بکرێ، ئەوە سێ ساڵە نە حیسابی خیتامی لە کاتی خۆیدا دێ، نە ڕاپۆرتی شەش مانگی، نە ڕاپۆرتی ساڵانەی کۆتایی، و ئەم یاسایە هیچ ئیجرائاتێك نەکراوە، هەروەها دەڵێ دەبێ گرنگی بدرێت بە ڕاپۆرتی دیوانی چاودێری دارایی بەپێی ماددەی (24)ی بودجەی 2011 و ماددەی (29)ی 2010 کە دەبێت ئەم دەزگای دیوانی چاودێری داراییە ڕاپۆرتی خۆی لە سەر بودجە بنێرێت، و موناقەشە بکرێت، نەنێنراوە، و دیسان بەپێی یاسای بودجەی 2011 و 2010 دەڵێ دەبێ ئەم دەزگایانە یەك بخرێنەوە، ئەگەر دەزگاکان یەك نەخرانەوە، بودجەکانیان ڕا دەگیرێ، دەڵێم دەزگاکان یەکنەخرانەوەو بودجەکانیشیان بۆ سەرف کراوە، خاڵێکی تر جێبەجێنەکردنی ماددەکانی (28، 29، 30) یاسای بودجەی ساڵی 2011 بەشێوەیەکی نا تەواو، بە جوزئی کراوە کە یەکخستنی مووچەو دەرماڵەی هێزەکانی پێشمەرگەو ئاسایشە لە 2010/1/1 وە ئەبوایە بکرایە، بەداخەوە شەش مانگی کراوە،

یەعنی لە ماوەی دوو ساڵە شەش مانگی جێبەجێ کراوە، خانەنشینەکان زۆر کەم کراوە، کارمەندان ئەو قەرەبووە دەبوایە لە 2010/1/1 ەوە بۆیان نەکرابایە، هەروەها ماددەی(35)ی ساڵی 2011 و ماددەی(28)ی ساڵی 2010 کە دەبێت وەزارەتی پلاندانان (4) مانگ جارێك ڕاپۆرتێك لە سەر ڕێژەی جێبەجێکردنی پڕۆژەکان بەجەدوەلێك کە ماوەکەی تێدا بێ، بڕی گوژمەی پڕۆژەکەی تێدا بێ، شوێن و کاتی دەست بەکاربوونی تێدا بێ، و تەواوبوونەکەشی تێدا بێ، بەداخەوە ئەمە زۆر بەکەمی جێبەجێکراوە، خاڵێکی تر بەپێی ماددەی(22)ی ساڵی 2010 و 2011 دەبێ ئەنجومەنی وەزیران دەرخستەیەك بە حیسابی ئەو بەخشینانە کە پێی دەدرێ، پێشکەش بکا، لەگەڵ دەرخستەیەکی لایەنی خەرجی ئەو پڕۆژانەی بۆی تەرخان دەکا پێشکەش بە پەرلەمان بکات، ئایا زەحمەت نەبێ پێشکەشی کردووە؟ ئەگەر سفریش هەبێ، بیگوتبایە سفرە، خاڵێکی تر چارەسەری پارە کەڵەکەبووەکان کە خۆی زیاتر دەدا لە (8) تریلۆن دینار، ئەمە لەئەستۆی کێیە؟ مەسئولیەتەکەی لای کێیە؟ کە ئەوە وەکو باس کرا نەفەقاتی حاکیمە کە لە جەدوەلەکەی وەزارەتی دارایی خۆیانە باسی دەکات کە لە (20) تا (25) یەك تریلۆن دینارە، پارەی خۆراك لە (15٪)کەی دەبێ ئەمە چارەسەر بکرێ، وئەرك و مەسئولیەت لە ئەستۆی کێیە؟ کەم و کورتیەکی ئەم بودجەیە خەملاندن لە نێوان وەزارەت و فەرمانگە پەیوەندارەکاندا فەرقێکی زۆرە کە ئەمە خشتەکەی خۆیانە خشتەی وەزارەتی دارایی لە میزانیەکە هاتووە، خاڵێکی تر ئەو بابانەی بۆ نموونە خەرجیەکانی بەشەکانی باربوو، بەخشین، سوودە کۆمەڵایەتیەکان، مەسروفات ئوخرا، هەموو من بە جەنابی وەزیر دەڵێم، و بە حکومەت دەڵێم بەڕاستی تا 2010/6/30 و تا 2011/6/30، یەعنی هەر دوو ساڵەکە ڕوبعێك سەرفکراوە، یەعنی لە (25٪)ی سەرف کراوە، لەو شەش مانگە کە مەفروزە بەشێوەیەکی زانستی لە (50٪)ی سەرف بکرێ، کەواتە ئەم پارانە دیارە زیادن بۆ ئەو بوارانە تەخسیس دەکرێ، و حەق نیە بەو بڕە زۆرانە، ئەوە بە هەدەر دانی بودجەیە، و بە هەدەر دانی ئەو سەروەت و سامانەیە، چونکە خوی بە واقیعی دەڵێ من لە (25٪)م کەمتر سەرف کردووە، نەفەقاتی حاکیمەو سیادی کە بەشی هەرێم دیاریکراوە، تەبعەن ئەویش بە خشتەیەکە خوی وەزارەتی دارایی ناردوویەتی، دەڵێ بۆ ئینتیخابات بۆ نموونە بۆ ئینتیخاباتی ساڵی 2006 و 2007 و 2010 و 2011 هەمووی مەجموعەکەی دەکاتە (297) ملیار دینار و قسوورێك، ئێمە لەو ساڵانە ئایا ئینتیخاباتمان کردووە، (2006، 2007، 2011) مەسەلەن بۆ 2006 (47) ملیار دانراوە، بۆ 2007 (64) ملیار دانراوە، بۆ 2011(96) ملیار دانراوە، ئەم پارەیە بۆ ئینتیخاب دانراوە، ئینتیخابات نەکراوە چووە بۆ کوێ؟ پارە بۆ سەرژمێری، ئایا سەرژمێری لە کوردستانا کراوە تا ئێستا؟ کە بڕەکەی دەکاتە تەبعەن بۆ ساڵی 2006 (8) ملیار، بۆ ساڵی 2011 (10) ملیار، 2005 و 2012، ئەوە نیە، بۆچی نیە؟ بۆچی بۆ ئەوانی تر هەیە، بۆ ئەو نیە؟ کە مەجموعی هەمووی دەکاتە (118) ملیار، ئینجا پشتیوانی جووتیاران لە ساڵی 2005 (51) ملیارە، 2006، (51) ملیارە، 2012 (231) ملیارە، هەمووی دەکاتە (331) ملیار، لە بەغداوە دەعمی مزارع و جووتیار هاتووە، ئەمە چی لێ هاتووە، چۆن سەرف کرا؟ پشتیوانی جووتیاران و یارمەتی جووتیاران،

تەبعەن بۆ ریعایەی کۆمەڵایەتی بۆ ئەمانەش هاتووە، خاڵێکی تر تەسفیەی حیسابی بودجەی تەرخانکراو بۆ ئەحزاب و مونەزەمات، من دەڵێم یەکەم: دەبێ بودجەی ئەحزاب و مونەزەمات بە یاسایی بکرێت، بەداخەوە کە تا ئێستا لە سەر معیار و ستانداریکی نێو دەوڵەتی و یاسایی و مەنتقی و واقیعی نیە، بە ئارەزووە، بە میزاجە، چۆن تەوزیع دەکرێ، ئەوە نازانم، بەڵام دەبێ تەسفیەی ئەم حیسابە بێتە پەرلەمان، و پەرلەمان لێی ئاگادار بێ، خاڵێکی تر گەڕاوەکانی قەرزی عەقار و سولفەی زەواج و قەرزی بانکی کشتوکاڵی و قەرزی صناعی و قەرزی دەعمی صندوقی گەنجان و صنوقی ئیسکان، کە ئەمانە هەمووی قەرزن، ئەگەر ئێمە بێین بیخەملێنین بەڕاستی بە ملیارەها دینار نادیارەو نازانین، بڕینی خانەنشینی، یەعنی ئەو پارەیەی کە لە خانەنشین دەبڕێ، ئێمە (650) هەزار موەزەفمان هەیە، هەر موەزەفێك (20) هەزار دیناری لێ ببڕی بۆ خانەنشینی کە کەمترینە تەبعەن زۆر زۆر لەوە زیاترە دەکاتە (150) ملیار دینار، بۆیە من پێشنیار دەکەم، ئەوە کەم و کوڕیەکانی ناو بودجە تەبعەن بە ئەرقام لە ناو جەدوەلەکانی وەزارەتی دارایی خۆیدایە، بەداخەوە سێ نەوع جەدوەلی ناردووە بۆ ئێمە، بەداخەوە لە ناو سێ نەوع جەدوەلەکە فە رقی زۆر هەیە، بۆ نموونە ئەو فەرقانە بڵێم، سیلەع و خەدەمات بە پێی دەرخستەی ژمارە (5)ی ڕاپۆرتی شەش مانگی یەکەم دەڵێ (861) ملیارم خەرجکردووە، بەڵام بەپێی موازەنە دەڵێ (864) ملیار، ئەوە سێ ملیار لەوی فەرقە، لەباربوو بەپێی خشتەی ژمارە پێنج دەڵی (75) ملیارم خەرجکردووە، بەڵام بە پێی خشتەی موازەنە دەڵی (5) ملیارم خەرجکردووە، ئەوە (70) ملیار و قسور زیادە، یەعنی دیار نیە، بە پێی بەخشین دەڵی (167) ملیارم خەرجکردووە، بە پێی خشتەی موازەنە دەڵی (192)م خەرجکردووە، لەویش پێنج دیار نیە، سوودە کۆمەڵایەتیەکان دەڵێ (110) ملیارم خەرجکردووە، لەوی دەڵێ (111) یەعنی ملیارێك، خەرجیەکانی تر تەبعەن (450) ملیۆنە فەرقەکە، هەبووی نا دارایی بەپێی خشتەی ژمارە پێنج، شەش مانگی یەکەم دەڵێ (47) و قسور ملیارم سەرف کردووە، بەڵام بەپێی موازەنە دەڵێ (110) ملیار، مانای (62) ملیار زیاترە، کۆی گشتی هەموو ئەوانە دەکاتە (141) ملیار جیاوازی، خۆی یەك وەزارەت ڕەقەمی ناردووە بە دوو خشتەی جیا، ئەم جیاوازیانە بۆ؟ ئەگەر سەیرێکی هەموو ڕەقەمەکان و هەموو جەدوەلەکان بکەین بە وردی کەسێك وردەکاریەکی ژمێریاری تێدا بکا، وتم ئەمە تەوزیعی ئەرقامە، بودجە نیە، سیاسەتی تێدا نیە، بە ئەکادیمی دانەڕێژراوە، بەڵام ئەگەر سەیرێکی ئەرقامەکان بکەین یەعنی کەسێك وردەکاری بە کار بێنی تەناقوزێکی زۆر لە ئەرقامەکانە، جیاوازی زۆرە، بەهەدەر دانی زۆر، سەرفی زۆر، و ئەمانەی تێدایە، خاڵێکی تر داهاتەکان بەڕێزان، ئەو داهاتانە کە گرفتێکی زۆرە، سەر ئێشەیەکی زۆری تێدایە بۆ پەرلەمان، کە ئەمە ئیشێکی گەورەی پەرلەمانە بە دواداچوون بۆ ئەم داهاتانە بکات، بۆ نموونە داهاتی نەوت، هەر بەخششی گرێبەستەکان، وەزیری سامانە سروشتیەکان خۆی تا ساڵی 2009 وتی (25) عەقدمان هەیە ، (5) هەزار دۆلار، ئێستا (48) عەقدیان هەیە، بە پێی زانیارییەك لای منە دەکاتە (8) ملیار دۆلار، ئەو (8) ملیار دۆلارە گرێبەستەکە، بەخششەکە، ئەم بەخششە زەحمەت نەبێ لیستی بەخششەکان بۆچی سەرف دەکرێ، لیستی پرۆژەکان بۆ چ

ناوچەیەك چووە، لە كوێیە؟ داهاتی خاڵە سنووریەكان هەر زۆر بە كورتی، ئەگەر هەر ڕۆژێكی داهاتی ئیبراهیم خەلیل یەك ملیۆن دۆلاربێ، مانای ئەوەیە ساڵەكە (365) ملیار دۆلارە، ئەو سەیارانەشی كە هاتوون بی خەملێنین (150) هەزار سەیارە دێت، (150) هەزار دۆلاری، دەكاتە (150) ملیۆن دۆلار، تابلۆیەكی بۆ دەبەستن (150) ملیۆن دۆلار، مانای وایە ئەوە كۆی هەردوو داهاتەكە دەكاتە تەقریبەن (700) ملیار دینار، كە ئەوە دیار نیە بەداخەوە، تەبعەن داهاتەكانی كارەبا ئێمە ملیۆنێك بەشداری كارەبامان هەیە، ئەگەر ئەم ملیۆنە یەكی (30) هەزاری لێ وەربگری مانگانە، زەڕبی دوانزەی بكا (360) ملیار دیناری كارەبای هاووڵاتی، وەزارەتی دارایی خۆی دەڵێ من (370) ملیار دەدەم بۆ كرێی كارەبا بۆ فەرمانگەكان ئەمە مانای ئەوەیە (700) ملیار، بێجگە پارەی كارەبای بازرگانی و كارەبای كۆمپانیا و كارەبای مەعمەلەكان هی كارەبا بەس ئەوە زەحمەت نەبێ، ئەگەر بۆ خۆشی سەرف دەكەی بڵێی ئەوەندەیە، و بۆ ئەوە سەرفم كرد، و یان ئەوە، ئەوە لیستێكی پانزە لاپەڕەییە لە سەر نادیاری داراییەكان، و كەم و كوڕی بودجە كە پانزە لاپەڕەیە بە بەڵگە و بە دیكۆمێنتەوە، من دێمە سەر پێشتیارەكان، تەبعەن كەم وكوڕیەكان بەڕاستی وەك گوتم پانزە لاپەڕە ناخوێندرێتەوە بۆ ئەوەی كە ئەوە نموونە بوو لە سەر كەم و كوڕیەكان، ئەو پێشنیارانە كە من دەیكەم یەكەم: كەمكردنەوەی بودجەی هەر چوار سەرۆكایەتیەكە، سەرۆكایەتی هەرێمی كوردستان، پەرلەمان، ئەنجومەنی وەزیران، ئەنجومەنی دادوەری بە لە (20٪) كە (80) ملیار دینارمان بۆ دەگەڕێتەوە، وەكەم كردنەوەی سوودە كۆمەڵایەتیەكان بەتایبەتی بواری ئیعانات، مینەح، سوودە كۆمەڵایەتیەكان، مەسروفات ئوخرا، ئەویش بە لە (20)، (700) ملیارمان بۆ دەگەرێتەوە، (700) و قسورە، یەعنی بەم بڕینە (800) ملیار دینار بۆ ئێمە دەگەڕێتەوە، كە ئەم تەخمینە زۆر مەنتقیە بۆ، چونكە ئەگەر ئێمە لە (20٪)ی بوارەكانی خەرجی سوودە كۆمەڵایەتیەكان و باربوو و بەخشین و خەرجیەكانی تر ببڕین هیچ كەم ناكات، چونكە ئەوان ڕوبعێكیان خەرجكردووە، یەعنی ئەم لە (20٪) ببڕین مانگی نیوەی خەرجكەن، هێشتا ناتوانن، چونكە لە عیلمی ئیدارەو لە عیلمی بودجە، دەبێ توانای فەرمانگەو وەزارەتەكانیش ڕەچاو بكرێ چەندێ دەتوانێ خەرج بكا، تۆ بودجەیەكی بۆ دیاری بكە كە چەندێك دەتوانێ خەرج بكا؟ ئەمەش ئێستا ئەو لە (20٪) كەم كەیتەوە، بە موقارەنە بەرامبەر 2010 و 2011 ناتوانن خەرجی بكەن، ئەم (800) ملیارە عیجزی پێ پڕكەینەوە زائیدەن بۆ ئەو بوارانەی كە دوایی پێشنیار دەكەم بۆ ئەو بوارانە سەرف كەی، خاڵێكی تر پێم باشە ئەو بودجەی ئەحزابە بە یاسایی بكرێ، كە (200) ملیار بۆ مونەزەمەو ئەحزابە لەلایەك، لەلایەكی تریش (115) ملیار بۆ مونەزەماتی زانستیە ئەمە دەكاتە (315) ملیار، ئەمە دەبێ یەكەم: بە یاسایی بێ، دووەم: لیستی سەرفەكەی بێت، چونكە ئەمانە بودجەیەكی قەبەن، پێشنیارێكی ترم دیاریكردنی بڕەكانی بۆ سولفەی عەقار، سولفەی زەواج، پلانی پەرە پێدانی كشتوكاڵی و یارمەتی جوتیار، بانكی كشتوكاڵی، قەرزی خوێندن بۆ خوێندكاران، بانكی پیشەسازی، بیمەی بێكاری بۆ ناوچە دابڕاوەكان، زیادكردنی مووچەی فەرمانبەرانی پلە (6) تا پلە (10)، بۆ ناوچە سنووریە زیان لێكەوتووەكان، زیادەی مووچەی خانەنشین، خانەنشینی وا

هەیە (200) هەزار دیناری هەیە، مووچەیان زیاد کرێ، دەرماڵەی قوتابیان، قوتابیانی زانکۆ کە دەرماڵەیان هەیە، یەکەی نیشتەجێبوون بۆ خەڵکی کەم دەرامەت، خەڵکی هەژار، ئاوارەکانی تورکیا و ئێران، بۆ توانا سازی، بۆ دروست کردنی قوتابخانە، قەرەبووی خەڵکانی دیپۆرتکراو، ئەمە علمیە دەبێ لە ناو بودجە دیار بێ، بە مەتاتی نەڵێ دیاریکردنی بڕێك بۆ بانکی کشتوکالی، بۆ سولفەی عەقار، بۆ؟ ئەگەر مەبلەغەکە دیار نەبوو ئیلتیزام لە سەر حکومەت درووست نابێ، دەبێ ئێمە ئیلتیزاماتی یاسایی و مالی لە سەر حکومەت دروست بێ، ئەگەر تۆ وتت (100) ملیار بۆ عەقار، یەکەم: مەفروزە ئەو (100) ملیارە سەرف بکا، دووەم: خشتەی سەرفەکە بێنێ، بەس ئەگەر دیاریت نەکرد ئارەزووی خۆیەتی ئەتوانێ (50) سەرف بکا، و دەتوانێ (150) سەرف بکا، وەهەروەها بۆ ئەو بوارانەی تر کەواتە ئیلتیزامێکی مالی و یاسایی بۆ حکومەت دروست بکەین، دەبێ ئەو بڕانە دیاری بکەین، خاڵێکی تر، کەمکردنەوەی ئیفادی ناوخۆ، ئەم ئیفادە بوارێکە پێم وایە بەهەدەر دانی پارەیە، لە (50٪) کەمی کەینەوە، چونکە لە ساڵی 2009 (4) ملیار بۆ ئەو بوارە دیاری کراوە، لە ساڵی 2011 (1) ملیار دیاری کراوە، بۆیە لە (50٪) کەمی کەینەوە، ئیفاد واتە پارەیەکە دەڕوات، خاڵێکی تر، پێشنیار دەکەم کە مووچەیەك دیاری کرا بۆ زیندانیانی سیاسی، شمولی زیندانیانی سیاسی پاش ڕاپەڕینیش بکا، خەڵکێك بووە چەند ساڵێك، خاڵێکی تر پێشنیار دەکەم بۆ وەزارەتی دارایی، کە ڕێنماییەکانی سولفەی عەقار و سولفەی زەواج و سولفەی کشتوکاڵ، چاك بکا بە شێوەیەك بێ کە شمولی خەڵکی هەژار بکا، و بە شێوەیەك بێ کە ئەو عەقارە ئاسانکاری بێ بۆ هاووڵاتیان، و ڕێگری و ڕۆتینات کەم بکاتەوە، بەتایبەتی داوا دەکەم ساڵانە ڕانەگیری، چۆن زەحمەت نەبێ نەسریەی وەزارەتەکان و خەرجی وەزارەتەکان و نەسریەی سەیارەی وەزارەتەکان و مووچەی فەرمانبەران و چۆن ئەو بوارانەی تری سەرفی ڕا نەگرتووە، با بواری سولفەی عەقار و سولفەی زەواج و سولفەی کشتوکاڵ، دەعمی گوندەکان و خەڵکی گوندنشین ڕانەگرێ، بە چ پێوەرێ، بە چ مەنتقێك، بە چ شێوەیەك؟ میکانزمی ئەوەی ڕا نەگرتووە، ئەویش ڕا نەگرێ، خۆ تەبعەن ئەوە شەش مانگە پارە دەدرێ، یەعنی هەندێ بواری سەرف هەیە، بۆ ئەوانەی ڕا گرت، خاڵێکی تر پێشنیار دەکەم دانی مووچەی دوو مانگی فەرمانبەرانی ساڵی (96)ی سلێمانی، فەرمانبەرانی دەڤەری سلێمانی دوو مانگیان فەوتاوە، ئەو مووچەیە بگەڕێتەوە، پێشنیار دەکەم دەرماڵەی ترسناکی بۆ فەرمانبەرانی چاکسازی کۆمەڵایەتی کە چاکسازی کۆمەڵایەتی وەکو دەزانن مانیان گرت ئەو فەترەیەی پێشوو، و خەڵکانێکن ماندوو دەبن و ئەرکێکی پیرۆزیشیان هەیە، ئەو دەرماڵایان بۆ سەرف بکرێ، پێشنیار دەکەم سیستمی لامەرکەزی لە خەرجی وەزارەتەکاندا، بەڵام لەگەڵ موراقەبەیەکی بەهێز لامەرکەزیەت بۆ وەزارەتەکان کە کاری ڕۆتینیات کەم دەکاتەوە، پێشنیارێکی تر داهاتی دەروازە سنووریەکان دەگەڕێتەوە بۆ پارێزگاکان بەپێی یاسای بودجەی عێراق، با بۆ هەرێمی کوردستانیش ڕەچاو بکرێ، ئەو داهاتە سنووریانە، بۆ پارێزگای دهۆك، هەولێر، سلێمانی، ئیدارە سەربەخۆکان سەرف بکرێ، چونکە ئەرکی ئەو سنوورانە لە سەر ئەو دانیشتوانەیە، لە سەر ئەو خەڵکەیە، خاڵێکی تر چارەسەری پارەی کەڵەکە بووەکان ئەمە ئەرکی پەرلەمانە بەڕاستی لەگەڵ

حکومەتە، و مەسئولیەتەکە دیاری بکرێ، موقەسیر کێیە؟ بۆیە وەکو مامۆستا عمر پێشنیاری کرد، من پشتگیری ئەو پێشنیارە دەکەم، کە کۆبوونەوەیەکی هاوبەش بکرێ، لە نێوان پەرلەمان و حکومەت، ونوێنەرانمان لە بەغدا وەمیکانیزمێك بدۆزرێتەوە لە چوارچێوەی یاسا و دەستورا و، ئەوە چارەسەر بکرێ، (8) تریلۆن دینار، کەم نیە، زۆرە، بۆیە دەبێ لە چوارچێوەی دەستور و لەچوارچێوەی یاسا ئێمە چارەسەری بکەین، خاڵێکی تر پێشنیار دەکەم ئەمەش هەر پیشتگیری پێشنیاری مامۆستا عمرە، دیاریکردنی میکانیزمێك وە دانانی سەقفێکی زەمەنی بۆ چارەسەری هەموو ئەو کەلێن و کەم و کوڕیانەی کە لە بودجەدا هەیە، لیژنەیەك دروست کەین ئەو هەموو کەم و کوڕیانە چارەسەر بکا، یەعنی ئێمە وەکو کورد دەڵێ هەفتەیەکە ئاسنی سارد دەکوتین ئەو هەموو قسانە. ماء بالماء، ئەی ئایا ئەم کەموکوڕیە گرنگانەی داهات نادیارە، بوارەکانی سەرف، ئەو پێشنیارانە، من داوا ئەکەم لیژنەیەك بۆ چارەسەر کردنی پێك بهێنرێت، خاڵێکی تر بەڕاستی ئەرکی پەرلەمانە لێپێچینەوە و لێپرسینەوە بکات لەو دەزگا و فەرمانگا و کەسایەتیانەی کە مەسئولن لە کەموکورتیەکان، لە دواکەوتنی بودجە، لە حیسابی خیتامی، کێنە ئەوانە؟ پێویستە لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دا بکرێ، خاڵێکی تر، یەکێك لە ئامانجەکانی بودجە ئەوەیە کە عەدالەت بەرجەستە بکات، بەلاّم ئەگەر سەیری دابەش کردنی میلاك بکەی لەگەڵ دابەش کردنی پرۆژەکان، هەم بۆ دابەش کردنی میلاك بۆ وەزارەتەکان و فەرمانگەکان، هەم بۆ پارێزگاکان، هەم دابەش کردنی پرۆژەکان ناعەدالەتی زۆری تیایە، بۆیە پشتگیری ئەو پێشنیارەی (بەیان) خان ئەکەم کە دەڵێت دهۆك لە 11٪ی بەرکەوتووە، پێم وایە بە پێی ڕێژەی سوکانیش بێت، بە پێی پێداویستی دهۆك بێت، پێویستە ڕەچاوی ئەو عەدالەتیە بکرێتن، و ئێمە لە کاتێك کە سەردانی دەڤەر و قەزاکان ئەکەین، بەڕاستی چاومان هەم بە بەرپرسانی دامودەزگاکان ئەکەوێ، هەم چاومان بە خەڵکەکەی ئەکەوێ، سەیر ئەکەین لە ناو بودجە، لەناو پرۆژەکانیشدا ئەولەویەت نەدراوە هەتا بە خواستی فەرمانگەکان، هەتا بە پێداویستی و کەموکوڕی ناوچەکان، خاڵێکی ترم پێشنیار ئەکەم لە لایەن ئەم پەرلەمانە بەڕێزەوە لیژنەیەکی تەحقیقی دروست بکات بۆ داهات، داهات تەحقیق بکەین لەم داهاتاندا، بوارەکانی داهات وەکو وتم دیاریم کردووە بە (15) لاپەڕە، تەحقیق بکرێ لەم داهاتانە، با حکومەت بێت، نوێنەری پەرلەمان، خەڵکی پسپۆر، دانیشین بزانین ئەو داهاتە، من ئەڵێم داهاتی نەوت حەوت تریلۆنە، ئەوەندەیە، ئەو با بیسەلمێنێ وانیە، من ئەڵێم داهاتی کارەبا هەشت ئەوەندەیە، هەشت سەد ملیارە، با ئەو بڵێ وانیە، موناقەشە بکەین، دانیشین، بۆیە پێشنیار ئەکەم لیژنەی تەحقیقی دروست بکرێ، بۆ تەحقیقی داهاتەکان، بەتایبەتی بۆ داهاتی نەوت و داهاتی سنوور، پێشنیارێکی ترم بۆ وەزارەتی دارایی، بیمەی بێکاری هەموو خەریجەکان بگرێتەوە، خەریجی میهەنی، و خەریجی دیراساتی ئیسلامی، ئێستا بەس خەریجی جامیعە و مەعهەدەکان ئەگرێتەوە، هەندێ مەعهەدیش ناگرێتەوە، بۆیە داوا ئەکەم کە ئەو بیمەی بێکاریە ئەوانیش بگرێتەوە، چونکە هەموو خوێندکارن، هەموو قوتابی و ڕۆڵەی خۆمانن، کە دەرئەچن تا ماوەی چەند ساڵێك لە صەناعە تەخەروجی کردووە، لە دیراسەی ئیسلامی تەخەروجی کردووە، لە کوێیە؟ با ئەویش بیمەی بێکاری بیگرێتەوە،

خاڵێکی تر، کێشەی قەرەبوو کردنەووەی زەوی کشتوکاڵ بۆ جوتیاران، کە ئێستا ئەم کێشەی قەرەبووە بووە بە گرفتێك هەم بۆ حکومەت، هەم بۆ هاووڵاتیان، حکومەت گرفتی ئەوەیە کە قەرەبووی جوتیاران ناکاتەوە، جوتیاران ناهێڵن پرۆژەکان جێ بەجێ بکرێت، ڕێگایەکە زەوی کشتوکاڵی بەرئەکەوێ، یان پرۆژەیەکی ئیستیسماریە، هەر پرۆژەیەکە ڕێگری ئەکەن، حەقی خۆیتیان، بە پێی یاسا مافیانە، کەواتە هەم کێشەی هاووڵاتیان چارەسەر ئەبێ، هەم کێشەی حکومەتیش چارەسەر ئەبێ، بۆیە داوا ئەکەم کە برێك لە بودجە دیاری بکرێ بۆ قەرەبووی زەوی کشتوکاڵی، و بۆ قەرەبووی جوتیاران، خاڵێکی تر، کێشەی تاپۆ کردنی زەوی و خانوو بەتایبەتی لە قەزا و ناحیەکان کە ئەویش گرفتێکی هاووڵاتیانە، ئەخیر پێشنیارم ئەوەیە کە ڕۆژانە بە سەدەها تەنکەر نەوت ئەڕوا لە (پەروێزخان، باشماخ، حاجی ئۆمەران) کە دەچێت، و قورساییەکی زۆری دروست کردووە لەسەر ناوچەکان، لەسەر هاووڵاتیان، داواکارم لە داهاتی ئەو ناوچەیە بۆ ناوچەکانی (شارەزور، هەورامان، پێنجوێن، سەید صادق، عەربەت) ئەوەی سنووری باشماخە، پارەیەك سەرف بکرێت بۆ خزمەت گوزاری، و بۆ ئاوەدان کردنەووە، و بۆ بووژانەوەی ژێرخانی ئابووری، و لە داهاتی ناوچەکانی پەروێزخان بۆ ناوچەکانی (کەلار، دەربەندیخان، کفری، خانەقین) کە ئەو خەتە قورسایی لەسەر ئەوانە، و ناوچەکانی حاجی ئۆمەران و سۆران و چۆمان و ئەوانیش قورسایی لەسەریانە، لەو پارەی داهاتی نەوتە بۆ ڕێگە و بانەکانیان، بۆ ئاوەدان کردنەووە، بۆ پرۆژەی خزمەت گوزاری بۆ ئەو ناوچانە دابین بکرێ، سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

ئەمە بودجەیە، هەموو ڕەخنەیەك قابیلە، چونکە ئیحتیمالە ئەو بودجەیە کەموکورتی تێدا بێت، چونکە مەسەلەی حیساباتە، بەڵام تو ئەو خوایەی کە هەردووکمان قەناعەتمان پێی هەیە و موسوڵمانین، ئەو بودجە گەورەیە هەروا بە هەڕەمەکی، و لە خۆڕایی، و ئاوا دادەنرێت؟ فەرموو لیژنەی دارایی.

بەڕێز د.ئاراس حسین محمود:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

ئێمە چەند تێبینیەکمان هەیە لەگەڵ هاوڕێیانم لە لیژنە ئەگەر ڕێگەمان پێ بدەی، زۆرجار باسی ئەو کێشەیە دەکرێت لە 70٪ و لە 30٪، ڕاستە لە 70٪ و لە 30٪ ئێمەش وەکو لیژنە ئیشارەتمان پێداوە، پێشتریش ئاماژەمان پێدا ئەمە حاڵەتێکی (مەورووسە) لەو وڵاتانەی کە ئیدارەی ئیقتیصادی بەدەست دەوڵەتەوەیە، یەعنی ئێمە لە لایەکەوە داوا لە حکومەت ئەکەین کە خەڵك تەعین بکات، بودجەی تەشغیلی زیاد ئەکا، خەدەمات زیاد ئەکات، لە لایەکی تر ئەڵێین بۆ ئەوە لە 70٪ یە، ئەو وڵاتانەی کە ئیدارەی ئیقتیصادی (دامەزراندن، بەڕێوەبردنی کەرتە ئابووریەکان) لە دەست حکومەتدایە، بەو شێوەیە تەشغیلیەکەی زۆرە، بەڵام بە پێچەوانەی وڵاتانی ترەوە کە سەرمایەدارن، حکومەت دەوری نزمە لە چالاکیە ئابووریەکان، کەرتی تایبەت هەڵدەستێ بەو کارە، دامەزراندن بەدەست ئەوە، پێشکەش کردنی خزمەت گوزاری لای کەرتی تایبەتە، لەبەر ئەوە لەو وڵاتانە بەو شێوەیە، یەعنی ئەو حاڵەتەی کە ئێستا لە

هەرێمی كوردستان هەیە، تەعبیر لەو حاڵەتە ئەكات كە لە عیراق هەیە، مەبەستم حكومەتی مەركەزیە، ئەو وڵاتانەش كە سیستەمی بەڕێوەبردنی ئابووریەكەی وەكو هی ئێمە وایە، لەبەر ئەوە هەركەسێك بێتە سەر حوكم لە هەرێمی كوردستان، یان لە عیراق، هەر جۆرە بۆچوونێكی هەبێت، هەر جۆرە فەلسەفەیەكی هەبێت، بە ئاسانی لەو لە 70٪یە بۆ بەگەڕخستن، و لە 30٪ بۆ وەبەرهێنان دەرناچێ، بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان تێبینیەكی ترمان هەیە، ئێمە سێ، چوار ڕۆژە لێرە داوا لە حكومەت ئەكەین مەوجوداتی نادارایی كەم بكاتەوە، بەڕاستی مەوجوداتی نادراییەكە ئەوە بوو كە هەندێك بەڕێز ئیشارەیان پێدا ئەوەی كە ناویان نا تەخشان و پەخشان، یەعنی ئێستا لێرە كە كەمی كردووە، ئەو پرسیارەی كە ئاڕاستە ئەكرێ، ئەوە لەبەرژەوەندی ئەو بۆچوونانەی ئێمەیە بەڕاستی كە مەوجوداتی نادارایی كەمی كردووە، چونكە بەشێك لە مەوجوداتی نادارایی ئۆتۆمبێل و ئەساس و ئەو بابەتانەیە كە ئێمە دژین لە بەرامبەر هەموو پەرلەمانتارەكان، سوپاس.

بەڕێز عمر صدیق محمد:

بەڕێز سەرۆكی پەرلەمان.

چەند ڕوون كردنەوەیەك لەسەر ئەو قسانەی بەڕێز كاك (حمە سعید) دەدەم ، تەبعەن ڕوون كردنەوەكان لە ئامانجی ئەوەی كە ئیستیفادە لە پێشنیارەكان وەربگرین، بەڕێزیان باسی لەو مەبدەئانە كرد كە هەر موازەنەیەك پێویستە لەسەری بنیات بندرێت، یەك لەوانە (سنویة الموازنة)، ئێ خۆ ئەم پرۆژەیەی كە هاتووە ئەم مەبدەئەی تەحقیق كردووە لە ئەصڵدا، چونكە لە 1/1 ەوە دەست پێ ئەكات تا 12/31، هەروەها بۆ مەبدەئەكانی تریش، ئەمە خاڵی یەكەم، خاڵی دووەم، ئەوەی كە بەڕێز كاك (ئاراس) ئاماژەی پێدا، مەفڕوزە ئەوەی كە وەزارەت داوایان كردووە، یەك ترلیۆن و نزیكی پێنج سەد ملیۆن دینارە، مەفروزە دەست خۆشی لە وەزارەتی دارایی بكەین كە بە ڕێژەیەكی زۆر ئەو داواكاریانەی ئەوانی دابەزاندووە، چونكە مەوجوداتی نادارایی بریتیە لە چی؟ بریتیە لە كڕینی سەیارە، و هەموو ئەو شتانەی كە ئێمە زۆرجار موعارزین لەوەی كە حكومەت ئەم جۆرە خەرجیانە بكات، ڕوون كردنەوەی سێیەمم تایبەتە بە ئەو ئیستیمارەی كە هاتووە، تایبەتە بە نەفەقاتی سیادی، و نەفەقاتی حاكیمە، ئەم ئیستیمارانە تەنها بۆ تەوزیح لە ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی دا هاتووە، چونكە ئەم نەفەقاتانە هی حكومەتی عیراقین، بۆ ئەوەی ئێمە بەرچاومان ڕوون بێت، چەند ڕێژەی ئەم نەفەقاتانە، ئەم خەرجیانە چەندی بەر هەرێمی كوردستان ئەكەوێ، چەندی دراوە؟ چەندی نەدراوە؟ خاڵی سێیەم تایبەتە بە سوودە كۆمەڵایەتیەكان، سەیری سوودە كۆمەڵایەتیەكان بكەین، ئەم سوودە كۆمەڵایەتیانە چ وەزارەتێك بەری كەوتووە یان تەرخان كراوە بۆی، سەیر ئەكەین وەزارەتەكانی كار و كاروباری كۆمەڵایەتی، و وەزارەتی شەهیدان زۆرترینی بەر ئەو دوو وەزارەتە كەوتووە، چونكە تۆڕەكانی كۆمەڵایەتی، و ئەو هاوكاریانەی تر كە حكومەتی هەرێمی كوردستان دەستەبەری ئەكات بۆ هاووڵاتیان، ئەوانەی كە بۆ خانەوادەی شەهیدانە، لە ڕێگەی ئەم دوو وەزارەتەوە ئەدرێت، ئایا ئەكرێ ئێمە پێشنیاری ئەوە بكەین بڵێین لە 20٪ یان زیاتری ئەم خەرجیانە كەم

بکەنەوە؟ کێ جورئەتی ئەوە ئەکات، لەبەر ئەوە من تەصەوڕ ئەکەم ئەگەر پێشنیارێك ئەکەین مەفڕوزە وردەکاری ئەو جەداولانەی کە لە بەردەستمانە بیخوێنینەوە، بۆ ئەوەی پێشنیارەکانمان لە خزمەتی هەموو لایەك بێت، و زۆر سوپاس.

بەڕێز بایز تاڵەبانی- وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

دیارە هەرئەبێ بەو شێوەیەی دوێنێ قسە بکەم، و دەست کەمە تکاکردن جارێکی تر، توخوا من بە هەموو پەرلەمانتاران ئەڵێم ئەوانەی کە باس کران چەندی موکەڕەڕە؟ و چەندجارم شەرح کردووە؟ بەس ئێوە بە ویژدانەوە قسە بکەن، ئەمە جارێکی تر باس ئەکرێ، ئیعتیماد کردن لەسەر ئیستیمارەی شەش مانگی یەکەمی ساڵی ئەوەندە، و شەش مانگی دووەمی ساڵی ئەوەندە، ئەی باشە بۆ تەتەڕوق ناکات بۆ حیساباتی خیتامی ساڵی 2009 کە لەبەر دەستیدایە،؟ساڵی 2010 کە لەبەر دەستیدایە؟ ساڵی 2012 ەش کە بەپێی قانون ئەبێ بێتە پەرلەمان، بۆ تەتەڕوق بۆ ئەوانە ناکات؟ دوای ئەوەی عەرزی بودجە بەم شێوەیە موناقەشە کردن، من بەڕاستی نازانم،بە هەرحاڵ ئەوە حەقی خۆیانە، و ئەندامی پەرلەمان هەرچی پرسیارێك بکەن ئێمە لەسەرمانە وەڵام بدەینەوە، و من ناچمە ناو ئەو هینانەوە، ئەوەی کە ئەو باسی ئەکات ئەڵێ ئەو شتانەی کە داگیراوە لە فلان فەصلێ، ئەوەی کە باسی شمەك ئەکات و ئەوانە، ئەی باشە ئەگەر داینەگرین بودجەکە چۆن بەش ئەکات؟ چۆن عەجزەکە کەم بکەینەوە؟ ئەی باشە ئەگەر ڕاتب دابگرم، لە تەعویزی موەزەفین دابگرم، لە کوێ دایبگرم؟ و بودجەکە خۆی مەعلومە چۆنی دابگرین؟ ئێستا دایئەگری ئەڵێ دایگرت، دایناگری ئەڵێ بۆ دایناگری؟ یەعنی بەڕاستی من نازانم چی بڵێم؟ ئەمە ئەگەر بەس ئیعتیرازە و لە ئێمە ئەگیرێت ئەمە شتێکی ترە، باسی خروقاتی یاسایی ئەکات، بەڕاستی خروقاتی یاسایی من نازانم نەوت و غاز و ئەو حیساباتانەی کە باسی ئەکات، هەر ئەو ڕۆژەی جەنابی سەرۆکی حکومەت کە دەعوەت کرابوو ئەم باسە کرا، ئەویش بە وازحی جوابی دایەوە، بەڵام من لێرەوە وەکو وەزارەتی مالیە ئەڵێم دەبێ بگەڕێینەوە سەر قانونەکان، ئێمە ئیشمان چی بووە؟ ئیشمان کردنەوەی حیساب بووە، چ حیسابێك پارەی هاتۆتە ناوێ، ئێمە ئەو جیهەتە نینە پارە لە حیسابەکە دەربکەین، ئەبێ وەزارەتی نەوت خۆی پارەکە دەربکات و تەسلیمی وەزارەتی دارایی بکات، و فیعلەن وەجبەی یەکەمی لە نەوتی خاودا بەو شێوەیە کردووە، عەفوەن لە نەوتی موشتەقاتدا بەو شێوەیە کردووە و بۆمانی ناردووە، و دراوەتە وەزارەتی تەختیت، یەعنی ئێمە بەعزێك شت هەیە بەس بەو شێوەیە ئیسارە کردن یەعنی ئەمە بۆ تەشهیری بودجەکەیە، من وای تێئەگەم، باسی یەکخستنی دەزگاکان ئەکات و ئەمانە، خۆ پارەکەش لەم پەرلەمانە ئەمانە باس کرا یەکخستنی دەزگاکان، باشە خۆ منیش باسم کرد وتم وەزارەتی دارایی یەکی نەگرتووە، ئەڵێن مووچەی ببڕن، توخوا کەس ئەتوانێ مووچەی فەرمانبەر ببڕێت؟ بە هەزاران فەرمانبەر، هەر خۆتان وەکو پەرلەمان ئەوە قبوڵ ئەکەن؟ ئەوە قبوڵ ئەکەن ئەو قەرارەی کە داوتانە ئێمە جێ بەجێی بکەین؟ ئیستاش نەڕۆیشتووە و بڕوا، ئەگەر ئەزانن، ئەگەر دەزگایەك هەیە وەلەو هەمووی یەکی

گرتـووه، بڵـێن تـا بیـبڕین، یـەك جـەدوەلی خوێنـدەوە، کـە ئـەڵێ ئەمانـەیان چـی لێکـردووە، و پـارەی ئینتیخاباتمـان بـۆ چیە، و کـورە بابـە ئـەوە هـی عیراقـە بـۆ خـاتری خـوا، یـەك فلسی ئەحمەری بـۆ ئێمـە نەهاتووە، بەس ئەوە ئێستا وا تەصەور ئەکات ئێستا هەموو کەسێك گوێی لێ ئـەبێ لـە دەرەوە ئـەڵێ ئـەوە هـەمووی هـاتووە بـۆ وەزارەتـی مالیـە، و حکومـەتی هـەرێم و هـەموویان خـواردووە، بردیـان، و تەخشـان و پەخشانیان پێ کردووە، ئەوە لێرە ئیعلان ئەکەم ئەڵێم ئەوانەی کە وتراوە، هیچی ئەساسی نیە، و فـەرموو من لەگەڵ لیژنەدام، کاکە باسی لیژنە ئەکرێ مـن پـێم سـەیرە، ئـەی ئێـوە لیژنـەی ڕەقابـەی مالیتـان نیـە؟ ڕەقابەی مالی عایدی پەرلەمان نیە؟ ئەو جیهەتە نیە کەوا تەدقیق ئەکات؟ بابێت بزانێـت ئێمـە لـە ڕووی ئەکادیمیـەوە چـۆن بودجەکـەمان دانـاوە؟ و ئـەو فەرقانـەی کـە ئـەوان ئـەڵێن چـۆنە، و ئیسـتیمارەی شـەش مانگی چۆنە، قانونەکەی چۆنە، دانانی بودجە چۆنە، حیساباتی خیتامی چۆنە، موخالەفاتی قانونی چۆنە کە ئەو باسی ئەکات؟ بەڕاستی من لە.....

بەڕێز حسن محمد سورە-جێگری سەرۆکی پەرلەمان:

بەڕێز جەنابی وەزیر تکایە بڕۆ سەر ئەصڵی پرسیارەکان.

بەڕێز بایز تاڵەبانی-وەزیری دارایی و ئابووری:

من ئەصڵی پارەکان ئەوەیە، ئەوە جوابەکانە قوربان، ئەوەی کە وتوومە ئەوەیە جوابەکـەم، ئێـوە کۆمـەڵێك شت ئەڵێن ئەم حکومەتەی ئێمە ئەوەی نەکردووە، ئەمە جوابەکانە کاکە، جواب ئەبێ ڕەقابـەی مـالی بێـت تەدقیقی من بکات، ئەو جیهەتەی کە بە ڕەسمی دانراوە تەدقیقی ئەم حیساباتەی ئێمـە بکـات، ئـەوەی کـە تەدقیقی ئەم حیساباتەی ئێمە ئەکات ڕەقابەی مالیە، ڕەقابەی مالی هەیە، نیە، ئەوە عیلاقەی بەخۆتانەوە هەیە، ئێوە دێن ئێستاکە من موحاسەبە ئەکەن لەسەر ئەوەی دوو دەزگا یەکی نەگرتۆتـەوە، ئـەی باشـە بـۆ ڕەقابەی مالی تەفعیل ناکەن؟ ئەی باشە ئێـوە ڕەقابـەی مـالی بـۆ تائێستا یـەکی نەگرتۆتـەوە؟ ئـەی بۆچـی پەرلەمان دائەنیشێ من موحاسەبە ئەکات لەسەر ئەم مەوزوعە؟ توخوا باسـی بـڕینی خانەنشـینم نـەکرد؟ توخـوا چـەندجارم بـاس کـرد؟ نـەموت لـە فـلان صـەفحەدایە؟ لـە فـلان شـوێنە لـە موازەنەکـە، لـە فـلان خەزینەیە پارەکەی؟ بودجەی ئەحزابم باس نەکرد؟ بەنیسبەت ئەو پارانـەی کـە ئەگەڕێتـەوە لـە عـەقاری، لە زراعی، لە صناعی، لەوانە، توخوا باسم نەکرد؟ نەموت بۆ کوێ ئەگەڕێتەوە؟ نەموتووە دائیـرەی مـەعنی خۆی هەیە ئەچێتەوە ئەوێ؟ داهاتە سنووریەکان دوێنێکـە باسـم کـرد، ئـەم مەوزوعـەم بـە دوور و درێـژی باس کردووە، لە تەقاریری ئێمەدان، لە وەڵامی لیژنەی دارایی کە لەیەکیانی پرسیوە، یەکێك لـە وەڵامـەکان وەڵامان داوەتەوە، و ئێمەش خۆمان باش شەرحمان کردووە، باسی ئەو هەموو داهاتانە ئەکرێت، ئەڵێن لـە فلانـە شـوێن ئەوەنـدە داهاتـە هەیـە داخیـل نەکرایـە، کاکـە داهـاتی سـنووریەکان بـۆ ئێمـە نیـە، مـن وەکـو حکومەت قسە ئەکەم، داهاتی سنووریەکان بۆ بەغدایە، ئەوە یەك، فـەرموون بپرسـن لـە وەزارەتـی مالیـەی عیراقـی، بڵێن ئـەوەی کـە دێـت لـە میزانـی موراجەعـەی کوردسـتان هـەموو سـەرە ساڵێك ئێـوە ئـەیبڕن و مەقاسەی پێ ئەکەن یاخود نا؟ ئەگەر وانیە، کێ ئەبێ پرسیار بکات، ئەمەوێ سەرۆکایەتی پەرلەمان لوتـف

بفەرموێ، و کیتابێك بنووسێت، بڵێ وەزارەتی مالیە ئەمە مەفاسەی پێ ئەکەن یان ئەوەتا وەزارەتی مالیەی ئێمە بۆخۆی ئەیبات؟ داهاتەکان کاکە بەشێکی داهات قانونەن لەناو مینەح دایـە، لێـرە حەساسـیەت هەیـە، زۆرێك لە برادەران حەساسیەتیان هەیە لەگەڵ ناوی مینەح دا، ئێ من بڵێم چی ئەو قانونە عیراقیـە وایـە؟ فەرموو ئێوە بڕیارێك دەربکەن، تکادەکەم پەرلەمانی بەرێز، تکام وایە بڵێین بەهیچ شێوەیەك ساڵی داهاتوو ئـەو حیسـاباتانە مەخەنـە نـاو مینەحـەوە، و لـەناو بودجـەی ئەصـڵی دا ئـەوەی ڕەئیسـی دەری بخـەن، ئیرادەکانیان وەربگرن، مەصروفەکانیان وەربگـرن، هـەردووکیان متەساویە،(اذا اضیفت کمیـات متساویة الی اخری متساویة فالنتائج تبقی متساویة)، هیچ فەرقێك ناکات، ئێمـە ئـەوەتا ئێسـتا بۆتانمـان حـازر کـردووە، ئـەوەی کـە ئـەو هـەموو شـبوهاتەی لەسـەرە، ئـەوەتا ئیرادەکـەمان حـازر کـردووە، ئـەوە مەصـروفەکەیەتی، فەرموو داخیلی بودجەی بکەن، بەس بە شەرتێك بیکەن بە قانون، بزانن هیچ فەرق ئەکات لە مەسەلەکە؟ و بزانن ئیرادەکانیش ئەوانە هەمووی دەرئەکەوێت؟ دوای ئەوەی ئێمە وتمان بابە ئیرادی کارەبا بۆ خۆیانە، ئیرادی بەلەدیە بۆ خۆیانە، ئەو ئیرادانـەی کـە بـۆ خۆیانـە ئەوانـە هـەمووی بـۆ خۆیـان دەرئەکـەوێ، ئێسـتا پرسیارێك کرا،هی دە ملیار دیناری وەزارەتی تەندروستی، ئێ باشـە خـۆی میزانیـەی وەزارەتـی تەندروسـتی جیایە، دە ملیاریشمان بۆیان داناوە، لەگەڵ وەکـو ئـیرادی خۆیـان تەقـدیرات، ئـەوە لـە حیسـاباتی خیتامیـدا ئەبینی دەرئەچێت، دوای ئەوە یەعنی ئەمانەی کە ئێستا باس ئەکرێت لە 70٪ ئیعـتیرازات لەسـەر ئەوەیـە کە لە حیساباتی خیتامیدا دەرئەکەوێ، من ناتوانم ئێستاکە بێم ئیستیمارەیەکی شەش مانگی تەقدیرات بۆ دانانی بودجە بەنەزەری ئیعتیبار وەربگرم و بێم حیسابی لەسەر بکەم ، و مسـەلەی وەزارەتـی مالیـەی پـێ لەسەر موحاسەبە بکەم، ئێ من زۆرجار ئەوەم شەرح کرد، ئەمە حەرەکەتی تێدایە، عـەینی سـەعات ئەگـەر مەعامەلەیەك بێتە ئەوێ، ئەو ئیستیمارەیە ڕەقەمەکەی ئەگۆڕێ، ئەگەر عەینی ڕۆژ موناقەلەیەکی لەسـەر بکرێ ئەو ئیستیمارەیە ئەگۆڕێت، سوپاستان ئەکەم، مەمنوونم.

بەڕێز کوێستان محمد عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لاپەڕە (6)ی ڕاپۆرتەکـەی خۆیـان، ڕاپـۆرتی وەزارەتـی دارایـی، دەسـت نیشـانی کـردووە کـە ئەمساڵ داهـاتی سنووری ئەگەڕێتەوە بۆ هەرێم، ناگەڕێتەوە بۆ مەرکەز، ئەتوانێ خۆیان ڕاپۆرتەکەی خۆیان لە لاپـەڕە (6) بخوێنێتەوە ئەوە دەرئـەخات، بـۆ مەسـەلەی دیـوانی چاودێری، دیـوانی چاودێری یەکـەم نیـە، دووەم خـۆم چوومەتە دیوانی چاودێری ئەڵێ نە بودجە، نە حیسابی خیتامی هیچ شتێکی نایەتە لای ئێمە، و سوپاس

بەڕێز بایز تاڵەبانی-وەزیری دارایی و ئابووری:

یەکەم، ئێمە ئەڵێین ئەگەڕێتەوە بۆ خۆمان وتیان پارەکە، بەس ئەمساڵ وتیان نا، چونکە ئیسپات بوو ئەوە هی پار و پێراریشیان نەدراوەتەوە پێمـان، لەبـەر ئەوەیـە، ئـەوە واناڵێت، ئەمـە یـەك، بەنیسـبەت ڕەقابـەی مالیەوە بودجە ناچێتە ڕەقابەی مالیەوە بۆ تەدقیق، بودجـە تەخمینـە، مـن وتوومـە ئێـوە کـە بڕواتـان بـە بودجەکە نیە بینێرن بۆ ڕەقابەی مالی با تەدقیقی بکات، من وتوومە ئەگەر ئێوە ئەڵێن خەلەل هەیە،دزی

و وازی هەیە، کون و قوژبن هەیە لە بودجەکەدا، فەرموو بینێرن بۆ دیوانی رەقابەی مالی بۆ تەدقیق، بودجە تەخمینە، چۆن تەدقیق ئەکرێ؟

بەڕێز احمد سلیمان عبدالله(بلال):

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

(بسم الله الرحمن الرحيم)، پێشەکی دەمەوێ تەئیدی قسەیەکی جەنابی وەزیر بکەم، کە ئێمە دەستەی نەزاهە، و دیوانی رەقابەی مالیمان هەبا، پێویست نەبوو ئەو هەموو رەقەمانە ئێمە بەراوردی بکەین، و قسەی لەسەر بکەین، و خەریکە بە ئەرقام بەخۆشمان نەزانین چی بەسەر دێت؟ لەسەرەتا بەڕاستی من پشتیوانی لەپێشنیارەکانی برای بەڕێزم کاك (ئارام) دەکەم، کۆمەڵێك پێشنیاری هەبوو، پێشنیاری کۆمەڵی ئیسلامیە، و دەمەوێ بە پێشنیارەکانم دەست پێ بکەم، پێش ئەوەی بچمە سەر تێبینیەکانم لەسەر بودجە، پێشنیاری بەندە بۆ ئەوەی کە بەڕاستی دواتریش باسی ئەکەم کە ئێمە رێژەی هەژارانمان رۆژ بە رۆژ لە زیاد بووندایە، زیاتریش هەژرای رووی لەو خەڵکانە کردووە کە هیچ مووچەیەکیان نیە، بۆیە من پێشنیار ئەکەم لەو برە پارەیەی کە لە داهاتی نەوت هەمانە و هەڵگیراوە، خۆشبەختانە ئەمرۆ بیستم کە پارەکان مەوجودە، من پێشنیار ئەکەم دوو ملیار و نیو دۆلار تەرخان بکرێ لەو پارەی نەوتە بۆ ئەم هاوولاتیانەی کە هیچ مووچەیەکیان نیە، کە ئێمە بە پێی ئەو ئەحصایەی کە لەبەر دەستمانە، کە دەگوترێ بە شێوەیەکی نارەسمی کە یەك ملیۆن و نیو مووچە خۆرمان هەیە بە فەرمانبەر و خانەنشینەوە، دەمێنێتەوە دوو ملیۆن و نیو، ئەو دوو ملیۆن و نیوە ئەگەر یەکی وەکو مینحە لەم ساڵدا هەر هاوولاتیەك (1000) دۆلاریشی پێ بدەین، دەکاتە ئەو دوو ملیار و نیوەی کە لە پارەی نەوت، لە داهاتی نەوت بۆیان صەرف بکرێ، بۆیە من پێشنیارەکەم ئەوەیە، بۆ هەر هاوولاتیەك کە مووچە خۆر نیە بری (1000) دۆلاری پێ بدرێ وەکو مینحە بۆ ئەمساڵ، سەبارەت بە سلفەی زەواج زیاد کردنەکەی بۆ حەفت و نیو، و ناوچە دابڕێندراوەکانیش بگرێتەوە، چونکە بەڕاستی ئەوانیش حەقی خۆیانە، هەروەها سلفەی خانووبەرەش هەم بکرێ بە سێ ملیۆن، هەم ناوچە داڕێنراوەکانیش بگرێتەوە، کارئاسانی بۆ ئەو هاوولاتیانەی کە سلفەی کشتوکاڵ وەردەگرن، لە رێنمایەکان یەك برگەی تێدایە، بەتایبەتی بۆ ئەوانەی ساڵانی رابردوو، نازانم بۆ ئەوانەی ئێستا، ئەوانەیە کە بە سێ ساڵ ئەم سلفەیە بدەنەوە، ئەوەش بەڕاستی بۆ جوتیارەکان قورسە، بکرێ بە پێنج ساڵ رێنمایەکان بۆ دانەوەی قەرزەکە، چاو بخشێنرێتەوە بە مووچەی پێشمەرگە، زیاد کردنی مووچەی مامۆستایان و موخەصەصاتیان، وەکو پێشتریش باس کرا، چەند بەڕێزێك باسیان کرد، کەم کردنەوەی مووچەی هەرسێ سەرۆکایەتیەکە لەگەڵ مووچەی دادوەریش، و دەست خۆشیش لە سەرۆکایەتی پەرلەمان دەکەم کە پێشنیاری کرد لە 20% بودجەکەیان کەم بکرێتەوە وەکو سەرۆکایەتی پەرلەمان، کە من پێم وایە پێشنیارێکی باش بوو، و لەبری هەموو ئەوانەی تریش وا لێ بکەین، قەرەبوو کردنەوەی هاوولاتیانی ئێران بەردەوام بێت وەکو لە پێشنیارەکانی حکومەتیش هاتووە، قەرەبوو کردنەوەی هاوولاتیانی ئاوارە بووی دەستی رژێم، ناوچەکانی (شارەزوور، چۆمان، پێنجوێن،

پشدەر، بارزانیەکان)، هەموو ئەوانەی تریش کە ئاوارە کراون بگرێتەوە، داواکارم هەرچی زووە سلفەی عەقار و زواج و پیشەسازی و کشتوکاڵ، چاوەڕێ نەکەین تا بودجە پەسند دەکرێ، و جارێکی تر دەچێتە سەرۆکایەتی و دوای ئەوەش ماوەیەکی پێ ئەچێت تا ڕێنمایەکان دەرئەچێ، چاوەڕێی ئەوە نەکرێ هەرچی زووە ئەو سلفانە دەست پێ بکاتەوە، چونکە تەنها سلفەکان وەستێنراوە، وەکو خوشکی بەڕێزم (ناسك) خان و پێشتریش کاك (کاردۆ) و چەند بەڕێزێکی تریش لەوانەیە باسیان کردبێ، من تەئیدی ئەوە ئەکەم هەرچی زووە ئەم سلفانە دەست پێ بکاتەوە، و ڕاوەنەستێنرێت تا ئەوکاتە، خەرج کردنی دەرماڵە بۆ توێژەرانی زانستی وەك چەند بەڕێزێکی تریش باسیان کرد پشتیوانی لێ دەکەم، پێشنیار دەکەم کە ئاوڕدانەوەیەکی زیاتر بکرێ لە ڕووی پرۆژەکانەوە بۆ سنووری (ڕانیە، چوارقورنە)، دەوروبەر، وەکو پێشتریش باس کرا، بەتایبەتی قوتابخانەکان، زۆربەی زۆری قوتابخانەکان تا ئێستا سێ دەوامیان تێدایە، کە شتێکی زۆر نابەجێیە، و پردەکان، ئەم چەند پردەی کە هەیە لە سنووری چوارقورنە و ڕانیە هەیە، ئەوە چوار، پێنج ساڵە ئاو بردوویەتی تا ئێستا هاووڵاتیان بۆیان بۆتە ئەرك بۆ پەڕینەوە لە پردەکە، دێمە سەر ستراتیژیەتی ئەم بودجەیە، دیارە بە تەئکید من پێم وایە کەموکورتی زۆر هەیە لە پلانی بودجە، و بەتایبەتیش پلان بە شێوەیەکی گشتی لە حکومەتی ئێمەدا، ئەگەرچی بودجە ساڵ بە ساڵ بەرەو زیاد بوونە، بەڵام بەداخەوە ئەم زیاد بوونە نەبۆتە هۆکارێك بۆ کەم بوونەوەی بێ کاری، نەبۆتە هۆکار بۆ کەم بوونەوەی فەقیری و هەژاری، بە پێچەوانەوە ئەگەر بەراوردێك بکەین لە بەینی ساڵی 2011 و 2012 بە پێی ئەو ئەحصایەی کە لەبەر دەستی من دایە کە چەند کۆمەڵگایەکی مەدەنی کردوویانە، هیواردارم ئەوە وەزارەتی پلاندانانی بەڕێز ئەم ئەرکەیان بگرتبایە سەر شانی خۆیان، و بڵاویان کردبایەوە بۆ هەموو لایەك و ئێمەش و هەموو هاووڵاتیانیش، بەس هی ئەوانمان لەبەر دەست نیە، هی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنیمان لەبەر دەستە، بۆ نموونە ئەوەی لەبەر دەستی منە ئەڵێ ڕێژەی بێکاری لە ساڵی 2011 تەنها لە 11٪ بووە، بەڵام لە ساڵی 2012 بۆتە لە 14٪ە، من ناچمە سەر ئەوەی کە چەند ڕاستە، چەند ڕاست نیە، گرنگ ئەوەیە ئەمە ئیحصایەکە کراوە کە چەند ڕێکخراوێکی کۆمەڵگای مەدەنی کردوویانە، بڵاویان کردۆتەوە، ڕێژەی هەژاری لە ساڵی 2011 تەنها لە 3٪ بووە، لە ئێستادا لە 4،7٪ ڕێژەی ئەوانەی کە لە ژێر هەژرای دان، کە بە داخەوە قەت نەدەبوو لە وڵاتی ئێمە شتی وا هەبێ، لەگەڵ ئەو هەموو پارە و ئەو هەموو نەوتە، لە ساڵی 2011 لە 2٪ بووە، لەم ساڵدا بوە بە لە 3٪، کەواتە ڕێژەی ئەو خەڵکە هەژار و نەهامەتی بۆ خەڵکی هەژار، بە ڕێژەی لە 30٪ ئەگەر بەشێوەیەکی گشتی وەریبگرین زیادی کردووە، بۆ ئەوانەی بەرەو هەژاری ڕۆیشتوون؟ کەم و کورتی لە پلاندا بەڕاستی وای کردووە وەزارەتەکانیش بەڕاستی پەی پێ نەبەن، بۆ نموونە وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان بۆ بودجەی ئەمساڵ کە پێشنیاریان کردووە، داوای پێنج ترلیۆن و حەوسەد و پەنجا ملیار دیناریان کردووە بۆ پرۆژەکانیان، لەکاتێکدا هەموو پرۆژەکانی ئێمە بە بەردەوامەکان و بەوانەشەوە کە پێشنیار کراون تەنها چوار ملیار و نیوە بۆ ئەمساڵ، کەواتە ئەگەر حکومەت پرۆژەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان جێ بەجێ بکات، ئەبێ نەك هەموو پرۆژەکان ڕابگرێ،

هەموو وەزارەتەکان، هەموو پرۆژەکان بەشێوەیەکی گشتی ڕابگرێ، تەنها پرۆژەی وەزارەتی ڕۆشنبیری و لاوان جێ بەجێ بکات، لەوەش دەبێ یەك ترلیۆن و دوو سەد و پەنجا ملیار دینار قەرز بکات، بەڕاستی زۆر تەعەجوبە، چۆن دەبێ وەزارەتەکان ئەوەندە لە پلان بێ ئاگابن؟ و کێشەی بێ پلانیمان لە هەلاوسانی ئیداری، ئەو هەموو موەزەفینە لە ئیدارەدا بەڕاستی پێم وایە شتێکی نەگونجاوە، ئەگەر بەراوردێك بکەین لە بەینی مووچە خۆرانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ حکومەتی فیدراڵی، سەیر دەکەین لە هەرێمدا (667) فسورێك فەرمانبەرمان هەیە، دەکاتە ڕێژەی لە 16٪ە لە هەرێمی کوردستان، لە حکومەتی فیدراڵ دوو ملیۆن و هەشتا و حەوت هەزار تەقریبەن، دەکاتە ڕێژەی لە 7٪، کەواتە هەرێم زیاتر لە دوو بەرامبەری حکومەتی فیدراڵ مووچە خۆری هەیە، ئەوە جگە لەوەی کە بەشێوەیەکی ڕەسمی پێمان دەگات کە مووچە خۆر بە خانەنشین و بە هەموویانەوە کە زیاتر لە یەك ملیۆن و پێنج سەد هەزارە، کە دەکاتە ڕێژەی لە 36٪ هاووڵاتیان کە مووچەخۆرن، من پێم وایە بەڕاستی ئەمەش دیسان ئەگەڕێتەوە سەر ئەم وەزعە سیاسیەی کە لە هەرێمی کوردستان هەبوو، و هەر لایەنێك بۆ خۆی هەوڵی داوە زۆرترین خەڵکی خۆی بکاتە مووچەخۆر، بۆ ئەوەی کە لە داهاتوو ئەرکی لەسەر حیزبەکەی خۆی کەم بکاتەوە، هەر سەبارەت بە پلان، ساڵانە نزیکەی لە 30٪ بودجەی هەرێمی کوردستان بۆ بواری وەبەرهێنان تەرخان دەکرێت، بەلام بەداخەوە کەمتر لە 16٪ تا لە 18٪ لەوە زیاتر سەرف ناکرێ، دیارە ئەمەش بۆ ساڵی 2009 ڕێژەکە بە لە 16٪ سەرف کراوە لەو پارەی کە بۆ وەبەرهێنان دیاری کراوە، ساڵی 2010 لە 15٪ و نیو، ساڵی 2011 لە سەدا 8، 16٪ پۆینت هەشت سەرف کراوە، کەواتە تەنها لە ساڵی 2011 بڕی دوو ترلیۆن و دوو سەد و نۆ ملیار دینار سەرف نەکراوە، و ژمارەی ئەو پرۆژانەی کە پارەشیان بۆ سەرف نەکراوە هەزار و شەسەد و پەنجا و چوار پرۆژەیە، بەڕێز جەنابی وەزیر فەرمووی کە ئەم ژمارەیە کەمی کردووە بۆ ئێستا، ئاخیر ئەپدەیتی کە کردوویانە، منیش دەڵێم ڕاستە، بەس ئێمەش قسەمان لەسەر ئەم پارەیە کە لە ساڵی 2011 بۆ سەرف نەکراوە؟ ئەم پارە سەرف نەکردنە بۆتە هۆکارێك بۆ زیاد بوونی فەقیری، بێکاری، هەژاری، ئەوە تەئسیری هەبووە لەسەر ژیانی خەڵك، چونکە ئەگەر ئەم پارەیە سەرف بکرابایە ئەوا پرۆژەکان زیاتر دەچوونە بواری جێ بەجێ کردنەوە، خەڵکیش زیاتر کاری دەست دەکەوت، سەبارەت بە داهات، دیسان داهاتیش بەڕاستی زۆر قسەی لەسەر کرا، بەلام من زۆر بە کورتی باسی دەکەم، نەك ئەوەی کە نووسیومە هەمووی بخوێنمەوە، ئەوەی کە داهاتی هەرێمی کوردستانە تەنها لە 3٪ لە لایەن وەزارەتەکانەوە دابین دەکرێت، بەڕاستی ئەمەش لە لایەن وەزارەتەکان و حکومەت خۆیەوە دابین دەکرێت، ئەوەی کە لە بودجەدا ئێستا هاتووە، کە ئەمەش بەڕاستی ئاماژەیەکی مەترسی دارە، بە شێوەیەکی گشتی، داهاتەکان ئەوەی کە بۆ من ڕوون نیە، داهاتی نەوت، بە شێوەیەکی گشتی بە پێی ئەم ئەحسایەی کە کراوە و لەبەر دەستی من دایە، نزیکەی چواردە ملیار دۆلار داهاتی نەوتە، ئەم داهاتانە بە پارەیە، بە پرۆژەیە، بەهەر شتێکە، گرنگ ئەوەیە ئەم بڕە پارەیە بۆ نەوت هەیە، بە پێی ئەم ئەحصایانەی کە پێشتر باس کراوە، بەڕێز وەزیری سامانە سروشتیەکان کە لە مانگی 10ی ساڵی 2009 دوە هاتە پەرلەمان باسی کرد کە پێنج ملیار دۆلار

هەیە، هەندێکی وەرگیراوە، هەندێکی وەردەگیرێت، هەندێکی بۆ پرۆژەیە، ئەگەر ئێستا سەیر بکەین (48) گرێبەست ئیمزا کراوە، بە پێی ئەم ئەحسابیە بێت دەبێت پارەی شیرینیەکان بگاتە حەوت ملیار و پێنج سەد ملیۆن دۆلار، تەبعەن جگە لەوەی کە ئەم پارانە لە بانك دانراون و سوودیان چۆتە سەر، و جگە لە پرۆژەکانی نەوت، دەستکەوتەکان، لەوانە فرۆشتنی نەوت و گاز و پاداشتی ئیمزا کردن و بەرهەم هێنان و لەو گرێبەستانەی نەوت کە لە نێوان کۆمپانیاکانی دەرەوە و ناوەوە بەستراوە، دەبێت لە سندوقی کوردستاندا هەڵبگیرێت بە پێی یاسا، و جگە لەوەی کە بەرێز جەنابی وەزیری سامانە سروشتیەکان بە نووسراوێك لە شوێنێك باسی ئەوەی کردووە کە ئەڵێ ئێمە هەموو ئەو کۆمپانیایانەی کە لە کوردستان بەرهەم دێنن توانیومانە ڕێژەی لە 20٪ تا 25٪ بچەسپێنین بۆ کۆمپانیای کوردستان، کە ئەوەش شتێکی باشە، کۆمەڵێك لەم کۆمپانیایانە کەوتوونەتە بواری وەبەرهێنان، بەلاَم تا ئێسا داهاتەکانیان بۆ ئێمە ڕوون نیە، بەڕاستی حەقە دیار بێت، و جگە لەوەی کە سێ پالاَوگەی فەرمی لە ناوچەکانی (بازیان، خەبات، زاخۆ) هەیە ڕۆژانە توانای پالاَوتنی (65000) بەرمیل نەوتیان هەیە، ئەمە جگە لە نزیکەی (100) پالاَوگەی بێ مۆڵەتیش، و نەوتی ڕەش و گازوایل و بەنزین، دیارە ئەمەش پێشتر تەنها دوو سەد و پەنجا ملیۆن دۆلاری هاتووە بۆ پەرلەمان، بۆ تەکمیلەی پرۆژەکانی پارێزگاکان بووە، داهاتی نەوتی خاو، نەوتی خاویش ئەگەر بچمە سەری، کۆمەڵێك شتی زۆرە، نامەوێ بە تەفاصیل باسی بکەم، هەر تەنها بەوە واز دێنم، دێمە سەر داهاتی شارەوانی، وەزارەتی شارەوانی هەڵبەت مەبەستمە، نەك شارەوانیەکان، مەبەستم بەس شارەوانیە، وەزارەتی شارەوانی کە ئێمە بانگمان کردن، پێشتریش لە ڕاپۆرتەکە ئیشارەتمان پێ کرد بەس بە ڕەقەم نەبوو، وەزارەتی شارەوانی داهاتیان کە نووسرابوو (340) ملیۆن، بۆ ئێمە غەریب بوو، دیارە ئێمە باسی شارەوانی دەکەین نەك شارەوانیەکان کە هی پارە دەیلێمەوە، چونکە پاریش ئەم پرسیارەم کرد جەنابی وەزیر بە شارەوانیەکان جوابی دامەوە، جەنابی وەزیری دارایی ئەڵێ تەنها (340) ملیۆن داهاتیەتی، بەلاَم بە نووسراو ئەوەتا لەبەر دەستی منە وەزارەتی شارەوانی ئەڵێ ئێمە (41107) ملیۆن دینارمان ئیعلان کردووە بۆ وەزارەت، بە نووسراویش داویەتی، ئەوەتا لەبەر دەستمە، کەواتە ئەم برە پارەیە زۆری فەرقە، (340) ملیۆن لەگەڵ (41107) ملیۆن، ئەمە تەبعەن جگە لە کرێی دوکان و بازاڕ و کافتریا و دوکانەکان، هەتا داهاتی ئۆتۆمبێل، داهاتی نەخۆشخانەکان، بەڕاستی ئەوانە هیچیان لە لای من ڕوون نین، بەڵی کەمێکی دیارە بەس وەکو پێویست نیە، داهاتی فڕۆکە خانەکانی هەولێر و سلێمانی، بەرێز جەنابی وەزیر چەندجار ئەو وەرەقەی بەرز کردەوە کە ئەڵێ ئەوەتا داهاتەکان لێرە نووسراوە، بەڵی نووسراوە داهاتی فڕۆکە خانەکان (37) سی و حەوت ملیار، بەس ئەوەتا من لەبەر دەستمە بە بەڵگە هەردوو فڕۆکەخانەی هەولێر و سلێمانی، ئەوە نووسراوەکانم لەبەر دەستە بەهەردووکیان ئەڵێ (94506) ملیۆنە، نەك (37) ملیار، ئەمە ڕەقەمەکەی سێ بەرامبەری ئەوەیە، گواستنەوە و گەیاندن، گواستنەوە و گەیاندن بڕی داهاتەکەی نووسراوە بە پێی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی ئەڵێ (1866) ملیۆن، بەلاَم بە پێی ئەم نووسراوەی وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن کە لەبەر دەستی منە، بۆیان ناردووین بۆ لیژنەکەمان،

ئەڵێ داهاتەکەمان ئیمە بۆ وەزارەت ئیعلانمان کردووە (250) ملیۆنـە، کەواتـە ڕەقەمـەکان زۆریـان فەرقـە لەوێش، ئەوەش تەبعەن بە بەڵگەوە کە لەبـەر دەسـتمە، تەبعـەن جگـە لـە داهاتـەکانی ئینتـەرنێت، فایبـەر ئۆپتیك، کرێی گەراجەکان، فرۆشتنی هێڵەکانی گواسـتنەوە و هـەتا دوایـی، داهـاتی خاڵـە سـنوورییەکان، زۆر باس کرا، نایەمەوە سەری، تەنها ئەوە باس ئەکەم کـە ئـەم داهاتانـەش چـونکە مـن هـەموویم نووسـیوە بـە تەفاصیل، بەس کە باس کراوە دووبارەی ناکەمەوە، داهاتی خاڵە سنوورییەکان بە پێی ئەوەی کە لە لای منە نەك سی ملیار، بیست ملیاریش داهاتی ئاڵوگۆڕی بازرگانی هەرێمی کوردستان بووبێـت ئـەوە زیـاتر لـە، بـە پێی ئەوانەی کە گومرگ نایان گرێتەوە دیارە بڕێکی باش پارە دێـت کـە پارەکـەی تەقریبـەن یـەك ترلیـۆن دەکات، جگـە لـە داهاتـەکانی حـاجی ئۆمـەران، باشمـاخ، پـەرویز خـان، و ئیـبراهیم خـەلیل، ئەوانـە هیچیان ئەگەر حیساب نەکەین یەك ترلیۆن دینار دەکات، داهاتی کارگەکانی چیمەنتۆ و هەموو کارگەکانی تر، بەڵێ جەنابی وەزیر باسی کرد کە دەڵێ لە سندوقێك دانراوە، بەڵام ئەم سندوقە چەندە و چی تێدایە؟ بابزانین، و چەند پرسیارێکیشم هەیە هەرچەندە مەشغولن جەنابی وەزیر، چەند پرسیارێکیشم هەیە بۆ بـەرێزیان، لە بودجەدا هاتووە پارەی فەرمانبەرانی شوەیفات، کە بۆ فەرمانبەرانی شوەیفات سەرف دەکرێت، شـوەیفات کۆمپانیای ئەهلیە، بۆ دەبێ حکومـەت پـارە بـدات بـە فەرمانبـەر لـە شوەیفات؟ پرسـیارەکەم ئەوەیـە، ئایـا بۆچی ئەم پارەیە ئەدەن بـەم کارمەندانـە لـە کۆمپانیـای شـوەیفات؟ کـە لـە کۆمپانیـای ئـەهلی کـار دەکـەن، کارگەی چیمەنتۆی تاسلوجە بەهـەمان شێوە، ئەگەرچـی ئـەو کارگەیـە کۆمپانیایـەکی فەرەنسـی بـەرێوەی دەبات، و عەقدی لەگەڵ کراوە، بەڵام ساڵانە یەك ملیار دادەنرێت بۆ ئـەم کارگەیـە، بۆچـی ئـەم ملیـارە؟ بـۆ فەرمانبەرانە، یا بۆچیە؟ یا بۆچی سـەرف دەکرێت؟ و دەمانـەوێت لـە جەنابیشـی بپرسـین کـە داهاتەکـەی چـەندە کارگـەی چـیمەنتۆی تاسـلوجە؟ لـە پـرۆژە یاسـای سـاڵی 2011 ژمـارەی فەرمانبـەرانی جـەنابی سـەرۆکایەتی هـەرێم (800) فەرمانبـەر بـوو، بـەڵام لـە ئێسـتادا بۆتـە (600)، (200) فەرمانبـەر کـەمی کردووە، بەڵام کە فەرمانبەران کۆ دەکەیەوە هیچ فەرقی نەکردووە، وەك ئەوەی یەك فەرمانبەری ئێمە نە خانەنشین بووبێ، نە وەفاتی کردبێ، نە هیچی بەسـەردا هـاتبێ، هـەمووی وەکـو خۆیـەتی، بـەڵام تـەنها لـە سەرۆکایەتی (200) فەرمانبەر کەمی کـردووە، بـەپێی یاسـای بودجـەی سـاڵی 2011 نـابێ هـیچ پارەیـەك سەرف بکرێ بە بێ ڕەزامەندی پەرلەمان، ئایا چۆن پارەی دەستەبەری کۆمەڵایەتی، بۆ قوتابیانی زانکۆکـان و پـەیمانگاکان بـە بـێ ڕەزامەنـدی پەرلـەمان، لێـرەوە مـن دەڵـێم ئەمسـاڵیش سـەرفی بکـەن، بـەڵام تکایـە سەرچاوەی ئەم پارەیەمان پێ بڵێن لەکوێتان هێناوە؟ چونکە لە بودجـەدا نـەبوو، (150000) تـان سـەرف کـرد بـۆ بیمـەی بێکـاری زانکـۆ و پـەیمانگاکان بـۆ قوتابیـان، دەمـەوێ ئێـوە بـەردەوامبن لـە سـەری، بـەڵام سەرچـاوەی داهاتەکـەمان پـێ بڵێن، لـە 7٪ ی مووچـەی بنـەڕەتی فەرمانبـەران دەبڕدرێـت، و حکومـەتیش دەبێ لە 12٪ ی بدات، بۆ مووچەی خانەنشینی، کە مووچەی خانەنشینان دەبێ لـەم سـندوقە بـدرێت، بـە پێی نووسراوی وەزارەتی داریی ژمارە (22991) لە مێژووی 2011/11/29 ڕایگەیاندووە کە تائێستا ئەم سندوقە دانەنراوە، واتە ڕەسیدی ئەم سندوقە دەبێ دیـار بێـت، چـونکە لـە بودجـەی 2011 چـوار سـەد و

هەفتا و هەشت مليار و كەسرێك تەرخان كراوە بۆ خانەنشينى مەدەنى، و بۆ سەربازى شەش سەد و يەك مليار و كەسرێك، و بۆ موكافەئەى خانەنشينى مەدەنى نۆ مليار، و سەربازى چوار مليار، پرسيارەكەى من لێرە ئەوەيە دەپرسم ئەم سندوقە بۆ دانەمەزراوە؟ پاشان پارەى كۆ كراوە بۆ ئەم سندوقە چەندە؟ و ئەگەر ئەم سندوقە دانەنراوە ئەوە مووچەى خانەنشينان لە كوێ دەدرێت؟ بە پێى ماددەى (11) بڕگەى (6) كە دەقەكەى هاتووە، نابێت پلەى هيچ تايبەتێك دابمەزرێت ئەگەر لە ياساى وەزارەتەكەدا نەبێت، ئەم دەقەش بەهەمان شێوە لە ياساى بودجەى ساڵى 2011 دا هاتبوو، بەڵام لە كاتى گۆڕينى وەزارەتەكان چەندين بەڕێوەبەرى گشتى و ڕاوێژكارى تر لەكار خراون، و پلەى تايبەتى تر دامەزرێندراون، ئەوانەى لەكار خراون نە دەوام دەكەن و نە خانەنشينيشن، پرسيار، ئايا ئەم سەرپێچيە ياساييە بۆچى؟ سەبارەت بە ژمارەى فەرمانبەران دەمەوێ ديسان قسە بكەم، ژمارەى فەرمانبەران بۆ ئێمە هاتووە، كە ژمارەيەكيان بۆ ئێمە ئيعلان كردووە، جەنابى وەزيريش كە دەڵێ ژمارەى فەرمانبەران (667849) فەرمانبەرمان هەيە، و بۆ حكومەتى بەغداى ناردووە ئەڵێ (662000) فەرمانبەرە، كەواتە (5405) فەرمانبەر فەرقى هەيە، لە هەمانكاتدا نووسيوتانە لە ساڵى 2012/2011/2010 دا نووسيوتانە ئێمە فەرمانبەرى پلە (ا) (33) فەرمانبەرمان هەيە، بۆ ئێمەتان وا ناردووە، بەڵام بۆ بەغداتان ناردووە (70)يە، و ديارە ڕەقەمەكانى تريش هەمووى فەرقى هەيە، ئەوە بە نموونە دەهێنمەوە، هەمووى فەرقى هەيە و هەمووشم لەبەر دەستە، لە حيسابى خيتامى 2010 دا هاتووە (منح للجمعيات الخيريه والدينيه) بڕەكەى پێنج مليار و نۆ سەد و چل مليۆنە، يەعنى 2010، حيساب خيتامى 2010، بڕەكەتان نووسيوە پێنج مليار و نۆ سەد و چل مليۆن، ئێستاش داواتان كردووە سەد و پانزە مليار دينار، پرسيارەكەى من ئەوەيە ئايا ئەم جەمعياتانە كێن، و بە چ پێوەرێك ئەم بڕە پارەتان پێداون؟ داوا كارم ناوى جەمعيەكان و بڕى پێدانى پارەكە بۆ هەر يەكێكيان ديارى بكرێت، و پێمان بڵێن چۆنتان پێداون؟ بە ڕوونى ناوى جەمعيەكە، بڕە پارەكە كە پێتان داون، و ئەو سەد و پانزە مليارەش كە ئەتانەوێ بيدەن بە كێ؟ ئەوەشمان پێ بڵێن، سەبارەت بە مينەحى ئەحزاب، هەمووجار كە جوابت داوەتەوە بە نەوعێك جوابت داوەتەوە كە وەڵامى منت نەداوەتەوە، هەموويشيم لەبەر دەستە، ئەم دوو سەد مليارە جارێكى تر داوا دەكەمەوە بە چ پێوەرێك تەوزيعتان كرد؟ و داتان بەكام ئەحزاب؟ هەر حيزبەو چەنتان پێدان؟ من بەڕاستى بۆ براى بەڕێزم جەنابى وەزير ڕێز و ئيحتيرامێكى زۆرم بۆى هەيە، برايەكى بەڕێزە، گەورەيە، خۆشەويستە، بەڕاستى من پێم وايە جەنابيان وەكو خۆشيان باسيان كرد زۆر ماندوون، و من بەڕاستى وەكو برايەك بۆ بەڕێزيان و دڵسۆزيش بۆى، كە ئەو ناتوانێ بەرگەى ئەو هەموو ڕەخنە و تێبينى و ئەو هەموو ئەركەى كە پەرلەمان و حكومەت دەيخاتە سەرى، ناتوانێ ئەمە جێ بەجێ بكات، من بەڕاستى بۆى پێشنيار دەكەم وەك برايەك كە دەست لە كار بكێشێتەوە، بۆ خۆى باشە، بۆ ئێمەش باشە، ئێمەش تووشى غەيبەت نابين، چونكە پياوێكى موسڵمان و ئەهلى دينە، سوپاس.

بەڕێز بایز تاڵەبانی-وەزیری دارایی و ئابووری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێشەکی سوپاسی ئەکەم بۆ ئەو هەموو ڕێز و تەقدیرە، زۆر زۆر سوپاسی ئەکەم، ئەوەش نەبێت من بە زۆر هاتبێتم، دیارە کاك (بیلال) باسی داهاتی نەوتی کرد، من ئێستا شەرحم کرد مەسەلەی داهاتی نەوت، داهاتەکانی شارەوانی و مینەح و ئەوانەی باس کرد، ئەڵێ ئەمە وایە، وەزیرەکان وا ئەڵێن، کە ئەڵێ وەزیرەکان وا ئەڵێن من حەزئەکەم بە بەڵگەوە وام پێ بڵێن، ئەوە خۆیانیش دائیمەن داوای بەڵگە ئەکەن، بزانین ئەو بەڵگەیە چیە کە ئەوان وا ئەڵێن؟ لە لای ئێمە شتەکان دیارە بەڕاستی، باسی پارەی شوەیفات ئەکات، من نازانم شوەیفات پێشتر، بەڵام تەئکیدم کردووە، چونکە ئەو ڕۆژەش پرسیارێکی ترم لێ کرابوو لەناو پرسیارەکاندا، لەبەر ئەوە تەئکیدم کرد من دڵنیای ئەکەم ئێستا، هیچ فەرمانبەرێك، یان هیچ کەسێك نیە لەوێ مووچە وەربگرێت ئێستا، بەڕاستی خۆشم لەلام سەیر بوو ئەم پرسیارە، لەناو پرسیارەکانی تریشدا هەیە، بە نیسبەتی (700) و ئێستا (600) ە ئەوەی سەرۆکایەتی هەرێم، یان (800)ی هەبووە ئێستا (600)ە، ڕەنگە یەك فەوج گوێزرابێتەوە سەر وەزارەتی پێشمەرگە مەسەلەن ، ئەو حیسابە (حیمایە) و ئەوانە لەوانەیە ئەوە لەوێدا بێت، هەرچەندە تەئکیدیش ئەکەم لەسەر ئەو مەوزوعە، بەنیسبەت کارگەی تاسلوجەوە بەخوای سێجارم باس کرد، و دوێنێکە ئەم مەوزوعەم باس کرد، و پارەکە هەروەك گوتم ئەو پارەیە لە ناو حیساباتی موەحەدی صناعە و تیجارە لە کارگەی تاسلوجە، لەوێ بووە، لەوێشەوە سەری ساڵ بەو حیسابە حیسابیان کردووە 85٪ی بۆ دارایی دوای سەری ساڵ لە 2012/5/24 دوێنێکە کە باسم کرد، پارەکە هەژدە و قسورە، هاتۆتە ناو حیسابی جاری وەزارەتی داراییەوە، یەعنی پێشی ئەم تەقریرە و پێشی هەموو شتێك، ئەمەیە کە حیساباتی ئەوانەی تێدا دەرئەکەوێت، باسی سندوقی خانەنشینی، دوێنێکە باسم کرد، ئەگەر جارێکی تر سەرتان نەئێشێنم باسی ئەکەمەوە، هەیە لەناو حیساباتدا، هی ئەوە مەوجودە ئێستاکە لەناو جەداویلەکاندا، و ئەویتریش چووە بۆ خەزینە، و بەڕاستی ئەمە هەمووی تەحویلاتە، ئەتوانی لە ڕاتبدا بیبڕی، تەحویلی ئەکەیت و ڕەقەمەکە لە خەزینەدا دەرئەکەوێت، یەعنی چۆن ئەتوانی تۆ بێیت پارەی خانەنشینی ببەی؟ باسی ئەوە ئەکات کە سەندوقەکە دانەنراوە، فیعلەن سەندوقەکە دانەنراوە، شەش مانگ و قسورە سندوقی خانەنشینی دانراوە، چونکە لە عێراقیش ئەوە نەبووە، و ئەو سندوقەش ئەبێ قانونێکی پێ دەر بکرێت، و قانونەکەی بێتە پەرلەمان، بەڵام ئێستا پارەکان لە حیسابێکدا دانراوە، باسی ژمارەی فەرمانبەرانی کرد، من جوابم دایەوە، ئەمە حکومەتی عێراق یانزە و سەدی دانابوو، دوایی ئەنجومەنی وەزیران بە حەڤدە ئەوەی شکاندەوە، لەبەر ئەوەی خەڵك ئیتسیفادە زیاتر بکات، ئەوە فەرقەکە بوو لە بەینی عێراق و لە بەینی ئێمەدا، و پێش ئێستا ڕەقەمەکان بە جەمع و تەرح حیسابم کردووە، باسی حیساباتی ختامی ئەکات، من بەڕاستی نازانم حیساباتی ختامی پێشی تەدقیق تەوزیع کراوە دیارە، بەڵام بەنیسبەتی ئێمەوە کەی حیساباتی ختامی تەدقیق کرا لە دیوانی چاودێری دارایی، و گەڕایەوە بۆ لای ئێوە، یان ئێوە بانگمانتان کرد بۆ حیساب

لەسەری، ئەو وەختە ئێمە باسی ئەکەین، و ئەگەر خەلەلیشمان هەبێت تەبیعی ڕەقابە تەدقیقی کردووە، و مەعلومە، ئەگەر نەشی کردووە و ئێوەش ویستان بێ ڕەقابە موناقەشە بکرێت ئەو وەختە قسەی لێ ئەکەین، من بەڕاستی نازانم، ئەبێ بگەڕێمەوە سەر ئەو حیساباتی خیتامیە، بەڵام هیچ شتێك نابێ بڵێین ئەو وای وت و ئەمە وا دەرکەوتووە، ئەو کە وای گوت ئەبێ بە ڕەسمی پێم بڵێ، هەموو داهات تەقدیرە، هەموو ساڵێك ئێمە موازەنە بە تەقدیر دا ئەنێین، نەفەقاتیش، لەبەر ئەوە ئەوەی کە دەرئەکەوێت لە موازەنەدا، ئەوەی کە دەرئەکەوێت لە ئەخیردا لە حیسابی خیتامی دا، زۆر جیاوازە، داهات فەرقی هەیە، نەفەقات فەرقی هەیە، ئەمانە هەمووی وایە، لەبەر ئەوە بەڕاستی ئەبێ ئەمانە لە حیساباتی خیتامیدا هەمووی دەست نیشان بکرێت، باسی مینەحی ئەحزاب ئەکات، جارێکی تریش من باسم کردیە، دوێنێکە یان پێرێکە بوو باسم کرد، بەنیسبەتی مینەحی ئەحزابەوە، دوێنێکەش باسم کردو وا جوابمان داوەتەوە، ئێمە جوابمان داوەتەوە ئەڵێین ئەو ڕەقەمانە لە لای ئێمە نیە و ناتوانین ئێمە بچین وەری بگرین و بینێرین، نەمان وتووە ناتوانین وەری بگرین، وتوومانە لە دەستەڵاتی ئەنجومەنی وەزیراندایە، جوابمان داوەتەوە بەو شێوەیە، ئیتر مەفروزە ئێوە لە ڕێگەی پەرلەمانی بەرێزەوە بگەڕێنەوە سەر ئەنجومەنی وەزیران و داوایان لێ بکەن، هەر ئیشارەت بدەن بە نووسراوەکەی ئێمە، بڵێن ئەوە وەزیری دارایی وا ئەڵێ، فەرموو ئەنجومەنی وزیران پێمان بڵێن، ئایا من وتوومە لە نووسراوەکەمدا ئەم ڕەقەمانەت نادەمێ؟ تەبیعی شتی وا نیە یەعنی، بەنیسبەتی ئەوەی ئێستا موناقەشەیەك هەبوو بە نیسبەتی داهاتی خاڵە گومرگیەکانەوە، دیارە کاکە (بیلال)یش هەر پرسیاری کرد، دیارە من باسم کردووە و ئێستاش ئەڵێم ئێمە داهاتی...

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

یەك دەقە توخوا کاك شێخ، فەرموو کاك (عمر).

بەڕێز عمر عبدالعزیز بهاءالدین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من نامەوێ موفاتەعەی بەڕێز کاك شێخ بکەم، بەس پرسیارم شەخصەن دووجار ئاراستەی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران کردووە بۆ ئەو پرسیارەی جەنابت کە ئەڵێی، بەڵام وەڵاممان نەدراوەتەوە، ئێوە نوێنەری حکومەتن لێرە، ئەی لە کێ بپرسین؟

بەڕێز بایز تاڵەبانی-وەزیری دارایی و ئابووری:

.....من وتوومە ئەو داهاتە مەقاسەی پێ ئەکرێت و ئەبرێت، برادەران ئەڵێن تۆ لە نووسراوەکەی خۆتدا وا هاتووە، فەرموون نووسراوەکە بە تەواوی ئەخوێنمەوە، لە یاسای بودجەی عێراق ساڵی 2011 ماددەی (24) برگەی (2) وەزیری دارایی عێراقی فیدراڵ دەستەڵاتدارە بە گەڕانەوەی تەرخانکراوی داهاتەکانی فیعلی لە دەروازە سنووریەکان، کە داهاتەکانی سیادیش دەگرێتەوە لە ساڵی 2010 ەوە، و خستنەوەی بۆ سەر بودجەی پارێزگاکانی سنووری، بەڵام لە بودجەی حکومەتی هەرێمی کوردستان بۆ ساڵی 2011 بڕی

حەوت سەد و پێنج ملیار دانـدرابوو، سێ سـەد و پێـنج ملیـار بـۆ سـاڵی 2010، چوارسـەد ملیـار بـۆ سـاڵی 2011 خەملێنـراوە، بەڵام وەزارەتی دارایی عێراقی فیدراڵ ڕێنمایی تازەی دەرکردووە بە نووسراویان ژمارە ئەوەندە کە داهاتی گومرگیەکانی دیاری کردووە، و ئیعـادە دەکرێـت بـۆ پارێزگاکـان، بـە پێچـەوانەی یاسـای بودجەی عێراق تەنها ئەم ڕسووماتانە، یەعنی تەنها ئەم ڕسووماتانە ئیعادە ئەکرێت بۆ پارێزگاکان:

1-ڕسوومی هێنانەوەی تەرمی بەڕەگەز عێراقی کە جنسیەی تری وەرگرتووە.

2-ڕسوومی گەشتیاران(مسافرین).

3-کرێی خزمەت گوزاری نیشتنەوەی فڕۆکە.

4-ڕسوومی ئۆتۆمبێل کە کە دەردەچن بۆ دەرەوەی عێراق.

5-ڕسوومی دووبارە ئاوەدانکردنەوە (ئیعمار).

لەساڵی 2010 کە بڕی سێ سەد و دە ملیارەکە هی ساڵی 2010 تەنها هەشت ملیـار دینـاری تـازە نـاردووە، تێگەیشتی؟ کە ڕێژەکەی ئەکاتە لە سەدا دوو و شەش، و ئەو دوایی هەمووی برد، لەبەر ئەم مەوزوعە ئێمە نەمانتوانی ساڵی 2012 کە ئەو بیبات ئێمە داخڵمان نەکردووە، وتمان لە نەتیجەی تەدقیقی ڕەقابەی مالی کە دێت ئەوە ئەوان ئەو وەختە ئەیبەن، دایئەنێن، دەگەنە چ نەتیجەیـەك، بـە تەئکیـد خـۆی ئـیراد بـووە، خـۆ مـەوجودە، خـۆ هـیچ ئیرادێـك نیـە وەسـڵی (37)ی پـێ نـەبڕێت، هـەموو پارەیـەك وەسـڵی (37)ی پـێ ئەبڕێت، من زیکـری بکـەم و نەکـەم ئیرادەکـە مـەوجودە و کەسـیش نـاتوانێ نـە بیـدزێ و نـە بیخـوا، و لـە حیساباتی خیتامیشدا دەرئەکەوێت، بەڵام ئێستا تۆ بینێریـت و بەغـدا نەیداتـەوە ئەوەیـە کێشـەکەی ئێمـە لەگەڵ بەغدا، بەس یەك شتی ترم ماوە، تەبیعی من سوپاسم کردی کـاك (بـیلال)، بـەڵام کـاك (بـیلال) مـن الحمدالله زۆر بە توانام و زۆریش بە ئیمکانیەتم، ئەتوانم وەڵامیش بدەمەوە، ئەتوانم ئیشەکانیشم بکـەم، و برادەرانم ئەوانەی شارەزای دارایین ڕەنگە توانا و ئیمکانیەتی منیش بزانن کە چۆنم لـە ئیشـەکانمدا، بـەڵام من زۆر سوپاسی شعورت ئەکەم بەڕاستی بەلەزەتە.

بەڕێز د.عمر حمدامین خدر:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، سەرەتا من دەمەوێ دەست خۆشانە و پێـزانینی خـۆم ڕابگەیـەنم بـە لیژنـەی دارایی کە لە ماوەی مانگی ڕابردوودا زۆر ماندوو بوون، هەوڵیاندا کە ڕاپۆرتێك ئامادە بکەن کە بابەتیانە و هاوسـەنگ بێـت، هـەروەها سـەرنج و تێبـینی ورد و باشـی تێـدابێت، کـە ڕوو بـە ڕووی حکومـەتی هـەرێمی کوردستان و وەزارەتە پەیوەندیدارەکانی بکەنەوە.

من پشتیوانی لە پێشـنیارەکانی فراکسـیۆنی کوردسـتانی ئەکـەم، دەمـەوێ ئامـاژەش بـەوە بـدەم کـە ڕاسـتە بیروبۆچونی جیاواز هەیە، بەڵام لە پێشنیاری فراکسیۆنەکان خاڵی هاوبەشیش هەیـە کـە دەکـرێ ئەمـەش سوودی لێ ببینین.

پێشنیارەکانی فراکسیۆنی کوردستانی لەسەر دوو بنەما دارێژراون، یەکەمیان، لە پێشنیاراکاندا چارەسەری پێیە بۆ بەشێك ئیشکالیەتە گەورەکانی ناو بودجە، یەکێك لەوانە دواکەوتنی سالآنەی بودجە کە ئەوە کاریگەریشی هەیە لەسەر گفتوگۆ کردن و پێشکەشکردنیشی، کە پێشنیارەکە ئەوەیە، پێویستە لەکاتی خۆیدا بە گوێرەی پەیرەوی ناوخۆی پەرلەمانی کوردستان حکومەتی هەرێمی کوردستان بودجە بە خەملێنراوی بنێرێت بۆ پەرلەمان، هەرکاتێك لە بەغدا بودجەی ئەوان پەسەند کرا، هەر کورت هێنان، یان زیاد خستنە سەرێك هەبێت، دەستەلآت بدرێت بە حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتە پەیوەندیدارەکان کە بە هەمان ڕادەی زۆرکردن ئاستی بودجە بەرز بکەنەوە، یان ئەگەر کەمی کرد، کەمی بکەنەوە، پێشنیاری دووەم، ئەوەیە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان هەوڵ بدات کە ڕێگە دەستوری و قانونیەکان بەکاربهێنێت بۆ وەرگرتنەوەی ئەو قەرزەی کە لە لایەن حکومەتی ئیتیحادیەوە لە ساڵی 2007 ەوە دەستی بەسەردا گیراوە، و ئەرقامەکان جیاوازن، بەلآم لە ڕاپۆرتی ڕەسمی دا زیاتر لە شەش ترلیۆن دینارە، ئەگەر ئەمە بگەڕێنرێتەوە بۆ هەرێمی کوردستان، ئەوکات ئەم کورتهێنانەی کە ئێستا لەناو بودجەدا هەیە چارەسەر دەبێت، هەروەها پێشنیارەکەی فراکسیۆنی کوردستانی جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە لەکاتی گەڕانەوەی ئەم پارەیە لە لایەن حکومەتی ئیتیحادیەوە جگە لەوەی کە بۆ وەزارەتی پێشمەرگە و مووچەی پێشمەرگە و دابینکردنی بۆ وەزارەتی پێشمەرگە تەرخان دەکرێت، هەمووی دابنرێت بۆ پرۆژە و بخرێتە سەر باڵی وەبەرهێنان لە بودجەدا، واتە ئەگەر بخرێتە سەر لایەنی وەبەرهێنان، دەبینین هەنگاو بە هەنگاو هاوسەنگیەکە لە نێوان هەردوو باڵی بودجەدا (وەبەرهێنان، بەکارخستن) دەگەڕێتەوە، یەکێك لە ئیشکالیەتەکانی تر مەسەلەی دەرماڵەیە، ئێمە لەگەڵ ئەوەین کە دەرماڵە بۆ هەموو چین و توێژەکان لەناو فەرمانبەران و مووچە خۆراندا هەبێت، بۆ مامۆستایان هەبێت، بۆ پەرستاران هەبێت، بۆ پزیشکان هەبێت، بۆ ئەندازیاران لە بوارە جیاجیاکانی پیشەی ئەندازیاری دا هەبێت، بەلآم دەبینین کە ئەمە جۆرێك لە ئالۆزی تێدایە، جۆرێك لە ناڕێکی تێدایە، جۆرێك لە ناڕەزایەتی هەیە، پێشنیاری فراکسیۆنی کوردستانی بۆ مامەڵە لەگەڵ ئەم ئیشکالیەتە بریتیە لەوەی کە پێویستە حکومەتی هەرێمی کوردستان لیژنەیەکی باڵا پێك بهێنێت لەسەر بنەمای تازە، لەسەر پرەنسیپی تازە، دووبارە پرسی دەرماڵە دانان و پێدانی بە شێوەیەك ڕێك بخاتەوە کە عەدالەت و یەکسانی بۆ چین و توێژەکان بهێنێتە ئاراوە، ئیشکالیەتێکی تر بریتیە لە کەڵەکە بوونی پرۆژەکان، بەشێوەیەك کە لە ماوەی یاسایی خۆیاندا جێ بەجێ نابن، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان ئاماژەیان پێدا، بۆ ئەمەیان پێویستە هەوڵ بدەین بەدوای چارەسەرێکی واقیعیانەدا بگەڕێین، کە هەم ببێتە مایەی ئەوەی کە پرۆژەکان لە ماوەی یاسایی خۆیاندا جێ بەجێ بن، هەمیش ئەم دواخستنەی کە باسمان کرد، و تیشکی خرایە سەر، ئێمە دەرباز ببین، پێشنیارەکەش بریتیە لەوەی کە لەمساڵدا بەشێك لەو پرۆژانەی کە پێشنیار کراون، پارەیان زۆر بۆ دانراون، ماوەی جێ بەجێ کردنیان زۆرە، دوابخرێن بۆ ساڵی ئاییندە، تا حکومەتی هەرێمی کوردستان و وەزارەتە پەیوەندیدارەکان باقی دامودەزگاکان بتوانن پارە و توانای ماوەی کارکردنیان تەرخان بکەن بۆ ئەو پرۆژانەی کە لە ساڵی

ڕابـردووەوە پەسـند كـران و ئێسـتا پـرۆژەی بـەردەوامن، بنـەمای دووەم كـە پێشـنیارەكانی فراكسـیۆنی كوردستانی لەسەر بنیات نراوە، بریتیە لە هێنانە ئارای هەندێك لـە ئـاڵوگوڕی ئیجابی لـەناو بودجـەدا بـە مەبەستی ئەوەی كە زیاتر بودجە بخرێتە خزمەتی چین و توێژەكانی جەماوەرەوە، یەكێك لەو پێشـنیارانە بریتیە لە بەخشینی ساڵانە بۆ هەموو ئەو مووچە خۆرانـەی كـە مووچـەی خانەنشـینیان لـە (400000) دینار كەمترە، هـەروەها بەخشـینێكی تـری سـاڵانە بـۆ مووچـە خۆرەكانی كـە پلـەیان (10/9)یـە و گـرفتی دەرماڵەیان هەیە، پێشنیارێكی تر بریتیـە لـەوەی كـە زیـاد كردنـی پێشـینەی خانووبـەرە بـۆ گونـدەكان بـۆ (25000000)، پێشنیارێكی تر بریتیە لەوەی كە تـەرخان كردنـی بـڕی سـەد و بیسـت ملیـار بـۆ دروسـت كرنی قوتابخانە، وەك چۆن لە ساڵانی ڕابردوودا ئەوە كراوە، چونكە ئێمە تائێستاش لە هـەرێمی كوردسـتان لەگـەڵ ئـەم هەڵمەتـە نیشـتیمانیەی كـە بـۆ قوتابخانـە بڕیـاری لێـدراوە و جـێ بـەجێ كـراوە و ئێسـتاش بەردەوامە، (157) قوتابخانەی سێ دەوامی و نزیكی (1700) قوتابخانەی سێ دەوامیمان هەیە، ئەگەر ئەم پارەیـە تـەخان بكرێـت و ئـەم هەڵمەتـە بـەردەوام بێـت، بێگومـان كاریگـەری ئیجـابی دەبێـت لەسـەر كەمكردنەوەی ژمارەی ئەو قوتابخانەی كە دوو دەوامی، و سێ دەوامیـان تێدایـە، بەمـەش گرفتێكـی گـەورە لەبەر دەم سیسـتەمی تـازەی پـەروەردە چارەسـەر دەبێـت، ئـەویش گـرفتی وەختـە كـە بـەپێی سیسـتەمەكە پێویستە قوتابیان و خوێندكاران بە لایەنی كەمەوە شەش سەعات تا حەوت سەعات لـە قوتابخانـە بخـوێنن، هەروەها گرفتی دووەم ئەوەیە كە ژمارەی قوتابیان لەناو پۆلەكانی خوێندندا كەم دەبێتەوە، بەو شێوەی كە سیستەمەكە داوای دەكات، پێشنیارێكی تری فراكسیۆنی كوردستانی بریتیە لە تەرخان كردنی هاوسەرێتی و مناڵ بۆ كەس و كاری شەهیدان، لەگەڵ زیاد كردنی مووچەی شەهیدانی هـاووڵاتی لـە (180000)ەوە بـۆ (250000)، هەروەها پێشنیارێكی ترمان بریتیە لە تەرخان كردنی بڕی سەد ملیـار دینـار بـۆ ئـەو قـەزاو ناحیانەی كە لە ڕابردوودا تووشی سیاسەتی تەرحیل كردنی قەسری بوون، بە ئامانجی ئەوەی كە پرۆسـەی ئاوەدان كردنەوە و پێشكەش كردنی خزمەتی زیاتر لە بوارە جیاجیاكاندا، بگەیەنرێت بەو قەزا و ناحیانە، خاڵێكی تر من دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم كە پێشتریش تیشكم خستە سـەری بریتیـە لـە سـێ ئیشـكالیەتی گەورەی بودجە، دواكەوتن، كورتهێنان، ناهاوسەنگی، ئەگەر ئێمە بێین بەدوای هۆكارەكانـدا بگـەڕێین، ڕەنگـە لە چوارچێوەی هەرێمی كوردستاندا هۆكار بدۆزینەوە، بەڵام هۆكاری سەرەكی بریتیە لەو سیاسەتەی كە لە لایەن حكومەتی ئیتیحادیەوە بەرامبەر بە هـەرێمی كوردسـتان پـەیڕەو دەكرێـت، وەك چـۆن بـرای بـەڕێزم كاك (علی) ناوی لێ نابوو جەنگێكی ڕانەگەیەندراو، كە بە فیعلی جەنگە، لەم جەنگە ڕانەگەیانـدراوەدا لـە ڕووی ستراتیژیەوە هەوڵی ئەوە لە ئارادایە كە هێزی ئابووری ئێمـە لاواز بكرێـت، هـەروەها هێـزی دیفـاعی ئێمـە لاواز بكرێـت، بـە دەربڕینێكـی تـر، ئێمـە بكـەن بـە جـەنگاوەرێكی برسـی بـێ چـەك تـا بتـوانن لـەم ململانێیەدا بە ئاسانی بەدیلمان بگرن، و لە شەڕەكەدا گرەومان لێ ببەنەوە، بۆیە بۆ مامەڵـە كـردن لەگـەڵ ئـەم ئیشـكالیەتە كـە بـۆ هـەرێمی كوردسـتان، هـەروەها لـە پرسـی بودجـەدا هاتۆتـە ئـاراوە، پێویسـتمان بـە بیركردنەوەی تازە، لە ڕێگە چارەی تازە هەیە كـە ڕەنگـە بـۆ ئەمـەیان، و بـۆ ئیـدارەدانی عیلاقـە، و بـۆ ڕوو

بەڕوو بوونـەوەی تەحـەدیات لـە دەرووەی هـەرێمی کوردسـتان پێویسـتمان بـە سـتراتیژیەتێکی نیشـتیمانی نووسراو بێت، کە لەوێدا بنـەماکان، میکانیزمـەکانی کـارکردن دیـاری بکرێـت، کـە ئەمـە ئـەرکی هەمووانـە، نـاکرێ لەمەیانـدا مەسـئولیەتەکە دابـەش بکرێـت، ڕاسـتە لـەناو پـرۆسـەی سیاسـی و ژیـانی سیاسـی ڕەنگـە مەسئولیەتێکی لایەنێکی سیاسی گەورەتر بێت لە لایەنێکی سیاسی تـر، بـەلاّم ئـەوە بـەوە چارەسـەر نابێـت ئێمە پێشنیاری ئەوە بکەین بڵێین لـە دادگـای ئیتیحـادی دەعـوا لەسـەر هـەرێمی کوردسـتان قەیـد دەکـەین، بـەڵکو بـەوە دەکرێـت هـەمووومان بـە یەکـەوە حکومـەتی هـەرێمی کوردسـتان، پەرلـەمانی کوردسـتان، نوێنەرانمان، هەموو فراکسیۆنەکان لە پەرلەمانی ئیتیحادی، نوێنەرانمان لەناو حکومەتی ئیتیحادی، هەوڵ بدەین بە یەکەوە دەعـوا لەسـەر حکومـەتی ئیتیحـادی لـە مەحکەمـەی ئیتیحـادی قەیـد بکـەین، یـان ڕێگـە میکانیزمەکانی تری دەستوری و قانونی بەکار بهێنین، سەرنجمان هەیە لەسەر بودجـە، پێمـان وایـە کـەم و کوڕی تێدایە، بەلاّم ئەم بودجەیە لەبەر ئەم هۆکارانە پەسند کردنـی بـەڕەئی ئێمـە ئـەرکێکی نیشـتیمانیە، نەك تەعبیری تر، لەبەر ئەوەی لەم بودجەیە دا چوار هەزار پرۆژەی تێدایە، ئەم پرۆژانە لە چ بوارێکدان؟ لە بواری کارەبا دایە، لە بـواری ئاودایـە، شەسـەد قوتابخانـەی تێدایـە، کـە ئێمـە وەکـو لیژنـەی پـەروەردە و خوێندنی بالاّ سەردانی ناوچەکانمان کردووە، نموونەی زۆر باشمان لـە دروسـت کردنـی قوتابخانـەدا بینیـوە، هـەموو پرۆژەکـانی ئـەوەی پەیوەنـدی بـە لیژنـەی ئێمـەوە هەیـە موتابەعـەمان کـردووە، پـرۆژە نیـە نەکەوتبێتە بواری جێ بەجێ کردنەووە، لە بواری نەخۆشخانە و تەندروستی تێدایە، لە بواری ڕێگەوبان و پردی تێدایە، لە بواری کشتوکاڵ و ئاودێری تێدایە، چۆن دابەش کراوە؟ برای بەڕێزم کـاك ئاسـۆ ڕێـژەکانی خستە ڕوو، کە هاوسەنگی و عەدالەتیشی تێدایە لە نێوان پارێزگاکان، من نامەوێ ئەمـە دووبـارە بکەمـەوە، هەروەها ئەم پرۆژانە ناوچە کێشە لەسەرەکانیشی فەرامۆش نەکردووە، بۆ ئەوانیش دەیـان پـرۆژە هەیـە و هەندێ داتاش لە لایەن وەزیرە بەڕێزلەکانەوە نیشان دران کە چ بـۆ ئـەو ناوچـانە کـراون، لەمساڵیشـدا ئـەم سیاسەتە لە بودجەدا بۆ بایەخدان بـە ناوچـە کێشـە لەسـەرەکان بەردەوامـە، ئەگـەر بـێین سـەیری بودجـە بکەین لە پەیوەندی بە سێکتەرەکانەوە، کە ئـەم خوێندنەوەیـە، کـە ئـەم هەڵسـەنگاندنانە ئـەرکی سـەرەکی پەرلەمانە، لە پەرلەمانی ولاّتانی دیموکراسی لەسەر پێوەری سێکتەرەکان بودجە هەڵدەسەنگێنن، چەند بـۆ پەروەردە دانراوە، چـەند بـۆ دیفـاع دانـراوە؟ و بـەم شـێوەیە، ئەگـەر بـێین بـەو شـێوەیە سـەیری بودجـەی هەرێمی کوردستان بکەین، دەبینین بودجەی (ئاسایش، دیفاع، کارەبـا، تەنـدروسـتی، ئـاو، خوێنـدنی بالاّ)یـە، کە ئەم سێکتەرانە هەر هەموویان پەیوەندیان بە شادەماری کۆمـەڵگای کـوردی و ژیانیانـەوە هەیـە، ئەگـەر ناهاوسـەنگیەکیش هـەبێت، ڕاسـپاردە دەنێـرین، پێشـنیار دەنێـرین، بڕیـار دەنێـرین، مـاددە لـە نـاو پـرۆژە یاساکەدا زیاد دەکەین بۆ ئەوەی ئەو نا هاوسەنگیە نەهێڵین، لە لایەکی ترەوە بەهۆی دواکەوتنی بودجـە، چ ئەوەی پەیوەندی بە مەسئولیەتی حکومەتی ئیتیحادیەوە هەیە، چ ئەوەی بە هەرێمی کوردستانەوە هەیـە، چ بەوەی کە ئێستا ئێمە لێرە گفتوگۆی لەسەر دەکەین، بە تەئکیـد دواکـەوتنی بودجـە لـەوە زیـاتر دەبێتـە مایەی چەق بەستنی بازاڕ، دەبێتە مایەی دواکەوتنی سەرف کردنـی سلفەی عەقار، پێشـینەی هاوسـەرگیری،

کە ئەمە عیلاجی لێرە دەکرێت، چونکە ئەمە ساڵانە پێویستی بەوە هەیە لە لایەن پەرلەمانەوە شەرعیەتی پێ بدرێت، ڕەنگە قابیلی زیاد کردن و کەم کردن بێت، بۆیە حکومەتی هەرێمی کوردستان ساڵانە تا ئەم پێشینانە لێرە سەرف نەکرێ، ناتوانرێ ئەوان سەرف بکەن، پێویستی بە ڕەزامەندی پەرلەمان هەیە، لە لایەکی ترەوە تەنها نموونەیەك باس دەکەم کە لە مەسەلەی ئەوەی کە زیاتر لە حەوت ترلیۆنی بودجە دانراوە بۆ مووچەی ناو میلاك و دەرەوەی میلاك، و هەروەها گەیشتنی بە هاووڵاتیانی هەرێمی کوردستان، من تەنها نموونەیەك باس ئەکەم، لە ساڵی ڕابردوودا بیست و نۆ هەزار و هەشت سەد و نۆەد و هەشت دەرچووی زانکۆ و پەیمانگا لە بودجەی هەرێمی کوردستان سوودی وەرگرتوە، بە پێی پێشبینیەکانیش ئەمساڵ بەردەوام دەبێت، لەگەڵ پەسند کردنی بودجە، بیمەی بێکاری دەبێت بە (40000) دەرچووی زانکۆ و پەیمانگا، کە ئێمە داواکارین بۆ دەرچوانی زانکۆ و پەیمانگاکان، تەنها هی وەزارەتی خوێندنی باڵا نەگرێتەوە، بەڵکو دەرچووی پەیمانگاکانی سەربە وەزارەتی پەروەردەش بگرێتەوە، هەندێ پێشنیاری تر دەخەمە ڕوو، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، بەڕێزان ئەندامانی پەرلەمان، من لە خۆمان دەپرسم، لە شارەزایان و پسپۆڕانی بواری بودجەدا دەپرسم، لەو پەرلەکانتارانە بەڕێزانەی وڵاتانی ئەوروپا دەپرسم کە کوردن، لە کاتی گفتوگۆ لەسەر بودجەدا، لەناو پەرلەماندا، ڕووەوچوون بەناو تەفاصیلدا، دەگاتە ئەو ڕادەیەی باسی (سۆبا، سۆندە، پلیکان) بکرێت، دەکرێت لەسەر یەك بابەت نەوەد تیکرار هەبێت؟ من پێم وایە لە زۆری قسە کردن و ڕۆچوون بە ناو تەفاصیلدا، لە موناقەشەی بودجەدا، ئەگەر بەراوردی پەرلەمانی کوردستان لەگەڵ پەرلەمانی وڵاتانی تر بکەین، من دڵنیام یەکەم دەهێنین و پێویستە بخرێتە ناو کتێبی (گینس) ەوە، بۆ چارەسەری ئەمە من پێشنیاری ئەوە دەکەم بەڕێزان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان کاتێك پرۆژەی بودجە ئامادە دەکەن بێن گفتوگۆ لەگەڵ فراکسیۆنەکانی پەرلەمان و لیژنە پەیوەندیدارەکان بکەن، گفتوگۆی تێرو تەسەل لەگەڵ وەزارەتەکان بکەن، تا ئێستا لە کاتی گفتوگۆی بودجە وەزیرە بەڕێزەکان و وەزارەتەکان نەڵێن داهاتی ئێمە ئاوایە، نەڵێن ئاگامان لێ نیە، نەڵێن ئەولەویەت بۆ پرۆژەکانی ئێمە دانەنراوە، دوای ئەم گفتوگۆیە، پێشینەیە، هەموو لایەك هەوڵ بدەین ڕێك بکەوین کە بودجە لە وڵاتانی تری دیموکراسی چۆن پێشکەش دەکرێ و دەنێردرێت بۆ پەرلەمان بە هەمان ستاندارد و پێوەر بینێرین، وردبینی و تەحقیق لە بودجەدا لە ڕاستی دا ئیشی دیوانی چاودێریە، ئەگەر کەموکوڕی هەبێت، ئەگەر گەندەڵی هەبێت، چارەسەر کردنی ئەوەش ئیشی ئیدیعای عامە، ئیشی دادگایە، پاشان ئەگەر ئێمە دەستەی نەزاهەمان هەبێت، لە ڕاستیدا ئیشی منی ئەندام پەرلەمان نیە بچم وردبینی بکەم، بچم تەحقیق بکەم، ستراتیژیەن بودجە هەڵدەسەنگێنم بزانم لەوسەر خزمەتی چم بۆ دەکات لە وڵاتدا؟ بۆیە لە ڕاستیشدا ئەم پرسیارەش ڕوو بە ڕووی ئێمەش دەبێتەوە، ئەویش ئەوەیە مەسەلەی دیوانی چاودێری دارایی، پێویستە پەرلەمانی کوردستان هەوڵ بدات ئەم ئیشکالیەتە چارەسەر بکات، لە ماوەی ڕابردوودا بە ئامانجی ئەوەی کە لامەرکەزی ئیداری بە فیعلی پیادە بکرێت، هەندێ ئیدارەی سەربەخۆ دامەزراوە، یەکێك لەوان (ئیدارەی ڕاپەڕین)ە، کە ئێستا سەرپەرشتیاری هەیە، هەیکەلی ئیداری بۆ دانراوە،

من پێشنیار دەکەم بە گوێرەی دانیشتوانی سنووری پارێزگای سلێمانی، لەو نەفەقاتەی کە بەنیسبەت هەرێمی کوردستانەوە پێی دەگوترێت (نەفەقاتی سیادی)، بۆ نموونە هی حاڵەتی تەواری و چەند بوارێکی تره، چەند بەشێکی ئیدارەی ڕاپەڕین، کە هەردوو قەزای (ڕانیە، قەڵادزێ) دەگرێتەوە، بۆیان بخرێتە ناو گەنجینەی خۆیانەوە، تا لەوێ بتوانن ئیدارەی ئەوێ، سەرپەرشتیاری ئەوێ، بتوانن سوودی لێ وەربگرن، چونکە بەبێ ئەمە لە ڕاستی دا ئەوان ناتوانن لەوێ باش جووڵە بکەن، یان ئیش بکەن، هەر سەبارەت بە سنووری ئیدارەی ڕاپەرین، من لە ڕابردووشدا قسەم کردووە، دوو پرۆژەی ئاوی گەورە، یەکێکیان هی دەربەندە و بۆ ڕانیەیە، یەکێکیان هی خاسێ یەو بۆ قەڵادزێیە، من لەماوەی ڕابردوودا لەگەڵ برای بەرێزم کاك (دڵشاد) ئەم پرسەم باس کرد وەزیری شارەوانی، خۆشبەختانە لەم ڕۆژانەدا ئەوەی ئاوی ڕانیەی چارەسەر کردووە، وەعدیشی داوە ئەوەی قەڵادزێ چارەسەر بکات، بەڵام بە پشتیوانی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی دارایی دایە، بە صەراحەت و ڕاشکاوانە من، و ئێمە وەکو پەرلەمانی کوردستان، ئەمساڵ تەواو کردنی پرۆژەی ئاوی (خاك)مان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان دەوێت، کە پێویستی بە سێ ملیار دینارە، داواکارم لە وەزیرە بەرێزەکان ئەگەر ئێستاش وەڵاممان نەدەنەوە، لە داهاتوودا وڵامان بدەنەوە، چونکە (120000) کەس موشکیلەی ئاوی خواردنەوەی هەیە، و چاوەروانی تەواو بوونی ئەم پرۆژەیە، کە لە ساڵی 2007 ەوە دەستی پێ کردووە، و دەمێکە ماوەی یاسایی تەواو بووە، لە کۆتاییدا بە خێرایی هەندێ پرسیار دەخەمە ڕوو، زۆر گوترا کە ئەم عینوانی حیساباتە، ئەوەی (سوودە کۆمەڵایەتیەکان، بەخشین، مەصروفاتی ئوخرا) ئیتر لە کوێ هاتوون، وەکو ئەوەی کە وەزیرە بەرێزەکان لە گیرفانی خۆتان دەرتان هێنابێت، تا ئەو ڕادەیەی کە لێرە باس کرا، و منیش چوومەوە سەر سەرچاوە زانسیەکان، وموتابەعەم کردووە، ئەمە بە پێی سیستەمێکی نێودەوڵەتیە کە بە ناوی (ج س ف)ە، هەرچەند من گوێم لە چەند وەڵامێکتان بوو، بەڵام تکایە تیشکی زیاتری بخەنە سەر، خۆ ئەگەر ئێمە ئێستا دیوانی چاودێری داراییمان نیە، ئەی ئەوە نیە چاودێری دارایی نێودەوڵەتی کە ئەمە مەوقیعەکەیەتی کە ئێستا بەشێکی لای بەرێزان ئەمرۆ دابەش کراووە؟ تەقریری هەیە، و لەسەر عێراق لە لاپەڕە (171 تا 180) وردبینی لەسەر بودجەی عێراق، هەروەها بۆ بودجەی هەرێمی کوردستان کردووە، پرسیارێکی ترم لە بەرێز وەزیری پلاندانان هەیە، ئەگەر ئەو پرۆژە پێشنیار کراوانەی ئەمساڵ دوا بخرێن بۆ ساڵی ئاینده، ڕەئی ئەو چیە؟ بە چ شێوازێك بێت؟ ئایا ئاسانکاری پێشکەش بە کاری ئەوان دەکات لە کاتی جێ بەجێ کردنی پرۆژەکاندا هی حکوومەتی هەرێمی کوردستان یان نا؟ خاڵێکی تر هەیە، دیسان پەیوەندی ڕەنگە بە کاك (د.علی سندی)ەوە هەبێت، ئەویش ئەوەیە کە لە پرۆژەکاندا گرفتێك هەیە لە نێوان ماوەی دیاری کراو، و بڕە پارەی دیاری کراو، تکامان وایە کە وەڵاممان بداتەوە بۆ چارەسەر کردنی ئەمە لە داهاتوودا پێویستە ئەوان ئەم پرسە چارەسەر بکەن، وەکو ئاماژەی پێدرا پرۆژە هەیە شەست ملیاری بۆ دانراوە، ماوەکەی سێ ساڵە، بەڵام ئەمساڵ پێنج ملیاری بۆ دانراوە، ئەمە دووبارە دەبێتەوە، ئومێدەوارین کە لە داهاتوودا چارەسەری بکەن، دەربارەی ئەو پێشنیارەشم سەبارەت بە جیاکردنەوەی

بودجەی (دەڤەری ڕاپەڕین) لەسەر بنەمای ژمارەی دانیشتوان بۆ ئەوەی بچێتە ژێر دەستی خۆیان و گەنجینەی خۆیان، دەمەوێ ڕای بەڕێز وەزیری دارایی بزانم، زۆر سوپاس.

بەڕێز عبدالله محمد نوری:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

من زۆر سوپاسی جەنابت ئەکەم، هەروەها زۆر سوپاسی جەنابی کاك (عمر) ئەکەم، تەعلیقێکی لەسەر قسەی من دا کە باسی پلیتەی سۆپا و سۆندە و ئەوانەم کردووە، قسە کردن لەسەر (گسکێك)، لەسەر (بێلۆکەیەك)، لەسەر (هەموو نەوتی هەرێمی کوردستانیش قسە کردنە لەسەر داهاتی هەرێمی کوردستان، ئەوەی کە من باسم کرد بۆ ئەوە نەبوو خوانەکا تانەدان بێت لە حکومەت، یاخود لە لایەنێك، قسە لەسەر ئەوە بوو داهاتی خەڵك ئەبێ دەستی پێوە بگیرێت، ئەبێ بە شێوەیەکی عیلمی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، ئەگەر دینارێکە یاخود سەد ترلیۆن دینارە، ئەمە مەسەلەکەیە، لە خەمخۆریەوەیە، بەلاَم من یەك شت ئەڵێم، کاك (عمر) دەستی خۆشبێ قسەی زۆرباشی کرد، باسی پلیتە نەوتەکانی ناو سۆپاکان ئەکات کە من وەکو نموونەیەك خستوومەتە ڕوو، بەس بە یەك جوملەش باسی ئەو داهاتە زۆرە ناکات کە ئەکرێتە ناو سۆپاکانەوە، دەبوا باسی ئەوەشی بکردابایە.

بەڕێز جلال علی عبدالله:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

وەلاَ من بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، خوشکان، برایان، لەوانیە هیچ شتێك بۆ من نەمابێتەوە بەڕاستی باسی بکەم، سەد و ئەوەندە کەس قسەی کرد، بەلاَم من بەڕاستی چەند بەراوردێك ئەکەم، ئەمە بۆ مەدحی بودجە، و بۆ مەدحی هەندێك وەزع نیە، هەندێك بەراوردم هەیە، زۆر شتم هەبوو باسی بکەم، بەلاَم ئەو بەراوردانە تکائەکەم ئەو بەراوردانە وەکو شتێکی شەخصی خۆم باسی ئەکەم، بەنیسبەت عێراقەوە 88٪ی بودجەی عێراق ئەبات لە هەموو شتێکدا، لە خزمەت گوزاریدا، لە ئەمن و ئاسایشدا، لە ڕێژەی بێکاریدا، لە یەك ولاَت ناچن، هەرێمی کوردستان و عێراق لە یەك ولاَت ناچن، من باسی ڕێژەی بێکاری عێراق بکەم کە بە پێی ئیعلانی جیهازی مەرکەزی ئیحصا پێش دوو مانگ باسی کرد، ئەڵێ پێش چوارساڵ ڕێژەی بێکاری لە عێراقدا لە 21٪ بووە، ئەمساڵ ساڵی 2012 گەیشتۆتە 31٪ بۆ 34٪ دا، من بەراوردێکی تر ئەکەم خوشك و برایان، تکام وایە لەبیرمان نەچوبێتەوە برسیتیەکەی ساڵانی 1998، و پێش 1998 بۆ 2003، بڕیارێکی نەتەوە یەکگرتوەکان کە مەجلیسی ئەمن دەری کرد (986) نەوت بەرامبەری خۆراك، کورد لە 13٪ی نەوتی هەبوو خوشك و برایان، سەد دۆلاری ئەوکات چوار خانووی پێ ئەکرا لە کوردستان، مەعاشی موەزەف با پێتان بڵێم، ئەمە 100٪ وایە، چونکی خۆم مودیر عام بووم ئەوکات، مەعاشی فەرمانبەرانی کوردستان، هەرێمی کوردستان، بیست بۆ بیست و پێنج دۆلار بوو، مەعاشی مودیر عام خوشك و برایان سەد دۆلار بوو، مەعاشی وەزیر کە شەڕی لەسەر ئەکرا سێ سەد دۆلار بوو، من بۆ تەئکیدی ئێوە بەراوردی

ئەوانە بکەن لە ئێستا و لەگەڵ ڕابـردوو هـی مـەعاش، داوای لێبـوردن ئەکـەم، جوابـت نادەمـەوە، خوشـك و برایان، ئەوەی کە کاك حاجی بلال باسی کرد کە لـە 36٪ ی خـەڵك مـەعاش وەردەگرێـت، ئەگـەر هـەرێمی کوردستان چوار ملیۆن و نیو بێت، ملیۆنێکی بە تەئکید لە (18) ساڵە کە پێویستی بە مەعاش نیە، لەسەر ئەو ئەساسە، کولی پێنـج کەسێك دوو، بۆ سێ کەسێك مەعاشـی هەیـە، و ئێمـە کـە ئـەڵێین ملیۆنێـك و سـی سەد هەزار کەس مەعاشـی هەیـە مانـای ئەوەیـە کـە لـە ماڵێکـدا چـەند مووچـە خۆرێـك هەیـە، نـەك یـەك مەعاش هەیە، من هیچی تر ناڵێم، و زۆر سوپاس

بەڕێز عمر صدیق محمد:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

لەبەر ئەوەی وائەزانم ئـەخیر کەسـم کـە قسـە ئەکـەم، لێـرە زۆر پێناسـە کـرا بـۆ بودجـە، زۆر بـاس لەسـەر بودجە و موازەنە کرا، من بە خێرایی هەندێك خاڵ لەسەر هێڵە گشتیەکان باس ئەکەم، چونکە بەڕاسـتی ئێمە وەکو پەرلەمانتار، بەرێز سەرۆکی پەرلەمان، بەرێزان، ئەگەر بودجـە بـریتی بێـت لـە دەرخسـتەیەکی تەقدیری نەك فیعلی، تەقدیری گشتگیر بۆ داهات، و خەرجیەکانی وڵات، کە تێیدا لەسەر ئەسـاس و پلانـی میکانیزمی ژمێریاری، و کارگێری خرابێتە ڕوو، بۆ بەدیهێنانی چـەند ئامـانجێکی ئـابووری، سیاسـی دیـاری کراو، ئەوە خۆشبەختانە، من وەکو پەرلەمانتارێکی خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان، ساڵ لە دوای ساڵ ئەوە بەرجەسـتە ئەکـەم کـە لـە دارشـتن و خسـتنە ڕووی ئـەم پرۆژەیـە خۆشـبەختانە هـەرێمی کوردسـتان بەرەو پێش ئەچێت، بـەڵام ئـەو بـزاوت و ئـەو جوڵـە عیلمـی و واقیعـە سیاسـی و ئابووریـەی کـە هەیـە لـە هەرێمی کوردستاندا، داوای زیاترمان لێ ئەکات، لەوەی کـە ئێمـە ڕوون تـر لەگـەڵ یـەکتر مامەڵـە بکـەین، و دەزگاکانی ئەوەی کـە پەیوەندیـدارن بـە مامەڵـە کـردن لەگـەڵ ئـەم پرۆژەیـە کەحکومـەت و پەرلەمانـە بـە دەرەجەی ئەساس، هەماهەنگیان زیاتر بێت، و لەیەك تێگەیشتن و ڕوونیان لە بەینـدا زیـاتر هـەبێت، بۆیـە یەکێك لە پێشنیارە موحەدەدەکانم لە بارەی ئامـادە کردنـی موازەنـەدا، پێشـنیاری موحـەدەدم بـۆ بـەرێزان وەزارەتی دارایی، لە پاڵ ئەوەی کە ئێمە موازەنە ئامادە ئەکرێت لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، لەسـەر ئەساسـی (ئیسـتیمارەی ئێعـدادی بنـود)، پێشـنیار ئەکـەم بـۆ سـاڵی داهـاتوو یـەك یـان دوو وەزارەت وەربگیرێت، لەپاڵ ئەوەی کە ئامادە ئەکرێت وەکو بنود، لەسەر ئەساسی مەشـاریع یـان نـەوعی ئیجتیمـاعی، بۆ ئەوەی ئێمە زیاتر لەم بابەتە تێبگەین، و بەرچاو ڕوونی زیاترمـان هـەبێت، چ وەکـو حکومـەت، چ وەکـو پەرلەمانتار، چونکە ئامادە کردنی موازەنە لە عێراقدا لەسەر ئەساسی موازەنە بنودە، بەڵام لە پـاڵ ئـەوەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان پابەندە بەوەی کە ئەمە ئامادە بکات، پێشنیار ئەکـەم بـۆ وەزارەتێـك یـان دووان، لەسەر شێوازە تازەکانی ئامـادە کردنـی بودجـە هـەوڵێك لـەم بارەیـەوە بـدات، هەرچـەندە تێچـوونی مادی، مرۆیی هەیە، بەڵام بۆ ئێمە ئیستیفادەی ئەبێت، چونکە ئێمە وەکو هـەرێمی کوردسـتان کـە چاومان بڕیوەتە پێشکەوتنی زیاتر لەم مەجالەدا، پێویستمان پێیـەتی، بـەرێز سـەرۆکی پەرلـەمان، ئێمـە لـە مـاوەی نزیکی سی ڕۆژی ڕابردوو هەروەکو لە پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانشیدا هاتووە، لـە لیژنـەکانی پەرلـەمان، و

بەتایبەت من وەکو ئەندامێکی لیژنەی دارایی، چووینە ناو وردەکاری ئەو ژمارانەی کە هەن، لەناو بودجەکەدا، بە ورد بوونەوە لە کۆی خەرجی موازەنەکانی سالآنی 2011/2010/2009 ئەم هێڵە گشتیانە لە ستراتیژ و بنیاتنانی ژێرخان و سەرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان دەبینم:

1- بەردەوام بوونی حکومەتی هەرێمی کوردستانە لە پاراستنی ئاسایش و سەلامەتی گیان و مالّی هاوولاّتیان،
2- پەرەپێدانی کەرتی نەوت و سامانە سروشتیەکان، دابین کردنی کارەبا و سووتەمەنی پێویستە.
3- پەرەپێدانی کەرتی بازرگانی لەسەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوەی هەرێم.
4- بونیاتنان و چاککردنی هۆکارەکانی گواستنەوە و گەیاندنە.
5- پالّپشتی کردنی ژینگەی دیموکراسی و مەدەنیە لە هەرێم کوردستاندا.
6- پەرەپێدانی مرۆیی و کەمکردنەوەی ڕێژەی نەخوێندەواریە.
7- بەردەوام بوونی حکومەتە لە دروست کردنی هێزی سەربازی یەکگرتوو و نیشتیمانی.
8- دروست کردنی پەیوەندی دبلۆماسی و سیاسی و ئابووریە لەگەلّ ولآتانی دەوروبەر و جیهان بە شێوەیەکی گشتی.

ئەوەی کە من وتم، ڕاستە سیاسەت و شەن، بەلاّم ئەمانە بە فیعلی لە موازرەنەکانی سالآنی 2011/2010/2009 پارەیان بۆ خەرج کراوە، بۆیە ئەبینین ئێستا ئەگەر هاوولاّتیەك بەراورد بکات لە نێوان سالآنی 2009 بۆ سالآنی 2010 هەر لە دابینکردنی کارەبا و سووتەمەنی جیاوازیەکی زۆر ئەبینێت، ئەمە لەسەر ئاستی ستراتیژ و بنیاتنانی ژێرخانی ئابووری و سەرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان، وەکو هاوکارانم ئاماژەیان پێدا ئەمسالّیش وەکو دوو سالّی ڕابردوو کە لە خولی سێیەمی پەرلەمانی کوردستان ئێمە کار ئەکەین، بودجە لە کاتی خۆیدا وەکو لە پەیڕەوی ناوخۆی پەرلەمانی کوردستان هاتووە، نەهات بۆ پەرلەمانی کوردستان بۆ ئەوەی پەرلەمانی کوردستان گفتوگۆی لەسەر بکات، و دواتر پەسندی بکات، کە ئەمە بەلایەن هەموومانەوە کاریگەری نێگەتیڤی هەبووە لەسەر هەم ئیدارە، و هەم لایەنی ئابووری هەرێمی کوردستان، پێشنیاری موحەدەدی من ئەوەیە ئێمە دوو ئەگەرمان لە پێشە، یان دوو هەلّبژاردنمان لە پێشە بۆ ئەوەی بۆ سالّی داهاتوو حکومەت بڕیار بدات لەوەی کە کەی بودجە بنێرێت؟ یان ئەوەتا بە خەملێندراوی لە کاتی خۆیدا بینێرێت، کە ئەمە بۆ ئێمە، بۆ هەرێمی کوردستان، بە باوەڕی من ئیمکانە بە هەر زیاد بوونێك، یان کەم بوونێك، لە ئەو بودجەیەی کە تەرخان ئەکرێت بۆ هەرێمی کوردستان لە لایەن عێراقەوە جیاوازی دروست بکات لە بودجەکەدا، ئەمە وا ئەکات بلّێین ئەو خەرجیە ماددی و مرۆیانەی کە لە پێناوی ئامادە کردنی بودجەدا لە لایەن حکومەت و لە لایەن پەرلەمانەوە سەرف ئەکرێت زیاتر ببێت.

یەعنی بێنینە پێش چاوی خۆمان ئێمە نزیکی مانگێك و چەند ڕۆژێکە موناقەشەی ئەم موازەنەیە ئەکەین، ئەگەر زیاد بوون، یان کەم بوون، لە بەشی بودجەی هەرێمی کوردستان ڕوو بدات ئەبێ جارێکی تر ئێمە بێین موناقەشەی بکەینەوە.

ئەمە ئیختیاری یەکەمە، ئیختیاری دووەم، ئەوەیە کە ئێمە تەجروبە لە وڵاتانی تر وەربگرین، ساڵی ڕابردوو پەرلەمانی کوردستان وەفدێکی پەرلەمانی بەریتانی و سکوتلەندی میوانداری کرد، ئەو بەڕێزانە دوو ڕۆژ لەسەر چۆنیەتی ئامادە کردنی موازەنە بۆ ئێمە پێشنیاریان هەبوو، کە قسەیان کرد لە بارەیەوە، پرسیارمان لێیان کرد وەکو هەرێمی سکوتلەندا ئێمە چۆن مامەڵە لەگەڵ موازەنەدا ئەکەن؟ دیارە ئەوان شتێکی نووسراویان نیە، بەڵام ئەوەی کە موتەبەعە وەکو عورف ئەوەی کە لە دوای ماوەیەکی دیاری کراو، دوو تا سێ هەفتە، حکومەتی هەرێمی ئەو ناوچەیە پابەند دەبێت بەوەی کە بودجەی هەرێمەکە بنێرێتە پەرلەمانی خۆی.

بۆیە پێشنیاری من ئەوەیە، ئەگەر ئێمە ئیختیاری یەکەم هەڵنەبژێرین بیکەین بە بڕیار لێرە، کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە دوای ئەوەی کە موازەنەی عێراقی تەصدیق ئەکرێت بە دوو تا سێ هەفتە پاش ئەوە موازەنەکەی بنێرێتە پەرلەمان بۆ ئەوەی ئێمە موناقەشەی بکەین، بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان، لەبەر ئەوەی ئیعدادی موازەنە لە هەرێمی کوردستان وەکو عێراقی فیدراڵ لەسەر ئەساسی بنودە، موازەنەی بنودە، ئەبینین ئەوەی کە هەیە تەنها ژمارەیە، ئایا ژمارەکانیشمان پێ ئەڵێن؟ هەموو ئەو ژمارانەی کە هەن لەناو کۆی پڕۆژەکەدا، کە وەکو مامۆستای بەڕێز، و سەرۆکی لیژنەی دارایی ئاماژەی پێ کرد، ئەگەر ورد بینەوە ئیمکانە ژمارەیەکی زۆربێت، بەڵام لە پشتەوەی ئەم ژمارانە، کە دابەش بوونی ژمێریاری و دارایی تێدایە، بەو ئیستیمارانەی کە هاتوون، کۆمەڵێك چالاکی ئیداری دروست ئەکەن دواتر جێکەوتی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەبێت لەناو هەرێمی کوردستاندا، من تەنها بەکورتی لەسەر هێڵە گشتیەکان و جێکەوتەکانی ئەم ژمارانە شتێك ئەخەمە بەر دەستی پەرلەمانتارانی بەڕێز.

پێشنیاری موحەددەدم بۆ ئەو کەم و کوڕیانەی کە هەن، چ لەناو موازەنەی تەشغیلی، چ لە بەشی بودجەی ئیستیسماری، ئەوەی کە پەیوەندیدارە بە موازەنەی تەشغیلی، دیارە ئەگەر سەیری تەرخان کراوی بڕی هەردوو وەزارەتی (ئاسایش، ناوخۆ)، و دەزگاکانی تر بکەین ژمارەیەکی زۆر ئەکات، بەڵام لە پشتەوەی ئەم ژمارانە چی ئەبینین ئێمە وەکو هاووڵاتیەکی کوردستانی؟ ئەمن و ئاسایش ئەبینین بۆ گیانمان، بۆماڵمان، و بۆ سەلامەتیمان، هاووڵاتیەکی کوردستانی زۆر بە سەربەخۆیی و زۆر بە ئازادانە هاتوچۆ ئەکات، و ڕۆژانە، مانگانە، ساڵانە، ئەو پارەی کە هەیەتی خەرجی ئەکات، لە مەعامەلەی ئابووریدا بەکاری ئەهێنێت، ئەوە یەك.

دوو، ئەمە هەر جێکەوتەکانی بەشی موازەنەی تەشغیلیە، کە پرسیارێك بکەین ئایا ئەم موازەنەی تەشغیلیە بۆ ئێمە ئیستیفادەی هەیە یان نا؟ لە پاڵ ئەوەی کە ئەو بڕە پارانە وەکو مووچە بەشێك

زۆری، یان وەك خەرجی دامەزراوەکان خەرج ئەکرێن ،بەڵام خزمەت گوزاری لێ دروست ئەبێت، دووەمیان، دابینکردنی وزەی کارەبا و سووتەمەنیە، بۆ زیاتر لە پێنج تا شەش ملیۆن هاووڵاتی، من بۆ ئەڵێم شەش ملیۆن؟ چونکە بە پێی ئەو زانیاریانە و ئەو واقیعەی کە هەیە لەبەر دەستمان دا، ڕاستە ئەگەر هەرێمی کوردستان پێنج ملیۆن هاووڵاتی بن، بەڵام خۆشبەختانە ئێستا هەرێمی کوردستان کارەبا ئەدات بە کەرکوك، و بڕیارە بیدات بە شوێنی تریش، ئەمە مانای ئەوەیە ئەو خەرجیانەی کە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە مەجالی موازەنەی تەشغیلی سەرفی دەکات بۆ وەزارەتەکانی سامانە سروشتیەکان و کارەبا، باشە، ئێمە وەکو هاووڵاتیان بە شێوەیەکی عادیلانە ئیستیفادەی لێ ئەکەین، من وەکو هاووڵاتیەك لە ماڵەکەی خۆم، وەزیرێکیش وەکو هاووڵاتیەك لە ماڵەکەی خۆی ئیستیفادەی لێ ئەکات، سێ، پێشکەش کردنی خزمەت گوزاری پەروەردەیی و خوێندنی باڵا، ئەگەر وردبینەوە بە پێی ئەو داتایانەی کە هەیە و ئیعلانیش کراون، نزیکی یەك ملیۆن و پێنج سەد هەزار هاووڵاتی کە زۆرینەیان گەنج و هاووڵاتی ئەم هەرێمەن، سوود لە خەرجیەکانی وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی باڵ ئەبینن.

بەهەمان شێوە ئەوەی کە پێی ئەوترێت گەشەی دیموکراسی و ژیانی مەدەنی، خۆشبەختانە حکومەتی هەرێمی کوردستان جگە لەوەی کە یاسای هەیە، ساڵانە بڕی تەرخان کراوی بۆ دەعمی ئەحزابی سیاسی، و مونەزەماتی موجتەمەعی مەدەنی، و ڕێکخراوەکان و سەندیکا و کۆمەڵەکان هەیە، کە ئەگەر موقارەنەیەك بکەین لە نێوان 2009 تا 2012، گۆڕانکاری بەرچاو لەم بوارەدا ئەبینین، بە هەمان شێوە بۆ وەزارەتەکان، و بۆ ئەو خزمەتگوزاریانەی تر ئەگەر بڕۆینە خوارەوە، ڕیزبەندیەکە بەو شێوەیە کە باسم کرد.

پێشنیارەکانم لەبەر ئەوەی ئێمە وەکو ئەندامی لیژنەی دارایی پاش ئەوەی زیاتر لە چەند دانیشتنێك لەگەڵ بەرێز وەزیری دارایی، و بەرێز وەزیری پلاندانان، و موتابەعەمان بۆ دەوائیرەکان و ڕاوێژمان لەگەڵ ئەو وەزارەتانەی کە لە ماوەی سی ڕۆژی پێشوو دەستمان پێڕاگەیشتن، ئەگەر بە ڕاستەوخۆ بێت یان لە ڕێگەی تەلەفۆنەوە.

ئەم پێشنیارانە ئەخەمە ڕوو بۆ ئەوەی کە ئێمە زیاتر ئیستیفادە لە خەرج کراوی بڕی تەشغیلی وەربگرین، ئەوانەی کە ئێمە بە کەموکوڕی ئەزانین لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە چارەسەریان بۆ بکرێت، ئەوەی کە بەڕێزان لە لیژنەی دارایی وەکو ئەندامێکیش پشتیوانی لێ ئەکەم جارێکی تر کەمکردنەوەی بڕی تەرخانکراوی سەرۆکایەتیەکان. من تەفاصیلەکەی ناڵێم، لەبەر ئەوەی بەشێکی زۆر لە پەرلەمانتاران و هاوکارانم خستیانە ڕوو، و بەهەمان شێوە بۆ پێشنیارەکانی تر ئەوەی پەیوەندیدارە بە بەردەوام بوونی حکومەت، و جیاکردنەوەی ئەو بڕەی کە تەرخان کراوە بۆ پرۆژەی تواناسازی.

بەهەمان شێوە هەڵمەتی نیشتیمانی دروست کردنی فوتابخانەکان، و زیاد کردنی سولفەی عەقاری گوندەکان بۆ بیست و پێنج ملیۆن، چونکە لە ساڵانی ڕابردوو ئەوەی کە دەرکەوتووە، خۆشبەختانە لەوانەیە بەدەم ئاسان بووبێت نزیکی چوار هەزار گوند لە هەرێمی کوردستان وێران کراون، بەڵام خۆ ئاوەدان کردنەوەی بە ئاسانی نەبووە و ناشبێت، لەگەڵ تەسبیت کردنی ئەو پێشنیارەم بۆ بەخشینی بڕی (600000) بۆ ئەوانەی کە بڕی کەمتر لە (40000) وەرئەگرن مانگانە، بەهەمان شێوە (480)ەکە بۆ فەرمانبەرانی پلە (9) و پلە (10).

بەرێز وەزیری دارایی، بەحوکمی ئەوەی کە زانیاریمان پێگەیشت، و جەنابیشت ئاماژەت پێدا، ئەم پێشنیارەم دیاری کراوە بۆ دەرماڵە، من پێشنیار ئەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان و جەنابیشتان وابزانم ئاماژەتان پێدا، هەوڵێك هەیە بۆ پێداچوونەوە بە دەرماڵەکان، لیژنەیەك دروست کراوە، پێشنیار ئەکەم پاش ئەوەی پێدا ئەچنەوە، هەموو ئەو بڕیارانەی کە هەن بە زیاد کردن و کەم کردن، یان بە تەرخان کردنی دەرماڵەی فەرمانبەران، هەمووی هەڵبوەشێندرێتەوە، بە مەرجێك تەنها ئەو قرارە ئیشی پێ بکرێت کە حکومەتی هەرێمی کوردستان و حەتمەن بە ئاگاداری پەرلەمانی کوردستان، بۆچی؟ بۆ ئەوەی ئێمە ساڵانە تووشی ئەوە نەبین لە بودجەی تەشغیلی لەسەر بنەمای ئەوەی کە موخەصەصاتێك لە بەغدا زیاد بکرێت، لیرەش بە هەمان شێوە هەوڵ بدەین بۆ زیاد کردنی، چونکە ئەو واقیعە ئابووریەی کە هەیە.

ئەو واقیعە کۆمەڵایەتیەی کە هەیە لە هەرێمی کوردستاندا، زۆری فەرقە لەگەڵ ناوچەکانی باشوور و ناوەڕاستی عێراق، ئەوەی کە پەیوەندیدارە بە چارەسەر کردنی کێشەی زۆری فەرمانبەران، بەرێزتان لە یاساکەدا پێشنیارێکتان خستۆتە ڕوو کە لە ماددەی (13)یە، بەڵام من وەکو سیاسەت باسی ئەکەم، لەبەر ئەوەی هێڵی گشتیە، ئەمە کێشەیەکە کە حکومەتی هەرێمی کوردستان ئێستا هەیەتی، بۆ داهاتوو ئەگەر چارەسەری بکات، بەوەی کە ژمارەیەکی زۆری فەرمانبەری هەیە.

پێشنیار ئەکەم حکومەتی هەرێمی کوردستان چاوەڕێی تەعدیلی قانونی تەقاعودی نەکات، ئەوەی کە لەلایەن عێراقەوە هەیە، هەروەکو چۆن چاوەڕێی نەکرد بۆ یاسای کار، هەوڵێکی هەمەلایەنە بدرێت، چ وەکو حکومەت، چ وەکو پەرلەمانیش بۆ ئەوەی تەحقیقی عەدالەت بکەین، ئەمە یەك، دوو، ژمارەی فەرمانبەران کەم بکەینەوە، ئیمکانە بە چەند هێلێکی گشتی ئەم کێشەیە حەل بکەین، بێ ئەوەی کە تەمەنی تەقاعودی کەم بکەینەوە، بۆ ئەوەی دەورانی عەمەل خێراتر بێت، مووچەی تەقاعودی بەرز بکرێتەوە، ئەو ڕێژەیە کە پێی ئەدرێت، و چەند سیاسەتێکی تر ئەکرێت لەناو یاساکەدا جێ بەجێ بکرێت، بەرێز سەرۆکی پەرلەمان، ئەوەی کە پەیوەندیدارە بە بڕی تەرخان کراوی بودجەی ئیستیسماری.

تەبعەن پێش ئەوەی بڕۆمە سەر بڕەکە، پێشنیارێکم هەیە بۆ و بە پێویستیشی ئەزانم بۆ وەزارەتی دارایی، لەبەر ئەوەی ڕاپۆرتی وەزارەتی دارایی تەعبیرە لە ڕاو سیاسەتی حکومەتی هەرێمی

کوردسستان، پێویسته بۆ ساڵی ئاینده ئەگەر بوو دوو لاپەڕە بێت، یان بە چەند دێڕێك بێت هێڵە گشتیەکان و ساسیەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەوەی کە پەیوەندیدارە بە بودجەی ئیستسماری بیخاتە ڕوو، چونکە ئەوەی کە هەیە لەناو ڕاپۆرتەکەی ئەمساڵدا بە هەڵەدا نەچووبم لە نیو لاپەرەدا خراوەتە ڕوو، کەباس لەوە ئەکات چەند بڕە پارە بۆ بەشی ئیستسماری تەرخان کراوە لە لایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، بۆ ئەوەی بەچاوی ئێمەی پەرلەمانتار، و ئەوانەی کە موهتەمن بە ئیعدادی موازەنە و خەرج کردنی پێویستە هێڵە گشتیەکان و سیاسەتی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەناو ڕاپۆرتەکەیدا بێت، چونکە ئەم ڕاپۆرتە تەعبیرکەری حکومەتی هەرێمی کوردستانە، و ئەکرێ بە تەنسیق لەگەڵ بەرێز وەزیری پلاندانان ئەم سیاسەتە بخرێتە ڕوو.

چونکە ئەوەی کە لەبەر دەستی منە وەکو وتم، ئاماژەم پێدا، هێڵە گشتیەکانی حکومەت لە ساڵانی 2009 هەتا ئێستا هەر ئەو هێڵە گشتیانەن، ئەگەر ئێمە یەك تۆز ورد بینەوە لەو بڕە پارانەی کە تەرخان کراون بۆ کەرت و وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە بوارە جیاجیاکانی ئەمساڵدا، بە خێرایی ئەیخەمە ڕوو، ڕیزبەندیەکانیان بەم شێوەیەیە، بە پلەی یەکەم ئیهتیمامی حکومەتی هەرێمی کوردستان وەزارەتی کارەبایە، کە بڕی تەرخان کراوی بۆ پرۆژەکانی بریتیە لە حەوت سەد و حەفتا و پێنج ملیار دینار و سەد و چل و دوو ملیۆن، کە ئەکاتە لە سەدا بیست و یەك پۆینت دە لە بڕی تەرخان کراوی کۆی بودجەی ئیستیسماری ئەوەی کە لە لایەن وەزارەتەکانەوە خەرج ئەکرێت، جگە لەوەی لە لایەن پارێزگاکانەوە خەرج ئەکرێت، بە پلەی دووەم وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزارە، بە پلەی سێیەم وەزارەتی ئاوەدان کردنەوەیە، بە پلەی چوارەم وەزارەتی پەروەردەیە، بە پلەی پێنجەم وەزارەتی تەندروستیە، کە بڕی لە سەدا پێنج پۆینت پەنجاو چواری بۆ دانراوە، دوای ئەو وەزارەتی کشتوکاڵ، ئینجا وەزارەتی خوێندنی باڵا، دواتر وەزارەتەکانی تر. هەندێك کەموکوڕی لە بڕی ئەم تەرخان کراو و پرۆژەکان ئەبینین پێشنیار کراوی دیاری کراوی من بۆ ئەوەی حکومەتی هەرێمی کوردستان، و لەلایەن وەزارەتەکان کە ئەگیرێتە بەر بۆ جی بەجێ کردنی ئەم بڕە پارەیە، و بە تایبەت بۆ بەرێز وەزارەتی پلاندانان، پێشنیار کراوەکانمان پاڵپشتی کردنە لەو پێشنیارەی کە بەرێزان لە لیژنەی دارایی نووسرابوو، ئەوەی کە پەیوەندیدارە بە پرۆژە پێشنیارکراوەکان. پێشنیاری حکومەت لە ئەنجامدانی پرۆژەکانی زیاتر تەرکیز و ئاراستەی ئەو ناوچانە بکات کە تووشی کاولکاری و پرۆسەی ئەنفال و کیمیا باران بوونە، ئەو پرۆژانەی کە هەن لەو ناوچانە، چونکە ئێمە مەبەستمانە جۆری ژیان لە کۆی هەرێمی کوردستان، و لە سەنتەری پارێزگاکان، و لە قەزاکانیش تا ڕادەیەکی باش لێك نزیك بن، ئەگەر بکرێت ئەو بڕە پارانەی کە ئەمێنێتەوە لە پرۆژە پێشنیار کراوەکان، پاش ئەوەی کە پەرلەمانی کوردستان ئەم پرۆژانە بە نەزەری ئیعتیبار وەرنەگرێت بۆ ئەمساڵ، ئەو بڕە پارانە زیاتر ئاراستە بکرێت بۆ وەزارەتەکانی تەندروستی و کشتوکاڵ، بۆ ئەوەی ئەو خەرج کردن و ئەو پلانانەی و ئەو چالاکیانەی کە حکومەت هەیەتی لەم مەجالەدا بە ئاراستەیەك بڕوات متەوازن بێت

لەگەڵ وەزارەتەکان و کەرتەکانی تردا.ئەوەی کە من خستمە ڕوو تەنها هێڵە گشتیەکان بوو، تەصەوڕ ئەکەم کەمترین ئاماژەم بە ژمارە دابێت، چونکە ئێمە وەکو ئەندامی لیژنەی دارایی لە ماوەی ڕابردوو ژمارەیەکی زۆر کۆبوونەوەمان لەگەڵ وەزیرە بەرێزەکان کردووە، و بە پێی پەیڕەوی ناوخۆش من وا تێگەیشتووم کە لێرە هێڵە گشتیەکان موناقەشە بکرێت، و زۆر سوپاس.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان:

تارا خان فەرموو.

بەڕێز تارا تحسین یاسین:

بەڕێز سەرۆکی پەرلەمان.

پێش هەموو شتێك دەمەوێ دەست خۆشی خۆم لە سەرۆکی پەرلەمان و سەرۆکایەتی پەرلەمان بۆ دەرفەت دان و ڕێك خستنی کەشێکی زۆر ئارام، کە بەڕاستی چاندنی داری ئازادی ڕادەربڕین لەناو پەرلەمان بەفیعلەن چەسپاوە، هەروەها دەست خۆشی خۆم لە لیژنەی دارایی دەکەم بۆ هەموو ماندووبوون و هەموو تێبینیە وردەکانیان کە دەست نیشان کراوە.

من لێرەدا چەند تێبینیەك و چەند داواکاریەکم هەیە زۆر بە کورتی دەریان دەبڕم، چونکە بەڕاستی نەبوونی من لە پێشوو وای کرد هاوکارانم کارەکە زیاتر باس بکەن، لەبەر ئەوە من بەس بۆ پشتگیری کردن و زیاتر گرنگی دان بەو خاڵانەی کە لام گرنگە، بەگشتی بودجەی هەرێمی کوردستان.

ئەمساڵ وادەبینرێ کە ئەولەویەتی پێوە دیارە، کە ئەولەویەت و شەفافیەتی ئەو بودجەیە لەوەدا دیارە کە بایەخ دان بە لایەنی نوێبوونەوە لە فیکر و لە لایەنی ڕۆشنبیری و پەروەردە کە ئەساسی هەموو بوارەکانی ترە، بوونی و بایەخ دان بەلایەنی کۆمەڵایەتی و ئەمن و ئاسایش و ڕێز گرتن لە هەموو چین و توێژەکان بەتایبەتی لایەنی پێشمەرگە و هەموو سێکتەرە گرینگەکانی تری ژیان و دابین کردنی کارەبا و بوارەکانی تر هەمووی جێگای دەست خۆشیە.

تێبینی دووەمم بەوە دەکرێ کە ڕاستە تا ڕادەیەکی باش بایەخ دراوە بە زۆر لایەن، بەلاّم بەداخەوە، وەك دەڵێن موخابن پار ساڵ و ئەمساڵیش کە ئێمە لەگەڵ ئەوەین هەموو عەقڵێکی سەلیم لە جسمێکی سەلیمدایە. ئێمە بوونی ئەوەی کە بایەخ نەدانی زۆر بە لایەن و کەرتی تەندروستی نەبوونی ئەو هاوسەنگیە تاڕادەیەك بۆ کەرتی تەندروستی جێگای نیگەرانیە بەڕاستی، کە وابزانم لەگەڵ پێوەری نێودەوڵەتی کە وابزانم زۆر کەمە هیوادارم ساڵی ئاییندە ئەمەش پڕ بکرێتەوە کە زیاتر بایەخ بە لایەنی تەندروستی بدرێت.

لە بواری کۆمەڵایەتی کە زیاتر بواری لیژنەکەی خۆمە پاڵپشتی خۆم بۆ ئەو هەموو پێشنیازیانە دەکەم کە لەناو لیژنەکەی خۆمدا پێشنیاز کرابوو، و زیاتر لەوەدا داواکارم کە یەکەم زیاد کردنی ئەو بڕە پارەیە کە وەکو مووچەیەك بۆ چاودێری کۆمەڵایەتی کە بەڕێژەی چوار سەد ملیارە زیاد بکرێ بەڕاستی، چونکە ئەوە

کەمە بۆ ئەو بابەتە گرنگە، دووەم دۆزینەوەی میکانیزمێك بۆ بیمەی بێکاری، کە بەس خەڵکی کەم دەرامەت بگرێتەوە.

بەڕاستی زۆرجار هەیە کە ئەوانەی کە خەریجن پێویستە هاوکاری بکرێن، بەلاّم لای دەرامەتیان باشە، وابزانم تەرکیز کردن لەسەر بێ دەرامەتیەکە زیاتر ئەو عمومیەتە ناهێڵێ لە قسە کردن، کە ئێمە تەنها باسی هاوکاری بکەین بەگشتی وەکو ئەو هاوکاریەی ژنە بێ هاوسەرەکان، ژنی بێ هاوسەر هەیە بەڕاستی ئەوەندەی هەیە خۆی پرۆژە ئەکات، لەبەر ئەوە وابزانم هاوکاری تەنها بۆ ئەوانە ئەکرێت کە پێویستیان پێ هەیە، بوونی میکانیزمێکی تایبەت بۆ ئەو لایەنە. دانانی بودجەی تایبەت بۆ کەمئەندامان، پاساوی ئەوە نەهێنینەوە بڵێین ڕاستە لە هەرێمی کوردستان هیچ جیاوازیەك نیە خەڵك وەکو ئینسان تەماشای بکرێ، بەلاّم ئەبێت تایبەتمەندی هەبێ.

چونکە بەڕاستی ئەو لە توانایدا کەمیەك هەیە، ئەوانەی توانای کارکردنیان هەیە لە پرۆژە بچووکەکان لە وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەلاّیەتی بەشێکی تایبەت دابنرێ تەنها بۆ پرۆژە بۆ کەمئەندامان، کە خۆیان بەگەڕ بخرێن لە کارکردنەکاندا، زیاتر بایەخدان بە خوێندن و شیاندنی ئەو گەنجانەی یان ئەو کەسانەی بەڕاستی لەناو چاکسازیەکانن، لەوەرشەکانی ناو چاکسازیەکانن، کە زۆر گرنگە ئەمە زیاتر بایەخی پێ بدرێ تاکو ئەو کەسەی کە لەناو چاکسازیەکەدایە بەڕاستی لەناو پرۆسەی چاکسازیەکەدا کاری خۆی بکات، زیاد کردنی دەرماڵەی ئەو فەرمانبەرانەی کە زیاتر لە یەك کەمئەندام بەخێوکەرن بۆیان، ئەوەش کارێکی گرنگە بایەخی پێ بدرێت.

هەروەها بواری پەروەردە، ڕاستە زۆر قسە کرا لەوەی کە زۆر بەباشی گرنگی بە لایەنی پەروەردە دراوە، بەلاّم خۆزگە پەروەردە تەنها دابین کردنی قوتابخانە و پێنووس و دەفتەر نەبێت کە ئەوەشتێکی گرنگە، بائێمە بایەخ بە پەروەردەی مرۆیی بدەین، تەنمیەی بەشەری یەکێکە لەو بوارانەی کە بەداخەوە ئێمە لە ئاوەدان کردنەوە زۆر زۆر پێشکەوتووین بەلاّم لە لایەنی تەنمیەی بەشەری تاڕادەیەك بایەخی ئەوتۆی پێ نەدراوە.

لەبەر ئەوە هەر مرۆڤێك بزانێ ڕێز لەخۆی بگرێت وابزانم ئەوە لە دایەنگەکان و لەو ڕەوزەکانەوە دەست پێ دەکات کە تەقدیری زاتی بۆخۆی بەرز بێت، هەتا ئەگاتە پلە بەرزەکان، بوون و شیاندنی تەواو بۆ هەموو پۆستەکان زۆر زۆر گرنگە، ئەمە لە پەروەردە لە بچووکیەوە دەست پێ دەکات، تاکو ئەو ڕادەیەی کە ئەتوانن کاری خۆیان بە ڕێك و پێکی بکەن.

لە بواری ڕاگەیاندنەوە بەڕاستی داوا کارم گرنگی زیاتر بدرێت بە شیاندنی ڕاگەیاندکارەکان ،چونکە ئەرکێکی زۆر گەورە لەسەریانە، ئەمرۆ و تەواصلی ئەمرۆ، و گەیاندنی بەردەوامامان لەگەڵ جیهانی دەرەوە و، لە نێوان خۆمان بە بوونی ئەو عەولەمەیە دەبێت کە زیاتر بایەخ بە فێربوون لە لایەنی بەڕاستی برەودان بە (فەیس بووك، تویتەر...تا دوایی) بەڕاستی زیاتر بۆ گەنجەکان کە چۆن بەکاری بێنن و کاتی خۆیان بەفیڕۆ نەدەن تەنها لەو بوارانە نەبێت کە پێویستە، جێگای دەست خۆشیە کە لە بواری کەرتی

تایبەت زۆر بایەخی پێدراوە بە تایبەتی لە بواری نەوت کە ڕۆڵی گەورەیان هەبووە بۆئەوەی کە ئێمە وامان لێبێت یارمەتی دەوروبەر و ناوچە کێشە لەسەرەکان بدەین، بەلاّم بەداخەوە لایەنی شوێنەوار و گەشتوگوزار و بوونی وێستگەی ئیسراحەت لە نێوان هەردوو شار و شارۆچکەیەك کە بدرێت بە کۆمپانیای تایبەت، ئەو وێستگەی ئیسراحەتانەی کە هاوکارم لێرە باسی کرد کە چۆن شوێنی تایبەت نیە کە خەلّکەکە لەسەر جادەکان دائەنیشن بۆ سەیرانەکان، ئەگەر ئەو وێستگە ئیسراحەتانە هەبێ وەکو شوێنێك ئەتوانن ئیستیفادەی لێ بکەن، بایەخی پێ بدرێت.

سەرف کردنی دەرماڵەی زەوجی و منداڵ، بەڕاستی دەرماڵەی خانەوادەی شەهیدان یەکێکە لەو پێشنیارانەی کە وەك لیستی کوردستانی جەختی لەسەر دەکەینەوە کە زیاتر بایەخی پێ بدرێت، بەتایبەتی مووچەی شەهیدی هاوولاّتی زیاد بکرێت.

هەروەها ناوچەکانی هەورامان و ئاکرێ بەهۆی ئەو شوێنە جوگرافیەی کە لەناویەتی بۆ ئەوەی لەدەستدانی نەکرێن ئەو شوێنانەی کە سولفەی عەقاری بۆ سەد مەتریەکان کەمترە بکرێتەوە، سولفەی عەقار بۆ ناوچەی (شێخان، قەرە هەنجیر، شوان)، دیسان تەرخان بکرێت، من داوا کارم مەصرەفی صناعی بکرێت بە یەك ملیار بە پێی پێداچوونی ڕێنمایەکان.

دوا پێشنیازم لەوەدایە کە لە 10٪ی ئەو مووچەیەی کە بۆ ئەو سێ لایەنە لە بودجەدا دێتە تەرخان کردن، بۆ ئەوە تەرخان بکرێ کە سندوقێکی تایبەت، یان حیسابێکی تایبەت بۆ ریعایەی قاصیرین، بۆ ئەو ئەیتامانە کە بەڕاستی لە دوای (18) ساڵدا وەکو پرۆژەیەك بۆیان دابنرێت، هەروەکو نەریتێك لەم پەرلەمانە، کارەکە دیاربێ کە ئێمە بۆچی ئەو 10٪یە نەچێتە ناو وەزارەتێك و ونبێ لەناو کارەکاندا سوپاسی سنگ فراوانی هەمووتان دەکەم و سوپاس سەرۆکی پەرلەمان دەکەم.

بەڕێز د. ارسلان بایز/ سەرۆکی پەرلەمان.

بەڕێزان (104) کەس قسەی کرد، (36) سەعات قسەمان کرد، دانیشتنی ئەمڕۆمان کۆتایی هات، بەیانی سەعات کات (6)ی ئێوارە، چونکە وەزیرە بەڕێزەکان پێویستیان بە وەقتە بۆ وەلاّم دانەوەی پرسیارەکان، تا (6) ی ئێوارەی بەیانی بە خواتان دەستپێرین بەخۆشی بژین.

فرست احمد عبدالله	**د.حسن محمد سوره**	**د. ارسلان بایز اسماعیل**
سکرتێری پەرلەمانی	**جێگری سەرۆکی پەرلەمانی**	**سەرۆکی پەرلەمانی**
کوردستان – عێراق	**کوردستان – عێراق**	**کوردستان - عێراق**